DEMOSTHENIS

QUAE SUPERSUNT

OPERA

LATINE VERTIT

HIERONYMUS WOLFIUS.

EDITIO CORRECTIOR

CURANTE

GODOFREDO HENRICO SCHAEFERO.

TOMUS TERTIUS.

LONDINI

APUD BLACK, YOUNG ET YOUNG

MDCCCXXVI.

BRUNSVIGAE,
IMPRESSIT FRIDERICUS VIEWEG ET FILIUS.

LIBANII RHETORIS 1*

AD

PROCONSULEM MONTIUM,

QUI SIBI AB EO ET VITAM DEMOSTHENIS ET OMNIUM ORATIONUM EIUS ARGUMENTA SCRIBI IUSSERAT,

PRAEFATIO.

Quum, praestantissime Proconsul Monti, ut Homericus ille Asteropaeus, in eloquentiae facultate ambidexter, et in Romanorum sermone principatum teneas, eorumque doctrinae palmam extra controversiam sis adeptus, et ne Graeca quidem negligas, ut qui in his quoque propter ingenii magnitudinem possis excellere: sed cum in aliis scriptoribus verseris, tum vero in perfectissimo Graecorum Oratorum Demosthene: ac proinde a nobis, ut orationum eiusdem argumenta tibi conscriberemus, postularis: haud inviti mandato paremus, non ignari, plus in eo honoris esse quam laboris. Auspicabimur autem scriptum hoc a vita ipsius Oratoris, non totam eam (quod supervacaneum esset) expositiuri, sed ea tantum allaturi in medium et excerpturi, quae ad pleniorem orationum eius perceptionem et intelligentiam profutura videantur. Demosthenis igitur pater fuit Demosthenes, qui videtur inculpato genere ortus, ut et Aeschines inimicus testatur, cuius haec ipsa verba sunt: Ei pater fuit Demosthenes Paeaniensis, vir ingenuus: nec enim mentiendum est. Is cum officinam servorum haberet, qui gladios faciebant, inde machaeropoei cognomen accepit. Sed maternum Oratoris genus non pure fuit, ut ferunt, Atticum, quod Gylon, avus Demosthenis, cum Athenis ob proditionis crimen exularet et circa Pontum habitaret, ibi mulierem Scythicam uxorem duxerit, e qua nata fuerit Demosthenis mater Cleobule. Id ei certe cum alii exprobrarunt, tum Aeschines, qui eum dicit esse 2
Scytham, Barbarum Graeca lingua utentem. Sed hactenus de genere eius. Pupillus autem a patre, admodum puer, relictus, corpore fuisse dicitur adeo imbecilli et morbido, ut ne palaestram quidem frequentaret: id quod omnium Atheniensium filii facere solebant. Unde etiam adulto mollities ab inimicis obiectabatur, et Battali cognomen tribuebatur. Memorant enim quendam fuisse Battalum, Ephesium tibicinem, qui primus calceis in scena muli-

*) Numeri ad margines positi indicant paginas textus Graeci.

bribus fuerit usus, et modis enervatis, quique artem omnino effoeminaverit: a quo molles et effoeminatos, Battalos nominarint. Magnus autem et vehemens ille impetus ad eloquentiam hinc fertur in Demosthene excitatus. Callistratus clarus fuit orator Atheniensis. Eo causam quandam publicam acturo (Oropiam aiunt, nisi fallor), Demosthenes praefectum sibi famulum orat, ut veniam daret accedendi ad iudicium: qua impetrata auditoque Callistrato, sic affectus est, ut ab illa hora omnia prae eloquentia, tanquam supervacanea, contemneret: praeceptore usus Isaeo, admodum perito oratore. Cum ad virilem aetatem pervenisset, statim actionem contra tutores instituit, qui rem eius familiarem male administrarant: quos tametsi vicit, tantum recuperare tamen haud potuit, quantum amiserat. Orationes tutorias quidam non Demosthenis, sed Isaei esse dicunt, quod incredibile putant, eas illa aetate ab Oratore potuisse scribi (fuit enim annorum XVIII. cum causam illam egit), et quod genus orationis Isaeum referre videatur. Alii censent, compositas esse a Demosthene, ab Isaeo correctas. Neque vero mirum est, Demosthenem ea etiam aetate tales orationes potuisse scribere. Nam secuta deinceps eius excellentia hoc quoque credibile facit, et propter recentem adhuc sub praeceptore exercitationem stylum illius multis in locis imitatus est. Post eas causas, paululum aetate cum processisset, docere artem Rhetoricam instituit. Deinde, relicto eo vitae genere, in foro causas egit: atque iis velut exercitationibus usus, ad magistratus gerendos et rempublicam administrandam accessit. Illud etiam praetereundum non est, eum natura fuisse balbum et spiritu imbecilliore. Propter quae utraque fiebat, ut in actione et pronunciatione ineptissimus principio nullam in dicendo approbationem consequeretur. Quare interrogatus, quid eloquentia esset, actionem esse respondit:
3 graviter ferens, se propter eam minorem videri deterioribus. sed et haec studio correxit, et si quibus aliis incommodis fiebat, ut minus aptus ad gerendam rempublicam videretur. Etenim primum populi tumultus reformidabat, et facile percellebatur, adeo ut statim cederet: proptereaque dicunt, eum, vehementi vento observato et mari admodum commoto, in littore ambulantem verba fecisse, et sonitu maris audiendo consuefecisse se ad ferendos populi adversos clamores. Memorantur etiam eius et habitationes subterraneae et rasurae indecentes, ne ex aedium cella egrederetur prae verecundia. Fertur etiam non dormisse noctu, sed orationes ad lucernam expolivisse. Unde Pytheas per iocum dicebat, orationes Demosthenis lucernam olere. Cui Demosthenes facete simul et acerbe respondit: Scio me accendenda lucerna molestum esse tibi. rumor enim erat, Pytheam noctu vestibus spoliare obvios. Quin et aquam potare solitum, ut ingenio esset vigilantiore, constat inter omnes. Illud quoque accepimus, eum aliquando suspendisse ensem de lacunari, et sub eo stantem perorasse. idque fecit ob talem causam. In dicendo solebat indecenter movere humerum. Ita igitur ensem supra eum suspendit, ut cutem is fere

tangeret: atque ita metu ictus, continere se in statu decenti potuit.
Explicatu etiam est necessarium, quo loco res Atheniensium fue-
rint, cum ad rempublicam Demosthenes accessit. Thebani Lace-
daemonios, principes Graecorum maximaque potentia praeditos,
ad Leuctra vicum Boeotiae cum vicissent, ipsi potentes esse coepe-
runt, et paulo post bellum Phocensibus intulerunt. Erant autem
Phocenses gens Euboeae finitima, quae oppida habebat duo et vi-
ginti. Hi Pythii fanum, quod eis vicinum erat, occupatum cum
spoliassent: ea de causa illos Thebani bello petierunt. Gesserunt
et Athenienses id bellum, quod Sociale nominant. Nam Chii et
Rhodii et Byzantii, qui olim paruerant Atheniensibus, tunc socie-
tate et conspiratione inter se inita, cum eis gerebant bellum. Sic
Graecia in multas divisa erat partes, cum Athenienses bellum cum
eis gererent, quos diximus, et Thebani cum Phocensibus, et Lace-
daemonii cum Peloponnensibus. Eo tempore Philippus, Amyntae
filius, regnum Macedonum susceperat. Amyntae enim, Macedoniae
regi, tres nati erant filii ex Eurydice Illyria, Alexander, Perdiccas, 4
Philippus. Horum natu maximus Alexander per insidias caesus:
Perdiccas, cum Illyriis pugnans, occubuit. Philippus natu minimus,
qui Thebis obses erat, Perdiccae morte audita, clam digressus et
celeriter in Macedoniam profectus, regnum obtinuit. Nam Athe-
nienses alium quendam regii generis, sed Macedonia exulantem,
cum magnis copiis reducebant in regnum: quas Philippus ex insi-
diis aggressus, proelio vicit: et quotquot Athenienses cepit, eos sine
pretio dimisit, non ex benevolentia erga Athenienses, neque ex in-
genii clementia.

Causarum tria sunt genera: Exornationis, deliberationis et iudicii. Ac duorum summus fuit artifex, iudicii et deliberationis. Exornationes autem eius non habemus. Eas enim, quae feruntur, non est credendum esse Demosthenis, Funebrem et Amatoriam. Longe enim sunt infra vim eius et facultatem. Neque sententiam nostram referimus, sed et Halicarnasseo Dionysio idem videtur. Nam habuisse orationem funebrem Demosthenem, id quidem constat: non tamen eam esse, quae sit ab illo habita, credibile est, cum sit futilis omnino et imbecilla. Suasiones autem eius quaedam inscriptionem ipsam habent Suasionum: quaedam cum Philippicae inscribantur, nihilominus sunt suasiones, ex eo adeptae nomen, quod de Philippi rebus sint habitae et quaelibet Philippica peculiari quodam titulo insignita est, pro rei cuiusque natura.

publicam distribuerent. Unde etiam ad militiam segnes facti sunt. Quam enim pecuniam olim propter expeditiones e publico in stipendium accipiebant, eam tum in spectaculis et festis domi partiebantur. Nolebant igitur iam egredi et subire pericula, sed et legem sciverant de theatrali hac pecunia, quae mortem minitaretur ei, qui autor esset, ut ea in veterem ordinem reponeretur fieretque militaris. Quare Demosthenes caute hanc consilii partem attingit, seque ipse interrogans: Tune iubes, ut haec militaris fiat? respondet: Minime vero equidem. Atque haec de theatrali pecunia. Disserit autor etiam de urbanis copiis: ipsis civibus esse militandum, non sicuti solebant, per milites peregrinos opem ferendam censens. eam enim causam esse asserit, cur res male geratur.

Arbitror vos, Athenienses, eam rationem magnae pecuniae praelaturos, qua explicetur, quid in hoc negotio futurum sit e republica, de quo nunc deliberatis. Quod cum ita sit, aequum est, ut ultro et alacriter eos, qui consilium dare volunt, audiatis. Neque enim, si quid utile meditatus aliquis attulerit, id audire solum amplectique licebit: sed illud etiam vestrae fortunae esse puto, ut multa opportuna dictu subito nonnullis in mentem veniant. Quamobrem ex omnibus facile vos utilia diligetis. Tempus certe quidem hoc, Athenienses, tantum non edita voce loquitur, vobismetipsis esse curam rerum illarum suscipiendam, si modo eas conservare studeatis. Nos vero nescio quomodo mihi esse videmur erga illas animati. Sunt autem, quae mihi quidem videantur, haec: et auxilia iam esse decernenda, et quam celerrime esse apparandum bellum, ut hinc opem feratis, et non idem admittatis, quod etiam prius: et legatos mittendos esse, qui haec dicant et rebus intersint. Nam hoc maxime timendum est, ne Philippus (ut est homo callidus et in rebus gerendis acer) partim concedendo, ubi res ita tulerit, partim minitando (qua quidem in parte non immerito illi fides habebitur), partim nos et absentiam nostram criminando, de summa rerum intervertat aliquid et ad sese transferat. Verum illud peropportune cadit, Athenienses, ut, quod summo Philippi rebus praesidio est, idem vobis vel utilissimum sit. Nam quod is unus omnia et arcana et aperta moderatur, ac simul et dux est, et dominus, et quaestor, et ipse ubique adest exercitui: ad res bellicas celeriter et tempestive conficiendas multum quidem valet: sed pacificationi, quam cum Olynthiis facere cupit, adversatur. Neque enim obscurum est Olynthiis, hoc agi bello non existimationem suam aut agri partem, sed excidium patriae et servitutem. norunt etiam, quomodo cum Amphipolitis egerit, qui urbem ei dediderunt, et cum Pydnaeis, qui urbe receperunt. Denique tyrannis, mea quidem sententia, Respublicae nihil habere fidei debent, praesertim finitimis. Quae cum ita esse intelligatis, Athenienses, caetera, quae decent omnia, vobis cogitanda esse affirmo, ut velitis et excitemini

mum, quum Pheras, Pagasas, Magnesiam, omnia suo arbitratu com-
posuisset: in Thraciam abiit. Deinde ibi regibus aliis eiectis, aliis
constitutis, in morbum incidit. ex eo paululum recreatus, non ad
socordiam se deflexit, sed statim Olynthios est aggressus. Eius au-
tem in Illyrios et Paeones, et adversus Arymbam, et quo non?
praetereo expeditiones. Quid ergo, inquiet aliquis, ista nobis com-
memoras nunc? Utrumque ut cognoscatis, Athenienses, et sentia-
tis, tum proiicere singulatim semper aliquid rerum, quam non ex-
pediat: tum perpetuam in rebus gerendis alacritatem, qua erga
omnes Philippus utitur: prae qua fieri non poterit, ut rebus gestis
contentus in otio se contineat. Qui si in ea sententia erit, ut
agendo semper opes suas et gloriam augendam censeat, nos autem
nullius rei curam constanter et serio suscipiemus: considerate,
quem tandem harum rerum exitum fore sit sperandum. Quis ve-
strum, per Deos, adeo socors est, qui nesciat bellum inde ad nos
venturum, si neglexerimus? Verum id si fiat, vereor, Athenienses,
ne, quemadmodum ii, qui temere pecuniam magno foenore mutuo
sumunt, atque illa paulisper locupletati post etiam patrimoniis
evertuntur, sic et nobis segnitiem nostram magno constitisse appa-
reat: et dum ad voluptatem omnia referimus, in eam tandem ne-
cessitatem veniamus, ut multa eaque gravia ferenda sint, quae fa-
cere noluimus hactenus, deque agro nostro sit dimicandum. Ac 10
reprehendere quidem, dixerit forsan aliquis, esse facile et cuiusvis:
quid autem de his rebus statuendum sit, pronunciare, id esse con-
siliarii. Ego vero, quanquam illud non ignoro, saepe vos non
iis, qui sunt in culpa, sed his, qui postremi sententiam dixerint,
irasci, ubi quid ex sententia non evenerit: non tamen arbitror
meae privatae salutis ita habendam esse mihi rationem, ut quicquam
dissimulem, quod e re vestra futurum esse ducam. Censeo igitur,
duobus vos oportere modis rebus succurrere: tum urbes Olynthio-
rum tuendo, et milites, qui id agant, mittendo: tum regnum eius
vastando, et triremibus et militibus aliis. Quod si alterutrum ne-
glexeritis, vereor, ne irrita sit futura expeditio vestra. Sive enim
agrum suum a vobis diripi vexarique passus, ipse interim Olyn-
thum subegerit: facile, domum reversus, sua defendet. sive praesi-
dia vos duntaxat Olynthum miseritis, videns rem domi in tuto es-
se, assidebit et ducet bellum: mora obsidionis eos superabit. Au-
xilia igitur et magna et bipartita esse oportet. Ac de auxiliis haec
statuo. Quod autem ad pecuniam comparandam attinet, est, Athe-
nienses, pecunia vobis: est, quanta omnium mortalium nemini, mi-
litaris: eam vero vos sic ut vultis capitis. Quam si militantibus
restitueritis, nullo erit opus commeatu. Sin minus: opus erit, vel
nullus potius satis erit commeatus. Quid igitur, dicat aliquis: tu-
ne auctor es, ut ea sit militaris? Ego vero nequaquam. Ego enim
conscribendum exercitum censeo, et hanc pecuniam esse debere
militarem, et unam esse rationem, eandem et faciendi et accipiendi
quae oporteat. Eam vero vos ita capitis, ut festa celebretis et res
fere nullas geratis. Reliquum igitur id est scilicet, ut omnes tri-

butum conferant: si multis opus erit, multum: sin paucis, parum. Omnino certe pecuniis est opus, nec sine his quicquam potest rite administrari. Indicant etiam alias alii parandae pecuniae vias: e quibus eam vos eligetis, quae maxime conducere videbitur, et rerum curam, dum occasio adest, suscipietis. Illud etiam est operae pretium cogitare et reputare, quo in loco nunc sint res Philippi. Neque enim (ut videatur et dici possit, re non satis considerata) status eius hoc tempore praeclarus est, aut pulcherrimus. Neque intulisset ille hoc bellum unquam, si gerendum fore censuisset. Nam tum primo statim impetu se omnem rem confecturum spera-
11 bat: qua spe frustratus est. Hoc igitur primum illum turbat, cum praeter expectationem evenerit, et magnam illi movet aegritudinem. Deinde motus etiam Thessalorum. Nam hi quidem natura nimirum et semper omnibus mortalibus infidi fuerunt. Quales autem sunt, tales eos nunc et ille cumprimis experitur. Decreverunt enim Pagasas ab eo reposcere, et Magnesiam muniri vetuerunt. Praeterea quosdam audivi ego, qui dicerent, non concessuros ei Thessalos posthac portoriorum et vectigalium usum fructum: quod Thessalorum respublicas inde sustentari, non ea intercipi a Philippo oporteat. Qua pecunia privatus si fuerit, in arctum admodum ei stipendia peregrini militis redigentur. Iam Paeonem et Illyrium, caeteros denique omnes existimandum est, sui iuris et liberos, quam servos, esse malle. Insueti enim sunt cuiquam parere per omnia: et homo importunus est, ut aiunt. neque profecto id incredibile fortassis est. Nam res secundiores, quam par est, temeritatis occasionem incautis praebent. Quare saepe videtur parta tueri bona esse difficilius, quam parare. Statuetis igitur, Athenienses, incommoditates illius vestras esse commoditates, et occasionem strenue urgebitis: nec legatos duntaxat mittetis quo mittendi sunt, sed et ipsi militabitis, et alios omnes concitabitis. Nam si Philippo talis contra nos daretur opportunitas, et bellum prope nostros fines oriretur: quam cupide putatis eum in nos invasurum? Et non pudeat vos, si nec ea, quae ferretis, si posset ille, data occasione, facere audeatis? Praeterea ne hoc quidem vos praetereat, Athenienses, nunc optionem dari vobis, utrum vos illic oporteat bellum gerere, an apud vos illum? Si enim Olynthiorum opes manserint incolumes: vos illic pugnantes cum illius regnum vastabitis, tum secure hac vestra terra fruemini. Sin illa Philippus occuparit: quis eum porro huc ire prohibebit? Thebani? nisi dictu acerbius, etiam expedite una irrumpent. An Phocenses? qui ne sua quidem sine vestris auxiliis tueri possunt. Aut alius quispiam? At hercule nolet. Omnium certe absurdissimum fuerit, si, quae nunc, etiam cum stultitiae reprehensione, tamen eloquitur, ea, data potestate, non faceret. Quantum autem intersit, hic an illic bellum geratur, verbis nihil opus esse arbitror. Si enim oporteret vos ipsos triginta duntaxat dies foris esse, et, quae alendo sunt exercitui, e nostri agri
12 proventibus petere (si nullus, inquam, hostis in eo versaretur): id damnum, quod ii vestrum, qui agros colitis, facerent, maius fore

totius belli superioris impensis arbitror. Quod si quae hostiles copiae venerint: quantae clades erunt metuendae? Accedet protervitas atque insuper ipsius rei dedecus: quod nullo minus est detrimento, sanis quidem hominibus. Quare omnia haec in conspectu habere, atque universi adiuvare, et bellum illuc amoliri debent: divites, ut, pro multis, quae Deorum benignitate possident, pauca impendentes, reliqua secure teneant: iuvenes, ut, in Philippi regno parta bellandi peritia, terribiles incolumis patriae custodes fiant: Oratores, ut in reddendis rationibus administrationem suam facile tueri possint. Nam ut eae res erunt, quae vobis evenient: ita et vos de actis eorum iudicabitis. Quae utinam bonae sint, et officio fungantur omnes.

OLYNTHIACA SECUNDA.

ARGUMENTUM.

Admiserant legationem Olynthiorum Athenienses, et auxilia eis decreverant: sed expeditionem differebant, metuentes, ne sibi difficile cum Philippo bellum esset futurum. Demosthenes igitur progressus, confirmare populum studet, atque ostendit, quam infirmae sint opes Macedonis. Nam et sociis eum suspectum esse ait, et suis viribus parum valere, quum Macedones per se infirmi sint.

Cum multis in rebus, Athenienses, perspici mihi posse videtur deorum immortalium benevolentia, declarata erga rempublicam: tum vero in hoc negotio. Quod enim hostes Philippi extiterunt ii, qui et finitimam ei regionem tenent, et potentia nonnulla praediti sunt, et, quod omnium maximum est, de hoc bello ita sentiunt, ut conditiones pacis, quae cum illo fiat, primum infidas, deinde patriae suae exitiosas esse putent: admirabile quoddam esse apparet, ac divinum omnino beneficium. Illud igitur iam providendum erit, Athe- 13
nienses, ne ipsi de nobis peius mereri, quam fortuna, videamur. Nam turpe, imo turpissimum fuerit, non modo urbes et loca, quae aliquando tenuimus, palam abiicere: sed etiam a fortuna comparatos et socios et occasiones. Ac Philippi quidem vires recensere, Athenienses, et iis verbis ad officium faciendum vos exhortari, non consultum esse existimo. quamobrem? quia, quicquid ea de re dixeris, id ut ei aliquid afferre laudis, sic a nobis non praeclare administratum esse videatur. Quo enim is plura supra dignitatem suam gessit, eo admirabilior apud omnes habetur. Vos quanto deterius, quam decuerat, usi rebus estis: tanto maiorem ignominiam

suscepistis. Haec igitur omittam. Etenim, si quis vere consideret, Athenienses, hinc eum videat magnum esse factum, non a semetipso. Proinde quas ille res acceptas iis referre debeat, qui ex eius commodo Rempublicam administrarunt, quosque vos suppliciis coercere deceat: nunc non esse video narrandi locum. Quae autem etiam praeter haec se offerunt, et vobis omnibus utilissima sunt auditu, et magno, Athenienses, illi esse probro apparebit, si qui recte aestimare velint: ea dicere conabor. Eum igitur periurum et perfidum vocare, sine demonstratione facinorum, convicium esse inane, iure dicas. Quae autem unquam gessit, ea recenseri ac coargui omnia brevi posse oratione, et mihi quidem duabus de causis utilia esse dictu videntur: tum ut illum, id quod res est, improbum esse constet: tum ut, qui Philippi timore attoniti sunt, quasi is superari non possit, videant, eum percurrisse omnia, quibus dudum per imposturam magnitudinem hanc suam auxit, et ad ipsum accedere finem res eius. Ego, Athenienses, valde ducerem et ipse formidabilem esse et admirabilem Philippum, si iustis eum crevisse actionibus viderem. Nunc, cum rem diligenter considero, reperio, Philippum ea re nostram ab initio socordiam, cum Olynthios quidam hinc repulerunt, orationem apud nos habituros, quod se Amphipolim nobis traditurum, et illud, quod aliquando iactabatur, clam confecturum diceret, pellexisse: Olynthiorum deinde amicitiam sibi adiunxisse, expugnanda Potidaea, nostro oppido, et ereptam nobis
14 prioribus sociis per iniuriam, illis tradendo: Thessalos nunc postremo sibi conciliasse, promittendo, se eis Magnesiam traditurum: et recipiendo, se Phocense bellum pro eis gesturum. Denique nemo est eorum, qui ipso usi sunt, quem non deceperit. His enim artibus crevit, ut semper eorum, a quibus ignoraretur, imprudentiam circumveniret atque adscisceret. Ut igitur per haec alte ascendit, dum quisque aliquo se ab eo beneficio affectum iri putabat: sic per eadem haec etiam deiici rursus eum oportet, postquam compertum est, eum ad suam utilitatem referre omnia. In eo igitur loco res Philippi nunc sunt, Athenienses: aut prodeat aliquis, et mihi, ac potius vobis, ostendat, vel haec a me non vere dici: vel eos, qui primum decepti sunt, in caeteris ei credituros: vel aliter, quam merebantur, servitute oppressos Thessalos, nunc non teneri desiderio recuperandae libertatis? Quod si quis vestrum haec quidem ita esse ducit, sed eum vi retenturum imperium opinatur, quod loca et portus et alia eius generis praeoccuparit: non recte opinatur. Cum enim benevolentia res componuntur, et omnibus belli sociis eadem expediunt: et conferre operam, et ferre aerumnas, et perseverare volunt homines. Si quis autem per avaritiam et improbitatem, ut ille, fit potens: prima quaeque occasio et parvum erratum omnia retrahit et dissolvit. Non enim fieri, non fieri potest, Athenienses, per iniurias et periuria et mendacia stabilis potentia comparetur. Nam talia semel et ad breve tempus consistunt, et spem de se fortasse magnam praebent: sed tandem patefiunt et ultro collabuntur. Nam, mea quidem sententia, ut aedium et navis et aliarum rerum

eius generis infimas partes firmissimas esse oportet: sic etiam actionum initia et fundamenta vera et iusta esse convenit. Id vero non inest nunc in rebus a Philippo gestis. Itaque censeo a nobis et opem ferendam esse Olynthiis (quod quo pulchrius et celerius quisque fieri iusserit, eo magis mihi probabitur), et ad Thessalos legationem mittendam, quae alios haec edoceat, alios exhortetur. Nunc etenim Pagasas reposcere, et de Magnesia verba facere decreverunt. Illud tamen providete, Athenienses, ne verba duntaxat afferant legati nostri: sed et opus aliquod ostendere possint, exercitu a vobis pro dignitate civitatis educto, et ipsa re suscepta. Nam cum omnis oratio, si res absint, frivolum quiddam habetur et inane: tum vero ea, quae a nostra urbe proficiscitur. Qua quo expe- 15
ditius uti nos putant, eo magis ei diffidunt omnes. Ostendenda autem est insignis conversio et magna mutatio, conferendo tributo, militando, omnia strenue gerendo: si modo quisquam vobis fidem habere debeat. Quae si voletis, ut convenit et oportet, absolvere: non solum, Athenienses, foederatos infirmos et infidos apparebit esse Philippo, sed etiam domesticum eius imperium et copias laborare deprehendetur. Omnino enim Macedonica potentia et imperium, additamenti vice non parvum sane quiddam est, cuiusmodi vobis aliquando fuit, imperatore Timotheo, contra Olynthios: atque iterum, contra Potidaeam Olynthiis: visum est esse aliquid utrumque coniunctum. Nunc Thessalos, seditione laborantes et conturbatos, idem contra tyrannicam familiam adiuvit. Denique nihil est opinor, quin, quantumvis parvis additis viribus, adiuvetur. Ipsum vero per se infirmum ac multis malis est refertum. Etenim iste his rebus omnibus, ob quas magnum eum putet, bellis et expeditionibus ruinosius id, quam suapte natura fuerat, sibimet effecit. Neque enim putetis, Athenienses, iisdem delectari rebus et Philippum et populum eius. Nam ut ille gloriam appetit, eamque rem admiratur, atque instituit, gerendis rebus et periculis adeundis, nullum casum recusare, et hanc opinionem, ut ea perfecisse dicatur, quae nullus alius Macedonum rex, vitae securitati anteposuit: sic illarum rerum gloria nihil ad hos attinet. quin moleste ferunt, se assiduis illis sursum deorsum obeundis expeditionibus conflictari, et continenter aerumnas perpeti: ut qui nec rei dare operam, nec vivere domi suae sinantur. Neque etiam, quae sic quaesita tenent, suo arbitratu collocare possunt, clausis propter bellum Macedonicis emporiis. Ac, ut vulgus Macedonum erga Philippum sit affectum, ex his facile intelligitur. Qui autem cum eo versantur peregrini milites et satellites, opinionem illi quidem excitarunt, se admirandos esse ac strenuos bellatores: sed, ut ego e quodam in Macedonia nato audivi, optimae fidei viro, nihilo sunt aliis praestantiores. Nam, etsi qui inter eos viri sint rei militaris et pugnandi periti: eos, ut est ambitiosus, omnes ab eo repelli dixit, omnia volente facinora videri sua esse. praeter enim caetera, et ambitionem viri esse immensam. Si quis autem modestus aut alioqui vir bonus, quotidianam vitae intemperantiam, et ebrietatem, et 16

saltationes obscoenas ferre nequeat: eum negligi et nullo esse numero. Reliquos igitur, quibus familiariter utatur, latrones esse, et adulatores, et tales homines, qui inebriati saltare non recusent, et ad eum saltare modum, ut ego nunc apud vos dicere verear. Perspicuum autem est, haec esse vera. Etenim, quos hinc omnes expellebant, ut praestigiatoribus multo nequiores, Calliam illum ministrum publicum, et eius generis homines, ridiculorum imitatores, et opifices turpium canticorum, quae in sodales conficiunt, ut rideatur: hos amat et secum habet. Quae tametsi parva existimari queunt, magna sunt tamen, Athenienses, indicia, si quis vere cogitet, illius ingenii et infelicitatis. Verum haec nunc eius successibus obscurantur: quandoquidem res secundae magnam vim habent ad occultanda et obumbranda talia probra. At si paulum impegerit: tum in omnem eius vitam et fortunas inquiretur. Id quod ipse, mea quidem opinione, videtur, Athenienses, brevi ostensurus, si et Dii annuent, et vos voletis. Ut enim in corporibus nostris, dum valeas, nullum adeo sensum doloris afferunt singulae partes labefactae: sin in morbum incideris, omnia moventur, sive ruptum sit, sive luxatum, sive quid aliud vitiatum: sic et civitatem et tyrannorum, dum foris bella gerunt, obscura vulgo mala sunt: quando autem finitimum bellum conseritur, omnia elucescunt. Si quis autem vestrum, Athenienses, eo difficilem oppugnatu Philippum esse putat, quod fortunatum esse videt: utitur is quidem sobrii hominis cogitatione. Nam multum in fortuna momenti est, ac ea potius sola in omnibus mortalium rebus dominatur. Ego tamen, si optio mihi detur, nostrae urbis fortunam (modo vos ipsi vel paululum officio fungi velletis) illius fortunae anteferrem. Multo enim plures vobis occasiones ad divinam benevolentiam obtinendam inesse video, quam illi. Verum sedemus, ut video, otiosi. Neque vero fas est, ut qui ipse ignavus est, vel amicos aliquid agere sua causa iubeat, nedum deos immortales. Non igitur est mirandum, ab illo, cum ipse militet et laboret, et omnibus rebus intersit, et nullam vel occasionem vel horam praetermittat, vos, dum cunctamini et decernitis et sciscitamini, superari. Ego quidem hoc non miror. Contrarium potius mirum esset, si nihil agendo nos, quod bellum gerentibus convenit, eum qui ubique officio fungitur, vinceremus.

17 Illud autem demiror, cum olim vos Lacedaemoniis, Athenienses, bellum intuleritis pro defensione Graecorum, et multa saepe privatà emolumenta, quae arripere licuit, sitis adspernati, utque alii ius suum obtinerent, vestras opes impenderitis, tributum conferendo, et pericula pro aliis adieritis militando: nunc vos dubitare exire, et segniter conferre pro vestris privatis possessionibus: et cum saepe alios servaveritis, qua universos, qua singulos, vestris amissis opibus vos desidere, haec miror: atque illud etiam, an vestrum nemo reputare possit, Athenienses, quamdiu bellum cum Philippo geratis, et qua re occupatis vobis, omne id tempus praeterierit? Nostis enim hoc scilicet, cessantibus vobis, alios quosdam rem gesturos sperantibus, aliis alios culpantibus, accusantibus, rursus

sperantibus, eadem fere quae nunc agentibus, universum tempus
abiisse. Et adeo socordes estis, Athenienses, ut, per quas e se-
cundis adversae res factae sunt civitatis, per illas ipsas speretis
actiones, eas ex adversis fore secundas? At istud et incredibile est,
et rerum naturae contrarium. Multo enim facilius, quae habeas,
defendi solent omnia, quam parari. Nunc, possessionum veterum
quod tueamur, nihil a bello est reliquum, sed de integro parandae
sunt. Vestrum igitur ipsorum id iam officium est. Quare suadeo,
ut pecuniam conferatis, ipsi militetis alacriter, neminem culpetis
ante recuperatum imperium. Tum, ex ipsis factis facto iudicio, et
laude dignos honoribus, et maleficos poenis afficite: excusationes
item tollite, cessationemque vestram. Neque enim fas est in alio-
rum facta acerbe inquirere, nisi in primis ipsi officium faciatis.
Quid enim? cur putatis, Athenienses, duces omnes, quos mittitis,
hoc fugitare bellum, et privatim invenire bella? Si, quod res est,
etiam de ducibus est dicendum: quod hic praemia, de quibus bel-
lum geritur, vestra sunt: Amphipolis si capta fuerit, vos eam e ve-
stigio recipietis: pericula autem sunt imperatorum privata, merces
nulla: illic, ut pericula minora, sic emolumenta ducum sunt, et
militum: Lampsacus, Sigeum, navigia quae spoliarent. Id igitur
quique sequuntur, quod e re sua est. Vos autem, cum in res in-
tuemini parum prosperas, praefectos arcessitis: ubi vero, facta di-
cendi potestate, necessitates audivistis, eos absolvitis. Nobis igi- 18
tur id est reliquum, ut inter nos litigemus et dissideamus, aliis
aliud sentientibus, Respublica vero male habeat. Olim enim, Athe-
nienses, per classes tributa conferebatis: nunc per classes rempu-
blicam geritis: Orator utrorumque dux est, et imperator illi subie-
ctus, et trecenti, qui suffragentur: reliqui attributi estis, alii aliis.
Ista igitur nunc saltem relinquetis, et ad vosmetipsos redibitis, et
tum dicendi, tum consultandi, tum agendi munus commune facie-
tis. Sin vestrum aliquibus, tanquam regno possideant, iubendi li-
centiam permittetis: aliis instruendarum triremium, tributi confe-
rendi, militandi necessitatem imponetis: aliis id negotii dabitis, ut
contra hos decreta duntaxat faciant, aliaque re nulla operam na-
vent: nihil, quod usus postulat, unquam tempestive geretur. Sem-
per enim ea pars, quae affecta fuerit iniuria, cessabit. Tandem vo-
bis id relinquetur, ut eos pro hostibus puniatis. Quamobrem in
summa iubeo, ut omnes, pro suis quisque facultatibus, conferatis,
ut omnes exeatis per vices, donec omnes militaveritis: ut omnibus
iis, qui prodeunt, dicendi potestatem detis, et ex auditis optima
amplectamini, non ea quae hic vel ille dixerit. Quae si feceritis,
non oratorem duntaxat in praesentia laudabitis: sed vosmetipsos
etiam post, statu rerum vestrarum multo florentiore.

OLYNTHIACA TERTIA.

ARGUMENTUM.

Athenienses Olynthiis auxilia miserant, quibus aliquid profecisse videbantur. Quod cum eis nunciaretur, et populus gaudio exultabat, et oratores ad Philippum ulciscendum hortabantur. Demosthenes autem veritus, ne fiducia pleni, ut qui vicissent omnia et auxilia satis magna misissent Olynthiis, reliqua negligerent: ea de causa progressus, eorum arrogantiam retundit, et ad modestam cautionem animos traducit: quod non de Philippi ultione nunc eis deliberandum sit, sed de salute sociorum. Sciebat enim, et Athenienses, et alios fortasse nonnullos, cum suas res retinendi curam suscipiant, de ulciscendis adversariis minus laborare. In hac oratione illud etiam
19 consilium de theatrali pecunia attingit apertius, et leges postulat abrogari, quae mulctam imponant iis, qui decernerent, ut ea fieret militaris, quo suadere optima liceat. Monet eos denique, ut ad maiorum aemulationem excitentur, et ipsi cives militent graviterque obiurgat et populum, eo tempore remollescentem atque effoeminatum: et magistratus, ut qui non recte praesint reipublicae.

Non idem statuere possum, Athenienses, cum in res intueor, et in orationes, quas audio. Nam orationes quidem de ulciscendo Philippo haberi, res autem eo progredi video, ut, ne ipsi prius infortunium feramus, sit providendum. Nihil igitur aliud nisi errare mihi videntur ii, qui ista dicunt, cum argumentum tractent prorsus ab hac vestra deliberatione alienum. Ego vero aliquando licuisse civitati et sua tenere tuto, et Philippum ulcisci, praeclare memini. Mea enim aetate, non olim, contigerunt haec utraque. Nunc autem sic statuo, satis esse nobis, si hoc primum anteverterimus, ut socios conservemus. Quorum salus cum in tuto collocata fuerit, tum et, qua ratione illum ulcisci possitis, dispicere licebit. Antequam autem principium recte constituatur, supervacaneum esse duco, de fine ullum facere verbum. Ac tempora quidem haec, Athenienses, si unquam, nunc in primis magnam sollicitudinem et prudentiam requirunt. Ego vero, non quid in hisce rebus suadendum sit, difficillimum esse duco: sed illud dubito, quo sit pacto, Athenienses, apud vos de eis dicendum. Persuasum enim habeo, quantum coram audivi et intellexi, in plerisque vos frustrari negotiis, propter officii vestri neglectum, non ex inscitia. Quare peto a vobis, ut me, si paulo liberius verba fecero, feratis: et id spectetis, an vera dicam, eaque de causa, ut reliqua fiant meliora. Videtis enim ex eo, quod quidam ad gratiam conciones habent, res nostras
20 in omnem progressas esse calamitatem. Necessarium autem existi-

mo, pauca vobis ex iis, quae facta sunt, in memoriam revocare.
Meministis, Athenienses, nunciatum fuisse vobis, Philippum in Thracia, tertio aut quarto abhinc anno, Heraeum castrum obsidere.
Tunc igitur mensis erat September. Multis autem verbis et tumultu facto apud vos, decrevistis quadraginta triremes producendas: et,
qui infra annum aetatis essent quintum et quadragesimum, iis ipsis conscendendum, et talenta sexaginta esse conferenda. Post, eo anno elapso, Iunius, Quintilis, Sextilis: eo mense vix post initia Cereris, Charidemum cum decem navibus vacuis ablegastis, et quinque talentis argenti. Ut enim nunciatum fuit, Philippum aegrotare, et esse mortuum (nam uterque rumor afferebatur): nihil iam opus esse auxilio rati, omisistis, Athenienses, expeditionem. Erat autem ea ipsa occasio. Nam si tunc illo auxilia misissemus, ut strenue decreveramus, non molestus nobis nunc esset Philippus, tum conservatus. Quae igitur tum facta sunt, ea infecta fieri non possunt.
Nunc autem alterius belli offertur occasio: quae? haec, propter quam et harum rerum mentionem feci, ne eadem vobis usu veniant.
Quo igitur ea pacto utemur, Athenienses? Nisi enim omni robore, quantum potestis, opem tuleritis: spectate, ut a vobis omnia ex Philippi commodo, quasi eius duces essetis, administrata erant.
Ii erant Olynthii, quorum aliquae vires essent: et ita se res habebat, ut neque Philippus hos invadere auderet, neque hi Philippum.
Fecimus nos et illi pacem inter nos. Erat id tanquam impedimentum quoddam Philippo, et incommodum, urbem magnam velut in statione esse, ad eum prima quaque occasione infestandum, nobis reconciliatam: concitandos in eum homines omnibus modis existimavimus: et quod omnes tum dictitabant, id nunc perfectum est quomodocunque. Quid ergo supersit, Athenienses, nisi ut opitulemini fortiter et strenue, equidem non video. Praeter enim eam, quam ex cessatione et negligentia caperemus, ignominiam: non parum etiam ea, quae secutura sunt, metuenda esse video, dum quidem et Thebani ita erga nos animati sunt, ut sunt, et Phocenses pecunia deficiuntur: et Philippum, ubi ea, quae nunc agit, expedierit, nihil futurum sit, quod impediat, quo minus ad haec se negotia convertat. Verum si quis vestrum eousque cessare in officio instituit: is prope videre vult calamitates, cum liceret eas, quae alibi acciderent, procul audire: vult quaerere sibi auditores, cum nunc ipsi liceret alios adiuvare. Nam eo tandem rem esse redituram, si haec neglexerimus, fere omnes satis scimus. At auxilium 21
esse ferendum, dixerit aliquis, omnes statuimus, et feremus: quomodo autem, id dicito? Ne vero miremini, Athenienses, si quid praeter vulgi opinionem dixero, Legumlatores constituite: per eos autem legumlatores nullam sancite legem (sunt enim vobis satis multae) sed eas, quae vos in praesentia laedunt, abrogate. istas autem dico, et non dissimulanter dico, quae sunt de theatrali pecunia, et de bellica re quasdam: quarum illae militarem iis, qui domi manent, ad spectacula distribuunt: hae, desertores et emansores indemnes constituunt: sic etiam iis, qui officio fungi volunt, de-

sperationem iniiciunt. Postquam vero haec sustuleritis, et viam optima consulendi tutam praebueritis: tum qui ea scribat, quae omnes e republica esse scitis, quaeritote. Priusquam autem haec acta sint, circumspicite, quisnam, dum vobis optime consulat, a vobis interire velit: neminem enim reperietis. praesertim, cum id unum ex eo futurum sit, ut, et qui ea dixerit ac scripserit, per iniuriam mulctetur, nec rebus quicquam consulatur: sed optima suadendi studium magis etiam in posterum, quam nunc est, reddatur periculosum. Ac postulandum est, ut eas leges abrogent isti ipsi, qui tulerunt. Non enim aequum est, gratia, quae totam civitatem laesit, illos frui, qui tum tulerunt: odium autem, per quod cum omnibus nobis melius ageretur, ei, qui nunc optima suaserit, esse fraudi. Priusquam autem haec rite comparata fuerint: nequaquam, Athenienses, apud vos quenquam velitis esse tantum, ut, hisce legibus a se violatis, poenas non det: aut adeo vecordem, ut in evidens malum semetipse coniiciat. Quin nec illud vobis ignorandum est, Athenienses, decreta nullius esse momenti, nisi et hoc accesserit, ut ea, quae decernantur, nos alacriter facere studeamus. Nam si eam vim decreta haberent, ut aut vos ad officium faciendum compellere, aut ea, quae continent, perficere possent: neque vos, multa decernendo, pauca vel nihil potius eorum ageretis, neque Philippus tam diu se insolenter gessisset. Neque enim per decreta quidem stetisset, quo minus olim poenas dedisset. Sed non ita haec se habent. Actiones enim ut orationibus et suffragiis ordine posteriores sunt, ita vi priores et potiores. Hoc igitur adiungendum est: reliqua praesto sunt. Nam qui prudenter dicere possint, sunt apud vos, Athenienses: et omnium acutissime vos orationes
22 intelligitis, atque adeo exsequi nunc poteritis, si recte facietis. Quod enim tempus, quamve occasionem, Athenienses, meliorem hac quaeritis? aut quando ea, quae fieri debent, agetis, si nunc non agetis? Nonne omnia vobis homo loca praeripuit? Quod si et hac terra potietur, rem flagitiosissimam admittemus. Nonne, quibus, si bellum gererent, strenue nos opitulaturos pollicebamur, hi nunc bello petuntur? Nonne hostis est? non vestra tenet? non barbarus? quid non denique? Sed, Deum immortalem, si haec omnia reliquerimus, et ei tantum non ad ea obtinenda operam navaverimus: tum auctores harum rerum qui sint, quaeremus? Neque enim nos in causa esse fatebimur: satis hoc ego scio. Nam et in belli periculis fugientium nemo seipsum accusat, sed tum ducem, tum commilitones, et quosvis potius: ut vincerentur tamen, per omnes eos profecto factum est, qui fugerunt. Manere enim licuisset ei, qui alios accusat. Quod si facerent singuli, vicissent. Ita nunc non suadet aliquis optima? surgat alius et sententiam dicat, non illum criminetur. Alius quispiam meliora dicit? ea facite, diis approbantibus. At ea iucunda non sunt? non haec iam dicentis est iniuria: nisi, cum vota essent facienda, non fecit. Nam paulo momento temporis, omnia, in unum tanquam fascem colligata, quae velis, optare facile est: amplecti autem, cum de negotiis consulta-

tio instituitur, non aeque promptum est: sed utilissima iucundissimis, si utraque obtineri nequeunt, sunt praeferenda. At si quis theatralem pecuniam nobis relinquere possit et alios sumtus ostendere militares, nonne is potior? dixerit aliquis. Assentior equidem, si modo ostenderit, Athenienses. Sed miror, si cui mortalium unquam aut evenit, aut eveniet, cum ea, quae habet, in res supervacaneas insumserit, ut iis, quae non habet, ad res necessarias abundet. Sed magnum istis rationibus ex uniuscuiusque voluntate nimirum praesidium est. Quare omnium est facillimum, seipsum decipere. Quod enim quisque vult, id etiam sibi fingit. Saepe autem natura rerum alia est. Ista igitur ita considerate, ut res patiuntur: tum et militare poteritis, et stipendium habebitis. Non sane prudentium, neque generosorum hominum est, aliquid in bello negligere ob nummorum penuriam, et leviter talia probra ferre: aut contra Corinthios et Megarenses, arreptis armis, proficisci: Philippum autem Graecas urbes pati exscindere, propter inopiam commeatus, quo exercitus sustentetur. Atque haec non frustra dicere instituì, ut quorundam e vobis odia susciperem (neque enim ita demens aut infelix ego sum, ut cum nulla spe publici fructus pri- 23
vatum mihi odium quaeram), sed boni civis officium esse puto, ut charitatem reipublicae suavitati orationis anteponat. Nam apud maiores nostros oratores audio, quemadmodum et vos fortasse (quos ut omnes, qui conciones habent, laudare, ita parum imitari solent) hac ratione et hoc instituto in republica gerenda uti solitos: Aristidem illum, Niciam, eum qui idem mecum nomen habuit, Periclem. Ex quo autem sciscitantes e vobis isti oratores extiterunt. Quid cupitis? quid scribam? qua vobis re gratificabor? brevi voluptate et gratia reipublicae negotia quasi propinata pereunt, et talia eveniunt: istorum res omnes praeclare se habent, vestrae turpiter. Atque considerate, Athenienses, quae capita rerum, et superiorum et horum temporum, commemorari possint: brevis autem erit et nota vobis oratio. Non enim alienis vos utentes exemplis, sed domesticis, Athenienses, felices fieri licet. Illi igitur, quibus non adulabantur oratores, quos non ita amabant, ut vos isti nunc, quinque et sexaginta annos Graecis volentibus imperarunt: amplius decies mille talenta in Arcem congesserunt: et regem istius provinciae dicto audientem habuerunt, sicut aequum est parere Graecis Barbarum: et multa praeclaraque trophaea terra marique parta erexerunt, cum ipsi militarent: et soli mortalium eam rerum gestarum gloriam, ad quam nullus invidiae pateret aditus, reliquerunt. Ac in tuenda Graecia fuere tales. In ipsa vero urbe, spectate, quales et publicis et privatis in rebus se praebuerint. Publice igitur aedificia et ornamenta talia et tanta instruxere nobis fanorum, et, quae his continentur, donariorum, ut nihil addi possit a posteris ad illorum excellentiam. Privatim autem adeo modesti fuerunt, et tanta cura institutum reipublicae observarunt, ut, si quis forte vestrum Aristidis et Miltiadis et illius aetatis illustrium hominum aedes novit cuiusmodi sint, vicini aedibus nihilo esse splendidiores videat. Neque

enim rei familiaris amplificandae gratia Rempublicam gerebant, sed
quisque sibi rem communem augendam esse putabat. Cum autem
res Graecorum fideliter, religionem Deorum immortalium pie, com-
mercia inter ipsos aequabiliter administrarent, non iniuria magnam
sibi felicitatem pepererunt. Tunc igitur ad hunc modum, dum illi,
quos dixi, summae reipublicae praeerant, se res habuerunt. Nunc,
dum lenes isti praesunt, quis rerum vestrarum status est? Idemne
24 et similis? Ac caetera quidem taceo, cum haberem multa dicere.
Sed quamquam in tantam incidimus solitudinem, quantam videtis
omnes, cum et Lacedaemonii perierint, et Thebani occupati sint,
et caeterorum nemo tantas vires habeat, ut nobiscum de principatu
contendere ausit: cumque nobis liceret et privata nostra sine peri-
culo tenere, et reliquorum controversias disceptare: tamen privati
sumus nostra provincia et amplius mille et quingenta talenta nullo
cum fructu insumsimus: et quos in bello socios paravimus, hi pa-
cis tempore perierunt, et hostem contra nosmetipsos tantum in-
struximus. Alioqui progrediatur aliquis et mihi dicat, unde, nisi
per nosmetipsos, ita sint auctae opes Philippi? Sed heus tu, si vi-
tiosa haec sunt, urbanarum rerum status est melior? Ecquid autem
dici queat? Num propugnacula, quae tectorio inducimus? et viae,
quas reficimus? et fontes? et nugae? Eos quaeso intuemini, quo-
rum haec acta sunt in republica: quorum alii e mendicis facti sunt
divites, alii ex obscuris clari, nonnulli privatas aedes publicis sub-
structionibus splendidiores compararunt: et quanto respublica plus
detrimenti cepit, tanto res istorum factae sunt ampliores. Quae
igitur causa est horum omnium? et cur tandem se omnia tum prae-
clare habuerunt, et nunc haud recte? Primum, quod et populus,
cum ipse militare auderet, dominus erat magistratuum, et bona
omnia in sua potestate habebat: et bene secum agi putabant caeteri
omnes, si a populo et magistratum, et honorem, et beneficium ali-
quod consequuti essent. Nunc contra bona omnia in potestate sunt
magistratuum, et per hos geruntur omnia: vos populus enervati, et
spoliati pecunia, sociis, famuli et additamenti vicem obtinetis: con-
tenti theatrali pecunia, quam isti vobis impertiunt, aut buculis, si
quas forte miserint. Et quod est omnium ignavissimum, cum ea vo-
bis dantur, vestra quae sunt: gratiam etiam habetis, quasi beneficia
in vos conferantur. Qui vero vos in hanc urbem tanquam carcerem
inclusere, ad talia vos alliciunt et cicurant, ut vos ad nutum para-
tos habeant. Neque vero, mea quidem sententia, fieri unquam
potest, ut magnos et generosos animos sumant ii, qui parvis et vi-
libus rebus occupantur. Nam qualiacunque hominum studia fuerint,
talibus eos et animis esse praeditos necesse est. Haec mediusfidius
haud mirabor, si mihi, qui dixerim, plus apud vos nocuerint, quam
iis, qui ea fecerunt. neque enim semper apud vos omnibus de rebus
libere loqui licet, idque ego vel nunc licuisse miror. Quod si nunc
saltem, moribus istis relictis, militare voletis, et agere pro vestrapte
25 dignitate, atque istis domesticis opibus velut instrumentis utemini
ad externa bona comparanda: fortassis, Athenienses, fortassis per-

fectum aliquod et magnum bonum consequemini, talibus lucellis repudiatis, quae cum cibis, quos dant aegrotis medici, conferri possunt. Etenim ut illi neque vires augent, neque emori patiuntur: sic et ista, quae vos nunc percipitis, neque tanta sunt, ut iustam utilitatem aliquam afferant: neque vos, iis despectis, ad alia converti patiuntur, sed alimenta sunt vestrum omnium socordiae. Ergo tu stipendium facere iubes? inquiet aliquis. Sane: et e vestigio eundem esse ordinem omnium, Athenienses, ut partem quisque reipublicae capessat, quaeque res civitati opus fuerit, in ea suam operam strenue navet. Licet agere otium? Cum domi manes, melior est tua conditio, quod ad nullum turpe facinus inopia te compellit. Incidit huiusmodi quippiam, quale nunc? De istis ipsis emolumentis pro patria, ut aequum est, militabis. Est vestrum aliquis natu grandior? Is, quae nunc sine ordine capit, ad nihil utilis, ea in aequabili ordine accipiat, omnia inspiciens et administrans quae sunt agenda. Ad summam neque detraxi quicquam, neque addidi, praeter pauca: confusione sublata, rempublicam in ordinem redegi: eodem accipiendi, militandi, iudicandi et id agendi, quod pro aetate quisque potest, quodque tempus postulat, ordine instituto. Nusquam ego dixi, nihil agentibus ea esse distribuenda, quae functuris officio debentur: neque ipsos desidere iussi, et otium agere et egere: illius autem peregrinos vincere milites, id audire. Haec enim nunc fiunt. Neque reprehendo eos, qui reipublicae inserviunt. Sed et vos ipsi ea debetis agere, propter quae alios honoratis: neque cedere statione virtutis, Athenienses, quam vobis maiores magnis periculis partam reliquerunt. Fere dixi, quae conducere putem. Vos autem ea amplectimini, quae et reipublicae et vobis universis profutura sunt. 26

PHILIPPICA PRIMA.

ARGUMENTUM.

Athenienses, quum bellum infeliciter contra Philippum gererent, in concionem convenerunt desperabundi. Orator igitur et erigere abiectos animos conatur (neque enim esse mirum, si in tanta socordia victi sint), et qua ratione bellum rectissime administrent, docet. Iubet aut geminas copias comparari: alteras maiores urbanas, quae domi maneant, in omnem eventum paratae: alteras minores, quae militibus peregrinis constent, permistae civibus, et eum exercitum non Athenis manere, neque ex urbe opem ferre iubet: sed circa Macedoniam versari, belligerantem continenter: ne flatu Ethesiarum Philippus observato, aut etiam hieme, cum Athenis in Macedoniam navigari non possit, rem aggrediatur, et per absentiam Atheniensium omnia obtineat: sed exercitum, qui cum eo dimicet, vicinum potius ei esse oportere censet.

Si de novo aliquo negotio concio indicta esset, Athenienses: expectassem, dum plurimi eorum, qui solent, sententias dixissent: ac
27 si quid ab eis dictum mihi placuisset, quievissem. sin minus, tum et ipse meum consilium explicare studuissem. Posteaquam autem sic accidit, ut quibus de rebus isti saepe prius dixerunt, de his nunc etiam sit deliberandum; arbitror me, tametsi primus surrexerim, iure tamen veniam impetraturum. Nam si superiore tempore opportune ipsi consuluissent, nihil vos nunc necesse esset deliberare. Primum igitur, non desperandum est, Athenienses, de hoc statu rerum, etsi is omnino malus esse videatur. Nam quod in eo superioribus temporibus fuit pessimum: id ipsum est ad ea, quae restant, optimum. Quid illud igitur est? Quod propter socordiam vestram, et neglectum officii, res adversae sunt. Nam si, vobis omnia quae decet agentibus, res ita se haberent: ne spes quidem ulla relinqueretur, eas fore meliores. Deinde cogitandum id, quod partim ex aliis auditis, partim ipsi nostis: atque in memoriam revocandum, quanta aliquando potentia Lacedaemoniis praeditis, idque non ita olim, quam praeclare et convenienter nihil alienum dignitate urbis admiseritis, sed pro defensione iuris bellum illorum sustinueritis. Qua igitur gratia haec dico? ut sciatis, Athenienses, et videatis, nec quicquam praecaventibus vobis esse formidabile: neque, si neglexeritis, ex animi vestri sententia quicquam successurum: utque exemplis utamini potentiae, quae tum fuit Lacedaemoniorum, quam vigilantia vestra superastis: et nunc insolentiae Philippi, propter quam aestuamus, eo quod nihil eorum, quae curanda erant, curavimus. Si quis autem vestrum, Athenienses, et multitudinem copiarum, quas Philippus habet, considerans, et omnia loca amissa a nostra republica intuens, difficilem oppugnatu eum esse opinatur: is etsi recte sentit, illud tamen reputet, habuisse nos aliquando, Athenienses, Pydnam et Potidaeam et Methonem et undique omnem illum tractum coniunctum: et multas, quae nunc cum eo sunt, gentes sui fuisse iuris et liberas, et vestram amicitiam illius coniunctioni praetulisse. Philippus igitur, si tum eum habuisset animum, esse difficile belligerare cum Atheniensibus, qui tales arces ad ditionem ipsius oppugnandam haberent, qui sociis destitueretur: nihil eorum, quae nunc fecit, egisset, neque tantam potentiam comparasset. Sed illud, Athenienses, is praeclare norat, loca illa omnia belli esse praemia, in medio posita: et naturam ita ferre, ut opibus absentium praesentes, et qui laborare periclitarique vo-
28 lunt, negligentium potiantur. Proinde cum ita sentiret, omnia subegit et tenet: alia, ut bello capta teneri solent: alia, inita societate et amicitia. Nam adiungere se et adhaerere illis volunt omnes, quos instructos esse vident, et ea, quae opus sunt, agere velle. Quare si et vos, Athenienses, eodem velitis esse animo nunc, quando prius id factum non est, et quisque vestrum id, quod et opus sit, et praestare ipse possit, in usum reipublicae, omni omissa tergiversatione, facere sit paratus: locupletes tributo conferendo, iuvenes militando: et ut simpliciter breviterque dicam, si vestri compotes ipsi fieri vo-

lueritis, et desieritis ipsi nihil agere, dum speratis alium pro vobis
facturum esse omnia: sic et vestras opes recuperabitis, annuente
Deo, amissaque per socordiam denuo recipietis, et illum ulcisce-
mini. Neque enim putetis, tanquam Deo res istas illi fixas esse et
immortales. nam et odit eum aliquis, et metuit, Athenienses, et in-
videt, eorum etiam, qui nunc ei videntur esse coniunctissimi: et
universa, quae fere in aliis hominibus insunt, ea in eius quoque
familiaribus existimandum est inesse. Nunc tamen haec omnia sup-
primuntur, cum nullum confugium habeant, propter vestram tardi-
tatem et socordiam: quam deponendam esse dico iam. Videtis enim,
Athenienses, rem: quo improbitatis homo evaserit, qui nec optio-
nem vobis dat res gerendi, aut quiescendi: sed minitatur et verba
superba, ut aiunt, usurpat: et iis habendis, quae subegit, contentus
esse non potest: quin semper plura molitur, et circum undique vos
cunctantes et desidentes irretit. Quando igitur, Athenienses, agen-
da quae sunt, agetis? Ubi aliquid acciderit? Ubi, credo, necessitas
aliqua fuerit? Quid vero de iis, quae nunc fiunt, est existimandum?
Nam ego quidem arbitror liberis hominibus maximam esse necessi-
tatem susceptum in rebus gerendis dedecus. Num vultis circum-
euntes alius percontari alium in foro: Age dic mihi, numquid af-
fertur novi? Potestne quid magis novum fieri, quam quod homo
Macedo subigit Athenienses et Graeciam administrat? Obiit Phi-
lippus? Non certe quidem, sed aegrotat. Quid vero vestra interest?
Etsi enim aliquid ei acciderit, celeriter vos alium Philippum facietis,
si rebus ita eritis intenti. Neque etiam tam suis viribus auctus est,
quam vestra negligentia. Quamquam illud etiam, si quid ei accide- 29
ret, et fortunae favor nobis adesset, quae semper nos melius quam
nosmetipsi curamus (etenim fortasse absolvet rem, suumque bene-
ficium consummatum reddet): scite vos, si prope essetis et rebus
omnibus turbatis ingrueretis, eas vos vestro arbitratu posse admi-
nistrare. Ut vero nunc estis, nec si vobis tempora darent Amphi-
polim, accipere possetis, vestris apparatibus et animis fluctuantes.
Itaque illud praetermitto, oportere vos ultro ad faciendum officium
omnes esse paratos: tanquam vos ita sentiatis, idque persuasum ha-
beatis. De ratione autem instructionis, qua vos talibus liberari posse
negotiis putem, et multitudo quanta esse debeat, et quae pecuniae
subsidia, caeteraque ut mihi rectissime et celerrime comparanda
videantur, equidem operam dabo ut dicam: tantum precatus a vo-
bis, postquam audieritis omnia, ut iudicetis, neque antevertatis:
neque, tametsi primum videbor novam instructionem dicere, res a
me differri quisquam existimet. Neque enim, qui festinari et hodie
rem geri iubent, opportunissime dicunt (cum, quo quidem in loco
res nunc sunt, auxiliis, quae nunc mittimus, pericula propulsare
non possimus): sed qui ostenderit, quae et quanta instructio esse,
et unde comparari atque retineri possit: donec aut pacem aequis
conditionibus fecerimus, aut hostes devicerimus. Sic enim deinceps
nullis malis conflictabimur. Me igitur haec posse dicere arbitror:
nec impedio, si quis alius pollicetur aliquid. Ac promissum quidem

est adeo magnum: ipsa res autem se iam ostendet: vos iudices eritis. Primum omnium, Athenienses, triremes quinquaginta comparandas esse dico: deinde vos iis animis esse oportere, ut, si quid sit opus, ipsi conscensis eis navigetis. Post dimidiae parti equitum equestres triremes et copiam navigiorum instrui iubeo. Atque haec in promptu esse censeo oportere, ad subitas istas eius e regno suo eruptiones in Pylas, et Chersonesum, et Olynthum et quo libet. Haec enim in eius animo excitanda est opinio, vos ex immensa ista negligentia, ut in Euboeam, et prius aliquando ad Haliartum, et postremo nuper in Pylas, fortasse cum impetu erupturos. Non omnino, tametsi non feceritis, ut ego faciendum esse dico, fuerit hoc contemnendum: ut aut metu, si scierit paratos esse vos (certo enim sciet. sunt enim, sunt apud vos ipsos, qui de omnibus rebus eum certiorem faciant plures quam expedit), otium agat: aut his despectis, incautus opprimatur: obstante nemine, quo minus in eius regnum, si per occasionem licuerit, navigetis. Haec igitur sunt, quae probata esse vobis oportere dicam, et, ut instructi sitis, convenire arbitror. Praeter haec copias aliquas, Athenienses, in procinctu habendas censeo, quae continenter belligerent et illum infestent. Nemo mihi dicat decies mille, neque vicies mille peregrinos, neque conductitios illos exercitus: eas volo copias, quae civibus constent: quae, sive vos unum, sive plures, sive illum, sive quemcunque ducem creaveritis, ei pareant, et sequantur: et his commeatum curari iubeo. Quae autem erunt hae copiae, et quantae, et unde commeatum habiturae? et quomodo haec facere voletis? Ego dicam, et horum singula seorsim explicabo. Peregrinos dico (neque id feceritis, quod saepe vobis nocuit, dum minora putatis omnia quam oporteat, et maxima in decretis suscipientes, cum ad rem ventum est, ne parva quidem facitis: sed ubi parva feceritis et comparaveritis, illis adiicite, si minora videbuntur). dico igitur universos milites esse oportere bis mille, ex his Athenienses oportere esse dico quingentos, e quacunque illi deligendi vobis aetate videbuntur, qui certum tempus militent, non longum illud, sed quantum commodum esse videbitur, ut subinde aliis alii succedant. reliquos peregrinos esse iubeo: et cum his equites ducentos, quorum quinquaginta sint Athenienses minimum, eodem quo pedites modo militaturi, et equestres naves, quibus hi utantur. Esto: quid ad haec amplius? Celeres triremes decem. opus enim nobis est, cum ille classem habeat, etiam velocibus triremibus, ut tuto copiae navigent. Unde igitur hae alentur? Ego et hoc dicam, et ostendam, postquam, cur tantulas copias satis esse putem, et cives militare iubeam, docuero. Tantulas, Athenienses, propterea quod nobis nunc exercitum parare non licet, qui collatis signis cum eo dimicet: sed latrocinari est necesse, et hac gerendi belli ratione utendum primum. Quare nec immensas eas (nec enim stipendia et commeatus suppetunt), nec prorsus exiguas esse oportet. Cives autem adesse et navigare una propterea iubeo, quod prius etiam aliquando audio peregrinum aluisse Corinthi militem nostram urbem, cui

Polystratus praefuerit, et Iphicrates, et Chabrias, et alii quidam, et vosmetipsos una militasse. et, ut auditione cognovi, peregrini illi vobiscum coniuncti et vos cum illis Lacedaemonios vicistis. 31
Postquam autem ipsi peregrini per sese bella vobis obeunt, amicos vincunt et foederatos: hostes autem facti sunt maiores quam expediret: et cum vix nostrae civitatis bellum attigerunt, ad Artabazum et quovis gentium potius abeunt: imperator eos sequitur: non iniuria. neque enim is imperare potest, qui stipendia non solvit. Quid igitur iubeo? causas adimi et duci et militibus, mercede numeranda: et domestico milite velut eorum inspectore, quae a duce geruntur, adiungendo. Nam ut nunc fit, ridicula est nostra rerum administratio. Si quis enim vos roget, Pacemne agitis, Athenienses? Minime vero nos quidem, dicturi sitis: sed cum Philippo bellum gerimus. Nonne vero creastis e vestris civibus decem centuriones, et duces, et tribunos, et magistros equitum duos? Quid autem isti plus agunt uno viro, quem miseritis ad bellum? reliqui pompas vobis obeunt cum sacrificulis. Ut enim ii, qui luteos fingunt, in forum creatis centuriones et tribunos, non ad bellum. An non oportuit, Athenienses, centuriones cives, magistros equitum cives, magistratus domesticos esse: ut revera essent copiae civitatis? At in Lemnum vestro magistro equitum navigandum est: eorum autem, qui pro nostrae urbis possessionibus proeliantur, Menelaus est magister equitum. Neque haec hominis reprehendendi causa dico: sed a vobis eum creatum esse oportebat, quisquis tandem sit. Fortassis autem haec recte dici putatis: pecunia vero quanta et unde comparanda sit, maxime audire cupitis. Id igitur sane expediam. Ea est pecuniae ratio, ut ad alendum hunc exercitum, et cibaria duntaxat militibus comparanda, nonaginta sint talenta numeranda, et paulo amplius: decem celeribus navibus quadraginta talenta, vicenae minae in navem singulis mensibus: militum duobus millibus totidem alia, ut duas singuli milites drachmas in mensem pro cibariis accipiant: equitibus ducentis numero, si tricenas drachmas in mensem accipiant singuli, duodecim talenta. Si quis vero putat, commeatum parvo esse subsidio iis qui militant: non recte sentit. Ego enim compertum habeo, si hoc factum fuerit, ipsum exercitum e bello sibi reliqua comparaturum, sine ulla vel Graecorum, vel sociorum iniuria, ut integrum stipendium habeat. Atque ego ultro navigabo una, quidvis pati paratus, nisi haec ita erunt. Unde igi- 32
tur pecunia, quam requiro a vobis, comparabitur? Hoc iam dicam.

PECUNIARIA RATIO.

Quae nos, Athenienses, invenire potuimus, haec sunt. Postquam autem sententias rogaveritis: ea, quae vobis probata fuerint, decernite: ut non tantum decretis et literis belligeretis cum Philippo, sed etiam factis. Multo autem melius, ut mihi videtur, de bello et tota instructione deliberabitis, si locum, Athenienses, regionis, cui bellum inferetis, cogitabitis: et considerabitis, ventis et anni tempori-

bus anticipatis, pleraque perficere Philippum: et expectatis Ethesiis aut hieme, bellum aggredi, cum nos illuc pervenire non possumus. His itaque consideratis, non mittendo tumultuario milite vobis bellandum est (negligemus enim omnes occasiones), sed instructione perpetua atque exercitu. Licebit autem vobis Lemni, et Thasi, et Sciathi, et in aliis illius loci insulis hibernare cum exercitu: in quibus et portus, et frumentum, et omnia, quae requirit exercitus, parata sunt. Anni autem tempus, cum et appellere ad terram facile, et a ventis iuxta ipsam regionem et mercatuum aditus versantibus nihil periculi est, haud difficulter intelligetis. Quemadmodum igitur, et quando utendum sit exercitu: ipsum tempus docebit eum, in quem vos imperii auctoritatem contuleritis. Quae autem a vobis praestari debeant, haec sunt quae ego scripsi. Quod si hanc, Athenienses, pecuniam comparaveritis primum quam dico: deinde caetera etiam omnia perfecte instruxeritis, milites, triremes, equites: omnesque copias lege obstrinxeritis, ut bello continenter incumbant, ipsique vos pecuniae quaestores et praebitores, ab imperatore rerum gestarum rationes requiretis: iisdem de rebus sine ullo successu deliberare perpetuo desinetis. Accedit illud etiam, Athenienses: maxima illi emolumenta intercipietis. Ea quae sunt? A nostris sociis extorta pecunia nos oppugnat, navibus hostiliter diripiendis. Quid praeterea? Vos illud eritis consecuti, ut vobis noceri non possit: non ea fient, quae superiori tempore, cum, in Lemnum et Imbrum facta impressione, vestros cives captivos abduxit: et
33 ad Geraestum comprehensis navibus immensam pecuniam coegit: postremo in Marathonem exscendit, et sacra triremi e nostra ditione abrepta abiit: vos autem neque haec prohibere potuistis, neque constitutis a vobis temporibus opitulari. Verum cur tandem putatis, Athenienses, Panathenaeorum ferias, et Bacchanalium, semper convenienti tempore fieri, sive peritis harum utrarumque curatio sorte obvenerit, sive imperitis: in quas tantos sumptus facitis, quantos nec in unam classem: et tantam turbam adhibetis, et tantum apparatum, quantum haud scio an ullus omnium habeat: classes autem omnes vestras occasionibus demum amissis venire? illa Methonem, illa Pagasas, illa Potidaeam missa? quod illa omnia lege sancita et ordinata sunt, et quisque vestrum multo ante novit, quis aedilis aut gymnasiarchus suae tribus, quando et a quo et quid accipiendum quidque faciendum sit. Nihil non exquisitum, nihil non definitum, nihil denique neglectum est. In rebus autem bellicis et belli apparatione inordinata, indefinita, incomposita omnia. Quapropter simulatque audivimus aliquid: et triremium praefectos constituimus, et inter eos permutationes opum instituimus, et de parandae pecuniae ratione deliberamus. Postea decernitur, ut inquilini conscendant, et libertini, qui suam ipsi rem familiarem administrant. Deinde, ut cives illis iterum succedant. Sic interim, dum haec prorogatis, interierunt ea, quo classem mittimus, ante adventum nostrum. Nam rei gerendae tempus in apparando consumimus: rerum autem occasiones non expectant nostram tarditatem et socordiam. Quas vero interiecto tem-

pore copias nos habere putamus, eae, cum ad ipsam rem ventum est,
nihil posse gerere deprehenduntur. Ille autem eo venit insolentiae,
ut scribat Euboeensibus tales iam literas.

LITERAE.

Haec igitur, Athenienses, quae lecta sunt, vera pleraque sunt,
aliter quam oportebat: non autem fortasse iucunda sunt auditu. Ve-
rum, si res, offensionis vitandae causa, ut taceri a dicente, sic etiam
revera possent amoveri: ad voluptatem auditorum conciones insti-
tuendae essent. Sin orationis iucunditas, alieno tempore usurpata,
re ipsa detrimentosa fit: turpe est semetipsum decipere, et ea omnia,
quae molesta sunt, differendo negligere omnes rei gerendae occa-
siones: ac ne illud quidem posse intelligere, eorum esse officium, 34
qui bellum administrant, non sequi res, sed rebus antecedere: et
quemadmodum receptum est, ut exercitum ducat imperator, sic et
a cordatis viris res ducendas esse, ut, quae ipsis videntur, ea geran-
tur, non ut eventum persequi cogantur. Vos autem, Athenienses,
cum copias habeatis omnium maximas, triremes, legiones, equites,
pecuniae reditus, ne harum quidem rerum in hunc usque diem ulla
unquam opportune estis usi, et neminem non sequimini: et ut
Barbari pugiles dimicare solent, ita vos bellum geritis cum Philippo.
Ex iis enim is, qui ictus est, ictui semper inhaeret: quod si eum
alibi verberes, illo manus transfert: ictum autem depellere, aut con-
tra intueri neque scit, neque vult. Ita et vos. Si esse in Chersoneso
Philippum auditis: illuc mittenda esse auxilia decernitis. si in Pylis,
illuc itis. si alibi uspiam: assectamini sursum et deorsum, et eum,
ut ducem milites, sequimini: neque ullum vobis utile de belli ge-
rendi ratione consilium initis: neque quicquam prospicitis, antequam
aut factum esse aliquid, aut fieri audiatis. Ista vero factitare olim
fortasse licuit: nunc in ipsum discrimen rerum ventum est. Quare
non iam idem licet. Ac mihi cogitanti videtur, Athenienses, deorum
aliquis, quem nostrae urbis vicem, eorum quae fiunt, pudet, illum
rerum gerendarum ardorem iniecisse Philippo. Qui si, quae subegit
et intercepit, ea tenere et quiescere vellet, neque quicquam praeter-
ea moliretur: vestrum quidam ea non aegre laturi mihi viderentur,
quae reipublicae dedecus et ignaviae crimen et summa omnia pro-
bra attulissent. Nunc, dum semper aggreditur aliquid et plus appe-
tit: fortasse vos evocabit, nisi de vobis omnino desperastis. Ego ve-
ro miror, si nemo vestrum neque cogitat, neque indignatur, quan-
do videt, Athenienses, bellum cepisse initium de ulciscendo Phi-
lippo: finem autem in eo iam versari, ne ipsi cladibus afficiamur
a Philippo. Verum eum non quieturum, perspicuum est, nisi ab ali-
quo coerceatur. Id igitur nos expectabimus: et triremes vacuas, et
spem a nescio quo factam si miseritis, omnia praeclara se habere
putabitis? Non egrediemur? non exibimus ipsi parte saltem aliqua
domesticorum militum nunc, siquidem id prius factum non est? non
ditionem eius classe invademus? At quo appellemus? roget aliquis.

35 Inveniet ac deprehendet labefactatas res illius, Athenienses, ipsum bellum, modo aggrediamur. Verum si domi sedebimus, conviciantes audituri et criminantes inter se oratores: non fieri ulla ratione unquam potest, ut quicquam rite conficiamus. Nam, ut mea quidem fert opinio, quocunque pars aliqua civitatis ablegabitur, tametsi tota non adsit: ibi et deorum et fortunae benevolentia nobis opitulabitur. Cum autem imperatorem, et decretum inane, et spes concionales mittitis: nihil a vobis feliciter geritur, sed ut hostes derident istiusmodi expeditiones, ita socii metu emoriuntur. Non enim potest, non potest fieri, ut unus vir unquam vobis ea conficiat omnia, quae vultis: polliceri quidem et affirmare et accusare hunc et illum licet. Sed his rebus omnia perierunt. Si enim dux miserorum mercede fraudatorum militum succubuerit: qui vero de rebus illic ab eo gestis ad vos ex hoc loco expedite mentiantur, extiterint, et vos ex auditu, quicquid in mentem venerit, temere decreveritis: quid, quaeso vos, expectandum est? Sed quodnam istis malis remedium invenietur? Hoc: si vos, Athenienses, eosdem designabitis et milites et testes actorum ducis: et ubi domum reversi fuerint, iudices rationum referendarum. Neque enim vobis audienda tantum vestra sunt, sed et coram intuenda. Nunc eo flagitii ventum est, ut quique duces bis et ter capitis causam apud vos dicant, cum hostibus autem eorum nemo vel semel de vita dimicare sustineat: utque plagiariorum et furum interitum honestae morti praeferant. Malefici enim est, iudicum sententia condemnatum emori: ducis, cum hostibus proeliantem. Vestrum autem alii circumeuntes cum Lacedaemoniis agere dicunt Philippum de Thebanorum eversione, et respublicas divellere: alii, eum misisse legatos ad regem Persarum: alii, oppida munire in Illyriis: alii, suas quisque commenti fabulas, obambulamus. Ego vero equidem existimo, Athenienses, ebrium esse eum rerum gestarum magnitudine, et eiusmodi somnia multa suo cum animo agitare, cum quia videt neminem esse qui impediat, tum successibus elatum: non tamen ea sic agere instituisse, ut, qui apud nos sunt amentissimi, norint quid ille sit facturus. Stolidissimi enim sunt isti nugatores. At si, his omissis, illud spectemus, hominem esse nobis inimicum, et nostras nobis opes eripere, et longo iamiam tempore insolenter se gessisse, et quaecunque speravimus aliquem pro nobis esse acturum, ea,
36 ut constat, contra nos esse omnia, et caetera in nobismet ipsis esse posita, et, si nunc illic belligerare nolucrimus cum eo, idem fortasse nobis hic facere necesse fore: haec si statuerimus, et recte sentiemus, et inanes fabulas missas faciemus. Neque enim, quae sint futura, quaerendum est: sed adversa futura (nisi rebus gerendis intenti fueritis, et fungi officio volueritis) pro comperto habendum. Ego igitur nec unquam alias ad gratiam loqui institui, nisi idem et profuturum vobis persuasum haberem: et nunc quae sentio simpliciter omnia, sine ulla tergiversatione libereque sum elocutus. Velim autem, ut exploratum habeo, e re vestra esse, ut ea, quae optima sunt, audiatis, sic scire me, etiam fidelissimo suasori idem profutu-

rum. Multo enim minus gravate dixissem. Nunc, quamquam obscurum est, quidnam hinc consecuturus sim: tamen, quia persuasum habeo, haec factu vobis fore utilia, dicere institui. Vincat autem id, quod vobis omnibus profuturum est.

ORATIO DE PACE.

ARGUMENTUM.

Quum bellum Amphipolitanum diu durasset, pacem tam Philippus quam Athenienses expetiverunt: Athenienses, quod fortuna in eo utebantur adversa: Philippus, quia praestare cupiebat ea, quae tum Thessalis, tum Thebanis promiserat. Pollicitus autem fuerat Thebanis, se Orchomenum et Coroneam, Boeotiae oppida, eis traditurum: utrisque se Phocense bellum confecturum. id quod ab eo fieri non poterat, dum hostes haberet Athenienses. Nam prius etiam in Phocidem impressionem facturus, quia Athenienses classe circumvecti, eas, quae Pylae (a nonnullis etiam Thermopylae) vocantur, occuparant: regionis aditu prohibitus fuerat. Nunc, pace facta cum Atheniensibus, obsistente nemine, intra Pylas progressus, gentem Phocensem funditus everterat, locumque Phocensium inter Amphictyones illorumque in concilio suffragia a reliquis Graecis acceperat, et legatos etiam ad Athenienses miserat, postulans, ut et ipsi idem ratum haberent. Demosthenes igitur monet, esse concedendum, non
quod rem ipsam probet, aut iustum esse dicat, ut Macedo Graeci 37
concilii sit particeps: sed metuendum esse affirmat, ne totius Graeciae infestis armis oppugnentur. Atheniensibus enim alios aliis de causis esse infensos, qui communi consilio ipsos invasuri sint. communem hanc (inquit) occasionem dabimus contra nos, quod soli hi simus, qui decretis Amphictyonum intercedamus. Proinde consultius est tueri pacem (praesertim Philippo intra Pylas progresso, Atticaeque invadendae potestatem nacto), quam ob rem tantillam tantum adire periculum. Haec oratio instituta quidem fuisse, sed habita esse in publico mihi non videtur: quum Orator in Aeschinis accusatione de hoc etiam eum inter caetera criminetur, quod auctor fuerit, ut Amphictyonica Philippo dignitas decerneretur: ea cum de re nemo alius referre auderet, ne Philocrates quidem, omnium impudentissimus: quod si ipse haec suasisset, haud utique Aeschinem ob haec eadem culparet. Satis igitur apparet, eum suspicionem veritum, ne Philippi studiosus et largitionibus a rege corruptus sententiam hanc dixisse videretur. Nam et in hac ipsa oratione talem quandam suspicionem amovere nititur, dum ut patriae amantem et ab accipiendis muneribus abhorrentem se commendat.

Video, Athenienses, haec negotia multas habere difficultates et turbas: non eo tantum, quod multa per incuriam sunt amissa, et bene de eis dicendo nihil proficitur: verum ob illud etiam, quod de reliquis nulla ex parte omnes, quid expediat, consentiunt: sed hi sic, illi aliter opinantur. Est autem cum suapte natura periculosum ac difficile, dare consilium: tum vos, Athenienses, hoc multo difficilius effecistis. Nam quum omnes alii ante rem deliberent: vos, re iam perfecta, id facere soletis. Ex quo per omne tempus, quod ego meminerim, accidit, ut et is, qui delicta vestra reprehenderet, laudaretur vereque dicere videretur, et rerum gerendarum, quae in
38 deliberationem caderent, occasiones vos amitteretis. Quae quamquam ita sunt: tamen arbitror, et quia hoc persuasum habeo, surrexi, me, si omissis tumultibus et rixis audire volueritis (id quod de republica tantisque negotiis deliberantibus omnino faciendum est), ea dicturum et suasurum, per quae et rerum status emendetur, et amissa recuperentur. Quum vero satis sciam, Athenienses, semper expedire plurimum apud vos (si quis modo audeat), ea, quae ante dixerit, repetere, ac de semetipso verba facere: ego tamen id adeo molestum et odiosum esse puto, ut, quamquam necessitatem hoc postulare video, tamen ab eo abhorream. Existimo tamen vos de his, quae nunc dicam, rectius iudicaturos, si pauca, prius aliquando a me dicta, in memoriam revocetis. Ego, Athenienses, primum quum vobis, turbato Euboeae statu, quidam suaderent, ut opem Plutarcho ferretis bellumque ignobile et sumtuosum susciperetis: primus et solus pro concione adversatus sum: parumque abfuit, quin isti, qui parvi lucelli causa vos suis consiliis in magnas et multas clades coniecerunt, me dilaniarent. Deinde parvo tempore praeterito, vos simul et ignominiam reportastis, et iis iniuriis affecti estis, qualibus nulli hominum unquam ab iis, quibus opem tulerant: eademque opera cognovistis omnes tum istiusmodi consiliariorum improbitatem, tum meam, qui utilissima reipublicae dixeram, integritatem. Post iterum, Athenienses, quum perspexissem histrionem Neoptolemum per speciem suae artis quidvis impune agere, ac interim perniciosissimum esse reipublicae opesque vestras omnes et praesidia solerti administratione transferre ad Philippum: prodii publiceque id vobis exposui, nullis privatis vel inimicitiis, vel calumniandi studio impulsus: quemadmodum facta, quae secuta sunt, declararunt. Atque in his non iam Neoptolemi defensores accusabo (neque enim unus aliquis fuit), sed vos ipsos. nam si Bacchanalibus tragoedos spectassetis, non de salute reipublicae sermo esset habitus: nequaquam vel eum tam aequis, vel me tam infensis animis audissetis. Atqui hoc saltem vos opinor nunc universos sensisse, eum tum ad hostes profectum, ut coacto aere alieno, quod sibi illic deberi dicebat, huc reversus, publica munera obiret, et hac oratione plurimum esse usum: iniquum esse, quemquam ideo quod opes, quas illic haberet, huc inveheret, accusari: cum primum autem facta pace tuto id facere potuit, quae bona manifesta hic possedit, ea vendidisse, factamque pecuniam, propere ad illum profectum, avexisse. Duo haec, quae prae-

dixi ego, testantur, tum habitas orationes fuisse veras et rectas, ipsas-
que res fuisse tales, quales ego eas esse pronunciaram. Tertium est,
Athenienses, (unico autem hoc dicto, de ipsa re verba faciam) quum 39
nos legati, exacto de pace iureiurando, redissemus, et quidam polli-
cerentur, fore ut Thespiae et Plataeae instaurarentur: ut Philippus
Phocenses, si eos in potestatem redegisset, conservaret, Thebano-
rum autem urbem dissiparet: quin et Oropum vestrum futurum, et
Euboeam pro Amphipoli vos recepturos: cum denique plures eius
generis spes et imposturae iactarentur, quibus vos inducti neque
utiliter, neque aequitatis, neque dignitatis vestrae habita ratione,
Phocenses deseruistis: haec, inquam, cum fierent, apparebit me in
horum nullo vel struxisse fraudem, vel dissimulasse quid sentirem:
sed praedixisse vobis (idque haud dubie meministis), me talia neque
scire, neque expectare: sed existimare, nugas agere eum, quicumque
talia profiteretur. Haec igitur omnia, quae me rectius quam alios
praevidisse constat, nequaquam, Athenienses, singulari meae pru-
dentiae adscribam: neque arroganter praedicabo, aut ob aliud quic-
quam me intelligere et praesagire profitebor, nisi ob duas causas,
quas vobis exponam. Una est, Athenienses, Fortuna, quam ego omni
humano ingenio et sapientiae imperare video: altera, quod gratis ne-
gotia iudico et considero: neque quisquam ullum emolumentum
proferre potest, quod ego vel in gerenda republica, vel dicenda sen-
tentia spectare soleam. Recta igitur bonum publicum, quod res ipsae
suppeditant, in meos oculos incurrit. Quod si vero in utramvis par-
tem, veluti in trutinam, argentum imposueris: id argentum praeci-
pitat cogitationem, et ad sese deorsum abripit. Quod quisquis ad-
mittit, fieri non potest, ut deinceps ulla de re recte vereque cogi-
tet. Iam unum hoc ego in primis tenendum esse dico, sive quis tri-
butum indicere, sive socios adsciscere, sive aliis praesidiis rempubli-
cam firmare conatur, id ita uti faciat, ne pacem hanc faciat irritam:
non quod ea tam praeclara sit, aut e dignitate vestra: sed qualis
qualis est, opportunius utiliusque ad res gerendas fuisset, eam nun-
quam fuisse factam, quam nunc, postquam facta est, per vos abro-
gari. Multa enim temere proiecimus, quae quia tum nobis integra
erant, bellum et tutius et facilius, quam nunc, gerere potuissemus.
Secundo loco providendum est, ne in necessitatem, o Athenienses,
adducamus, aut causam suppeditemus istis, qui inter se conspira-
runt et se iam Amphictyones esse dictitant, belli communis contra
vos suscipiendi. Ego enim, si inter nos et Philippum denuo bellum
ob Amphipolim aut aliam aliquam privatam controversiam oriretur,
quae neque ad Thessalos, neque ad Argivos, neque ad Thebanos
quicquam attineret: non puto vobis horum quemquam bellum illa-
turum: ac minime omnium (ne vero quisquam obturbet, priusquam
audierit) Thebanos: non quod nobis tam bene cupiant, aut obsequi 40
Philippo nolint: sed quod optime sciunt (quantumvis dicantur stu-
pidi), si bello nobiscum implicentur: et se malis omnibus afflictum
iri, et alium commoditates, otiose desidentem atque aucupantem,
ad sese pertracturum. Nunquam igitur eo sese praecipitabunt, nisi

origo et causa belli communis fuerit. Nihil etiam nos, si cum Thebanis denuo propter Oropum, aut privatum emolumentum aliquod belligeremus, cladis accepturos arbitror. Nam eos, qui fortasse vel nos vel illos adiuvarent, si nostros agros vastari videant, opem esse laturos arbitror: sed neutris ad alienam ditionem oppugnandam praesto futuros. Societatum enim ea est omnino ratio, quae et diligenter cogitanti sese offert, et quam ipsius rei natura patitur. Neque enim ulli vel nobis vel Thebanis adeo bene cupiunt, ut simul et incolumes esse nos, et aliis imperare velint: sed incolumitatem omnes suae salutis causa nobis optant: ut vero alterutri, potiti victoria, ipsis dominentur, nemo. Quid igitur existimo formidabile? et quid vobis esse dico providendum? Ne bellum hoc, quod agitatur, communem occasionem et commune crimen universis suppeditet. Nam si Argivi et Messenii et Megalopolitae et reliqui Peloponneses, qui cum his consentiunt, ob petitam a Lacedaemoniis pacem nobis inimici erunt, et propter acta quaedam sua impedita: si Thebani nobis, ut aiunt, infensi, inimiciores etiam fient, quod ab eis actos in exilium tuemur, et nostras adversus eos inimicitias omnibus modis declaramus: si Thessali, quod Phocensium exules defendimus, si Philippus, quod participem esse Amphictyoniae prohibeamus: metuo ne omnes, privatis quisque offensis irritati, communi bello nos adoriantur, Amphictyonum decreta praetexentes, ac deinde attrahantur singuli, ut etiam contra suam utilitatem nos oppugnent, id quod etiam Phocensi bello usu venit. Nec enim hoc scilicet ignoratis, nunc Thebanos, et Philippum, et Thessalos, quum non eadem singuli potissimum urgerent, eadem omnes perfecisse. Nam Thebani Philippum, ne penetraret atque angustiis potiretur, prohibere non potuerunt, nec obsistere, quo minus is, qui postremus advenerat, magno ipsorum labore partam gloriam interciperet ac in se transmoveret. Nunc enim Thebani, quod ad occupationem regionis atque possessionem attinet, rem sane praeclare gesserunt. Sin honorem et gloriam spectes, turpissime. Nisi enim Philippus Pylas occupasset, nihil habituri fuisse viderentur. Neque vero haec eis proposita fuerunt, sed quia et Orchomeno et Coronea potiri cu-
41 piebant, neque tamen poterant: ideo haec omnia tolerarunt. Sunt autem quidam qui dicere audeant, Philippum non ultro, sed coactum, Thebanis Orchomenum et Coroneam dedisse. Ego vero haec valere iubeo: illud autem scio, non magis ei haec curae fuisse, quam ut aditum Thermopylarum occuparet, eamque gloriam consequeretur, ut bellum illud suis armis repressum diceretur, atque suo arbitratu Pythia administraret. Haec fuere, quorum ille desiderio potissimum aestuabat. At Thessali neutrum horum voluerunt, ut vel Thebanorum vel Philippi opes augerentur, quorum utrumque sibi periculosum fore praevidebant: sed haec duo spectarunt, ut et Pylaeam, et emolumenta Delphica obtinerent: eorumque desiderio, ad eas res Philippo adiutores fuerunt. Sic ob privata compendia quosque reperietis ad multa facienda esse compulsos, quorum nihil in animo habuerunt. Quod quum ita sit: cavendum vobis est. Numquid

igitur harum rerum metu facienda erunt, quae isti iusserint? tuque eius rei nobis auctor es? Minime vero equidem. Sed nos et nihil indignum nobis facturos, neque bellum conflaturos, et prudentiae laudem consequuturos, meamque sententiam esse veram: haec me confido probaturum. Illos autem, qui confidenter quidvis esse periculi subeundum censent, nec belli clades ob oculos sibi ponunt, haec velim considerare: Nos Oropum Thebanos tenere sinimus. Quod si quis nos roget, ac vera fateri iubeat, quamobrem? Ne bello confligi sit necesse, respondebimus. Et Philippo nunc ex foedere Amphipolim concessimus: et Cardianos a Chersonesitis reliquis exemptos esse patimur, et Cariae satrapam insulas occupare, Chion et Con et Rhodum: et Byzantios in mari exceptare naves non prohibemus: ob hoc nimirum, quod pacis tranquillitatem plus commodare putamus, quam inimicitias et contentiones hisce de causis susceptas. Proinde stultum ac supra modum absurdum fuerit, quum, in propriis et maxime necessariis rebus, singulatim erga quoslibet nos tales praebuerimus, cum universis de umbra Delphica nunc belligerare.

PHILIPPICA SECUNDA.

ARGUMENTUM.

Monet Athenienses hac oratione Orator, Philippum ut hostem su-
spectum esse habendum: neque pace fidendum nimis, sed exper-
giscendum, et rebus gerendis animum adiiciendum, et bellum appa- 42
randum esse. Criminatur enim Philippum, ut qui et Atheniensibus
et Graecis omnibus insidietur: idque satis ipsius testari facta dicit.
Pollicetur etiam, se responsurum legatis qui advenerunt: quod
Athenienses aestuabant, cum respondendum esset. Unde vero illi, et,
quibus de rebus venerint, etsi in oratione non exprimitur, tamen e
Philippicis historiis cognosci potest. Per id enim tempus legatos
miserat Philippus ad Athenienses, conquerens, se apud Graecos
sine causa traduci, ut qui multa et magna pollicitus nihil eis prae-
stitisset. negat enim, se vel pollicitum, vel frustratum esse: et ea
probari postulat. Atque etiam Messenii et Argivi legatos cum Phi-
lippo Athenas miserant, et ipsi crimininantes populum, qui Lace-
daemoniis Peloponnesum opprimentibus et faveret et adesset: sibi
autem de libertate dimicantibus adversaretur. Athenienses igitur
non habent, quid vel Philippo vel civitatibus respondeant. Nam et
Lacedaemoniis bene cupiunt, et Argivorum ac Messeniorum cum
Philippo conspirationem simul et oderunt, et suspectam habent:
neque tamen pronunciare audent, recte facere Lacedaemonios.
Quod vero ad Philippum attinet, etsi spe frustrati sunt, non tamen
ab eo decepti esse videntur. Philippus enim neque ullam pollicita-

tionem literis inscripserat, neque per suos legatos quicquam promiserat: sed Atheniensium quidam in spem erexerant populum, fore ut Philippus Phocenses conservaret, et Thebanorum ferociam retunderet. Propterea Demosthenes, responsionum facta mentione, se eas daturum pollicetur: sed iustum esse ait, ut ab illius difficultatis auctoribus etiam responsiones exigantur, illis nimirum, qui populum deceperint et Pylas Philippo aperuerint. Quibus verbis Aeschinem obscure perstringit, iam tum (ut aiunt) eam falsae legationis actionem parans, quam post intendit, eumque multo ante apud Athenienses criminans.

---

43 Cum verba fiunt, Athenienses, de Philippi factis et violentia et pacis violatione perpetua: vestri defensiones et aequas et humanas apparere video: semperque probari orationes eorum, qui Philippum accusarint: sed, ut ingenue dicam, nihil recte geri, aut eiusmodi, ut sit illas audire operae pretium. Nam eo iam tota respublica redacta est, ut, quo magis et evidentius ostensum fuerit, Philippum et pacem nobiscum factam violare, et Graecis omnibus insidiari, eo difficilius sit suadere, quid agi conveniat. In causa haec sunt. Cum, Athenienses, omnes ii, qui per iniuriam plus aequo concupiscunt, facto coercendi sint, et actionibus, non orationibus: primum nos, qui suggestum conscendimus, haec decernere et suadere metu vestrae offensionis dubitamus: quae vero designet, quam atrocia et gravia et eius generis alia commemoramus. Deinde vos auditores ad aequa cum ipsi dicenda, tum dicente alio intelligenda, melius Philippo parati estis: ad eius autem conatus, in quibus nunc est, prohibendos omnino estis ignavi. Evenit igitur res necessaria, opinor, nec minus consentanea: in quae utrique studetis, et quibus occupati estis, in iis utrique ut excellatis: ille actionibus, vos orationibus. Quod si nunc aequiora dicere satis habetis: facile id quidem est, nulloque labore constat. Sin, ut hic status rerum corrigatur, providendum est, ne imprudentibus nobis omnibus ruat in deterius, neve ea magnitudo copiarum ingruat, cum qua ne congredi quidem possimus: non eadem ratio est, quae prius fuit, consulendi. Sed et oratores omnes, et vos auditores oportebit optima et salutaria facillimis et iucundissimis anteferre. Primum igitur, si quis, Athenienses, securus est, cum videat, quantus iam et quam multis potitus sit Philippus, et nullum putat periculum ex eo impendere civitati, neque contra vos ea omnia comparari: miror, et aeque vos omnes oratos volo, ut meas rationes paucis audiatis, quibus adductus diversum expectem, et hostem esse Philippum iudicem: ut si longius aliis ego prospicere videbor, mihi obtemperetis: sin securi isti et ii qui eo freti sunt, illis assentiamini. Ego igitur, Athenienses, considero, quae Philippus primum post pacem obtinuerit, Pylas et Phocensem regionem. Quid igitur? quomodo his usus est? Quae Thebanis expe-

diunt, non quae reipublicae nostrae, agere instituit. Quamobrem tandem? Nimirum quod ad opes et potentiam, quo iure qua iniuria augendam, consilia sua referens, non ad pacem aut tranquillitatem aut ullam aequitatem, prudenter hoc intelligit, se nostrae civitati nostrisque institutis nihil eiusmodi posse vel polliceri, vel praestare, quo adducti vos, privati emolumenti gratia, caeterorum Graecorum aliquos ipsi condonetis: sed et iustitiae studio, et coniunctae cum ea re ignominiae fuga, et providentia rerum, quae decent, omnium aeque adversaturos, si quid tale conaretur, ac si bellum gereretis. Thebanos autem putabat, id quod accidit, modo ipsi lucrum facerent, situros, ut suo arbitratu caetera administraret, et adeo non adversaturos et prohibituros, ut armis etiam adiuturi essent, si iussisset. et nunc, eodem consilio, de Messeniis et Argivis bene meretur: quae maxima vestra laus est, Athenienses. Ut enim ex his factis apparet, de solis vobis ita iudicatur, vos nullius emolumenti causa Graecorum defensionem deserturos, nulla gratia, nullo commodo benevolentiam erga Graecos commutaturos. Atque adeo iure et de vobis ita sentit, et de Argivis ac Thebanis aliter: non in haec modo tempora intuens, sed et superiora considerans. Invenit enim scilicet, atque audit, vestros maiores, cum eis liceret reliquis imperare Graecis, ut ipsi Regi Persarum parerent, eam conditionem non modo esse aspernatos, cum Alexander, a quo isti oriundi sunt, ea de re nuntius venisset: sed et urbem deserere maluisse, et nullas pati aerumnas recusasse, talesque res gessisse postea, quas ut omnes celebrare perpetuo gestiunt, sic pro dignitate ornare nemo potuit (qua de causa eas et ego iure prae- 45
tereo. maiora enim sunt eorum facinora, quam quae oratione explicentur): at Thebanorum et Argivorum maiores, illos in exercitu fuisse Barbari, hos ei non esse adversatos. Intellexit igitur, utrosque privato commodo fore contentos, non communem Graeciae utilitatem spectaturos. Proinde putavit, se, si vos amicos delegisset, propter iustitiam fuisse delecturum: sin illis se adiunxisset, adiutores habiturum suae cupiditatis. Ob haec illos vobis et tunc et nunc praefert. Neque enim triremes eis plures adesse videt, quam vobis: neque cum in mediterraneis quoddam invenerit imperium, maritimum imperium et mercatus contemnit: neque oblitus est verborum et pollicitationum, per quas pacem impetravit. At mehercule, dicat aliquis, eum scire haec omnia, neque ex avaritia, iisve de causis, quas ego criminer, tum haec egisse: sed quod aequiora, quam nos, Thebani postularint. Verum hanc vel solam causam ex omnibus ei nunc praetexere non licet. Qui enim Messenam Lacedaemonios relinquere iubet, quo pacto Orchomeno et Coronea tum Thebanis tradita, se illa fecisse, quae aequa esse putaret, simulabit? At vero coactus est? (hoc enim restat scilicet) et praeter animi sui sententiam, a Thessalico equitatu Thebanisque legionibus circumventus, illa concessit? Bene. Proinde dicunt, Thebanos ei suspectos fore: et fabulantur quidam passim, eum Elateam muniturum. Is vero haec nondum facit, nec, ut ego iudico, unquam faciet. Cum

Messeniis autem et Argivis contra Lacedaemonios impressionem non faciet: sed et milites iam eo mittit, et pecuniam suppeditat, et ipse cum magno exercitu expectatur. Igitur eos qui Thebanorum hostes sunt, Lacedaemonios evertit: quos vero prius ipse perdidit Phocenses, in integrum nunc restituit. Ecquis ista credat? Ego vero existimo, Philippum, neque si primum coactus fecisset, neque si nunc eis diffideret, eorum hostibus continenter adversaturum: sed ex his, quae nunc facit, illa etiam consilio se fecisse declarat. Quod si quis recte aestimet, ex omnibus perspiciet, eum haec instruere et moliri contra nostram rempublicam: idque nunc necessario quodammodo ei usu venit. Quod hoc modo intelligetis: Imperare vult. in eo autem vos solos eos esse putat, qui possint adversari: iniurius est longo iam tempore, cuius ipse rei sibi est optime conscius. Iis enim, quae nobis erepta tenet, utitur ad caetera omnia in tuto
46 collocanda. Nam si Amphipolim et Potidaeam amitteret: nec domi se tuto posse manere duceret. Utrumque igitur scit, et se vobis insidiari, et vos id animadvertere. Cum autem vos cordatos esse putet: se iure vobis esse odio existimat, et concitatus est, malum se accepturum putans, si occasionem nanciscamini, nisi ipse anteverterit. Propterea vigilat, imminet urbi, colit Thebanorum quosdam et Peloponnensium, qui illis assentiuntur: quos ut propter avaritiam in hoc rerum statu acquieturos putat, sic propter ingenii stuporem nihil eorum, quae sequentur, prospecturos. Ac si qui vel mediocri prudentia sunt, evidentia iis exempla est cernere: quae, cum res ita ferret, et apud Messenios et apud Argivos retuli. Praestat autem fortasse, vobis etiam exponi eadem. Quam aegre, inquam, Messenii, audituros fuisse putatis Olynthios, si quis in Philippum dixisset illis temporibus, cum Anthemuntem eis concederet, quam urbem sibi omnes priores Macedoniae Reges vindicarant? cum Potidaeam donaret, Atheniensium colonis eiectis? cum et nostras inimicitias ipse susciperet, et provinciam illis fruendam daret? Numquid expectasse, ita secum actum iri, aut aliquo dicente credituros? Ne vero putetis. Sed tamen, inquam, cum exiguo tempore alienae terrae fructus percepissent, longo suapte privantur, ab eo turpiter eiecti, non victi tantum, sed et proditi alii ab aliis, et venditi. Neque enim tuta est liberis civitatibus nimia ista tyrannorum familiaritas. Quid porro Thessali? Num putatis, inquam, cum eorum tyrannos eiiceret, et rursus, cum Nicaeam et Magnesiam daret, expectasse decurionatum fore apud se nunc receptum? aut qui Pylaeam reddidisset, eum privatos ipsorum reditus intercepturum? Nequaquam credidissent. Sed tamen facta sunt haec, et in conspectu omnibus. Vos autem, inquam, largientem et pollicentem spectatis Philippum: eum autem, cum vos iam deceperit et in fraudem pellexerit, deprecamini, si sapitis, ne videatis. Sunt quidem certe, inquam, varia reperta ad urbium custodiam et defensionem, veluti aggeres et moenia et fossae, et quae sunt eius generis alia: quae omnia manu fiunt, et magnos sumptus postulant. Unum autem quoddam commune animus prudentium in semetipso possidet praesidium, quod

omnibus bono est et salutare, tum vel maxime liberis civitatibus contra tyrannos. Quodnam igitur illud est? Diffidentia. Hanc custo- 47
dite, hanc amplectimini: hanc si conservabitis, extra omne periculum eritis. Quid vero quaeritis, inquam? libertatem? An vero non videtis, Philippum alienissimas huic vel appellationes habere? Rex enim et tyrannus omnis est libertatis inimicus et legibus infestus. Non prospicietis, inquam, ne, dum belli finem quaeritis, dominum inveniatis? His illi auditis, et applaudentes ut recte dictis, et multis etiam aliis orationibus a legatis, et praesente me, et denuo post habitis, ut credibile est, nihilo magis avellentur a Philippi amicitia eiusve pollicitationibus. Neque hoc est absurdum, si Messenii et Peloponnenses quidam contra ea, quae animo esse optima perspiciunt, aliquid agent: sed vos ipsi, qui et intelligitis ipsi, et e nostris concionibus auditis, vobis insidias fieri, vos circumvallari, quae iam vestra socordia est, omnibus his, ut mihi videtur, nec opinantes opprimemini. Sic brevis voluptas et otium plus valet aliquando post secutura utilitate. Ac de iis quidem, quae vobis agenda sint, ipsi deinceps seorsim deliberabitis, si sapietis. Quae vero nunc respondere possitis, ut vestra decreta recta esse videantur, ea iam dicam. Aequum esset, Athenienses, eos, qui pollicitationes attulerunt, quibus adducti pacem fecistis, citari. Neque enim ipse unquam sustinuissem obire legationem, neque vos, satis scio, belligerare desiissetis, si ita acturum Philippum, pace impetrata, putassetis. Nam quae tum dicebantur, multum ab his dissidebant. Et rursus alios citari est aequum. Quos? Eos, qui, cum ego, facta iam pace, a posteriore legatione, quae ad exigendum iusiurandum missa erat, reversus, fucum reipublicae fieri sentiens, haec praedicebam, et intercedebam, et Pylas atque Phocenses amitti non sinebam, dicebant: Me, qui aquam potarem, non iniuria difficilem et morosum esse hominem: Philippum autem, quod optaretis vos, si intra Pylas progressus esset, facturum, et tum Thespias et Plataeas muniturum, tum Thebanorum ferociam repressurum, tum Chersonesum suis sumptibus perfossurum, tum Euboeam et Oropum pro Amphipoli vobis redditurum. Nam haec omnia hic pro suggesto, sat scio, meministis esse dicta, quanquam parum acres in animadvertendis improborum iniuriis. Et quod est omnium turpissimum, etiam posteros, ad quos eius spei, quam vos habetis, pertinet haereditas, eadem pace implicastis. Usque adeo in fraudem estis illecti. Quid igitur haec nunc dico, et illos citari iubeo? Ego, ita me dii ament, 48
verum apud vos libere dicam, et non dissimulabo: non ut in convicium delapsus efficiam, ut ego vicissim conviciis apud vos incessar, iis autem, qui ab initio mihi infesti fuerunt, novam praebeam occasionem aliquid accipiendi a Philippo, neque ut frustra garriam: sed quod aliquando vobis molestiora fore Philippi facta puto, quam nunc. Rem enim progredi video: neque sane velim coniecturas meas esse veras: sed vereor, ne id iam nimis in propinquo sit. Quando igitur vobis non iam liberum erit, ea, quae eveniunt, negligere: neque, ista contra vos parari et strui, ex me audietis aut

alio quopiam, sed ipsi omnia videbitis et probe scietis: iracundos et asperos fore vos existimo. Vereor autem, ne, cum ea legati reticuerint, ob quae se largitionibus corruptos esse sciunt, iis, qui ea, quae per istos perierunt, instaurare conantur, vestram experiri iracundiam usu veniat: cum videam, quosdam fere non in sontes, sed in proximos quosque potissimum irae dirigere impetum. Dum igitur res differtur et comparatur, et alius alium exaudimus, unumquemque vestrum, licet probe gnarum, tamen commonefactum volo, quis ille sit, qui Phocenses et Pylas vobis deserendas suaserit: quibus ille potitus, via potitus est et in Atticam et in Peloponnesum invadendi, eoque rem redegit, ut vobis non iam de tuendo iure Graecorum et provinciis defendendis consultandum sit, sed de patrii soli agris et bello Atticae imminente: quod ubi aderit, vestrum unicuique molestum erit, sed illo die factum est. Nisi enim tum decepti essetis vos, respublica non laboraret. neque enim navali bello superior, classe unquam in Atticam venisset Philippus: neque itinere pedestri supra Pylas et Phocenses pervasisset: sed aut aequa fecisset et servata pace quievisset: aut e vestigio bello esset non minore circumventus, quam id fuit, propter quod tum prius pacem expetiverat. Haec igitur, ut admonendi gratia, nunc dixisse sufficiat: absit autem, idque Dii omnes prohibeant, ne experiundo certissime comprobentur. Neminem enim velim equidem, etsi exitio sit dignus, cum omnium periculo et damno suae impro-
49 bitatis dare poenas.

ORATIO DE HALONESO.

ARGUMENTUM.

Inscribitur haec oratio: De Haloneso: sed rectius fortasse Responsio ad Philippi epistolam diceretur. Scripserat enim is ad Athenienses, multisque de rebus disseruerat: in quo numero fuit etiam Halonesus, quae cum antiquitus Atheniensium esset, Philippi temporibus a latronibus tenebatur. quibus Philippus eiectis, repetentibus Atheniensibus insulam non reddit, quod suam esse dicat: petentibus eam daturum pollicetur. Neque vero oratio mihi videtur esse Demosthenis: idque tum ex genere dictionis, tum ex compositionis concentu potest animadverti, quae a forma Demosthenis longe recedunt, quum et remissae sint, et dissolutae omnino: quod ab oratoris nostri dicendi genere abhorret. Quin illud etiam dictum in fine orationis (Si modo vos cerebrum in temporibus, et non in calcibus conculcatum geritis) non parvo testimonio est, adulterinam esse hanc orationem. Nam Demosthenes libertate quidem in dicendo solet uti: sed haec contumelia est, et convicium excedens modum.

Praeterea perquam vilis inest elocutio, et ineptum est existimare,
homines in temporibus habere cerebrum. Atque adeo veteres quo-
que, hanc orationem non esse nostri oratoris, suspicati sunt: et de-
prehendere quidam, esse eam Hegesippi, forma sermonis considera-
ta (is enim tali usus est) et rebus ipsis. Nam huius orationis scriptor
se Callippum Paeaniensem violatarum legum reum fecisse dicit. Con-
stat autem, Callippum non a Demosthene, sed ab Hegesippo fuisse
accusatum. Atqui, dicat aliquis, haec oratio suadet Atheniensibus,
ut Halonesum non accipiant, sed recipiant, et controversia nominis
torquetur: Aeschines autem haec Demosthenem consuluisse dicit
Atheniensibus. Quid tum postea? Nihil enim prohibet, quo minus
idem consilium et Demosthenes et Hegesippus Atheniensibus dede-
rint. Nam et alioqui idem in republica gerenda institutum seque- 50
bantur, et oratoribus Philippi studiosis adversabantur. Meminit ipse
etiam Demosthenes Hegesippi, ut collegae sui in obeunda legatione,
qui Macedoni se opposuerit. Perspicuum igitur est, quum oratio De-
mosthenis de Haloneso habita non extaret, sed periisset: aliquos
eam, quae inventa est, illi tribuisse, hac de re ductos, quod Demo-
sthenes orationem de Haloneso habuisset: neque scrutatos esse di-
ligentius, an haec esse videretur illa scripta per eum oratio.

Minime committendum est, Athenienses, ut propter ea crimina,
quae Philippus iis, qui ius et causam vestram defendunt, obiicit, a
dando vobis utili consilio prohibeamur. Non ferendum enim fuerit,
missis ab eo literis libere pro concione dicendi facultatem nobis
eripi. Ego vero, Athenienses, primum ea, de quibus scripsit Philip-
pus, ordine percurram: post, quibus de rebus verba legati fecerunt,
et ipsi dicemus. Philippus auspicatur ab Haloneso, eamque, quum
sua *sit*, se vobis donare dicit: vos vero iure eam repetere negat,
quam, dum vestra esset, neque ceperit, neque nunc teneat. Ad nos
etiam, quum apud ipsum legatione fungeremur, ad hunc modum ver-
ba fecit: Se insulam hanc latronibus ereptam occupasse: aequum
esse igitur, ut ea sua sit. Neque vero difficile est, hanc rationem,
quum aequa non sit, ei extorquere. Omnes enim latrones aliena lo-
ca occupant, eaque muniunt, ut inde alios infestent. Quod si quis
latrones ultus fuerit et superarit: non sane probanda dicat, si vi-
deri velit, ea, quae illi per iniuriam aliis erepta tenuere, sua fieri.
Nam si haec concedetis, quid prohibet, si quem vel Atticae locum,
vel Lemni, vel Imbri, vel Scyri, praedones invaserint, et aliqui eos-
dem armis expulerint, quin statim is quoque locus, in quo praedo-
nes fuerant, quum vester sit, illorum fiat, qui latrones depulerint?
Philippus autem non ignorat, iniusta esse ea, quae dicit: sed quum 51
id optime norit, fucum vobis posse fieri sperat per eos, qui causam
ipsius ita hic acturi sunt, ut ipse vult, quique id et ante promise-
runt, et nunc etiam agunt. Praeterea nec hoc eum praeterit scilicet,
per utrumque nomen, utro uti malueritis, vos insulam habituros,
sive accipiatis, sive recipiatis. Quid igitur eum movet, quo minus

iusto vocabulo usus, vobis restituat: sed iniusto, dono det? Non hoc utique, ut in vos contulisse beneficium videri velit (ridiculum enim hoc beneficium fuerit), sed ut Graecis omnibus ostendat, bene secum agi putare Athenienses, si maritima loca a Macedone accipiant. Hoc vero vobis, Athenienses, non est admittendum. Quum autem dicit, se de his velle iudicio experiri: nihil aliud nisi vos deridet. primum, quum postulat, ut Athenienses cum eo, qui Pella oriundus est, de insulis apud iudicem ambigant, utrum vestrae an illius sint? Nam ubi vestra potentia, quae Graecos in libertatem asseruit, maritima vobis loca tueri non poterit, sed iudices, quibus rem permiseritis, qui ferendae sententiae sunt auctoritate praediti, hi vobis eas conservabunt, si tamen a Philippo largitionibus non corrumpentur: nonne vos, si haec admiseritis, sine ulla controversia continente prorsus cedetis, et omnibus hominibus ostendetis, vos pro nulla re certamen cum eo suscepturos: si quidem pro maris imperio, in quo vos potentes esse gloriamini, non pugnabitis, sed sententiam iudicis expectabitis? Iam quod ad tesseras et pactiones attinet, se quosdam misisse ait, qui faciendas eas curaturi sint: ratas tamen futuras, non ubi in vestra curiā comprobatae fuerint, quemadmodum lex iubet, sed quum ad se relatae fuerint. ita se vestrae cognitionis iudicem autoremque facit. Nam in hoc vos antevertere vult, et in tesseris pro confesso constituere, se de factis in Potidaea iniuriis non accusari a vobis iniuriae: sed illud confirmari, iure se eam et occupasse, et tenere. Atqui, quotquot Athenienses Potidaeae habitarunt, quamquam eis cum Philippo non bellum, sed societas erat, et iusiurandum intercesserat, fidemque Philippus Potidaeae habitantibus dederat, tamen facultatibus suis ab eo spoliati sunt. Postulat igitur hoc, ut ab omni parte confirmetis, se de hisce criminibus nec accusari a vobis, et nullis affectos esse vos iniuriis profiteamini. Nam Macedonibus tesseris adversus Athenienses nihil omnino esse opus, praeteritum tempus evidenti vobis argumento
52 sit. Nec enim vel Amyntas, Philippi pater, vel reliqui Macedoniae reges, unquam tesseras cum urbe nostra fecerunt: quamvis tunc plura commercia, quam nunc, nobiscum ei intercederent. Nam in nostra potestate erat Macedonia, et tributa nobis pendebat, et emporiis tunc magis, quam nunc, tam nos illorum, quam ipsi vestris utebantur, et iudicia mercatorum non erant ita accurata, ut hodie: quae, quia singulis mensibus exercentur, efficiunt, ut, tanto locorum intervallo seiuncti, tesseris nihil indigeant. Sed tamen quum illis temporibus tale nihil in usu esset, non expediebat, tesseris factis ad iura petenda vel ex Macedonia Athenas, vel Athenis in Macedoniam navigari: sed ut nos illorum, sic illi nostris institutis et legibus iudicari controversias patiebantur. Scitote igitur, tesseras istas fieri, ut vobis deinceps nullam esse causam probabilem Potidaeae vindicandae concedatis. At de praedonibus aequum esse ait, ut, qui piraticam in mari exercent, a vobis et a se communiter pellantur. In quo non aliud quam hoc postulat, ut sibi a vobis tradatur maris imperium: utque confiteamini, vos sine Philippo nec mare tueri et

custodire posse. Hanc etiam licentiam dari sibi vult, ut quocunque navigans et insulas ingrediens ibique desidens, per speciem arcendi praedones, insulares corrumpat et a vestra societate et ditione abalienet: neque contentus, Macedonicos exules per vestros imperatores Thasum transportasse, reliquas etiam insulas sibi vindicare vult, mittendis hominibus, qui se nostrorum ducum classi adiungant, tanquam custodiae maris consortes futuri. Sunt sane qui dicant, nihil illi ad sua vel tutanda vel amplificanda opus esse mari. At is, qui mare negligit scilicet, triremes comparat, et navalia exstruit, et classes mittere instituit, neque parvos sumptus facit in exercitationes navalis proelii, quibus nihil habet antiquius. Haec igitur, Athenienses, an putatis Philippum concedi sibi a vobis postulaturum, nisi et vos contemneret, et in istis, quorum amicitiam hic expetendam et conciliandam sibi duxit, summam fiduciam haberet? Quos non pudet Philippo vivere potius, quam suae patriae: a quo ea munera, quae accipiunt, ferre se domum putant, quum interim ea, quae domi sunt, vendant. Iam de pacis emendatione, quam legati ab eo missi penes nos esse iusserunt, quia correximus id, quod totius humani generis consensu iustum est, ut utrique sua teneant: id et se concessisse, et legatos ad vos dixisse negat, pro- 53
pter nullam aliam causam, nisi quod ab istis, quibus amicis utitur, persuasum ei est, vos ea, quae pro concione dicta sunt, non meminisse. Atqui solum hoc obliti esse non potestis. Nam in eodem conventu et legati ad vos ab eo missi verba fecerunt, et senatusconsultum scriptum est. Itaque fieri nequit, quum in re praesenti verba facta essent, et postea statim senatusconsultum recitaretur, ut vos istud decretum, quod in legatos mentiretur, vestris suffragiis comprobaveritis. Quare hoc non contra me, sed contra vos scripsit: vos iis de rebus, de quibus nihil audissetis, responso dato, decretum illud ad se misisse. Ac legati quidem ipsi, quibus decreti mendacium fraudi erat, quum eis de scripto responderitis, et eos ad hospitium invitaretis, non ausi fuere prodire in publicum, ac dicere: Iniuriam nobis facitis, Athenienses, et ea nos dixisse iactatis, quae non diximus: sed taciti se proripuerunt. Volo autem vos, Athenienses, (nam Python, qui tum legatum agebat, apud vos in concione laudatus fuit) eorum verborum, quae dixit, commonefacere. Scio enim, vos ea meminisse. Fuerunt autem perquam similia etiam his Philippi literis. Nam dum in nos, qui Philippum criminamur, inveheretur, etiam vos incusabat. Quum enim Rex incitatus esset ad bene de vobis merendum, et vestram amicitiam prae caeteris Graecis in primis expetivisset, vos illius desideriis obsistere, calumniatorum orationem approbantes, qui eundem, a quo pecuniam peterent, criminarentur: quum vero illi tales orationes, quibus ut ipse proscindatur, ita vos oblectemini, allatae sint: mutari eius animum, quod illis insidiari putetur, de quibus bene mereri decreverit. Proinde vetabat, ne populares oratores pacem reprehenderent (nec enim eam esse dissolvendam), sed si in pacis conditionibus aliquid perperam scriptum videretur, id corrigere iubebat:

Philippum enim facturum esse omnia, quae vos decrevissetis. Quod si oratores calumniari pergerent, et ipsi tamen nihil scriberent, per quod et pax firmaretur, et perfidiae opinio a Philippo amoveretur: talibus hominibus non esse auscultandum. Haec vos audientes probabatis, et aequa postulare Pythonem dicebatis: et erant illa quidem aequa. Dicebantur autem, non ut aliquid illi utile, aut ea, pro quibus perficiendis magnam pecuniam dilargitus fuerat, e foedere tollerentur: sed a nostratibus istis magistris prius edoctus illa fuerat, qui putabant fore neminem, qui Philocratis, per quem
54 Amphipolis periit, decreto intercedere auderet. Ego vero, Athenienses, nihil contrarium legibus promulgare ausus sum, sed decreto Philocratis, quod cum legibus pugnabat, contraria scripsi: ut ego demonstrabo. Nam senatusconsultum Philocratis, quo vos Amphipolim perdidistis, prioribus senatusconsultis adversabatur, per quae vos eam provinciam obtinuistis. Ac illud quidem senatusconsultum Philocratis erat legibus contrarium: neque fieri poterat, ut is, qui leges in promulganda sententia sequeretur, senatusconsulto, contrario legibus, consentientia scriberet. Quum autem illis prioribus senatusconsultis, quae et legitima erant, et vestram ditionem tuebantur, consentanea scriberem: cum legitima scripsi, tum Philippum coargui, ut qui et fucum vobis faceret, et pacem emendari nollet, sed id ageret, ut oratoribus reipublicae studiosis fides apud vos abrogaretur. Ac eum emendationem foederis, quam vobis permisit, nunc a se permissam esse negare, omnes scitis, et Amphipolim sibi vindicare: nam vos eam sibi tradidisse, quum decerneretis, ut, quae habebat, haberet. Enimvero vos tale quidem senatusconsultum fecistis: sed Amphipolim ipsius esse, numquam decrevistis. Haberi enim possunt etiam aliena: et non omnes, qui habent, sua habent. nam multi etiam aliena possident. Quare istae illius argutiae et captiones frivolae sunt et ineptae. Ac decreti quidem Philocratis meminit: sed eius epistolae, quam ad vos, dum Amphipolim obsideret, misit, oblitus est: in qua confitebatur, Amphipolim esse vestram, et promittebat, si expugnasset, eam se vobis redditurum, ut quae vestra esset, non eorum qui tum tenebant. proinde qui prius Amphipolim, quam Philippus expugnasset, incolebant, Atheniensium provinciam scilicet habebant. Eandem vero postquam Philippus cepit, non Atheniensium regionem, sed suam tenet: imo ne Olynthum quidem, non Apolloniam, non Pallenem ut alienas, sed ut suas provincias tenet. Numquid vobis videtur, caute et circumspecte ad vos omnia scribere: ut appareat, eum et dicere et agere, quae omnes homines iusta esse fateantur? an potius hominum existimationem e sublimi despicere? qui regionem, quam Graeci et Rex Persarum pronuntiarunt et confessi sunt esse vestram, eam suam esse, et non vestram asseveret? Alterum caput, quod in foedere emendastis, hoc fuit, ut Graeci, qui foedere non continerentur, liberi essent suisque legibus viverent: ac si quis eos invaderet, ut foederati illis opem ferrent. Nam et aequum hoc et humanum esse ducebatis, cum vos sociique nostri, et

Philippus eiusque socii in pace viverent, alios, qui neque nostri, 55
neque Philippi socii essent, in medio discrimine positos, non perdi á potentioribus: sed hos quoque propter vestram pacem esse incolumes, ut armis positis revera nos pacem ageremus. Quamquam autem hanc correctionem in epistola fatetur, ut auditis, et aequam esse, et a se recipi: Pheraeis tamen civitatem eripuit, et arci praesidium imposuit, ut scilicet suis ipsis legibus vivant: contra Ambraciam ducit exercitum: tres urbes in Cassopia, Pandosiam, Bucheta, et Elatiam, Eleorum colonias, exustis agris, oppidisque vi subactis, Alexandri affinis sui servituti subiecit. Proinde vehementer cupit Graecos esse liberos suisque vivere legibus, ut res ipsae declarant. De pollicitationibus, quibus perpetuo vos obruit, tanquam ingentia in vos beneficia collaturus, se falso a me accusari et apud Graecos in invidiam adduci dicit: quum vobis nihil unquam sit pollicitus. Usque adeo impudens est is ipse, qui in ea epistola, quae adhuc in Curia habetur, affirmabat, se nobis, adversariis suis, ora obturaturum, si pax fieret: tot se beneficia in vos collaturum, quae iam tum scripsisset, si scisset pacem futuram esse. Nimirum bona illa, quae accepturi eramus, prompta et expedita fuerunt, modo pax conciliaretur. At, facta pace, beneficia in nos conferenda in ventos abierunt: tantaque Graeciae vastatio consecuta est, quantam vos scitis. Vobis autem in hac epistola pollicetur, si et suis amicis ac defensoribus credatis, et nos, a quibus apud vos conviciis proscindatur, puniatis: se in vos fore beneficentissimum. At illa beneficia huiusmodi erunt: neque vestra vobis reddet (sua enim esse dicit), neque dona ex orbe hoc habitabili promentur, ut ne apud Graecos in crimen veniat: sed verisimile est fore, ut aliqua alia regio, et alius aliquis locus subito emergat, ubi vobis dona illa dentur. De oppidis, quae vobis tempore pacis eripuit, foedere rupto et pace dissoluta, postquam non habet quid dicat, sed iniuriarum palam convincitur: de his iudicium aequae et communi Curiae permittere se paratum esse dicit: quum ea sola sententiam iudicis non requirant, sed ipse dierum numerus sit iudex. Omnes enim scimus, quo mense quotoque die pax facta sit. Quemadmodum autem haec scimus, sic nec illa ignoramus, quo mense quotoque die
Serrium castrum, Ergisce, et Sacer mons capta sint. Non utique 56
res sic gestae obscurae sunt, ut disceptatio requiratur: sed notum omnibus, priorem fuisse mensem eum, quo pax facta est, quam quo illa oppida capta sunt. Ait autem, quotquot in bello e vestris capti sint, eos captivos se vobis reddidisse: quum Carystium, procuratorem ac hospitem nostrae urbis, cuius viri reposcendi gratia vos tres legationes misistis, tam vehementer in vestram gratiam dimittere voluerit, ut nec a se interfecti cadaver ad sepulturam dederit. De Chersoneso quae ad vos scribat, examinare fuerit operae pretium: et praeterea etiam ea, quae agit, nosse. Nam locum omnem, qui extra Forum est, ut suum et nihil ad vos attinentem, Apollonidae Cardiano fruendum concessit. Atqui Chersonesi limites sunt non Forum, sed Ara montani Iovis, quae est intra Pteleum et

albam Actam, quo in loco institutum fuit, Chersonesum fossa ducta disterminare. id quod arae inscriptio montani Iovis indicat, his verbis:

Limes ut in medio Leucae Pteleique notetur,
Haec est excellens ara sacrata Iovi.
Ne populos turbet contentio, Iuppiter ipse,
Rex superum, medius limite signat agros.

Hac igitur regione, quae tanta est, quantam plerique nostis, partim ut sua ipse fruitur, partim aliis eam dono dedit, omnesque fundos vestros sibi subiicit. Nec eam duntaxat regionem, quae extra Forum est, vobis eripit: sed et in hac epistola scribit, vos oportere iudicio transigere cum Cardianis, qui intra Forum habitant (cum Cardianis, inquam, qui in provincia vestra consederunt), si qua vobis cum illis controversia sit. Est autem illis controversia vobiscum: atque ea num parva de re, considerate. Se regionem incolere dicunt, quae sua sit, et non vestra: et quicquid vos ibi possideatis, id vos possidere tanquam in aliena ditione partum: at quae ipsi teneant, se tenere tanquam fundos in sua terra. Et haec vestrum civem, Callippum Paeaniensem, senatusconsulto promulgasse. In quo haud sane mentiuntur: promulgavit enim. Quem quum ego violatarum legum reum fecissem, vos absolvistis. Proinde id effecit, ut ea de regione controversiam haberetis. Quod si de hoc in iudicium venire contra Cardianos non pudebit, utrum ea regio vestra, an vero ipsorum sit: cur non eodem etiam contra Chersonesitas reliquos iure utimini? Quin adeo contumeliose vobis insultat, ut aiat, si
57 Cardiani venire in iudicium recusent, se eos coacturum. quasi vero vos ne Cardianos quidem adigere possitis ad ea vobis praestanda, quae iusta sunt. quod quum vos nequeatis, ipse se illos ad faciendum coacturum dicit. An non ingentia in vos beneficia confert? Nec desunt tamen, qui hanc epistolam bene scriptam esse dicant: qui quidem maiore vestro, quam Philippus, odio digni sunt. Is enim dum vobis in rebus omnibus adversatur, sibi ipsi gloriam et magnas opes acquirit. At quicunque, Athenienses quum sint, benevolentia Philippum, non patriam prosequuntur, hi, ut eorum malitia meretur, a vobis male perdi debent: si modo vos cerebrum in temporibus, et non in calcibus conculcatum geritis. Reliquum adhuc mihi est, ut et ad praeclaram istam epistolam, et dicta legatorum, responsum scribam, quod et aequum esse, et vobis profuturum existimem.

ORATIO DE CHERSONESO.

LIBANII ARGUMENTUM.

Hac ratione Diopithes defenditur, et crimina illi apud Athenienses obiecta diluuntur. Fuit enim Thracia Chersonesus antiqua possessio

Atheniensium: qui Philippi temporibus colonos e suis civibus illuc miserunt, veteri more suo, quo pauperes atque inopes cives in externa sua oppida habitatum ablegabant, armis et viatico e publico datis. Id quod nunc quoque factum est, missis in Chersonesum colonis, et Diopithe cum imperio eis praefecto. Ac Chersonesitae quidem reliqui eos, qui advenerant, in societatem aedium et agrorum receperunt. Cardiani vero quod regionem suam tenere se dicerent, non Atheniensium, repulerunt. Hinc a Diopithe Cardiani bello quum peterentur, ad Philippum confugiunt. Is igitur per literas Atheniensibus edicit, ne Cardianis, suis clientibus, vim faciant: sed iure ut agant, si quam sibi factam esse iniuriam querantur. Quod quum
Athenienses detractarent: auxilia Cardianis mittit. Quam rem Dio- 58
pithes graviter ferens, dum Philippus in mediterraneis superioris Thraciae cum Odrysiorum rege bellum gerit, maritimam Thraciam, quae Macedoni parebat, incursionibus vexat et populatur: ac antequam Philippus reverteretur, regressus in Chersonesum in tuta se recipit. Quare quum Philippus armis eum ulcisci non posset, per literas ducem illum apud Athenienses accusat, ut qui omnino pacem violasset. Oratores itaque Philippi studiosi, in Diopithen invecti, supplicium de eo sumi iubent. Eis Demosthenes adversatur, ac duplici ratione Diopithem defendit. Eum enim inique fecisse quicquam negat. Nam quum Philippus longe prior pacem violarit, et urbi Atheniensium noceat: non iniuria hunc etiam se pro hoste gerere: nec esse e republica, eum imperatorem supplicio affici, et eius exercitum dimitti, qui nunc Philippum Chersonesi aditu prohibeat. Denique ad bellum hortatur, et vehementer Philippum accusat ut iniurium et foedifragum, et Atheniensibus simul et reliquis Graecis insidiantem.

Aequum esset, Athenienses, oratores vestros omnes neque odio impulsos, neque ad gratiam cuiusquam verbum ullum loqui, sed, quod quisque optimum duceret, id proferre: vobis praesertim de publicis magnisque negotiis deliberantibus. Sed quia nonnulli, alias aemulatione, alias quacunque de causa ad dicendum impelluntur: vestri, Athenienses, officii est, ut, aliis rebus omnibus omissis, quae futura esse putatis e republica, ea et decernatis et exequamini. Agitur autem nunc de Chersoneso et expeditione illa, qua Philippus
suscepta, undecimum iam in Thracia mensem versatur. Sed pleraе- 59
que orationes de rebus gestis Diopithis et conatibus habentur. Ego vero de criminibus, quae illis, quos in vestra potestate est, quando voletis, punire ex legibus, obiiciuntur, nihil referre arbitror, sive nunc, sive mora aliqua interposita deliberetis: neque esse necessarium, ut vel ego, vel quisquam alius ea de re magnam contentionem suscipiat. Quae vero Philippus, nostrae civitatis hostis magnasque copias circa Hellespontum habens, occupare vobisque praeripere conatur: quaeque nos, occasione semel neglecta, recuperare atque restituere in integrum nunquam poterimus: de his expedit,

opinor, quamprimum et decerni, et paratos esse: neque ea propter turbas aliarum rerum et criminationes subterfugienda sunt. Quamquam autem multa, quae apud vos dici solent, mirer: dudum tamen vel imprimis eum demirabar, Athenienses, quem in senatu dicentem audiebam, decere omnino consulentem, ut plane vel bellum gerere, vel servare pacem iuberet. Sic autem se res habet, ut, si Philippus quiescit, neque rupto foedere quicquam vobis ereptum tenet, neque omnes homines conspiratione inita contra vos armat concitatque: nihil dicendum sit, quo minus pax sine dubitatione retineatur. Et quod ad vos quidem attinet: parata esse omnia video. At si, quae nos iuravimus, et quibus conditionibus pacem iuravimus, ea in conspectu sunt, et relata in tabulas: Philippum vero constat, antequam Diopithes cum colonis (in quos concitati belli crimen nunc confertur) hinc solveret, multa vobis per iniuriam eripuisse (quibus de rebus senatusconsulta haec vestra, eaque rata, extant, quae illum accusent) et omni reliquo tempore continenter tum caeteris Graecis, tum Barbaris sibi coniungendis, nihil aliud agere, nisi bellum moliri contra vos: quid est, cur isti dictitent, plane esse vel gerendum bellum, vel pacem retinendam? Nec enim utrum velitis, optio datur: sed illud omnium operum iustissimum vobis maximeque necessarium relinquitur, quod isti de industria transiliunt. Quodnam illud est? ut eum ulciscamur, qui prior bellum nobis intulit. Nisi forte illud dicunt, dum abstineat Attica Piraeoque Philippus, eum neque violare urbem, neque bellum facere. Qui, si ius et aequum ista regula metiuntur, et istos pacis huius limites constituunt: eos utique nec aequa, nec ferenda dicere, nec tuta vobis, perspicuum est omnibus Praeterea his ipsis verbis iidem Diopithem, quem accusant, omni crimine liberant. Nam qui convenit, ut Philippo quidvis agendi licentiam demus, modo Atticam non invadat: Diopithem vero nec Thracibus opitulari sinamus, aut, si opituletur,
60 concitare bellum dicamus? Sed haec scilicet exagitantur: non ferenda sunt, quae agunt mercenarii milites, quum Hellespontum populantur: iniuste facit Diopithes, qui piraticam exerceat navigiis intercipiendis: neque hoc est ei permittendum. Esto: fiant haec, nihil contradico. Verumtamen decere arbitror (si revera et ex animo ista consulunt, aequitatemque spectandam putant), ut, quemadmodum constitutas nostrae urbis copias dissipare conantur, ducem earum, suapte industria parta stipendia solventem, apud vos calumniando: ita ostendant, si vobis haec persuasa fuerint, etiam Philippi exercitum dilapsurum. Quod nisi demonstrarint: nihil aliud eos agere cogitate, nisi ut denuo reipublicae nostrae fortuna sit eadem, qua superiori tempore factum est, ut omnes nostrae opes interirent. Scitis enim profecto, nihil omnium rerum tam profuisse Philippo ad nostram urbem superandam: quam quod prior omnes occasiones arripuit, qui cum semper expeditum circum se atque instructum exercitum habeat, et, quid facturus sit, iam antea deliberarit, derepente, quos libitum est, aggreditur atque opprimit. Nos vero, ubi iam aliquid factum esse audivimus: tum demum tumultuamur et bel-

lum paramus. Quare, ut par est, ita fit, ut ipse, quae occupavit, impediente prorsus nemine teneat: nos actum, quod aiunt, agamus, et frustra impensas sumptusque omnes faciamus: ostensis quidem inimicitiis et eius conatibus obsistendi voluntate prodita: sed neglectis occasionibus, et rebus infectis, dedecus etiam insuper suscipiamus. Ne igitur ignoretis, Athenienses, etiam nunc caetera quidem verba esse atque commenta: hoc vero agi et omni ratione strui, ut, dum vos domi maneatis et nullae nostrae urbis copiae foris sint, per summum otium, quaecunque vult, Philippus conficiat: videte primum, quid in praesentia fiat. Nunc ille cum magno exercitu in Thracia versatur et Thessalia. Quod si, expectatis Etesiis, Byzantium aggressus fuerit et obsederit, primum an putatis fore, ut Byzantii in eadem, qua nunc sunt, amentia maneant: et vos non accersant, auxiliaque vestra non postulent? Equidem non opinor: sed si quibus minus etiam fidunt quam vobis, eos quoque potius in urbem recipient, quam urbem illi tradant: nisi vi prius eam occuparit. Cum vos igitur et hinc navigare non poteritis, et illic nulla praesidia parata erunt: nihil obstabit, quo minus pessum eant. At intemperiae agitant homines illos, nec ad illorum amentiam addi quicquam potest? Omnino: sed incolumes tamen eos esse oportet. id enim est e republica. Praeterea ne illud quidem compertum habemus, fore, ut Chersonesum non invadat. Sed si ex eius epistola, 61
quam ad vos misit, iudicandum est, ulturum se ait milites Chersonesitanos. Proinde si exercitus hic iam constitutus retinebitur: is et provinciam tueri nostram poterit, et illius ditionem nonnihil infestare. Sin semel perdetur ac dilabetur: quid agemus, si Philippus Chersonesum invaserit? Diopithem in iudicium adducemus scilicet? Sed quid ea re proficietur? At ipsi hinc auxilia mittemus? Quid vero, si venti nos impedierint, ut navigare nequeamus? At non veniet, credo? Quis vero huius rei sponsor est? Numquid cernitis et consideratis, Athenienses, imminens anni tempus, sub quod nonnulli existimant, Hellespontum, vestris praesidiis destitutum, tradi oportere Philippo? Quid vero, si Thracia relicta, ne quidem ad Chersonesum accesserit aut Byzantium (nam et haec considerare debetis), sed Chalcidem aut Megara invaserit, eodem modo, quo nuper Oreum? Utrumne praestabit, hic illi occurrere ac permittere, ut bellum ad Atticae fines accedat: an vero id machinari, ut illic aliis negotiis detineatur? Ego quidem hoc praeferendum censeo. Omnes igitur, his cognitis et consideratis, exercitum, quem Diopithes in reipublicae praesidium comparare conatur, non adducere in invidiam neque id agere, ut dissipetur, sed ipsi etiam alias maiores vires adiicere debent, tum suppeditanda pecunia, tum caeteris rebus rite adiuvando. Nam si quis Philippum percontetur: Age dic, utrum malles istos milites, quos nunc Diopithes habet, quales quales sint (nihil enim contradico), pollere et in gloria esse apud Athenienses, atque eorum numerum, vires suas republica conferente, augeri: an vero propter quorundam calumnias et accusationes divelli ac interire? Posterius hoc, opinor, se velle responderet. Quae igitur Philippus

a diis immortalibus precaretur: ea nostrum quidam hic moliuntur? Et quaeritis adhuc, qua de causa nostra civitas pessum ierit? Velim autem, libere vos statum nostrae urbis examinare, et considerare, quid ipsi faciamus nunc, et quomodo res administremus. Nos neque tributum conferre volumus, nec ipsi militare audemus, neque publica pecunia abstinere possumus, neque assignatam Diopithi pecuniam pendimus, nec, quae ipse sua industria compararit, laudamus: sed obtrectamus, et speculamur, unde et quid sit facturus: alia denique ad hunc modum agimus omnia. nec, quum his animis simus, nostrum negotium agere volumus: sed quum verbis eos laudemus, qui pro dignitate reipublicae dicunt, reipsa cum horum adversariis nos coniungimus. Proinde, quemadmodum vos eum subinde, qui
62 suggestum conscendit, rogitare soletis: Quid igitur faciendum est? sic ego vos interrogabo: Quid igitur est dicendum? Nam si vos neque tributum conferetis, neque ipsi militabitis, neque publicae pecuniae parcetis, neque constitutam Diopithi pecuniam numerabitis, nec, quae ipse sibi compararit, relinquetis, neque vestrum negotium agere voletis: non habeo, quid dicam. Nam si iam tantam licentiam criminari et calumniari volentibus datis, ut illis quoque de rebus, quas acturum eum esse aiunt, antequam fiant, accusantes audiatis: quid aliquis dicat? Quid vero his rebus proficiatur, vestrum quibusdam est cognoscendum: idque ego libere dicam: nec enim possum aliter. Quotquot vestri duces e vestro portu unquam solverunt: hi omnes (aut ego me quovis supplicio dignum fatebor) et a Chiis, et ab Erythraeis, et a quibus quisque potuit (his dico, qui Asiam incolunt), pecuniam accipiunt. accipiunt autem, qui naves habent singulas aut binas, minorem: maioribus instructi copiis, maiorem. Dant autem, quicunque dant, sive parum sive multum, non gratis et frustra (nec enim ita insaniunt): sed illa pecunia redimunt suorum mercatorum securitatem, ne illi a militibus violentur aut spolientur, sed ut incolumes suae naves deducantur. Aiunt autem, eam pecuniam benignitate et studio vestri dare se: idque nomen huiusmodi largitionibus accommodatur. Iam igitur etiam Diopithi minime dubium est, exercitum habenti, quin isti omnes pecuniam daturi sint. Nam unde alias eum, qui nec a vobis quicquam accepit, nec ipse habet, unde stipendia solvat, milites alere putatis? Num de coelo? Minime id quidem: sed his proventibus, quos congregat et emendicat et mutuatur, eos sustentat. Quare qui eum apud vos traducunt, quid illi agunt aliud, nisi quod omnibus denunciant, ne quid ei dent: ut qui poenas daturus sit, non eorum modo facinorum, quorum ipse vel autor vel adiutor extiterit, sed horum etiam, quae facturus fuerit? Huc pertinent isti sermones: Obsidione cinget: Graecos hostibus obiicit. Numquid enim istis curae sunt Asiam incolentes Graeci? Maior certe virtus eorum esset ad consulendum aliis, quam ad patriam defendendam. Atque hoc scilicet illud est, si in Hellespontum mittatur alius imperator. Nam si graviter peccat Diopithes et naves intercipit: parva, Athenienses, parva tabella haec omnia prohibuerit: legesque iubent, eos, qui hoc modo delinquunt, publice

accusari: tantis vero sumtibus, tot triremibus custodiri a nobis
nequaquam. Nam ea quidem esset extrema insania. Contra hostes,
qui legibus coerceri nequeunt, milites conscribendi sunt et mit- 63
tendae triremes et pecunia conferenda: idque necessario fit. At ubi
cum civibus res est: senatusconsulto, publica accusatione, tributis
iudiciis, tota res conficitur: nec pluribus est opus. Haec prudentium
hominum officia sunt; quae autem isti agunt, insultantium et ne-
gotia corrumpentium. Ac istorum quidem nonnullos esse tales,
quamquam ferendum graviter, non tamen graviter est ferendum:
sed hoc potius, vos in hoc consessu ita iam esse animatos, ut, si
quis pro concione dixerit, Diopithem esse, aut Charetem, aut Ari-
stophontem, aut quemvis civium, cui mala omnia accepta referenda
sint, statim assentiamini et eius orationi applaudatis. At si quis
progressus in medium, vera dicat: Nugas agitis, Athenienses: ma-
lorum omnium et rerum harum Philippus est caput, qui si quievis-
set, nihil negotii esset reipublicae: non quidem vera eum dicere
negare possetis, sed graviter laturi tamen videmini atque existima-
turi, eum veluti cladem afferre. In causa hoc est (sed oro per deos,
ut, quae ad vestram salutem pertinent, libere dicere mihi liceat): iam
olim quidam reipublicae gubernatores ita vos paraverunt, ut in con-
cionibus metuendi sitis et acres, in bellicis vero apparatibus re-
missi et aspernandi. Si quis igitur auctorem malorum eum esse di-
ceret, quem sciretis inter vos posse comprehendi: assentiremini uti-
que et velletis. si quis vero eum designet, qui, nisi victus armis,
affici supplicio non potest: nescitis, opinor, quid sit agendum, sed
vos coargui moleste fertis. Atqui decebat, Athenienses, diversum
fieri: ut magistratus universi vos assuefacerent in concionibus ad
clementiam et humanitatem (nam in his de iure civium et sociorum
agitur), in apparandis vero bellis metuendos vos et acres efficerent.
Ibi enim cum hostibus et adversariis res est. Nunc, dum vobis assen-
tantur et mirabilibus artificiis atque obsequiis vestram gratiam au-
cupantur, id vobis contulerunt, ut in concionibus fastum prae vobis
feratis et ab adulatoribus nihil audiatis, nisi quod auribus blandia-
tur: res vero eo redierint et hi negotiorum sint eventus, ut de sa-
lute et incolumitate periclitemini. Agite vero, per Deos immortales,
si Graeci a vobis earum occasionum, quas per ignaviam modo ami-
sistis, rationes reposcerent, vosque interrogarent: Subinde, Athe-
nienses, legatos ad nos mittitis, dictitantes, Philippum nobis et
Graecis omnibus insidiari, et hominem esse cavendum, et si qua
sunt eius generis alia: necesse erit, nos assentiri et fateri. facimus
enim haec. At, o mortalium omnium ignavissimi (dicent), quum homo
iste perpetuos decem menses abesset, ita et morbo et hieme et 64
bellis interclusus, ut domum regredi nullo modo posset: vos nec
Euboeam in libertatem asseruistis, nec vestrarum opum quicquam
recuperastis! Ipse vero, dum vos domi sedetis, dum otium agitis,
dum sani estis (si qui tamen his factis sani dicendi sunt), duos in
Euboea tyrannos constituit: quorum alterum e regione Atticae
tanquam propugnaculum opposuit, alterum ad Sciathum collocavit.

Vos autem ne haec quidem (siquidem nihil aliud velletis) impedivistis: sed conniventes de iure utique vestro illi concessistis, ut iam nemini dubium esse possit, etiam si Philippus decies moreretur, vos nihilo magis commotum iri. Quorsum igitur legatos mittitis? cur accusatis? quid negotium nobis facessitis? Haec si dixerint: quid afferemus aut respondebimus, Athenienses? Ego quidem non video. Sunt autem qui putent, se oratorem ita redarguere, postquam interrogarint: Quidnam igitur agendum est? Quibus ego summa aequitate verissimeque sic respondebo: Haec non agenda sunt, quae nunc agitatis: et tamen singulatim etiam accurate omnia dicam: modo illi, ut prompti sunt ad percontandum, ita et ad rem gerendam sint alacres et parati. Primum, Athenienses, persuasum omnino habere debetis: Philippum civitati nostrae bellum intulisse pacemque violasse. quare de his desinite vos invicem accusare. Hostem esse praeterea toti urbi et solo urbis: addam etiam, omnibus hominibus, qui in urbe degunt, atque illis imprimis, qui se in maxima esse apud eum gratia putant. Quod si creditu difficile videtur: intueantur Euthycratem et Lasthenem Olynthios: qui, cum ei esse intimi viderentur, postquam urbem prodiderunt, omnium pessime perierunt. Nulli tamen rei tam infense adversatur atque insidiatur, ut libertati nostrae urbis: nec in quicquam aliud tanto studio incumbit, quam ut hanc demoliatur. Idque nunc quidem non sine ratione propemodum agit. Satis enim hoc perspectum habet: etiam si caeteros omnes suae dominationi subiecerit, se tamen nihil secure constanterque tenere posse, dum vos libertate fruamini: nam si qui casus adversus inciderit (quales homini evenire multi possunt), fore, ut omnes, qui iam vi subacti illi parent, ad vos confugiant. Ita enim res habet. non ea vestra ingenia sunt, ut ipsi aliis vi oppressis imperia teneatis: sed in eo magnae sunt vires vestrae, ut alium potiri principatu prohibeatis, aut eo potitum exturbetis. Denique affectantibus imperium facessere negotium, et omnibus hominibus libertatem restituere parati estis. Non igitur vult, libertatem nostram suis imminere temporibus. multum abest, ut hoc velit, cum rem non male, nec segniter consideret. Primum igitur ob
65 hoc existimandum est, hostem illum esse reipublicae ac libertatis irreconciliabilem. Quod nisi animis vestris infixum sederit: rerum curam serio suscipere non voletis. Secundo loco illud certo sciendum, omnia, quae molitur et apparat nunc, ad urbem nostram oppugnandam pertinere: atque ubicumque aliquis eum fuerit ultus, id pro defensione vestra futurum esse. Neque enim quisquam vestrum ita simplex est, ut Philippum existimet mala illa in Thracia (nam quo alio nomine appelles Drongilum et Cabylen et Mastiram, et ea quae nunc expugnat sibique subiicit?) cupere: utque illa obtineat, et labores et hiemes et extrema pericula sustinere: Atheniensium vero portus et navalia et triremes et argenti fodinas et tantos proventus non cupere? aut passurum, ut vos ista teneatis: cum propter panicum et siliginem, in Thraciis cuniculis defossa, in Barathro non dubitet hibernare? Non ita est. Sed et illa, ut his po-

tiatur, et caetera omnia molitur. Quid igitur? Prudentium hominum est, quum haec sciant et cognorint, insignem istam perniciosamque socordiam deponere, et pecuniam conferre, idemque ut faciant, a sociis postulare, ac providere atque agere omnia, constitutus iste exercitus ne dilabatur: ut, quemadmodum ille paratas legiones habet ad violandos et subigendos omnes Graecos, ita vos legiones habeatis ad servandos omnes et tuendos paratas. Nam auxiliis mittendis et milite tumultuario nunquam poterit quicquam recte perfici. Sed conscribendae legiones sunt et commeatus illis suppeditandus et publici quaestores deligendi, et, quam fieri potest, diligentissima conservandae pecuniae ratio est ineunda. His factis, pecunia a quaestoribus, rerum gestarum rationes a duce reposcentur. Quod si haec vobis cordi fuerint, si haec susceperitis: revera licebit iustam habere pacem, et Philippum domi se continere cogetis (quo maius bonum nullum esse queat), aut aequo Marte bellum geretis. Si quis vero haec sine et magnis sumptibus et multis laboribus posse confici non putat: recte omnino putat. Sed si idem consideret, quae pericula urbi impendeant, nisi ita fecerimus: inveniet expedire, ut ultro, quod fieri debet, faciamus. Nam si quis deorum vobis sponderet (nec enim mortalium ulli tanta de re fides haberi tuto posset), si quieveritis et omnia neglexeritis, eum tandem in vos ipsos impetum non esse facturum: turpe quidem certe, 66
o Dii immortales, fuerit atque indignum, tum vobis, tum florente republica, tum rebus gestis maiorum, ob privatum vestrum otium reliquos Graecos omnes desertos obiicere servituti. Ac ego quidem ipse malim emori, quam talis alicuius auctor esse consilii. Verum si quis alius talia dicit et vobis persuadet, esto: ne defendite vos, abiicite omnia. Sin hoc consultum esse nemo putat, contraque praescimus omnes, quanto plura eum sibi subiicere permiserimus, tanto cum graviore et potentiore hoste nobis fore conflictandum: quid tergiversamur, aut quid lente agimus, aut quando, Athenienses, rerum curam suscipiemus? Tum, credo, cum ingruerit aliqua necessitas? Atqui ea necessitas, quam homo liber ita nominet, non tantum iam adest, sed iampridem etiam praeteriit. Servilis vero necessitas ne ingruat, utique est optandum. Quid vero interest? Hominem liberum haec maxime necessitas urget, si res temere et cum dedecore administrentur. hac ego maior quae necessitas sit dicenda, nescio. Servo aut plagae et corporis excarnificatio: quae absint ut fiant, et dictu indigna sunt. Quamquam autem reliqua omnia libenter dixissem, et ostendissem, quo pacto vos aliqui magistratuum circumvenire soleant: caetera missa faciam. Sed cum primum aliqua mentio fit Philippicarum rerum, quidam surgens dicit: Pace frui, quam optabile est! magnum exercitum alere, quam molestum! Diripere quidam aerarium volunt: aliaque similia verba, quibus vos remorantur, et illi occasionem praebent, suo arbitratu per otium quidvis peragendi. Ita fit, ut vos otium adipiscamini atque in praesens nihil agatis (quae vereor, ne vobis aliquando magno constitisse credituri sitis): isti vero gratiam vestram consequantur et harum

rerum mercedem. Ego vero supervacaneum esse puto, vobis suadere pacem, quibus iam persuasum id est: sed illi suadendum hoc est, qui bellis gerendis occupatur. Cui si persuasum fuerit, in vobis nulla mora est. Molesta vero ducenda sunt, non quae tuendae salutis gratia insumserimus: sed ea, quae feremus, si haec facere noluerimus. Direptio porro pecuniae diligenti cura et conservatione prohibenda est: non neglectu et abiectione utilitatis. Ego vero, Athenienses, hoc ipsum aegre fero, si pecuniae direptio (quam ut tueri, sic peculatores punire, penes vos est) quibusdam vestrum est molesta: Philippus autem, qui totam Graeciam ordine diripit et vestro malo diripit, non est molestus. Quae igitur causa
67 tandem est, Athenienses, cum Philippus ita manifeste bella gerat, per iniuriam grassetur, urbes occupet, ut istorum nemo unquam dixerit, eum iniuste agere bellumque facere: sed ut concitati belli crimen illis duntaxat impingant, qui conatibus illius obsistendum et libertatis defensionem suscipiendam esse suadent? Ego docebo. Volunt, si quas e bello molestias ceperitis (necesse enim, necesse est, oriri multas e bello molestias), iram, quam concipere soletis, in eos converti, qui vobis utilissima dicunt: ut hos causam dicere cogatis, non Philippum ulciscamini, atque ipsi et accusent, et sua facinora, quae nunc patrant, impune ferant. Hoc illud est, quod dicunt, velle quosdam apud vos excitare bellum: hinc illa oritur altercatio atque intercessio. Ego vero certo scio, Philippum, cum nemo Atheniensium bellum decrevisset, tum alia multa, quae nostra fuerunt, occupasse, tum nunc auxilia misisse Cardianis. Si nos igitur dissimulare volemus, ab eo nos bello peti: mortalium omnium stolidissimus esset, si ipse id coarguere vellet. Sed quum nos ipsos invaserit, quid tum dicemus? Ipse enim se nobiscum bellum gerere negabit; quemadmodum et Oritis fecit, cum milites in eorum agro essent, et Pheraeis, priusquam moenia oppugnaret: neque cum Olynthiis statim in principio se bellum gerere professus est, donec in ipsorum agrum duxisset exercitum. Num tum quoque bellum illos concitare dicemus, qui propulsare vim iubebunt? Hoc igitur superest, ut serviamus. Nec enim medium quicquam est, si nec vis propulsetur, nec ab hostibus otium concedatur. Neque vero nos in pari cum caeteris periculo sumus. Neque enim urbem subigere vult Philippus, sed penitus exscindere: quia satis intelligit, vos servire neque velle, neque, si velletis, posse (nam imperare consuevistis), atque, occasione oblata, sibi plus negotii posse facessere, quam reliquos homines universos. Proinde sic statuendum est, nobis esse de excidio dimicandum: quique se illi vendiderunt, et odio prosequendi et in cruciatum abripiendi sunt. Non enim fieri, non fieri potest, ut externi hostes superentur, nisi prius domesticos hostes punieritis, qui illi subserviunt: sed necesse est, ubi in hos, tanquam scopulos quosdam, impegeritis, ut illi vobis antevertant. Nam cur eum ita contumeliose vobis insultare nunc putatis (nihil enim aliud mihi quidem facere videtur, nisi hoc), et, cum aliis benefaciendo, si non aliud, saltem seducat, vobis iam

etiam minitari? Veluti Thessalos, multis datis muneribus, in hanc servitutem pellexit. Neque dicendo quisquam consequi potest, quam variis artibus miseros Olynthios, data prius Potidaea, multisque 68
aliis deceperit. Thebanos etiam nunc ad se allicit sibique obnoxios facit, tradita Boeotia: posteaquam eos magno gravique bello liberavit. Itaque hi omnes dum aliqua commoditate fruuntur: alii iam perpessi ea sunt, quae omnes norunt: alii ferent, quicquid tandem contigerit. At vos (ut, quae perdideritis, taceam) in ipsa pacificatione quoties decepti, quam multis spoliati estis? Nonne Phocensibus? nonne Pylis? nonne Thracia, Dorisco, Serrio, Cersoblepte ipso? nonne nunc urbem Cardianorum tenet, ac confitetur? Cur igitur alia ratione illos, nec eodem modo vos tractat? Quia in sola nostra urbe ex omnibus aliis impune hostium commodis patrocinari licet: ac, si quis pecuniam ipse accepit, concionandi potestatem habet, etiamsi vos vestris opibus interim spoliati sitis. Olynthi causam Philippi agere tutum non fuisset, nisi populus Olynthiorum delinitus esset illo traditae Potidaeae, qua una frueretur, beneficio. Non tutum fuisset in Thessalia Philippi causam agere, nisi multitudo Thessalorum, eiectis a Philippo ipsorum commodo tyrannis atque Pylaea restituta, in societatem beneficiorum et ipsa venisset. Non fuit Thebis tutum, priusquam Boeotiam illis, deletis Phocensibus, reddidisset. Athenis vero, cum non Amphipolim tantum et agrum Cardianorum nobis eripuerit, sed Euboeam ita muniat, ut veluti arx sit ad nos excludendos et oppugnandos, et nunc Byzantium invadat, tutum est dicere pro Philippo. Proinde horum aliqui ex mendicis repente ditati, ex ignotis atque obscuris celebres sunt facti et illustres: vos contra ex illustribus obscuri, e copiosis inopes. Nam urbis ego quidem opes in sociis, fide, benevolentia esse positas existimo: quarum rerum omnium penuria vos laboratis. Quas dum vos negligitis et vobis eripi sinitis: ille beatus factus est et magnus, et formidatur ab omnibus et Graecis et Barbaris: vos humiles et deserti, rerum venalium copiis splendidi, earum apparatu, quae vos decebant, ridiculi. Non autem eodem modo vobis et sibimetipsis quosdam oratores consulere video. Vobis enim quiescendum esse dicunt, etiamsi violemini: ipsi vero apud vos quiescere non possunt, tametsi nemo eis iniuriam faciat. Deinde quisquis suggestum conscenderit, Non vis (inquit) auctor fieri aut periclitari: sed timidus es et mollis! Ego vero audax et importunus atque impudens neque sum, neque fieri velim: fortiorem tamen longe lateque illis, qui proterve 69
apud vos publica negotia tractant, me esse existimo. Qui enim, Athenienses, posthabita utilitate reipublicae, in iudicium adducit, proscribit, dat, accusat, nulla quidem haec fortitudine facit: sed, quia scit, dum, quae vobis placeant, loquatur et nullam reipublicae partem vacillantem, quae creare periculum queat, attingat, se quasi pignus habere suae salutis et incolumitatis, audax et confidens est. Qui vero publici boni causa crebro vestris voluntatibus adversatur, et nihil ad gratiam loquitur, sed semper utilitatem

spectat, et eam gerendae reipublicae rationem eligit, in qua fortuna magis quam ratio dominatur, et tamen haud recusat, quo minus utriusque a se ratioues repetatis: hic demum vir fortis, atque etiam bonus idem civis est, non isti aurae popularis captatores, qui brevibus istis obsequiis summa reipublicae praesidia perdiderunt. Quos ego tantum absum ut aemuler aut dignos republica cives esse putem: ut, si quis me roget, Dic mihi, tu vero quid contulisti reipublicae? quamquam possem, Athenienses, et trierarchias, et aedilitia munera, et pecuniae collationes, et captivorum redemptiones, et alia similia humanitatis officia commemorare: nihil tamen huiusmodi referam, sed hoc dicam, me ab ista gerendae reipublicae formula prorsus abhorrere. Nam cum fortassis et ipse non minus quam alii accusare possem, et donare, et proscribere, et caetera, quae isti factitant, facere: nunquam ne ad unum quidem talium aucupiorum vel voluntate mea me contuli, vel spe lucri aut ambitione sum impulsus: sed ea perpetuo dico, quibus ego id consequor, ut minus apud vos auctoritate valeam et gratia, quam alii multi: vos, si mihi auscultaretis, ampliores fieretis. Sic enim dicere fortasse non invidiosum est. Neque mihi videtur boni civis esse officium, talia gerendae republica artificia excogitare, per quae statim ego princeps inter vos existerem, vos aliorum ultimi: sed rempublicam una cum honorum civium actionibus et gubernatione augeri atque amplificari decet, omnibusque semper non facillima, sed optima dicenda sunt. Nam illo natura suopte nutu fertur: ad haec boni civis doctrina et eloquentia est provehenda. Iam quendam etiam tale aliquid dicentem audivi: Me quidem semper dicere optima, sed quicquid a me proficiscatur, verba tantum esse: cum operibus sit opus reipublicae et actione aliqua. Ego vero quid de his sentiam, exponam vobis, neque dissimulabo. Non arbitror ullum aliud opus atque officium esse consiliarii, nisi ut maxime profutura dicat: et hoc ita esse, me facile puto probaturum. Illud enim utique scitis, Timotheum quondam illum apud vos orationem habuisse de adiuvandis et conservandis Euboeensibus, quum eos
70 Thebani oppressum irent: cuius haec fere verba fuerunt: Agite vero, deliberatis (inquit), quum Thebanos in insula habeatis, quae ratio ineunda quidve agendum sit? Non mare implebitis, Athenienses, triremibus? non iam surgitis, in Piraeum abituri? non classem in mare trahetis? Haec Timotheus dixit, vos fecistis: quae cum utraque coniungerentur, res confecta est. At si is quam optima, ut tum dixit, dixisset, vos vero, ignavia impediti, non obtemperassetis: essetne aliquid eorum actum, quae tum civitati contigerunt? Fieri non potest. Sic igitur quicquid vel ego nunc, vel quivis alius dixerit: res et actiones apud vosmetipsos quaeritote: utilissimum consilium scienter explicatum, apud oratorem. Sed ubi orationem meam in summam et capita quaedam redegero, descendam. Sic igitur censeo: Conferendam esse pecuniam, et exercitum iam comparatum esse conservandum: atque, si quid non recte fieri videbitur, corrigendum: non ob cuiusvis cavillationes totum destruendum:

legatos quocunque terrarum esse mittendos, qui doceant, moneant, conficiant reipublicae quicquid poterunt. Praeter haec omnia, qui, corrupti largitionibus, negotia perfide corrumpunt, tum puniendi, tum semper et ubique odio habendi sunt: ut moderati homines et boni viri recte prudenterque vitam instituisse, tum aliis, tum sibimetipsis videantur. Quod si hanc rationem sequuti negligere omnia desieritis: bona, bona, inquam, spes etiam nunc est, caetera melius successura. Verum si desidebitis, hactenus duntaxat, ut plaudatis, et laudetis orationem, rerum cura suscepta, cum vero gerenda res erit, tergiversemini: nullam equidem video orationem, quae sine vestra opera diligenti cura civitatem servare possit.

PHILIPPICA TERTIA.

LIBANII ARGUMENTUM.

Simplex orationis huius est argumentum. Nam cum Philippus verbo pacem ageret, revera Athenienses multis iniuriis lacesseret: hortatur eos Orator, ut insurgant et regem ulciscantur, quod magnum periculum et ipsis impendeat et omnibus communiter Graecis. 71

Quum multa verba fiant, Athenienses, in omnibus fere concionibus de iniuriis Philippi, quibus, ex quo pacem fecit, non solum vos, sed et reliquos Graecos afficit: cumque omnes res ipsa confiteri cogat (etsi id quidem non faciunt), necesse esse et convenire, ut omnes ea tum dicant, tum agant, per quae eius insolentia reprimatur et puniatur: eo redisse tamen omnia negotia et per incuriam prolapsa esse video, ut verear, ne dictu odiosum, verum tamen sit: Si omnes oratores dicere vosque decernere velletis ea, per quae res quam afflictissimae fierent: existimare me, statum earum, quam nunc est, non posse fieri deteriorem. Ac multae fortasse sunt causae, cur haec ita se habeant, neque propter unum atque alterum vitium res huc redierunt. potissimum tamen, si recte consideretis, ii sunt in culpa, qui iucundissima dicere malunt, quam utilissima: quorum alii, Athenienses, dummodo, quibus rebus ipsi gloria florent et valent, eas tueantur, nullam futurorum rationem habent (quare nec vos habere oportere putant alii), eos, qui in rerum administratione constituti sunt, criminando et calumniando nihil aliud faciunt, nisi ut civitas ipsa de se poenas sumat et ea re occupetur, Philippo autem quidvis et agere et dicere liceat. Quae instituta ut usitata vobis, ita causae sunt perturbationis et delictorum. Peto autem a vobis, Athenienses, si quid veri libere dixero: ne propterea mihi irascamini, sed sic potius rem conside-

retis: vos loquendi libertatem in aliis rebus ita communem putatis esse oportere omnibus in urbe degentibus, ut et hospitibus et servis eam impertieretis (ut multos apud vos servos videre est quid-
72 vis loqui liberius, quam cives in quibusdam aliis urbibus): a consulendo autem omnino eandem repulistis. Unde id consequimini, ut in concionibus fastidiatis, assentationibus deliniti, et omnia, quae voluptati sunt, audiatis: in rebus autem et factis de extremis iam periclitemini. Quod si nunc etiam sic affecti estis, non habeo quid dicam. Sin, quae in rem vestram sunt, sine adulatione audire voletis: dicere sum paratus. Tametsi enim res omnino male se habent, multaque per socordiam perierunt: tamen eae, si vos vel nunc officio fungi volueritis, omnes corrigi possunt. Ac mirum fortasse videbitur, quod dicam, sed verum: quod praeteritis temporibus fuit pessimum, id ad futura est optimum. Quid igitur id est? Quod, dum vos neque magnum neque parvum quicquam, quod oportet, facitis: res male se habent. Quae si, vobis omni officio fungentibus, in hoc loco essent: ne spes quidem relinqueretur, eas fore meliores. Nunc socordiam vestram et negligentiam superavit Philippus, civitatem non superavit: neque victi vos, imo ne loco quidem moti estis. Quod si omnes in eo consentiremus, Philippum gerere bellum cum republica et pacem violare: nihil aliud suasorem dicere et consulere oporteret, quam quo pacto Philippum et tutissime et facillime ulcisceremur. Cum autem eae sint quorundam ineptiae, ut, urbes illo occupante et multa, quae vestra sunt, obtinente et omnes mortales exagitante, quosdam ferant in concionibus subinde dictitantes, nostrum esse quosdam, qui bellum excitemus: caute nobis agendum, et ea opinio minuenda et refutanda est: cum verendum sit, ne quis, ubi scripserit et suaserit, propulsandas esse iniurias, in crimen excitati belli veniat. Ego vero hoc primum omnium dico et pronuncio: Si civitati vel pacem agere vel gerere bellum licet, idque in nostra potestate est (ut hinc ordiar), affirmo ego, pacem agendam esse nobis: et postulo, ut is, qui haec dicit, decernat et agat, non faciat imposturam. Sin alius, cum arma in manibus habeat et magnas copias circa se, nomen pacis nobis obiicit, factis belli ipse utitur: quid reliquum est aliud, praeter ultionem? Quod si profiteri vultis, ut ille, vos pacem agere: non refragor. Si quis autem eam pacem esse putat, per quam ille, caeteris captis omnibus, contra nos venturus est: is primum insanit: deinde
73 pacem vestram erga illum, non illius erga vos, commemorat. Illud autem est, quod omnibus suis largitionibus Philippus mercatur, ut, cum ipse bellum vobiscum gerat, a vobis bello non petatur. Verum si tantisper cunctabimur, dum se nobiscum belligerare fateatur: erimus omnium stolidissimi. Neque enim, tametsi Atticam ipsam invaserit et Piraeum, hoc dicet: si ex iis, quae in alios fecit, coniectura capienda est. Nam et Olynthiis, cum quadraginta ab urbe stadiis abesset, edixit, alterutrum fieri oportere, vel Olyntho illis excedendum, vel sibi Macedonia. Superiore autem tempore, si quis ei tale aliquid crimini daret, indignabatur, et se per legatos excu-

sabat: et ad Phocenses, tanquam ad socios et amicos, est profectus, et legati Phocensium eum proficiscentem comitabantur: et apud nos multi contendebant, eius ingressum non e re fore Thebanorum. Quin et Pheras nuper, ut amicus et socius in Thessaliam ingressus, occupavit et tenet. Ac postremo miseris illis Oritis dixit, se misisse ad eos ex benevolentia milites, qui eos viserent: audire enim se, laborare illos et seditionibus agitari: esse autem socii et veri amici, huiusmodi adesse temporibus. Putatis igitur, eum esse Philippum, qui, cum eos homines, qui nihil ei nocere potuissent, ne vero sibi noceretur fortasse cavere potuissent, decipere quam indicto bello cogere maluerit, vobiscum sit ex professo belligeraturus? idque dum ultro fallimini? Non ita est. Etenim mortalium omnium vecordissimus esset, si, dum vos, qui iniuriis afficimini, nihil eum accusatis, sed civium vestrorum quosdam culpatis et mulctare vultis, ipse, consopita vestra inter vos lite et contentione, denuntiaret, in ipsum ea esse convertenda, et mercenariis ea verba eriperet, quibus vos differunt, negantes, eum gerere bellum cum republica. Verum estne, proh Divûm fidem, quisquam sanae mentis, qui vel pacem servantem, vel bellum secum gerentem, e verbis magis quam factis aestimarit? Nemo sane. Atqui Philippus ab initio, pace recens facta, Diopithe nondum ducente exercitum, neque missis iis, qui nunc in Chersoneso sunt, Serrium et Doriscum occupabat, Serrii castri et Sacri montis milites eiiciebat, quos noster imperator ibi collocarat. At ista agendo quid faciebat? In pacem quidem iurarat. Neque quisquam dicat: Quanti vero ista sunt? aut: Quid ista attinent ad rempublicam? Utrum ea enim parva sint, 74
aut nulli curae vobis fuerint: alia erit ea disputatio. Sed iurisiurandi religio et iustitia sive in parvis, sive magnis in rebus violetur, eandem utrumque vim habet. Age iam, cum Chersonesum, *quam* Rex Persarum omnesque Graeci nostram esse iudicarunt, et milites immittit, et has literas mittit: quid agit? Se belligerare negat. Ego vero tantum absum, ut eum, agentem talia, pacem vobiscum factam servare fatear, ut et Megaris invadendis, et in Euboea tyrannide molienda, et nunc in Thraciam prodeundo, et insidiis in Peloponneso comparandis, et, quae facit, omnia cum exercitu faciendo, solvere affirmem pacem et bellum vobiscum gerere. Nisi eos fortasse, qui machinas admoliuntur, pacem agere dicatis, donec eas iam ad ipsa moenia adduxerint. Sed non dicetis. Qui enim, quibus ego capiar, ea agit et instruit: is bellum mecum gerit, etsi me nondum vel iaculis vel sagittis petat. Quo igitur vos in periculo eritis, si quid acciderit? In eo, quod Hellespontus a vobis alienabitur: quod is, qui vobiscum bellum gerit, Megaris et Euboea potietur: quod Peloponnenses cum eo conspirabunt. Eum igitur, qui hanc machinam contra urbem erigit atque apparat, pacem agere dicam erga vos? Multum certe abest. Nam quo die Phocenses sustulit: ab eo ego vobiscum eum belligerare statuo. Vos autem, si nunc eum propulsetis, prudenter facturos dico: sin differetis, id, neque cum voletis, facere poteritis. Et usque adeo ab aliorum con-

siliis mea discrepant, ut mihi videatur, nec de Chersoneso, nec de
Byzantio esse nunc consultandum: sed tum his succurrendum et
praecavendum, ne quid eis accidat, et ducibus, qui nunc sunt illic,
omnia, quibus indigent, mittenda: tum de omnibus Graecis delibe-
randum, ut in maximo periculo constitutis. Exponam autem vobis,
qua de causa rebus ita metuam: ut, si recte sentio, sententiae meae
accedatis, et rationem aliquam vestrum ipsorum saltem, si omnino
alios negligitis, habeatis: sin nugari et mentis affici errore videbor,
neque nunc neque in posterum mihi ut sano auscultetis. Philippum
igitur magnum e parvo et humili ab initio paulatim esse factum,
et Graecos diffidere mutuo, et agitari seditionibus, et multo minus
75 credibile fuisse, tantum eum e tantillo fore, quam nunc, cum adeo
multa intercepit, etiam caetera subacturum, et reliqua eius generis
omnia, quae commemorare possem, praetermittam: sed illud ei video
concessisse mortales omnes, a vobis initio facto, de quo antea sem-
per universa Graeca bella exstiterunt. Quid igitur illud est? Agere
quicquid ei libet, et singulatim quosvis ita concidere, et spoliare Grae-
cos et invadere, atque opprimere urbes servitute. Atqui patroni vos
tres et septuaginta annos Graecorum fuistis: patroni item undetri-
ginta, Lacedaemonii. Fuerunt et Thebanorum extremis hisce tempo-
ribus aliquae vires post pugnam Leuctricam. Sed tamen neque vobis,
neque Thebanis, neque Lacedaemoniis ullo unquam tempore, Athe-
nienses, concessum fuit hoc a Graecis, ut, quod libitum esset, agere-
tis. Neque multis verbis est opus. Sed et vobis, ac potius illius tem-
poris Atheniensibus, cum quosdam non tractare moderate videren-
tur, omnes putabant bellum esse inferendum: non modo qui affecti
erant iniuria, sed ii etiam, qui nihil queri de eis poterant: et rur-
sus, Lacedaemoniis imperantibus et eundem, quem vos tenueratis,
principatum adeptis, cum insolescere coepissent et immoderatius
instituta vetera convellerent, omnes bellum intulerunt, ii etiam,
qui nihil de eis querebantur. Et quorsum attinet referre caeteros?
Quin nos ipsi et Lacedaemonii, cum ab initio nihil dicere posse-
mus, quo alteri ab alteris violati essemus: tamen propter iniurias,
quibus alios affici videbamus, bellum esse gerendum putavimus.
Verum omnia, quae a Lacedaemoniis peccata sunt per triginta illos
annos, et a maioribus nostris per septuaginta, minora sunt, Athe-
nienses, iis, quae Philippus tribus et decem non totis annis, qui-
bus aliquid esse coepit, in Graecos commisit: imo nec minima pars
illa sunt horum: idque paucis ostendi verbis facile potest. Ac
Olynthum quidem et Methonam et Apolloniam et duas et tri-
ginta urbes in Thracia omitto: quas universas adeo crudeliter exci-
dit, ut, si accesseris, nec an unquam habitatae fuerint, facile dicas:
et gentem tantam Phocensium deletam taceo. Sed Thessaliae qui
status est? Nonne et urbes et respublicas eis ademit, et Thessa-
liam in quatuor praefecturas divisit, ut non singula oppida duntaxat,
sed gentes etiam servirent? Euboicae porro urbes nonne iam tyran-
nis parent, eaeque in insula vicina Thebis et Athenis? Nonne aperte
76 scribit in literis: Mihi vero pax est cum iis, qui mihi parere volunt?

Neque vero haec scribit, reipsa non exsequitur: sed Hellespontum invadit, et pridem Ambraciam aggressus fuit: Elidem habet, tantam Peloponnesi urbem: Megaris nuper insidiatus est, neque Graecia neque Barbaria hominis avaritiam capit. Quae cum Graeci omnes et audiamus, et videamus: non alii legatos mittimus ad alios, non indignamur: sed adeo sumus amentes atque oppidatim, tanquam fossis interiectis et vallis, separati, ut in hunc usque diem neque rationibus nostris consulere quicquam, neque officio ulla ex parte fungi possimus, neque inire concordiam, neque societatem auxilii et amicitiae ullam facere, sed incrementa potentiae Philippi secure negligamus: idque tempus, dum alius perit, unusquisque in lucro deputare decreverit (ut mihi quidem videtur), non de procuranda Graecorum salute cogitationis aliquid laborisque suscipiat. Atqui eum, tanquam conversionem atque accessionem febris aut alterius mali, etiam in illum, qui sibi procul a periculo nunc abesse videtur, invasurum: nemo est, qui nesciat. Iam illud quoque nostis, quicquid a vobis et Lacedaemoniis Graeci perpessi fuerunt, ea saltem a germanis Graeciae civibus esse perpessos: idque perinde aestimari potuit, ac si filius natus in ampla familia legitimus aliquid non bene neque recte administraret, is ob id ipsum dignus esset reprehensione et accusatione: sed eum ut alienum, aut non haeredem eorum illa facere, non posset dici. Quod si servus aut subditítius ea, quae nihil ad ipsum attinerent, perderet et vastaret, o Iupiter, quanto id indignius et gravius ferendum esse omnes dicerent! Num vero erga Philippum et eius actiones ita nunc affecti sunt? qui tantum abest, ut Graecus sit Graecisve ullo modo coniunctus, ut nec inter Barbaros sit honesto loco natus, sed perditus Macedo, unde frugi mancipium olim nullum emi potuit. At qua extrema contumelia abstinet? Nonne, praeterquam quod urbes evertit, *etiam* Pythiis praeest, communibus Graecorum ludis: quodsi ipse abfuerit, servos suos mittit certamini praefuturos? Nonne Pylas et Graeciae aditus tenet? Nonne praesidiis et peregrino milite loca illa tuetur? Nonne etiam in accipiendis Apollinis oraculis praerogativam habet, repulsis nobis et Thessalis et Doriensibus et aliis Amphictyonibus: in cuius dignitatis societatem nec Graeci omnes
veniunt? Nonne Thessalis praescribit rationem gerendae reipubli- 77
cae? Nonne peregrinos milites ad Porthmum mittit, populum Eretriensium eiecturos? Nonne alios Oreum, Philistidem tyrannum impositnros urbi? Sed Graeci tamen haec tolerant, eodemque modo, quo qui grandinem (ut mihi quidem videtur) spectant: optat quisque, ne in suos agros deferatur, prohibere conatur nemo. Tantum autem abest, ut illatas ab eo Graeciae contumelias quisquam vindicet, ut neque suas quisque iniurias ulciscatur: hoc enim iam extremum est. Nonne Corinthiorum oppida, Ambraciam et Leucadem, invasit? Nonne Achaeis Naupactum ademptam Aetolis traditurum iuravit? Nonne Thebanis Echinum eripuit? Annon contra Byzantios nunc ducit exercitum, socios quorum? nonne vestros? Omitto caetera, sed Chersonesi maximam habet urbem Cardiam. Cum ad

hunc modum tractemur omnes: cunctamur, et effeminati sumus,
et ad proximos respicimus, aliis alii diffidentes, eo tam aperte nobis insultante. Quid vero facturum putatis eum, qui in universos
ita est petulans, ubi nos singulatim omnes subegerit? Quae igitur
causa est harum rerum? Neque enim sine ratione et iusta causa
vel tum adeo alacres erant ad libertatem defendendam omnes Graeci, vel nunc ad tolerandam servitutem. Fuit tum aliquid, fuit,
Athenienses, in populi animis, quod nunc non est: quod Persarum opulentiam vicit: quod Graeciae libertatem asseruit: quod neque navalibus, neque terrestribus in praeliis succubuit. id postquam nunc perditum est, omnia corrupit et totam Graeciam sursum deorsum permiscuit. Quid igitur fuit illud? Nihil multiplex
aut artificiosum, sed universale et perpetuum odium eorum, qui a
dominandi cupidis, aut etiam Graeciam corrumpere conantibus pecuniam accipiebant. Gravissimum crimen erat, si quis acceptorum
munerum convinceretur: eumque maximis poenis afficiebant, neque
deprecationi erat aut veniae quicquam loci. Proinde occasionem
singularum rerum, quam fortuna etiam negligentibus contra attentos et ignavissimis contra strenuissimos saepe suppeditat, a nemine vel oratore vel imperatore nundinari licebat: neque etiam
concordiam inter nos, neque diffidentiam adversus Barbaros et tyrannos, neque denique tale quicquam. Nunc tanquam e foro et divendita sunt haec omnia, et contra importata ea, per quae Graecia
et periit et laboravit. Ea quae sunt? Admiratio, si quis aliquid
78 accepit: risus, si confitetur: venia, si convincitur: odium, si quis
ista reprehendit: caetera omnia, quae pendent a corruptelis. Nam
et triremes, et multitudo hominum, et pecuniarii reditus, et reliqui apparatus copia, caetera denique, quibus urbium vires aestimari
solent, nunc omnia multo et plura et maiora sunt, quam superiori
aetate: sed universa haec inutilia, irrita, manca fiunt per eos, qui
cauponantur. Ac eum quidem esse nunc statum rerum, ipsi profecto videtis: neque meo testimonio indigetis. Superioribus autem
temporibus contrariam fuisse rationem, ego declarabo: non mea
verba proferendo, sed scriptum maiorum nostrorum ostendendo,
quod illi, in aeream pilam incisum, in arce collocarunt: non ut
ipsis usui esset (nam vel sine illo scripto satis erant prudentes),
sed ut vos monumenta et exempla haberetis, quanta res tales sollicitudine sint curandae. Quid igitur ait illud scriptum? Arthmius,
inquit, Pythonactis filius, Zelites, ignominiosus esto et hostis populi Atheniensis et sociorum, ipse et genus eius. Deinde causa est
adscripta, propter quam id factum est: quod aurum e Media in Peloponnesum vexit, non Athenas. hoc scriptum illud est. Considerate igitur, per Deos, et cogitate vobiscum, quae mens fuerit Atheniensium illius temporis, qui talia facerent, quaeve dignitas? Illi
Zelitam quendam Arthmium, servum Regis (Zelea enim Asiae est
oppidum), quod de domini mandato aurum vexisset in Peloponnesum, non Athenas, hostem iudicarunt et suum et sociorum, ipsum
et cognationem eius, et ignominia notarunt. Id vero non est usita-

tum quoddam genus ignominiae. Quid enim Zelitae illius intererat,
si republica Atheniensi non frueretur? Scriptum igitur hoc non
vult, sed cum in legibus capitalibus contineatur: Quarum rerum
poenas non dederit, capitis anquiratur: fas erat eum occidere. et,
Ignominiosus, inquit lex, moriatur. Proinde caedis absolvit, qui
horum aliquem occiderit. Itaque putabant illi, curam sibi salutis
Graecorum omnium suscipiendam esse. Alioqui non curassent, si
quis in Peloponneso aliquos emeret aut corrumperet, nisi ita sen-
sissent: neque sic mulctassent atque ulti essent, quos accipere mu-
nera animadvertissent, ut eos in pilis proscriberent. Quae cum fie-
rent, merito Graecia Barbaro erat formidabilis, non Barbarus Grae-
cis. Nunc aliter. Vos enim non ita animati estis, neque his, neque 79
caeteris in rebus. Sed quomodo? Nostis ipsi. Quorsum enim attinet
accusare vos in omnibus? Eadem plane ratio est caeterorum Grae-
corum omnium: qui nihilo sunt meliores vobis. Quapropter ego
assero, et magnum studium et bonum consilium requirere haec
negotia. Quod? dicam? iubetis? et non irascemini? E tabula re-
cita. Recitatio tabulae. Obiicitur autem inepta quaedam ratio ab iis,
qui consolari civitatem volunt: Philippum nondum esse talem, qua-
les aliquando fuerint Lacedaemonii, qui et mari dominarentur et
terra universa, qui Regem Persarum socium haberent, quibus ni-
hil obsisteret: et tamen illos ultam esse nostram civitatem, et non
abreptam e medio. Ego vero, cum omnia, ut in universum dicam,
magna incrementa ceperint et haec veteribus nulla re similia sint:
nihil esse magis arbitror, quam res bellicas, mutatum et auctum.
Primum, audio Lacedaemonios tunc et omnes caeteros Graecos
quatuor aut quinque menses opportuno belli tempore militasse: ac
tum, impressione facta et hostium agro infestato legionibus et ur-
banis copiis, domum rediisse. Adeo autem fuerunt simplices, vel
potius civiles, ut ne pecunia quidem quicquam ab ullo redimerent:
legitimum quoddam et apertum bellum gerebatur. Nunc videtis uti-
que, proditorum opera plurima periisse, nihil instructa acie colla-
tisque signis geri. Auditis Philippum, non quia legiones armatas
ducit, ire quolibet: sed quod ferentariis, equitibus, sagittariis pe-
regrinis, tali exercitu instructus est. Quibus dum pollet, cum in
eos irruit, qui discordia laborant turbatique sunt, quorum nemo
pro agri defensione propter diffidentiam prodit: adductis machinis
illos oppugnat. Ut interim taceam: nihil eum habere discriminis
inter hiemem et aestatem, neque ullum illi esse tempus eximium,
quod intermittat. Quae cum omnes sciatis, providendum vobis et
non committendum est, ut bellum in nostram ditionem ingruat: ne,
dum ad Laconici belli simplicitatem respicitis, colla frangatis: sed
quam diutissime ante cavendum, ac rebus gerendis et apparatibus,
ne domo se moveat, efficiendum: non consertis manibus decer-
tandum. Nam ad bellum multae natura nobis sunt commoditates:
modo ea fecere velimus, quae debemus, Athenienses: natura regio-
nis illius, cuius magnam partem hostiliter diripere et infestare po-
terimus: alia sexcenta. Sed ad proelium melius ille, quam nos, est

80 exercitatus. Neque vero solum ita sentiendum est, aut ille belli operibus ulciscendus, sed et animo et cogitatione: quique apud vos eius causam agunt, odio prosequendi sunt. Neque enim hostes extra urbem superari possunt, priusquam eos, qui intra urbem illi operam navant, puniveritis. Quod, ita me amet Iupiter aliique dii, neque potestis vos facere, neque vultis. Sed in eam stultitiam venistis aut delirium, aut nescio quid dicam (saepe enim illud etiam vereri mihi subit, ne quod numen res agitet), ut convicii aut invidiae aut dicterii gratia (quaecunque vobis causa in mentem inciderit) homines mercenarios (quorum quidam haud negaturi sint, se esse tales) dicere iubeatis et rideatis, si quibus convicia fecerint: nequedum hoc grave est, quamquam grave. sed et illud eis dedistis, ut minore cum periculo rempublicam gerant, quam vestri defensores. Atqui spectate, quanta ex eo mala exsistant, quod eos, qui tales sunt, audire vultis. Dicam autem ea, quae omnes intelligetis. Erant Olynthi quidam in magistratu Philippi studiosi et in omnibus ei rebus obsequentes: quidam optime sentiebant et servitutem a civibus depellere nitebantur. Utri autem patriam perdiderunt? aut utri equites prodiderunt, quibus proditis Olynthus interiit? Philippi studiosi: atque ii, tum urbe incolumi, eos, qui civibus suis optime consulebant, ita calumniabantur, ita criminabantur, ut etiam ad eiiciendum Apollonidem populus Olynthiorum impelleretur. Neque vero apud hos solos ista consuetudo malorum omnium causa fuit, alibi vero nusquam: sed Eretriae, postquam, digresso Plutarcho et peregrino milite, populus urbem tenebat et Porthmum, alii summam rerum ad nos transferebant, alii ad Philippum. his in plerisque, ac potius in omnibus auscultantes miseri et infelices Eretrienses, tandem adducti sunt, ut suos defensores eiicerent. Proinde misso Hipponico, socius et amicus eorum Philippus, et peregrinis mille, muros Porthmi diruit, et tres imposuit tyrannos, Hipparchum, Automedontem, Clitarchum: et postea bis regione expulit, cum iam servari vellent, missis primum illis cum Eurilocho militibus, deinde aliis cum Parmenione. Et quorsum attinet agere pluribus? Orei porro Philippi negotium agebant Philistides et Menippus et Socrates et Thoas et Agapaeus, qui nunc tenent urbem: et haec norant omnes. Homo aut quidam Euphraeus,
81 qui aliquando hic apud vos habitavit, hoc efficere conabatur, ut liberi essent et servirent nemini. Quibus is iniuriis et contumeliis ab Oritano populo fuerit affectus, multa dici possent. Anno autem ante excidium proditionis reum fecit Philistidem et gregales eius, animadversis eorum conatibus. Concitati autem homines multi, et praebitorem habentes Philippum, et consiliis eius instructi abducunt Euphraeum in carcerem, ut reipublicae perturbatorem. Ea videns populus Oritanus hunc adeo non adiuvit illosve in cruciatum egit, ut nec his irasceretur, et illum merito illa ferre diceret eique insultaret. Deinde illi, tantam nacti potestatem, quantam voluerant, id agebant, ut oppidum caperetur: et rem confecerunt. Quod si quis e populo sensisset: tacebat et erat attonitus, memor, quid

Euphraeo accidisset, adeoque misere cum eis agebatur, ut non
prius auderet quisquam, tali imminente malo, vocem rumpere, quam
instructa acie ad muros accederent hostes. Tum demum hi oppidum
defendebant: illi prodebant. Oppido ita capto flagitiose et male,
isti imperant et tyrannide potiuntur: iis, qui tum et semetipsos et
Euphraeum defendebant omnique fungi officio cupiebant, partim
eiectis, partim occisis. Euphraeus autem ille semetipsum iugulavit:
reipsa testatus, se iure et integre pro civibus restitisse Philippo.
Quidnam igitur causae sit, miramini fortasse, cur et Olynthii et
Eretrienses et Oritae magis Philippi defensoribus faverint, quam
suis? Eadem causa, quae et apud vos: Quod ii, qui reipublicae
consultum volunt, ne quidem si cupiant, quicquam ad gratiam di-
cere aliquando possunt. Nam res ipsae ut incolumes sint, provi-
dendum est: illi his ipsis, quae in Philippi commodum agunt, gra-
tiam ineunt. Tributum conferre iubebant: illi nihil. bellum geren-
dum esse dicebant, et diffidendum: illi pacem agendam, donec cir-
cumventi sunt. Caetera eodem fere modo omnia, ne singula refe-
ram. Alteri igitur ea dicebant, quae in praesentia delectarent: al-
teri, quae ad incolumitatem in posterum retinendam pertinerent, ea-
que cum offensione coniuncta. Multa autem vulgus etiam postremo
non tam vel gratiae causa vel per ignorationem ferebat, quam quod
cedendum esse temporibus videbatur, postquam se omnino esse
impares putabant. Quod idem, ita me amet Iupiter et Apollo, ve-
reor, ne vobis etiam accidat, posteaquam videritis, vos consilio
nihil proficere. Atque eos, qui vos eo redigunt, non horreo, sed 82
detestor. Aut enim de industria, aut per ignorantiam in difficultatem
adducunt rempublicam. Verum absit, Athenienses, ut res eo red-
eant. Mori enim millies praestat, quam per assentationem Philippo
quicquam conficere, et aliquos vestri defensores abiicere. Praeclara
nunc Oritano populo relata est gratia, quod Philippi amicis se
commiserunt, Euphraeum autem impulerunt: praeclara populo Ere-
triensium, quod vestros legatos repulerunt, Clitarcho se dedide-
runt. Serviunt illi sane, flagris afficiuntur et torquentur. Praeclare
Olynthiis pepercit, qui, ut Lasthenem magistrum equitum crea-
verunt, sic Apollonidem eiecerunt. Stultitiae et ignaviae est talia
sperare, atque interim male consulere et nusquam officio fungi
velle: iis autem, qui hostium causam agunt, audiendis, urbem tanta
magnitudine se incolere existimare, ut extra omne periculum posi-
ta sit. Atqui turpe illud est, si quid post acciderit, dicere: Quis
vero putasset, haec futura? Hercule vero: illud enim atque illud
faciendum fuerat: et hoc et hoc non faciendum. Multa nunc dicere
possint Olynthii, quae tum si praevidissent, non periissent: multa
Phocenses, multa quicunque perierunt. Sed quidnam haec eis pro-
sunt? Dum navis est incolumis, sive ea maior sive minor sit, tum
decet et nautam et gubernatorem et omnem virum esse strenuum,
utque nec de industria, nec imprudens quisquam eam evertat, pro-
videre. Nam ubi mare superat, inane est studium. Quare nos quo-
que, Athenienses, dum sumus incolumes, dum urbem maximam

habemus, dum opportunitates plurimas, dum existimationem honestissimam: quid agamus, iamdudum aliquis in hoc consessu libenter fortassis rogaret? Ego profecto dicam, atque etiam decernam: ut, si voletis, exsequamini. Ubi ipsi imprimis vim propulsamus, et instruimur, triremibus, pecuniis et militibus dico (etenim si alii universi in servitutem consentiant, vobis certe pro libertate certandum est), haec igitur omnia ubi instruxeritis, et Graecis declaraveritis: caeteros iam convocemus, et, qui haec edocturi sint, legatos passim dimittamus, in Peloponnesum, Rhodum, Chium, ad Regem Persarum, inquam (neque enim ab illius rationibus abhorret, ne istum evertere sinamus omnia): ut, si persuaseritis, socios ha-
83 beatis et periculorum et sumptuum, si sit necesse: sin minus, rem saltem differatis. Quia enim cum viro, non cum coniunctae civitatis viribus bellum est: ne hoc quidem nullum habet usum: neque superioris anni legationes in Peloponnesum illae fuerunt irritae, quas ego et Polyeuctus, optimus ille vir, et Hegesippus et Clitomachus et Lycurgus et alii legati passim obivimus: neque accusationes. quibus rebus effecimus, ut ille represso impetu nec Ambraciam invaderet, nec in Peloponnesum irrueret. Illud autem non dico, si ipsi nihil, quod necesse est, pro nobismet ipsis agere velimus, alios esse convocandos. Etenim absurdum fuerit, ut, qui ipsi sua deserunt, aliena se curare profiteantur, et, dum praesentia negligunt, rerum futurarum metum aliis proponant. Non dico haec: sed Chersonesitanis militibus pecuniam dico esse mittendam, et alia, quaecunque postulant, facienda: ipsi autem nos instruamus et fungamur officio primi: ac tum demum caeteros Graecos convocemus, congregemus, doceamus, admoneamus. Haec sunt civitatis tanta praeditae auctoritate, quantam vos obtinetis. Sin putatis Chalcidenses Graeciam servaturos aut Megarenses, vos molestias actionum vitaturos: non recte putatis. Bene enim cum illis agitur, si eorum quisque manserit incolumis. Vobis, vobis id est agendum: vobis maiores vestri munus et decus id, per multa et praeclara et magna discrimina partum, reliquerunt. Sed si unusquisque, quod cupit, id requirens sedebit et hoc spectabit, ne quid sibi laboris capiendum sit: primum nunquam eos inveniet, qui rem gerant. deinde metuo, ne omnia, quae nolumus, facere sit necesse. Nam si qui essent, iam olim inventi essent, cum quidem vos ipsi nihil agere velitis. Sed non sunt. Ego igitur haec dico, haec decerno: et puto, nunc etiam res posse emendari, si haec fiant. Si quis autem his melius aliquid habet, dicat et suadeat. Quod autem vobis probatum fuerit: id
84 omnes deos precor, ut sit ex usu reipublicae.

PHILIPPICA QUARTA.

LIBANII ARGUMENTUM.

Idem et huius orationis argumentum est, quod praecedentis, neque quicquam in ea inest amplius aut peculiare, praeter illam de concordia rationem. Quum enim divites a pauperibus dissentiant: Demosthenes operam dat, ut seditionem compescat: plebi suadens, ne divitum fortunas publicet: divitibus, ne lucellum illud, quod e publico percipiunt, tenuioribus invideant. Suadet etiam Atheniensibus, ut regis Persarum per legatos societatem expetant.

Quum et gravibus vos, Athenienses, et reipublicae necessariis de rebus deliberare putem: operam dabo, ut ea dicam, quae e republica esse arbitror. Quamquam autem peccata non pauca sunt, neque parvo tempore cumulata, per quae in haec mala incidimus: nihil tamen omnium est, Athenienses, in praesentia difficilius, quam quod vos animis a rebus gerendis abhorretis, et tantisper navatis operam, dum sedetis, et auditis, ubi quid novi nunciatum fuerit: deinde vestrum quisque digressus, non modo non curat ea, sed nec meminit. Ac petulantiae quidem et avaritiae, qua erga universos mortales Philippus utitur, tanta magnitudo est, quantam auditis. Eum autem non posse coërceri verbis et concionibus, nemo certe ignorat. Etenim si e nulla re alia id cognosci posset, ita considerandum esset: Nos nullo unquam loco, cum de iure disputan- 85
dum fuit, victi, nec iniuriam fecisse visi sumus: sed omnes ubique superamus et vincimus oratione. Numquid igitur propterea illi res adversae sunt, aut reipublicae prosperae? Multum certe abest. Cum enim ille sumtis post armis progreditur, omnes fortunas alacriter in discrimen adducens: nos vero sedemus, postquam alii aequa diximus, alii audivimus: fit, ut facta orationibus antevertant, et omnes curent non aequitates, quascunque nos diximus aut nunc dicemus, sed ea, quae facimus. Atqui eiusmodi ea sunt, ut neminem oppressum iniuria servare possint. neque enim plura de iis dici opus est. Proinde cum oppidani in duas hasce sint divisi partes, alii ut neque vi imperare velint neque servire cuiquam, sed in libertate et legibus ex aequo vivere, alii ut civibus imperare cupiant et alteri parere, per quemcumque id se consecuturos putarint: ii, qui illius sectam sequuntur, quique tyrannides et principatus concupiverunt, ubique dominantur: et urbs, in qua constanter colatur libertas populi, haud scio an ulla sit reliqua ex omnibus, vestra excepta: et sunt, qui illius arbitratu praesunt oppidis, omnibus iis rebus, quibus negotia conficiuntur, superiores, quorum illud primum omnium et maximum est, quod praebitorem habent ad eos

corrumpendos, qui pecuniam accipere volunt. alterum, et nihilo minus hoc, quod illis copiae, quibus eorum adversarii evertantur, quotunque tempore postularint, praesto sunt. Nos vero non his modo rebus sumus inferiores, Athenienses, sed nec expergefieri possumus, hominibus, qui mandragoram aut simile aliquod venenum biberunt, similes. Deinde (vera enim, ut ego iudico, fatenda sunt) eo utique pacto in eam calumniam et contemtum venimus, ut qui in ipsis periculis versantur, partim de principatu vobis contradicant, partim de concilii loco: quidam etiam soli potius, quam vobis adiutoribus se defendere decreverint. Qua tandem gratia haec dico, et recenseo? (neque enim, ita me amet Iupiter omnesque dii, odium quaero) eo, ut unusquisque vestrum, Athenienses, hoc cognoscat et videat, quotidianam segnitiem et socordiam, ut in privata vita, sic etiam in urbibus, non in iis singulis, quae negliguntur, statim animadverti, sed in summa rerum occurrere. Videtis Serrium et Doriscum: haec enim primum neglecta sunt post
86 pacem factam, quae multis vestrum nec nota sunt fortasse: ea tamen, tum neglecta et despecta, perdidere Thraciam et Cersobleptam, socium vestrum. Rursus ea negligi cum videret et nullis defendi vestris auxiliis: subruit Porthmum, et tyrannidem e regione Atticae, tanquam vallum, vobis obiecit in Euboea. Hac neglecta, Megara propemodum capta sunt. nihil curastis, neque commoti estis harum rerum ulla: neque ostendistis hoc, vos ei haec non permissuros. Antronas largitionibus cum emisset, non multo post Orei potitus est. multa praetereo, Pheras, viam ad Ambraciam, factas Elide caedes, alia infinita. Non enim ut enumerarem vi subactos et iniuriis affectos a Philippo, haec recensui: sed ut hoc vobis ostenderem, non desiturum omnes mortales vexare, omnia suae ditionis facere Philippum, nisi quis eum prohibuerit. Sunt autem quidam, qui, priusquam rem perfecte audierint, statim interrogare soleant: Quid igitur est agendum? non, ut eo audito faciant (omnium enim utilissimi essent), sed ut audiendi molestia liberentur. Dicendum tamen est, quid sit agendum. Primum, Athenienses, hoc certo apud vos statuetis: Philippum bellum gerere cum nostra republica et solvisse pacem, et malevolum atque hostem esse toti urbi et urbis solo: addam etiam diis urbanis, qui eum eradicent: cum nulla re tamen aeque bellum gerere, ut cum forma reipublicae: neque per insidias quicquam aliud omnium moliri ac meditari magis, quam ut eam destruat. idque necessario quodammodo nunc quidem agit. Quod sic intelligetis. Imperare vult: eius rei aemulos et adversarios solos esse vos existimat. Iniurius est longo iam tempore: idque ipse sibi est optime conscius. Quae enim vestra sunt, iis utitur ad omnia caetera defendenda et tuto tenenda. Si enim Amphipolim et Potidaeam amitteret: ne in Macedonia quidem tuto se manere posse existimaret. Utrumque igitur scit, et se vobis insidiari, et vos id animadvertere. Quia vero vos cordatos esse viros putat, iure se vobis invisum esse censet. Praeter haec tam multa compertum habet, etsi caeterorum omnium potiatur, se, dum popu-

laris status apud vos fuerit, nihil firmi habiturum: sed, si quam cladem aliquando acceperit (multae autem homini accidere possunt), fore, ut, qui nunc vi tenentur, veniant et ad vos confugiant. Non enim vos estis ipsi ad avaritiam et dominatum vi obtinendum a 87
natura bene parati: sed ad impediendum alium, quo minus et potiatur, et, si teneat, ut eripiatis, denique ad vexandos imperii cupidos et omnes homines in libertatem asserendos instructi. Non igitur vult, vestram libertatem sibi in rebus adversis esse formidolosam. In quo non malae nec ignavae sunt eius rationes. Primum igitur hac de causa hostis reipublicae est existimandus et popularis status irreconciliabilis. Secundo loco certo tenendum, eum omnia, quae molitur atque apparat nunc, contra nostram urbem apparare. Neque enim quisquam vestrum ita vecors est, ut Philippum existimet mala in Thracia (quo enim alio nomine appelles Drongilum et Cabylen et Mastiram et ea, quae nunc tenere dicitur), haec, inquam, eum appetere, et, ut ea obtineat, et labores et hiemes et extrema pericula tolerare: Athenienses autem portus et navalia et triremes et argentifodinas et tantos reditus et locum et gloriam (quibus absit, ut vel ille vel quisquam alius, urbe nostra subacta, potiatur) non desiderare: sed futurum esse, ut haec vos habere sinat, propter panicum autem et siliginem in Thraciis specubus conditam in Barathro hibernaturum. Non haec ita sunt. Sed et illa, quo his potiatur, et reliqua molitur omnia. Haec igitur unusquisque scire et tenere debet: neque iubere, me dius fidius, ut bellum decernat is, qui optimo animo utilissima suadet. Id enim eorum est, qui detrectandi belli causam quaerunt: non qui ea, quae sint ex usu reipublicae, agere decreverunt. Videtis enim, si quis propter ea, in quibus Philippus primum, secundum, aut tertium foedus violarat (multa enim ordine sunt), decrevisset, ei bellum esse inferendum: is vero aeque ut nunc, nemine Atheniensium bellum decernente, Cardianis opem tulisset: an non abreptus esset e medio decreti auctor, et omnes questi essent, Philippum propter hoc decretum Cardianis opem tulisse? Ne igitur quaeritote, quem pro Philippi delictis oderitis et illius mercenariis dilaniandum obiiciatis: neque, si bellum ipsi decreveritis, velitis inter vos disceptare, utrum id vos fecisse decuerit, vel non decuerit: sed quemadmodum ille bellum infert, ita vos propulsate: iis, qui nunc propulsant, pecuniam date et caetera, quibus egent: ipsi autem tributum conferte, Athenienses, et comparate exercitum, triremes celeres, equos, hippagines et caetera, quae ad bellum requiruntur. Ut enim nunc res administramus, ridiculum est. Quin 88
ipsum etiam Philippum, ita me dii ament, optare puto, ut non aliud agat respublica nostra, quam quae nunc agitis: cessatis, sumptus facitis, cui res mandetis, quaeritis, succensetis, alius alium accusatis. Unde autem ista fiant, ego docebo: et quomodo compescenda sint, dicam. Nihil unquam, Athenienses, ab initio recte instituistis aut instruxistis: sed eventum semper assectamini: deinde, si serius venistis, cessatis. Rursus, si quid aliud evenerit, in-

struitis vos et tumultuamini: quum non ita sit agendum. Neque enim fieri potest, ut mittendis auxiliis quicquam recte unquam conficiatur: sed comparandus exercitus est, et huic de commeatu prospiciendum, et publici quaestores constituendi, et ea ratio ineunda, qua, quam accuratissime potest, pecunia custodiatur. Sic agendum est, et expensi rationes a quaestoribus reposcendae: rerum gestarum, a duce: neque navigandi alio aut aliquid aliud agendi causa ulla duci relinquenda. Quod si sic feceritis et hoc volueritis, revera iustam servare pacem, et manere domi suoque contentum vivere Philippum cogetis: aut bellum ex aequo geretis. Et fortassis, Athenienses, fortassis, ut vos nunc sciscitamini: Quid agit Philippus? quo proficiscitur? sic et ille sollicitus erit, quo nostrae urbis copiae se contulerint, quo erupturae sint? Quod si cui videntur haec et magni sumptus et laboris ingentis atque occupationis esse: omnino recte videntur. Sed si reputet, quae reipublicae post eventura sint, nisi haec facere voluerit: inveniet expedire, ut officium ultro faciamus. Nam si quis deorum sponsor nobis sit (neque enim mortalium ulli tanta de re fides haberi potest), eum, si vos otium agatis et negligatis omnia, non tandem vos ipsos invasurum: turpe tamen fuerit (ita me amet Iupiter omnesque dii) et indignum vobis et auctoritate civitatis et rerum a maioribus gestarum gloria, propter vestrum otium alios Graecos universos obiicere servituti. Atque egomet emori me malim, quam huius consilii esse auctorem. Verum si quis alius id dicit vobisque persuadet, esto: ne defendite vos, amittite omnia. Sin hoc nemini consultum videtur, sed contrarium praescimus omnes, quo pluribus eum potiri sinamus, eo nos acriorem illum et potentiorem hostem habituros: quid tergiversamur? quid cessamus? quando, Athenienses, officio fungi volemus? Quan-
89 do, me hercule, necessitas aliqua fuerit? Sed quae liberorum hominum necessitas dici queat, ea non modo iam adest, sed olim etiam praeteriit: at servilis illa ne quando ingruat, optandum est. Quid vero interest? Quod ingenuo homini maxima est necessitas rerum gestarum dedecus, eaque maior haud scio an ulla sit: servo autem plagae et corporis cruciatus, quod absit, ut fiat, et dictu indignum est. Ac illud quidem, Athenienses, ad ea esse segnes et tardos, quae corporibus et facultatibus praestanda reipublicae sunt ab omnibus: non probandum est ullo modo (neque verbis est opus), verumtamen excusationis aliquid habet. Sed nec ea, quae audienda sunt quaeque in deliberationem cadunt, audire velle: id vero meretur omnem reprehensionem. Vos autem nec audire, priusquam res ipsae adsint, ut nunc: nec ulla de re deliberare soletis per otium. sed dum ille se contra vos instruit, idem agere et vicissim instrui cessatis: et si quis aliquid tale dixerit, eiicitis. Postquam autem perisse aut obsideri aliquid intellexistis: tum demum auditis et instruimini. Fuisset autem audiendi tempus et comparandi sese tum, cum vos noluistis: rei autem gerendae et utendi apparatu nunc, cum auditis. Itaque his moribus soli mortalium omnium contra, quam alii solent, factitatis. Nam omnes alii homi-

nes ante negotia deliberare solent: vos, post negotia. Quod igitur est reliquum et olim factum oportuit, sed neque nunc serum est, id dicam. Nihil omnium rerum ad ea negotia, quae instant, reipublicae perinde est opus ut pecunia. Ultro autem felicitas quaedam nobis offertur: qua si recte utamur, fortassis etiam nunc aliquid utile confici poterit. Primum enim, quibus Rex Persarum fidem habet quosque de se bene esse meritos putat, hi oderunt et bello infestant Philippum. Deinde, qui adiutor et conscius fuit omnium Philippi contra Persarum regem instructionum, is abreptus est: et omnem rem non nobis accusantibus Rex audiet, quos propter privatam utilitatem verba facere putaverit, sed ex eo, qui ipse egit et administravit. Quare fides habebitur accusationibus, et ea vestris legatis reliqua erit oratio, qua Rex maxime delectabitur: eum, qui utrosque laeserit, communiter esse ulciscendum: dicent, Regi multo fore formidabiliorem Philippum, si nos priores invase- 90
rit: si quid enim nobis derelictis acciderit, secure in illum esse impetum facturum. Propter haec igitur omnia censeo, legatos esse mittendos, qui cum Rege colloquantur: et simplicitatem istam deponendam, quae vobis saepe detrimento fuit: enimvero barbarus est et communis omnium hostis, et reliqua eius generis omnia. Ego enim, cum video esse quosdam, qui illum, qui Susis et Ecbatanis degit, metuant, et reipublicae male velle dicant, qui prius etiam ad rempublicam nostram erigendam adiutor fuit, et nuper pollicebatur (quod si vos non accepistis, sed senatusconsulto repudiastis, per illum quidem non stetit): de eo autem, qui in foribus adeo prope in media Graecia crescit, praedone Graecorum, aliud aliquid dicat: demiror eumque metuo, quisquis ille sit, cum ipse Philippum non metuat. Est et alia res, quae reipublicae nocet, iniusta maledicentia verbisque non convenientibus adducta in invidiam: quae iis occasionem, qui nihil aequi agere volunt in republica, suppeditat. Denique omnium, quae desunt, cum id ab aliquo fieri oporteat, in eam rem transferri culpam invenietis. De qua omnino dicere vereor, sed dicam tamen. Puto enim, me habiturum, quod ad reipublicae utilitatem, et pro pauperibus contra divites dicam, et pro locupletibus contra egenos: si, sublatis e medio conviciis, quae propter theatralem pecuniam quidam iniqui dicunt, et timore illo, non sine magno malo posse hoc consistere, omisso, audiveritis: quo nihil maius ad res gerendas conferre, nihil, quod totam urbem magis corroboret, praestare possumus. Sic autem considerate: verum priore loco de iis dicam, quos premi apparet inopia. Non ita olim vectigalia nostrae civitatis centum et triginta talenta non superabant: et nemo ex iis erat, qui triremi praeesse aut conferre tributum poterant, qui non sua sponte sibi faciendum officium putaret, quod pecuniae copia non erat. Nam et triremes instructae ibant, et pecunia in promptu erat, et omni officio fungebamur. Post haec fortunae benignitas auxit rempublicam, ut talenta pro centum illis quadringenta redeant, sine ullo divitum detrimento, sed cum eorum emolumento potius. Divites enim

omnes veniunt in partem eorum: et recte faciunt. Qui fit igitur, ut id aliis alii exprobremus, et per eam speciem, facere quae decent, recusemus? nisi forte auxilium pauperibus a fortuna oblatum invi-
91 demus: quos nec ipse reprehendo, nec censeo reprehendendos. Neque enim in privatis familiis adolescentem erga seniores ita affectum esse video, neque adeo vecordem aut ineptum quemquam omnium, ut, nisi omnes ea agant, quae ipse agit, se quoque neget acturum esse quicquam. Is enim tum legibus malae tractationis teneretur. Decere enim censeo, constitutam ab utraque stipem, et a natura et a lege, iuste reddi et ultro pendi. Sicut igitur uniuscuiusque nostrum parens est aliquis: sic universae civitatis communes parentes cives universi sunt existimandi: atque adeo non eripiendum eis quicquam est, quod respublica largitur, ut, si horum nihil fieret, eis aliunde prospiciendum esset, ne qua re egerent. Quod si locupletes in hac sententia sint: eos non modo aequa facturos puto, sed utilia quoque. Nam rebus necessariis publice fraudare aliquos, id efficere est, ut reipublicae multi male velint. Inopibus autem suaserim, ut, quae res locupletibus oneri est et de qua haud iniuria queruntur, eam removerent. Progrediar autem eodem modo, quo dudum, et pro divitum defensione vera dicere non dubitabo. Mihi enim nemo ita inhumanus aut crudeli animo esse videtur, nedum Atheniensium, sed nec caeterorum, ut pauperes et rerum necessariarum egenos capere ista cum videt, aegre ferat. Sed ubi colliditur res? in quo est difficultas? cum institutum illud a publico ad privatum transferre vident quosdam, et magnum esse statim apud vos eius sententiae auctorem, et (quod ad securitatem quidem attinet) immortalem, atque aliud esse occultum suffragium a manifesto plausu: haec diffidentiam, haec iracundiam movent. Est enim, Athenienses, ex aequo et bono colenda reipublicae societas: ita uti divites vitam fortunasque suas in tuto collocatas esse putent, deque iis non sollicitentur: in periculis autem, ut pro patriae salute opes suas in commune conferant: reliqui, ut communia pro communibus habeant, iisque pro portione fruantur, privata vero pro propriis possessoris. Sic et parva urbs magna fit, et magna conservatur. Quae igitur ab utrisque praestanda esse videantur, haec fere sunt. Quo autem pacto rite fieri queant, distinctius est explicandum. Sunt horum negotiorum et perturbationis multae iam olim collectae causae: quas, si vobis au-
92 dire cordi est, narrabo. Emoti estis, Athenienses, ex eo fundamento, in quo vos maiores vestri collocarunt: ac praeesse Graecis, et legionibus instructis omnes affectos iniuriis adiuvare, supervacanei et inanis esse sumptus, persuasum vobis ab iis est, quorum istae sunt in republica actiones: otium autem agere et nusquam officio fungi, sed singulatim omnia proiicere et sinere, ut alii ea intercipiant, admirabilem felicitatem et rem nullo cum periculo esse coniunctam putatis. Quae dum fiunt, alius occupavit eum locum, quem vos tenere oportebat: is felix et magnus et multorum dominus evasit: idque merito. Rem enim magnam et honorificam et

splendidam, de qua omni tempore maximae urbes inter se contenderunt, postquam et Lacedaemonii cladem acceperunt, et Thebani Phocensi bello occupati sunt, et vos negligitis, desertam suscepit. Proinde formido ad alios, multitudo sociorum et magnitudo potentiae ad eum devenit: tantisque et talibus rebus Graeci iam circumventi sunt universi, ut etiam, quid consuli debeat, non sit in promptu. Quamquam autem, Athenienses, haec res, ut ego iudico, omnibus sunt formidolosae: nulli tamen omnium in maiore sunt periculo, quam vos: non eo tantum, quod vobis Philippus potissimum insidiatur, sed ob illud etiam, quod omnium estis ignavissimi. Quod si, rerum venalium copiam et annonae in foro ubertatem intuentes, iis deliniti estis, tanquam extra omne periculum sit respublica: neque convenienter, neque recte rem iudicatis. Forum enim et celebritas vel male vel bene instructa ex his rebus aestimari queat. Urbs autem, quam perpetuo Graecis imperare velle ac vel solam adversaturam et libertatis omnium defensionem suscepturam censeas, non, ita me Deus amet, e rerum venalium copia et vilitate aestimanda est: sed illud videndum, an sociorum benevolentia freta sit? an armis valeat? haec in urbe consideranda sunt. Quae male se apud vos, et non belle universa habent: idque ea ratione intelligetis, si cogitabitis, quando perturbatissimus fuerit Graeciae status? nullum certe tempus hoc fuisse perturbatius, quisquam dicet. Omni enim superiori aetate in duas has factiones divisi fuerunt Graeci, Lacedaemonios et vos: caeteri autem Graeci partim nobis, partim illis obediebant. Regi vero Persarum per se quidem aeque apud omnes nulla erat fides: sed bello victis sibi adiungendis tantisper fidem inveniebat, dum horum opes alteris aequasset. Post iis, quos conservarat, non minus erat in- 93
visus, quam veteribus inimicis. Nunc vero Rex Persarum omnibus *Graecis est* coniunctus: nobiscum autem minime omnium, nisi nunc ex parte correxerimus. Deinde patrocinia multa sunt, et undelibet conciliantur: etsi autem principatum omnes sibi vindicant, desciscunt tamen quidam et invident et diffidunt inter se, secus quam oportebat: divulsique sunt singuli, Argivi, Thebani, Corinthii, Lacedaemonii, Arcades, nos. sed tamen, cum in tot partes et tot principatus res Graecorum sint diremptae, si verum libere dicendum est, apud horum neminem curias et praetoria magis deserta videas a Graecorum negotiis, quam nostratia: merito. neque enim sive amet, sive confidat, sive metuat, quisquam vos appellat. Causa vero harum rerum est non una, Athenienses (nam alioqui facile mutaremus), sed multa et varia commissa ab omni aevo delicta sunt: quorum singulis omissis unum, quo omnia tendunt, dicam: precatus a vobis, si vera libere dixero, ne mihi succenseatis. Quaecunque fuerunt rei gerendae occasiones, a proditoribus venditae sunt. atque otii sane vos et tranquillitatis participes fuistis: quibus deliniti, dum iis, qui vos laedunt, non graviter irascimini, alii honores abstulerunt. Ac quae ad caetera quidem attinent, ea non est exquirere nunc operae pretium: sed ubi aliqua Philippi

mentio inciderit, statim quidam surgens dicit: Non esse nugandum, nec decernendum bellum, atque ordine collationem instituit: In pace vivere, quam praeclarum, et magnum alere exercitum, quam difficile! et quidam diripere volunt aerarium, aliasque fabulas narrant, ut opinantur, verissimas. Verum, pacem ut servetis, non vobis certe est persuadendum, quibus persuasum est: sed illi, qui rei militari vacat. Cui persuasum si fuerit, in vobis sane mora nulla erit. Molesta autem existimanda sunt, non quae tuendae salutis causa insumserimus: sed ea, quae perferemus, nisi haec facere voluerimus: ac direptio aerarii inventa custodia, qua conservetur, prohibenda est, non desertione utilitatis. Quamquam idipsum iniquo animo fero, si vestrum quibusdam pecuniae direptio est molesta, quam vobis et custodire et peculatores punire licet: Philippus aut Graeciam universam ordine sic diripiens, eamque cum vestro periculo diripiens, non est molestus. Qui fit igitur, Athenienses, ut eum, qui tam aperte iniurias facit et urbes occupat, nemo
94 unquam iniuste facere aut movere bellum dixerit: qui vero non concedenda, neque negligenda haec esse suadent, eos bellum facere dicant? Quod causam secuturarum e bello difficultatum (necesse enim, necesse est multas oriri e bello molestias) in eos, qui vestra causa optima dicere solent, universi conferre volunt. Censent enim, si vos concorditer unoque animo Philippum ulciscamini, et illum superatum iri a vobis, et se, a quo mercedem accipiant, non habituros: sin a primis tumultibus irati aliquibus ad exercenda iudicia convertamini, tum se iis accusandis utrumque consecuturos, et laudationem a vobis et largitionem ab illo: tum vos ob ea, propter quae ipsi mulctandi essent, poenas de vestris defensoribus sumpturos. Ac spes quidem istorum hae sunt. Hinc illud est, ut dicant, velle aliquos bellum facere. Ego vero exploratum habeo, cum Atheniensium nemo bellum decrevisset, tum alia multa, quae nostrae urbis sunt, tenere Philippum, tum nunc auxilia misisse Cardiam. Quod si nos dissimulare volumus, eum bellum gerere nobiscum: mortalium omnium stolidissimus esset, si id coargueret. Nam si violati negant, quid est violanti faciendum? Sed ubi nos ipsos invaserit, quid tum dicemus? Ille quidem se bellum gerere negabit: sicut nec Oritis dixit, militibus in eorum agro versantibus: nec Pheraeis, priusquam in moenia faceret impetum: nec Olynthiis ab initio, donec in ipsorum agro cum exercitu adesset. Num tum quoque dicemus, eos, qui vim propulsare iubent, concitare bellum? Proinde illud restat, ut serviamus. neque enim quicquam est tertium. Neque vero nos in iisdem, quibus alii, discriminibus versamur. Non enim subigere nostram urbem vult Philippus: non, sed funditus evertere. Satis enim intelligit, servire vos neque velle, neque, si velitis, posse: nam imperare consuevistis: negotia vero ei facessere, si detur occasio, posse plura, quam caeteros homines omnes. Quapropter vobis non parcet, si in potestatem suam redegerit. Tanquam igitur de aris et focis decertandum sit, sic statuendum vobis est: et qui se illi aperte vendiderunt, odio prosequendi

et in cruciatum abripiendi. Non enim possunt, non possunt externi hostes superari, antequam domesticos hostes puniveretis. Alioqui nequit fieri, dum in hos tanquam scopulos impingitis, quin sitis illis posteriores. Undenam enim putatis, eum nunc in 95
vos esse contumeliosum? Nam quid faciat, si hoc non facit, equidem non video: qui cum alios benefaciendo, si nihil aliud, seducat, vobis iam minatur? veluti, Thessalos multis beneficiis pellexit in hanc servitutem, neque dicendo quisquam consequi possit, quam multis rebus infelices Olynthios, data prius Potidaea, multisque aliis, deceperit. Thebanos nunc pellicit, Boeotia eis tradita, posteaquam eos bello magno et difficili liberavit. Proinde hi omnes, emolumento aliquo percepto, partim iam ea perpessi sunt, quae omnes sciunt: partim, quicquid tandem casus tulerit, ferent. Vobis autem erepta quae sint, taceo: sed in ipsa pacificatione quantis fraudati estis? quantis spoliati? nonne Phocensibus? nonne Pylis? nonne in Thracia, Dorisco, Serrio, Cersoblepte ipso? nonne Cardiam nunc habet, et confitetur? Cur igitur eo modo cum illis, et alia ratione vobiscum agit? quod in sola nostra republica inter omnes impunitas agendae hostium causae datur, et, si quis pecuniam acceperit, tuto apud vos dicendi potestatem habet, etsi vestris opibus spoliati sitis. Non tutum Olynthi fuisset causam Philippi agere, nisi beneficii partem aliquam multitudo Olynthiorum e Potidaeae fructibus percepisset. Non licuisset in Thessalia causam Philippi agere, nisi ad multitudinem Thessalorum, eiectis a Philippo tyrannis et Pylaea restituta, beneficii pars pervenisset. Non fuisset Thebis tutum ante redditam Boeotiam et Phocenses deletos. Sed Athenis, cum non modo Amphipolim et Cardianorum regionem Philippus eripuerit, sed et Euboeam contra nos tanquam arcem munierit, et nunc Byzantium accedat, tutum est defendere Philippum. Itaque istorum aliqui e mendicis repente facti sunt divites: ex ignobilibus et obscuris, clari atque illustres: vos contra, e claris obscuri, e locupletibus egentes. Urbis enim opes ego esse existimo socios, fidem, benevolentiam: quorum vos omnium estis inopes. Quae quia negligitis, et ad istum modum res ferri sinitis: ut ille beatus et magnus et formidolosus est omnibus Graecis et Barbaris, ita vos deserti et humiles: prosperitate fori et annonae splendidi, rerum earum, quae requiruntur, instructione ridiculi. Non autem eo modo quosdam oratorum et vobis et sibimetipsis consulere video. Vos enim quiescere iubent, tametsi vos aliquis violarit: quum ipsi apud vos quiescere non possint, ne- 96
mine eos violante. Quod si quis sine convicio roget: Dic mihi, quamobrem, cum exploratum habeas, Aristodeme (nemo enim talia ignorat), ut privatorum hominum vitam esse tutam et otiosam et extra periculum positam, sic eorum, qui versantur in republica, criminosam et lubricam et quotidianorum certaminum et malorum plenam: non quietam et otiosam, sed periculosam amplecteris? Quid respondeas? Nam si (quod optimum dicere posses, id te vere dicere concederemus) te honoris et gloriae studio ista facere omnia:

demiror equidem, cur tibi propter ista facienda esse omnia censeas, neque ullum vel laborem vel periculum recusandum: reipublicae autem sis auctor, haec per socordiam ut amittat? Neque enim illud dices, te oportere in republica esse conspicuum: reipublicae nullam esse oportere apud Graecos auctoritatem. Quin nec illud video, reipublicae tutum esse, suum agere negotium: tibi periculosum, nisi te in aliena negotia curiose ingesseris: imo contra tibi ex factis tuis et curiositate extrema impendere pericula, reipublicae ex otio. At, hercule, avita et patria gloria te excitat, quam tibi turpe fuerit amittere: respublica vero nullam claritatem et celebritatem accepit a maioribus? Sed ne hoc quidem ita se habet. Tibi quidem peculator fuit pater, siquidem similis fuit tibi: a republica vero nostra, ut omnes sciunt, Graeci bis e maximis periculis maiorum nostrorum temporibus sunt liberati. Verum non aequaliter, neque civiliter sua quidam et publica administrant. Quo pacto enim aequum est, istorum quosdam, e carcere progressos, semetipsos ignorare: rempublicam autem, quae aliis Graecis hactenus praefuit et principatum obtinuit, nunc in obscuritate omni et humilitate versari? Etsi autem habeo praeterea, quae dicam multa et de multis: desinam. neque enim penuria verborum vel nunc vel unquam alias malus mihi rerum esse status videtur: sed, cum vos audivistis omnia quae expediunt, et in eo consentitis, ea recte dici, eos, qui interturbare illa et pervertere student, ex aequo in hoc consessu auditis, cum non ignoretis eos. E primo enim aspectu certo scitis, qui mercede concionetur, et quis in republica Philippo subserviat, et quis revera consultum rebus esse cupiat, et quis id agat, ut his reprehensis, re in risum et convicium versa, nihil ipsi, quod ad
97 rem faciat, faciatis. Haec vera sunt, magna cum libertate, simpliciter, ex benevolentia, rectissime dicta: non assentationis et detrimenti et imposturae plena oratio, argentum allatura dicenti, reipublicae negotia hostibus traditura. Aut igitur a talibus moribus est recedendum: aut depravatio et clades rerum omnium adscribenda nemini, quam vobis ipsis.

DEMOSTHENIS AD PHILIPPI EPISTOLAM ORATIO.

LIBANII ARGUMENTUM.

Miserat Philippus ad Athenienses epistolam, qua eos accusabat, et palam bellum denunciabat. Non amplius igitur orator suadet Atheniensibus, ut bellum gerant (cogebat enim ipsa necessitas): sed confirmat eorum animos ad periculum adeundum, Macedonem facile posse superari asserens. Exordium consolatione plenum est.

Philippum non pacem fecisse vobiscum, Athenienses, sed distulisse bellum, omnes iam cognovistis. Postquam enim Pharsaliis Halum tradidit, et Phocense negotium confecit, totamque Thraciam vi subegit, falsis causis confictis et iniquis rationibus excogitatis, re quidem ipsa iam olim cum urbe nostra bellum gerit: nunc autem per missas literas verbis ipsis confitetur. Ego vero neque potentiam eius vobis expavescendam esse, neque timide illi resistendum, sed et corporibus et pecuniis et navibus, et, ut paucis absolvam, rebus omnibus oportere vos ad bellum accingi, docere conabor. Primum consentaneum est, o Athenienses, deos nobis
firmissimos socios et adiutores esse: quorum ille religione violata 98
neglectoque iureiurando pacem iniuste solvit. Deinde, quibus rebus eius opes hactenus auctae sunt, dum semper aliquos decipit et magnifica quaedam pollicetur: his iam defunctus est omnibus. Neque ignorant eius animum Perinthii et Byzantii eorumque foederati: cupere eum eodem modo ipsos tractare, quo prius tractavit Olynthios. Neque Thessalos praeterit, hoc ei propositum esse, ut dominus sit, non dux sociorum. Suspectus etiam Thebanis est, quod Nicaeam praesidio tenet, et in Amphictyoniam pénetravit, et legationes e Peloponneso ad se trahit, ipsisque praesidia sociorum eripit. Proinde qui prius eius amici fuerunt, partim cum eo nunc irreconciliabile bellum gerunt, partim minus alacriter eum adiuvant: universi autem suspectum illum habent et criminantur. Praeterea (nec enim in hoc momenti parum est) Asiani satrapae recens intromissis conductitiis militibus expugnari Perinthum prohibuerunt. Nunc vero quum Philippi inimicitias susceperint, et, si Byzantium capiatur, periculum eis impendeat: non ipsi tantum strenue nunc nos in bello iuvabunt, sed Regi etiam Persarum persuadebunt, ut nobis pecuniam suppeditet: qui tantas opes habet, quantas nec reliqui universi, tantum porro virium ad nostras hasce actiones affert, ut olim etiam Laconico bello, utris sese adiunxisset, eos victores redderet. Is igitur nunc etiam vobiscum coniunctus facile debellabit Philippi potentiam. Praeter haec, quae tanta sunt, non equidem negabo, eum loca complura et portus et eius generis alia gerendo bello utilia pacis occasione praeripuisse vobis. Illud autem video, quando imperia benevolentia coalescunt et eadem omnibus belli sociis expediunt, diuturnam esse concordiam: quoties vero ex insidiis et avaritia per imposturam et violentiam obtinentur, id quod ab isto modo fit, parva quapiam occasione et quantumvis levi errato celeriter discuti et dissolvi omnia. Atque ego saepe cogitans animadverto, non sociis duntaxat, Athenienses, suspectum et invisum esse iam Philippum: sed privatum etiam eius imperium non praeclare, neque ita, uti decet aut existimet aliquis, esse compositum. Nam omnino potentia Macedonica additamenti vice nonnihil momenti et usus habet, ipsa vero per sese infirma est, et, si tantae moli rerum
comparetur, despicienda. Praeterea ipse eam bellis et expeditioni- 99
bus et rebus illis omnibus, propter quas magnus existimari possit,

infirmiorem sibi minusque fidam reddidit. Neque vero putare debetis, Athenienses, eadem Philippo et populis eius esse iucunda: sed illud considerate, gloriam illum, hos securitatem desiderare: quam nec ille sine periculis adipisci potest: et his minime opportunum est, relictis domi liberis, parentibus, uxoribus, atteri et in dies pro eo dimicare. Ex quo perspici potest, quomodo vulgus Macedonum erga Philippum sit affectum. Eius porro familiares et amicos ac peregrini militis duces laude quidem florere fortitudinis, sed in maiore metu quam homines obscuros vivere invenietis. His enim hostes tantummodo metuendi sunt: illi autem magis ab assentatoribus et calumniatoribus quam a proeliis metuunt. Ac illi quidem adiutoribus omnibus cum hostibus pugnant: hi autem nec minimam in bellis malorum partem sustinent, et seorsim accidit, ut regis ingenium expavescant. Ad haec, si plebeius aliquis deliquerit, poena pro delicti modo ei infligitur: proceres vero tum, cum praeclarissime se gesserunt, maximis conviciis et contumeliis praeter meritum incessuntur. Neque quisquam sanae mentis fidem his abrogaverit. Eum enim ita gloriae cupiditate inflammatum esse dicunt hi, quibus familiariter notus est, ut omnia praeclara facinora sua esse videri velit: et magis indignetur ducibus et praefectis, qui aliquid laude dignum gesserunt, quam illis, qui prorsus offenderunt. Qui fit igitur, si ista vera sunt, ut iam longum tempus in fide maneant, nec eum deserant? Quia successus, Athenienses, haec omnia caligine involvunt. Nam secundae res magnam vim habent ad peccata hominum contegenda et obumbranda. Sed si quam cladem acceperit, tum in apertum haec omnia palam proferentur. Eadem enim harum rerum ratio est, quae corporum nostrorum. Nam dum aliquis valet, nullum ex male affectis partibus dolorem sensu percipit. Sin decubuerit: commoventur omnia, sive ruptum sit aliquid, sive luxatum, sive quod aliud membrum perfecta sanitate destituatur. Sic etiam fit in regnis et quibuslibet imperiis. Dum in bellis victoria potiuntur, eorum mala vulgus non perspicit: sin alicubi impegerint (id quod ei nunc usu venturum verisimile est, postquam maius onus, quam sustinere valeat, suscepit), omnes eorum difficultates ab omnibus conspiciuntur. Quod si quis vestrum,
100 Athenienses, Philippi successus videns, formidabilem eum existimat et superatu difficilem: is quidem digna sapienti viro providentia utitur. Magna enim vis est in fortuna ad omnes res mortalium: vel ea potius omnia sibi vindicat. Sed multae sunt causae, propter quas aliquis non iniuria nostram felicitatem non minus quam illius exoptet. Principatum enim a maioribus nos accepimus longo tempore, non ante istum duntaxat, sed, ut breviter dicam, ante omnes Macedoniae reges: illi Atheniensibus vectigales fuerunt, nostra urbs nemini unquam omnium mortalium. Praeterea tanto plures ad benevolentiam deorum habemus aditus, quanto pietatis et iustitiae perpetuo fuimus studiosiores. Quid igitur ille superiore bello successus maiores habuit, quam nos? Quoniam, Athenienses (nam libere vobiscum agam), ille ipse militat et aerumnas tolerat et proe-

liis interest, nec occasionem negligens, nec anni ullum tempus praetermittens: nos vero (nec enim dissimulabo veritatem) hic otiose desidemus, cunctantes semper et decernentes et sciscitantes in foro, numquid novi dicatur? At quid magis novum queat eo fieri, quod Macedo contemnit Athenienses, et illis tales literas mittere non dubitat, quales paulo ante audivistis? Et is quidem in procinctu habet mercenarios milites, atque adeo, me dius fidius, nostrorum oratorum quosdam, qui, dum largitiones illius domum recipiunt, non erubescunt Philippo vivere, nec animadvertunt, se et rempublicam omnem et suas privatas opes exiguo lucello vendere. Nos vero neque ullas ei turbas concitamus, nec militem peregrinum alere volumus, nec ipsi militare audemus. Proinde minime mirum, eum superiore bello conditione, quam nos, fuisse meliore. Hoc potius mirandum foret, si nos, qui nihil facimus, quod bellantes decet, putaremus eum superaturos, qui nihil praetermittit, quod ad victoriam parandam requiratur. Quamobrem, Athenienses, haec animis infigenda sunt, et cogitandum, ne quidem in vestra esse manu, ut dicatis, vos pacem agere. Iam enim ille et bellum indixit et re ipsa intulit. Proinde nunc neque publicis neque privatis opibus est parcendum: sed omnes, cum tempus postularit, promptis animis militare debent et melioribus ducibus uti, quam prius. Nemo enim vestrum in ea esse debet opinione, uti, per quos felix reipublicae status labefactatus est, per eosdem in integrum omnia restitui et meliora posse fieri putet:
neque sperandum, nisi veterem ignaviam vestram abieceritis, alios 101
pro salute et incolumitate vestra strenue dimicaturos. Considerate potius, quam turpe sit, quum maiores vestri multos labores et magna pericula Laconico bello sustinuerint, vos nec pro his, quae illi iure parta nobis reliquerunt, defendendis fortiter pugnare velle: quum iste e Macedonia oriundus adeo nullum recuset periculum, ut, dum pro amplificando imperio cum hostibus dimicat, toto corpore sit convulneratus: Athenienses, quibus patrium est, parere nemini omnesque armis vincere, hos demum ob mollitiem aut socordiam res gestas a maioribus dedecorare et patriae deesse utilitati. Ne vero prolixus sim, affirmo, nos omnes ad bellum parari oportere, et reliquos Graecos ad coëundam nobiscum belli societatem convocare, non modo verbis, sed etiam reipsa. Nam cum omnis oratio inanis est, nisi res ipsa consequatur: tum vero nostris verbis tanto minus habetur fidei, quanto ad dicendum reliquis Graecis expeditiores habemur.

LITERAE PHILIPPI.

Quum saepe legatos ea de causa miserim, ut pactis et conventis staremus, idque vos nihil moverit: significandum vobis esse duxi, quibus in rebus iniuriam mihi fieri existimem. Ne vero miremini epistolae prolixitatem: quia enim multae conquerendi causae sunt, necesse est omnes perspicue explicari. Ac primum, Nicia caduceatore e mea ditione abrepto, tantum abest, ut sontes multaveri-

tis, ut aequum erat, ut eum affectum iniuria decem menses in vinculis etiam habueritis, nostrasque literas, quas ferebat, pro concione legeritis. Deinde quum Thasii Byzantiorum triremes et piratas quoslibet susciperent, id nihil vobis curae fuit: quamquam in foedere perscriptum est, pro hostibus esse habendos, quicunque id faciant. Circa eadem tempora Diopithes, facta in regionem meam impressione, non modo Crobylen et Tiristasin, civibus in servitutem abductis, diripuit: sed et finitimam Thraciam populatus eoque violentiae tandem est provectus, ut Amphilochum, qui de captivis redimendis
102 legatus venerat, comprehensum et in extremam necessitatem adductum non nisi novem talentis extortis dimiserit: et haec populo approbante fecit. Atqui cum caeteris omnibus praeconem et legatos violare, impium videtur: tum vobis in primis. Certe, quum Megarenses Anthemocritum sustulissent: tanta iracundia populus exarsit, ut eos mysteriis prohiberet, et in monimentum iniuriae statuam ante portas erigeret. Quid vero iniquius est, quam vos ipsos nunc ea facere, quae facta ab aliis tam iniquis animis tulistis? Praeterea Callias, vester imperator, urbes in sinu Pagasitano sitas universas cepit, vobis foedere, mihi societate coniunctas. Qui vero in Macedoniam navigabant, eos omnes hostium loco habuit et vendidit. Et propter haec facinora vos eum publicis praeconiis ornastis. Quare valde dubito, quid his per vos adiici posset, si palam mecum bellum gereretis. Nam quum haud occulte dissentiremus: praedones emittebatis, eos, qui ad nos navigabant, vendebatis, adversarios nostros iuvabatis, regnum meum infestabatis. Ad eam denique iniquitatem et hostile odium progressi estis, ut etiam Persae missis legatis persuadere studueritis, ut mihi bellum inferret. id quod maxime quivis demiretur. Antequam enim is Aegyptum et Phoeniciam cepisset, decreveratis, ut, si quid novae rei moliretur, non minus ego, quam caeteri Graeci omnes, adversus eum accerserer. Nunc vero tanta est odii vestri in me acerbitas, ut de ineunda cum eo contra me societate agatis. Atqui olim patres vestri (ut ego audio) Pisistratidis crimini dabant, quod Persam ad Graecos opprimendos adducerent: vos vero ea facere non pudet, ob quae tyrannos accusare solebatis. Quin praeter alia senatusconsultis vestris inscribitis mihique imperatis, ut Teren et Cersoblepten, quod Athenienses sint, Thraciae dominari sinam. Ego vero istos neque pactis de pace contineri memini una vobiscum, neque pilis inscriptos, neque Athenienses esse. Illud scio, Teren contra vos mecum arma tulisse, et Cersoblepten, quum meis legatis seorsim dare iusiurandum cuperet, a vestris ducibus fuisse prohibitum: qui eum vestrae urbis hostem declararent. Verum isthuc quomodo aequum aut iustum est, quum e re vestra est, eum vestrae urbis hostem nominare: quum vero
103 me calumniari vultis, eundem civem vestrum dictitare: et Sitalce occiso, quem civitate donaveratis, statim eius interfectorem in amicitiam recipere: et propter Cersoblepten bellum nobiscum suscipere? praesertim quum vobis exploratum sit, neminem eorum, qui talia munera accipiunt, vel leges vel senatusconsulta vestra quic-

quam curare. Verum si, omissis caeteris omnibus, breviter dicen-
dum est: vos civitatem dedistis Evagorae Cyprio et Dionysio Sy-
racusio, illorumque posteritati. Si igitur his, qui utrosque eiecerunt,
persuaseritis, ut actis in exilium imperia restituant: a me quoque
illam Thraciae partem recuperate, quam Teres et Cersobleptes te-
nuerunt. At si victores illorum ne verbo quidem appellandos cen-
setis, mihi vero obturbatis: an non iure optimo vos ulciscar? Ac
de his, quamquam plura haberem, quae vere dicerem: praetermit-
tere tamen ea statui. Cardianis autem me opitulari profiteor, quum
illorum socius ante factam pacem fuerim, et vos, saepe a me neque
raro ab illis orati, venire in iudicium nolueritis. An non igitur es-
sem omnium hominum nequissimus, si desertis sociis vestri potius
rationem haberem, qui omni modo me vexatis, quam eorum, qui
mihi constanter et semper amici esse perseverant? Iam, si hoc quo-
que praetereundum non est, eo insolentiae venistis, ut prius de
supra dictis tantum me accusaretis: nuperrime vero, quum Pepare-
thii secum crudeliter actum esse quererentur, vestro duci iussistis,
ut me illorum vicem ulcisceretur, quos ego sane clementius tractavi,
quam commeruerant: quum illi, tempore pacis Haloneso occupata,
neque insulam mihi, neque praesidiarios milites, quos per legatos
saepe reposceram, reddidissent. Vos vero iniuriae mihi ab illis illa-
tae nullam rationem habuistis, sed tantum supplicii: cum satis scia-
tis, me insulam nec vobis nec illis eripuisse, sed Sostrato piratae.
Quam si vos Sostrato tradidisse ipsi dicitis: piratas in eam misisse
fatemini. Sin, vobis invitis, vi obtinebat: quae tandem in vos iniu-
ria fuit, eam a me occupari, et locum tutum reddi navigantibus?
Etsi autem vestram urbem tanti faciebam, ut insulam ei darem: ta-
men oratores vestri accipere prohibebant, recipiendam esse consu-
lebant, ut, si quod imperabatur facerem, me alienam obtinere fa-
terer: sin locum illum retinerem, populo suspectus fierem. Qui-
bus ego cognitis ultro denunciavi, me de his in iudicio vobiscum
disceptaturum, ut si mihi adiudicata esset, vobis a me daretur: sin
iudicaretur vestra esse, populo eam redderem. Haec me saepe po- 1
stulante, et vos contemsistis et Peparethii insulam occuparunt.
Quid igitur mihi faciendum fuit? non infligenda poena foedifragis?
non ulciscendi, qui tam superbe insultabant? Nam si Peparethio-
rum fuit insula, quo iure ab Atheniensibus repetita est? sin vestra,
cur non eis irascimini, qui occuparint alienam? Eo porro progres-
sae sunt nostrae inimicitiae, ut, quum classem in Hellespontum per-
ducere cuperem, coactus sim eam per Chersonesum cum exercitu
comitari: quum vestri coloni ex decreto Polycratis bellum nobiscum
gererent, et vobis talia comprobantibus, et duce vestro Byzantios
accersente et apud omnes missis nuntiis divulgante, se iuberi a
vobis, ut, si daretur occasio, bellum gereret. His modis quum
tractarer, tamen et urbi vestrae et triremibus et agro peperci (quam-
vis plerisque potiri possem, vel potius omnibus), et vos ad eas,
quae inter nos essent, controversias disceptatione dirimendas per-
petuo provocavi. Atqui considerate, utrum honestius sit, verbis

an armis lites finiri? et utrum magis deceat, ut ipsi arbitri simus, an vero ut aliis arbitrium deferamus? Reputate etiam, quam absurdum sit, Thasios et Maronitas litem de Stryme disceptatione finire cogi ab Atheniensibus: ipsos autem ea, de quibus ambigunt, mecum ad eundem modum non transigere? praesertim quum sciatis, vos, si succubueritis, nihil amissuros: sin viceritis, potituros his, quae nunc in nostra manu sunt. Sed illud omnium iniquissimum mihi videtur, quod, quum legatos ex omni sociorum conventu misissem, ut testes essent, quumque vellem de Graecis ea vobiscum pacisci, quae iusta essent, legatorum orationem ne de his quidem admisistis: quamvis in vestra manu esset, aut eos liberare periculis, qui male de nobis suspicabantur, aut palam convincere, me omnium hominum esse improbissimum. Ac populo quidem illa erant utilia, sed e re oratorum non erant. Nam qui vestrae civitatis morem tenent, pacem eis bellum esse, et bellum pacem affirmant: quum a ducibus vel patrocinando vel calumniando pecuniam extorqueant: et tum nobilissimis civibus, tum exterorum celeberrimis conviciando pro concione, id captent, ut populares esse videantur. Facile mihi quidem esset, si paululum pecuniae dilargiri velim, eorum compescere maledicentiam, et efficere, ut nos laudibus eveherent.
105 Sed me puderet, vestram benevolentiam ab istis mercari, qui praeter caetera tam confidentes sunt, ut iam de Amphipoli movere nobis controversiam non dubitent, pro qua ego me puto longe dicturum aequiora, quam istos, qui illam sibi vindicant. Sive enim eorum fit, qui primi devicerunt: an non iure nos illam habemus? quum Alexander, avus noster, oppidum illud primus occuparit (unde etiam de primitiis captorum Medorum Delphis auream statuam dedicavit): sive hoc aliquis in dubium vocat et eorum fieri censet, qui postremi potiantur: hoc etiam ius penes me est. Expugnatis enim illis, qui vos eiecerant et a Lacedaemoniis ibi collocati fuerant, oppidum cepi. Atqui omnes in urbibus habitamus vel a maioribus acceptis vel bello subactis. Vos autem, qui neque primi potiti estis neque nunc obtinetis, sed minimum tempus in illis locis consedistis, urbem eam vestram esse contenditis, idque, quum ipsi urbis possessionem nobis evidentissimo testimonio confirmaveritis. Saepe enim in literis me de ea mentionem faciente, censuistis, eam iuste a me teneri. Pacem etiam fecistis, me urbem illam et societatem vestram eadem pactione obtinente. Quae igitur possessio firmior fieri queat hac, quae primum a maioribus nobis relicta, deinde iure belli denuo nostra facta, postremo a vobis concessa est, qui vindicare vobis soletis etiam ea, quae plane ad vos nihil attinent? Quae igitur in vobis accusem, haec sunt. Et quia vos auctores estis iniuriarum, et, propter verecundiam et aequitatem meam, magis iam rebus meis infesti imminetis, et, quantum in vobis est, nobis malefacitis: iure optimo vos ulciscar, diisque
106 testibus invocatis ius meum a vobis consequi studebo.

ORATIONES SUASORIAE.

ORATIO DE REPUBLICA ORDINANDA.

LIBANII ARGUMENTUM.

Oratio haec non iam Philippica est, sed suasoria simpliciter. Nam quum Athenienses de theatrali pecunia deliberaturi convenissent: progressus in medium Demosthenes suadet, ut cives in classes distribuantur, et militando atque periculis pro salute Graeciae subeundis veterem dignitatem recuperent. Ostendit etiam, in comparatione status praesentis cum vetere, quantum a virtute et excellentia maiorum degenerarint.

De hac pecunia et iis de rebus, propter quas haec indicta concio est, neutrum, Athenienses, difficile mihi factu esse videtur, vel obiurgatis illis, qui publica distribuunt et largiuntur, laudem apud eos invenire, qui rempublicam per haec laedi credunt: vel, si suffrager illis et horter ad accipiendum, iis gratum facere, qui magna inopia premuntur. Neutri enim publico bono considerato negotium hoc vel probant vel improbant: sed prout quique vel egent vel opibus abundant. Ego vero utrum accipiendum sit, nec ne: id neque suadebo, neque dissuadebo. Moneo tamen, ut cogitetis et 107
ipsi vobiscum meditemini, argentum hoc, de quo deliberatis, exiguum: consuetudinem una inolescentem esse magnam. Quod si eam rationem inieritis, ut, qui officium suum faciunt, ii etiam accipiant: non solum non laedetis, sed maximopere iuvabitis tum rempublicam tum vosmetipsos. Sin ad accipiendum et festum et causa quaelibet satis erit, de his autem, quae praeterea facienda sint, ne verbum quidem audire volueritis: providete, ne forte vos in his, quae nunc recte fieri censetis, aliquando vehementer errasse iudicetis. Ego autem oportere censeo (ne vero propter id, quod dicam, obturbate, sed re audita iudicate), quemadmodum de accipiendo concionem indiximus, sic etiam de ordinatione reipublicae et apparatu bellico indici concionem, et singulos non modo ad haec attente audienda, sed etiam ad alacriter exsequenda promptos esse debere: ut, o Athenienses, spem fortunae melioris in vobis ipsis habeatis, neque sciscitemini, quid rerum iste vel alius gerat. Ac de reditibus quidem civitatis, et his, quae insuper ex privato frustra nunc impenditis, sociorumque vectigalibus unumquemque vestrum id accipere decere dico, quod aequum est: aetate florentes militare stipendium, emeritos pecuniam ob exercenda iudicia, seu quo alio titulo rem insigniri placet. Sed ipsi militabitis, neque eo mu-

nere cuiquam cedetis, quo reipublicae vires domesticae sint et e civibus instructae: ut nec opes vobis desint, et vos officio fungamini, et imperator exercitui praesit, et non, Athenienses, eadem, quae hactenus, usu veniant, ut duces in iudiciis vexetis, et hic tandem sit negotii totius exitus: Iste, istius filius, istum accusavit, praetereaque nihil. Sed quid vobis studio habere debetis? Ut socii non praesidiorum metu, sed communicatione utilitatum inter vos et ipsos vobiscum sint coniuncti. Deinde, ne duces peregrinis militibus socios vexent ac depraedentur, hostes ne videant quidem (quarum rerum emolumenta istorum propria sunt, odia et maledicta in totam civitatem redundant), sed ut cives habeant, quorum opera hostes eo modo, quo nunc socios et amicos, affligant. Praeterea multae res vestram praesentiam desiderant: et praeterquam quod domestica bella domesticis copiis geri conducit, idem ad alia quoque negotia est necessarium. Nam si contenti essetis otio, securi,
108 quomodo cum Graecis ageretur: alia esset ea ratio. Nunc principatum caeterisque dicendi iuris potestatem vobis arrogatis: exercitum autem, qui haec et intueatur et tueatur, neque paratum habetis, neque parare studetis: sed vobis otiose desidentibus et dormitantibus, Mitylenaei libertatem amiserunt, neque minus Rhodii, nostrum nemine prohibente. At hi, dicat aliquis, fuerunt inimici nostri. Sed odia maiora esse debent, Athenienses, in oligarchias, pro instituto nostro defendendae libertatis, quam contra liberos populos, quaecunque inimicitiarum causae intercesserint. Sed ut eo redeam, unde digressus sum, affirmo, debere vos in ordinem describi, atque ordinem eundem esse tum accipiendi tum faciendi ea, quae decet. Hisce de rebus prius etiam apud vos disserui, et explicavi, quinam ordo inter vos, qui gravem armaturam geritis, et qui equites estis, et qui horum numero non continemini, esset ineundus: et unde communiter omnes liberaliter sustentari possent. Quod vero meum animum maxime omnium turbavit, dicam vobis, nec dissimulabo. Nam quum multa et praeclara et magna essent ea omnia, nullius e caeteris quisquam meminit: duorum obolorum omnes. Atqui fieri non potest, ut isti maiores pretii sint, quam duorum obolorum: caetera vero, quae cum his, quae dixi, coniuncta sunt, regis Persarum opes aequant, ut urbs, quae tot probe instructos pedites habet, tot triremes, tot equites, tantos pecuniae reditus, ordinata et instructa sit. Quid igitur, inquiet aliquis, haec nunc commemoras? Quia censeo, vos oportere (quoniam nonnulli ferendum non putant, ut omnes stipendia mereant: ordinationem vero et instructionem esse utilem, consentiunt omnes) hinc negotium auspicari, et unicuique dare potestatem dicendae his de rebus sententiae. Sic enim se res habet: Si vobis nunc persuaderi sinetis, ut haec opportuna esse arbitremini, quum ea necessaria vobis fuerint, in promptu habebitis: sin ut intempestiva negligetis, quum utendum illis esset, tum demum ea comparare cogemini. Iam vero quidam, non plebeius homo, sed talis, qui disrumperetur, si haec fierent, his fere verbis: Quid tandem fructus, inquit, e Demosthenis

orationibus cepimus? qui progressus, quum ipsi visum est, aures vestras obtundere solet cavillando praesentem statum laudandisque maioribus, ac denique, ubi vos concitavit et inflavit, descendit. Ego vero, si vobis eorum, quae dico, persuadere aliquid possem: tot me utilitates allaturum esse reipublicae putarem, quantas si nunc dicere aggrediar, plerique fidem eis abrogaturi essent tanquam maioribus, quam quae fieri possint. Enimvero me non parum prodesse reipublicae censeo, si vos ad optima quaeque audienda consuefaciam. Oportet enim, Athenienses, ut is, qui de civitate nostra bene mereri cupit, auribus primum vestris medeatur. Cor- 109
ruptae enim sunt. Adeo multa et falsa et quaevis potius audire, quam salutaria, consuefacti estis. Veluti (ne vero mihi quisquam obturbet, priusquam omnia dixero) recluserunt nuper quidam aerarium. oratores igitur omnes pro concione dictitabant, abrogatum esse statum popularem, interiisse leges, et huis generis alia. Atqui, Athenienses, considerate, num vera dicam. Hi, qui talia faciunt, capite mulctandi sunt illi quidem: neque tamen popularis status per tales abrogatur. Rursus remos aliquis surripuit: flagellandum, torquendum vociferabantur omnes, abrogari statum popularem dictitantes. Ego vero quid dico? Ea qui faciat, capite mulctandum, aeque ut illi: sed statum popularem per eos abrogari nego. Sed is quomodo abrogetur, nemo dicit aut palam profiteri audet. Ego vero dicam: Si vos, Athenienses, male educati, multi et inopes et inermes et incompositi, neque eodem modo animati sitis: si neque imperator, neque quisquam alius decreta vestra curet: si haec nemo indicare velit aut corrigere, neque de his malis corrigendis cogitet aut moliatur quicquam: id quod nunc accidit. Ac, me dius fidius, Athenienses, aliae orationes falsae ad vos invectae sunt et exitiosae reipublicae, ut sunt: In iudiciis vestra salus sita est, et: *Suffragio rempublicam conservetis oportet.* Ego vero scio, ista iudicia privatis controversiis inter vos diiudicandis et dirimendis esse comparata, et ex aequo servire omnibus: hostes autem armis superandi sunt, et in his consistit salus reipublicae. Nec enim vestra senatusconsulta efficient, ut nostri eos, qui sunt in armis, vincant: sed ii, qui hostes armis superant, efficiunt, ut vos et libere consultare et, quicquid volueritis, secure agere possitis. Nam in armis formidabiles, in iudiciis humanos vos esse decet. Quodsi cui grandiora loqui, quam pro natura aut fortuna mea, videor: eum ego recte sentire censeo. Nam oratio, quae pro tanta urbe tantisque de rebus habetur, semper uno quocunque oratore videri maior, et ad vestram, non ad dicentis dignitatem prope accedere debet. Cur autem eorum nemo, qui a vobis honorantur, haec dicat: eius rei causas ego vobis exponam. Nam qui ad comitia creandorum magistratuum et ad eum ordinem accedunt, servilem in modum circumeunt ad eblandiendum suffragiorum favorem, unusquisque cupiens, imperatorem se designari, non ullum viri fortis facere opus. Quodsi quis etiam talis est, ut aliquid conari audeat: is 110
nunc gloria et nomine urbis nostrae munitus, eorum, qui adver-

sentur, solitudine fretus, vos bona spe duntaxat esse lactandos, neque quicquam aliud agendum, se vero bonorum vestrorum tanquam hereditatem cernere posse existimat (idque verum est): at si per vosmetipsos egeritis omnia, se, ut operum ipsorum, sic et praemiorum, quae illa sequuntur, aequam cum caeteris partem habiturum praevidet. Qui autem rempublicam gerunt et in eo studio versantur, utilissima dicendi ad vos consuetudine omissa, se cum hisce coniungunt. Ac prius quidem tributim conferebatis: nunc vero tributim rempublicam geritis. Orator dux est, et imperator huic obnoxius: et qui partim his, partim illis suffragentur, trecenti. Vos reliqui attributi estis auctarii vice, alii his, illis alii. Ex his igitur rebus hoc consequimini, ut ille aerea statua ornetur, ille sit beatus, unus atque alter republica potentiores: reliqui testes felicitatis horum sedetis, et, ut ignaviae vestrae indulgere possitis, multas et magnas opes ac gloriam, quae in vestris manibus sunt, abiicitis atque istis conceditis. Atqui considerate, quo in loco haec apud maiores fuerint. Nam quae agenda sint, non alienis exemplis, sed domesticis usi cognoscatis licet. Illi Themistocli, cuius ductu navale proelium ad Salaminem commissum est, et Miltiadi, Marathoniae pugnae duci, multisque aliis, qui res longe clariores et utiliores, quam hi nostri duces gesserant, me dius fidius, non aereas statuas decernebant, neque supra modum adamabant, neque (ut qui nulla re populo praestantiores essent) exquisitis eos afficiebant honoribus. Etenim nullius illorum facinorum gloria se fraudabant: neque quisquam est, qui navale proelium ad Salaminem Themistoclis esse dicat, sed Atheniensium, aut Marathoniam pugnam Miltiadis, sed civitatis. Nunc vero vulgus ita loquitur: Corcyram cepit Timotheus, et: legionem cecidit Iphicrates, et: navale ad Naxum proelium vicit Chabrias. Ipsi enim videmini propter honorum magnitudinem, quos propterea ducibus decrevistis, rerum gestarum gloria illis cedere. Quin etiam civilia dona, ut illi pulchre largiebantur, sic vos non recte. Peregrina porro munera quomodo illi distribuebant? Menoni Pharsalio, qui duodecim argenti talenta ad bellum gestum in Eione ad Amphipolim suppeditarat et ducentos equites, clientes suos, suppetias miserat, non civitatem decreverunt, sed immunitatem tantum dederunt: et ante hunc Perdiccae (qui, quo tempore Barbarus olim Graeciam hostiliter invaserat, rex Macedoniae fuit et Barbaros, qui post acceptam cladem Plataeis
111 recedebant, delevit et regi Persarum integram illam stragem fecit) non decreverunt civitatem, sed immunitatem duntaxat: magnam nimirum et praeclaram et venerabilem suam patriam existimantes et quovis maiorem beneficio. Nunc vero, Athenienses, homines perditos, servos servis genitos, accepto tanquam pro aliis mercibus pretio, cives facitis. Et haec vobis agere visum est, non quod deterioribus estis ingeniis, quam maiores vestri: sed quod illi ipsi de se praeclare senserunt, vobis autem id ereptum est. Neque vero fieri unquam profecto potest, ut homines, parvis et vilibus occupati *rebus*, sublimes et generosos spiritus concipiant: quemadmodum

vicissim natura non fert, ut praeclaris et splendidis negotiis dediti
animos pusillos habeant et abiectos. Nam qualia hominum studia
fuerint, talibus eos animis etiam esse praeditos necesse est. Con-
siderate, quaeso, quae capita enumerari possint earum rerum, quas
illi gesserunt quasque vos geritis: an, his inter se collatis, vobis
ipsis meliores fieri possitis. Illi igitur annos quinque et sexaginta
Graecis volentibus imperarunt, amplius decies mille talenta in ar-
cem congesserunt, multa et praeclara, terra marique pugnantes,
tropaea erexerunt, quae etiam nunc laudi nobis ducimus. Atqui
putare debetis, illos ea erexisse, non ut nos illa spectantes tantum
admiraremur, sed ut etiam virtutes eorum, a quibus consecrata
essent, imitaremur. Et illi quidem haec. Nos vero tanta circum-
dati solitudine, quantam videtis omnes, considerate, an similia. An-
non amplius mille et quingenta talenta in Graecorum mendicos
frustra profundimus? Annon et privatae familiae omnes et aera-
rium publicum et quae a sociis conferuntur, sunt exhausta? An-
non quos in bello socios nobis adiunximus, hi pacis tempore perie-
runt? At haec sola scilicet tunc meliora fuere, quam nunc, cae-
tera vero deteriora? Plurimum certe abest. Agite, consideremus,
quicquid voletis. Aedificia igitur et ornamenta urbis, templorum
et portuum, et quae sunt eius generis alia, tot et tanta illi reliqu-
erunt, ut ad eorum excellentiam nihil possit posteritas addere. In
conspectu sunt propylaea haec, navalia, porticus, et reliqua, quibus
illi urbem nobis exornatam tradiderunt: reliquas vero procerum
illius temporis aedes ita moderatas et nomini popularis status con-
gruentes, ut, si quis vestrum Themistoclis, Cimonis, Aristidis, aut
Miltiadis, et caeterorum eius aetatis illustrium hominum domos no-
vit, nihilo vicinis magnificentiores esse videat. Nunc vero, Athe- 11
nienses, urbi nostrae satis est, publice vias munire, fontes exstruere,
incrustare parietes, et similibus nugis occupari. Neque vero ha-
rum rerum auctores reprehendo (nequaquam id facio): sed vos, si
his procurandis vos officio functos putatis. Privatim autem qui
publicum aliquod munus administrarunt, partim publicis aedificiis
privatas aedes magnificentiores substruxerunt, nedum plebeiis su-
perbiores: partim tot fundos coëmtos colunt, quot ne per somnium
quidem unquam speraverant. Harum autem rerum omnium causa
est, quod olim populus universorum dominus et auctor erat, cae-
terique bene secum agi putabant, si is honorem, magistratum aut
aliquod aliud beneficium impertiret. Nunc contra fit. Isti omnes
opes in sua potestate habent, et istorum auspiciis geruntur omnia:
sed populus ministri et additamenti locum obtinet. Vobisque satis
est, id accipere, si quid isti forte impertierint. Proinde dum haec
fiunt, talis etiam status civitatis est, ut, si quis decreta vestra legat
et acta ordine percurrat, nemo credere possit, eorundem hominum
esse haec et illa, veluti sunt, quae contra Megarenses, homines ne-
farios, decrevistis, quum terram consecratam vindicarent et exco-
lerent, exeundum esse, prohibendum, non concedendum: et de
Phliasiis, quum nuper patria pellerentur, opem ferendam, non per-

mittendos crudelitati carnificum: a Peloponnensibus auxilia, si qui iuvare vellent, arcessenda. Universa haec, Athenienses, praeclara sunt et iusta et e dignitate reipublicae: at facta, quae sequi debebant, nusquam apparent. Inimicitias igitur per senatusconsulta denunciatis, nullius autem rei gerendae potestatem habetis. Decernitis enim ea, quae urbe nostra digna sunt: sed viribus caretis ad ea, quae decrevistis, exsequenda. Ego vero velim (sed in optimam partem accipietis), vos aut minus habere animorum, vestris negotiis agendis contentos, aut maiores vires comparare. Quodsi vos Siphnios aut Cythnios aut alios eius generis scirem, hortarer ad animos demittendos. Sed cum Athenienses sitis, auctor sum, vires maiores ut comparetis. Turpe enim, Athenienses, turpe, inquam, est, eius magnanimitatis ordinem deserere, quem vobis maiores tradiderunt. Imo nec vestri arbitrii est, etiamsi velitis, Graecos ut deseratis. Multa enim ab omni aevo gessistis. Proinde nec veteres amicos proiicere, nec vestris hostibus fidere aut crescendi copiam dare li-
113 cet. Denique idem vobis, quasi lege talionis, usu venit, quod his, qui, ubi semel apud vos ad gerendam rempublicam accessere, post, cum vellent, recedere ab eadem non audent. Rempublicam enim inter Graecos gessistis. Caput autem est, Athenienses, horum, quae diximus, omnium: Oratores vos nunquam neque probos facient, neque improbos: sed vos illos tales, quales volueritis. Neque enim vos ad illorum voluntatem vos accommodatis: sed illi vestris cupiditatibus blandiri student. Vos igitur principes esse decet in rebus bonis expetendis. Sic omnia recte erunt. Aut enim nemo quicquam mali dicet: aut frustra dicet, quum, qui auscultent, non sit habiturus.

ORATIO DE CLASSIBUS.

LIBANII ARGUMENTUM.

Orto rumore, Persarum regem expeditionem moliri adversus Graecos, populus Atheniensis tumultuatur, et cum convocare Graecos, tum bellum statim inferre properat. Demosthenes autem suadet, ne ipsi priores insurgant: sed eos expectare iubet, dum Rex novi quid conetur. Nunc enim, inquit, non persuadebimus Graecis, ut socia nobiscum arma iungant, cum in tuto adhuc sibi esse videantur: tum vero periculum ipsum eos nobiscum coniunget. Monet igitur, ut quiete se instruant et ad bellum parent, atque etiam commemorat, quae debeat esse ratio instructionis. Unde περὶ συμμοριῶν oratio est inscripta. Nam apud Atticos συμμορία coetus et ordo eorum est, qui munera publica obeunt.

---

114 Qui maiores vestros laudant, Athenienses, instituere mihi videntur orationem auditu iucundam, non ea tamen agere, quae illis pro-

sint, quos celebrant. Nam cum iis de rebus dicere conentur, quas mortalium nemo pro dignitate possit explicare: ut ipsi opinionem eloquentiae consequuntur, sic efficiunt, ut virtus illorum minor videatur auditoribus, quam putarant. Ego vero laudationem eorum maximam puto ipsum esse tempus: quod, cum non exiguum intercesserit, rebus illorum gestis maiora nulli alii suscipere gerenda potuerunt. Ipse autem rationem explicare conabor, qua vos optime instructos fore censeam. Etenim res ita se habet: Si nos omnes, qui verba facturi sumus, eloquentes videamur: nihilo res vestrae, satis scio, erunt meliores. Sed si unus, quisquis ille fuerit, progressus docere possit et suadere, quae instructio et quanta et unde comparata nunc reipublicae profutura esse videatur: omnis hic metus evanuerit. Quod ego, si modo potero, dabo operam, ut faciam: pauca praefatus apud vos, quid de regio negotio sentiam. Ego existimo, communem hostem omnium Graecorum esse Regem Persarum: non tamen propterea suaserim, soli omnium vos ut bellum contra eum suscipiatis. Neque enim ipsos Graecos video communes inter se esse amicos: sed nonnullos magis illi fidere, quam quibusdam suorum. Quae cum ita sint: e re vestra esse censeo, providere, iustum belli initium ut capiatur, utque apparentur, quae convenit, omnia, et hoc proponatur ad deliberandum. Arbitror enim, Athenienses, Graecos, si declaretur et perspicuum fiat, fore, ut Rex ipsos aggrediatur, et adiuturos et magnam gratiam habituros iis, qui ante ipsos et cum ipsis Regem ulciscantur. Quodsi, dum id obscurum etiam est, nos priores arma sumserimus: vereor, Athenienses, ne hos cum illo coniunctos propulsare cogamur, quibus 115
consultum volumus. Is enim, represso impetu suo (si tamen invadere Graecos instituit), largitionibus aliquos eorum corrumpet et amicitiam simulabit. Illi privata bella corrigere volent: et, dum hoc animo erunt, communem omnium salutem negligent. In eum autem tumultum et amentiam, moneo, ne praecipitetis urbem nostram. Neque enim eandem nobis in regio negotio deliberationem, quam aliis Graecis, esse video: quod multi illorum mihi videntur, privati alicuius emolumenti caussa, posse negligere alios Graecos. Vobis autem nec affectis iniuria honestum fuerit, eas de sontibus sumere poenas, ut eorum aliquos a Barbaro subigi patiamini. Quod cum ita sit, providendum est, ne et nos bello simus impares, et is, quem Graecis insidiari putabamus, ita se insinuet, ut fidus illis esse videatur. Quomodo igitur haec curanda erunt? Si copiae reipublicae delectae et instructae omnibus conspicuae fuerint, atque apparuerit, nos iis ita esse fretos, ut nihil iniqui tamen conemur. Ferocibus autem et nimis expedite ad bellum impellentibus illud dico: Non esse difficile, neque, quum deliberandum est, fortitudinis opinionem consequi, neque, quum periculum aliquod imminet, vehementem oratorem videri. Sed illud et difficile est et conveniens, in periculis fortitudinem declarare: in deliberando prudentius aliis dare posse consilium. Ego vero, Athenienses, existimo, bellum cum Rege difficile esse reipublicae: proelium futurum esse facile. Cur? Quia non

aliter, ut opinor, fieri potest, quin bella omnia et triremes et pecuniam et loca requirant: quae omnia penes illum copiosiora quam apud vos reperio. proelia vero nulla re alia tantopere video indigere, ut fortibus viris: quos plures vobis et iis, qui vobiscum hoc periculum adibunt, esse existimo. Bellum igitur, hisce de causis, moneo, ne ulla ratione priores suscipiatis: ad proelium vero vos recte instructos esse oportere dico. Quodsi alia ratio copiarum esset, quibus Barbari propulsarentur, alia, quibus Graeci: deprehensum iri fortasse consentaneum esset, nos contra illam instrui. Cum autem omnis instructionis ratio sit eadem, et eadem oporteat esse
116 capita copiarum, ut hostes repelli possint, ut socii defendantur, ut opes nostrae conserventur: quid, quum habeamus, qui se hostes esse fatentur, alios quaeritamus? ac non potius et adversus hos instruimur et illum quoque ulciscimur, si violare nos instituerit? Agite vero, Graecos nunc ad vos arcessite: at si, quae illi iubent, non facitis, cum quidam non optime vobis cupiant, estne sperandum, quemquam esse obtemperaturum? Quia, me dius fidius, audient a nobis, Regem Persarum ipsis insidiari, ipsos vero non prospicere? Itane vos, obsecro, putatis? Ego vero opinor. Sed nondum maior is metus est, quam dissensionum erga vos et quorumdam inter se. Nihil igitur aliud, quam nescio quam cantilenam passim canent legati nostri. Tum autem, si forte, quae nos modo censemus, agetis, nemo Graecorum omnium ita fretus erit suis opibus, quin, ubi viderit, vobis praesto esse et mille equites et legiones, quot voletis, et naves trecentas, venturus et supplicaturus sit: illis adiutoribus minimo se cum periculo incolumem evasurum existimans. Proinde si iam arcessetis, supplices: si non auscultarint, frustrati eritis. Sin ipsi vestris copiis instructis cunctemini, supplices defendetis, neque dubium est, quin omnes ad vos venturi sint. Ego igitur, Athenienses, et haec et his similia reputans, nullam orationem confidentem aut vanae prolixitatis exquirere volui: sed, quaenam ratio instructionis et optima et expeditissima esset, considerando fui vehementer occupatus. Puto igitur, vobis eam, si et audita et probata fuerit, esse decernendam. Prima itaque et maxima instructionis pars, Athenienses, haec est, ut quisque ultro alacriter omni officio fungi velit. Illud enim videtis, Athenienses, quaecunque unquam universi vos voluistis, et postea, quisque pro se, gerenda putastis, eorum vos nihil unquam effugisse. Quae vero voluistis, post autem alius alium respexistis, tanquam ipse nihil, proximus omnia facturus esset: in iis nihil umquam promovistis. Quod si vos ita eritis animati atque incitati, numerum mille et ducentorum dico esse complendum, et octingentis adiunctis bis mille faciendos. Nam si hunc numerum designaveritis: existimo, virginibus, orbis et pupillis et in colonias abituris et societatibus demtis itemque aliis, si qui sunt tenuiores, praesto futura vobis corpora mille et ducenta.
117 Ex his igitur classes viginti censeo designandas, ut nunc sunt, quarum singulae sexagena corpora contineant. Earum porro classium singulas in quinas dividi partes iubeo duo denarias, sic, ut tenuis-

simi quique locupletissimis adiungantur. Et corpora quidem sic or-
dinanda esse censeo: quod cur censeam, tum scietis, cum totam
instructionis rationem audieritis. Triremes autem quomodo? Omni-
no trecentas numero triremes designari iubeo, et in viginti partes,
quarum singulae naves quindenas contineant, distribuendas, pri-
mae centuri e quinque, et secundae centuriae quinque, et tertiae
centuriae quinque navibus attributis. Deinde singulis virorum clas-
sibus quindenas naves, classium singulis partibus ternas triremes at-
tribuendas. Postquam haec ita confecta fuerint, iubeo, cum agri
nostri aestimatio sit sex mille talentûm, ut et pecuniae certus ordo
ineatur, eam dividi, et centum fieri partes, quarum singulae sexa-
gena talenta contineant. Deinde quinquies sexagena talenta singulis
magnis classibus attribuenda, eo pacto, ut classes singulae singulis
quinariis sexagena talenta reddant: ut, si vobis centum triremibus
fuerit opus, sumtum sexagena talenta absolvant, et trierarchi sint
duodeni: sin ducentis fuerit opus, tricena sint talenta, quae sum-
tum absolvant, et seni viri triremibus praesint: sin trecentis, vi-
cena sint talenta, quae sumtum absoluant, et quaterni triremibus
praesint. Eodem quoque modo, Athenienses, armamenta etiam, quae
nunc ad triremes debentur, aestimari, et ex tabulis omnia distribui
iubeo in viginti partes: deinde singulis magnis classibus unam tri-
bui partem unicuique aptam, quam deinde singulae classes singulis
suis partibus ex aequo dividant, et duodeni illi in singulis partibus
ea exigant, et, quas singuli triremes sortiti fuerint, eas instructas
exhibeant. Sumtum igitur et naves et trierarchos et armamento-
rum exactionem sic optime posse censeo et comparari et apparari.
Unde autem haec et certo et facile compleri possint, deinceps di-
cam. Censeo, a ducibus navalium decem loca esse deligenda atque
rationem ineundam, ut quam proxime inter se absint navalia, quo-
rum singula triginta triremium sint capacia. Quod ubi fecerint, bi-
nas classes et tricenas triremes horum locorum singulis attribuant:
deinde sortito tribus introducant et trierarchos singulos in singula
navalia, ut sint binae classes, triremes tricenae et una tribus. Qui
vero locus tribui obvenerit, is trifariam dividatur, et naves simili- 11
ter. Deinde trientes tribuum sortiantur, ut singulae tribus una
pars sint totorum navalium, et singularum partium tertiam partem
triens obtineat, utque sciatis, si quid erit opus, primum tribus, quo
loco stationem habeat, deinde triens, postea trierarchi qui, et quot
triremes: ac tricenas triremes una tribus, denas unusquisque triens
triremes contineat. Nam, si haec ordine expedita fuerint, etiamsi
nunc aliquid praetermisimus (neque enim facile sane est, exquisite
reperire singula), id ipsa sibi res inveniet, et una constitutio tum
omnium navium tum partium futura est. Iam quod ad pecuniam at-
tinet et evidentem aliquam parandorum sumtuum rationem, scio
equidem, incredibile visum iri, quod iam dicam: dicetur tamen.
Confido enim, si quis recte consideret, fore, ut me solum vera et
ipso eventu comprobanda dixisse appareat. Ego affirmo, nunc non
dicendum esse de pecunia, cum commeatus adsit magnus et prae-

clarus et iustus: quem, si nunc quaeremus, ne tum quidem praesto futurum sentiemus nobis (tantum abesse, ut iam eum inventuri simus): sin omiserimus, praesto futurus est. Quis igitur ille est, qui, cum nunc non adsit, tum in promtu futurus est? Nam istae nescio quae esse ambages videntur. Ego dicam. Videtis, Athenienses, totam hanc urbem? In hac pecunia inest, parum abest, quin dicam, quae cum omni aliarum urbium pecunia conferri possit: quam qui possident, eo animo sunt, ut, si omnes oratores eos ita terrerent, venturum esse Regem, adesse, non aliter posse fieri, et una cum oratoribus alii totidem vaticinarentur: non modo non conferrent, sed nec proferrent aut faterentur se habere. At si verborum terrores istos ad rem conferri viderent: nemo ita stolidus est, qui non liberaliter daret et primus conferret. Quis enim malit ipse una cum fortunis omnibus interire, quam partem facultatum pro semetipso et reliquis suis bonis conferre? Pecuniam igitur tum in promtu fore dico, cum revera fuerit opus, non prius. Proinde ne quaerendam quidem censeo. Quantum enim nunc exigeritis, si institueritis exigere: id magis ridiculum fuerit, quam si nihil omnino esset exactum. Age centesimam iubebit aliquis? proinde sexaginta talenta dicet. Sed quinquagesimam dicet aliquis? duplum. proinde centum et viginti. Ecquid hoc est ad ducentos et mille camelos, quos Regi pecuniam vehere isti dictitant? Sed ponam, velle vos conferre duodecimam? quingenta talenta. Verum id vos nec susti-
119 nebitis: nec, si numeretis, bello par erit pecunia. Caetera igitur vobis sunt comparanda, pecunia relinquenda nunc suis possessoribus. nusquam enim reipublicae commodius et honestius custodietur. Cum vero necessitas illa venerit, tum, ultro conferentibus illis, accipienda erit. Haec et fieri possunt, Athenienses, et factu honesta sunt et utilia et digna, quae Regi de vobis nuncientur: neque per haec levis ei terror incuteretur. Scit enim, maiores suos a trecentis triremibus, quarum nos centum praebuimus, mille naves subactas amisisse: atque audiet, trecentas triremes vos ipsos instruxisse. Quare non temere, tametsi valde insaniet, inimicitias nostrae urbis sibi putabit suscipiendas. Quodsi propter pecuniam ei subit efferri animis: id quoque subsidium vestro infirmius reperiet. Is enim aurum, ut aiunt, vehit: quod ubi distribuerit, requiret. Nam et fontes et putei deficere solent, si quis magnam inde copiam simul et crebro hauserit: vobis autem agri aestimationem sex mille talentûm subsidio esse audiet, pro cuius defensione pugnaturos esse nos, maiores eius, qui in Marathone fuerunt, optime noverint. Dum vero superiores erimus: pecunia utique defici non poterimus. Ac ne illud quidem, quod nonnulli metuunt, ne, cum pecuniam habeat, magnas peregrini militis copias conducat, verum esse mihi videtur. Ego enim arbitror, contra Aegyptum et Orontem et alios Barbaros quosdam multos fortasse Graecorum velle apud illum merere stipendia (non, ut ille horum aliquem capiat: sed unusquisque, ut opibus aliquibus partis urgente inopia liberetur): sed qui reliquam Graeciam invadere velit, nullum Graecum

fore arbitror. Quo enim ipse postea se convertet? In Phrygiam profectus serviet? neque enim alia de re bellum est cum Barbaro, quam de agro, de vita, de institutis, de libertate, de talibus rebus omnibus. Quis igitur ita est infelix, ut semetipsum, parentes, sepulchra, patriam parvi lucelli gratia velit amittere? Equidem neminem esse existimo. Imo nec illi expedit, peregrini militis opera Graeciae potiri. Qui enim nos subegerint, iam pridem illo fuerint praestantiores. Neque vero vult, nobis excisis, ipse in aliorum esse potestate: sed omnibus, si fieri possit, sin id fieri non possit, at servis certe suis imperare. Quodsi quis Thebanos cum illo se coniuncturos putat: difficilis quidem est apud vos ea de re oratio. Nam 120
cum eos oderitis: neque verum libenter, neque boni quicquam de eis audietis. Verumtamen eos decet, qui magnis de rebus deliberant, nullam utilem cogitationem praetermittere ulla de causa. Ego vero existimo, tantum abesse, ut Thebani unquam cum illo Graeciam invasuri sint, ut magna pecunia, si liceret, redemturos putem occasionem, qua vetera in Graecos delicta abolerent. Quodsi quis existimat, Thebanos usque adeo natura esse infelices: illud utique intelligetis omnes, si Thebani cum illo faciant, esse necesse, ut eorum hostes stent a Graecis. Ego igitur existimo, hunc ordinem aequitatis et eos, qui cum hoc ordine se coniungent, tum proditoribus tum Barbaris fore universis superiores. Quare neque immodice formidandum, neque committendum esse censeo, ut priores bellum inferamus. Ac ne caeterorum quidem Graecorum ulli merito bellum hoc formidini esse video. Nam quis eorum ignorat, se, dum illum communem hostem ducentes inter se consenserunt, magnis opibus floruisse: postquam autem, eius amicitia freti, de privatis controversiis inter se contenderunt, tot mala esse perpessos, quot, si quis eos devovere vellet, vix reperisset? Quem igitur fortuna et dii immortales tam amicum inutilem, quam hostem esse conducibilem declarant, eum nos formidamus? Nequaquam: sed ne faciamus iniuriam nostra causa et propter caeterorum Graecorum turbas et diffidentiam. Nam si concorditer, adiuvantibus omnibus, solum illum invadere liceret: ne iniuriam quidem illi a nobis fieri putarem. Sed cum se res aliter habeat: cavendum censeo, ne ansam regi praebeamus, ut iuris caeterorum Graecorum arbiter esse studeat. Quiescentibus enim vobis suspectus esset, si quid tale moliretur: sin priores bellum moveritis, haud iniuria videbitur propter vestras inimicitias aliorum expetere amicitiam. Ne igitur arguere velitis, quam corruptus sit Graeciae status, convocandis eis, cum non persuadebitis, et gerendo bello, cum non poteritis: sed quieti estote et imperterriti et instructi. Et nunciari de vobis regi velitis, non quidem certe aestuare aut metuere aut tumultuari omnes Graecos, et Athenienses: longe certe aliter se rem habere, atque adeo, nisi apud Graecos aeque turpe haberetur mentiri et peierare, ut apud illum praeclarum, iampridem vos in illum fuisse impetum facturos: 121
nunc id vos nequaquam facturos vestrapte causa, sed omnes precari deos, ut eadem ipse amentia corripiatur, qua olim maiores eius.

Atque haec si considerare in animum induxerit: vos non negligenter consuluisse vobis inveniet. Neque enim ignorat, e bellis cum suis maioribus gestis urbem magnam et felicem esse factam: ex otio autem, quod ante illa tempora egerat, nulla Graecorum urbium tanto fuisse, quanto nunc, superiorem. Quin Graecos etiam videt pacificatorem requirere vel volentem vel invitum: eum vero semetipsum eis fore intelligit, si bellum moverit. Quare ea, quae e nuntiis audiet, ei et nota et credibilia erunt. Ne vero, Athenienses, prolixitate orationis vobis nimis sim molestus, capitibus mei consilii expositis, descendam. Instrui vos, et contra certos hostes iubeo: et propulsari etiam Regem et omnes, si vos lacessere instituerint, iis copiis oportere censeo: nullius autem iniqui vel facti vel dicti esse auctores. Demus operam, ut facta nostra digna sint maioribus, non pro concione habitae orationes. Quae si feceritis: et vobis ipsis consuletis et iis, qui contrarium suadent. Nam post illis non irascemini: quod fieret, si nunc impingeretis.

ORATIO DE RHODIORUM LIBERTATE.

LIBANII ARGUMENTUM.

Bellum, quod Sociale dictum fuit, susceperunt adversus Athenienses Chii et Rhodii et Byzantii: qui cum illis prius paruissent, tunc societatem contra Athenienses inter se fecerant. Cum autem Rhodii Cariae vicini essent: se apud Mausolum, eius provinciae praefectum, gratia valere putabant. Is, paulatim apud eos fide conciliata, insidias populo comparavit, et urbem, libertate Rhodiis erepta, paucorum potentiorum servituti subiecit. Suadet igitur Demosthenes, eam rem non esse negligendam, sed iuvandum esse
122 populum Rhodiorum: quod e re sit Atheniensium, urbes populari parere imperio. Etsi autem, inquit, Rhodii vos laeserunt: tamen vobis et honestum et usitatum est, eos etiam Graecos, qui vos nonnihil offenderunt, liberare, atque delinquentibus in Rempublicam ignoscere.

Arbitror oportere vos, Athenienses, tantis de rebus deliberantes, dare libere dicendi potestatem unicuique consulentium. Ego vero non putavi unquam difficile, docere vos, quae optima factu sint (ut enim simpliciter dicam, omnes ea iam ante cognita habere mihi videmini), sed persuadere, ut ea exsequamini. Nam cum probatum aliquid decretumque est: tantundem ab agendo abest, quantum, antequam decerneretur. Est autem illud unum ex eorum numero, propter quae diis immortalibus agendas a vobis esse gratias existi-

mo: quod, qui non ita olim, suapte petulantia impulsi, vos bello petierunt, ii nunc in vobis solis spem suae salutis habent. Ac gratulatione digna est haec occasio. Qua si recte utemini, fiet, ut eorum, qui nostram urbem calumniantur, maledicta re ipsa et cum bona fama refutetis. Questi enim sunt, sibi nos insidiari, Chii, Byzantii et Rhodii, proptereaque coniunctis viribus postremum hoc bellum nobis intulerunt. Apparebit autem, Mausolum, qui dux et auctor eius rei fuit, dum se amicum esse Rhodiorum simulat, libertatem eis eripuisse: Chios et Byzantios, a quibus in societatem adscripti fuerant, cladibus eorum non succurrisse: vos, quos metuebant, solos omnium salutem eorum defendisse. Quae cum conspicientur ab omnibus: efficietis, ut omnes plebeii in civitatibus amicitiam vestram incolumitatis suae tanquam tesseram esse iudicent. Neque vero vobis ullum maius bonum offerri queat, quam si omnes ultro benevolentia vos absque ulla suspicione prosequantur. Miror autem, cum eosdem video suadere civitati, ut pro defensione Aegy- 123
ptiorum Persarum regi adversetur, in causa Rhodii populi eundem illum hominem formidare: cum hos esse Graecos sciant omnes, illos ad illius imperium pertinere. Opinor autem, meminisse vestrum quosdam, cum de regio negotio deliberaretur, me pro concione monuisse primum, ac (nisi fallor) solum etiam aut certe cum altero, videri mihi, sapienter vos esse facturos, si causam instructionis non inimicitias, quae cum eo intercederent, praetenderetis: sed si et adversus certos hostes vos pararetis, et illum etiam, si vos lacessere institueret, ulcisceremini. Neque vero ego cum haec dixissem, vobis non recte dicere sum visus: sed vobis etiam eadem placuerunt. Quod igitur nunc dicam, id orationi tum habitae consentaneum erit. Ego, si Rex me illic degentem in consilium adhiberet, idem ei suaderem, quod vobis: ut pro sua ditione bellum gereret, si quis adversaretur Graecorum: quae vero nihil ad eum attinerent, eorum dominatum uti prorsus non vindicaret. Quod si omnino decrevistis, Athenienses, quicquid Rex occuparit antevertendis et decipiendis oppidorum magistratibus, concedere, non recte decrevistis, ut ego iudico. Sin tuendae iustitiae causa et bella gerenda, si sit opus, et quidvis perpetiendum esse putabitis: primum, tanto minus hoc necesse vobis erit, quanto constantius ita sentietis: deinde consilium et iudicium vestrum probabitur. Iam ut sciatis, neque me quicquam novi dicere, qui libertatem Rhodiis restitui iubeam, neque vos, si mihi auscultetis, facturos: rem quandam, quae et facta est et profuit, vobis in memoriam revocabo. Vos Timotheum aliquando cum imperio misistis, Athenienses, opem laturum Ariobarzani, ad decretum hac adiecta clausula: Ne foedus factum cum Rege violaret. Cum autem ille videret, Ariobarzanem palam descivisse a Rege, Samum autem praesidio teneri a Cyprothemide, quem Tigranes, Regis praefectus, eo collocarat: ut illi opem ferendam esse non statuit, ita hanc obsidione cinxit auxilioque suo liberavit. Nec in hunc usque diem bellum propterea vobis illatum est. Nemo enim est, qui pari contentione et rapinas et opes suas proprias de-

fendat. Sed pro his, quae de suo auferuntur, omnes summa vi pugnant: de finibus autem propagandis opibusque augendis non item. Appetunt illi quidem aliena, si nemo prohibeat: sin obsistitur, se ab his, qui adversati sunt, laesos esse non putant. Artemisiam porro, ubi nostra urbs iam negotium susceperit, ne adversaturam
124 quidem esse, paucis auditis, considerate, rectene ego sic statuam, an secus. Equidem existimo, si Regi omnia, quae instituit, in Aegypto feliciter succederent, Artemisiam valde daturam fuisse operam, ut Rhodum ei traderet (non tam ex benevolentia erga Regem, quam ut, si ille prope ipsam versaretur, magno beneficio sibi eum obligaret summaque benevolentia devinciret): postquam vero ita cum eo agitur, ut dicitur, suisque conatibus ille frustratus est, existimare, id quod res est, insulam hanc in praesentia Regi ad nihil aliud esse utilem, sed velut arcem esse regni sui, qua obstet, ne quid ipsa novi moliatur. Quare mihi quidem videtur, malle a vobis eam teneri a se palam non traditam, quam Regem ea potiri: imo ne adiuturam quidem puto, aut, tametsi hoc fecerit, segniter et obiter facturam. Nam de Rege, scire me, quid is facturus sit, haud equidem affirmarim: sed e republica esse, ut iam cognoscatur, utrum ille Rhodiorum urbem sibi vindicaturus sit, an non, id ego affirmarim. Nam si eam sibi vindicarit: non de Rhodiis solum, sed de vobis ipsis atque adeo de Graecis omnibus erit deliberandum. Quodsi per semetipsos tenerent urbem, qui nunc in ea sunt Rhodii, non censerem, eorum defensionem suscipiendam, tametsi vobis omnia se facturos pollicerentur: quippe quos videam primum, ut popularem statum everterent, quosdam sibi cives adiunxisse, ac, re iam confecta, eosdem eiecisse. Cum igitur neutris fidem servarint, nec vobis eos firmos fore socios putarem. Atque haec nunquam dixissem, si ea soli Rhodiorum populo prodesse putarem. Neque enim vel publicum vel privatum cum ullo eorum hospitium mihi est. Ac tametsi horum utrumque esset: non tamen haec dicerem, nisi e re vestra esse crederem. Nam Rhodiis (si tamen haec a defensore salutis eorum dici fas est) ista accidisse gaudeo: qui, dum ius vestrum vobis negant, suam libertatem perdiderunt, cumque licuisset eis, societatem aequo iure cum Graecis et vobiscum, qui illis antecellitis, colere, Barbaris et servis, quos in arces recepere, serviunt. Ac parum abest, quin dicam: Sin vos eos iuvabitis, hoc illis etiam profuisse. Nam secundis rebus haud scio an unquam ad sanam mentem, quae Rhodiorum ingenia sunt, redissent. Sed re ipsa experti atque edocti, multorum malorum amentiam multis causam existere, fieri fortasse potest, ut fiant in posterum prudentio-
125 res et modestiores. Quam ego rem eis non parum profuturam esse existimo. Dandam autem operam censeo, ut hi viri conserventur, obliterata memoria iniuriarum. Debetis enim cogitare, vos etiam saepe multis in rebus ab insidiatoribus esse deceptos: quarum ullius a vobis poenas exigi, aequum esse negabitis. Quin illud etiam videte, Athenienses: Multa vos bella gessistis contra et Democratias et Oligarchias: idque et ipsi nostis. sed quibus de causis adversus

utrasque pugnaveritis: id nemo fortasse vestrum considerat. Quae igitur illae sunt? Cum liberis populis aut propter privatas iniurias, pro quibus satisfacere publice non potuerunt, aut pro parte agrorum, aut de finibus, aut propter contentionem honoris, aut de principatu bella geritis. Cum potestate paucorum pro harum rerum nulla dimicatio est: sed de reipublicae forma et libertate. Quapropter ego quidem certe dicere non dubitem, utilius videri mihi, ut Graeci omnes populari statu utentes nobiscum belligerent, quam ut, paucorum imperio subiecti, nostram amicitiam colant. Cum liberis enim pacem vos, quandocunque volueritis, non difficulter esse facturos arbitror. At cum iisdem, si paucorum regantur arbitrio, ne amicitiam quidem fidam fore puto. Nullo enim modo fieri potest, ut pauci multis, atque avidi imperii aequalitatis studiosis bene velint. Miror autem, si nemo vestrum existimat, si Chii paucorum potestate regantur, et Mitylenaei et nunc Rhodii atque omnes, prope dixerim, homines illius servitutis iugum subeant, vestram quoque rempublicam in aliquo fore periculo: neque cogitat, passim Oligarchiis institutis, non posse fieri, ut populi dominatus apud vos relinquatur. Sciunt enim, nullos alios fore libertatis vindices et assertores. Unde igitur imminere sibi periculum praevident, eos e medio sublatos volent. Proinde caeteri, qui aliquibus iniuriam faciunt, eorum ipsorum, qui laeduntur, hostes putandi sunt: rerumpublicarum autem eversores paucorumque potentiae constitutores communes hostes omnium eorum, quibus libertas cordi est, me quidem auctore, iudicabuntur. Deinde aequum etiam est, ut vos, qui populi auctoritate ipsi regi vultis, sic in calamitosos populos animati esse videamini, ut alios in vos esse animatos velletis, si quando (quod Dii prohibeant) tale quippiam accidisset. Nam tametsi dici queat, iure ita agi cum Rhodiis: vos tamen ratio temporis malis eorum gaudere non sinit. Quibus enim fortuna secunda est, hi calamitosis perpetuo rectissime consulere debent: cum nemo omnium mortalium, quid sit futurum, exploratum habeat. Atque
ego saepe hic apud vos commemorantes quosdam audio: cum nostra 126
urbs cladem accepisset, auctores fuisse quosdam eius conservandae. E quibus ego Argivorum duntaxat in praesentia brevem mentionem faciam. Nolim autem vos, quorum celebrata est perpetua in afflictos beneficentia, deteriores hac in parte Argivis videri. qui cum in Lacedaemoniorum vicinia habitarent viderentque illos terra marique dominari, non dubitarunt nec veriti sunt, ostendere suam erga vos benevolentiam: sed et legatos Lacedaemone profectos postulaturos, ut ferunt, ad poenas quosdam vestrorum exsulum, decreverunt, ni ante solis occasum recessissent, hostium loco habendos. Annon igitur turpe fuerit, Athenienses, cum Argivorum vulgus non metuerit Lacedaemoniorum imperium illis temporibus aut potentiam: vos, qui Athenienses sitis, Barbarum hominem, eamque mulierem, formidare? praesertim quum illi saepe se victos esse a Lacedaemoniis referre queant, vos saepe viceritis Regem Persarum, victi ne semel quidem sitis vel a servis Regis vel ab illo ipso. Nam

sicubi fortasse Rex urbe fuit superior: aut Graecorum scelestissimis et proditoribus inter eos largitionibus corruptis, aut nulla alia ratione superior fuit. Ac ne id ipsum quidem ei profuit. Cognoscetis enim, cum per Lacedaemonios urbis nostrae opes minuisset, eum a Clearcho et Cyro suo ipsum regno fere fuisse deiectum. Itaque neque palam vicit, neque ei insidiae profuerunt. Video autem, a vestrum quibusdam Philippum, ut nullius pretii hominem, negligi saepe: Regem autem Persarum, ut potentem hostem, si quid instituerit, formidari. Atqui si nec illum, ut contemnendum, ulciscemur, et huic, ut formidabili, omnia concedemus: cum quibus tandem proeliabimur? Sunt etiam quidam apud nos in defendendis apud vos aliorum causis acerrimi: quibus ego hoc solum persuaserim, ut vestrum ius apud alios tueri studeant, quo ipsi primi iuris observantes videantur. Absurdum enim est, eum de iure apud vos disserere multa, qui ea, quae iusta sunt, ipse negligat: cum iniustum sit, accusandis vobis, non defendendis vobis, paratum ac meditatum esse civem. Agite vero, per Deos considerate, cur tandem Byzantii nemo est, qui eos moneat, ne Chalcedonem occupent, quae et Regis est, et vestra olim fuit, et nullo ab eis iure vindi-
127 catur: neve Selymbriam, quae aliquando societate vobiscum coniuncta fuit, ad suam ipsi iurisdictionem pertrahant: neve horum agro Byzantii limites constituant contra iusiurandum et foedus, in quo sui iuris eos esse scriptum est: cur item nemo fuit, qui Mausolo vel vivente vel defuncto Artemisiam docuerit: Con et Rhodum non esse occupandas, atque alias eius generis civitates Graecas, quibus etiam Rex, ipsorum dominus, in foedere cessit, et propter quas multa pericula et praeclara certamina illorum temporum Graeci subierunt. Atque ut maxime sint, qui utrisque illis haec dicant: at, qui hisce pareant, ut apparet, non sunt. Ego vero etiam iustum esse censeo, ut Rhodiorum populus restituatur. Id vero tametsi iustum non esset: cum, quae isti agunt, intueor, suadendum esse opinor, ut reducatur. Cur tandem id? Quoniam, si omnes colere iustitiam instituissent, turpe foret, vos solos ab ea abhorrere. Cum vero caeteri omnes ita se parent, ius violare ut possint: si soli, ne qui tuendi sint, ius praetendatis: eam ego non iustitiam, sed ignaviam existimarim: cum videam, ut quique armati sunt, ita etiam eos ius suum adipisci. Cuius rei exemplum vobis omnibus notum referre possum. Duo foedera Graeci cum Rege Persarum habent: ea, quae nostra urbs fecit, quae universi laudant: et post ea Lacedaemonii deinceps, ea nimirum, quae culpant. Atque in his non idem ius utrisque definitum est. Nam privati iuris in rebuspublicis communem aequalemque usum dedere leges, tam infirmis, quam potentibus: Graecum autem ius hi, qui rerum potiuntur, imbecillioribus interpretantur et definiunt. Cum igitur hoc vobis relictum sit, ut, iusta quae sunt, et intelligere et dicendo explicari possitis: elaborandum est, in vestra potestate ut sit, eadem etiam administrare atque exsequi. Quod tum fiet, si vos communes libertatis omnium esse vindices existimarint. Neque vero

mirum mihi videtur, officio fungi vobis omnium esse difficillimum. Nam caeteris hominibus universis unum certamen est cum hostibus manifestis: quos ubi vicerint, nihil eis obstat, quo minus secure partis bonis fruantur. Vobis autem, Athenienses, duo: cum hoc, quod et caeteris: tum vero accedit alterum, hoc prius et maius, quod in deliberationibus vincendi et hi sunt, qui reipublicae adversari commodis apud vos decreverunt. Cum igitur per istos nihil absque magno labore confici rite possit: fit, quod mirum non est, ut multis in rebus erretis et frustremini. Atque ut multi se- 128
cure has in republica partes suscipiant, in causa fortasse potissimum sunt, quae a praebitoribus suis accipiunt, emolumenta: sed tamen vos etiam reprehendendi. Decebat enim vos, Athenienses, eundem habere animum de ordine reipublicae, quem de ordine militari habetis. Is igitur quis est? Vos desertorem assignati a duce ordinis ignominia notandum censetis et a republica arcendum. Decet igitur, eos etiam, qui ordinem in republica traditum a maioribus deseruerunt itaque se gerunt, ut potentiae paucorum studeant, honore dicendae apud vos sententiae privari. Nunc socios, qui se vobiscum eosdem et amicos et hostes habituros iurarunt, benevolentissimos existimatis: magistratus autem, quos hostibus civitatis addictos esse liquido nostis, eos pro fidelissimis habetis. Sed quod vel in illis accusetur, vel in caeteris vobis reprehendatur, difficile repertu non est. Quibus autem orationibus aut quibus actionibus ea, quae prave nunc fiunt, corrigantur, id demum repertu est difficile. Ac de omnibus velle dicere, non est huius fortasse temporis. Sed si ea, quae instituistis, utili quapiam actione confirmare poteritis: caetera etiam singula se fortasse melius habitura sunt. Ego igitur censeo, vobis harum rerum curam magno et constanti animo suscipiendam, easdemque pro reipublicae dignitate conficiendas: vel hac de causa, quod maiores vestros et eorum praeclara facinora praedicari atque triumphos enumerari cum voluptate auditis. Itaque cogitabitis, monimenta illa dedicata esse a maioribus, non ut ea miremini, spectantes duntaxat: sed ut eorum, qui ea consecrarunt, virtutes imitemini.

ORATIO PRO MEGALOPOLITIS.

LIBANII ARGUMENTUM.

Lacedaemonii, quum ad Leuctra, Boeotiae oppidum, victi a Thebanis, propter Arcadum defectionem, qui se ad Thebanos contulerant, in magno periculo essent: Atheniensium auxilio conservati sunt. Post, iis discriminibus propulsatis recuperataque ex parte 129
pristina potentia, Megalopolim Arcadiae urbem invaserunt, postu-

lata per legatos ab Atheniensibus eius belli societate. Miserunt et Megalopolitae Athenas, qui auxilium peterent. Demosthenes igitur Atheniensibus auctor est, ne vel exscindi Megalopolim, vel opes Lacedaemoniorum crescere patiantur: cum e republica sit, eis terrori non esse Lacedaemonem.

Utrique mihi peccare videntur, Athenienses, tam qui Arcadibus, quam ii, qui Lacedaemoniis patrocinantur. Tanquam enim ab alterutris missi, non nostri cives sint, apud quos illi utrique legationem obeunt: sic mutuo se accusant et criminantur: id quod legatis relinquendum fuit. Eorum enim, qui consilium hic pollicentur, officium est, animis neutram in partem inclinantibus dicere sententias et sine contentionibus exquirere, quid vobis maxime conducat. Nunc sic equidem existimo, nisi noti essent Atticeque loquerentur, fore multos, qui eos partim Arcades esse partim Lacones putarent. Etsi autem video, quam difficile sit, optima suadere (nam cum vos una decepti sitis, et alii alia velitis: fit, si quis mediam viam teneat, vosque rem cognoscere gravemini, ut et neutris gratificetur et in utrorumque odia incurrat): verumtamen ipse malo (si forte ita ceciderit) ineptus videri, quam omissis his, quae mihi maxime videntur esse e republica, permittere, ut quidam vos decipiant. Ac caetera quidem postea, si vestra voluntas feret, dicam: nunc vero, quid potissimum expedire existimem, exorsus ab his, quae omnes confitentur, docere incipiam. Nemo igitur negabit, esse e republica, et Lacedaemonios et Thebanos istos esse infirmos. Nunc autem is rerum status est (si qua modo coniectura
130 ex his, quae saepe apud vos iactata sunt, capi debet), ut Thebani, si Orchomenus et Thespiae et Plataeae instauratae fuerint, infirmi: Lacedaemonii, si Arcadiam subegerint et Megalopolim ceperint, de integro potentes sint futuri. Videndum igitur est, ne prius hos formidabiles et magnos fieri sinamus, quam illi attenuati fuerint: neve paulatim Lacedaemoniorum opes multo maiores fiant, quam quantum Thebanas minui conducit. Neque enim illud profecto dicemus, malle nos, permutatione facta, Lacedaemonios habere adversarios, quam Thebanos: neque hoc illud est, quod consequi studemus. Id quidem volumus, ut neutri nos illis iniuriis afficere possint: haec enim optima ratio fuerit res nostras in tuto collocandi. At, hercule, sic oportere fieri fatebimur: sed non esse committendum dicemus, ut eorum societatem amplectamur, cum quibus ad Mantineam collatis signis pugnaverimus, et nunc ipsos iuvemus contra illos, cum quibus tum commune periculum adierimus. Ego quoque in hac sententia sum: sed illud etiam mihi requirendum videtur, ut alteri, quae aequa sunt, facere non recusent. Quodsi omnes pacem agere volent: Megalopolitas non iuvabimus, nulla postulante necessitate. Itaque nihil moliemur adversus eos, qui nobiscum in acie steterunt. Nam et alteri (ut profitentur) iam

socii nostri sunt: et alteri nunc nobiscum se coniungent. et quid
exoptemus aliud? At si Lacedaemonii iure violato bellum illis intu-
lerint: equidem, si haec sola quaestio vertetur, utrum nos Lace-
daemoniis Megalopolim condonare debeamus, nec ne, non repugno
(quamquam iniquum id esset), condonemus, neque quicquam illis
adversemur, qui tunc eadem pericula una nobiscum adierunt. Sin
vero scitis omnes, hac capta eos Messenam aggressuros: dicat mihi
aliquis istorum, qui Megalopolitis nunc infesti sunt, quid nobis
tum suasurus sit? Nemo respondet. Atqui scitis omnes, sive isti
suadeant sive dissuadeant, opem esse ferendam: cum propter ictum
cum Messeniis foedus, tum quia expedit, ut ea urbs incolatur. Cum
animis igitur vestris cogitate, utrum initium nobis honestius futu-
rum sit et humanius ad coërcendas iniurias Lacedaemoniorum:
hocne pro defensione Megalopolis, an illud ad Messenam tuen-
dam? Nunc quidem Arcadibus opitulari vos et pacis conservationi
studere, pro qua periclitati estis et in acie dimicastis, apparebit.
Tum vero perspicuum erit omnibus, vos Messenam velle incolu-
mem, non tam aequitatis causa, quam metu Lacedaemoniorum.
Semper autem spectari et agi debent ea, quae iusta sunt: simulque
danda est opera, ut eadem etiam expediant. Affertur et talis quae- 131
dam ratio ab adversariis nostris: dandam esse operam, ut Oropum
recipiamus: quod, si eos, qui ad eam adiutores alioqui fuissent,
abalienaverimus, socii nobis sint defuturi. Ego vero dandam esse
operam, ut Oropus recuperetur, et ipse affirmo: sed hostes nobis
fore Lacedaemonios, si nunc societatem cum Arcadibus, qui amici
nobis esse volunt, coierimus, dictu nefas solis illis esse puto, qui
nobis persuasere, ut Lacedaemoniis periclitantibus subveniremus.
Nam haec qui dicunt, auctores fuere, quum omnes Peloponnenses
huc venissent, ductu et auspiciis vestris Lacedaemonios oppugna-
turi, ut et illos repudiaremus (qua illi de causa, id quod eis erat
reliquum, ad Thebanos se contulerunt) et pro incolumitate Lace-
daemoniorum non modo pecuniam conferremus, sed vitam etiam
nostram in discrimen adduceremus. Atqui ne vos quidem eos ser-
vare voluissetis, si hoc nobis ante dixissent isti, conservatos eos,
nisi omnem licentiam daretis denuo faciendi, quae vellent, et gras-
sandi, nullam de accepta salute gratiam vobis habituros. Imo etiamsi
conatibus Lacedaemoniorum vehementer adversum est, Arcades in
societatem nostram recipi: decet tamen, eos maiorem nobis habere
gratiam pro eo, quod in summis ope vestra periculis conservati
sunt, quam propterea nunc irasci, quod illorum iniuriis obsistatis.
Quo pacto igitur nos ad Oropum recuperandum non iuvabunt, nisi
omnium mortalium ingratissimi esse velint? id quod ego mehercule
non video. Iam eos quoque demiror, qui causam hanc praetexunt,
videri nostram civitatem, ineunda cum Arcadibus societate et his
agendis, inconstantiae et perfidiae opinionem subituram. Mihi enim,
Athenienses, contrarium videtur. Cur? Quia neminem omnium ne-
gaturum arbitror, a nostra urbe et Lacedaemonios et prius The-
banos et postremo Euboeenses conservatos et postea in societa-

tem receptos esse: quum quidem unum et idem semper spectaret. Illud vero quidnam est? Ut oppressos iniuriis erigeret ac tueretur. Quodsi ita est, non iam levitatis crimen in nobis haerebit, sed in illis, qui pari et aequo iure vivere nolunt: atque apparebit, mutari negotia propter eos, qui per iniuriam superiores semper esse student, civitatem nostram eandem manere. Mihi vero videntur Lacedaemonii singulari agere calliditate. Nunc enim illi aiunt, Eleis quasdam Triphyliae partes restituendas, Phliasiis Tricaranum, aliis quibusdam Arcadibus patriam reddendam, nobis Oropum: non
132 ut nostrum quemque id, quod suum est, habere videant (longe alia ratio est: nova enim in eos incessisset ista humanitas), sed ut, dum omnibus adiutores videantur ad ea recuperanda, quae singuli sua esse contendunt, ipsis Messenam oppugnaturis aut omnes eius expeditionis socii et strenui adiutores sint, aut, cum eos suffragatores habuerint in iis vindicandis, quae illi sua esse contenderant, nisi parem gratiam iidem retulerint, iniurii videantur. Ego vero existimo, e nostra urbe, etiamsi nullos Arcades Lacedaemoniorum libidini permiserit, Oropum posse recuperari: et illis (modo aequum facere velint) adiuvantibus, et caeteris omnibus annitentibus, quibus iniquum videtur, a Thebanis aliena detineri. Etsi autem hoc nobis certo constaret, nisi Lacedaemonios Peloponnesum subvertere sineremus, nos Oropum capere non posse: optabilius (si dicere liceat) censeo, missum facere Oropum, quam Messenam et Peloponnesum Lacedaemoniorum obiicere violentiae. Nec enim hanc duntaxat rationem nobis cum eis esse existimo. Sed ut omittam id, quod in mentem mihi venerat: illud fore opinor, ut multis de rebus periclitemur. Ea porro, quae Megalopolitas Thebanorum causa contra nos egisse dicunt, absurdum est, nunc accusationis proferre loco: quum autem amici fieri volunt, ut contra nobis bene faciant, obtrectare ac omnibus modis dare operam, ne amici fiant, nec animadvertere, quo fideliores eos fuisse Thebanis ostenderint, eo se maiore supplicio dignos esse, qui nostram urbem talibus sociis, cum prius ad nos, quam ad Thebanos venissent, spoliarint. Sed ista nimirum vecordium hominum sunt, qui aliis hos efficere socios volunt. Illud autem, quantum, suscepta cogitatione diligenti, coniectura possis assequi, plerosque vestrum mihi esse assensuros arbitror, si Megalopolim Lacedaemonii ceperint, periclitari Messenam: quodsi et hanc expugnarint, dico, vos Thebanorum socios futuros. Longe igitur honestius et praestabilius est, ut Thebanorum socios ipsi suscipiamus et Lacedaemoniorum avaritiam reprimamus, quam ut nunc, verentes, ne socios Thebanorum conservemus, hisce desertis postea ipsis Thebanis opitulemur, atque insuper de nobis ipsis in metu et periculis simus. Neque enim nostrae urbi tutum esse puto, ut Lacedaemonii Magnam urbem capiant et rursus magni fiant: quum videam, eos etiam nunc suscepisse bel-
133 lum, non suae defensionis causa, sed ob veterem potentiam recuperandam. Quae vero, dum illam obtinerent, appetierint, ea vos, cum magis fortasse quam ego sciatis, iure metuetis. Admodum au-

tem ex oratoribus audire velim, qui se et Lacedaemonios et Thebanos odisse dictitant, utrum utrique illos, quos sane oderunt, propter vos et utilitatem vestram oderint, an vero in gratiam Lacedaemoniorum Thebanos, et Thebanorum causa Lacedaemonios utrique? Quod si propter illos dixerint: neutris, utpote furiosis, obtemperandum est. Sin vestra causa dicturi sunt: cur ultra, quam et est tempusque patitur, alteros extollunt? Possunt enim, possunt Thebani deprimi, etiamsi Lacedaemoniorum opes non augeantur, et omnino facilius: quo autem pacto, id ego vobis declarare conabor. Universi hoc scimus, omnes, etiamsi iustitiam curent, erubescere tamen ad tempus, ea, quae iusta sunt, non agere: et hominibus iniuriis palam adversari, praesertim, si qui laeduntur. Hac re labefactari omnia conveniemus, et hoc principium esse malorum omnium, quod homines nolunt ea simpliciter agere, quae iusta sunt. Ut ne igitur hoc impediat, quo minus Thebanorum opes minuantur: et Thespias et Plataeas et Orchomenum instaurari oportere dicamus, eosque adiuvemus, et alios, ut idem faciant, hortemur. Est enim et honestum et aequum, ne vetustas urbes eversas esse patiamur, Megalopolim autem et Messenam iniuriosis non obiiciamus: neque praetextu Thespiensium et Plataeensium incolumes urbes, quaeque habitantur, exscindi sinamus. Quodsi haec promulgata fuerint: nemo erit, quin Thebanos velit alienos agros tandem amittere. Sin minus: primum nobis adversabuntur, ne illa confici possint (nec iniuria, quum existimabunt, illarum urbium instaurationem excidium sibi allaturam): deinde nostri conatus erunt irriti. Nam quis tandem erit exitus, si urbes incolumes exscindi sinemus, excisas instaurari postulabimus? Dicunt porro, qui aequissima dicere videntur, oportere Arcades erectas cum Thebanis columnas tollere, si modo nobis constanter socii esse debeant: alii columnas eis esse negant, sed utilitatem esse, quae amicitiam conciliet, et eos haberi pro sociis, a quibus adiuventur. Ego vero, si maxime tales sunt, ita sentio: Postulandum esse dico, simul, ut hi statuas tollant, simul, ut Lacedaemonii pacem agant. Utri autem ita facere noluerint: tum scilicet eos adsciscendos, qui dicto fuerint 134
audientes. Sive enim pace conciliata Megalopolitae adhuc Thebanorum societati adhaerebunt, omnibus nimirum perspicuum erit, avaritiam et emolumenta Thebanorum, non aequitatem eos sequi: sive Megalopolitae socios nos sine fraude facient, et Lacedaemonii pacem turbare tamen conabuntur, celare profecto neminem poterunt, se non de hoc laborare, ut Thespiae instaurentur, sed ut, Thebanis hoc bello conflictantibus, interim ipsi Peloponnesum subigant. Demiror autem quosdam, qui formidandum censent, si Thebanorum socii Lacedaemoniorum hostes sint: sed, si Lacedaemonii illos ipsos everterint, id formidandum non censent. praesertim cum tempus re ipsa nos docuerit, Thebanos semper his sociis uti contra Lacedaemonios: Lacedaemonios autem, dum eosdem habuere, contra nos illis fuisse usos. Proinde illud etiam cogitandum censeo: si vos Megalopolitas non receperitis, iis expugnatis et profligatis Lacedae-

monios statim fore potentes: sin forte manserint incolumes (sicuti nonnulla iam praeter spem evenerunt), firmos Thebanorum socios merito futuros: si autem eos vos receperitis, salutem suam vobis acceptam relaturos. Verum eventum et periculi considerationem transferamus ab illis, idemque negotium in Thebanis et Lacedaemoniis consideremus. Si igitur Thebani bello, ut debent, subacti fuerint: iusto maiores non erunt Lacedaemonii, quod Arcades adversarios in vicinia habebunt. Sin Thebani forte emerserint incolumesque manserint et non conciderint: saltem infirmiores erunt, postquam hi socii nobis facti et per nos conservati fuerint. Quare modis omnibus expedit, ut Arcades neque deseramus, neque committamus, si forte manserint incolumes, ut aut suis evasisse viribus aut aliorum opera, ac non vestra ope conservati esse videantur. Ego quidem, Athenienses, deos testor, me neutros vel amare vel odisse privatim, sed ea dixisse, quae vobis profutura putem: et vos hortor atque moneo, ne Megalopolitas deseratis, aut omnino ullum imbecilliorem obiicitatis violentiae potentiorum.

---

135 ORATIO DE FOEDERE ALEXANDREO.

LIBANII ARGUMENTUM.

Quum Alexander Macedo Messenam Philiadae tyranni filiis restituisset: accusat eum de foedere, quod ei cum Atheniensibus et Graecis intercedat, violato: affirmat etiam, Macedones multis aliis in rebus pactis non stetisse, idque non negligendum esse censet. Videtur autem haec oratio falso tribui Demostheni. nec enim forma orationis cum aliis Demosthenicis convenit: sed ad Hyperidis stylum proprius accedit, cum in aliis, tum verbis quibusdam, huic quam Demostheni magis usitatis, veluti *νεόπλουτοι*, id est, novi homines vel nuper ditati, et *βδελυρεύσεται*, id est, improbe ac petulanter aget.

Vehementer, Athenienses, probandi sunt, qui exhortantur et iubent, ut pactis et conventis stemus, si ita sentiunt, ut loquuntur: liberum enim populum nihil perinde decere existimo, ut aequitatis et iustitiae studium. Par igitur est, eos, qui hoc tantopere urgent, non abuti verbis atque obstrepere, cum interim quidvis potius agant: sed censuram subire nunc, ut in posterum vos hac in re dicto audientes habeant, vel, omissa contentione, dandi consilii locum iis relinquant, qui verius de iure pronunciant: ut videlicet aut ultro su-
136 stineatis iniurias, et hoc ipsum iniuriarum auctori condonetis: aut maximi faciendam esse iustitiam statuatis, et, abiecta deinceps omni

cunctatione, sic vestrae utilitatis rationem habeatis, ut eo nomine possitis a nemine reprehendi. Si igitur ipsum foedus et iusiurandum de communi pace datum consideretur: perspicue cernitur, quinam sint, qui iam illud violàrint. Atque ego (ut magnis de rebus) compendio vos docebo. Si quis vos roget, Athenienses, quam ob rem gravissime indignaremini, respondebitis, opinor, omnes: si quis vos cogeret (si hoc tempore viverent Pisistratidae) et si quis vim faceret, ut eos in integrum restitueretis: vos correptis armis quidvis potius periculi subituros, quam ut eos admitteretis, aut, si vobis id persuaderi pateremini, pro aere emptis mancipiis servitutem servituros, et servitutem eo graviorem, quod famulum nemo volens occidit: cum tyrannide oppressos non modo indicta causa perimi videamus, sed eorum etiam uxores et liberos ad stupra contumeliose rapi. Alexander autem contra iusiurandum, in communi pace perscriptum, Philiadae liberis, qui tyranni sunt, Messenam reducendis numquid iustitiae rationem habuit: ac non potius suo tyrannico more usus, tum vos, tum pactionem communem pro nihilo duxit? Neque vero, si quis vobis eam necessitatem imponat, iniquissimis ferre animis oportebit: sin alibi usquam iusiurandum vobis datum violetur, boni consulendum erit, omissa defensione foederis: neque, quum quidam hic vos incitent, ut foedus servetis, tanta licentia concedenda illis est, a quibus ita palam violatum est. Haec enim admitti nequaquam possunt, si ius exsequi velitis. Nam illud etiam in foedere est adscriptum, ut pro hoste habeatur is, qui talia egerit, qualia studio sibi habet Alexander, ab omnibus iis, qui pace comprehenduntur: utque omnes et regnum eius et ipsum bello petant. Quare, si ea, quae convenere, servare volumus, hostium numero habebimus eum, qui tyrannos restituit. At vero dicent isti tyrannorum studiosi, Philiadae liberos propterea, quod Messeniis, antequam foedus feriretur, imperarint, restitutos ab Alexandro. Sed ridicula est illa ratio: quum Lesbii tyranni sint eiecti Antissa et Ereso, damnata ipsa gubernationis forma ut iniusta, qui ante foedus et ipsi dominati sunt, Messenae tolerandos esse: cum utrinque sit eadem indignitas. Deinde et foedus statim ab initio Graecos liberos esse suisque vivere legibus iubet. Quid igitur absurdius, quam caput de libertate Graecorum principem tenere locum in foedere: et existimari, illum, qui eosdem servitute opprimit, nihil communibus pactis 137
fecisse contrarium? Quare necesse habemus, Athenienses (si modo fidem servabimus et iustitiam colemus), quo nos isti vocant, ut modo dicebam, correptis armis adscitisque sociis, qui volunt, foedifragis inferre bellum. An vero, cum putetis aliquando ipsam occasionem valere, ac sine iustitia, id quod expediat, conficere: nunc, postquam et occasio et ius et utilitas una concurrunt, aliud quoddam tempus expectabitis tum vestrae, tum reliquae Graeciae libertatis vindicandae? Iam ad aliud iuris caput venio. Scriptum est in foedere, si qui respublicas apud quosque receptas tum, cum in pacem iurarent, abrogaverint, eos ab omnibus iis, ad quos pertineat pax, pro hostibus esse habendos. Agite vero, considerate, Athenienses,

Achaeos, qui Peloponnesum incolunt, liberas habuisse civitates. At Macedo nunc Pellenaeorum rempublicam abrogavit, eiectis plurimis civibus, illorumque opes servis tradidit, Chaerone palaestrita tyranno imposito: nos vero pacis eius participes sumus, quae iubet eos, talia qui fecerint, pro hostibus haberi. Quae quum ita sint, utrum communibus iussis parebimus, habituri eos pro hostibus: an vero aliquis ex eorum numero, qui Macedoni mercede conducti serviunt et in vestram perniciem locupletati sunt, tam erit improbus et perfrictae frontis, ut id fieri oportere neget? Nec enim horum quicquam eos praeterit: sed tanta illorum insolentia est, ut, exercitibus tyranni tanquam custodia muniti, vos et iusiurandum violatum servare hortentur, quasi vero ille periurii etiam dominus sit, et vestras leges vos abrogare cogant, dum et sententiis iudicum damnatos absolvunt, et alia eiusdem generis infinita, quae pugnant cum legibus, committere vos cogunt. nec id mirum est. Nam qui semetipsos in patriae perniciem vendiderunt, hi, fieri nequit, ut leges et iusiurandum curent: sed solis nominibus abutentes fucum faciunt his, qui non ut iudices, sed fallendi temporis gratia duntaxat, concionibus intersunt: neque putant, hanc tranquillitatem aliquando fore causam subitae et magnae tempestatis. Ego vero iubeo, quemadmodum initio dixi, parere his, qui affirmant, communia pacta servari oportere. nisi forte illud putant, cum dicunt standum esse iureiurando, se non hoc dicere, nullam accipiendam esse iniuriam:
138 et neminem animadversurum opinantur, tyrannides pro democratiis constitui et respublicas abrogari. Hoc vero cumprimis est ridiculum: quum foedere sit promulgatum, assessoribus et aliis ad communem custodiam delectis esse providendum, ne in urbibus, ad quas pax attineat, caedes fiant aut exsilia contra leges illis urbibus usitatas, neve pecuniae publicentur, neve leges agrariae ferantur, neve novae tabulae fiant aut servi ad pileum vocentur, novarum rerum studio: isti tantum absunt, ut quicquam tale prohibeant, ut etiam adiutores sint. Qui annon iure optimo perimentur, cum tantas clades in urbes invehant, ut propter earum cladium magnitudinem illis, qui tot numero sunt, imperatum sit, ne ad eas conniverent? Nunc aliud ostendam, quo solutum est foedus. Scriptum est, exsulibus non licere progressis ex aliqua urbe foederata, infestis armis ullam urbem foederatam aggredi: quod si fiat, eam urbem, e qua profecti sint, foedere excludendam. At Macedo tam expedite arma circumtulit, ut nunquam ea deposuerit, sed etiam nunc ea gerens, quantum potest, omnia pervagetur: idque tanto nunc magis quam prius, ut edicto cum alios in alias urbes, tum Paedotribam Sicyonem restituerit. Quare si communi foederi parendum est, ut isti aiunt: foedere nostro excludentur urbes, quae talia peregerunt. Quodsi vera occultanda sunt: nihil dicere necesse est, Macedonicas eas esse. Sin ministri Macedonis, adversarii vestri, iubere non desistunt, ut, quae communibus pactis continentur, exsequamini: pareamus eis, quoniam aequa dicunt: et, quemadmodum iusiurandum iubet, excludamus illos foedere: ac deliberemus, quomodo tractandi sint

ii, qui pro dominis sese gerunt libidinemque suam sequuntur, et perpetuo vel insidias struunt, vel agunt interdicta, pacemque communem deridenl. Quam enim ob causam isti negabunt, ita esse faciendum? Num pactionem, quatenus ea reipublicae nocet, ratam esse volunt: quatenus vero eidem salutaris est, sustulerunt? Numquid haec iure fieri videntur? Si quid in iureiurando pro hostibus et contra nostram civitatem facit, id perpetuo confirmabunt? Sin aliquid vestrum contra illos simul et iustum et utile fuerit: illud sibi oppugnandum esse perpetuo, arbitrabuntur? Ut vero evidentius etiam intelligatis, neminem Graecorum vos unquam accusaturum esse de communibus pactis ulla re violatis, sed et gratiam habituros, quod soli foedifragos coargueritis: pauca de multis, quae 139
dicenda essent, percurram. Continetur alicubi in foedere, ut foederati mare navigent, et nemo eos prohibeat, neque quisquam naves eorum exceptet: sin haec aliquis violarit, ut ab omnibus foederatis pro hoste habeatur. Atqui, Athenienses, vos evidentissime scitis, hoc a Macedonibus esse factum. Nam eo violentiae processerunt, ut omnes naves Ponticas Tenedum pertraxerint, ac tergiversantes non prius eas dimiserint, quam vos decrevissetis, centum triremes esse complendas et statim in mare deducendas, et ducem eis Menestheum praefecissetis. Annon igitur absurdum est, quum tot ac tanta delicta sint alterorum, istos illorum amicos a peccando eos non deterrere, sed suadere nobis, ut pacta usque adeo neglecta servemus? quasi vero in illis et hoc adscriptum sit, ipsis etiam delinquere licere, alteris nec ulcisci iniurias esse concessum? Nonne vero simul et inique et stupide egerunt, qui iusiurandum usque adeo violarint, ut minimum abfuerit, quin ob illam perfidiam principatus maris eis iure eriperetur? atque adeo nunc etiam ius hoc nobis sine crimine suppeditant, si uti eo voluerimus. Non enim, quod peccare destiterunt, eo minus communia pacta violarunt scilicet: sed beati sunt, quod interim fruuntur ignavia vestra, quae suum ius persequi nunquam instituit. Atque hoc contumeliosissimum est, quod reliqui Graeci et Barbari omnes vestras inimicitias metuunt: isti autem novi homines vos eo redigunt, ut ipsi vosmet aspernari cogamini, alia vobis persuadendo, alia vi extorquendo (perinde ac si cum Abderitis aut Maronitis, non cum Atheniensibus administrandae reipublicae rationem habeant): qui cum opes vestras extenuent, adversariorum amplificent, interim non animadvertunt, se confiteri, urbem nostram esse insuperabilem, dum hortantur, ut ius aliter, quam iustum est, custodiamus: ut quae hostes facile superasset, si utilitatis rationem habere voluisset. Iure autem in hac sententia sunt. Dum enim maris imperium citra controversiam, idque solum tenuerimus: ad terrestria pericula propulsanda, facile alia supplementa his copiis, quas in procinctu habemus, invenire licebit: praesertim cum fortuna eorum insolentiam depresserit, qui tyrannicorum exercituum custodia muniebantur, atque eorum alii perierint, alios res ipsa docuerit esse contemnendos. Quod igitur ad naves attinet, in quo mo- 140
menti plurimum est, id Macedo, praeter alia supra commemorata,

violavit. Sed inter omnia Macedonum facta contumeliosissimum et insolentissimum illud est, quod nuper accidit, cum ausi sunt contra commune foedus cum istis initum in Piraeeum appellere. Et hoc, Athenienses, non, quia una triremis fuit, ideo parvum ducendum est: sed eos periclitari patientiam nostram voluisse, ut pluribus idem facere liceret, statuendum, et ut declararent, sicut etiam in caeteris factum est, se communia decreta non curare. Nam eos ita paulatim irrepere et nos assuefacere voluisse ad tales accessus perferendos, etiam inde perspicitur, quod is, qui tum navim appulit (quem statim una cum triremi perditum a vobis oportebat), petiit, ut in nostris portubus parva navigia fabricari liceret. Nam cui tandem fuit obscurum, eos id consilii habuisse, ut intra portum statim essent potius, quam ut in eum appellerent? et, si parvula navigia toleraremus, paulo post triremes quoque: et, si primum paucas, paulo post multas? Nec enim dici potest, quum Athenis magna copia sit lignorum ad naves fabricandas (quae ligna et e longinquo, et difficulter importantur), in Macedonia (quae etiam aliis, qui volunt, ea vilissimo pretio suppeditat) exstitisse penuriam: sed arbitrabantur, naves ibi simul et fabricandas et in eodem portu implendas esse, quum communi foedere sit sancitum, ne quid tale admittamus: eamque licentiam in dies fore maiorem putaverunt. Usque adeo illi nos e sublimi despiciunt propter nostrates doctores, qui eis dictant, quid faciendum sit. Sic una cum istis cuiusdam ineffabilis dissolutionis et ignaviae nostram urbem condemnant: neque eam futura providere, neque unquam cogitare putant, quomodo tyrannus iste communi foedere utatur. Quibus ego, Athenienses, vos hortor, ut pareatis, quemadmodum ego docui: et confirmare possim, ut qui hac aetate sum, nos et iure nostro citra cuiusquam reprehensionem et occasionibus sine ullo periculo usuros, quae nos ad prosequendas nostras utilitates incitant et urgent. Nam insuper etiam communi foederi adscriptum est: Si participes communis pacis esse velimus. At verbum illud: SI VELIMUS etiam contrarium complectitur, num tandem desistere velimus, aliorum ductum et auspicia turpiter sequi: an vero ne recordari quidem ullius praeclari facinoris, quae ab antiquissimis temporibus plurima nobis prae caeteris omnibus relicta sunt. Si igitur iusseritis, Athenienses, decernam, ut foedera iubent, foedifragis bellum esse inferendum.

---

141 DE CORONA ORATIO.

LIBANII ARGUMENTUM.

Muro circumdedit orator Athenas, consuetis hisce et manu factis multo et firmiore et meliore, tum benevolentia erga rempublicam,

tum dicendi vi: atque (ut ipse ait) non saxis aut lateribus urbem muniit, sed magnis exercitibus et multitudine sociorum terra marique. Verumtamen et in manufacta moenia non parum contulit civitati. Cum enim multis in partibus ruinosum murum instaurare visum esset Atheniensibus: delecti sunt deni viri e singulis tribubus ad illud opus, quibus nihil praeter nudam operis curationem praestandum esset. impensae enim erant publicae. Quorum unus cum etiam orator creatus esset: non, ut caeteri, solam curationem praestitit in ea re, sed et ipsum opus egregie perfecit et pecuniam de suo reipublicae contulit. Laudavit hanc eius benevolentiam senatus, et studium remuneratus est aurea corona: parati enim fuerunt Athenienses ad gratiam bene merentibus referendam. Ctesipho autem sententiam dixerat, coronandum esse Demosthenem, tempore, Bacchanalibus: loco, Bacchi theatro: spectatoribus, omnibus Graecis, qui ad ludorum celebritatem conveniebant, et coram his a praecone proclamandum: Demosthenem, Demosthenis F., Paeaniensem, virtutis universae ergo coronari a republica et benevolentiae erga ipsam. Erat igitur honos ab omni parte admirabilis. Itaque et livor eum arrosit, et hoc senatusconsultum violatarum legum est accusatum. Aeschines enim, Demosthenis inimicus, iudicium violatarum legum intendit Ctesiphonti, quod magistratu functus rationibus, quas nondum retulisset, referendis esset obnoxius, cum lege caveatur, ne obnoxii coronentur. Profert aliam quoque legem, quae iubeat: Si quem populus Atheniensium coronet, in concione coronam proclamari: si senatus, in curia: alibi autem non licere. Ait etiam, tribu- 142
tas Demostheni laudes esse falsas. non enim bene administrasse rempublicam oratorem: sed et largitionibus corruptum et multorum malorum causam fuisse civitati. Atque hoc accusationis ordine usus est Aeschines: ut primum de obnoxiorum, secundo de praeconiorum lege, tertio loco de administratione reipublicae diceret: ac petiit, ut Demosthenes eundem servaret ordinem. Orator autem et a republica est auspicatus et rursus in eadem orationem terminavit, artificiose omnino: cum a firmioribus et incipiendum sit et in iisdem finis faciendus. In medio autem legalia collocavit ac legi de obnoxiis opponit sententias: illi autem de praeconiis aliam legem aut legis partem, ut ipse ait, qua concessum sit, etiam in theatro proclamare, si populus aut senatus id sciverit.

ALIUD ARGUMENTUM IGNOTI AUCTORIS.

Athenienses et Thebani, bellum gerentes cum Philippo, ad Chaeroneam, oppidum Boetiae, victi sunt. Victor igitur Macedo, praesidio Thebis imposito, urbem suae ditionis fecit. Quare Athenienses veriti, ne idem sibi usu veniret, ac tantum non singulis momentis impressionem tyranni expectantes, decreverunt, vetustate caducas muri partes esse instaurandas. Proinde cum a singulis tribubus moenium curatores designati essent: et Pandionia tribus idem munus detulit tribuli suo oratori. Cum igitur in manibus esset opus, et

ampliorem pecuniam requireret, quam quae data fuerat ex aerario: eam orator de suo insumsit, et non expensam reipublicae tulit, sed donavit. Hanc occasionem Ctesipho, unus e magistratibus, nactus, retulit de eo ad senatum in hanc sententiam: Quoniam Demosthenes per omnem aetatem suam erga rempublicam benevolentiam declarare non desistat, et nunc, muris reficiendis curator, cum ampliore pecunia indigeret, de suo depromtam donarit: decernendum esse a
143 senatu populoque, ut aurea corona donetur in theatro, cum novae tragoediae agantur: eo fortasse, quod multitudo accurreret spectandi novas fabulas cupiditate. Cum igitur illud senatusconsultum etiam populo proponeretur: intercedit Ctesiphontis accusator Aeschines, ob diversam in republica factionem Demosthenis inimicus, in eo decreto tres esse leges violatas dictitans: unam, quae obnoxium coronari vetet ante relatas rationes: nondum autem has, inquit, Demosthenes retulit, cum et theatralem pecuniam tractet et muros instauret: item expectandum fuit, inquit, et differendus honos, donec facta inquisitione de eius integritate constaret. Alteram legem recitat, quae iubet in Pnyce coronari, non in theatro: ac cives reprehendit, qui concessissent, ut in theatro corona Demosthenis pronunciaretur. Tertia lex ad totius vitae et gestae reipublicae refertur inquisitionem. Vetat enim, ne unquam falsae literae in Metroum (aedem matris deûm) referantur, ubi sunt omnia publica monumenta. Mentitus autem, inquit, est, testificanda Demosthenis benevolentia et studio: cum is male velle potius et hostis esse patriae reperiatur. Hac tertia lege, quam ex usu suo esse videret orator, tanquam ancora quadam prehensa, prostravit velut in lucta adversarium, artificio in accusatorem solertissimo usus et prudentissimo. Inde enim ansam habuit capiendi et debellandi hostis. Nam caeteras duas leges, tum eam, quae est de obnoxiis, tum alteram de praeconio, in medium orationis abiecit, arte imperatoria ignavis in medium compulsis, et fortissima in extremis est usus ad caeterarum imbecillitatem utrinque fulciendam. Quin et ad utilitatem dirigit orationem, et artem callide dissimulat. Cum enim in principio praeterire legitimum caput videatur, alia ratione legitimum adhibet. Legem enim recitarat Aeschines de coronis falsam: cui dum respondet orator, occasionem invenit in medium proferendi acta sua in republica et legitimo pugnandi. Ac orationis dispositio talis est. Caput autem firmum habet Aeschines, legitimum: orator, iustum: commune ex aequo est, utile, quod non in manifestam venit disquisitionem. Status scripto constans, negotialis: scripto enim constat senatusconsultum. Quamquam autem accusatio, vivente adhuc Philippo, relata est: oratio tamen habita et iudicium factum est, cum Alexander regnum suscepisset. Nam cum post Philippi obitum
144 praesidium Thebani, sumta fiducia, eiecissent: Alexander, id factum sui contemtum interpretans, Thebas evertit. Post, cum facti poeniteret, Graecia prae verecundia excessit et expeditionem contra Barbaros movit. Athenienses autem occasionem dari sibi putarunt in iudicium adducendi proditores, qui Graeciam violassent: atque ita

constitutum fuit hoc iudicium. Primum exordium voto constat, distributione tractatum, quo benevolentiam captat qua in praesentia maxime indigemus, estque Homerica imitatione explicatum:

Diique deaeque meis omnes attendite votis.

Quin etiam ostendit, se fretum esse benevolentia sua: neque enim omne deorum genus invocaret, nisi ita esset affectus. Verbum διατελῶ (persevero) e decreto sumtum est, et significat, eum per omnem vitam bene cupisse reipublicae eiusque curam gerere perpetuam: et vitam amissurum prius, quam hanc sententiam mutaturum.

Primum deos et deas omnes precor, Athenienses, ut, quantam ego benevolentiam erga et rempublicam et vos universos constanter habeo, tanta mihi a vobis in hoc iudicio tribuatur. Deinde, ut dii immortales (id quod maxime vos vestramque religionem et gloriam tuebitur) in eam vos sententiam adducant, ne adversarium, quo ego pacto sim audiendus, in consilium adhibeatis (nam id quidem iniquum fuerit): sed leges et iusiurandum, quo illud etiam praeter caetera, quae plena sunt aequitatis, omnia continetur: EADEM RATIONE UTRUMQUE ESSE AUDIENDUM. quae verba non hoc modo volunt, nullum praeiudicium esse afferendum, aut par utrique studium praestandum: sed illud etiam, cum reo cuique defensionis ordinem, quem ipse voluit ac delegit, esse permittendum. Ego vero cum mul- 145
tis in hoc periculo nominibus Aeschine sum inferior, tum vero duobus, iisque magnis. Uno, quod non de rebus iisdem in discrimen vocor. Nec enim idem mihi nunc est, vestra frustrari benevolentia, quod isti, causam non obtinere. Nam ut mihi (sed nihil ominosum orationis initio dicam), sic isti supervacaneum est, me accusare. Altero, quod mortalibus omnibus natura est insitum, ut et convicia criminationesque cum voluptate audiant, et semetipsos laudantibus succenseant. Ex his igitur, quod voluptati est, iste praeripuit: id vero, quod omnes fere graviter ferunt, mihi est relictum. Cuius ego rei metu si facta mea non recensuero: nec obiecta crimina posse dissolvere videbor, neque, cur honorem haberi mihi velim, ostendere. Sin ad facta in republica narranda accessero: saepe necesse habebo, dicere de me ipso. Ac operam quidem dabo, ut id quam modestissime faciam. Quod autem res ipsa dicere coëgerit: eius in istum culpa merito transferetur, qui tale certamen instituerit. Vos, opinor, Iudices, omnes fateamini, communem hanc esse causam et mihi et Ctesiphonti, nec minore a me sollicitudine defendendam. Nam cum quacunque re privari acerbum et grave sit (ab inimico praesertim), tum vero benevolentia vestra et humanitate, tanto est molestissimum, quanto consequi easdem est amplissimum. Iam cum hae res in hoc iudicio agantur: peto, et oro vos omnes pariter, ut me audiatis crimina iuste refutantem, ut iubent leges: quas qui principio tulit Solon, vir vestri amans ac popularis, non sanctione tantum, sed iudicum etiam iureiurando firmandas esse censuit: non quod vobis, (ut mihi quidem persuadeo) diffideret, sed quia videbat,

criminationes et calumnias, quibus accusator ob priorem dicendi locum pollet, reo evitare non licere, nisi quisque vestrum, qui pro tribunali sedetis, deorum immortalium religione servata, etiam posteriore loco dicentis excusationes benigne admitteret, seque aequum et communem utrique auditorem praebendo sic de tota controversia sententiam ferret. Cum autem et privatae vitae totius, ut apparet, hodie reddenda mihi ratio sit et actorum in republica: rursus, ut principio feci, deos invocabo, et in conspectu vestro precor: primum, quantam ego benevolentiam constanter habeo erga et rem-
146 publicam et vos omnes, tanta mihi ut a vobis in hoc certamine tribuatur: deinde, ut dii immortales ita regant mentes animosque omnium vestrum, ut in hac causa id statuatis, quod commodabit et reipublicae gloriae et pietati singulorum. Quodsi Aeschines ea solum, quae in accusatione perscripsit, tractasset: ego quoque de ipso senatusconsulto statim respondissem. Quoniam autem caeteris recensendis non pauciora verba fecit et in me pleraque mentitus est: simul et necessarium et iustum esse puto, ut paucis, Athenienses, de his primum dicam: ne quis vestrum, verbis extra causam factis, ductus, alieniore animo refutationem accusationis meam audiat. Quod igitur ad convicia et privatae meae criminationem attinet: videte, quam simpliciter iusteque respondeam. Si me scitis esse talem, qualem iste arguit (neque enim usquam alibi vixi, quam apud vos), non recuso, quo minus ne vocem quidem meam audiatis, etiamsi rempublicam totam quam optime administrarim: sed surgatis, meque statim condemnetis. Sin isto multo meliorem et natum e melioribus et nemine mediocrium civium (ne quid arroganter dicam) deteriorem et me et meos existimatis et nostis: tum isti nec in aliis credite (constabit enim, eum aeque confinxisse omnia), tum mihi, quam omni tempore benevolentiam ostendistis in multis ante factis iudiciis, etiam nunc exhibete. Etsi autem veterator es, Aeschine, in eo tamen perquam stulte putasti, me, factorum atque actorum in republica meorum omissa commemoratione, ad maledicta tua venturum: non sane id faciam, non ita insanio. Verum acta, quae mendaciis et calumniis proscidisti, statim excutiam: istius vero tam effusae petulantiae deinceps, si his audire placuerit, mentionem faciam. Ac crimina quidem multa sunt et adeo atrocia, ut nonnullis eorum magnae et capitales poenae sint constitutae legibus: huius autem accusationis consilium ab inimici proficiscitur odio et ferocia et convicio et despectu simul et reliquis id genus affectibus. Quodsi ea, quae accusator obiecit atque recensuit, vera essent: respublica nec dignas, nec dignis proximas de me sumere poenas ullo modo posset. Neque vero cuiquam est negandus accessus ad populum et dicendi potestas. Sed ea facultate ad explendam odii atque invidiae acerbitatem abuti, neque, ita me deus amet, rectum est, neque civile, neque iustum, Athenienses. Nam si ea, quibus me reipublicae nocere videbat, tanta fuerunt, quanta modo tragice vociferando recensebat: legum poenis, recentibus adhuc delictis, me coërcere
147 debuisset. Si delatione digna committere videbat, deferret atque eo

modo in iudicium vestrum adduceret: sin scribere contraria legibus, violatarum legum accusaret. Cum enim Ctesiphontem propter me persequi iudicio non possit: ipsi mihi profecto, si convinci posse confideret, non pepercisset. Quodsi quid aliud eorum, quae modo calumniabatur et recensebat, aut quidvis alioqui me in vos delinquere videbat: leges sunt de omnibus et supplicia et experiundi potestas et iudicia, quae acerbas et magnas habent mulctas: atque iis uti licuit omnibus. Quae si eum fecisse constaret et hac agendi mecum ratione esse usum, consentanea factis eius esset accusatio. Nunc, declinata recta et iusta via, res dum gererentur, in praesentia coarguere noluit: tanto autem temporis intervallo post, criminibus et dicteriis et conviciis coacervatis, histrionem agit: cum me accuset, hunc in iudicium adducit: cum totius certaminis eius susceptae mecum inimicitiae principatum teneant, nusquam mecum congreditur: sed alium deiicere de gradu dignitatis palam contendit. Itaque praeter alias rationes, quae pro defensione Ctesiphontis afferri possent, Athenienses, illud etiam aequissime dici mihi videtur: iustum esse, ut nostras inimicitias ipsi inter nos disceptemus, neque decere nos, omissa concertatione nostra, alium, cui mali quippiam demus, quaeritare: quo nihil fieri potest iniquius. Quamvis igitur accusationis omnia capita vel ex his aeque per iniuriam et mendacium esse composita, perspiciatur: seorsim tamen etiam singula excutiam, eaque potissimum, quae de pace et legatione in me mentitur, suis, quae Philocrate socio fecit, facinoribus in me translatis. Est autem et mihi necessarium, Athenienses, et a causa item non alienum, quae fuerit temporum illorum conditio, revocare vobis in memoriam: ut pro ipsarum rerum statu singula iudicetis. Phocensi conflato bello, non per me (tunc enim ego nondum ad rempublicam accesseram) primum vos ita fuistis animati, ut Phocenses velletis esse incolumes (quamquam videretis eos iniuste facere), Thebanis autem quicquid accidisset mali, gavisuri essetis, non sine causa, nec iniuria eis irascentes: suis enim ad Leuctra successibus non usi fuerant moderate. Deinde tota Peloponnesus in factiones erat divisa. neque enim inimici Lacedaemoniorum tantum valebant, ut eos everterent: neque ii, qui prius illorum auctoritate imperarant, urbibus moderabantur: sed quaedam erat inexplicata, et apud hos et apud alios 148
universos, lis et perturbatio. Quae cum videret Philippus (neque enim obscura erant), largitionibus faciendis in singularum urbium proditores, omnes commisit et inter se concitavit. Postea, dum alii errant et desipiunt, ipse se instruit et in perniciem omnium crescit. Ut autem afflictos belli diuturnitate tunc molestos, nunc infelices Thebanos perspicuum erat omnibus coactum iri ad vos confugere: Philippus, ut ne id fieret, neve civitates hae coniungerentur, et vobis pacem, et illis auxilium pollicetur. Quid igitur ad id adiumento illi fuit, ut vos pene ultro caperemini? Caeterorum Graecorum sive ea ignavia, sive ignorantia nominanda est, sive horum utrumque: qui vos bellum perpetuum et longum gerentes (idque communi omnium utilitate, ut re ipsa declaratum est) neque pecu-

nia, neque hominibus, neque ulla re alia prorsus adiuverunt: quibus iure meritoque irati alacriter estis obsecuti Philippo. Illa igitur tum concessa pax hisce de causis non me (ut iste calumniatur) auctore facta fuit. Istorum autem iniurias et corruptelas in illa harum turbarum (si quis recte investiget) causas esse deprehendet. Atque haec omnia studio veritatis accuratius persequor et commemoro. Ut enim maxime aliqua in eis peccata esse videantur, ea nihil ad me utique attinent. Nam qui primus et sententiam dixit et mentionem de pace fecit, fuit Aristodemus histrio: qui successit et scripsit et cum isto suam operam in eam rem locavit, Philocrates fuit Hagnusius, tuus, Aeschine, particeps, non meus: non, si tibi mentienti ilia rumpantur: subscriptores et suffragatores fuere quacunque de causa (omittam enim hoc in praesentia) Eubulus et Cephisophon. Ego vero nihil usquam. Quae cum ita sint et re ipsa esse probentur: eo venit impudentiae, ut dicere non dubitet, me cum pacis auctorem fuisse, tum vero obstitisse, quo minus eam respublica faceret communi Graecorum consilio adhibito. Tu vero (o quo te nomine recte appellem?), cum adesses et videres, tanta re et societate a me spoliari civitatem, quantam modo tragice vociferando recensebas: usquamne indignatus es, aut progressus ea, quae nunc accusas, explicasti aut commemorasti? Atqui si ego, mercede a Philippo conductus, Graecorum conspirationem prohibeam: id ti-
149 bi reliquum erat, ut non taceres, sed clamitares et testificareris et his significares. Id quod nunquam fecisti, neque eam ex te vocem audivit quisquam: nec id sane mirum. Neque enim legatio fuerat tum ad ullum Graecorum missa: sed iam olim eorum animi patebant, neque iste sani quicquam dixit ea de re. Ad haec mendaciis suis rempublicam acerrime calumniatur. Nam si vos, simul caeteros Graecos ad bellum arcessebatis, simul ipsi legatos ad Philippum de pace mittebatis: Eurybati facinus, non reipublicae officium aut bonorum hominum faciebatis. Sed non ita est, non est. Qua enim causa eos illo tempore arcessissetis? Ad pacem? at eam habebant omnes. Ad bellum? at ipsi de pace agebatis. Itaque neque primae pacis me vel ducem vel auctorem esse constat: neque caeterorum quicquam, quae in me confinxit, verum esse ostenditur. Postquam autem pacem fecit respublica, hic iterum considerate, quid uterque nostrum agere instituerit. Ex his enim scietis, quis fuerit, qui Philippo in omnibus suffragaretur: et quis vestram causam egerit et publicae studuerit utilitati. Ego igitur senator decretum feci, ut legati quamprimum in ea loca navigarent, in quibus esse Philippum audirent, et iusiurandum exigerent: illi vero nec post senatusconsultum meum id facere voluerunt. Id quam ad rem valuit? Ego vos docebo, Athenienses. Philippo expediebat, plurimum temporis intercedere inter iusiurandum: vobis, quam minimum. Quamobrem? Quia vos non ab ea die duntaxat, qua iuraveratis, sed ab ea, qua speraveratis, fore pacem, omnes belli apparationes deserueratis. Ille autem id maxime perpetuo moliebatur: quod existimabat (id quod verum fuit), quae nostrae urbi eripuisset ante datum iusiurandum,

ea se omnia constanter habiturum, neminemque propter ea pacem soluturum. Quae cum ego praeviderem, Athenienses, et reputarem: decretum illud feci, navigandum in ea esse loca, in quibus esset Philippus, et iusiurandum quamprimum exigendum, ut obtinentibus Thracibus, foederatis vestris, ea loca, quae iste modo elevabat, Serrium, Myrtium et Ergiscen, ita iuraretur, et non ille, opportunis locis occupatis, Thraciae potiretur, neve magna inde pecunia multisque militibus instructus, reliquas res aggrederetur. Hoc decretum 150
non dicit, neque recitat: sed quod ego senator adducendos esse legatos censui, id exagitat. Sed quid mihi agendum fuit? Non decernendum, ut adducerentur ii, qui eo venerant, ut colloquerentur vobiscum? aut non iubendum, ut architectus eis spectandi locum daret? At binis obolis numeratis spectassent, id decretum si factum non esset. Parva igitur reipublicae commoda mihi tuenda erant, summa autem totius reipublicae (id quod isti fecerunt) Philippo vendenda? Minime vero. Age, cape decretum illud et recita, quod iste, cum satis sciret, praeteriit. Recita.

DECRETUM.

Praetore Mnesiphilo pridie Calend. Quintiles, Pandionia tribu praesidente, Demosthenes, Demosthenis filius, Paeaniensis, retulit: Postquam Philippus, missis legatis de pace, foedus confessum fecit cum Atheniensibus: placere senatui populoque Atheniensium, ut pax in prima concione iussa perficiatur, legatos ex omnibus Atheniensibus iam deligi quinque: delectos autem proficisci oportere, nulla mora interposita, eo, ubi esse Philippum audierint: et iusiurandum tum ab eo exigendum, tum dandum primo quoque tempore de facto per eum cum populo Atheniensi foedere, comprehensis etiam utrorumque sociis. Legati creati sunt Eubulus Anaphlystius, Aeschines Cothocides, Cephisophon Rhamnusius, Democrates Phlyensis, Cleon Cothocides.

Quae cum ego tum decrevissem, reipublicae, non Philippi utilitatem spectans: parum solliciti boni isti legati sederunt in Macedonia tres totos menses, donec Philippus e Thracia rediisset omnibus illic eversis: cum licuisset decem diebus, vel triduo potius aut quatriduo in Hellespontum proficisci et loca tueri, exacto iureiurando, priusquam ea ille expugnasset. Aut enim praesentibus nobis ea non attigisset: aut iusiurandum ab eo non accepissemus. Ita pacem non impetrasset: nec utraque habuisset, et pacem et loca. Prima igitur in legatione et Philippi fraus et corruptela iniustorum istorum hominum et diis invisorum talis exstitit: propter quam et tunc et nunc et semper pugnare me fateor et con- 151
troversias habere cum istis. Iam aliud statim maius isto scelus spectate. Postquam receperat Philippus, se pacem habiturum, occupata Thracia culpa istorum, qui decreto meo non paruerant, rursus ab eis emit, ne abirent ex Macedonia, donec expeditionem contra Phocenses susceptam instruxisset, ne, si illi huc renunciassent, eum instruere se et profecturum esse, vos copias educeretis, et, triremibus

ad Pylas missis, ut prius, Porthmum clauderetis: sed, ut simul istos id nunciantes vos audiretis, simul ipse intra Pylas esset, vosque nihil agere possetis. Tanto autem in timore atque in aestu fuit Philippus, ne, etiam his a se occupatis, ante interitum Phocensium vos eis, audita re, auxilia decerneretis, et ipse rei gerendae occasionem amitteret: ut rursus impurum istum conduceret, non iam communiter cum caeteris legatis, sed privatim solum, ut vobis ea diceret ac nunciaret, per quae omnia perierunt. Peto autem, Athenienses, et oro, ut hoc per totam causam memineritis: si Aeschines nihil extra causam criminatus esset, me quoque nullum aliud verbum fuisse facturum: cum autem ille omnia crimina et maledicta coacervarit, necesse mihi quoque esse, ad singulas criminationes pauca respondere. Quae igitur illius verba tum fuerunt, per quae perierunt omnia? Non esse tumultuandum propterea, quod Philippus esset intra Pylas progressus: consecuturos enim vos omnia, quae velletis, si quiesceretis, atque intra biduum aut triduum audituros, quorum hostis venisset, iis amicum: contra, quibus amicus, iis hostem esse factum. Neque enim verbis amicitias aiebat confirmari, valde utens honesto nomine: sed iisdem utilitatibus. Expedire autem Philippo et Phocensibus et vobis pariter omnibus, stupore et molestia Thebanorum liberari. Haec ex eo quidam libenter audiebant propter intercedentes eo tempore cum Thebanis inimicitias. Quid vero statim haec secutum est? Ut paulo post miseri Phocenses interirent, et eorum urbes everterentur: ut vos, dum quiescitis et isti paretis, paulo post supellectilem ex agris conveheretis: ut iste aurum acciperet: atque illud etiam, ut et respublica nostra Thebanorum et Thessalorum susciperet inimicitias, et Philippus
152 factis illis gratiam iniret. Quae ut vera esse constet: recita mihi et Callisthenis decretum et literas Philippi, quorum utrisque vobis haec omnia declarabuntur. Recita.

DECRETUM.

Mnesiphilo praetore, concione a ducibus et de sententia consulum ac senatus convocata, pridie Cal. Octobris Callisthenes, Eteonici filius, Phalereus, dixit: Ne quis Atheniensium ulla de causa in agro pernoctet: sed in urbe maneant et Piraeeo, qui non in praesidiis dispositi sunt. Eorum autem quem quisque locum sortitus est, eum tueatur, neque diurno neque nocturno tempore absit. Quisquis autem huic decreto non paruerit, proditionis reus esto, nisi necessitate aliqua inevitabili se fuisse circumventum ostenderit. Eam autem necessitatem cognoscat dux, qui armamentario praefectus est, et quaestor et scriba senatus. Deferantur etiam quae sunt in agris omnia celerrime: quae sunt intra stadia CXX., in urbem et Piraeeum: quae ultra stadia CXX., Eleusinem, Phylen, Aphidna, Rhamnuntem et Sunium. Dixit Callisthenes Phalereus.

Numquid hac spe pacem feceratis, aut haec vobis pollicebatur iste mercenarius? Agé recita et literas, quas postea Philippus huc misit.

LITERAE PHILIPPI.

Rex Macedonum Philippus senatui populoque Atheniensi S. Scitote, nos intra Pylas esse progressos et Phocidem subegisse. Ac quae oppida ultro deditionem fecerunt, in ea praesidia introduximus: quae vero imperium detrectabant, vi cepimus et civibus sub corona venditis evertimus. Cum autem audirem, et vos instrui ad opem illis ferendam: scripsi vobis, ne iam ea de re laboretis. Nam, si omnino dicendum est, non moderate facere mihi videmini, qui, cum pacem pepigeritis, nihilominus in aciem descendatis: praesertim, cum Phocenses in communibus nostris pactis non sint comprehensi. Quare, si non manebitis in conventis, nulla re, nisi auspicandis iniuriis, antevertetis.

Auditis, quam perspicue significet atque explanet his ad vos 153
literis suis foederatis: Haec ego feci invitis Atheniensibus et aegre ferentibus. quare, si sapitis, o Thebani et Thessali, tum eos hostes existimabitis, tum mihi fidem habebitis: non quod haec verba posuerit, sed haec certe ostendere voluit. His rebus factum est, ut digressus illos ita sibi devinciret, ne quicquam deinceps prospicerent aut animadverterent: sed eum omnia in suam redigere potestatem paterentur. Unde accidit, ut miseri Thebani in his calamitatibus versentur: istius autem fidei conciliator atque adiutor strenuus, qui falsa huc nuntiavit et fucum vobis fecit, is est, qui Thebanorum mala nunc lamentetur, et, quam ea miserabilia sint, commemoret, cum sit eorum et Phocensium malorum, et quaecunque alia Graeci perpessi sunt, omnium ipse auctor. Tu scilicet, Aeschine, casus illos aegre fers et Thebanorum vicem doles: cum possessiones habeas in Boeotia et illorum agros colas: ego autem gaudeo, qui statim exposcebar ab eo, qui illa fecerat. Sed incidi in eas res, quas paulo post dici magis fortasse conveniet. Redeo igitur eo, ut probem, istorum corruptelas et iniurias horum negotiorum causas exstitisse. Postquam tum vos decepti eratis a Philippo per istos, qui se in legationibus illi mercede locaverant, nihilque veri vobis renuntiarant, tum aerumnosi Phocenses et decepti erant et oppida eorum eversa: quid factum est? Thessali, homines nefarii, et vecordes Thebani amicum bene meritum, servatorem Philippum ducebant. Is eis erat omnia, neque vocem ferebant eius, qui aliquid aliud vellet dicere. Vos autem, quamvis ea, quae fiebant, suspecta haberetis et aegre ferretis: tamen pacem servabatis. Neque enim erat, quod faceretis soli. Quin et alii Graeci, quemadmodum vos, decepti et iis frustrati, quae sperarant, pacem cupide servabant: etsi et ipsi quodammodo iam diu bello peterentur. Cum enim circumiens Philippus Illyrios, Triballos et Graecorum etiam quosdam subigeret, et multas magnasque copias sibi subiiceret, et quidam ex urbibus, propter pacis licentiam illuc euntes, corrumperentur, quorum iste unus fuit: tunc omnibus his, contra quos illa parabantur, bellum inferebatur. qui si id non animadvertebant, alia iam fuerit ea disputatio, neque ad me attinet. Ego enim praedicebam et testificabar tum apud

154 vos semper, tum quocunque mittebar. sed civitates aegrotabant: cum et magistratus rebusque gerendis praefecti munera captarent ac largitionibus corrumperentur, et homines privati partim non prospicerent, partim quotidiana indulgentia et otio essent deliniti, atque hoc morbo correpti universi. neque vera putabant singuli, ad se venturas esse calamitates: sed aliorum periculis opes suas confirmatum iri, quando vellent. Sic nimirum accidit, ut et vulgus hominum per nimiam illam et intempestivam socordiam libertatem amiserit: et magistratus atque ii, qui se caetera, semetipsis exceptis, vendere putabant, se venisse primos intellexerint. Non enim, ut tum fiebat, cum munera acceptarent, amici et hospites nominantur: sed assentatores et diis invisi et caetera, quae par est, omnia nunc audiunt. Nemo enim, Athenienses, propter proditoris utilitatem sumtus facit, neque potitus iis, quae concupiverat, proditoris consiliis de eo, quod superest, porro utitur. Alioqui nihil felicius esset proditore. Verum non ita sunt haec, non sunt. Qui enim posset fieri? Multum certe abest. Sed postquam is, qui imperare studet, in suam potestatem omnia redegerit, etiam eorum, qui illa vendiderunt, fit dominus: gnarus autem improbitatis eorum, tum vero, tum et odit et diffidit et insectatur. Sic autem rem considerate. Etsi enim rerum ipsarum tempus abiit, at eas sciendi tempus semper adest cordatis. Tantisper Lasthenes amicus Philippi nominabatur, dum Olynthum perdidisset: tantisper Timolaus, dum Thebas perdidisset: tantisper Eudicus et Simus, Larissaei, dum Philippo Thessaliam subiecissent. Et tamen, cum exagitarentur et contumeliis afficerentur, et quid mali non ferrent? totus orbis terrarum repletus est proditoribus. Quid Aristratus Sicyone? Quid Perilaus Megaris? Nonne abiecti? Ex his etiam evidentissime perspicitur, qui patriam maxime tueatur atque istis acerrime adversetur, eum vobis, Aeschine, proditoribus et mercenariis, materiam corruptelarum suppeditare: qui si multi sunt vestrisque conatibus resistunt, vos estis et incolumes et mercede aucti. Nam quantum in vobis quidem ipsis fuit, olim sane periissetis. Etsi autem de actis illorum temporum plura dicere possem: tamen vel haec plus satis esse arbitror. Quid isti est imputandum, qui tanquam crapulam quandam suae impro-
155 bitatis et scelerum in me effuderit: quam necesse fuit apud vos, qui per aetatem res illas cognitas habere non potestis, eluere. Interim autem vos quoque fortassis affecti estis molestia, qui prius etiam, quam ullum ego verbum facerem, illam istius operam nostis mercenariam: quamquam eam ipse amicitiam et hospitium nominat. Atque nunc alicubi dixit: Is, qui mihi Alexandri hospitium exprobrat. Ego tibi hospitium Alexandri? Unde id tibi contigit? aut qua dignitate es receptus? Neque Philippi hospitem, neque Alexandri amicum ego te dixerim (non ita insanio): nisi etiam messores et alii mercenarii amici et hospites appellandi sint dominorum. Non ita sunt haec. Unde? Multum certe abest: sed mercenarium ego te Philippi olim et nunc Alexandri voco, et hi omnes. Quodsi id non credis: interroga eos, atque adeo ego ipse tuo loco id faciam. Utrum

vobis, Athenienses, mercenarius Aeschines, àn hospes esse Alexandri videtur? Audis, quid dicant? Iam ad accusationem ipsam respondebo et acta mea recensebo: ut, quamquam sciens, Aeschines tamen audiat, quamobrem haec dicam, et hoc senatusconsulto decretis et multo etiam maioribus honoribus esse me afficiendum. Age, ipsam accusationem cape et recita.

ACCUSATIO.

Chaeronide praetore VI. die Februarii Aeschines, Atrometi filius, Cothocides, retulit ad praetorem violatarum legum actionem contra Ctesiphontem, Leosthenis filium, Anaphlystium: scripsisse eum decretum legibus contrarium de Demosthene, Demosthenis filio, Paeaniensi, aurea corona donando, et in theatro, magnis Bacchanalibus, novis tragoediis, proclamando: donari a populo Demosthenem, Demosthenis filium, Paeaniensem, aurea corona virtutis ergo et benevolentiae, quam constanter habebat erga et Graecos universos et populum Atheniensem, atque fortitudinis: et quia non desistat agere et dicere populo utilissima, atque alacer sit ad bene de eo merendum, quocunque modo possit: quae omnia falso scripsit et contra leges: cum legibus interdictum sit, primum, ne falsa scripta in publica monimenta referantur: deinde, ne quis ante relatas rationes coronetur, Demosthenes autem muris reficiendis est curator et theatrali pecuniae praefectus: post, ne corona in theatro proclametur Bacchanalibus, tragoediis novis: sed si senatus coronet, in 156
curia esse proclamandum, sin civitas, in Pnyce pro concione. Aestimata lis talentis quinquaginta: subscriptores Cephisophon, Cephisophontis filius, Rhamnusius, Cleon, Cleonis filius, Cothocides.

Quae igitur in decreto accuset, Athenienses, haec sunt. Ego vero his ipsis declaraturum vobis opinor, me iustis rationibus omnia refutaturum. Servato enim eodem ordine, quem iste in accusatione instituit, de omnibus deinceps singulatim dicam, et volens nihil praetermittam. Quod igitur scripsit, ea me, quae utilissima populo sunt, et agere et dicere non desistere et paratum esse ad bene de eo merendum, ubicunque possim, prop志reaque laudavit: acta in republica mea venire in iudicium existimo. In quae si inquiratur: constabit, utrum vere de me scripserit ea Ctesiphon et convenienter, an vero falso. Quod autem non adscripsit, postquam rationes retulerim, esse coronandum, et in theatro coronam proclamari iussit: id ipsum etiam ad acta in republica pertinere existimo, utrum coronam merear et proclamationem inter cives, nec ne. Praeterea leges etiam mihi ostendendae esse videntur, quarum auctoritate huic haec scribere licuit. Ita quidem iuste, Athenienses, et simpliciter me defendere constitui. Accedam autem ad res a me gestas: neque me quisquam existimet abducere orationem ab accusatione, si in actiones Graecas et disputationes incidero. Qui enim decreti partem, quae est de eo, me optima et facere et dicere, insectatur et falsitatis accusat, is est, qui hac ipsa criminatione orationem de omnibus actis in republica meis et factis convenientem et necessa-

riam fecerit. Deinde, cum variae sint in republica functiones: eas ego mihi delegi partes, quae ad Graeciae statum attinerent. Quare aequum est, ut et probationes ex iis petam. At quae, antequam ego ad rempublicam accessi et conciones habui, Philippus occupavit atque obtinuit, omittam. Nihil enim illorum ad me attinere puto. Quibus autem occupandis ex eo die, quo ego accessi ad rempublicam, sit deiectus: eorum commonefaciam, rationemque reddam, si prius hoc dixero: Magnam, Athenienses, praerogativam habuit Philippus. Apud Graecos enim, non aliquos, sed aeque omnes, proventus proditorum et largitionibus inhiantium et diis invisorum hominum contigit, ut existeret: et tantus, quantum nemo unquam prius fuisse meminit. Quos suffragatores et adiutores nactus, prius quoque inter se male animatos et dissentientes Graecos magis
157 etiam conturbavit, alios decipiendo, alios largiendo, alios omni modo corrumpendo: et in multas partes disgregavit eos, quibus hoc unum expediebat universis, ut illius incrementa prohiberent. Tali autem in statu atque etiam ignoratione coorientis et nascentis mali cum versarentur omnes Graeci: considerandum est vobis, Athenienses, quid suscipiendum atque faciendum reipublicae fuerit, et eius a me rei ratio reposcenda. Nam qui in ea se reipublicae parte collocarit, is ego sum. Numquid eam oportuit, Aeschines, abiectis animis et dignitate sua, Thessalorum et Dolopum numero Philippum adiutare in parando Graeciae principatu, maiorumque ius et gloriam abolere? an vero id quidem faciendum non fuit (nihil enim fieri potest indignius), sed quae eventura videbat, si nemo prohiberet, atque multo ante, ut par est, prospiciebat, connivendum, illa uti fierent? Ego vero acerrimum actorum reprehensorem perquam rogare velim, utrius factionis optarit fuisse rempublicam? Eiusne, cuius ope factum est, ut Graeci eas clades atque ignominiam susciperent: in quo numero censeri Thessali possunt, et gregales horum: an vero illius, quae haec fieri passa est privati emolumenti spe? quo loco Arcades, Messenii et Argivi sunt habendi. Sed et horum plerique, imo omnes peius, quam nos, tractati sunt. Quodsi Philippus victoria potitus statim abiisset ac postea quievisset, neque sociorum suorum, neque caeterorum Graecorum ulli re ulla molestus: tamen ii, qui conatibus eius adversati non essent, reprehendi nonnihil et accusari potuissent. At si omnes pariter dignitate, principatu, libertate, atque etiam rebuspublicis, quos potuit, spoliavit: nonne vos mea secuti consilia praeclarissime omnium vos gessistis? Sed illuc redeo. Quid civitatem nostram facere decebat, cum Graeciae principatum et tyrannidem cogitare Philippum ac moliri cerneret? aut quid mihi suasori dicendum aut decernendum fuit, cum Athenis agerem? (id enim plurimum refert): qui ab omni memoria scirem, ad eum usque diem, quo ego suggestum conscendi, semper de principatu, de honore et gloria patriam dimicasse, et plus corporum ac pecuniarum honoris studio et propter omnium Graecorum utilitatem impendisse, quam caeteri Graeci, pro se quique, impenderunt? Videbam et Philippo, quicum certamen nobis

erat, pro imperio et principatu oculum exactum, claviculam fractam: 158
videbam manu, pede mutilatum, omnem, quamcunque fortuna vellet corporis auferre partem, facile et expedite abiicere, ut cum eo, quod reliquum esset, honorate et gloriose viveret. Atqui nemo dicere audebit, decuisse, Pellae educato, in oppido et obscuro (tum quidem) et parvo, tantam innasci animi magnitudinem, ut Graeciae principatum expeteret, idque in animum induceret: vobis autem Atheniensibus, quotidie in omnibus et orationibus et spectaculis virtutis maiorum monimenta intuentibus, tantam inesse ignaviam, ut Graecorum libertatem ultro volentes Philippo proderetis? Nemo est, qui ita sentiat. Reliquum fuit igitur et necessarium simul, omnibus eius actionibus, quibus iniuriam vobis faciebat, iuste adversari. Id faciebatis ab initio vos, merito et ex officio. Scripsi et ego et consului, quibus in republica versabar temporibus: fateor. Sed quid fuit mihi faciendum? Iam enim te interrogo: caeteris omnibus omissis, Amphipoli, Pydna, Potidaea, Haloneso: nullius horum facio mentionem. Serrium, Doriscum item, et Peparethi vastationem, ac caeteras eius reipublicae nostrae factas iniurias, nec utrum exstiterint, novi (Tu autem dixisti, me, qui illa dixissem, populum onerasse inimicitiis: cum illa decreta Eubuli, Aristophontis et Diopithis sint, non mea, o homo, qui temere, quicquid in buccam venerit, effutias): neque nunc iis de rebus dicam. At ille, qui Euboeam abalienabat, eamque ad oppugnandam Atticam muniebat: qui Megara invadebat: qui Oreum occupabat: qui Porthmum suffodiebat: qui et Orei Philistidem tyrannum et Eretriae Clitarchum constituebat: qui Hellespontum subigebat: qui Byzantium obsidebat: qui Graecarum urbium alias evertebat, in alias exules reducebat: numquid in omnibus agendis inique faciebat et foedus violabat et pacem solvebat, an non? Utrum Graecorum aliquem exsistere oportebat, qui illa prohiberet, necne? Nam si non oportuit, sed connivendum fuit, ut, quod dicitur, Mysorum praeda Graecia fieret, viventibus et superstitibus Atheniensibus, supervacaneum et ego laborem cepi, qui talibus de rebus verba fecerim: supervacaneum laborem et respublica cepit, quae mihi paruerit: ea vero, quae facta sunt, omnia delicta et errata, mea sunto. Sin aliquem esse decuit, qui prohiberet, quemnam eum alium, quam populum Atheniensem, esse conveniebat? Haec igitur ego tunc administravi, et, cum ab eo mor- 159
tales omnes opprimi servitute viderem, adversatus sum, tum praedicendo, tum monendo, ne ea Philippo licentia daretur. Atqui pacem ille solvit, navibus captis: non nostra civitas, Aeschine. Profer ipsa decreta et literas Philippi, et recita ordine. Nam haec si considerentur: quis cuius rei sit auctor, perspicuum fiet. Recita decretum.

DECRETUM.

Praetore Neocle, mense Sextili, indictis a ducibus comitiis, Eubulus, Mnesithei filius, Cyprius, dixit: Posteaquam duces in concione retulerunt, Leodamantem navarchum et missa cum eo vi-

ginti navigia in Hellespontum ad deportandum frumentum a Philippi duce, Amynta, excepta et perducta esse in Macedoniam et custodia teneri: curandum esse consulibus et ducibus, ut senatus conveniat, et legati delegantur ad Philippum, qui profecti cum eo agant de navarcho dimittendo et navigiis, et militibus. Quodsi id ex ignorantia fecerit Amyntas: nihil queri de eo populum. Sin praeter mandata delinquentem ceperit: Athenienses inquisituros et poenas pro delicti modo exacturos. Sin horum neutrum sit, sed privatim iniurii sint, vel is, qui misit, vel is, qui missus est: id quoque indicandum, ut re cognita populus deliberet, quid agendum sit.

Hoc igitur decretum Eubulus fecit, non ego: id vero, quod sequitur, Aristophon, deinde Hegesippus, post iterum Aristophon, mox Philocrates, deinde Cephisophon, post omnes alii: ego vero nihil horum. Recita decretum.

DECRETUM.

Nicocle praetore, pridie Calend. Septembris, de sententia senatus consules et duces, relata concionis voluntate, exposuerunt, iubere populum, legatos deligi ad Philippum mittendos de navibus repetendis, eisque mandata dari et plebiscita. et designarunt hos:
160 Cephisophontem, Cleonis filium, Anaphlystium: Democritum, Demophontis filium, Anagyrasium: Polycritum, Apemanti filium, Cothocidem: praesidente tribu Hippothoontia Aristophon, Colyttensis, praeses dixit.

Ut igitur ego haec ostendo decreta: sic et tu ostende, Aeschine, quo ego decreto scripto auctor belli fuerim. Id vero non potes. Nam si posses, nihil eo prius nunc protulisses: atque adeo nec Philippus belli causam mihi imputat, cum de aliis queratur. Recita ipsas Philippi literas.

LITERAE PHILIPPI.

Rex Macedonum Philippus senatui populoque Atheniensi S. Profecti ad me legati vestri Cephisophon, Democritus et Polycritus de navibus dimittendis verba fecerunt, quibus praefuit Laodamas. Ut igitur breviter dicam, magnus mihi stupor esse vester videtur, si me hoc non intelligere putatis, missa fuisse illa navigia per speciem frumenti ex Hellesponto in Lemnum deportandi, revera autem, ut Selymbrianis, qui a me obsidebantur et communi amicitiae foedere comprehensi non erant, opem ferrent. Atque haec mandata fuerunt navarcho, sine quidem populi Atheniensis auctoritate: sed a quibusdam magistratu praeditis et aliis, qui, cum privati nunc sint, omnibus modis efficere student, ut populus, repudiata mecum inita amicitia, ad bellum redeat, atque in eo conficiendo multo magis elaborant, quam ut Selymbrianis opitulentur, eamque rem sibi quaestui fore putant. Ego tamen id neque vobis, neque mihi consultum esse puto. Quamobrem et navigia, quae nunc ad me perducta sunt, vobis remitto, atque in posterum, si

vestros magistratus vetueritis malitiose rempublicam gerere et coërcueritis, operam dabo, ut et ego pacem custodiam. Valete.

Hic nusquam Demosthenis meminit: neque de me quicquam queritur. Quamobrem igitur, cum alios accuset, actorum meorum non meminit? Quod iniuriarum suarum meminisset, si quid de me scripsisset. Iis enim ego inhaerebam et iis adversabar. Ac primum Peloponnensem legationem decrevi, cum ille primum in Peloponnesum invaderet: deinde Euboicam, cum Euboeam attingeret: post, 161
expeditionem Oritanam, non iam legationem, itemque Eretriensem, cum ille iam tyrannos in illis urbibus constituisset. Post haec classes illas omnes ablegavi, per quas conservata est Chersonesus, Byzantium et omnes foederati. Unde vobis pulcherrimae laudes, gloria, honores, coronae, gratiarum actiones ab iis, qui beneficiis affecti fuerant, reddebantur. Eorum autem, qui afficiebantur iniuria, iis, qui vobis obtemperarant, parta fuit salus: qui vero neglexerunt, id consecuti sunt, ut saepe vestrarum praedictionum meminerint, utque vos non sibi modo consultum voluisse, sed etiam prudentes homines et vates esse putent. Evenerunt enim omnia, quae vos eis praedixeratis. Atqui magnam pecuniam daturum fuisse Philistidem, ut Oreum: magnam et Clitarchum, ut Eretriam obtineret: magnam etiam Philippum, ut ea contra vos praesidia haberet, et caeteri eius conatus non patefierent, utque in reliquas eius iniurias nemo usquam inquireret: nemo ignorat, et tu minime omnium. Legati enim tum a Clitarcho et Philistide huc missi apud te diversabantur, Aeschine: tu eorum eras procurator: quos respublica ut hostes, ut neque iusta neque utilia postulantes repulit, ii tibi amici fuerunt. Nihil igitur horum factum est, o homo in me maledice, qui dicis, me accepta tacere pecunia, expensa clamitare. Tu vero non ita: sed et clamitas, dum habes: et nunquam desines, nisi te hi coërcuerint hodie coactum in ordinem. Ob ea igitur cum vos me tum coronassetis, et Aristonicus easdem scripsisset syllabas, quas Ctesiphon hic nunc scripsit, et proclamata esset in theatro corona, et secundum hoc mihi nunc sit praeconium: neque adversatus est Aeschines, dum adesset, neque decreti auctorem accusavit. Age cape et hoc decretum ac recita. Recita.

DECRETUM.

Praetore Chaeronide, Hegemonis F., XXVI. Ianuarii, tribu Leontina praesidente, Aristonicus Phrearrius dixit: Posteaquam Demosthenes, Demosthenis F., Paeaniensis, multa et magna officia praestitit populo Atheniensi: multisque foederatorum, cum prius, tum in hoc tempore, per senatusconsulta opem tulit: et quasdam Euboeae civitates liberavit: et populo Atheniensi bene velle perseverat cum 162
dicendo, tum agendo, quicquid est e re et ipsorum Atheniensium et caeterorum Graecorum: placere senatui populoque Atheniensi, ut laudetur Demosthenes, Demosthenis F., Paeaniensis, et aurea corona donetur, et corona in theatro proclametur, Bacchanali-

bus, novis tragoedis. Coronae autem proclamatio curae sit praesidenti tribui et agonothetae. Sententiam dixit Aristonicus Phrearrius.

Est igitur vestrum quisquam, qui dedecus aliquod suscepisse sciat rempublicam nostram propter hoc decretum, aut illusam esse, aut derisam, eave accidisse, quae modo iste futura esse dicebat, si ego coronarer? Atqui, dum res novae sunt notaeque omnibus: sive bene se habent, gratiam consequuntur, sive aliter, supplicium. Constat autem, gratiam mihi tunc esse habitam: non reprehensione suppliciove me affectum. Proinde ad eo usque tempora, quibus haec acta sunt, in confesso est, omni tempore ea fecisse me, quae essent e republica: quod et dicenda sententia et decernendo vobis deliberantibus fui superior, et quod decreta perfecta sunt, et coronis respublica et ego et vos omnes propterea donati, quod vos diis sacra fecistis et supplicationes, quasi ea fausta essent. Expulsus igitur ex Euboea Philippus, ut armis vestris, sic administratione decretisque (etiamsi rumpantur istorum quidam) meis: aliud oppugnandae reipublicae nostrae praesidium quaeritabat. et quia videbat, nos plurimo omnium mortalium importato frumento uti:, operam dabat, ut frumentariam vectionem in suam potestatém redigeret. Progressus igitur in Thraciam a Byzantiis, sibi foederatis, petiit primum, ut una secum bellum vobis inferrent. Quod cum illi recusarent, et (quod verum erat), non iis se conditionibus societatem coisse, dicerent: exstructo vallo urbem circumdedit et machinis admotis obsedit. Ea dum fiebant, quid nos facere decuerit, non iam interrogabo (perspicuum enim est omnibus): sed quis fuerit, qui iuverit Byzantios eosque conservarit? quis obstiterit, quo minus illis temporibus Hellespontus alienaretur? Vos, o Athenienses. Vos autem cum dico, rempublicam dico. Quis vero pro republica et dicebat et scribebat et agebat? quis denique se administrationi rerum prorsus dederat? Ego. Atque ex iis quantae ad omnes redierint utilitates, non iam e verbis est cognoscendum,
163 cum re ipsa sitis experti. Quod enim bellum tum gerebatur, praeterquam quod famam honestam peperit, id quoque praestitit, ut omnia ad vitam sustentandam necessaria et uberius et minoris pararentur a vobis, quam hac pace, quam lenes isti cum patriae detrimento custodiunt, ei spei inhiantes, qua utinam frustrentur, neque una fruantur iis, quae vos reipublicae amantes a diis immortalibus exoptatis, neque vobis ea impertiant, quae ipsi instituerunt. Recita Byzantiorum coronas et Perinthiorum, quibus rempublicam propter haec ornaverunt.

DECRETUM BYZANTIORUM.

Pontifice Bosporicho Damagetus in Tealia de concilii sententia dixit: Quoniam populus Atheniensis cum superioribus temporibus bene cupere Byzantiis et sociis cognatisque Perinthiis non destitit, et multa magnaque officia praestitit: tum hoc tempore, Philippo nostrum agrum et urbem hostiliter aggresso ad excidium Byzantiorum et Perinthiorum, agrumque incendiis et succisis ar-

boribus devastante, opem tulit navibus centum et viginti, frumento, telis et legionibus, nosque e magnis periculis eripuit, et patriam rempublicam restituit et leges et monumenta maiorum: placere populo Byzantiorum et Perinthiorum, dare Atheniensibus affinitatem, civitatem, agri possessionem, et proprium ac principem locum in spectaculis, apud Tholum, apud senatum et populum, iuxta sacerdotes: et in urbe habitare volentibus immunitatem omnium onerum civilium: erigendas item esse statuas in Bosporo tres, sedenum cubitum singulas, populi Atheniensis coronati a populo Byzantiorum et Perinthiorum: mittenda etiam esse munera in celebres Graeciae conventus, Isthmia, Nemea, Olympia, et Pythia, et proclamandam coronam, qua donatus est populus Atheniensis a nobis: ut norint Graeci omnes et Atheniensium virtutem et Byzantiorum ac Perinthiorum pietatem.

Recita etiam donatas a Chersonesitis coronas.

DECRETUM CHERSONESITARUM. 164

Chersonesitae, qui Sestum incolunt, Eleuntem, Madytum, Alopeconesum, ornant Atheniensium senatum et populum aurea corona sexaginta talentorum, et Gratiae aram exstruunt et populi Atheniensis: quod in Chersonesitas beneficium contulerit omnium maximum, ereptos e Philippi manibus, restituta patria, legibus, libertate, sacris: et sequenti aevo omni non desinent agere gratias, et, quacunque ratione poterunt, bene mereri. Haec decreverunt in communi concilio.

Non igitur id solum, ut Chersonesus et Byzantium servaretur, et Hellesponti dominatu Philippus tum excluderetur, et reipublicae propter haec honos haberetur, consilio meo et administratione perfectum est: sed illud etiam mortalibus omnibus ostensum, quanta esset et reipublicae nostrae bonitas et Philippi improbitas. Nam is quidem, amicus et socius Byzantiorum, palam omnibus eos obsidebat: quo quid fieri possit foedius aut sceleratius? Vos autem, qui non iniuria multa eaque gravia de eis queri potuissetis, propter ea, quae superioribus temporibus in vos commiserant, non modo memoriam iniuriarum obliterastis, et, ne iniuriis afficerentur, prohibuistis: sed eos etiam conservastis. unde gloriam, benevolentiam estis ab omnibus asseculi. Ac multos iam a vobis versatos in republica coronis esse donatos, sciunt omnes: propter quem autem alium respublica coronata sit (consiliarium dico et oratorem), nisi propter me, nemo omnium dicere queat. Ut autem et maledicta, quibus Euboeenses et Byzantios incessit, refricans eorum memoriam, si quid in vos commiserant incivilius, calumnias esse ostendam: non propterea tantum, quod mendacia sint (nam id vos praescire arbitror), sed, ut maxime vera essent, quia tamen ita agi, ut ego egi, utilissimum fuit: unum atque alterum honestum reipublicae facinus exponam, idque paucis. Etenim et singulis privatim et publice omnibus semper danda est opera, ut in ea, quae habent honestissima, intuentes caetera consimili modo administrent:

Vos igitur, Athenienses, cum Lacedaemonii terra marique imperarent et undique finitima Atticae loca praefectis et praesidiis, Euboeam, Tanagram, Boeotiam universam, Megara, Aeginam, Cleo-
165 nas, reliquas insulas obtinerent: urbe tum moenia non habente, egressi estis ad Aliartum, atque iterum, non multis diebus post, ad Corinthum, quum illius temporis Athenienses multas causas simultatum haberent erga et Corinthios et Thebanos, propter ea, quae bello Decelico admiserant. Sed nec iniuriarum meminerunt: et multum abfuit, ut id facerent. Atqui, Aeschine, tum utraque haec neque pro bene meritis suscipiebant, neque carere periculo videbant: sed propterea non deserebant supplices. quin pro gloria et honore semetipsos periculis offerebant recto et honesto consilio: cum omnium hominum vita morte finiatur, etiamsi quis in corte conclusum tueri sese studeat. Fortibus autem viris semper res honestae praeclaraeque omnes, spe bona munitis, suscipiendae sunt: et quicquid Dei voluntate contigerit, infractis animis perferendum. Haec maiores nostri factitabant, haec natu grandiores e vobis, qui Lacedaemonios conservastis, non amicos, neque bene meritos: sed post multas et magnas iniurias reipublicae nostrae factas, cum Thebani post Leuctricam victoriam eos deletum irent, obstitistis, non perterriti robore illo Thebanorum et gloria, qua florebant, neque ratione inita, quid in vos illi commisissent, pro quibus pugnabatis. Illis itaque factis Graecis omnibus declarastis, quicquid in vos ab ullo peccatum fuerit, contra eum vos caeteris in rebus retinere iracundiam: sin aliquorum salus aut libertas periclitari coeperit, vos offensarum oblivisci, nec ullam rationem habituros. Neque in hos tantum ita fuistis animati: sed rursus, cum Thebani Euboeam sibi vindicarent, non neglexistis, neque Themisonis et Theodori iniuriarum de Oropo estis recordati: sed et his opem tulistis: cum eo primum tempore se reipublicae ultro obtulerint quidam triremes instructuri, quorum unus et ego fui. Sed nondum de his. Etsi autem praeclarum fuit, conservasse vos insulam: illud tamen fuit multo praeclarius, quod, redactis in potestatem vestram et civibus et oppidis, ea iuste reddidistis illis ipsis, qui in vos deliquerant, nulla iniuriarum, cum ad fidem vestram confugissent, habita ratione. Sexcenta alia recensere possem, quae praetereo, navales pugnas, expeditiones, terrestria proelia, et olim commissa et nunc vestra aetate: quae respublica nostra omnia pro caeterorum Graecorum libertate gessit et incolumitate. Proinde ego, cum spectassem, rempublicam nostram tot et tantis in rebus pro aliorum utilitate dimicare voluisse: cum ipsius quodammodo res ageretur, quid iubere, quid vel suadere illi debui? Ut succenseret sci-
166 licet iis, qui defendi se cupiebant, et causas quaeritaret, propter quas omnes utilitates abiiceremus? Ecquis vero me iure non occidisset, si veterem reipublicae dignitatem et gloriam verbo duntaxat dehonestare instituissem? Nam ipsam rem satis scio vos nequaquam fuisse admissuros. Quod si voluissetis: quid vobis obstitisset? Non licebat? Non erant isti, qui id consulerent? Nunc ad ea

revertar, quae post haec ordine administravi, in quibus vos rursus considerabitis, quid reipublicae fuerit utilissimum. Nam cum viderem, Athenienses, classem vestram dilabi, et homines locupletes parvis impensis immunitatem consequi, cives autem mediocres aut tenues rem familiarem perdere, atque illa fieri, ut etiam respublica rerum gerendarum occasiones amitteret: legem tuli, qua et officium facere coëgi locupletes, et iniuria prohibui deinceps tenuiores. Atque in ea causa violatarum legum accusatus ad vos sum ingressus et ita absolutus, ut quintam suffragiorum partem non tulerit accusator. At quantam pecuniam duces classium aut secundanos aut tertianos mihi daturos fuisse putatis, maxime ut eam legem non ferrem: sin minus, ut praevaricatus eam non perferrem? Tantam, Athenienses, quantam apud vos dicere non audeo. Neque id ab re faciebant. Prioribus enim legibus eis licebat sedenis obire munera, sic ut ipsi pauca, immo nihil impenderent, inopes autem cives attererent. Mea vero lege cavebatur, ut pro facultatibus et portione singuli conferrent. Ita binarum triremium praefectus exstitit, qui prius sextus et decimus in unam contribuerat. Neque enim triremium praefectos se nominabant, sed contributores. Ne igitur nova ratio iniretur, neve ipsi officio fungi cogerentur, nihil est, quod daturi non fuerint. Ac mihi primum decretum recita, quo in iudicium veni: deinde recensiones, tum illam veteris legis, tum hanc meae. Recita.

DECRETUM.

Praetore Polycle XVI. die Sextilis, tribu praesidente Hippothoontia, Demosthenes, Demosthenis F., Paeaniensis, legem navalem
priori substituit, qua contributiones fiebant trierarchorum: iussit- 167
que senatus et populus. Cum autem violatarum legum reum fecisset Demosthenem Patrocles Phlyensis, non accepta suffragiorum parte solvit quingenas drachmas.

Age, profer et praeclaram recensionem.

RECENSIO.

Trierarchi ad triremem vocentur sedeni e manipulorum contributionibus, a quinque et viginti annis usque ad quadraginta, qui sumptus ex aequo suppeditent.

Age, confer cum hac meae legis recensionem.

RECENSIO.

Trierarchi ad triremem deligendi sunt e censu rei familiaris, a denis talentis. Quodsi res familiaris pluris aestimata fuerit, munus id pro portione ad ternas naves et scapham progrediatur. Eadem ratio servetur in iis, quorum opes decem talentis sunt minores, ut contributis aliis decem talenta expleant.

Num vobis parum opis attulisse videor pauperibus, aut parum impensuros fuisse putatis divites, ne ea, quae aequa sunt, praestare cogerentur? Neque vero illud solum mihi laudi duco,

quod non praevaricatus sum, aut, quod accusatus, absolutus sum: sed quod conducibilem etiam legem tuli et ipsa experientia comprobatam. Nam cum totius belli tempore classes ex mea lege mitterentur, nullus unquam trierarchus supplex fuit, ut oneratus: nullus in Munychia sedit: nullus e classiariis vinctus est: nulla triremis neque foris ob tarditatem periit reipublicae, neque domi relicta fuit, quod ire non posset. Ac veteribus legibus haec omnia fiebant: et in causa erant pauperes, qui obire munera non poterant. Multis sane facultates deerant. Ego autem cum a pauperibus ad divites transtulissem trierarchias: omnia rite fiebant. Enimvero propter hoc ipsum etiam laudem mereor, quod omnia eius generis munia mihi delegi, unde ad rempublicam simul et gloria et honos et copiae redirent: quodque nihil in-
168 vide, nihil acerbe, nihil malitiose gessi, aut abiecte, aut contra urbis dignitatem. Ac eundem esse meum animum constabit et in urbanis administrationibus et in Graecorum negotiis. Neque enim in republica locupletum gratiam praetuli defensioni multitudinis: neque in rebus Graecorum Philippi munera et hospitium pluris feci, quam communes Graecorum omnium utilitates. Reliquum nunc esse mihi puto, ut de praeconio dicam et rationibus referendis. Nam et optima fecisse me et perpetuo vestri esse studiosum et ad bene merendum de vobis paratum, satis ex his, quae dicta sunt, a me ostensum esse existimo. Tametsi actorum in republica factorumque meorum partem maximam praetereo: tum quod ordine mihi ad violatarum legum crimen respondendum esse censeo, tum quod, ut de reliquis administrationibus nihil dicam, vestrum tamen omnium conscientiam pro me loqui puto. Ac verba quidem, quae iste sursum et deorsum permiscendo de violatis legibus faciebat, ita me dii ament, neque vos percepisse arbitror, neque ipse potui pleraque intelligere. Simpliciter autem recta via de iure disputabo. Ego tantum absum ab eo, ut dicam, me non esse obnoxium (id quod iste modo subinde exagitabat et inculcabat), ut per omnem vitam obnoxium esse me fatear reddendae rationi eorum, quae administrarim aut gesserim apud vos: sed eorum, quae de meo pollicitus et largitus sum populo, nullum me diem obnoxium esse affirmo (audis, Aeschine?), neque alium quemquam, et si novem virorum aliquis fuerit. Quae enim lex est tanta iniquitate et inhumanitate referta, ut eum, qui aliquid de suo largitus est et humanitate atque liberalitate usus, et gratia spoliet et ad calumniatores adducat, illosque rationibus alienae liberalitatis exigendis praeficiat? Nulla certe. Quodsi quam iste esse ait, ostendat: in ea ego acquiescam et tacebo. Sed nulla est, Athenienses. At iste calumniator, quod tum theatralis pecuniae curator, largitus sum pecuniam: Eum, inquit, obnoxium laudavit senatus non scilicet ob eorum quicquam, quorum rationes referendae mihi erant, sed ob ea, quae largitus sum, o calumniator. Sed et murorum, inquit, instaurator fuisti. Et ob hoc ipsum recte laudabar, quod impensas de meo sum largitus et non expensas tuli. Expensi enim tabulae rationes et inquisitores

requirunt: donatio autem gratiarum actionem et laudationem merito consequitur. Quapropter hic ea de me scripsit. Atque haec
ita se habere, nec tantum legibus, sed vestris etiam moribus esse 169
definita, ego facile multifariam ostendam. Primum, Nausicles, dum cum imperio fuit, saepe a vobis corona donatus est ob privatam liberalitatem. Deinde, cum Diotimus clypeos dedit, atque iterum Charidemus, coronis ornati sunt. Etiam Neoptolemus hic, cum fuerit multis operibus praefectus, propter ea, quae de suo largitus est, honoribus est affectus. Nam id quidem indignum esset, si cui magistratu aliquo fungenti aut largiri sua reipublicae propter magistratum non liceret, aut pro datis non recipienda gratia, sed ratio reddenda esset. Haec ut vere a me dici constet, cape ipsa decreta de his facta et mihi recita. Recita.

DECRETUM.

Praetor fuit Demonicus Phlyensis, XXVI. die Sextilis, cum de sententia senatus et populi Callias Phrearrius dixit: Placere senatui populoque, corona donare Nausiclem, armamentario praefectum: quod, cum Athenienses legionarii bis mille essent in Imbro et Atheniensibus insulam incolentibus opem ferrent, cum Phialo, quaestor designatus, per tempestates navigare non posset et stipendia solvere militibus, de suo numeravit, nec expensa populo tulit: ac proclamandam esse coronam Bacchanalibus, novis tragoedis.

ALIUD DECRETUM.

Dixit Callias Phrearrius, consulibus de sententia senatus referentibus: Postquam Charidemus, cum legionibus Salaminem missus, et Diotimus, magister equitum, in conflictu ad fluvium militibus quibusdam ab hostibus spoliatis, privatis sumptibus adolescentes armarunt clypeis octingentis: placere senatui populoque, ut donentur Charidemus et Diotimus aurea corona et proclamentur Panathenaeis magnis, in gymnico certamine et Bacchanalibus, tragoedis novis. Proclamatio autem curae sit sexviris, consulibus agonothetis.

Horum singulis, Aeschine, magistratus, quem gesserant, rationes referendae erant: eorum, ob quae coronabantur, non item. Proinde nec mihi. In simili enim causa simile mihi cum aliis ius
quoque tribuendum est. Largitus sum? Propterea laudor: neque 170
propter ea, quae de meo dedi, sum obnoxius. In magistratu fui? De eo rationes retuli, non de iis, quae largitus sum, me dius fidius. At male gessi magistratum? Cur vero tu, qui adesses, cum me quaestores introducerent, non accusabas? Ut autem sciatis, istum ipsum testificari mihi, me ob ea esse corona donatum, propter quae rationes reddendae mihi non fuerunt, cape et recita totum decretum de me factum. Quod enim senatusconsultum non accusavit: eo ipso calumniatorem eum agere, non accusatorem, constabit.

DECRETUM.

Praetore Euthycle, vigesimo nono die Octobris, tribu praesi-

dente Oenia, Ctesipho, Leosthenis F., Anaphlystius, dixit: Quoniam Demosthenes, Demosthenis F., Paeaniensis, muris reficiendis curator factus, tria talenta de suo in opus insumpta populo donavit, et, theatrali pecuniae praefectus, largitus est ex omnibus tribubus iis, qui theatrali pecunia fruuntur, centum minas ad sacrificia: placere S. P. Q. A. laudare Demosthenem, Demosthenis filium, Paeaniensem, virtutis ergo et bonitatis, qua constanter utitur omni tempore in populum Atheniensem, et ornare corona aurea et proclamare coronam in theatro Bacchanalibus, tragoedis novis: praeconium autem curae sit agonothetae.

Quae igitur largitus sum, haec sunt, quorum tu nihil accusasti. Quae vero senatus pro his mihi tribuenda censet, ea sunt, quae accusas. Quae igitur data accipere legitimum esse confiteris, pro iis relatam gratiam violatarum legum accusas? At homo profligatissimus et diis invisus et revera lividus, qualis erit per deos? Nonne talis? Iam quod ad praeconium in theatro attinet, sexcenties sexcentos esse proclamatos praetereo: et me saepe ipsum prius esse corona donatum. Sed, Deum immortalem, itane vecors es et stupidus, Aeschine, ut intelligere nequeas, ei, qui coronatur, eandem contingere felicitatem, ubicunque corona proclametur: sed propter coronam donantium utilitatem in theatro fieri praeconium? Nam quotquot audivere, hi ad bene de republica merendum excitantur, et eos, qui gratiam referunt, magis laudant, quam eum,
171 qui coronatur: qua de causa legem eam respublica tulit. Sed ipsam cape legem et recita.

LEX.

Quos municipia quaedam coronant, earum coronarum praeconia fiant in ipsis municipiis, nisi si quos ipse populus Atheniensis aut senatus coronat: eos vero liceat in theatro Bacchanalibus proclamari.

Audis, Aeschine, legem perspicue dicere: Praeterquam si quos populus aut senatus corona ornaverit: hi vero proclamentur. Quid igitur, o miser, calumniaris? quid fabulas comminisceris? cur veratro te non purgas ob ista deliria? neque erubescis invidiae actionem instituere, non criminis alicuius, et leges alias immutare, alias mutilare, quas integras legi oportebat utique his, qui se ex legibus pronuntiaturos iurarunt? Et cum ita te geras, recenses, quae inesse oporteat homini populari: tanquam statuam elocaris ex tabulis, eamque postea receperis non ita perfectam, ut tabulae iubebant: aut tanquam e verbis, non e factis aut rebus gestis homines populares aestimentur, et vociferaris, fandaque et nefanda nominas, tanquam de plaustro, quae tibi tuoque generi insunt, non mihi. Atqui et hoc ego, Athenienses, convicium ab accusatione differre existimo, quod accusatio crimina complectitur, quorum supplicia legibus constituta sunt: convicium autem maledicta, quae, pro sua quique natura, inimici alii in alios dicere solent. Aedificata autem puto a maioribus haec praetoria, non ut, vobis e privatis aedibus in ea convoca-

tis, nefariis maledictis alios alii proscinderemus, sed ut iniurios in rempublicam convinceremus. Quae cum Aeschines aeque mecum sciret: scurram agere, quam accusatorem maluit. Sed hic quoque tamen par pari referre est aequum. Iam igitur eo veniam, si hoc prius interrogaro: Utrum te, Aeschine, reipublicae hostem aliquis, an meum esse dicat? Meum nimirum. Cur igitur, ubi me horum vicem legibus ulcisci potuisses, si quid deliquissem, neglexisti in relatione rationum, in accusationibus, in aliis iudiciis? ubi autem ego rebus omnibus sum innocens, legibus, tempore, praefinitione, praeiudiciis saepenumero prius hisce de rebus factis, innocentia mea 172
subinde declarata, et existimationis sive plus, sive minus (ut in rebus publice factis) ad rempublicam redire necesse est, ibi occursasti? Vide, ne, cum horum sis hostis, meum esse te simules. Postquam igitur, quod sit pium et iustum suffragium, omnibus est ostensum: meque, ut video (quamvis a conviciis natura abhorream), oportet propter coacervata istius maledicta pro multis et falsis maxime necessaria de eo dicere, atque ostendere, quis ille cum sit, et quibus ortus natalibus, adeo petulanter maledicere coeptet et verba quaedam exagitet: cum ipse ea dixerit, quae, quis est homo paulo moderatior, qui nominare non vereatur? Nam si Aeacus aut Rhadamanthus aut Minos esset accusator, et non vitiligator, rabula forensis, scriba perditus: eum tamen talia fuisse dicturum non existimo, neque tam molesta verba conquisiturum, tanquam in tragoedia: O Tellus et Sol et Virtus, et huius generis alia: et rursus intelligentiam et eruditionem invocantem, qua honesta et turpia discernantur. Haec enim utique dicentem eum audivistis. Quid vero tibi aut tuis, o sentina flagitiorum, est cum virtute commercii? quaeve talium rerum diiudicatio? unde assecutus, qui eam dignitatem adeptus es? Est vero tibi fas, eruditionis facere mentionem, qua qui vere perpoliti sunt, eorum nemo de se tale quicquam dixerit, sed, vel alio dicente, erubesceret. Ii vero, qui liberalis institutionis sunt expertes, ut tu, et prae ingenii stupore tamen simulant: id consequuntur, ut auditores fastidio enecent, cum talia iactant, non ut tales esse videantur. Quamquam autem copia non deest eorum, quae in te dicam, tamen dubito, cuius rei primum faciam mentionem: utrum illud dicam, patrem tuum Trometem servisse servitutem apud Elpiam, qui literas ad Thesei fanum doceret, crassis compedibus et ligno vinctum? aut matrem tuam, quotidianas nuptias in fornice apud Calamitem heroem celebrantem, te nobis, elegantem istam statuam et summum histrionem, edidisse? an ut tibicen nauticus Phormio, Dionis Phrearrii servus, eam ab illo praeclaro quaestu revocarit? Sed, ita me Iupiter diique omnes ament, vereor, ne, dum te digna dico, orationem me indignam instituisse videar. His igitur omissis, ab istius ipsius vita primordium capiam. Neque enim eorum fuit, quorum fuit: sed eorum unus fuit, quos populus exsecratur. Nam sero tandem, sero inquam, heri quidem certe et nudiustertius simul et Atheniensis factus est et orator, ac duabus syllabis additis patrem pro Tromete fecit Atrometum: matrem autem 173

perquam graviter Glaucotheam nominavit, quam Empusam omnes sciunt fuisse vocitatam, indito nimirum ex eo nomine, quod omnia et faceret et pateretur. Nam unde alioqui? Sed tamen adeo ingratus es et improbus natura, ut liber e servo, et dives e mendico per hosce factus, non modo gratiam eis non habeas, sed, mercede conductus, his in gerenda republica adverseris. Ac quae in controversia sunt, utrum ea pro republica dixerit, omittam: quae autem eum fecisse pro hostibus plane compertum est, ea in memoriam revocabo. Quis vestrum ignorat Antiphontem illum civitate eiectum, qui Philippo pollicitus, se navalia vestra incensurum, in urbem venit? Quem cum ego in Piraeo occultatum cepissem atque in concionem adduxissem: clamitando invidus iste et vociferando, me in populari imperio indigna facere, qui calamitosis civibus insultarem et aedes invaderem, effecit, ut sine decreto dimitteretur. Quod nisi senatus Areopagiticus, re animadversa, et vestram ignorantiam alieno tempore accidisse conspicatus, hominem indagasset et comprehensum ad vos reduxisset: ereptus fuisset homo talis, evitatoque supplicio amissus per istum speciosum oratorem. Nunc vos eum quaestione habita occidistis, quemadmodum sane et istum occisum oportebat. Itaque gnarus istius facinorum senatus Areopagiticus, cum vos eum patronum Delphici templi misissetis eadem ignoratione, qua multa vobis negotia publica elabuntur e manibus: ut eum etiam senatum in concilium adhibuistis, decernendi tradita auctoritate: istum is statim repudiavit ut proditorem et Hyperidi orationem mandavit: idque ab ara ferens suffragia fecit, neque ullum suffragium pro isto impuro latum est. Haec ut a me vere dici constet, arcesse mihi harum rerum testes.

TESTES.

Testificantur Demostheni vice omnium hi: Callias Suniensis, Zeno Phlyensis, Cleo Phalereus, Demonicus Marathonius: Cum populus aliquando designasset Aeschinem patronum Delphici templi ad Amphyctiones: nos in consessu iudicavimus, Hyperidem digniorem esse, qui pro civitate orationem haberet, et missus est Hype-
174 rides. Proinde cum istum verba facturum senatus repulerit et id munus alteri mandarit, tum proditorem eum esse, tum vobis male velle declaravit.

Unum igitur hoc factum est istius hominis generosi, non iis sane simile, quorum me accusat. Iam alterum recordamini. Cum Philippus Pythonem misisset Byzantium illum, adiunctis etiam sociorum suorum omnium legatis, eo consilio, ut nostram urbem probris afficeret atque ostenderet, eam delinquere: tunc ego Pythoni insolescenti et acriter in vos invehenti non cessi, neque stationem deserui: sed surrexi et respondi, neque civitatis nostrae causae defui, et Philippi iniurias tam evidenter coargui, ut eius socii ultro surgerent et confiterentur. At iste illis aderat et in patriam testimonium dicebat, idque falsum. Neque haec ei satis erant: quin, denuo post haec cum Anaxino exploratore in Thrasonis aedibus con-

gressus ac deprehensus est. At, qui ab hostibus missum solus solum convenit et cum eo consilia communicavit, is ipse natura fuit explorator et hostis patriae. Atque haec a me vere dici ut appareat, voca mihi horum testes.

TESTES.

Meledemus, Cleonis F., Hyperides, Callaeschri F., Nicomachus, Diophanti F., testificantur Demostheni, iureiurando adacti a ducibus: scire se, Aeschinem, Atrometi F., Cothocidem, convenisse noctu in aedes Thrasonis et consilia communicasse cum Anaxino, qui iudicatus fuit missus esse explorator a Philippo. Haec testimonia relata sunt praetore Nicia, tertio die Iunii.

Infinita alia, quae de eo referre possem, praetermitto. Nam ita omnino se res habet: multa ego huius generis etiam nunc possem ostendere, in quibus istum illis temporibus et hostibus inservire et insultare mihi compertum est: sed ea vos non diligenter memoriae mandatis, neque ea, qua conveniebat, iracundia prosequimini, et pravae cuidam consuetudini multum licentiae dedistis, ut cuilibet eum liceat, qui vestris utilitatibus patrocinatur, supplantare et calumniari, voluptatem et suavitatem audiendi convicia publicae utilitati praeferentes. Quapropter facilius est et semper tutius, hostibus inserviendo locare operam, quam eam in republica deligere stationem, qua vestra commoda propugnentur. Ac ante bellum aperte Philippum defendisse, grave quidem certe fuit, o tellus et dii (quis enim 175
neget?), contra patriam: sed date, si vultis, date ei hoc. Sed cum spoliatis iam palam navibus, vastata Chersoneso, homo Atticam invaderet, neque iam dubiae res essent, sed bellum arderet: quid pro vobis unquam egerit invidus iste iambophagus, ostendere non poterit: neque extat ullum vel maius vel minus decretum, factum ab Aeschine pro utilitate reipublicae. Sin aliquod exstare dicit, ostendat nunc ad meam aquam: sed nullum extat. Alterutrum autem necesse est, eum aut, quod nihil eorum, quae tum a me agebantur, posset reprehendere, non alia praeter ea scripsisse: aut, quod hostium commodis studeret, non in medium his protulisse meliora. Sed non dicebat, credo, neque scribebat, cum vobis aliquid mali dandum esset? Imo nemini alii dicendi locus erat. Ac caetera quidem respublica ferre fortasse poterat, quae iste clam faciebat: unum autem perfecit eiusmodi, Athenienses, quod caeteris omnibus fastigium imponeret, in quo magnam orationis suae partem comsumsit, Amphissensium Locrorum decreta recensendo, spe pervertendae veritatis. Id vero non ita est. Nam qui fieri possit? Multum certe abest. neque tu unquam elues ea, quae illic egisti: non adeo multa dices. Advoco autem in conspectu vestro, Athenienses, deos deasque universos, qui terram Atticam tenent, et Apollinem Pythium, qui est huic urbi patrius: et hos omnes precor, ut, si vera nunc dixi, cum primum vidi impurum istum eam rem aggredi (cognovi enim statim, cognovi), ut mihi felicitatem tribuant et salutem: sin ex odio aut propter privatam simultatem crimen isti falsum impingo, ne me

ullius boni fructum capere patiantur. Cur vero haec imprecatus sum, tamque vehementer asseveravi? Quod, cum et tabulas in curia repositas habeam, quibus haec possem aperte ostendere, et vos rem meminisse sciam, illud vereor, ne iste minor, quam qui tantum dare malorum potuerit, existimetur. quod prius accidit, cum miseris Phocensibus internecionis fuit auctor falsa huc renuntiando. Nam bellum Amphissense, propter quod ad Elatiam venit Philippus, et propter quod Amphictyonum dux designatus fuit (quae res universam Graeciam evertit), is est, qui excitarit, et omnium unus
176 vir maximorum auctor malorum fuerit. Ac tum statim me testificante et clamitante in concione: Bellum in Atticam introducis, Aeschine, bellum Amphyctionicum: alii, qui advocati cum eo considebant, me concionem habere vetabant: alii demirabantur et inane crimen ex privata simultate inferre me ei putabant. Quae autem natura fuerit rerum illarum, et qua de causa instructae illae fuerint et quomodo gestae: nunc audite, quando tum audire vobis non licuit. negotium enim probe concinnatum videbitis, et magnas utilitates ad cognitionem rerum communium capietis. Quanta igitur fuerit in Philippo calliditas, spectate. Belli vestri finem aut exitum nullum reperiebat Philippus, nisi Thebanos et Thessalos hostes effecisset nostrae urbi. quantumvis enim misere et male vestri duces cum eo bellarent: tamen ab ipso bello et praedonibus infinitis malis vexabatur. Neque enim e ditione eius quicquam, quod ibi nasceretur, vel exportabatur vel importabatur, quo ipse indigebat. Neque vero erat eo tempore mari vobis potentior: neque in Atticam venire poterat, si nec Thessali eum sequerentur, nec Thebani transitum darent. Usu veniebat autem ei, qualescunque duces missos a vobis (omitto enim hoc) proelio superanti, ob ipsam loci naturam et utrorumque facultates ut male tractaretur. Quodsi suarum causa inimicitiarum sive Thessalis sive Thebanis suaderet, ut vos invaderent, neminem sibi obtemperaturum putabat: sin per speciem communis causae illorum dux designaretur, facilius sperabat, se alia fraude, alia persuasione consecuturum. Quid igitur? Instituit (spectate, quam bene) bellum excitare inter Amphictyones, et in Pylaea tumultum: ad eas enim res statim putabat eos opem suam requisituros. Cuius belli, si quis vel a se missus assessor vel suorum sociorum auctor esset: rem fore suspectam putabat, ac Thebanos et Thessalos denique omnes fore cautiores: sin Atheniensis et a vobis esset, suis adversariis, qui id ageret, facile clam futurum. id quod accidit. Quo igitur ea pacto confecit? Conduxit istum. Nemine autem rem, ut opinor, praesciente aut cavente (quemadmodum apud vos talia fieri solent), designatus iste Pylagoras, et, tri bus quatuorve suffragatis, renunciatus est. Ut autem assumta rei publicae nostrae auctoritate ad Amphictyones venit: aliis rebus omn bus relictis et despectis ea confecit, propter quae conductus era
177 et verbis speciosis ac fabulis, unde Cirrhaeus ager consecratus e set, compositis atque commemoratis, hominibus eloquentiae n assuetis et futura non prospicientibus assessoribus persuadet, ut

cernerent, obeundum esse agrum, quem se Amphissenses pro suo fundo colere dicebant, iste autem ad consecratam regionem pertinere criminabatur, Locrensibus nullam mulctam nobis imponentibus, neque ea, quae nunc iste per mendacium causatur, postulantibus. Quod inde cognoscetis. Haud licebat utique Locrensibus, non citata nostra urbe, iudicium contra nostram urbem exsequi. Quis igitur vos citavit? quo praeditus magistratu? Dic, quis sit conscius, ostende. Verum haudquaquam poteris: sed inani isto praetextu abutebaris et falso. Obeuntibus igitur agrum Amphictyonibus de sententia istius: facto impetu Locrenses, parum abfuit, quin universos iaculis conficerent: quosdam etiam comprehenderunt legatorum. Ut vero semel ex his querimoniae et bellum adversus Amphissenses conflatum est: primum Cottyphus ipsorum Amphictyonum duxit exercitum. Ut autem alii non venerunt, alii, qui venerant, nihil egerunt: in sequente conventu rem ad Philippum statim ducem referebant subornati et olim scelerati quidam e Thessalis et aliis oppidis. Et quidem causas probabiles habebant. aut enim ipsis tributa conferenda et alendum peregrinum militem dicebant et mulctandos, qui facere id recusarent: aut illum ducem eligendum. Quid multis? Sic creatus est imperator: et post haec, collecto statim exercitu, progressus, tanquam Cirrhaeum agrum invasurus esset, multum valere iussis et Cirrhaeis et Locrensibus, Elateam occupat. Quod nisi statim Thebani, mutata sententia, se vobiscum coniunxissent: tanquam torrens universa belli moles in urbem nostram irruisset. Nunc (tum quidem) eum illi subito coërcuerunt: idque factum est cumprimis, Athenienses, numinis alicuius benignitate erga vos, post autem, et quantum in uno viro est, mea quoque auctoritate. Da vero mihi decreta ista et tempora, quibus horum quidque factum est: ut sciatis, quantis rebus turbatis nefarium istud caput poenas non dederit. Recita decreta.

DECRETUM AMPHICTYONUM.

Sacerdote Clinagora, verno conventu, visum est Pylagoris et assessoribus Amphictyonum: quoniam Amphissenses sacrum agrum 178
invadant, et conserant, et armentis depascant: Pylagoris et assessoribus in rem praesentem veniendum, et columnis limites dirimendos, et interdicendum Amphissensibus, ne in posterum invadant.

ALIUD DECRETUM.

Sacerdote Clinagora, verno conventu, visum est Pylagoris et assessoribus Amphictyonum et communi Amphictyonum: quando Amphissenses sacrum agrum inter se partiti colant, et armenta in eo pascant, et, cum id facere prohiberentur, armata manu progressi commune Graecorum concilium vi repulerint, quosdam etiam vulneribus affecerint, et ducem creatum ab Amphictyonibus Cottyphum Arcadem: legationem ad Philippum Macedonem mittendam, et petendum, ut opituletur et Apollini et Amphictyonibus, neque patiatur, ab impiis Amphissensibus Deo fraudem fieri, atque eum di-

ctatorem creari a Graecis, qui ius habeant concilii Amphictyonum.

Age recita et tempora, quibus haec facta sunt: fuerunt enim ea, quibus iste Pylagoram egit. Recita.

TEMPORA.

Praetor Mnesithides, decimo sexto die Novembris.

Age, da mihi literas, quas, ut non parebant Thebani, misit ad Peloponnenses socios Philippus: ut etiam ex iis perspiciatis veram causam rerum, quae erat, ut illa, quae contra Graeciam et Thebanos et vos moliretur, occultaret, seque communia decreta Amphictyonum exsequi simularet. Qui vero eas occasiones et praetextus ei suppeditarat, iste fuit. Recita.

LITERAE PHILIPPI.

Rex Macedonum Philippus Peloponnensium foederatorum ma-
179 gistratibus et assessoribus et aliis sociis omnibus S. Quoniam Locrenses, qui Ozolae nominantur atque Amphissam incolunt, in delubrum Apollinis Delphici delinquunt, et sacrum agrum armata manu progressi depraedantur: Deo, vobis adiutoribus, opem feram, et ulciscar eos, qui ius gentium et religionem violarunt. Quare armati nobis occurrite in Phocide, allato commeatu quadraginta dierum, hoc mense Loo, ut nos habemus, ut Athenienses, Boëdromione (Sextili), ut Corinthii, Panemo. Qui autem universi nobis occurrerint, eorum consiliis utemur: eos vero, qui se nobiscum non coniunxerint, mulctabimus. Valete.

Videtis eum fugere suas causas, et in Amphictyonicas confugere? Quis igitur illis concinnandis adiutor? quis causas suppeditavit? quis malorum, quae inciderunt, potissimum auctor? Nonne iste? Ne igitur passim dicatis, Athenienses, ab uno homine Graeciam esse talia perpessam. non ab uno, sed a multis atque improbis in singulis urbibus, proh divûm fidem atque hominum: quorum iste unus est, quem (si verum libere dicendum sit) non dubitarim ego communem pestem eorum, quae postea perierunt, omnium dicere, hominum, locorum, urbium. Qui enim semen praebuit, is enatae segetis malorum est auctor, quem qui non e primo statim adspectu sitis aversati, demiror. Sed magnae, ut apparet, apud vos tenebrae sunt obiectae veritati. Accidit autem mihi facinora illius contra patriam designata aggresso, ut ad ea pervenerim, quae contra illum ego in republica gessi: quae cum multis de causis merito ex me audietis, tum vero, quod turpe est, Athenienses, cum ego molestias ipsas laborum vestra causa susceptorum tolerarim, vos nec verba, quae de rebus illis facienda sint, velle sustinere. Cum viderem, Thebanos atque adeo vos quoque propemodum, a Philippi procuratoribus et hominibus apud utrosque corruptis adductos, id, quod utrisque erat formidabile magnamque cautionem requirebat, ne potentiam Philippi crescere sineretis, negligere, nec ullam eius rei cavendae suscipere curam, ad inimicitias autem mutuasque simultates propendere: hoc ut ne fieret, perpetuo cavebam, qui non meapte

duntaxat prudentia sic expedire existimarem, sed Aristophontem etiam, itemque Eubulum omni tempore conciliare voluisse illam amicitiam, et, cum aliis de rebus saepe inter se dissentirent, in hoc semper concordasse scirem. quos tu viventes, o Vulpecula, assentans sectabare, defunctis obtrectare non erubescis. Nam quod me 180
de Thebanis accusas: illos, qui ante me societatem illam probaverunt, multo magis quam me accusas. Sed illuc redeo: Amphissensi bello per istum excitato et inimicitiis adversus Thebanos per alios eius adiutores perfectis, accidisse, ut Philippus nos aggrederetur: qua de causa isti urbes inter se committebant. Quod nisi paulo ante evigilassemus, ne recuperare quidem vires licuisset. eo usque isti rem perduxerant. Ut vero alii in alios fueritis animati, his decretis auditis et responsionibus, scietis. Age cape haec et lege.

DECRETUM.

Heropytho praetore, XXVI. die Februarii, tribu praesidente Erechtheia, de sententia senatus et ducum: Quoniam Philippus oppida quaedam finitima occupavit, quaedam populatur, atque in summa ad Atticam invadendam se instruit, foedus nostrum pro nihilo ducens, et iusiurandum solvere instituit ac pacem, fidem mutuo datam frangens: placere senatui populoque, ut legati ad eum mittantur, qui cum eo agant et eum hortentur, potissimum ut concordiam nobiscum factam et pacta tueatur: sin minus, ut spatium deliberandi praebeat reipublicae et inducias usque ad mensem Aprilem proroget. Lecti sunt e senatu: Simus Anagyrrhasius, Euthydemus Phliasius, Bulagoras Alopecensis.

ALIUD DECRETUM.

Heropytho praetore, pridie Calend. Apriles, de belli ducis sententia: Quoniam Philippus Thebanos alienare a nobis instituit, itaque se paravit, ut in Atticae loca proxima cum omni exercitu ingrediatur, in quo foedus nobiscum ictum violat: placere senatui populoque, ut ad eum mittantur caduceator et legati, qui petant et eum hortentur, ut inducias faciat, ut e re nata populus delibe- 181
ret. (Nunc enim eum non instituisse opem ferre in ulla re moderata) Lecti sunt a senatu: Nearchus, Sosinomi F., Polycrates, Epiphronis F., et caduceator Eunomus Anaphlystius e populo.

Recita etiam responsa.

RESPONSA DATA ATHENIENSIBUS.

Rex Macedonum Philippus Senatui populoque Atheniensi S. Quo animo fueritis erga nos ab initio affecti, non ignoro, et quid studio habeatis, coniungere vobiscum Thessalos et Thebanos atque adeo Boeotios etiam cupientes. Qui cum saniores sint, et vestram amplecti sectam vobisque subiicere se recusent, atque a parte utilitatis stent: nunc mutata sententia, missis legatis et caduceatoribus, pactionum mentionem facitis et inducias petitis, nulla per nos iniuria lacessiti. Verumtamen ego, legatis auditis, annuo

postulatis et paratus sum facere inducias: si eos, qui vobis non recte consulunt, repudiatos ea, qua digni sunt, ignominia mulctabitis. Valete.

RESPONSA DATA THEBANIS.

Rex Macedonum Philippus Senatui populoque Thebano S. Accepi literas vestras, quibus concordiam et pacem mecum factam renovatis: sed tamen audio, Athenienses omni studio contendere, ut ipsorum decretis suffragemini. Ut igitur prius vos accusabam, quod spem, quam illi faciebant, essetis amplexuri et eorum institutum secuturi: ita nunc, posteaquam intellexi, malle vos pacem nobiscum factam tueri, quam aliorum sequi sententias, sum delectatus, et vos cum multis nominibus laudo, tum eo potissimum, quod et tutiora consilia sectamini et benevolentiam erga nos retinetis. Quod non parum vobis momenti allaturum puto, si in isto instituto perseverabitis. Valete.

Ita concitatis inter se urbibus Philippus istorum opera, et his decretis elatus et responsionibus, adventavit cum exercitu et Elateam occupavit, tanquam, etiamsi quid accidisset, non iam conspi-
182 raturis vobis et Thebanis. Verum qui tumultus in urbe tum fuerit excitatus, nostis omnes: paucis tamen audite cognitu maxime necessaria. Vespera erat: venit autem quidam ad consules, Elateam esse occupatam nuntians. Post haec alii a coena surgentes et circumforaneos e tabernis expellebant et crates incendebant: alii duces arcessebant et tubicinem vocabant: tumultu denique referta erat urbs. Postridie primo diluculo consules senatum in curiam vocabant, vos autem in concionem ibatis: ac priusquam senatus referret ac decerneret, universus populus iam consederat: post, ut ingressus fuit senatus, et consules ea, quae sibi nuntiata fuerant, proposuerunt et nuntium produxerunt, isque rem narravit, praeco rogabat: Quis concionem habere vellet? Nemo prodibat. Saepius rogante praecone, nihilo magis surgebat quisquam, praesentibus omnibus ducibus, omnibus oratoribus, et communi patriae voce requirente aliquem, qui de urbis incolumitate dissereret. Quam enim praeco vocem ex instituto legum edit, haec iure communis est totius patriae vox existimanda. Quodsi surgendum fuisset iis, qui rempublicam salvam voluissent, omnes vos caeterique Athenienses consurrexissetis et ad suggestum accessissetis (omnes enim, satis scio, incolumem esse eam voluissetis): sin ditissimis, trecentis: sin quibus utraque haec suppetebant, ut et reipublicae consultum cuperent et divites essent, iis, qui postea magna largiti sunt: id quod propter et benevolentiam et divitias fecerunt. Sed illud tempus nimirum et illa dies non modo bene cupientem et locupletem virum postulabat: sed et in rebus illis ab initio versatum et recte meditatum, qua gratia Philippus illa ageret et quid sibi vellet. Quas res qui ignorabat et non multo ante pervestigarat accurate, sive benevolus sive dives esset, nihilo magis sciturus erat, quid aut agendum aut suadendum vobis esset. Is igitur eo die ego exstiti

et progressus ad vos ea dixi, quae me referentem duabus de cau-
sis attente audiatis velim: tum ut sciatis, me solum ex oratoribus
et in republica versantibus benevolentiae munus in periculis non
deseruisse, sed ex officio boni civis et dixisse et scripsisse pro vo-
bis in ipsa trepidatione, quae opus fuerunt: tum quod, exiguo im- 18
penso tempore, ad adeunda reliqua reipublicae munia multo eritis
instructiores. Dicebam igitur, qui nimis illud formidarent, quod
Thebani Philippo amici essent, eos videri mihi negotia illa non
intelligere: satis enim scire me, si id ita se haberet, nos eum non
Elateae, sed in nostris versari finibus audituros: verum ubi res
Thebanas composuisset, eum huc venturum esse me compertum
habere. Ut autem haec, inquam, se habeant, audite me. Ille, quos-
cunque Thebanorum vel allicere pecunia vel decipere licuit, para-
tos habet: eos autem, qui principio illi restiterunt et adhuc adver-
santur, nequaquam commovere potest. Quid igitur sibi vult, et
quamobrem Elateam occupavit? Ut, e vicinia ostenso exercitu ar-
misque admotis, et suos amicos confirmaret atque erigeret, et ad-
versarios percelleret: quo aut prae metu ea, quae nunc nolunt,
concedant, aut cogantur. Quod si igitur, inquam, in praesentia,
si qua re Thebani vos offenderunt, eius meminisse et eis, ut qui
cum hostibus faciant, diffidere instituemus: primum, quod optarit
Philippus, id faciemus: deinde vereor, ne illi, qui nunc ei adver-
santur, cum eo se coniungant, et omnes uno animo Philippo stu-
deant, atque in Atticam veniant utrique. Verum si mihi parebitis
et in iis, quae dixero, considerandis potius quam exagitandis eritis
occupati: arbitror fore, ut et recta dicere videar et imminens rei-
publicae periculum propulsem. Quid igitur faciendum esse censeo?
Primum metum hunc remittendum: deinde, mutata sententia, The-
banis esse metuendum, ut qui cladibus sint multo propriores et
periculo priores expositi: tertio loco, iuventutem et equites Eleusi-
nem esse educendos, ut ostendatis omnibus, vosmetipsos esse in
armis, et ut, qui Thebis vobiscum faciunt, pari libertate suam
tueri causam audeant, cum sciant, quemadmodum iis, qui patriam
Philippo vendunt, praesto est Elateae qui opituletur exercitus, sic
libertatis assertoribus vos paratos esse ad ferendum auxilium, si
quis eos invaserit. Post haec decerni iubeo decem legatos, et eo-
rum atque ducum auctoritati permittendum, et quando sit illuc ve-
niendum, et quando hinc abeundum. Sed ubi Thebas legati vene-
rint, quomodo rem hanc administrabitis? Magnopere moneo, ut
mihi auscultetis, neque a Thebanis quicquam postuletis (est enim 184
id hoc tempore alienum): sed polliceamini, vos opem laturos, si
iusserint, quod et ipsi in extremo discrimine versentur, et vos
melius quam illi ventura prospiciatis: ut, si haec admiserint et no-
bis paruerint, tum ea, quae volumus, consequamur, tum pro di-
gnitate nostrae reipublicae conficiamus: sin forte voto frustari con-
tigerit, illi semetipsos accusent, si quid nunc deliquerint, nos au-
tem nihil turpe aut humile egerimus. His et similibus dictis, de-
scendi. Quae cum collaudassent omnes, et nemo quicquam contra

dixisset: non haec ita dixi, ut non scriberem, neque ita scripsi, ut legationem non obirem, neque legationem ita obii, ut Thebanis non persuaderem: sed ab initio ad finem usque sum omnia persecutus, et me vestra causa in urgentia rempublicam undique pericula conieci. Age, profer mihi decretum, quod tum factum est. Iam vero quem vis, Aeschine, te, et quem me ipsum illo esse die ponam? Vis me quidem eum, quem tu per convicium et contumeliam Battalum voces, te vero heroem, nec eum vulgarem, sed illorum aliquem, qui in scena celebrantur, Cresphontem aut Creontem aut quem aliquando in Colytto Oenomaum male repraesentando contrivisti? Illo igitur tempore Paeaniensis ego Battalus me praestiti patriae utiliorem, quam tu Cothocides Oenomaus. Tui nullus uspiam fuit usus: ego vero, quae bonum civem decent, feci omnia. Recita decretum.

DECRETUM DEMOSTHENIS.

Praetore Nausicle, tribu praesidente Aiacia, decimo sexto die Maii, Demosthenes, Demosthenis F., Paeaniensis, dixit: Quoniam Philippum, Macedonum regem, superiori tempore conditiones pacis cum populo Atheniensi factae violasse constat, despecto iureiurando et apud omnes Graecos usitato iure: et urbes intercipere nihil ad se attinentes: quasdam etiam, quae Atheniensium fuerunt, expugnatas cepisse, nulla a populo Atheniensi lacessitum iniuria: et in praesentia longe grassari vi et crudelitate (nam et quaedam Graeca oppida praesidiis tenet, et respublicas abrogat: quaedam 185 etiam exscindit, et cives sub corona vendit: in quaedam etiam, Graecis eiectis, barbaros collocat in fana et monumenta maiorum inductos: in quo nihil sane alienum facit vel patria sua vel moribus, et hac sua fortuna importune utitur, oblitus sui, qui e parvo et quolibet factus sit insperato magnus. Ac dum oppida eum videbat intercipientem barbara et privata, minus in se delinqui putabat populus Atheniensis: nunc vero videns, Graecarum urbium alias indigne tractari, alias everti, iniquum esse censet et gloria maiorum indignum, committere, ut Graeci servitute opprimantur): itaque visum est senatui populoque Atheniensi, ut, votis nuncupatis et sacris peractis diis et heroibus urbis tutelaribus et ditionis Atheniensium, et revocata in memoriam virtute maiorum, qui pluris fecere defensionem Graeciae libertatis, quam suam patriam: ut ducentae naves in mare protrahantur, et navarchus intra Pylas appellat, et dux ac magister equitum pedestres et equestres copias Eleusinem educant, et ut legati mittantur ad caeteros Graecos, ac primum omnium ad Thebanos (propterea quod Philippus agro illorum est proximus), qui eos cohortentur, ut a Philippo non perterrefacti suam et aliorum Graecorum libertatem defendant, et indicent, populum Atheniensem, obliterata veterum, si quae inter urbes intercesserint, offensarum memoria, opem laturum et copiis et pecunia et telis et armis: qui sciat, ipsis inter se contendere de principatu, cum Graeci sint, praeclarum esse, homini au-

tem alienigenae parere et principatu spoliari, indignum esse Graecorum gloria et virtute maiorum: ad haec nec alienum sibi ducere populum Atheniensem Thebanorum populum vel cognatione vel gentilitate, et recordari maiorum suorum collata in Thebanorum maiores beneficia: cum et Herculis liberos, qui patrio imperio a Peloponnensibus spoliarentur, restituerint, bello devictis iis, qui contra venire conabantur Herculis liberis: et nos Oedipum eiusque comites eiectos suscepisse, et multa humanitatis et celebrata officia praestitisse Thebanis. Quamobrem ne nunc quidem populum Atheniensem Thebanorum caeterorumque Graecorum commodis defuturum: et pacisci cum eis de ineunda et societate et affinitate, 186
et iureiurando dando et accipiendo. Legati: Demosthenes, Demosthenis F., Paeaniensis, Hyperides, Cleandri F., Sphettius, Mnesithides, Antiphanis F., Phrearrius, Democrates, Sophili F., Phlyensis, Calaeschrus, Diotimi F., Cothocides.

Hoc Thebanarum rerum fuit initium, haec prima constitutio: cum ante in inimicitias et odium et diffidentiam per istos impulsae essent civitates. Hoc decretum effecit, ut, quod tum rempublicam circumdederat periculum, tanquam nubes praeteriret. Fuisset igitur boni civis, tum ostendere omnibus, si quid his haberet melius: non, nunc reprehendere. Consiliarius enim et calumniator, cum nulla re alia inter se sint similes, tum hoc maxime differunt, quod ille ante res sententiam dicit, et se reddit obnoxium iis, qui paruerint fortunae, temporibus, cuilibet: hic, cum dicendum fuisset, tacuit, si quid adversi accidit, id exagitat. Illud igitur, ut dixi, tempus fuisset viri solliciti de republica et de habendis iustis orationibus. Ego vero tam prolixe ago, ut, si quis nunc aliquid melius proferre potest, aut si quid omnino fieri potuit aliud, quam ea, quae ego delegi, me iniurium esse confitear. Si quid enim est, quod nunc aliquis vidit, quod tum fieri profuisset: id ego me fateor ignorare non debuisse. Si vero neque est, neque fuit, neque dicere quisquam vel hodie possit: quid consiliario fuit agendum? Non eorum, quae esse viderentur quaeque darentur, optima eligenda? At ego id feci, praecone rogante, Aeschine, quis concionari vellet? non, quis praeterita criminari? nec, quis praestare vellet futurorum eventum? Cum vero tu mutus illis temporibus in concionibus sederes: ego progressus verba feci. Sed quoniam id tum non fecisti, nunc saltem ostende, dic, quaenam aut oratio, quae fuerit invenienda, aut quae reipublicae utilis occasio fuerit a me praetermissa? quae societas? quae actio, ad quam hi potius incitandi mihi fuerint? Atqui praeterita missa fieri solent semper ab omnibus, neque de iis usquam quisquam deliberationem instituit: cum aut futura aut praesentia consiliarii munus requirant. Tum vero cladium aliae impendebant (ut apparebat), aliae iam aderant. In quibus institutum mearum administrationum spectare, non eventum calumniari debes. Rerum enim omnium exitus talis est, qualem Deus esse voluit: ipsum vero propositum consulentis animum declarat. Ne igitur id iniuriae loco mihi numeres, si ita contigit, 187

ut Philippus proelio victor esset. Eius enim rei finis in Dei voluntate, non penes me fuit. Sed me non omnia, quae humano provideri consilio possent, exquisivisse, nec ea recte et diligenter egisse, et industria maiore, quam pro viribus, aut non praeclaras res et e dignitate reipublicae instituisse et necessarias: haec mihi cum ostenderis, tum demum accusato. Sin autem delatum fulmen aut tempestas non modo vobis, sed omnibus etiam aliis Graecis maior fuit: quid erat faciendum? Perinde id quidem fuerit, ac si quis navicularium, qui incolumitatis causa fecisset omnia et navigium rebus omnibus adornasset, quas ad eius conservationem facere putabat, postea tempestate conflictatum, et fatiscentibus ei aliquibus instrumentis aut prorsus etiam confractis, naufragii criminetur. At neque gubernavi navem, inquiet, quemadmodum nec ego exercitum duxi: neque fortunae fui dominus, sed illa domina est omnium. Iam illud considera et vide, si nobis, Thebanis adiutoribus, is proelii exitus in fatis fuit: quid fuisset expectandum, si nec illos socios, sed cum Philippo coniunctos, adversarios habuissemus? (qua de re quid tum ille non dixit?) et, si nunc, cum tridui itinere proelium ab Attica commissum fuerit, tantum periculum et terror civitati incessit: quid, sicubi in agro nostro ea clades accidisset, fuit expectandum? Numquid putatis futurum fuisse, ut liceret nobis etiamnum stare, convenire, respirare? Multum unus dies et duo et tres reipublicae contulerunt ad salutem. Tum autem — sed dictu indigna sunt ea, quae ne experiremur, numinis alicuius benignitate factum est et obiectu societatis huius, quam tu accusas. Haec autem omnia ad vos pertinere volo, Iudices, et ad circumstantem foris coronam et audientem: nam ad istum quidem inquinatum hominem brevis et perspicua satis esset oratio. Nam si tibi explorata fuerunt futura, Aeschine, soli, cum respublica de iis deliberabat, tum praedicenda fuerunt: sin haud praesciebas, eiusdem reus es inscitiae cum aliis. Cur igitur ob ea tu me magis accusas, quam ego te? Tanto enim ego in iis ipsis te melior civis fui, quae dico (nequedum de aliis dissero), quo maiorem ego navavi operam in iis rebus, quae omnibus videbantur profuturae, nullius privati periculi metu aut respectu deterritus. Tu vero neque alia his meliora dicebas (alioqui meis non usi essent consiliis), neque ad haec ipsa exsequenda quicquam utilitatis et studii conferebas: sed quod homo nequissimus fecerit et reipu-
188 blicae inimicissimus, id fecisti: post eventum prodiisti: et simulac Aristratus Naxi et Aristolaus Thasi, nostrae urbis inimicissimi, Atheniensium amicos iudiciis vexant, etiam Athenis Aeschines Demosthenem accusat. Verum cui Graecorum calamitates ad nominis celebritatem et exsultationem reservabantur, eum aequius esset ipsum interfici, quam alios accusare: et cui eadem tempora, quae reipublicae hostibus, profuerunt, is bonus esse civis et patriae amans haud potest: idque declarat et vita tua et facta et acta tua in republica et non acta. Agitur aliquid, quod e re vestra fore videatur? Mutus Aeschines. Non successit aliquid et secus evenit,

quam oportuit? Adest Aeschines: quemadmodum rupta et convul-
sa, si quid mali corpus occuparit, tum commoventur. Cum autem
eventum acriter urgeat: aliquid etiam dicam admirabile (et quae-
so per deos, ne quis meam demiretur insolentiam: sed ut id, quod
dicam, consideret cum benevolentia). Si omnibus perspicua fuis-
sent ea, quae futura erant, et praescissent omnes et tu praedixis-
ses, Aeschine, et obtestatus esses calamitans et vociferans, qui nec
os aperuisti: ne tum quidem haec missa reipublicae facienda fuis-
sent, si modo vel gloriae maiorum vel memoriae posteritatis ratio-
nem habuisset. Nunc enim frustrata esse conatibus iudicatur (quod
omnibus commune est mortalibus, si Deo visum ita fuerit): tum
vero si principatum sibi in alios arrogasset, eoque postea cessisset:
omnes Graecos ab ea Philippo esse proditos, crimini daretur. Nam
si illa sine certamine abiecisset, propter quae nulla non pericula
maiores adierunt: quis te non conspuisset? Neque enim rempubli-
cam aut me. Quibus, deum immortalem, oculis, qua fronte ad-
spexissemus hospites in nostram urbem ventitantes, si res eo, quo
nunc, redissent, et dux et dominus omnium Philippus esset crea-
tus, et proelium ad ea prohibenda susceptum alii sine nobis com-
misissent? praesertim cum superioribus temporibus respublica no-
stra nunquam ingloriam securitatem periculis honestatis causa sus-
ceptis praeposuerit? Quis enim Graecorum nescit, quis Barbaro-
rum, et a Thebanis et, qui ante hos potentes fuere, Lacedaemo-
niis et a Persarum rege cum optima gratia hoc libenter concessum
fuisse reipublicae, ut, quicquid vellet, acciperet et sua teneret, im-
perata faceret, et alium Graecis sineret imperare? Verum ea non
erant Atheniensibus patria nimirum, nec tolerabilia, nec insita, ne- 189
que unquam quisquam reipublicae nostrae ab omni aevo persua-
dere potuit, ut cum potentibus quidem, sed iniusta agentibus con-
iuncta, tuto serviret: sed dimicare de principatu, de honore et
gloria periclitari nullo unquam aevo destitit. Atque ea vos ita
splendida et convenientia vestris moribus esse putabatis, ut et e
maioribus eos, qui haec fecerunt, maxime laudetis: nec iniuria.
Quis enim non admiretur virtutem illorum virorum, qui et regio-
nem et urbem relinquere voluerunt triremibus conscensis, ne im-
perata facere cogerentur? Et eius rei suasorem, Themistoclem, du-
cem elegerunt: eum autem, qui pronuntiarat, imperium exsequen-
dum esse, Cyrsilum, lapidarunt, non ipsum solum, sed et mulie-
res vestrae uxorem eius. Non enim quaerebant illius temporis
Athenienses vel oratorem vel ducem, per quem feliciter servirent:
sed nec vivendum sibi censebant, nisi cum libertate vivere liceret.
Nam eorum quisque putabat, se non patri et matri duntaxat esse
natum, sed etiam patriae. Quid vero interest? Quod is, qui se
parentibus tantum natum esse putat, fatalem et naturalem mortem
expectat: qui autem et patriae, is, ne hanc servire videat, emori
volet, et magis metuendas esse ducet contumelias et ignominias,
quas in serviente urbe ferre necesse est, quam interitum. Quodsi
hoc ego dicere aggrederer, vos a me excitatos esse ad elationem

animorum dignam maioribus: nemo est, quin iure me reprehenderet. Nunc ego vestra esse haec instituta declaro, et ostendo, etiam ante me his animis fuisse rempublicam: caeterum ministerii partem in singulis rebus gestis ad me quoque esse referendam affirmo. Iste autem, dum omnium me accusat et succensere mihi vos iubet, ut qui terrorum et periculorum causa reipublicae fuerim, non mihi tantum hunc eripere honorem studet: sed laudationibus etiam vos ad omnem posteritatem privat. Nam si hunc virum, quasi reipublicae non optime praefuerit, condemnabitis: errasse videbimini, non fortunae temeritate cladem accepisse. Sed fieri non potest, Athenienses, ut erraveritis, defensione libertatis et salutis omnium cum periculo suscepta: non, testor maiores nostros, qui in Marathone pro aliis dimicarunt, et qui ad Plataeas in acie steterunt, et qui ad
190 Salaminem navale proelium commiserunt, et qui ad Artemisium, et multos alios, qui in publicis monumentis sepulti iacent, fortes viros: quos universos aeque respublica eodem dignata honore sepeliit, Aeschine, non eos ex illis, qui rem bene gesserunt aut vicerunt, solos. idque iure ac merito. Quid enim fortium virorum officium fuit, omnes praestiterunt: fortuna autem, quam cuique numen tribuit, ea sunt usi. Et, o exsecrande et gibbose literator, tu, quo me honore horum et humanitate fraudares, triumphos et proelia et antiqua facinora narrabas, quorum quodnam requirebat hoc iudicium? Me vero, tertiane histrio, ad dandum reipublicae de principatu consilium progressum, cuius sumere animum conveniebat? Eiusne, qui his indigna diceret? Iure quidem occisus essem. Deinde neque vos decet, Athenienses, eodem animo causas privatas et publicas disceptare: sed ut quotidianae vitae contractus e privatis legibus et factis spectandi sunt, ita in communibus institutis ad maiorum dignitatem est respiciendum, et suspicere se una cum baculo et tessera magnanimitatem reipublicae unicuique existimandum, cum ad publicas causas diiudicandas acceditis: siquidem ab illis non degenerandum esse creditis. Sed in facinora maiorum vestrorum delapsus, quaedam decreta et acta praeterii. Eo igitur revertar, unde sum digressus. Ut Thebas pervenimus, Philippi et Thessalorum sociorum legatos ibi invenimus: ac nostros amicos perterritos, illius confidentes. Ut autem haec me nunc non utilitatis meae causa confingere appareat: recita mihi literas, quas nos legatum statim misimus. Quamquam ille tam insigni usus est calumnia, ut, si quid recte factum est, id occasioni, non mihi tribuat: sin quid secus cecidit, mihi culpam et fortunae meae adscribat. Atque ita, si diis placet, suasor et orator ego, nullius earum rerum, quae oratione et consilio actae sunt, adiutor ei esse videor: eorum vero, quae in armis et ducendo exercitu male ceciderunt, solus auctor esse. Quis crudelior calumniator aut exsecrabilior esse possit isto? Recita literas.

191 LITERAE.

Convocato igitur populo, priores illos produxerunt, propterea quod illi sociorum loco haberentur: qui progressi concionem ha-

bebant, multum Philippum laudantes, et vos accusantes, atque omnia, quae unquam Thebanis contraria fecissetis, commemorantes. Sed illud in summa petebant, ut pro acceptis a Philippo beneficiis gratiam referrent, et vestras iniurias ulciscerentur, utro modo mallent, sive dato eis transitu ad vos, sive una in Atticam facta impressione: et ostendebant, sua quidem opinione, Attica armenta et mancipia et caetera bona, si ipsis auscultassent, in Boeotiam ventura: sin nostra oratione moverentur, Boeotiam belli fore praedam et direptum iri: aliaque praeterea multa, quae tamen huc omnia pertinerent, dicebant. Quae vero nos contra ea dixerimus, singulatim equidem ita referre gestio, ut in vita mihi putem nil fuisse iucundius: sed vereor, ne vos post res actas, si quas quondam quasi diluvio putetis abreptas, verbis, quae de eis fierent, frustra vobis facessi negotium existimetis. Quae autem nos eis persuaserimus, et quae ipsi nobis responderint, audite. Cape hoc et recita.

RESPONSUM THEBANORUM.

Post haec igitur vocabant vos et arcessebant: exiistis, opem tulistis (ut, quae intercessere, praeteram): adeo familiariter vos exceperunt, ut, cum legiones et equitatus foris essent, in aedes et urbem reciperent exercitum ad liberos, ad uxores et carissima quaeque. Itaque tres eo die vestras laudes Thebani declararunt omnibus mortalibus pulcherrimas: unam fortitudinis, alteram iustitiae, tertiam temperantiae. Nam et stare vobiscum in acie, quam contra vos, maluerunt: et meliores esse vos et aequiora petere, quam Philippum, iudicarunt: et, quae tum ipsi tum universi diligentissime custodire solent, liberis et uxoribus vestrae fidei commissis se de vestra temperantia non dubitare ostenderunt. In quibus omnibus, Athenienses, (quantum quidem ad vos attinet) recte sibi consuluerunt. Nam neque, in urbem ingresso exercitu, quisquam ulla de re vos vel per iniuriam accusavit (adeo continentes vos praebuistis): et, bis instructo exercitu cum eis, in primis conflictibus, altero ad flumen, altero hiberno, non modo inculpatos, sed etiam admirabi- 192
les vos praestitistis modestia, apparatibus, alacritate animorum. Quapropter et ab aliis laudabamini, et a vobis ipsis sacrificia et vota diis persolvebantur. Atque ego perquam ex Aeschine velim quaerere, cum illa fierent, et gratulationis et admirationis et laetitiae civitas referta esset, utrum una sacrificarit et laetatus sit cum multitudine: an tristis ac gemens et aegre ferens communem felicitatem domi sederit? Nam si adfuit atque cum aliis se conspiciendum praebuit: annon inique, vel potius nefarie facit, si, quae diis immortalibus testibus optima iudicavit, ea nunc a vobis alia quam optima postulat iudicari, qui per deos iurastis? Sin haud adfuit: nonne multiplex meretur exitium, si, quibus alii laetabantur, eorum ipse adspectu contristabatur? Age, et haec mihi decreta recita.

DECRETA SACRIFICIORUM.

Itaque nos tum sacrificiis occupati eramus, Thebani autem in

ea opinione, ut se per nos salvos esse ducerent: eoque res redierat, ut, quibus propter istorum conatus auxiliis opus fore videbatur, ii aliis ferretis auxilium, cum meis consiliis paruissetis. Quales autem tum Philippus voces ediderit, in quibus propterea turbis fuerit, ex eius, quas in Peloponnesum misit, literis cognoscetis. Age, cape illas et mihi recita, ut sciatis, mea assiduitas et erratio et aerumnae et crebra decreta, quae iste modo exagitabat, quid effecerint. Atqui multi apud vos, Athenienses, fuerunt oratores celebres et magni ante me: Callistratus ille, Aristophon, Cephalus, Thrasybulus, innumeri alii. Nemo tamen eorum perpetuo se reipublicae totum ulla in re tradidit: sed qui decreta faciebat, legationem non obisset, qui legatum agebat, decreta non fecisset. Quisque enim sibi relinquebat et otium et, si quid accidisset, receptum. Quid igitur, dicat aliquis, tune viribus et audacia usque adeo praestas aliis, ut ipse omnia facias? Non dico hoc, sed adeo magnum esse, quod rempublicam occuparat, periculum credebam, ut non mihi locum dare, neque ullam me rationem habere privatae securitatis pati, sed boni esse consulendum videretur, si quis nihil praetermittendo navaret aliquid atque efficeret. De me ipso autem persuasum habebam (stu-
193 pide fortassis, sed persuasum tamen habebam), neque ullum decreta facientem meliora, quam me, decernere, neque aliquid agentem agere, neque legatum studiosius obire legationem posse, quam me, aut incorruptius. Propter has causas in omnibus negotiis praesto fui. Age, lege Philippi literas.

LITERAE.

Eo redegerunt actiones meae Philippum, Aeschine: hanc ille vocem propter me edidit, cum multis prius et confidentibus verbis in rempublicam inveheretur. Ob haec ego iure corona donabar ab his: neque tu, coram cum adesses, refragabaris, et Diondas, cum intercederet, quintam suffragiorum partem non ferebat. Age, recita mihi decreta ea, et quae tum absoluta, et ab isto nec accusata fuerunt.

DECRETA.

Haec decreta, Athenienses, easdem syllabas et eadem verba habent, quae et prius Aristonicus et nunc Ctesipho hic scripsit: ea vero Aeschines neque accusavit ipse, neque accusatori subscripsit. Aequius autem fuisset, Demomelem, illius decreti auctorem, et Hyperidem illo tempore insectari, si vera sunt, quorum me nunc accusat, quam hunc persequi. Quamobrem? Quod huic factum suum ad illos referre licet et ad iudiciorum cognitiones: et quod isthic ipse non accusavit illos, qui eadem, quae hic nunc, scripserunt: et quod de rebus ita actis nulla iam legibus datur actio, et ob multa alia: tum vero ipsa causa per se in disquisitionem venisset, priusquam horum quicquam accessisset. Sed non licebat, opinor, tum, quod nunc facit, ex antiquis annalibus et multis decretis electa ea, quae neque praesciebat quisquam, neque hoc die referenda esse

putabat, calumniari: et transferendis temporibus, causisque falsis actionum loco verarum substituendis speciosam afferre orationem. Non tum ea licebant: sed propinqua veritate, factis adhuc vestra in memoria versantibus, et tantum non in manibus vestris collocatis singulis, omnes orationes fuissent habitae. Quapropter, rerum praesentium disquisitione declinata, nunc posterius venit: quasi vos oratorum ludum (ut mihi quidem videtur) et non acta in republica examinaturos esse existimaret, et de verbis iudicium, non de publi- 194
ca fore utilitate. Et tamen argutatur et dicit, quam opinionem de nobis domo allatam habueritis, eam esse negligendam: sed quemadmodum, cum existimetis superesse pecuniam alicui, si ratione putata puri sint calculi nihilque supersit, concedatis: sic et nunc orationis probationibus esse assentiendum. Spectate autem, quam natura sit ruinosum, uti par est, quicquid non recte actum fuerit. Nam isthoc ipso sapienti exemplo confitetur, nunc vos habere persuasum, me patriae causam defendere, se Philippi. Neque enim a sententia deducere vos studeret, nisi de utroque nostrum talis esset opinio. Verum eum non recte dicere, qui vos eam opinionem deponere postulet, ego facile docebo: non calculis positis (neque enim haec est pecuniae computatio), sed singula paucis commemorando, computatoribus simul et testibus auditoribus vobis usurus. Mea administratio, quam iste accusat, effecit, et ut Thebani non cum Philippo in nostram ditionem irruerent (id quod omnes futurum putabant), sed coniuncti nobiscum illum prohiberent: et ut bellum non in Attica esset, sed septingenta stadia ab urbe in finibus Boeotiae committeretur: et ut non Euboici latrones nos hostilibus direptionibus vexarent, sed ut Attica pacata esset a mari totius belli tempore: utque Philippus nec Byzantium caperet, nec Hellespontum teneret, sed ut Byzantii nobiscum illum oppugnarent. Numquid tibi calculis conferenda videtur actionum consideratio, aut ex aequo haec tollenda esse: ac non potius id agendum, ut aeternae memoriae consecrentur? Neque iam adiicio, crudelitatem, quam in iis, quorum dominus omnino factus erat, videre licuit, aliis experiri contigisse: humanitatis autem, quam caeteras ille res moliens erga vos simulabat, vos, ut decuit, fructum percepisse. Verum omitto haec. Quin illud etiam dicere non verebor, qui oratorum recte explorare, non calumniari velit, eum non, quae tu nunc dicebas, ea accusaturum, exempla confingendo et verba et gestus imitando (ex eo enim, nonne vides, non mutatum esse Graeciae statum, si hoc ego verbum, non illud elocutus sum: aut huc manum, non illuc transtuli): sed ipsas res consideraturum fuisse: quas habuerit occasiones respublica, et quas copias, cum res gerendas aggrederetur, et quas ego ei deinceps, ut ad rempublicam accessi, compararim, et quo loco fuerint res adversariorum. Post, si ego minuissem copias, in me crimen haerere ostendisses: sin multum auxissem, non calumniatus esses. Quia vero tu hoc fugisti, ego faciam. Itaque considerate, an recte sim dicturus. Copias igitur habebat respublica, insulares non universos, sed infirmissimos (neque enim

Chius, neque Rhodus, neque Corcyra nobiscum erat): pecuniae
tributum ad quinque et quadraginta talenta, atque ea iam ante
erant exacta: militem aut equitem, praeter domesticos, neminem.
Quod vero erat omnium maxime et formidolosum nobis et hosti-
bus opportunum: isti effecerant, ut finitimi omnes inimicitiis es-
sent, quam amicitiae, propriores, Megarenses, Thebani, Euboeen-
ses. Ac talis status erat reipublicae: neque praeter haec aliud di-
cere quisquam poterit. Quae autem Philippi fortuna fuerit, cum
quo certamen nobis erat, considerate. Primum praeerat iis, qui
eum sequebantur, pro imperii auctoritate: quod omnium maximi est
in re bellica momenti. Deinde illi arma perpetuo habebant in ma-
nibus. Ad haec pecunia abundabat, et, quae ei visa erant, agebat,
non decretis ante denuntians, neque palam deliberans, neque a ca-
lumniatoribus exagitandus, neque violatarum legum accusandus, ne-
que cuiquam obnoxius: sed plane ipse dominus, imperator, guber-
nator omnium. Ego vero, qui ei adversarer (nam et hoc exquiri
aequum est), cuius rei potestatem habebam? Nullius. Primum enim
ipsam conciones habendi facultatem, cuius solius eram particeps
ego, ex aequo proponebatis vos illius mercenariis et mihi: et qui-
bus illi rebus me superabant (multa autem eiusmodi fiebant, aliis
alia de causis), ea vos pro hostibus decernebatis. Etsi autem ego
tanto eram deteriore conditione: tamen socios feci vobis Euboeen-
ses, Achaeos, Corinthios, Thebanos, Megarenses, Leucadios, Cor-
cyraeos: a quibus et peregrini milites quindecies mille, et bis mille
equites, absque oppidanis copiis, convenerunt: pecuniae autem,
quantam potui, contributionem effeci. Quodsi aut de iure erga
Thebanos dicis, Aeschine, aut erga Byzantios, aut erga Euboeen-
ses, aut de rationibus aequalitatis nunc disputas: primum ignoras,
olim etiam, cum pro Graecorum defensione trecentae triremes uni-
versae dimicarent, rempublicam nostram, quae ducentas praebuis-
196 set, non iniuriam sibi putasse fieri, neque in iudicium adduxisse
illius consilii auctores, neque id graviter ferre visam esse (turpe
enim fuisset), sed diis immortalibus habuisse gratiam, quod, Grae-
cis communi periculo circumventis, ipsa duplo plura, quam alii, ad
tuendam salutem omnium contulisset: deinde inanem ab his gra-
tiam inis me calumniando. Cur enim nunc dicis, quae agenda fue-
rint: ac non tum potius, cum praesens in urbe adesses, decerne-
bas, si per illa tempora licebat, quibus non ea, quae vellemus, sed
ea, quae negotia darent, erant accipienda? Nam qui contra licere-
tur et celeriter a nobis repulsos acciperet et pretium augeret, pa-
ratus aderat. Quodsi nunc de iis accusor, quae gesta sunt: quid
futurum fuisse putatis, si, me tum de his scrupulose disputante,
abissent urbes et se cum Philippo coniunxissent, isque simul et
Euboeae et Thebarum et Byzantii potitus esset? Quidnam fuisse
facturos aut dicturos censetis impios istos homines? Nonne eos
esse desertos? nonne esse repulsos, cum nobiscum esse voluissent?
Illum itaque Hellespontum per Byzantios obtinuisse: frumentariam
in Graeciam vectionem in potestatem suam redegisse: bellum fini-

timum et grave in Atticam per Thebanos esse illatum: mare propter grassantes ex Euboea piratas navigari non posse: nonne haec dixissent, et praeter haec etiam multa alia? Improba res, Athenienses, improba res est calumniator, semper et undecunque invidendi et obtrectandi causas quaeritans: iste autem homuncio natura est vulpecula, neque iam inde ab initio quicquam sani, quicquam ingenui fecit, tragicus simius, rusticanus Oenomaus, adulterinus orator. Quid enim eloquentia tua patriae prodest? nunc nobis disputas de rebus praeteritis? perinde ac si quis medicus decumbentibus aegrotis ingressus non dicat, nec ostendat, quomodo morbum evasuri sint: sed, ubi quis eorum perierit eique iusta persolvantur, in funus prodiens commemoret: Si hoc atque illud homo iste fecisset, non obiisset. Attonite, itane nunc demum refers? Neque vero vel cladem, si ea tibi facit animos, ob quam gemere te, o exsecrande, conveniebat, ulla re, quae in mea potestate fuerit, accidisse reipublicae invenietis: idque sic considerate. Nusquam, quo ego legatus missus sum a vobis, unquam victus recessi a Philippi legatis: non e Thessalia, non Ambracia, non ex Illyriis, non a Thracensibus regibus, non Byzantio, non aliunde usquam, non denique nuper Thebis: sed quibus in rebus eius legati oratione 19
vincebantur, eas ille armis aggressus evertebat. Ea igitur a me postulas, neque erubescis, eundem et ut mollem incessere, et Philippi exercitibus postulare ut unus ego sim superior, idque verbis? Cuius enim ego rei alterius habui potestatem? Neque enim vitae singulorum, neque fortunae pugnantium, neque militaris imperii, cuius a me rationem postulas. Adeo es demens. Sed quae oratori praestanda sunt, eorum a me quamvis rationem exige: non recuso. Quae igitur illa sunt? Prospicere initia rerum et praesentire et praedicere aliis. Haec a me facta sunt: atque etiam, quae singulis in negotiis incidunt, tarditates, tergiversationes, ignorationes, contentiones, quae civilia urbibus insunt omnibus et necessaria errata, ea in paucissima contrahere: contraque ad concordiam et amicitiam et officii faciendi alacritatem cohortari. Etiam haec a me omnia facta sunt: neque ullus mortalium unquam reperiet, me ulla in re officio meo defuisse. Quodsi quis quemcunque rogitet, quibus rebus Philippus maximam eorum, quae confecit, partem expedierit, omnes respondebunt: Exercitu et largiendo et corrumpendis iis, qui in gerendis rebus versantur. At ego neque in exercitus imperium habui, neque dux fui. Quare, quae ibi facta sunt, ad me nihil attinent: sed resistendo largitionibus Philippum superavi. Ut enim emtor vincit eum, qui pretium accipit seque emi patitur: ita, qui nihil accipit neque corrumpitur, vincit emtorem. Quare, quod ad me attinet, invicta est civitas. Quae igitur eo contuli, ut haec iure decerneret hic de me, praeter alia multa haec et his similia sunt. Quae autem vos omnes nostis, ea iam dicam. Statim post proelium populus, qui sciret et vidisset, quae ego feceram, omnia, cum iam ipsis periculis et terroribus cingeretur, cum per iracundiam aliquid in me gravius consulere multitu-

dinem, mirandum non fuisset: primum sententias meas de salute
reipublicae comprobavit, et omnia, quae munitionis causa ageban-
tur, constitutio custodum, fossae, conferenda ad moenium instau-
rationem pecunia, per decreta mea fiebant. Deinde cum eligendus
esset rei frumentariae curator: ex omnibus me populus elegit. Et
post eorum conspirationem, quibus curae erat, ut me pessumda-
rent, qui accusationes, rationum relationes, delationes, caetera eius
generis omnia contra me instituebant, principio non per semetipsos,
sed per eos, quos maxime latere posse sperabant (nostis enim pro-
198 fecto et meministis, me primis diebus fere quotidie in ius vocari
solitum, cum neque desperationem Sosiclis, neque calumniam Phi-
locratis, neque Diondae et Melani insaniam, neque aliud illi quic-
quam contra me intentatum reliquissent): in his, inquam, omni-
bus maxime per deos immortales, secundo loco per vos et alios
universos Athenienses merito conservabar. Hoc enim et verum est
et cum laude coniunctum eorum iudicum, qui et iurati fuerunt et
religiose pronuntiarunt. In delationibus igitur cum me absolvere-
tis et quintam suffragiorum partem accusatoribus non daretis, tum
rectissime fecisse me decernebatis: cum vero publicis actionibus
absolverer, legitima et decrevisse et dixisse me ostendebatur: cum
rationum actiones obsignaretis, recte et incorrupte a me acta esse
omnia confitebamini. Quae cum ita essent: quid conveniebat aut
aequum erat, Ctesiphontem rebus meis gestis nominis imponere?
Annon id, quod populum imponere videbat? non, quod iuratos
iudices? non, quod veritate apud omnes confirmari? Esto, inquit:
sed illud Cephali pulchrum, nullius reum fieri criminis. Imo, me-
hercule, etiam fortunatum. Sed qui magis aliquis, si sit saepe
factus, nunquam reus peractus, vituperandus iure propterea fue-
rit? Quamquam, Athenienses, isti etiam illud Cephali praeclarum
respondere possum: nullam enim unquam iste mihi diem dixit,
nullam litem intendit. Quare, tua quidem confessione, nihilo civis
ego sum Cephalo deterior. Istius autem iniquitas et invidentia cum
multis ex rebus perspici potest, tum vero ex iis, quae de fortuna
disseruit. Ego vero in universum, quisquis, homo cum sit, homini
fortunam obiicit, eum prorsus amentem esse duco. Si enim is, qui
optime secum agi putat et prosperrima se uti fortuna, ignorat, ta-
lisne mansura sit usque ad vesperum: qui de ea dicere convenit,
aut eam aliis exprobrare? Quia vero iste, praeter multa alia, etiam
de his insolenti usus est oratione: considerate, Athenienses, et
spectate, quanto et verius et humanius ego de fortuna, quam iste,
disputem. Equidem fortunam reipublicae vestrae bonam esse iu-
dico: idque video vobis et Dodonaei Iovis et Pythii Apollinis
oraculis declarari, sed fortunam mortalium omnium his temporibus
esse gravem et acerbam. Quis enim Graecorum, aut quis Barbaro-
rum non multa mala hac tempestate est expertus? Quod autem et
199 honestissima quaeque suscepimus et Graecis, qui putabant, si nos
proiecissent, se beate victuros, his ipsis feliciores sumus: id ego
bonae reipublicae nostrae fortunae tribuo. Quod autem impegimus

et non, quae voluimus, omnia consecuti sumus, caeterorum hominum fortunae partem nobis convenientem civitati tributam esse censeo. At privatam fortunam meam, et uniuscuiusque nostrum in privatis exquiri rebus aequum esse duco. Ac ego quidem sic de fortuna fieri iudicium postulo: recte et vere, ut mihi persuadeo, et vos assentiri mihi existimo. Iste autem privatam fortunam meam communi fortuna reipublicae valentiorem esse dicit, parvam et vilem bona et ampla. Id vero fieri qui potest? Quamquam, Aeschine, si in meam inquirere fortunam omnino instituis, eam cum tua confer: quam si tua meliorem inveneris, desine conviciari. Considera igitur a primordio statim. Atque vos per Iovem et omnes deos oro, ne quisquam ineptire me putet. Ego enim, neque si quis paupertatem exagitat, sanum eum esse puto, neque, si quis splendide educatus ea re gloriatur. Sed istius importuni maledictis ac calumniis in huiusmodi verba incidere cogor: quibus, ut rei natura patitur egoque potero, quam modestissime utar. Mihi igitur contigit, Aeschine, dum fui puer, convenientia discendi loca frequentare et ea habere, quae opus sunt homini turpe nihil facturo propter inopiam: egresso e pueris, his consentientia agere, aedilitia munera obire, triremes instruere, tributa conferre, nulla vel privata in re vel publica liberalitatem meam requiri sinere, sed et amicos et rempublicam iuvare. Postquam autem ad rempublicam accessi: ea instituta mihi sequi visum est, ut et a patria et caeteris Graecis saepe sim corona donatus, et ut ne vos inimici quidem non praeclara esse, quae agenda suscepi, dicere aggrederemini. Talis igitur fortuna mea perpetuo fuit: de qua multa alia, quae dicere possem, praetereo, ne quem iis referendis, quae mihi laudi duco, offendam. Tu vero, praeclare vir et alios conspuens, cum hac eam fortunam confer, qua tu es usus. Puer in magna egestate es educatus, una cum patre ad ludum literarium sessitans, atramentum terens, et subsellia spongiis detergens, et paedagogium verrens, famuli vicem, non ingenui pueri, obiens. Vir factus matri initianti libros lectitasti et in caeteris rebus ad imposturam necessariis adiutasti: noctu quidem hinnulorum pellibus et aqua lustrans atque expians eos, qui initiabantur, et extergens luto et furfuribus, et, cum surrexisses a lustratione, dicere iubens: Mala effugi, reperi meliora, — id tibi laudi ducens, quod nemo unquam tantum ululasset (idque et ego puto: nolite enim credere, cum tam clare loquatur, eum non clarissime ululare): interdiu autem praeclaros illos coetus per vias ducens foeniculo et populo redimitos, serpentes, quas parias vocant, elidens et supra caput efferens et clamitans Euoe Saboe, et interim saltans Hyes Attes, Attes Hyes, auspex et anteambulo et picifer et vannifer et eius generis aliis nominibus ab aniculis salutabare, mercedemque pro istis muneribus accipiebas placentas et scriblitas et recentes panes; ob quae quis eum non vere felicem praedicet et fortunam eius magnifaciat? Postquam autem in municipii album inscriptus es quocunque modo (id enim praetereo), postquam ergo inscriptus es, statim pulcherri-

mum tibi munus delegisti, ut dictata scriberes et in conventiculis operam locares. Ut vero tandem id quoque reliquisti, perpetratis iis omnibus, quae in aliis accusas, nihil, mehercule, indignum admisisti naturalibus tuis et rebus ante gestis in posteriore vita: sed locata opera tua illis, qui suspiriosi cognominantur, histrionibus, Simmiccae et Socrati, tertias partes actitabas, et, dum ficus et uvas et olivas colligeres, tanquam fructuum emtor, ex alienis praediis, propter ea plura vulnera accipiebas, quam propter ludos, in quibus vos periculum capitis adibatis. Erat enim vobis implacabile et perpetuum bellum cum spectatoribus: a quibus plerumque vulnera cum acceperis, non iniuria talium periculorum rudes ut timidos derides. Verum omissis iis, quae paupertati imputari queunt, ad ipsas ingenii tui venio accusationes. Eam enim gerendae reipublicae rationem delegisti (postquam id quoque tibi aliquando in mentem venit), qua, florente patria, leporis vitam degeres, perterritus et tremens et semper verbera expectans propter scelerum conscientiam: in aliorum autem calamitatibus ab omnibus spectata est tua confidentia. At, qui mille civibus interfectis fuit alacris, quo iure supplicio a viventibus afficietur? Quamquam autem alia multa de eo possem dicere: tamen ea praeteribo. Non enim faciendum puto, ut omnia, quae ostendere queam, eius flagitia et probra expedite proferam: sed ea tantum, quae sine turpitudine a me referri possunt. Confer igitur inter se tuam et meam vitam leniter et non
201 acerbe, Aeschine: deinde hos interroga, utrius vitam unusquisque eorum malit. Docuisti literas? ego didici: initiasti? ego initiatus sum: saltasti? ego sumtus praebui: dictata scripsisti? ego conciones habui: tertias actitasti partes? ego spectavi: excidisti? ego explodi: pro hostibus egisti omnia? ego pro patria. Omitto caetera. Sed hoc hodierno die de me, an corona sim donandus, fit iudicium. Nihil autem deliquisse me in confesso est: tu id consecutus es, ut calumniator esse videaris: atque in periculo versaris, utrum in eo studii genere pergere debeas, an vero iam compesci, non accepta quinta parte suffragiorum. Cum autem bona (nonne vides?) fortuna fueris usus, meam ut malam accusas. Age vero, etiam publicorum munerum, quae obii, testimonia recitabo vobis omnia. Sed et tu dicta, quae corrupisti, vicissim nobis recita: Venio relictis inferorum sedibus, et: Mala nunciare nolle me quidem scias, et: Malum male te potissimum dii, deinde et hi omnes perdant, improbum civem et proditorem et tertianum histrionem. Recita testimonia.

TESTIMONIA.

In republica igitur fui talis. In privata autem vita, nisi omnes nostis me comem et humanum et in eos, qui operam requirunt meam, liberalem: tacebo, nihil dicam, nec ea de re ullum proferam testimonium: nec si quos ab hostibus redemi, nec si quibus in filiabus elocandis adiumento fui, neque tale quicquam. Etenim in ea fere sum sententia, ut existimem, eius, qui accepit beneficium, esse, ut perpetuo meminerit, eius, qui benefecit, ut statim obliviscatur:

si ille boni viri, hic non pusilli sit facturus officium. Nam commemorare et dicere, quae ipse benefeceris, parum abest ab exprobrando. Nihil igitur tale committam, neque eo progrediar: sed quaecunque propter haec de me sit existimatio, ea sum contentus. Lubet autem, privatis omissis, pauca etiam apud vos dicere de republica. Si quem potes, Aeschine, qui sub hoc sole sunt, referre mortalium, qui indemnis et expers olim Philippi, nunc Alexandri fuerit dominatus, sive Graecorum, sive Barbarorum: esto, concedo tibi, meam, sive fortunam sive infortunium nominare mavis, omnium malorum 202
fuisse causam. Si vero eorum, qui me neque viderunt unquam, neque vocem meam audiverunt, multi multa acerba sunt perpessi, non modo viritim, sed et totae urbes et gentes: quanto est aequius et verius, omnium, ut par est, mortalium communem fortunam, et impetum quendam rerum gravem et alium, quam oportebat, horum causam existimare? Quibus tu omissis me, qui tali statu rerum gessi rempublicam, criminaris: idque cum scias, si non totum, partem saltem convicii convenire in omnes, et in te maxime. Nam si ego pro me firma auctoritate deliberassem: licuisset vobis caeteris oratoribus me criminari. At si et in concionibus omnibus semper adfuistis, et publice, quid expediret, deliberandum respublica proposuit, et cum omnibus tum vero tibi vel maxime ea esse e republica visa sunt (neque enim ex benevolentia mihi concessisses spem et admirationem et honores, quae omnia tum suberant iis, quae a me agebantur: sed veris victus nimirum, et eo, quod nihil poteras dicere melius): nonne iniurius es et iniquus, qui ea nunc accuses, quibus tum non poteras dicere meliora? Ac apud alios mortales omnes distincta et ordinata quodammodo talia esse video. Iniuriam facit aliquis ultro? iram et poenam subit. Peccavit invitus? loco poenae venia parata est. Si quis nec iniuriam facit, nec delinquit, sed, cum se totum iis rebus tradiderit, quae omnibus profore videbantur, successu caruit cum universis: non aequum est illi opprobrare, non, convicia dicere, sed vicem eius dolere. Neque haec solis legibus contineri, sed ipsam naturam institutis non scriptis et moribus humanis sanxisse invenietur. Aeschines igitur usque adeo homines universos superat crudelitate et calumniandi studio, ut, quorum ipse ut infortuniorum meminit, etiam illa mihi crimini dederit, et praeter caetera, tanquam ipse simpliciter et ex benevolentia orationes omnes habuisset, caveri me et observari iusserit, ne fucum faciam neve seducam, veteratorem et praestigiatorem et rabulam et aliis eiusmodi nominibus appellans: quasi vero, si quis, quibus ipse est obnoxius, prior aliis impegerit, ea sic adhaesura sint, neque auditores quicquam amplius consideraturi, quisnam ille ipse sit, qui ea dixerit. Ego vero scio, istum vobis notum esse omnibus, vosque sentire, in istum ea cadere multo magis, quam in me: quin et illud satis scio, meam eloquentiam — (esto enim. quamquam video, oratorum facultatem maxima ex parte in potestate esse auditorum: ut enim vos accipitis et benevolentia quosque prosequimini, 203
sic de prudentia oratoris fit iudicium) sed ut sit aliqua et in me

talis facultas, eam reperietis omnes, et publice pro vobis usurpari semper et nusquam contra vos, neque contra quemquam privatim: istius contra, non modo in hostium causam agendo, sed etiam, si quis isti aliquare fuit molestus aut alicubi eius offensam incurrit, eos accusando. Neque enim ea recte, neque reipublicae utiliter utitur. Nam bono civi non est postulandum, ut sua vel iracundia vel inimicitiae vel eius generis alia confirmentur a iudicibus, qui pro republica sunt huc ingressi, aut ea de causa in iudicium veniendum: sed maxime praestaret, non esse tali praeditum ingenio. Sin mutari natura nequit: illius certe impetus sunt moderandi. Quibus autem in rebus vehementem esse hominem versantem in republica et oratorem decet? Cum periclitatur summa reipublicae, quando populo res est cum adversariis: in his. haec enim generosi sunt ac strenui civi et boni. Cum autem in nullo unquam crimine publico, addam etiam nec in privato, poenas de me sumere postularit vel reipublicae vel suopte nomine: coronae et laudationis accusatione venire nunc consarcinata et tot verba in ea consumere, privatarum inimicitiarum et invidentiae et pusilli animi est indicium, bonae rei nullius. Atque illud etiam, quod, me praetermisso, Ctesiphontem hunc invadit et iudicio vexat, summae est improbitatis. Unde fit, ut existimem, te, Aeschine, accusationem istam exercitatae vocis ostentandae studio, non ullius exigendae poenae causa instituisse. Neque vero magno aestimanda est oratoris vel oratio vel contentio vocis: sed idem velle cum populo atque idem nolle, et eosdem amare et odisse, quos patria, id demum magno aestimandum est. Qui enim ita erit animatus, is bono studio dicet omnia: qui vero eos colit, a quibus imminere sibi periculum respublica praevidet, is non eadem nititur ancora, qua populus. Proinde nec securitatis eandem habet exspectationem. Sed (vides?) ego: easdem enim mihi, quas reipublicae, utilitates proposui: neque mihi quicquam eximium aut proprium esse volui. Anne tu quidem? Qui vero? cum statim post pugnam legatus ad Philippum proficiscerere, qui esset illis temporibus causa patriae calamitatum: idque, cum illud munus antea omni tempore defugisses, quemadmodum omnes norunt. Quis autem est, qui rempublicam decipiat? Non is, qui dissimulet ea, quae
204 sentit? Quem praeco singulis comitiis iure exsecratur? Nonne talem? Quid vero gravius et sceleratius in oratorem dici queat, quam si dicatur, non eadem sentire et loqui? Tu autem talis es deprehensus. Et tu vocem edis et horum vultum audes atque ora intueri? Numquid eos ignorare putas, qui sis? aut tanto veterno et oblivione teneri omnes, ut non meminerint verborum, quae iactabas apud populum, te ipsum devovens et deierans, nihil esse tibi rei cum Philippo: sed me id tibi crimen impingere ex privata simultate falso? Cum primum autem proelium nuntiatum fuit: hisce neglectis statim fatebare et prae te ferebas, amicitiam et hospitium tibi esse cum eo, operae mercenariae nomine cum his commutato. Qua enim pari iustave de causa Aeschini, Glaucotheae tympanistriae filio, hospes aut amicus aut notus esset Philippus, equidem non vi-

deo: sed conductus es ad intervertenda horum commoda. Sed tamen, cum tua proditio adeo manifeste ab his deprehensa sit, et ipse de te, post pugnae eventum, indicium feceris: mihi conviciaris et obiicis ea, quorum quosvis potius, quam me, auctores esse deprehendes. Multas et praeclaras et magnas res et suscepit et prospere gessit, Aeschine, respublica per me: quarum non fuit immemor. Cuius rei signum illud est, quod populus, cum eum, qui orationem funebrem haberet, clade recenti adhuc deligeret, non te, quantumvis vocalem, delegit, quamvis esses designatus: neque Demadem, qui modo pacem impetrarat: neque Hegemonem, neque alium vestrum quemquam: sed me. Cumque tu prodisses et Pythocles ferociter et impudenter, o Iupiter et dii, et me accusaretis eorum, quae et tu nunc obiicis, et conviciaremini: multo etiam magis me delegit. Causam, etsi nec ipse ignoras, tamen et ego tibi dicam. Utraque norant hi, et meam benevolentiam atque alacritatem, qua negotia gerebam, et vestra scelera. Quae enim, felici rerum statu, iureiurando negabatis, ea, ut cladem accepit respublica, confessi estis. Eos igitur, qui in communibus calamitatibus suae sententiae impunitatem nacti erant, arbitrati sunt, hostes et olim fuisse et tum patuisse. Deinde convenire etiam putarunt, ut is, qui tum de defunctis orationem haberet et eorum virtutem ornaret, nec sub eodem tecto fuisset, nec eadem sacra libasset cum iis, qui contra illos in acie stetissent: neque eos, qui illic comessarentur et triumpharent de Graecorum calamitatibus cum iis, qui ipsi suis manibus caedem fecissent, huc reversos esse honorandos: neque ab iis illorum fortunam simulata voce deplorandam, sed ab iis, qui ex animo vicem illorum dolerent. Id quod in se esse videbant et in me: in vobis non item. Propterea me delegerunt, non vos. Neque vero cum populus sic egisset, defunctorum patres et fratres, tum a populo ad curandam sepulturam delecti, egerunt aliter: sed cum eos epulum funebre praebere oporteret, id praebuerunt apud me, tanquam coniunctissimum defunctis, sicut caetera solent fieri. nec iniuria. Genere enim ipsi inter se coniunctiores fuerunt, quam mihi: communiter omnibus nemo coniunctior. Cuius enim, evadere illos et bene rem gerere, maxime intererat: is etiam, cum eis accidissent, quae utinam nunquam accidissent, maximum de clade communi dolorem capiebat. Sed recita epigramma, quod publice civitati visum est eorum monimento inscribere, ut ex ipso intelligas, Aeschine, iniquum esse te et calumniatorem et impurum. Recita.

EPIGRAMMA.

Pro patria, quos hic tumulus tegit, arma ferentes
Hostilem valida vim repulere manu,
Graecia Barbaricis ne subderet ora capistris,
Et grave servitii ferret adacta iugum.
Terribili virtute licet fera bella cierent,
Orci iudicio succubuere tamen.

Et demum fortes (quoniam Iovis illa voluntas)
Contegit in placido patria terra sinu.
Di bene perficiunt, quicquid voluere, nec usquam
Errant: mortales aspera fata premunt.

Audis, Aeschine, etiam in hoc ipso, nihil errare deorum esse et omnia bene gerere? Non consiliario eam facultatem abscribit, qua milites in acie superiores sint, sed diis immortalibus. Quid igitur, exsecrande, mihi propterea conviciaris et ea dicis, quae in tuum tuorumque capita dii convertant? Quamquam autem, Athenienses, et alia mihi crimina et mendacia obiecit: unum demiratus sum maxime omnium, quod in mentione cladium civitatis non ut patriae amans et bonus civis affectus fuit, neque illacrymavit, neque ullum talem animi sensum prae se tulit: sed contenta voce et
206 laetabundus et faucibus resonans me accusari a se putavit: scilicet cum ostenderit interim, se acceptis cladibus minime sic affici, ut alios. Decet autem, eum, qui legum et reipublicae cura tangi se dicit, ut iste nunc, ut nihil aliud, hoc saltem habere, ut iisdem cum populo rebus doleat et iisdem laetetur: non, instituto reipublicae administrandae, stare ab adversariis. id quod te nunc fecisse perspicuum est, dum me rerum omnium auctorem esse, et propter me rempublicam in molestias incidisse dicis, cum vos non a mea administratione aut instituto Graecis opitulari coeperitis. Nam si mihi quidem id vos largiremini, propter me vos tantopere adversatos esse principatui, qui contra Graecos comparabatur: maius mihi donum largiremini, quam ea universa sunt, quae aliis tribuistis. Sed neque ego id affirmo (facerem enim vobis iniuriam): neque vos, sat scio, id mihi concederetis, neque iste, si recte faceret, privatae simultatis causa maxima vestra decora laederet et calumniaretur. Sed quid haec reprehendo, cum alia multo indigniora obiecerit atque ementitus sit? Nam qui Philippi mihi studium obiicit, o tellus et dii, quid is non diceret? At, mehercule, deos omnes testor, si res vere consideranda sit, mendaciis et e simultate ortis sermonibus e medio sublatis: quinam revera illi sint, in quorum capita eventorum causam conferre debeant universi, istius similes eos esse in singulis urbibus, non mei, reperietur. Qui, cum infirmae essent opes Philippi et admodum tenues, saepe praedicentibus nobis et hortantibus et docentibus ea, quae optima erant, propter privatas sordes publicam utilitatem deserebant, suos quique cives decipientes et corrumpentes, donec servos reddiderunt: Thessalos Doachus, Cineas, Thrasydaeus: Arcades Cercidas, Hieronymus, Eucalpidas: Argivos Myrtis, Teladamus, Mnaseas: Eleos Euxitheus, Cleotimus, Aristaechmus: Messenios liberi Philiadae, hominis diis invisi, Neon et Thrasylochus: Sicyonios Aristratus, Epichares: Corinthios Dinarchus, Demaratus: Megarenses, Ptoeodorus, Helixus, Perilaus: Thebanos Timolaus, Theogiton, Anemoetas: Euboeenses Hipparchus, Clitarchus, Sosistratus. Dies me deficiet, proditorum nomina recensentem. Horum omnium, Athenienses, consilia fuerunt eadem in suis civitatibus, quae istorum

apud vos, hominum nefariorum et adulatorum et furiarum: qui 207 suam quique patriam mutilarunt, quasi propinata libertate olim Philippo, nunc Alexandro, ventre metientes et foedis libidinibus felicitatem. Libertatem autem, et se nulli parere domino, qui veteribus Graecis fines erant et regulae bonorum, subverterunt. Huius igitur adeo turpis et pervulgatae conspirationis et improbitatis, vel proditae potius, Athenienses, (si nugandum non est) Graecorum libertatis, nec respublica nostra, mortalium omnium consensu, causam ullam praebuit ex mea administratione, nec ego apud vos. Et me rogas, ob quam virtutem honorem haberi mihi postulem? Ego igitur tibi dico, cum magistratus apud Graecos omnes, a te facto initio, corrupti essent, ut olim a Philippo, sic nunc ab Alexandro: me neque occasio, neque verborum comitas, neque pollicitationum magnitudo, neque spes, neque metus, neque gratia, neque aliud quicquam commovit aut impulit, ut quicquam praetermitterem, quod iustum aut e republica esse arbitrarer: neque unquam, quae vobis consului, istorum exemplo, tanquam in trutina inclinans ad quaestum, consului: sed recto, iusto et incorrupto animo a me omnia facta sunt, et, cum in maximarum, inter meae aetatis homines, rerum administrationibus sim versatus, eas omnes integre et recte administravi. Propter haec honore me dignum censeo. Moenium autem instaurationem hanc et fossarum, de qua tu me cavillabare, etsi me gratiam et laudem mereri iudico (quidni?), longe tamen ab actorum in republica meorum dignitate semoveo. Neque enim lapidibus urbem munii, aut lateribus ego: neque hoc in meis laudibus praeclarissimis esse duco. Sed si meam munitionem recte considerare voles, invenies, arma et urbes et loca et portus et naves et multos equos et viros pro harum rerum defensione pugnaturos. Haec ego Atticae propugnacula construxi, quantum humano consequi licuit ingenio, et his rebus regionem hanc munii, non ambitum tantum Piraeei aut urbis. Neque consiliis ego sum victus a Philippo (multum certe abest) aut apparatibus: sed sociorum duces et copiae a fortuna sunt destituti. Quae sunt harum rerum argumenta? Evidentia et manifesta. quae consideretis velim. Quid erat civi reipublicae studioso agendum? Quid illi, qui omni cura et alacritate et integritate patriae consultum vellet? Non oportebat e mari Euboea munire Atticam? e mediterraneo Boeotia? 208
e Peloponneso locis nostro agro finitimis? non providere, ut invectio frumenti per omnia loca nobis amica usque ad Piraeeum perveniret? non ea, quae tenebamus, missis tueri praesidiis, iisque rebus, quae eo pertinerent, agendis et dicendis? Proconnesum, Chersonesum, Tenedum? non alia conari ut coniuncta et socia essent? Byzantium, Abydus, Euboea? non hostibus maximas, quas haberent, copias eripere? non, quae reipublicae deessent, ea supplere? Atqui haec vobis omnia perfecta sunt meis decretis et actionibus. Quae et recte deliberata, Athenienses, si quis sine invidia consideret, inveniet, et summa cum integritate acta esse: et nullius rei occasionem praeteritam aut ignoratam a me aut proditam: et eo-

rum, quae sub unius viri potestatem et cogitationem caderent, nihil neglectum. Quod si numinis alicuius aut fortunae vis, aut ducum socordia, aut vestra, Aeschine, qui urbes proditis, improbitas, aut haec simul omnia summae rerum tantisper incommodarunt, dum eam subvertissent: quid Demosthenes deliquit? Si vero, qualis ego fui apud vos pro mea parte, unus in singulis Graecarum urbium vir fuisset, imo vero, si unum duntaxat virum Thessalia, et unum Arcadia mecum consentientem habuissent: nemo Graecorum, qui vel intra Pylas sunt vel extra, his malis conflictaretur, sed omnes liberi et sui iuris sine ullo metu, tuto, feliciter, suas incolerent patrias, tantorum et talium beneficiorum vobis et caeteris Atheniensibus gratiam habentes, propter me. Ut autem videatis, me verbis uti longe tenuioribus, quam pro magnitudine rerum, invidiae metu: recita mihi haec et lege numerum auxiliorum, quae ex meis decretis missa sunt.

NUMERUS AUXILIORUM.

Haec et similia sunt agenda bono civi, Aeschine: quae si successissent, o tellus et dii, extra controversiam summum dignitatis gradum obtinuissemus, eumque cum iustitia. Cum vero secus ceciderit: nominis certe celebritas parta est, et culpare nemo rempublicam potest aut eius institutum. Fortuna quidem accusanda est, quae talem esse rerum eventum voluit. Non, ita me amet Iupiter,
209 deserenda reipublicae est utilitas, et opera locanda adversariis, hostiumque magis quam patriae commodis promovendis invigilandum: neque ei, qui actiones e dignitate reipublicae suadendas et decernendas susceperit, inque eis perseverarit, obtrectandum. Non, si privatim te laeserit aliquis, id memoriae mandandum et retinendum: neque otium agendum iniustum et insidiosum, id quod tu facis frequenter. Est enim, est otium, cives, iustum et utile reipublicae, quod multi vestrum simpliciter agunt. Sed non id otium iste agit: multum certe abest. Sed deserta, cum ei visum est, republica (saepe autem ei visum est) observat, quando vos pertaesum sit eius, qui perpetuo versatur in concionibus, aut a fortuna quid adversi obiiciatur, aut aliqua alia difficultas inciderit (ut multa sunt humana): tum vero, tum demum orator subito veluti ventus exoritur, et exercitata voce et collectis verbis ac sententiis perspicue et uno spiritu recitat ea, quae cum nihil omnino prosint, nec ullius boni possessionem afferant, tum calamitatem cuivis civium pariant et commune probrum. At istius meditationis et diligentiae, Aeschine, si ab integro animo proficisceretur et commodorum patriae studioso, fructus oportebat generosos et praeclaros et omnibus esse utiles: societates urbium, subsidia pecuniarum, mercatus instructionem, legum utilium constitutionem, declaratorum hostium oppugnationes. Horum omnium fuit superiori aetate delectus: dedit praeteritum tempus bono viro multas declarandae benevolentiae suae occasiones: in quarum nulla te fuisse constat, non primum, non secundum, non tertium, non quartum, non quintum, non sextum, non denique

ullo in numero: non certe, cum patriae opes augerentur. Nam quae societas tua opera est inita cum republica? quod latum auxilium? quae parta benevolentia aut gloria? quae obita legatio? quod ministerium, per quod respublica facta sit honoratior? quid nostrarum, quid Graecanicarum rerum, aut hospitalium, quibus praefuisti, per te correctum? quae triremes? quae arma? quae navalia? quae murorum instauratio? qui equitatus? quae denique ullis in rebus tui fuit utilitas? quod vel locupletibus vel tenuibus civile et aequum per te latum est pecuniae auxilium? Nullum. Sed heus tu, si nihil horum, at certe benevolentia et studium. Ubi? quando? qui, o omnium iniquissime, cum omnes, quotquot unquam os pro suggesto aperuerant, ad salutem aliquid conferrent, cum denique Aristonicus nummos ad dignitatem recuperandam collectos, ne tum quidem vel prodiisti vel largitus es quicquam: non ex inopia. Qui 210
enim? qui haereditatem ceperis Philonis, affinis tui, pecuniae amplius quinque talentûm, et duorum talentûm munus ex collecta acceperis a ducibus coetuum, propter legem navalem exagitatam. Sed ne aliud ex alio dicendo a proposito excidam, praetermittam haec: nam te non ex inopia nihil contulisse ex his apparet, sed id caventem, ne ulla re illos offenderes, quibus omnes in republica tuae serviunt actiones. In quibus igitur rebus tu vir fortis es, et quando splendidus? Cum aliquid contra hos dicendum est: in iis es voce clarissima, expromtissima memoria, optimus histrio, tragicus Theocrines. Et veterum praestantium virorum mentionem facis? Bene sane facis. Non tamen aequum est, Athenienses, ut occupata ea benevolentia, qua vos defunctos prosequimini, cum illis me componat et conferat, qui vobiscum vivo familiariter. Quis enim ignorat omnium, viventes omnes invidiae vel plus vel minus esse obnoxios, in defunctos autem etiam hostium odia conquiescere? Quae cum natura ita comparata sint: cum iis ego, qui ante me fuerunt, nunc componar et specter? Nequaquam. neque enim iustum, neque par est, Aeschine: sed tecum et cum alio quovis, qui tuam sectam sequuntur, quique vivunt. Atque illud considera, utrum honestius et praestabilius sit reipublicae propter veterum beneficia, quae sunt immensa, quorum utique magnitudo verbis exprimi non potest, ea, quae in hanc collata vitam sunt, abiicere et conculcare: an omnibus, qui aliquid agunt bono studio, honoris et benignitatis quippiam a republica tribui? Quamquam, si hoc mihi dicendum est, mea quidem acta et consilia, si quis recte consideret, illorum temporum laudatos viros aemulari, eodemque referri deprehendet. Tua vero eos, qui tum illos incessebant. Constat enim, tum quoque fuisse aliquos, qui aequales suos cavillarentur, superiores laudarent, in quo invide, idemque tecum faciebant. Itane me ne conferendum quidem cum illis esse dicis? Tu vero conferendus, Aeschine, an frater tuus aut quivis alius nostri seculi oratorum? Equidem ullum esse nego. Sed cum viventibus, o bone (ne quid aliud dicam), viventem compara et eos, qui sunt eiusdem generis, ut caetera omnia: poëtas, choros, actores. Philammon, non quod Glauca Carystio et

quibusdam aliis veteribus pugilibus infirmior esset, sine coronis ex
211 Olympia discedebat: sed, quod omnium, qui secum congressi essent, optime pugnaret, coronabatur et victor proclamabatur. Et tu cum huius aetatis me confer oratoribus, tecum, cum quocunque vis omnium, cedo nemini: inter quos, dum sequi optima reipublicae licebat, dum certamen de benevolentia erga patriam in medio positum erat omnibus, ego rectissime consulere videbar, et meis decretis et legibus et legationibus omnia gerebantur. Vestrum autem nemo usquam erat, praeterquam si his insultandum esset. Postquam vero ea (quae utinam facta non essent) acciderunt, et non iam suasorum, sed iussa exsequentium et operam contra patriam cupide navantium et aliis adulari volentium delectus habebatur: tum tu et istorum unusquisque dignitate florebat et magnificus erat et equos splendide alebat: ego vero infirmus, fateor, sed benevolentior, quam vos, populo. Duo autem, Athenienses, haec natura moderatum civem habere oportet (sic enim de me ipso minima cum invidia verba facere potero), ut et in potestatibus generosi animi institutum, et reipublicae in asserendo principatu dignitatem tueatur, et in omni tempore et actione benevolentiam. Haec enim sita sunt in ingenio: posse autem et valere, in fortuna. Illam igitur mansisse apud me, omnino invenietis: idque ita considerate. Ego non cum dedendum postularent, non cum ad Amphyctiones citarent, non cum minitarentur, non cum pollicitarentur, non cum exsecrabiles istos tanquam bestias immitterent, unquam meam in vos benevolentiam abieci. Nam ab initio statim rectam et veram gerendae reipublicae viam sum ingressus: honores, principatus, gloriam patriae colere, augere, in his vivere institui. Non ob aliorum ego successus hilaris et exsultans in foro circumeo dextram protendens et rem bene gestam nuntians et gratulans iis, quos illuc renuntiaturos existimem: bona autem reipublicae nostrae cum horrore audio et gemens et demisso capite in terram, ut isti impii, qui et civitatem cavillantur (quasi non semetipsos cavillentur, cum id faciunt) et alio spectant et alterius res prosperas cum Graecorum cladibus coniunctas laudant et, ut eae perpetuo durent, elaborandum esse dicunt. Ne vero, ne, o dii immortales, quisquam ista vestrum annuat: sed inprimis istis etiam meliorem mentem atque animum date. Sin omnino ita sunt insanabiles: tum eos ad internecionem funditus terra marique delete, tum nobis caeteris quamprimum, impendentibus terroribus ademtis, salutem cum securitate concedite.

---

212 ORATIO DE FALSA LEGATIONE.

LIBANII ARGUMENTUM.

Aeschines homo fuit Atheniensis, Atrometi filius et Glaucotheae, utriusque obscuri, ut ait Demosthenes. Illum enim literis docendis,

hanc lustrando et sacra quaedam frivola peragendo victum quaeritasse dicit. Quin ipsum etiam Aeschinem, traditum est, et tragicum fuisse histrionem et scribam civitatis, quod vile ministerium habebatur. Sed in oratorum tandem numerum venit et legationem, qua de pace cum Philippo ageretur, obiit. Nam cum Athenienses bellum cum Philippo de Amphipoli gererent, et, multis cladibus acceptis, nihil memorabile efficerent: legatos ad Philippum de pace mittendos censent. Legant igitur decem, inter quos et Aeschines et Demosthenes fuerunt. Cum autem pacis conditiones Philippus accepisset, rursus iidem secundum legati eunt, ut iusiurandum de pace detur. In his negotiis tria Demosthenes obiicit Aeschini: eum Philocrati, foedam ac noxiam suadenti ac decernenti pacem, suffragatum esse: tempus trivisse, unde contigerit, ut res Thraciae perirent: Atheniensibus falsa renuntiasse, unde factum sit, ut Phocenses delerentur. Dixit enim, inquit, Philippum non eversurum Phocenses, et vos, ei fide habita, hominibus opem non tulistis. Asserit autem, haec omnia, mercede et largitionibus adductum, malitiose fecisse. Status est de facto et coniecturalis. Sed inimicitiae exstitisse dicuntur propter Timarchum, Demosthenis amicum, quem in ordinem coëgerat Aeschines, improbae vitae accusatum, propterea quod ad Pittalacum aviarium, ut ait, ingrederetur homo formosus ad spectandas avium pugnas, qui flagitiosa tum faceret tum pateretur.

ALIUD ARGUMENTUM INCERTI AUCTORIS. 213

Bellum inter Philippum et Athenienses longum intercesserat, ex quo ille, pactis et conventis violatis, Amphipolim ab Olynthiis acceperat, quae, cum urbis Atheniensis esset, Olynthiis eo tempore parebat, quo etiam socii defecerant. Flagrabat et aliud bellum Phocensium cum Thessalis et Thebanis propter Orchomenum et Coroneam. Constat enim ex historia, eos his eripuisse duas illas urbes ipsis finitimas, et, Thessalis depulsis, Amphyctioniam occupasse, quod Delphicum templum in media Phocide esset situm. Cum autem diuturnum bellum inter se gessissent Athenienses et Philippus, ac tandem utrique pace uti vellent, sed eius petendae facere initium utrique turpe ducerent: Aristodemus et Neoptolemus, actores tragoediarum, quibus propter artem quocumque impune ire licebat, atque etiam ad hostes, profecti in Macedoniam artem suam ostentarunt, adeoque humaniter a Philippo sunt accepti, ut praeter caeteras pecunias alia quoque de suo eis largiretur. Cum autem fore sentiret, ut ad se legatos mitterent Phocenses et Thessali et Thebani: Athenienses decipere voluit, eamque causam nactus, Aristodemo et Neoptolemo, cum eos dimitteret, se amicum esse Atheniensibus dicit. Rursus contigit, ut tale quiddam accideret. Phrynon quidam, Atheniensis, regressus Olympia sive a certamine sive a spectaculo, captus est a quibusdam Philippi militibus in festo et spoliatus omni pecunia. Is, reversus Athenas, precatur Athenienses, ut se legatum decernant: quo profectus ad Philippum reciperet ea, quibus esset spoliatus. As-

sensi Athenienses eum et Ctesiphontem decreverunt. Quos in Ma-
214 cedoniam profectos Philippus humaniter accepit, neque solum per
milites erepta reddidit: sed et alia de suo est largitus, et factum
excusavit, ignorasse milites, eo tempore fuisse festivitatem. Et rur-
sus his item dixit, se esse amicum Atheniensibus. Qui, in Atticam
reversi, eadem, quae alteri, nuntiarunt. His auditis Athenienses
certo comperire voluerunt, an revera pacem servare vellet Philippus.
Itaque decem legatos decernunt. Sunt autem hi: Ctesipho, Aristo-
demus, Iatrocles, Cimon, Nausicles, Dercyllus, Phrynon, Philocra-
tes, Aeschines, Demosthenes. Eos igitur mittunt in Macedoniam,
cognituri, verene ad pacem versus esset animus Philippi? Quodsi
verum esset, iusserunt, ut secum adducerent legatos, qui iusiuran-
dum acciperent. Regressi decem legati, quorum unus fuit et De-
mosthenes, adduxerunt a Philippo tres legatos, Antipatrum, Par-
menionem et Eurylochum, exacturos iusiurandum. Cum autem
convocarentur socii Atheniensium ad dandum iusiurandum, et mora
intercederet: intelligens Demosthenes Philippi ingenium, semper
aliquid subigentis et grassantis, auctor est Atheniensibus dandi ce-
leriter iusiurandi, etiam non praesente Cersoblepte. Nobis, inquit,
in Thraciam abeuntibus iusiurandum dabit Cersobleptes. Sciendum
autem est, Demosthenem in secunda legatione abiisse tali de causa.
In prima legatione quibusdam Atheniensibus, quos in Macedonia
captivos invenerat, pollicetur, se illos sua pecunia redemturum: id
quod, nisi persona legati, facere non poterat. Iusserat autem navi
abire legatos, quo celerius iter conficerent, et ubicunque Philip-
pum esse audirent, eo proficisci et illic iusiurandum exigere. Illi
vero non paruerunt, sed pedestri itinere abierunt, et cum in Ma-
cedoniam pervenissent, tres totos menses desederunt, donec, multis
Atheniensium oppidis subactis, Philippus reverteretur, ac praeter
caetera ipso etiam Cersoblepte capto. Ac ne reversus quidem sta-
tim dedit iusiurandum: sed distulit, dum expeditionem contra Pho-
censes instruxisset, etsi ii legatos ad eum de bello deponendo mi-
serant. Cum autem contra Phocenses proficisceretur: non in fano,
uti fieri par erat, sed in caupona iusiurandum dedit in haec verba:
Pacem facio cum Atheniensibus et Atheniensium sociis, Alensibus
215 et Phocensibus exceptis: quod Alenses hostes essent Pharsaliis,
suis amicis. Cum Phocensibus autem se pacem facere negabat,
quod fanum Delphicum impie violassent. Secunda igitur legatione
in Atticam reversa, Demosthenes controversiam movet, decreta
Philippi sibi non placere dictitans. Aeschines respondet, ea dixisse
Philippum aperte: sibi vero in aurem insusurrasse, Alenses et Pho-
censes se excepisse, ne re animadversa Thebani sibi caverent, quos
invadere ac perdere vellet, hos conservaturus. Athenienses autem
de sententia Aeschinis tertiam legationem decreverunt, cognituri,
an Philippus staret pollicitationibus Aeschinis: sed Demosthenes et
legationem eiuravit et se negavit quicquam cum legatione rei habi-
turum, sive ea bene sive male obiretur. Tum veritus Aeschines,
ne manens domi Demosthenes persuaderet populo, ut Phocensibus

auxilium mitteret, simulat, ut ait Demosthenes, se aegrotare: venit frater eius Eunomus, adductoque medico iurat, aegrotare Aeschinem. Sic ipsum Eunomum Aeschinis loco populus legatum creat. Qui legati cum abiissent, ut in Euboeam pervenerunt, audivere, Phocenses eversos esse a Philippo, et cum dedecore rêdierunt. Reversa tertia legatione in Atticam, Aeschines suapte auctoritate legatus abiit ad Philippum, ut ait Demosthenes. Sciendum autem est, post legationem singulos legatos rationem reddidisse. Ac primi legati tam praeclare fidem suam probarunt, ut Demosthenes eos decreto ad prandium invitari iusserit. Moris enim erat, legatos, re bene gesta, convivio publico excipere. Quidam dubitant, cur eos Demosthenes, si scierit fuisse proditores, ad publicum invitandos prandium curarit? Ad quod respondemus, eum a prandio propositum eorum animadvertisse. Ex posteriore autem legatione solus Demosthenes rationem reddidit. Quam et Aeschinem redditurum cum Timarchus et Demosthenes accusare instituissent, postulat Aeschines, ut inquisitio fiat: facta inquisitione, Timarchum prostitutae pudicitiae convictum eiicit. Lege enim cavebatur, ne quis impudicus rempublicam administraret. Deinde aggreditur De- 216
mosthenes Aeschinem, accusat. Quidam etiam quaerunt, cur hic tertiae legationis meminerit? Respondemus, eum triennio post dictam diem causam egisse in iudicio. Missa enim posteriore legatione, Athenienses, cognito Phocensium excidio, ex agris in urbem sua comportant et in magno sunt tumultu. Triennio post ingressus Demosthenes Aeschinem accusare, duo ei crimina obiicit, interitum Phocensium et accepta munera. Sciendum autem est, praecipuum esse crimen interitum Phocensium. ad cuius probationem altera quaestio incidit, propter pecuniam Aeschinem id esse ausum, ut probetur prius crimen de Phocensibus. Haec et haec argumento sunt, inquit, illa comparata et instructa esse. Per quae simul etiam tollit Aeschinis colorem ad ignorationem et deprecationem confugientis. Atque argumentorum alia ex praetermissis, alia ex factis petiit: quod suffragatus fuerit Philocrati, pacem sine Phocensibus decernenti: quod non exegerit iusiurandum a Thessalis, Philippi sociis, qui non militassent contra Phocenses, si iusiurandum dedissent: quod spatium Philippo praebuerit instruendae contra Phocenses expeditionis (commoratum enim fuisse de industria et consumsisse tempus, ne missa classe populus Pylas clauderet): quod deceperit populum data opera, duplici spe: una, fore, ut Thebani perderentur: altera, ut Phocenses conservarentur, ne spatium daretur de incolumitate Phocensium deliberandi, cum dixisset, fidem habendam esse Philippo, qui se illis in gratiam nostrae urbis velle parcere promisisset. Ac prioris quaestionis haec argumenta sunt. Posterioris autem, de largitionibus, dum ostendit, accepisse Aeschinem pecuniam, haec argumenta. quorum item alia e praetermissis petita sunt alia e factis. Non odit, inquit, Philippum, quamquam ab eo deceptus, ut ait: patrocinatus est Philippo, ut Amphictyo fieret, quum ea de re legationem huc misissent Amphictyones: per-

petua consuetudine Philocratis utitur, corrupti largitionibus: postulatus ad dicendum testimonium, cum Hyperides Philocratem detulisset, quamquam praesens, os non aperuit: creatus legatus in Phocidem ad Philippum de pollicitationibus firmandis, aegrotare se simulavit: captis Phocensibus post eiurationem, ultro sine auctoritate publica est profectus, quo etiam tempore cavere eum oportebat. Haec argumenta sunt secundae orationis. Inter ea autem firmissimum est, quoque maxime nititur, promissio et pollicitatio Aeschinis de Thebanis et Phocensibus.

Argumentum orationis coniecturale est: neque enim crimina fatetur Aeschines, sed omnino negat. Causae genus alii simplex putant, et copiosam in uno crimine probando concurrisse materiam: alii simul confirmari duo crimina statuunt, unum Phocense, alterum
217 Thracense. Menander autem incidentia vocat. Exordium sumtum est a calumnia. Dum enim adversarium timidum et supplicem facit, indicat, eum causa parum esse fretum. Simul etiam ad odium concitandum ea sententia pertinere potest.

Quanta in hoc iudicio contentione utantur adversarii, quibus prehensationibus, Athenienses, fere omnes vos arbitror, animadvertisse: cum paulo ante videretis, quosdam, dum sortiremini, facere negotium et supplicare vobis. Petam autem a vobis omnibus ea, quae etiam non rogantibus praestari est aequum: ut neque gratiam ullam, neque virum pluris faciatis, quam aequitatem et iusiurandum, quo unusquisque vestrum dato huc est ingressus: vel hac de causa, quod hoc e re vestra est et totius civitatis, advocatorum autem istae intercessiones et studia propter privata emolumenta suscipiuntur, ad quae prohibendum vos legum auctoritate convenistis, non, ut ea iniuriis hominibus confirmaretis. Ac alios quidem, qui recto proposito ad rempublicam accedunt, etiamsi rationem reddiderunt, semper tamen ultro ad respondendum paratos, Aeschinem autem longe aliter animatum esse video. Priusquam enim ad vos ingrederetur et actorum suorum rationem redderet, alterum eorum, qui rationes postulabant, sustulit, aliis passim minitatur, et iniquissimam omnium consuetudinem in rempublicam et vobis perniciosissimam introducit. Si enim is, qui publicum munus gessit et procuravit, sui terrore, et non aequitate efficiet, ne ab aliquo accusetur: omnis vobis eripietur auctoritas. Ac multa quidem istum gravia scelera designasse et extremo supplicio esse dignum, facile me confido probaturum et omnino persuasum habeo. Quid
218 autem, etiam in hac persuasione, formidem, dicam apud vos et non dissimulabo. Mihi causae, quae apud vos aguntur, omnes non minus, Athenienses, temporum esse videntur, quam negotiorum: et, quia longum inter legationem spatium interiectum est, id metuo, ne quam vobis oblivionem attulerit aut consuetudinem iniuriarum. Sed tamen, quemadmodum etiam sic et intellecturi, quae aequa sunt, et pronuntiaturi nunc videamini, id vobis dicam: Si vobiscum

ipsi consideretis, iudices, et reputetis, quarum rerum civitatem rationes a legato repetere oporteat. Primum eorum, quae renuntiavit: secundo loco, eorum, quae persuasit: tertio, eorum, quae vos ei mandastis: denique temporum: post haec universa quaerendum, incorrupte, nec ne, ea facta sint omnia? Cur tandem horum uniuscuiusque? Quod ex renuntiationibus recte vobis deliberare de rebus licet: quae si verae fuerint, ea, quae res postulat, statuetis: sin non tales, contraria. Legatorum enim consilia veriora esse putatis. Auditis enim eos ut gnaros earum rerum, de quibus missi sunt. Nequaquam igitur decet, convinci legatum dati vobis ullius futilis et perniciosi consilii. Iam, quae illum dicere aut agere iussistis, et nominatim decrevistis esse facienda: ea convenit esse procurata. Esto: temporum autem quamobrem? Quia saepe usu venit, Athenienses, ut multarum rerum et magnarum occasio paulo momento temporis concludatur: quam, si quis ultro adversariis condonarit et prodiderit, etiamsi omnia conetur, nunquam poterit recuperare. An vero gratis, nec ne? Quod inde accipere, unde reipublicae damnum detur, omnes, satis scio, et indignum esse fateamini, et graviter vindicandum. Ac legislator quidem hoc non explicavit, sed simpliciter atque severe vetuit accipere munera: cum, ut mihi videtur, existimaret, eum, qui semel accepisset ac largitionibus corruptus esset, non iam constantem manere iudicem publicorum commodorum. Quodsi ostendero et perspicue probaro, Aeschinem et nihil veri renuntiasse: et obstitisse populo, ne verum ex me audiret: et utilibus maxime contraria suasisse vobis: et nihil eorum, quae mandaveratis, in legatione fecisse: et consumsisse tempora, quibus multarum et magnarum rerum occasiones reipublicae perierunt: et propter haec omnia munera et mercedes accepisse cum Philocrate: condemnate eum, et, ut factis ejus dignum est, mulctate. Sin haec non ostendero, aut non ostendero
omnia: et me improbum ducite et istum absolvite. Quamquam au- 219
tem multa et gravia, praeter haec, etiam alia in eo accusare possem, Athenienses, ob quae nemo non eum iure oderit: vos tamen ante omnia, quae dicturus sum (licet id, ut satis scio, plerique vestrum meminerint), commonefaciam, in quem reipublicae gradum Aeschines se primum collocarit, et quales conciones contra Philippum sibi habendas esse censuerit: ut sciatis, eum suis actis et primis concionibus maxime acceptorum munerum posse convinci. Primus igitur hic est Atheniensium, qui animadverterit, Philippum (ut tum pro concione asserebat) insidiari Graecis et corrumpere magistratuum quosdam in Arcadia: qui, adhibito Ischandro, Neoptolemi secundano actore, retulerit ad senatum, retulerit ad populum his de rebus, et suaserit vobis, quocunque terrarum legatos esse mittendos, qui Graecos huc convocarent de bello Philippico deliberaturos: qui postea, reversus ex Arcadia, praeclaras illas et longas orationes recensuerit, quas apud decem illa virorum millia Megalopoli adversus Hieronymum, Philippi defensorem, se habuisse pro vobis asseruerit, et commemorasse, quantis iniuriis omnem

Graeciam, non suas tantum patrias, largitionum avidi et pecuniam a Philippo accipientes afficerent. Posteaquam igitur, ea tum isto administrante et tale de se specimen praebente, vobis ad Philippum legatos mittere persuasum est ab Aristodemo, Neoptolemo et Ctesiphonte ac caeteris, nihil sani ex Macedonia renuntiantibus: eorum legatorum et iste fit unus, non qui vestra venderet aut qui Philippo fidem haberet, sed qui caeteros custodiret. Nam propter orationes ante habitas et Philippi odium sic de eo non ab re omnes sentiebatis. Deinde mecum congressus paciscitur, se communiter legationem obiturum, et, ut sacrilegum et impudentem Philocratem uterque caveremus, multum hortatur. Ac donec huc redissemus a prima legatione, equidem, Athenienses, non animadverti, corruptum esse eum et semetipsum vendidisse. Praeter enim caetera, quae, ut recensui, prius dixerat, priore concione, qua de pace deliberabatis, surrexit, eoque principio usus est, quod ego verbis etiam, ut opinor, iisdem, quae ille dixit, apud vos commemorabo. Si multum, inquit, et diu meditatus esset Philocrates, quo pacto
220 acerrime reipublicae adversaretur, Athenienses, nihil eum melius fuisse reperturum arbitror talibus decretis. Ego vero pacem istam, dum unus Atheniensis superfuerit, nunquam civitati suaserim. Pacem tamen faciendam esse dico. Talia loquebatur breviter et moderate. Qui vero pridie haec dixerat audientibus vobis omnibus, idem in posteriore, cum pax confirmanda esset, me sociorum decretum defendente et id agente, ut pax iusta et aequa fieret, vobisque ita sentientibus ac ne vocem quidem spurcissimi Philocratis audire volentibus, surgit ad concionandum illique patrocinatur verbis, o dii immortales, multis mortibus vindicandis: neque maiorum recordari vos oportere, neque eos, qui triumphos et navalia proelia narrarent, tolerare: seque lege lata decreturum, ne cui Graecorum opem ferretis, qui non prior vobis opem tulisset. Atque haec detestabilis iste et impudens dicere audebat, adstantibus legatis et audientibus, quos e Graecia tum convocaveratis de istius consilio, cum se nondum vendidisset. Quemadmodum igitur, Athenienses, iterum a vobis delectus ad iusiurandum exigendum, et tempora consumserit et omnia reipublicae negotia corruperit, et quae mihi, ea prohibere cupienti, contentiones cum eo fuerint: statim audietis. Postquam autem ab ea legatione, propter exigendum iusiurandum suscepta, reversi sumus, ad quam haec rationum relationes pertinent: cum neque parvum neque magnum quicquam eorum reperissemus, quae, cum pacem faceretis, dicta et exspectata fuerant, sed in omnibus decepti essemus: cumque isti rursus alia vendidissent et contra ipsum decretum legationem obiissent: accessimus ad senatum. Et horum, quae dicam, multi sunt conscii: curia enim referta erat plebeiis hominibus. Ego vero progressus in medium omnem veritatem senatui renuntiavi, et istos accusavi, et a prima illa spe rerum earum, quas Ctesiphon et Aristodemus vobis renuntiarant, omnia enumeravi, et postea, cum pacem fecissetis, quae iste pro concione dixisset, et quo perduxissent rempubli-

cam, et ea, quae restabant (qui Phocenses erant et Pylae), suasi,
ne amitteretis, neve in eandem fraudem incideretis, neve, alia ex
alia spe suspensi et pollicitationibus deleniti, res in extremum dis-
crimen adduci pateremini. Atque haec senatui persuasi. Cum vero
concio convenisset, et ad vos verba facienda essent: progressus
Aeschines primus omnium nostrum (obtestor autem vos per Iovem 221
et deos, date operam, ut una mecum memoriae infigatis, si vera
dixero: ea enim demum sunt, quae omnia negotia vestra prorsus
corruperunt et perdiderunt) progressus igitur longissime abfuit, ut
renuntiaret aliquid in legatione actum, aut ut de iis, quae in senatu
dicta essent (si forte, utrum ego vera dicerem, dubitabat), ullam
in coetu populi mentionem faceret: sed eam habuit orationem et
tot tantisque bonis refertam, ut universos vos in suam sententiam
pertraxerit. Aiebat enim, se persuasisse Philippo omnia, quae es-
sent utilia reipublicae, tam in Amphictyonica causa, quam caeteris
universis: et prolixam vobis orationem recensebat, quam se contra
Thebanos apud Philippum habuisse diceret: et capita vobis refere-
bat: et commemorabat, se id sua effecisse legatione, ut intra bi-
duum aut triduum (si domi maneretis et non moveretis bellum,
neque vobis ipsi negotium facesseretis) audituri essetis, et Thebas
solas absque reliqua Boeotia obsideri, et Thespias atque Plataeas
instaurari, et Apollini pecuniam solvi, non a Phocensibus, sed a
Thebanis, qui auctores fuissent templi occupandi. Se enim do-
cuisse Philippum, nihilo deliquisse minus eos, qui facere cogitas-
sent, quam qui manus intulissent, proptereaque se proscriptum
esse a Thebanis: quin audivisse se, et Euboeensium quosdam ter-
ritos et perturbatos propter coniunctionem inter Philippum et ur-
bem conciliatam, qui in hanc sententiam verba fecissent: Non prae-
terit nos, legati, quibus conditionibus pacem feceritis cum Phi-
lippo: neque ignoramus, vos illi dedisse Amphipolim, Philippum
autem promisisse, traditurum se vobis Euboeam. Atque aliud etiam
dicebat se procurasse, sed nondum id velle dicere: quosdam
enim e collegis iam invidere sibi. Sic autem obscure et tecte Oro-
pum innuebat. Cum vero propter haec celebraretur, cum et ora-
tor optimus et vir admirabilis haberetur: descendit magna cum
maiestate. Ego vero ut surrexi, et ea ignorare me dixi, et eorum
aliquid dicere sum conatus, quae ad senatum retuleram: ibi alter
hinc, alter illinc assistens, iste et Philocrates, clamitare, intertur-
bare, me tandem subsannare: vos tum ridere, tum neque audire
velle, neque credere posse alia, quam quae iste renuntiarat. Atque
(ita me dii bene ament) haud ab re vobis id accidere videbatur.
Quis enim, tanta et tot oblatum iri bona existimans, ferret aliquem,
qui aut ea nulla fore diceret, aut acta istorum accusaret? Nam cae- 222
tera omnia nimirum tum minoris erant prae excitatis exspectationi-
bus et spe: qui refragabantur, obturbare sine causa et obtrectare
videbantur: illa vero perquam admirabiliter atque utiliter confecta
esse putabantur civitati. Qua igitur gratia vobis haec primo nunc
in memoriam redegi, et recensui has orationes? Una de causa, ea-

que maxima et prima, ut nemo vestrum, si quid me dicentem audierit et acta accusantem, diffidat, idque iniquum et importunum esse putet, ac, cur tum illa non dixerim in re praesenti et vos docuerim, demiretur: sed pollicitationes istorum meminerit, quibus singulis temporibus utentes dicendi facultate alios excludebant, et renuntiationem istius praeclaram illam, ut sciatis, praeter caetera omnia etiam hanc ab illo vobis esse factam iniuriam, quod verum statim et, cum opus erat, audire prohibiti estis, spe et fucis et pollicitationibus decepti. Primum igitur hac, et ea potissimum, qua dixi, gratia haec commemoravi. Deinde quadam et hac nihilo minore de causa, ut eius, antequam corrumperetur largitionibus, institutum in republica recordati, quam id munitum fuerit, quamque Philippo diffidens, secutam post repente fidem et amicitiam consideretis. Deinde, si evenerunt ea, quae iste vobis renuntiavit, et acta praeclare fuerunt, ut propter veritatem et reipublicae utilitatem esse facta existimetis. Sin omnia contra, quam iste dixit, acta sunt et multum dedecoris et magna reipublicae pericula attulerunt, propter sordes istius et veritatem ab eo pecunia venditam: ut mutatum eum esse videatis. Dicam autem (quando huc provecta est oratio) primum omnium, quo pacto vobis Phocense negotium eripuerint. Neque vero quisquam vestrum, iudices, magnitudinem rerum intuens, accusationes et crimina maiora esse putet, quam pro istius auctoritate: sed illud spectate, si quemcunque vos illi muneri praefecissetis et oblatas occasiones eius fidei mandassetis, illum etiam, si istius exemplo voluisset, opera sua locata hostibus, vos decipere et fraude circumvenire, eadem, quae et istum, excitare mala potuisse. Non enim, si vos levibus saepe hominibus publica mandatis negotia, res etiam leves sunt, quae honori civitatis nostrae ab aliis deferuntur: neque multis verbis est opus. Itaque Phocenses etiam Philippus sane perdidit: sed isti ei adiutores fuerunt.
223. Hoc igitur considerandum et videndum est, utrum, quatenus Phocensium salus a legatione pendebat, eatenus isti corruperint et perdiderint omnia: non, quasi iste per se perdere Phocenses potuisset. Quo quid absurdius? Sed da mihi senatusconsultum, quod me referente factum est, et testimonium eius, qui tum id fecit: ut sciatis, et me non tum tacuisse, nunc ab actis me removere, sed statim accusasse et praevidisse futura: et senatum, qui ex me audire verum prohibitus non fuit, neque laudasse istos, neque in curiam vocandos censuisse. Atqui id ab urbe condita ullis accidisse legatis, nemo meminit: ne Timagorae quidem, quem capitis damnavit populus. At istis haec acciderunt. Recita primo testimonium, deinde senatusconsultum.

TESTIMONIUM, SENATUSCONSULTUM.

Hic neque laus, neque invitatio legatorum in curiam a senatu continetur. Sin iste contineri ait: ostendat atque exhibeat, et ego descendam. Sed non continetur. Quodsi omnes eadem in legatione egissemus, iure neminem laudasset senatus: revera enim vituperanda essent acta omnium. Sin alii bona fide rem gesserunt, alii con-

tra: satis apparet, propter improborum scelera etiam bonos viros eandem ignominiam subiisse. Quo pacto igitur facile cognoscetis omnes, quisnam improbus ille sit? In memoriam ipsi revocate vobis, quisnam ille sit, qui ab initio acta accusarit? Perspicuum enim est, sonti satis fuisse, futurum tacere, et, eluso eo tempore, nullam actorum reddere rationem. Qui autem nullius culpae sibi conscius erat: is, si tacuisset, facinorum et scelerum socius fuisse videretur. Ego igitur is ab initio fui, qui istos accusarim: istorum vero me nemo. Ac senatus illa quidem iam decreverat: concione autem convocata, et Philippo iam intra Pylas progresso (primum enim id fuit omnium scelerum, quod Philippum iis negotiis praefecerant: item, cum primum vobis negotia cognoscenda essent, deinde consultandum, post, quod visum esset, agendum, quod effecerant, ut simul vos et audiretis, et ille adesset, utque nec, quid fieri oporteret, dici facile posset) illud etiam ad reliqua accessit, ut id quidem senatusconsultum populo nemo legerit, neque audierit populus: sed 224
iste surrexerit et ea praedicarit, quae modo vobis exposui, multa et ingentia bona: quae se impetrasse a Philippo atque afferre iactabat, propter quae proscriptus esset a Thebanis. Proinde vos, territi primum praesentia Philippi et istis irascentes, qui non ante indicassent, aliquanto mitiores fiebatis, quod omnia vos consecuturos, quae velletis, sperabatis: nec vocem audire meam aut cuiusquam alterius volebatis. Post haec recitabantur missae a Philippo literae, quas iste scripserat, commoratus post nos: quae palam et aperte nihil erant aliud, quam defensio scelerum, quae isti perpetrarant. Nam et hoc inest: Se prohibuisse illos in urbes ituros et iusiurandum exacturos, et, ut adiumento sibi essent in reconciliandis Alensibus et Pharsaliis, eos detinuisse: denique omnia istorum peccata in se transfert et sibi adscribit. Phocensium vero aut Thespiensium, aut eorum, quae iste vobis nuntiarat, nulla vel minima fit mentio. Neque hoc forte fortuna ita factum est: sed, quarum rerum vobis poenae sumendae erant ab istis, qui nihil fecerant aut administrarant eorum, quae senatusconsulto iusseratis, earum ille culpam in se transfert, seque in causa fuisse affirmat: quem vos punire scilicet non possetis. Quae autem ille fraude obtinere et praeripere civitati voluit, ea iste renuntiavit: ut neque accusare, neque postea queri quicquam de Philippo possetis, cum ea nec in literis illius, nec orationibus usquam continerentur. Age recita ipsas literas, quas ut iste scripsit, sic ille misit: et considerate, an eo illa modo se habeant, quo ego exposui. Recita.

LITERAE.

Auditis, Athenienses, literas, quam praeclarae sint et humanae? De Thebanis autem et Phocensibus aut aliis, de quibus ille apud vos renuntiavit, ne tantillum quidem. In iis igitur nihil prorsus aequi et boni continetur: idque vos ipsi statim perspicietis. Nam et Alenses, quorum reconciliandi gratia se istos detinuisse dicit, eam conciliationem experti sunt, ut extorres sint facti, et urbs eo-

rum sit eversa. Captivos autem is, qui dispiciebat, quo pacto vobis gratificaretur, missos facere, ne in mentem quidem sibi venisse profitetur. Saepe autem testatum vobis est, idque publice, me attulisse talentum et ad eos redimendos profectum esse: quod testimonium nunc etiam audietis. Quapropter, ut iste laudem illam benignitatis mihi eriperet, etiam id ut inscriberet, Philippo persuasit. Quod igitur maximum est omnium, qui prioribus literis per nos allatis inscripserat, se aperte etiam fuisse scripturum, quantis beneficiis vos affecturus esset, si sciret, societatem etiam secum initum iri: is, conflata societate, neque scire se, qua re vobis gratificetur, neque quicquam promisisse ait: quod utique nosset, si fucum vobis non fecisset. Verum ut eum haec scripsisse constet, cape priores literas atque ex illis id ipsum recita, ab hoc initio.

EX LITERIS.

Ante pacem igitur impetratam, si etiam societas secum iniretur, se scripturum promittebat, quantis rempublicam beneficiis affecturus esset: postquam autem utrumque obtinuit, ignorare se dicit, qua vobis re gratificetur. Cum vero vos ea facturos dicatis, quae ei nec pudenda, nec ignominiosa sint: ad has excusationes confugiendo (etsi sane et ipse dixerit aliquid, et vos adducamini ad pollicendum) receptum sibi relinquit. Haec igitur et alia multa eo tempore statim in re praesenti coargui potuerunt, vosque edoceri et cavere, ne rerum gerendarum occasiones amitteretis: nisi Thespiae et Plateae et Thebanis sine mora infligendum supplicium veritatem vobis eripuisset. Atqui ea, si tantum audienda fuissent, et verba danda civitati, recte dicta essent: sin revera gerenda et praestanda, taceri expediebat. Nam si in eo res iam erant, ut nec animadversis insidiis Thebani quicquam proficerent, cur factae non sunt? sin propterea sunt impeditae, quod illi praesenserant: quis enuntiavit? Nonne iste? Sed illa neque Philippus instituit, aut voluit, neque speravit iste. Proinde enuntiationis eum crimine libero: fucum illis verbis fieri vobis oportuit, et id effici, ne verum ex me audire velletis, et ut domi maneretis, et tale scitum iuberetur, quo Phocenses interituri essent. Eo pertinebant illae deliciae, hinc erant illae conciones. Ego vero cum tanta et talia illum polliceri tum audirem et mentiri compertum haberem (idque unde, dicam vobis:
226 primum ex eo, cum Philippus iusiurandum de pace daturus esset, quod Phocenses ab istis exclusos esse foedere apparebat: quod taceri et omitti conveniebat, si futurum erat, ut conservarentur: deinde, quod neque Philippi legati id dicebant, neque literae Philippi, sed iste): hinc igitur coniecturam capiens, surrexi et prodii, daturus operam, ut refragarer. Ut autem vos audire me nolebatis, quievi, tantum duntaxat testatus (idque obsecro vos per deos, ut in memoriam revocetis), me ea neque scire, neque participare, et addidi, neque etiam exspectare. Ut autem vos illud verbum «nec exspectandi» aegre ferebatis: facite, inquam, Athenienses, si quid istorum factum fuerit, ut istos laudetis et ornetis et coronis donetis, me vero non.

Sed si quid secus acciderit, istis irascimini: ego vero cedo. Non nunc, subiicit Aeschines iste, non nunc cede: sed vide, ne tunc tibi vindices. Ita fiet, inquam, nisi velim esse iniurius. At Philocrates, post illum surgens, valde insolenter: Nil mirum, inquit, est, Athenienses, non eadem videri mihi, quae Demostheni: nam is quidem aquam, ego vero vinum bibo. Ibi vos ridebatis. Iam decretum considerate, Athenienses, quod postea scribendum curavit Philocrates. Nam obiter quidem auditu sane praeclarum est. sed si quis tempora computarit, quibus scriptum fuit, et pollicitationes, quas iste tum afferebat: constabit, eos nihil fecisse aliud, quam tradidisse Philippo et Thebanis Phocenses, tantum non manibus post terga religatis. Recita decretum.

DECRETUM.

Videtis, Athenienses, decretum quantis laudibus et benignitate verborum sit refertum: et pax eadem, inquit, esto, quae Philippo, etiam posteris eius, et societas: et laudetur Philippus, quod pollicetur, se facturum ea, quae aequa sint. Verum nihil ille quidem pollicitus fuerat: sed tantum aberat a pollicendo, ut se ignorare diceret, qua re vobis gratificaretur. Iste autem pro eo loquebatur et pollicebatur. Philocrates igitur vos in istius verba propensos nactus, illud inscribit decreto: Quod nisi fecerint Phocenses ea, quae debeant, nec Amphictyonibus templum tradiderint: populum Atheniensem auxilia missurum contra eos, per quos stet, quo minus ea fiant. Itaque, Athenienses, vobis domi manentibus et non egressis, 22
et regressis Lacedaemoniis fraude animadversa, et nemine alio Amphictyonum praesente praeter Thessalos et Thebanos, minima cum offensione et moderatione summa scripsit, templum illis esse tradendum, cum tradendum esse scripsisset Amphictyonibus. Quibus? neque enim erant ibi alii, quam Thebani et Thessali. Sed neque convocari iussit Amphictyones, neque differri, dum convenissent, neque Proxenum ferre opem Phocensibus, neque educere exercitum Athenienses, neque tale quicquam. Quin et literas misit Philippus binas, quae vocabant vos, non ut exiretis: nequaquam (neque enim spatium sustulisset, quo exire potuissetis, et tum demum vocasset: neque me huc navigaturum detinuisset: neque talia istum verba facere iussisset, quibus adducti vos minime exituri eratis): sed id spectavit, ut vos, putantes, eum facturum, quae velletis, nihil ei contrarium decerneretis, et Phocenses vim non propulsarent, neque resisterent, exspectatione spei per vos sibi factae, sed, desperatione fracti, omnes deditionem facerent. Sed recita eis ipsas Philippi literas.

LITERAE.

Ac literae quidem hae vocant: atque adeo statim. Istos autem, si quid istorum verum sincerumque fuisset, quid decuisset aliud, quam suffragari, ut copias educeretis et decernere, ut Proxenus, quem in illis locis esse norant, statim opem ferret? Verum

omnia his eos contraria fecisse constat: nec abs re. Nihil enim eius literas curabant: sed quo eas consilio scripsisset, norant. Id igitur adiuvabant et defendebant. Phocenses autem ut, quid apud vos actum esset in concione, audierunt, et decretum illud Philocratis acceperunt et renuntiationem istius et pollicitationes: modis omnibus perierunt. quod ita intelligetis. Fuerunt ibi, qui Philippo diffiderent, cordati homines: ii adducti sunt, ut ei fidem haberent. Quamobrem? Quia putabant, etiamsi decies ipsi a Philippo deciperentur, nunquam tamen fore, ut Atheniensium legati Athenienses decipere auderent: sed vera esse illa, quae iste vobis renuntiasset, et Philippum in Thebanorum, non in ipsorum venire excidium. Erant alii quidam, qui quidvis perferendum, et propulsandam esse
228 vim arbitrarentur. Sed et illorum animos fregit persuasio illa de Philippi amicitia et exspectatio belli vestri, nisi fecissent, cum illi ante a vobis auxilium sperassent. Quin et poenitere vos factae cum Philippo pacis putabant quidam. Iis et ad posteros eam pertinere pacem demonstrarunt, ut iam undique vestra auxilia essent desperanda. Quapropter omnia ea in unum decretum coniecerunt. In quo iniuriam vobis omnium maximam fecisse mihi videntur. Nam cum viro mortali et propter tempora quaedam potenti pace immortali decernenda pacisci urbis opprobrium, et spoliare non modo aliorum, sed etiam fortunae beneficiis rempublicam, et tam insigni uti improbitate, ut non eos modo Athenienses, qui nunc sunt, sed illos etiam, qui olim aliquando futuri sunt, omnes iniuriis affecerint: nonne intolerandum est? Hoc igitur nunquam adscribere deinde sustinuissetis ad pacem «etiam posteris,» nisi ab Aeschine tum recitatis pollicitationibus crederetis, quibus freti Phocenses perierunt. Siquidem, dum se Philippi fidei committunt, et ultro illi oppida tradunt: omnia eorum contraria, quae isti vobis renuntiarant, sunt experti. Ut autem certo sciatis, haec ita et propter istos periisse: tempora vobis computabo, quibus singula facta sunt. Quae vero istorum aliquis infitiabitur: is surgat et ad meam aquam dicat. Pax igitur XIX. Februarii facta est. Peregre autem abfuimus nos ad exigendum iusiurandum tres perpetuos menses: quo toto tempore Phocenses fuerunt incolumes. A legatione ad exigendum iusiurandum suscepta huc reversi sumus XIII. Maii: et iam intra Pylas erat Philippus, et Phocensibus pollicebatur ea, quorum illi nihil credebant. Cuius rei signum illud est, quod alioqui huc ad nos non venissent. Secuta est postea concio, in qua isti omnia negotia perdiderunt mentiendo et decipiendo vos, decimo sexto Maii. Quinto igitur die post etiam vestra decreta Phocensibus esse nuntiata, colligo. Adfuerunt enim Phocensium legati, quibus studio fuit cognoscere, tum quid isti renuntiaturi essent, tum quid vos decreturi. Vigesimo die proponimus, responsum vestrum Phocenses cognovisse. Nam a XVI. ad hunc, dies quintus fit: posterior igitur est X. IX. VIII. Hoc factum est foedus: illic perdita et consummata
229 erant omnia. Unde id perspicitur? XXIIII die concionem vos habebatis in Piraeeo de navalibus: venit Dercyllus Chalcide et vobis

nuntiat, Philippum summam rerum commisisse Thebanis, et quintum eum esse diem ponebat, ex quo foedus esset factum. Igitur VIII. VII. VI. V. IIII. Exquisite convenit, ad hunc esse quintum. Itaque temporibus, quibus renuntiabant, quibus decernebant, omnibus convincitur, eos collusisse cum Philippo et adiutores fuisse Phocensium internecionis. Iam quod nulla Phocensium urbium expugnata aut, facto in eam impetu, vi capta est, sed persuasione funditus omnes perierunt: maximo argumento est, id eis accidisse propterea, quod Aeschini crediderunt, se a Philippo conservatum iri. Neque enim illum ignorabant. Age, profer mihi et societatem Phocensium et decreta, per quae muros eorum subruit, ut sciatis, qua necessitudine vobiscum coniuncti qualia pertulerint propter istos sacrilegos. Recita.

SOCIETAS THEBANORUM ET PHOCENSIUM.

Coniuncti igitur fuere vobiscum amicitia, societate, auxilio: quid vero pertulerint propter istum, qui vos opem ferre prohibuit, audite. Recita.

CONVENTA PHILIPPI ET PHOCENSIUM.

Auditis, Athenienses? Conventa Philippi et Phocensium, inquit, non Thebanorum et Phocensium, nec Thessalorum et Phocensium, nec Locrensium, nec aliorum, qui adfuerunt, ullius: et rursus, tradendas esse, inquit, urbes Philippo, non Thebanis, non Thessalis, non alii cuiquam. Quapropter? Quia renuntiabatur ab istis, Philippum propter Phocensium conservationem adesse. Ei igitur credebant omnia, ad eum omnia referebant, cum eo pacem faciebant. Age, recita reliqua: considerate, quae sperarint, et quae sint perpessi? Numquid similia et consentanea illis, quae iste renuntiavit? Recita.

DECRETUM AMPHICTYONUM. 230

His, Athenienses, nihil atrocius factum est nec maius, non modo nostra aetate in Graecia, sed nec, ut opinor, etiam superiori tempore. Tantarum igitur et talium rerum unus homo Philippus potitus est per istos, incolumi urbe Atheniensium: cui praeesse Graecis patrium est, et non connivere, ut quicquam tale perpetretur. Quemadmodum igitur aerumnosi Phocenses interierint, cum ex his decretis videre est, tum etiam ex ipsis rebus, quae actae sunt: quae res spectaculum, Athenienses, crudele sunt et miserabile. Cum enim nuper Delphos proficisceremur, necesse habebamus, ea videre omnia: aedificia diruta, moenia prostrata, regionem iuventute desolatam, mulierculas duntaxat et paucos puerulos et senes, homines miserandos. Denique nemo verbis assequi possit ea mala, quae nunc illic sunt. Atqui eos olim contrarium Thebanis pro vobis tulisse suffragium, cum de urbis excidio ageretur, e vobis ego omnibus audio. Quod igitur putatis, Athenienses, maiores vestros, si in vitam redirent, suffragium, aut quam sententiam laturos de

interitus Phocensium auctoribus? Equidem arbitror, tametsi eos suis manibus lapidassent, nullum se commisisse piaculum putaturos. Quî enim turpe non sit, imo quae maior esse turpitudo queat, quam iis, qui nos tum conservarunt et salutare pro nobis suffragium tulerunt, contraria per istos accidisse, et neglectos esse, iis acceptis malis, qualia nulli Graecorum alii acceperunt? Quis igitur eorum auctor? quis imposturae artifex? Annon iste? Cum autem, Athenienses, fortuna Philippi multis sit praedicanda nominibus: tum vero hoc felicissimum ei contigit, quod, ita me dii deaeque omnes ament, haud scio an ulli contigerit nostris temporibus. Nam urbes magnas cepisse, et multas nationes subegisse, et eius generis omnia, praedicanda sane sunt et splendida (quis enim neget?): sed eadem et a multis aliis facta recenseri queant. Illam peculiarem et cum alio nemine omnium communem habet fortunam. Quam? Quod, cum improbos homines ad suas res conficiendas requireret, improbiores reperit quam voluisset. Quis enim istos tales esse non fateatur? siquidem, quae nec ipse Philippus, cum eius tanta res ageretur, ementiri audebat nec in ullas inscribere literas, neque legato-
231 rum eius ullus dixit, ad ea isti locata sua opera vos deceperunt. Ac Antipater quidem et Parmenio, domino inservientes, neque deinceps collocuturi vobiscum, tamen id excogitarunt, ne per se vos deciperemini: isti vero Athenarum, liberrimae civitatis, legati delecti vos, quos obvios intueri, cum quibus familiariter vivere reliquo vitae tempore necesse habent, et apud quos rationem actorum reddituri erant, vos, inquam, decipere non dubitarunt. Quo pacto homines ulli improbiores aut profligatiores esse queant? Ut autem sciatis, eum a vobis diris etiam imprecationibus esse obligatum, et nefas esse vobis et impium, talia mentitum absolvere: recita devotionem, et lege, eam cape, quae hac lege continetur.

DEVOTIO.

Haec pro vobis, Athenienses, in singulis concionibus praeco vota facit mandata legibus, et, cum senatus consedit, apud eum repetit. Neque iste se haec ignorare potest dicere: dum enim scriptioni apud vos daret operam et senatui inserviret, ipse legem hanc praeconi enarrabat. Annon igitur absurdum quiddam et rerum naturae contrarium faceretis, si, quae mandatis, imo quae petitis, ut dii vestram vicem exsequantur, ea, cum hodie in vestrapte manu sint, non facietis: sed, quem ab illis male perdi optatis, ipsum et genus et familiam eius, eum ipsi absolvetis? Nequaquam. Nam qui vos fefellerit, eum diis puniendum relinquite: quem vero ipsi deprehenderitis, de eo nihil iam illis mandatote. Eo autem impudentiae et audaciae venturum eum esse audio, ut, omnibus actis cedens, quae renuntiavit, quae pollicitus est, per quae rempublicam decepit, tanquam apud alios quospiam iudicium exerceatur, non apud vos, qui omnia nostis, primum Lacedaemonios, deinde Phocenses, denique Hegesippum sit accusaturus. quae quidem ridicula sunt, vel summae potius impudentiae. Quae enim nunc dicet de

Phocensibus, aut Lacedaemoniis, aut Hegesippo, aut de Proxeno non recepto ab eis, aut de impietate eorum, aut quocunque nomine eos accusabit: ea certe facta fuerant omnia, priusquam legati isti huc venissent, neque obstabant, quo minus Phocenses conservarentur. Quo auctore? Isthoc ipso Aeschine. Neque enim si absque Lacedaemoniis esset, neque si Proxenum non repulissent, neque si per Hegesippum non stetisset, neque si hoc vel illud non 232
impedisset, conservatum iri Phocenses, non ita tum renuntiavit: sed his omnibus praeteritis, se advenire verbis disertis dixit, ac persuasisse Philippo, ut Phocenses conservaret, ut Boeotiae urbes instauraret, ut vestrae auctoritati negotia committeret, ea statim confectum iri intra biduum, aut triduum: propterea se a Thebanis proscriptum, promissa interfectori pecunia. Ne igitur ea, quae ante istius renuntiationem vel a Lacedaemoniis facta fuerunt vel a Phocensibus, audiatis aut patiamini, neque Phocensium accusare improbitatem sinatis. Neque enim Lacedaemonios olim propter virtutem eorum conservastis, neque exsecrandos illos Euboeenses, neque alios multos: sed quod eos esse incolumes e republica erat, ut etiam nunc Phocenses. Et quid Phocenses, aut Lacedaemonii, aut vos, aut alii mortales deliquerint post istius verba, quo minus eius orationem eventus sequeretur, id rogitate: neque enim ostendere potest. Nam quinque dies duntaxat intercesserunt, in quibus iste falsa renuntiavit, vos credidistis, Phocenses audiverunt, se dediderunt, perierunt. Unde, opinor, etiam manifeste patet, omnem imposturam et fraudem fuisse instructam in Phocensium interitum. Quod enim tempore Philippus venire non poterat propter pacem, sed sese comparabat: Lacedaemonios arcessebat, se facturum eis esse omnia pollicitus, ne eos sibi Phocenses, vobis intercessoribus, conciliarent. Postquam autem venerat in Pylas, et Lacedaemonii, animadversis insidiis, recesserant, rursus istum praemisit ad vos decipiendos, ne iterum, vobis intelligentibus, eum Thebanorum agere negotium, tempus terere et bellum gerere cogeretur, tum Phocensibus se defendentibus, tum vobis opem illis ferentibus: sed ut citra pulveris tactum (quod aiunt) omnia conficeret. idque factum est. Non igitur quod et Lacedaemonios et Phocenses decepit Philippus, propterea iste se vobis impune illusisse postulet: neque enim aequum est. Quodsi pro Phocensibus et Pylis et aliis rebus, quae perierunt, Chersonesum superesse reipublicae dixerit: per deos vos obsecro, Iudices, ne admittatis, neque patiamini, ut ad legationis iniurias etiam ex defensione probrum civitati concilietur, vos, ut aliquid privati eriperetis, sociorum salutem neglexisse. Neque enim ita fecistis: sed, pace iam facta et Chersoneso incolumi, quatuor totos menses post salvi fuere Phocenses. Sed istius mendacia, quibus vos 233
in fraudem illexit, eos, his actis demum, perdiderunt. Deinde Chersonesum nunc etiam in maiore versari periculo, quam tum, reperietis. Utrum enim facilius fuisset ulcisci Philippum, si quid in eam commisisset, antequam horum aliquid reipublicae praeripuisset, an nunc? Equidem opinor, tum fuisse longe facilius. Quae igitur eius

est provinciae nunc praerogativa, ademto metu et periculis ei, qui illam sit affecturus iniuria? Iam etiam tale quiddam eum esse dicturum audio: Mirari se, cur a Demosthene accusetur, a Phocensium autem nemine? Quod cuiusmodi sit, imprimis ex me audire praestat. Phocensium optimi quique et modestissimi, extorres facti et ad hunc modum tractati, otium nimirum agunt, neque quisquam eorum propter rempublicam privatas suscipere velit inimicitias. Qui vero nihil sine pecunia facturi sint, ii praebitorem non habent. Neque enim ego cuiquam quicquam dederim, ut hic mihi assistentes clamitarent, qualia perpessi essent. Veritas enim et res ipsa clamat. Cum populo autem Phocensium adeo male et miserabiliter agitur, ut iam eis non laborandum sit de accusandis rationibus Athenis perperam redditis: sed de eo, ne serviant, et metu emoriantur tum Thebanorum, tum Philippi militum, quos alere coguntur, in vicos redacti et armis spoliati. Ne igitur ista eum dicere sinite: sed, aut non periisse Phocenses, ostendere iubete, aut se non promisisse, Philippum eos conservaturum. Nam hae sunt legationis rationes: Quid actum est? quid renuntiasti? Si vera, absolvitor: sin falsa, dato poenas. Quodsi Phocenses non adsunt, quid tum? Sic enim tractasti eos, pro tua quidem parte, ut nec amicis opitulari, nec inimicos ulcisci possint. Iam praeter dedecus et ignominiam, quae in actis insunt, etiam magna ex his orta esse reipublicae pericula, ostendi facile potest. Quis enim vestrum ignorat, Phocensi bello, dum Phocenses Pylas tenerent, nec a Thebanis quicquam vobis fuisse metuendum, nec vel in Peloponnesum, vel in Euboeam, vel in Atticam venturum fuisse Philippum aut Thebanos? Eam igitur securitatem, quae et a loco et rebus ipsis reipublicae suppetebat, istorum fraudibus et mendaciis circumventi, vos amisistis, atque armis et bello perpetuo et magnis urbibus sociorum hominum et
234 amplo agro munitam passi estis everti. Itaque frustra priora auxilia in Pylas missa sunt: quae amplius ducentis talentis vobis constiterunt, si etiam privatos eorum, qui expeditioni interfuerunt, sumtus supputetis. Inanis etiam spes est, quam de ulciscendis Thebanis conceperatis. Quod autem omnium, cum multa et acerba ea sint, in quibus iste Philippo inserviit, et in rempublicam et in vos omnes contumeliosissimum est: id ex me audite. Cum Philippus ab initio constituisset, omnia, quae decreverat, praestare Thebanis: iste, contrario nuntiato vestraque aversatione declarata, et vobis inimicitias Thebanorum auxit, et gratiam Philippo. Quis igitur mortalium insolentius agere vobiscum potuisset? Cape decretum Diophanti et Callisthenis, et recita, ut sciatis, cum officio fungeremini, supplicationes decretas, et laudationibus affectos esse vos et a civibus vestris et ab aliis: postquam autem isti vos deceperint, vos liberos et uxores ex agris in urbem transtulisse, et sacra Herculis, cum pax esset, intra moenia facienda decrevisse. id quod miror, si eum, per quem deos patrio ritu colere non licuit, impune dimittetis. Recita decretum.

DECRETUM.

Haec igitur olim e dignitate rerum gestarum decrevistis. Age, recita et ea, quae sequuntur.

DECRETUM.

Haec tum vos decrevistis, ab istis impulsi, cum ea spe initio
neque pacem fecissetis, neque societatem inissetis, neque post,
cum adducti estis, ut posteros etiam scripto complecteremini: sed
tanquam mirabilia nescio quae propter istos bona percepturi. Quo-
ties autem etiam post, audientes, Philippi exercitum ad Porthmum
aut ad Megara esse, tumultuati sitis, omnes scitis. Non igitur hoc
spectandum est, aut cessandum, etiamsi nondum Atticam invadit:
sed illud videndum, an per istos potestas id faciendi data ei sit,
quando libitum fuerit, et illa calamitas respicienda, et auctor et
instructor illius potestatis odio prosequendus et ulciscendus. Equi- 235
tem scio, Aeschinem ad accusationem nihil esse responsurum: sed,
quo vos quam longissime a causa abducat, commemoraturum, quan-
tum universi mortales commodorum ex pace percipiant, contra,
quas e bello clades, ac denique laudationem pacis defensionis loco
allaturum. Sunt autem ea omnia cum eius criminatione coniuncta.
Nam si pax, quae aliis tot bonorum causa est, tot negotiorum et
tantae perturbationis causa nobis exstitit: quid tandem dici conve-
niet, nisi istos, muneribus acceptis, rem suapte natura bonam male
corrupisse? Quid vero? annon triremes trecentae et armamenta il-
larum et pecuniae vobis supersunt et supererunt propter pacem?
fortasse dicat. Vobis autem contra ita sentiendum est: etiam Phi-
lippi opes ea pace multo auctiores esse factas et apparatu armo-
rum et provinciis et reditibus, quos ille nactus est ingentes. Ac-
cesserunt et nobis aliqui: sed tamen rerum gerendarum apparatus
et sociorum, quo omnes aut sibimetipsis aut potentioribus opes
parant ac tenent, noster quidem, ab isto venditus, periit et debi-
litatus est: illius autem, formidabilis est factus et multo maior.
Non igitur aequum est, illi utraque esse aucta per istos, et socie-
tates et reditus: nobis ea, quae propter pacem merito teneremus,
istorum corruptelis aestimari. Non enim haec pro illis recepimus
(neque multis verbis est opus): sed et haec eodem modo tenere-
mus, et illa, si absque istis esset, accessissent. Illud autem, Athe-
nienses, omnino assentiemini, etiamsi multa et gravia reipublicae
acciderint, eorum autem nullius auctor sit Aeschines, non esse
iustum, ut in eum saeviatur, nec, si quid per aliquem alium bene
gestum est, ut illud eum tueatur: sed quarum iste rerum sit au-
ctor, cogitabitis, eique et gratiam, si dignus videbitur, referetis,
et contra, si commeruerit, succensebitis. Haec igitur quomodo
recte deprehendetis? Si eum non omnia simul commiscere patie-
mini, ducum scelera, bellum gestum cum Philippo, commoda pacis:
sed si singula per se considerabitis. Quod genus est: Fuit nobis
bellum cum Philippo? Fuit. Hic numquis accusat Aeschinem? Vultne

aliquis eum postulare de rebus in bello gestis? Nemo. Proinde horum eum absolvite: neque ad haec eum respondere necesse est. Nam in controversiis et testes producendi et argumenta proferenda sunt reo: non iis defendendis, quae in confesso sunt, facienda im-
236 postura. Cave igitur quicquam de bello dicas: nemo enim de eo quicquam te accusat. Postea quidem nobis suaserunt pacem: persuaserunt, legatos misimus, adduxerunt illi huc eos, qui pacem facturi essent. Hic iterum numquis ea de re culpat Aeschinem? Asserit aliquis eum pacis auctorem, aut deliquisse, qui legatos ea gratia missos huc adduxerit? Nemo. Proinde nec de pace facta a republica quicquam est dicendum: neque enim iste auctor eius est. Si quis autem roget, quid igitur dicis, homo, et unde primordia capis accusandi? Inde Athenienses, cum vobis deliberantibus, non utrum pax facienda esset, nec ne (nam id quidem iam decretum erat): sed de eo, qualis ea esse deberet. Iusta enim decernentibus refragatus mercede decernenti suffragatus est, largitionibus corruptus. Deinde ad iusiurandum exigendum delectus, nec de mandatis vestris quicquam egit, et socios, qui e bello evaserant, perdidit, et tanta est ementitus, quanta nemo alius unquam mortalium neque ante, neque post. Nam ab initio eo usque dum permissum Philippo est, agere de pacis conditionibus, Ctesiphon et Aristodemus primum initium fecerunt imposturae: postquam autem iam eo ventum fuit, ut res gerenda esset, eam Philocrati et isti tradiderunt, qui, ea suscepta, omnia perdiderunt. Et postquam rationes actorum referendae sunt, iste homo, veterator nimirum et diis invisus et scriba, ita se defendet scilicet, quasi de pace agatur. Non ut de pluribus, quam accusatur, respondeat (nam ea quidem insania esset): sed illud videt, in suis actis non modo nihil esse boni, sed etiam scelera inesse omnia, pacis autem defensionem, ut nihil aliud, nomen saltem habere plausibile. quam vereor Athenienses, vereor, ne sero, ut debitores, magno cum foenore nos agere intelligamus. Ejus enim securitatem et firmitatem isti prodiderunt, Phocenses et Pylas: non tamen propter istum eam initio fecimus. Quamquam autem id, quod dicam, absurdum, verum tamen omnino est: Si quis re vera pace gaudet, ducibus, quos omnes culpant, gratiam habeat. Nam si illi, ut volebatis, bellum administrassent: vos nec nomen pacis tolerassetis. Pax igitur per illos: periculosa et lubrica et infida pax per istos facta est cor-
237 ruptos largitionibus. Repellite igitur, repellite eum a disputatione de pace, et in disputationem de actis compellite. Non de pace accusatur Aeschines: sed pax propter Aeschinem crimen habet. Argumento illud est: quod, si pax ita facta esset, ut vos postea in nulla re decepti essetis, neque sociorum quisquam periisset: nemini mortalium omnium pax molesta fuisset, ignominia duntaxat excepta. Etsi autem et eius culpae pars in isto haeret, cum sit Philocrati suffragatus: nihil tamen immedicabile fuisset admissum. Nunc multorum aliorum malorum istum causam esse apparet. Ac turpiter quidem et flagitiose per istos ea esse omnia perdita et

corrupta, scire omnes vos arbitror. Ego vero, Iudices, tantum abest, ut quicquam illis rebus adiungere calumniae velim, aut a vobis id fieri postulem, ut, si illa per vecordiam aut simplicitatem acta sunt aut quamvis aliam ignorationem, et ipse missum Aeschinem faciam, et vobis, missum ut faciatis, suadeam. Quamquam harum excusationum nulla civilis aut iusta est. Neminem enim vos rempublicam gerere iubetis aut cogitis: sed, si quis sibi persuasit, se habere adiumenta rerum gerendarum, atque accesserit, pro vestra bonitate et humanitate eum recipitis benigne, et non invide: quin et magistratus ei mandatis et eius fidei vestra negotia committitis. Quae si quis probe administraverit, honorabitur et eo nomine supra vulgus efferetur? sin frustratus fuerit, excusationes et causas afferet? Aequum non est. Neque enim ita satisfactum erit eversis sociis, nec liberis eorum, nec uxoribus, neque caeteris, si constet eis, se propter meam inscitiam, ne istius dicam, ea esse perpessos. Multum certe abest. Sed tamen vos condonate Aeschini atrocia ista et immensa, si per simplicitatem aut quamvis aliam ignorationem commisisse videbitur. At si ex improbitate, argento accepto et muneribus, idque aperte ex ipsis actis demonstrabitur, maxime quidem, si fieri potest, occidite: sin minus, at in eo documentum statuite vivente. Considerate autem ipsi vobiscum, eius convincendi ratio quam aequa futura sit. Omnino est necesse, Aeschinem ea verba apud vos fecisse de Phocensibus et Thespiensibus et Euboea (si non ultro se vendiderat, vosque decipiebat), vel quod aperte audierat Philippum pollicentem, se illa suscepturum et facturum: vel si id non fuit, praestigiis quibusdam et fucis humanitatis illius caeteris in rebus deceptum etiam haec de illo sperasse. Ut verum non sit horum alterum, fieri non potest. Propter haec autem utraque ei Philippum maximo esse odio decet. Cur? 238
Quia, quod ad illum attinet, ei acerbissima et turpissima quaeque acciderunt: vos decepit, laborat infamia, dignus interitu iudicatur. Quod si ita fieret, ut conveniebat, iamdudum proditionis reus ageretur: nunc propter nostram mansuetudinem et simplicitatem rationes reddit, easque cum vult. Est igitur quisquam vestrum, qui ex Aeschine ullam vocem audierit, Philippum accusante? Quid? Redarguentem quisquam aut dicentem eum aliquid vidit? Nemo. Sed omnes Athenienses prius accusant Philippum, et quivis semper: quorum utique nulli ulla privatim facta est iniuria. Ego vero haec verba ab eo requirerem, si se non vendidisset: Athenienses, me quidem tractate, ut vultis: credidi, deceptus sum, erravi, fateor: illum autem hominem cavete Athenienses: perfidus est, impostor, improbus. non videtis, quomodo mecum egerit? ut deceperit? Horum verborum ego nullum audio, neque vos. Quamobrem? Quia non deceptus, neque falsus, sed mercede ultro conductus, atque argento accepto, ea dixit, et illi prodidit, seque praeclarum ac iustum illi mercenarium praebuit: legatum autem vobis et civem et proditorem et ter, non semel, morte mulctandum. Neque vero ex his solum constat, eum mercede conductum

omnia illa dixisse: sed et ex eo, cum nuper Thessali, et Philippi legati cum eis, venerunt, postulantes, ut Philippo Amphictyoniam decerneretis. Quem igitur omnium mortalium maxime istis refragari decebat? Aeschinem. Cur? Quia eius renuntiationi contraria illa fecit. Iste enim dixerat, illum Thespias et Plataeas muniturum, et cum Phocenses non perditurum, tum Thebanorum in vos insolentiam repressurum. Ille vero Thebanos maiores fecit, quam oportebat, et Phocenses funditus delevit: ut nec Thespias nec Plataeas muro circumdedit, sic Orchomenum et Coroneam insuper exscidit. Possuntne res inter se ullo modo magis esse contrariae? Neque vero refragatus est, neque os aperuit, neque vocem ullam contrariam emisit. Quod tantum cum sit, non tamen est grave: sed illud, quod et solus omnium in hac urbe degentium suffragatus est, quodque nec Philocrates facere fuit ausus, impurus ille, id Aeschines fecit: ac tumultuantibus vobis et eum audire nolentibus, de-
239 scendens de suggesto, missis a Philippo legatis se venditans: Multos esse, dicebat, qui tumultuarentur: paucos, qui militarent, si necesse esset (meministis enim utique), cum ipse, o dii, sit mirificus bellator. Iam si nullum legatum quicquam accepisse ostendere possemus, neque res ita pateret, ut palam esset universis: quaestiones et eius generis alia restarent. Si vero Philocrates se accepisse, non modo pro concione saepe confessus est, sed et vobis ostentavit, vendendo tritico, aedificando, profitendo se iturum, etiamsi vos non iuberetis, vehendis lignis, auro in mensis aperte commutando: non profecto habebit iste, quod illum accepisse neget, qui ipse confessus est et ostentavit. Est vero quisquam mortalium adeo vecors aut infelix, ut, dum et Philocrates dona accipiat et ipse male audiat ac periclitetur, cum ei liceret stare ab innocentibus, hos quidem infestet, cum illo autem coniunctus iudicium subire malit? Equidem opinor, esse neminem: sed haec omnia, si recte consideretis, invenietis, Athenienses, magna et evidentia esse signa acceptae ab isto pecuniae. Iam illud, quod non, ut postremo factum est, sic minimum signum est, istum Philippo se vendidisse, spectate. Procul dubio nostis, dudum, cum proditionis reum ageret Hyperides Philocratem, me progressum dicere, unum quendam in accusatione mihi restare scrupulum: quo pacto solus Philocrates tot et tantorum scelerum causa fuisset, novem legati nullius. atque id ita se habere negavi: nullam enim eius per se futuram fuisse auctoritatem, nisi adiutores illorum aliquos habuisset. Ut igitur, inquam, neque absolvam, neque criminer quemquam, sed res ipsa et noxios inveniat et criminis expertes absolvat, surgat quicunque volet, et, progressus in conspectum vestrum, declaret, se non esse socium, nec probare acta Philocratis: atque eum, qui ita fecerit, absolvo ego, inquam. Haec meministis, ut ego arbitror. Nemo autem prodiit, nec ostendit se. Ac caeterorum quidem singulis aliquae causae sunt. Nam alius rationes retulerat, alius fortasse non aderat, alius affinem illic habebat. Isti autem causarum illarum nulla erat: sed usque adeo se prorsus vendiderat, neque in prae-

teritis tantum suam locarat operam, ut non dissimulet, se in posterum etiam, si nunc absolutus fuerit, illi praesto futurum contra vos. Quare cavet, ne quod vel verbulum Philippo non iucundum sibi excidat, nec ut missum faciamus, missum fecit: sed laborare infamia, accusari, quidvis apud vos perpeti satius esse ducit, quam aliquid minus gratum Philippo facere. Quae vero illa est societas? 240
quae tanta ista sollicitudo de Philocrate? Quem, si omnem legationem praeclarissime obiisset, et pecuniam tamen se propter legationem accepisse fateretur: illud ipsum fugere et sollicite cavere incorruptum legatum conveniebat, et testari suam integritatem. Sed id non fecit Aeschines. Haec nonne perspicua sunt, Athenienses? Haec nonne clamitant et loquuntur, pecuniam accepisse Aeschinem, et propter argentum perpetuo esse improbum, non ex simplicitate, aut ignoratione, aut per calamitatem. Et quis, inquit, testificatur, me accepisse munera? Haec enim est praeclara illa defensio. Res ipsae, Aeschine, quae sunt fide omnium dignissimae. Neque dici potest aut praetexi, vel ex persuasione alicuius aut gratificandi studio eas esse tales: sed quales prodendo et corrumpendo tu eas effecisti, tales in exquirendo apparent. Et praeter res ipsas iam tute in te dices testimonium. Age, huc assiste et responde mihi: neque enim per imperitiam habere te negabis, quid dicas. Cum enim novas causas tanquam fabulas, easque sine testibus ad praefinitam diem accusator vincas, ex eo constat, te esse acerrimum. Quamquam autem multa sunt et atrocia scelera Aeschinis et magna improbitate referta, ut vobis etiam, nisi fallor, videtur, nullum tamen, meo quidem iudicio, est atrocius aut evidentius corruptelarum eius argumentum, aut quod magis ostendat palamque demonstret, eum accepisse munera et vendidisse omnia, eo, quod et nunc dicam. Cum iam tertium legatos missuri essetis ad Philippum propter praeclaras et magnas illas spes earum rerum, quas iste pollicebatur: delegistis et istum et me et ex reliquis plerosque eosdem. Ego progressus statim eiuravi. Tumultuantibus autem quibusdam, et me ire iubentibus, negavi me abiturum: iste autem delectus erat. Deinde cum concio surrexisset, congressi isti consultabant, quem hic relicturi essent. Dum enim etiamnum in motu essent omnia et incerta futurorum exspectatio: tum et congressus et verba varia in foro fiebant. Metuebant enim, ne subito concio indiceretur, et vos, audita ex me veritate, aliquid opportuni de Phocensibus decerneretis, et Philippus gerendarum rerum occasionem amitteret. Nam si decretum duntaxat fecissetis: conservati essent. Non enim licuisset Philippo, nisi vos decepti essetis, manere diutius.
Neque enim frumentum erat in agris propter bellum incultis, neque 241
etiam invehi potuisset, vestris triremibus ibi praesentibus, et mare obtinentibus et Phocensium urbes multae erant et expugnatu difficiles, nisi mora et obsidione. Nam si singulis diebus singulas cepisset urbes, duae et viginti fuerunt numero. Propter ea igitur omnia, ne quid eorum mutaretis, in quibus decepti eratis, istum hic reliquerunt: sed eiurare, nulla allata causa, non ferendum erat et ve-

hementer suspectum. Quid ais? Ad tot et tanta bona, quae nuntiasti, non abis, nec legatione fungeris? Sed manendum erat. Quid fit? Morbum simulat. Frater eius, adducto Execesto medico, curiam ingressus coram senatu iurat, aegrotare istum: eius vice ipse deligitur. Ut autem perierant Phocenses quinque diebus aut sex post, et ea locatio ab isto confecta erat, quasi aliud quiddam conduxisset, Dercyllus Chalcide reversus vobis concionem in Piraeeo habentibus nuntiat, Phocenses periisse: quo vos, Athenienses, audito et illorum vicem dolebatis, ut par erat, et ipsi perterriti liberos et uxores ex agris in urbem transferendos decernebatis, et castella instauranda, et Piraeeum muniendum, et Herculana sacra in urbe facienda. Cum haec fierent, et tanta perturbatio tantusque tumultus urbem invasisset: tum iste vir eloquens et sapiens et vocalis, nec a senatu nec a populo delectus, legatus abit ad eum, qui illa perpetrarat, nulla habita ratione vel morbi, quo simulato legationem dudum eiurarat, nec quod alius ipsius loco legatus erat, nec quod lege talia facinora capite sancita sunt, nec quod absurdissimum esset, postquam renuntiarat, se a Thebanis esse proscriptum, cum ii praeter Boeotiae totius imperium etiam Phocensis regionis potiti essent, tum in medias Thebas et Thebanorum castra vadere. Verum ita erat extra se raptus, ita totus in quaestum et largitionem immersus, ut, sublatis et despectis caeteris rebus omnibus, abiret. Quae res cum talis sit, multo etiam graviora sunt ea, quae, postquam illuc venit, perpetravit. Cum enim vos, qui adestis omnes, et caeteri Athenienses tam misere et crudeliter cum miseris agi Phocensibus duceretis, ut neque senatorios spectatores, neque Sexviros ad Pythia mitteretis, sed patrium spectaculum desereretis: iste ad triumphales epulas, negotiis et bello confecto, quas Thebani et Philippus in honorem deorum instruxerant, accessit, et
242 cum libationum, tum votorum fuit particeps, quae ille ob sociorum nostrorum moenia et agros et arma perdita nuncupabat, et una coronas gestavit et Paeana concinuit cum Philippo, et familiariter propinavit. Neque ego haec sic, iste aliter narrare poterit: sed eiuratio inter publica vestra monimenta in tabulario, quibus minister publicus praeest, asservatur, et decretum palam de ista re est scriptum. Quae autem ibi perpetrarit, collegati eius et ii, qui adfuerunt, testimonium in eum dicent: qui iidem haec mihi retulerunt. Neque enim ego una in legatione fui, sed eam eiuravi. Age, recita mihi decretum et literas, et testes arcesse.

DECRETUM. LITERAE. TESTES.

Quae igitur vota putatis nuncupasse diis Philippum, cum libaret, aut Thebanos? Nonne ut in bello vim et victoriam ipsi et sociis largirentur, et horum contraria Phocensium foederatis? Iste porro eadem precabatur et imprecabatur patriae, quae nunc vos in eius caput convertere oportebit. Itaque abiit contra legem, quae id facinus capitale esse iubet. Illuc autem profectum aliis mortibus

luenda designasse constat. Iam eius acta priora et obitae propter
haec legationes merito eum interfecerint. Quare considerate, quae
litis aestimatio ea magnitudine sit, ut tot sceleribus non minor
esse videatur. Annon turpe fuerit, Athenienses, cum publice uni-
versi vos et totus populus omnia ea, quae pacem consecuta sunt,
reprehendatis, cum nec Amphictyonum decretis assentiamini, et
irascamini Philippo eumque suspectum habeatis, tanquam impia
sint et crudelia illa facta, et neque iusta, neque vobis conducibi-
lia: si, in curiam ingressi ad rationes de illis redditas diiudicandas
et iureiurando pro republica dato, malorum omnium auctorem,
quem in talibus facinoribus palam deprehendistis, eum absolvetis?
Ecquis caeterorum civium, vel potius Graecorum omnium, non
iure vos reprehendet, qui videat vos irasci Philippo, qui pacem e
bello ut faceret, negotia ab iis, qui vendere solent, mercatus, rem
agit omnino venia dignam: istum autem absolvere, qui vestra tam
flagitiose vendidit, cum legibus extrema supplicia talibus facinoribus 243
sint constituta? Fortassis etiam talis ab istis ratio adferetur, princi-
pium hoc fore inimicitiarum cum Philippo, si pacis interpretes damna-
veritis. Ego vero, id verum si est, quod gravius isti crimen impin-
gam, nulla ratione reperio. Si enim is, qui pecuniam impendit, ut
pacem impetraret, ita nunc factus est formidabilis et magnus, ut vo-
bis, neglecto iureiurando et iustitia, videndum sit iam, qua re gratum
Philippo faciatis: quo supplicio afficiendi erunt eius rei auctores,
ut dignas dent poenas? Verum enimvero eam rem amicitiae vobis
utilioris etiam principium futurum esse, quantum coniectura licet
assequi, id quoque me ostensurum opinor. Hoc certo tenendum
vobis est, Philippum, Athenienses, non contemnere vestram urbem,
neque eo, quod vos inutiliores putarit quam Thebanos, vobis illos
praetulisse: sed ab istis edoctum esse et audivisse, id quod prius
etiam publice vobis exposui, nemine istorum refragante, populum
esse turbam, rem omnium inconstantissimam et stolidissimam, ut
in mari undam fluctuantem, quae fortituto agitetur: alium acce-
dere, alium abire, rempublicam autem curae esse nemini, ac, quid
actum sit, ne meminisse quidem: habendos autem aliquos amicos,
qui ei apud vos singula conficiant atque eius arbitratu gubernent.
quod si inprimis sit consecutus: eum a vobis facile, quicquid libi-
tum fuerit, impetraturum. Si igitur eos, qui tum illa ad eum dixe-
runt, statim, ut huc redierant, in crucem actos audivisset: fecisset
idem, quod rex Persarum. Quid autem fuit, quod ille fecit? De-
ceptus a Timagora, cui quadraginta, ut ferunt, talenta dederat, ut
audivit eum a vobis interfectum ac ne suam quidem tueri vitam,
nedum, quae pollicitus fuerat, praestare potuisse: animadvertit, se
pecuniam non ei numerasse, penes quem summa esset auctoritas.
Proinde primum Amphipolim urbem vestro imperio denuo subiecit,
quam hactenus sociam suam et amicam esse scripserat: deinde ne-
mini unquam postea pecuniam dedit. Idem igitur et Philippus fe-
cisset, si horum aliquem poenas dare vidisset, idque etiam nunc,
si viderit, facturus est. Sed cum audiat, eos conciones habere,

florere gloria apud vos, aliis creare pericula: quid facere conetur? Multum impendat, cum liceat pauciora? an omnes colere velit, cum duos aut tres liceat? Insaniret profecto. Neque enim Thebano-
244 rum urbi Philippus benefactum publice voluisset: multum certe abest. Sed a legatis est ei persuasum: quo autem pacto, dicam ego vobis. Venerunt Thebis ad eum legati, cum et nos a vobis missi illic essemus: iis pecuniam ille dare voluit, eamque, ut aiebant, omnino magnam. Non admiserunt, nec acceperunt eam Thebanorum legati. Post in sacrificio quodam et coena potans cum eis Philippus et humanum erga illos se praebens cum alia multa, ut captivos et eius generis alia, tum pocula tandem argentea et aurea eis offerebat. Ea illi omnia repudiabant, nec usquam sui obliviscebantur. Postremo Philon, unus legatorum, habuit orationem, Athenienses, quam non pro Thebanis, sed pro vobis habitam esse oportuit. Aiebat enim: Se, cum Philippum videret magno et humano in ipsos esse animo, delectari et gaudere: sed se iam antea ipsius esse hospites et amicos, etiam sine illis muneribus: petere autem, ut, ad negotia urbis, quae tum ille ageret, ea humanitate conversa, aliquid et se ipso dignum et Thebanis praestaret: ita polliceri, et se et totam urbem ei fore addictam. Iam spectate, quid hoc pacto Thebani consecuti sint, et quid vobis acciderit, et vere aestimate, quanti sit non vendere negotia civitatis. Primum pace potiti sunt, laborantes et afflicti iam bello et succumbentes. Deinde hostes Phocenses ad internecionem deleti, eorumque moenia et oppida sublata e medio. Numquid sola haec? Non, me dius fidius: sed accesserunt etiam Orchomenus, Coronea, Corsiae, Tilphossaeum, Phocensis agri quantum voluerunt. Thebani igitur haec e pace consecuti sunt, quibus utique maiora nec optarint. Thebanorum autem legati, quid? Nihil, nisi quod eorum opera haec patriae contigerunt. Id vero praeclarum est, Athenienses, et egregium, si virtutis et gloriae ratio ducatur: quas res isti pecunia vendiderunt. Conferamus iam, quid Atheniensium respublica e pace consecuta sit, et quid legati Atheniensium: et considerate, num similia respublica et isti ipsi. Respublica igitur, ut cesserit omnibus et possessionibus et sociis: ut iuraverit Philippo, si quis alius illas invaserit, vobis ut restituat, vos prohibituros, et qui vobis eas tradere voluerit, eum pro inimico et hoste habituros, qui eripuerit, pro socio
245 et amico. Haec enim sunt, quae et Aeschines defenderit et adiutor eius Philocrates decreto sanxerit. Item cum ego pridie superior vobis persuasissem, ut sociorum decretum confirmaretis et legatos Philippi arcesseretis: iste, cavillationibus ea re in posterum diem reiecta, persuasit, ut in Philocratis sententiam iretis, in qua et haec et alia multo his graviora continentur. Ac reipublicae quidem haec ex pace contigerunt, quibus flagitiosiora nec inveniri facile possunt. Legatis autem quid, horum auctoribus? Caetera omnia taceo, quae ipsi vidistis, aedes, ligna, frumentum: sed in sociorum, qui perierunt, regione possessiones et fundi plurimi, quae Philocrati talentum, Aeschini tricenas minas pensitant. Nonne ve-

ro grave est et miserabile, sociorum vestrorum calamitates reditus legatis vestris esse factas? eandemque pacem urbi, a qua missi fuerunt, et sociorum interitum et possessionum iacturam et pro gloria dedecus attulisse: legatis autem, qui rempublicam violarunt, reditus, opes, possessiones, divitias pro extrema inopia peperisse? Et haec vere a me dici ut constet, voca testes harum rerum Olynthios.

TESTES.

Neque vero mirabor, si etiam tale aliquid dicere audebit, non licuisse praeclaram, neque qualem ego postularim, facere pacem, cum duces male rem bellicam administrassent. Quod si dixerit, obtestor vos, ut memineritis eum interrogare, utrum ex alia urbe legatus abierit, an ex hac eadem? Nam si ex alia, quam bello superiorem fuisse dicet ac bonos duces habuisse: merito pecuniam accepit. Sin ex hac ipsa: qua gratia, propter quae urbs, a qua missus erat, suis bonis cessit, ob ea ipse accepisse dona cernitur? Eadem enim et urbi mittenti tribuenda fuerunt et missis ex ea legatis, si quid recte factum esset. Iam et illud considerate, Athenienses, plusne putetis a Phocensibus Thebanos, an a Philippo vos bello superatos? Equidem compertum habeo, a Phocensibus Thebanos. Tenebant enim illi Orchomenum et Coroneam et Tilphossaeum: et suos, qui Neotibus fuerant, receperant: et septuaginta et ducentos 24
occiderant ad Hedyleum: et trophaeum erexerant: et equestri proelio superiores erant: et malorum Ilias Thebanos circumdederat. Vobis autem nec tale quicquam acciderat, et absit, ut accidat in posterum: sed illud erat in Philippico bello gravissimum, quod ei, cum volebatis, nocere non poteratis: ne vero noceretur vobis, minime timebatis. Quî factum est igitur, ut per eandem pacem Thebanis, qui bello usque adeo inferiores erant, et sua recipiendi et hostium opes adiungendi potestas data sit: vobis autem Atheniensibus etiam ea, quae bello defendebantur, pace facta perierint? Quod illorum legati opes eorum non vendebant, vestras isti vendiderunt. At dicet, hercule, socios fuisse bello defatigatos. Nam haec ita fuisse acta, ex iis etiam, quae sequuntur, magis intelligetis. Ut enim pax ista, Philocratis facta auctoritate, confecta fuit, cui iste suffragatus est, et Philippi legati discesserant exacto iureiurando (et hactenus quidem nihil erat actum atrocius, sed turpis pax erat et aliena a dignitate reipublicae: loco autem dedecoris huius admiranda illa bona percepturi eramus): postulabam ego et istis dicebam, ut primo quoque tempore in Hellespontum navigarent, neve quicquam negligerent, aut Philippum occupare quicquam interiecto tempore paterentur ex locis illius regionis. Compertum enim habebam, quaecunque bello in pacem converso proiecta fuerint, ea iis, qui neglexerint, periisse. Nemo enim unquam, cui persuasum fuit, de totius imperii statu pacem inire, pro iis, quae ab initio neglecta fuerunt, bellum gerere voluit: sed ea tenent ii, qui occuparunt. Ad

haec, si navigassemus, duplici bono auctum iri putabam rempublicam. Aut enim, si adessemus et ex decreto iusiurandum ab eo exegissemus, tum ea, quae reipublicae nostrae praeripuisset, redditurum, tum reliqua non invasurum: aut, nisi ille haec faceret, nos statim huc renuntiaturos, ut vos, in remotis illis et minoribus cognita hominis avaritia et perfidia, de his finitimis et maioribus, Phocensibus, inquam, et Pylis retinendis cogitaretis. Quodsi haec non occupasset, neque vos decepti essetis: in tuto vobis essent omnia, et, quae aequa sunt, ille vobis ultro praestaret. Neque haec ab re ita fore putabam. Si enim essent Phocenses, uti tum erant, incolumes et Pylas tenerent: ille nullum vobis incutere terrorem
247 potuisset, quo perculsi ius aliquod vestrum neglexissetis. Neque enim aditu terra patefacto, neque navali proelio victor in Atticam venturus fuit. Vos autem illi statim, si ius violasset, mercatus claudere potuissetis, et ad pecuniae penuriam et caeterarum rerum iterum velut obsidionem redacturi. Quare ille serviturus fuit pacis commoditatibus, non vos. Et haec non nunc a me fingi ex eventu et simulari, sed tum statim et sensisse et praevidisse me in vestram utilitatem et istis indicasse: inde cognoscetis. Cum iam nullae conciones restarent (habitae enim erant omnes) et isti nondum abiissent, sed hic tempus tererent: senator decretum facio, populi auctoritate senatui permissa, ut primo quoque tempore legati abirent, et ut Proxenus dux eos in illa loca deportaret, in quibus versari Philippum cognovisset, iis verbis, quae nunc refero, aperte in decreto positis. Age cape id decretum et recita.

DECRETUM.

Hinc igitur eos eduxi adeo invitos, ut ex iis, quae postea fecerunt, liquido cognoscetis. Ut autem Oreum pervenimus et cum Proxeno congressi sumus: isti, neglecta navigatione et executione mandatorum, passim oberrabant. Antequam igitur in Macedoniam veniremus, dies tres et viginti consumsimus: reliquos vero omnes Pellae desedimus ante Philippi reditum, iis, quos in itinere fuimus, additis, quinquaginta totos. Interea Doriscum, Thraciam, Muros, Sacrum montem, omnia denique pacis tempore et foederum capiebat et procurabat Philippus, crebro dictitante me et clamitante, primum ita, ut in commune consuli solet: deinde, ut qui docerem ignaros: postremo, ut in eos, qui se vendidissent, impurissimos homines sine ulla dissimulatione inveherer. Qui autem his aperte refragaretur et omnibus tam dictis meis, quam decretis vestris adversaretur: iste fuit. An vero eadem caeteris etiam legatis omnibus placuerint, statim scietis. Ego enim nondum quicquam de ullo dico, neque queror, neque ullum eorum coactum hodie videri bonum virum oportet, sed ultro et ob vitandam scelerum societatem. Nam ea esse atrocia flagitia et non admissa gratis, omnes vos vidistis: quo-
248 rum qui socii fuerint, res ipsa ostendet. At, hercule, eo tempore iusiurandum a sociis exegerunt, aut alia, quae decuissent, egerunt? Mul-

tum certe abest: sed tribus mensibus peregre absumtis, et mille drachmis in viaticum a vobis acceptis (quantum a nulla civitate numerari solet) neque cum illo proficiscerentur, neque cum illinc huc redirent, iusiurandum exegerunt: sed in caupona, quae est ante Castoris et Pollucis (si quis vestrum Pheris fuit, intelligit, quid dicam), ibi iusiurandum dabatur, cum iam cum exercitu Philippus huc proficisceretur: turpiter, Athenienses, et non e vestra dignitate. Ut autem illa eo modo fierent, id Philippus omnium maximi aestimavit. Nam si nec pacem ita, uti instituerant isti primum, decernere potuissent, exceptis Alensibus et Phocensibus, sed coactus esset a nobis Philocrates id delere ac perspicue ponere Athenienses et Atheniensium socios: noluisset id iusiurandum ab ullo sociorum suorum dari. Neque enim ea, quae nunc vobis erepta tenet, oppugnatum illi ivissent, sed iusiurandum excusassent: neque eos conscios esse voluisset pollicitationum, quibus pacem impetrasset: neque id ostendi palam omnibus, non civitatem Atheniensium succubuisse bello, sed Philippum esse, qui pacem expeteret et ab Atheniensibus pacem multis pollicitationibus impetraret. Ne igitur haec, quae dico, palam fierent, propterea censuit, eis nusquam esse abeundum. Isti autem ei omnia gratificabantur cum ostentatione et insigni assentatione. Verum, si horum omnium convincentur, consumsisse tempus, neglexisse Thraciam, nihil ex decretis egisse vestris, aut ex utilitate reipublicae, falsa huc renuntiasse: qui possunt isti a cordatis iudicibus et religiosis conservari? Quae ut a me vere dici constet, recita primum decretum, quo pacto nobis fuerit exigendum iusiurandum, deinde literas Philippi, post Philocratis decretum, mox plebiscitum.

DECRETUM. LITERAE. DECRETA.

Iam ut appareat, nos potuisse Philippum in Hellesponto deprehendere, si quis mihi paruisset et vestra mandata exsecutus esset ex decretis: voca testes, qui illic adfuerunt.

TESTES. 249

Recita et alterum testimonium, quid Euclidi post profecto Philippus responderit.

TESTIMONIUM.

Eos igitur nec infitias ire posse, quin illa pro Philippo egerint, ex me audite. Cum priore legatione profecti sumus de pace facienda, vos caduceatorem praemisistis ad impetrandam fidem publicam. Tum igitur, ut primum Oreum venerunt, non exspectarunt caduceatorem, neque ullam moram fecerunt: sed quamvis Alus obsideretur, tamen eo traiecerunt. Et rursus inde ad Parmenionem, qui oppidum obsidebat, egressi per hostilem exercitum Pagasas abierunt, et progressi caduceatori Larissae occurrerunt: tanto studio et alacritate tum proficiscebantur. Cum autem pax esset, et sine omni periculo ire liceret, et a vobis properandi mandatum habe-

rent: tum nec iter accelerare, nec navigare in mentem eis venit. Cur tandem? Quia tum e re Philippi erat, pacem quamprimum fieri: eo vero tempore, moram quam longissimam interponi, priusquam iusiurandum exigeretur. Sed ut et haec vere a me dici constet, etiam hoc cape testimonium.

TESTIMONIUM.

An igitur fieri potest, ut ulli homines magis convinci possint, se omnia pro Philippo agere, quam qui in eodem itinere, cum pro vobis festinandum esset, desederunt: cum vero non eundum esset ante caduceatoris reditum, festinarunt? Quo igitur tempore illic fuimus et Pellae desedimus, considerate, quid quisque nostrum facere instituerit. Ego captivos redimere et quaerere, et de meo pecuniam insumere et a Philippo petere, ut hospitalium munerum vice, quae nobis offerebat, illos missos faceret. Iste autem quid perpetuo fecerit, statim audietis. Quid igitur illud erat? Ut Philippus communiter pecuniam nobis largiretur. Ut autem nec illud ignoretis, ille nos periclitatus est omnes, ad singulos privatim missitans et multum sane auri offerens. Ut autem frustra experiebatur quemcunque (neque enim de me ipso mihi dicendum est, sed facta
250 et res ipsae declarabunt), communiter datam pecuniam universos putabat statim temere accepturos: eos igitur in tuto fore, qui se privatim vendidissent, si vel minimum communiter datae pecuniae accepissemus. Eo dabatur: hospitalia autem munera praetexebantur. Ut autem ego prohibui, rursus isti de integro inter se partiti sunt. Cum vero peterem a Philippo, ut eam pecuniam in captivos impenderet, neque opportunum illi fuit istos prodere, aut dicere, illum vel illum accepisse, neque impensam fugere: sed elusit, se ad Panathenaea illos amissurum pollicitus. Recita igitur testimonium Apollophanis, deinde aliorum, qui adfuerunt.

TESTIMONIUM.

Age, vobis exponam etiam, quot ipse captivos redemerim. Dum enim ante reditum Philippi Pellae commorabamur, nonnulli captivorum, qui vades dederant, diffidentes, ut mihi videtur, se post a Philippo id impetraturos, dixerunt, se velle semetipsos redimere, neque id beneficium acceptum Philippo relaturos, et mutuo sumserunt, alius tres minas, alius quinque, alius prout cuique conditiones erant propositae. Postquam autem Philippus pollicitus fuit, se caeteros missos facturum: ego, convocatis iis, quibus mutuam pecuniam ipse dederam, et actorum commonefactis, ne suam sibi festinationem fraudi fuisse putarent, neve suis sumtibus redimerentur tenues homines, cum spes esset, fore, ut caeteri a Philippo dimitterentur: dono dedi pretium redemtionis. Quae ut vere a me dici constet, recita et haec testimonia.

TESTIMONIA.

Quam igitur remisi pecuniam et dono dedi calamitosis civibus, haec est. Quodsi mox iste ad vos dicet: Cur tandem, Demosthenes, ex mea, ut ais, Philocratis defensione, cum intellexisses, nos sani nihil agere, posteriori legationi ad iusiurandum exigendum missae interfuisti? cur eam non eiurasti? — hoc mementote, me promisisse iis, quos redemeram, et allaturum pecuniam et eos, quantum in me esset, conservaturum. Non committendum igitur erat, ut mentirer et desererem calamitosos cives. Neque etiam admodum honestum aut tutum erat, detrectata legatione privatim illic oberrare. 251
Nam nisi illos servare voluissem: dii me omnes perdant et eradicent, si magnam mereri pecuniam voluissem, ut istorum in legatione collega essem. Cuius rei signum hoc est, quod, ad tertiam legationem bis delectus a vobis, bis iureiurando recusavi et in illa profectione illis per omnia fui adversatus. Quae igitur in legatione mei arbitrii fuerunt, hoc se modo vobis habuerunt: in quibus autem isti, ut plures, vincebant, ea omnia perierunt. Quin et caetera omnia convenienter his acta essent, si quis mihi paruisset. Neque enim ego ita infelix aut vecors fui, ut pecuniam darem, cum alios accipere viderem, pro meo vestri studio: quae autem et sine impensis confici potuissent et universae civitati longe plus profuissent, ea fieri noluissem. Imo quid maluissem, Athenienses? Sed me vincebant isti nimirum. Agite vero, quid inter haec iste egerit et quid Philocrates, spectate. Haec enim, inter se collata, clariora erunt. Primum igitur Phocenses et Alenses foedere excluserunt et Cersobleptem, tum contra decretum, tum contra ea, quae ad vos relata erant. Deinde loco movere atque immutare decretum, quo legati veniebamus, sunt aggressi. Postea Cardianos Philippo socios inscripserunt, et scriptas a me literas ad vos non mittendas censuerunt: ipsi autem vecordes suas literas miserunt. Et tamen praeclarus iste vir me pollicitum esse Philippo dixit, me rempublicam vestram abrogaturum, quod illas reprehendebam, quas non modo turpes existimabam, sed et verebar, ne insons ego meo interitu culpam illorum luerem. Aeschines vero nunquam destitit privatim congredi cum Philippo. Ac caetera quidem taceo. Dercyllus autem Pheris eum nocte quadam observavit, non ego, adhibito puero hoc meo: eoque deprehenso, e tabernaculo Philippi exeunte, puerum mihi renuntiare iussit, et ipsum id meminisse. Denique nefarius iste et impudens noctem et diem, digressis nobis, remansit apud Philippum. Et haec vere a me dici ut appareat, primum ego ipse in tabellas referam et meo periculo testificabor: deinde caeterorum legatorum singulos citabo et omnino aut testificari aut eiurare cogam. Quodsi eiurarint: periurii eos manifeste in conspectu vestro convincam.

TESTIMONIUM. 252

Quibus igitur malis et negotiis in toto itinere sim conflictatus,

vidistis. Quid enim eos illic fecisse putatis, dum prope largitorem essent, cum videntibus vobis, qui habendi honoris, contraque irrogandae mulctae potestate valetis, ista designent? In summa igitur capita accusationis ab initio colligam, ut ea me praestitisse demonstrem, quae in principio orationis me vobis ostensurum esse sum pollicitus. Demonstravi, eum nihil renuntiasse veri, sed fucum fecisse vobis, ipsarum rerum, non verborum testimoniis usus. Demonstravi, eum in causa fuisse, ne vos vera ex me audire velletis, tum istius promissis et pollicitationibus occupati, cum is omnia contra, quam oportuit, suasisset: et sociorum refragatum esse paci, Philocraticae suffragatum: tempora contrivisse, ut nec, si velletis, possetis educere copias in Phocidem: et alia multa et atrocia in itinere commisisse: prodidisse omnia, vendidisse, accepisse munera: nullum praeterisse improbitatis genus. Haec igitur in principio promisi, haec demonstravi. Iam, quid reliquum sit, videte: simplex enim est, quae mihi iam vobiscum erit oratio. Iurastis, vos pronuntiaturos ex legibus et plebiscitis et decretis senatus quingentorum. Constat autem, istum omnia contraria legibus, decretis, institutis in legatione fecisse. Eum igitur condemnari convenit a cordatis iudicibus. Nam si nihil aliud commisisset, duo tamen eius facinora morte mulctanda essent. Neque enim Phocenses tantum, sed et Thraciam prodidit Philippo. At duo loca utiliora reipublicae in orbe terrarum nemo possit ostendere, in terra Pylis, Hellesponto in mari. quae utraque isti flagitiose vendiderunt et, vestro malo, Philippo tradiderunt. Illud ipsum igitur, praeter caetera, quantum scelus est, Thraciam et Muros prodidisse? Infinita dici possent, quam multi propter talia facinora etiam interfecti sint apud vos: alios autem magna esse pecunia mulctatos, ostensu non est difficile, ut Ergophilum, Cephisodotum, Timomachum, ut olim aliquando Ergoclem, Dionysium, alios, quos universos parum abest quin dicam minus, quam istum, nocuisse reipublicae. Nam eo tempore, Athenienses, pericula vos etiamnum consilio cavebatis et prospiciebatis: nunc, nisi quod vos quotidie vexat et praesentia sua molestiis afficit, negligitis. Postea frustra hic decernitis, et Cersobleptae a Philippo
253 dandum esse iusiurandum, et Philippo non dandum esse locum inter Amphictyones, et pacem esse corrigendam. quorum decretorum nullo fuisset opus, si navigare iste et officio fungi voluisset. Nunc, quae navigando conservare potuissent, ea, dum ire iubet, perdidit: quae dicenda veritate, mentiendo. Indignabitur autem statim, ut ego audio, si soli sibi popularium oratorum verborum ratio reddenda sit. Ego vero aequum esse, ut omnes eorum, quae dicant, si propter argentum dicunt, rationem reddant, praetermittam: sed illud dico: Si Aeschines, ut homo rerum imperitus, deliravit alicubi et frustratus est, ne severius inquirite, sed missum facite, veniam date: sin legationem obiens, accepta pecunia, de industria vos fefellit, ne absolvite, neque admittite illud: Poenas verborum non esse dandas. Cuius enim alterius rei, quam verborum ratio, a legatis reposcenda est? Neque enim legatis committuntur triremes aut

loca aut legiones aut arces (nemo haec legatis tradit), sed verba et tempora. Quodsi reipublicae tempora non praeripuit, non peccavit: sin praeripuit, peccavit. Verba autem si vera renuntiavit aut utilia, absolvatur: sin et falsa et corruptus et inutilia, teneatur. Nulla enim re populus laedi gravius potest, quam audiendis mendaciis. Quorum enim in verbis sita est respublica: quo pacto, si ea vera non sunt, tuto geri potest respublica? Quodsi quis insuper ea, quae hostibus conducant, accepta mercede dicat: annon etiam in magno periculo eritis? Neque etiam eadem iniuria est, tyranno aut oligarchiae praeripere tempora, quae vobis: neque parum interest. In illis enim imperiis omnia ex edicto celeriter fiunt: apud vos autem inprimis ad senatum omnia referenda et ab eo decernenda sunt, idque duntaxat, cum praeconibus et legationibus adscriptum fuerit, non semper: deinde indicenda concio, eaque tempore legibus constituto: post vincendi et superandi sunt iis, qui rectissime consulunt; illi, qui ex inscitia aut ex improbitate adversantur: post haec autem omnia, cum iam et decretum aliquid fuerit et iam conducibile esse videtur, spatium dandum est multitudinis tenuitati, in quo ea comparent, quorum indigent, ut decreta etiam exsequi possint. Qui igitur tempora sustulit in tali, qualis apud vos est, republica, is non tempora sustulit, non, sed ipsas actiones plane vobis eripuit. Etsi autem in promtu est quaedam iis, qui vos decipere volunt, omnibus oratio: Illi, qui civitatem turbant, qui Philippum reipublicae 254
benefacere prohibent: iis tamen ego nihil respondebo, sed literas vobis Philippi legam, et tempora singula, quibus decepti estis, redigam vobis in memoriam, ut sciatis, frigidum illud nomen, ad fastidium usque repetitum, decipiendis vobis illum consumsisse.

LITERAE PHILIPPI.

Cum igitur tam turpia, tam multa, omnia denique contra vos in legatione commiserit, passim dictitat: Quid de Demosthene est dicendum, qui collegatos accuset? Mehercule, sive velim, sive nolim, cum sim et tot a te in toto itinere insidiis appetitus, et duarum nunc mihi rerum detur optio, aut ut talium actorum vestrorum socius esse videar, aut vos ut accusem: ego vero tuum me collegam fuisse nego, et te in legatione multa non ferenda designasse, et ea me fecisse dico, quae essent reipublicae utilissima. Philocrates quidem collega tuus fuit, ut tu illius, et Phrynon. Vos enim ista agitabatis: ista vobis omnibus probabantur. Ubi autem sal? ubi mensa? ubi libationes? Hoc enim passim tragice declamitat: quasi non homines iniurii rerum illarum sint proditores, sed ii, qui officio funguntur. Ego vero scio, eos omnes, qui summae rerum praesunt, semper rem divinam facere communiter, et concoenare inter se, et una libare: neque tamen propterea boni malos imitantur, sed, si quem suorum in facinore deprehenderint, apud senatum et populum deferunt. Senatus item communia sacra habet auspiciorum, communia convivia, una libant, una sacrificant duces, parum abest, quin magistratus dicam omnes. Num-

quid propterea collegis delinquentibus dant impunitatem? Minime vero. Leon Timagoram accusavit, cum quadriennium in legatione cum eo fuisset: Eubulus Tharrecem et Smicythum, cum quibus communem mensam habuit: Conon, antiquus ille, Adimantum imperii militaris socium. Utri igitur, Aeschine, salem et libationes negligebant? Iine, qui prodebant, et legationem ementiebantur, et largitionibus corrumpebantur, an ii, qui accusabant? Ii nimirum, qui totius patriae libationes violabant, ut tu, et non solum privatas. Ut autem sciatis, istos non eorum modo, qui publice unquam, sed eorum etiam, qui privatim ad Philippum venerunt, atque adeo mortalium omnium nequissimos et improbissimos exstitisse: pauca ex me audite, quae ad hanc legationem nihil attinent. Olyntho
255 capta Philippus Olympia celebrabat: ad id autem sacrificium et celebritatem omnes artifices congregarat. Quos cum exciperet epulis, et victores coronis ornaret: interrogabat Satyrum, comicum histrionem, cur tandem solus nihil postularet, num in se aliquas sordes aut aliquam animi erga ipsum offensionem perspexisset. Respondisse aiunt Satyrum, quae alii requirerent, eorum sibi nihil esse opus: quae vero ipse libenter postularet, ea Philippo quidem datu esse omnium facillima et donatu, sed vereri se, ne repudiaretur. Cum autem ille dicere iussisset et iuvenilius aliquid addidisset, se nihil non esse facturum, respondisse illum ferunt: Apollophanem, Pydnaeum, sibi fuisse hospitem et amicum: quo per insidias occiso, a cognatis eius metu perterritis filiolas eius puellulas Olynthum, quo tutiores essent, esse missas. Eae nunc, inquit, expugnata urbe, captae penes te sunt, aetate iam nubili. Eas a te peto, et quaeso, ut mihi des. Quas si mihi dederis, quale munus daturus sis, audire et cognoscere te velim: quo ego lucri nihil faciam, sed eas dote data elocabo, neque committam, ut aliquid indignum vel nobis, vel patre patiantur. Quod ut convivae audiverunt, tantus plausus, tanta collaudatio, tantus tumultus excitatus est ab omnibus, ut Philippus humanitate motus concederet, quamquam ex interfectoribus Alexandri, fratris Philippi, fuerat is Apollophanes. Agite, conferamus cum hoc Satyri convivio aliud convivium istorum in Macedonia celebratum, ut spectetis, an aequale huic et simile videatur. Invitati isti ad Xenophronem, Phaedimi F., unius e triginta tyrannis, propere abierunt: ego vero non abii. Ut autem ad pocula ventum est, introducit is mulierem quandam Olynthiam, formosam quidem illam, sed ingenuam et modestam, ut exitus declaravit. Eam primum bibere paulatim cogebant, atque edere (nisi fallor) isti, ut mihi postridie Iatrocles narravit. Ut autem res procedebat, et mero incalescebant animi: assidere atque etiam aliquid canere iubebant. Aestuante muliere, ut quae neque vellet, neque sciret, contumeliam id factum interpretantur iste et Phrynon, et non ferendum esse dictitant, ut captiva ex diis invisis et nefariis Olynthiis delicias faceret. Age, voca servum, inquit, et lorum aliquis afferat. Venit servus, scuticam gestans. Cum autem potassent scilicet et levi de causa bilis moveretur, ut aliquid illa dixerat et illacrymarat, lacerata

et direpta tunica, servus crebras plagas tergo ingerit. Tum amens
animi prae dolore et terrore mulier, subsiliens ad genua Iatrocli
accidit, et mensam subvertit. Quod nisi is eam eripuisset, interfe-
cta esset in illa ebrietatis insania: temulentia enim istius impuri
crudelis est. Ac de hac muliere et in Arcadia sermo fuit percele-
bris inter decem illa virorum millia, et Diophantus apud vos re-
nuntiavit, quem mox dicere cogam testimonium: pervulgatus rumor
fuit et in Thessalia, et ubique gentium. Et tamen, talium sibi con-
scius facinorum, impurus iste vos audebit intueri, et actam a se vi-
tam clara statim voce praedicabit? Quae res mihi spiritum inter-
cludit. Nam hi nesciunt, te a primordio aetatis lectitasse libros
matri initianti, et puerum etiamnum in coetibus Liberi patris et
inter ebriosos homines esse volutatum? post autem scriptioni apud
magistratus dedisse operam, et propter binas aut ternas drachmas
fuisse sceleratum? postremo, non ita olim alienis sumtibus ad ter-
tias partes actitandas, cum bene tecum agi putares, victitasse? Quam
igitur vitam referes, quam non vixisti? Nam eam quidem, quam vi-
xisti, talem esse constat. Sed o licentiam! Iste apud vos alium im-
pudicitiae reum egit. Verum nondum haec, sed testimonia mihi
prius ista recita.

TESTIMONIA.

Cum igitur ea, quae in vos commisisse convictus est, tot et
tanta sint, Iudices, in quibus quid mali non inest? Corruptus, assen-
tator, diris obligatus, mendax, amicorum proditor, omnia insunt
atrocissima: nihil horum defendet, neque quicquam aequi aut boni
respondere poterit. Quae autem ego eum responsurum esse audio,
sunt illa quidem insaniae proxima: sed eum fortasse, qui nullam
iustam habet excusationem, quidvis necesse est comminisci. Dictu-
rum audio, eorum me, quae accusem, socium sibi fuisse et appro-
batorem et adiutorem omnium: ac deinde, repente mutatum, accu-
sare. Quamquam autem actorum illa neque iusta est defensio, ne-
que conveniens, sed mei quaedam accusatio (ego enim, ista si feci,
nequam homo sum, res autem propterea nihilo sunt meliores: ne-
que multis verbis est opus): tamen officii mei esse puto, utrum-
que vobis ut ostendam, et mentiturum eum, si talia dicet, et legi- 257
timam defensionem declinaturum. Quae ita fuerit iusta et simplex,
si aut non fecisse se, quae accusentur, ostenderet, aut, acta quae
sint, profuisse reipublicae. Quorum iste neutrum facere poterit.
Neque enim profecto dicere poterit, expedire, ut Phocenses perie-
rint, ut Pylas Philippus teneat, ut Thebani sint potentes, ut milites
in Euboea versentur, ut Megaris insidiae fiant, ut pax nullo sit iu-
reiurando confirmata (quibus tum contraria vobis nuntiavit, ut quae
et utilia essent et futura essent): neque illa non esse facta persua-
dere vobis poterit, qui vidistis ipsi et comperta habetis. Reliquum
est, nihil istorum omnium ad me attinere ut ostendam. Vultis igi-
tur, me caeteris omnibus omissis (ut scilicet apud vos in eos sim
invectus, ut in itinere eos offenderim, ut eis omni tempore sim

adversatus) istos ipsos producere testes, omnia inter me et illos
contraria esse facta? istos pecuniam contra vos accepisse, me recu-
sasse? Videte igitur, quemnam in civitate fateamini esse vecordis-
simum, et temeritatis atque impudentiae refertissimum? Neminem
vestrum, vel per errorem, alium scio dicturum quam Philocratem.
Quem autem omnium clamosissimum, et quaelibet clarissima voce
pronuntiantem? Aeschinem nimirum. Quem autem isti carere au-
dacia, et timidum esse ad turbas dicunt, ego autem verecundum?
Me. Neque enim unquam vobis molestus fui, aut coëgi invitos. At-
qui in omnibus concionibus, quoties de his mentio facta est, et accu-
santem me audistis, et semper istos redarguentem, et palam dicen-
tem, eos accepisse pecuniam et omnia vendidisse negotia civitatis.
Quae isti cum audirent: nemo unquam eorum iivit infitias, non os
aperuit, non se ostendit. Quae igitur causa est, ut omnium vecor-
dissimi in civitate et voce amplissima praediti, a me, omnium ti-
midissimo et nemine clarius loquente, tantum superentur? Quia
veritas est potens, contrarium infirmum. Conscientia proditionum
eripit eis audaciam: ea linguam reprimit, obturat os, angit, silen-
tium imponit. Postremum autem illud profecto nostis, eum, cum
nuper legatum ire non sineretis, clamitasse, diem se mihi dicturum
apud senatum et accusaturum: et heu, heu. Atqui illa sunt longo-
258 rum et multorum certaminum atque orationum exordia: haec au-
tem simplicia, et duo aut tria circiter verba, quae vel heri emtum
mancipium proferre posset: Athenienses, negotium hoc perindignum
est: iste me earum rerum accusat, quarum ipse socius fuit, et pe-
cuniam accepisse me dicit, cum ipse acceperit, aut in partem vene-
rit. Horum quidem nihil dixit, nec locutus est, nec ex eo quisquam
vestrum audivit: sed alia minitabatur. Quamobrem? Quod ea a se
esse facta sibi conscius erat, et haec verba serviliter reformidabat.
Non igitur eo accedebat animus, sed resiliebat: retrahebatur enim
a conscientia, alia vero quaedam conviciari nemo eum prohibebat,
et maledicere. Quod autem est maximum omnium, et non verba
iam, sed res ipsa: cum ego vellem, quod aequum erat, ut bis lega-
tus ieram, sic bis reddere vobis rationem, Aeschines, multis testi-
bus adductis, ad rationum magistros accessit, meque vocari in
praetorium vetuit; ut qui rationem reddidissem, nec postulari pos-
sem. Et res fuit perquam ridicula. Quae igitur illa fuit? Cum de
priore legatione rationem reddidisset, quam nemo accusabat: nole-
bat denuo in ius venire de hac, qua nunc reus agitur, in qua
omnes iniuriae inessent. Quod autem ego me bis sistebam, ex eo-
que et ipsi necessitas imponebatur, se denuo sistendi: propterea
citari me non sinebat. Id autem factum, Athenienses, utrumque
vobis ostendit aperte, tum istum semetipsum damnasse, ut iam
nemo vestrum eum sine impietate possit absolvere, tum nihil de
me veri dicturum. Si enim habuisset, ibi et dicendo et accusando
protulisset: non, me dius fidius, citari vetuisset. Hoc a me vere
dici ut constet, voca mihi huius rei testes.

TESTES.

Iam si quae in me convicia extra legationem dixerit, multis nominibus eum audire non debebitis. Non enim ego sum hodie reus, neque deinceps mihi quisquam infundet aquam. Quid igitur aliud illa sunt, quam iustarum rationum inopia? Quis enim accusare velit, dum reus agitur, si, quo se defenderet, haberet? Illud etiam considerate, Iudices, si ego ipse reus essem, et Aeschines accusaret, Philippus autem esset iudex, atque ego non negare possem, me deliquisse, sed isti maledicerem et eum exagitare instituerem: nonne putatis, illud ipsum aegre laturum Philippum, si quis apud eum hominibus de ipso bene meritis malediceret? Ne igitur 259
vos deteriores sitis Philippo: sed ad ea respondere eum cogite, quorum accusatur. Recita testimonium.

TESTIMONIUM.

Ego igitur integritatis meae conscientia fretus, et rationem reddendam, et, quae legibus iubentur, praestanda omnia ducebam. Iste contra. Quare quî fieri potest, ut in eodem negotio ego et iste fecerimus eadem? Aut quî convenit isti, nunc apud vos ea dicere, quorum me antea nunquam insimulavit? Nequaquam certe: sed tamen dicet, nec, mehercule, iniuria. Scitis enim utique hoc, ex quo nati sunt homines et iudicia exercentur: neminem unquam, qui crimen fateretur, esse condemnatum: sed frontem perfricant, negant, mentiuntur, causas comminiscuntur, omnia faciunt, ne poenas luant. Quarum rerum nulla vos oportet hodie decipi, sed ex vestrapte conscientia de causa iudicare: non meis aut istius credere sermonibus aut testibus, quos iste paratos habebit ad quidvis testificandum, Philippo praebitore utens. Videbitis autem, quam pro eo sint expedite dicturi testimonium: neque illud etiam vos moveat, si vox illius clara et magna est, mea vero tenuior. Neque enim de oratoribus aut orationibus, si sapitis, iudicium hodie facietis: sed ignominiam propter res flagitiose et scelerate perditas susceptam in auctores retorquebitis, negotiis, quae omnes nostis, examinatis. Quae igitur illa sunt? Quae vos scitis, neque opus est, ea vos e nobis audire. Nam si ea, quae vobis pollicitus est, omnia pacem secuta sunt, tantaque ignavia et timiditate vos esse refertos fatemini, ut, (cum in agro nostro nulli hostes versarentur, cum neque mari oppugnaremur, neque ulla alia calamitas reipublicae accidisset: sed et annona parvi emeretur, et nihilo peius quam nunc vobiscum ageretur), etsi praescissetis, atque ex istis prius audissetis, et socios perituros et Thebanos potentes fore, et Thraciam Philippum occupaturum, et in Euboea castella exstructum iri ad vos oppugnandos, et omnia, quae facta sunt, futura esse, tamen cupide facturi pacem fueritis: absolvite Aeschinem, nec cum tot flagitiis periurium coniungite. Neque enim vobis iniuriam facit: sed ego insanio et sum attonitus, qui eum nunc accusem. Sin omnia horum contraria, et multa benigna locuti, Philippum bene 260

velle reipublicae, Phocenses conservaturum, Thebanorum insolentiam repressurum, quin ultra haec maiora in vos, quam quae cum Amphipoli conferenda sint, collaturum, si pacem impetrasset: Euboeam, Oropum redditurum: si haec, inquam, locuti et polliciti, omnia fefellerunt, si fucum vobis fecerunt, si vobis tantum non Atticam eripuerunt: condemnate, neque et alias factas vobis contumelias (neque enim ego scio, quo illa nomine alio appellanda sint) propter istorum corruptelas vos diras et periurium domum reportate. Iam illud etiam considerandum, Athenienses, quanam ego de causa istos, insontes si essent, accusare instituissem. Nullam enim reperietis. Num suave est, multos habere inimicos? Imo ne tutum quidem. At cum isto aliqua mihi simultas intercedebat? Nulla. Quid igitur? De te ipse pertimueras, et propter metum hoc tibi saluti fore putabas? Hoc enim eum dicere audivi. At nihil erat periculi, Aeschine, nihil peccatum erat, ut tu ais. Nam si haec dicet, considerate, Iudices, si acta eiusmodi fuerunt, ut ego prorsus insons timerem, ne propter istos mihi pereundum esset: quo pacto eos tractari conveniat, qui ipsi deliquerunt. Verum non propter haec: sed cur te accuso? Per calumniam nimirum, ut abs te nummos extorqueam? Utrum autem praestabilius mihi fuisset, a Philippo accipere, multum largiente et nemine istorum minus, et amicum etiam illum habere et istos? (essent enim, essent amici mihi, si in earundem rerum societatem venissem: neque enim nunc paternas inimicitias exercent mecum, sed propter actorum communitatem recusatam) an ab istis aliquid de acceptis emendicantem tum illius, tum istorum suscipere inimicitias? cum captivos privatis sumtibus tanti redemerim, pauca turpiter ab istis velle capere et per simultatem? Non ita sunt haec. Sed et vera renuntiavi et a corruptelis abstinui, propter iustitiam et veritatem et vitam reliquam: existimans fore, ut mihi, quemadmodum et aliis quibusdam apud vos, si bonus vir essem, honos haberetur, neque commutandum esse mihi vestri studium ullo emolumento. Istos autem odi, quod improbos esse et sacrilegos in legatione animadverti, et per istorum corruptelas etiam privato meo honore sum spoliatus, cum vos toti legationi succenseretis. Accuso autem nunc, et rationem reddi postulo propter curam rerum futurarum, et lite iudicioque
261 declarari volo apud vos, ea, quae a me et ab istis facta sint, inter se pugnare omnia. Et vereor, vereor (dicam enim iudices, quicquid sentio, apud vos), ne tum me quoque eodem cum istis reti implicetis, criminis omnis expertem: nunc autem nimium sitis negligentes et supini. Prorsus enim, Athenienses, dissoluti mihi esse videmini, et eo usque differre severitatem, dum in mala incidatis: quibus dum alios conflictari videtis, non cavetis, neque movemini, tametsi respublica multis iamdiu et diris modis laedatur. Annon grave ac pene incredibile videtur esse vobis? Etsi enim aliquid reticere statueram, nunc tamen facere non possum, quin eloquar. Nostis utique Pythoclem istum, Pythodori F. Cum eo ego coniunctissime vixi, neque ulla inter me et illum in hunc usque diem exsti-

tit offensio. Is nunc devitat occursum meum, ex quo ad Philippum profectus fuit, et sicubi mecum congredi necesse habet, resilit statim, ne se quis mecum videat colloquentem: cum Aeschine autem circumquaque obit forum et deliberat et meditatur. Peracerbum profecto est, Athenienses, et indignum, in eos, qui colere Philippum instituerunt, adeo excitatos eius in utramque partem esse sensus, ut quisque putet, tanquam eo semper assistente, ne ullum quidem suum hic factum clam fore, sed et amicos existiment, qui illi placuerint, et inimicos similiter: iis autem, qui ad nutum vestrum vivunt et honorem a vobis expetunt, eumque nullo emolumento commutatum volunt, tantum surditatis et tantum tenebrarum a vobis occurrere, ut ego nunc ex aequo cum nefariis istis dimicem, idque apud vos, quibus nota sunt omnia. Vultis igitur nosse et audire huius rei causam? Dicam equidem: peto autem, ne quid dicenti mihi verum succenseatis. Ille unum habet corpus et unum animum: toto pectore et amat bene de se merentes et odit adversarios. Vestrum autem singuli [primum] nec bene merentes de republica bene de se mereri putant, nec male merentes: sed alia singulis maiori curae sunt, per quae saepe abducimini ab officio, ut misericordia, invidia, iracundia, supplicibus gratificando, aliis rebus infinitis. Nam ut alia effugias omnia, nunquam tamen eos effugies, qui neminem talem esse velint. At singulatim ita commissa delicta, paulatim progressa, universe tandem cedunt in reipublicae detrimentum. Quale nihil hodie vobis committendum est, Athenienses, nec dimittendus is, qui tantis vos affecit iniuriis. Quaeso enim vos, qui de vobis sermones erunt, si istum absolvetis? «Athenis legati ad Philippum iverunt quidam: Philo- 262
crates, Aeschines, Phrynon, Demosthenes. Quid tum? Hic, praeterquam quod nihil ex legatione accepit, captivos privatis sumtibus redemit: ille, qua pecunia vendiderat negotia civitatis, ea passim scorta emit et pisces: et sceleratus ille Phrynon filium ad Philippum misit, antequam in album virorum inscriberetur. Demosthenes nihil vel republica, vel se indignum fecit: atque idem, cum et aedilitates obiret, et triremes instrueret, etiam hos sumtus ultro faciendos existimavit, ut captivos redimeret, neque ullum civium propter egestatem in aerumna esse pateretur: ille tantum abfuit, ut ullum de suo captivum redimeret, ut totam provinciam et amplius decies mille milites probe instructos, et simul plures mille equitibus e nostris sociis, ut captivi Philippi fierent, adiutor fuerit. Quid igitur secutum est? Athenienses, cum is esset in iudicium adductus, olim norant. Quid autem? Eos, qui pecuniam acceperant et munera, qui probris affecerant semetipsos, rempublicam, suos liberos, dimiserunt: eos tum sapere, tum bene actum iri cum republica putarunt. De accusatore autem quid? Esse attonitum, ignorare ingenium civitatis, non habere, quo suos nummos abiiciat.» Ecquis, Athenienses, in hoc exemplum intuens, iustum se praebere volet? quis gratis agere legatum, si nec accipere, nec quam ii, qui acceperint, plus apud vos invenire fidei licebit? Quare

non modo iudicium de istis hodie facitis, non: sed et legem sancitis istis in omne aevum, utrum propter pecuniam flagitiose legati omnes hostium utilitatibus servire debeant, an gratuito et sine corruptelis agere, quae vobis sunt utilissima. Ac de caeteris nullo teste vobis est opus: a Phrynone autem missum esse filium ut constet, voca mihi testes.

TESTES.

Hunc non accusavit Aeschines, quod suum filium ad probrum misit ad Philippum: sed si quis adolescens, aliis forma praestantior, non cavens illam ex facie nasci solitam suspicionem, liberius postea vixit, eum impudicitiae accusavit. Verum iam de invitatione ac decreto ut dicam, faciendum est: parum enim abfuit, quin ea primae legationis acta, quae me vobis inprimis referre oportet, praeterirem. Ego cum Senatusconsultum scriberem, ac rursus apud populum
263 (cum quidem iis concionibus, in quibus de pace deliberaturi eratis, nihildum neque de rationibus istorum, neque de iniuriis constaret), consuetudinis iure usus, et laudavi istos et in curiam invitavi. Ac, mehercule, et Philippi legatos hospitio excepi, idque, Athenienses, omnino splendide. Nam cum viderem, eos illic etiam eam rem gloriae sibi ducere, ut beatis et splendidis: statim duxi, me primum eis superiorem esse oportere et magnificentia antecellere. Ea igitur iste nunc afferet et recensebit. Ipse, inquiet, laudavit nos, et ipse legatos convivio excepit: neque tempus illius facti distinguet. Facta autem illa sunt, antequam respublica quicquam detrimenti cepisset: antequam palam factum esset, istos se vendidisse: cum legati primum recens advenissent, et populo audiendum esset, quid dicerent: cum nondum vel istum patrocinari Philocrati, vel illum talia esse decreturum constaret. Si igitur talia dixerit, mementote temporum, quae iniuriis antecesserunt: post autem nulla mihi cum istis familiaritas aut societas intercessit. Recita testimonium.

TESTIMONIUM.

Fortassis autem frater ei patrocinabitur Philochares et Aphobetus, quorum utrique multa et aequa respondere poteritis. Necesse autem est, Athenienses, libere loqui nihilque dissimulare. Nos, Aphobete et tu Philochares, scimus, te quidem alabastrothecas pingere solitum et tympana; istos vero notarios et vulgares fuisse homines. Atque haec ut ab omni sunt improbitate remota, sic neque imperii dignitatem merentur. Legationibus, imperiis, maximis honoribus vos ornavimus. Quodsi nemo vestrum quicquam delinqueret: non nos merito vobis ullo nomine, sed vos nobis de his iure gratiam haberetis. Multis enim honore quam vos dignioribus praeteritis, vos extulimus. Sed si quis vestrum in illis ipsis, qui vobis habebantur, honoribus deliquit, idque tanta in re: quanto magis odio quam conservatione digni estis? Multo equidem opinor. Vim autem fortasse facient, ut homines vocales et impudentes atque illa re

reti «non vitio vertendum, fratri opitulari.» Vos autem nolite succumbere, illud cogitantes, convenire illis, ut istum curent, vobis, ut leges et totam rempublicam et praeter omnia iusiurandum, quo dato ad iudicandum sedetis. Quodsi rogarunt vestrum aliquos, ut il- 264
lum servaretis, illud considerate: utrum ita rogarint, si insons reperiretur, an, si in rempublicam iniurius? Si insons: et ego censeo. Sin omnino, quicquid deliquisset: id rogarunt, ut nullum periurium recusaretis. Non enim si occulta suffragia sunt, latebunt deos: sed et hoc vidit et omnium rectissime providit legislator, ut clam suffragia ferrentur. Cur? Ut nemo reorum sciret, quis ei esset gratificatus, sed dii scirent et numen eum, qui iniqua pronuntiasset: a quibus praestabilius est, singulos sibi et liberis, iusta quae sunt pronuntiando, spem bonam reservare, quam obscuram et incertam gratiam istorum captare, et absolvere istum, qui in se ipse dixit testimonium. Quo enim alio maiore teste probem, Aeschine, te multa et non ferenda in legatione designasse, quam te teste contra te ipsum? Quod enim eum, qui aliquid eorum, quae in legatione egisti, palam facere voluit, in tantam et talem calamitatem coniiciendum esse censuisti: ex eo constat, pessime tecum actum iri te putasse, si tua facinora iudices comperissent. Illud igitur eius factum in eius fraudem, si sapitis, esse factum intelligetis: non eo duntaxat, quod ingens signum est, qua ratione legationem obierit, sed quod in accusando ea verba protulit, quae nunc in eum possint retorqueri. Quod enim ius accusando Timarcho constituisti, idem etiam, ab aliis usurpatum, in te valere debebit. Tum autem dicebas ad iudices: Defendet eum Demosthenes, et meam legationem accusabit: et, si vos a causa abduxerit, strenue declamitabit, et passim iactabit: Quomodo? quid? Abduxi a causa iudices, et surrepto eis negotio abii. Nequaquam vero: sed quibus de rebus controversia est, ad eas respondeto. Tum igitur cum illum accusares, criminari tibi et dicere licebat, quicquid libebat. Quin et ad iudices dicebas, te, qui nullum actionis tuae testem haberes, ipsum hominem habere.

Quam populi sermo celebrat creber, irrita nunquam
Fama cadit penitus: dea quaedam cum sit et ipsa.

Atqui et te, Aeschine, hi omnes dicunt ex legatione accepisse pecuniam. Itaque in te quoque illud profecto valet:

Quam populi sermo celebrat creber, irrita nunquam
Fama cadit penitus: dea quaedam cum sit et ipsa.

Nam quod te longe plures quam illum criminantur, id cuiusmodi 265
sit, considera. Timarchum ne finitimi quidem omnes norant: vos autem legatos, nemo vel Graecorum vel Barbarorum est, qui pecuniam accepisse ex legatione non dicat. Quare si fama verax est, contra vos etiam valet vulgaris ille rumor: cui fidem esse habendam, quaedam dea cum sit et ipsa. Et sapientem fuisse poëtam versuum auctorem, tu ipse definiisti. Praeterea collegit iambos, si diis placet, et prolixe recitavit, veluti:

Mala improborum consuetudo cui placet,
Is qui siet vir, non rogo, sciens satis,
Sodalium illum convenire moribus.

Eum igitur, qui ad gallos gallinaceos ingreditur, et cum Pittalaco obambulat, et eius generis alia cum dixisset, ignoratis, inquit, cuiusmodi sit existimandus? Proinde et in te iambi isti mihi nunc erunt opportuni, Aeschine. Quos si ad iudices dicam, recte convenienterque dicam: Cui consuetudo placet Philocratis et eadem obeundae legationis ratio: de eo nihil rogo, pecuniam eum accepisse sciens, ut Philocratem, qui confitetur. Cum autem orationum scriptores et sophistas alios cognominet atque exagitare studeat: eum ipsum talem esse constabit. Hi enim iambi e Phoenice sunt Euripidis: quam fabulam nunquam vel Theodorus, vel Aristodemus egit, apud quos iste tertias partes actitavit: sed Molon repraesentavit et quispiam fortassis alius veterum histrionum. Antigonam autem Sophoclis saepe Theodorus, saepe Aristodemus egit: in qua factos iambos praeclare et vobis utiliter, quos saepe iste recitavit et in promtu habet, praetermisit. Nostis enim hoc scilicet, in omnibus fabulis Tragicis eximium veluti praemium virtutis hoc esse tertianis actoribus, ut tyrannorum habitu et sceptra gerentes in scenam ingrediantur. Eos igitur iambos in ea fabula considerate, quales poëta Aeschini Creonti recitandos tribuerit: quos iste nec sibi ipsi dixit in legatione, neque iudicibus recitavit. Recita.

266 *IAMBI SOPHOCLIS EX ANTIGONA.*

Pernosse mentem nullius queas viri,
Tacitosve sensus pectoris deprendere,
Diu antequam versetur in republica.
Nam quisquis urbi, cuius imperium gerit,
Metu subactus ora degeneri tenens
Mutamque linguam, haud consulit salubriter,
Culpandus est et hoc et omni tempore.
Itemque amicum patria qui praetulit,
Habetor improbus vir et civis malus.
Sed ipse (magnus idque Iupiter sciat,
Qui cuncta vigili semper lumine adspicit)
Minime tacebo, si quid ingruat mali
Urbi, vel vitae cum periculo meae.
Nec urbis huius hostis impius mihi
Amicus esto. Nam considero satis,
Portum salutis patriam esse civibus:
Cui dum ventus prosper aspiraverit,
Ex illa amicos nobis eligi decet.

Horum nihil sibi proposuit Aeschines in legatione: sed, republica neglecta, Philippi hospitium et amicitiam longe pluris aestimavit, sibique utiliora fore censuit, nihil motus omnino sapientis poëtae Sophoclis auctoritate: et cum noxam una cum expeditione in Phocenses pergere videret, non praedixit, non ante denuntiavit, sed

contra occultavit et adiuvit et dicturis obstitit, non recordatus, hanc esse portum salutis, et in ea initiantem matrem suam et lustrantem et fruentem eorum, qui eius opera uterentur, opibus, istos tantos viros educasse: et patrem suum (ut ego e natu maioribus audio), ad Herois medici fanum docentem literas, ut potuerit illum quidem, sed in hac urbe vixisse tamen: se vero et suos, scripturae operam dantes et omnibus magistratibus inservientes, nummos accepisse: denique scribas a vobis delectos, biennium in Tholo esse enutritos: et nunc se ex hac urbe legatum esse missum. Horum nihil consideravit, neque, ut reipublicae prosper ventus aspiraret, procuravit: sed eam evertit et demersit, et, quantum in se fuit, operam dedit, ut in hostium potestatem redigeretur. Nonne tu igitur literator es et improbus? nonne tu scriptor orationum et diis invisus? qui, quae in scena saepe recitaras et memoria probe tenebas, 2
praeterieris: quae vero in tua vita nunquam repraesentaras, ea, exquisita ad laedendum civem quendam, in medium attuleris? Agite vero, et de Solone, quid dixerit, considerate. Dixit, Solonem dedicatum esse exemplum modestiae oratorum, manum intra vestem tenentem: quo reprehendit et exagitat Timarchi petulantiam. At istam statuam nondum ante annos quinquaginta fuisse dedicatam, dicunt Salaminii: a Solone autem omnino ducenti sunt anni et quadraginta ad hanc aetatem. Quare artifex, qui eum gestum effinxit, non ipse solum eo tempore non fuit: sed nec avus eius. Hoc igitur dixit iudicibus et imitatus est. Id autem, quod gestu illo multo esset reipublicae utilius, ut animus Solonis inspiceretur et mens: id non est imitatus, sed omnia potius contra fecit. Nam ille, cum Salamin descivisset ab Atheniensibus, et capite sancitum esset, ne quis eius recuperandae esset auctor: privatim periculum sibi deposcit, et elegiacos versus, quos fecerat, cecinit, et provinciam reipublicae restituit, et susceptum dedecus abolevit. Iste autem, quam rex Persarum et omnes Graeci vestram esse decreverunt, Amphipolim, eam tradidit et vendidit, et eius senatusconsulti auctorem defendit, Philocratem, praeclare sane. Neque enim ei Solonis recordari vacabat: neque id hic solum fecit, sed et illuc cum venisset, ne mentionem quidem fecit eius regionis, propter quam legatus abierat: idque ipse vobis renuntiavit. Meministis enim profecto, dicere eum: De Amphipoli et ego verba facere potuissem: sed, ut Demostheni de ea dicendi esset locus, ideo praeterii. Ego vero progressus dicebam, eum nihil eorum, quae ad Philippum dicere voluisset, mihi reliquisse. Facilius enim sanguine, quam dicendi loco cuiquam cedere: sed putasse, accepta pecunia adversari Philippo non licere, qui pecuniam ea de causa largitus esset, ne id oppidum redderet. Age, cape Solonis elegiam illam et recita, ut sciatis, etiam Soloni homines istius similes fuisse invisos. Non concio habenda est, Aeschine, manu in sinu condita: sed obeunda legatio manu in sinu condita. Tu vero, cum eam illic porrexeris et exhibueris, et hos contumelia affeceris, hic disseris magnifice, et propter miseras sententiolas, quas meditatus es, et vocis exercitationem te poenas esse

daturum non putas tot et tantorum scelerum, etsi pileolo ca imposito obambularis et in me convicia dixeris. Recita tu.

268 *ELEGIACI VERSUS SOLONIS.*

Nostra quidem fato Iovis urbs non occidet unquam,
Propitiisque diis salva manere potest.
Nam Iove nata, ferox hastaque atque aegide, Pallas
Hanc teget, hostiles disiicietque minas.
Moenia sed cives stolidi cupidique lucrorum
Ardua subverti per sua facta student:
Atque ducum populi mala mens elataque corda
Arcessunt poenas et mala multa sibi.
Non etenim placida didicerunt munere divûm
Mente frui: saturi nec tenuere modum.
Despoliant aerarium et ipsa altaria divûm,
Per fas atque nefas quo cumulentur opes.
Furantur, rapiunt omnes datur unde, nec iram
Iustitiae curant scitaque sancta deae.
Illa tacet, veterum memor et praesentia cernens,
Saeva, sed ad poenas post ruitura graves.
Urbibus hinc ulcus venit immedicabile cunctis,
Ut iuga servitii mox odiosa ferant:
Seditiove oritur, sopitave bella moventur,
Bella, quibus pubes laeta perire solet:
Urbs etenim, quae nulla tenet socialia iura,
Est subito hostili disperitura manu.
Haec agitant populum mala, sed paupercula turba
Venditur, et peregre vincula dura gerit.
Nec sunt expertes cladis, quos ampla beat res,
Et sua divitibus poena luenda venit.
Publica sic intrant privatos damna penates:
Excludi foribus nec mala tanta queunt.
Transiliunt muros altos: fuga nulla tuetur,
Sive petas thalamum, sive sub antra ruas.
His ego Palladios monitis pius instruo cives,
Ut sapiant, vigilent, nil petulanter agant.
Invehit, heu, quantas legum violatio clades!
At iustae leges commoda quanta ferunt!
Compedibus stringunt sceleratos, ordinis aequi
Conservatrices nil nisi recta sinunt.
Aspera complanant, sedant fastidia, frenant
Indomitos, abigunt semina quaeque mali.
Iura regunt, mansuefaciunt turgentia corda,
Compescunt miserae seditionis opus.
269 *Iurgia litis acerba premunt, ac denique vitam*
Humanam erudiunt, ut sapienter erat.

Auditis, Athenienses, de isto genere hominum Solon quid di et de diis, a quibus urbem conservari asserit. Ego vero sem

hanc orationem veram esse puto, et opto, conservari urbem nostram divinitus, et quodammodo existimo et sic accipio, ea, quae nunc acciderunt omnia in accusatione hac, divinae cuiusdam erga rempublicam benevolentiae signum exstitisse. Idque sic considerate. Homo, qui multa in legatione et atrocia scelera designavit, qui provincias tradidit, in quibus deos a nobis et sociis coli decebat, ignominia notavit quendam, qui eius accusatorem se profiteri non dubitavit. Cur? Ne ipse delictorum suorum veniam, aut ullam misericordiam consequeretur. Sed et illo accusando in me invehere instituit, et rursus pro concione accusationem mihi minitatus est, et eius generis alia. Quamobrem? Ut optima cum venia apud vos ego, qui scelera istius optime novi et omnia comperta habeo, accusarem. Quin etiam cum omni superiori tempore iudicia eluserit, in id coniecit sese tempus, in quo, si non ob aliud, vel propter imminentia pericula, nec licitum, nec tutum vobis est, istum corruptum largitionibus absolvere. Semper enim, Athenienses, odio prosequendi sunt et puniendi proditores et homines corrupti, tum vero nunc id cumprimis tempestive et communi cum utilitate mortalium fiet. Morbus enim, Athenienses, ingens invasit in Graeciam et difficilis, quique magnam et felicitatem et curam vestram postulet. Qui enim sunt in urbibus nobilissimi, et in quos collata est reipublicae auctoritas: hi, suae proditores libertatis infelices, ultro in servitutem se coniiciunt, dum Philippi hospitium et familiaritatem et amicitiam atque alia, minuendi causa criminis, in ore habent. Caeteri autem et magistratus singularum urbium, quicunque illi sunt, a quibus illos coërceri oportebat et statim occidi: ii tantum abest, ut tale aliquid agant, ut eos admirentur et fortunatos iudicent, et singuli se tales esse optent. Atqui ea res et eiusmodi aemulationes, Thessalorum, Athenienses, cum nuper adeo principatum et communem auctoritatem perdidissent: nunc iam etiam libertatem eis eripiunt. Nam quorundam ex eis arces Macedones praesidiis occupant: in Peloponnesum autem ingressa caedes illas Elide concitavit, et ea iniquitate et insania miseros illos implevit, ut, quo alii aliis impe- 27
rent et Philippo gratificentur, cognatorum suorum et civium caede se polluant. Ac ne hic quidem res stetit: sed Arcadiam ingressa omnia illic sursum deorsumque vertit, et nunc Arcadum multi, cum eos libertatem facere maximi oporteat, aeque ut vos (soli enim vos ex omnibus aborigines estis) Philippum admirantur, et aereas ei statuas erigunt et coronas decernunt: denique si in Peloponnesum ierit, eum oppidis recipere decreverunt. Eadem et Argivorum ratio est. Haec, me dius fidius, si serio agendum est, non parvam prudentiam postulant. Passim enim pervagata lues illa etiam huc introiit, Athenienses. Dum igitur in tuto estis, cavete, et eos, qui illam primi introduxerunt, cogite in ordinem. Quodsi neglexeritis: videte, ne tum ea, quae nunc dico, recte dicta esse videantur, cum nullum rerum vestrarum initium reperietis. Non cernitis, Athenienses, quam evidens et illustre exemplum sit in miseros Olynthios editum, qui nulla alia re magis quam istiusmodi factis perierunt?

Idque ex eorum eventibus cognosci perspicue potest. Qui cum quadringentos duntaxat equites haberent, et universi non plures numero quinque millium essent, antequam Chalcidenses in unum locum convenissent, a Lacedaemoniis petiti magnis et pedestribus et navalibus copiis (nostis enim hoc haud dubie, terra marique, ut paucis dicam, illis temporibus imperitasse Lacedaemonios), tamen, tantis oppugnati copiis, neque urbem suam, neque castellum ullum amiserunt: sed et proelia multa vicerunt, et tres imperatores occiderunt, et pacem denique ex animi sui sententia fecerunt. Posteaquam autem quidam acceptare munera coeperunt, et ex simplicitate, ac potius calamitate, illos fideliores existimavit populus, quam patriae studiosos et defensores: cum Lasthenes aedes suas contexit lignis dono allatis e Macedonia, et Euthycrates boves multos aluit, pretio nemini numerato, et alius aliquis oves advexit, alius equos: cum populus, in cuius illa fraudem fiebant, non modo non irasceretur, aut id genus hominum puniret, sed suspiceret, praedicaret, veneraretur, viros putaret: cum igitur ea ita crescerent, et largitiones invalescerent: quamvis equites mille haberent, et plures essent X. millibus, et cum finitimis omnibus societate coniuncti: quamvis
271 vos eis decies mille conductitiis et triremibus L. opem tulissetis, et quater mille praeterea civibus: nihil horum eis saluti esse potuit, sed, priusquam belli annus exiret, oppida omnia Chalcidicae ditionis proditores perdiderunt. Nec Philippus iam ad nutum proditorum praesto esse potuit, neque scivit, quid primum occuparet, et quingentos equites ab ipsis ducibus proditos cum ipsis armis cepit: quod nemini mortalium unquam contigit. Neque illi Solem reverebantur, qui id agebant, neque terram patriam, in qua stabant, neque fana, neque monimenta maiorum, nec dedecus ea facinora secuturum. Usque adeo vecordes, Athenienses, et attonitos faciunt largitiones. Vos igitur, vos, inquam, cives, et sapietis et ad talia facinora non connivebitis: sed ea publice punietis. Nihil enim fieri queat absurdius, quam committere, cum in proditores Olynthiorum multa atrocia decreveritis, ut eos, qui apud vosmetipsos deliquerunt, non puniatis. Age, recita decretum de Olynthiis factum.

DECRETUM.

Haec vos, iudices, recte praeclareque, omnium et Graecorum consensu et Barbarorum decrevistis in proditores et homines diis inimicos. Cum igitur acceptatio munerum talia facinora praecedat, et propter illa etiam haec quidam admittant: quemcunque, Athenienses, acceptare munera videritis, eum etiam proditorem esse putatote. Quodsi alius occasiones, alius negotia, alius milites prodit, quicquid singulis commissum fuerit, id utique perdunt: aeque autem tales omnes digni sunt odio. Et vos, Athenienses, in ea re soli exemplis uti domesticis potestis, et maiores, quos iure laudatis, ipsa re imitari. Quodsi proelia, et expeditiones, et discrimina, in quibus illi fuerunt splendidi, hoc tempore non incidunt, cum otium nunc vos agatis: at prudentiam eorum imitamini, qua

ubivis est opus. Neque operosius est aut molestius, sapere, quam desipere: sed pari spatio temporis sedens vestrum quisque, si, quae oportet, de rebus statuerit et decreverit, reipublicae commodis consulet et a dignitate maiorum non degenerabit. sin quae dedecent: 272
statum rerum communium deteriorem faciet et indignum maioribus. Ut igitur illi in istos fuerunt animati? Haec cape, scriba, et lege. Cognoscendum enim vobis est, vos in iis rebus esse segnes, propter quas sontes capitis damnarunt maiores. Recita haec.

LITERAE DELECTUS.

Auditis, Athenienses, hoc scripto contineri, Arthmium, Pythonactis F., Zelitam, iudicatum esse inimicum et hostem populi Atheniensis et sociorum, ipsum et universum eius genus. Cur? Quod aurum a Barbaris in Graeciam invexit. Hinc apparet nimirum, et maioribus vestris, ne quisquam mortalium propter pecuniam cladem importaret Graeciae, fuisse curae, et vos nec illud cavere, ne vestrorum civium aliquis reipublicae iniuriam faciat. At, hercule, id monimentum utcunque collocatum est? Imo cum haec tota arx sit sacrosancta et amplum spatium occupet, iuxta aeream illam et magnam Minervam ad dextram situm est, quam in victoriae memoriam Barbarici belli, data pecunia illa a Graecis, respublica consecravit. Ac tum quidem tanti fiebat iustitia, tantoque studio sontes plectebantur, ut eadem statio et deae praemio et talium scelerum supplicio tribueretur: nunc autem risus, impunitas, dedecus, nisi vos immodicam istam licentiam nunc reprimetis. Existimo autem, recte vos esse facturos, si non una tantum in re maiores, sed ex aequo in omnibus ea imitemini, quae illi fecerunt. Illi igitur, quod vos omnes audivisse compertum habeo, Calliam, Hipponici F., qui legatus celebratam illam pacem fecit, ut nec intra spatium, quantum cursu equi uno die confici posset, Rex Persarum cum exercitu ad mare descenderet, nec ad Chelidonias et Cyaneas longa nave accederet, quod in legatione munera accepisse visus fuit, parum abfuit, quin occidissent: in referendis certe rationibus L. talenta ab eo exegerunt. Atqui pulchriorem ea pacem neque post, neque prius ullam a civitate nostra esse factam, quisquam dicet. Verum non illud spectabant: id enim suae virtuti et reipublicae auctoritati acceptum referebant: an vero gratis fieret, nec ne, legati ingenio. Ab eo enim, qui ad rempublicam esset 273
accessurus, morum integritatem et abstinentiam flagitabant. Illi igitur ita inimicas ducebant largitiones et reipublicae perniciosas, ut nec in actione ulla, nec viro locum habere paterentur. Sed vos, Athenienses, cum videritis eandem pacem et moenia vestrorum sociorum diruisse, et legatorum aedes exstruxisse, et reipublicae suas opes eripuisse, istis autem ea, quae nec per somnium unquam sperabant, contulisse: non ipsi eos occidistis, sed accusatore indigetis, et verbis disceptatis causam eorum, quorum iniurias re ipsa omnes vident. Neque vero vetera duntaxat referri possunt, et per exempla vos ad ultionem incitari, sed vestra aetate, qui adhuc vivitis, poe-

nas dederunt: quorum ego alios praeteribo, eorum autem, qui propter legationem, hac multo minus nocentem reipublicae, capite mulctati sunt, unius atque alterius mentionem faciam. Age, cape hoc decretum et recita.

DECRETUM.

Ex hoc decreto, Athenienses, legatos illos capitis vos condemnastis, quorum unus fuit Epicrates, homo (ut ego e natu maioribus audio) frugi et multum utilis reipublicae, et ex eorum numero, qui populum a Piraeeo reduxerunt, et alioqui popularis: sed tamen nihil ei horum profuit. Merito. Neque enim ex semisse bonum oportet esse eum, qui tanta negotia suscipit, nec, si fides ei adiungatur a vobis, ea abuti ad maiorum scelerum licentiam: sed plane vos nulla iniuria de industria afficere. Si quid igitur eorum isti non perpetrarunt, propter quae illi capitis sunt damnati, me iam occidite. Rem autem ita considerate: Cum contra literas, inquit, legationem obierint illi et decretum: — atque hoc primum crimen est. An vero isti non contra literas? Nonne decretum iubet, pacem ad Athenienses et ad Atheniensium socios pertinere: isti autem Phocenses foedere excluserunt? Nonne decretum, iureiurando adigi urbium magistratus: isti autem, quos Philippus ad ipsos miserat, iureiurando adegerunt? Nonne decretum, nusquam solos cum Philippo colloqui: isti autem privatim cum eo agere
274 nunquam destiterunt? Quidam eorum in senatu falsae renuntiationis sunt convicti: at isti apud populum, et a quo? (id enim illustre est) A rebus ipsis. Nam eorum renuntiationi evenerunt omnia sane contraria. Nec vera, inquit, scripserunt: at nec isti. Et in socios, inquit, mentiti sunt, et munera acceptarunt: isti vero non in eos mentiti sunt, sed funditus eos perdiderunt. id quod multo est mendaciis acerbius. Iam de largitionibus, si se accepisse munera negarent, restaret, ut convincerentur: cum autem fassi sint, in cruciatum abreptos oportebat. Quid igitur, Athenienses, cum haec ita sint, cum vos illis viris prognati, partim etiam ex illorum numero sitis superstites, committetis, ut de republica bene meritus et populi ex Piraeeo reductor Epicrates, urbe pulsus, poenas dederit? cum rursus dudum Thrasybulus ille, Thrasybuli, hominis popularis, filius, eius, qui populum e Phyle reduxit, talentis decem sit mulctatus: cum quidam ex Harmodii et Aristogitonis posteris et eorum, qui maxima in vos beneficia contulerunt, quos lege ob beneficentiam erga vos in omnibus fanis, in sacrificiis libationum et poculorum participes effecistis, quos celebratis et colitis pari cum heroibus honore, et diis: cum igitur hi quidem omnes poenas legibus dederint: cum neque venia, neque misericordia, neque plorantes pueri, nomina eorum, qui bene de republica sunt meriti, referentes, neque quicquam aliud eis profuerit: Atrometi literatoris et Glaucotheae, coetus bacchantium ductantis, filium, ob quod factum alia sacrificula occisa est, eum vos nacti prognatum talibus, nulla ex parte reipublicae utilem, non ipsum, non patrem, non alium

ullum eius necessarium, dimittetis? Quis enim equitatus? quae classis? quae expeditio? quae aedilitas? qui coetus? quod munus? quod tributum? quae benevolentia? quod periculum? quid horum omnium ab omni memoria praestitum est ab istis reipublicae? Atqui si illa praestitissent omnia, neque tamen eis recte et gratuito legationis obitae laus accederet: interfici eum utique deceret. Quodsi neque haec, neque illa: non punietis? Non reminiscemini, quid in accusando Timarcho dixerit? nullum esse usum civitatis, quae nervos contra facinorosos non habeat, neque reipublicae, in qua venia et deprecatio plus valeant legibus, neque vos misericordia moveri oportere matris Timarchi, senis mulieris, nec denique cuiusquam: sed illud spectandum, si legum et reipublicae curam abieceritis, 275
qui vestri misereatur, inventuros esse neminem. Ille igitur infelix homo ignominia notatus est, quod istius scelera vidit: isti autem impunitatem concedetis? Cur? Nam si ab iis, qui in se ipsi deliquerunt, tantas poenas expetiit Aeschines: quid in eos, qui tantis in rebus reipublicae nocuerunt, quorum istum unum esse constat, a vobis, iuratis Iudicibus, erit statuendum? At, Hercule, adolescentes propter illud iudicium vobis erunt meliores: propter istum autem ii, qui versantur in republica, per quos in summum civitas discrimen adducitur. Est autem et horum habenda ratio. Ut autem sciatis, ab isto etiam hunc Timarchum eversum esse, non, ita me dii ament, de liberis vestris, quo illi essent modesti, sollicito (sunt enim, Athenienses, iam nunc modesti: absit, ut eo loci respublica redigatur, ut Aphobeto et Aeschine censoribus indigeat, absit), sed quod ille senator scripsit, si quis convincatur, arma vexisse ad Philippum aut armamenta triremium, morte mulctandum. Cuius rei hoc signum est: nam quamdiu concionatus fuit Timarchus? Diu. Eo igitur omni tempore in republica fuit Aeschines, et nunquam aegre tulit, aut grave esse duxit, si homo illis moribus conciones haberet, donec in Macedoniam profectus seipsum mercede locavit. Age, ipsum Timarchi decretum cape et recita.

DECRETUM.

Qui igitur pro vobis decrevit, ne belli tempore ad Philippum arma ferrentur: sin quis fecisset, capitale fore: periit et contumelia est affectus. Iste autem, qui et vestrorum sociorum arma illi tradidit, accusat et de stupro disserit, proh divûm atque hominum fidem, duobus suis affinibus assistentibus, quibus conspectis vos exclamaretis, Nicia illo vecordi, qui se in Aegypto mercede locavit Chabriae, et homine exsecrando Cerybione, qui in festis absque persona comessatur. Sed quid haec dico? Atqui fratrem eius videbat Aphobetum. Sed illa die profecto omnes de impudicitia orationes adverso, quod aiunt, amni fluxerunt. Verum quanta ignominia rempublicam vestram istius improbitas et mendacitas affecerit, omnibus relictis caeteris, quod nostis omnes vos, id dicam. Olim, Athenienses, quid a vobis decretum esset, observabant alii Graeci omnes: nunc obambulamus nos, quid visum sit aliis, speculantes atque au- 276

scultantes: quid Arcades? quid Amphictyones? quo proficiscatur Philippus? vivatne an obierit? Nonne ita facimus? Ego vero id non vereor, au vivat Philippus: illud vereor, ne reipublicae odium in facinorosos et vindicta obierit. Neque mihi terrori est Philippus, si vos sani sitis: sed si a vobis impunitas proponetur iis, qui illi mercede servire non recusant: si illis quidem patrocinabuntur, quibus vos fidem habetis: si ii, qui omni superiore tempore negarunt, se causam Philippi agere, nunc suggestum conscendent. Haec mihi terrori sunt. Nam cur tandem, Eubule, Hegesileo reo, qui consobrinus tuus est, et Thrasybulo dudum, Nicerati avunculo, cum prima suffragia ferrentur, advocatus esse, cum citarere, noluisti: et ad litis aestimationem progressus nec pro illorum defensione dixisti quicquam: et iudices precatus es, ut veniam tibi darent? Itane, cum hominibus cognatis et necessariis non patrocineris, Aeschini patrocinaberis? qui, cum Aristophon reum ageret Philonicum et per illum tua acta accusaret, una cum illo te accusabat et in inimicorum tuorum subselliis versabatur. Postquam autem post istos oratione habita affirmasti, aut iam in Piraeeum esse descendendum, et pecuniam conferendam, et theatralem in militarem convertendam, aut iubenda, quae et iste defenderat et nefarius Philocrates decreverat (unde factum est, ut pro honesta pace pax turpis fieret): postquam igitur isti, perpetratis postea sceleribus, omnia perdiderunt, tum demum in gratiam rediisti? Cum pro concione Philippum insecteris, et per liberos tuos iuraris, haud dubie periturum Philippum, si populus velit: nunc isti opitulaberis? Qui peribit igitur, si eos, quos ille corrumpit largitionibus, tu servaris? Nam cur tandem Moeroclem accusabas, quod a singulis eorum, qui metalla redemerant, vicenas drachmas exegisset? Cur Cephisophontem sacrilegii reum agebas, quod triduo post statam diem septem minas numerasset? eos vero, qui habent, fatentur, coniuncti sunt, palamque deprehensi, fecisse illa in sociorum perniciem: eos non modo non accusas, sed et servari iubes? Atqui haec esse formidabilia, et magnam requirere prudentiam et cautionem, ea vero, quorum tu illos accusasti, ridicula, inde perspicietis. Fueruntne Elide quidam aerarii depeculatores? Omnino probabile est fuisse. An vero quisquam eorum auctor adiutorve fuit abrogandi status popularis? Nullus. Quid?
277 Fueruntne Olyntho incolumi alii quidem tales? Equidem, opinor. Numquid per istos periit Olynthus? Non. Quid igitur? Megaris nonne putatis aliquem fuisse peculatorem et ex aerario surripientem? Non aliter fieri potest, palamque factum est. Quis igitur ibi auctor fuit rerum, quae nunc illic acciderunt? Nemo horum. Quales igitur et qui sunt, qui tanta et talia facinora designent? Qui se dignos esse putant, qui Philippi hospites et amici appellentur: quibus exercitus et summa rerum creduntur: qui prae se multitudinem despiciunt. Nonne Megaris Perilaus nuper apud trecentos causam dixit, quod ad Philippum venisset, Ptoeodorus autem progressus pro eo deprecatus est, et genere et opibus et auctoritate princeps Megarensium, eumque ad Philippum remisit, post ille conductitios

milites adduxit, alter intus talia instruxit? Non enim est, non quicquam est rerum omnium, quod magis sit cavendum, quam ne quem vulgo maiorem fieri patiamini. Ne mihi sit incolumis, neque vero pereat quisquam, certi cuiusdam arbitratu: sed is, quem facta sua tuentur, contraque, ut ius et aequum est, in istum sententia feratur. Hoc enim populare est. Iam saepe accidit, ut pro ratione temporum quidam apud vos multum potuerint, ut Callistratus ille, ut Aristophon, Diophantus, alii his antiquiores. Sed ubi horum singuli principatum tenuerunt? Apud populum. In iudiciis autem ad hodiernum usque diem nemo vel vobis vel legibus vel iureiurando plus valuit. Itaque nec istum nunc sinatis. Hanc enim rem vobis magis esse cavendam, quam istis fidendum, ut sciatis: responsa deorum vobis recitabo, qui semper multo magis rempublicam tuentur, quam ipsi magistratus. Recita oracula.

ORACULA.

Auditis, Athenienses, qualia dii vobis praedicant? Qui si belli tempore vobis haec respondissent: imperatores cavendos esse vobis, monuissent. Belli enim duces sunt imperatores: at, pace facta, reipublicae gubernatores. Hi enim duces sunt, his vos paretis, ab his periculum est, ne decipiamini. Urbem porro coniungendam esse monet oraculum, ut omnes consentiant, neve hostibus voluptatem praebeant. Utrum igitur putatis, Athenienses, eum, qui tot 278
scelera perpetravit, conservatum an mulctatum voluptatem Philippo praebiturum? Equidem opinor conservatum. Asserit autem oraculum, semper esse curandum, ne hostes gaudeant. Omnes igitur hortatur uno animo ad puniendos eos, qui aliquid officii hostibus praestiterunt Iupiter, Dione, omnes dii. Foris sunt, qui insidientur, intus, qui iuvent insidiatores. Proinde insidiatorum munus est, largiri: adiutorum autem, accipere, et eos, qui acceperint, tueri. Iam humana etiam prudentia perspici potest, omnium inimicissimum esse et maxime periculosum, si princeps civitatis iis familiaris fiat, quorum animi a populi studiis abhorrent. Quibus enim rebus Philippus omnes subegerit, qua ratione maxima quaeque confecerit, spectate: emendis actionibus ab iis, qui vendebant: corrumpendis principibus civitatum, iisque extollendis. Haec autem utraque in vestra potestate est, hodie, si vultis, facere irrita: si et audire istos noletis, qui talibus hominibus patrocinantur, sed ostendetis, nullam eorum esse apud vos auctoritatem (nunc enim vos in sua potestate esse dicunt): et ipsum venditorem punietis, idque in conspectu omnium. Nam cum omnibus iure irascamini, Athenienses, qui talia designarint, et prodiderint socios et amicos et occasiones (quibus rebus fit, ut singulorum fortunae omnes vel floreant, vel marcescant), tum vero isti maxime et iustissime omnium. Qui enim, cum ex eorum se esse numero voluerit, qui Philippo diffiderent, cum solus et primus perspexerit, communem illum esse hostem Graecorum omnium, transfugit ad hostes et stationem deseruit et subito factus est Philippi defensor: nonne is multiplici

dignus est interitu? Haec autem esse vera, nec ipse poterit ire infitias. Quis enim est, qui Ischandrum primum ad vos adduxerit, quem amicum reipublicae ex Arcadia huc venire dicebat? Quis compilari Graeciam et Peloponnesum a Philippo clamitabat, vos autem dormitare? Quis, qui praeclaras et prolixas et multas illas orationes declamitaret, et Miltiadis et Themistoclis decretum recitaret, et illud in Agrauli sacello adolescentum iusiurandum? Nonne iste? Quis auctor fuit tantum non ad mare rubrum mittendi legatos, tanquam et insidiae fierent Graeciae a Philippo et vos deceret id prospicere et non deserere Graeciae libertatem? Nonne decreti
279 auctor Eubulus fuit, legatus autem in Peloponnesum iste ivit Aeschines? Quo cum pervenisset, quid disseruerit et pro concione dixerit, ipse novit. Quid vero renuntiarit, vos scio meminisse omnes. Ita enim concionabatur, ut barbarum et pestem saepe Philippum nominaret: et nuntiabat, quanta laetitia Arcades afficerentur, si iam curam suscepisset rerum et experrecta esset urbs Atheniensium. Quod vero sibi omnium gravissimum accidisset, id esse dicebat, quod in reditu in Atrestidam a Philippo abeuntem incidisset, qui secum mulierculas et puerulos proficiscentes haberet circiter triginta: se vero miratum ex viatore quodam quaesisse, quisnam homo ille esset, et quae turba cum eo: postquam autem audisset, Atrestidam dono acceptis illis Olynthiorum captivis a Philippo abire, indignum facinus sibi esse visum, et illacrymasse et doluisse vicem Graeciae et segnitiem, quae ad tales iniurias conniveret: vobisque suasit, ut mitteretis aliquos in Arcadiam, qui Philippi studiosos accusarent. Se enim ex amicis audisse dicebat, si reipublicae nostrae curae esset, sique legatos mitteret, poenas illos daturos esse. Haec igitur tum, Athenienses, et quidem praeclara et e dignitate nostrae urbis pro concione dicebat. Ut autem in Macedoniam venit et hostem vidit, tum suum tum Graecorum omnium, Philippum: numquid his similia aut affinia? Minime gentium, sed neque maiorum esse recordandum, neque triumphos praedicandos, neque cuiquam opem ferendum: seque eos, qui de sententia Graecorum de facienda cum Philippo pace deliberari iuberent, demirari aiebat, si in vestris privatis negotiis alterius vobis assensu esset opus: esseque Philippum ipsum, o dii, omnium studiosissimum Graecorum, eloquentissimum, Atheniensium amantissimum: caeterum adeo perversos esse quosdam et morosos in urbe homines, ut non erubescerent ei convicia dicere et barbarum eum vocitare. Fieri potest igitur, ut idem vir, illis sermonibus ante habitis, post haec dicere non dubitasset, nisi corruptus esset largitionibus? Quid vero? Isne qui Atrestidae tum infestus fuit propter Olynthios pueros et mulierculas, nunc adiutor Philocratis esse non dubitat? qui mulieres Olynthias ingenuas ad libidinem huc adduxit? qui ob vitae petulantiam sic innotuit, ut mihi nulla iam eius flagitia commemoranda sint aut facinora: sed, si tantum dixero, Philocratem huc duxisse mulieres, omnes vos et eos, qui circumstant, caetera nosse
280 sciam, et dolere vicem infelicium et aerumnosarum mulierum, qua-

rum Aeschines non miseretur: nec in eas intuens Graeciam deplorat, si illae apud socios a legatis contumeliose vexantur: suas quidem fortunas lamentabitur, cum ita se in legatione gesserit, et puerulos fortassis arcesset et producet. Vos autem cogitabitis, Iudices, in respectu ad istius liberos, multorum sociorum vestrorum et amicorum liberos errare et mendicos circumire, crudeliter tractatos propter istum, quorum vos misereri multo est aequius, quam natorum ita facinorosi et proditoris patris, et vestrorum liberûm, qui sunt ab istis, qui pacem ad posteros quoque extenderunt, etiam spe fortunae melioris spoliati: ipsius autem lacrymas intuentes, vos nunc habere hominem, qui vos iussit mittere in Arcadiam, qui Philippi studiosos accusarent. Nunc igitur nihil est necesse legatos mittere in Peloponnesum, aut longinquum iter suscipere, aut viaticum impendere, sed illud duntaxat, ut unusquisque vestrum usque ad tribunal progressus sanctum et aequum suffragium ferat pro patria contra hominem, qui, o dii immortales, cum illas, de quibus initio dixi, conciones habuerit de Marathone, de Salamine, de proeliis, de triumphis, statim, ut Macedoniam attigit, omnia his contraria dixit: non recordandum esse maiorum, non triumphos narrandos, nemini opem ferendam, non communiter cum Graecis consultandum, tantum non diruendos esse muros. quibus orationes nullo unquam tempore apud vos habitae sunt foediores. Quis est enim Graecorum et Barbarorum ita vecors, aut imperitus rerum, aut usque adeo nostrae urbi inimicus, qui, si quis roget: Age, dic mihi, eius Graeciae, quae nunc est atque incolitur, estne ulla pars, quae nomen suum retineret atque incoleretur ab iis, qui nunc eam obtinent, Graecis, nisi in Marathone et ad Salaminem maiores nostri pro eis tanta virtute dimicassent? Nemo id quidem, satis scio, dixerit: sed illud fuisse futurum, ut a Barbaris haec omnia caperentur. Quibus igitur laudibus et ornamentis illos vel hostium nemo spoliarit, eorum vos Aeschines meminisse non sinit, illorum posteros, ut ipse nummos accipiat. Ac alia quidem bona nihil attinent ad defunctos: at rerum praeclare gestarum laudes eorum, qui sic oppetiere, propria sunt possessio (neque enim eis invidia post obitum adversatur), quibus eos iste dum defraudat, ipse merito nunc dignitate privabitur, et vos hoc modo maiores vestros recte ulciscemini. Talibus verbis, o improbum caput, tu 281
res gestas maiorum depraedatus et calumniatus omnia negotia perdidisti. Postea istis dictis et factis praediatus nobis et magnificus exstitisti. Nam illud, antequam rempublicam omnibus cladibus affecisset, fatebatur, se fuisse scribam et gratiam habere vobis de creditis magistratibus, et moderatum se praebebat. Posteaquam autem infinita scelera designavit, supercilium erigit, ac si quis dicat: Aeschines, qui scriba fuit, — statim hostis est, statim male audisse se dicit, et per forum ambulat veste ad talos usque demissa, pari cum Pythocle gradu incedens, buccas inflans, Philippi hospitum et amicorum vobis iam unus est, qui a populo recedere volunt, et tempestatem atque insaniam receptum statum interpretan-

tur: qui non ita pridem Tholum adhuc adorabat. Libet autem vobis summatim percurrere, quibus calliditatibus vos Philippus, adscitis istis nefariis adiutoribus, circumvenerit. Omnino autem operae pretium est, perpendere et spectare fraudem universam. Ab initio cum pacem expeteret, latronibus eius regnum diripientibus, clausisque mercatibus, ut nullis omnino suis bonis frui posset: misit huc, qui humana ipsius verba renuntiarent, Neoptolemum, Aristodemum, Ctesiphontem. Ut autem nos legati venimus: statim istum conduxit, ut defenderet et adiuvaret nefarium Philocratem, et nos, qui bona fide res agere instituеremus, superaret. Scripsit et epistolam ad vos, qua se vel inprimis pacem impetraturum putavit: nihilo magis tamen etiam sic ei quicquam gerere magnum contra vos licebat, nisi Phocenses perdidisset. Id vero expeditum non erat. Contractae enim eius res erant tanquam fato quodam hoc modo, ut aut nihil eorum, quae vellet, posset consequi, aut necesse haberet mentiri, peierare, et testes suae improbitatis facere omnes et Graecos et Barbaros. Si enim Phocenses socios recepisset, et vobiscum eis iusiurandum dedisset, Thebanis et Thessalis datum iusiurandum statim violare coactus esset: quorum se illis Boeotiam subacturum, his Pylaeam redditurum iuraverat. Sin eos non recepisset, sicut non admittebat, non permissuros vos sibi, ut progrederetur, putabat, sed auxilia missuros ad Pylas: idque, nisi decepti essetis, fecissetis: quod si fieret, satis videbat sibi aditum
282 esse interclusum. Neque id ei erat ex aliis cognoscendum: sed ipsemet eius rei sibi testis erat. Ut enim primum Phocenses subegerat Philippus, et milites eorum occiderat ac ducem atque imperatorem Onomarchum, tum, si mortalium omnium nemo neque Graecus, neque Barbarus opem tulisset Phocensibus praeter vos: non modo non penetrasset, aut ingressus eorum, quae voluit, perpetrasset quicquam, sed nec prope accedere potuisset. Satis autem illud norat, opinor, se tum, cum inter Thessalos et se non optime conveniret, et Pheraei primum militiam detrectarent, et Thebani succubuissent, proelioque victi essent, et trophaeum de eis erectum, non penetrare posse, si vos opem ferretis: nec, si armis conaretur, quicquam perfecturum, nisi dolus accessisset. Quo pacto igitur nec aperte mentiar, et sine periurii infamia omnia, quae volo, consequar? Quomodo? Sic: si quos Athenienses invenero, qui Athenienses decipiant: id enim probrum iam meum non erit. Inde factum est, ut eius legati vobis ante dicerent, Phocenses a Philippo in societatem non recipi. Isti autem successere, atque ita concionati sunt: palam non sane commodum esse Philippo, in societatem recipere Phocenses, propter Thebanos et Thessalos: sed si summa rerum potiretur et pacem impetraret, quae nunc eum pacisci postulemus, tum facturum. Pacem igitur his pollicitationibus et dolis et illecebris a vobis sine Phocensibus impetrarunt. Post prohibendum erat, ne ad Pylas auxilia mitterentur: cuius rei gratia L. triremes in propinquo in ancoris stabant, ut, si proficisceretur Philippus, vos prohiberetis. Quid igitur? quae iterum

fraus hic excogitabitur? Tempora vobis eripienda erant, et negotium ita ducendum, ut subito ingrueret, ac vos, nec si velletis, possetis egredi. Itaque istos fecisse constat: ego vero, ut iam saepius audistis, non prius abire potui, sed et nave conducta sum retentus. Iam opus erat, ut etiam fidem haberent Philippo Phocenses, seque ultro dederent, ne res differretur, neve contrarium a vobis senatusconsultum ederetur. Proinde ab Atheniensium legatis nuntiandum fuit, Phocenses conservatum iri, ut, tametsi aliquis mihi diffidat, illorum promissis fretus se mihi tradat. Athenienses autem ipsos arcessemus nos, ut omnia, quae volunt, sibi parata esse existimantes nihil contrarium decernant. Illi autem a nobis 283
talia nuntiabunt et promittent, ut, quicquid tandem fiat, non commoveantur. Ad hunc modum et talibus technis ab istis perditissimis hominibus omnes res sunt perditae. Itaque statim non Thespias et Plataeas instaurari vidistis, ut decebat, sed Coroneam et Orchomenum eversas esse audivistis: non Thebas depressas, nec insolentiam Thebanorum et ferociam cohibitam, sed Phocensium, sociorum vestrorum, moenia diruta, eaque diruta a Thebanis, quorum urbem Aeschinis verba in pagos redegerunt scilicet. Non vobis Euboea tradita est pro Amphipoli, sed Philippus in Euboea praesidia munit ad bellum vobis inde inferendum, et Geraesto et Megaris insidiari non desistit: non vobis Oropus restituitur, sed de Drymo et agro ad Panactum armis dimicamus, quod salvis Phocensibus nunquam fecimus: non patrii ritus in templo Delphico observantur, non Apollini pecunia redigitur, sed germani Amphictyones exsulant et exterminantur, eorumque regio vasta iacet: qui vero ante nunquam fuerunt Amphictyones, Barbari Macedones, ii nunc vi Amphictyones esse volunt. Quodsi quis de sacra pecunia mentionem fecerit, de saxo deiicitur, et urbi nostrae oraculi praerogativa est erepta, et totum negotium reipublicae nostrae factum est aenigmatis instar. Ille et nihil mentitus est et, quae voluit, confecit omnia: vos, cum ea, quibus optari meliora nequeant, speraveritis, eorum contraria fieri vidistis, et, cum in pace vivere videamini, acerbiora perpessi estis, quam si bellum gereretis. Isti pecuniam habent, et in hunc usque diem poenas non dederunt. Haec autem omnino confecta esse largitionibus, et pretium eorum omnium habere istos, iamdudum vobis multifariam declaratum esse arbitror: et vereor, ne contra, quam volo, faciam, et, dum id accurate conor ostendere, vobis molestus sim rei iamdudum gnaris. Sed tamen et hoc audite. Estne legatorum aliquis, quos Philippus huc miserit, cui vos aeream in foro statuam decerneretis? quid vero? an victum in Prytaneo daretis, aut aliquod aliud praemium, quo bene meritos honoratis? Equidem non opinor. Cur? Neque enim vos ingrati estis, neque homines iniurii, neque mali: sed eo vos facturos negaretis (idque vere et recte), quod pro Philippo omnia, pro vobis nihil prorsus egissent. Cum vos igitur 284
ita sentiatis: putatis, aliter Philippum esse animatum, atque istis tot et tanta largiri munera propterea, quod pro vobis legationem

recte et vere obierint? Fieri non potest. Hegesippum enim et collegatos eius videtis ut acceperit. Caetera taceo: sed Xenoclidem poëtam egit in exsilium, quod eos, cives suos, hospitio exceperat. Sic cum illis agit, qui vere et ex animo causam vestram agunt: qui vero se ipsos vendiderunt, eos tractat, ut istos. Haec igitur testes, haec aliqua maiora argumenta requirunt? Haec quisquam vobis extorquebit? Dudum autem ante curiam quidam venit et mihi rem dixit omnium absurdissimam: instituisse eum Charetem accusare, atque eo modo et iis verbis decipi posse vos sperare. Ego vero, si accusetur Chares, inventum iri, eum fideliter et benevole modis omnibus pro vobis egisse, quicquid in ipso fuerit, propter eos autem, qui suis corruptelis negotia perderent, tanto fuisse inferiorem, non magnopere contendo: sed nimium isti largiar. Esto, vere Aeschines de eo dicat omnia: etiam sic tamen admodum ridiculum erit, eum ab isto accusari. Ego enim nihil, quod in bello commissum est, Aeschini imputo (id enim a ducibus requirendum est), neque pacem factam a republica: sed hactenus condono omnia. Quid igitur dico? unde accusare incipio? Quod, dum pacem respublica faceret, Philocrati suffragatus est, non iis, qui suadebant optima: quod munera accepit: quod deinde in posteriore legatione tempora consumsit et nihil eorum, quae vos mandaveratis, fecit: quod fucum fecit reipublicae, et excitata spe, quae vellemus nos, Philippum esse facturum, omnia perdidit: quod postea, cum alii praemonerent, cavendum esse eum, qui vos tot iniuriis affecisset, ipse defendit. Haec accuso, haec memineritis. Nam iustam pacem et aequam, homines item incorruptae fidei et post nihil mentitos etiam laudassem et corona donari iussissem. Si quis autem vos dux affecit iniuriis, id ad hanc reddendae rationis causam nihil attinet. Quis enim dux Alum? quis Phocenses perdidit? quis Doriscum? quis Cersobleptem? quis Sacrum montem? quis Pylas? quis effecit, ut per socios et amicos usque ad Atticam Philippo esset iter? quis Coroneam? quis Orchomenum? quis Euboeam alienavit? quis Megara paulo ante? quis Thebanos firmavit? Quae
285 quamquam tot tantaque sunt: nihil tamen eorum culpa ducum periit, neque vestro consensu concessum in pace Philippus tenet: sed ea per istos perierunt eorumque corruptelas. Quodsi haec fugerit, et errarit, et quidvis potius dixerit, sic ei occurrite: Non de duce iudicium facimus, non horum criminum reus es: ne dic, etiam alium quempiam praebuisse causam Phocensium excidio, sed te insontem esse ostendito. Quid igitur, si quid deliquit Demosthenes, nunc narras, et non, cum rationem redderet, accusabas? Nam propter hoc ipsum dignus es exitio. Ne dic, quam res bona sit pax atque utilis. Nemo enim pacis a republica factae auctorem te esse dicit: sed, non turpiter et flagitiose post multis in rebus nos esse deceptos, non omnia periisse, id dicito. Horum enim omnium te esse auctorem, id nobis est ostensum. Cur vero hactenus eum, qui talia designavit, laudas? Si sic ab eo caveritis: nihil habebit quod respondeat, sed frustra vocem hic acuet et declamitabit. Sed for-

tassis et de voce necessario dicendum est. Nam ea quoque magnopere fretus esse fertur, ut actionis vehementia vos debellaturus. Facturi autem estis, mea quidem opinione, omnium ineptissime, si, quem Thyestis et Troiani belli mala repraesentantem eiecistis et exsibilastis e theatris et tantum non lapidibus obruistis, usque adeo, donec a tertiarum actione partium dimovistis, eum, postquam non in scena, sed in republica et maximis negotiis civitatis infinita scelera perpetravit, tum demum ut belle sonantem attente audietis. Minime vero: absit a vobis ea stultitia. Cum praeco approbandus est, id spectandum esse ducite, an sit vocalis: legatum autem et reipublicae gubernatorem cum virum esse bonum, tum magnum pro vobis et aequum erga vos animum habere oportet. Sicut ego Philippum non sum admiratus: sed captivos admiratus servavi, neque dissimulavi quicquam. Iste vero et ante illum procidebat et paeanas cantabat, et vos despiciebat. Ad haec, sive eloquentia, sive claritate vocis, sive alio quopiam commodo bonum virum et vestri studiosum praeditum videritis, congratulari omnes et excolere debetis (id enim bonum vobis omnibus fit commune): sin hominem corruptum et improbum, quique omni lucello vincitur, excludere et acerbe atque hostiliter adversari. Improbitas enim, facultatis apud vos adepta opinionem, reipublicae perniciosa est. Videte, quibus laudibus iste floret, eae laudes in quae negotia 286
rempublicam coniecerint? Ac caeterae quidem facultates suis ipsae viribus nituntur: sed eloquentia, si auditorum studiis destituitur, intercidit. Sic igitur audite istum, ut improbum, ut corruptum, ut nihil veri dicturum. Iam non propter caetera duntaxat negotia, sed propter illa ipsa etiam, quae cum Philippo vobis sunt, omnino esse utile, ut condemnetur, spectate. Sive enim aliquando in necessitatem veniet praestandi aliquid reipublicae, quod debet, mutabit ingenium (nunc enim instituit populum decipere et paucos colere: at, si eos perisse audierit, populo et vobis, penes quos summa rerum est, caetera praestare volet): sin eandem, qua nunc utitur, licentiam et petulantiam retinebit, eos e civitate, qui ad nutum illi parati essent, sustuleritis, si istos sustuleritis. Si enim, cum putarent, se poenas daturos, talia commiserunt: eos, sublato vestri metu, quid facturos putatis? Quem Euthycratem, quem Lasthenem, quem proditorem non superaturos? Quem reliquorum civium non deteriorem fore, qui videat, iis, qui vendiderunt omnia, pecuniam, auctoritatem, opes, Philippi hospitium suppetere? iis autem, qui se bonos viros praebuerunt et insuper etiam sumtus fecerunt, molestias, inimicitias, invidiam superesse apud nonnullos? Absit hoc, absit. Neque enim ad gloriam, neque ad pietatem, neque ad securitatem, neque ad ullam denique rem aliam vobis prodest, istum ut absolvatis: sed ut eum in exemplum omnium et civium et aliorum Graecorum puniatis.

ORATIO ADVERSUS LEPTINEM DE IMMUNITATE.

LIBANII ARGUMENTUM.

Athenienses bene de republica meritos cum aliis rebus honorabant, tum publicorum munerum immunitate. Qua cum multi donarentur, et, qui munera obirent, defuturi viderentur: Leptines rogationem tulit, ne quis esset immunis, neve populo in posterum liceret cuiquam immunitatem dare, et quisquis eam petiisset, ut extremo supplicio afficeretur. Huic legi intercesserunt cum alii prius (inter
287 quos etiam Bathippus, qui tum ab actione destitit, sive largitionibus corruptus, sive morbo impeditus), tum nunc Phormio et Ctesippus, Chabriae filius, et alii quidam cum eis, quibus Demosthenes patrocinatur. Ac Leptines utilitatis loco praevalet: praetendit enim necessitatem. Demosthenes vero nititur honesto et iusto. Ac iusto quidem, quod aequum sit, bene meritis referri gratiam, et eos, qui recte aliquid consecuti sint, non spoliari datis: honesto autem, quod cum alios dedeceat, ea, quae dederint, eripere, tum vel maxime Athenienses, qui magnitudine animi excellere videantur, tanquam peculiari quadam nota. Praeterea ostendit, Leptinem etiam contra leges eam tulisse legem. Recitat enim legem, quae iubet inprimis abrogare legem contrariam, et tum demum ferre ac substituere aliam, ut ne leges inter sese contrariae reperiantur.

ALITER.

Oratio ad Leptinem ita inscribitur, quod elapso eo tempore, quo legis auctor iudicio et poenae obnoxius erat, Leptines extra periculum esse videbatur: unde ad eum, non contra eum, orationi titulus est. Argumentum autem est huiusmodi. Atheniensium civitati cumprimis familiare fuit, afficere bene meritos multis et variis honoribus atque etiam immunitate. Quam multis et hospitibus et civibus consecutis, deerant, qui munera obirent: eaque de causa oneribus in pauperes fere inclinatis, Leptines unus ex magistratibus, vir non contemnendus, legem rogavit in hanc sententiam: Ut ditissimi quique munera obeant, nemo esto immunis praeter Harmodii et Aristogitonis posteros et Novemviros: neque in posterum ius esto populo, si petatur, dandae immunitatis. Si quis autem petiisse convictus fuerit, ignominiosus ipse esto et genus eius et familia: isque tum violatae reipublicae accusator, tum ut infamis desertor. Quodsi reus peragetur: easdem luito poenas, quas ii, qui mulcta reipublicae non soluta ius dicunt. Cum igitur lex ita se haberet, primum Bathippus Leptinem accusavit: isque antequam causa in foro ageretur, obiit, posteaque mora interiecta Leptines factus est indemnis. Lex enim erat, quae iuberet, auctorem legis aut decreti post annum esse indemnem. Tum, quoniam et sic ex lege

licebat accusare, tametsi auctores legis indemnes essent; post annum accusavit Aphepsion, Bathippi filius, Phormione oratore, et 288
Ctesippus, Chabriae F., Demosthene advocato. Hi igitur accusatores actionem contra legem instituerunt. Status negotialis est scripto constans. Capita orationis sunt legitimum, utile, iustum. Sed necesse est, utriusque partis argumenta ut explicemus. Leptines igitur utili nititur, quod eos, qui munera obeant, reipublicae comparet, atque etiam iusto: non aequum esse, ut alii divitias secure teneant, alii, munera obeuntes, perpetua miseria conflictentur. Accusatoris firmamenta sunt legitimum, iustum et utile. Ac legitimum duplex est, partim in persona positum, partim in re. In persona, ex eo, quod, quae facienda fuissent, non fecerit, thesmo violato. Thesmos autem lex est, ferendarum legum rationem praescribens. Scriptam enim legem eum ante statuas Heroum, a quibus cognomina tribus acceperunt, proponere, et apud legumlatores confirmare oportebat: id quod non fecit. In re, quod ea lex veterem legem violarit, qua populi donationes ratae esse iubeantur. Haec igitur lex illi contraria est, cum illa iubeat, quae dona populus dederit, rata esse: haec ea, quae data sunt, vi eripere studeat. Iusto sic utitur: non eripienda esse dona bene meritis. Utili porro trifariam nititur. Primum inutile, inquit, vobis futurum est, si patiemini, bene meritis dona eripi: neque enim posthac Leucon e Bosporo frumentum vobis mittet. Deinde inutile erit, quia nemo bene de republica mereri volet, cum alios dono spoliatos viderit. Postremo ignominiam subibitis: videbimini enim ingrati esse. Est autem haec secundo loco habita oratio: nam Aphepsion, ut natu maior, primas causae partes egit. Leptines itaque praecipue utili nititur, asserens, deesse reipublicae, qui munera obeant: secundo iusto, idque ex aequalitate spectatur. Nequaquam enim, inquit, ferendum est, ut aliqui arrepta immunitate opibus abundent, reipublicae autem, qui munera obeant, desint. Etsi autem oratori legis accusatio proposita esse videtur: illud tum etiam interim agit, ut suam quoque legem tractet et confirmet. Nam eius in legitimo capite fundamenta iacit ex adverso legendo, et op- 289
ponendo utramque legem, et, quantum intersit, ostendendo. Ne vero subito et inconvenienter leges ingereret, eam rem multo ante instruxit. Ac prima quidem orationis obiectio videtur a Leptine oriri: sed revera inventa est ad Demosthenis utilitatem, ut videatur adversarius eius sancire legem. Quid enim vult Demosthenis lex? Ut dona, quae populus dedit, rata sint: ea vero qui consecuti sunt, in ius vocentur, ut, si digni sint, teneant, sin immerito tenere videantur, convictis adimantur. Ipse igitur Leptines Demosthenis legem confirmat. Nam quod statim initio queritur, multos immerito esse donatos: habet Demosthenis legem, indignos secernentem. idque per omnia sparsum est. Multa enim ea de re verba facit, idque eo, ut assuefaciat iudices recitationi legis paulo post secuturae. Cum autem vidisset, eam rationem Leptinae esse validissimam, ut ditissimi munera obeant, neminem esse oportere immunem: non hanc posuit principalem obiectionem, sed eam, quae sibi conducibilis et

ferendae a se legi patrocinatura esset. Cum enim dicit, et ea ratione plurimum utetur: decipit auditores. Neque enim de indignis multa verba faciet: sed de eo nimirum, deesse reipublicae qui munera obeant, et esse e republica, ut a pauperibus onera in divites transferantur. Genus orationis iudiciale quidem est, cum de lege iudicium fiat: sed universa materia est duplex, partim iudicialis, partim suasoria. Invenias etiam demonstrativi generis non expertem, ubi singulos, qui bene meriti sunt, ornare studet. Etenim hic reperies laudes dignas illis viris, et verba illorum rebus gestis congruenter attemperata: veluti, cum se in Cononis et Chabriae rebus gestis iactitat, et Epicerdis, et Thasiorum, et Corinthiorum, et Leuconis.

---

290 Ego, Iudices, tum quod e republica esse iudicavi, ut ista lex abrogaretur, tum propter Chabriae filium recepi, me hisce pro virili parte patrocinaturum. Neque vero obscurum est, Athenienses, Leptinem, aut si quis alius legem tuebitur, iusti nihil de ea dicturum. Illud quidem praetexet, indignos quosdam homines, immunitatem consecutos, excussisse onus publicorum munerum: ac in ea oratione potissimum se iactabit. Enimvero ne dicam, quantopere cum omni aequitate pugnet, ut, dum unum accusas, omnes suis donis spoliatos velis (nam hoc prius etiam partim dictum est, et fortasse vobis probatum), illud libenter admodum ex eo quaererem: si maxime non pauci aliqui, sed prorsus omnes indigni honoribus essent, cur etiam vos velut in ordinem cogendos iudicasset? Cum enim scripsit, neminem oportere immunem esse, immunitatem consecutos suo praemio spoliavit: dum vero adiicit, in posterum non licere vobis id honoris cuiquam tribuere, munificentiae ius vobis ademit. Nec enim est, ut dicat, se, quemadmodum illos dono spoliavit, qui eo fruebantur, quod indignos iudicarit, sic populum Atheniensem indignum censuisse, penes quem esset, liberalitate uti erga quem ei videretur. At illud ad haec fortasse respondebit, quia populus facile decipiatur, propterea legem se ita tulisse. Quid igitur obstat, quo minus omnia vobis eripiantur, et ipsa denique administrandae reipublicae functio, ista quidem ratione? Nec enim quicquam est rerum omnium, in quo vobis hoc usu non venerit: sed, saepe decepti, multa senatusconsulta vestris suffragiis comprobastis, atque aliquando adducti estis, ut, omissis potentioribus, societatem cum his, quorum minores essent opes, coiretis. Et quidem in tanta mole negotiorum prope necesse est, etiam tale aliquid vobis usu venire. An vero propterea legem feremus, ut deinceps neque senatui, neque populo liceat, vel decernere, vel iubere quicquam? Equidem
291 non opinor: nec enim aequum est, ut, quibus in rebus decepti sumus, eae nobis eripiantur. Illud quidem decet, doceri nos, ne posthac in eandem fraudem incidamus, legemque ferri, non quae muneris ius nobis adimat, sed talem, cuius auxilio puniamus impostores. Quodsi quis, his omissis, illud saltem accurate perpendat, utrum

praestet, penes vos esse ius largiendi, et aliquando fieri, ut decepti etiam indigno alicui honorem hunc habeatis, an vero, prorsus amissa auctoritate vestra, ne eum quidem honore vobis afficere licere, qui dignus videatur: prius illud longe praestare comperietis. Quamobrem? Quia dum honoratis plures, quam decuerat, multi ad benefaciendum vobis invitantur: si vero adversus neminem, etiamsi mereatur, liberalitate utemini, omnes deterrebitis a studio bene de vobis merendi. Praeterea qui indigno alicui honorem habent, fortassis ut simplices reprehenduntur: qui autem bene meritis parem gratiam non referunt, ingrati animi crimen incurrunt. Quanto igitur simplicem quam ingratum videri praestat, tanto etiam praestabilius est, hanc legem abrogari, quam perferri. Mihi porro cogitanti nec illud quidem consentaneum videtur, Athenienses, ut, dum certos quosdam criminatur ob accepta munera, etiam eos honoribus spoliet, qui reipublicae profuerunt. Nam si manentibus hisce praemiis improbi et indigni quidam (idque ipse iactat) exstiterunt: quid, quaeso, tum exspectandum erit, quando hi, qui praeclare sese gerunt, nullum omnino virtutis suae praemium ferent? Praeterea illud etiam vobis considerandum est, ex legum, quibus etiam hodie utimur, quaeque per multos annos viguerunt, instituto, quas ne iste quidem praeclaras esse negare ausit, singulos altero quoque anno munera obire: quare dimidiam temporis partem immunes sunt. Quo igitur commodo dimidia ex parte fruuntur etiam hi, qui nihil in nos contulerunt, id bene meritis, cum ipsi antea dederimus, iterum eripiemus? Minime vero: nam cum per se turpe fuerit, tum nobis indecorum. Nam honestum esse qui potest, Athenienses, in rerum venalium foro, ubi, si qua fraus aut impostura intercesserit, respublica nihil detrimenti capit, legem de vitando mendacio esse latam: publice autem civitatem eam, quae privatis ipsa id imperarit, eadem lege non uti, sed bene de se meritos circumscribere, idque cum magno damno suo? Nec enim hoc solum considerandum est, an iacturam pecuniae nullam faciatis: sed habenda etiam ratio bonae existimationis, quae vobis est multo quam opes antiquior. Neque id vobis solum, sed maioribus quoque vestris: quod inde haud dubie perspicitur, quod cum olim maximas opes coacervassent, easdem universas honoris studio insumserunt, tantique fecerunt gloriam, ut nullum unquam periculum ob eam detrectarint, sed etiam 29
privatim de suo conferre non destiterint. Iam ista lex bonam urbis existimationem tollit, et in illius locum malam reponit, neque maioribus vestris, neque vobis dignam. Tribus enim probris, quae gravissima sunt, vos contaminat: ut invidi, ut promissa et conventa non servantes, ut ingrati esse videamini. Omnino autem, Athenienses, a moribus vestris alienum esse, ut talem legem ratam habeatis, id quoque paucis demonstrare conabor, si unum prius nostrae urbis exemplum attulero. Dicuntur triginta tyranni a Lacedaemoniis mutuo accepisse pecuniam contra eos, qui in Piraeeum secesserant. Reconciliatis autem inter se civibus eoque tumultu sopito, Lacedaemonii pecuniam illam per legatos repetierunt. Orta porro ex ea re

disputatione, cum hi eos, qui in urbe manserant et aes alienum conflarant, idem et dissolvere iuberent, illi communiter Lacedaemoniis satisfaciendum censerent, quo id primum concordiae pignus esset: aiunt, populum non recusasse, de suo contribuere et sumtuum partem in se reclinare, ne quid ex iis, quae convenerant, violaretur. Annon igitur absurdum fuerit, Athenienses, vos tum, ne mentiremini, conferre pecuniam in eorum usum, qui vos affecerant iniuria, voluisse: nunc vero, cum liceat, abrogata lege, sine sumtu ius suum tribuere iis, qui bene meriti sunt, malle fallere? Hoc mihi quidem indignissimum videtur. Ac mores nostrae civitatis, Athenienses, cum ex multis aliis, tum ex his, quae recensui, perspici potest esse tales, ut ea a mendaciis abhorreat et humana sit: ut non id solum spectet, quibus rationibus aerarium locupletetur, sed illud etiam, quid factu sit honestum. Legislator autem iste, quonam aliis in rebus ingenio sit, equidem nescio, neque quicquam improbum (nihil enim illi tale conscius sum) de eo dico: sed legem eius intuens video, mores eius a moribus civitatis multum dissidere. Quodsi me audietis, longe praestabilius videbitur, ut is in abroganda lege vestram auctoritatem valere patiatur, quam ut eam vestris suffragiis perferat. Etenim cum ipsi, tum reipublicae conducibilius erit, ut Leptines a republica exemplum petat, quam ut nostram civitatem ipse sui similem esse velit. Nam etiamsi optimus sit (qualis sane non obsto quo minus perhibeatur), eius tamen mores publicis institutis non erunt anteferendi. Verum ego, Iudices, rectius vos de hoc negotio deliberaturos arbitror, si consideraveritis, quae causa sit, cur honores, qui aliquibus a libera civitate habentur, pluris fiant, quam qui a caeteris imperiis, eam hac lege tolli. Nam si accipientis compendium et utilitates spectentur, cum tyrannis et oligarchiis nemo liberalitate certaverit, cum eis in promtu sit, mox quemvis locupletare: liberarum vero civitatum
293 honores longe plus et dignitatis et constantiae habere censendi sunt: quia et illud praeclarum est, nullo cum dedecore aut assentationis suspicione accipere, sed inter eos, cum quibus aequo et pari iure vivas, ob virtutis praestantiam magni fieri et aequalibus ultro admirationi esse. id quod longe praeclarius est, quam a domino quidvis accepisse. Nam ut apud illos impendentium periculorum metus vincit praesentis beneficii magnitudinem: sic apud nos, quicquid aliquis accepisset, secure tenere, superiore certe quidem tempore, licuit. Lex igitur ista, quae huiusmodi donationum fidem et securitatem tollit, id tollit, quo a nobis concessa dona caeteris antecellere videbantur. Enimvero si ex universis, quocunque regantur imperio, civitatibus morem illum et vetus institutum sustuleris, ne recepti status conservandi studiosis gratia referatur: maximum earum praesidium una sustuleris. At illud fortasse Leptines afferre conabitur, ut vos ab his alio seducat: onera publicorum munerum nunc in tenues homines inclinata esse, quae, si sua lex rata habeatur, ad opulentissimos reditura sint. Plausibiliter quidem hoc et speciose dicitur: sed si penitius introspiciatis, inane vide-

bitur ac tralatitium. Duo enim omnino munerum genera recepta sunt apud nos: unum inquilinorum, alterum id, quod a civibus oriri solet. Quorum utriusque dari potest ea, quam iste eripit, bene meritis immunitas. Nam quae tributa in belli necessitatibus exiguntur, salutemque reipublicae continent (ex quo genere triremium instructiones sunt), eorum tributorum recto veterum legum et iusto instituto nemini datur ulla immunitas: ne illis quidem, quos Leptines excepit, ex Harmodii et Aristogitonis familia oriundis. Videamus igitur, quo expleat munera illa, quibusque praebitoribus, et quotnam (si ei non auscultaverimus) sit immunes dimissurus. Ditissimi quique igitur, semper occupati triremibus instruendis, nulla teneantur parandi ludos necessitate: tenuiores, cum ab eis ob inopiam exigi nihil possit, extra hunc numerum sunt. Quare neutri propter hanc legem vestras opes augebunt. At enim inquilini suppeditare multa cogentur. Verum si quinque ex illis demonstraverit: ego non recuso, quo minus delirare dicar. Verum ut concedam, aliter hoc se habere et longe maiorem inquilinorum esse numerum, qui lege perlata perpetuo munera obituri sint, neque triremium instructionem cuiquam fore praesidio, quo magis immunis sit: age, consideremus, quam hoc futurum sit e republica, si hi omnes munera obibunt. Itane dignum id erit, quod tanto dedecore pensetur? Enimvero nihil absurdius fieri potest. Idque hoc modo expendite. Immunes ex hospitibus sint decem sane: quamquam equidem (id quod modo dicebam) quinque esse non opinor. Civium certe non quinque aut sex reperientur. Igitur utrique sedecim erunt. Verum 294
viginti numerentur, aut triginta etiam, si vultis. Quotnam tandem sunt, qui munera quotannis in orbem redeuntia curent, sive aediles, sive gymnasiarchi, sive convivatores? Sexageni circiter, aut paulo plures universi hi. Ut igitur triginta homines in omne deinceps aevum munera nobis obeant: id efficiamus, ut nemo posthac fidem nobis habere ausit? Sed illud obscurum profecto nemini est, fore, qui munera obeant, incolumi civitate, satis multos, neque illorum ullam fore penuriam: qui autem vobis benefactum velit, ubi perspexerit iniuriam iis factam, qui bene de republica meriti fuerunt, nemo reperietur. Sed missa haec faciamus et illud videamus, si maxime, qui obirent munera, deessent: utrum praestaret, aedilitia munera collationibus, quemadmodum instructiones triremium, fieri, an de republica bene meritis illa eripi, quae dedissemus? Equidem illud ego censuerim. Si quidem nunc, quo tempore horum quisque aedilitia munera curaret, illis cessatio tantum quaedam concederetur, post sumtus pro se cuique nihilo minores facturis. Tum vero, parva duntaxat collatione a singulis de re sua familiari facta, nemo est, qui onerari se merito quereretur, quantumvis re tenui esset. Enimvero, Athenienses, tanta est quorundam incogitantia, ut haec, quae diximus, surdis velut auribus praetereant, et alia nescio quae inculcent. Perabsurdum (inquiunt) fuerit, magnas esse immunitatum male parto beneficio privatorum opes et copias, aerario exhausto et vacuo. Verum utrumque hoc nulla cum ratione

aut iure dicitur. Nam si quis re lauta est sine iniuria reipublicae, non profecto est illi invidendum: sin peculatus arguunt, aut alioqui crimini dant, non recte et iure possidere, quae habeat, leges sunt, quibus in eum animadverti convenit. quam isti rationem si defugerint, ista oratione uti non debebunt. Iam quod ad illud attinet de exhausto aerario, cogitare debetis, vos nihilo copiosiores fore abrogatis immunitatibus: non enim isti sumtus cum publicis vectigalibus commune quicquam habent. Praeterea cum nunc respublica duobus praecipue bonis floreat, opibus et fide apud omnes: maius illud est, quod de fide nostra nemo dubitat. Si quis autem in ea est opinione, ut existimet, quia pecunia nobis desit, et honestam famam esse negligendam: is longe fallitur. Nam ego quidem a diis immortalibus precor, ut etiam aerarium habeamus locuples: quod si fieri nequit, illud saltem retineamus, ut fidem constantiamque nostram praedicent universi. Age vero, quod isti dicunt, magnas esse copias eorum, qui immunes sint: has ipsas demonstremus in commodum cedere reipublicae. Nec enim vobis
295 ignotum est, teneri omnes et ad triremes instruendas et ad tributa belli temporibus conferenda, nec ullam eius esse rei immunitatem. Quare iste opibus abundans, quisquis sit, fieri omnino aliter non potest, quin multum ad eas res conferat. Esse autem reipublicae maxima harum rerum subsidia necessaria, confitebuntur omnes. Nam quae ex apparatione popularium munerum delinitio spectatorum oritur, ad breve exiguumque tempus durat: copiae vero bellicae perpetuo toti reipublicae sunt salutares. Quare quicquid hic detrimenti capitis, id illic lucro longe uberiore pensatur: et per honoris speciem ea tribuitis, quae ultro sibi sumere ac usurpare possunt hi, quorum tantae facultates sunt, ut triremibus instruendis pares sint. Ut autem illo munere constet vacare neminem, etsi plerosque vestrum id antea satis scire arbitror, tamen ipsam legem recitandam curabo. Cape legem trierarchicam et recita.

VERBA LEGIS.

Triremis instruendae nemo sit immunis, Novemviris duntaxat exceptis.

Videtis, Athenienses, quam perspicuis verbis lege sit cautum, ne quis instruendarum triremium immunis sit, Novemviris duntaxat exceptis. Unde apparet, quorum opes et copiae minores sint, quam ut armandis navibus sint pares, eos alioqui tributa conferre ad bellum: qui vero locupletiores sunt, ad utrumque vobis fore usui, et rempublicam cum navibus, tum aliis tributis adiuturos. Quae sunt igitur, Leptine, legis tuae commoditates, quibus tantum onus a cervicibus tenuiorum amoliri te dictitas, si unius atque alterius tribus unum aliquem praebitorem constitueris, qui, pro alio quopiam semel aedilitio munere functus, nihil amplius cum ea re negotii habiturus est? Equidem nihil eiusmodi video. At ista ratione universa civitas perfidiae crimine ignominiose passim traducetur. Haec cum ita sint et ex ista lege plus malorum quam commodi

oriatur: mea quidem sententia primo quoque tempore per hos abroganda est. Praeterea, Iudices, cum in eius lege perspicue scriptum sit, neminem neque civium, neque municipum, neque hospitum esse oportere immunem, neque declaratum, cuius rei immunem, utrum aedilitii, an alicuius alterius muneris, sed plane neminem esse immunem, exceptis Harmodii et Aristogitonis posteris: dum neminem ait, omnes comprehendit caeteros, dum hospitum adiicit, non distinguendo inter eos, qui Athenis habitant, etiam Leuconem, Bospori principem, et liberos eius donata a vobis immunitate spoliat. Est enim Leucon (quod satis constat) genere peregrinus, vestro autem beneficio in civitatem adscriptus. Quodsi legem istam 296
amplectemur: neutrum istorum ei proderit ad immunitatem retinendam. Enimvero alii, qui bene meriti sunt, ad tempus aliquod quisque vobis se commodarunt: hunc vero, si consideretis, apparebit nunquam in vos conferre beneficia destitisse, et eius generis beneficia, quae reipublicae maxime sunt necessaria. Nec enim hoc vobis obscurum est, nos aliunde importato frumento omnium mortalium uti plurimo. Quodsi, quicquid frumenti ex aliis emporiis omnibus advehitur, in unum conferatur: non tamen aequabit eas copias, quae ex uno Ponto advehuntur. Neque vero id mirum est. Fit enim non ideo solum, quia locus ille frumenti est feracissimus: sed hac quoque de causa, quod Leucon, eius loci dominus, eos, qui frumentum Athenas advehunt, immunitate donavit, edicique iussit, ut primis eis onerare naves liceret. Nam qua immunitate ipse cum liberis suis fruitur, eam vobis omnibus impertiit. Iam, quantum hoc sit, considerate. Ille ab eis, qui frumentum inde exportant, tricesimam pro vectigali partem exigit: frumenti autem myriades, quae ab illo huc perveniunt, sunt circiter quadraginta: id quod e commentariis eorum, qui rei frumentariae praesunt, omnibus evidens est. Quare de triginta myriadibus decies mille medimnos largitur nobis: de decem vero myriadibus circiter tria millia medimnûm. Tantum autem abest, ut hoc Reipublicae nostrae beneficium eripiat, ut novo Theudosiae emporio instituto, quod negotiatores Bosporo nulla re cedere affirmant, et illic immunitatem nobis concesserit. Ac quae alia beneficia vir ille maioresque eius in vos contulerint, cum multa commemorare possem, taceo. Illud autem praetereundum non est, quod abhinc triennium, cum ubique annonae penuria laboraretur, non modo, quantum satis esset, frumenti huc misit, sed tam vili, ut quindecim talenta, quae a Callisthene tractabantur, superessent. Quid igitur creditis, Athenienses, eum, cuius tanta in vos munificentia exstitit, ubi audierit, immunitatem sibi lege per vos ereptam, quam ne mutata quidem sententia per aliud senatusconsultum restituere liceat, facturum esse? An dubium vobis est, quin eadem ista lex, si perlata fuerit, et illum sit spoliatura et vestros cives immunitate, qui ab eo frumentum advehunt. Nec enim quisquam est tam puerili sententia, ut existimet, illum aequo animo laturum esse, vestra sibi munera eripi, sua vero munera vobis non erepturum. Quare praeter multa

incommoda, quae ista lex in posterum pariet, iam de praesentibus utilitatibus aufert ac diminuit aliquid. Et vos tamen de ea abroganda deliberatis adhuc, non iam olim deliberastis? Ipsa decreta de Leucone facta cape et recita.

297 DECRETA.

E decretis igitur perspicuum est, Iudices, Leuconem iure ac merito immunitatem a vobis esse consecutum. Ac earum rerum omnium columnas eiusdem sententiae et vos et ille erexistis, aliam Bospori, aliam in Piraeeo, aliam ad templum Argonautarum. Considerate igitur, in quam immensum dedecus lex ista vos coniiciat, quae effecit, ut minus fidei in toto populo, quam in uno viro esse videatur. Nec enim putandum est, alio nomine vobis erectas eas esse columnas, nisi ut pactiones sint earum rerum omnium, quas tum dedistis, tum accepistis. Eas igitur Leucon sancte servabit, vosque aliis subinde beneficiis cumulare studebit: vos vero erectas et stantes adhuc columnas irritas facietis. id quod longe gravius est, quam si demoliremini. Nam, si ita fiet, hae columnae dum steterint, eorum convicia, qui civitati nostrae maledictum volunt, suo quasi testimonio comprobabunt. Age vero, si Leucon, missis huc legatis, vobiscum expostularit, quodnam ob crimen aut delictum se immunitate spoliaveritis: quid, per deos immortales, respondebimus? aut quid is, qui senatusconsultum pro vobis faciet, praetexet? Illud scilicet, quosdam indignos frui immunitatibus? At si ad hoc ille responderit: Fortassis etiam Atheniensium nonnullos esse parum frugi: se tamen propterea non pati, ut bonis viris id fraudi sit, sed quia populum Atheniensem bonum putet, nemini quicquam eripere — annon aequiora dicet quam vos? Omnino, mea quidem sententia. Apud omnes enim homines usitatum est, propter bene meritos et alios quosdam potius, quorum nullus usus est, afficere beneficiis, quam propter improbos eripere, quae concessa fuerunt his, qui citra controversiam digni sunt beneficio. Praeterea, si quis forte voluerit Leuconem ad permutationem facultatum adigere: quo id caveri possit, non reperio. Semper enim opes illius aliquae apud vos sunt. Hac igitur lege si quis eas invaserit: aut illis spoliabitur, aut obire publica munera cogetur. Neque vero de sumtibus Leucon magnopere laborabit: sed id demum moleste feret, sibi concessum a vobis donum eripi. Neque, Athenienses, hoc solum providendum est, ut ne iniuria Leucon afficiatur, qui non tam aliqua necessitate quam sui honoris causa immunitatem a vobis impetrare studuit: sed id quoque considerari debet, ne is, qui secundis suis rebus in vos beneficus exstitit, nunc demum, cum remuneratione liberalitatis opus est, immunitate spolietur. Iste igitur quis est? Epicerdes Cyrenaeus, qui certe, si quisquam alius, iure ac merito istum honorem est consecutus. Non quod magna quaedam aut admiranda praestiterit: sed quod tali tempore vestro benefacere vobis studuit, quo difficile erat eorum aliquem invenire, qui, magnis beneficiis affectus, memor et
298 gratus esse vellet. Nam iste vir, ut senatusconsultum, quod tum

eius causa factum est, iudicat, civibus eo tempore in Sicilia captivis et tanta calamitate circumventis centum minas dedit: qua re unus maxime cavit, ne fame perirent universi. Deinde, data illi propterea immunitate a vobis, cum videret in bello paulo ante triginta tyrannos gesto populo deesse pecuniam, ultro talentum obtulit. Considerate igitur, obsecro, Athenienses, quodnam evidentius benevolentiae erga vos specimen quisquam praebere possit, quemve minus affici deceat iniuria, quam eum, qui primum cum cladi urbis interfuisset, calamitosos et eorum, quaecunque futura esset, gratiam illis, qui eo tempore vicerant et apud quos erat, praetulerit: deinde qui, alia necessitate animadversa, pecuniam largitus sit, non de suis privatis opibus conservandis sollicitus, sed de eo, ut, quantum in se esset, vos nulla penuria laboraretis. Eum igitur, qui re ipsa miserrimis temporibus opes suas Atheniensi populo ita communes esse voluit, et verbotenus ac honoris tantum causa immunitatem a vobis habet, non immunitate spoliabitis, qua eum ne usum quidem esse constat: sed id efficietis, ut nemo vobis fidere ausit. Quo quid queat esse turpius? Sed ipsum senatusconsultum, quod tum huius viri causa factum est, vobis recitabitur, ut videatis, Athenienses, quot senatusconsulta lex ista irrita faciat et quot homines fraudet, eosque, qui, cum maxime necessarium fuit, vobis benefecerunt. Invenietis enim, eos laedi, quos minime oportebat. Recita.

SENATUSCONSULTA.

Beneficia, quibus Epicerdes immunitatem meruit, e senatusconsultis, Iudices, audivistis. Ne vero id spectate, quod primum centum minas, deinde talentum dedit (nam ne eos quidem, qui acceperunt, pecuniae numerum admiratos esse arbitror), sed hoc intuemini, quod alacri animo, quod non rogatus ultro, quod illis temporibus dedit. Etenim referenda gratia est, cum bene meritis omnibus, tum vero iis, qui tempestive beneficia dederunt. Quorum unum hunc virum esse ostensum est. Nonne igitur nos pudeat, Athenienses, talis viri liberos, quibus nihil obiicere possumus, nulla harum rerum habita ratione, immunitate spoliare? Nec enim propterea id minus turpe futurum est, quod alii fuerunt, qui tum ab eo servati sunt atque immunitatem ei dederunt (alii vos estis, qui nunc eam 29
eripitis), sed hoc ipsum est, quod indignationem moveat. Nam si illi, qui sciverunt et acceperunt beneficia, tali remuneratione digna ea censuerunt, nos vero, qui duntaxat audivimus, ea dona tanquam indignis eripiemus: annon id erit indignissimum? Eadem etiam de iis dico, qui quadringentorum tyrannidem destruxerunt, et de iis qui, cum secessisset populus, bonam operam navarunt. Omnibus enim illis insignem iniuriam fieri crediderim, si quicquam eis, quod tum concessum fuit, nunc eriperetur. Si quis autem vestrum persuasum habet, longe abesse, ut civitati nostrae talis aliqua necessitas ingruat: is vota quidem diis faciat, idque ego una faciam. Primum vero consideret, de lege ferenda esse suffragia, qua comprobata utendum erit: deinde, malas leges etiam florentibus

rebuspublicis nocere. Nullae enim rerum vicissitudines essent, nisi constitutos in periculis bonae tum actiones tum leges, tum boni viri et accurata ratio rerum omnium erigerent et proveherent: iis vero, qui felicissimi videntur, omnia haec neglecta paulatim effluerent. Nam plerique mortalium rectis consiliis et vigilantia minimis etiam in rebus opes parant, sed eas iisdem rationibus tueri nolunt. Quod ne nunc vobis usu veniat, cavendum est: neque existimandum, talem legem ferendam esse, quae nostram urbem et rebus secundis infamia repleat, et mutata fortuna efficiat, ne quisquam sit, qui nobis benefactum velit. Neque vero id solum cavendum est, Athenienses, ne iniuria laedantur, qui privatim vobis benefacere voluerunt, et se talibus et tantis temporibus utiles praebuerunt, qualia paulo ante Phormio recensuit et ego modo dixi: sed multi etiam alii, qui totas civitates, patrias suas, Laconico bello societate nobiscum coniunxerunt, tum dicendo, quae reipublicae vestrae prodessent, tum agendo: quorum aliqui ob benevolentiam erga vos patria carent. Ac inter illos Corinthiorum exsules primi occurrunt. Cogor autem ea dicere apud vos, quae ipse e natu maioribus inter vos audivi: ac caetera, in quibus nobis utiliter inservierunt, omittam. Sed cum magnum illud cum Lacedaemoniis proelium ad Corinthum committeretur: deliberantibus his, qui in urbe erant, post pugnam de militibus intra moenia non recipiendis, sed de caduceatoribus
300 ad Lacedaemonios mittendis: hi cum viderent, nostram urbem adversa fortuna usam, et Lacedaemonios iter nostris interclusisse, non prodiderunt eos, neque seorsim suae saluti consuluerunt, sed, quamvis universi Peloponnenses armati in propinquo essent, portas nobis, invita et repugnante multitudine, aperuerunt, ac praeoptarunt cum vestris, qui eo tempore militabant, si res ita ferret, quidvis potius perpeti, quam extra periculum sine vobis incolumes evadere, exercituque in urbem introducto tum vos, tum socios conservarunt. Deinde, pace cum Lacedaemoniis facta duce Antalcida, ob haec facta in exsilium acti sunt a Lacedaemoniis. Vos vero susceptis eis bonorum virorum functi estis officio. Decrevistis enim eis omnia, quibus indigebant. Nunc vero, an ea rata esse debeant, deliberamus? Sed isthaec ipsa deliberatio turpis vobis futura est, ubicunque auditum fuerit, Athenienses consultare, utrum relinquenda sint ea, quae bene meritis data fuerint. Iam olim enim haec et meditata et decreta esse oportebat. Sed hoc quoque senatusconsultum recita.

SENATUSCONSULTUM.

Quae Corinthiis propter vos in exsilium actis decrevistis, Iudices, haec sunt. Quodsi quis illa tempora intuens (sive interfuisset, sive aliquem rei gnarum commemorantem audivisset) nunc legem hanc, illis temporibus data dona eripientem, audiret: quantae malitiae legis istius approbatores condemnaret! Qui, urgente necessitate, tam humani essemus, ac nihil non faceremus: post vero, votorum omnium facti compotes, ita ingrati et malitiosi deprehenderemur, ut, non contenti spoliasse eos, qui dona accepissent, etiam le-

gem tulissemus, ne cui honorem habere liceret. Haud iniuria nimirum: nam indigni quidam donis fruebantur. hoc enim in oratione sua passim inculcabunt. Age vero, num nos illud ignorare dicemus, de dignitate tum, cum damus, esse iudicandum, non longo post temporis intervallo? Nam initio non tribuere aliquid, prudentium hominum est: eos autem, qui habent, spoliare, invidentium. Quam opinionem a nobis amotam esse decet. Praeterea de iudicio dignitatis ne illud quidem apud vos dicere verebor, aliam eius esse considerationem apud civitatem, aliam apud hominem privatum. Privatim enim quisque consideramus, quis affinis, aut quis ad 301 alias necessitudines adiungendas sit deligendus: quae res et genere, et legibus quibusdam, et opinionibus definitae sunt: publice vero civitas et populus id spectat, a quonam beneficiis afficiatur et conservetur. De eo non genere aut opinione, sed ex ipso facto iudicari solet. Cum igitur beneficiis indigebimus, neminem impediemus, quo minus nobis benefaciat: acceptis vero iam beneficiis, tum demum de dignitate eius, qui ea dedit, disputabimus? Non sane praeclarum consilium hoc erit. An vero his solis id accidet? an de his solis verba facio? Minime vero: imo ne conari quidem ausim eos omnes conquirere, qui, cum benefici in vos fuerint, lege hac perlata suis praemiis spoliabuntur. Proferam tamen unum duntaxat adhuc aut alterum senatusconsultum: post his de rebus verba facere desinam. Primum igitur Thasios, qui Ecphantum secuti sunt, annon afficietis iniuria, immunitate erepta? qui, Thaso vobis tradita, et praesidio Lacedaemoniorum armis eiecto, ac introducto Thrasybulo, et patriae suae amicitia vobis conciliata, in causa fuerunt, ut se et finitimi Thraces vobiscum coniungerent. Deinde Archebium et Heraclidem, qui cum Byzantium Thrasybulo tradidissent, vos Hellesponti dominos effecerunt, ita ut decimas venderetis, et, magna pecunia coacta, Lacedaemonios cogeretis, talem facere pacem, qualis expediat. Quibus deinde eiectis, decrevistis ea, quae decerni par est viris bene meritis, qui propter vos exsulabant, hospitium, beneficium, rerum omnium immunitatem. Eos igitur, qui propter vos patria carent et iure aliquid a vobis impetrarunt, spoliari sinemus, cum nihil sit, in quo eos accusemus? Turpe id quidem fuerit. Idque sic rectissime perspicietis, si apud animos vestros considerabitis, si eorum aliqui, qui iam Pydnam, aut Potidaeam, aut aliam urbem aliquam, quae nunc Philippo paret, vobis autem inimica est eodem modo, quo tum Thasus et Byzantium, coniuncta cum Lacedaemoniis, a vobis aliena erant, se tradituros pollicerentur, vosque iis eadem dona daretis, quae Ecphanto Thasio et Archebio Byzantio dedistis, et istorum aliqui illis adversarentur, haec dictitantes, non esse ferendum, si qui soli ex aliis inquilinis munera aedilitia non obirent: quomodo erga illos, qui ea dicerent, affecti essetis? Non dubium est, vos eos tanquam calumniatores exsibilaturos. Turpe igitur fuerit, si, cum accipienda essent, pro calumniatoribus haberetis eos, qui talia dicerent, ac iisdem, cum disputant, olim bene meritos nunc esse spoliandos, aures praeberetis. Age vero, illud 302

etiam consideremus, qui Pydnam caeterasque urbes Philippo prodiderunt, quibus tandem rebus impulsi nos affecerunt iniuria? An ulli dubium est, exspectatione magnorum a Philippo munerum id esse factum? Utrum igitur, Leptine, te magis decuit, hospitibus, si potes, suadere, ne honorem habeant proditoribus, quod eo ipso, quo nos laeserunt, benefici in hostes nostros exstiterunt: an legem hanc nobis ferre, quae aliqua data bene meritis de nobis praemia eripiat? Ego quidem illud potius esse censeo. Verum ne longius ab instituto digrediar, cape senatusconsulta, qui Thasiis et Byzantiis scripta sunt. Recita.

SENATUSCONSULTA.

Senatusconsulta quidem, Iudices, audivistis. Fortassis autem ex istis nonnulli obierunt: at res gestae adhuc exstant, postquam semel gestae sunt. Columnas igitur eas in perpetuum ratas esse sinitote, ut ne, dum ulli superstites fuerint, iniuria per vos afficiantur: et ut, postquam obierint, moris civitatis nostrae monimentum sint, et tanquam exempla proposita bene de nobis mereri cupientibus, quae moneant, nostram urbem gratiam de se bene meritis retulisse. Atque illud etiam, Athenienses, vos ne lateat, turpissimum esse, cum omnes homines tum videant, tum audiant calamitates, in quas isti viri inciderunt, omni tempore ratas illis mansisse: praemia, quae pro illis acceperunt, a vobis irrita esse facta. Multo enim convenientius erat, manentibus donationibus infortunia minuere, quam eripere praemia, calamitates relinquere. Nam quis est, Deum immortalem, qui vobis benefacere velit, si conatus non successerint, mox hostibus poenas daturus: sin sucesserint, dubiam a vobis gratiam initurus? Molestissimum vero, Iudices, mihi fuerit, si hoc nomine duntaxat legem iure accusarem, quod multis bene meritis immunitatem eripiat: civium vero neminem proferre possem, cui merito is honos contigisset. Nam cum aliarum opum maximam apud vos esse copiam optarim, tum praestantissimos viros ac plurimos de republica bene meritos cives esse. Primum igitur Cono-
303 nem intuemini, utrum aequum sit, vel illum virum, vel res ab eo gestas reprehendi, ac donationes illi factas abrogari? Is enim, ut e vestrum quibusdam, qui aequales illi fuerunt, audire licet, post populi e Piraeeo reditum, urbe nostra infirma et nullam omnino navem possidente, cum regi Persarum exercitum duceret, a vobis nulla re prorsus adiutus, navali proelio Lacedaemonios vicit, et, qui aliis imperare consuerant, eos vobis parere docuit, et Laconum magistratus ex insulis expulit: deinde huc profectus, moenia restituit, et primus effecit, ut nostra urbs rursus de principatu cum Lacedaemoniis disputaret. In sola enim illius ex omnibus columna scriptum est his verbis: «Postquam Conon socios Atheniensium liberavit.» Est autem ea inscriptio, Iudices, illi quidem apud vos honorifica, vobis vero apud Graecos universos. Nam quisquis nostrum in alios beneficia confert, eius facti gloria nomen civitatis fruitur. Quapropter illi tum non tantum immunitas decreta est: sed primus fuit,

cui, quemadmodum Harmodio et Aristogitoni, aerea statua decerneretur. Putabant enim, eum, qui Lacedaemoniorum imperium evertisset, non parvam tyrannidem destruxisse. Ut igitur maius apud vos pondus sit orationis meae, ipsa senatusconsulta, quae tum Cononi facta sunt, vobis legentur. Recita.

SENATUSCONSULTA.

Neque vero a vobis solum Conon, Athenienses, tum honoratus est, illis rebus gestis, quas recensui: sed a multis etiam aliis, qui iure putabant, gratiam illi pro acceptis beneficiis esse referendam. Quare turpe est, Athenienses, honores ab aliis ei habitos ratos esse, vestrum vero solum ei eripi. Nec illud honestum, viventem eum tanti fecisse, ut ita, quemadmodum auditum est, ornaretis: postquam vero mortuus est, oblitos eorum omnium, aliquid ex illis, quae tum ei data sunt, eripere. Nam cum ab eo multa laude digna gesta sint, propter quae omnia non convenit, datas illi donationes tollere: omnium pulcherrimum est instauratio moenium. id quod inde cernitur, si quis conferat, quomodo Themistocles, vir omnium aetatis suae celeberrimus, illud ipsum perfecerit. Eum igitur ferunt edixisse civibus, ut moenia struerent, et, si quis La- 304
cedaemone venisset, eum detinerent: ipsum ad Lacedaemonios legatum abiisse. Cum vero illic verba fierent, et quidam nuntiarent, Athenienses moenia struere, negasse, et, ut legatos rei explorandae causa mitterent, iussisse: illis vero non revertentibus, monuisse, ut alios mitterent. Sed omnes fortassis audivistis, quomodo Lacedaemonios decepisse dicatur. Ego igitur aio, Athenienses, (quaeso autem, ne invidiosa sit oratio mea, sed id spectetur, an vera sit) quanto aliquid aperte quam clam, et victoria quam fraude perficere, praeclarius est: tanto pulchrius Cononem condidisse moenia, quam Themistoclem. Hic enim ignorantibus, ille victis iis, qui prohibituri erant, hoc effecit. Non igitur decet, talem virum iniuria a vobis affici, aut minus apud vos valere quam oratores, qui vobis persuadere volunt, aliquid auferendum esse, quod illi concessum sit. An vero permittemus, ut Chabriae filio immunitas eripiatur, quam ei pater iure a vobis acceptam reliquit? Sed neminem sanae mentis hominem fore existimo, qui id rectum esse censeat. Scitis fortassis, etiam sine mea oratione, praestantem virum fuisse Chabriam: nihil tamen prohibet, me quoque res eius gestas breviter attingere. Quem igitur ad modum, cum vos eius ductu militaretis, ad Thebas cum universis Peloponnensibus dimicarit, quo pacto Gorgopam in Aegina occiderit, quot in Cypro tropaea erexerit, et deinde in Aegypto, et universa terra, prope dixerim, peragrata, nusquam neque nomini civitatis nostrae, neque sibi ipsi dedecori fuerit: omnino facile non est pro dignitate dicere, et magnum dedecus fuerit, me haec commemorante, minora videri ea opinione, quam apud animos quique vestros de eo concepistis. Quae vero me dicendo nequaquam extenuaturum puto, ea vobis in memoriam redigere conabor. Proelio igitur navali vicit Lacedaemo-

15

nios, et undequinquaginta triremes captivas abduxit. Cepit et insu-
larum harum plerasque, et eas nobis amicas reddidit, cum prius
infestae essent. Ter mille captiva corpora huc misit, et amplius
decem et centum talenta e praeda redegit. Quarum rerum omnium
vestrum quidam natu maximi testimonium mihi perhibebunt. Prae-
ter haec, alias triremes ultra viginti cepit, singulis vel binis poti-
tus, quas universas in vestros portus perduxit. Unus denique omni-
305 um imperatorum non urbem, non castellum, non navem, non mi-
litem unum amisit, dum vobis imperaret. Nec ullus vestrorum ho-
stium ullum tropaeum de vobis et illo erexit: vos multa de multis,
illo duce. Ne autem dicendo praeteream ullum eius praeclarum
facinus, de scripto vobis recitabuntur et naves, quas cepit, et quo
loco singulas, et urbium numerus, et pecuniae multitudo et tro-
paeorum, quo quodque loco sit erectum. Recita.

RES GESTAE CHABRIAE.

Num dignus vobis videtur, Athenienses, is, qui tot urbes ce-
pit, tot hostium triremes navali proelio vicit, reipublicae tantam
gloriam et felicitatem peperit, nunquam ullam maculam aspersit,
immunitate ut spolietur, quam a vobis consecutus filio reliquit?
Ego quidem non opinor. Etenim absurdum esset, una urbe et de-
cem navibus duntaxat amissis, eum ab istis proditionis accusandum,
et, convictum, in perpetuum fuisse periturum: cum vero urbes se-
decim, naves septuaginta ceperit, et ter mille captivos, et decem
ac centum talenta redegerit, cum tot tropaea erexerit, nunc tamen
de his, quae ob ista facinora accepit, illi facessi negotium? Equi-
dem, Athenienses, tum vivus pro vestris commodis omnia fecit
Chabrias, tum non aliam ob rem mortem oppetiit. Quare non tan-
tum ob res ab eo vivente gestas filio eius favere debetis, sed etiam
propter obitum. Iam illud quoque, Athenienses, providendum est,
ne gratitudine a Chiis superemur. Nam si illi, quos armis hostili-
ter invasit, nihil ei nunc, quod olim dederant, ademerunt, sed
plus valere passi sunt vetera beneficia, quam recentes offensas: vos
vero, pro quibus apud illos occubuit, tantum abest, ut propterea
maiores honores illi decernatis, ut etiam ob vetera beneficia factas
illi donationes eripiatis: annon iure optimo vituperemini? Quin ea
quoque de causa inique agetur cum Chabriae filio, si dono spolia-
bitur: quod, cum saepe duxerit exercitum Chabrias, propter eum
neminis vestrum filius pupillus factus est, ipse vero in prima aetate
patre orbatus est propter eius insigne studium erga vos. Nam quam
306 caram rempublicam habuerit, verissime constantissimeque ex eo
posse intelligi puto, quod, cum et haberetur et esset dux omnium
cautissimus, neque quicquam temere aggrederetur, ea sollertia, cum
nobis imperaret, pro vobis usus est, pro se ipso autem, cum suum
cornu periclitaretur, neglexit, atque occumbere maluit, quam hono-
res sibi a vobis decretos dedecorare. Pro quibus igitur ille rebus
vel oppetendum, vel vincendum esse censuit: eas nos eius filio eri-
piemus? Et quid dicemus, Athenienses, cum tropaea quidem uni-

versis hominibus in conspectu erunt, quae ille, dum vester imperator esset, erexit: praemiorum autem, quae propterea illi data sunt, aliquid auferetur? Annon illud considerabitis et perpendetis, Athenienses, non nunc de lege iudicium fieri, utrum ea valere, an abrogari debeat: sed de vobis, utrum in posterum vobis benefieri debeat, nec ne? Age, cape et senatusconsultum, quod Chabriae factum est: vide ac circumspice. nam id hic alicubi esse oportet. Ego vero etiam hoc amplius pro Chabria dicam. Vos, Athenienses, cum quodam tempore Iphicratem honoraretis, non eum solum honorastis, sed propter illum Strabacem etiam et Polystratum. Ac iterum, cum donum daretis Timotheo, propter illum etiam Clearchum et quosdam alios civitate donastis. Chabrias vero ipse apud vos honoratus est solus. Si tum igitur, cum donum consecutus est, petiisset a vobis, ut, quemadmodum propter Iphicratem et Timotheum quibusdam benefecistis, sic et sua causa benefaceretis aliquibus, qui immunitatem consecuti nunc ab istis ita exagitantur, ut propter eos immunitatem iubeant omnibus eripi: annon similiter illi in eo gratificati essetis? Ego quidem id arbitror. Quibus igitur propter ipsum donum hoc tum dedissetis: propter eos nunc illum ipsum immunitate spoliabitis? Absurdum id est. Nec enim de vobis sic existimari convenit, ut, dum recentia et in conspectu adhuc sunt beneficia, promtissime non tantum ipsos beneficiorum auctores, sed et eorum amicos honoretis: paulo post vero etiam ea, quae ipsis dedistis, eripiatis.

SENATUSCONSULTA DE CHABRIAE HONORIBUS.

Quos igitur, nisi legem istam abrogabitis, afficietis iniuria, praeter alia multa, quae audivistis, hi sunt, Iudices. Considerate autem apud vosmetipsos, si qui ex hisce defunctis aliquo pacto, quid in praesentia ageretur, cognoscerent: quam iusta indignatione moverentur? Nam quae unusquisque re ipsa in vos beneficia contulit, de illis e sermone si fit iudicium, et res ab illis praeclare gestae, si apud vos male narrentur, frustra ab illis susceptae 307
magnisque laboribus confectae sunt: annon iniquissime cum illis agitur? Ut autem videatis, Athenienses, nos re vera nihil iniqui oratione nostra complecti, neque quicquam dicere, quo fucum vobis faciamus: recitabitur vobis ea lex, quam illius loco, quam repudiandam dicimus, substituendam censemus. Ex hac enim cognoscetis, curae nobis esse, tum, ne quid vos admittere turpe videamini: tum, ut, si quis immunem aliquem insimulat, adductum in iudicium apud vos, si aequum sit, mulctet: tum, ut potestas immunitatis concedendae vestra sit, quod aequum esse nemo negabit; tum, ut bene meriti suis praemiis secure fruantur. Nec horum quicquam nostrum est, nuper a nobis excogitatum, sed antiqua lex, quam iste violat, sic leges ferre iubet: primum, si qua recepta lex mala videatur, eam ut accuset: deinde, illa abrogata, ut ipse aliam substituat, vos vero potiorem praeferatis. Nec enim Solon, a quo haec ferendarum legum ratio proposita est, censuit, Sexviros, qui legum

gratia sorte creantur, inire magistratum oportere non prius, quam bis probati essent, cum in senatu, tum apud vos in iudicio: leges vero ipsas, ad quarum praescriptum et eis magistratum gerere et aliis in republica versari convenit, temere ac fortuito latas, priusquam examinentur, ratas esse oportere. Nam illis temporibus haec ratio erat, ut latis ante legibus uterentur: novas vero nullas ferrent. Postquam vero quidam e magistratibus, qui magnas opes habebant (ut ego quidem audio) perfecerunt, ut leges sibi ferre liceret, quandocunque et quocunque modo libitum esset: tot inter se contrariae leges exstiterunt, ut vos deligatis aliquos, qui iam diu nihil aliud agunt, nisi ut contrarias seligant: et rei huius nihilo tamen magis exitus aliquis reperitur, neque quicquam prorsus a senatusconsultis leges differunt, adeo ut leges, ad quarum praescriptum senatusconsulta scribi debent, ipsis senatusconsultis sint recentiores. Ut igitur non tantum verba afferam, sed legem ipsam, de qua loquor, ostendam, cape legem, qua quondam legumlatores constituebantur. Recita.

308 LEX.

Intelligitis, Athenienses, quo pacto et quam praeclare leges ferre Solon iubeat? Primum apud vos, qui iurati estis, apud quos etiam alia confirmantur: deinde contrariis legibus abrogatis, ut singulis de rebus leges singulae sint, neque homines imperitos id turbet et efficiat, ut deteriore conditione sint, quam qui universas cognitas et perceptas habent: sed ut iura simplicia et perspicua legere et intelligere liceat omnibus. Quin etiam ante haec iussit ante statuas heroum, a quibus cognominatae tribus sunt, proponere et scribae tradere, qui eam in concionibus legeret: ut unusquisque vestrum, saepe audita et per otium considerata, ea, quae iusta essent et utilia, suis suffragiis comprobaret. Quamvis igitur tot iura in promtu sint: Leptines tamen nihil horum fecit (nec enim vobis unquam persuasum esset, opinor, ut legem hanc iuberetis), nos vero omnia: legem item substituimus multo istius lege praestantiorem et aequiorem. id quod audita re cognoscetis. Cape et recita primum, quae in istius lege accusavimus: deinde, quae illorum loco poni debere asserimus. Recita.

LEX.

Haec sunt, quae in ista lege damnemus tanquam non convenientia. Recita etiam ea, quae sequuntur, quae istis potiora dicimus. Animadvertite, Iudices, dum haec leguntur, diligenter. Recita.

LEX.

Desine. Hoc igitur est in receptis legibus, Athenienses, pulchrum et perspicuum, ut dona, quae populus concessit, rata sint. Iustum hoc est omnino, me dius fidius. Decuisset igitur, Leptinem non prius suam ferre legem, quam veterem hanc accusatam abrogasset. Nunc vero cum eam ceu testimonium contra semetipsum reliquerit legum a se violatarum, nihilo minus istam legem tulit, id-

que cum alia lex iubeat, ob hoc accusationi obnoxiam esse, si veteribus legibus adversetur. Cape ipsam legem.

LEX. 309

Contrarium igitur est, Athenienses, rata esse dona, quae populus dederit, et neminem eorum immunem esse, quibus populus id dederit, evidenter utique. Nequaquam vero in hac lege, quae iam substituitur, idem usu venit: sed tum ea, quae vos dedistis, rata sunt, tum iusta in eos actio relinquitur, qui vel fraude aliquid impetrarunt, vel deinceps iniuste agunt, vel prorsus indigni sunt: qua actione, cuicunque vobis visum erit, donum eripietis. Recita legem.

LEX.

Auditis, Athenienses, et intelligitis, cautum hic esse, ut et digni, quae data sunt, teneant: et qui tales iudicati non fuerint, si quid iniuste acceperunt, eo priventur: et deinceps in vestra manu sit, sicut aequum est, quaelibet vel dare, vel non dare. Legem hanc igitur non praeclaram et aequam esse, nec dicturum arbitror Leptinem: nec, si dixerit, posse demonstrare. Quae vero apud Sexviros dixit, ea fortassis hic repetens vos circumducere conabitur. Aiebat enim, imposturae gratia legem hanc esse substitutam: si vero ea, quam ipse tulerit, abrogetur, non perlatum iri. Ego vero, ista lege vestris suffragiis abrogata, substitutam illius loco ratam esse antiqua lege perspicue iuberi, secundum quam Sexviri nobis hanc surrogarunt, omittam: ne quis mihi controversiam ea de re faciat. Sed illuc venio. Cum haec dicit, nimirum confitetur, meliorem et aequiorem esse hanc legem ea, quam ipse tulerit: de eo vero verba facit, quomodo sit perferenda. Primum igitur multae illi viae propositae sunt, quibus substituentem, si nolit, cogat ad ferendam alteram legem: deinde spondemus ego et Phormio, si quem alium vult, nos legem laturos esse. Constat autem, legem esse apud vos, si quis pollicitationibus vel populum, vel senatum, vel iudicium deceperit, eum capite mulctandum. Spondemus, pollicemur. Sexviri scribunto haec: his conditionibus res peragitor. Sic neque vos quicquam vobis indignum facietis, neque, si quis dono, quod consecutus, indignus est, id tenebit: sed seorsim lege hac in iudicium adducetur. Si vero verba haec et nugas esse dicet: illac certe nugae non sunt. Ipse legem ferat, neque hoc dicat, nos eam laturos non esse. Praeclarius profecto est, ut eam legem, quam vos approbaveritis, ferat, quam eam valere, quam ipse sua auctoritate commentus est. Mihi vero videtur, Athenienses, (sed quaeso te, ne mihi irascaris: nam mali de te nihil dicam) Leptines leges Solonis aut non legisse, aut non intellexisse. Nam cum legem Solon tulerit, licere, cui legitimi liberi non sint, quem libitum sit, heredem instituere (non ut genere proximos iure propinquitatis fraudaret: sed ut, utilitate in medium proposita, efficeret, ut homines inter se certarent beneficiis), tu contra non dubites auctor esse, ne quicquam populo de suis opibus liceat aliis impertiri: quomodo quisquam

dixerit, te Solonis leges vel legisse, vel intellexisse, cum efficias, ne quis populo studeat, dum praedicis et ostendis, bene merentibus nullam omnino sperandam esse remunerationem? Quin illa etiam Solonis lex est e laudatarum numero: Mortuo nemini maledicendum, etiamsi quis a liberis eius incessatur maledictis. Tu vero non maledicis, sed malefacis mortuis bene meritis, illum nescio quem reprehendens, et illum indignum esse dictitans: id quod ad illos plane nihil attinet. Annon igitur a mente Solonis et sententia longissime recedis? Quidam autem serio mihi nuntiavit, pro defensione eius, ne quicquam cuiquam detur, quicquid tandem praestiterit, eos dicere paratos esse, neque Lacedaemonios, qui bene rempublicam gerant, neque Thebanos cuiquam e suis ullum talem honorem decernere: cum verisimile sit, etiam apud illos praeclaros aliquos esse viros. Mihi vero videntur ista verba, Athenienses, valere illa quidem ad vos movendos et eo adducendos, ut immunitates tollatis, sed a iustitia plurimum abhorrere. Nec enim hoc ignoro, Thebanos et Lacedaemonios et nos neque legibus iisdem, nec institutis uti, nec forma reipublicae. Nam id ipsum, quod nunc isti facient, si haec dicturi sunt, interdictum est apud Lacedaemonios, ne vel Atheniensium, vel aliorum quorundam instituta recitent aut laudent. Minime profecto id conceditur. Sed quae eorum in administranda republica rationi consentiunt et conducunt, ea cum laudare, tum facere necesse est. Deinde Lacedaemonii etsi a talibus institutis abhorrent, alii tamen quidam honores apud eos sunt in usu, quos hic recipi populus omnino detestetur. Qui sunt igitur illi? Singulos equidem non commemorabo, sed unum tantum proferam, qui caeteros in se continet. Cum aliquis, spectata virtute, in senatum allectus fuerit, dominus est multitudinis. Nam illic virtutis praemium
311 est, cum aequalibus in potestate civitatem habere: apud vos autem reipublicae dominus est populus, et magistratus et leges et cautiones sunt, ne quis alius ea potiatur, et praestantibus viris praemia sunt proposita coronae, immunitates, victus in curia, et eius generis alia. Et utraque haec, tum quae ibi, tum quae hic fiunt, bene constituta sunt. Quamobrem? Quia oligarchias id ad concordiam provehit, cum omnes reipublicae domini eodem iure sunt: populorum autem libertatem custodiunt praestantium virorum certamina, quae inter se propter honores, qui a populo haberi solent, suscipiuntur. Iam quod ad Thebanos attinet, qui neminem honorent, illud vere mihi dicturus videor. Maiori laudi, Athenienses, Thebani sibi ducunt crudelitatem et improbitatem, quam vos humanitatem et iustitiam vobis. Neque igitur illi (si quid optandum est) unquam desinant de se bene meritos neque honorare, neque admirari, et cognatos suos (scitis enim, quomodo cum Orchomeniis egerint) sic tractare: neque vos, his contraria studio habere, ut et bene meritis honores decernatis, et ius vestrum, a civibus facta dicendi potestate, secundum legum decreta consequamini. Denique tum demum leges et instituta aliorum laudanda censeo et nostratia reprehendenda, cum demonstrari poterit, illos vobis esse feliciores.

Quamdiu autem vos benignitate deûm magis quam illi floretis, sive communes actiones spectentur, sive concordia, sive caetera omnia: quae causa est, cur, vestris institutis neglectis, illa persequamini? Nam tametsi illa, si ratio spectetur, meliora viderentur: at fortunae certe causa, quam, hisce usi, propitiam habuistis, nostra retinere conveniebat. Quodsi, omissis his omnibus, id dicendum est, quod iustum esse arbitror, sic ego dixerim: Non iustum est, Athenienses, Lacedaemoniorum aut Thebanorum leges praedicare ad nostras hasce labefactandas: neque consentaneum est, cum eum, qui tale aliquid apud vos machinaretur, per quae illi (oligarchiam dico et dominationem) magni sunt, interemtum velletis, vocem tamen eius sustinere, qui ea tolli et aboleri iubet, in quibus populi felicitas consistit. In promtu illis est etiam alia ratio, apud nos maiorum quoque nostrorum temporibus quosdam praeclare se gessisse, quibus tale nihil delatum sit: sed eos boni consuluisse inscriptionem aliquam in statuis Mercurialibus. Et haec fortasse vobis inscriptio recitabitur. Ego vero, Athenienses, multis de causis haec reipublicae inutiliter atque etiam iniuste dici censeo. Nam si quis illos quoque honore indignos fuisse dixerit: dicat, quis dignus sit, si neque ante illos, neque post quisquam. Quodsi neminem omnino dicet: equidem urbis nostrae vicem doleo, neminem omnibus seculis beneficio dignum exstitisse. At si praestantes viros eos fuisse fatebitur, et nihil tamen esse consecutos ostendet: civitatem utique accusat ingratitudinis. Plurimum vero abest, ut haec ita sint: sed si quis malitiose ac fraudulenter orationem in res non convenientes transtulerit, aliter profecto fieri non potest, quin ea molesta et absurda videatur. Ego vero, quod aequum et verum est, id ad vos dicam. Fuerunt superiori aetate multi viri praestantes, et eos etiam tum respublica nostra honoravit. Honores igitur et caetera omnia fiebant pro illius aetatis consuetudine: nunc vero nostro more geruntur eadem. Qua igitur hoc de causa dico? Quia dixerim ego, illos nihil, quod voluissent, a civitate non impetrasse. Quo argumento id colligo? Quia Lysimacho, uni illius temporis, qui reipublicae profuerat, centum in Euboea iugera arboribus consiti soli, totidemque nudi dederunt: praetereaque centum argenti minas, et quaternas drachmas in dies singulos. Ac de his Alcibiadis senatusconsultum exstat, in quo haec scripta sunt. Tunc enim nostra urbs et pecuniis et agro abundabat, nunc vero abundabit: sic enim loquendum est, et non conviciandum. Enimvero quem non putatis nunc tertiam illorum partem immunitati praelaturum? Ut autem haec a me vere dici appareat, cape senatusconsultum istud. Recita.

SENATUSCONSULTUM.

Fuisse igitur maiorum quoque nostrorum moris, Athenienses, ut bonos honorarent, hoc senatusconsultum indicat. Si vero non iisdem rebus, quibus nos nunc, id iam aliud quiddam est. Quodsi concederemus, neque Lysimacho, neque cuiquam alteri quicquam a maioribus nostris fuisse concessum: propterea ne iustum esset, eos,

quibus nos aliquid nunc dedimus, eo spoliari? Nec enim qui non dederunt, quod visum eis non est, accusandi sunt: sed hi, qui, quod antea dederant, deinde sine iusta causa rursus eripuerunt. Si quis enim demonstrare potest, etiam illos aliquid, quod dederant, ulli eripuisse: non obsto, quo minus etiam nos id exemplum imitemur: quamquam id aeque inhonestum esset. Si vero nemo est, qui ullo tempore factum id esse demonstrare possit: cur nos primi talis exempli auctores erimus? Illud autem, Athenienses, quoque conside-
313 randum est et in conspectu habendum, quod iurati ad iudicium venistis, non legibus Lacedaemoniorum aut Thebanorum, neque iis, quae olim apud primos maiores nostros in usu fuerunt: sed iis, quibus illi, quos iste lege sua spoliare conatur, dona consecuti sunt: et quarum rerum leges nullae sunt, de iis ut ex aequo et bono, quam verissime sanctissimeque fieri potest, iudicetis. Recte. Conferte igitur aequum et bonum cum universa lege. Estne, Athenienses, aequum, honorem bene meritis haberi? Aequum. Quid porro? Estne aequum, ut, quae semel quis dederit, habere sinat? Aequum. Vos igitur tum ipsi haec facite, ut iurisiurandi religionem servetis: tum iis, qui maiores haec fecisse negant, succensete: tum istos, qui talia exempla recensent, eos magnis beneficiis affectos nemini honorem habuisse, et improbos et inurbanos esse arbitramini: improbos, quod maioribus vestris falso crimen ingratitudinis impingunt: inurbanos, quod, si maxime verum id esset, negari potius id ab eis, quam commemorari, officii fuisset. Arbitror autem, etiam hoc Leptinem dicturum, lege sua nec imagines, nec victum in curia eripi iis, qui acceperint, nec civitati facultatem adimi honorandi eos, quos dignos censuerit: sed licere aereas statuas decerni et victum in curia et quicquid praeterea volueritis, hoc uno duntaxat excepto. Ego vero, quod ad ea attinet, quae civitati se relinquere dicit, tantum respondeo: Si quid prius datum cuiquam eripueritis, efficietis, ne quisquam etiam de ullis reliquis donationibus securus esse possit. Nam quae maior fiducia esse debet de imagine, de victu, quam de immunitate, quam prius datam quibusdam eripueritis? Quodsi nihil ea in re incommodi inesset: tamen ne illud quidem consultum mihi videretur, eam civitati nostrae necessitatem imponi, qua vel minima beneficia aequare maximis, vel, nisi id fecisset, ingrata in aliquos esse cogeretur. Iam magnorum beneficiorum saepe occasionem incidere, neque vobis expedit, neque ea fortasse conferre facile est: sed pro mediocribus et quae in pace tranquillaque republica liceat assequi, cuiusmodi sunt benevolentia, iustitia, cura, pro talibus, inquam, et expedire mihi videtur, et debere honorem haberi. Quare etiam distinctam rationem donationum esse oportet, ut, qua quisque dignus videbitur, eam a populo accipiat. Quod vero se relinquere ait iis, qui sunt honores consecuti: alii simpliciter prorsus et iuste responderint, sibi ea relinquenda esse omnia, quae propter accepta beneficia dederitis: alii, esse impostorem eum, qui
314 sibi dicat aliquid relinqui. Nam qui beneficiis suis immunitatem meruisse videtur et eum honorem a vobis adeptus est solum, sive

sit hospes, sive etiam civis, postquam is ei ereptus fuerit, quam donationem reliquam habet, Leptine? Nullam profecto. Ne igitur eo, quod alios ut improbos accusas, illos spolia: neque rursus eo, quod illis relinquere te dicis, id eripe, quod solum habent. Ut autem simpliciter dicam, non tam illud graviter ferendum est, si ex omnibus aliquem sive parva sive magna iniuria afficiemus, quam si honores, quibus aliquos bene meritos remunerabimur, dubios efficiemus et incertos. Neque ego de immunitate potissimum laboro, sed de eo, ne ista lex pravam consuetudinem introducat, et talem, ut propter eam omnia, quae populus dederit, incerta sint. Ne vero per iniuriam decipiamini, fortasse vobis praestat id indicari, quo tanquam callidissimo et nobis maxime contrario invento nituntur ad persuadendam vobis immunitatum abrogationem. Dicturi enim sunt, sumtus hos omnes, ut sunt aedilitia munera et gymnasiarchiae, ad sacra pertinere, ac proinde minime ferendum esse, ut cuiquam sacrorum immunitas detur. Ego vero, ut aliqui sint immunes, quibus hoc a populo concessum est, aequum esse puto: quod vero isti nunc facturi sunt (si modo ista dicent), id non ferendum esse puto. Si enim, quae nullo alio pacto demonstrare possunt aequum esse ut eripiatis, ea per causam religionis perficere instituerint: annon facinus impiissimum et atrocissimum suscipient? Decet enim, mea quidem sententia, quaecunque interposito divino nomine aguntur, talia videri, ut nec ab homine facta improbarentur. Aliud autem esse, immunitatem habere sacrorum, aliud publicorum munerum, et istos, dum publicorum munerum nomen ad sacra transferunt, vos decipere studere: Leptinem ipsum testem vobis adducam. Nam legis initio scribit: Leptines censet, ut ditissimi publica munera obeant, neminem debere immunem esse, exceptis Harmodii et Aristogitonis familiis. Enimvero si idem est, sacrorum et publicorum munerum immunem esse: quid in mentem illi venit, ut hoc adscriberet? Nec enim istis sacrorum immunitas data est. Ut autem sciatis, haec ita se habere, cape primum exemplum statuae, deinde principium legis Leptinae.

EXEMPLUM STATUAE. 315

Auditis, Athenienses, exemplum statuae, quod eos immunes esse iubet, sacris exceptis? Recita igitur principium legis Leptinae.

LEX.

Bene, desine. Cum scripsisset, ut ditissimi obirent munera, adscripsit «exceptis Harmodii et Aristogitonis posteris.» Quod si ita esset, ut ipse videri vult: qua de causa? siquidem obire munera ad sacra pertinet. Nam si haec dixerit: statuae contraria scripsisse convincetur. Libenter autem ego, Leptine, interrogarim, cuius rei immunitatem aut tu nunc illis te reliquisse dicas, aut maiores nostros olim dedisse, aedilitia munera si ad sacra pertinere dixeris: nam veterum legum auctoritate tributorum, quae ad bellum pertinent, omnium, et instruendarum triremium non sunt immunes. Im-

munitatem porro aedilitiorum munerum, siquidem illa ad sacra pertinent, non habent. Et tamen scriptum est, immunes eos esse. Cuius igitur rei? Num tributi, quod inquilini solvunt? hoc enim reliquum est. Non certe. Sed eorum munerum, quae in orbem redeunt, quemadmodum et statua indicat, et tu initio legis definiisti, et omnia superiora tempora testantur: quae cum longissima intercesserint, neque tribus unquam ulla quemquam ex illorum familia aedilem decernere ausa fuit, neque, si quis alius decretus fuit, ad permutationem facultatum eos provocare. Quare auscultandum illi non est, si his contraria proferre ausus fuerit. Praeterea fortassis etiam hoc exagitabunt, quosdam, qui se Megarenses et Messenios esse dicant, quorum maxima sit multitudo, immunes esse, et alios quosdam servos et verberones, ut Lycidam et Dionysium (nam eius generis homines elegerunt). Si igitur hoc dicent, iubete eos, si fidem sibi a vobis haberi velint, senatusconsulta ostendere, quibus isti immunes sint. Nec enim quisquam apud vos immunis est, nisi ei sit immunitas vel senatusconsulto, vel lege data. Hospites quidem publici et procuratores, tales apud vos per magistratus facti sunt, quorum unus est Lycidas. Sed aliud est esse hospitem, aliud habere immunitatem. Ne igitur vos seducant, nec, quia servus Lycidas et Dionysius et alius aliquis per eos, qui mercede conducti talia scribunt, facile hospites facti sunt, propterea alios dignos et liberos et optime promeritos donationibus, quas iure a vobis accepe-
316 runt, spoliare studeant. Nam vel hac ratione cum Chabria iniquissime ageretur, si isti, qui rempublicam hoc modo gerunt, non contenti, servum eius Lycidam vestrum hospitem fecisse, etiam propter illum aliquid ipsi concessum rursus eripuerint, falsam praesertim causam praetexendo. Nec enim vel iste, vel quisquam alius, etiamsi hospes sit, propterea immunis est, nisi cui claris verbis populus immunitatem dederit. Istis vero non dedit, nec id demonstrare poterunt. Sin impudenter affirmabunt: nihil praeclari facient aut laude dignum. Iam, quod omnium maxime cavendum vobis est, id adiiciam. Nam si quis omnia, quae Leptines de lege dicet, et quibus ostendet, eam recte latam esse, concedat vere ab eo dici: una tamen, etiamsi promoverit aliquid, turpitudo non tollitur, quae, lege ista approbata, reipublicae omnino usu veniet. Quae igitur illa est? Quod bene meritos decepisse videbitur. Nemo autem, opinor, erit, quin fateatur, id esse turpe: quanto vero vobis turpius, quam aliis, me audite. Est vobis antiqua lex e probatarum numero: Si quis aliquid pollicendo verba populo dederit, ut adducatur in iudicium: convictus, ut morte mulctetur. Vos igitur non pudebit, Athenienses, ipsos ea palam committere, quae in aliis capitali vindicanda supplicio censuistis? Nam cum omnia cavenda et fugienda sunt, tam quae turpia re vera sunt, quam quae videntur inhonesta: tum vero ea potissimum, quae in aliis moleste feras. Nec enim ulla controversia relinquitur, quin ea facienda non sint, quae ipse antea turpia iudicaris. Ad haec illud quoque cavendum, ne quid publice admittatis, quod privatim vitaretis. Vestrum autem nemo est,

qui, quod dedisset alicui, rursus auferret: imo ne conaretur quidem. Quare neque publice hoc feceritis. Iubete potius, patronos istius legis, si quem, qui consecutus est hoc donum, indignum esse aiunt, sive quod id teneat, cum non ea fecerit, propter quae sit datum, sive ob aliud crimen aliquod, accusare ex lege, quam nos modo substituimus, sive nos eam tulerimus (id quod nos facturos esse spondemus et pollicemur), sive ipsi tulerint, cum primum creati fuerint legumlatores. Sunt autem cuique eorum aliqui inimici, aliis Diophantus, aliis Eubulus, aliis alius quispiam. Quodsi hoc detractabunt et facere nolent, considerate, Athenienses, quam vobis honorificum futurum sit, vos bene meritis ea eripuisse, quae istorum nemo inimicis eripere non vereatur, et eos, qui vobis be- 317
nefecerunt, quibus nemo quicquam obiicere potest, quae data fuerant, per vos amisisse universa: cum fieri potuisset, si quis sane indignus est, sive unus, sive duo aut plures, ut, ab istis accusati et viritim adducti in iudicium, poenas dedissent? Equidem ista nec laudo, nec digna vobis esse censeo: cuius ego rei etiam rationem habeo. Iam nec illa ratio praetereunda est, de dignitate eorum, quibus dedimus, tum aequum fuisse iudicari, cum nemo ex istis contradixit: deinde vero missos eos fieri, nisi ab eis affecti sitis post iniuria. Quod si isti affirmabunt (demonstrare namque non poterunt), hoc requiritur, ut ostendatur, eos mox admissis delictis poenas dedisse. Si vero, tali re nulla prolata, legem approbabitis: opinionem afferetis hominibus, vos non ob ullum delictum, sed ex invidia immunitates sustulisse. Cum autem, Athenienses, probra, ut breviter dicam, fugienda sunt omnia, tum hoc maxime omnium. Quare? Quia invidia omnino pravitati naturae tribuitur, nec ulla causa est, ob quam invidus veniam mereatur. Deinde nullum vitium est, a quo nostra urbs tam aliena videatur, ut ab invidia: quamvis ab omni alia turpitudine abhorreat. Cuius rei quanta sint argumenta, videte. Primum soli ex universo genere mortalium eos, qui pro patria in bellis occubuere, sepelitis publice, ac funebribus orationibus ornatis facta fortium virorum. Hoc vero eiusmodi est, ut indicet homines, qui virtutem magni faciant, non, qui virtutis honoribus invideant. Deinde ab omni aevo maximos honores habetis victoribus gymnicorum certaminum, in quibus coronae tribui solent, et non propterea, quia natura fert, ut eo honore pauci potiantur, eam felicitatem adeptis invidetis, neque honores diminuitis. Praeter ea, quae diximus, nemo videtur unquam vestram urbem vicisse beneficentia: tanta est eius in remunerando liberalitas et magnificentia. Sunt autem haec universa iustitiae, virtutis, magnanimitatis indicia. Ne igitur ea nunc tollite, propter quae nostra urbs omnibus seculis celebrata est: nec, ut Leptines privatim nonnullis, quibus infensus est, insultet, praeclaram existimationem, qua perpetuo floruistis, abiicite: neque existimate, aliam rem agi nunc, quam dignitatem et existimationem civitatis, utrum eam conservatam et priori similem esse oporteat, an vero abolitam et imminutam. Cum autem multa sint in hac lege, quae in Leptine mira

318 mihi videantur: unum hoc maxime sum miratus, an ignorarit, quemadmodum is, qui atrocissimas poenas malefactis constituit, nihil malefacturus esse videtur, sic eum, qui bene meritorum honores tollit, non eo animo esse credi, ut reipublicae benefacere studeat. Utrum igitur hoc ignorarit (fieri enim potest), mox ostendet. Vobis enim tollere concedet id, in quo ipse deceptus fuit. Sin rem urgebit et omni vi in legem stabiliendam incumbet: ego sane, qui eum laudem, non invenio, vituperare autem nolo. Ne igitur contenderis, Leptine, neque violenter quicquam tale constituere velis, quo nec tibi, nec iis, qui tibi paruerint, virtutis et bonitatis opinio augebitur: praesertim cum ex hoc iudicio nihil tibi periculi metuendum sit. Quia enim Bathippus, Aphepsionis pater, obiit, qui istum, adhuc obnoxium, accusarat, exierunt iudicii tempora: nunc omnis est de lege disputatio, isti vero periculi nihil est. Sed audio, te paratum esse dicere, cum tres te prius accusarint, eorum neminem actionem esse persecutum. Quos si ob id culpas, quod tibi creare periculum noluerunt, omnium hominum es audacissimus: sin ita probari censes causae tuae bonitatem, inepte facis. An enim propterea lex tua melior est, si quis accusatorum, priusquam veniretur in iudicium, vel obiit, vel a te corruptus ab actione destitit, vel denique a te subornatus fuit? Sed ista ne dici quidem merentur. Delecti sunt autem, qui legi patrocinentur, eloquentissimi viri, Leodamas Acharnensis, et Aristophon Axeniensis, et Cephisodotus Ceramensis, et Dinias Erchiensis. De quibus quid nos sentire deceat, audite quaeso, et considerate, an vobis iustum videatur. Ac primum Leodamas Chabriae donationem accusavit (est autem etiam immunitas inter alia, quae illi concessa sunt) et apud vos iudicio victus est. Leges autem vetant, ne bis cum eodem iisdem de rebus ullo iudicio aut ratione agi liceat. Fuerit autem omnium absurdissimum, cum Chabriae facinora apud vos tum plus valuerint quam eloquentia Leodamantis, nunc demum, cum et illa manent, et aliorum facta, qui bene de republica meriti sunt, accesserunt, istius eloquentia universa superari. In Aristophontem puto me habere multa, quae iure dicam. Is donationem a vobis consecutus est, qua etiam immunitas continetur: nec id ego reprehendo. Penes vos
319 enim esse decet, ut vestra, quibuscunque visum vobis fuerit, detis: sed illud iniquum esse dico, quod eam commoditatem sibi tribui aequissimo animo passus, nunc demum, postquam eadem aliis concessa est, indignatur, et vobis suadet, ut eos spolietis. Et quidem hic auctor fuit, ut Gelarcho quinque talenta numerarentur, quod is ea commodasset iis e populo, qui in Piraeeum secesserant: nec id ego reprehendo, sed potius recte factum esse censeo. Ne igitur, cum tu ea, quae teste nullo probantur, per causam populi dederis, suadeas, ut haec eripiantur, quorum ipse populus testimonia et in inscriptionibus templorum erexit, et omnes conscii sunt: nec, qui debita reddenda esse decrevisti, idem horteris, ut aliquis iis spolietur, quae populo accepta retulit. Iam Cephisodoto tantum responsum esse volo. Is, Athenienses, cum eloquentia ne-

mini oratorum cedat, plus laudis meretur, si ea facultate ad exigendum a sontibus supplicium, quam ad laedendos bene meritos uteretur. Nam si quorum odia suscipienda sunt: eorum inimicitiae subeundae sunt, qui laedunt populum, non, qui eidem benefaciunt, mea quidem sententia. Dinias porro fortassis commemorabit, se triremes instruxisse et aedilitia munera exhibuisse. Ego vero, si Dinias, id quod et ipse existimo, bene de republica meritus est, potius auctor ei fuerim muneris aliquid a vobis petendi, quam ut iuberet eos, qui prius accepissent, spoliari. Nam boni viri hoc potius officium est, pro suis beneficiis gratiam exigere, quam habitos honores aliis invidere. Quod vero omnium maximum est, et in genere contra istos omnes advocatos facit: Unusquisque eorum saepe prius quibusdam in causis subscripsit. Est autem praeclara lex apud vos, non ob huiusmodi viros lata, sed ideo, ne ea res quaestui esset sycophantis quibusdam, ne liceat populi suffragiis non delecto plus quam semel subscribere. Decet autem patronos legis, cuius vobis aequitatem persuadere student, ipsos veteribus legibus obtemperare. Quod si negligunt: ridiculum est, eos, dum legi patrocinantur, aliam legem interim violare. Cape legem, de qua dico, ac recita.

LEX.

Haec, Athenienses, et vetusta et praeclara lex est: quam nec isti, si sapiunt, violabunt, et ego, ubi pauca addidero, descendam. 320
Studio et magnae curae vobis esse debet, Athenienses, cum ut omnes leges vestrae praeclarissimae sint, tum vero hae in primis, quae civitatem aut magnam aut parvam efficere possunt. Eae vero quae sunt? Hae nimirum, quae et bene meritis honorem habent et improbos suppliciis coërcent. Nam si omnes poenarum metu, quae legibus sancitae sunt, maleficiis omnibus abstineant, et omnes, praemiis beneficiorum invitati, officium facere studeant: quid obstat, quo minus civitas florentissima efficiatur, et boni sint omnes, malus nemo? At ista Leptinae lex non id solum, Athenienses, mali habet, quod sublatis bene meritorum praemiis efficit, ne qui sui erga vos studii et benevolentiae fructum percipiant: sed illud etiam, quod nostrae civitati turpissimam violatarum legum opinionem conciliat. Neque enim vos profecto praeterit, ea lege unam tantum poenam esse constitutam iis etiam, qui gravissime in vos deliquerunt, qua sancitum est, unius iudicii non plus una aestimatione esse debere, utra in foro decreta fuerit vel luenda esse, vel solvenda: utrasque vero non licere. Hac vero mensura iste non usus est: sed si quis gratiam referri sibi postulat, infamis, inquit, esto, et opes eius publicentur. Binae poenae hae sunt. Liceat porro et deferre et in carcerem abducere: quodsi convictus fuerit, obnoxius esto legi, quae lata est contra aerarios, si magistratus gesserint. Mortem dicit: nam id eius rei supplicium est. Tres igitur poenae sunt hae. Annon igitur miserandum et acerbum est, Athenienses, si gravius apud vos videbitur, gratiam pro beneficio repetere, quam

gravissimi sceleris reum peragi? Turpis lex est, Athenienses, et
minime probanda et invidiae ac aemulationi cuidam similis, ne plura
dicam. Et quidem his affectibus laborare videtur auctor illius: vo-
bis vero non convenit talia imitari, neque virtute vestra quicquam
indignum committere. Quid enim, obsecro, est, quod maxime de-
precemur omnes, et quod omnibus legibus accuratissime cautum
est? Ne mutuae caedes fiant, cuius rei custos eximius senatus Areo-
pagiticus est constitutus. In legibus igitur Draco, quae de homi-
cidiis latae sunt, cum maximum terrorem incutere omnibus vellet,
ne quis iugularet alterum, scripsit, homicidam arcendum esse a
purgationibus, libationibus, crateribus, fanis, foro: et caetera com-
memoravit omnia, quibus se homines maxime repressurum opina-
321 tus est, ne quid tale auderent. Nec tamen iuris ordinem sustulit:
sed definivit, propter quae liceret caedem facere, et, si quis eo
modo caedem fecisset, purum fore pronuntiavit. Occidere igitur
iure, vestris quidem legibus, licebit: gratiam repetere, neque iure,
nec ullo modo licebit per istius legem? Minime vero, Athenienses,
minime de vobis eam opinionem suboriri patiamini, ut hoc maiori
studio vobis fuisse videatur, ne cui gratia referatur, quam ne qua
caedes in urbe vestra fiat: sed recordati eorum temporum, quibus
affecti beneficiis gratiam retulistis immunitate data, et Diophanti
statuae, de qua Phormio dixit, in qua scriptum et iureiurando con-
firmatum est, si cui quid pro libertate populi propugnanti accide-
rit, eadem vos illi praemia daturos, quae Harmodio et Aristogitoni,
condemnate legem istam: quod nisi factum fuerit, iurisiurandi ve-
stri religionem violabitis. Praeter haec omnia etiam illud audite.
Fieri nequit, ut ea lex commode lata sit, quae de praeteritis et fu-
turis non eadem statuit. Ne quis, inquit, immunis esto, exceptis
Harmodii et Aristogitonis posteris. Bene. Nec deinceps dare liceat.
Ne tum quidem, Leptine, si tales aliqui exstiterint? Si anteacta re-
prehendis: cur non futurorum etiam rationem habuisti? Ob id sci-
licet, inquies, quia tale nihil metuendum vobis est. Utinam qui-
dem ita sit, Athenienses, sed cum homines simus, ea tum dicenda,
tum legibus sancienda sunt, quae nemo iure culparit. Et bona
quidem exspectanda et votis a diis immortalibus exoptanda sunt:
sed nihil humani tamen alienum a vobis existimare debemus. Nec
enim Lacedaemonii unquam sperarunt, ita secum actum iri: neque
forte Syracusani, qui populari sunt olim usi republica, et tributa a
Carthaginensibus exegerunt, et finitimis omnibus imperarunt, cum
nos navali praelio superassent, ne ab uno, qui scriba, ut aiunt, et
minister fuerat, tyrannide opprimerentur: neque Dionysius, qui
adhuc superstes est, unquam fortassis opinatus est, fore, ut a Dio-
ne, rotunda nave et paucis cum militibus adversus se profecto, im-
perio spoliaretur, qui triremes multas et milites et urbes possede-
ret. Sed, mea sententia, quid futurum sit, omnibus hominibus ob-
scurum est, et parvae occasiones magnos motus mutationesque pa-
riunt. Quare modus in rebus secundis servandus est, et providen-
dum, quid accidere possit. Multa dici et commemorari possent ad

istam legem evertendam, ut quae nec probanda, nec vobis profutura sit: sed ut id paucis intelligatis et ego tandem dicendi finem faciam, sic agite. Conferte inter se et cogitate cum animis vestris, quid vobis eventurum sit, si legem istam damnaveritis, quid, si ap- 322
probaveritis: deinde tenete et mementote, quae ex utraque re vobis fore videbuntur, ut potiora praeferatis. Si igitur eam damnabitis, ut nos iubemus, et digni ius suum a vobis consequentur, et si quis indignus est (sicut esto sane aliquis), praeterquam quod dono privabitur, ex animi vestri sententia etiam a vobis punietur lege a nobis substituta, et nostra civitas fidelis, iusta, verax erga omnes videbitur. Sin approbabitis (quod absit ut faciatis): et boni propter improbos afficientur iniuria, et indigni calamitatis aliis auctores erunt, nec ullas ipsi poenas dabunt, nostraque civitas, contra quam dixi modo, ut perfida, ut invida, ut mendax apud omnes traducetur. Quare non committendum est, Athenienses, tantam ignominiam ut adsciscatis, praeclaris et vobis convenientibus bonis repudiatis. Nam quisque vestrum eius opinionis, quae de publicis decretis oritur, partem capiet. Non enim quisquam ignorat, vel eorum, qui circumstant, vel caeterorum, Leptinem in iudicio nobiscum contendere: sed in singulorum iudicum animis humanitati cum invidia, iustitiae cum improbitate, denique virtutibus omnibus cum vitiis certamen esse. Si igitur melioribus obtemperantes nobis assensi fueritis: tum ipsi, quae decet, decrevisse videbimini: tum, quae reipublicae honestissima erunt, statuetis: tum, si quod forte inciderit tempus, non deerunt, qui pro vobis adire pericula non dubitent. Haec igitur universa curae vobis opinor ac studio esse debent: ac diligenter providendum, ne vi ad delinquendum adigamini. Saepe enim factum est, Athenienses, ut multa vobis probata et persuasa non sint, sed erepta et extorta oratorum clamoribus et violentia et impudentia. Id quod nunc vos committere indignissimum fuerit. Sed quae iusta esse intelligitis, ea tenete ac recordamini: ut in pronuntiando ferendisque suffragiis, quemadmodum iurisiurandi religio postulat, consultores improbos condemnetis. Miror autem, eos, qui monetam adulterant, capite mulctari apud vos: iis vero, qui totam civitatem adulterinam et infidam reddunt, dicendi fieri potestatem. Nescio, me dius fidius, quorsum attineat multa dicere. Arbitror enim, vos omnia, quae diximus, satis intellexisse.

ORATIO ADVERSUS MIDIAM DE ALAPA. 323

LIBANII ARGUMENTUM.

Festum Bacchi celebrabant Athenienses, quod a deo illo Bacchanalia nominabant. In eo festo tragici et comici et tibicinum coetus

inter sese certabant. Hi coetus constituebantur a tribubus, quae numero decem erant; et eligebatur praebitor ex una quaque tribu, qui coetui sumtus suppeditaret. Demosthenes igitur suae tribus Pandioniae ultro praebitor esse voluit. Cum autem haberet inimicum Midiam, hominem locupletem, ab eo in aedilitate cum aliis malis se affectum esse queritur, tum postremo in orchestra, in conspectu omnium spectatorum, pugnis caesum. Quamobrem Midiam apud populum accusat impietatis, qui festum et Bacchum violarit. Vocabatur autem ea actio προβολή. Populus Midiam impietatis condemnat. Nunc in iudicio contendunt de populi Midiae condemnatione: nam cum populus aliquem condemnarat, necesse erat, causam in iudicio retractari. Certamen igitur est de mulcta. Neque enim Midias se iniuste fecisse negat: sed de litis aestimatione controversia est, utrum contumeliae, an vero impietatis sit reus. Proinde finitivi status est oratio, cum Midias dicat, id facinus esse contumeliam, quod hominem liberum verberarit: contra Demosthenes impietatem, tum quod aedilem, tum quod Bacchanalibus, tum quod in theatro verberarit. His enim etiam impie fecisse Midiam ait. Ut ita definitio duplex sit per comprehensionem, ea ratione, dum et nomen ab adversario introductum admittimus, et aliud eidem copulamus: ut cum hoc loco Demosthenes, fatente Midia, se contumeliose fecisse, ne contumeliam quidem reiicit, sed eidem etiam impietatem adiungit.

324 ## ALIUD ARGUMENTUM.

Varia apud Athenienses festa agebantur, in quibus erant Panathenaea tum parva, tum magna: quorum haec quinto, illa tertio quoque anno celebrabantur. Ac in magnis quidem exercitationes quaedam fiebant, et e singulis tribubus unus gymnasiarchus decernebatur, eique dabatur pecunia ad exercendos eos, qui festum peracturi erant, et ad earum rerum sumtus suis tribulibus suppeditandos. Agebantur apud eos etiam Bacchanalia, eaque duplicia, et parva et magna. Ac parva quidem in urbe quotannis, magna vero tertio quoque anno ad torcularia: in quibus decernebatur aedilis a singulis tribubus, quae coetus et puerorum et virorum aleret: ad quam rem pecunia ei dabatur. Festo autem iam instante certabant et contendebant inter se aediles carminibus in Bacchi laudem cantandis. Victori tripos praemium erat. Nam eundem et Solem et Apollinem et Bacchum putabant. Peracto festo, primo mense decernebantur praebitores futuri festi. Cum autem eo tempore singularum tribuum aediles promulgati essent, Pandionia, Demosthenis tribus, praebitore carebat: eamque rem primo, secundo et tertio anno neglexerat. Moris autem erat, ut praetor uno mense ante festum, omnium tribuum praebitoribus convocatis, tibicines sortiri iuberet: et cum singularum tribuum praebitores adessent, excepto eo, qui e Pandionia desiderabatur, videns Demosthenes, suae tribui dedecori esse apud omnes, quod praebitorem non haberet, ultro, iubente nemine, suo ipse suffragio se praebitorem obtulit, atque ob id fa-

ctum ab omnibus laudatus est. Quum vero tibicines sortiretur, alacritatem et studium eius fortuna adiuvante, Telephanes, tibicinum praestantissimus, ei obvenit. Volens igitur suum coetum ornare praeter caeteros, coronas aureas eis imposuit. Midias autem, unus e civitatis gubernatoribus, vir opibus abundans et magnae auctoritatis, infensus Demostheni ob eas causas, quas paulo post ipse in oratione dicet, cum saepe alias ei obturbarat et insultarat, tum vere id quoque affirmat Demosthenes, iurantibus iudicibus, se victoriam illi daturos, qui praeclare cecinisset, Midiam eos vellicantem dixisse: Demosthene excepto. Quamobrem Demosthenes exclamavit eumque arguit. Tandem in eam venit insaniam Midias, ut ei alapam impingeret et sacram vestem dilaceraret. Ea re populus visa Midiam ex- 325
sibilat: quae antiquitus irae nota erat et vituperationis. Demosthenes igitur digressus et orationem hanc meditatus, eum publici criminis reum facit: in qua Midiam etiam criminatur, quod ex coronis aureis unam sit aurifici suffuratus. Orator igitur eum in iudicium adducit, magno impetu et loco vehementi adhibito. Nam Midiae persona et ipsa rerum gestarum protervitas exagitationem adversarii iuvant. Status finitivus est. Proprium enim criminis nomen quaeritur: quod crimen Midias privatum, orator publicum esse contendit. Finitio enim est eius rei, cuius pars una facta est, altera deest, quo minus rei nomen imponi queat: ut in alio exemplo, ubi is, qui cenotaphium effregerat, sepulchri violati fit reus. Hic enim de fossione constat: id vero ambigitur, an sepulchrum sit effossum. Reus enim «Effodi,» inquit, «sed non sepulchrum: nam cadaver non inveni:» accusator vero obiicit: «Ego cenotaphii perfossionem sepulchri violationem voco: nec enim tu sciebas, id esse cenotaphium, sed cum foderis tanquam sepulchrum, nunc, postquam id cenotaphium esse constat, impune abire studes.» Eadem etiam hic ratio est. Constat enim vapulasse Demosthenem: sed in controversia est, utrum is, qui ultro sese obtulit, aedilis sit vocandus. Nam Demosthenes ait: «Aedilem verberasti:» Midias: «Non verberavi aedilem (nam tuo suffragio es creatus), sed hominem privatum: hoc vero non est crimen publicum.» Duplex autem est finitio eius generis, quod comprehensione constat. Est autem comprehensio, cum actor suam intentionem et rei defensionem in unum contrahit. Cum enim non alterum eiicit, alterum accipit, sed utrumque coniungit et complectitur: id huic generi subiicimus. Facit autem hoc noster orator in multis partibus, ut se et una secum civitatem ait iniuriis et contumeliis affici. Ac capita in oratione ordine posita haec sunt. Principia vero impetuosa sunt, habentia crebram complexionem et circumstantiarum amplificationem. Id quod hoc, Annon adversus omnes? et, Non contra me solum: item petulantiam semper meditatus: et, non semel fortuito deliquisse, ostendunt. Capita orationis sunt haec: definitio, contraria definitio, sententia legislatoris, ratiocinatio, magnitudo, una e numero contentionum, quam sequitur translatio et absoluta defensio. Ibi orator quatuor definitionibus accusationem implicat, ut ostendat, Midiam publicum crimen admisisse. Est autem 326

haec prima definitio: qui festo delinquunt, publicum crimen admittunt. Altera definitio: praesertim si aediles laeduntur. Tertia: omnis contumelia est crimen publicum. Decipit autem hic per homonymiam vocabuli ὕβρις: sive enim flagitium committatur, sive aliquis verbis, sive verberibus laedatur, ὕβρις dici potest. Publicum autem crimen arbitrabantur flagitium: homonymia igitur, ut dixi, decipiendi causa est usus. Quarta finitio: qui semper studet insultare omnibus, in rempublicam peccat. Nam si respublica ex omnibus constat, ergo publicum hoc crimen est. Ponit autem sparsim in exordio quatuor hasce finitiones, e quibus in confirmatione sunt tres. Quartam in digressione inserit, bono consilio: quum enim dicat, omnes ab eo laedi ac ideo rempublicam violari, digreditur in superioris eius vitae commemorationem. Habet oratio haec duo exordia. Prius ex adversarii calumnia et ex commendatione suae personae, atque ex attentione. Est autem propositio bipartita, ac prior quidem pars confirmatione caret. Posterius autem et ipsum bipartitum, et eo utrumque confirmat. Deinde infert conclusionem, in qua est attentio. Finitio per comprehensionem dicitur autem sic, quando, reo nomen criminis aliud ponente, actor eum et hoc et altero nomine teneri affirmat. Duplex igitur est, quum duo crimina complectatur. Exempli gratia. Dux, qui puellae, a legato suae mandatae fidei, stuprum intulerat, publici criminis accusatus respondet, se non commisisse in rempublicam, sed vim puellae fecisse: legatus autem utrumque crimen in eo haerere contendit.

---

327 Qua petulantia, Iudices, et contumelia semper in omnes utatur Midias, neminem neque vestrum, neque reliquorum civium ignorare arbitror. Ego vero, quod unusquisque vestrum affectus contumelia faciundum sibi censuisset, id et ipse feci, ac publice conquestus sum, istum violare festum, non modo acceptis ab eo plagis Bacchanalibus, sed et alia multa eaque violenta perpessus toto tempore aedilitatis. Postquam vero populus universus, ut aequum et bonum postulabat, sic excanduit et concitatus fuit, tantaeque curae habuit eam iniuriam, qua me sciebat affectum esse, ut, quamvis iste nihil non faceret, et alii quidam pro eo vehementer laborarent, tamen non paruerit, neque istorum opes aut pollicitationes respexerit, sed consentientibus suffragiis eum condemnarit: multi ad me accessere, Iudices, tum vestrum, qui nunc in iudicio adestis, tum reliquorum civium, qui suaderent et hortarentur, ut ius meum persequerer atque istum ad vos adducerem: mea quidem profecto sententia ob utraque haec, Athenienses, quod et me insignem accepisse iniuriam putabant, et simul de isto poenas sumere optabant, quem alias etiam (qua est audacia et furore, nec coërceri iam potest) plurima petulanter admisisse cognossent. Quae cum ita sint, quae a me observari conveniebat, ea iuste vobis omnia reservata sunt, et ad accusandum, si quis actionem dederit, adsum, ut videtis: cum quidem, Athenienses, et magnam pecuniam, ne accusa-

rem, mihi promissam, repudiarim, et multas deprecationes et grá-
tias, imo etiam comminationes contemserim, et, quae iam apud vos
reliqua sunt, experiri voluerim. Nam quanto plures iste sollicitavit
et prehensavit (vidi enim modo, quae ante praetoria actitaret), tan-
to magis me ius meum consecuturum puto. Neque enim de ullo
vestrum tam male existimo, ut verear, ne vel prius erga me ve-
strum studium deposituri, vel, ut Midias deinceps impune et secure 328
civibus insultet, neglecta iurisiurandi religione, quicquam aliud iu-
dicaturi sitis, quam quod aequum esse et iustum censueritis. Quod-
si, Athenienses, eum violatarum legum, aut falsae legationis, aut
de alio quopiam simili crimine accusaturus essem, nullis mihi pre-
cibus utendum apud vos existimassem: siquidem id statuo tantum
esse accusatoris, ut crimen probet, rei, ut etiam deprecetur. Sed
cum iste tunc et iudices corruperit et propterea meae tribui per
iniuriam tripos sit ereptus, atque ego non modo verberibus, sed
iis etiam contumeliis sim affectus, quibus haud scio an ullus aedi-
lis unquam: non dubito in hoc iudicio, quod nunc demum, post-
quam adversarius iusta indignatione et suffragiis populi damnatus
est, subeo, etiam precibus uti. Nam, si hoc dicere liceat, ego nunc
reus sum: si qua modo calamitas est, iniuriis et contumeliis agita-
tum non posse ullo modo ius suum adipisci. Oro igitur vos omnes,
Iudices, et supplico, primum ut me dicentem benigne audiatis: de-
inde, si ostendero, Midiam non mihi tantum, sed vobis etiam et
legibus, et caeteris omnibus insultasse, ut cum mihi, tum vobismet-
ipsis opem feratis. Sic enim res fere habet, Athenienses: Ego sum
contumeliis affectus, et meum corpus tunc ignominiose tractatum
est: ea vero res in iudicio versatur nunc, et de hoc certamen est,
utrum licere debeat huiusmodi facinora committere et vestrum
quemlibet impune exagitare, an non? Quodsi quis forte vestrum su-
periori tempore causam hanc esse privatam putavit: is nunc, cogi-
tans esse e republica, ne cuiquam tale committere liceat, sic au-
scultet, tanquam publicum crimen agatur, et, quae sibi iustissima
videbuntur, ea decernat. Inprimis autem vobis lex recitabitur, qua
queri licet apud populum: deinde vos de reliquis etiam docere co-
nabor. Recita legem.

LEX.

Magistratus concionem habento in aede Bacchi postridie Io-
vialia. In ea concione primum de sacris respondento: post de que-
rimoniis aut pompae causa, aut propter ludos Bacchanales factis, si
quae nondum transactae fuerint.

Lex, Athenienses, qua publice queri licet, haec est, quae iu- 329
bet, ut audivistis, haberi concionem in aede Bacchi post Iovialia:
in qua, postquam praesides de administratione praetoris responde-
rint, etiam iniuriae in festo aut alia contra leges facta tractari de-
beant. Praeclaram utilemque esse hanc legem, ipsa res ostendit,
Athenienses. Cum enim, tanto metu impendente, tamen protervi
quidam exsistant: quid ab isto genere hominum exspectandum erit,

sublato iudicio periculique metu? Legam vobis etiam eam legem, quae sequitur: ex qua perspicietis et aliorum civium vestramque verecundiam, et istius confidentiam. Recita legem.

LEX.

Euegorus dixit, cum Bacchi festivitas in Piraeeo est, et comoedi, et tragoedi: et cum Lenaea pompa est, et tragoedi, et comoedi: et cum urbanis Bacchanalibus pompa est, et pueri, et coetus, et comoedi, et tragoedi: et in Thargeliorum pompa et ludo: ne liceat vel pignora, vel quicquam, quod sit alterius, capere, ne illorum quidem, qui ad diem non solverint, in hisce diebus: si quis autem in horum aliquod commiserit, ei, qui passus est iniuriam, ius esto accusandi et conquerendi de illo in concione in aede Bacchi congregata, tanquam de iniurio, quemadmodum de aliis iniuriosis perscriptum est.

Cogitate Iudices, cum in priore lege de iniuriosis agatur, in hac vos conquestiones de iis, qui dilatum aes alienum exigunt, aut quidvis alienum capiunt, aut vim faciunt, concessisse. Nam tantum abest, ut hisce diebus corpus cuiusquam, aut instrumentum privato sumtu ad hoc munus confectum laedi oportere censueritis, ut, quae iure et sententia iudicum eorum fiunt, qui vicere, victis primisque possessoribus, hoc quidem certe in festo, restitueritis. Tanta igitur, Athenienses, vestra omnium est et humanitas et pietas, ut hisce diebus de iniuriis prius factis poenas sumi vetueritis.
330 Midias autem his ipsis diebus ea perpetrasse ostendetur, quae ultimo supplicio sunt vindicanda. Volo autem, ubi ab initio singula, quae perpessus sum, exposuero, etiam de verberibus dicere, quibus me postremo affecit. Nam ex omnibus eius facinoribus ne unum quidem est, ob quod exitio dignus non sit. Cum Pandiona tribus tertio abhinc anno praebitorem non haberet, convocataque concione, in qua praetorem lex iubet choris tibicines sortito dare, verba et iurgia intercederent (praetor enim curatores tribus, hi praetorem accusabant): ego me ultro sumtus suppeditaturum sum pollicitus, et cum, sortitione facta, mihi obvenisset prima tibicinis electio, vos, Athenienses, universi utrumque summopere comprobastis, et pollicitationem meam, et fortunae benignitatem, et strepitum plausumque talem, qualis laudantium et gratulantium solet esse, excitastis. Midias autem solus, ut apparet, omnium indoluit, et me toto aedilitatis tempore continenter conviciis est insectatus et interturbavit, tam parvis quam maioribus in rebus. Quantopere autem nobis adversandi studio aut saltatores, quos dimitti a saltatione postulabat, vexarit, aut quam molestus fuerit lacessendo et iubendo, se Bacchanalium curatorem decerni, aut caetera, quae generis eiusdem sunt, omittam. Nec enim hoc ignoro, me, qui tum istius insultus et contumelias tolerabam, ad tantam iracundiam singulis istorum concitari, quantam ullum atrocissimum facinus commovere potuisset: vobis autem caeteris, ad quos ea nihil attinebant, non perinde fortasse per sese digna videri, ut propterea in iudicium veniatur.

Ea vero dicam, quibus auditis aeque omnes iure indignemini: omnem enim modum excedunt ea, quae deinceps dicam. Ac ne accusare quidem eum ego nunc instituissem, nisi tum etiam statim in populi conventu coarguissem. Sacram vestem (nam sacram ego esse puto, quam festi gratia pararis, quamdiu ea utare) aureasque coronas, quas ad ornamenta chori curaveram faciendas, per insidias, Athenienses, mihi perdere conatus est, noctu aurificis aedes aggressus. Ac perdidit ille quidem, non tamen omnes: nec enim potuit. Quamquam autem nemo est, qui se dicat in hac civitate unquam de quoquam audivisse, qui tale facinus ausus fuerit ac perpetrarit: iste tamen, hoc non contentus, etiam chori mei magistrum, Athenienses, corrupit. Quod nisi Telephanes tibicen singulari probitate mihi tum optime consultum voluisset, fraudeque animadversa, homine illo repulso, instruendum sibi docendumque chorum censuisset: ne
certare quidem licuisset, Athenienses, sed chorus rudis et impara- 331
tus introiisset cum ignominia nostra maxima. Neque vero hic suae improbitati modum fecit: sed tam infinita fuit eius protervitas, ut coronatum praetorem corruperit, aediles contra me concitarit, clamitando, minitando, iurantibus iudicibus adstando, scenae aditus obstruendo, clavis defigendo ipse, homo privatus, vim publicam facere, et infandis molestiis afficere me non destiterit. Harum rerum, quae quidem in praesentia populi aut apud iudices in theatro actae sunt, vos mihi, Iudices, omnes testes estis. Enimvero aequissima censenda est ea dicentis oratio, cuius veritas eorum, qui pro tribunali sedent, testimonio comprobatur. Praeterea corruptis iis, qui de certamine ludorum inter actores iudicaturi erant, duo haec tanquam fastigia quaedam omnibus suis praeclaris factis imposuit, quod et meum corpus contumeliose vexavit, et tribui meae, quae in certamine superior erat, inprimis causa fuit, ne victoria potiretur. In me igitur et tribules meos proterve, atque in festum nefarie commissa per istum, Athenienses, quibus ego commotus eum apud populum accusavi, haec sunt et alia multa: e quibus, quaecunque potero, statim vobis commemorabo. Possum autem et alias infinitas eius iniurias et contumelias multis vestrum factas et facinora impuri istius multa et atrocia narrare: quae alii, Iudices, metu istius et eius confidentiae, et sodalium, et opum, et insolentiae, ac reliquarum rerum, quibus iste pollet, attoniti, suo dolore dissimulato, quieverunt: alii, ulcisci iudicio conati, nihil effecerunt. Sunt etiam, qui, praestare id atque expedire sibi fortasse rati, cum eo transegerint. Quod qui facere non recusarunt, iis quidem ipsis est satisfactum: eius autem vindictae, quae legibus debetur, propter iniurias et illis et nunc mihi caeterisque omnibus ab isto factas, ad vos rediit hereditas. Ea igitur omnia in unum collecta tanti aestimate, quanti vobis aequum videbitur. Excutiam autem et coarguam ordine primum ea, in quibus ego sum violatus: deinde iniurias vobis factas: postea in reliquam eius omnem vitam inquiram, ac ostendam, non unam eum mortem commeruisse, sed multas. Cape primum aurificis testimonium ac recita.

332 TESTIMONIUM.

Pammenes, Pammenis filius, Eparchus. Ego aurificinam in foro habeo, in qua et versor et aurificinam facio. Cum autem mihi Demosthenes, cui dico testimonium, auream coronam parandam et auratam vestem faciendam locasset, ut in eis Bacchanalium festivitatem celebraret, egoque confecissem omnia et penes me parata haberem: Midias is, qui nunc a Demosthene accusatur, noctu in aedes meas impetu facto cum aliis, quos secum adduxerat, coronam et vestem perdere conatus est, et quaedam sane laesit: non omnia tamen potuit, interventu meo prohibitus.

Possum praeterea de his quoque, Athenienses, multa dicere, ut initio huius orationis dixi, quae in alios admisit: ac contumelias et improba eius facinora tot collegi, quot mox audietis. Fuit autem collectio facilis: nam hi, quibus insultarat, ipsi ad me accesserunt. Volo autem, priusquam ad illa veniam, ea dicere, quae decipiendi vestri causa eum afferre instituisse audio. Nam, ut mihi dictu summe necessarium, sic auditu vobis utilissimum esse puto, ut illae rationes inprimis aperiantur. Quapropter? Haec oratio, qua cavebitur, ne decipiamini, erit in causa, ut, sicut ius et iurisiurandi religio postulat, pronuntietis. Omnium igitur maxime vobis haec oratio diligenter audienda et infigenda memoriae est, et singulis istius cavillationibus occurrendum. Iam primum omnium non est obscurum ex his, quae ipse apud quosdam, ut mihi nuntiatum est, commemoravit, eum hoc dicturum: me, si omnino perpessus essem haec, quae dicam, decuisse iudicio privato accusare. Nam quod ad vestium et aurearum coronarum perditionem attineat et universam violentiam in chorum admissam, actionem damni dati fuisse instituendam. Deinde, quod meum corpus laesum esse querar, iniuriarum, nequaquam vero publici criminis, reum faciendum; et hanc litis aestimationem intentandam, quid sit luendum aut solvendum. Ego vero unum illud satis scio, idque vobis etiam tenendum est: nisi populum appellassem, sed in ius eum vocassem, contrariam statim rationem obiici mihi potuisse: si quid horum esset verum, me publice conqueri et in re praesenti supplicium de iniuriis exposcere debuisse: nam et chorum fuisse civitatis, et vestem omnem causa festi paratam, et me, cui illa accidissent, aedilem. Quis igitur aliam vindictam ei praetulisset, quae legibus in eos datur, qui festum violarunt? Haec omnia compertum habeo istum tum fuisse
333 dicturum. Rei enim, opinor, et sontis est, certum iudicii modum, quo minus poenas det, detrectando dictitare, eum fuisse modum usurpandum, qui nullus est: sapientes autem iudices decet, et haec non audire, et, quemcunque petulanter delinquentem comprehenderint, supplicio coërcere. Ne igitur eum dicere sinatis, privata etiam iudicia lege concedi et actionem iniuriarum (conceduntur enim): sed vel non fecisse se ea, de quibus accusatur, vel iis factis festum non polluisse, hoc ostendat. De hoc enim et ego sum conquestus, et vos nunc sententiam feretis. Quodsi ego, privatorum iudiciorum

praerogativa omissa, reipublicae vindictam relinquo, et id certamen delegi, unde nihil ad me lucri redit: aequum fuerit, utique mihi gratiam potius haberi a vobis, quam damnum infligi. Scio etiam, eum hoc subinde inculcaturum: Ne me tradite Demostheni, neque me propter Demosthenem e medio tollite: ideone me interficietis, quia cum isto bellum gero? Talia saepe, scio, clamitabit, ut me hisce verbis invidiosum faciat. Absit autem, et multum absit, ut haec ita se habeant. Neminem enim sontem vos cuiquam accusatori traditis. Nec enim, ubi quis affectus iniuria fuerit, tale supplicium delinquenti infligitis, quale is, qui laesus est, infligendum esse persuadere vobis studet: sed contra tulistis leges ante iniurias, cum, et qui delinquerent, in incerto essent, et in quos delinqueretur, aeque in incerto. Quae vero harum legum vis est? Pollicentur omnibus civibus, si cui fiat iniuria, ei se ulciscendi suo praesidio copiam facturas. Si quem igitur leges violantem punitis: eum non accusatoribus traditis, sed leges vestras confirmatis. Iam ad illud, cum, Demosthenes, inquiet, laesus est, iusta et communis et ad omnium securitatem pertinens responsio est, illo die non me Demosthenem tantum esse exagitatum, sed etiam aedilem vestrum. Quod quantum valeat, hinc cognoscetis. Scitis, e Sexviris nemini esse nomen Sexvir, sed suum quoddam unicuique. Si quem igitur eorum, dum privatus est, vel mulctarit quispiam, vel conviciis incesserit, iniuriarum et convicii postulabitur: sin Sexvirum, ignominia sine dubio notabitur. Quapropter? Quod, quisquis id facit, is iam etiam leges contumelia afficit, et vestram communem coronam, et nomen civitatis. Nam Sexvir nullius hominis est nomen, sed civitatis. Eadem est et Praetoris ratio, quem si quis coronatum verberaverit aut conviciis incesserit, infamis est: sin privatum, privato iudicio est obnoxius. Nec horum tantum ea ratio 834
est: sed omnium eorum, quibus publice aliqua securitas, aut coronae ius, aut alius quispiam honos conceditur. Ita etiam, si Midias aliis quibusdam diebus me, ut personam privatam, ad hunc modum laesisset, privatim etiam poenas eum dare oporteret: si vero aedilem vestrum die festo his omnibus iniuriis et contumeliis affectum ab eo esse constat, aequum eum est publicam indignationem et ultionem experiri. Nam cum Demosthene simul etiam aedilis violabatur (hoc vero nomen publicum est), idque his diebus factum, quibus est legibus interdictum. Sunt autem leges, quando feruntur, considerandae, quaenam et cuiusmodi sint: cum vero receptae fuerint, custodiendae et usurpandae. Nam hoc iurisiurandi vestri religio, et aequitas alioqui postulat. Olim habuistis legem damni dati, habuistis verberationis, habuistis contumeliae. Iam si eos, qui Bacchanalibus horum aliquid admisissent, hisce legibus fuisset satis puniri, supervacanea fuisset haec lex: sed non est satis. Eius rei signum hoc est: sacram legem constituistis ipsi deo de festi solennitate. Si quis igitur illis etiam veteribus legibus, et hac post illas lata, et reliquis omnibus est reus: is proptereane impune feret sua scelera, an potius merito gravius mulctabitur? Equidem

existimo, gravius mulctandum. Nuntiavit mihi porro quidam, eum circumeuntem colligere ac sciscitari, quibusnam usu venerit, ut contumeliis afficerentur, eosque vobis dicturum et commemoraturum esse: veluti, Athenienses, praesidem, quem aliquando ferunt apud vos a Polyzelo verberatum, et Sexvirum, qui nuper plagas accepit in tibicina asserenda, et alios quosdam eius generis. Quasi vero, si multos alios multa acerba perpessos ostenderit, vos aequioribus animis factas mihi iniurias laturi sitis. Mihi vero, Athenienses, contrarium iure potius faciendum videtur: si quam modo publicae utilitatis rationem habere debeatis. Quis enim vestrum ignorat, ut huiusmodi multa fiant, impunitatem in causa esse: ut vero deinceps nemo petulanter agere ausit, id hac sola ratione posse perfici, si, quicunque deprehensus fuerit, meritum supplicium luat? Si igitur alios ab huiusmodi facinoribus deterreri expedit, ea quoque de causa iste puniendus est, eoque magis, quo plura eius et atrociora facinora exstant: sin ad licentiam aperienda fenestra est, et iste et alii omnes sunt impune dimittendi. Iam non similem habere istum et alios impetrandae veniae causam inveniemus. Nam primum is, qui Sexvirum verberavit, tres habuit excusationes, ebrietatem, amorem, ignorantiam: propterea quod noctu et in tenebris
335 res gesta est. Deinde Polyzelus, iracundia et subito impulsu animi, qui deliberandi spatium negat, se peccasse dixit: nec enim hostis fuerat, neque contumeliae causa fecerat. Midiae vero nihil horum est, quod dicat. Nam et inimicus mihi fuit, et interdiu sciens contumeliam fecit. Nec ex hoc solum, sed ex omnibus rebus apparet, illi fuisse propositum, mihi insultare. Iam nec simile quicquam ab illis et a me factum esse video. Nam Sexvirum illum nec vestri nec legum rationem habuisse, aut graviter tulisse constat: sed privatim, summa nescio quanta delinitum, ab actione destitisse. Deinde is, qui a Polyzelo verberatus fuit, de ea ipsa re, privata transactione facta, et legibus et vobis pro nihilo habitis, ne in iudicium quidem Polyzelum adduxit. Si quis igitur illos accusare in praesentia volet, haec dicenda erunt: sin crimina isti per me obiecta refutare, quidvis potius erit afferendum. Nam haec negotia cum illis, ut quae maxime, pugnant. Me enim nec accepisse quicquam, nec accipere instituisse cognoscetur: sed eam ultionem, quae tum pro legibus, tum pro Deo, tum pro vobis exigenda est, ita uti decet, reservatam nunc vobis reddidisse. Ne igitur sinatis eum talia dicere, neque etiam, si per vim ingesserit, tanquam aliquid aequi dicenti auscultetis. Nam si haec sic apud vos decreta fuerint: non ullam defensionem habebit. Quae causa enim humana saltem, quae mediocris excusatio facinorum illius proferetur? Iracundia nimirum: nam hoc fortasse dicet. Verum ad quae aliquis subito, non exspectato consilio mentis, facienda impulsus fuerit, etiamsi contumeliose fecerit, per iram tamen esse facta dicere potest: quae vero diu ante praemeditatus continenter per multos dies contra leges facere palam deprehenditur, non modo abest ab eo, ut iratus fecerit, sed nemini iam dubium esse debet, quin de industria dataque

opera talis homo contumeliam fecerit. Enimvero cum ea, quorum a me accusatur, et fecisse, et contumeliose fecisse convincatur, Iudices: leges de caetero sunt consulendae, ex quarum praescripto vos iudicaturos esse iurastis, et considerandum, quanto severius et gravius hae puniendos statuerint eos, qui data opera et per contumeliam delinquunt, quam reliquos, qui alio quopiam modo peccant. Primum de dato damno hae leges omnes (ut ab his ordiar), si quis volens damnum dederit, duplum: si invitus, simplum pro dato damno solvere iubent. Merito: aequum enim est, ut laesus, utut factum est, adiuvetur. Sonti autem non eandem poenam statuit, sive volens, sive invitus fecerit. Deinde leges capitalium facinorum caedes consilio factas morte perpetuoque exsilio et publi- 336
catione bonorum puniunt: qui autem fortuito caedem fecerunt, cum his multo remissius et humanius esse agendum sanxerunt. Nec in his tantum hominibus petulantibus et protervis, sed et in caeteris omnibus leges iratas esse cernitur. Nam quae causa est, si quis, iudicatus solvi, non solverit, cur lex actionem unde vi non privatam fecerit, sed ad crimina publica referri oportere statuerit? Quae item causa est, si quis volens a volente talentis singulis vel binis, vel denis etiam acceptis, defraudarit, cur ei nihil cum republica negotii sit? Sin aliquid exigui omnino pretii ceperis, idque vi eripueris: tantumdem convictum aerario debere, quantum homini privato, leges iubent. Quamobrem? Quia, quaecunque vi geruntur, communes esse iniurias etiam iis, ad quos illud negotium nihil attineret, legislator censuit: robur corporis paucorum, leges universorum esse: eum, qui transegerit, sibi, cui vis facta sit, reipublicae velle satisfactum. Quapropter etiam ipsius contumeliae accusationes cuivis liberas, litis aestimationem totam publicam fecit: quod putaret, ab eo, qui contumeliose agere instrueret, non eum tantum, cui facta esset, iniuria, sed rempublicam etiam laedi, et ei, qui laesus esset, animadversione satisfieri: nec decere eum, iniuriam sibi factam vendere pecunia. Et rem usque adeo exaggeravit, ut, si vel servo contumelia facta fuerit, non minus in ea causa publicam actionem dederit. Nec enim putavit, respiciendum, quisnam esset, qui laederetur, sed cuiusmodi res esset, quae fieret: quam cum dedecere reperisset, sanxit et vetuit, ne vel in servum, vel omnino in quemquam committeretur. Non enim est, non est, Athenienses, quicquam rerum omnium intolerabilius contumelia, aut maiore vobis cum indignatione vindicandum. Sed cape ipsam legem de contumelia et recita. Nihil enim praestabilius est, quam ipsam legem audire.

LEX.

Si quis aliquem contumelia affecerit, sive puerum, sive mulierem, sive virum, ingenuos aut servos, aut aliquid legibus interdictum in horum aliquem admiserit: eum, quicunque volet Atheniensium, cui id licet, deferto apud Sexviros. Sexviri autem actionem danto apud Heliaeam intra dies triginta ab eo die, quo res

in iudicium allata fuerit, nisi publicum aliquid impediat: tum vero, cum primum fieri poterit. Qui vero damnatus fuerit, illi Heliaea
337 statim crimen aestimet, quid luere aut solvere debere videatur. Qui vero privata iudicia dictarint ex lege hac, si quis non persecutus fuerit actionem, aut persecutus quintam suffragiorum partem non tulerit, is mille drachmarum mulctam aerario solvat: sin contumelia pecuniis aestimata fuerit, vinciatur, si ingenuum affecerit contumelia, donec solverit.

Auditis, Athenienses, humanitatem legis, quae nec servos affici contumeliis sinit. Quid igitur, per deos, si quis, lege hac ad Barbaros perlata, unde mancipia in Graeciam adducuntur, vos laudans et de vestra urbe commemorans ad eos dixerit: esse quosdam Graecos, homines ita mansuetis et humanis moribus praeditos, ut multis iniuriis ab eis affecti, et paternis inimicitiis in eos quasi naturae instinctu propagatis, tamen ne illos quidem vexari contumeliose patiantur, quos pretio numerato ad servitutem emerint, sed legem publice sanxerint hanc, quae talia vetaret, et multos iam ob eam legem violatam capite mulctarint: haec, inquam, si audivissent percepissentque Barbari, annon arbitramini, eos publice ius hospitii nobiscum omnibus inituros? Eam legem igitur non tantum apud Graecos celebrem, sed Barbarorum etiam approbatione dignam, is, qui violat, quonam supplicio sit afficiendus considerate, ut satis graves poenas dederit? Quodsi ego, Athenienses, cum sic tractarer a Midia, non aedilis fuissem, contumeliae tantum eius facinora damnari potuissent: nunc, si quis eum violatae religionis damnet, recte mihi facturus videbitur. Neque enim certe hoc ignoratis, vos istos choros universos et hymnos in Bacchi honorem instituere non modo ex legibus Bacchanalibus, sed etiam ex oraculis: in quibus universis, nostrae urbi divinitus hoc esse promulgatum invenietis non minus Delphis quam Dodonae, ut choros instituat ritu patrio, et vicos lustret, et coronas gestet. Sed cape ipsa oracula et recita.

ORACULA.

Impero Erechthidis, Pandionis urbis alumnis,
Qui solito regitis semper sacra patria cultu,
Ut, Bacchi memores, amplis regionibus urbis
Primitias Bromio celebri tribuatis honore.
Sacra aris fiant, coma sit redimita coronis.

338 Sacra pro sanitate fiant et vota Iovi supremo, Herculi, Apollini praesidi: pro bona fortuna Apollini compitalitio, Latonae, Dianae: item in compitis crateres statuendi sunt, et chori ducendi, et coronae gestandae ritu patrio, sublatis puris manibus dextris et sinistris ad divos divasque coelestes omnes, et donorum recordandum.

ALIUD.

Oracula Dodonaea populo Atheniensi data Iovis filius significat, sacra non in tempore esse facta, iubetque, delectos novem sacrificulos ad solennitatem mitti, qui Iovi Dodonaeo celeriter ara-

tores boves, et cum singulis binas buculas offerant: Dionae porro bovem et alias victimas, et aeream mensam, atque insuper id donarium, quod populus Atheniensium dedicavit.

ALIUD.

Iovis filius Dodonae significat, Baccho populari victimam integram immolandam, et craterem miscendum, et choros ducendos: Apollini malorum depulsori mactandum bovem, coronas gestandas tam servis quam ingenuis, et misericordiae rationem habendam uno die, opulento Iovi bovem album immolandum.

Sunt, Athenienses, et haec et alia multa in urbe praeclara oracula. Quid igitur inde vobis colligendum est? Hoc nimirum: reliqua sacra diis, qui in singulis oraculis nominatim exprimuntur, fieri iubent: choreas autem ducere, patrioque ritu gestare coronas, reliquis omnibus vaticinationibus tanquam appendicem addunt. Choros igitur omnes, qui conveniunt, et nos aediles constat illis diebus, quibus ad ludum convenimus, ex hisce oraculis pro vobis ornari coronis: nec minus eum, qui postremus omnium, quam qui victor est futurus. Qui autem, parta iam victoria, sacrificat, is tum demum pro sese coronatur. Qui igitur in aliquem e choro aut aedilem odio impellente impetum facit, in ipso certamine praesertim et Dei templo, eumne aliud quam violasse religionem dicemus? Illud etiam scitis, vos, quamquam velitis, ne quis peregrinus in certamen descendat, omnino tamen aedilium nulli permisisse, ut actores ad magistratus rapiat, eosque dispiciat: sed si citarit, quinquaginta, sin sedere iusserit, mille drachmarum mulctam solvere 339
iussisse. Cur vero? Ne coronatum aliquem et sacris operantem illo die vocet, molestiave aut contumelia afficiat quisquam de industria. Is igitur, qui vel actorem citarit, lege indemnis non erit: qui vero aedilem ipsum contra leges omnes conciderit adeo manifeste, poenas non dabit? Atqui nulla erit legum humanarum et popularium utilitas, si contemtoribus et violatoribus earum vestra, qui singulis temporibus cum auctoritate estis, iracundia non erit metuenda. Agite vero, per deos immortales, illud etiam considerate. Oratos autem volo vos, ne mihi succenseatis, si quorundam, quibus res adversae acciderunt, nominatim meminero. Nec enim (deos testor) id a me fiet, ut cuiquam quicquam obiiciam: sed ut ostendam, quantopere vos caeteri omnes a vi aut contumelia facienda et aliis eiusdem generis rebus abhorreatis. Est Sannio quidam, qui tragicos choros docet. Is desertae militiae reus est peractus ac adversiore fortuna usus. Hunc post eam calamitatem quidam praebitor tragoedorum aemulandi studio conduxit, Theosdotides, opinor. Ac primum eius in aedilitate aemuli indignabantur, seque prohibituros minabantur: ut vero theatro pleno populum ad spectandos ludos convenisse viderunt, veriti sunt, permiserunt, nemo attigit. Ac tantam in unoquoque vestrum religionis fuisse reverentiam videre est, ut omne deinceps reliquum tempus choros doceat, neque ex privatis eius inimicis quisquam prohibeat, nedum aedili manus af-

ferat. Alius est Aristides e tribu Oeneïa, simili fere et ipse calamitate conflictatus, qui iam et consenuit, et in coetu ludionum minus est fortasse celebris: sed aliquando dux et princeps tribus fuit. Scitis autem hoc utique, si quis ducem sustulerit, reliquum chorum perire. Sed tamen, cum aediles inter sese multi ambitiose contenderent, nullus unquam praerogativam hanc animadvertit, aut ausus est eum educere ac prohibere. Nam quia id facere necesse erat eo manu prehenso, nec licebat citare ad praetorem, sicuti si quis educere peregrinum voluisset: nemo fuit omnium, qui id tam petulans facinus in conspectu populi committere non erubesceret. Estne ferendum igitur, Athenienses, ac non potius gravissime vindicandum, cum aedilium, qui in ea re positam esse victoriam putarent, et saepe omnes opes suas in haec munera effudissent, nemo unquam fuerit ausus vel eos attingere, quos legibus licet, sed ita religiosis, ita verecundis, ita moderatis fuisse ingeniis, ut, quamquam et sumtus faciebant et aestuabant, tamen sibi temperarent et cum
340 vestras voluntates, tum festi studium considerarent: a Midia, homine privato, qui nihil insumsisset, propterea quod cuidam infensus erat atque inimicus, illum sumtus facientem aedilem, nulla ignominia notatum, impudenter invadi et verberari, neque festi, neque legum, neque sermonum vestrorum, neque Dei habita ratione? Etsi autem, Athenienses, inimicitiae inter multos intercesserunt, non modo privatis, sed publicis etiam de causis: nullus unquam tamen eo venit impudentiae, ut tale quicquam auderet. Nam Iphicratem olim illum ferunt a Diocle Pitthensi capitali odio dissensisse, praetereaque sic evenisse, ut Tisias, Iphicratis frater, in aedilitate cum Diocle componeretur. Sed tamen, quamvis et multos amicos et magnas opes haberet Iphicrates, tantaque esset animi magnitudine, quanta esse consentaneum est virum et gloriam et eos honores assecutum, quibus ille a vobis ornatus fuerat, non noctu aurificum officinas invasit, neque ad festum parata vestimenta dilaceravit, neque chori magistrum corrupit, neque chorum discere prohibuit, aut quicquam tale, qualia perpetravit iste, designavit: sed, et legum et vestrarum voluntatum habita ratione, inimicum suum victorem et coronatum spectare sustinuit. Merito: nam in qua ipse republica se beatum esse factum sciebat, ei talibus in rebus concedendum putabat. Praeterea Philostratus, Colonaeus, ut scimus omnes, Chabriam, cum dies illi capitis de Oropo dicta esset, accusavit, et quidem omnium accusatorum fuit acerrimus, posteaque, cum pueris sumtus ad Bacchanalia suppeditaret, vicit: nec illi tamen alapas dedit Chabrias, neque coronam eripuit, nec omnino ad illum accessit, ubi non oportebat. Quamquam autem complures habeo, qui multis de causis inter se inimici fuerunt: nullum tamen audivi unquam aut vidi, qui eo contumeliae venerit, ut tale aliquid designaret. Ac ne illud quidem quemquam vestrum scio meminisse prius factum, ut quisquam sive privatim, sive publice susceptis inimicitiis, aut eum iudices vocarentur, adstitisset, aut, dum iurarent, eosdem iurisiurandi religione solvisset, aut denique ulla tali re hostile odium prae

se tulisset atque effudisset. Nam haec omnia et eius generis alia, Athenienses, aemulatione adductum aliquem, qui sit aedilis, facere, nonnihil excusationis habet: sed ex malevolentia consulto aliquem in rebus omnibus exagitare, suamque potentiam et violentiam ostentare tanquam legibus superiorem, grave est, me hercule, et iniquum, 341
neque utile vobis. Nam si quisque aedilium hoc sibi certo esse propositum sciret: Si mihi ille nescio quis, sive Midias, sive quispiam alius confidens itaque dives inimicus fuerit, primum et victoria privabor, etiamsi praeclarius aliquo me gessero, deinde rebus omnibus ero inferior et perpetuo contumeliis onerabor: quis ita inconsideratus aut ita deplorati animi est, qui (ultro quidem) unicam a se drachmam insumtam velit? Nemo profecto. Sed illud, opinor, est, quod studia et cupiditatem omnium excitat, ut nullis sumtibus parcere velint, quod in populari republica pari aequoque iure cum caeteris omnes licere sibi vivere arbitrantur. Mihi vero haec, Athenienses, per istum contingere non potuerunt: sed praeter acceptam contumeliam insuper victoria quoque sum fraudatus. Atqui vobis omnibus illud ego perspicue demonstrabo, licuisse Midiae, nihil improbe molienti, neque contumeliam facienti, neque verberanti, et exhibere mihi molestiam, et laudem a vobis concessu legum adipisci, et quidem sic, ut ego nunc ne hiscere quidem auderem. Decuisset enim, Athenienses, cum ego publice Pandioniae tribus aedilitatem suscepi, tum ipsum aedilem Erechtheïae suae tribus se profiteri, aequatoque mecum periculo, sua re familiari exemplo meo insumenda, sic demum eripere mihi victoriam; sic vero insultare et verberare, ne tum quidem. Nunc id quidem non fecit, quo populo honorem habere potuisset, neque ullum tale suae generositatis specimen edidit: sed me, qui, sive quis, Athenienses, insaniam eam existimare vult (est enim fortasse insaniae, niti supra vires), sive liberalitatem, ultro aedilitatem subii, adeo palam et nefarie insultans assectatus est, ut neque a sacris vestibus, neque a choro, denique nec a corpore meo manus abstineret. Si quis autem vestrum, Athenienses, Midiae quidem irascitur, non adeo tamen, ut eum morte mulctandum existimet: is non recte sentit. Nec enim aequum est aut convenit, eius, qui laesus est, verecundiam illi, qui omnes contumeliae suae habenas laxavit, ad salutem quicquam opitulari: sed is quidem sic est puniendus, ut per quem non steterit, quo minus atrocissima quaeque perpetrarentur, accusatori vero promte opem ferendo gratiam referri decet. Nec enim hoc profecto dici potest, me, cum ex huiusmodi rebus nihil unquam atrocitatis exstiterit, nunc exaggerare hoc factum et terribile facere. Longe quidem se res aliter habet, cum norint omnes, aut plerique saltem, Euthynum, qui olim palaestrita fuit, adolescentulum illum, et Sophilum pancratiasten (fuit is homo robustus, niger: satis scio, intelligere vestrum aliquos, quem dicam), hunc igitur Sophilum Sami in 342
congressu quodam familiarique colloquio in illum, a quo vapularat, quod is se contumeliam ei facere putabat, sic vindicasse, ut etiam occideret. Norunt multi, ab Euaeone, Leodamantis fratre, occisum

esse Boeotum in coena et congressu communi ob unam plagam. Nec enim plaga excitarat iracundiam, sed ignominia: neque verbera ingenuis sunt acerba, quamquam acerba sunt, sed contumeliae causa verberari est acerbum. Multa enim is, qui verberat, Athenienses, fecerit, quorum quaedam is, qui laesus est, aliis nec referre possit, gestu, obtutu, voce, cum ut insultans, cum ut inimicus, cum pugno, cum in mala. Haec commovent, haec ad insaniam adigunt homines ferendis contumeliis non assuetos. Neque est, Athenienses, qui haec referens acerbitatem rei gestae auditoribus sic repraesentare possit, sicut re vera ipsoque facto vapulanti et spectatoribus evidens appa-ret contumelia. Considerate igitur, per Iovem et deos, Athenienses, et cogitate vobiscum, quanto maiore iracundia me inflammari convenerit, cum a Midia sic tractarer, quam tunc Euaeonem illum, qui Boeotum interfecit? Nam is a familiari, eoque ebrio coram sex aut septem hominibus, iisque familiaribus vapulavit, qui alterum ob ea, quae fecerat, vituperaturi, alterum, si aequo tulisset animo iniuriam iraeque imperasset, deinde laudaturi erant, praesertim ad coenam in aedes ingressum, quo nec accedere ipsi licebat: ego vero ab inimico, sobrio, mane, contumeliae causa, non per ebrietatem, in conspectu multorum et hospitum et civium sum contumeliis affectus, atque insuper in templo, quo mihi munus aedilitatis sustinenti magna eundi necessitas incumbebat. Ac me quidem, Athenienses, prudenter aut feliciter potius existimo fecisse, tum qui eo tempore iniuriam dissimularim, tum qui per iracundiam non sim ad atrox aliquod facinus impulsus. Sed Euaeoni tamen et omnibus, si quis illi, dum contumeliam pateretur, opem tulit, omnino ignosco. Idemque, meo quidem iudicio, etiam iudicum plerique tum fecerunt: nam uno tantum suffragio damnatum esse audio, idque cum neque flevisset, neque ullum iudicem deprecatus esset, neque ullum humanitatis apud iudices vel parvum vel magnum signum dedisset. Ponamus igitur sic: Eos, qui eum damnaverunt, non damnasse propterea, quod se ultus sit, sed quod eo modo, ut etiam occideret: qui absolverunt, etiam hanc immodicam ultionem illi, cuius corpus
343 esset violatum, largitos esse. Quid igitur? mihi, qui ita diligenter cavi, ne quid gravius committeretur, ut nec vim vi repulerim, a quo tandem ultionis iniuriarum exigendae copia fieri debet? Equidem a vobis arbitror et legibus: et exemplum statui omnibus, contumeliosos omnes et petulantes neminem ipsum ulcisci per iracundiam, sed ad vos adducere debere, ut qui confirmetis et reservetis his, qui laesi sunt, legum praesidia contra iniurios. Credo autem, quosdam vestrum audire velle, Iudices, quae causae inimicitiarum inter nos intercesserint: cum existimetis, mortalium neminem ita insolenter et violenter in ullum civem debacchaturum, nisi contra quem gravissimas irarum causas haberet. Volo igitur et de hoc simultatis initio referre et commemorare, ut intelligatis, eum iure propter illud etiam poenas fuisse daturum. Absolvam autem narrationem hanc breviter, etiamsi altius repetere videbor. Cum admodum adolescentulus tutores meos male administrati mei patrimonii accusa-

rem, et istum adeo non nossem, ut nec, an natus esset, scirem (at-
que utinam ne nunc quidem nossem), tum, cum mihi actio danda
esset in diem circiter quartum aut quintum, impetum fecerunt in
aedes meas istius frater et iste, trierarchiae nomine opes mecum
permutaturi. Ac nomen quidem ille accommodabat, et erat is, qui
opes permutaret, Thrasylochus: res vero ipsa et totius rei admini-
stratio istius erat. Ac primum fores aedium, ut quae iam sui iuris
ratione permutationis factae essent, diffiderunt: deinde cum soror
etiam mea tum intus esset, puella adhuc, coram virguncula obscoe-
na locuti sunt et talia, qualia id genus hominum solet (nec enim
ego me unquam adduci sinam, ut quicquam tum dictum apud vos
referam), ac matrem et omnes nos fandis et infandis conviciis pro-
sciderunt. Quod vero gravissimum est, et iam non dictum, sed fa-
ctum: quasi suum negotium ageretur, tutores iudicio liberarunt.
Haec, quamquam vetera, quosdam tamen e vobis recordari pu-
to: tota enim civitas illam permutationem, et illius temporis in-
sidias, et petulantiam istorum cognovit. Atque ego, tum omnino
destitutus ope amicorum et admodum adolescentulus, ut ne his,
quae apud curatores habebam, privarer (cum me recepturum ex-
spectarem non tantillum, quantum recuperare potui, sed tam multa,
quam multis me fraudatum esse noram), do istis viginti minas,
quanti Trierarchiam locarant. Ac illorum illius temporis in me in-
iuriae hae sunt. Postea vero, dicta illi die ob maledicta, absentem
damnavi (nec enim ad iudicium venit): cumque iudicatum non sol- 344
visset, nihil rerum eius, quod mihi licebat, unquam attigi. Rursus
dicta illi die unde vi, nunquam hactenus in hunc usque diem im-
petrare actionem potui: tot technis et causis subinde inventis iste
tergiversatur. Ac ego quidem ita verecunde iudicio, legibus omnia
mihi censeo facienda: iste autem, ut vos auditis, petulanter non
mihi tantum et meis, sed et tribulibus meis insultandum putavit
propter me. Haec ut a me vere dici constet, voca mihi testes, ut
sciatis, priusquam auctoritate legum veteres eius iniurias ulcisci pos-
sem, me aliis ab eo, quales audistis, esse contumeliis oneratum.

TESTES.

Callisthenes Sphettius, Diognetus Theoriscus, Mnesitheus Alopecensis, scimus, Demosthenem, cui testimonium dicimus, Midiae diem dixisse unde vi, ei, qui nunc ab eo publico crimine accusatur: et iam octo annos illud iudicium elusisse Midiam, ac totius huius morae causam exstitisse, semper tergiversantem et procrastinantem.

De iudicio igitur, quod scelus, Athenienses, commiserit, audite, et spectate in singulis eius insolentiam et confidentiam. Illius enim iudicii (hoc dico, quo eum convici) fuit mihi arbiter Strato, Phalereus, homo pauper ille quidem et quietus, sed alioqui non improbus, ac potius omnino bonus: id quod miserum, non recte, imo perquam flagitiose, sed neque iure perdidit. Eo Stratone nobis arbitrante, cum tandem advenisset status dies, ac omnia constituta legibus peracta essent, ut dilationes, ut exceptiones, neque quic-

quam restaret amplius: primum me precatur, ut arbitrium differrem: deinde, ut in posterum diem reiicerem: tandem, quod nec ego consentirem, neque se iste sisteret, et iam advesperasceret, Midiam damnavit. Crepusculo autem et tenebris ingruentibus venit Midias ad praetorium, et praetores exeuntes deprehendit Stratonemque abeuntem, qui iam in reum absentem pronuntiarat: ut ego e quodam, qui interfuit, comperi. Primum igitur persuadere Stratoni conatur, ut sententiam damnatoriam in absolutariam converteret, utque praetores scripturam mutarent, et quinquaginta drachmas se illis daturum paciscitur. Qui cum eam rem moleste ferrent,
345 ac neutri eo se adduci paterentur: comminatus, multisque conviciis eos insectatus, digressus inde quid facit (operae pretium est spectare eius malitiam)? Cum arbitri sententiam dicta die rescindere vellet: iusiurandum non dedit, sed contra se ratam fieri sivit. Sic ad Novemviros absque iureiurando est relata. Et quia clam fraudem struere instituerat, observato arbitrorum die ultimo, qui mense Aprili aut Maio est, ad quem arbitrorum alius venit, alius non venit, consuli persuasit, ut sententiam ferret, contraque omnes leges, nullo viatore adscripto, nullis accusantibus, praesente nemine, loco movet atque ignominia notat arbitrum. Et nunc unus Atheniensium, quia Midias deserti vadimonii damnatus est, totius reipublicae commodis spoliatus, ac omni dignitate privatus est. Sic nec accepta iniuria diem dicere, nec arbitrum esse Midiae, denique nec eadem ire via, ut apparet, tutum est. Sic autem hoc negotium vobis considerandum est animoque reputandum, quid tandem sit, qua tam atroci affectus iniuria Midias ab homine cive tantum exigere pro factis supplicium studuerit. Quodsi re vera quid intolerabile atque immane fuerit, veniam meretur: sin tale nihil, spectate scelus et crudelitatem, qua in omnes obvios grassatur. Quid est igitur, quod sit perpessus? Magno scilicet iudicio damnatus fuit, et tanto, ut tota re familiari privaretur? At mille drachmarum duntaxat lis erat. Omnino: sed mordet etiam hoc, inquiet aliquis, cum per iniuriam iudicatum solvendum est. An usu ei venit, ut, cum statum diem praeterisse ignoraret, afficeretur iniuria? Imo illo ipso die cognovit: idque maximo argumento est, hominem illum nihil iniuste fecisse. Iste vero drachmam nondum ullam solvit. Sed de hoc posterius. Atqui licebat ei profecto referre causam ad iudices, et defendere, iudicium esse nullum, ac mecum experiri, cum quo ab initio res ei fuerat. Sed hoc noluit, et ne Midias definito legibus decem minarum iudicio periclitaretur, cui se non stitit (quod factum oportuit, quo, si deliquisset, poenas daret: sin minus, absolveretur): civem Atheniensem dignitate spoliari oportet, negata omni venia, omni defensione, omni aequitate: quae etiam palam convictis iniuriarum conceduntur omnia. Postquam autem in ordinem coëgit, quem voluit, et vos hoc ei condonastis, suumque impudentem animum, quo talia consilia nectit, explevit: num illud fecit, ut iudicatum solveret, propter quod hominem perdidit? At ne teruncium quidem in hunc usque diem: potiusque actione unde

vi postulari non recusat. Alter igitur, ignominia notatus propter nostras rixas, periit: alter, cui mali nihil quicquam accidit, sursum deorsum leges, arbitros, omnia, quae libido tulerit, versat, ac sen- 346 tentiam latam in arbitrum, quam reo non vocato per insidias elicuit, ipse sibi ratam fecit: qua vero ipse mihi tenebatur, vocatus, sciens, vadimonium deserens irritam facit. Atqui si iste tanta poena dignos iudicat eos, a quibus absens damnatur: quas poenas istum dare vobis oportebit, ita manifeste leges vestras per contumeliam violantem? Nam si ignominia, si legum, si iudiciorum, si rerum denique omnium privatio illius iniuriae digna poena est: contumeliae certe parva erit, meo quidem iudicio, mors. Ut autem vera me dicere constet, voca mihi harum rerum testes, et arbitrorum recita legem.

TESTES.

Nicostratus Myrrhinusius, Phanias Aphidnaeus, scimus, Demosthenem, cui testimonium dicimus, et Midiam, qui a Demosthene accusatur, cum ob maledicta diem illi dixisset, sumsisse arbitrum Stratonem, et, quum vadimonii dies lege praefinita adesset, Midiam apud arbitrum se non stitisse, sed deseruisse vadimonium. Damnatum igitur Midiam absentem scimus conatum esse persuadere Stratoni arbitro et nobis, qui temporibus illis Novemviri eramus, ut arbitrium rescinderemus, drachmis quinquagenis promissis: quod ubi recusavimus, nobis minitatum insuper discessisse. Ob hanc caussam scimus, Stratonem a Midia insidiose circumventum, et contra omne ius et aequitatem ignominia notatum esse. Recita etiam arbitrorum legem.

LEX.

Si qui de privatis contractibus litigarint, et arbitrum sumere voluerint quemcunque: eis liceat sumere quemcunque voluerint arbitrum. Quodsi communiter voluerint, acquiescant in eius sententia, neque ab hoc in aliud iudicium eadem crimina deferant: sed quae ab arbitro iudicata fuerint, rata habento.

Age, voca etiam Stratonem ipsum, eum, qui talia pertulit: stare enim ei profecto licebit. Hic, Athenienses, pauper fortassis est, improbus non est. Qui cum civis sit, et omnes expeditiones 347 iuvenis obierit, neque sceleris quicquam admiserit: nunc tacitus adstat, non aliis modo communibus bonis spoliatus, sed loquendi etiam lamentandique potestate: ac iurene an iniuria haec sibi acciderint, ne id quidem apud vos audet exponere. Et haec a Midia perpessus est et a Midiae opibus atque insolentia ob paupertatem solitudinemque suam et ordinem plebeium: qui, si, legibus contemtis, quinquaginta drachmis ab isto acceptis damnatoriam sententiam in absolutoriam mutasset, iam honoribus fungeretur, et, sine ullo malo, aequo iure cum reliquis civibus frueretur. Sed quia iustitiam pluris fecit quam Midiam, et leges magis timuit quam istius minas: ob haec in tantam et talem calamitatem ab isto est

coniectus. Vos igitur hominem ita crudelem, ita inhumanum, tantum supplicium pro his exigentem, in quibus iniuriam sibi esse factam duntaxat dicit (nec enim facta illis fuit iniuria), hunc, inquam, in civium aliquem contumeliose palam insultantem, absolvetis? hunc, qui neque festi, neque sacrorum, neque legis, nec alterius rei ullius rationem habet, non condemnabitis? non in eo exemplum statuetis? Ecquid dicetis, Iudices? Quam, obsecro vos, aequam excusationem habituri estis, aut honestam? Eam scilicet, esse petulantem et improbum? Nam haec certe vera sunt. Sed odio prosequendi, Iudices, vobis sunt potius tales, quam servandi. Num quia dives? At hanc fere causam esse iniuriarum eius et petulantiae reperietis. Quare occasio haec et facultas, propter quam ita insolescit et grassatur, adimatur ei potius, quam propter eandem conservetur. Magnam enim pecuniam in hominis confidentis et improbi manu relinquere idem est, ac ensem illi porrigere, quo iugulemini. Quid restat igitur? Ut vos eius miserescat scilicet? Nam filiolos adducet, et lamentabitur, et eorum precibus se donari petet: hoc enim est reliquum. Atqui nostis hoc profecto, qui indigne malo aliquo conflictantur, cui ferendo sint impares, eorum moveri misericordia oportere: non istorum, qui dant perpetratorum scelerum poenas. Ecquem isti iure moverent, qui videat, istum huius filiis nihil esse motum? qui praeter mala caetera calamitati patris nullam adhiberi posse medicinam sciunt. Nec enim inflicta illi mulcta est, qua dissoluta pristinam recuperare dignitatem liceat: sed ita simpliciter impetu iracundiae et contumeliae Midianae est ignominia notatus. Cuius ergo ferocitas comprimetur et frangetur audacia? cui tandem opes, propter quas iste haec facit, eripientur, siquidem isti tanquam calamitoso vos misericordiam tribuetis? Sin pauper aliquis, scelere nullo obligatus, in summas ab isto miserias per in-
348 iuriam est coniectus, huius vicem nihil irascemini? Absit. Neminis enim miserendum est, qui neminis miseretur: neque quicquam illi veniae dandum, qui veniam dat nemini. Nam ego quidem ita sentio, mortales omnes in hac sententia esse, ut existiment, oportere unumquemque ex tota sua vivendi ratione quasi stipem quandam ad degendam vitam colligere: non eam tantum, quam colligunt et quam explent aliqui, sed aliam etiam, qualem ego. Ea quae est? Aequum me comemque praebeo erga omnes, sum misericors, beneficus in multos. Omnes decet tali homini eadem tanquam tributum pendere, si quando vel occasio vel necessitas inciderit. Alter iste quis? Violentus, qui tum neminis miseretur, tum neminem hominem esse putat. Eadem haec vectigalia isti apud singulos reposita esse decet. Tu igitur, qui talem collectam expleveris, dignus es, qui ipse nunc eandem recipias. Arbitror equidem, Athenienses, etsi praeterea nihil accusandum in Midia haberem, nec ea, quae dicenda restant, superiorum criminum atrocitatem superarent: iure vos ex his, quae diximus, eum condemnaturos et capite litem aestimaturos. Non tamen hic rei finis fuit: neque mihi plura, quae subiiciam, defutura sunt. Tantam iste mihi accusandi sui copiam suppeditavit. Quod

igitur desertorum ordinum actionem contra me machinatus est, et, qui id faceret, mercede conduxit inquinatum illum et nimis expeditum Euctemonem pulvisculum, praetermitto. Nec enim sycophanta ille mihi negotium facessit, nec iste ullam ob aliam causam conduxit, nisi ut ante statuas heroum exstaret, omnesque viderent: Euctemon Lusiensis accusavit Demosthenem Paeaniensem desertorum ordinum. Ac mihi videtur illud, si quo modo licuisset, libenter adscripturus, se a Midia conductum accusare. Sed haec omitto. Nam quo ipse iudicio, actione omissa, infamem sese reddidit, de eo mihi non opus est alio iudicio, sed hac ultione sum contentus. Quod vero, Athenienses, et acerbum, et miserandum, et commune, mihi quidem piaculum, non scelus, admissum esse ab eo videtur: id iam dicam. Nam afflicto et aerumnoso Aristarcho, Moschi filio, cum malum et grave crimen obiiceretur, primum, Athenienses, in foro obambulans impios et non ferendos de me sermones spargere audebat, me illius facinoris esse auctorem. Quibus rebus cum nihil proficeret, accedens ad eos, qui eum caedis eius insimulabant, peremti necessarios, pecuniam pollicebatur, si me illius criminis accusarent. Nec ab eo conatu vel religio, vel ius et fas, vel quicquam eum aliud impediit atque deterruit: nec illorum puduit, a quibus ista petebat, si tale ac tantum crimen in aliquem insontem conii- 349
ceret. Sed cum hunc unum sibi quasi limitem praefinisset, ut me tolleret e medio: nihil praetermittendum esse duxit. Quasi vero oporteat, qui contumeliis et iniuriis ab eo oneratus ultionem flagitat nec reticet, eum exterminatum tolli e medio nec usquam respirare, quin et desertorum ordinum reum peragi, et caedis accusari, ac tantum non palo affigi. Quodsi haec fecisse convincetur praeter ea, quibus in aedilitate me exagitavit: quam iure misericordiam a vobis, quam veniam consequetur? Nam ego quidem his machinationibus interfectorem meum exstitisse illum iudico, ac tum quidem Bacchanalibus ornatum et corpus sumtusque meos laesisse: nunc vero his, quae moliebatur et struebat, tum illa, tum caetera omnia, tum urbem, tum familiam, tum ius honorum, tum fortunas, tum spes. Nam si unae eius insidiae successum habuissent: omnibus his fuissem spoliatus ego, nec domi sepeliri mihi licuisset. Quamobrem, Iudices? Quod, si cui eo, quod contra omnes leges iniuriis et contumeliis agitatus a Midia opem iudicum et fidem implorarit, haec et huiusmodi alia perpetienda erunt, adorare iniurios et contumeliosos, quemadmodum fit apud Barbaros, non ulcisci, consultissimum fuerit. Atque ut me vera dicere, et haec ab insano et impudente isto caeteris esse facinoribus adiecta constet, voca mihi harum rerum testes.

TESTES.

Dionysius Aphidnaeus, Antiphilus Paeaniensis, sublato Nicodemo, cognato nostro, violenta morte ab Aristarcho, Moschi filio, reum caedis agebamus Aristarchum. Ea re Midias animadversa, qui nunc accusatur a Demosthene, cui nos testimonium dicimus, nos

data pecunia tentabat, ut, omisso et liberato Aristarcho, Demostheni iudicium caedis intentaremus.

Cape mihi iam etiam legem de muneribus. Interim vero, Athenienses, dum iste legem profert, volo pauca ad vos dicere: precatus a vobis omnibus per Iovem et deos, Iudices, ut omnia, quae audietis, sic audiatis, ut cum animis vestris cogitetis, quidnam vestrum aliquis, si talia perpessus esset, fecisset, quantaque indignatione factam sibi iniuriam vindicandam censuisset. Nam ego graviter tuli equidem contumelias in munere obeundo mihi factas: sed
350 multo etiam gravius, Athenienses, ea, quae secuta sunt, maioreque cum indignatione tuli. Quem enim omnino finem esse dixeris improbitatis aut etiam summae impudentiae et crudelitatis et contumeliae, si quis, postquam aliquem multis, hercule, non ferendis iniuriis agitarit, illas adeo non emendet mutatasque velit, ut multo etiam atrociora insuper designet, nec opibus ad ea utatur, quibus sine cuiusquam offensa suis ipse commodis consultat, sed ad contraria magis, per quae, aliquo iniuste eiecto et contumeliis onerato, copiis et abundantia divitiarum ipse beatus videatur? Haec autem, Athenienses, iste in me omnia designavit: quem et falso crimine caedis reum fecit, quod in me non cadebat, ut res ipsa declaravit: et desertorum ordinum accusavit, tribus ipse ordinibus desertis: et rerum Euboicarum (nam hoc paene omisissem) a Plutarcho hospite atque amico suo gestarum culpam in me transferre conatus est, antequam constaret inter omnes, Plutarchum auctorem esse: denique cum sortito mihi senatorius ordo decerneretur et de me censura fieret, accusavit ita, ut in summas angustias redigerer. Nam non modo atroces iniurias mihi factas ulcisci non licebat: sed periculum etiam erat, ne alienorum scelerum poenas darem. Quae cum ego ferrem, et hoc, quo recenseo, modo agitarer, quamquam nec omnium desertissimus, neque nimis pauper atque inops, quid agere debeam, Athenienses, non invenio. Si quid enim etiam hac de re iam dicendum est: non pari aequoque iure, Athenienses, vivimus cum opulentis nos tenuiores, non vivimus, non: sed et dilationes sistendi se iudicio, quas ipsi volunt, eis conceduntur, et iniuriae istorum obsoletae iam et frigidae ad vos perveniunt: nos autem reliquum vulgus, si quid contigit, recentibus adhuc delictis in iudicium adducimur, et testes istis in promtu sunt, et advocati omnes expediti contra nos. Mihi vero nec vera testari velle quosdam cernitis. Et haec quidem cum lacrymis dixerit aliquis, opinor. Sed legem mihi recita, quemadmodum coeperam. Recita.

LEX.

Si quis Atheniensium ab aliquo acceperit, aut ipse alteri dederit, aut pollicitis aliquos corruperit ad nocendum populo, atque etiam, si idem per civem aliquem modo machinationeve quacunque fecerit: ignominiosus esto, tum ipse, tum liberi, tum quicquid eius est.
351 derit

Iste autem tam est homo impius et pollutus, ut tum dicere,

tum facere quidvis pensi nihil habeat, neque distinguat, verumne sit an falsum? amicum oppugnet an inimicum? et si qua sunt alia eiusmodi: ut me, quem homicidii criminatus fuerat, tanto scelere obiecto, nihilominus pro feliciori senatus ingressu rem divinam facere, et sacrificare, et victimas ferire siverit pro vobis totaque republica: idemque non prohibuerit, quo minus spectaculi princeps in honorem Nemei Iovis commune pro republica spectaculum celebrarem: praetereaque permiserit, ut sacerdos venerandis deabus deligerer ex omnibus Atheniensibus cum duobus collegis, victimasque ferirem. Numquid igitur, si punctum duntaxat aut umbram eorum, quae in me machinabatur, ostendere potuisset, haec concessisset? Ego quidem non opinor. Itaque his rebus evidenter convincitur, id eum sibi studio habuisse, ut me per libidinem et petulantiam patria eiiceret. Sed cum id facinus, quoquo se verteret, nullo modo in me derivare posset: aperte iam, me relicto, Aristarchum criminabatur, atque, ut caetera taceam, senatu ea de re coacto et deliberante, iste progressus: Ignoratis, inquit, rei veritatem, o Senatores, et, cum homicidam habeatis (Aristarchum intelligens), tempus teritis, et inquiritis, et nugas agitis. Non eum occidetis? non in aedes facietis impetum? non comprehendetis? Haec dicebat scelerosum istud caput et impudens, cum pridie fuisset ab Aristarcho egressus, itaque eius consuetudine, ut alius quispiam, usus, cum ille, rebus suis secundis, omnium acerrime a me contendisset, ut cum isto redirem in gratiam atque transigerem. Quae si ita dicebat, ut Aristarchum eorum aliquid, propter quae periit, designasse existimaret, fidemque verbis accusatorum adhibebat: ne tum quidem sic decuisset. Moderata enim amicorum poena haec est, si quid atrocius designasse videantur, ab illorum consuetudine deinceps te segregare: ulcisci autem et persequi, laesis atque inimicis relinquitur. Sed hoc ei sane condonemus. Sin autem collocutum cum eo et sub eodem tecto versatum esse, tanquam omnis criminis experte, constabit, illa vero dixisse atque obiecisse calumniandi mei causa: nonne decies, vel decies millies potius iure meritoque occidetur? Atque me vera dicere, et, pridie quam haec loqueretur, istum accessisse et sermonem contulisse, postridieque iterum (quid vero ad summam istam impuritatem addi potest, Athenienses) domi illum convenisse, et iuxta assidentem, dextra iniecta, praesentibus 352
multis, post ista verba in senatu, quibus Aristarchum ut homicidam detulerat gravissimeque criminatus fuerat, adiurantem, exitium ipsum sibi imprecantem, si quid de illo mali dixisset, nec reformidasse periurium, quamvis eius rei conscii adessent, ac per eum studuisse redire mecum in gratiam, uti constet, etiam horum eos, qui interfuere, testes vobis cito.

[TESTES.]

Nonne vero indignum facinus est, Athenienses, ac potius impium, asserere, homicidam esse eundem, ac rursus, id se non dixisse, eiurare? cui caedem obiecerit, cum illo sub eodem versari

tecto? Quodsi ego istum dimisero, vestro in istum praeiudicio deserto, nihil delinquo, si diis placet: sin ius meum persequor, ordines deserui, caede sum pollutus, me tolli oportet e medio. Ego vero contra sentio, si istum dimisissem, me relicturum fuisse iustitiae ordinem, mihique iure diem homicidii dicendum: nam id si fecissem, non utique vivere me decuisset. Ut igitur haec quoque vere a me dici constet, etiam horum voca mihi testes.

TESTES.

Lysimachus Alopecensis, Demea Suniensis, Chares Thoricius, Philemon Sphettius, Moschus Paeaniensis, quibus temporibus Aristarchus, Moschi filius, apud senatum est delatus de occiso Nicodemo, scimus Midiam, qui a Demosthene, cui testimonium dicimus, accusatur, ad senatum ingressum dicere, non alium ullum esse Nicodemi interfectorem quam Aristarchum, qui id facinus suis manibus perpetrasset, consiliumque dedisse senatui, ut, in Aristarchi aedes facto impetu, eum comprehenderent. Haec autem ad senatum dicebat, quum pridie cum Aristarcho et nobiscum esset coenatus. Scimus porro, Midiam, ut a senatu recesserat et ea verba dixerat, denuo ad Aristarchum ingressum, illique, sic iniecta dextra, cum devotione sui capitis iurasse, nihil se in senatu mali de eo dixisse, atque ab Aristarcho petiisse, ut sibi Demosthenem reconciliaret.

353 Quid igitur addi potest? Quae istius similis fuit aut fieri potest improbitas? qui hominem calamitosum, a quo nulla re laesus fuerat (omitto amicum), simul et calumniandum censuit et orandum, ut se apud me in gratia poneret, eaque egit et sumtus fecit in hoc, ut una cum illo me quoque per iniuriam eiiceret civitate. Istum igitur talem morem et machinationem, Athenienses, ut, qui sibi factas iniurias iure ulciscuntur, pluribus etiam afficiantur malis, non quidem graviter et iniquo animo ferre me, vos autem reliquos negligere decet. Minime profecto id committendum est: sed pariter omnes irasci debetis, illud reputantes et considerantes, iniuriis accipiendis, o Athenienses, maxime opportunos esse nostrum pauperrimos quosque et infirmissimos: inferendis autem, sic ut non modo facinorum poenas ipsi non dent, sed etiam aliquos mercede conducant, qui vicissim negotia facessant accusatoribus, paratissimos et expeditissimos esse homines petulantes et pecuniosos. Non igitur negligi talia debent: neque eum, qui metu sui et terrore prohibet, quo minus a se iniuriarum, quae alicui nostrum factae fuerint, poenae expetantur, aliud facere censendum est, quam aequalitatis et libertatis societatem nobis ereptum ire. Nam ego quidem fortassis atque alius quispiam falsum crimen atque calumniam repulerimus, non statim consternati et afflicti: vos autem reliqui e populo quid facietis, nisi exemplum statueritis, quo deterreantur omnes a divitiis in tales abusus convertendis? Ubi rationem reddideris, iudiciumque subieris, quibus de rebus accusaris, tum vindicandum in eos, qui falsum in te crimen iecerint, ac tum, si quis te deliquisse viderit, non est tollendus e medio, neque, ubi falsa

crimina obieceris, conandum, ut sine iudicio absolvaris, aut poenas infligi tibi, aegre ferendum: sed ante cavendum est, ne petulanter quicquam committas. Quas igitur iniurias et contumelias tum corpore meo, tum in aedilitate perpessus, quibus et quam variis insidiis appetitus, quibus malis oneratus, tandem evaserim, audivistis, Athenienses, quamquam multa praeterii: nec enim explicari facile fortassis omnia queant. Sic autem se res habet. Nullum est facinorum omnium, quod ad me solum attineat. Nam in iis, per quae chorus violatus est, tribus nostra, decima vestrum pars, una est violata: iniuriis et insidiis mihi factis leges, quarum praesidio unusquisque vestrum salvus est: praeter haec omnia vero deus ille, cuius ego aedilis eram, et religionis, quaecunque illa est, maiestas et divinitas una laesa est. Decet igitur eos, qui pro atrocitate facinorum de isto poenas sumere volunt, non ita modo irasci, quasi de nobis tantum agatur: sed quasi eadem opera leges et deus et 35 respublica et ego, omnes denique violati simus, sic exigere supplicium. Istius porro adiutores et advocatos non patronos esse tantum, sed approbatores etiam facinorum istius existimabitis. Quodsi, Athenienses, sobrium et moderatum erga alios Midias se gessisset, neque reliquorum civium ullum laesisset, atque in me solum adeo petulans et violentus exstitisset: primum equidem id infelicitati meae tribuissem, deinde vererer, ne iste, reliquae suae vitae moderatione et humanitate ostensa, ea re id consequeretur, ut impune ferret iniurias mihi factas. Nunc tot eius exstant in multos vestrum edita facinora et talia, ut, hac sollicitudine liberatus, contra magis timeam, ne, ubi audieritis, alios ab eo multa et atrocia esse perpessos, talis aliqua cogitatio vobis incidat: Quid tu igitur, non gravioribus quam alii affectus iniuriis, indignaris? Omnia quidem istius facinora neque ego vobis exponere queam, neque vos audienda censeatis: nam tametsi nobis aqua geminetur et istius ad eam, quae mihi data est, addatur, non tamen sufficeret. Quae vero maxima sunt et evidentissima, haec dicam, vel illud potius faciam: legam vobis, quos mihi ipsi confeci, omnes commentarios. Dicam vero primum id, quod vobis audire placuerit: deinceps alterum et reliqua eodem modo, quoad audire volueritis. Sunt autem scelera omnis generis, iniuriae contumeliaeque multae, in familiares maleficia, commissa in deos piacula: neque locus ullus est, in quo istum non morte digna commisisse multa inventuri sitis.

COMMENTARII FACINORUM MIDIAE.

Quam multa igitur, Athenienses, perpetuo in obvium quemque commiserit, haec sunt aliaque multa, quae praeterii: nec enim semel quisquam referre queat ea, quae iste petulanter atque assidue longo totius vitae tempore perpetravit. Est et operae pretium videre, quantos iam animos ei fecerit horum facinorum omnium impunitas. Nec enim putavit, ut mihi videtur, illustre, aut animosum, aut morte dignum esse, quicquid unus aliquis cum uno egerit: sed, nisi totam tribum et senatum et gentem probris affecisset, 35

et multos vestrum simul exagitasset, vitam sibi acerbam fore putavit. Ac caetera quidem, cum infinita dicenda haberem, taceo: sed de equitibus, qui Arguraeae expeditionis commilitones ei fuerunt, scitis utique omnes, quales conciones apud vos habuerit Chalcide reversus, quum accusaret ac diceret, illum exercitum cum ignominia reipublicae exivisse: et quibus conviciis propter eos Cratinum, qui nunc ei, ut audio, patrocinabitur, propterea fuerit insectatus, meministis. Eum igitur, qui tam multorum civium simul tantas inimicitias et odia suscipere de nihilo non dubitat, quanta improbitate et confidentia haec agere putandum? Atqui utrum, o Midia, dedecori sunt civitati, qui acie instructa et armis, quibus oportebat eos, qui hostibus occursuri essent, ornati, transfretarunt et se cum sociis coniunxerunt: an vero tu, qui in sortitione vota faciebas, ne tibi militandum esset, ac thorace nunquam induto, mulo vectus ex Argura Euboeae cum laenis et cymbiis et cadis, quae publicani pignerabant? Haec enim ad nos legionarios (nec enim ad eundem cum istis locum pervenimus) perferebantur. Ita si te propter haec derisit Archetion aut aliquis alius, omnes agitasti? Nam si illa fecisti, quae de te socii equites iactabant, et tu de te dici querebaris; iure male audiebas: etenim et illos et hos et totam civitatem iniuriis et probris afficiebas. Sin te tale nihil designantem quidam confixerunt, de te mentientes, reliquique milites illos non obiurgabant, sed tua infamia laetabantur: perspicuum est, te visum esse propter reliquae tuae vitae petulantiam talia maledicta commeruisse. Maius igitur habere modestiae studium te decuisset, non illos calumniari. Tu vero minitaris omnibus, exagitas omnes, postulas, ut alii, quid tu velis, considerent: ipse, quid sine molestiis aliorum facere possis, non consideras. Iam quod indignissimum est et maximum, meo quidem iudicio, petulantiae signum, tot homines, o nefarium caput, tu simul in concione accusabas: quod quis alius non horruisset? Iam caeteris hominibus in iudicium adductis, Iudices, unum atque alterum crimen obiici video, atque illis tales excusationes abunde suppetere: «quis vestrum talis noxae mihi conscius est? quis vestrum talia me facere vidit? Non ita est, sed in me isti ex inimicitiis mentiuntur: falsis testimoniis oppugnor» et eius generis alia. Isti vero contrario modo res sese habent. Vos omnes
356 enim scire arbitror mores eius et petulantiam vitaeque insolentiam, et iamdudum plerosque mirari existimo, cur quaedam, quae ipsi norunt, nunc ex me non audierint. Multos etiam iniuriis oneratos nec pro testimonio dicere velle omnia video, quae ab isto sunt perpessi, cum violentiam istius et importunitatem videant atque opes, quae potentem et metuendum nefarium istum efficiunt. Nam quod auctoritate divitiisque pollens improbus est et petulans eo, quasi propugnaculum quoddam habet contra subitos vindictae insultus. Sed si ei res familiaris adimatur: fortasse fiet in posterum modestior, posteaque minoris putabitur quam omnium minimus apud vos. Frustra enim conviciabitur et clamitabit: si quid admiserit, eadem, qua nostrum aliquis, poena afficietur. Nunc prae

sidiis eum niti videmus Polyeucti, Timocratis, Euctemonis, nequissimi hominis. Tales quosdam satellites secum habet, et praeter hos alios, testium constitutam sodalitatem, aperte quidem non adversantium nobis, sed tacite mendacia facillime nutu comprobantium: quos, me dius fidius, nihil ab isto emolumenti capere puto. Sed in hoc artificio exercitatissimi sunt, Athenienses, ut cum divitibus se coniungant, his adsint, testimonium dicant. Sunt autem ista omnia, opinor, terribilia caeteris vobis, per sese rerum suarum, ut quisque potest, satagentibus. Qua etiam de causa vos convenitis, ut, quibus singulatim unusquisque vestrum est inferior, sive amicis, sive opibus, sive aliqua re simili, illorum singulis congregati sitis superiores, eorumque ferociam coërceatis. Iam fortasse talis etiam ad vos aliqua oratio perferetur: Quid igitur, si ille haec et haec perpessus est, cur me non ultus est? cur item? alio fortasse quopiam e laesis nominato. Ego vero, quibus de causis opitulari sibi quisque negligat, omnes vos scire arbitror. Nam et occupationes, et studium tranquillitatis, et infantia, et inopia, causae denique infinitae sunt: non tamen decere arbitror, istum talia nunc afferre, sed ab obiectis criminibus alienum et purum esse sese ostendere: quod si nequeat, propterea multo magis exitio esse dignum. Nam si tam potens est, ut, talibus factis, nemo nostrum iudicio cum eo agere aut eius iniurias ulcisci possit: nunc, vindicta publica postquam constrictus tenetur, ab omnibus nomine omnium est puniendus, tanquam communis hostis reipublicae. Fertur aliquando fuisse in hac urbe, veteris illius felicitatis temporibus, Alcibiades. Qui quibus et quantis in populum beneficiis collatis, considerate, quaeso, quomodo a maioribus vestris fuerit tractatus, posteaquam omnem 357
grassandi licentiam sibi sumendam censuit? Neque haec eo dico, quod Alcibiadi Midiam comparatum velim (non ita sum demens, nec attonitus ego), sed ut sciatis vos, Athenienses, et statuatis, nullam neque esse, neque futuram esse vel familiam, vel opulentiam, vel potentiam, quae populo, coniuncta cum insolentia et iniuria, sit ferenda. Nam is paternum genus ab Alcmaeonidis ducere perhibetur, quos aiunt mota pro libertate populi contra tyrannos seditione actos esse in exsilium, et pecuniam Delphis mutuatos liberasse civitatem, Pisistrati filiis eiectis: maternum ab Hipponico, quae familia et ipsa optime de populo saepenumero merita est. Neque ille haec a maioribus duntaxat acceperat: sed et ipse pro populo correptis armis bis Sami, tertio in hac ipsa urbe suo corpore suam benevolentiam, non pecuniis aut verbis, patriae probavit. Praeterea equestribus Olympiae certaminibus et victoriis atque coronis ornatus fuit: optimus item imperator et summus, ut aiunt, orator ille habebatur. Sed nihilominus illis temporibus maiores nostri ob nihil horum se ab illo vexari contumeliose passi sunt: sed exsilio mulctatum eiecerunt. Et quamvis Lacedaemoniorum opes magnae tum essent: tamen et Deceleam contra se muniri, et naves intercipi, omnia denique tolerarunt, quidvis invitos pati praestabilius esse putantes, quam volentes concedere, ut vexarentur. Sed

quae tandem illius tanta fuit iniuria, quantarum iste nunc est convictus? Taureae aedili alapam dedit? Sit ita sane: sed aedilis aedili id fecit, nondum hac lege (nam eo tempore lata nondum erat) violata. Pictorem Agatharchum in vincula coniecit? (nam et haec dicunt) At id delinquentem eum deprehenderat, ut aiunt, quod ne criminis quidem obiici loco debet. Mercuriales statuas mutilavit? Omnia quidem impia facta eadem severitate sunt vindicanda: sed sacra prorsus abolere, est, in quo a mutilatione statuarum differat. Atqui iste facinoris huius convictus est. Conferamus igitur, quis iste sit, et quibus ista fecerit. Proinde praeterquam quod inhonestum est, neque licitum, Iudices, ne fas quidem esse vobis, talium virorum posteri cum sitis, existimate, ut hominem improbum et violentum et contumeliosum et omnis dignitatis expertem, posteaquam vestrae potestati subiectus est, quisquam aliqua venia vel humanitate vel misericordia dignetur. Id enim qua de causa fieret?
358 Propter gesta imperia? At ne per se quidem miles est ullius pretii, nedum aliorum imperator. Eloquentiae gratia? Qui publice nihil unquam boni dixit, privatim omnes homines maledictis insectatur. Ob nobilitatem generis, me dius fidius? Et quis vestrum nescit, occultos tanquam in tragoedia istius natales? cui duo maxime contraria contigerunt. Nam vera mater, quae eum pepererat, omnium mortalium sapientissima: quae esse videbatur et adscititia, mulierum omnium stolidissima fuit. Illud argumento est, quod illa statim natum vendidit: haec, cum eodem pretio meliorem parare licuisset, istum emit. Proinde propter hoc bonis ad se nihil attinentibus potitus et patriam consecutus, quae maxime civitatum omnium legibus regitur, nullo certe modo has ferre, neque hisce uti potest: sed natura vere barbarica et diis inimica trahit et cogit et prodit eum iis, quae habet, tanquam alienis (sicut illi revera sunt) utentem. Cum autem facinora tot et tanta in istius furiosi et impudentis vita emineant: quidam me aggressi, Iudices, ex familiaribus eius hortati sunt, ut desisterem atque actionem omitterem. Quód cum mihi non persuaderent: istum multa eaque atrocia commisisse, suorumque facinorum iure quasvis poenas daturum, negare non audebant, sed huc se recipiebant: «Esto, sit iam convictus et condemnatus: quam ei mulctam irrogaturos esse iudices putas? Non vides, eum abundare opibus, instructasque triremes aliaque munera obita allaturum? Provideto, ne is se redimat et, longe minore in aerarium coniecta pecunia, quam quantam tibi pollicetur, te derideat.» Ego vero primum nihil putidum et abiectum a vobis exspecto, nec existimo, vos litem illi minoris aestimaturos, quam, qua mulcta iste soluta, contumeliosus esse desinat: quae praestantissima fuerit, mors: proxima, bonorum omnium publicatio. Deinde quod ad obita munera et triremium instructionem atque eiusmodi sermones attinet, sic sentio: si hoc, Athenienses, est servire reipublicae, apud vos in omnibus concionibus atque ubique locorum inculcare: Nos hi sumus, qui obeamus munera: nos primi vobis tributa pendimus: nos divitiis abundamus: haec, inquam, dictitare, si

est servire reipublicae, fateor, exstitisse Midiam omnium civium splendidissimum: occidit enim fastidio in concionibus omnibus, et aures obtundit hisce ingerendis. Sin considerandum est, quae revera illa munera sint, quae iste obit: ego vobis exponam. Videte igitur, 359
quanta aequitate sim cum eo acturus, ad me facta collatione. Iste, Athenienses, natus annos quinquaginta circiter aut paulo minus, nihilo plus vobis praestitit quam ego, qui annum ago alterum et trigesimum. Ac ego illis fui temporibus trierarchus, statim pueritiam egressus, quibus bini triremem instruebamus, et sumtus omnes e privatis aedibus promebamus, et naves ipsi complebamus. Iste autem cum id aetatis esset, qua ego nunc, nondum quicquam reipublicae praestare coeperat: sed tum demum rem attigit, cum primum vos ducentos et mille attributos fecistis, a quibus talentum exigentes talento trierarchias locant isti. Deinde et nautas et epibatas respublica suppeditat et armamenta praebet. Quare illorum quidam tam bona conditione sunt, ut, cum revera nihil impenderint, multum praestitisse videantur et a reliquis oneribus facti sint immunes. Age vero quid aliud? Tragoedis iste aliquando sumtus praebuit? Ego vero tibicinibus. Et hanc impensam illo sumtu multo esse maiorem, nemo profecto ignorat. Ac ego quidem nunc ultro, ille vero tunc aedilitate ob iudicium permutationis suscepta: pro quo nemo illi quicquam utique debet. Quid praeterea? Tribui epulum ego praebui et Panathenaea instruxi: iste neutrum fecit. Classis ego vobis in tributo conferendo princeps decennium fui, aeque ut Phormio, ut Lysithides, ut Callaeschrus et ditissimi quique: munificus non de opibus, quas habeo (nam tutoribus his fraudatus fui), sed de opinione relicti mihi patrimonii, quod, sumta virili toga, restitui mihi decuisset. Ac ego quidem sic egi vobiscum. Midias vero quomodo? Nondum vel hodie classis princeps factus est: patrimonii nulla parte a quoquam fraudatus, sed a patre multis opibus acceptis. Quis igitur est splendor, aut quaenam obita munera et praeclara istius munificentia? Equidem non video, nisi quis ea spectet. Aedes Eleusine tantas exaedificavit, ut omnibus illius loci domibus tenebras obducat: suamque mulierem ad Initia vehit, et si quo alio libuit, albis bigis Sicyoniis: et ipse cum tribus pedissequis aut quatuor per forum insolenter incedit, cymbia, rorantia pocula et phialas ita nominans, ut praetereuntes audiant. Ego vero, quae privati luxus gratia et copiarum parat Midias, haud scio, quid ea populo prosint: insolentiam vero illius, cuius hae res ei causa sunt, in mul- 360
tos et proximos quosque vestrum redundare video. Quare talia non semper honoranda sunt, neque admirationi vobis esse debent, neque splendorem hinc aestimare convenit, si quis magnifice aedificat, aut ancillas multas possidet, aut lautam supellectilem: sed is magnifaciendus est, qui talibus in rebus splendidus est et magnificus, quarum utilitas ad universos redit: quale nihil in Midia reperietis. Enimvero triremem civitati donavit. Hanc enim, satis scio, iactabit, et gloriabitur: Ego vobis triremem donavi. Sic igitur facitote. Si, Athenienses, reipublicae studio illam donavit, quae pro tali muni-

ficentia gratia habenda est, eam illi habete et referte, sed grassandi
ex libidine licentiam ne detis: nulla enim res aut meritum tantum
est, ut ea licentia propterea concedit debeat. Sin autem ob timidi-
tatem atque effeminatum animum hoc fecisse convincetur: ne fu-
cum vobis fieri patiamini. Id igitur quomodo cognoscetis? Ego et
hoc docebo, exorsus a principio. Res enim paucis expedietur,
tametsi altius repetita videatur. Largitiones apud vos primae factae
sunt in Euboeam. In horum numero non fuit Midias, sed ego: et
trierarchiae socius mihi fuit Philinus, Nicostrati F. Aliae deinde se-
cundae in Olynthum. Nec in horum numero fuit Midias. Hominem
autem munificum ubique suam declarare liberalitatem decuisset.
Nunc hae tertiae largitiones factae sunt. Ibi demum aliquid contu-
lit. Quomodo? Cum in senatu largitiones fierent, quamvis tum ad-
esset, nihil est largitus. Postquam vero nuntiabatur, obsideri mili-
tes Tamynis, et reliqui equites omnes, quorum iste unus erat, exire
senatusconsulto iubebantur: tum demum huius expeditionis metu
in proxima concione, etiam priusquam principes consedissent, lar-
gitus est. Qua autem re tam evidenter ostendi potest, ut nec ipse
negare ausit, expeditionis fuga, non studio liberalitatis, id esse fa-
ctum? Iis eius factis, quae postea secuta sunt. Nam primum, cum,
progressa concione et re disputata, non iam opus esse videretur
auxiliis equitum, et expeditio frigeret: non conscendit navem, quam
donarat, sed inquilinum illum misit, Aegyptium Pamphilum: ipse
hic haerens Bacchanalibus ea perpetravit, propter quae nunc accu-
satur. Postquam vero Phocion imperator equites Arguraeos ad suc-
cessionem arcessebat, et timidum atque exsecrandum istum fraude
agere constabat: tum, eo ordine relicto, in navem se coniecit, et,
quorum equitum apud vos praefectus esse voluit, cum iis non est
361 egressus. Quodsi quid in mari periculi fuisset, in terram nimirum
se contulisset. At non ita Niceratus, Niciae filius, gratiosus ille, or-
bus liberis, corpore prorsus debili: neque ita Euctemon, Aesionis,
neque Euthydemus, Stratoclis F. Nam horum nemo, ultro collata
trireme, expeditionem illam deseruit, sed navem illam muneris et
beneficii loco instructam dedit ad classem augendam: ubi vero lex
iubebat, ibi suis ipsi corporibus decernendum censuerunt. Alia Mi-
diae ratio fuit, equitum praefecti. Nam ordine legitimo deserto, id,
propter quod poenas dare debet reipublicae, in beneficii loco nu-
merabit. Atqui talem trierarchiam utrum, per deos, nundinationem
et exactionem et desertionem ordinum militiaeque fugam, et quic-
quid huius generis est, appellare potius conveniet, an munificen-
tiam et liberalitatem? Nam, cum nullo alio modo equestris expedi-
tionis immunitatem posset adipisci, istam excogitavit Midias novam
quandam equitatus nundinationem. Atque tum iterum, cum reliqui
trierarchi omnes, qui aliquid largiti erant, vos in reditu e Styris
comitarentur ac deducerent: solus iste comitatus non est, sed, vo-
bis neglectis, vallos et pecudes et fores ad se, et ligna ad argenti-
fodinae instructionem asportavit. Proinde quaestus privatus, non
onus publicum illa trierarchia homini spurcissimo fuit. Haec a me

vere dici, quamquam ipsi fere conscii estis, testes vocabo tamen.

TESTES.

Cleon Suniensis, Aristocles Paeaniensis, Pamphilus, Niceratus Acherdusius, Euctemon Sphettius, quo tempore cum tota classe e Styris huc renavigabamus, trierarchi eramus et ipsi, et Midias, qui a Demosthene nunc accusatur, cui nos testimonium dicimus. Cumque tota classis ordine incederet, et trierarchis imperatum esset, ne segregarent sese, donec huc appulissemus: Midias, classe relicta, nave autem lignis et vallis et pecudibus aliisque rebus quibusdam onerata, in Piraeeum appulit solus biduo post, nec sua praesentia cum aliis trierarchis classem ornavit.

Quodsi vero, Athenienses, quaecunque proferet atque statim apud vos insolenter iactitabit, ad eum modum ab eo impensa reipublicae et administrata essent, et non ita, ut ego demonstro: ne 362
sic quidem iniuriarum, quibus me affecit, propter merita in rempublicam ei danda esset impunitas. Nam ego novi multos, qui complura in vos et Midiae beneficiis multo ampliora contulerunt, alii classe victis hostibus, alii urbibus captis, alii multis et praeclaris reipublicae triumphis partis: nulli tamen horum unquam eam potestatem dedistis (et absit, ut detis), ut eorum cuiquam liceret privatis inimicis insultare, quando vellet et quo modo posset. Nam si quis Harmodii et Aristogitonis (his enim maxima dona pro maximis beneficiis a vobis data sunt) statuae adscripsisset: Liceat porro eis etiam laedere quemvis, minime id tulissetis, quia ob hoc ipsum reliqua dona acceperant, quod aliorum iniurias compescuissent. Iam relatam ei quoque a vobis esse gratiam, non tantum eius meritis (quae parva omnino esset), sed maximis etiam beneficiis parem, id quoque ostendam, ne debere vos aliquid homini spurcissimo putetis. Vos, Athenienses, istum, qualis qualis est, Parali quaestorem creastis: nec non magistrum equitum, cum quidem in festivitatibus equo per forum incedere non posset, et mysteriorum curatorem, et aliquando regem sacrificulum, boumque emtorem, et si quae sunt eius generis aliae dignitates. Eius igitur ingenii perversitatem, ignaviam et improbitatem vestris magistratibus, honoribus et suffragiis emendare, parvum creditis esse munus atque remunerationem? Atqui si quis ei isthaec ipsa sustulerit: Fui magister equitum, Parali quaesturam gessi, — cuius pretii tandem ille fuerit? Illud etiam scitis, eum Parali quaestorem amplius quinque talenta Cyzicenis rapuisse, ac, ne repetundarum postularetur, modis omnibus homines vexando, et exagitando, et tesseras conturbando reipublicae nostrae illius urbis inimicitias procurasse, pecuniam ipsum sibi retinuisse. Magister equitum factus, vestrum equitatum laesit, talibus legibus latis, ut eas a se esse latas ipse postea negaret, ac tum Parali quaestor, cum in Euboeam vos contra Thebanos proficisceremini, et ipse in mandatis haberet, ut duodecim ex aerario talenta dispensaret, imperantibus vobis ut navigaret deduceretque milites, non adiuvit: sed icto iam per Dioclem foedere cum

Thebanis venit, ac tum a privata quadam triremi navigando vincebatur. Adeo praeclare sacram illam pararat. Dum vero magister equi-
363 tum esset (quid putatis de reliquis?) splendidus iste atque copiosus, nec equum proprium emere fuit ausus: sed alieno equo vehens, qui Philomeli Paeaniensis erat, pompas ducebat. Atque haec norunt omnes equites, qui militarunt. Quae ut a me vere dici constet, voca mihi harum rerum testes.

TESTES.

Volo iam, Athenienses, etiam quos hactenus ex populi praeiudicio de violatis feriis vos condemnastis, commemorare, atque ostendere, ob quae facta illorum nonnulli quibus suppliciis sint affecti: ut ea cum istius facinoribus conferatis. Primum igitur (ut postremam condemnationem primo loco dicam) Euandrum Thespiensem violasse mysteria populi praeiudicio statutum est, deferente eum Menippo, homine Care. Est autem eadem lex de Mysteriis, quae de Bacchanalibus: et haec lata recentius, quam illa. Ob quod factum igitur Euandrum damnaveritis, hoc audite: quod Menippum a se actione mercatoria damnatum, cum prius (ut aiebat) apprehendere nusquam potuisset, in Mysteriis hominem nactus arripuit. Ob hoc igitur eum condemnastis, nullius alterius criminis reum. In iudicio deinde capite mulctare voluistis: sed accusatore placato, et totam illi condonare mulctam, cuius prius damnatus erat (fuit autem illa duorum talentûm), coëgistis, et damnum, quo se propter exspectationem iudicii affectum querebatur apud vos, accusatori adiecistis. Unus igitur hic homo ex privata causa cum nulla contumelia coniuncta propter ipsam legis violationem tantas poenas dedit: neque id iniuria. Nam hoc illud est, quod vos curare oportet, leges, iusiurandum. Haec habetis vos, Iudices, semper ab aliis tanquam depositum, quod iis omnibus, qui iustitia freti ad vos veniunt, sartum tectum praestandum est. Alius commisisse vobis aliquando visus est in Bacchanalia, eumque filio suo, tum praetori, assidentem condemnastis, quod quendam, qui spectandi locum occupabat, prehensum theatro exegisset. Erat autem is Chariclidae, quem honoris causa nomino, viri praetorii, pater, cuius accusator magnam hanc et iustam causam vobis habere videbatur, cum dice-
364 ret: Heus tu, si occupavi locum, si (id quod tu mihi obiicis) praeconiis non parui, quid tibi, atque ipsi adeo praetori leges licere volunt? Ut ministris eiicere me iubeas, non ipse verberes: si ne tum quidem parerem, mulcta mihi esset indicenda, et quidvis potius agendum, modo ipse manu me non attingeres: multa enim sancita sunt legibus contra vexationes corporum. Haec ab illo dicta vos ita probastis, ut alterum damnaretis: non tamen hic in iudicium venit, sed morte praeventus est. Alium porro tum populus damnavit universus, ut qui festum violaret, tum vos pro tribunali morte mulctastis, Ctesiclem inquam. Cur vero eum occidistis? Quod scuticam gestans pompae intererat, qua ebrius quendam suum inimicum verberabat. Videbatur enim ex petulantia, non per ebrietatem

verberare: sed per causam pompae ac ebrietatis de industria grassari, et hominibus ingenuis perinde ac servis insultare. Enimvero his omnibus, quorum alter iis pecuniis cessit, quas iudicio vicerat, alter capite mulctatus est, longe atrociora confessione omnium facinora Midiae videri, satis scio. Neque enim pompam celebrans, neque iudicio victor, neque praetoris assessor, nec ulla alia causa impulsus, nisi petulantia, talia commisit, qualia illorum nullus. Age vero, hisce omissis ad Pyrrhum veniamus, Athenienses, Eteobutadem illum, qui delatus, quod ius diceret, cum esset in aerarios relatus, vestrum quibusdam commeruisse mortem visus est, vestrisque sententiis damnatus periit. Atqui lucellum istud is sectatus est non petulanter, sed inopia coactus. Multos commemorare possem, quorum alii interfecti, alii infamia notati sunt ob delicta his longe leviora. Et vos, Athenienses, Smicroni decem talentis et Scitoni totidem litem aestimastis, quod contraria legibus promulgare videbantur: neque vos aut liberi, aut amici, aut cognati, aut ulli denique illorum advocati ad misericordiam flexerunt. Ne vero, si quis legibus contraria dixerit, tantopere irascamini: si vero fecerit, non dixerit, aequis animis feratis. Nullum enim verbum aut dictum tam grave populo et vobis est, quam ea sunt, quae a petulantibus hominibus in obvios quosque vestrum perpetrantur. Ne igitur ipsi tale in vosmetipsos exemplum statuite, Athenienses: vos aliquem hominem moderatum et popularem in quocunque crimine deprehensum nulla vel misericordia vel venia dignaturos, sed vel occisuros, vel ignominia notaturos: sin quis opulentus quaevis per libidinem designarit, daturos esse veniam. Absit: nec enim aequum est, sed sine discrimine delicta omnium pari vobis severitate vindicanda sunt. Iam
quae nullo eorum minus, quae diximus, vobis explicatu necessaria 365
esse puto, iis expositis et brevi adhuc de illis disputatione adiecta, descendam. Magnam, Athenienses, ad peccandum fenestram facinorosis omnibus aperit humanitas vestra et clementia, quae cur nulla sit impertienda Midiae, id ex me auditote. Ego, Athenienses, omnes homines existimo sua vivendi ratione quasi stipem sibi colligere, non eam modo, quam nonnulli et colligunt et conferunt, sed aliam quoque, veluti: Est nostrum aliquis moderatus et humanus et in multos misericors? huic aequum fuerit eadem officia vicissim praestari ab omnibus, si quando necessitas eius et tempora postularint. Alius quispiam, ut iste, impudens et in multos iniurius, qui quidem alios quisquilias, alios mendicos, alios nihil esse putet? isti tributa eadem, quae ipse pendit aliis, sunt reservanda. Iam si recte vobis rem aestimare visum fuerit: hanc contulisse stipem Midiam, non illam alteram, reperietis. Non ignoro autem, eum et liberos suos lamentaturum et multa supplici voce dicturum, lacrymando, et sese quam maxime miserabilem ostendendo. Sed quanto nunc abiectiorem se gesserit: tanto maiore odio dignus erit, Athenienses. Quamobrem? Quia, si nulla ratione ferociam suam domare potuisset, quin ita importunus et violentus esset tempore vitae superiore: naturae et fortunae, quae talem eum reddidissent, ratione

habita; nonnihil de severitate supplicii remitti fortasse decuisset. Sin quamvis submisse modesteque sese gerere, cum vellet, posset, contrarium vitae institutum potius, quam hoc sequi praeoptavit: non sane obscurum est hoc, si nunc suis artificiis poenas subterfugerit, eum rursus eundem, quem scitis vos, futurum esse. Non igitur eius humili specie moveri debetis, nec huius temporis simulationi fictoque vultui plus adhibere fidei, aut firmitatis inesse putare, quam reliquo tempori omni, quo quae vita eius, qui mores fuerint, ipsi perspexistis. Ego liberos non habeo, quibus in conspectum vestrum productis eiulare possim ac deplorare iniurias mihi factas. Num igitur propterea ipse, contumeliose tractatus, deteriore apud vos conditione ero, quam is, qui iniuriam mihi fecit? Non utique, sed quando iste productis liberis supplicabit, ut illis iudicium condonetis: tum vos me cum legum comitatu prope assistere putate, et iureiurando, quod dedistis, postulantem et supplicantem, ut haec in ferendis sententiis respiciatis, a quibus vos longe iustius quam ab isto stabitis. Nam et iurastis, Athenienses, vos legibus obtemperaturos: et legibus acceptum ferre debetis par et aequum ius, quo fruimini: et quicquid bonorum habetis, id benefi-
366 cio legum habetis, non Midiae aut eius liberorum. Orator etiam iste est, me dicens, forsitan inquiet. Ego vero, si is orator est, qui id consulit, quod vobis profuturum putat, idque ea modestia, ut neque vos obtundat, neque cogat: non sane fugerim, neque negaverim hoc nomen. Sin orator est, quales esse concionantium nonnullos ego atque vos ipsi videtis, impudentes et vestris opibus locupletatos: is ego non fuerim. Non enim quicquam a vobis accepi: sed meam rem familiarem, omnino paucis exceptis, omnium vobis impendi. Etsi autem illorum quoque omnium essem improbissimus: legibus a me poena sumenda esset, non in obeundo munere publico mihi insultandum. Oratorum praeterea nemo mihi suffragatur. Neque id vitio cuiquam verto: quia nec ipse unquam quicquam apud vos in eorum gratiam dixi, sed simpliciter pro me tum dicere, tum agere decrevi, quicquid e republica fore ducerem. Cum isto autem statim videbitis oratores omnes ordine in procinctu stare. An vero eum decet nomen hoc probri loco mihi obiicere, cum ipse in illis viris proram et puppim salutis suae collocet? Fortassis autem etiam talia dicet: me nunc omnia meditata et praeparata afferre. Ego vero, Athenienses, meditatum esse me affirmo: et haud negaverim, summum in cogitando studium posuisse. Vecors enim essem, si post tantas iniurias, quas tuli et fero, quid apud vos iis de rebus dicturus essem, pensi nihil habuissem. Ipsam tamen orationem Midias mihi dictavit. Nam qui res, de quibus verba fiunt, suppeditavit, ei iure optimo id tribuetur, non ei, qui meditatus est solliciteque laboravit, ut causam suam in re praesenti, ita ut aequum est, proponeret. Ego vero me hoc facere solere, etiam ipse confiteor, Athenienses. Midiam autem nihil unquam in omni vita iusti esse meditatum apparet: cui si vel paululum talia cogitare in mentem venisset, non ita toto coelo a re aberrasset. Ar-

bitror porro, eum non dubitaturum esse populum etiam accusare et concionem, et ea, quae tum dicere audebat, cum de eo quereret, nunc quoque dicturum: quibus exeundum fuisset, eos remansisse: et qui praesidia deseruerint, eos interfuisse concioni: ac ludiones et peregrinos et eius generis homines fuisse, a quibus fuerit condemnatus. Nam tanta, Iudices, fuit eius confidentia et impudentia, ut norunt e vobis, qui interfuerunt, ut maledicendo, et minitando, et subinde in tumultuantem concionis locum intuendo se terrorem incussurum putaret omni populo. Quamobrem haud 367
profecto iniuria ridiculae iam eius lacrymae videbuntur. Quid ais, o nefarium caput? Tune ab hisce postules, ut liberum tuorum aut tui misereantur, tuisve rationibus studeant, a te publice contemti et ludibrio habiti? Tune solus mortalium omnium, quem apertissime constat in vita tanta superbia et omnium hominum despectu esse refertum, ut etiam illi, cum quibus tibi nihil est negotii, tuam confidentiam et vocem et tumultum et tuos ministros et opulentiam et ferociam sine dolore spectare non possint, in iudicio misericordiam statim consequeris? Magnum quidem principatum, vel potius artem, inveneris, si duas res inter se maxime contrarias tam paulo momento tibi ipsi circumdare posses: invidiam ex vitae insolentia, misericordiam ex impostura. Nulla tibi ratione tribui potest misericordia, quicquid intueamur: sed contra, odium et invidia et iracundia. Haec enim mereris. Sed illuc redeo, ad eius accusationem populi et concionis. Quod ubi faciet, cogitate vobiscum, Iudices, istum equites, commilitones suos, cum Olynthum ivissent, ad vos in concionem progressum accusasse: nunc rursus apud eos, qui foris militant, occasione exspectata, populum accusaturum. Utrum igitur vos, sive manseritis, sive exiveritis, tales perhiberi non recusabitis, quales Midias facit, an contra potius iste semper et ubique diis invisus erit et exsecrandus? Ego quidem opinor istum talem. Nam quem non equites, non collegae, non amici ferre possunt: quid de eo dicendum est? Iovem testor et Apollinem atque Minervam (dicetur enim sive profuturum, sive nociturum sit), cum iste se transegisse mecum fabularetur, apparebat, quosdam, qui blande omnino cum eo solent colloqui, moleste ferre: idque, me dius fidius, eis minime vitio vertendum. Nec enim ferri potest homo, sed et solus dives est, et eloquens solus, et omnes ei sunt quisquiliae et mendici, ac ne homines quidem. Eum igitur, qui nunc tanto fastu turget, si absolvatur, quid facturum putatis? Id quo pacto cognoscere possitis, ego dicam: si e signis, quae secuta sunt populi praeiudicium, rem aestimetis. Quis enim est, qui praeiudicio damnatus violati festi praesertim, etiamsi nullum aliud periculum aut discrimen subesset, non ob id ipsum domi se abstruderet, modestumque praeberet ad iudicii saltem, si non in omne tempus? Nemo est, quin id faceret. Aliter vero Midias. Nam inde
ab eo die concionatur, conviciatur, clamitat. Legitur magistratus 368
aliquis? Midias Anagyrasius in campum descendit: Plutarchi procuratorem agit, eius secreta novit: urbs eum non capit. Et haec

omnia facit, non in aliud profecto, nisi ut ostendat, populi sibi praeiudicium nihil nocuisse, neque metuere aut formidare se futurum iudicium. Qui igitur, Athenienses, vos pertimescere turpe putat, vos vero nihil facere praeclarum: non hunc decies interfectum oportebat? Nec enim vos habituros, quod de se statuatis, putat. Dives, confidens, inflatus, magniloquus, violentus, inverecundus: ubi comprehendetur, si nunc astu subterfugerit? Ego vero, ut non ob aliud, vel ob crebras et importunas conciones, maximo supplicio censerem afficiendum. Nostis enim hoc profecto, si res bene gestae nuntiantur urbi et tale aliquid, quo exhilarentur omnes, nusquam unquam inter eos esse Midiam inventum, qui cum populo gaudent, quique congratulantur: sin quid adversi, quod deprecentur omnes, primum inter alios statim surgere et concionari, insultantem temporibus, silentioque fruentem, quod vos propter adversae fortunae tristitiam tenetis. «Tales enim estis, Athenienses: neque enim egredimini, neque tributum conferendum censetis: et miramini, male vobiscum agi? me putatis vobis tributa collaturum, vos illis fruituros? me putatis triremes instructurum, vobis otiose domi sedentibus?» Tali petulantia utens, et animi sui acerbitatem ac malevolentiam, quam obscure contra populum apud semetipsum gerit, per occasionem detegens obambulat. Oportet igitur, Athenienses, vos etiam sic nunc, quando iste per fraudem et imposturam lamentabitur et plorabit et supplicabit, haec illi subiicere: Talis es, Midia: homo enim contumeliosus es, neque vis manus apud te comprimere: et miraris te, malus cum sis, male periturum? sed putas, nos te toleraturos, ipsum vero te verberaturum? nos te absoluturos, nullum statuentem improbitati tuae modum? Oratores quidem istum defendent: non tam, me dius fidius, ut isti gratificentur, quam ut aegre mihi faciant ob privatas inimicitias, quas iste sibi mecum, sive affirmem sive pernegem, intercedere dictitat et vi extorquet. In quo non recte sentit. Sed ita fere fit, ut nimia felicitas homines aliquando reddat intolerabiles. Nam cum ego nec acceptis iniuriis eum inimicum mihi esse profitear: ipse tamen me
369 dimittentem non dimittit, sed in alienis causis semet ingerit, et nunc prodibit, ut nec commune legum praesidium mihi impertiamini, postulaturus. Talis igitur nonne iam gravis est, et maior quam unicuique nostrum expediat? Ad haec adfuit, Athenienses, et sedit Eubulus in theatro, cum populus Midiam damnavit: et nominatim citatus, orante isto et contendente, uti vos nostis, non surrexit. Atqui si Midiam insontem delatum esse credidit apud populum: officium amici utique fuisset, ei patrocinari et opitulari. Sin, quia tum sentiebat, eum iniuste facere, ideo adesse noluit, nunc, quia mihi inimicus est, ideo istum liberare studet: vobis honestum non fuerit, illi gratificari. Absit, ut in republica populari quisquam tantus exsistat, cuius intercessione alter acceptam iniuriam tolerare cogatur, alter factam impune ferat. Quodsi mihi malefacere studes, Eubule (quanquam ego, deos testor, haud scio, quo merito meo), potes id quidem et rempublicam geris: sed legibus

quodvis a me supplicium exigito: ultione tamen iniuriarum et contumeliarum, quibus ego sum contra leges affectus, noli me spoliare. Sin illo modo mihi te posse male facere diffidis: iam hoc quoque signum fuerit meae probitatis, te, qui alios facile accusare soleas, nihil in me reperire, quod crimineris. Audio porro et Philippidem, et Mnesarchidem, et Diotimum Euonymeum, ac tales quosdam divites et trierarchos, intercedere pro eo velle et deprecaturos a vobis, ut ipsis id beneficium praestetur. De quibus nihil dixerim apud vos mali (insanirem enim si facerem): sed quae spectanda vobis, cum isti precabuntur, sint et consideranda, haec dicam. Cogitate, Iudices, si (quod dii omen avertant, neque fiet) isti nunc cum Midia et hominibus Midiae similibus rempublicam occuparent, et vestrum aliquis e vulgo et plebeiis hominibus in istorum quempiam commisisset, non talia, qualia Midias in me, sed quidvis aliud, atque in iudicium talibus hominibus refertum ingrederetur: quid veniae aut misericordiae impetraturum crederetis? Fortasse gratificarentur? Non certe plebeium quemquam deprecantem audirent, sed statim intonarent: Huncce invidum, hunc pestilentem, hunc demum ita esse petulantem ac efferri animis, cui vita licere frui abunde esse oportebat? Ne igitur, Athenienses, in eos, qui ita vobiscum agerent, aliter vos animati sitis: neque auctoritatem istorum admiremini, sed vosmetipsos. Multa illis bona sunt, quae possidere nemo eos prohibet. Ne igitur ipsi quoque vos libertatem, quam vobis communem possessionem leges praestant, 370
possidere prohibento. Nihil acerbum aut grave Midias patietur, si eius facultates plebeiorum opibus, quos nunc insectatur, quos mendicos nominat, aequabuntur, et quae copiae nunc eum ad ferociam incitant, eae adimentur. Neque istos scilicet decet a vobis haec precari: Ne secundum leges ferte sententiam, Iudices: ne opitulamini indignis tractato modis: ne curate iusiurandum: in nostram gratiam hoc facite. Haec enim si qui precabuntur, pro isto precabuntur, tametsi non eadem verba usurparint. Quodsi amici sunt, nec ferendum, si Midias dives non sit, esse putant: ipsi cumprimis pollent opibus, idque nemo eis invidet. Pecuniam igitur illi de suo largiantur, ut et vos, quibus de rebus iurati sedetis iudices, iis de rebus ita pronuntietis, ut iustitia postulat, et isti de semetipsis, non cum ignominia vestra, largiantur. Si divites isti pecuniam negligere aut amittere nolunt: qua fronte vos iurisiurandi religionem negligetis? Opulenti multi, conspiratione inita, Athenienses, opinionis etiam et auctoritatis aliquid propter divitias consecuti, procedunt vos rogaturi. Horum nulli me, Athenienses, condonetis: sed quemadmodum isti suis quisque commodis et Midiae student, ita vos vobis ipsis et legibus et mihi ad vos confugienti studete, et hanc sententiam, in qua nunc estis, retinete. Nam si quidem, Athenienses, tunc, cum ego quererer, re audita populus Midiam absolvisset, non perinde grave videretur. Nam et non esse factas illas iniurias, et nihil ad festum attinere, et multis aliis modis quispiam se consolari potuisset. Nunc hoc etiam omnium acer-

bissimum mihi accideret, si vos omnes, qui statim, admissis delictis, tantam iracundiam et acerbitatem atque molestiam prae vobis tulissetis, ut, Neoptolemo et Mnesarchide et Philippide et quibusdam ex isto valde locupletum grege et a me et a vobis contendentibus, clamaretis, vos non condonaturos, et, aggresso me Plepaeo mensario, ita exclamaveritis, quasi ab eo pecuniam accepturus essem, ut ego, Athenienses, pallium, vestro tumultu perterritus, abiicerem et propemodum nudus in tunicula adstarem, dum illum, cum me traheret, fugiebam, et deinde obviam euntes, 'Vide sis, ut persequaris iudicio nefarium istum, neque cum eo transigas: observabunt te Athenienses, quid facturus sis, et eius generis alia dictitantes. Postquam igitur suffragio decretum est, id factum esse contumeliam, et in templo, qui huic cognitioni sunt praefecti, se-
371 dentes pronuntiarunt, egoque in sententia permansi, et neque vobis, neque mihi ipse defui: tum demum vos absolvetis? Minime gentium. Turpissima enim omnia in re insunt. Neque vero ego sum ita meritus de vobis, cum praesertim, Athenienses, hominem accusem, qui et est et habetur violentus ac contumeliosus, qui in celebri ludorum conventu petulanter deliquit, qui contumeliae suae testes fecit non modo vos, sed et Graecos etiam omnes, qui spectatum advenerant. Audivit populus istius facinora. Quid igitur? Praeiudicio damnatum vobis tradidit. Quare vestra cognitio nec in obscuro fieri, nec latere potest, aut effugere disquisitionem hominum, quidnam, re apud vos actitata, decreveritis. Quodsi poenas infligetis, prudentes et bonos viros et improbis infestos: sin dimiseritis, aliqua alia re superatos esse vos iudicabunt. Neque enim civili aliquo delicto admisso, aut, ut Aristophon, coronis redditis conquestionem publicam dissolvit: sed ob contumeliam, et quia nihil eorum, quae fecit, corrigere potest, in iudicio versatur. Utrum igitur, hoc facto, praestabat, eum statim, an vero nunc puniri? Equidem nunc arbitror: commune enim est hoc iudicium, et omnia facinora, de quibus accusatur, communia sunt. Praeterea non me verberabat, Athenienses, solum iste, neque contumeliis impetebat animo et cogitatione sua tum, cum faceret ea, quae faciebat: sed omnes, quotquot putet aliquis se minus, quam ego me, ulcisci posse. Nam quod non omnes verberibus aut contumeliis afficiebamini in aedilitate, hoc utique nostis, vos nec aediles omnes simul esse, neque posse quemquam vos simul omnes, una quidem manu, male tractare. Sed cum unus, cui facta iniuria est, poenas non sumserit: tum unumquemque exspectare oportet, se proximum fore ipsum, qui sit iniuriis afficiendus. Proinde alia non negligenda sunt, nec exspectandum eo usque, dum simili clade prematur, sed longe ante praecavendum. Odit Midias fortasse me: vestrum vero quemque alius quispiam. Num igitur concesseritis, ut infestus ille, quisquis sit, pro libidine sua vestrum quemvis ita tractet, quemadmodum iste me tractavit? Equidem non opinor. Proinde me quoque ab istius insolentia defendite. Saltem hoc videter iam statim ubi iudicium surrexerit, unusquisque vestrum, alius fortasse matu-

rius, alius serius domum revertitur, nulla re sollicitus, neque respectans, aut metuens quicquam, sive amicus sibi, sive inimicus obviam detur, neque porro, utrum magnus an parvus, robustus an imbecillis, neque denique tale quicquam. Cur vero istuc? Quia hoc animo suo novit, hoc fidit atque fretus est republica, se a 37
nemine trahendum, aut exagitandum, aut verberandum esse. Ad quam igitur securitatem itis ipsi, non prius ea mihi confirmata vadetis? Qua spe igitur aut exspectatione talia perpessum superesse ac vivere oportebit, si nunc vos me negligetis? At, hercule, dicet aliquis, bono animo es: nihil enim in posterum tale tibi fiet. Quid vero, si fiet? Tum irascemini, cum aequis animis nunc feratis? Nequaquam, Athenienses: ne destituite neque me, neque vosmetipsos, neque leges. Nam illud ipsum si considerare et indagare voletis, quare qui e vobis, suis quique temporibus, ius dicitis, sacrosancti sint, et omnes cives in sua potestate habeant, sive ducenti, sive mille, sive quotcunque iudices publice sint delecti: reperietis, non ideo fieri, quod soli ex reliquis armis insignes et instructi, aut corporibus lectissimis et valentissimis praediti sint iudices, aut aetate florentissimi, aut ulla re denique simili: sed quod legibus valeant. Legum autem vis in quo est? Utrum in eo, si quis vestrum affectus iniuriis exclamarit, ut ipsae accurrant et praesentia sua opitulentur? Non. Literae enim sunt et scriptura constant, neque hoc facere possunt. In quo igitur earum vis est? Si vos eas confirmabetis et semper ratas exhibebitis omnibus earum opem implorantibus. Ita et leges per vos firmae sunt, et vos per leges. Hae igitur ita sunt defendendae, ut se ipsum unusquisque defensum ab iniuria vellet: legumque violationes pertinere ad omnes sunt existimandae, in quocunque deprehendantur: neque obita munera, neque homo ullus, neque calliditas ulla reperiri aut quicquam aliud debet, quod legum violatorem a dandis poenis eripiat. Qui Bacchanalibus in theatrum ingredientem videbatis istum, exsibilabatis, exclamabatis, omnia denique, quae odii signa sunt, faciebatis: quamvis nihil adhuc e me de eo audissetis. Priusquam igitur factum coargueretur, irascebamini, laesum ad iniuriam ulciscendam hortabamini, applaudebatis, cum eum apud populum deferrem: postquam vero convictus est, et, consessu populi in templo facto, praeiudicio damnatus, et alia nefarii istius facinora insuper sunt in lucem producta, et vos sorte ad iudicium estis delecti, et in manu vestra est, ut solo suffragio conficiatis omnia: nunc dubitabitis mihi opitulari, populo gratificari, caeteros modestiores facere et id consequi, ut in posterum ipsi extra omnem periculi metum secure vivatis, edito in istum exemplo, quo reliqui moveantur? Itaque cum propter omnia supra dicta, tum vero maxime propter Deum, cuius iste festum nefario scelere polluit, sancta et iusta sententia lata istum condemnate.

---

373 ORATIO IN ANDROTIONEM VIOLATARUM LEGUM REUM.

LIBANII ARGUMENTUM.

Duo fuerunt Athenis senatus: alter perpetuus Areopagiticus, qui de caedibus voluntariis, et vulneribus, et aliis similibus rebus iudicaret: alter, qui rempublicam administraret. Is quotannis mutabatur, ex quingentis viris constans, qui essent aetate senatoria. Lege autem quadam is senatus iubebatur novas triremes fabricare: quod ni fecisset, eos donum a populo petere, eadem lex vetabat. Nunc autem cum senatus triremes non fecisset: Androtion, qui plebiscito senatum corona donari iusserat, violatarum legum reus agitur. Nam duo eum inimici accusant, Euctemon et Diodorus: quorum ille priores causae partes, hic posteriores agit, et perorat causam hac oratione. Dicunt autem accusatores, primum sine auctoritate senatus factum esse decretum. Cum enim lex iuberet, ne prius ad populum ferretur decretum, quam senatui probatum esset: Androtionem, contra eam legem, sine concilii iussu decretum hoc ad populum retulisse. Deinde legi illi esse contrarium, quae vetet senatum, non factis triremibus, petere praemium. Si enim petere sit interdictum: utique nec dare concessum esse. Atque hae leges ad rem attinent. Afferunt autem et contra personem duas, unam de impudicitia, alteram de aerariis: et asserunt, Androtionem utraque ignominiosum esse. Nam et prostituisse corpus suum, et patrio aere alieno esse obstrictum reipublicae.

ALIUD ARGUMENTUM.

Varii fuere magistratus apud Athenienses: quorum alii sorte, alii suffragio, alii delectu creabantur. Sorte, qui sortito legebantur, ut
374 iudices: suffragio, qui populo suffragante, ut imperatores: delectu, qui deligi solebant, ut aediles. Senatus igitur Quingentorum ex his erat, qui sorte legebantur. Quingentorum autem diximus ad discrimen Areopagitarum. Qui tribus a se invicem rebus maxime distinguuntur: eaque primum, quod quingenti publica negotia curabant, Areopagitae capitalia duntaxat. Quodsi quis dicat, etiam Areopagitas curasse publica: respondemus, cum maxima necessitas incidisset, eos publicis de rebus convenisse. Alterum discrimen est, quod senatus Quingentorum sub certum numerum cadit, Areopagitarum incertus est. Ut enim quidam oratores dicunt, quotannis Novemviri iis addebantur: ut alii, Sexviri duntaxat, qui de impudicitia iudicabant. Erant et alii tres, unus Eponymus, cuius nomine fasti signabantur: alter Rex, qui curae pupillorum praeerat, et violatam religionem vindicabat: tertius Polemarchus, qui rem bellicam administrabat. Thesmothetae annum duntaxat magistratu fungebantur:

quem priusquam inirent, in omnem eorum vitam anteactam inqui-
rebatur. Qui si in omnibus integri comperiebantur, eum annum im-
perabant. Post, finito anno, iterum de eis iudicium fiebat. Quodsi
constabat, eos eo quoque tempore probe functos officio, in sena-
tum allegebantur Areopagitarum, quorum hac de causa certus non
erat numerus: sin male se gessissent, eiiciebantur. Tertium discri-
men est, quod Quingentorum senatui quotannis succedebatur, Areo-
pagitis successores non dabantur. Nisi quis enim graviter deliquis-
set, non eiiciebatur. Quia vero propositum nobis est, non de Areo-
pagitis, sed de Quingentis disserere: cognoscendum est, quo pacto
imperarint. Sciendum, non supputatos esse menses ab Atheniensi-
bus ad Solis, ut a nobis, sed ad Lunae cursum. Nam si Solem spe-
ctes, habet annus dies CCCLXV: unde fit, ut mensis habeat dies
tricenos et trientem. Decies enim XXX faciunt CCC: bis XXX fa-
ciunt LX. Restant V. Triens duodenarii est quaternio. Reliquus est
unus dies. Unius diei pars duodecima sunt duo. Sed ad Lunae cur-
sum annus habet CCCLIIII dies: unde fit, ut mensis constet diebus
vicenis novenis et semisse. Decies enim viginti sunt CC: bis viginti
XL: decies novem XC: bis novem XVIII. Semissis duodenarii est
senio. Itaque in universum sunt dies CCCLIIII: ad cursum autem
solis desunt dies XI, quos Athenienses tertio quoque anno coniun-
gentes mensem faciunt intercalarem tricenum trium dierum. Conti- 37:
net igitur annus ad Lunae cursum CCCLIIII dies. Ac dies quatuor
Attici vocabant comitiales, quibus interregnum erat in Attica, et
magistratus designabantur. Quingenti igitur illi CCCL dies in magi-
stratu erant. Sed quia multi erant, et negotia non expedite succe-
debant: decuriarunt sese pro tribuum numero, ut singulae decuriae
quinquagenos continerent. Hos enim unaquaeque tribus designabat.
Unde fiebat, ut quinquageni illi tricenos quinos dies reliquis impe-
rarent. Hi enim XXXV dies sunt decima anni pars: decies enim
XXX sunt CCC: decies V sunt L. Cum autem ipsi etiam quinqua-
geni plures essent, quam ut commode simul magistratu fungeren-
tur: illi decem sortito unum septidui diem, similiter et reliqui suum
quisque diem imperabant, donec septem illi dies complerentur. Ita
fiebat, ut tres e numero magistratuum non imperarent. Unusquis-
que autem magistratus uno die vocabatur praefectus. Cur vero uno
tantum die imperabat? Quia clavis arcis ei credebatur, et omnis
pecunia civitatis. Ne igitur regnum affectaret, unius diei magistra-
tum esse voluerunt. Sciendum autem est, quinquagenos illos voca-
tos fuisse curiones: denos praesides sive proceres: unum illum prae-
fectum. Accedendum iam est ad propositae nobis orationis argu-
mentum. Moris erat, ut senatus Quingentorum, accepta e publico
pecunia, novas triremes fabricaretur. Lege item iubebatur senatus,
si populi approbationem in fungendo munere senatorio meruisset,
corona donari. Is igitur senatus, de quo loquimur, quamquam acce-
pta ex aerario pecunia triremes non fecerat, tamen, cum in caeteris
omnibus bene se gessisse videretur, Androtion orator, eius ordinis
patronus, decretum fecit, ut senatus corona donaretur. Id decretum,

ut contra leges factum, Euctemon et Diodorus, inimici Androtionis, reprehenderunt. Status negotialis est, scripto constans, et considerationem habet futuri temporis, an hoc faciendum sit, au hoc dandum sit, nec ne? Et quoniam ad statum orationis intelligendum probationum cognitio prodest: age, in accusatorum argumenta primum inquiramus. Euctemon igitur et Diodorus quatuor legibus decretum reprehendunt, quarum prima est: Decretum sine auctoritate senatus ad populum ne ferunto. Cum enim populi multitudo magna
376 esset, saepeque deciperetur, non animadvertens, an in decreto fraus aliqua lateret: primum in senatum Quingentorum mittebatur, qui indagabat, an aliqua noxa aut fraus in eo lateret, et sic ad populum ferebatur. Decuisset igitur eum, decretum senatui proponere inprimis. Non autem proposuit: quia enim recens magistratum inierat senatus, veritus fuit, ne dissensio oriretur. Quisque enim antecessorem suum rem male gessisse, ostendere cupit. Altera lex Senatus: Qui triremes fecerit, praemium postulato. Tertia lex: Qui pudicitiam prostituit, a republica gerenda abstineto. Androtion igitur, homo flagitiosus, abstineat a republica. Quarta lex: Qui mulctam nondum solvit, in republica ne versetur. Quam tu Androtion cum nondum solveris: in republica versari non debes. Iam et rei defensiones explicemus. Androtion igitur primae legi consuetudinem opponit. Ait enim, obtinuisse consuetudinem, ut decreta sine auctoritate senatus ad populum ferantur. Secundae legi aliam legem et ipse obiicit, qua iubebatur senatus, si bene functus officio videatur, pro concione corona donari. Reliquas duas exceptione oppugnat, afferens, iam non esse de eis disceptandum. Quidam ita tractarunt hanc orationem, ut ad negotialem legum contrarietatem referrent. Etiam hic, inquiunt, duae leges inter se pugnant ex circumstantia: quarum altera violata est propter alterius confirmationem. Respondemus, in negotiali constitutione, cum de contrariis legibus agitur, neutram violari, sed considerari, utram violari oporteat: in hac autem causa aliter fieri, cum una lex violata sit, quae vetet, senatum triremibus non factis petere praemium. Id vero proprium non est negotialis constitutionis ad leges contrarias comparatae: sed legum contrariarum duntaxat. Sciendum autem est, cum duo sunt accusatores, quorum alter est natu maior, ei honoris gratia primas in agendo partes tribui: sicut et hic Euctemon, ut senior, primo loco dixit. Recitavit autem principium et causae divisionem, et partem etiam confirmationis. Sed Diodorus, homo indoctus, a Demosthene accepit hanc orationem: estque deuterologia et ea continet, quae Euctemon praetermisit.

---

377 Quemadmodum Euctemon, Iudices, ab Androtione vexatus iniuriis, simul et reipublicae consulendum et semetipsum ulciscendum esse existimat: sic idem et ego facere conabor, si modo potero. Etsi autem Euctemoni multae et graves contumeliae contra omnes leges factae sunt: eae tamen iis negotiis, quae mihi facessit Androtion,

sunt leviores. Nam illum quidem et pecunia spoliare per insidias et honore vestro per iniuriam deiicere studuit: me autem mortalium nemo tecto recepisset, si vos istius imposturis fidem habuissetis. Criminatus enim me est eius facinoris, quod nemo etiam aequo animo dicat, nisi istius similis: patrem meum esse a me ipso interfectum, et in iudicium adduxit atque impietatis reum fecit, non me, sed patruum meum, in hanc sententiam: eum impie facere, qui mecum congrederetur, tali scelere constricto. Qui si tum forte damnatus esset: quis crudelius ab isto quam ego tractari potuisset? Quis enim vel amicus vel hospes meam consuetudinem non refugisset? Quae civitas uspiam habitare secum passa esset hominem in opinione tam nefarii sceleris perpetrati? Nulla profecto. Ego autem, quemadmodum in ea causa non paucis sententiis, sed ita luculente sum a vobis absolutus, ut quintam iste partem suffragiorum non ferret: sic istum vestro praesidio et nunc et in omne deinceps tempus ulcisci conabor. Ac de privatis negotiis cum dicere longe plura possem, omittam. Quibus autem de rebus et actis in republica nunc sententiam ferretis, per quae iste vobis non parum nocuit, quaeque mihi praetermisisse visus est Euctemon, quaeque audiri a vobis praestat: ea paucis ut explicem, operam dabo. Ego, si obiecta crimina simplici aliqua ratione ab isto excusari posse apud vos viderem; de ea nullam facerem mentionem. Nunc satis scio, nihil eum simplex aut aequum posse afferre: sed daturum operam, ut 378
quibusdam praestigiis crimina eludat, et callidis atque improbis rationibus deceptos vos a causa abducat. Est enim, Athenienses, dicendi artifex, et omnem in eo studio aetatem consumsit. Ne igitur decepti eo adducamini, ut et contra quam iurisiurandi religio postulat, pronuntietis, et istum, quem mulctari multis nominibus aequum est, absolvatis: attente audite orationem meam, ut de singulis istius effugiis, me audito, recte statuere possitis. Una ratio ei est, quam artificiosam esse putat, de decreto sine senatus auctoritate promulgato. Lex, inquit, est, si senatus ita suum munus administrarit, ut praemio dignus esse videatur: praemium id a populo senatui esse dandum. Hoc rogavit, inquit, praefectus, populus suffragia tulit, visum est. Nihil, inquit, hic opus est senatusconsulto: ex lege enim illa fiebant. Ego vero contrarium esse verum sentio, et vos mihi assensuros arbitror: de his rebus senatusconsulta proferenda esse solis, quae iubentur legibus. Nam iis de rebus, de quibus leges nullae exstant, prorsus nihil est decernendum. Dicet praeterea, omnem, qui ullo tempore fuerit, senatum, ad hunc modum accepisse praemia, qui unquam a vobis acceperit: nec de ullo unquam factum esse senatusconsultum. Ego vero eum haud vera praedicare arbitror, ac potius compertum habeo. Sed ut maxime hoc verum sit, si lex contrarium iubet, non utique, quia prius saepe peccatum est, propterea vetera peccata novis nunc cumulanda sunt: sed contra nunc caeteris imponenda est necessitas ita faciendi talia, quemadmodum lex iubet, a te sumto initio. Tu igitur ne dicas hoc, saepe esse factum: sed illud, decuisse ita fieri. Neque

enim, si quid aliter aliquando quam leges iubent, factum est, idque tu imitatus es, propterea iure absolveris: sed potius condemnaberis. Ut enim, si quis illorum olim damnatus esset, tu ista non scripsisses: ita, si tu nunc poenas dederis, alius non scribet. De lege autem, quae manifeste vetet, ne senatus triremibus non factis praemium petat, operae pretium est audire, quid loco excusationis sit allaturus, et spectare hominis impudentiam ex iis, quae dicere instituet. Lex, inquit, non sinit senatum petere praemium, nisi fecerit triremes. Fateor. Nusquam autem vetat populum dare. Ego vero, si dedissem postulanti, legi fraudem fecissem: si vero nullam in toto decreto de navibus feci mentionem, sed alia quaedam re-
379 censeo, propter quae senatum corona donem, quo pacto legem violavi? Neque vero difficile vobis est, illa iustis rationibus refutare: primum praesides senatus et, qui sententias comprobat, praefectum rogasse et dicendae sententiae ius fecisse, cuinam videretur senatus ita munere suo functus, ut ei honos haberi deberet, cui non? Atqui de iis, qui non petunt, nec accipere postulant, prorsus ne rogari quidem conveniebat. Praeterea cum quibusdam de rebus Midias accusaret senatum et alios quosdam, subsilientes senatores precati sunt, ne sibi praemium eriperetur. Et haec vobis iudicibus ex me audire nihil est opus, cum ipsi coram videritis, quid apud populum actum fuerit. Quare, si senatum petiisse negarit, sic occurrite. Iam illud etiam ostendam, non permittere legem, ut populus praemium det senatui, triremibus non factis. Hac de causa, Athenienses, ad hunc modum lata lex est, ne senatui liceat triremibus non factis postulare munus, ut ne populo persuaderi aut fucus fieri possit. Neque enim legislator in potestate oratorum rem esse oportere censuit: sed quod tribui et iustum et populo utile esset, lege definitum esse oportere. Triremes non fecisti? Ne igitur postula praemium. Cum autem petere non sinat: nonne dari vehementer vetat? Iam illud etiam excutiendum est, Athenienses, cur senatui, etiamsi caeteris in rebus omnibus praeclare se gesserit, neque de eo queri quisquam possit, triremes autem non fecerit, praemium non liceat postulare. Invenietis enim, hoc in populi esse praesidium institutum. Arbitror enim, refragaturum esse neminem, quin quicquid vel bonum vel diversum (ne quid ominosum dicam) reipublicae contigerit, aut nunc etiam sit, triremium vel copia, vel inopia contigisse: cuius generis multa referri possent et vetera et recentia. Quod vero est omnibus audientibus notissimum, eos, qui Propylaea illa et Parthenonem exstruxerunt et fana caetera omnia e spoliis Barbarorum exornarunt, quae omnes merito laudi nobis ducimus, hos, inquam, audivistis profecto, deserta urbe, et Salamine conclusos, eo, quod triremes haberent, et omnes suas opes, parta navali victoria, atque rempublicam conservasse, et in caeteros Graecos multa et magna beneficia contulisse, quorum memoriam nulla vetustas abolebit. Sed illa quidem antiqua et vetera: quod autem vidistis omnes, id dicam. Scitis, vos
380 nuper Euboeensibus intra triduum opem tulisse, et Thebanis icto

foedere abeundi fecisse potestatem. Numquid autem id tanta celeritate confecissetis, nisi naves recentes habuissetis, quibus opem tulissetis? Ne potuissetis quidem. Multa commoda commemorari possent, quae reipublicae e recta triremium instructione contigerunt: iam e neglecta quantae calamitates! Ac caetera omittam: in Decelico autem bello, (ex antiquitate enim unum exemplum, quod vobis omnibus quam mihi notius est, proferam) cum respublica multas et magnas clades accepisset, maiores nostri deditionem non ante fecerunt, quam classem amisissent. Et quorsum attinet recensere vetera? Postremo enim Laconico bello, cum naves posse mittere non videremini, scitis, ut animata fuerit civitas, scitis, ut ervum venale fuerit: ut autem misistis, eam vos impetrasse pacem, quam voluistis. Iure igitur, Athenienses, cum in utramque partem triremes tantum momenti habeant, hunc terminum senatui statuistis, utrum is debeat accipere praemium, nec ne? Nam si res caeteras omnes recte administrasset, per quas autem res illas ab initio et paravimus et nunc tuemur, eas non fecisset, triremes inquam: nihil illae prodessent. Summa rerum enim populo inprimis, et incolumitas sarta tecta praestanda est. Iste autem usque adeo licere sibi existimat et dicere et scribere quicquid libitum fuerit, ut senatum, qui et caeteris in rebus ita se gessit, ut auditis, et triremes non fecit, praemio affici decreto iusserit. Atque haec non pugnare cum lege, nec ipse dicet, nec vos credetis. Sed audio, eum huiusmodi quiddam apud vos dicturum: non stetisse per senatum, quo minus triremes conficerentur, sed quaestorem navalium fabrorum fugam cepisse quatuor talentis cum dimidio ablatis: ita calamitatem fuisse in causa. Ego vero illud ipsum demiror: primum, si postulat, ut propter adversum casum senatus corona ornetur: nam rebus prospere gestis huiusmodi honores putavi esse propositos. Deinde illud etiam vobis dicam. Nego esse iustum, utrumque dici, non contra legem donum esse datum, et, non stetisse per senatum, quo minus triremes curarentur. Nam si praemium senatui etiam non factis triremibus est dandum: quorsum illud dicere attinet, per quem steterit, quo minus factae sint? Si non licet: qui magis, sive per hunc sive per alium steterit, senatum accipere coronam decuit? Praeterea istiusmodi verba, ut mihi videtur, vobis optionem dant, utrum 381 existimetis, excusationes et verba vobis esse audienda hominum in vos iniuriorum, an naves possidendas? Nam si vobis iste ita satisfaciet: perspicuum erit cuilibet senatui, probabilem causam esse ad vos afferendam, non triremes faciendas. Eo pacto et pecunia consumetur et vos naves non habebitis. Si vero, ut lex iubet et vestrum iusiurandum postulat, acriter omnes omnino causas sustuleritis, et propter non factas triremes praemium negaveritis: omnes, Athenienses, factas triremes vobis tradent, ubi viderint, caetera omnia fuisse apud vos lege infirmiora. Neminem autem mortalium alium in causa esse, quo minus triremes factae sint, id quoque perspicue ostendam. Senatus enim, lege sublata, istum sibi patronum creavit. Iam quod ad impudicitiam attinet, respondebit, nos

esse iniurios et falsa in se maledicta iacere: ait, nobis, si vera esse illa consideremus, ad Sexviros fuisse veniendum, ut ibi de mille drachmis periclitaremur, si calumniari videremur: nunc nos fucum facere, qui crimina et inania maledicta conquiramus et vos obtundamus, ad quos ea cognitio non pertineat. Ego vero censeo, illud primum cum animis vestris esse cogitandum: multo maximum esse discrimen inter convicium atque crimen et probationem. Crimen enim est, si quis, nudis verbis usus, orationi suae nullis argumentis fidem facit: probatio, si quae dicit, ea etiam vera esse ostendit. Necesse igitur est, eos, qui probant, aut argumentis niti, per quae rei veritatem vobis declarent, aut coniecturas afferre, aut producere testes. Neque enim in quibusdam fieri causis potest, ut in rem praesentem ducamini: sed, si quis eius generis aliquid ostenderit, semper vos iustam veritatis habere probationem iure creditis. Nos igitur non probabilibus verbis aut argumentis, sed a quo maxime poenae expeti possunt, eo ostendimus, virumque adducimus, qui tabellam nobis exhibuit, qua istius anteacta vita continetur: qui suo periculo testimonium dicit. Itaque si haec convicium et crimen esse dixerit, vos probationem esse putabitis: quae vero iste facit, convicium et crimen. Cum autem ad Sexviros rem fuisse deferendam dicit, sic existimabitis: nos et id facturos, et nunc hac de lege convenienter loqui. Nam si te alterius criminis reum hoc nomine
382 accusaremus: causa tibi esset, cur aegre ferres. Sed si in hoc iudicio de violatione legum agitur, leges autem istis moribus praeditos nec legitima decernere patiuntur, nosque ostendimus, istum non dixisse tantum contra leges, sed vixisse etiam aliter quam leges sinunt: eane de lege nihil dicetur, per quam haec probantur? Illud etiam cognoscendum vobis est, Solonem, harum legum auctorem et aliarum fere omnium, longe alium, quam iste sit, legislatorem, non uno modo scelerum poenas iis, qui volunt, expetendas permisisse a facinorosis, sed multifariam. Norat is nimirum, non posse fieri, ut omnes cives ex aequo essent aut eloquentes, aut confidentes, aut moderati. Quodsi ita sanxisset leges, ut moderatis sumsisse poenas satis esset, multos impune fore improbos censuit: si vero, ut confidentibus et eloquentibus, futurum, ut homines imperiti et rudes non possent eodem, quo illi, modo poenas sumere. Aequum autem esse censuit, ne cui, pro sua cuiusque facultate, exigendae poenae ius negaretur. Id autem fieri qui potuit? Si multas vias per leges muniret ad facinorosos invadendos. Veluti in furto: Firmus es et te ipso fretus? Abduc in carcerem: sed mille drachmis periclitaris. Infirmior es? Novemviris indica: illi facient. Id quoque formidas? Accusa. Non tibi fidis, et pauperior es quam qui mille drachmas solvas? Furti age apud arbitrum, et extra periculum eris. Neutrum horum placet? Accusa. Etiam hoc reformidas? Defer. Haec omnia diversa sunt. Eodem modo et in causa violatae religionis licet abducere in carcerem, accusare publice, causam apud Eumolpidas agere, proponere apud Regem. Eodem modo in caeteris fere universis. Si quis igitur se maleficum esse

non diffiteatur, aut impium, aut cuiuscunque criminis, de quo accusetur, sontem, sed propterea se absolvi postulet, quod, si quidem in carcerem abductus fuerit, diem apud arbitrum dici licuisset, et accusari se decuisset: sin apud arbitrum reus fuerit, in carcerem fuisset abducendus, ut accusator mille drachmis periclitaretur: ridicula res illa profecto fuerit. Nam qui aliquid non fecit, ei non de forma iudicii est disputandum: sed insontem esse se, ostendendum. Eodem modo et tu, Androtion, ne propterea dare poenas recusato, si prostituta pudicitia decretum facis, quod nobis et apud Sexviros in te datur actio: sed aut non fecisse te ostende, aut poenas da, qui moribus istis aliquid decreveris. Neque enim tibi fas est. Quodsi te non iis omnibus, quae legibus conceduntur, 383
rationibus ulciscimur: gratiam habeto nobis de iis, quas praetermittimus, non propterea te prorsus insontem haberi postulato. Operae pretium porro est, Athenienses, diligenter inquirere et spectare, quantae curae Soloni fuerit, huius legis auctori, in omnibus, quas sanxit legibus, Respublica, et quanto de hac, quam iis de rebus, quae legibus continentur, magis sollicitus fuerit. Quod cum ex aliis multis legibus perspicitur, tum vero ex hac, qua vetat, ne ii, qui se prostituerunt, in publico vel dicant, vel decernant. Illud enim videbat, cum multis e populo dicere liceret, eos tamen non dicere: quare id grave non ducebat. Alioqui multa potuisset, si punire voluisset istos, graviora constituere. Verum non hoc ei fuit propositum: sed haec propter vos et rempublicam interdixit. Norat enim, norat, flagitiosae vitae hominibus eam rempublicam esse adversissimam, in qua omnibus proferre probra eorum liceret. Ea vero quae est? Popularis. Non igitur tutum putavit, si quando accidisset, ut iisdem temporibus multi exsisterent homines cum eloquentes et confidentes, tum talibus probris et malis referti: fieri enim posse, ut illorum impulsu populus multum delinqueret, atque adeo aut ipsi popularem abrogare omnino statum conarentur (nam in oligarchiis, etsi aliqui multo flagitiosius Androtione vixerint, magistratibus maledicere non licet), aut ad summam improbitatem impellerent populum, ut ipsorum esset quam simillimus. Prorsus igitur istud hominum genus a consiliis exclusit, ut ne populus ab eis deceptus delinqueret. Quibus bonus iste vir neglectis, sibi non tantum dicendum et decernendum esse censuit, cum non liceret: sed et contra leges ea esse facienda. Iam quod ad eam legem attinet, qua, quod pater eius fuit aerarius et mulctam reipublicae non solvit, isti nec habere conciones, nec facere decreta licet: sic ei respondere poteris, si dicet, nomen suum a nobis fuisse deferendum: Tum nos id esse facturos (non, mehercule, nunc), cum ei aliorum facinorum ratio reddenda erit, et cum id ex lege conveniet. Atque adeo nunc ostendimus, nec ea, quae aliis licent, permissu legis tibi licere decernere. Aut igitur patrem tuum non fuisse aerarium, id ostendito: aut e carcere non profugisse, sed solvisse pecuniam. Quae si ostendere non poteris, lege vetante fecisti decretum: heredem enim te lex constituit paternae ignominiae. Cum

autem ignominiosus sis: nec verba facere, nec decernere tibi licet.
384 Ac de legibus, quas in medium attulimus, si quid afferre fuci vosque seducere instituet: haec vobis esse tenenda, quae recensui, arbitror. Sunt autem ei et de caeteris orationes ad vos decipiendo belle comparatae: de quibus vos prius audire praestat. Quarum una talis est: Ne quingentos vestrorum civium praemio spolietis aut ignominia afficiatis: illorum agi causam, non suam. Ego vero, si illos duntaxat spoliaturi, reipublicae autem nihil commodaturi essetis: non vobis auctor essem, ut magnopere contenderetis. Sed si eo facto cives amplius decies mille meliores facturi estis: quanto pulchrius est efficere, ut tam multi boni sint, quam iniuste gratificari quingentis? Dicere autem possum, negotium hoc non esse totius senatus, sed quorundam, qui sunt auctores malorum, et Androtionis. Cui enim opprobrio est, si, tacente ipso et nihil scribente, ac fortassis ne curiam frequentante, senatus coronam non acceperit? Nemini sane: sed eius, qui decernit, et res administrat, et quaevis senatui persuadet: propter hos enim in obeundo munere senatorio se corona indignos praebuerunt. Sed tamen, ut maxime totius senatus causa agatur, quanto vobis eum condemnare sit utilius quam non, spectate. Nam, si absolveritis, in manu oratorum erit senatus: sin damnaveritis, in populi potestate. Nam si multitudo viderit, hunc senatum propter improbitatem oratorum corona esse privatum: non illorum negotia libidini committent, sed ipsi ea dicent, quae sunt utilissima. Quod si fiet, vosque a vetere illa factione et conspiratione oratorum recesseritis: videbitis, Athenienses, omnia fieri, quae oportet. Quare ut nullam ob aliam, hac certe de causa sunt condemnandi. Iam aliud, quod vos latere non oportet, audite. Prodibit fortassis et senatum defendet Philippus et Antigenes et rescriptor et quidam alii, qui illic una cum isto sua senatum auctoritate rexerunt et horum malorum sunt auctores. Omnes igitur vos intelligere debetis, eis praetextum esse defensionis, adiuvare senatum: sed revera de se laboraturos et de rationibus rerum gestarum, quae eis reddendae erunt. Sic enim se res habet. Si reum absolveritis, omnes rem factam habebunt, nec eorum quisquam poenas ullas dabit (quis enim porro damnet illos, si vos senatum, cuius illi patro-
385 ni fuerunt, corona donaveritis?): sin damnaveritis, primum e iurisiurandi religione pronuntiabitis: deinde, in referendis rationibus istorum singulis prehensis, si quis vobis deliquisse videbitur, eum punietis, qui non, eum tum absolvetis. Ne igitur sic eos audite, ut qui senatus et populi causam agant: sed irascimini ut iis, qui suae impunitatis gratia vos decipiant. Archiam praeterea Cholargensem existimo (nam et is anno superiore senatorem egit), ut virum bonum, deprecaturum et eis patrocinaturum. Ego vero ad hunc fere modum Archiam audiendum esse censeo. Interrogetur, an, quae senatui crimini dantur, recte esse facta putet, an perperam? Si responderit, recte, non iam ut vir bonus erit audiendus: sin perperam, cur ad ea connivere voluerit, quum se bonum esse virum profiteatur, rursus interrogate. Quodsi se adversatum esse, neminem

autem auscultasse dicet, absurdum profecto erit, nunc illum ab eo defendi senatum, qui optimis eius monitis non obtemperarit: sin tacuisse, annon iniurius est, si a peccatis non deterruit, cum posset, nunc autem dicere non dubitat, eos corona donandos, qui tot mala perpetrarunt? Arbitror autem, Androtionem nec illud omissurum, haec omnia sibi propter tributa accidere, quae se vestro nomine a paucis exegisse dicet, qui magnum aes alienum impudenter retinuerint: et eos accusabit (quo quid est factu facilius?), qui tributa non pependerunt, et dicet, omnem impunitatem propositum iri iis, qui tributa non pendant, si ipse condemnetur. Vos autem primum illud, Athenienses, cogitate, vos non de illa re sententiam laturos: sed de eo, an decretum legibus consentaneum fecerit: deinde, nullo esse modo ferendum, ut quiritetur, a nonnullis iniuriam reipublicae fieri, atque ipse maiores iniurias sibi condonari postulet. Longe enim haud dubie facinus est gravius decreto violare leges, quam non pendere tributum. Verum tametsi constaret, isto condemnato neminem aut collaturum, aut exacturum esse tributum: ne sic quidem esse absolvendum, hinc cognoscetis. Vobis e tributis Nausinico praetore imperatis, quae circiter trecentorum talentum aut paulo pluris fuerunt, quatuordecim talenta defuere: quorum iste septem redegit. Sed ego pono, redegisse omnia. Ad eos igitur, qui ultro numerant, non egetis Androtione: sed ad cessatores. Diligenter igitur vobis est nunc considerandum, tantine aestimetis reipublicae statum et receptas leges et iurisiurandi religionem. Nam si istum absolvetis, qui adeo manifeste legibus contraria decrevit: omnium opinione pecuniam illam legibus et iurisiurando praetuleritis, quae nec, si quis eam de suo largiretur, acci- 386
pienda esset, nedum exigenda ab aliis. Proinde cum haec dixerit, mementote iurisiurandi et cogitate, accusationem nunc de exigendo tributo non esse institutam, sed de eo, utrum legum inviolata esse debeat auctoritas. Ac de his quidem, quo pacto vos a lege abducendo decipere sit conaturus, et quid ad eius cavillationes repudiandas in promtu vos habere oporteat, cum multo plura etiam referre possem, quod et haec sufficere arbitror, caetera praetermittam. Inquiram autem et in publicas istius boni (si diis placet) viri actiones: in quibus nullum non crudelitatis genus exercuit. Nam et impudentem et audacem et peculatorem et superbum et ad quidvis potius, quam ad rempublicam in imperio populari gerendam, esse aptum demonstrabo. Ac, quam sibi maxime laudi ducit, pecuniae exactionem eius videamus, nihil istius arrogantia moti, sed rem ipsam, qualis fuerit, vere aestimantes. Is Euctemonem tributa vestra habere, seque id aut convicturum cum dixisset, aut de suo pecuniam numeraturum pollicitus esset: per decretum magistratu, qui sorte dabatur, abrogato, ea specie ad exactionem obrepsit. Et, concione post habita, trium vobis rerum optionem dari dixit: aut enim solennia vasa pomparum esse conflanda: aut tributum denuo conferendum: aut ab iis, qui deberent, tributa exigenda. Cum autem, ut par erat, vos malletis aes alienum redigi: pollicitationibus

vos detinens, et propter rationem temporis magnam potentiam nactus, veteribus legibus in ea re sibi non esse utendum censuit, nec, si eas satis esse non putabat, novas ferendas: sed decreta pro concione referebat atrocia et contraria legibus, per quae praevaricatus et multum vobis furatus est, cum Undecimviros sequi se iuberet, eosque secum ad civium aedes adduceret. Ac Euctemonem, a quo se redacturum, aut ipsum de suo numeraturum pecuniam profitebatur, nullo modo eius rei convincere potuit: sed a vobis exegit, tanquam non Euctemonis, sed vestri odio hoc negotium suscepisset. Neque quisquam dicere me putet, a debitoribus nihil fuisse exigendum. Fuit enim exigendum: sed quomodo? Ut lex iubet, aliorum causa: id enim populare est. Neque enim, Athenienses, tantilla pecunia eum ad modum redacta, tantum fructum cepistis, quantam iacturam fecistis, talibus institutis invectis in rempublicam. Nam si quaeratis, qua gratia videatur optabilius in populari degere imperio, quam in paucorum dominatu: hoc potissimum esse in promtu reperietis, quod in libera republica omnia sunt
387 clementiora. Istum autem se, quam in ulla usquam oligarchia, gessisse insolentius, praetereo. Sed in vestra urbe quando summa crudelitas viguit? Sub triginta tyrannis, omnes dicetis. Atqui tum (ut accepimus) nemini vita eripiebatur, qui se domi abdidisset. Illud autem eis crimini dabamus, quod e foro cives in carcerem per iniuriam abducerent. Iste autem sua protervitate usque adeo illos superavit, ut in populari republica suam cuique domum carcerem constitueret, Undecimviris ad aedes adducendis. Quid vero putatis, Athenienses, si quis homo pauper, aut etiam dives, sed sumtibus exhaustus, quemque consentaneum omnino sit praesente pecunia destitui, sive per tectum ad vicinos transcendit, sive sub lecto se occultavit, ne deprehensus in carcerem traheretur, sive aliud dedecus subiit, quae servilia sunt, non ingenuorum hominum, eaque adspiciente uxore fecit, quae ei ut ingenuo desponsa fuit et civi Atheniensi, eius autem rei causa fuit Androtion, cuius ea vita, ea facta exstiterunt, ut ei nec suas privatas inimicitias persequi liceat, nedum aliquid agere nomine publico? Quodsi quis eum roget: tributa corporane debeant an praedia? praedia respondebit, si verum fateri volet: de his enim tributa pendimus. Cur igitur, omissa praediorum et aedium publicatione et proscriptione, vinciebas et contumeliis afficiebas homines cives et aerumnosos inquilinos, quos ignominiosius quam servos tuos tractasti? Quodsi considerare vultis, inter servitutem et libertatem quid intersit: hoc potissimum reperietis, quod servis omnia scelera corpore sunt luenda, ingenuis autem, tametsi maxima in se facinora admiserint, corpus tamen tueri licet. His enim pleraque delicta pecuniaria mulcta luenda sunt. Iste vero contra in corpora civium tanquam mancipiorum est grassatus, atque ita flagitiosum et violentum erga vos se praebuit, ut patrem suum, publice vinctum propter aes alienum in carcere, eo aere neque soluto, neque causa dicta, putarit effugere oportere: si quis autem aliorum civium, quod debebat, numerare non posset,

domo in carcerem trahendum esse. Deinde post haec, tanquam quicquid agendi potestas esset, Sinopae manus iniecit et Phanostratae, mulierculis vulgato quidem illis corpore, quae tributum tamen non deberent. Quodsi quibus illae maxime dignae videantur, cum quibus sic agatur: ipsa res tamen indigna fuit, quae fieret, ut eo insolentiae ob temporis conditionem veniret quisquam, ut aedes invaderet et supellectilem diriperet hominum innocentium. Multos enim videas, qui quidvis pati mereantur et patiantur: verum non ita iubent leges, non ita instituta civitatis, quae vobis custodienda sunt. Locus datur misericordiae, veniae, omni officio apud ingenuos: quorum omnium et natura et disciplina expertem esse istum, quis miretur? Multis enim iniuriis, multis contumeliis affectus fuit, dum cum hominibus viveret, a quibus non amabatur, sed qui mercedem numerare poterant: quarum rerum iracundia tibi non in proximum quemque civium effundenda est, nec in eiusdem quaestus aemulas meretrices, sed in patrem, qui te ad istum modum educarit. Haec quin gravia sint et omnibus contraria legibus, iste negare non poterit: sed adeo est impudens, ut praeiudicia huius iudicii apud populum perpetuo sibi praepararit, ac dicere fuerit ausus, se pro vobis et propter vos suscepisse inimicitias, et nunc in extremis esse periculis. Ego vero vobis ostendam, Athenienses, istum nihil quicquam mali esse passum aut passurum esse propter ea, quae pro vobis egit: sed propter importunitatem suam et diis invisas sordes hactenus quidem passum esse nihil, passurum autem esse, si fungi vos officio volueritis. Sic enim considerate. Quid tandem iste vobis recepit, et quodnam vos mandastis ei munus? Ut pecuniam redigeret: praeter hoc non ei quicquam mandastis. Agite vero, singulatim vobis exactionem in memoriam redigam. Exegit iste a Leptine Coeleo quatuor et XXX drachmas: a Theoxeno Alopecense drachmas LXX et paulo plus: et ab Euphemi filio, Callistrate, ac Telesti adolescentulo (nomen enim non occurrit) et fere, a quibus exegit (ne singula persequar), haud scio, an ultra minam ab ullo ex omnibus exegerit. Utrum igitur putatis, horum quemque aegre tulisse, et hostem ei factum propter tributum illud? an alium eorum, quod vobis omnibus audientibus servum eum appellarit et servis prognatum, quod eum sextantem bonorum pendere cum inquilinis oportere dixerit: alium, quod e scorto suscepisse liberos, alium, quod patrem eius prostituisse pudicitiam, alium, quod matrem eius quaestum fecisse dixit: alium recensere iussit, quid ex peculatu corraserit: in alios alia maledicta iecit: omnes denique ordine fandis infandisque probris et conviciis lacessivit? Nam ego sane scio, omnes, in quos iste est debacchatus, tributum necessarium esse sumtum existimasse: sed ad eum modum contumeliam sibi factam aegre tulisse. Quin et illud scio, isti mandatum fuisse a vobis, ut pecuniam exigeret: non, ut sua cuique mala obiiceret et opprobraret. Quae si vera fuerunt, tacenda tibi fuerant (multa enim omnibus nobis aliter eveniunt, quam vellemus): sin falso comminiscebare, nonne quovis supplicio dignus

es? Iam ex his, quae sequuntur, evidentius intelligetis, invisum
istum esse omnibus non propter exactionem, sed propter factam
singulis contumeliam et debacchationem. Satyrus enim, navalium
curator, non septem talenta vobis exegit, sed quatuor triginta ab
iisdem illis hominibus, unde armamenta suppeditavit navibus, quae
ablegatae sunt: qua de causa nec ille sibi quemquam dicit esse
inimicum, neque eorum, a quibus exegit ille, quisquam ei bellum
indixit. Nimirum is, quod mandatum fuerat, egit: tu vero, tuae
petulantiae et audaciae licentia parta, homines sumtibus reipu-
blicae collatis exhaustos et te meliores et melioribus ortos natali-
bus falsis et atrocibus probris incessere voluisti. Credent igitur iu-
dices, te sui studio fecisse ista, et tuae impudentiae et improbita-
tis facinora in semetipsos transmovebunt? Imo aequius te oderint
propterea, quam conservabunt. Qui enim aliquid agit pro republica,
reipublicae mores imitari debet: quod qui faciunt, eos tueri, Athe-
nienses, istius autem similes qui sunt, odisse debetis. Illud enim
scientibus fortasse vobis, sed tamen dicam: Qualescunque amari a
vobis et defendi constabit, iis similes esse vos putabunt. Atque
adeo eum aes alienum ne quidem redegisse pro vobis, id quoque
statim ostendam. Si quis enim eum roget, utri ei nocentiores esse
civitati videantur, agricolaene et parci, qui propter alendos libe-
ros, et domesticos sumtus, et alia munera obita, tributa deserue-
runt, an qui ultro collatam pecuniam cum ab aliis, tum a sociis
furantur et perdunt: non eo nimirum, quamvis frontem perfricue-
rit, impudentiae veniet, ut dicat, eos, qui sua non conferunt, esse
nocentiores iis, qui aerarium depeculantur? Qua igitur tandem de
causa, o sceleste, cum plures sint annis triginta, ex quo versaris
in republica, cum interiecto tempore multi et duces rempublicam
laeserint et oratores, qui apud nos causam dixerunt, et partim sua
390 scelera morte luerint, alii arrepta fuga in exsilium abierint, nemi-
nem unquam accusasti, nec prae te indignationem tulisti propter
factas reipublicae iniurias, in tanta confidentia tua et eloquentia,
sed ibi demum te curatorem es professus, ubi multi laedendi fue-
runt? Vultis, Athenienses, eius rei a me causam vobis explicari?
Quia et socii sunt iniuriarum, quas vobis quidam faciunt, et de
exactionibus suffurantur, et, ut insatiabilis est eorum cupiditas,
bifariam republica fruuntur. Neque enim tutius est, multorum et
leviter delinquentium suscipere inimicitias, quam paucorum et gra-
viter: neque vero popularius, multitudinis animadvertere peccata,
quam paucorum. Sed hoc in causa est, quod ego dico: Ex facino-
rosis illis se unum esse novit, vos autem nihili fecit: eoque ad il-
lum modum vos tractavit. Nam si mancipiorum urbem esse hanc, et
non eorum, qui aliorum imperio digni habentur, esse constaret:
non toleranda fuisset istius, qua in foro utebatur, insolentia: cum
simul et inquilinos et Athenienses vinciret, abriperet in carcerem,
vociferaretur in concionibus, pro suggesto servos servis natos ap-
pellitaret se meliores et ortos melioribus, percontando, an frustra
carcer esset aedificatus? Equidem id haud negaverim, siquidem pa-

ter tuus inde cum ipsis compedibus in ipsa Bacchanalium pompa exsiliit. Alias autem eius contumelias nemo unus percensuerit: tanta est earum multitudo. Pro quibus hodie universis poenae sumendae sunt, et exemplum in eum edendum, quo fiant alii moderatiores. At vero in his actis publicis est talis: in aliis autem quibusdam bene se gessit? Imo in caeteris omnibus talem se praebuit erga vos, ut in iis, quae audistis, minime odio sit dignus. Quid enim vultis dicam? Solennium vasorum reconcinnationem, et coronarum destructionem, aut phialarum factionem illam praeclaram? Sed vel propter haec, et si nulla alia rempublicam iniuria affecisset, ter, non semel duntaxat, iure occideretur. Nam et sacrilegii et impietatis et peculatus et omnium gravissimorum scelerum reus est. Ac pleraque eius verba, quibus fucum vobis faciebat, praeteribo. Cum vero dixisset, folia defluere de coronis, et eas vetustate computruisse, quasi violaceae essent aut rosaceae, non aureae: vobis auctor eas conflandi fuit. Postea in tributis exigendis adesse ministrum publicum iussit, ut vir bonus, cum ea singuli, qui pependerant, inscripturi essent: in coronis autem, quas concidebat, iustitiam illam non adhibuit, sed ipse orator, aurifusor, quaestor, inscriptor exstitit. Atqui si in omnibus, quae publico agebas nomine, 391
haberi tibi fidem postulasses: furta tua minus essent deprehensa. Nunc, in tributis, ut aequum est, non habendam tibi esse fidem cum sanxeris, sed servis publicis, cum autem aliud quiddam et res sacras moveres, quarum pleraeque ne aetate quidem nostra dedicatae sunt, eandem cautionem non adhibueris, quam in tributis: nonne palam est, cur ita feceris? Equidem opinor. Atque illud considerate, Athenienses, quam praeclaras et admirabiles ad omnem posteritatem inscriptiones reipublicae sustulerit, quam impias et intolerabiles reposuerit? Arbitror enim, vidisse omnes vos, in coronarum modiolis subtus inscriptum fuisse: Socii populum fortitudinis ergo et iustitiae, aut: Socii dono Minervae ex manubiis, aut oppidatim: Illi populum, conservati a populo, veluti, Euboeenses liberati corona donarunt populum. Rursus alicubi fuit inscriptum: Conon ex navali victoria parta de Lacedaemoniis. Tales enim fuerunt coronarum inscriptiones. Quae igitur et admirationis multum et honoris vobis ferebant, abolitae sunt coronis destructis. Phialis autem, quas earum loco vobis iste fecit impudicus, «Androtione curatore factae sunt» inscriptum est: et cuius pollutum libidinibus corpus ingredi fana leges non sinunt, eius nomen in fanis phialis inscriptum est, conferendum scilicet (non sane?) veteribus illis inscriptionibus et idem vobis, si diis placet, honoris ferens? Sic tria eos atrocissima commisisse perspicitur. Nam et Minervam coronis spoliarunt: et reipublicae admirationem sustulerunt, quae ex iis factis exsistebat, quorum coronae illae, dum adessent, monimenta fuerunt: et iis, a quibus consecratae fuerant, gloriam non parvam ademerunt opinionis eius, qua grati animi memoriam testari voluerunt. Etsi autem tot et tanta facinora designarunt: eo simul et stuporis et ignaviae sunt progressi, ut

haec tanquam re bene gesta celebrent. Itaque iste se putat propter istos conservatum iri: alius assidet, neque se abdit propter facinora. Usque adeo porro non modo pecuniae avidus, sed et stupidus est, ut ignoret illud, coronas virtutis signum esse: phialas autem et eius generis alia, divitiarum: et quamlibet coronam, etsi parva fuerit, aeque esse honorificam, ut magnam: pocula autem et turibula, si magna sit eorum multitudo, opulentiae quandam exci-
392 tare opinionem de possessoribus: sin parvis et paucis gloriere, tantum abesse, ut honori sint, ut etiam ineptus esse videaris. Iste autem gloriae possessionibus abolitis opulentiae substituit parvas et non dignas vobis. Ac nec illud quidem animadvertit, pecuniae cumulandae nunquam studuisse populum: gloriae autem quam ulli rei magis argumento est, quod, cum aliquando plurimum pecuniae haberet inter omnes Graecos, eam omnem honoris studio impendit, et pecunia de suo conferenda nullum unquam periculum recusavit. Unde possessiones immortales est consecutus, tum rerum gestarum memoriam, tum donariorum propter illas consecratorum magnificentiam, Propylaea illa, aedem Minervae, porticus, navalia: non urceolos duos, neque aurea vascula tria quatuorve, librae singula pondere, quae, cum visum tibi fuerit, iterum conflanda esse decernes. Neque enim decimis a civibus exigendis, neque iis, quae hostes imprecarentur, faciendis, et tributis geminis comminiscendis ea dedicarunt, neque talibus utentes consiliariis, qualis tu es, rempublicam gesserunt: sed hostibus vincendis, et, quod omnibus cordatis optabile est, concordia inter cives concilianda immortalem sui nominis gloriam reliquerunt, eos autem, qui tuis studiis delectabantur, foro prohibuerunt. Vos autem, Athenienses, eo adducti estis socordiae et negligentiae, ut, talia exempla cum habeatis, non tamen imitemini, sed Androtion sit vobis solennium vasorum instaurator. Androtion, o dii immortales! Et hoc impium facinus ullo alio esse levius existimatis? Nam ego quidem ita censeo, eum, qui fana ingressurus, et lavacra et sportas attacturus sit, et rerum divinarum curationi praefuturus, non certum modo dierum numerum castum esse oportere, sed per totam vitam a talibus studiis, qualis istius vita est, fuisse alienum.

---

393 ORATIO CONTRA ARISTOCRATEM.

LIBANII ARGUMENTUM.

Charidemum Oritam, peregrini militis ducem, Cersobleptis, Thraciae regis, imperatorem, civitate donarant Athenienses: partim, quod utilem reipublicae operam navasset, partim quod plura ab eo beneficia exspectarent. De hoc senatusconsultum fecit Aristocrates huiusmodi: Si quis Charidemum occiderit, comprehendi eum ius fasque esto in omni ditione coniuncta cum Atheniensibus: quodsi quis

comprehensum asseruerit, sive civitas, sive homo privatus, is foederum expers esto. Huius senatusconsulti accusator Euthycles, Demosthenis usus oratione, ait, primum, senatusconsultum esse contra leges, quia cognitionem et iudicia tollat, et vindictam ante crimen contineat scriptam: deinde, non esse e re Atheniensium, tale Charidemo decernere praemium, per quod Chersonesus amittenda sit. Quod quo pacto sit futurum, ipsa ostendet oratio. Examinat etiam personae qualitatem, affirmans, non meruisse praemia Charidemum, talia praesertim.

Nemo vestrum, Athenienses, putet, me vel ullo privato odio adductum venire ad Aristocratem accusandum: vel cum parvum aliquod et leve delictum videam, propter illud adeo paratum esse ad inimicitias suscipiendas. Sed (si modo meum me iudicium non fallit) in hoc omne meum studium incumbit, ut Chersonesum secure teneatis, neque, phaleratis decepti verbis, rursus ea spoliemini. Decet igitur omnes vos, si haec recte cognoscere voletis et e praescripto legum controversiam vere diiudicare, non tantum scripta in senatusconsulto verba considerare: sed etiam, quid eventurum inde sit, providere. Nam, si re statim audita callidae machinationes animadverti potuissent, principio fortasse decepti non essetis. Quia vero hoc non minimum artificium est quorundam, ita et dicere et scribere, ut vos latentes insidias minime perspiciatis aut caveatis: non adeo mirum videri debet, si etiam hoc decretum nos ita scriptum ostendemus, ut, cum Charidemi salutem tueri videatur, Chersonesum, quae re vera est iustum et firmum reipublicae praesidium, nobis eripiat. Iure autem, Athenienses, mihi operam hanc dabitis, ut me dicentem cum benevolentia audiatis. Quia enim ego, non unus ex illorum numero, qui vobis obturbant, neque rursus horum, qui in gerenda republica magnam apud vos habent auctoritatem, rem tantam esse actam ostensurum esse me profiteor: vos, si me, quod in vobis est, iuveritis attenteque audieritis, tum hanc ipsam rem in integrum restituetis, tum animos addetis caeteris, ut, si quid etiam nostrum aliquis se reipublicae prodesse posse putarit, facere id non gravetur. Putabit autem, si audientiam impetrare a vobis non esse difficile existimaverit. Nunc istius rei metu multis, minus fortasse disertis, sed melioribus certe viris, quam eloquentes isti sunt, ne cogitare quidem quicquam de republica in mentem venit. Ego sane (omnes adiuro deos, idque vobis dubium esse non debet) ipse quoque ab accusatione hac abhorruissem, nisi turpissimum iudicassem, nunc quiescere et silere, dum quosdam homines rem civitati non conducibilem struere video: cum prius, quo tempore trierarchus in Hellespontum ieram, verba fecerim, et accusarim nonnullos, a quibus laedi vos iudicabam. Etsi autem non ignoro, esse, quibus Charidemus de republica bene meritus esse videatur: ego tamen, si ea, quae volo, et ab illo perpetrata esse scio, apud vos exponere potero, confido, me ostensurum, illum adeo non esse bene

meritum, ut nemo omnium hominum reipublicae peius velit, et longe aliam de eo conceptam, quam conveniat, opinionem. Quodsi, Athenienses, summa haec esset Aristocratis iniuria, quod Charidemi, qui talis est, qualem eum ego esse vobis me ostensurum dico, tantam in decreto rationem habet, ut, si quid ei accidisset, peculiarem eamque legibus contrariam ultionem sit largitus, id iam vobis exponere instituissem, ut intelligeretis, longe abesse, ut tali senatusconsulto ornari mereatur: nunc per ipsum senatusconsultum aliud gravius delictum committitur, quod vobis prius et cognoscendum est, et praecavendum. Inprimis autem explicare necesse est atque ostendere, quidnam sit illud, quod effecit, ut Chersoneso secure potiremini: quo cognito, eam etiam, quam dico, iniuriam perspicue cernetis. Hoc autem, Athenienses, sic habet. Coty defuncto Berisades, Amadocus, Cersobleptes, tres pro uno Thraciae reges facti sunt. Qua ex re id contigit, ut ipsi inter sese dissentientes ad vos se conferrent, vosque colerent. Hoc igitur, Athenienses, quidam dum repellere volunt, et, reliquis regibus abrogatis, summam totius imperii ad Cersobleptem devolvere: callide hoc senatusconsultum extorserunt, si verba spectentur, seiunctum a talis conatus opinione, re ipsa maxime ad hoc accommodatum, ut ego docebo. Nam cum, defuncto regum uno, Berisade, neglecto iureiurando et foedere, quod vobiscum fecerat, Cersobleptes bellum et Berisadae liberis et Amadoco intulisset: constabat, Berisadae liberis Athenodorum opitulaturum, Amadoco Simonem et Bianorem. Nam ille Berisadae affinis, hi Amadoci fuerunt.
396 Cogitantes igitur, quonam modo hi compesci, atque, illis desertis, Charidemus, qui regnum Cersobleptae stabilire conatur, citra periculum subvertere posset omnia: id fieri posse repererunt, primum decreto a vobis impetrato, si quis eum occidisset, ut liceret illi iniicere manus, deinde, si Charidemus a vobis imperator designaretur. Neque enim contra imperatorem vestrum arma temere laturos esse Simonem et Bianorem, a vobis civitate donatos, et alioqui vestri studiosos: et natura civem vestrum Athenodorum ne in animum quidem id esse inducturum, neque id crimen subiturum, ut senatusconsulto adversatus videretur: quod sine ulla dubitatione eis impingeretur, si quid Charidemo accidisset. Hac ratione, alteris auxilio destitutis, istis tanta impunitate data, facile posse illos eiici, se imperium obtinere. Et hanc illorum fuisse mentem, haec consilia illos concinnasse, ipsa facta clamitant. Nam simul et bellum movebant, et ad vos ab eis legatus veniebat Aristomachus Alopecensis: qui cum alia apud vos in concione dicebat, tum in honorifica praedicatione et prolixa Cersobleptae et Charidemi, eorum erga vos benevolentiam et studium celebrabat. Solum omnium hominum Charidemum vobis Amphipolim donare posse dicebat, atque eum imperatorem crearetis, hortabatur. Paratum autem eis iam ante hoc senatusconsultum et ante dispositum erat, ut, si acquiesceretis in pollicitationibus et spe, quam ostentabat Aristomachus, statim populus decretum comprobaret et nihil impediret. At quamnam callidiorem aut astutiorem rationem quis-

quam inire posset, ut reges caeteri pellerentur, unus, qui eis placuisset, omne occuparet imperium? aut ut ii, qui duobus reliquis opitulati alioqui essent, metu calumniae quiescerent, quam consentaneum erat exspectare illos in se redundaturam per id senatusconsultum, si quid Charidemo accidisset? utque illi, qui uni duntaxat imperium tradere studebat, qui omnia vestris rationibus contraria moliebatur, tantam licentiam darent impune et secure illa faciendi? Neque vero hinc solum constat, propter haec, quae dico, senatusconsultum istud esse factum: sed ex ipso senatusconsulto amplum quoddam testimonium suppetit. Cum enim scripserit, si quis Charidemum occiderit, nec adiecerit, quidnam agentem: utrum vobis utilia, an contra, subiunxit, statim e ditione sociorum posse in vincula abripi. Neque vero hostium, nostrorum aeque atque illius, unquam ullus ad nostros veniet socios, sive occiderit sive non occiderit. 397
Non igitur in hostes eam poenam constituit. At nostrorum amicorum, illius (si quid reipublicae nostrae perniciosum conaretur) inimicorum, horum, inquam, aliquis senatusconsultum istud pertimescet, et cavebit, ne vestras inimicitias suscipere cogatur. Est autem hic Athenodorus, Simon, Bianor, Thraciae reges, et quicunque alius de vobis bene merendi studiosus illum vobis adversa molientem compescuisset. Quibus igitur de causis perscriptum sit senatusconsultum, ut id a populo comprobaretur decepto, et quapropter nos causam hanc susceperimus ad conatus illorum prohibendos, haec sunt, Athenienses. Aequum autem fortasse est, me pollicitum tria ostensurum, unum, senatusconsultum hoc contra leges esse factum, alterum, id non esse e republica, tertium, indignum eum esse, cui ea, quae perscripta sunt, tribuantur, horum omnium optionem dare vobis audituris, quid primo, quid secundo, aut postremo loco audire praeoptetis. Proinde videte quidnam velitis, ut id primum vobis dicam. De violatis legibus vultis primum? Hoc igitur dicemus. Oro autem et postulo a vobis ea, quae (ut mihi persuadeo) aequa omnino sunt. Nemo vestrum, Athenienses, propterea quod Charidemum ignorat et de republica bene meritum putat, quadam animi pertinacia inductus nostros de legibus sermones iniquioribus auribus accipiat, neque propter id vel se ipsum defraudet, quo minus pro iurisiurandi religione sententiam ferat, vel me impediat in iis explicandis, quae vos edocere decrevi: sed ita auscultet, ut consideret, quam aequa dicam. Ac ubi legum meminero, omissa cogitatione, propter quem aut qualem senatusconsultum sit factum, id solum, neque aliud quicquam, consideret, contrane an secundum leges sit factum? Cum vero res ab eo gestas excussero atque recensuero, quo pacto sitis ab eo decepti: cogitet, utrum res factas, an ementitas dicam. Ubi porro disquisivero, utrum e republica sit, vel contra rempublicam, haec decernere: omissis caeteris omnibus, rationes de his allatas inspiciat, utrum illae recte sese habeant, an secus? Nam si me his animis audietis, tum ipsi optime, quae deceant, intelligetis, singulis seorsim consideratis, et non simul omnia confertim obtuentes: tum ego, quae volo, facillime potero dicere.

Paucis autem absolventur omnia. Cape igitur leges ipsas et recita, ut per eas ostendam, quam isti legum nullam rationem habuerint. E capitalibus legibus Areopagi.

398 LEX.

Senatus Areopagiticus de caede et vulnere consulto facto, de incendio et venenis, quibus porrectis aliquis hominem occiderit, iudicet.

Desine. Audistis tam legem, quam decretum, Athenienses. Quemadmodum autem mihi videamini rationes ipsas de violatis legibus facillime cognituri, hoc vobis dicam. Si consideraveritis, cuius ordinis sit is, pro quo senatusconsultum factum est, an peregrinus, an inquilinus, an civis sit. Quem si dicemus inquilinum, mentiemur: rursus, si hospitem, iniuriam ei faciemus: populi enim beneficium, quo civitate est donatus, ratum illi manere debet. Relinquitur, sic ut de cive esse de eo loquendum. Obsecro autem, ut spectetis, quam simplici et iusta ratione utar, qui in hunc ordinem eum collocem, in quo maximum honorem consequatur. Quae vero vobis natura civibus negata sunt, nec illi opinor contra leges sunt concedenda. Quae sunt igitur ea? Quae iste modo scripsit. Nam lege quidem iubetur senatus iudicare de caede et vulnere consulto facto, de incendio, et venenis, quibus datis aliquis alium enecaverit: atque is, qui legem tulit adiecta hac clausula «quibus enecaverit» causae dictionem dedit, non prius tamen, quid maleficum pati conveniat, declaravit. In quo, Athenienses, pietati totius urbis probe prospexit. Quomodo? Nemo nostrum omnium scire potest, quis sit, qui caedem fecerit: talia porro sine iudicio credere, si quis aliquem criminatus fuerit, esse iniquum putavit. Oportere igitur censuit, si factas ei, qui laesus est, iniurias persecuturi simus, fidem fieri vobis, et vos edoctos ab accusatoribus cognoscere, sontem eum esse. Tum demum enim, cum res percognita fuerit, ius et fas esse poenas sumi, prius non. Praeterea reputabat, omnia talia nomina, veluti si quis sacrilegium fecerit, si quis prodiderit, et eius generis omnia, priusquam iudicium exerceatur, criminum esse appellationes, postquam iudicio sis convictus, tum demum fieri scelera. Non igitur censuit nomini criminis supplicium adscribendum, sed iudicium: propestereaque, si quis caedem fecerit, senatum cognoscere iussit, non dixit, quae poena luenda sit, quasi convictus esset. Ac legislator quidem sic. Ac senatusconsulti auctor quomodo? Si quis occiderit, inquit, Charidemum. Nomen facinoris idem posuit, cum scripsit «si quis occiderit», quod legislator: in sequentibus vero
399 non eadem, sed sublata clausula de iudicio subeundo, statim licere in vincula abripi scripsit, neglectaque per legem designata curia reum criminatoribus indicta causa pro libidine tractandum permisit, etsi nondum, utrum fecerit, nec ne, constet. Licebit igitur eis, illum comprehensum torquere, excarnificare, pecunia mulctare. Atqui haec omnia vetuit aperte et evidenter subscripta lex, taliaque nec

in convictos et declaratos homicidas licere voluit. Lege eis ipsam legem, quae sequitur.

LEX.

Homicidas liceat occidere in nostro territorio et in carcerem ducere, ut in decemvirali tabula promulgatur: excruciare, aut pecuniam ab eis extorquere, non liceat: alioqui duplum dati damni luendum: actionem vero praetores danto cuivis eorum criminum, quorum quique sunt iudices: cognitio vero sit penes Heliaeam.

Legem audivistis. Contemplamini, quaeso, quam praeclare ac supra modum religiose constituerit legislator. Homicidas inquit. Primum igitur homicidam eum dicit, qui iudicum sententia iam sit damnatus: nec enim hac appellatione quisquam continetur, priusquam convictus damnetur. Id ubi significat? Tum in priore lege, tum in hac. Nam in illa scripsit: Si quis caedem fecerit, senatus iudicet: in hac, homicidam nominans, quae pati oporteat, dixit. Quo enim in loco res crimen adhuc erat, iudicium nominavit: ubi vero damnatus huic appellationi iam obnoxius erat, poenam scripsit. De damnatis igitur loquitur. Quid vero loquitur? Licere occidere atque abducere. Numquid ad sese, aut ut alicui libitum fuerit? Minime id quidem. Quomodo ergo? Ut in decemvirali tabula, inquit, promulgatum est. Illud vero quid est? Id quod vos omnes scitis. Sexviri eos, qui propter caedem solum verterunt, ius habent morte mulctandi: annoque superiore vidistis omnes, e concione quendam ab eis abductum. Ad hos igitur abducere iubet. Hoc vero quid ab illo differt, si quis ad se domum abduceret? Quia, qui abducit, Athenienses, ad Sexviros, legum potestati facinorosum subiicit: qui ad se ducit, suae. Illo modo poenas dare licet, ut lex sancit: hoc, ut illi, qui cepit, lubet. Plurimum autem profecto interest, utrum irrogandae mulctae ius penes legem sit, an vero in potestate inimici. Excarnificare, inquit, ne liceat, neque pecuniam extorquere. 400
Non excarnificare quid sit, omnibus vobis notum esse scio: non flagellare, non vincire, nihil denique facere eius generis. Habet etiam alterum legis verbum nihil obscuritatis. Ac lex quidem, homicida et iam damnatus quomodo puniendus sit, et ubi, caesi patria nominata, hoc modo cavit: et non alio modo quam hoc, neque alibi licere quam hic, aperte dixit. At senatusconsulti auctor, multum certe abest, ut quicquam caverit, cum omnia his contraria dixerit. Scripsit enim: Si quis occiderit Charidemum, abduci eum licere undecunque. Quid ais? Cum leges nec damnatos abducere sinant, nisi in nostro territorio: tu scribis, sine iudicio abduci posse aliquem ex omni ditione sociorum? Cum nec in nostra leges ducere iubeant: tu permittis, undecunque ducere? Praeterea, dum comprehendendi potestatem das, omnia, quae lex vetuit, dedisti: mulctare pecunia, excarnificare viventem, affligere, penes se detinere, atque interficere. Et qui evidentius dixisse contraria legibus quisquam convincetur, aut iniquiora scripsisse, quam tu ad hunc modum: qui, cum duo nomina proposita haberes, contra reos cri-

minis, Si quis occiderit, contra damnatos, Si quis homicida fuerit, in appellatione eius, qui criminis reus est, nomen usurpasti, supplicium vero, quod nec in convictos permittunt leges, id tu in eos, de quibus nondum iudicium factum est, statuisti, eo, quod est horum medium, repudiato. Interiectum enim est inter crimen eiusdemque probationem iudicium: id quod nusquam iste scripsit in senatusconsulto. Recita sequentes leges.

LEX.

Si quis autem homicidam ceciderit, aut caedis ei causa fuerit: is abstineat foro collimitio, et ludis, et sacris Amphictyonicis, perinde ac si Atheniensem occidisset, eodemque crimine teneatur: sed iudicatio capitalium causarum iudicibus reservetur.

Cognoscendum vobis est, Athenienses, quid huius legis auctor sibi voluerit. Videbitis enim, eum verecunde omnia et legitime distinxisse. Si quis, inquit, occiderit homicidam, aut caedis ei causa fuerit, is abstineat foro collimitio, et ludis, et sacris Amphictyonicis, perinde ac si Atheniensem occidisset, eodemque crimine teneatur: sed iudicatio capitalium causarum iudicibus reservetur. Quid
401 hic audio? Ille censuit, caedis reum factum et convictum, si semel effugerit atque evaserit, iustum quidem esse, ex interfecti patria exterminari: occidi ubicunque esse nefas. Quid spectavit? Illud, quod, si nos eos, qui alio se recepissent, occideremus, alii peremturi essent eos, qui huc confugissent. Quod si fieret, fore, ut una reliqua calamitosis omnibus salus tolleretur. Ea quae est? Ut eorum, quos laeserint, patria cedant, in aliorum ditionem, quibus nullam fecerint iniuriam, habitatum tuto commigrent. Id igitur ne accideret, neve infinita calamitatum supplicia exsisterent, scripsit: Si quis homicidam occiderit, abstineat foro collimitio. Quid ea vox sibi vult? Finibus regionis. Ibi enim (ut mihi videtur) antiquis temporibus conveniebant finitimi, et a vobis et ab urbi vicinis: unde appellavit forum collimitium. Et rursus: Sacris Amphictyonicis. Quamobrem et ab his exclusit homicidam? Ut quarumcunque rerum occisus particeps fuerat, iis caedis auctorem prohiberet. Primum, patria et omnibus, quae in ea sunt, solennitatibus et sacris: et collimitium forum pro termino designavit, quo prohibendum eum dicit: deinde sacris Amphictyonicis (nam et horum, modo Graecus esset occisus, particeps fuerat) et ludis. Quamobrem? Quia communes sunt omnibus qui celebrantur in Graecia ludi: a quibus quia nemo excludebatur, illorum etiam particeps fuerat occisus ille. Etiam his igitur abstineat, et his quidem homicidam prohibet. Si vero extra haec occiderit eum aliquis, aut alicubi alibi: idem in eum supplicium constituit, quod, si Atheniensem occidisset. Nam exsuli nomen civitatis non impertiit, cuius expers est, sed facinoris, quo ille semetipsum obligavit: propterea que, si quis occiderit, inquit, homicidam. Deinde ubi adiecit, quibus rebus sit interdictum, ut supplicium ratione legitima infligatur, civitatis nomen posuit, his verbis: Perinde ac si Atheniensem occidisset. Valde dissimilis, Athe-

nienses, est legislator auctori huius senatusconsulti. An vero non crudele est, si quis hos, quibus lex concessit (modo interdictis locis et rebus abstineant) in exsilio secure vivere, omnium violentiae expositos esse iubet, et veniae clementiam tollit, quam calamitosis praestari par est ab his, qui extra crimina sunt: cum, cui omnium illa in tanta rerum futurarum obscuritate reservetur, incertum sit. Nunc igitur etiam interfectorem Charidemi, revera si modo id factum fuerit, si qui vicissim occiderint, nacti proscriptum, exsulantem, et aqua et igni interdictum, cum ipsi capitalibus iudiciis obnoxii erunt, tum vero tu quoque. Etenim, Si quis in causa fuerit, 402
scriptum est. Eris autem in causa, illa, quae in senatusconsulto est, causa suppeditata. Proinde ubi acciderint illa, si vos omiserimus, pollutorum consuetudine utemur: sin persequemur, ea, quae decrevimus, ipsi rescindere cogemur. Numquid igitur parva aut levis causa est, propter quam vos decretum abrogare oportet? Age, recita etiam sequentem legem.

LEX.

Si quis aliquem homicidam, qui excessit, cuius pecunia non ignominiosa est, ultra terminos agitarit, vexarit, spoliaveritve, quocunque modo id fiat: eandem mulctam debet, quam, si in ditione nostra eadem commisisset.

Alia haec, Athenienses, lex est humana et bona, quam istum aeque neglexisse apparebit. Si quis, inquit, homicidam aliquem, qui excessit, cuius pecunia non est ignominiosa. De his loquitur, qui ob caedem fortuitam cesserunt. Unde id perspicitur? Quod, qui excessit, inquit, non, qui exsulat: quod distinguit, cuius pecunia non est ignominiosa. Nam qui consulto caedem fecerunt, illorum opes omnes publicantur. De fortuitis igitur caedibus loquitur. Quid autem loquitur? Si ultra terminum, inquit, agitarit, vexaverit, spoliaveritve, quocunque modo id fiat. Id vero quid est, ultra terminum? Terminus est homicidis omnibus, interfecti patria prohiberi. Ex ea igitur concedit et pellere et depraedari: ultra vero, neutrum horum concedit. Sin quis aliquid secus fecerit, eadem poena sanxit, qua, si manentem laesisset domi: quia scripsit, iisdem teneri, quibus, si domi violasset. Si quis igitur Aristocratem roget (ne vero ineptam interrogationem esse putate), utrum satis sciat, fore, ut aliquis Charidemum interficiat, an vero ipse diem suum alio quopiam modo sit obiturus: haud, opinor, se scire dicet. Ponamus autem, fore, qui eum interficiat. Rursum nostine, volens an invitus id sit facturus? Hospes an vero civis? Scire te, dicere nullo modo potes. Proinde sic scribere conveniebat, siquidem omnino scribere decreveras: Si quis occiderit, invitus aut volens, iure aut iniuria, hospes aut civis: ut quisquis aut quocunque modo facinus commisisset, illi iura constituta legibus parata essent, et non, declarato nomine culpae «comprehendi liceat» adscribere. Nam quem tu terminum reliquisti scripto isto, cum lex manifeste sic dicat, non ultra terminos exagitandum: tu vero undecunque abripiendi faculta- 403

tem concedas? Ac lex non modo non exagitare sinit ultra terminum, sed nec arripere: e tuo autem decreto cuicunque libitum fuerit, is eum, qui caedem invitus fecerit, proscriptum nactus per vim abducet in patriam interfecti. Annon igitur confundis iura humana omnia, et eam causam tollis, cum qua quaeque facta vel honesta, vel turpia sunt? Videtis enim in omnibus, non capitalibus tantum legibus, ita esse scriptum: Si quis, inquit, pulsarit quempiam, non lacessitus iniuria nimirum, quod, si se defenderit, non peccet. Si quis convicia dixerit, «falso» adiecit: quod, si vere, licuerit. Si quis occiderit, «consulto»: quod, si invitus, aliud iam sit. Si quis damnum alicui dederit «volens, per iniuriam.» Ubique denique rem causa confirmari inveniemus. Apud te vero aliter. In universum enim, si quis Charidemum occiderit, abripiatur, sive invitus, sive iure, sive se defendens, sive ob ea, quae legibus iubentur, sive quocunque modo. Lege sequentem legem.

LEX.

Caedis actiones ne sunto usquam in eos, qui exsules deferunt, si quis eo redeat, quo non licet.

Lex haec Draconis est, Athenienses, et reliquae, quas e capitalibus adscripsi. Consideranda sunt autem ea, quae dicit: In eos, qui homicidas eo, quo non licet, redeuntes indicant, actiones caedis ne sunto. Hic duo iura significat, contra quae utraque iste senatusconsultum fecit. Nam ea et deferre homicidam permittit, et non sinit ab ullo privata auctoritate, si proscriptum nactus sit, abripi: idque tum demum, si quis redeat, quo non licet, et illud ipsum permittit, non ubicunque voluerit aliquis. Quo vero non licet? Qua quis exsularit urbe. Ubi? Etiam hoc valde perspicue ostendit: Si quis redierit, inquit. Hoc vero non alio referri potest, quam ad eam urbem, qua quis exsularit: nam cuius civitatis ius aliquis prorsus non amisit, in eam utique restitui non potest. Lex igitur deferendi ius dedit: idque, si redeat, quo non licet. Iste autem, arripi liceat, inquit, inde etiam, ubi exsulare lex nulla prohibet. Recita legem.

404 LEX.

Si quis occiderit in ludis invitus, aut in itinere prostraverit, aut in bello imprudens, aut deprehensum apud uxorem, aut apud matrem, aut apud sororem, aut apud filiam, aut apud concubinam, aut eam, quam propter ingenuos liberos suscipiendos habeat: ob haec qui caedem fecerit, ne exsulato.

Cum multae leges sint, Athenienses, contra quas decretum istud factum est: nulli tamen magis adversatur, quam huic modo recitatae. Quamquam enim lex ita palam ea concedit et dicit, ob quae liceat occidere: iste illa neglexit omnia et sine ulla adiectione occidendi modi supplicium adscripsit. Atqui considerate, quam sancte et praeclare singula distinxerit is, qui primum haec percensuit? Si quis in ludis aliquem occiderit, hunc insontem esse defi-

niit. Quamobrem? Non eventum consideravit, sed eius, qui fecerit, animum. Is vero qui fuit? Viventem superare, non occidere. Quodsi ille infirmior fuit, quam qui ferre posset eum, quem victoria requirit, laborem: ipsum eius mali sibi causam exstitisse censuit. Quapropter eius necem ulcisci noluit. Rursus: Si in bello, inquit, imprudens, et hunc esse purum. Recte. Si enim ego, hostem esse ratus, quempiam occidero, non dare poenas, sed veniam impetrare debeo. Si apud uxorem, inquit, aut sororem, aut apud filiam, aut apud concubinam, aut eam, quam ingenuae sobolis procreandae causa quis apud se habuerit: eum etiam, qui propter haec aliquem occiderit, indemnem facit. Et omnium quidem iustissime, Athenienses, hunc dimittit. Quamobrem? Quia, pro quibus cum hostibus dimicamus ad eos ab omni contumelia et iniuria vindicandos: pro iisdem etiam amicos, si quam contra leges iniuriam aut contumeliam eis fecerint, occidere concessit. Cum enim non genus aliquod sit amicorum et hostium, sed e factis horum utrumque censeatur: eos, qui hostilia faciunt, pro hoste ulcisci lex liberum fecit. Proinde periniquum fuerit, tot rebus exceptis, ob quas alios occidere liceat, solum illum omnium mortalium ne ob haec quidem occidi licere. Age vero, si tale quid evenerit, quale iam fortassis etiam alii cuipiam, ut, Thracia relicta, huc profectus in urbe alicubi habitet, non iam ea potestate praeditus, qua fretus multa designat interdicta legibus, et pro sua consuetudine cupiditatibus indulgens eadem factitare instituat: quid aliud agendum erit, nisi ut Charidemum impune agere pro libidine quidvis patiamur? Nec enim per istius senatusconsultum tutum erit illum occidere, aut eas de illo sumere poenas, quas lex concedit. Atqui si quis ita putat et obiicit, ubinam 405
ista fierent? quid me quoque dicere vetat, quisnam occiderit Charidemum? Verum non hoc considerandum est: sed quoniam decretum, quod oppugnatur, ob rem nondum factam scriptum est, sed talem, quae utrum aliquando futura sit, nec ne, haud quisquam novit: illa de futuris disputatio communis utrinque relinquatur, et nos (quae rerum humanarum conditio est) spes nostras ad ea sic dirigamus, ut statuamus, casu aliquo tam haec, quam illa, fortasse usu evenire posse. Quodsi decretum sustuleritis, atque aliquid illi forte acciderit: definitae legibus ad necem eius vindicandam poenae et sancitae sunt. Sin confirmabitis: passis iniuriam, si quos ille vivens violarit, praesidia legum eripientur. Itaque decretum hoc et omni modo legibus contrarium est, et conducibile ut abrogetur. Lege sequentem legem.

LEX.

Quodsi quem auferentem aut abducentem per vim et iniuriam statim causa defensionis occiderit: impune occisum esse iubet.

Sed hoc ob ea, propter quae occidere licet. Si quem auferentem aut abducentem per vim et iniuriam statim causa defensionis occiderit: impune occisum esse iubet. Videte, quaeso, quam bene. Quod enim, cum exposuisset, ob quae occidere liceret, adscripsit

«Statim:» sustulit mali aliquid consulendi tempus, et quia scripsit «causa defensionis,» significat, se laeso dare potestatem, non alii cuiquam. Lex igitur haec his de causis ulciscenti statim occidendi licentiam dedit: iste vero nihil adiecit, sed in universum dixit, si quis occiderit, sive iure, sive ut leges permittunt. At, hercule, nos rem per calumnias exaggeramus. In quem enim rapiendo aut abducendo grassabitur vi iniuste Charidemus? In omnes homines. Nostis enim hoc, ab omnibus, qui habent exercitum, eos, quibus se putant esse fortiores, invadi solere et exagitari, ut pecuniam extorqueant. Annon igitur, o dii immortales, iniquum est et legibus manifeste contrarium, neque solum scriptae, sed et communi mortalium legi, qui meas opes hostili more depraedatur, eum non licere mihi ulcisci? Siquidem ne hoc modo licebit Charidemum occidere: sed si per iniuriam vi auferat et abducat et res alterius depraedetur, qui eum occiderit, proscribetur, lege, si propter haec id fiat, impunitatem largiente? Recita sequentem legem.

406 LEX.

Quicunque magistratus, aut privatus auctor fuerit huius instituti confundendi, idve mutaverit: is ignominia notetur, tum ipse, tum liberi, tum res eius.

Audiistis, Athenienses, legem plane dicentem: Qui magistratus, aut privatus in causa fuerit, ut hoc institutum confundatur, idve mutaverit: ignominia notandum tum ipsum, tum liberos eius, tum quae illius sunt. Num igitur parum aut leviter cavisse videtur legislator, ut lex haec rata esset, neve confunderetur, aut mutaretur? At Aristocrates, parum ea curata, mutat et confundit. Nam quid aliud est mutare, quam cum extraordinaria iudicia, et extra limites, quibus homicidam prohiberi oportet, supplicia concesserit aliquis, et causae dictione ademta proscripserit? Quid porro aliud est confundere, quam si quis ordine sic omnibus iis, quae legibus continentur, contraria scripserit? Non solum igitur has leges, Athenienses, violavit: sed alias quoque plurimas, quas vitandi fastidii causa non adscripsimus. Sed in summa sic dico: quaecunque leges ad rerum capitalium iudicia pertinent, quae vel citari, vel testem esse, vel reos iusiurandum dare, vel quidvis aliud praestare iubent: eas omnes violavit, contra eas omnes hoc decretum fecit. Nam ubi non citatio, non iudicium, non testimonia consciorum, non calumniae iusiurandum, sed a crimine statim poena perscripta est, eaque interdicta legibus: quidnam aliud quispiam dicat? Atqui haec omnia in quinque praetoriis fiunt mandata legibus. At enim, dixerit aliquis, ista vero nullius pretii sunt, neque recte excogitata. Numquid vero, quae iste scripsit, iusta et praeclara sunt? Imo contra potius, an decreto isto apud vos unquam quicquam sit factum iniustius, haud scio. His vero iudiciis inter omnia, quae in terris sunt, nullum neque gravius, neque iustius reperietur. Breviter autem ea dicam, quorum commemoratio nostrae civitati laudis aliquid et honoris parit, et

quibus auditis vos oblectemini: inde ducto exordio, unde vos rectissime rem intelligetis, regressus ad id, quod Charidemo datum est, praemium. Nos, Athenienses, Charidemum civem fecimus, atque per id beneficium eum in societatem recepimus sacrorum, profanorum, institutorum, rerum denique omnium, quibus ipsi fruimur. Sunt autem apud nos eius generis complura, quae nusquam alibi: unum vero maxime proprium et inter caetera nobilissimum, 407
Areopagi iudicium, de quo vobis tot praeclarae narrationes, tum fabulosae, tum nostris testimoniis confirmatae suppetunt, quot de nullo alio concilio. E quibus unam atque alteram, veluti ad specimen exhibendum, audire fuerit operae pretium. Primum igitur de antiquis, ut ea nobis tradita sunt. In hoc solo iudicio dii ius de caede dare et accipere voluerunt, et disceptatores esse inter sese, ut ferunt, dissentientes. Nam Neptunus a Marte poenas exegit interfecti Alirrothii filii: et Furiis ac Oresti ius dixerunt duodecim dii. Ac vetera quidem haec sunt. Deinceps autem, solum hoc iudicium non tyrannus, non paucorum dominatus, non populi auctoritas capitalibus causis diiudicandis spoliare instituit: sed omnes se de his controversiis minus grave ius, quam ab his inventum esset, excogitaturos crediderunt. Quae cum ita sint, hoc etiam accedit, quod hic nemo unquam vel reus damnatus, vel actor superatus ostendere potuit, sententiam perperam fuisse latam. Hoc igitur praesidium civitatis et legitimas eius ultiones neglexit istius decreti scriptor, et Charidemo viventi licentiam dedit faciendi, quicquid eius libido tulerit. Sin quid ei accidisset: necessariis eius calumniarum ansas suppeditavit. Sic autem considerate. Scitis hoc nimirum omnes, in Areopago, ubi lex de caede agendi et potestatem et mandatum dat, primum iusiurandum dare et exitium (si calumnietur) tum sibi ipsi, tum genti, tum familiae suae imprecari cogitur is, qui aliquem talis alicuius facinoris criminatur. Deinde non vulgare aliquod iusiurandum dare cogitur, sed quale nemo in ulla re alia iurat, insistens consecratis carnibus apri, arietis et tauri, hisque mactatis, tum a quibus oportet, tum iis diebus, quibus convenit: ut ea, quae et spatio temporis et rerum, quae adhibentur, solennitate perfici ius fasque est, omnia praestentur. Quamquam autem se tali sacramento obligarit, nondum tamen habetur ei fides: sed si mendacii convictus fuerit, nihil aliud consequitur, nisi ut liberos suos et omnem familiam nefario et exitioso periurii scelere contaminarit. Sin iure accusasse videatur, et reum caedis perpetratae convicerit, ne sic quidem damnatum in sua potestate habet: sed infligendi supplicii ius et auctoritas penes leges est et eos, quibus exsecutio sententiae est mandata. Interesse spectaculo supplicii, quod damnatum ex lege sequitur, accusatori licet, nec praeter id aliud quicquam. Et haec sunt, quae ad accusatorem pertineant. Reus autem calumniae iusiurandum dat eodem modo, et licet, ut, oratione priore loco dicta, cedat e medio salutique suae consulat: quod nec accusator, neque iudices, neque aliorum hominum quisquam prohibere potest. Cur tandem, Athenienses, haec sic admi- 408

nistrantur? Quia, qui haec instituta primi sic ordinarunt (quicunque illi fuerint, sive heroes, sive dii), non insultarunt fortuitis casibus: sed humaniter (quoad eius honeste fieri potuit) sublevarunt calamitates. Atqui haec omnia tam praeclare et sancte constituta istius decreti scriptorem violasse constat, cum in eo nec una vel minima talium conditionum contineatur. Ac primum contra unum hoc iudicium, et contra leges tum scriptas, tum non scripta instituta decretum hoc factum est. Deinde iudicium aliud de caedibus fortuitis pronuntiare solitum, illud ad Palladium, inquam, et leges ibi receptas confundit. Nam ibi quoque usitatum est inprimis calumniae iusiurandum, mox oratio, postremo cognitio iudicum: quorum in istius decreto nihil est. Sin quis damnatur et commisisse facinus videtur: neque accusator, neque quisquam alius in facinorosum ius habet, nisi lex. Quid igitur lex iubet fortuitae caedis damnatum? Ad certum tempus certo quopiam intervallo abesse et exsulare, dum aliquem e peremti familia exorarit: tum vero redire concessit, certo quodam ritu, non fortuito, aut temere. Sed et rem divinam facere, et expiari, et alia quaedam ordine ac diligenter sancita praestare iussit lex. Recte quidem, Athenienses, haec omnia. Nam quod et rerum non voluntariarum minor poena quam de industria commissarum sancitur, iustum est: et quod discedendi potestas datur, et quod exsulare iubetur, recte est provisum: et quod is, qui ab exsilio redit, expiatur et purgatur certis ritibus, et omnis auctoritas penes leges est, etiam haec omnia praeclare constituta sunt. Quae iste universa, tanta aequitate a primis legislatoribus descripta, decreto isto scribendo neglexit. Haec igitur duo tanta et talia iudicia atque instituta, iam inde ab omni memoria recepta, tam impudenter transsilivit. Quin praeter haec tertium etiam, inter haec omnium augustissimum maximique terroris, si quis occidisse fateatur, id tamen secundum leges fecisse se dicat: est autem hoc, de quo dico, praetorium ad Delphinium. Nam mihi quidem videntur, Athenienses, hi, qui primum his de rebus iura sanxere, prae omnibus aliis hoc spectasse, utrum nullam caedem esse licitam, an vero aliquam caedem facere fas esse, sit existimandum? Cum igitur Orestem, interfecta matre, idque haud negantem, deos iudices nactum caedis absolutum esse reperissent, statuisse, caedem aliquam esse iustam: nec enim deos iniuste quicquam pronuntiaturos. Proinde, quia sic senserunt, iam scribere et
409 aperte definire instituerunt, quibus de causis occidere liceret. At iste prorsus nihil demsit, sed in universum, Si quis occiderit, inquit, Charidemum, sive id iure fiat, sive ut leges permittunt, proscribit. Enimvero tum actiones, tum orationes omnes duas habent appendices, unam iuris, alteram iniuriae: quas simul eadem actio nulla potest habere, nec ulla item oratio. Nam qui simul eadem et iusta et iniusta esse queant? sed cum alterutra causa coniuncta quaelibet explorantur. Quae causa si iniqua appareat, ipsa res improba iudicatur: sin iusta, bona et honesta. Tu vero neutram apposuisti, cum scriberes, Si quis hunc occiderit: sed, crimine ipso,

sine ullo additamento, nominato, postea statim subiecisti, proscriptum esse. Tertium igitur hoc iudicium et huius instituta te violasse constat. Iam ad haec quartum etiam, illud ad Prytaneum. Id vero cuiusmodi est? Si lapis, aut lignum, aut ferrum, aut tale quippiam delapsum percusserit, atque aliquis, a quo id coniectum sit, ignoret, ipse vero norit et habeat telum, quo caedes facta est: his rebus in hoc loco iudicium dictatur. Quodsi res inanimas sensusque et rationis prorsus expertes, hoc crimine reas, nefas habetur non adducere in iudicium: multo certe magis eum, qui nihil fortasse deliquerit, ponam deliquisse, at hominem tamen et deûm voluntate communis nostrae naturae participem, nefas et iniquum fuerit, indicta causa et absque iudicio talis criminis gratia proscribere. Cuiusmodi porro aliud quintum iudicium violarit, spectate, Phreattaeum. In quo causam dicere lege iubetur, si quis ob caedem fortuitam in exsilium profectus, nondum reconciliatis caesi propinquis, alterius voluntariae caedis insimuletur. Neque vero, quia huc ei venire non est integrum, eum neglexit is, qui haec singula ordinavit, neque propterea quod prius etiam tale quid designarit, simile crimen in eo satis esse probatum censuit: sed eam rationem invenit, qua et pietati consuleret et illum nec defensione nec iudicio privaret. Quid igitur fecit? Iudices illo adduxit, quo illi accedere fas erat, designato quodam regionis nostrae maritimo loco, qui ad Phreattam appellatur. Post ille nave accedens verba facit, terra non contacta: illi in terra auscultant et iudicant. Quodsi convincitur, poenas luit caedi voluntariae constitutas, idque merito: sin absolvitur, indemnis quidem eius criminis abit, sed exsilium ob priorem caedem indictum sustinet. Qua igitur gratia tanto studio tractata sunt haec omnia? Paris impietatis harum sanctionum auctor esse censuit, vel ad facinora connivere, vel insontem pro- 411
scribere. Enimvero si tantum studium adhibetur, ut hi, qui iam homicidae iudicati sunt, de criminibus post obiectis se purgare, venire in iudicium et omnem aequitatem consequi possint: iniquissimum profecto fuerit, de nondum convicto, re nondum explorata, utrum fecerit, nec ne, item utrum invitus an volens fecerit, scribere, dedendum eum esse ante iudicium ipsis accusatoribus. Sexta porro ulciscendi ratio restat praeter has omnes: qua itidem praeterita, decretum hoc scripsit iste. Si quis haec ignoravit omnia, si tempora, quibus haec singula facienda fuissent, praeteriere, si alia quapiam de causa tali modo suum ius persequi non vult, et homicidam tum in templis, tum per forum obambulantem videt: ducere illum licet in carcerem, non domum, nec quo cuique libitum est (id quod tu concessisti). Eoque coniectus, ante latam sententiam nihil omnino patietur: convictus quidem morte mulctabitur, sed si accusator quintam suffragiorum partem non tulerit, mille drachmas ipse insuper solvet. At non hoc modo iste scripsit, sed et insontem criminandum, et indemnatum statim dedendum esse: quodsi quis hominum aut tota etiam civitas tot legibus et institutis a me enumeratis, ne destruantur (quae et ostensa divinitus, et ab omni

aevo a mortalibus usurpata fuerunt), opituletur, et eum, qui per iniuriam et contra legum interdicta violetur, eripiat, foederibus exclusum esse scripsit, et huic praeterea neque defensionis, neque iudicii copiam fecit, sed et hunc statim sine iudicio punit. Quodnam decretum isto crudelius aut iniquius excogitari queat? Estne adhuc nobis aliqua lex reliqua? Heus tu ostende. Recita hanc.

LEX.

Si quis violenta morte occubuerit: in eius ultionem necessariis corpora pignerare liceat, donec aut caedis causam dixerint, aut homicidas dediderint. Capiendis autem corporum pignoribus ad tertium usque progrediantur: ultra, nefas esto.

Cum leges, Athenienses, praeclarae multae sint: haud scio, an ulla huic vel praestantia vel aequitate sit praeferenda. Considerate, quaeso, quanta aequitate et humanitate sit condita. Si quis, inquit, violenta morte occubuerit. Primum quia adscripsit «violenta»
412 significare voluit, si per iniuriam sit occisus, cognatis pignora capere licere, donec aut caedis causam dixerint, aut homicidas dediderint. Considerate, quam bene prius causam dici velit: quod si nolint, post dedi imperavit. Sin horum utrumque detrectent: pignora licere capi usque ad tres, non ultra. Contra totam igitur legem hanc decretum factum est. Primum enim «si quis occiderit» scribendo, non adscripsit, iniuste aut violenter, nihil omnino denique: deinde, priusquam causam dici iusserit, statim scripsit, licere abduci. Praeterea lex, si neque causam dixerint hi, apud quos facta caedes est, neque sontes dediderint, contra hos pignorum captionem ad tres usque concedit. Iste vero hos omni crimine liberavit, nulla prorsus eorum facta mentione: sed iam exsulantem (quamquam natura et omnium mortalium communi suffragio comprobata lege constitutum sit, ut exsul admittatur) si qui susceperit, societate foederum excludit, supplicem ni dediderint. Proinde, tum quia non apposuit modum caedis, tum quia iudicium non nominat, tum quia poenas exigi non iubet, tum quia dat undique comprehendendi facultatem, tum quia eos, qui receperint, non eos, apud quos facta caedes fuerit, puniri iubet, rebus denique omnibus hanc quoque legem decreto suo violavit. Age, sequentem recita.

LEX.

Neque fas esto, legem de uno viro ferre, nisi eadem ad omnes Athenienses pertineat.

Haec lex modo recitata, Iudices, non iam et ipsa est rerum capitalium: nihilo minus tamen, ut si qua alia, praeclara. Nam ut reliqui iuris civitatis, ita legum quoque omnibus aequam partem esse tribuendam censuit legislator: propterea que scripsit, nefas esse, ferre legem uno de viro, nisi eadem ad omnes quoque Athenienses pertinere queat. Quando igitur in confesso est, decreta secundum omnes leges scribi oportere: qui Charidemo tale quippiam privatim decernit, quod non vobis omnibus ex aequo tribui potest,

is haud dubie legem hanc violat. Nec enim profecto, quae sanciri legibus est nefas, ea inscripsisse decretis concedetur. Recita sequentem legem, qua istae omnes continentur.

LEX. 413

Decretum nullum neque senatus, neque populi auctoritati praeferatur.

Depone. Brevi omnino et facili oratione mihi opus esse puto, ut ostendam, hanc quoque legem isto decreto esse violatam. Nam qui legibus omnibus, quarum tanta multitudo est, violatis, decreto inscripsit et inclusit rem quampiam peculiarem: eum quid aliud facere statuendum est, quam postulare, ut decretum lege potius habeatur? Ostendam autem vobis unum atque alterum senatusconsultum, quibus viri de republica vere bene meriti sunt ornati, ut intelligatis, facile esse aequa scribere, si quis ob illud ipsum scribat, ut alicui honos habeatur, utque is in vestri iuris societatem recipiatur, et non per speciem talium honorum aliquid improbi conari et malefacere studeat. Lege senatusconsulta haec. Sed ne prolixitas auscultationis molesta vobis esset, e singulis senatusconsultis id est electum, in quo istum accuso. Lege.

E SENATUSCONSULTIS.

Videtis, Athenienses, eodem modo scripsisse omnes. Eadem, inquit, afficiatur poena, qua, si Atheniensem occidisset. Valere illi receptas leges vestras sinunt, easdemque magni faciunt, cum honorificum esse existiment, earundem alicui ius impertiri. Aliter Aristocrates, qui has, quocunque modo potest, contemnit. Sic certe, quasi hae nullius pretii sint, peculiare aliquid scribere instituit, atque illud quoque munus, quo civitate Charidemum donastis, extenuat. Nam qui sic, quasi vos ei tribuisse non contenti, plura etiam debeatis, illud quoque adiecit, oportere providere vos, ut illi, quicquid libet, impune liceat: nonne id molitur, quod ego dico? Neque vero ignoro, Athenienses, decretum hoc legibus non palam esse contrarium, haudquaquam ostensurum esse Aristocratem: sed illud, quod est omnium iniquissimum, quod in toto decreto causae dicendae in tali crimine potestatem nusquam dedit, surripere conabitur. De quo ego multa mihi verba esse facienda non puto, cum ex eius decreto evidenter possim ostendere, ne ipsum quidem existimare, ullam huius criminis reo dari causae dicendae potestatem. Scripsit enim: Si quis occiderit Charidemum, 414
eum abduci liceat: quem si quis eripuerit, sive civis sive privatus, foederibus excludatur, non, si ereptum iudicio non stiterit, sed omnino statim. Atqui si causae dictionem daret, aut saltem non tolleret: tum poenam in assertores statuisset, cum eum, quem eripuissent, iudicio non stitissent. Arbitror, praeterea illud quoque dicturum et hac parte obnixe daturum operam, ut fucum vobis faciat: irritum esse decretum, quod senatusconsultum sit: legem autem iubere, senatusconsulta esse annua: itaque, tametsi nunc ipse absolvatur, decretum tamen hoc nihil incommodatu-

rum reipublicae. Ego vero vobis illud contra hoc opponendum esse statuo: decretum ab isto esse scriptum, non, ut eo irrito nihil vos incommodi sentiretis (licuisset enim ab initio nihil scribere, si spectasset, quid esset e republica), sed, ut vobis deceptis quidam ea, quae cum vestris utilitatibus pugnant, consequerentur. Qui autem accusarint, et rem distulerint, et effecerint, ne ratum esset decretum, hi nos sumus. Absurdum igitur fuerit, quarum rerum gratia nobis debetur, eas istis saluti esse. Deinde neque ita simplex istud est, ut aliquis existimet. Nam si nemo esset alius istius exemplo, neglecta utilitate vestra, scripturus: minus fortasse grave foret. Nunc, quia tales non pauci sunt, vestri officii non est, decretum istud tolerare. Quis enim non securo animo denuo scribet, si hoc fuerit absolutum? Quis non approbabit? Quis vero accusabit? Non igitur spectari debet, an hoc sit temporibus irritum: sed illud intuendum est, vos, si vestro suffragio decretum nunc absolveritis, his, qui denuo nocere vobis volent, impunitatem daturos. Neque illud etiam me latet, Athenienses, Aristocratem simplicem et veram defensionem nullam habere: sed talia quaedam effugia quaesiturum, decreta huius generis multa iam et multis esse facta. Id vero, Athenienses, nullo argumento est, istum consentanea decrevisse legibus. Multae res enim sunt, quibus fit, ut vos decipiamini, veluti, si quod e damnatis decretis apud vos non fuisset accusatum, ratum utique fuisset, quamquam contra leges factum: nec minus, si quod accusatum est, et tamen vel praevaricatis accusatoribus, vel eloquentia ad suam causam explicandam destitutis est absolutum, etiam hoc legibus esse contrarium, nihil prohibet. Num igitur, qui de eo sententiam dixere, iusiurandum non servarunt?
415 Imo. Quomodo? Id ego docebo. Se animo religiosissimo pronuntiaturos iurarunt: animi autem opinio ex his, quae audierint, exoritur. Eam in iudicando cum sequuntur, pie faciunt. Quisquis enim, neque odio, neque benevolentia, neque alia iniusta causa commotus, contra sui animi sententiam non pronuntiat, religiose facit. Neque enim, qui ab oratore deceptus aliquid ignoravit, ignorantiae poenas dare debet, sed, qui volens et sciens perperam pronuntiat, is exsecrationi est obnoxius. Quapropter in singulis concionibus praeco diris devovet non deceptos, sed illos, qui phaleratis verbis vel senatum, vel populum, vel Heliaeam decipiunt. Non igitur ei concedatis, ut dicat, hoc esse factum, sed iuste esse factum: nec ab aliis ea iudicibus esse confirmata, sed vos edoceri iubete, se ea de re quam nos aequiora dicere. Quod si facere non poterunt: absurdum esse statuo, aliorum deceptionem vestrae cognitioni anteferri. Praeterea, mihi quidem perquam esse impudens illa videtur oratio, prius etiam aliis talia decreta esse facta. Nec enim, si quid unquam non secundum leges factum est, idque tu es imitatus, propterea te absolvi decet: sed contra, tanto damnari magis propterea. Sicut enim, si quis illorum damnatus fuisset, tu ista non scripsisses: ita, si tu nunc damnaberis, alius non scribet. Hoc decretum igitur se non manifeste contra omnes fecisse leges, nec

ipsum posse negare Aristocratem arbitror. Sed accidit, ut quendam violatarum legum reum viderim, qui, cum legibus damnaretur, se conducibilia vobis scripsisse dicere institueret, et vehementer contenderet: stulta quidem prorsus, opinor, vel impudenti potius oratione. Tametsi enim ea, quae decrevisset, in caeteris ab omni parte utilia essent, et a vobis tamen, qui vos ex praescripto legum pronuntiaturos iurastis, ea confirmari postularet, quae nec ipse iuste scripta esse posset ostendere: pro inutilibus habenda fuerint, si modo iurisiurandi religio maximi omnibus facienda est. Habet fortasse tamen illa impudentia nonnihil excusationis. Isti autem nec ea causa relinquitur apud nos. Cum enim decretum eius summopere legibus adversetur: perniciosius etiam est, quam iniquius. Atque id ipsum quoque demonstrabo vobis. Ut autem id, quod volo, verbis paucissimis ostendam: notum vobis omnibus exemplum recensebo. Scitis, e republica nostra esse, ut neque Thebani, neque Lacedaemonii sint potentes, sed ut illi Phocenses, hi alios quospiam adversarios habeant: nam tali rerum statu vos summam potentiam securi et extra omne positi periculum tenere potestis. Hoc ipsum igitur consimili ratione civibus nostris, qui in Chersoneso
consedere, prodesse putetis, ut ne quis Thracum magnas opes ha- 41
beat: nam illorum tumultus inter ipsos, mutuaeque suspiciones et simultates summa sunt omnium firmissimaque Chersonesi praesidia. Decretum vero istud, quo, ut Cersobleptae, summi ducis, securitati consulitur, sic caeterorum regum praefectis metus et terror, ne in crimen aliquod veniant, incutitur, hos infirmos, unum illum potentem facit. Ne vero miremini, decreta vestra tantum habere ponderis et momenti: rem factam et notam vobis omnibus in memoriam redigam. Cum Miltocythes a Coty defecisset, bellumque diu traheretur, et Ergophilo successor datus Autocles classe profecturus esset: factum quoddam apud vos huiusmodi decretum fuit, quo Miltocythes perterritus abiit, quod vos a se alienatos existimabat. Cotys autem et sacri montis et thesauris est potitus. Atqui deinde, Athenienses, Autocles accusabatur, quasi Miltocythem perdidisset: iamque tempus accusandi auctorem decreti illius exierat, et nostra civitas rebus infectis et perditis desistere cogebatur. Omnino igitur scitote, nunc etiam, nisi decretum hoc solveritis, et reges ipsos et eorum duces mirabiliter animis trepidaturos: putabunt enim, se prorsus despectis, ad Cersobleptem vos inclinare. Qui si ob eam opinionem, a Cersoblepte per occasionem aliquam oppugnati, regnis cesserint: rursus ex ea re quid futurum sit, videte. Agite vero, per deos immortales, si vos Cersobleptes laeserit (id quod, si sperarit duntaxat, facturum potius, quam, si potuerit, esse omissurum est probabilius): non ad illos ibimus, illorumque opibus huius potentiam conabimur infirmare? Ad quae si vobis illi sic responderint: Vos, Athenienses, nobis affectis iniuria opem non modo non tulistis, sed in metum etiam, si nos defenderemus, ingentem coniecistis decreto facto, qui illum et vestris et nostris utilitatibus adversantem occidisset, eum comprehendi li-

cere: non igitur vos decet, auxilium a nobis petere ad ea in inte-
grum restituenda, quae et in vos et nos male consulentes amisistis:
haec, inquam, si responderint, quaeso vos, annon eorum aequior
futura est quam nostra oratio? Ego quidem opinor. Quin illud
etiam dici non poterit, vos probabiliter circumventos esse et de-
ceptos. Nam si nihil aliud cogitare possetis, nec ipsi prudentia
417 valeretis ad huiusmodi res intelligendas: exemplum Olynthiorum
videre licuisset, qui quibus accepti modis a Philippo quam illi gra-
tiam retulerunt? Is Potidaeam eis non tum restituit, cum tueri
diutius non posset, quemadmodum vobis Cersobleptes Chersonesum:
sed bellum vobiscum gerens, magnis sumtibus factis, vi expugna-
tam, cum ipse, si vellet, retinere potuisset, tradidit, ac ne cona-
tus quidem est facere quicquam aliud. Illi tamen, quoad eum tan-
tum esse videbant, ut magnitudini eius fides haberi posset, et so-
cii eius erant et propter eum nos oppugnabant. Sed cum videant,
eum ita crevisse, ut eius potentia sibi metuenda sit: tantum ab-
sunt a decernendo, si quis eorum aliquem, per quos eius imperium
auctum et firmatum est, occiderit, eum e sociorum ditione abduci
licere, ut nostram, quos sciunt prae omnibus aliis cum amicos
eius, tum ipsum Philippum summa cum voluptate occisuros, ami-
citiam expetiverint, societatem item nostram, ut ferunt, expetituri.
Quodsi Olynthii futura prospicere norunt: vos, qui Athenienses
estis, non idem facietis? Annon turpissimum fuerit, vos, qui con-
silii capiendi de rebus gerendis scientia praestare videamini, quid
expediat, minus prudenter quam Olynthios animadvertisse? Audio
porro, istum idem allaturum esse, quod ab Aristomacho semel pro
concione dictum est, nunquam Cersobleptem Cherseneso vobis eri-
pienda vestras inimicitias suscepturum. Nec enim, si ceperit atque
obtineat, illi commodaturam, cuius pacatae reditus et vectigalia
triginta talenta non excedant. Sin bello infestetur: nullus omnino
sit fructus, quum ex emporiis (quae belli tempore clauderentur)
amplius ducentorum talentûm reditus percipiat. Quare si, parvi
lucelli spe adductus, hostis esse malit, cum plura possit, amicitia
nostra munitus, obtinere: mirari sese dictitabunt. Mihi vero non
deessent complura dicenda, in quae si quis intueatur, magis illum
formidandum putet, quam hac cogitatione concedendum, ut eius
opes augeantur: id solum tamen, quod in promtu maxime mihi est,
dicam. Nostis utique Philippum, Athenienses, Macedonem istum,
cui nimirum multo magis expediebat, totius Macedoniae reditus se-
cure percipere, quam cum periculis Amphipolitanos. Magis porro
e re eius fuisset, amicitiam vestram, quam a patre per manus tra-
ditam acceperat, tueri, quam Thessalorum, a quibus pater eius
regno pulsus fuerat, ambire societatem. Nam praeter hoc illud
etiam videre est. Vos nunquam, Athenienses, ullum amicum de-
seruistis: Thessali neminem unquam constanter defenderunt. Quae
418 cum ita sint: parva emolumenta, et incertos amicos, et pericula vi-
detis eum vitae securitati praetulisse. Quae causa tandem est? Ne-
que enim huius facti ratio ita est in promtu. Dicam, Athenienses.

Cum hominibus bonae sint duae res, altera princeps maximaque omnium, felicitas, altera, ut hac minor, sic inter caeteras summa, consilii capiendi prudentia: non simul contingit utriusque possessio mortalibus, neque quisquam felix terminum aut finem ullum habet infinitae augendarum opum cupiditatis. Proinde multi maiorum emolumentorum desiderio fortunas suas amiserunt. Et quid necesse est de Philippo dicere, aut alio quopiam? cum ipse Cotys, Cersobleptae pater, si qua ei exorta esset seditio aut dissensio, missis ad nos legatis se facturum omnia fuerit pollicitus et tum senserit, quam suis rationibus esset incommodum, nostrae civitati facere bellum: Thracia vero subacta urbes occuparit, ebrius iniurias fecerit, debacchatus sit, inprimis in semetipsum, deinde in nos etiam, nostram ditionem invaserit: ita res erat inexplicabilis. Nam si qui ad explendas iniustas cupiditates ea suscipiunt, quae non oportet: hi non difficillima quaeque cogitare solent, sed prosperi successus emolumenta. Ego vero vobis ea deliberanda censeo, quibus Cersobleptae, si in ea sententia manserit, qua eum esse decet, nulla fiat per vos iniuria: sin temere vos lacessere conetur, ut non sit maior, quam ut eum ulcisci queatis. Legam autem vobis epistolam, quam Cotys post Miltocythae defectionem huc misit, et qua, toto imperio potitus, Timomacho missa, vestras urbes evertit.

EPISTOLA.

Hoc exemplum, Athenienses, cum videritis, et illud sciatis, Philippum, dum Amphipolim obsidebat, ideo se eam oppugnare dixisse, ut vobis traderet, postquam ceperat, etiam Potidaeam vobis eripuisse: hanc (si me quidem audietis) Cersobleptae fidem habebitis, quam Iphicrates, Ephialtae F., olim a Lacedaemoniis stipulatus est. Quem aiunt, fraudem in re quapiam nectentibus Lacedaemoniis, ostendentibus tamen, se quamvis illi fidem daturos, dixisse, non alia fide data se posse acquiescere, quam si probarent, se, etiamsi vellent, nocere non posse: sibi enim non esse dubium, quin vellent: quoad igitur possent, fidem eis haberi non posse. Hanc fidem igitur, si meis uti consiliis placet, adversus Thracem istum 419
custodietis: nec experiri voletis, quo animo, tota Thracia potitus, erga vos futurus sit. Iam nec sanorum hominum esse, talia decreta scribere et aliquibus talia dare praemia, id quoque de multis rebus facile intelligitur. Scitis enim omnes aeque mecum, Athenienses, vos Cotyn quondam illum fecisse civem, haud dubie, bene velle vobis illo tempore atque amicum esse, existimantes. Quin et aureas ei coronas decrevistis, non utique facturi, si hostem putaretis. Verumtamen, cum sceleratus et diis inimicus fieret, et vos magnis iniuriis afficeret: interfectores eius, Pythonem et Heraclidem, Aenios, ut bene meritos in civitatem adscriptos aureis coronis ornastis. Si tunc igitur, quando familiaris vobis Cotys esse videbatur, aliquis scripsisset: Si quis Cotyn occiderit, foederibus exemtus esto: utrum Pythonem cum fratre noxae dedissetis, an contra decretum illud civitate donatos ut bene meritos ornassetis? Quid vero de Alexan-

dro Thessalo? Is cum Pelopidam captum in vinculis haberet et Thebanorum hostis esset acerrimus, vobis vero ita familiaris, ut et ducem a vobis peteret, et vos illum iuvaretis, omnia denique esset Alexander, obsecro vos, si quis scripsisset «Si quis occiderit Alexandrum, eum abduci liceat» num tutum fuisset, conari postea iniurias eius et contumelias ulcisci? Quorsum vero attinet caetera huius generis recensere? Vel Philippus, qui vester inimicus infensissimus habetur, si tum, cum vestrorum civium quosdam, Argaeum restituentes, deprehensos, non ipsos modo dimisit, sed et omnia, quae perdiderant, eis reddidit, et missis ad vos literis se paratum esse ostendit, vobiscum facere societatem et paternam amicitiam renovare, si tum haec ei tribui postulasset aliquis ex his, qui ab eo dimissi fuerant, et scripsisset «Si quis occiderit Philippum, eum comprehendi liceat» nonne iocularíam in contumeliam incidissemus? Numquid videtis et intelligitis, Athenienses, ex his singulis, si tale quippiam decrevissetis, quantae id vestrae dementiae tribueretur? Non enim et sanae mentis hominum esse puto, sive, cum aliquem amicum esse putarint, sic ei fidere, ut, etiamsi coeperit esse iniurius, facultate ultionis ipsi sese spolient, sive, si quem pro inimico habeant, sic odisse, ut, si depositis odiis in gratiam redire velit, prohibeant, quo minus haec facere liceat: sed tantisper, mea quidem sententia, tum odiis, tum amicitiis est progrediendum, ut harum occasionum neutra praetereatur. Illud porro
420 etiam ego perspicere nequeo, cur non omnes homines eadem sibi tribui postulaturi sint, quicunque parvulum quippiam in vos contulisse videbuntur, si haec Charidemo concesseritis: veluti, si vultis, Simon, Bianor, Athenodorus, infiniti alii. Quodsi omnibus eadem decernemus, eo tandem profecto deveniemus, ut mercenariorum militum munus obeuntes singulorum salutem, satellitum instar, tueamur: sin his tribuemus, illis non item, fraudati iure vobiscum expostulabunt. Agite vero, si et Menestratus Eretriensis eadem decerni sibi petet, aut Phayllus Phocensis, aut alius quispiam princeps, (iungimus autem, adducti saepe temporibus, cum multis amicitias): utrum decernemus omnibus, an non? Decernemus nimirum. Atqui, Athenienses, qua specie probabili id faciemus, qui principatum sustinere nos ad asserendam Graecorum libertatem profitemur, si eos, qui privatam potentiam cum oppressione multitudinis obtinent, custodierimus? Equidem non video. Nam si quid tale cuipiam largiendum est (id quod ego nego), conferri debet primum in eum, qui nos nulla unquam affecit iniuria: deinde in eum, qui, ne quidem si velit, possit laedere: postremo in eum, de quo constet omnibus, eum haec accipere pro defensione suae salutis, non ad impunitatem alienae salutis oppugnandae. Charidemum autem nec nihil in vos deliquisse, nec donum istud accipere, ut ne quid mali patiatur, praetereo: sed nec fidem ei habendam esse in posterum, ex me audite, atque considerate, num rectam investigandae rei viam insistere videar. Ego sic existimo, Athenienses, qui vestrorum institutorum et legum desiderio ius civitatis adipisci studue-

runt, eos simul et voti compotes fieri, et apud vos habitare, et rerum desideratarum frui communitate: qui vero neutrum horum vel desiderant, vel admirantur, sed solum emolumentum spectant, quo propter vestri honoris opinionem fruuntur, eos arbitror, vel satis scio potius, sicubi maioris emolumenti spem prospexerint, vobis prorsus neglectis illam adoraturos. Veluti (quo et vos intelligatis, qua gratia haec ego dixerim) Python ille, cum primum, occiso Coty, non quovis abire sibi tutum esse putaret, ad nos profectus ius civitatis petiit, et vos primos omnium fecit: postquam vero censet, Philippi opes magis e re sua esse, nulla vestrum habita ratione cum illo facit. Non enim est, non est, Athenienses, apud istos, quorum omnia studia, cogitationes omnes ad avaritiam referuntur, quicquam vel firmi vel sancti: sed oportet, ut quisquis cordatus est, 421
talem hominem cautione diligenti superet, non, accepto demum damno datisque credulitatis poenis, conqueratur. Quodsi demus, Athenienses (id quod minime verum est), ipsum Charidemum functum erga vos esse officio, et fungi, et facturum idem in posterum, neque alio animo unquam futurum: nihilo magis decuerit, ei talia decerni. Nam siquidem praerogativa haec ob aliud quippiam, quam ad stabiliendum Cersobleptae regnum tribueretur: aequiore id animo ferri posset. Nunc mores eius, in cuius usum praemii commoditate abutetur, quo magis magisque cogito, eo minus invenio tales, quibus vel ab illo, vel a vobis sit fides adhibenda. Considerate, quaeso, quanta aequitate singula examinem, quantasque causas habeam timoris mei. Ego reperio, Cotym Iphicratis fuisse socerum eodem modo, quo est Cersobleptes Charidemi, atque etiam maiores longe res et illustriore gratia excipiendas pro Coty gessisse Iphicratem video, quam pro Cersoblepte Charidemum. Sic autem rem expendamus. Scitis hoc utique, Athenienses, quamquam Iphicrates et aeream statuam, et victum in Prytaneo, et praemia, et honores alios, quibus beatus ille fuit, obtinuisset: tamen ad tuendum Cotyos imperium bello navali cum vestris decernere ducibus non dubitasse, illiusque salutem pluris fecisse, quam honores a vobis tributos. Quodni maior vestra fuisset in iracundia cohibenda moderatio, quam illius temeritas, nihil obstitisset, quo minus omnium mortalium fieret infelicissimus. Tamen Cotys tum ab illo conservatus et eius amicitiam re ipsa expertus, postquam extra omne periculum se positum arbitrabatur, non modo referre illi gratiam non studuit, nec illius causa in vos ulla humanitate usus est, ut veniam genero impetraret: sed contra magis ab eo postulavit, ut ad oppida vestra reliqua oppugnanda adiutor esset. Quod cum ille recusasset: barbaricis copiis acceptis et collecto ab illo exercitu, et Charidemo isto mercenario imperatore conducto, vestra oppida invasit et Iphicratem in eas redegit angustias, ut discedens ab illo Antissam primum, mox Dryn habitatum se conferret, existimans, nec decere se ad vos redire, quibus Thracem anteposuisset et Barbarum, nec apud illum tuto posse manere, quem suae salutis ita cerneret esse negligentem. Si igitur, *Athenienses*, etiam Cersobleptes, ista securitate,

quae Charidemo nunc comparatur, auctus, et ipsum neglexerit et
422 contra vos machinatus aliquid molitusque fuerit: num satis id vobis erit, decepto Charidemo, Thracis contra vosmetipsos constabilisse potentiam? Equidem non opinor. Etenim illud aequum esse puto, si sentit et prospicit talia Charidemus, et tamen talibus potiri decretis studet, eius insidiis ut resistatur: sin haud animadvertit, quo quis eum benevolentiorem esse putat, eo magis et suae et illius securitati ut prospiciat. Nam verae amicitiae munus est, his, quibus bene cupias, non in iis gratificari rebus, quae et in tuum et illorum cedere detrimentum possint: sed in his quidem, quae utrisque commodare queant, adiutandi sunt, quae autem ipse melius illo provideas, ea rite administres, neque praesentis obsequii dulcedinem totius reliqui temporis utilitati anteponas. Neque illud etiam cogitanti mihi probabile videtur, Cersobleptem, cum et Barbarus sit et perfidus, curaturum tamen, ne tantis afficiat iniuriis Charidemum. Nam rursus cum inquiro, quantis bonis Iphicratem Cotys spoliaturus nihil ea re motus fuerit penitus: istum utique crediderim susque deque laturum esse, quicquid perierit Charidemo. Nam Cotys, Iphicratem honoribus, victu publico, statuis, patria, quae nomen eius illustrarat, rebus, prope dixerim, omnibus, sine quibus acerbam esse vitam Iphicrati par erat, se spoliare prospiciens, tamen eius rationem non habuit. Istum vero quid tandem moveret? Scilicet, ne qua re spoliaret Charidemum? Nulla prorsus: habet enim apud vos non liberos, non imagines, non cognatos, non aliud quicquam denique. Enimvero si neque natura fidus est Cersobleptes, et propter ea, quae prius acta sunt, iure suspectus, neque quicquam in rebus inest, propter quod et praeter ingenium et contra voluntatem suam Charidemi rationem haberet: quae causa est, cur simpliciter, adeoque praeter omnem rationem ad libidinem suam explendam illum adiutemus, praesertim cum tota res in detrimentum nostrum cessura sit? Equidem nullam video. Praeterquam igitur, quod decretum hoc non est ex usu reipublicae, existimationi quoque nostrae civitatis tale quicquam decrevisse adversatur. Idque cognoscendum vobis est. Si enim, Athenienses, in urbe habitanti et legibus obnoxio scriptum esset decretum: etsi tum etiam iniquum, minus turpe tamen haberetur. Nunc Charidemo scriptum est, qui nulla in urbe habitat, et regi, homini Thraci, ducit exercitum, cuius regno fretus multis iniuriam facit. Scitis enim hoc profecto, omnes istos, qui peregrinis praesunt exercitibus, Graecas urbes occupare et imperium in eas sibi vindicare, et (si verum dicere fas est) com-
423 munes hostes omnium, qui cum libertate in patria vivere student, omnes regiones pervagari. Num igitur honestum vobis aut decorum erit, Athenienses, ei, qui explendae suae avaritiae causa quibusvis, in quos inciderit, insidiabitur, talem custodiam decrevisse: iis vero, qui suam libertatem asserturi sunt, vestra societate interdixisse? Ego certe quidem hoc neque honestum, nec e dignitate vestra esse censeo. Quam enim turpe fuerit accusare Lacedaemonios, quod in foedera retulerunt, licere Persarum regi Graecos Asiam incolentes

arbitratu suo tractare, si nos ipsi Cersobleptae eos dedamus, qui Europam incolunt, atque adeo eos omnes, quibus se Charidemus superiorem fore confidet? Neque enim alia decreti vis est, cum illius duci praescriptum non sit, quid agendum, quid non agendum; et omnibus, si quis se defenderit, tantus metus impendeat. Libet, Athenienses, etiam rem gestam vobis recitare, quo magis perspiciatis, quantopere decretum hoc sit abrogandum. Vos aliquando certis de causis civem fecistis Ariobarzanem, et, propter illum, Philiscum: ut nunc, in Cersobleptae gratiam, Charidemum. Cum vero ille eodem praeditus animo, quo iste, Ariobarzanis utens exercitu Graecas urbes occuparet, atque in eas ingressus multa et crudelia facinora ederet ingenuis pueris violandis et matronis stuprandis, nihil eorum denique non faceret, quae homo nullis legibus, nullis ullius reipublicae honestis institutis et disciplina educatus, principatum nactus designare queat: Lampsaci tandem duo quidam homines exstiterunt (alteri Thersagoras nomen fuit, Execestus alteri), qui idem, quod laudati illi vestri tyrannicidae, statuentes Philiscum occiderunt, haud iniuria, quod patriae libertatem asserendam esse existimarent. Quodsi quis Philisci studiosus tum, cum Perinthiis militibus stipendia solveret, totam Hellespontum teneret, omnium praesidum esset amplissimus, scripsisset, quemadmodum iste nunc: Si quis occiderit Philiscum, abduci eum e ditione sociorum liceat: per deos immortales, videte, in quantam ignominiam civitatem coniecisset? Profecti enim Thersagoras et Execestus Lesbum, illic habitarunt: quodsi quis e Philisci liberis aut amicis manum eis iniecisset, dediti vestro senatusconsulto fuissent. Quantum igitur dedecus, Athenienses, publice susceptum esset, cum eos, qui apud vos tale facinus ediderunt, et aereis statuis et summis honoribus ornaveritis: si illos, qui alio quopiam in loco idem, quod hi, de patria sua senserunt, deditione damnassetis? Ac illius quidem tempore, feliciter sane, non accidit, ut decepti flagitium aliquod admitteretis: in hoc vero, si mihi parebitis, ne id usu veniat, prospicietis. Cum enim, excepto nemine, in universum scriptum sit: Si quis occiderit Charidemum, fieri queat, ut casu etiam tale quippiam eveniret. Nunc deinceps in facta Charidemi breviter inquiram, et summam eorum impudentiam, a quibus laudatur, ostendam. Unum autem vobis illud polliceor (neque vero quisquam pollicitationem meam aegre ferat), me non illud modo ostensurum, indignum eum esse custodia ab isto decreta, sed gravissimum etiam supplicium meruisse: si modo malevoli vobis, et impostores, et continuenter adversantes iure puniuntur. Fortassis autem vestrum quibusdam considerantibus primum, civem eum esse factum, deinde rursus, aureis coronis, tanquam de republica bene meritum, decoratum, mirari subit, vos tantis in rebus tam facile esse deceptos. Ne vero dubitetis, quin decepti sitis. Cur autem id vobis accidere consentaneum sit, exponam. Vos, Athenienses, cum multa recte intelligatis, iisdem parum constanter, cum usus postulat, insistitis. Cuiusmodi est, quod dico? Si quis vos roget, quodnam genus hominum ex omnibus mortalibus in civitate

improbissimum putetis, nec agricolas, nec mercatores, nec metallicos, aut quicquam tale responderitis: sed si quis eos, qui mercede conducti concionantur et decreta faciunt, nominet, ei vos omnes assensuros satis scio. Hactenus igitur recte sentitis: de caetero non item. Nam quos omnium improbissimos ipsi putatis, his creditis, quando iudicandum est, qualis unusquisque sit existimandus. Hi vero, prout eis bonum et commodum est, non ut aequitas et rei veritas postulat, unumquemque vel probum vel improbum esse dicunt. Id quod et de Charidemo perpetuo fecerunt oratores, quemadmodum et ipsi fatebimini, si ex me facta illius audiveritis. Quae igitur miles adhuc, dum funditoris initio et velitis munere fungeretur, contra nostram rempublicam bello fecit, non inter iniurias numero, nec illud etiam, quod myoparonem piraticum nactus vestros socios depraedatus fuit: sed omitto haec. Quamobrem? Quia necessitatis vis et inopia cogitationes, quid ex officio sit, quid contra officium, tollit universas: quare iniqui censoris fuerit, haec omnia accuratius ad calculos revocare. Sed cum iam auspicatus praeesse
425 mercenariis et quosdam milites sub se habens, vos laesit, haec ex me audite. Iste primum omnium conductus ab Iphicrate, cum plus quam triennium sub eo stipendia fecisset, postquam, imperio Iphicrati abrogato, Timotheum cum imperio adversus Amphipolim et Chersonesum ablegastis, primum Amphipolitanos obsides, quos ei ad custodiendum Iphicrates acceptos ab Harpalo tradiderat, quique ex vestro senatusconsulto ad vos mittendi erant, Amphipolitis restituit: quae res obstitit, ne Amphipolis caperetur. Deinde, cum Timotheus eum denuo cum eius exercitu conducere vellet: ei suam operam locare noluit, sed cum vestris navibus ad Cotym profectus est, quem vobis omnium hominum inimicissimum esse certissimo sciebat. Postea, cum Timotheo visum esset, bellum Amphipolitanum prius conficere quam Chersonesum aggredi, neque ibi laedere vos posset: denuo suam operam Olynthiis locat, inimicis vestris, et his, qui tum Amphipolim obtinebant. Quo dum navigat, Cardia cum navibus egressus, ut contra vos arma ferret, a vestris triremibus captus est. Sed quia temporis illius ratio postulabat, et militibus ad Amphipolitanum bellum egebatis: cum plectendus esset, tum quod vobis obsides non tradidisset, tum quod ad Cotym, hostem vestrum, cum vestris navibus tranfugisset: fide data et accepta vobiscum militavit. Pro quibus igitur rebus aequum erat, eum vobis confiteri gratiam, quia crucem merito peperceratis, pro his ipsis nostra civitas, velut affecta beneficiis, coronas ei et ius civitatis et ea, quae scitis omnes, largita est. Ac ut appareat haec a me vere dici: et decretum de obsidibus, et Iphicratis literae, itemque Timothei, et deinde hoc testimonium legetur. Videbitis enim, me non nugas agere aut falsa crimina comminisci: sed vera esse ea, quae commemoro. Recita literas.

LITERAE. DECRETUM. TESTIMONIUM.

Eum igitur eo primum suam operam et fidem addixisse atque

obstrinxisse, ubi se vobiscum belligeraturum sperabat, cum alibi passim variae conditiones ei praesto essent, deinde, postquam ibi vos laedere non potuit, rursus huc se contulisse, ubi adversari posset reipublicae, et, quo minus Amphipoli potiremini, unum omnium maxime obstitisse: et ex literis, et decreto, et testimonio audivistis. 426
Ac principia quidem facinorum Charidemi talia sunt. Iam alia contemplamini. Parvo spatio temporis interiecto, belloque Cotyco iam gliscente, mittit literas ad vos, imo non ad vos, sed ad Cephisodotum potius (usque adeo a sese urbem ne decipi quidem posse putabat, suarum machinationum conscius). In iis literis se reipublicae nostrae Chersonesum velle restituere pollicebatur, cum diversum in animo haberet. Est autem vobis cognoscendum, quae illius epistolae mittendae occasiones fuerint, idque paucis: et considerandum ingenium hominis, ut sciatis, quomodo is ab initio vobiscum egerit. Cum enim dimissus esset a Timotheo: tum Amphipoli discedens, in Asiam transgressus, ob Artabazum ab Autophradate comprehensum et exercitum et semetipsum generis Artabazi locat: fideque data et accepta, neglecto et violato iureiurando, cum provinciales, qui ab amico nihil metuebant, nullas excubias agerent, tres eorum urbes, Scepsin, Cebrena et Ilium occupat. His urbibus potitus, imprudens in eam necessitatem incidit, quam non modo is, qui se imperatorem profitetur, sed nec e populo quisquam ignorare atque admittere debuisset. Cum enim nullum maritimum locum teneret, aut alium, unde commeatum supportare militibus posset, nec in ipsis oppidis frumentum haberet: intra moenia substitit, neque direptis urbibus abiit, postquam omnino scelerate agere decreverat. Ut vero Artabazus dimissus ab Autophradate, collectis copiis, aderat, is e superiore Phrygia et Lydia et Paphlagonia, coniunctis secum regionibus, abunde commeatum habebat: Charidemo vero nihil praeter obsidionem supererat. Cum autem animadverteret, in quantis esset malis, et cogitatione suscepta intelligeret, se in hostium manus venturum, si nulla re alia, fame saltem subactum: perspexit, sive admonitus ab alio, sive consilio a semetipso petito, eam spem salutis solam restare sibi, quae omnes conservare soleret. Ea vero quae est? Nostra, Athenienses, sive dicenda est humanitas, sive quod nomen aliud meretur. Quod ubi statuerat, vobis mittit epistolam, quam audire operae pretium fuerit: ut, ostentata spe Chersonesi recuperandae, et quia de Cephisodoti, qui Cotyis et Iphicratis putabatur inimicus, consilio agere videbatur, triremibus a vobis suppeditatis citra periculum ex Asia aufugeret. Interea quid sit, unde res ipsa palam deprehensa est? Memnon et Mentor, homines ado- 427
lescentuli, inexspectatam nacti felicitatem affinitatem Artabazi, cupidi statim exercendi imperii et potiundi honoribus, non gerendi belli et dimicandi, Artabazo instant, ut, ultione Charidemi omissa belloque composito, per inducias eum dimitteret, docentes, etiamsi ipse nollet, vos eum transportaturos, nec ipsum id posse prohibere. Ut autem Charidemus praeter omnem rationem et insperato sic incolumis evadit, suo Marte propter inducias in Chersonesum traiectus:

tantum abfuit, ut Cotym, quem suum impetum non toleraturum scripserat, invaderet, aut ad Chersonesum recuperandam vobis adiumento esset, ut, denuo sua opera Cotyi mercede locata, reliquas vestras urbes, Crithotam et Eleuntem, obsideret. Eum porro haec, dum adhuc in Asia erat et epistolam ad vos mittebat, cum contrarium facere decrevisset, per fraudem ad vos decipiendos iactasse, ex eius ex Asia traiectu cognoscetis. Nam Abydo, urbe perpetuo vobis inimica, et unde erant hi, qui Sestum occuparant, Sestum transiit, quam Cotys tenebat. Ne vero putetis, vel Abydenos eum fuisse recepturos, vel Sestios, missa ad vos illa epistola, nisi conscii fuissent, tum eum egisse fraude, et illius imposturam ipsi adiuvissent, id studentes, ut transmittendi exercitus securitatem vos ei suppeditaretis, ubi vero transisset (id quod accidit, facta illi per Artabazum discedendi potestate), ut ipsi fruerentur commoditatibus. Haec ita se habere, ex epistolis intelligitur, tum ea, quam ille misit, tum iis, quas principes Chersonesitani. Recita.

EPISTOLAE.

Cogitate, unde transierit: Abydo Sestum. Numquid putatis, Abydenos aut Sestios eum fuisse recepturos, nisi fraudis adiutores fuissent, cum ad vos epistolam mitteret? Recita eis epistolam ipsam. Vos vero, Athenienses, spectate, quam immensa de sese ad vos ipse scripserit, se collaudans, et alia fecisse dictitans, alia facturum promittens. Recita.

428 EPISTOLA.

Praeclara certe (nonne?), Athenienses, ea, quae scripsit, si vera essent, magnam gratiam merebantur. Tunc vero, cum nulla spes foederis esset, ad vos decipiendos illa scripsit. Postquam vero factum fuit foedus, recita, quae fecerit.

TESTIMONIUM FACTORUM.

Cum igitur Charidemus se vobis amissa oppida restituere velle sit pollicitus: princeps Crithotes asserit, eo traiecto gravioribus se periculis fortunarum omnium conflictatos esse, quam prius. Lege, atque ex alia epistola rem ostende.

EPISTOLA.

Videtis, rem ab omni parte confirmari: eum, transmisso Hellesponto, non contra Cotym, sed contra vos cum illo esse profectum. Age, lege mihi hanc solam epistolam, reliquis omissis. Iam enim perspicitis nimirum, quomodo vobis fucum fecerit. Recita.

EPISTOLA.

Satis. Cogitate, cum scripsisset se vobis Chersonesum redditurum, locata vestris inimicis opera eripere caetera conatum esse: item Alexandri legatos a se repudiatos, cum eum constet cum eius praedonibus conspirasse, atque eadem factitasse. Bene vult vobis scili-

cet, cum quibus ita simpliciter egit, nec ullum mendacium scripsit, neque vobis fucum fecit. Nondum autem hinc constet, quamquam ita palam constat, nihil esse fide dignum, quicquid se studio reipublicae nostrae factitare dicit et simulat? Sed ex insecutis factis id erit evidentius. Nam Cotym bono consilio (hostis enim vester et sceleratus homo fuerat) Python occidit. Cersobleptes autem, qui nunc regnat, adolescentulus erat et omnes Cotyos liberi. Summa rerum autem, tum quia praesens erat, tum quia secum habebat exercitum, penes Charidemum erat. Venit Cephisodotus imperator, ad quem ille miserat epistolam illam, et triremes, cum vita eius in dubio esset, Artabazo adhuc infesto eum liberaturae. Quid igitur, Athe- 429
nienses, ex officio faciendum fuisset homini fraudis experti atque amico, imperatore praesente, non eo, quem invidere sibi dixisset quicquam, sed illo, cuius in vestra urbe amicitiam praetulerat omnibus, et ad quem literas miserat, Coty defuncto omni auctoritate in se collata? Non statim reddenda vobis regio? Non vestro communi consilio rex Thraciae designandus? Non, tanta occasione oblata, sua in vos probanda benevolentia? Omnino, si quid ego modo video. Num vero tale quicquam fecit? Plurimum certe abest. Sed toto reliquo septimestri tempore vobis in mora fuit gerendo bello, nec dissimulatis inimicitiis, nec ullum humanum verbum prolocutus. Nam initio, cum nos decem solum navibus ad Perinthum appulissemus, quoniam ipse prope adesse ferebatur, ut nos cum eo coniungeremus, hisce de rebus cum eo collocuturi, cum observasset nostros milites apparando prandio intentos: conatus est naves nostras intercipere, multosque ex eis occidit, et, quia equites nonnullos et velites habebat, ad mare compulit universos. Deinde nobis nullum Thraciae locum aut oppidum petentibus (nec enim hoc, me dius fidius, dixerit quisquam: Vim enim vi repulisset, et laesisset, ne laederetur: non ita est, nec enim usquam in Thraciam venimus, sed in Alopeconnesum cogitabamus, quae ad Chersonesum pertinet, et nostra fuit, et promontorium versus Imbrum eminens, longissime a Thracia remotum, quae praedonibus et piratis referta erat), huc igitur cum venissemus et latrones obsideremus, profectus per omnem vestram Chersonesum et impetum in nos faciebat et praedonibus ac piratis opitulabatur: neque prius nos oppugnare destitit, quam ducem vestrum adduxisset et coegisset, non ea facere, quae maxime vobis expedirent: neque ab eo persuaderi sibi passus est, ut, quae professus et pollicitus erat, ex ulla parte praestaret. Proinde id cum Cephisodoto foedus fecit, quod vos ita graviter et iniquis tulistis animis, ut duci imperium abrogaretis, mulcta quinque talentorum insuper adiecta, et per tria tantum suffragia steterit, quo minus capitis damnaretur. Enimvero, Athenienses, quam abhorret ab omni ratione, alium ob facta eadem tanquam maleficum tam acerbe puniri, alium, ut bene meritum, etiamnum honoribus affici? Haec, quae de casibus imperatoris dicta sunt, vere a me dici, vos ipsi testes estis. Nam vos et iudicabatis, et repudiabatis, et 430
indignabamini: quare ignorare haec non potestis. De rebus autem

ad Perinthum et Alopeconnesum gestis trierarchi testimonium dicent.

TRIERARCHI TESTES.

Postea, cum Cephisodoto abrogatum esset imperium, vobisque foedus cum eo factum minime probandum videretur: Miltocythem, perpetuum vestrum amicum, a Smicythione proditum nactus, quia Thracum instituto nefas habetur alium occidi ab alio, sciens, eum incolumem evasurum, si ad Cersobleptem duceretur, bonus iste Charidemus Cardianis, vestris hostibus, tradit. Qui eo et filio eius comprehensis inque pelagus navigio subvectis, et filium in conspectu eius occiderunt et ipsum post filii caedem submerserunt. Eam crudelitatem Thracibus omnibus aegre ferentibus, et Berisade et Amadoco conspirantibus, Athenodorus, hac occasione animadversa, initaque cum illis societate, bellum gerere potuit. Praeterito autem Cersoblepte, foedus scribit Athenodorus, quo Cersobleptem iurare cogit et vobis et regibus: ut Thraciae imperium inter tres divisum commune esset, et ut simul omnes Chersonesum vobis restituerent. Ut vero in comitiis vos ei bello Chabriam praefecistis, et Athenodoro usu venit, ut, pecuniis a vobis non suppeditatis, omni gerendi belli facultate destitutus exercitum dimitteret, Chabrias item una sola nave hinc solveret: quid de integro facit Charidemus? Foedus, quod Athenodoro iurarat, negat, et, ut idem neget, etiam Cersobleptae persuadet, et aliud cum Chabria conscribit, multo quam Cephisodoti iniquius, in quo ille, ut nullo munitus exercitu, acquiescere cogebatur. His vos publice auditis, et multis verbis ultro citroque factis, et foedere pro concione recitato, neque Chabriae auctoritatem, neque patronorum eius quemquam reveriti, etiam id foedus denuo improbastis, et senatusconsulto, quod Glaucone referente factum est, decem legatos e civibus vestris delectos decrevistis: qui, si in eo foedere, quod cum Athenodoro fecerat,
431 maneret Cersobleptes, iusiurandum ab eo rursus exigerent: sin minus, a duobus regibus fidem acciperent, et, quo pacto ille bello petendus esset, deliberarent. Profectis iam porro legatis, cum iam isti tergiversarentur et nihil vobis praestare vellent, quod simplex aut iustum esset: sic evenit, ut res eo usque procrastinarentur, dum in Euboeam auxilia mitteremus, et Chares imperator, adducens secum peregrinos milites, adveniret, atque, a vobis dictator creatus, in Chersonesum navigaret. Sic denuo foedus cum Charete facit, quicum se Athenodorus et duo reges coniunxerant, quod est omnium optimum et aequissimum. Sic ipsis factis sese coarguit, se contra nostram urbem occasiones captare, neque simplex aut aequum quicquam cogitare. Quem igitur, temporibus adductum, paulatim vobis amicum fieri cernitis, et pro eo, ac vos posse putat, benevolentiam in vos gerere: huiusne potentiam augendam esse existimatis? Ut igitur sciatis, haec a me vere dici, proferetur epistola, post primum foedus huc missa: deinde et Berisadae epistola. Nam eo pacto rem optime intelligetis.

EPISTOLA.

Recita etiam Berisadae epistolam.

EPISTOLA.

Societas igitur duorum regum, abolito iam fraudulento foedere cum Cephisodoto facto, constituta est Miltocythe iam sublato, et Charidemo re ipsa testato, se nostrae civitatis esse inimicum. Qui enim, quem sciebat omnium vobis esse coniunctissimum, hunc, in potestatem suam redactum, infensissimis vestris hostibus, Cardianis, tradere non dubitavit: nonne satis evidens exhibuit hostilis animi argumentum? Quod igitur imminentis a Thracibus et Athenodoro belli metu foedus fecit postea Cersobleptes, recita.

FOEDUS.

Is porro, qui haec scripsit et pepigit, et iusiurandum, quod vos audistis, dedit, postquam dimissas Athenodori copias vidit et 432
una solum triremi Chabriam venientem, neque Iphiadae filium vobis tradidit, neque quicquam eorum, quae iurarat, fecit: sed et reliqua perscripta in foedere negat et tale foedus scribit, cuius exemplum audietis. Recita.

FOEDUS.

Videtis, eum et vectigalia et decimas postulasse sibi pendi, et rursus ita fecisse verba, quasi sua esset regio, volens, suos decumanos ius et arbitrium vectigalium habere: et obsidem, Iphiadae filium, quem a Sestiis acceptum Athenodoro se traditurum iurarat, se iam ne daturum quidem ait. Cape senatusconsultum, quod vos postea fecistis. Lege.

SENATUSCONSULTUM.

Deinde cum in Thraciam legati nostri venissent, Cersobleptes ad nos ita scribit, neque quicquam aequi promittit: reliqui haec. Recita.

EPISTOLA.

Recita etiam regum literas, et considerate, an nihil de vobis conqueri videantur.

LITERAE.

Numquid videtis et intelligitis, Athenienses, hominis improbitatem et perfidiam, ut sursum deorsum Cephisodotum primum iniuriis agitarit: ut rursus Athenodori metu destiterit: ut denuo Chabriam laeserit: ut iterum cum Charete pacem fecerit, sursum deorsum miscens omnia, nihil simpliciter, nihil iure agens: ut deinde, quamdiu vestrae copiae in Hellesponto aderant, vobis assentari et fucum facere nunquam destiterit: ut, cum primum Hellespontum exercitu vacuum vidit, statim duos reges oppugnare coe-

perit, et de imperio deiicere sit conatus, et totum regnum occu-
433 pare, ipso eventu edoctus, non licere sibi prius ullum facti vobiscum foederis caput violare, quam hos exterminasset. Quod ut quam facillime conficeret, tale decretum a vobis impetravit, quo (id quod factum esset, nisi nostra intercessio et accusatio obstitisset) comprobato manifesta facta esset iniuria duobus regibus, et illorum duces, Bianor, Simon, Athenodorus, calumniam ex eo senatusconsulto impendentem formidantes, quievissent, et ipse, illa potentia fretus et totius regni potitus, potens vobis inimicus extitisset. Habet autem omni tempore tanquam arcem et asylum suis occasionibus paratam Cardianorum urbem, quam in omnibus foederibus sibi exemtam voluit ac denique palam a vobis eripuit. At nisi vobis male cogitarent, si citrá omnem fucum et ex animo vestram amicitiam colere decrevissent: quorsum attinebat, eos sibi stationem reservare ad vos oppugnandos opportunam? Nostis enim hoc vos, qui illic fuistis, certo, caeteri ab his edocti: cum ita sit in nos animata Cardianorum civitas, ut est, Cersobleptae, Thraciis negotiis confectis, singulis diebus licere Chersonesum tuto invadere. Nam qui Chalcidis in Euboea situs est ad Boeotiam, idem in Chersoneso Cardianae civitatis situs est ad Thraciam comparatae. Quae quo loco posita sit, quisquis vestrum novit: idem ignorare non potest, ad quam occasionem illam retineat, et cur tantopere contenderit, ne vobis traderetur. Neque vero ipsi debetis hostium promovere commoda, quo vos facilius oppugnent: sed quantum fieri potest, prohibere ac providere, ne illis contra vos detur opportunitas: nam se nulli occasioni defuturum declaravit. Cum enim Philippus Maroneam venisset, Apollonide misso fidem ei et Pammeni dedit. Quod ni Amadocus, qui regionem praesidiis tenebat, interdixisset Philippo, ne accederet: nihil obstitisset, quo minus vos nunc cum Cardianis et Cersoblepte bello conflictaremini. Haec a me non fingi, e Charetis epistola cognoscetis.

EPISTOLA.

In haec igitur intuentes, diffidere debetis, neque, spe vana inflati, eum loco amici colere. Nam si necessitate coactus aliquando se vobis amicum esse simulat, ea re gratiam haberi non est aequum Cersobleptae: neque si Charidemus, privatim paucula duci-
434 bus et oratoribus vestris largiendo, talia conficit, propterea laudibus est ornandus: sed pro eo potius, quod, quotiescunque potestas ei data fuit agendi quicquid ipse vellet, ubivis vobis nocere conatus est, multo magis irasci vos ei decet. Cum enim alii omnes, quibus aliquid unquam a republica nostra tributum est, pro datis beneficiis honorati sint: unus iste solus e caeteris universis ob iniurias est ornatus, quas nobis facere conatus ad exitum perducere non potuit. Quamquam autem ita merito magni muneris instar esse concessa scelerum debebat impunitas, quorum iure poenas dedisset: tamen hoc oratoribus non est satis, nisi habeatur civis bene meritus, nisi coronae et praemia decernantur propter corruptelas

munerum, quae ipsi privatim ab eo accipiunt, cum reliqui assideatis circumscripti, admirabundi, ignari veritatis. Postremo nunc vos induxissent isto senatusconsulto, ut satellitum apud eum vice fungeremini, nisi nos actione hac intercessissemus: et respublica nostra mercenarii et ministri apud illum munus obiret, custodiret Charidemum. Praeclare scilicet. Quidni vero, pro divûm atque hominum fidem, is, qui olim ipse mercenarius vestrorum hostium stipator fuit, vestro senatusconsulto custodiatur? Iam illud me fortasse quispiam interrogabit, cur ego, qui haec ita comperta habeam, et plerasque iniurias quasi per vestigia sim assectatus, me non opposuerim, non, cum civitate donaretis, obstiterim, non, cum laudaretur, non denique, priusquam hoc decretum fieret, verbum ullum fecerim? Ego vero, Athenienses, fatebor apud vos omnem veritatem. Nam et honoribus indignum esse sciebam, et, cum haec illi ornamenta tribuerentur, aderam, et non sum refragatus: fateor. Quamobrem? Quod, Athenienses, primum imbecilliorem fore putabam multis apud vos confidenter mentientibus me unum vera dicentem. Deinde nihil eorum, quae ille per fraudem consequebatur, Iovem deosque omnes testor, unquam in mentem mihi venit illi invidere: neque vos insignem aliquam cladem accepturos videbam, si quem de vobis male meritum impune dimissum provocaretis, ut vel deinceps vobis bene facere vellet. Nam in donato iure civitatis et coronis decretis horum utrumque inerat. Sed postquam eum etiam tale quippiam machinari video, quo fiat (si modo eos, qui sua gratia vos decepturi sint, hic instruxerit), ut eorum amicorum, quos peregre habetis, qui de vobis bene mereri student, qui illius conatus contra vos hostiles prohibituri essent, cuiusmodi sunt Athenodorus, Simon, Bianor, Archebius Byzantius, duo illi Thraciae reges, ut, inquam, horum nullus ei vel adversari, vel impedimento esse audeat, tum demum venio accusatum: cum illa impedire, qui- 435
bus acceptis reipublicae parum nociturus esset, vel privatim ab eo laesi, vel calumniatoris esse, his autem adversari, per quae magnum nostrae civitati malum struatur, boni et viri et civis esse officium existimem. Haec sunt, propter quae tum nihil dixi, nunc dico. Restat eis talis adhuc oratio, qua se vobis fucum facturos putant: Cersobleptem et Charidemum adversatos esse fortasse reipublicae tum, cum hostes essent: nunc vero, cum sint amici et in civitatem nostram officiosi, veteres offensas esse oblivione delendas: nec enim, cum Lacedaemonios tueremur, nos iniuriarum, quibus belli temporibus ab eis affecti essemus, fuisse recordatos, nec, cum Thebanos, et postremo nunc, cum Euboeenses defenderemus. Ego vero censeo, si eo tempore, quo Cersobleptae et Charidemo auxilia decreta essent, nos obsisteremus, tum demum hanc orationem locum habituram. Sed cum tale nihil agatur aut scriptum sit, atque eo tendant omnia, ut Cersobleptae duces potentiores fiant vestris muniti custodiis, quam oporteat: graviter peccare istos arbitror. Nec enim aequum est, cum tali oratione utantur, qualis eos deceat, qui saluti suae consultum velint, interim id moliri, ut impune in alios

grassari eis liceat. Praeterea, si Charidemus hostis adhuc nocuisset, postquam vero amicus videri vult, mutatus esset: audiri fortassis haec potuissent. Sed quia se res non ita habet (nam ex quo se vobis amicum esse simulat, ex eo vos saepissime decepit), si non propter illa est odio prosequendus, propter haec tamen nulla ei fides est habenda. Iam quod ad iniuriarum oblivionem attinet, sic respondeo: qui nocendi causa talia examinat, implacabilis est: qui vero, ut ne quid ipse mali patiatur, praecavere studet, viri prudentis officio fungitur. Fortassis autem talem quandam suspicionem proferent: nos virum illum, nostram amicitiam vehementer expetentem et de republica bene merendi studiosum, affecturos tristitia decreto abrogato, et effecturos, ut male de nobis suspicetur. Audite, quaeso, Athenienses, quid ea de re ego sentiam. Si vere et citra fucum nobis amicus esset, imo si summa in nos beneficia collaturus esset, ne sic quidem istam orationem audiendam putarem: non enim existimo, ullum cuiusquam tantum esse posse beneficium, propter quem sit iurisiurandi violanda religio, et aliter, quam iustum videatur, pronuntiandum. Cum vero constet, eum et impostorem esse et simulatorem, nihilque sinceri agitare, alterutrum e condemnatione decreti commodum percipietis: nam aut
436 imposturam facere desinet, ubi se tandem cognosci viderit, aut, si vestram necessitudinem ex animo et citra fraudem desiderat, verum aliquod in vos beneficium conferet, ubi viderit, se simulatione sua nihil profecturum. Quamobrem, si non ob aliud quicquam, vel propter hoc tollendum fuerit. Operae pretium porro erit, Athenienses, illud quoque considerare, quam rationem in dandis honoribus et praemiis nostri maiores sint secuti, sive illa in cives, sive in hospites re vera bene meritos conferrentur. Qua re si videritis illos fuisse rectius usos, imitari eos par fuerit: sin vos, arbitratu vestro agetis. Primum igitur Themistoclem, qui navali ad Salaminem proelio vicerat, et Miltiadem, Marathoniae pugnae ducem, et reliquos, qui longe maiora, quam isti nostri duces, gesserant, non aereis statuis decorabant, neque immodice deamabant. Non igitur de se bene meritis gratiam habebant? Ac magnam quidem, Athenienses, et referebant tum se, tum illis dignam. Qui, cum ipsi omnes praestantes viri essent, illos sibi delegerunt imperatores, praelatos caeteris. Est autem moderatis hominibus et rem recta via reputantibus longe maior honos, praestantium virorum praestantissimum esse iudicatum, quam aerea statua esse possit. Neque vero ullius facinoris gloria se privabant, neque quisquam erat, qui navale proelium ad Salaminem Themistoclis esse diceret, sed Atheniensium: neque Marathoniam pugnam Miltiadis, sed civitatis. Nunc vulgo ita dicunt: Timotheus Corcyram cepit, Iphicrates Moram concidit, Chabrias navali ad Naxum proelio vicit. Nam dum tam immensos honores ob horum singula decernitis, videmini quasi concedere de gloria gestarum rerum. Civilia igitur praemia illi tam et pulchre et utiliter largiebantur, et vos non recte. Sed hospitalia quomodo? Illi Menoni Pharsalio, duodecim argenti talenta in bel-

lum ad Eïonem, quae Amphipoli vicina est, largito et trecentis suis equitibus Penestis opitulato non decreverunt, si quis eum occidisset, abduci illum licere: sed civitate donarunt, quod eum honorem esse abunde magnum existimarent. Rursum Perdiccae, Barbarici belli temporibus in Macedonia regnanti, qui Barbaros Plataeïs recedentes ceciderat, effeceratque, ut regis Persarum clades integra esset, non decreverunt, abduci licere eum, si quis Perdiccam, qui in vestram gratiam inimicitias regis Persarum susceperat, occidisset: sed tantum civitate donarunt. Nam illis temporibus consensu 437
mortalium omnium tantus honos putabatur, Atheniensis civitatis ius adipisci, ut pro eo consequendo tanta in nos beneficia conferre vellent. Nunc idem ita contemnitur, ut hoc honore ornati multi pluribus vos malis affecerint, quam aperti hostes. Neque vero hoc solum munus nostrae urbis abiectum et vile factum est: sed et caetera omnia propter exsecrabilium et nefariorum oratorum, qui talia temere scribunt, improbitatem. Quorum avaritia et sordes in tam immensum excreverunt, ut honores et praemia vestratia, tanquam ii, qui minutas res et supra modum viles auctionantur, sic vendant de pretio detrahentes, et multis ob eadem illa lucella scriptitantes, quicquid omnino optaverint. Primum enim, ut a postremis ordiamur, Ariobarzanem illum, non ipsum tantum et eius filios numero tres omnibus dignati sunt, quaecunque voluerunt: sed et duos Abydenos, infestissimos Atheniensium hostes, homines improbissimos, ei adiunxerunt, Philiscum et Agavum. Rursus, cum Timotheus officio functus erga vos et rem bene gessisse videretur, praeterquam quod ei summa omnia dederant, adiecerunt auctarii vice duos, Phrasicridem et Polysthenem, homines (neque enim ingenui sunt) perditos et talibus facinoribus opertos, a quorum commemoratione homo cordatus abhorreat. Nunc postremo, postquam Cersobleptem his dignati sunt, quae ipsis videbantur, et ea res summis studiis agebatur, duos ei adiungunt: alterum, qui tanta mala fecit, quanta audivistis: alterum, quem prorsus nemo hominum novit, quisnam sit, Euderceh nomine. Itaque dum ita fit, quae magna olim habebantur, nunc parvi aestimantur, et res in dies vagatur longius, neque iam haec sufficiunt. Quod nisi haec singula cavebitis: satis apparet, fore, ut illorum pretium et gratia omnis exolescat. Quod vero ad tantam turpitudinem res prolapsae sunt, nemo magis in culpa est quam vos ipsi, Athenienses, si veritas libere dicenda est. Nam delinquentes punire destitistis, et supplicia etiam civitate emigrarunt. Atqui considerate, quo pacto nostri maiores eos ulti sint, a quibus iniuria afficiebantur? Num eodem modo, quo vos? Illi Themistoclem, animis elatiorem quam in libera civitate ferri posset, Medicae proditionis damnatum urbe eiecerunt: Cimon, quod patriam reipublicae formam in se transmoveret, tribus tantum calculis poenam capitis effugit, quinquaginta talentis mulctatus est. Hoc modo tractabant viros de se tam prae- 438
clare meritos. Haud iniuria. Nec enim eis vendebant suam libertatem et magnitudine animorum partam gloriam: sed et, dum boni

erant, eos honorabant, et improbis eorum conatibus obsistebant. Vos autem, Athenienses, gravissimorum scelerum reos et convictos palam, si unum atque alterum facetum dictum protulerint, et a tribulibus aliquot delecti advocati deprecentur, absolvitis: sin damnatis aliquem, aestimatio litis est XXV drachmarum. Atqui tum aerarium copiosum erat, et magnus reipublicae splendor: privatim nemo supra vulgus eminebat. Id quod hinc clarissime cernitur. Nam Miltiadis et Themistoclis, aliorumque illius aetatis illustrium virorum aedes, si quispiam vestrum vidit, cuiusmodi sint, reliquis nihilo esse splendidiores videt: sed aedificia publica et substructiones tantae et tales, ut ad eorum excellentiam posteritas nihil addere posse videatur, ut Propylaea haec, navalia, porticus, Piraeeus et reliqua, quibus urbem adornatam spectatis. Nunc privatae singulorum rempublicam gerentium tantae opes sunt, ut alii aedes multis publicis aedificiis magnificentiores habeant, agros alii plures coëmerint, quam vos habetis omnes, qui in iudicio assidetis: quae vos autem publice struitis et tectorio inducitis, turpe dictu est, quam sint tenuia et sordida. Numquid dicere potestis, vos communiter quaesitam et partam relicturos esse, sicut illi fecerunt Chersonesum, Amphipolim, gloriam rerum gestarum? quam cum istius generis cives omni modo absumant, non tamen obscurare possunt, Athenienses. Merito. Nam Aristidis, qui suo arbitratu ordinandi vectigalia potestatem habuit, opes ne una quidem drachma sunt auctae, quin et eius mortui funus publicis sumtibus est elatum: vobis autem, sicubi opus erat, in aerario pecunia maxima erat inter omnes Graecos, ut, quamdiu vos foris militaturos decrevissetis, tamdiu sumtus haberetis. Nunc, qui rempublicam administrant, ex inopia pervenerunt ad opes, et longi temporis commeatu sunt instructi: vos publice nec unius diei habetis alimoniam, sed accidit, ut simul aliquid faciendum sit, simul, unde id suppetat, vos nihil habeatis. Tum enim magistratuum dominus erat populus: nunc vero est minister. In causa autem sunt isti, qui talia scribunt et vos assuefaciunt, ut vosmetipsos aspernemini, unum atque alterum hominem admiremini. Sic fit, ut isti vestrae gloriae, vestraeque felicitatis hereditatem cernant: vos re nulla fruamini, sed testes si-
439 tis alienorum bonorum, nullius alterius rei participes, nisi fraudum, quibus circumscribimini. At quantos gemitus, quanta suspiria ederent illi viri, qui pro gloria et libertate mortem oppetiverunt et plurima honestissimorum facinorum monimenta reliquerunt, si scirent, nunc urbem, ad ministri habitum et conditionem redactam, an Charidemus custodiendus sit, deliberare. Charidemus, hei mihi! Sed non hoc est grave, non hoc, nos maioribus nostris, qui virtute omnibus praestiterunt, imprudentius consulere: sed illud, neminem nobis esse imprudentiorem. An vero pudendum non est, cum Aeginetae, qui in insula tam parva habitant, qui nihil habent, quod eis animos facere iure posset, Lampidem, quo in tota Graecia non est navicularius opulentior, qui et urbem et mercatum eis instruxit, nondum in hunc usque diem civem fecerint, sed vix im-

munitatem tributi, quod inquilini pendunt, concesserint: cum Megarenses exsecrandi tam studiose suam dignitatem exaggerent, ut, cum missis legatis iuberent Lacedaemonii, ut Hermonem gubernatorem, qui cum Lysandro triremes ducentas ceperat, postquam nos ad Aegospotamos adversam fortunam experti sumus, civem facerent, responderint, si prius vidissent, ipsos eum Spartiatam fecisse, tum et se illum Megarensem facturos: cum Oritae, quartum Euboeae partem incolentes, istum ipsum Charidemum, cuius mater civis illic est, pater vero, non dicam, quis, aut unde (nec enim necesse habeo inquirere in eum accuratius quam res cogit), mediam tamen ei partem generis conferat, medietate in hunc usque diem nondum illum dignati sint, sed illic in tribu nothorum censeatur, quemadmodum olim hic in Cynosarges nothi conveniebant. Vos vero, Athenienses, qui totius illi ius civitatis impertiistis et alios honores habuistis, etiam hoc ei adiicietis? Quamobrem tandem? Quas naves vobis cepit? Propter quas ei ab his, qui illas amiserunt, insidiae struuntur? Quam urbem a se captam vobis tradidit? In quae discrimina capitis propter vos se coniecit? Quorum inimicitias communes vobiscum suscepit? Nemo est, qui possit dicere. Sed ubi de legibus, quas adduximus, pauca disseruero, quorum vos recordatos cautiores fore puto, si isti vos seducere atque in fraudem illicere studuerint, descendam. Prima lex aperte iubet, si quis aliquem occiderit, Senatum iudicare: iste, si quis occiderit, statim scripsit abducere licere. Hoc custodite, et memineritis, nihil posse iudicio fieri contrarium magis, quam sine iudicio proscriptionem. Non sinit postea secunda lex, etiam damnatum caedis excarnificari 440
aut mulctari pecunia: at iste, dum eum abduci permittit, haec omnia concessit: nam in eorum, qui aliquem comprehenderint, manu futurum est, de eo statuere, quicquid libitum fuerit. Abducere iubet lex ad Sexviros, idque, si quis homicidam in interfecti patria deprehenderit: iste ipsi accusatori dat abducendi potestatem in suas aedes, etiam si in aliena terra deprehenderit. Sunt iniuriae quaedam, propter quas aliquem occidendi licentiam lex dedit: iste non adiecit, etiamsi propter illas aliquis occiderit, sed eum proscribit, quem leges indemnem et insontem dimittunt. Si cui tale quid usu venit, ius primum postulare lex iubet: iste contra nullum iudicium nec ipse designavit, neque, a quibus poenas exigit, petiit: sed statim scripsit, eum abducere licere, quem si quis asseruerit, e vestigio foederibus excludit. Pignora capere illic, ubi homicida fuerit, nisi ius dare velint, iubet lex usque ad tres licere: iste, si quis reum asserat a violenta abductione, nolens, ut ante iudicium dedatur, statim eum foederibus excludit. Non sinit lex aliquam legem, nisi eadem pariter ad omnes pertineat, promulgare: iste ob unum virum peculiare decretum scribit. Non sinit lex decretum lege plus valere: iste, cum tot sint leges, decretum ratum facit, leges tollit. Haec cavete, atque in hoc consessu nolite oblivisci, et, quicquid isti effugiorum quaeritarint, contemnite et repudiate: iubete potius, ut ostendat, ubi iudicii mentionem fecerit,

aut ubi scripserit, si quis caedis convictus fuerit, ut de eo poenae sumantur? Nam si aut alicubi alibi damnatum et convictum puniendum esse scripsit, aut ipse iudicandum esse scripsit, utrum reus caedem fecerit, nec ne, item, iurene an iniuria occiderit: nihil deliquit. Si vero, criminis duntaxat mentione facta, Si quis occiderit, inquiens, praeterito hoc «Si caedis convictus fuerit», item illo «Si occidisse videbitur», nec minus illo «Poenas det homicidii», item «Idem de eo supplicium sumatur, ac si Atheniensem occidisset»: si denique, omnino iure omni praeterito et neglecto, abduci licere scripsit: ne decipiamini, sed haud dubie teneatis, nullo unquam decreto leges usque adeo fuisse violatas.

ORATIO ADVERSUS TIMOCRATEM.

441 LIBANII ARGUMENTUM.

Diodorus, etiam hic accusator, criminatur legem valde humanam. Quapropter a causa et consilio scriptoris eam convellere conatur. Est autem lex Timocratis huiusmodi: Si quis Atheniensium ob debitum publicum vinculis damnatus est, aut deinceps damnabitur, ei, sive ipsi, sive alteri, eius nomine datis vadibus a populo comprobatis, se ad certum tempus mulctam bona fide soluturum promittenti, liceat vinculis liberari: sin ad dictam diem debitum solutum non fuerit, et is, qui per sponsores liberatus fuerat, in vincula coniiciatur, et bona vadium publicentur. Hanc legem criminatur accusator, non ex usu reipublicae, sed pro Androtione et Glauceta et Melanopo esse scriptam. Hi enim legati in Cariam missi, cum in triremi navigantes in Naucratitas quosdam, homines mercatores, incidissent: pecunias eis eripuerunt. Naucratitae Athenas profecti populo supplicant: populus decernit, eam pecuniam hostilem esse, nec reddi mercatoribus oportere. His ita factis, Archebius et Lysithides, trierarchi et domini eius navis, qua Androtion cum collegatis vectus fuerat, de pecunia postulantur. Quam cum illos non habere constaret, sed legati se habere faterentur, et aut omnis pecunia numeranda, aut legibus teneri necesse esset, quae in aerarios latae sunt: propterea, inquit, Timocrates legem hanc ad illos sublevandos tulit. Respondet Timocrates, Androtionem et collegas solvisse pecuniam, atque inde constare, non in illorum gratiam legem hanc esse obrogatam. Sed Diodorus etiam aliud in lege accusat: nam et latam esse contra leges et antiquis adversari legibus ait, et perniciosam esse reipublicae ostendit.

442 ALIUD ARGUMENTUM.

Quo tempore bellum erat inter Athenienses et regem Persarum,

cretum factum est, ut hostium naves praedae essent, et aestima-
nes furtorum publicae fierent. Cum autem Mausolus, Cariae sa-
t[illegible]s, ulteriores insulas vexaret, et ii, qui laedebantur, quiritaren-
tu[illegible] Atheniensium opem implorarent: visum est interim, dum
bel[illegible] parabatur, per legatos Carem esse incusandum. Itaque mit-
tunt [illegible]drotionem, Melanopum et Glaucetam ad principem Mauso-
lum, [illegible]rtemisiae maritum et fratrem, conquesturos de insularum
iniu[illegible], quod is, in regis Persarum gratiam, Graecis malefaceret.
Hi, [illegible] in navem Naucratiticam, Aegyptiis mercibus oneratam, in-
cid[illegible]t (vehebant autem legatos Archebius et Lysithides trierar-
chi[illegible]avem interceptam in Piraeeum appellunt. Aegyptii etsi verba
fac[illegible] apud populum et supplicant: nihilo minus tamen decerni-
tu[illegible]es illas esse publicas, quod Aegyptii hostes essent. Iubente
a[illegible] lege, ut, qui publica pecunia per integrum annum usus es-
s[illegible]andem duplam restitueret: legati isti, quod novem talenta et
t[illegible]ta minas, divenditis ex nave illa mercibus redactas, retinuis-
s[illegible] obnoxii aerario duplo persolvendo fiunt. Cum autem respubli-
[illegible]cuniae inopia laboraret: Aristophon, unus e magistratibus, de-
[illegible]m facit, ut inquisitores deligantur eorum, qui aerario debeant
[illegible]tere studeant, utque illos deferant. Indicat Euctemon (qui du-
[illegible] cum Androtione litigarat, nunc cum Timocrate), habere Ar-
[illegible]bium et Lysithidem ex Aegyptia nave oneraria talenta novem
[illegible]minas triginta. Scripsit autem sic eo, quod aperto Marte cum
[illegible]drotione confligere verebatur, et, trierarchorum facta mentione,
[illegible]ilo minus eidem insidiabatur. Re disceptata inter legatos et trier-
[illegible]hos, legati victi pecuniam solvere iubentur. Sed quia lege san-
[illegible]m erat, qui secundo anno deberet, ut in vinculis haberetur, do-
[illegible] solvisset: etiam legati in vincula coniiciendi erant. Eo tempore,
[illegible]m alter annus inciperet, quo etiam vinciri legatos oportebat, Ti-
[illegible]crates talem legem scripsit: Si quis ob debitum publicum vin-
[illegible]lis sit damnatus, sive ex lege sive ex senatusconsulto, aut in po-
sterum damnetur: licere ei, tribus vadibus datis approbatis a po-
pulo, se bona fide satisfacturum reipublicae promittenti, exire vin-
culis: si vero non satisfecerit, vel ipse, vel vades, eum, qui per 443
sponsores liberatus fuerat, in vinculis habendum, vadium vero bo-
na publicanda. Hanc legem Diodorus et Euctemon, ut legibus con-
trariam, ut iniustam, ut perniciosam detulerunt. Cum autem An-
drotion, Glauceta et Melanopus animadverterent, accusationem hanc
sua causa esse factam: novem talenta et triginta minas numerant,
fortasse non numeraturi, nisi accusatores lege intercessissent. Sed
numerant tamen. Diodorus et Euctemon accusare pergunt, perinde
ac si lex propter legatos scripta sit: etsi enim interiecto tempore
numerarint, id factum esse tamen, accusatione iam instituta: quare
consilium legislatoris esse culpandum. Nec minus interim legem
examinat orator, ut quae etiam alio modo sit improbanda: nam et
contra quam leges praescribant, esse latam, et aliis legibus adver-
sari, et per ea, quae iubeat, nocere et iniuriam facere reipublicae.
Quamobrem et orationis argumenta et fundamenta bina sunt: alte-

rum, in gratiam legatorum esse scriptam, alterum, adversari legibus, et perniciosam et iniustam esse legem. Proinde, ut crimen propter legatos latae legis effugiat Timocrates, illud tamen non effugiet, legem esse improbam. Poterat enim accusare legislatorem Diodorus improbae legis scriptae et legibus contrariae, idque satis ei firmamenti fuisset: nunc etiam legatorum calumniam causa legislatoris adsumsit. Argumentum igitur causae, propter quam legem tulerit, est in coniectura positum: quaeritur enim, utrum propter legatos lata sit, nec ne? Illud vero, quo leges examinantur, deliberativum est: nam in universum omnis accusatio scripti deliberativum efficit statum. Scripti autem dico, non eius, in quo quippiam aliud quaeritur, ut in coniectura: neque eius, quod refertur ad casum et facultatem, ut fit in absolutione. Illic enim de rebus factis est iudicium, in deliberativo de futuris: ac scriptum tum in lege, tum senatusconsultis contineri debet. Sunt igitur huius orationis capita quatuor. Unum legitimum, idque bifariam dividitur, in personam et rem, hoc est, in ipsam legem, quomodo contraria sit legibus: alterum iustum: tertium utile, esse noxiam: quartum possibile, eam iubere, quae fieri nequeant. Controversia igitur, quae venit in iudicium, in his argumentis consistit. Nam tractationem illam contra legatos in constitutione et digressione posuit, criminationis causa
444 nimirum. Quia enim lex humanissima videtur, quod vinculis cives liberet, propterea opposuit cum alia plura, tum vero duo haec: alterum, argumentum de legatis, ut ea suspicione ingesta persuadeat auditori, adversarium, corruptum largitionibus, oratorum et magistratuum rempublicam depeculantium sordibus et rapacitati consultum voluisse: alterum perniciosum, quo ostendit, ea lege civitatem omnis aeris alieni solutione spoliari. Praeterea impossibile: etiam si vellemus, inquit, fieri tamen haud posset: tolluntur enim regulae civitatis. Non autem ignorare debemus, legale caput perfectissime tractatum: iustum et utile et possibile inter sese implexa esse, atque interea principem tenere locum utile, quod et iusto et iniusto et impossibili confirmetur: nam quicquid iniustum, idem etiam noxium est. Eandem rationem etiam ad locum ab impossibili detorquere studet: quicquid enim impossibile sit, idem etiam inutile esse dicit. Et quoniam Timocrates legis humanitatem subinde inculcat, ea vero ad iustum merito refertur: propterea Demosthenes inutili passim utitur, ostendens, eam legem detrimentosam et perniciosam esse reipublicae.

Causam huius iudicii, Athenienses, nec ipsum Timocratem arbitror in quemquam alium transferre, quam in semetipsum. Dum enim rempublicam fraudare pecunia non parva studet: contra omnes leges obrogavit legem nec idoneam, nec iustam, Iudices. Quae quantum aliis incommodatura et reipublicae statum labefactura sit, si perferatur: fortassis, ubi ex me singula audieritis, cognoscetis.

Unum vero, quod habeo maximum et expeditissimum, dicere apud
vos non dubitabo: vestram sententiam, quam iurati de omnibus fer-
tis, tolli, omnique auctoritare spoliari lege istius, non ut commu-
nitati civium quicquam commodet (nam id quî fieri queat, cum iu-
diciis, quae rempublicam continent, litium aestimationes, quae, 445
quantae singulis iniuriis debeantur, legibus definitum est, eripiat?),
sed ut nonnulli, qui iam longo tempore vestris opibus abusi sunt
et multa vestra diripuerunt, nec per manifestum ablata peculatum
restituant. Tanto autem commodius est, privatim quosdam colere,
quam vestrum ius tueri, ut iste ab illis nummos acceperit et non
prius hanc pro eis legem tulerit, ego vestra causa de mille drach-
mis in periculum veniam: tantum abest, ut a vobis aliquid acci-
piam. Quamquam autem fere omnes, qui publicum aliquod nego-
tium administrare instituunt, dicere solent, summo vestro studio et
animadversione digna esse ea, de quibus ipsi verba faciant: ego
tamen, si quis alius unquam hoc exordio convenienter usus est,
id etiam mihi nunc dictu decorum esse puto. Siquidem ad felicita-
tem reipublicae et populi libertatem in ulla re alia plus esse virium
et momenti, quam in legum auctoritate, id ego neminem dicturum
puto. Ac vero nunc de hac ipsa re deliberandum est, utrum caete-
ras leges a vobis approbatas, quibus iniuriae civitati factae coërcen-
tur, abrogandae sint, et ista perferenda: an contra potius ista tol-
lenda, caeterae autem retinendae? Res igitur, qua de vobis nunc
iudicandum est, si quis paucissimis complecti velit, haec est. Ne
quis vero vestrum miretur, quamobrem ego, reliquo aetatis tem-
pore (ut mihi quidem persuadeo) moderate transacto, nunc in iu-
diciis et accusationibus publicis verser, apud vos pauca praefari vo-
lo, quae a re aliena non erunt. Ego, Athenienses, suscepi inimici-
tias hominis improbi et odiosi et diis invisi, cui tandem tota quo-
que civitas inimica facta est, Androtionem dico: tantoque sum gra-
vioribus ab eo iniuriis affectus, quam Euctemon, quod hic pecu-
niae nonnullam iacturam fecit, ego vero, si conatus illius adversus
me improbi successum habuissent, non modo fortunis omnibus,
sed vita etiam ipsa essem spoliatus, imo nec id, quod commune
est omnibus, excedere vita, mihi facile fuisset. Nam ea crimina,
quae vir prudens etiam invitus nominet, contra me commentus, ut
qui patrem occidissem, dica impietatis impacta me reum fecit. In
quo iudicio, quod quintam suffragiorum partem non tulisset, mille
drachmis est damnatus: ego vero, sicuti iustum fuit, inprimis ope
deorum immortalium, deinde vestro etiam, Iudices, auxilio incolu-
mis evasi. Eum igitur, a quo talibus essem insidiis appetitus, ho-
stem mihi irreconciliabilem arbitrabar. Cum vero viderem, ab eo 446
communiter totam civitatem esse laesam, tum exigendis tributis,
tum sacris vasis conficiendis, magnamque pecuniam partim Miner-
vae, partim heroum, partim civitatis habere, quam non redderet:
una cum Euctemone sum eum aggressus, occasionem mihi datam
esse ratus et reipublicae defendendae et factas mihi iniurias vindi-
candi. Vellem autem, et me voti fieri compotem et istum ea luere,

quae meruisset. Cum vero res non iam controversa, sed primum a senatu damnata, deinde a populo unus totus dies in his consumtus esset, praetereaque duo iudicia, viri mille et unus numero, sententias dixissent, neque reo iam ullum pateret effugium, quo minus vestram pecuniam vos haberetis: Timocrates haec, quae intercesserunt, omnia usque adeo neglexit, ut legem eam ferat, qua et sacra pecunia deos et aerarium publica spoliet, ac decreta tum senatus, tum populi, tum iudiciorum evertat, impunitatem denique rempublicam depeculari cupientibus proponat. Quae cum ita sint omnia: hoc unum praesidium reliquum esse videmus, ut legem accusatam et vestris sententiis subiectam refutare conemur. Ab initio igitur rem gestam vobis breviter exponam, ut iniurias, quae in ista lege insunt, facilius discatis et assequamini. Decretum fecit apud vos Aristophon, eligendos esse inquisitores: si quis vero sciat aliquem, qui aliquid pecuniae habeat, sive sacrae sive publicae, ut illum apud vos deferat. Post haec retulit Euctemon, habere Archebium et Lysithidem, trierarchia functos, pecuniam Naucratiticam aestimatione novem talentûm et triginta minarum: accessit ad senatum, senatusconsultum scriptum est. Deinde, convocata concione, accusator est datus. Euctemon, conscenso suggestu, cum alia multa dixit, tum apud vos recensuit, a triremi, qua Melanopus, Glaucetes et Androtion legati ad Mausolum vecti sint, captam esse navem illam: homines, quorum pecunia fuerit, supplicasse: decrevisse vos, eam hostilem habendam. Tum vos admonuit earum legum, quae vobis lectae fuerunt, quarum decreto, rebus ad eum modum administratis, pecunia illa publicanda esset. Videbatur aequa dicere vobis omnibus. Confestim surgit Androtion, Glaucetes et Melanopus (considerate, an vera dicam), clamitant, indignantur, conviciantur, absolvunt trierarchos, ipsi se habere fatentur,
447 quaeri pecuniam apud se postulant. His auditis, ubi tandem isti tumultuari destituerunt, sententiam dixit Euctemon, quam fieri potest, aequissimam, ut a trierarchis vos exigeretis, et ut eis liceret, omnem rem eam in illos, qui pecuniam haberent, transferre: sin dissensionis aliquid oriretur, ut sententia iudicum intercederet, atque ut is, qui victus esset, deberet aerario. Accusant decretum ad vos perlatum (ut in pauca rem conferam): visum est secundum leges esse factum et absolutum. Iam fieri quid oportebat? Reipublicae pecunia restituenda erat et peculator puniendus: lege vero nulla prorsus ad hoc quidem negotium opus erat. Hactenus nulla facta vobis est a Timocrate iniuria. Post haec vero in se unum recepit et transtulit omnia ea, quae iam commemorata sunt: ut nihil, quo vos laederet, omisisse videatur. Quod enim illorum artificiis et aucupiis se conducendum locavit, ministrumque praebuit: se ipse reum fecit illarum iniuriarum, ut ego vobis manifeste ostendam. Sed ante omnia necesse est, vos admonere temporum et eius articuli, quo legem tulit: nam vobis eum insolenter etiam insultasse et illusisse constabit. Fuit Maius mensis, quo illi ab Euctemone iudicio superati sunt. Conducto autem isto, cum ne cogitarent quidem de

satisfaciendo vobis, nugigerulos quosdam in forum dimiserunt, qui
rumorem spargerent, paratos eos esse simplam pecuniam numerare,
duplam non posse. Hae vero insidiae erant cum ludibrio et machi-
na quaedam, ut interim haec lex, advertente nemine, perferretur:
idque ita esse, res ipsa testatur. Pecuniae enim illis temporibus nec
obolum vobis numerarunt, et una lege plures iam receptas fecerunt
irritas, eaque legum omnium, quae unquam apud vos latae sunt,
turpissima et iniquissima. Volo sane, pauca de usitatis legibus prae-
fatus, quibus tales actiones dantur, statim de lege, quam accuso,
dicere. His enim prius auditis, reliqua facilius percipietis. Habetis,
Athenienses, receptis et approbatis vestris legibus accurate et evi-
denter descripta omnia, quae facienda sunt in legibus posthac con-
stituendis. Ac primum omnium, tempus inscriptum est, quo legem
ferri oporteat: deinde, ne sic quidem unicuique quidlibet permisit
legislator, sed iubet, auctorem legis eam ante statuas heroum scri-
ptam proponere, ut a quibusvis considerari possit: deinde vult, ean-
dem legem ad omnes pertinere: postea, contrarias abrogari: deni-
que alia, quae ad institutum nostrum fortasse nihil attinent. Quod-
si quis horum unum violarit: cuivis dat accusandi potestatem. Ti- 448
mocrates igitur, si non omnibus his teneretur, neque contra haec
omnia legem rogasset, unum quippiam in eo accusari potuisset:
nunc necesse est, singulis distinctis, ea seorsim explicari. Primum
igitur id dicam, in quo primum deliquit, eum contra omnes leges
tulisse legem: deinceps ordine caetera, prout vobis audire unum-
quodque visum fuerit. Cape leges istas et recita. Constabit enim,
eum horum nihil fecisse. Attendite Indices, dum leges recitantur.

IUSSIO LEGUM.

Primo senatus conventu, die undecimo, postquam vota in populo peracta fuerint a praecone, sciscantur leges, primum de senatoriis rebus, deinde de communibus, deinde de his, quae Novemviris latae sunt, mox de reliquis magistratibus. Prima sit autem diiudicatio, cui satis esse videantur leges senatoriae, cui non videantur: deinde rerum communium eodem modo. Sed legum comprobatio fiat secundum leges receptas. Quodsi quae receptae leges improbatae fuerint, senatores, in quorum administratione rogatio facta fuerit, de improbatis legibus postremam trium concionum indicant: praesides vero, qui in ea concione praesederint, necessario respondeant, primum post sacra de legumlatoribus, quibus conditionibus sedere debeant, et de argento, unde legumlatoribus sit solvendum. Legumlatores autem ex iis deligantur, qui Heliasticum iusiurandum dederunt. Sin senatores ad hoc praescriptum concionem non habuerint, aut praesides non ad hoc praescriptum responderint: mulctabitur senatorum unusquisque mille drachmis Minervae sacris, praesidum autem unusquisque quadraginta drachmas debeat Minervae sacras. Liceat etiam eos apud Sexviros ea actione postulari, qua in aerarium agitur, qui magistratum gesserit. Sexviri autem delatos introducunto in iudicium ex lege: aut in Areopa-

gum ne ascendunto, ut qui legum emendationem abrogent. Antequam vero concio sit indicta, quicunque Atheniensium legem ferre voluerit, ante statuas heroum scriptas eas leges, quas fert, proponito, ut pro multitudine propositarum legum statuat populus de tempore legumlatoribus concedendo. Is vero, qui novam legem fert, in album relatam proponat ante statuas heroum quotidie, donec concio indicatur. Deligantur autem e municipiis legibus patrocinaturi, quae apud legumlatores abrogantur, quinque viri ex omnibus Atheniensibus, XI mensis Iunii.

Hae leges omnes longo iam tempore sunt receptae et saepe sui specimen praebuerunt, se prodesse vobis: neque hactenus quisquam exstitit, qui bonas eas esse negaret. Merito. Nihil enim crudele, nihil violentum aut libertati contrarium imperant: sed contra potius humaniter omnia et populariter fieri iubent. Ac primum, iudicium penes vos esse voluerunt, num roganda sit etiam nova lex, an satis esse veteres sit putandum: deinde, si decreveritis, esse rogandam, non statim eam ferri iubent, sed in tertiam concionem distulerunt: nec in ea ferri concesserunt, sed considerari iusserunt, quibus conditionibus legumlatores constituere velitis. Interiecto autem tempore, mandarunt legem rogare volentibus, ut leges proponant ante statuas heroum, ut quilibet, iis consideratis, si quid inutile vobis perspexerit, indicet ac per otium refutet. Horum, quae tam multa sunt, nihil fecit Timocrates. Nec enim legem proposuit, neque copiam fecit, si quis eam lectam vellet, refutandi, neque ullum tempus definitum legibus observavit: sed cum concio, qua leges diiudicastis, XI Iunii celebraretur, postridie statim XII legem tulit, eamque Saturnalibus, propterea que Senatu dimisso, per eos obtinuit, qui vobis insidiantur, ut senatusconsulto legumlatores constituerentur per speciem Panathenaeorum. Volo autem vobis ipsum senatusconsultum recitare, quod ratum habitum est, ut intelligatis, ea omnia per conspirationem ab istis esse facta, nihilque fortuito accidisse. Cape senatusconsultum hoc et lege eis tu.

SENATUSCONSULTUM.

Praesidente tribu Pandionia, undecimo senatus die, Timocrates dixit: ut et sacris operari liceat et sumtuum copia sit: et si
450 quid ad Panathenaea defuerit, ut suppeditetur: ut senatores Pandioniae tribus in crastinum legumlatores creent: legumlatores autem sint unus et mille numero e iuratis: leges autem una ferat etiam senatus.

Numquid animadvertistis inter legendum senatusconsultum, quam callide auctor eius, per speciem sumtuum et urgentis festi, sublato legitimo tempore, ipse scripserit, perendie leges ferendas esse? Non, me dius fidius, non, inquam, ut aliquid in festo pulcherrime administretur (neque enim reliquum aut praeteritum erat quicquam): sed ut, nemine hominum praesentiente aut refragante, ferretur et sanciretur istis ea lex, qua de nunc agitur. Id quod hinc perspicitur: sedentibus legumlatoribus, de his, quae de sum-

tibus et Panathenaeis scripta sunt, neque meliorem legem, neque deteriorem quisquam tulit: quibus autem de rebus neque decretum iubebat, et leges vetant, Timocrates otiose leges tulit, plus auctoritatis habere ratus senatusconsulto quam legibus praefinitum tempus: et cum, vobis omnibus festum celebrantibus, lege sancitum sit, ne eo tempore vel privatim, vel publice alii aliis iniurias faciant, neve quicquam decernatur, nisi ad festum pertineat, ipse nihil veritus est, ne, non unum aliquem e populo, sed totam civitatem laedere videretur. An vero ferendum est, eum, qui leges omnes, quas paulo ante audivistis, sciret esse ratas, qui sciret item, easdem non sinere ullum decretum aliud, tametsi legitimum fuerit, plus habere auctoritatis, scribere et ferre vobis legem ex decreto, quod ipsum etiam sciebat contra leges esse factum? Annon indignum est, cum ipsa civitas unicuique nostrum securitatem praestiterit, ne quid insuave aut acerbum pateretur hoc tempore festo instituto: ipsam a Timocrate securitatem eandem non impetrasse, sed maximis in ipso festo iniuriis esse affectam? Quod enim maius scelus admittere privatus homo possit, quam leges, quae civitatem continent, violando? Eum igitur nihil eorum, quae oportuerat et leges iubent, fecisse: ea, quae supra dicta sunt, intuentes, cognoscere potestis. Neque vero hac modo re peccare eum, quod neglecto legibus praefinito tempore, ereptaque vobis prorsus omni de his deliberandi facultate, dum festum ageretur, legem tulit, sed ob illud etiam, quod eam omnibus receptis legibus contrariam obrogavit: statim evidenter cognoscetis. Age, lege mihi primum hanc legem, quae aperte vetat, ne qua contraria lex sanciatur: sin quis rogarit, accusari iubet. Lege. 451

LEX.

Receptarum vero legum nullam abrogare liceat, nisi apud legumlatores. Tum vero cuivis Atheniensi liceat abrogare, si quid aliud in eius locum, quod sustulit, tulerit. Praesides autem de his legibus suffragia ferunto, ac primum de vetere, aptane videatur Atheniensi populo, an vero secus: post de ea, quae rogatur. Utram vero legumlatores comprobarint, ea rata habetor: contrariam vero ferre legem receptarum legum ulli, nemini liceat. Quodsi quis, abrogata lege aliqua vetere, aliam substituerit, Atheniensi populo non opportunam, aut e receptis legibus alicui contrariam: eum accusari liceat ex lege, quae in eos lata est, qui legem non idoneam tulerint.

Audivistis legem. Cum autem nostra civitas multis bonis legibus sit munita: ea est huius legis praestantia, ut nulli postponenda videatur. Considerate, quaeso, quam iuste, quamque populariter lata sit. Non sinit receptis legibus obrogare contrariam, nisi vetus fuerit abrogata. Quamobrem? Primum, ut vobis iuste religioseque pronuntiare liceat. Nam si quae duae contrariae leges exstiterint, atque aliqui adversarii apud vos contenderint sive publicis, sive privatis de rebus, et uterque victoriam sibi vindicet, lege non eadem prolata: pro utroque ferre sententiam non utique

licet (qui enim id fieret?), neque pro alterutro lata sententia, iurisiurandi religio servatur: sententiam enim alterutri legi, quae quidem perinde rata sit atque altera, necesse est repugnare. Haec igitur legislator edixit, tum quia religioni vestrae cavere, tum etiam quia vos legum custodiae praeesse voluit. Sciebat enim hoc, alias earum custodias, in scripta relatas, multis licere modis eludere: patronis, quos deligitis, posset aliquis persuadere, ut tacerent: proponi iubet igitur, ut praesciant omnes. Nam fieri fortasse queat, ut eos, qui refragati fuissent, lateret aliquid, si legem non prius cognitam habuissent, alii minus attente fortasse legerent. Sic vero quilibet eam accusare potest: id quod et ego nunc feci. Quodsi quis eum, qui hic se opponeret, amoveret: verba data essent civitati. Quae igitur sola custodia est et iusta et firma legum? Vos
452 populus. Nec enim vobis, quo minus statuatis et probetis meliora, id quisquam extorquere queat: neque, si quem amoverit et corruperit, persuadere, ut deteriorem legem anteferatis meliori. Propter haec omnia omnes iniuriarum vias obstruit, repagula obiicit, et aditu eos, qui vobis insidiantur, prohibet. Haec omnia Timocrates ita praeclare iusteque constituta sustulit, delevit, quantum in ipso fuit, et legem rogavit, omnibus (ut paucis dicam) legibus contrariam: neque eam collatam cum aliis ex adverso legit: nullam abrogavit: non opinionem dedit: non quicquam fecit, quod fuisset ex officio faciendum. Eum igitur accusatione teneri, lege rogata contraria caeteris, omnes vos perspexisse arbitror. Ut autem sciatis, quibus legibus violatis et repudiatis qualem legem obtruserit iste, legetur vobis primum istius lex, deinde reliquae, quibus haec est contraria. Recita.

L E X.

Pandionia tribu praesidente, duodecimo senatus die Timocrates retulit: Si quis aerarius sive ex lege, sive ex decreto vinculis est damnatus aut in posterum damnabitur: ei liceat, vadibus sive per se, sive per alios constitutis, quos populus approbarit, promittenti, se bona fide argentum, quo mulctatus est, soluturum, carcerem egredi. Praesidibus vero, si quis vades dare voluerit, necesse sit ratos habere. Is vero, qui vades constituerit, si reddiderit civitati argentum, a vinculis immunis esto eo nomine, quod vades dedit: sin argentum haud numerarit, vel ipse vel vades, nono senatus conventu, is, qui per vades liberatus fuerat, vinciatur, vadium vero bona publicentur. De redemtoribus vero vectigalium, et sponsoribus, et coactoribus, iis item, qui mercede conducunt praedia, eorumque sponsoribus liceat civitati pensiones exigere secundum receptas leges. Quodsi quis nono senatu mulctatus fuerit: sequentis anni nono senatus aut decimo consessu solvat.

Legem audivistis. Hoc vero ex ea mihi primum memineritis, quod ait, si quis aerariorum vinculis est damnatus, aut in posterum damnabitur: deinde quod, exceptis publicanis et redemtoribus eorumque sponsoribus, sua lege uti iubet. Omnino enim est omni-

bus contraria legibus, idque, ipsis legibus auditis, maxime cognoscetis. Recita. 453

LEGES.

Diocles iubet, leges ante Euclidem latas, libera republica, et quaecunque sub Euclide latae sunt et in tabulas relatae, ratas esse. Quae vero post Euclidem latae sunt, et deinceps ferentur singulae: eas esse ratas ab eo die, quo quaeque latae sunt, nisi si cui adscriptum est tempus, quo debeat geri magistratus. Adscribat autem nunc receptis scriba senatus: Intra triginta dies. In posterum autem, quicunque scribae fungitur officio, statim adscribat, legem esse ratam ab eo die, quo lata fuerit.

Cum receptae leges, Athenienses, bonae sint, haec modo recitata lex veluti distinxit eas et confirmavit. Iubet enim, unamquamque ab eo die, quo lata fuerit, esse ratam, nisi si cui adscriptum fuerit tempus, quo praetore rata esse debeat. Quamobrem? Quia multis legibus adscriptum fuerat: Lex haec rata esto tum demum, ubi huic praetori alius successerit. Is vero, qui post eas legem hanc tulit iam recitatam, non aequum censuit, easdem leges, quae iubentur posterius, quam latae sunt, ratae esse, referri ad eum diem, a quo latae essent: neque prius habendas esse ratas, quam cuiusque auctor postulasset. Huic legi considerate quam contraria sit ea, quam iste tulit. Nam illa iubet, legem sive a praefinito tempore, sive ab eo die, quo lata fuerit, ratam esse: iste vero scripsit: Et si quis damnatus fuerit, de praeteritis loquens, neque id ipsum definiit, adscripto praetore, a quo: sed fecit non modo ab isto die, quo legem tulit, ratam, sed etiam ab eo tempore, antequam nostrum quisquam nasceretur: nam omne praeteritum tempus, quod infinitum est, una comprehendit. Atqui te oportuit, Timocrates, aut istam non sancire, aut illam abolere, et non, ut tuae libidini satisfieret, conturbare omnia. Lege aliam legem.

LEX. 454

Neque de ignominiosis, pristinam eis dignitatem restituendam esse, neque de his, qui divis debent aut aerario Atheniensium, de remittenda mulcta aut militia: nisi prius decreverint Athenienses, sex millibus non pauciores, licere id, quibus occulte decernentibus ita fuerit visum. Tum vero demum referre liceat, quatenus senatui populoque visum fuerit.

Alia haec lex est, quae de ignominiosis et aerariis referre vetat, aut respondere de aere alieno condonando aut militia, nisi potestas data fuerit, eaque non pauciorum, quam sex millium, decreto. Iste vero palam scripsit, etiamsi quis aerarius ad vincula sit damnatus, remitti ei licere, si modo vades dederit: cum nihil de his adiectum sit, neque potestas dicendi data. Cum autem lex nec impunitatem adepto licentiam det, suo arbitrio quidvis decernendi, sed ea duntaxat, quae senatui populoque probata fuerint: isti ne haec quidem iniuria satis fuit, impunitate non data, dicere et legem ferre hisce de rebus, sed insuper etiam, nulla horum apud sena-

tum, nulla apud populum facta mentione, occulte, dimisso senatu, aliis propter festum ferias celebrantibus, clandestine legem obtrusit. Atqui oportebat te, Timocrates, quum legem, quam modo recitavi, scires, si rite agere velles, primum referre ad senatum, deinde rogare populum, et sic, si omnibus Atheniensibus videretur, scribere et legem ferre de istis, idque tempore legitimo exspectato, ut, rebus ad hunc modum administratis, etiamsi quis ostendere conaretur, eam legem non esse e republica; saltem non insidiose egisse videreris, sed opinionis errore deceptus impegisse. Nunc, quoniam et clanculum, et subito, et contra leges istam legem in caeteras intrusisti potius quam tulisti, omnem tibi postulandae veniae causam ademisti: nam iis, qui peccant inviti, venia concedi debet, non iis, qui de industria et ex insidiis delinquunt: id quod te nunc facere constat. Sed enim de his mox dicam: iam vero sequentem recita legem.

455 LEX.

Si quis supplicarit in senatu aut apud populum iis de rebus, propter quas vel iudicium, vel senatus, vel populus aliquem damnavit, si ipse aerarius, priusquam solverit, supplicarit: actio in eum detur, perinde ac si quis aerarius in Heliaeam se ingerat. Sin quis alius pro aerario intercesserit, priusquam is solverit: bona eius omnia publicentur. Sin praesidum aliquis dederit alicui suffragiorum ius, sive ipsi aerario, sive alicui pro eo deprecanti, priusquam solverit: ignominiosus esto.

Difficile fuerit, Athenienses, de omnibus legibus, quibus iste contraria decrevit, disserere. Si tamen de ulla dicere operae pretium est: de hac, quae modo est recitata, fuerit inprimis. Nam qui legem hanc, Athenienses, tulit, norat humanitatem et clementiam vestram: et propter hanc videbat in multis vos rebus ultro iam aliquando magna damna fecisse. Ne igitur ullam causam relinqueret, qua respublica laederetur, eos, qui, convicti legibus sententia iudicioque, iniuriarum damnati essent, vestra facilitate frui noluit, arrepta occasione deprecandi et vobis in malis supplicandi: sed omnino interdixit, ne vel ipse, vel quisquam alius pro talibus vel verba faceret, vel intercederet, ac iussit omnes, iusta quae sunt, silentio exsequi. Si quis igitur vos roget, utris potius obsequi malletis quacunque in re, supplicantibus an imperantibus: scio, vos: Supplicantibus, responsuros. Hoc enim bonitatis est, illud ignaviae. At leges omnes imperant, quid faciendum sit: qui vero sordidati olivam praetendunt, supplicant. Quodsi supplicare non licet: legem cum imperio coniunctam inculcare licebit? Equidem non opinor. Etenim turpe fuerit, quae nec gratificandi studio condonanda censetis, in his, invitis vobis, ea sinere confici, quae quidam volunt. Recita legem, quae hanc ordine sequitur.

LEX.

Quibus de rebus iudicium prius factum, aut rationes relatae,

aut suffragia lata sunt, sive in iudicio, sive privatim, sive publice, aut qua de re publicum decretum intercessit: de his ne actio dator in iudicio, neque Novemvirorum quisquam decernito, neque accusare sinunto ea, quae leges interdicunt.

Timocrates vero, tanquam testimonium suarum iniuriarum 456 scriberet, statim initio suae legis his contraria tulit. Nam illa non concedit, quibus de rebus semel in iudicio sit lata sententia, de his denuo referre aut respondere: iste vero, etiamsi quis lege aut decreto damnatus fuerit, ei populum respondere iubet, ut et iudicio decreta tollantur et aerarius vades det. Ac lex quidem vetat, ne vel Novemvirorum quisquam praeter haec quicquam decernat: iste vero scripsit, praesidibus esse necesse, si quis vades dederit, eum producere, atque adscripsit, quandocunque quis voluerit. Aliam legem recita.

LEX.

Iudicia et arbitria, quaecunque legitima ratione facta sunt, libera republica, rata habentor.

Negat hoc Timocrates: non utique, inquit, iis quidem, qui vinculis sunt damnati. Recita.

LEX.

Quaecunque sub triginta tyrannis acta sunt, aut iudicia facta, sive privatim, sive publice, irrita sunto.

Desine. Dicite mihi, quidnam omnes vos immanissimum diceretis, aut quid maxime detestaremini. Nonne id, ne talis rerum status ingrueret, qualis sub triginta tyrannis fuit? Equidem sic opinor. Haec igitur lex, id, ut mihi videtur, verita, vetuit acta illorum temporum rata haberi: iste autem, quae libera civitate gesta sunt, ea eiusdem iniquitatis condemnat, cuius vos triginta tyrannos: aeque certe irrita facit. At quid dicemus, Athenienses, si legem istam confirmabimus? Utrum iudicia, quae, dum civitas a populo regitur, iuratis iudicibus complentur, eadem grassari violentia, quae sub triginta tyrannis fuit usitata (est vero id ferendum?), an rite sancita et decreta esse? Quamobrem igitur legem, qua illa abrogentur, nos ferre dicemus? nisi hoc aliquis dicat, ex insania: aliud enim dici non potest. Recita aliam legem.

LEX. 457

Neque cuiquam in unius viri gratiam legem ferre liceat, nisi eadem ad omnes Athenienses pertinere possit, decreto facto a non paucioribus quam sex millibus, quibus id visum fuerit clam decernentibus.

Non admittit legem, nisi eadem ad omnes cives pertineat: in quo recte et populariter loquitur. Ut enim reliquarum rerum civitatis aequam partem omnibus tribui vult, sic etiam legum. Propter quos vero iste legem hanc obtruserit, vos non minus quam ego intelligitis: et, ut hoc omittam, ipse confessus est, se non propter

omnes legem eandem tulisse, cum adscripserit, lege hac utendum esse, publicanis et mancipibus et talium rerum sponsoribus exceptis. Quodsi qui sunt, quos segregas: non iam eandem legem tulisti omnibus. Atqui nec illud dicere queas, inter eos, qui vinculis damnentur, plurima vel maxima esse delicta publicanorum: proinde illos ab hac lege solos excludi. Multo enim profecto magis iniurii sunt, qui publicum aliquod munus perfide administrant, aut parentes male tractant, aut pollutis manibus forum ingrediuntur: quibus omnibus receptae leges vincula minantur, tua impunitatem largitur. Hic iterum prodis, in quorum gratiam eam tuleris. Nam, quia illi non ob vectigalium redemtionem, sed ex peculatu, vel rapina potius pecuniae, debent, ob id, opinor, publicani tibi curae non fuerunt. Possunt praeterea multae bonae leges ostendi, quibus omnibus ista adversatur. Sed ego, si de omnibus disputare velim, fortasse temporis angustiis excludar, quo minus indicem, legem eam prorsus non esse e republica. Videri autem vobis aeque iniqua debet, si uni duntaxat receptarum legum adversetur. Faciendum igitur videtur, ut, omissis aliis, ubi ea de lege, quam iste ipse prius tulit, disseruero, tandem ad illam accusationis partem accedam, qua ostendam, legem istam, si confirmetur, magnas clades reipublicae allaturam. Legem igitur aliorum legibus contrariam obtrusisse, etsi iniquum est, alium tamen accusatorem postulat: sed legi ab isto ipso prius latae ferre contrariam, id vero iam ipsum accusatorem sui facit. Quod ut fieri sciatis, legetur vobis ipsa lex, quam iste tulit: ego vero tacebo. Recita.

458 LEX.

Timocrates retulit, quicunque Atheniensium ex delatione apud senatum aut nunc in carcere sunt, aut post eo coniicientur, quorum damnatio a scriba senatus Sexviris ex delatoria lege tradita non fuerit, placere Sexviris, Undecimviros intra trigesimum diem, ex quo acceperint, in iudicium introducere, nisi publice aliquid impedierit: sin minus, cum primum id fieri potuerit. Eos vero, accusato, quicunque Atheniensium voluerit, quibus id licet. Quodsi convictus fuerit: Heliaea litem illi aestimet, quidnam vel luere vel solvere debere videatur. Sin mulcta pecuniaria ei dicta fuerit: in vinculis teneatur, quoad id solverit, quanti condemnatus est.

Auditis, Iudices? Recita eis hoc denuo.

LEX.

Sin mulcta pecuniaria ei dicta fuerit, in vinculis teneatur, quoad solverit.

Desine. Possetne quisquam duo magis contraria decernere, quam damnatos tenendos in vinculis, donec mulctam solverint: et eosdem, datis vadibus, non esse vinciendos? Sic igitur Timocrates accusat Timocratem, non Diodorus, neque quisquam alius nostrum in tanta multitudine. A quibus autem sordibus et corruptelis vobis alienus videbitur, aut quid lucri causa non subiturus, qui ipse le-

gem suae contrariam ferre non dubitarit, cum leges etiam aliorum legibus ferre contrarias interdicant? Nam mihi quidem, quae eius impudentia est, quidvis suscepturus esse cupide videtur. Quemadmodum igitur alios facinorosos, qui scelera fatentur, sine iudicio puniri leges iubent: sic etiam iste, quandoquidem eum leges malitiose rogare et abrogare constat, non facta dicendi potestate, nec eius excusationibus auditis, condemnandus erit. Nam altera priore lege fassus est, se ista contraria ferenda peccare. Ac eum et contra has leges et contra supra dictas, ac, prope dixerim, universas, quibus in hac republica utimur, istam tulisse legem: vobis omnibus perspicuum esse puto. Miror autem, quidnam ad haec dicturus sit. Neque enim, suam legem reliquis contrariam non esse, ostendere poterit, nec persuadere, se, hominem rerum imperitum, errore et inscitia peccasse: iam olim enim omnes eum viderunt mercede et scribere et ferre leges. Neque illud etiam habet, ut iniuste factum 459
fateatur, sed veniam tamen impetrare studeat. Nec enim invitus, nec pro calamitosis, nec pro cognatis et necessariis suis eum hanc legem tulisse constat: sed volens in eorum commodum tulit, qui magnis iniuriis vos affecerunt, nullaque sibi necessitudine sunt coniuncti, nisi forte illos se cognatorum habere loco dicet, a quibus mercedem accipiat. Nunc legem eius nec vobis commodam esse, neque conducibilem, ostendere conabor. Arbitror igitur, confitendum esse omnibus, probam legem et multitudini profuturam primum simpliciter et omnibus aeque aperte scriptam esse oportere, ne eam alius aliter interpretetur: deinde, fieri posse oportere ea, quae iubet (nam ut bene constituta sit, aliquid tamen, quod fieri nequeat, proponat: id voti potius, quam legis fuerit officium): praeterea oportere nemini delinquenti quicquam dare licentiae. Nam si quis id esse popularе putat, ut lenes sint leges, is id quoque in eis consideret, quibus eas esse tales oporteat. Quod si recte considerabit, inveniet, eam lenitatem ad reos, non ad damnatos pertinere: nam de illis incertum est, an sit alicui calumnia facta per iniuriam, his autem nulla ratio restat, quo minus se improbos esse fateantur. At horum, quae ego nunc recensui, nihil omnino legem istam complecti, palam est: sed ex ordine contraria omnia. Idque multis argumentis doceri queat, inprimis vero sic, si lex ipsa, quam iste tulit, percenseatur. Non enim alia eius pars probanda est, alia improbanda: sed tota, a prima syllaba usque ad extremam, vos oppugnat. Cape scripturam hanc et usque ad primam partem recita legem. Nam facillime sic tum ego docebo, tum vos mea dicta assequemini.

LEX.

Pandionia tribu praesidente, primo senatus conventu, duodecima die praesidum censuit Aristocles Myrrhinusius, Timocrates sententiam dixit: Tametsi aliquis aerarius sive legibus, sive senatusconsulto damnatus est vinculis aut in posterum damnabitur: ei pro se, aut alii pro eo sponsores constituere liceat.

Desine: mox enim singulatim omnia leges. Hoc omnium fere,
460 Iudices, quae lege continentur, est indignissimum. Arbitror enim, caeterorum hominum neminem alium ea esse audacia, ut, dum legem ferret ad usum civium, iudicia, prius receptis legibus rata habita, labefactare conaretur. At hoc Timocrates impudenter, neque dissimulanter fecit, cum aperte scripserit: Tametsi aliquis aerarius sive legibus, sive senatusconsulto vinculis addictus est, sive in posterum addicetur. Ac de futuris quidem, si quid vobis utile suasisset, haud peccasset: sed quibus de rebus iudicium statuit ac controversiam diffiniit, annon importunissime agit, qui legem promulget, qua lege res illae rescindantur? Id quod perinde est, ac si quis, istius hac lege non abrogata, scriberet aliam in hanc sententiam: Tametsi aerarii aliqui vinculis addicti vades dederint istius lege: non tamen eis sponsio prosit, neque quemquam in posterum liberari sponsione fas esto. Sed neque haec quisquam sanae mentis, opinor, faceret: et tu illis iudiciis abrogatis ius violasti. Decuisset enim eum, si rem iustam esse censuisset, ferre legem de rebus in posterum futuris, et non, in unum velut acervum coniectis futuris cum praeteritis et incertis cum perspicuis delictis, demum sententiam eandem scribere de omnibus. Quid vero iniquius, quam idem ius tribuisse iis, qui convicti sunt prius laesae reipublicae, et iis, de quibus haud constat, an commissuri sint aliquid iudicio persequendum? Inde etiam perspicitur, quam perverse egerit lege de praeteritis ferenda, si consideretur, quid tandem sit, quo a paucorum dominatu respublica distinguatur, item, quidnam sit, cur hi, qui legibus parere volunt, modesti et boni cives perhibeantur, qui oligarchiis, effoeminati et servi. Re ipsa comperietur, expeditissimum hoc esse responsum, quod in oligarchiis unusquisque tum acta rescindendi, tum de futuris pro sua libidine statuendi habeat auctoritatem: leges autem de futuris enuntient, quid faciendum sit, ita latae, ut populo simul etiam persuasum sit, profuturas esse eas his, qui eis uti velint. Timocrates vero cum in libera civitate leges ferret, oligarchiae iniquitatem in suam legem transtulit, deque praeteritis rebus plus sibi iuris arrogavit, quam iudices habuerint, qui condemnarunt. Neque in hoc solo insolenter sese gessit: sed scripsit etiam, si quis in posterum quoque vinculis addicatur, licere ei, datis vadibus promittenti, se bona fide reipublicae satisfacturum, carcere liberari. Enimvero, si vinciri grave putabat,
461 decuisset eum ferre legem, ne quis damnaretur vinculis, qui vades dedisset: non tum demum liberationem per vades proponere, ubi vos iam vinculis damnassetis et condemnati odium suscepissetis. Nunc, quasi ostentaret, tametsi vobis visum fuerit, aliquem vinciri, eum se dimissurum, hoc modo legem tulit. Num igitur talis lex e republica esse videtur, quae plus auctoritatis sibi vindicat, quam iudicium, et iuratorum sententias evertere iniuratos iubet? Ego quidem non opinor. At istius lex horum utrumque complectitur. Proinde si vobis singulis respublica et libertas curae est, si suam unusquisque sententiam, quam iuratus dixerit, ratam esse

oportere putat: abroganda huiusmodi lex, non perferenda nunc fuerit. Neque vero satis habuit, iudiciis auctoritatem aestimandarum litium eripuisse: sed quae iura ipse in lege descripsit et aerariis imposuit, ne haec ipsa quidem simpliciter aut citra fraudem scripsisse deprehenditur, sed ut is, qui vos quam egregie decipere et circumscribere studeat. Considerate, quomodo scripserit: Timocrates retulit, inquit, tametsi aliquis aerarius vel lege, vel senatusconsulto sit vinculis damnatus, aut in posterum damnetur: ei liceat ipsi, aut alteri pro ipso vades a populo comprobatos constituere, ac promittere, se bona fide soluturum. Cogitate, quomodo a iudicio et a damnatione sontem suffuratus ad populum transilierit, atque extorserit, quo minus Undecimviris tradatur? Quis magistratus aerarium tradet? Quis ex Undecimviris recipiet, cum lex ista iubeat apud populum constituere sponsores, et fieri nequeat, ut uno eodemque die et concio et iudicium habeatur, et nusquam iste iubeat, custodiri reum, donec sponsores constituerit? At quanam de causa perspicue gravatus est adscribere: Magistratus condemnatum interim custodiunto, dum vades constituerit? An vero iustum non est? Satis scio, vos omnes confessuros. Num alicui legi adversatur? Non, quin potius cum legibus consentit. Quid tandem fuit? Nihil aliud invenietis, nisi quod hoc spectavit, non ut mulctae a vobis inflictae solverentur, sed ut a vobis damnati poenas non darent. Deinde quomodo scripsit postea, constituendos esse sponsores, se bona fide soluturum aes alienum, quod debuerit? Hic iterum sacrae pecuniae decuplum: publicae, quae legibus dupla solvi iubetur, dimidiam partem sustulit. Id quomodo facit? Pro «Aestimatione» 462
posuit «Argentum»: pro eo «Quod accedit» scripsit «Quantum debuit.» Quid vero interest? Siquidem scripsisset, constituendos sponsores, se bona fide litis aestimationem, quanti ea esset, cum accessionibus velle solvere: una comprehendisset leges, quibus alia debita decupla, alia dupla fiunt. Hinc igitur necesse fuisset debitoribus, tum id, quod esset scriptum, solvere, tum legibus etiam adiectas mulctas numerare. Nunc cum talem vadium constitutionem decernat, qua promittat aerarius, se argentum, quod debuerit, bona fide soluturum: ex accusatione et scriptis, quibus unusquisque in iudicium pertractus est, solutionem fieri iubet. In quibus omnibus id argentum, quod quisque debuit, simplum est perscriptum. Deinde, tanta re mutatione verborum sublata, adscripsit, necesse esse, ut praesides comprobent, si quis vades dare velit, contra omnes leges existimans, conservandum esse sontem et apud vos damnatum. Nam cum ei vadium constitutionem quolibet tempore liberam fecerit, facultatem dedit, ne quid unquam solvat, neque tamen vinciatur. Quis enim non inveniet viles homines, qui, ubi vos eos improbaveritis, discedant? Nam si quis eum, ut qui vades non dederit, in vincula postulabit, se et dare et daturum dicet, et istius legem proferet, quae, cum ipse velit, constituere vades iubeat: interim custodiri, et, si vos vades improbetis, in vinculis esse non iubeat: sic ista lex re vera quoddam praesentissimum re-

medium est hominibus iniuriarum studiosis. Ei vero, qui vades constituit, si reddiderit civitati argentum, propter quod vades dedit, abire (inquit) liceat vinculis. Rursus hic a malitia sua non discessit, de qua paulo ante dixi, nec sui oblitus est, neque scripsit aestimationem litis cum accessione: sed ubi, inquit, reddiderit argentum, quod debuerat, vinculis liberetur: sin argentum non numerarit, vel ipse, vel vades, nono senatus conventu, is, qui sponsione liberatus est, in vincula coniiciatur, vadium bona publicentur. In hoc extremo capite ipse sese iniuriarum manifeste damnat. Non enim in universum, quasi id turpe aut nefas existimarit, ullum civem vinciri vetuit: sed eam occasionem, qua sontem coram comprehendere licebat, suffuratus, nomen supplicii sumendi vobis affectis iniuria reliquit, rem ipsam sustulit, et his, qui vestram pecuniam vi detinent, impunitate proposita, tantum non adscripsit,
463 licere illi diem dicere iudicibus, qui vinculis addixerint. Cum autem multa intolerabilia sint, quae legi inseruit: id, quod maximam indignationem meretur, iam vobis dicam. Nam quae per totam legem dicit, ad eum pertinent omnia, qui vades constituerit: ei vero, qui non constituerit, neque meliores, neque deteriores, qui denique nullam vestri rationem habuerit, nullam neque poenam, neque ultionem adscripsit, sed tantam dedit impunitatem, quanta maxima dari potest. Nam et tempus vades constituenti diffinivit, nonum senatus conventum. Idque inde potest intelligi. Adscripsit, publicanda esse bona vadium, si quis non solverit: eius vero, qui vades non dedit, nulli utique vades esse possunt. Ac praesidibus a vobis sorte delectis ad iudicandum necessitatem imposuit, si quis dederit, recipiendi: rempublicam laedentibus nullam adscripsit necessitatem, sed tanquam bene meritis optionem dedit, utrum dare poenas debeant, nec ne? Quaenam igitur lex ista minus utilis aut improbior excogitari queat? quae primum de his, qui antehac in iudicium adducti fuerant, contraria vestris sententiis imperat: deinde, cum iis, qui in iudicium adducendi sunt, litem aestimare iubeat iuratos iudices, aestimationes facit irritas: praeterea aerariis ea, quae solvenda fuissent, non solventibus aditum ad magistratus relinquit: eo denique vos redigit, ut frustra iurare, aestimare, iudicare, irasci, omnia facere vos ostendat? Equidem existimo, Critiam, qui fuit unus e triginta tyrannis, si quam ferre legem vellet, non aliam fuisse laturum. Iam totam confundi rempublicam, et omnia negotia destrui lege ista, et multa ornamenta nostrae civitatis aboleri: id quoque facile vos puto cognituros. Neque enim ignoratis, nostram urbem expeditionibus saepe servari tum navalibus, tum pedestribus, et vos multa memorabilia gessisse iam aliis conservandis, aliis puniendis, aliis reconciliandis. Haec vero quo pacto administranda sunt? Per senatusconsulta et leges, ut alii tributa pendere, alii triremes instruere, alii navigare, alii singula, quae opus sunt, praestare iubeantur. Quae uti fiant, et in iudiciis frequentes adestis, et ad vincula damnatis ordinis perturbatores. Considerate vero praestantis istius viri legem, quantopere impediat

haec et corrumpat. Scriptum est in eius lege, tametsi aerarius ali- 464
quis vinculis sit damnatus, aut etiam in posterum damnetur, ei licere, constitutis vadibus promittenti, se bona fide nono senatus conventu argentum soluturum, exire vinculis. Unde igitur commeatus suppetet? Quo modo mittetur exercitus? Quo pacto pecuniam exigemus, si unusquisque debitor vades ex istius lege dederit, officium fecerit nemo? Numquid dicemus Graecis: Timocratis lex est apud nos: proinde nonum senatus conventum exspectatote, tum demum egrediemur? Hoc enim reliquum est. Quodsi nostra civitas erit defendenda: num putatis hostes improborum civium tergiversationes et elusiones improbas exspectaturos? Si leges, quae ipsam urbem impediunt, tuleritis et rationi utilitatis repugnantes: numquid officio ulla ex parte fungemini? Atqui praeclare nobiscum agi putandum, si, cum omnia fuerint in officio, nec ulla talis lex interturbet, hostes superemus: si nec celeritate destituamur, nec belli occasiones deseramus unquam, sed pleno gradu consequamur. Quodsi eam te legem tulisse constat, qua tales res abolentur, quae nostrae civitatis splendorem et maiestatem ubique auxerunt: annon quovis supplicio iure afficereris? Insuper, Athenienses, vectigalia tollit, tum sacra tum publica: quod quomodo fiat, ego dicam. Est vobis rata lex et praeclara, ut si qua alia, qui tam sacram quam publicam pecuniam tenent, eam ut in curia numerent: sin minus, ut senatus exigat iis legibus, quae in publicanos latae sunt. Per eam autem legem communia administrantur: nam quae in conciones, in sacrificia, in senatum, in equites, aliasque res insumuntur, huius legis omnia beneficio comparantur et suppetitant. Cum enim vectigalium reditus sumtibus urbis haud sufficiant: adiectiones, quas vocamus, huius legis metu numerantur. Quî poterit igitur fieri, quin totius civitatis status labefactetur, cum et vectigalium reditus non sufficient sumtibus, multaque non explebunt, et ne hos ipsos quidem, nisi sub anni exitum, exigere licebit, et eos, qui adiectiones non solverint, neque senatus, neque iudicum auctoritas vinciet: quin ipsi sponsores constituent usque ad nonum senatus conventum? At octo prioribus quid agemus? Age dic, Timocrates, non conveniemus et consultabimus, si quid erit opus? Si non fecerimus: num libertatem reipublicae retinebimus? Non iudicia de criminibus, tum publicis tum privatis, pronuntiabunt? Qui porro portus, quod confugium patebit his, quibus iniuriae fient? Non
conveniet senatus, neque sancita legibus administrabit? Et quid 465
erit reliquum nobis aliud, nisi ut servitute opprimamur? At, hercule, haec omnia faciemus gratis? Quid vero iniquius, cum tu, mercede conductus, legem istam tuleris, quam senatum, quam populum, quam iudicia sua mercede fraudari? Nam tuae legi, Timocrates, adscribendum fuit, id quod in publicanis et sponsoribus fecisti, exigenda esse debita receptis legibus: quodsi contra quospiam alia quapiam lege aut decreto sancitum est, licere ab eis ea, quae debent, exigi eodem modo, quo a publicanis: ab iis etiam legibus receptis ea esse exigenda. Nunc leges de publicanis unde-

quaque fugitas, et quia decreto Euctemonis statutum est, ut ab aerariis debita iis legibus reposcantur, propter hoc id caput non adscripsit. Ea machinatione supplicium in eos constitutum, qui pecuniam publicam detinent, sustulit, et, quia aliud non adscripsit, tollit universa, populum, equites, senatum, sacra, profana. Pro quibus conatibus, si vos, Athenienses, sapietis, punitus meritoque supplicio affectus exemplo aliis erit, ut leges huiusmodi rogent. Neque vero iudiciis tantum irrogandae mulctae potestatem eripit: sed rempublicam depeculantibus licentiam dat, expeditiones pro reipublicae salute suscipiendas corrumpit, vectigalia destruit, maleficis et parricidis militiaeque desertoribus patrocinantem legem tulit, cum supplicia, veteribus et nunc ratis legibus indicta, tollat. Iubent leges, quas Solon tulit, nulla re similis isti legumlator: Si quis de peculatu convictus, capitis tamen damnatus non fuerit, eum vinculis addici: si quis, convictus malae parentum tractationis, in forum sese ingesserit, in carcerem coniici: si quis militiae desertor idem sibi iuris arroget, quod hi cives habent, quorum salvum caput est, eum quoque vinciri. Timocrates his omnibus impunitatem proposuit, constitutione vadium carcerem demolitus. Proinde, mea quidem sententia (tametsi enim dictum fortasse videbitur insolentius: tamen eloquar, et non dissimulabo), vel ob hoc capite mulctandus fuerit, ut apud inferos impiis legem istam ferat, nos viventes sanctis et iustis his in posterum uti patiatur. Recita istas leges.

466 LEGES DE FURTO, MALA TRACTATIONE PARENTUM, DESERTA MILITIA.

Quicquid aliquis amiserit, si id receperit, fur dupli damnetur: sin minus, decupli una cum adiutoribus: unoque pede stringatur compede quinque dies totidemque noctes, si Heliaea id censuerit: censere vero liceat unicuique, dum de litis aestimatione agitur. Quodsi quis abductus fuerit vel malae tractationis parentum, vel desertae militiae convictus, vel contra legum interdictum eo fuerit ingressus, quo ei nefas est: Undecimviri eum vinciunto et in Heliaeam introducunto. Accuset autem ex his, quibus id licet, quicunque voluerit. Damnatus si sit: aestimet Heliaea, quid eum luere oporteat aut solvere. Quodsi pecuniaria mulcta ei dicta fuerit: in vinculis teneatur, dum solverit.

Similis igitur Soloni, Athenienses, legislator est Timocrates? Ille probiores facit tum eos, qui sunt improbi, tum qui futuri sunt: iste etiam iis, qui iam se male gesserunt, viam ostendit elabendi, ne poenas dent, et iis, qui nunc sunt improbi, spem impunitatis proponit, et iis, qui futuri sunt. Ita omnes omnium temporum sceleratos fovet, atque id agit, ut sint incolumes et ab omnibus incommodis vindicentur. Enimvero quas tu poenas satis graves dares, aut quae ferres, ut ea ferres, quae meruisti, qui (omitto caetera) etiam praesidia senectutis tollis, leges, inquam, quibus coguntur liberi, et parentes vivos alere et defunctis iusta persolvere? An vero te quisquam sceleratior inter mortales omnes existimari queat,

qui, o nefarium caput, pluris facere non dubites fures, facinorosos
et desertores, quam patriam, et propter istos leges ferre pernicio-
sas? Ostendam autem, praestitisse me iam ea, quae orationis initio
facturum esse sum pollicitus. Professus enim sum, me ostensurum,
istum per omnia teneri accusatione: primum, quod contra leges
legem tulerit: deinde, quod reliquis legibus contraria scripserit:
tertio, quod ea, quibus respublica laederetur. Audivistis autem le-
gem, quid eum facere iubeat, qui novam legem roget: rursus vos
docui, horum nihil prorsus istum praestitisse. Quin illas etiam le-
ges audivistis, quibus ab isto rogata lex adversatur: et hanc, prius-
quam illas abrogasset, eum tulisse scitis. Non etiam esse e republi-
ca, audivistis: iam primum enim ea de re verba facere destiti. Pro- 467
inde palam, nullis rebus exceptis, iniurius est: neque quicquam est,
in quo vestri rationem habuisse, aut verecundari videatur. Ac, mea
quidem opinione, si quid praeterea fuisset interdictum legibus, id
quoque facturus fuit. Undecunque igitur apparet, eum haec insi-
diose scripsisse et re deliberata, non opinionis errore deliquisse:
inde vero potissimum, quod tota lex usque ad extremam syllabam
talis est. Nec enim vel invitus quicquam recte statuit, aut quod vo-
bis profuturum esset. Annon igitur odio prosequendus est et pu-
niendus is, qui laesi populi nullam rationem habuit, sed leges
pro iis tulit, qui et olim fecerunt et posthac facturi sunt iniurias?
Demiror autem, Iudices, eius impudentiam, qui cum Androtionis
in magistratu collega esset, eadem hac clementia non sit usus erga
vestratem populum, qui iam ita exhaustus erat exactionibus, ut plura
pendere non posset: postquam vero Androtionem oportuit ea re-
stituere, quibus iam olim rempublicam depeculatus fuerat, et sacra
et profana pecunia surrepta, tum vero demum tulisse legem, ut
mulcta dupli publicae, decupli sacrae pecuniae vos defraudaret. Qui
cum vestram multitudinem sic tractarit: mox haud dubie dicet, se
legem istam populi gratia tulisse. Mihi quidem quovis supplicio di-
gnus videtur, quicunque oportere putat, sive quis aedilis, sive prae-
fectus urbis, sive iudex legibus creatus peculatus in referendis ra-
tionibus sit convictus, homo pauper et rudis, et multarum rerum
imperitus, sortitoque magistratu functus, eum decupli damnari,
cum nemo ullam legem ferat, quae talibus opituletur: si qui vero
legati delecti a populo homines copiosi magnam pecuniam surri-
puerunt, aliam sacram, aliam publicam, eamque longo tempore te-
nuerunt, his demum expediri remedia summo artificio concinnata,
ut ne quid subeant, quod est vel legibus vel decretis constitutum.
Atqui Solon, cui nec ipse Timocrates se ferendarum legum scien-
tia conferendum esse censeat, nusquam id egit, ut eius generis
homines impune et secure grassari possent: sed in hoc potius in-
tentus fuit, ut aut non delinquerent, aut delictorum poenas darent,
legemque tulit. Recita legem.

LEX.

Si quis interdiu supra quinquaginta drachmas furatus fuerit:

abduci liceat ad Undecimviros. Si quis vero noctu quippiam surri-
468 puerit: eum et occidere, et inter persequendum vulnerare, et ad Undecimviros, si cui lubet, abducere, fas esto. Convicto autem eorum facinorum, propter quae in vincula licet abripi, non liceat datis vadibus satisfacere pro furtis: sed mors poena esto. Ac si quis e Lyceo, aut ex Academia, aut Cynosarge vestem, aut laguncnlum, aut quicquam aliud minimi pretii, aut aliquod vasculum e gymnasiis aut portubus surripuerit supra decem drachmas, etiam his morte poenas esse luendas constituit. Si quis vero privato iudicio furti convictus fuerit, ei licere duplum solvere, aestimatae litis: penes vero Iudices esse, furem praeter argentum ad quinque dierum totidemque noctium vincula damnare, ut omnes eum vinctum esse videant.

Etiam has leges paulo prius audivistis. Censuit enim, flagitiosum hominem non, tantum rapinis restitutis, esse liberatum (quia magnum furum proventum eo quidem pacto fore censuit, si celato furto fruerentur, deprehenso tantumdem duntaxat solverent, quantum sustulissent): sed tum duplum oportere solvere, tum, in vinculis habitum, supra mulctam hanc, quod vitae reliquum fuerit, exigere cum infamia. Non ita Timocrates: sed et hoc effecit, ut simpla solvantur, quae dupla solvi conveniebat, neque ad haec ulla poena adiiciatur. Neque satis habuit, iniquissimum facere decretum pro iis, qui peccaturi essent, nisi etiam ob delicta iam mulctatos poenis exemisset. Atqui ego putabam, legislatoris id esse officium, futuris de rebus quae fieri oporteat, et qualia singula esse, et quibus poenis iniurias singulas coërceri deceat, his demum de rebus constituere. Hoc enim est leges ferre, quae pari aequitate omnes cives comprehendant: sed de praeteritis scribere, id vero non est ferre leges, sed fovere nocentes. Considerate vero in haec intuentes, quam aequa dicam. Nam si Euctemon violatarum legum damnatus esset, non tulisset legem istam Timocrates, neque hac lege fuisset opus reipublicae: sed satis ipsi habuissent, peculatu suo frui, quicquid de aliis fieret. Nunc, cum sit absolutus, vestram sententiam et iudicii suffragium reliquasque leges sine auctoritate esse oportere censent: suam et suae legis auctoritatem esse oportere magnam. Atqui, Timocrates, eae leges, quas firmas et ratas habemus, omnem suam auctoritatem in hosce conferunt, illisque potestatem dant, ut, re audita, quale facinus iudicarint, tali erga son-
469 tem etiam ira commoveantur: si magnum, magna: sin parvum, parva. Nam cum in eo res est, ut statui debeat, quid sit vel luendum, vel solvendum: aestimatio mulctae penes hos est: tu vero poenas corporum sustulisti, vinculis remissis. Quibus vero id? Furibus, sacrilegis, parricidis, homicidis, emansoribus, ordinum desertoribus: hos enim omnes ista lege tueris. Enimvero quisquis leges ferens in libera civitate neque sacrorum, neque populi rationem habet, sed eorum hominum, quos modo dixi, annon ultimum supplicium probe commeruit? Nec enim hoc dicet, scilicet, quin et oporteat et leges iubeant, huius generis homines gravissimis poenis

coërceri: aut eos, quibus ista lex patrocinetur, non esse et fures et sacrilegos, qui sacra, tum decimas Minervae, tum reliquorum deorum quinquagesimas, diripuerunt, eaque non reddunt, sed ipsi detinent, et publica, quae ad vos pertinebant, suffurati sunt. Tanto autem gravius est eorum sacrilegium, quam aliorum, ut, quod factum oportuit, eam pecuniam prorsus in arcem non retulerint. Quare (Iovem Olympium testor), Iudices, non fortuito Androtioni petulantiam istam et insolentiam esse obortam existimo, sed ira deae inflictam: ut, quemadmodum hi, qui donaria victoriae consecrata conciderunt, ipsis suis manibus perierunt, sic et isti collusionibus suis et iudiciis, quorum ipsi moderatores sunt, perirent, et aut duplum pecuniae solverent secundum leges, aut in nervum irent. Exponam autem vobis, quid interim, dum haec dico, in mentem mihi venerit de lege ab isto lata, absurdum certe quiddam atque mirificissimum. Nam iste, Iudices, vectigalium redemtoribus poenas secundum priores leges, si pecuniam non solverent, scripsit esse infligendas, quibus et vincula et dupli solutio continentur in eos homines constituta, qui ob contractum in emtione damnum non volentes fraudaturi erant rempublicam: eos vero, qui et aerarium depeculantur et deam sacrilegiis compilant, vinculis liberavit. Quodsi istos minus tibi videri dices iniurios, necesse erit, ut insanire te fateare: sin maiora, qualia sunt istorum facinora, et tamen istis parcis, illos urges: qui negabis, te totum negotium istis vendidisse? Operae pretium porro est, ut et hoc dicam, quantum vos magnitudine animorum oratores superetis. Vos etenim acerba supplicia in plebem constituta, ut sive quis bina stipendia mereat, sive, relatus in aerarios, concioni aut consessui iudicum intersit, sive quippiam aliud agat legibus interdictum, non prohibetis, idque cum sciatis, coactum inopia facturum, si quis facturus sit tale quippiam: neque tales leges fertis, ut eis delinquere liceat, imo contra potius, 470
ut ne liceat. Isti vero in eo sunt, ut flagitiosissimi homines gravissimisque constricti sceleribus impune abeant. At postea vos privatim insectantur suis orationibus, dum sese pro bonis et praestantibus viris venditant, improborum et ingratorum servulorum imitantes ingenia. Nam et illi, Iudices, consecuti libertatem, non ob manumissionem gratiam dominis habent: sed eos omnium infensissime oderunt, ut servitutis suae conscios. Sic etiam isti oratores, non contenti, se ex administratione reipublicae paupertate emersos et factos esse divites, insultant etiam multitudini: quia unusquisque e populo conscius est, quibus isti studiis in paupertate et adolescentia aetatem exegerint. At vero turpe fuisset, scilicet, Androtionem esse vinctum aut Glaucetem aut Melanopum. Non, me dius fidius, Iudices: sed rempublicam iniuriis et contumeliis affectam, cum suo, tum deae nomine non sumere poenas, id vero multo est turpius. Nam Androtioni quidem nonne patrium est, esse in vinculis? Scitis ipsi, patrem eius, multa quinquennia in carcere versatum, effugisse tandem, non esse dimissum. Numquid ob primae aetatis studia? Verum ob ista non minus eum vinciri decet, quam

propter peculatum. Numquid ideo, quod in forum erumpebat sibi interdictum, et ex eo moderatae vitae homines ipse in carcerem abripiebat? At facinus fortasse fuisset, si Melanopus nunc in vincula coniiciendus esset? Ac de patre quidem eius mali nihil dicam, quamvis eius furta satis materiae suppeditarent: sed is per me talis esto sane, qualis a Timocrate praedicari queat. Si vero, probi patris filius, improbus ipse et fur exstitit, et, proditionis damnatus, tria talenta pependit, et eum collegae iudices peculatus reum peregerunt, et decuplum ipse solvit, et legationem Aegyptiacam mala fide obiit, et suos fratres iniuriis affecit: nonne tanto magis eum vinciri oportuit, boni patris sobolem tam degenerem? Ego quidem arbitror, si revera vir bonus esset Laches et bonus civis, ultro daturum fuisse operam, ut filius, qui quidem sit talis et tanto dedecore patrem afficiat, in vincula coniiceretur. Et hunc sane missum faciamus, Glaucetemque spectemus. Non vero hic is est, qui hinc Deceleam transfugit, atque inde incursione facta vos omni latrocinii genere est depraedatus? Atqui haec, quae dico, nostis omnes. Quicquid autem a vestris uxoribus et liberis eripuit, quicquid aliun-
471 de nactus fuit: horum omnium illic praefecto Laconico decimas bona fide annumeravit. Deam tamen nostram, decreto ei a vobis legationis honore, decimis hostibus defraudavit. Quaesturam arcis adeptus nostrae civitatis praemia et monimenta fortitudinis, quae de Barbaris ceperat, ex arce surripuit: sellam illam dico argenteis pedibus et acinacem Mardonii, qui Daricos trecentos valet. Et haec ita sunt pervulgata, ut nemo hominum ignoret. In aliis autem rebus nonne est omnium hominum violentissimus? Parcendum igitur illorum cuiquam est, ut propter istos vel deae decimae negligantur, vel duplex solutio publicae pecuniae: an iste potius, talium sedulus defensor, puniendus? Ecquid vero prohibet, quo minus omnes improbi sint, ubi tam lucrosa fuerit improbitas? Nihil, mea quidem opinione. Ne igitur ipsi doceatis, sed puniatis: neque sinite, ut indignentur, se ob rapinas opum vestrarum in vincula coniici, sed legibus eos subiicite. Neque enim, qui peregrinitatis damnantur, aegre ferunt, se in hoc esse domicilio, dum falsi testimonii causa agatur: sed manent, neque putant, vadibus datis esse obambulandum. Visum enim est civitati, fidem eis non esse habendam, neque committendum, ut per speciem vadium constitutionis impune elaberentur: sed ut ibi manerent, ubi ex aliis quoque civibus multi. Nam et ob pecunias multi iam vincti sunt et propter iudicia, et tamen id non recusarunt. Insuave quidem fortassis est, nominatim meminisse de aliquibus: sed idem necessarium tamen, illos cum istis comparare. Eos autem, qui ante praetorem Euclidem fuerunt, omitto et illos omnino veteres. Qui quanquam, suis quique temporibus, praeclarissime sese gessisse anteacta aetate viderentur: tamen ob admissa deinde facinora vehementem populi iracundiam sunt experti. Non enim eos civitas ad tempus duntaxat oportere iustos esse putabat, post vero peculatores, sed in administranda republica iustitiae perpetuo observantes: nam alioquin eius generis homo non

natura probus exstitisse, sed insidiose id egisse videbatur, ut fidem
sibi praestrueret, quo postea maiore lucro iniquus esset. Sed post
Euclidem praetorem, Iudices, primum Thrasybulum Colyttensem
omnes meministis bis in vincula coniectum, et utrumque id iudi-
cium apud populum esse factum, quamquam is et unus e Piraeeo
et Phyle ac vindex libertatis exstitisset: deinde Philepsium Lam-
prensem: mox Argyrium Colyttensem, virum humanum et popu-
larem et commodorum plebis studiosissimum: is tamen censuit, 472
eandem esse debere in se quoque legum severitatem, quae in te-
nuissimos homines et inopes valeret, atque in domicilio plebis mul-
tos annos mansit, dum eam pecuniam, quam civitatis habere puta-
batur, dissolvisset. Neque vero Callistratus, homo potens in repu-
blica et consobrinus eius, leges ad illum sublevandum tulit: et My-
ronides, Archini filius, illius, qui Phylen occupavit, et, post deo-
rum immortalium opem, unus maxime omnium auctor populi in
integrum restituendi fuit, et alia multa praeclara gessit in republi-
ca, et exercitum ductavit. Sed tamen hi omnes in legibus acquie-
verunt. Quaestores item, sub quibus aerarium conflagravit, cum
Palladis, tum reliquorum deorum, in hoc domicilio fuerunt, donec
iudicium de eis esset factum: et qui rem frumentariam mala fide
administrasse putabantur, aliique multi, Iudices, qui fuere omnes
viri Androtione meliores. Cum igitur his veteres leges ratas esse
oportuerit, et hi usitatis legibus poenas dare sint coacti: Andro-
tionis, Glaucetae et Melanopi gratia nova lex sancienda, propter
eos, inquam, qui damnati sunt et veteribus legibus iudicati, quos
habere constat pecuniam tum sacram, tum publicam? Nonne pu-
blice ridebitur nostra civitas, si legem tulerit, quae sacrilegos tuea-
tur? Ego quidem opinor. Ne sinatis igitur vos ipsos affici contume-
liis, neque rempublicam: sed recordati, vos Eudemum Cydathe-
naeum quod legem perniciosam rogare videretur, non olim, sed
Euandro praetore interfecisse, et Philippum, Philippi navicularii
filium, propemodum occidisse, sed, quia ipse magna pecunia litem
sibi contra aestimarat et paulo plura suffragia tulerat, ignominia
notasse tamen, eandem iracundiam etiam contra istum nunc con-
cipite, illud super haec omnia cogitantes, quidnam vobis accidisset,
si iste unus homo legationem vobis obiisset. Nihil enim esse puto,
quo abstinuisset. Videtis nimirum eius ingenium: nam lex, quam
rogare fuit ausus, mores eius ostendit. Narrabo autem vobis, Iudices,
quo pacto Locris leges ferre soleant: nihil enim vobis nocuerit, exem-
plum aliquod audivisse, tale praesertim, quo laudata respublica uti-
tur. Nam illi usque adeo censent veteribus legibus utendum et in-
stituta patria ornanda esse, non ad cuiusvis libidinem et iniuriarum
impunitatem leges ferendas, ut, si quis legem novam rogare velit,
collo in laqueum inserto id facere cogatur. Quae lex si honesta et
utilis videtur, auctor eius vivit et abit: sin minus, perit constricto 473
laqueo. Proinde novas rogare leges non audent: sed veteribus reli-
giose utuntur. Ac longissimo tempore, Iudices, una lex apud eos
nova perlata esse fertur. Nam cum ibi receptum esset, si quis ex-

cussisset alteri oculum, ut et ipsi oculus excuteretur, nec id supplicium ulla redimi pecunia posset: quidam comminatus fertur inimicus inimico, unum oculum habenti, se illi eum unum oculum excussurum. Eas minas luscus ille aegre ferens, cum sibi in caecitate vitam morte acerbiorem fore putaret, fertur ausus esse ferre legem: Si quis oculum lusco excusserit, illi contra utrumque eripiendum, ut pari calamitate utrique conflictentur. Et hanc solam legem sanxisse feruntur Locrenses amplius quam ducentis annis. At vestri oratores, Iudices, primum singulis fere mensibus leges sibi ipsis conducibiles ferunt: deinde ipsi homines plebeios in carcerem ducunt, quando cum potestate sunt, idem ius in se valere non patiuntur: denique Solonis leges olim approbatas, quas maiores nostri sciverunt, ipsi abrogant, suis, quae laedendae reipublicae sunt, vos uti oportere censent. Nisi igitur istos punieritis: primo quoque tempore multitudo belluis istis servire cogetur. Neque vero vos praeterit, Iudices, si acriter animadvertatis, minus eos improbos futuros: sin minus, multos fore petulantes, qui, dum vestri studium et reipublicae simulant, vos ludificentur. Ut autem de ea lege aliquid dicam, quam eum exempli vice allaturum audio ac dicturum, se illam imitatum et secutum, qua contineatur: Non vinciam ullum Atheniensem, qui vades dederit tres eiusdem census, nisi quis ad urbem prodendam aut popularem statum abrogandum conspiraverit, aut emtor vectigalium, aut sponsor, aut coactor pecuniam non numerarit: audite me de hac etiam. Non enim dicam, ipsum Androtionem in carcerem cives duxisse et vinxisse, hac lege non abrogata: sed illud edocebo vos, quamobrem haec lex lata sit. Est enim constituta non in eorum gratiam, de quibus iudicium factum est, qui causam in praetorio dixerunt: sed propter eos, qui nondum in iudicium venerunt, ne aut propter vincula suam causam incommodius agant, aut prorsus imparati circumveniantur. Iste vero, quae his, qui causam non dixerunt, patrocinantur, quasi
474 ad omnes pertinerent, apud vos dicturus est. Sic autem ego rem explicabo, ut me vera loqui evidenter intelligatis. Nec enim, si ita esset, Iudices, vobis liceret pronuntiare, quid sit luendum aut solvendum (nam luendi verbo etiam vincula continentur): non igitur, inquam, licuisset, vinculorum meminisse, neque, quos alicui liceat deferre aut abducere, in legibus adscriptum fuisset: Delatum vero aut abductum vinciunto Undecimviri in catasta: si non licuisset alios, nisi qui ad prodendam urbem aut ad popularem statum abrogandum conspirassent, aut vectigalium redemtores, qui pecuniam non numerassent, vincire. Nunc haec certissima vobis argumenta sint, licere vincire: quia alioqui mulctae prorsus irritae forent. Deinde scriptum illud, Athenienses: «Neque vinciam ullum Atheniensium» ipsum per sese non est lex, sed in iureiurando senatorio continetur, ut ne oratores in senatu civem aliquem per conspirationem in vincula coniiciant. Solon igitur, ut senatui vinciendi potestatem adimeret, hanc appendicem adiecit, ad senatorium, non ad vestrum iusiurandum pertinentem: nam summam iudiciorum

voluit esse auctoritatem, et quicquid ea decrevissent, id damnato esse perpetiendum. Et ob hoc ipsum vobis Heliastarum iusiurandum recitabitur. Lege tu.

IUSIURANDUM HELIASTARUM.

Pronuntiabo secundum leges et decreta populi Atheniensis et senatus Quingentorum. Tyrannidem vero, aut paucorum dominatum, mea sententia non comprobabo: neque, si quis populi Atheniensis libertatem oppresserit aut quicquam contra haec dixerit aut decreverit, concedam: neque novas tabulas privatim, neque agrorum Atheniensium divisionem, nec aedium: neque exsules revocabo, neque capitis damnatos: neque eos, qui manent, expellam contra leges receptas et decreta populi Atheniensis et senatus, neque egomet ipse, neque alium sinam: neque magistratum creabo, ut is imperet, antequam de alio gesto magistratu rationes retulerit, sive sit novemvir, sive pontifex, sive quicunque cum novemviris eodem die creantur, sive praeco, sive legatus, sive assessor: neque bis eundem magistratum eundem virum, neque binos magistratus eundem gerere sinam eodem anno: nec accipiam munera propter Heliaeam, vel ipse ego, vel quisquam alius mihi, vel alii me conscio, non fraude, non machinatione ulla: et natus sum annos non pauciores triginta: et audiam tum accusatorem, tum reum, aequo animo ambos: et sententiam de eo feram, quod est in controversia positum. 475
Adiuro Iovem, Neptunum, Cererem, et ipse mihi exitium imprecor et familiae meae, si quid horum neglexero et violaro: sin bona fide praestitero, praeclara mihi et bona multa eveniant.

Hic vero non inest, Iudices: Neque vinciam ullum Atheniensium. Nam iudicia sunt, quae omnes causas iudicent: et his potestas datur, et vincula et quamvis aliam mulctam infligendi. Licere igitur vobis damnare vinculis, per haec ostendo: res autem iudicatas rescindere, et iniquum et nefas esse, et status popularis eversionem, inter omnes constare opinor. Nostra enim urbs, Iudices, legibus et decretis regitur. Si quis autem ea, quae suffragio iudicata sunt, nova lege abrogarit, qui finis reperietur? Lex ea dicenda potius erit, an legum interitus? Annon gravissimum supplicium talis legislator meretur? Extremum, mea quidem opinione: non modo quod hanc legem tulit, sed quia viam ostendit aliis et tollendi iudicia, et exsules revocandi, et atrocissima quaeque conficiendi. Quid enim prohibet, Iudices, si nunc iste triumphans discesserit, tali lege perlata, quo minus alius exoriatur, qui summum aliquod reipublicae praesidium nova lege demoliatur? Equidem opinor nihil. Siquidem audio, prius etiam sic popularem statum fuisse oppressum, cum primum violatarum legum accusationes sublatae essent, et peremta iudiciorum auctoritas. Fortassis autem aliquis obiecerit, me, dissimili horum et illorum temporum statu, de oppressione libertatis loqui. Atqui, Iudices, etiam talium rerum semina spargere in republica nemo debet, etsi nunquam exoritura sint: sed quisquis tale quicquam vel dicere vel agere instituerit, puniendus

est. Quam callide autem vobis nocere decreverit, operae pretium est audire. Nam cum videret, omni tempore et proceres et plebeios omnes sentire, leges causas esse publicae felicitatis: secum meditatus est, qua ratione illas, animadvertente nemine, destrueret: in quo facinore si deprehenderetur, ne tamen inique aut imprudenter admisisse quicquam videretur. Id igitur facturus quod fecit, rationem invenit eam, ut lege leges everteret: ut eius iniuriae beneficii, pernicies salutis nomen adipiscerentur. Nam et quae rempublicam conservant, sunt leges: et quam iste tulit, cum his
476 nulla ex parte consentientem, lex. Nominis igitur humanitatem, quam vos maxime amplectimini, perspexit: idemque, quod in experiundo contrariam vim esset habitura, despexit. Age vero per deos, estne vel praeses aliquis, vel senator, qui tale quid unquam approbarit, qualia in ista lege continentur? Ego neminem esse puto. Id igitur quomodo est suffuratus? Suis sceleribus legis nomen imposuit. Nec enim stolide aut temere, sed sobrii et praemeditati accedunt ad vos laedendos: atque hoc ipsum agunt non isti solum, sed et multi magistratuum, qui mox huc progressi isti patrocinabuntur, non, me dius fidius, ut Timocrati gratificentur (cur enim?), sed quia unusquisque legem hanc e re sua esse putabit. Quemadmodum igitur isti mutuas ad vos decipiendos tradunt operas: sic et vos ad vestri defensionem conspirare debetis. Proinde cuidam interroganti, quamobrem talia scribere voluisset, et, periculosam huius iudicii aleam sibi videri, commemoranti respondit, delirare eum, qui illa diceret: se enim Androtionem defensorem habiturum, atque per otium tales orationes evenisse de rebus omnibus, ut satis sciret, actionem hanc sibi minime fraudi futuram. Itaque mirabar impudentiam tum istius, tum illius: istius, si advocarit eum, illius, si vocatus accesserit et defendet: nam ex eo palam apparebit, legem istam in eius commodum esse latam, non propter civium communitatem. Praestiterit tamen, vos de illius actis in republica quaedam audisse: et ex illis ea, quorum socius iste fuit, propter quae iste non minore, quam ille, odio dignus est. Dicam autem nihilo plura, quam vos audivistis: nisi forte vestrum aliqui iudiciis Euctemoni dictatis non interfuerunt. Ac primum, id quod ei maximos animos facit, eius pecuniae exactionem excutiamus, qua vos omnes cum isto bono viro divexavit. Nam accusato Euctemone, quasi is vestra tributa detineret, atque pollicitus, se id ostensurum vel de suo depensurum, decreto magistratum, qui sorte obvenerat, abrogavit, per eamque speciem ad exactionem obrepsit, istumque designavit, corporis infirmitatem causatus: Ut, inquit, in administratione me adiutet. Habitis deinde his de rebus concionibus, trium rerum vobis optionem dari dixit: aut enim sacra vasa conflanda esse, aut denuo tributa pendenda, aut aes alienum exigendum. Cum autem vobis placuisset, sicuti par erat, aes alienum potius exigi, spe vos subducens et auctoritate fretus, quam per illa tempora nactus erat,
477 receptis legibus utendum sibi esse non censuit, aut, si quid in his desideraretur, alias rogandas: sed apud vos decreta fecit acerba et

legibus contraria, per quae suo quaestui consulebat, isto sordium conciliatore utens. Et multa vobis furabatur hoc adiutore, et Undecimviros et Quaestores urbanos, et ministros comitari se decreto iubebat: deinde iis satellitibus vestras aedes invadebat. Et tu, Timocrates, solus e collegis, quorum numero decem erant, eum assectabare. Neque vero me quisquam putet dicere, non exigendum fuisse aes alienum: fuit enim exigendum. Sed quomodo? Ut lex iubet, aliorum causa: nam hoc populare est. Neque enim tantum, Athenienses, quinque talenta per istos extorta vobis profuerunt, quantum tales consuetudines in urbem introductae nocuerunt. Nam si spectare velitis, quamobrem aliquis in Democratia vivere malit, quam in Oligarchia, hoc statim ante omnia in promtu erit, quod in Democratia omnia sunt humaniora. Istos autem multo petulantiora et crudeliora designasse, quam in ulla uspiam oligarchia fieri soleant, praeteribo. Sed quando unquam in urbe nostra maior inhumanitas grassata est? Sub triginta tyrannis, omnes vos dicturos compertum habeo. Tum enim nemo fuit, cui non conservare vitam licuerit, si se domi abdidisset: sed ob hoc triginta tyrannos accusamus, quod homines in foro per iniuriam comprehensos violenter abducebant. Isti autem tanto illorum improbitatem intervallo superarunt, ut, in democratia rempublicam gerentes, abductis Undecimviris suas cuique aedes in carcerem converterent. Quid igitur animi habuisse censetis, Iudices, hominem pauperem, atque adeo divitem etiam, sumtibus exhaustum, imo etiam aliqua fortasse probabili de causa praesenti pecunia carentem, cum non modo in forum progredi non liceret, sed nec domi se tuto manere posse cerneret, earumque rerum auctor esset Androtion, quem sua facinora et anteactae vitae ratio nec sibi factas iniurias ulcisci iudicio, nedum nomine civitatis tributa colligere patiebantur? Atqui si quis eum interrogaret, aut te, Timocrates, laudatorem istorum et administrum, corporane tributa debeant, an possessiones: possessiones dicetis, si modo fateri vera volueritis: nam de his tributa pendimus. Cur igitur, mortalium omnium improbissimi, omissa praediorum et aedium publicatione et talium rerum proscriptione, vinciebatis et contumeliis afficiebatis homines cives et miseros inquilinos, quibus vos libidinosius insultastis, quam vestris mancipiis? 478
Atqui si apud vos ipsi consideretis, Iudices, quanti referat ingenuum esse an servum: illud maximum discrimen reperietis, quod servi, quicquid commiserunt, corpore luere coguntur, ingenui autem hoc ultimum puniri debet. Isti vero contra poenas corporibus civium, quasi mancipia essent, inflixerunt. Ac tam inique, tam impotenter vobiscum egit Androtion, ut patrem suum, aeris alieni causa in carcere publice vinctum, oportere censuerit eo nec dissoluto, nec iudicio liberatum aufugere: reliquorum civium, si quis sua debita numerare non posset, eum ex aedibus suis in carcerem a se ductum vinciri. Et Timocrates a nemine prorsus nostri ordinis plebeio homine, cum duplum extorqueret, vades accipere voluit, non modo non ad nonum senatus conventum, sed ne ad unum

quidem diem: sed aut dupla pecunia annumeranda erat, aut vinciri statim oportebat, atque Undecimviris iste iudicio non convictum eo tempore tradebat. Nunc vero, ut, quos damnaveritis, hi liberi obambulent, legem ferre non dubitavit, eamque cum suo periculo. Sed tamen et haec et illa se vestri fecisse studio dictitabunt. Vos igitur concedetis, in vestram gratiam ea esse facta, et audacia atque improba istorum facinora aequis animis feretis? Atqui odio vestro potius quam vita digni sunt id genus homines. Nam qui aliquid publico nomine administrat et vestram clementiam experiri studet, eum huius civitatis moribus praeditum esse decet. Ii vero qui sunt? Imbecillium misereri, firmorum et potentium petulantiam coërcere: non crudeliter grassari in plebem miseram, semper adulari et colere potentiores: id quod tu facis, Timocrates. Ob quae merita hi merito, ne audita quidem excusatione tua, morte potius te mulctarent, quam in gratiam Androtionis dimitterent. Iam eos nec in exigendo aere alieno vestrum spectasse commodum, id quoque vobis statim declarabo. Si quis enim vos roget, utrum nocentiores reipublicae putent agricolas et parcos, qui propter educandam sobolem, domesticosque sumtus, et alia munera publica tributa non praestiterunt, an vero, qui pecuniam eorum, qui conferre voluerunt, et a sociis nostris acceptam furantur et perdunt: non tanta futura est, quamvis frontem perfricuerint, eorum audacia, ut dicant, magis esse iniurios, qui sua retineant, quam eos,
479 qui rempublicam depeculentur. Qui fit igitur, Timocrates et Androtion, cum amplius triginta sint anni, ex quo vestrum alter quidem in republica gerenda versatur, et hoc spatio temporis multi duces urbem laeserint, multi item oratores, qui apud hos causam dixerunt, quorum alii ob scelera interfecti sunt, alii voluntario exsilio, stimulante scelerum conscientia, sese imminenti exitio eripuerunt, ut neminem talem alteruter vestrum accusarit, aut saltem dolere se de iniuriis civitati factis ostenderit? Hic quidem vos nostri gessisse curam apparet, cum multi exagitandi fuerunt. Horum factorum causam requiritis, Athenienses? Dicam vobis. Ex iniuriis, quibus vos quidam afficiunt, fructum ipsi una capiunt, et de tributis suffurantur, et ob avaritiam inexplebilem bifariam fruuntur republica. Neque enim expeditius est, multorum et minutis in rebus, quam paucorum et in magnis delinquentium suscipere inimicitias, neque popularius, scilicet, multitudinis, quam paucorum quorundam peccata cernere: sed in causa hoc est, quod ego dico. Vos igitur, his animadversis animoque infixis, quicumque peccarit, eum, ubi deprehensus fuerit, punietis: neque, quantum temporis intercesserit, considerabitis, sed, utrum talia fecerint. Nam si nunc aequis feretis animis ea, quae tum aegre ferebatis: per iracundiam illos, non ob factas vobis iniurias, mulctasse vos putabunt. Nam iratorum est, eum, a quo molestiis affecti sunt, subito impetu ulcisci: laesorum, quandocunque sontem nacti fuerint, tum in eum vindicare. Non igitur decet, ut, nunc deliniti, tum dato iureiurando neglecto, vobis ipsis praeter ius et aequum gratificati esse

videamini. Odio persequendi sunt, neque audienda vox est eorum, qui rempublicam hoc modo gesserunt. At, hercule, in his solis functionibus tales sese praebuerunt: alia vero sunt, quae recte administrarint. Imo in aliis rebus tales in vos exstiterunt, ut ob haec, quae audivistis, minimo sint odio digni. Quid enim a me dici vultis? Sacra vasa quo modo refecerint? et ut coronas destruxerint, aut elegantem illam phialarum confectionem? Nam vel ob haec, si nulla re alia rempublicam laesissent, ter, non semel, mihi commeruisse mortem videntur: nam et sacrilegii et impietatis et peculatus et omnium atrocissimorum scelerum rei sunt. Multa igitur ex his orationibus, quibus vos decepit Androtion, praetermittam. Sed folia coronarum fluxa esse et vetustate putrefacta dixit, quasi vero violacea illa essent aut rosacea, non aurea: vobisque persuasit, ut eas conflaretis. Eo munere sibi credito, istum omnium scelerum socium sibi allegit. Ac postea in exigendis tributis oportere mini- 480
strum publicum adesse censuit ad abstinentiam suam ostentandam, cum unusquisque illorum, qui tributa pependerant, sibi ipse rescriptor futurus esset: in coronis autem, quas concidebat, idem ius non adhibuit, sed ipse orator, aurifex, quaestor, rescriptor exstitit. Enimvero si postulasses, ut tibi de omnibus publicis functionibus fides haberetur, tua furacitas non perinde fuisset deprehensa: nunc in exigendis tributis, id quod aequum fuit, definiisti, non habendam esse tibi fidem a civitate, sed ministris publicis. Cum autem aliud quippiam agis, cum res sacras commoves, quarum pleraeque nec aetate nostra consecratae sunt, eandemque cautionem, quam in tributis exigendis adhibuisti, non adscribis: nonne iam constat, quamobrem id feceris? Ego quidem opinor. Atqui, Athenienses, considerate, quam praeclaris et ad omnem posteritatem honorificis inscriptionibus sublatis quam impias et humanas reposuerit. Arbitror enim, scire vos omnes, sub coronarum modiolis scriptum fuisse: Socii populum Atheniensem fortitudinis ergo coronarunt et iustitiae, aut: Socii praemium hoc Minervae consecrarunt, aut oppidatim: Hi vel illi populum coronarunt, servati a populo, veluti, Euboeenses, servati et in libertatem asserti, coronarunt populum. Alibi alicubi adscriptum fuit: Conon de navali proelio Laconico: Chabrias de navali proelio Naxio. Nam tales fuerunt coronarum inscriptiones. Ea igitur, quae nobis honori dudum fuerunt et admirationem pepererunt, destructis coronis sunt abolita: phialis autem, quas iste ganeo vobis illorum loco procuravit, inscriptum est: Androtione curante factae sunt, et cuius corpus stupris inquinatum ingredi templum leges vetant, eius nomen in sacris templorum vasis est inscriptum. Quidni vero simile istud esset veteribus inscriptionibus et aeque honorificum reipublicae? Tria igitur hinc constat eos maxime nefaria perpetrasse: nam et deam coronis spoliarunt, et urbis illam facinorum celebritatem et admirationem, quarum coronae monimenta fuerant, aboleverunt, et his, qui coronas dedicarant, non parvam gloriam sustulerunt, quo minus acceptorum beneficiorum memores ac grati esse videantur. Quamvis igitur

talia et tanta mala fecerint: tamen ita insignis eorum stupor est et impudentia, ut et iste propter illum esse impune speret abiturum,
481 et ille assideat, nec intueri lucem vereatur, his rebus gestis. Est autem non ita modo impudens in pecunia rapienda, sed etiam ita stultus, ut ignoret illud, coronas esse virtutis signum, phialas vero et pocula et eius generis alia, divitiarum: et coronam quamvis, tametsi pusilla sit, aeque honorificam esse, ut magnam: sed pocula aut acerras aliaque generis eiusdem vasa, si permulta fuerint, opinionem quandam opulentiae possessoribus conciliare: sin ob minuta superbieris, tantum abesse, ut propterea quicquam existimationi tuae accedat, ut etiam ineptus esse videaris. Iste igitur gloriae possessiones sustulit, opulentiae reposuit, minutas et vobis indignas. Ac ne illud quidem animadvertit, populum nunquam de pecunia cumulanda vehementer laborasse: de acquirenda vero gloria sic, ut de nulla re alia. Id quod ex eo cernitur, quod cum aliquando maximam inter omnes Graecos pecuniam haberet, eam omnem honoris augendi studio insumsit, ac gloriae causa tributa conferre de suo voluit, neque ullum periculum unquam detrectavit. Unde possessiones immortales sibi comparavit, partim rerum gestarum memoriam, partim donariorum, quae propter illas dedicata sunt, praestantiam, propylaea haec, aedem Minervae, navalia, porticus: non urceolos duos aut aureos caliculos quatuor aut tres, librae pondere singulos, quos, cum tibi visum fuerit, denuo conflandos esse decernes. Nec enim decimas a civibus exigendo, neque ea, quae hostes eis imprecati essent, factitando, aut dupla tributa extorquendo haec consecrarunt, neque tui similibus consiliariis utendo rempublicam gesserunt: sed hostibus superandis, et iis rebus gerendis, quibus nec optari meliora possint, atque inter cives concordia conciliata immortalem sui memoriam reliquerunt: eos vero, qui ita vixerant, ut tu hactenus studio tibi habuisti, foro prohibuerunt. Vos autem, Athenienses, in eam adducti estis et facilitatem et ignaviam, ut exempla talia cum habeatis, ea tamen non imitemini, sed Androtion vobis sacrorum vasorum sit refector. Androtion, o dii immortales! Et hanc ulla impietate alia minorem ducitis? Ego enim arbitror, qui sacras aedes ingrediatur, qui malluvia et canistros attingat, qui curae divinarum rerum praesit, eum non modo ad certum aliquot dierum tempus castum esse debere: sed per omne spatium aetatis ab istiusmodi studiis fuisse purum oportere, in quibus aetatem iste consumsit. Ac de his quidem per otium. Cum vero de his, quae pro defensione Timocratis iste allaturus est, plura etiam dicenda haberem praeter haec, desinam. Quem, tametsi inutilem vobis hanc esse legem, et contra omnes leges inculcatam, et ab omni parte iniquam negare non posse compertum
482 habeo, dicere tamen audio, pecuniam illam solvisse Androtionem, Glaucetem et Melanopum: proinde omnium iniquissime secum actum iri, si nihilominus ipse damnetur, cum illi fecerint quicquid aequum est, pro quibus eum tulisse legem hanc criminemur. Mihi vero nullo modo concedendum ei videtur hoc effugium. Nam si fateris,

te pro istis tulisse legem, quos officio functos esse dicis, eo nomine te damnari aperte oportet, quod receptae leges, secundum quas hi se pronuntiaturos iurarunt, omnino interdicunt, ne qua lex, nisi quae ex aequo ad omnes cives pertineat, feratur: sin te bonum publicum spectasse rogatione tua dices, noli solutionis istorum meminisse, quae ab ista lege prorsus aliena est, sed legem ipsam e republica esse recteque esse latam, id doceto. Nam hoc illud est, cuius gratia et tu te tulisse dicas, et ego, qui contrarium de ea sentiam, accusarim, et de quo his sententia sit ferenda. Quamquam autem id quoque ostendere possem, quidvis eos fecisse potius, quam aes alienum, ita ut leges iubent, dissolvisse: quia tamen vos ea de re iudicaturi non estis, quorsum attinet, me vobis ea commemorando nunc obturbare? Arbitror praeterea, fore, ut nec his sermonibus abstineat: Cum ipse scripserit, ne quis Atheniensis vinciatur, inique secum actum iri, si mali quippiam ipse ferat, et, ut leges quam lenissimae sint et moderatissimae, e re tenuissimorum esse inprimis. Operae pretium fuerit igitur, vos omnes, ut ne fuco isto verborum decipiamini, prius aliquid audivisse. Nam si dixerit, ut ne quis Atheniensium vinciatur, ne vos praetereat, eum mentiri: neque enim hoc rogavit, sed illud, ut exigendae mulctae auctoritas vobis adimeretur, utque suffragium, cum iureiurando et disceptatione et iudicio latum, irritum efficeret. Neque ea verba e lege seligat, quae sunt humanissima auditu, sed totam legem ordine ostendat, et, quae eum consecutura sunt, considerari patiatur. Rem enim ita se habere, ut ego dico, non ut iste, reperietis. Quod igitur ad legum lenitatem et moderationem, quae plebi sit conducibilis, attinet, haec cogitanda sunt. Duo habentur, Athenienses, genera rerum, propter quas in singulis urbibus legum adminicula requiruntur: alterum, quo de consuetudine vitae, de contractibus, de privatis negotiis, atque adeo de consociatione et communitate inter nos ipsos quid sit agendum, constituimus: alterum, quo pacto unusquisque nostrum paratus et affectus esse debeat erga rempublicam, si eam administrare instituerit, seque curam suscepisse civitatis profiteatur. Illas igitur privatorum 4
contractuum leges, e re plebis est, esse lenes et humanas: contra, quae in magistratus latae sunt, eas esse acres et severas vobis expedit. Sic enim reipublicae gubernatores vos minime iniuriis afficient. Proinde cum istam causam adducet, sic ei occurrite: leges eum humanas reddere non has, quae vobis defendendis sint, sed illas, quae terrorem magistratibus incutiant. Multa dicenda restarent, si quis ostendere vellet omnia, quae iste imposturae fucique faciendi causa in medium allaturus est: sed maxima ego parte omissa summam eorum, quae tenenda vobis sunt, recensebo. Considerate in verbis eius omnibus, quaecunque dixerit, numquid afferre tale queat, quo doceat, fas esse, ut legislator de praeteritis eadem et iam antea absolutis fieri iubeat, atque de instantibus et futuris: nam cum omnia in lege perscripta turpia sint et iniqua, hoc omnium iniquissimum et legibus inimicissimum inseruit. Quod si neque iste,

neque quisquam alius ostendere poterit: sciendum erit, mini dubitandum, vos decipi, atque cum animis vestris cogitandum, qua obrem isti tandem ad hunc modum ferre legem in mentem vener Non gratis nimirum, Timocrates, legem istam tulisti (non sane g tis), neque parva utique mercede conductus. Neque enim ull causam aliam ostendere queas, quae te ad legem istam rogand impulerit, nisi tuam diis invisam et flagitiosam avaritiam: neq enim familiaris, neque cognatus, neque necessarius istorum qu quam tibi fuit. Neque illud dicere queas, te, calamitosorum hor num vicem misertum, propterea illorum suscepisse defensione Neque enim quod isti, tribus damnati iudiciis, vix tandem coa debitam reipublicae pecuniam solverunt, id indigna pati visum t est (nam id quidem est indigna facere ac tale, quod iracundiam p tius moveat, quam ad misericordiam adhortetur): neque vero ta est tua praeter caeteros humanitas et clementia, ut te un omnium calamitosorum potissimum miserescat. Non enim eiusd est ingenii, misericordia moveri Androtionis, Glaucetae et Mela pi, si furto ablata restituere cogantur: cum vero horum aliorumq civium tanta esset multitudo, quorum aedes expugnabas tu ad ctis undecimviris et tribunis aerariis atque lictoribus, neminis u quam esse misertum, sed et ianuas convellisse, et cubilia surripuis et, si quis ministram haberet, cum qua consuesset, eam pigneras quae tu annum perpetuum factitare cum Androtione haud dest
484 sti. Multo enim profecto graviora vos, Iudices, ferebatis: et tu, secrande, multo aequius misertus esses horum, qui propter oratores deglubuntur perpetuis exactionibus. Neque id satis nisi etiam duplum ab eis exigatur: idque per te et per Androt nem, qui nihil unquam in aerarium de vestris opibus intulis Tanta vero est istius hominis arrogantia, ut se horum facinor poenas non esse daturum putet, solus quidem, cum eius colle sint decem, cum Androtione communiter inscribere rationem n dubitarit. Gratis enim vestra (si diis placet) nullo suo fructu Tin crates odia quaerit, et leges infert omnibus contrarias, postre etiam suae priori legi adversantes, quam equidem nec vos lat puto. Quod vero mihi maxima videtur iracundia dignum, id dic et non dissimulabo, quod, Athenienses, cum propter nummos suscipiat, cumque sibi omnino imperarit mercenarias locare ope non in ea, quibus auditis veniam ei det aliquis, impendit. Cui modi ea sunt? Pater istius, Iudices, aerarius est (neque id exp bandi causa dico, sed necessitate coactus), quem bonus iste ne git. Quodsi is, ad quem illius ignominiae reditura est heredi si quid patri acciderit, tamen solvendam esse mulctam non cen sed illius temporis, quod pater vixerit, usuram esse lucrifaci dam: qua tandem abstinere corruptela posse videatur? Patris c dem nec te miserescit, nec inique cum eo agi putas, si, te a piente et collocupletato e tributis, quae exegisti, e decretis, q scribis, e legibus, quas rogas, ipse iure civitatis spolietur par pecuniae causa, et tamen aliorum quorundam vicem dolere te

t sororis, me dius fidius, praeclare curam gessit. Imo, si nihil iud deliquisset, vel ob id solum dignus esset exitio: eam enim ndidit, non elocavit. Vestrorum enim hostium uni, Corcyraeo cuim, urbis imperium nunc cum aliis obtinenti, qui apud istum dirtit, quoties apud vos legatione fungitur, eamque accipere voluit no pacto autem, praetermittam), nummis acceptis tradidit: proinpuella Corcyrae nunc est. Qui igitur sororem peregre abducenm elocasse sese dicit, re ipsa vendidit, qui sui parentis senectum ita fovet, qui assentatur aliis, qui mercede et leges et decreta :it et rempublicam administrat: eum vos nacti non perimetis? pparebit certe, Athenienses, iudiciis et negotiis vos delectari: n-velle hominibus improbis liberari. Neque vero mihi dubium t, quin, interrogati, puniendos esse omnes improbos fateamini: d istum, tali lege in plebis perniciem inculcata, gravissimum supicium mereri, ego docere conabor. Furum enim et grassatorum 485
. aliorum facinorosorum primum ei nimirum duntaxat quisque no:t, in quem forte inciderit, neque illorum quisquam omnes vel irto, vel rapina spoliare possit, deinde suam duntaxat existimaonem et vitam dedecore commaculat: si quis vero legem rogat, a perlata quibusvis laedendi vos omnis licentia et impunitas proınitur, is universae reipublicae vim et iniuriam facit. Flagitiosa im lex urbis eius, in quam recipitur, est publica ignominia et decus, nocetque omnibus his, qui ea utuntur. Eum igitur, qui nocere vestris commodis et vos infamia complere conatur, eum, quam, vos nacti non punietis? Quid vero dicetis? Intelligetur tem rectissime, quantas res ista lege scribenda quibus insidiis complexus, easque recepto statui civitatis quam contrarias, si c consideretur, omnes, qui libertatem populi sunt oppressuri, m novas res moliuntur, hoc facere primum omnium: veteres les aliqua lege destruunt, ut ne legibus poenas dare suorum sceum sit necesse. Nonne igitur triplici, non una morte, si fieri sset, mulctandus esset, qui, cum sit unus et vos utique non sit pressurus, sed contra ipse potius apud vos (modo, ut aequum , officium facere velitis) periturus, tamen id facinus imitatus est, lege sua eos solvere voluit, quos iudicia vinxerunt? cum impunter scripserit, si quis vinculis sit damnatus aut in posterum mnandus, ut is dimittatur. Atqui si clamorem subito circa praerium sublatum audiretis, atque aliquis diceret, reclusum esse carrem vinctosque aufugere, nemo ita neque iuvenis, neque senex, que socors est, qui non pro viribus opitularetur: sin quis proessus diceret, istum esse, qui eos dimisisset, statim abreptus inta causa haud dubie occideretur. Nunc, Athenienses, habetis um, qui hoc non clanculum fecit: sed per fucum vobis et impoıram legem aperte obtrusit, quae non modo aperit, sed etiam ertit carcerem, et iudicia etiam est complexa. Quis enim vel hom, vel ullius erit usus, si damnati vinculis solventur, et si quem inceps damnaveritis, nihil ea re proficietis? Illud igitur vobis iam est considerandum, multos Graecorum saepe decrevisse, ve-

stris utendum esse legibus: id quod vobis laudi haud iniuria ducitis. Nam verum illud mihi videtur, quod quendam apud vos dixisse ferunt, omnes cordatos in ea esse sententia, ut leges nihil aliud
486 esse putent, quam mores civitatis. Danda igitur est opera, ut eae quam optimae esse videantur, et poenas dent, quicunque illas labefactant et pervertunt. Quod si negligetis: tum laus haec vestra minuetur, tum urbi existimatio non bona conciliabitur. Cum vero Solonem et Draconem iure laudetis, quamquam neutrius publicum aliquod beneficium aliud exstet, nisi quòd conducibiles et praeclaras leges tulerunt: aequum profecto est, vos iis, qui leges ferunt illorum legibus contrarias, irasci et poenas irrogare. Scio autem Timocratem legem istam tulisse non minimam partem suapte causa: multa enim in gerenda republica se carcere digna admittere, ipse censuit. Illud etiam vobis recitabo, quod Solonem aliquando dixisse ferunt apud iudices in eo accusando, qui legem perniciosam rogarat, in hanc sententiam. Receptum esse in universum apud civitates, ut, qui monetam adulterarit, is morte mulctetur: deinde interrogasse iudices, num eis ea lex iusta et laudabilis videretur: qui cum videri sibi respondissent, subiecisse, putare sese, argenti monetam privatorum contractuum causa repertam inter cives, leges autem monetam esse reipublicae: iudices igitur oportere multo magis, si quis eam, quae civitatis moneta sit, corrumpat, odisse et punire, quam si quis eam, quae sit hominum privatorum: atque ut intelligerent, haud dubie maius esse delictum corrumpere leges, quam adulterare monetam, addidisse: multas civitates, quae haud dissimulanter argento, quod sit aere et plumbo contemperatum, utantur, tamen esse incolumes, nec ullum ex ea re capere detrimentum: at si qui, perinde legibus adulterinis usi, receptas corrumpi siverint, eorum nullos unquam non internecione periisse. Huic igitur crimini etiam Timocrates nunc est obnoxius: et eam iure a vobis aestimationem nunc auferet, quam commeruit. Ac vero irascendum est omnibus, qui leges turpes et improbas ferunt: tum vero his inprimis, qui eas leges corrumpunt, a quibus vel magnitudo urbis, vel humilitas pendet. Hae vero quae sunt? Tum quae iniurios puniunt, tum quae bonis et iustis honorem habent. Nam si omnes de republica bene mereri studeant, honoribus et praemiis, quae propterea dantur, incitati, et omnes maleficiis ac iniuriis abstineant, detrimenta et supplicia sceleribus constituta metuentes: quid prohibebit, rempublicam nostram esse amplissimam
487 et florentissimam? Nonne tot triremes, quot nulla alia Graeca civitas, possidet? non legiones? non equites? non reditus? non loca? non portus? Haec vero omnia quae res tuetur et continet? Leges. Nam cum civitas legum praesidiis administratur, haec utilia sunt reipublicae: sin contrafiat, in republica si bonis viris nulla virtutis praemia sperare liceat, si facinorosorum tanta sit impunitas, quantam eis lege sua Timocrates proposuit, quanta, quaeso vos, perturbatio secutura est! Satis enim scitis, harum, quas modo recensui copiarum, ne si duplicentur quidem, ullam fore utilitatem. Cum

autem iste lege sua vobis nocere conetur, qua fit, ut hi, quibus in animo est malefacere, impuniti maneant: propter haec omnia, quae diximus, irascendum ei est et supplicium infligendum, ut eius exemplo alii sint ad iniuriam tardiores. Nam talibus leni animo parcere, aut, etsi damnetis, exiguam tamen eis mulctam irrogare, non aliud est, quam consuefacere atque instituere quam plurimos, ne vos iniuriis afficere vereantur.

ORATIO ADVERSUS ARISTOGITONEM.

LIBANII ARGUMENTUM.

Pythangelus et Scaphon, conspicati Hieroclem ferentem sacras vestes, quibus etiam aurea scriptura inerat, eorum, qui dedicarant, nomina significans, ad senatum adducunt ut sacrilegum. Qui cum eum postridie in concionem duxissent: ille se, a sacrificula missum, eas accepisse dicit vestes, ut ferret ad sacram venationem. Tum Aristogiton decretum facit, primum sine senatus auctoritate, deinde atrocissimum, quo iubet, si fateatur, se vestes extulisse, eum interfici statim: sin neget, iudicium de eo fieri. Eius decreti ea vis erat, si fateretur verum, ut mox occideretur: sin iret infitias, ut paulo post idem pateretur. Id decretum ut contra leges factum cum accusasset Phanostratus, Hieroclis rei pater, socio Demosthene, condemnat ut contra leges factum: iudices litem aestimant Aristogitoni quinque talentis. Hoc primum aes alienum contrahit Aristogiton. Deinde cum Hegemonem accusasset et causam in iudicium 488
deduxisset: quinta suffragiorum parte non accepta, mille drachmis est mulctatus. Cum autem mulctam intra praefinitum tempus non solvisset: ex lege duplicatae sunt mulctae, et decem talenta facta et bis mille drachmae. Pro hac pecunia suum quoddam praedium reipublicae transscribit, idque praedium Eunomus emit, frater eius, spatio reddendi aeris alieni postulato, ut decem annis universum dissolveret, quotannis convenienti parte numerata. Ac duas quidem pensiones praestitit, talenta duo et drachmas quadringentas: reliqua debentur, talenta octo, mille drachmae et sexcentae. Cum igitur Aristogiton dicendi habere sibi potestatem videretur et non iam aerarius esse, debitore pro se constituto reipublicae: et accusabat multos et concionabatur, legibus eum, qui aerario deberet, antequam solvisset, ignominia notantibus. Quapropter eum Lycurgus reum fecit, ut qui conciones haberet, cum id ei facere non liceret. Quia vero nondum ex arce deletus erat Aristogiton, sed mulcta etiamnum inscripta, et tamen emtor praedii debitor constitutus fuerat: oritur quaestio, utrum emtor praedii duntaxat debeat, an vero is etiam, qui primus aes alienum conflarit, eo usque, dum solutum id fuerit. Atque haec de duplici debito controversia est.

Aiunt autem accusatores, eum et tertiam debere mulctam
id quod Aristogiton non concedit, seque per iniuriam ins
esse asserit, propterea que diem Aristoni dixisse inscriptori.
sthenes autem et Lycurgus, iustane an iniusta fuerit inscript
medio relinquunt: sed aiunt, si Aristogiton Aristonem vicerit,
Aristogitone expuncto, illum ex lege inscriptum iri: priusquam
tem de re iudicium fiat, non decere, eum in publico verba fa
qui iure fortasse sit inscriptus et falso accuset Aristonem. Et
sunt huius causae quaestiones, de quibus conflixit Lycurgus, c
priores in dicendo partes obtineret. Demosthenes autem brevi
eas omnino attigit, ut ante occupatas, totaque eius oratio vitae Ar
stogitonis accusationem continet. Dionysius Halicarnasseus no
recipit has orationes pro Demosthenicis, coniectura ex genere di
cendi capta. Alii dicunt, de industria oratorem tali forma esse usum,
aemulatione Lycurgi, gloria florentis apud Athenienses: alii, cum
ratione aetatis primas in dicendo partes obtinuisset Lycurgus et
489 omnibus ipse argumentis fuisset abusus, Demosthenem deinde ne
cesse habuisse, causam agere artificiosius et periodis includere: alii
priorem ut Demosthenicam admittunt, posteriorem nequaquam, quod
nihil habeat hoc oratore dignum.

Iamdudum, Athenienses, dum sederem et accusantem audirem, ut
vos, Lycurgum, caetera praeclare eum dicere putavi: unum sum
miratus, cum vehementer contendentem viderem, an illud ignora
ret, causae huius aequitatem neque propter se habitam, neque pro
pter a me habendam orationem fore firmam, sed eius pendere vi
res ex cuiusque vestrum vel odio, vel approbatione improbitatis.
Ac ego sane existimo, accusationem verborumque copiam propter
consuetudinem et vestram auscultationem esse adhibendam, sed hu
ius negotii iudicium, pro suo quemque ingenio, domo pridem se
cum attulisse: et nunc, si plures sitis, qui ametis improbos et tue
amini, periisse nobis omnia verba, quae fecimus: sin oderitis, poe
nas istum, si deus voluerit, daturum esse. Cum autem multa verba
facta sint, eaque recte omnia: non tamen dicere dubitabo, quid mihi
videatur. Ego causam hanc nulla re prorsus convenire puto cum
caeteris: quod ita esse, sic intelligetis. Ad omnia iudicia veniunt
iudices rem, de qua erit pronuntiandum, ex accusatore et reo co
gnituri: et adversarii, ostensurus uterque, se praesidia legum ha
bere firma. Causae autem huius quae ratio est? Vos controversiae
disceptatores adestis, cum magis, quam nos accusatores, sciatis, et
aerarium esse istum, et scriptum in arce, nec ei licere in publico
dicere. Itaque vestrum quisque accusatoris vicem obtinet, et cau
sam tenet, neque necesse habet eam cognoscere. Reus autem prae
490 sidii prorsus nihil habet ad incolumitatem, non iustam causae de
fensionem, non vitam humaniter actam, non aliud boni quicquam:
sed, quae etiam insonti terrorem incuterent, per ea se fore inco
lumem arbitratur. Spem enim salutis suae in insigni improbitate

collocat. Quae cum ita sint: recte dici queat, opinor, reum esse nunc Aristogitonem, iudicium autem fieri de vobis, et existimationem agi vestram. Nam si iracundiam in adeo magnis et manifestis sceleribus declarabitis et severitatem vestram: ut iudices vos et legum custodes, ut estis, ingressos esse putabunt. Quodsi quid aliud his plus valuerit (quod etsi nemo se fecisse fatebitur, in suffragiis tamen apparebit) vereor, ne quovis eos tempore, qui studeant esse improbi in republica, tanquam lanistae quibusdam exercere velle videamini. Omnes enim improbi per se infirmi sunt: quem vero vos fovetis, fit potens. Quod ut ei, cui haec licentia contigit, quaestum et potentiam auget: ita vobis est, eius licentiae auctoribus, opprobrio. Priusquam autem, Athenienses, de privatis istius factis dicam, vos diligenter expendere velim et paucis, in quantum dedecus et ignominiam civitatem publice coniecerint omnes istiusmodi beluae, quarum medius et postremus et primus iste est. Qui quae alia designent, praetereo: sed in conciones ascendunt, in quibus vos sententiae dictionem, non improbitatis ostentationem oratoribus proponitis, audacia, vociferatione, falsis criminationibus, calumnia, impudentia, omnibus denique eius generis rebus instructi, quae deliberantibus omnibus sunt inimicissimae atque etiam omnium turpissimae, ut arbitror. His probris omnem publicam honestatem superant, leges, praesides, promulgationem, disciplinam. Quae si vos approbatis, si vestro consilio fiunt, pergere non prohiberi debent: sin ea corrigenda vel nunc esse ducitis, et quae iam dicta sunt, multo ante et longo iam tempore turpiter ab istis et male divexata, restituenda in integrum, omnia huius generis ingenia hodie sunt negligenda, et vere pronuntiandum est, et aequitatis amica, legum sanctio, maximi facienda, quae omnes ut urbes et regiones tuetur, et inexorabilis ac veneranda Iustitia, quam is, qui sacrosancta initia nobis monstravit, Orpheus, solio Iovis assidentem omnia facta hominum ait intueri. Eam unusquisque in se defigere putet oculos, itaque pronuntiet, ut caveat et provideat, ne eam pudefaciat, a qua 491
cognomen habetis singuli, qui sorte iudices quoque tempore delecti estis ad omnium in republica degentium honestatem et ius et utilitatem tuendam, et hodierno die tanquam depositum, iureiurando adstricti, accepistis a legibus, republica et patria. Quodni ita eritis animati, sed pro solita facilitate ingressi sedebitis: vereor, ne res in diversum vertat, et nos, dum Aristogitonem accusamus, vos accusare videamur. Quo enim evidentius ostensam a nobis istius improbitatem vos minus curaveritis, eo maius dedecus suscipietis. Atque haec hactenus. Omnino autem, Athenienses, familiariter agam vobiscum et vera dicam. Ego in concionibus cum viderem, constitui me a vobis et deligi ad istius accusationem: aegre tuli, ab eaque, ita me dii deaeque omnes ament, abhorrui. Neque enim ignorabam, eum, qui tale munus apud vos obiisset, non sine malo abiturum: quodsi tantum non esset, ut statim sentiretur, at, si saepe fecisset nec desisteret, celeriter iri cognitum. Necesse tamen esse duxi, vestris parere voluntatibus. Ac delationis quidem causas et iura legum

ipsum, id quod fecit, Lycurgum evicturum putabam, eumque testes improbitatis istius citare videbam. Quae autem et cogitare eos, qui super republica et legibus deliberant, conveniat, et circumspicere deceat: ea dicere instituí, ad eaque explicanda nunc aggrediar. Per deos autem oro vos, date, Athenienses, et concedite mihi, ita ut natura mea fert, utque proposui, de his rebus disserendi facultatem: etenim haud aliter possim. Universa vita mortalium, Athenienses, sive magnam urbem incolant, sive parvam, natura et legibus regitur. Ac natura quidem confusa et inaequalis est, et a peculiari cuiusque pendet ingenio: leges autem communes et ordinatae sunt et eaedem universis. Quodsi prava natura fuerit, saepe mala consilia molitur: quare tales facile in delicta ruere liquet: leges autem aequa, honesta, utilia spectant, et ad illa referuntur. Quae inventa si fuerint: commune iam inde mandatum omnibus proponitur, par et aequabile. Atque ea lex est, cui parere omnes debent cum propter multa, tum hac de causa maxime, quod omnis lex inventum est et donum deorum immortalium, decretum homi-
493 num sapientum, regula delictorum, quae de industria et fortuito committuntur, civitatis commune pactum: cui vivere convenienter omnes, qui sunt in urbe, debent. Aristogitonem autem nunc omni iure accusationis esse convictum, neque ullam ei restare probabilem excusationem, facile ostendi potest. Cum enim res duae sint, Athenienses, propter quas omnes feruntur leges, tum, ut ne quisquam iniusti aliquid agat, tum, ut iis, qui ius violarunt, punitis, alii meliores reddantur: utroque nomine supplicium de isto sumendum esse apparebit. Nam et propter leges violatas ab initio mulctatus est, et, quia mulctam inflictam negligit, eo nunc apud vos poenae de eo expetuntur: itaque nulla causa reliqua est, propter quam absolvi ab ullo possit. Neque enim illud negari potest, hoc hominum genus esse reipublicae perniciosum. Nam ut taceam, omnes intercidere mulctas reipublicae, si cavillationes istius approbabitis: ut omittam, si qui forte aerarii dimittendi sint, humanissimos et optimos et minime ob atrocia delicta mulctatos esse dimittendos, non hominem improbissimum et flagitiis coopertum et iustissime mulctatum et ob gravissima scelera (quid enim fieri possit calumnia et violatione legum, propter quarum utramque iste mulctatus est, atrocius?): ut non dicam, tametsi aliis omnibus condonetis, vim tamen facienti non dandam esse veniam (ea enim contumelia est): ut, quae sunt eius generis alia, omnia praeteream: illud tamen, omnem etiam reipublicae et legum ornatum conturbari et everti, quantum in isto est, id ego me vobis evidenter ostensurum arbitror. Dicam autem neque novum, neque admirabile, neque peculiare quicquam: sed ea, quae nostis omnes aeque mecum. Si quis enim vestrum indagare velit, quae causa sit quidve efficiat, ut senatus conveniat, ut populus in concionem adscendat, ut iudicia frequententur, ut veteres magistratus novis cedant, ut omnia, per quae urbs regitur et conservatur, fiant: leges in causa esse, et, quae legibus praestatur, obedientiam inveniet. Quae si abrogentur, et, po-

sita cuique libidine vivendi, licentia detur: non respublica duntaxat intereat, sed nihil etiam inter nostram et belluarum vitam intersit. Quid enim istum ipsum facturum putatis abrogatis legibus, qui vigentibus illis est talis? Cum autem in confesso sit, leges proxime et secundum deos conservatrices esse reipublicae: decet omnes vos, perinde ac si ad collectam complendam sederetis, obtemperantem 493
illis, ut qui salutis stipem ferat integram patriae, honorare et laudare, contumacem punire. Collecta enim civilis et communis ea sunt omnia, quae ex constitutione legum quisque facimus: quam qui negligit, Athenienses, multa praeclara, splendida, magnifica vobis eripit, et, quantum in se est, pessumdat. Quorum unum atque alterum, quae notissima vobis sunt, exempli gratia proferam: Quod senatus Quingentorum, propter infirmos istos cancellos, secreto deliberandi potestatem habet et vulgi interventu non perturbatur: quod senatus Areopagiticus, cum in porticu regia sedenti funiculus obtenditur, tranquillo otio et solitudine fruitur, et omnes e medio excedunt: quod magistratus omnes, quos ii gerunt e vobis, quibus illi sortito obtigerunt, simulac minister eos egredi foras iusserit, legum sunt compotes, per quas intromissi fuerant, et non importunissimi per vim se ingerunt: alia sexcenta. Omnia denique praeclara et augusta, per quae urbs et ornatur et conservatur, legibus accepta sunt referenda: modestia erga parentes, erga natu maiores adolescentiae verecundia, ordo, disciplina legum adiumento flagitia superant, impudentiam, audaciam, contemtum. Nam temeraria res est improbitas et audax et violenta: contra, bonitas tranquilla et timida et tarda et damni patiens. Leges igitur tuendae sunt, et a vobis, qui quoque tempore iudicia exercetis, confirmandae. Harum enim praesidio boni sunt improbis superiores. Sin minus: dissipata, aperta, confusa sunt omnia: in perditissimorum et improbissimorum civium potestate est respublica. Agite vero, deum immortalem, si omnes, qui in urbe degunt, Aristogitonis sumant audaciam atque impudentiam, et ita, ut iste, secum cogitent, licere et dicere et facere aliquamdiu, quicquid libeat, in populari imperio, atque ii, qui sic animum induxerint, existimationem suam negligant, et nemo in ullo facinore deprehensos statim occidat: si igitur ita quisque cogitet, et sorte non delectus cum delecto, et non designatus cum designato, eadem esse dignitate et potestate studeat: si denique non senex, non iuvenis officio fungatur, sed, omni ordine repudiato e vita, quisque libidinem pro lege, pro magistratu, pro summa rerum omnium habeat: ita si faciamus, numquid urbs incoli porro poterit? numquid ulla porro futura est legum auctoritas? Quantum autem violentiae et insolentiae et iniquitatis et conviciorum quotidie 494
fore putatis loco eius, quae nunc est, tranquillitatis et disciplinae? et quorsum dicere attinet, legibus et observantia legum ornari omnia, cum vos ipsi, modo omnibus Atheniensibus sortientibus, et, quod satis scio, cupientibus omnibus huius indicii ordinem adipisci, soli nobis ius dicatis? Cur? Quia sors vobis obtigit: quia sortito selecti estis: quia leges ita iubent. Qui igitur ipsi ex legibus estis

in hunc ordinem adsciti, nacti eum, qui contra leges vi dicere aut agere aliquid instituit, dimittetis? neque vestrum quisquam iram et indignationem suam declarabit contra nefarii et impudentis hominis violentam legum abrogationem? Tune, impurissime omnium mortalium, qui usquam sunt, cum effrenati tui oris audacia non cancellis, non foribus, quae clam aperiri fortasse queant, sed tot et tantis mulctis iisque in fano Minervae assignatis, coërceatur, ultra haec penetras vi, et in ea te ingeris, a quibus te leges arcent, exclusus omnibus civitatis institutis, cognitione trium iudiciorum, accusatione Sexvirorum, accusatione exactorum, actione iniustae inscriptionis, quam ipse persequeris, et tantum non ferrea catena ligatus per haec omnia penetras, haec convellis, et confingendis causis et falsis criminibus componendis te rempublicam eversurum putas? Atqui magnum et perspicuum vobis dicam exemplum, cur ad ista nullo modo sit connivendum. Si quis subito huc irrumpens dicat, e natu minimis, aut ditissimis, aut muneribus perfunctis, aut tali aliqua parte segregata oratores esse eligendos, eum dubio procul interfecturi sitis, ut rempublicam evertentem: idque iure faceretis. At quidvis horum levius est, quam si quis earum, ex quibus iste est, partium dicat, vi se ingerentibus dicendi faciendam esse potestatem, aut e carcere elapsis, aut iis, quorum patres occidit populus, aut qui, sortiti magistratum, improbati sunt, aut qui reipublicae debent, in universum ignominiosis, iis, qui improbissimi et sunt et habentur. Haec enim in isto reperiuntur omnia, et iis insunt, qui eius referunt ingenium. Nam ego quidem, Athenienses, existimo, eum ob haec etiam, quae nunc facit, iure occisum iri: multo autem magis, aut nihilo certe minus ob ea, quae se facturum esse ostendit, si licentiam a vobis acceperit et occasionem, quod dii prohibeant. Atque adeo mirandum fuerit, quemquam ignorare vestrum, istum ad nullum honestum, aut utile, aut republica dignum adhiberi posse munus: dii enim omnes, et Iupiter Opt. Max. pro-
495 hibeant, ne respublica ea virorum laboret inopia, ut ab Aristogitone honesti aliquid sit administrandum: quibus autem in rebus aliquis belluae istius usus esse possit, eae ne usu veniant, est exoptandum. Quae si forte eveniant, maior est reipublicae felicitas, eos, qui scelus aliquod cogitant, facinorum carere ministro, quam istum absolutum paratum invenire. Quod enim facinus tam atrox, tam perniciosum est, Athenienses, quod fugiat homo conscleratus et patrio in populum odio refertus? Quis alius rempublicam (quod absit) expeditius evertat, si consequatur auctoritatem et potentiam? Nonne videtis, eius ingenium et actiones non ratione, non ulla verecundia, sed una desperatione gubernari? imo, omnes eius actiones non esse aliud, quam desperationem? quae cum ei maximo ipsi malo sit, in quo est, tum acerba et gravis est omnibus et reipublicae intolerabilis. Omnis enim homo profligatus et semetipsum proiicit et, quae consilio retineri potest, incolumitatem: sed admirabiliter et praeter rationem, si forte evaserit, conservatur. Quis igitur homo cordatus semetipsum aut commoda reipublicae isti commise-

rit? Quis non, quantum possit, ea praeditum fugiat et tollat e me-
dio, ne quando invitus in eum incidat? De salute reipublicae de-
liberantibus, Athenienses, non quaerendus is est, cuius desperatio-
nis socii sint ipsi: sed is potius, cuius mentem et ingenii bonita-
tem et magnam providentiam imitentur. Nam haec ad felicitatem
perducunt mortales omnes: illa eo, quo istum abire decet. Idque
aestimate non e meis verbis, sed in omnes hominum mores intuen-
tes. Omnibus urbibus arae sunt et fana deorum omnium, atque in-
ter eos etiam providae Minervae, ut magnae et praestantis deae, et
iuxta Apollinem Delphicum pulcherrima et maxima aedes, statim
ubi templum ingressus fueris, qui, cum et deus et vates sit, utraque
ratione novit, quid maxime expediat: non Desperationis et Impu-
dentiae. Quin et Iustitiae, et Aequitatis, et Verecundiae mortalibus
omnibus arae sunt, aliae pulcherrimae et sanctissimae in animo cu-
iusque et ingenio, aliae, eaeque communes, omnibus ad cultum
propositae: sed non Impudentiae, aut Calumniae, non Periurii, non
Animi ingrati, quae omnia isti insunt. Etsi autem scio, istum re-
ctam et veram defensionis viam declinaturum et extrinsecus undi-
que circuiturum conviciantem, et calumniantem, et pollicitantem se
accusaturum, in ius adducturum, traditurum magistratui, et eius
generis alia: tamen, si vos prudenter audietis, ea omnia nihil illi
profutura sunt. Quid enim istorum non saepe in omnibus, quale
esset, deprehensum est? Ac praeteribo caetera. Tu, Aristogiton, 496
me septies maiestatis egisti reum, mercenarius eorum, qui tum Phi-
lippi negotium agebant, orator: me et rationes referentem bis ac-
cusasti. Ac ego quidem, qui homo sum, Adrastiam adoro, et habeo
diis immortalibus et universis vobis magnam gratiam, Athenienses,
qui me conservastis: tu autem nihil unquam dixisti veri, sed men-
dacii semper es convictus. Quodsi hi, sopita legum auctoritate, ho-
die te absolverint: nunc me reum perages? quo crimine? Sic enim
considerate. Biennium iam iste vi concionatur, quod ei facere non
licet: sed concionatur tamen. Deinde interea miserum Phocidem,
et fabrum illum aerarium Piraeensem, et coriarium, et si quos alios
apud vos accusavit, peccare in rempublicam vidit: me autem non
vidit, oratorem, in quem hostili fuit odio, nec Lycurgum, nec alios,
de quibus plurima statim dicet. Atqui propter utrumque dignus
est exitio: tum quod, ostendere cum posset, factam esse vobis ali-
quam per nos iniuriam, omissis nobis, homines rerum imperitos
invasit: tum, si nihil potest, quod haec ad eludendos et decipien-
dos vos comminiscetur. Quodsi forte quis homo est in urbe tali
ingenio, qui omni modo requirat eum, qui accuset et calumnietur
alios, quo iure quaque iniuria nihil pensi habens: neminem minus
utilem isto inveniet. Cur? Quia accusatorem aliorum et omnium
exagitatorem ipsum omni crimine vacare oportet, ne propter eius
improbitatem illi elabantur: nemo autem huius urbis incola nec
pluribus, nec maioribus, quam iste, peccatis est refertus. Quid
igitur iste est? Canis, me dius fidius, ut quidam aiunt, populi.
Cuiusmodi? Qui eos, quos ut lupos insimulat, non mordeat: quas

vero se tueri profitetur oves, ipse devoret. Quem enim iste oratorum tanta clade affecit, quanta homines plebeios, quos passim exagitat? Quem, posteaquam nunc ab integro concionatur, oratorem accusavit? Neminem: sed homines plebeios multos, in quos decretum cum scriberet, condemnatus est. Atqui dicunt, canes, qui de ovibus gustent, esse iugulandos. Itaque primo quoque tempore e medio tollendus est. Nulla enim eius, Athenienses, iis in rebus, quas iactat, est utilitas: sed iste rem perspexit nefariam et impudentem. Nam cum in concionibus convicia dicat et petulanter omnes lacessat: quibus in rebus ea ratione vos universos deceperit, earum rerum, cum descendit, singulatim ab unoquoque vestrum
497 poenas sumit calumniando, postulando, nummos exigendo, non, ita me dii ament, ab oratoribus (hi enim cum eo conflictari possunt), sed a plebeiis et rerum imperitis: id quod, icti qui sunt, noverunt. At, hercule, haec ita esse fatebimini: sed cum utile sit, publicum esse accusatorem, neglectis his omnibus conservandum esse dicetis. Sed quae re ipsa estis experti, Athenienses, ea nunquam ex verbis aestimate. Iste in publicum non prodiit quinquennio, quo concionibus ei fuit interdictum. Quis igitur eum illo tempore desideravit? Quam reipublicae partem neglectam vidit propter eius absentiam? Quid vero, ex quo nunc concionatur, factum est melius? Mihi quidem contra videtur, quo tempore non prodiit, refocillatam e malis esse rempublicam, quae omnibus iste inferebat: ex quo rursus concionatur, obsideri, orationes seditiosas et turbulentas in omnibus concionibus semper habente isto. Nunc audaciorem ingrediar orationem et cum iis agam, qui eum propter ista diligunt. Qui quales putandi sint, ipsi considerate: ego vero non dicam aliud, nisi, eos non sapere, qui se cum eo coniungant. Ac vestrum, qui in hoc consessu nunc adestis, Iudices, talem arbitror esse neminem: etenim et iustum est, Athenienses, et honestum et utile, me sic et loqui et sentire de vobis. E reliquis autem civibus, ut maledictum ad quam paucissimos pertineat, discipulum, aut, si vultis, doctorem eius, Philocratem Eleusinium illum, solum talem esse statuo: non quin plures sint (utinam enim Aristogitone delectaretur), sed quia in eo, quod ut vobis contumeliosum dicere vereor, neque alios a me cives accusari publice decet: deinde idem efficiet etiam in unum directa oratio. Ac quali eum esse praeditum ingenio necesse sit, qui Aristogitone gaudeat, subtilius inquirere omittam, ne multis uti maledictis mihi sit necesse. Illud autem dico. Si improbus est Aristogiton sine controversia et acerbus et calumniator et talis, qualem se esse pollicetur: largior, concedo tibi, Philocrates, talis cum sis, tui similem ut defendas (nam si reliqui cives omnes et ita sunt affecti, ut oportet, et leges observant: nihil istud reipublicae incommodaturum arbitror): sin caupo est improbitatis et mango sordidissimus et propola, et ea, quae unquam egit, tantum non statera et ponderibus adhibitis vendidit: quid istum, o inepte, acuis? Neque enim, mehercule, coquo ullus
498 usus est cultri hebetis: neque ei, qui per se vult negotia facessi et

mala dari omnibus, calumniator venditurus omnia quicquam prodest. Talem autem esse istum, scienti tibi dicam. Meministi, ut Hegemonem laesae maiestatis reum fecerit? ut ab accusando Demade accepta pecunia destiterit? ut Agathonem olearium missum fecerit? Cum enim dudum clamitaret et vociferaretur, proh divûm atque hominum fidem, et pro concione coelum terrae misceret, quaestiones habendas clamitaret: accepta quacunque mercede, quamquam praesens, cum is absolveretur, obmutuit. In accusando Democle, perduellionis reo, accusationem quo reiecit? Alia infinita sunt, quorum mihi meminisse omnium laboriosum est: te autem etiam exempla illarum actionum habere scio, qui illi propter praedae societatem subservias. Quis igitur est, qui talem tuetur? Bonus an malus? Malus. Quamobrem? Nam et sui similium est proditor et bonorum hostis natura et genere: nisi quis calumniatoris et hominis improbi semen et radicem, ut agricola, relinquenda esse censet reipublicae. Quod non est honestum, Athenienses, atque, ita me dii ament, nefas etiam esse existimo. Neque enim maiores vobis has curias aedificasse puto, ut istud hominum genus in eis tanquam vivi radices propagaretis: sed contra, ut coërceretis et puniretis, neque quisquam aemularetur aut appeteret improbitatem. Omnino autem id est improbitatis ingenium, ut sine magnis reprimi difficultatibus haud possit. Cum enim Aristogiton in manifestis iniuriis accusetur et non olim perierit: quid faciendum est aut dicendum? qui eo venit improbitatis, ut, iam accusatus, clamitare, calumniari, minitari non desisteret. Quibus enim vos res maximas credebatis ducibus, quia nummos ei postulanti non dabant, eis nec fimeta committenda esse dictitabat: quibus verbis non illos laedebat, non (licitum enim eis erat, paucis isti nummis datis, ea non audire), sed vestra suffragia contemnebat et suam improbitatem ostentabat. Magistratus porro, qui sorte creantur, lacerabat, poscebat, pecuniam exigebat, quo malorum genere non vexabat? Postremo autem omnes in tumultum et seditionem coniicere studuit falsis literis propositis: denique in omnium perniciem natus est, et talem se esse tota vita declarat. Ita enim rem perpendite. Athenienses omnino vicies mille sunt. Horum unusquisque uno saltem negotio quopiam occupatus in foro obambulat, sive id sane publicum sit, sive privatum. Iste autem nihil quicquam ostendere possit rei moderatae aut honestae, in qua versetur et vitam agat. Non publico aliquo bono animum occupatum habet, non arti, non agriculturae, non ulli quaestui studet, 499
cum nemine ullis humanitatis aut familiaritatis officiis est coniunctus: sed per forum incedit viperae instar aut scorpionis, erecto aculeo, huc atque illuc saltitans, circumspectans, cui calamitatem aut maledictum, aut malum aliquod offerat, quo in timorem coniecto nummos extorqueat: nec ingreditur in ullam publicam tonstrinam aut myropolium aut alias officinas: sed insociabilis, vagabundus, a congressibus abhorrens, non gratia, non amicitia, non ulla praeditus est moderati hominis cogitatione: sed iis comitibus, quos pictores lemuribus adiungunt apud inferos, diris, maledicentia,

invidia, seditione, contentione stipatus incedit. Quem igitur nec infernales deos placatos habiturum verisimile est, sed ad impios relegatum iri propter vitae improbitatem: eum vos delinquentem nacti non modo non punietis, sed maioribus etiam donis ornatum absolvetis tanquam bene meritum? Cui enim vos unquam concessistis, si reipublicae debuit, ut, mulcta non soluta, pari iure viveret cum caeteris? Nemini. Quare nec isti nunc concedite, sed punite, et exemplum in eum edite. Operae pretium autem est, Athenienses, et caetera audire. Nam cum atrocia sint, quae modo Lycurgum referentem audivistis, atque adeo ad eorum atrocitatem nihil adiungi possit: caetera paria illis et ab eodem profecta esse ingenio reperientur. Praeterquam enim quod patrem in carcere desertum Eretria digressus, ut ex Phaedro audivistis, mortuum impius iste et nefarius non sepeliit, neque iis, qui sepelierant, sumtus funeris restituit, sed et diem dixit: praeterquam quod manus a matre non abstinuit, ut modo e testibus audivistis, et sororem suam, non quidem germanam, sed ex illa quocunque modo susceptam (omitto enim hoc), sed sororem tamen, peregre abducendam vendidit, ut asserit eius iudicii crimen, quo eum bonus ille frater eius causa facinoris accusavit, qui nunc ei patrocinabitur: ad haec, quae talia sunt, aliud nefarium, o dii immortales, facinus audietis. Cum enim perfosso carcere esset elapsus: ad mulierem quandam confugit, nomine Zobiam, cum qua nimirum olim consueverat. Ea primis eum diebus, quibus ab Undecimviris quaerebatur et proclamabatur, occultavit: postea, datis octo drachmis in viaticum et tunica et pallio, Megara misit. Eam mulierem tam bene de se meritam, ut prospero fortunae flatu utebatur et dignitatem apud vos obtinebat, aliquid
500 de eo conquerentem, et eius beneficii memoriam refricantem, et gratiam sibi referri postulantem primum alapa data et minis additis ab aedibus ablegavit. Ut autem muliercula non desistebat, sed progressa (ut eius sexus est ingenium) apud familiares de eo querebatur, ipse eam suis manibus prehensam ad forum inquilinorum abduxit: ac, nisi tributum inquilinorum solvisset, vendita esset per eum, cui salutem ipsa contulisset. Haec vere a me dici ut constet, arcesse mihi eum, qui mercedem sepulti patris eius non recepit, et eius litis arbitrum, quam ei propter sororem venundatam intendit iste: profer et accusationem. Sed ante omnia voca Zobiae patronum, quae eum suscepit, et venditores, ad quos eam adduxit. Vos autem modo aegre ferebatis, si eos, qui ei collectam ad salutem conferrent, accusaret. Nefaria, nefaria bellua est, Athenienses, et immanis. Recita testimonia.

TESTIMONIA.

Quod igitur satis magnum in eum, qui tot et tanta scelera perpetravit, supplicium statuetur? Quae digna poena ab eo exigetur? Mors quidem parva mihi videtur. Quodsi unum adhuc ex privatis eius scelerate factis recensuero, caetera omittam. Priusquam e carcere egrederetur, eo coniecto quodam homine Tanagraeo, qui

ad satisdationem tabulas habebat, cum eo congressus et nescio quid colloquens, surripit tabulas. Cum autem homo quereretur et graviter ferens diceret, neminem alium surripuisse: eo dementiae pervenit iste, ut eum verberare aggrederetur. Is vero, ut recens atque integer, superat illum iam rancidum et diu maceratum. Cum autem eo ventum esset, praemordet nasum hominis. Ac tum quidem, ea calamitate pressus, ille ab investigandis et quaerendis tabulis destitit: post inveniunt eas in arcula quadam, cuius iste clavem habebat. Deinde, qui in carcere erant, huiusmodi decretum faciunt: non ignem, non lucernam, non potum, non cibum ullum cum eo esse communicandum nec accipiendum ab eo, ei nec donandum quicquam. Haec ut a me vere dici constet, ipsum mihi hominem voca, cuius nasum nefarius iste praemorsum devoravit.

TESTIMONIUM. 501

Egregiorum scilicet operum vobis orator iste artifex exstitit. Operae pretium vero est, ex tali ore aliquam orationem audire aut consilium. Recita etiam praeclarum illud decretum de eo factum.

DECRETUM.

Et non pudeat, Athenienses, cum homines propter improbitatem et foedissima facinora coniecti in carcerem tanto istum se improbiorem esse duxerint, ut aqua et igni interdixerint, si vos expulsum eum legibus ex republica in vestrum numerum recipietis? Quod eius facinus, quam vitae rationem laudabitis, aut quid potius omnium non aegre feretis? Nonne impius est? Nonne crudelis? Nonne impurus? Nonne calumniator? Et tamen, talis cum sit et talia designet, in omnibus semper concionibus clamitat: Ego solus adhuc vobis bene cupio: omnes isti conspirarunt: proditi estis: sola mea benevolentia est reliqua. Inquiram autem in vehementem istam eius et ingentem benevolentiam, unde ea sit, et unde re vera ortum duxerit: ut, si est talis, ea utamini et freti sitis: sin minus, uti caveatis. Numquid inde, quod patrem eius capitis damnastis et matrem eius convictam desertae clientelae vendidistis, propter haec eum vobis bene velle existimatis? At hoc, ita me Iupiter diique omnes ament, absurdum est. Nam si illis bene cupit et legem naturae tuetur, quae una et hominibus et feris ex aequo est sancita, ut parentes diligant: male vult iis, qui illos peremerunt: apparet igitur eodem esse animo et in leges, et in rempublicam illorum. Sin nullam horum rationem ducit, perquam scire velim, quis eum, quem benevolentiam in parentes abiecisse videret, ea esse praeditum, qua se populum nunc prosequi iactat, crederet? Equidem adduci non possum, et diis invisum, non modo hominibus, eum esse puto, a quo parentes negligantur. At, hercule, quod eius delationes damnastis, quod bis in carcerem coniecistis, et ipsum et fratrem: propterea vobis bene cupit? Sed et hoc absurdum est. An quod magistratum, qui ei sorte obvenerat, abrogastis? An quod violatarum legum condemnastis? An quod quinque talentis mulctastis?

An quod digitis eum monstratis, cum monstrare vultis omnium mor-
502 talium improbissimum? An quod, salvis legibus et republica incolumi, hac ignominia liberari nullo modo potest? Cur tandem vobis iste bene cupit? Quod se impudentem esse fatetur? At impudens ex qua re alia nomen est sortitus, nisi quod, quae neque sunt, neque facta sunt, ea dicere audet propter impudentiam: id quod iste facit. Iam, quae in accusatione mihi praetermittere visus est Lycurgus, ea vobis praestat exponere. Arbitror enim, oportere vos, tanquam si de privato aliquo debito vestro ageretur, sic in istum inquirere et in causae huius aequitatem. Si quis igitur pecuniam debere aliquem criminaretur, is vero negaret, si proferrentur tabulae, secundum quas mutuatus esset, et affixi essent libelli, eum, qui negaret, utique impudentem putaretis: sin haec sublata essent, eum, qui postularet. Sic natura comparatum est. Sunt igitur eorum, quae Aristogiton reipublicae debet, tabulae, leges, quibus inscribuntur omnes, qui debent, libelli, tabella iuxta deam sita. Quodsi haec sublata sunt et expunctum est debitum, nos nugas agimus ac potius mentimur: sin restant et restabunt, donec solverit, et manent, iste nihil veri dicit, sed delinquit et iniurius est, qui iura communia exstinguere conetur. Neque enim id nunc agitur in hoc iudicio et disceptatione, tantumne debeat, quanti mulctatus est: sed an debeat. Alioqui periniqne ageretur cum iis, qui ob solam accusationem sunt inscripti, si ipsi, propterea quod parum atque adeo nihil deliquerunt, aere alieno erunt obstricti: alius, magnis delictis admissis, si unam atque alteram pensionem solverit, pristinam dignitatem recuperabit. Tria sunt autem debita, quae inscripta sunt, et propter quae est accusatus. Ac duo quidem in commentarios relata sunt, unum non est relatum: quod iste falsae inscriptionis Aristonem Alopecensem accusat. Nae, inquit: iniuste enim me inscripsit: poena igitur tibi, ut par, sumenda est. Sed et luenda primum et ea rata habenda necessario, quae perpessus es. Alioqui cuius rei poenam sumes? Si tibi enim agere licet omnia, quae ceteris: quae facta tibi est iniuria? Agite, per deos, illud etiam considerate. Si Aristonem falsae inscriptionis reum peregerit, quid fiet? Expungetur ipse, me dius fidius, et ille eius loco inscribetur: sic enim leges iubent recte. Utrum igitur ab eo die iste erit aerarius, qui expunctus fuerit, ille dignitatem retinebit, qui huius loco inscribetur? Ex istius certe postulatis nunc ista eveniunt. Si enim eo, quod inscriptus est, non debet: ubi expunctus fuerit, debebit profecto. Sed
503 haec non ita sunt, non ita sunt. Verum ubi deletus fuerit, tum non debebit: nunc igitur debet. Quodsi ille fuerit absolutus: a quo recipiet ea respublica, quae nunc iste facit, cum ea facere ei non liceat? Unde, quos iste capitis arcessit, quos in vincula coniicit, passim in iudicio circumiens, illi vitam recipient, hi id consequentur, ne crudeliter tractati sint? Quem enim nec in aequalis iuris et quotidiani societatem leges admittunt, is in mala extrema coniicit alios: quod fit non recte, nec civiliter, neque utiliter. Quae ubi video: miror sursum deorsum verti omnia. Quid enim fore pu-

tatis, si terra sursum, astra deorsum conversa fuerint? Hoc fieri neque potest, neque debet. Tum vero ita fit, cum iis, quibus non licet legibus, vestra voluntate licet, cum improbitati honos habetur, virtus abiicitur, cum ius et utilitas vincitur ab invidia: tunc sursum deorsum versa esse omnia est existimandum. Iam reorum quosdam vidi, qui, cum ipsis rebus vincerentur et se peccasse infitias ire non possent, tamen, quia alii ad vitae moderationem et temperantiam, alii ad res maiorum gestas et obita munera, alii ad eius generis alia confugiebant, per ea flecterent iudices ad misericordiam et humanitatem. Isti autem ad locorum illorum nullum accessum esse video: sed omnia praecipitia, salebrosa, barathra. Quid enim omnino dicet? eorum aliquid, quae pater suus fecit scilicet? Sed vos illum in hoc iudicio capite condemnastis, ut improbum nimirum et dignum, qui occideretur. At, hercule, si, quod ad patrem attinet, in salebris haeret: ad suam vitam confugiet ut temperantem et moderatam. Quam? Eam, quam non vixit? In ea enim, quam vos vidistis omnes, non est talis. At, heus tu, ad obita munera se recipiet. Quando illa aut ubi? Paterna? At nulla sunt. Sua? Delationes, abductiones, accusationes, non munera reperietis. At, hercule, ut haec nulla sint, cognati multi, iique boni viri pro eo deprecabuntur? Sed neque sunt, neque fuerunt unquam. Qui enim ei cognati sint, qui ne ingenuus quidem est? Uno excepto fratre isto, qui ei nunc adest et praeclaram illam litem ei intendit. De quo dicere caetera quorsum attinet? Frater eius est germanus et uterinus et, praeter mala reliqua, etiam gemellus. Is — caetera quidem taceo — sed propter quae vos nefariam Theoridem, Lemniam illam, illam veneficam, tum ipsam tum universum eius genus occidistis, iis venenis et incantamentis ab eius ancilla acceptis, quae tum eam detulit, ex qua fascinator iste liberos suscepit, imposturam et fucum facit et comitiali morbo laborantes se curaturum profitetur, cum ipse omni laboret improbitate. Is igitur pro eo veneficus intercedet, homo pestilens? quem qui viderit, abominetur potius quam alloquatur, qui ipse eum capitis arcessivit, cum talem litem intenderet? Quid igitur restat, Athenienses? Ea nimirum praesidia, quae reis parata sunt a reliquorum nostrum natura, quaeque nemo eorum, qui periclitantur, secum affert, sed unusquisque vestrum domo secum effert, misericordiam, veniam, humanitatem? Sed haec neque ius, neque fas isti nefario impertiri. Cur? Quia quam sibi quemque legem suopte ingenio sanxisse contra alios constat, eandem eum et ab aliis ferre est aequum. Quam igitur legem vobis, aut quam voluntatem habere videtur Aristogiton in omnes? Utrum ut eos florere videat et beate glorioseque vivere? Unde autem victitabit? nam aliorum eum mala nutriunt. Proinde volet iudiciis, certaminibus, atrocibus criminibus omnes conflictari. Hi eius fundi sunt, hi reditus. Quis vero homo perditissimus, Athenienses, ter exsecrabilis, communis hostis, omnium inimicus, cui nec terra fruges ferat, nec defuncto sepulturam praebeat, iure appellabitur? Nonne talis? Equidem opinor. Quam autem veniam, quam misericordiam ii, quos calumniis exa-

504 (margin, beside "tum ipsam tum universum eius genus occidistis, iis venenis et incan-")

gitavit, ab eo impetrarunt? Quos iste omnes capitis damnavit in his
iudiciis, idque priusquam prima suffragia ferrentur? Et in quos fa-
scinator iste adeo crudelis et acerbus fuit, eos vos, Athenienses,
qui tum sortito iudices eratis, ut aequum fuit, conservastis, quod
ab isto calumniis exagitarentur, et absolvistis, et quintam isti suf-
fragiorum partem non dedistis. Istius autem acerbitas et sanguina-
ria mens et crudelitas praesto erat et in acie versabatur: non pue-
rulis, non matribus reorum, quarum pleraeque senes mulieres
erant, adstantes cum videret, iste movebatur. Tibine ignoscendum?
Unde aut a quo? Aut tuorum liberûm misereri decet? Minime vero
gentium. Tu misericordiam, quae erga hos haberi solet, prodidisti,
Aristogiton, imo penitus sustulisti. Ne igitur ad eos, quos tu ipse
ruderibus implevisti et muricibus circumdedisti, portus appellito:
neque enim iustum est. Quodsi maledicta audietis, quae in foro
505 obambulans in vos ingerit: magis etiam eum oderitis, et merito.
Ait enim, multos debere aerario, eosque omnes sui esse similes.
Ego vero multos esse calamitosos homines, etsi duo duntaxat sunt,
fateor. Omnino enim plures sunt quam oportebat: et neminem
alium decebat obaeratum esse. Non tamen, ita me dii bene ament,
eos istius esse similes arbitror: neque multis est opus. Imo con-
trarium omnino est verum, idque ita intelligetis: neque me, Athe-
nienses, ita loqui vobiscum, ut qui debeatis aerario, putabitis: ne-
que enim ita est (absit hoc), neque ego ita esse existimo: sed si forte
quis est alicui vestrum sive amicus, sive familiaris inter illos, quanto
eius nomine istum odio prosequi debeat, vobis ostendam. Primum
eo, quod homines aequos, qui spondent pro aliis, qui humanitatis
officia praestant atque ita privatum aes alienum contrahunt, quique
in rempublicam nihil deliquerunt, sed fortuna parum prospera sunt
usi, in eundem secum ordinem ducit eodemque convicio involvit:
non recte neque convenienter. Neque enim idem est, Aristogiton,
neque multis verbis est opus. Tu, quia tres cives, decreto facto,
indicta causa occidi iussisti, condemnatus es violatarum legum.
Quod crimen cum morte luendum fuisset, lis pecunia tibi est aesti-
mata: alius aliquis, cum pro amico spoponderit, damnum inexspe-
ctatum ferre non potest: non idem est, non. Deinde communem
humanitatem, quam vos natura habetis alii in alios, istum tollere
et perdere, quantum in ipso est, hinc perspicietis. Vos, Athenien-
ses, natura insita, quod dixi, alii in alios humanitate utentes, quem-
admodum cognati in iisdem aedibus habitant, sic in urbe publice
habitatis. Quomodo igitur illi? Ubi pater est, et filii adulti, fortas-
sis et horum liberi, ibi necesse est multas et nulla re similes ex-
sistere voluntates. Neque enim eadem est adolescentiae vel oratio,
vel actio, quae senectutis: sed tamen et adolescentes, quicquid
agunt, si moderati sunt, id ita faciunt, maxime ut prorsus clam ha-
bere studeant, sin minus, prae se ferunt tamen celandi studium:
et natu maiores vicissim, si forte viderint aut sumtum, aut pota-
tionem, aut oblectationes immoderatas, ea ita vident, ut non vidisse
videantur. Ita fit, ut omnia fiant, quae ingenia ferunt, et recte fiant

Ad eundem igitur hunc modum et vos, Athenienses, in urbe habitatis, cognatorum instar atque humaniter: alii sic adspicientes calamitosorum mala, ut, quod proverbio dicitur, videntes non videatis, et audientes non audiatis: alii ita ea agant, quae faciunt, ut eos appareat cavere et verecundari. Hinc communis illa et omnium bono- 506
rum causa reipublicae manet et constat concordia. Haec Aristogiton, adeo praeclare fixa natura et institutis vestris, convellit, eruit, evertit: et quae omnes alii calamitosi absque strepitu faciunt, ea is tantum non nolis suspensis peragit: non senator, non praeco, non praeses, non praesidens tribus eum coërcere potest. Si quis igitur vestrum, eius petulantia offensus, eum talia et talia dicat agere, cum debeat aerario: quid vero, nonne et ille, inquit, aerario debet? et hostem quisque suum nominat. Quare improbitas istius causa est maledictorum, quae propter istum iis fiunt, qui sunt eius dissimiles. Reliquum igitur est, Athenienses, iis, qui isto liberari cupiunt, ut, freti legum exemplo perspicuo et illustri maxime, capitis eum condemnent, aut tanta pecunia mulctent, quantam solvere non poterit: aliter enim quieti per eum esse non poteritis: id certo scitote. Etenim, Athenienses, reliquorum hominum videatis optimos et modestissimos naturae instinctu omni ultro fungi officio: alios his deteriores, non adeo tamen, ut nimium vocentur improbi, metu vestri, turpiumque et verborum et probrorum dolore cavere, ne delinquant: improbissimos autem, et quos deploratos nominent, calamitatibus et suppliciis erudiri dicunt. At Aristogiton mortales omnes usque adeo improbitate superat, ut nec acceptis malis sit factus emendatior, sed in iisdem sceleribus et iniuriis denuo deprehensus. Tanto igitur nunc ei gravius quam olim est irascendum, quod tum decreta duntaxat contraria legibus facienda esse putabat, nunc vero haec facit: criminatur, in concione orationes habet ad populum, calumniatur, ducit in carcerem, maledicit, capitis arcessit, laesae maiestatis reos agit, in homines honoratos invehitur, cum ipse aerario debeat: quo nihil est indignius. Ac admonere quidem istum, insaniae fuerit. Qui enim tumultibus, quibus universus populus sibi molestos monere solet, nunquam cessit, neque commotus est: is unius scilicet hominis oratione movebitur? Insanabile, Athenienses, illius est ingenium. Oportet igitur, ut medici cancrum, aut hulcus erodens, aut aliud prorsus immedicabile malum aut urunt, aut resecant penitus, ita vos omnes hanc belluam exterminare, eiicere e civitate, tollere e medio: nec 507
eo usque exspectare debetis, dum accipiatis malum, quod absit, ut privatim, sic publice perniciosum: sed mature praecavendum est. Sic enim considerate. Neminem fortasse vestrum unquam serpens momordit aut araneus, et absit, ut unquam mordeat: sed tamen eas animantes, ut videritis, statim occidetis. Ad eundem igitur modum, Athenienses, etiam cum calumniatorem et acerbum et natura serpentina praeditum hominem videritis, ne, dum vestrum singulos mordeat, exspectate: sed primus quisque, qui in eum inciderit, ulciscatur. Ac Lycurgus Minervam obtestatus est et matrem deûm,

in quo recte fecit: sed ego maiores vestros et virtutem illorum invoco, quorum memoriam nulla aevilonginquitas obliteravit: nec iniuria. Non enim ita rempublicam gerebant, ut improbissimis et calumniatoribus se adiutores praeberent, neque intra pomoeria urbis mutua se invidia conficiebant: sed ut tum oratores, tum homines plebeios modestos et bonos honorabant, ita improbos et audaces oderant et puniebant: unde omnes veluti pugiles honestorum operum exstiterunt. Unum etiam ubi dixero, desinam. Exibitis statim e curia: spectabit vos corona et hospitum et civium: et cum viritim singulos praetereuntes intuebuntur, ex vultu coniicient, quinam absolverint. Quid igitur dicetis, Athenienses, si legibus neglectis exiveritis? Quo vultu, aut quibus oculis illorum quemque vicissim adspicietis? Quo pacto tabularium ingrediemini, si quid voletis? Neque enim profecto vestrum quisquam ingredietur, quasi leges ratae sint, nisi nunc, confirmata illarum auctoritate, communiter omnes exiveritis. Quo pacto Calendis arcem ingressus quisque precabitur deos, ut et reipublicae et sibi sint propitii, si iste ibi fuerit inscriptus et pater eius egregius, si vos contra iusiurandum et sitam ibi scripturam pronuntiaveritis? Aut quid dicetis, Athenienses? quid dicetis, si quis vos rogitet, cognitis iis, qui absolverunt? Quid respondebitis? Placere istum vobis? Et quis id dicere non verebitur? Quis est, qui istius hereditatem improbitatis cum exsecratione et infamia coniunctae adire velit, ac non potius ipse illum condemnare malit? Exsecramini igitur eos, qui absolverint: et unusquisque eo veluti pignore sanciat, ex illo se numero non futurum. Et quorsum attinet istud facere, cum bene precari liceat et omnibus omnia fausta et felicia optare, et vos ipsi vobis ipsis, et caeteri
508 Athenienses universi vobis: addam, et hospites, et liberi, et uxores. Invasit enim, invasit omnes istius nefaria curiositas: omnes cupiunt istius improbitate liberari et mulctatum eum videre.

ORATIO ADVERSUS ARISTOGITONEM II.

Aristogitonem debere aerario, et capite diminutum, et legibus esse interdictum, ne tales homines quicquam pro concione dicant, evidenter ostensum est, Iudices. Sunt autem a vobis repellendi et coërcendi cum omnes legum violatores, tum vero inprimis ii, qui magistratu funguntur et in republica versantur. Per hos enim et maximas respublica clades accipit, si mali sint: et vicissim iuvatur plurimum, si sint boni viri et legum studiosi. Quodsi rempublicam capessentibus semel permiseritis violare leges et recepta iura despicere: necesse erit, universos, qui in civitate degunt, improbitatis eorum poenas sustinere. Ut enim delictorum, quae in navibus committuntur inter navigandum, si quis nautarum deliquerit, par-

vum est damnum: sin gubernator deceptus fuerit aut aberrarit, communi calamitate vectores omnes involvit: sic et plebeiorum peccata non in populi, sed in ipsorum damnum cedunt, sed magistratuum et rempublicam gubernantium peccata ad vos universos pertinent. Quapropter et Solon plebeiis tarda, magistratibus et populi gubernatoribus velocia supplicia constituit, quod existimabat, de illis quovis tempore sumi posse poenas, hos moram ultionis non admittere: oppressa enim libertate qui poenas repetat, fore neminem. Atque haec instituta nemo ita est vel impudens, vel ve- 509
stri contemtor, qui refellere audeat, praeter Aristogitonem et eius audaciam et improbitatem. Omnes enim magistratus et claros in republica viros inveniemus, si quid semel a vobis pronuntiatum in eos fuerit, ratum habuisse. Nam et si quibus abrogatur magistratus, ii statim deponunt munus et coronas amittunt: et si qui e Sexviris in Areopagum non admittuntur, omissa violentia aequis animis vestra in cognitione acquiescunt: et haec merito faciunt. Quemadmodum enim, cum in magistratu sunt, a plebeiis obedientiam sibi deberi censent: eodem modo et ipsi, deposito magistratu, legibus, reipublicae moderatricibus, iure obsequuntur. Praeterea, qui rempublicam administrarunt, omnes, si, e memoria vetustatis facto initio, repetere volueritis: uno modo omnes cessisse vestris institutis apparebit. Nam et Aristidem aiunt, a maioribus relegatum, eo usque in Aegina esse versatum, donec eum populus revocasset: et Miltiadem atque Periclem condemnatos, hunc triginta, illum quinquaginta talentis solutis, ita demum conciones habuisse. Quid igitur fieri posset iniquius, quam si is, qui, ut boni fecit nihil, ita innumera scelera designavit, tam expedite, praeter et utilitatem et iustitiam, licentiam a vobis violandarum legum esset consecutus: cum iis, qui multa et magna in vos beneficia contulerunt, ea potestas data non fuerit, ut eis aliquid contra leges apud vos receptas agere concederetur? Et quid de antiquis dicere attinet? Nostrae aetatis homines considerate, an aliquis unquam ita exstiterit impudens? Neminem reperietis, si accurate quaesiveritis. Huc illud accedit, si quis decretum aut legem apud Sexviros accusat, cum lex aut decretum irritum est, tum legislator decretive auctor nihil impudenter agere conatur, nihil violenter: sed, quicquid decreveritis, ratum habet, etsi vel eloquentiae facultate, vel rerum gerendarum dexteritate inter vos excellat. An vero absurdum non est, cum ea, quae vos omnes in conventu publico ex legibus decrevistis, sint irrita: Aristogitonis voluntati in violando iure plus quam ipsis legibus tribui auctoritatis? Rursus, si quis, actionem persecutus, quintam suffragiorum partem non tulerit: cui rei legibus ea poena definita est, ne is de caetero accuset, ne in carcerem abducat, ne deferat: eodem modo contra haec nemo agendum esse putat eorum, qui ad hunc modum mulctati sunt. Apud solum autem Aristogitonem ex omnibus nullum neque iudicium, 510
neque lex plus habet auctoritatis libidine ipsius. Quae omnia sic observasse, neque vos, neque maiores vestros unquam poenituit.

Est enim hoc status popularis munimentum, hostes vel consulendo vel pugnando superare: legibus, sive volentes, sive coactos succumbere. Atque haec in hunc geri modum oportere, iste ipse etiam manifeste est confessus. Cum enim Hyperides decretum fecisset, postquam Graeci cladem ad Chaeroneam acceperant, et nostrae civitati de ipso patriae solo maximum periculum impendebat, ut ignominiosis erepta dignitas restitueretur, quo consentientes universi pro libertate strenue dimicarent, si quod tantum discrimen reipublicae immineret: id decretum ut contra leges factum accusavit et in iudicio causam egit. Quid vero fieri possit iniquius, quam, cum Aristogiton ad patriae defensionem nemini passus sit restitui dignitatem, eum ad suam iniquitatem confirmandam id sibi muneris a vobis omnibus tribui postulare? Atqui decretum illud multo fuit aequius eo, quod tu tibi nunc a iudicibus decerni flagitas. Illud enim commune fuit et aequum civibus omnibus, istud iniquum, quod soli tibi ex omnibus civibus licentiam tribuat: illud ad prohibendam eam pacem, qua pace unus dominatu urbis potiretur, istud eo spectat, ut supra iudicum decreta et instituta, perpetua serie a maioribus tradita, tibi soli potestas detur delinquendi et agendi quicquid libitum fuerit. Equidem eum rogare cupio, utrum legitima et iusta ratione decretum illud accusarit, an contra per iniuriam, et legibus violatis? Si enim inutiliter et in populi fraudem, propterea iure occideretis: sin utiliter et e re multitudinis, cur nunc postulas, ut hi decreto tuo contraria decernant? Sed neque illa iusta, neque haec legitima sunt, aut utilia vobis. Ego vero vos video, Iudices, ita et in vosmetipsos esse animatos: multos enim iam plebeiorum hominum delatos atque accusatos condemnastis. Nonne vero iniquum est, contra vosmetipsos ita legum esse observantes: in eos vero, qui curiose supervacanei aliquid agunt et publice omnibus negotium facessunt et supra alios sese efferunt, ita esse lenes et dissolutos? Neque enim ulli vestrum ita sentiunt, sic
511 quidem, ut ego dico, fieri oportere: sed propter Aristogitonis bonitatem et fructum, quem ex eo capiatis, connivendum, etsi paululum deflexerit a legibus. Nam eum esse improbum et iniusto praeditum ingenio, satis vobis, ut equidem arbitror, iis, quae ante dicta sunt, Lycurgus ostendit: iam, nec esse utilem, ex eius actis in republica perspicitur. Quem enim adductum in iudicium, quorum criminum arguit, eorum convicit accusando? Quem vobis reditum comparavit? Quod decretum fecit, quod vos secutos esse non poenituerit? Nam praeter caetera etiam ita vecors est et barbaro ingenio, ut, si quibus vos iratiores esse viderit et ultra, quam par est, concitatos, tum vestris voluntatibus ex iracundia aestimandis occasionibus adversetur. Decet autem eum, qui vobis consultum velit, non subitis affectibus, quibus iracundia permoti sunt animi vestri, indulgere: sed rationi et negotiis et temporibus obsequi. Nam illa subito intercidere solent; haec permanere et diuturniora esse. Quorum iste nihil cogitans occulta reipublicae vitia profert, ut cogatur eadem negotia et rata habere et irrita facere. At ideo

fortassis, quod in omnes perpetuo studet convicia dicere et quiri-
tatur et orationes interrumpit, nunc eum conservari convenit? Sed,
ita me Minerva amet, quae nunc pro concione fiunt, dedecori sunt
reipublicae: et propter istorum pro suggesto temeritatem et despe-
rationem ignominiosum habetur iam a bonis viris e vestro numero,
versari in republica. Quodsi nunc alicui vestrum ista voluptati
sunt: non deerit copia eorum, qui talia factitent. Nam etiam nunc
iis refertum est suggestum. Neque enim difficile est reprehendere
consilia: sed suadere aliquid et persuadere vobis, ut ea, quae opor-
tet, decernatis, id vero difficile est. Ad haec nisi prius etiam iis-
dem verbis vos decepisset, cum primum reus esset factus: ne sic
quidem aequum esset, contra receptas leges aliquid ei concedi.
Neque enim, si quibusdam violare leges permittitur, postulandum
est, ut ex praescripto legum alii se gerant: sed tamen illo tempore
minus absurdum fuisset, ei fidem habere, et gratificari, et tali ali-
qua in re connivere. Quia vero, tunc eo absoluto propter spem
emendationis, paulo post eundem istum et dicentem et agentem
ea, quae non essent e republica, denuo punivistis: quae vobis ido-
nea, si nunc decipiemini, relinquetur excusatio? Cum enim testi-
monia rerum adsint, quid verbis est opus? Quae autem ipsi apud
animos vestros nondum satis comperta habetis, de iis fortasse ex
verbis iudicium est faciendum. Demiror eos, qui sentiunt, privatas
opes iis, quos superiori tempore bonos viros fuisse cognoverunt,
esse credendas: reipublicae communes iis, quorum improbitas
nec ab ipsis negatur et palam deprehensa est, committendas. Ca-
nem quidem ovili degenerem et ignavum custodiendo nemo prae-
fecerit: reipublicae autem gubernatoribus plerique dicunt quoslibet
esse praeficiendos custodes, qui, cum delinquentes se deferre si- 512
mulent, ipsi vel inprimis custodiendi essent. Quae, si sapietis, co-
gitantes eos, qui se ista ratione vestri amatores esse profitentur,
valere iubebitis, ipsique omni modo cavebitis, ne cui licentiam de-
tis legum violandarum, eorum praesertim, qui rempublicam capes-
sunt, populumque se et dicendo et decernendo defendere profi-
tentur. Nihil enim fieri queat absurdius, quam, cum maiores vestri
pro defensione legum oppetere mortem non dubitarint, vos nec
punire violatores earum instituere: cum Soloni, auctori legum,
aeream in foro statuam decreveritis, ipsas leges adeo manifeste ne-
gligere, propter quas ei tam eximium honorem habuistis. An vero
est rationi consentaneum, cum in ferendis legibus improbis irasca-
mini, in manifesto crimine deprehensos indemnes dimittere? cum
legislator, homo unicus, propter vos omnium odia susceperit im-
proborum: vos nec propter vosmetipsos in communi concilio de-
clarare vestrum odium improborum, sed unius hominis succumbere
improbitati? cum capite sanxeritis, ne quis legem commentitiam
adducat: connivere, ut verae leges in commentitiarum numero ha-
beantur? Sic autem acutissime perspicietis, receptis parere legibus
quantum bonum sit, et in despectu et neglectu earum quantum
insit mali: si legum commoditates seorsim, et quae ex violatione

legum mala oriantur, ob oculos posita intueamini. Reperietis enim, violationem legum insania, et intemperantia, et avaritia esse refertam: leges prudentiae, modestiae, et iustitiae fungi officiis: idque minime est dubium. Eas enim urbes maxime florere videmus, in quibus legumlatores optimi exstiterunt. Nam ut, quae in corporibus oriuntur infirmitates, medicorum inventis curantur; sic animorum immanitas legumlatorum prudentia exterminatur. Denique nihil honestum, nihil expetendum esse inveniemus, quod a lege sit alienum: nam universum etiam mundum, et numina, et quae vocantur anni tempora, lege et ordine, si iis, quae cernuntur, adhibenda fides est, gubernari apparet. Excitatis igitur animis vestris, Athenienses, opem ferte legibus: condemnate eos, qui religionem deorum immortalium violare instituunt. Quae si facietis: et officio fungemini et rectissime pronuntiabitis.

ORATIO IN APHOBUM DE TUTELA. 1

ARGUMENTUM.

Demosthenes Paeaniensis, Demosthenis oratoris pater, decedens duobus liberis superstitibus, Demosthene et filia, tutores instituit tum liberis, tum pecuniae duos cognatos, Aphobum et Demophontem, et unum a puero amicum, Therippidem. Ac Therippidae legat usumfructum septuaginta minarum, tantisper, dum Demosthenes togam virilem sumeret: Demophonti filiam despondet, ac duo talenta dotis ei nomine legat: Aphobum, minis octoginta datis, suam uxorem, liberûm matrem, Cleobulam, Gylonis filiam, ducere, atque aedibus etiam et omni earum instrumento ac supellectile usque ad virilem Demosthenis aetatem uti iubet. Hi legatas quidem sibi pecunias statim accipiunt: sed neque Aphobus defuncti uxorem, nec Demophon filiam ducit. Cum autem rem quatuordecim talentûm tractassent, ut orator ostendit, et triginta talenta pro emolumentis solvere ac reddere deberent: pauca omnino Demostheni iam adulto tradiderunt. Quapropter adversus Aphobum tutelae nomine actionem decem talentûm instituit, quod is pro tertia gestae tutelae parte pecuniae trientem deberet: quae omnia orator tum e sorte, tum ex emolumentis Aphobum debere colligit, et quasdam eius obiectiones refutat.

Si voluisset Aphobus, Iudices, ea facere, quae iusta sunt, aut de 2
nostris controversiis familiares sumere arbitros, carere his in foro litigandi molestiis potuissemus: fuisset enim satis, stare decretis illorum, ut nulla nobis esset cum eo contentio. Cum vero eorum, quibus res nostrae percognitae sunt, sententiam et cognitionem omnino detrectarit, et ad vos, qui de nostris negotiis comperti nihil habetis, accesserit: necesse est facere periculum, an vestra ope ius nostrum ab eo consequi possimus. Equidem scio, Iudices, quam difficile sit in certamen descendere, ac dimicare de fortunis omnibus cum viris et dicendi peritis et omnibus copiis instructis, mihi, homini propter aetatem rerum prorsus imperito. Quamquam autem longe sum istis inferior: spem tamen optimam habeo, me et a vobis, quae aequa sunt, impetraturum, et oratione mea tantum assecuturum, ut rem omnem, uti gesta est, plane intelligatis, nec ullam partem negotii, de quo ferenda erunt suffragia, ignoretis. Proinde rogo vos, Iudices, ut me benigne audiatis, et, si affectus iniuriis videbor, in meo iure consequendo adiuvetis. Dicam autem quam potero brevissime: atque inde narrationem auspicabor, unde vos negotium facillime perspicietis. Demosthenes, pater meus, Iudices, rem familiarem talentûm circiter quatuordecim, me septen-

nem, sororem quinquennem reliquit, matremque nostram, quae minas quinquaginta nomine dotis in eius aedes intulerat. Moriturus, inito de nobis consilio, haec omnia Aphobi et Demophontis, F. Demonis, suorum, huius ex fratre, illius ex sorore, nepotum,
3 fidei commisit: tertium his adiunxit Therippidem Paeaniensem, non quidem cognatione aliqua, sed amicitia iam inde a puero sibi coniunctum. Huic, ne, cupiditate pecuniae illectus, meum aliquid peius administraret, usumfructum septuaginta minarum ex patrimonio meo tantisper concessit, dum ego ad virilem aetatem pervenissem: Demophonti sororem meam et duo talenta statim habenda dedit: isti ipsi, matrem cum dote octoginta minarum et aedes una cum usu instrumenti et supellectilis: ratus, eos etiam tanto me diligentius curaturos, quanto eos mihi, accedente hac necessitudine, coniunctiores reddidisset. Isti autem portionibus his de patrimonio ad se receptis et reliquis opibus in decenni cura et tutela nostri tractatis, nos caeteris omnibus fraudarunt: aedes duntaxat et mancipia quatuordecim et argenti minas triginta, quae universa, collecta in unum, septuaginta minas ad summum conficiunt, nobis tradiderunt. Caput igitur iniuriarum, quam fieri brevissime potuit, expositum, hoc est Iudices. Pecuniae autem tantum fuisse relictum, ipsi mihi locupletes testes fuerunt: nam in classem pro me de vicenis quinis minis drachmas quingenas contulerunt, tantundem, quantum Timotheus, Cononis filius, et pecuniosissimi quique cives conferebant. Sigillatim autem etiam vobis explicandum est, quae fructuosa fuerint, quae non fuerint, et quanti quaeque fuerint: his enim cognitis, liquido intelligetis, nullos unquam tutores, quam nostra bona istos, vel impudentius, vel manifestius diripuisse rem pupillorum. Ac primum eos pro me hoc tributum in classem aestimatione sua contulisse, testes producam: deinde me a patre non pauperem, aut qui rem septuaginta minarum haberem, sed tantam, ut, exactione indicta, nec ipsi occultare publice propter magnitudinem potuerint, relictum esse ostendam. Cape hoc testimonium ac recita.

TESTIMONIUM.

Quanta summa fuerit, hinc etiam apparet, quindecim nempe talentûm, cum census nomine tria talenta conferre voluerint. Sed hoc, audita re familiari, certius cognoscetis. Pater meus, Iudices,
4 duas officinas reliquit, opificii utramque non parvi: gladiorum fabros triginta, quorum duo vel tres quinis aut etiam senis, reliqui non minoris certe quam ternis singuli minis aestimari poterant: ab his reditum annuum accipiebat XXX minas immunes: lectorum fabros viginti numero, ob quadraginta minas oppigneratos, qui XII minas immunes ei afferebant: argenti ad unum talentum, drachmae foenore mutuo dati, cuius usura quotannis septem minas superabat. Et haec sunt, quae, ipsorum etiam confessione, fructuosa reliquerit: quorum sors quatuor talenta et quinquies mille drachmas, reditus quinquagenas minas singulis annis explet. Praeter haec ebur

et ferrum, unde fabricabant, et ligneam materiam ad lectos, pretii circiter octoginta minarum: gallam praeterea et aes septuaginta minis emta: praeterea domum trium millium drachmarum: supellectilia porro, calices, aurea vasa, vestes, mundum matris, universa pretii decies mille drachmarum: argenti domi repositi octoginta minas. Et haec domi reliquit omnia. Iam Xutho septuaginta minas pecuniae navalis elocarat: quadringentas et bis mille drachmas ad Pasionis, ad Pyladae mensam sexcentas dederat, Demomeli, Demonis filio, mille sexcentas: ducenae porro et trecenae drachmae aliis datae mutuo simul talentum fere conficiunt. Hae pecuniae octo talentum et triginta minarum summam excedunt. Sed universa haec ad quatuordecim facere talenta, ratione inita reperietis. Tantum igitur mihi patrimonium relictum fuit, Iudices. Quantum vero furto sit inde sublatum, et quantum vel seorsim singuli ceperint, vel communiter omnes defraudarint, dati nobis ad hanc causam agendam temporis angustiis excludor, quo minus nunc enumerem: sed necesse est, ut singula separatim distribuam. Proinde, quae mea Demophon et Therippides habeant, tunc dicendi locus dabitur, cum eos in iudicium adducemus: quae vero istum illi habere contendunt et ego accepisse scio, de his iam apud vos verba faciam. Ac primum ostendam, eum dotem, octoginta minas, habere, et sic deinceps reliqua probabo, quam brevissime potero. Iste statim post patris obitum ex testamento eius in aedibus habitare coepit, et, quod auri mater habebat, et relicta pocula accepit (quae ad quinquaginta minas valuerunt): deinde pretium mancipiorum, quae ven- 5
debantur, et a Therippide et Demophonte accepit, donec dos octoginta minarum compleretur. Quae cum haberet, Corcyram navigaturus, triremi praefectus, in tabulas retulit Therippidae datas, ea se habere, ac dotem exegisse confessus est. Harum rerum testes sunt primum Demophon et Therippides, contutores eius: deinde ipsum esse confessum, ea se habere, tum Demochares Leuconensis, amitae meae maritus, tum alii complures testificati sunt. Nam cum hic alimenta matri non praeberet, quamvis dotem haberet, neque domum foris locare vellet, sed, ut suo et caeterorum tutorum arbitrio permitteretur, postularet: hisce de rebus verba fecit Demochares. Quibus ipse auditis neque se habere infitias ibat, neque graviter ferebat, quasi non accepisset: sed confitebatur, ac nescio quid se cum matre habere controversiae de aureis ornamentis dicebat: qua expedita, se de alimentis et caeteris de rebus eam rationem initurum pollicebatur, ut mihi cumulate satisfieret. Atqui si constat, eum apud Democharem haec esse confessum et apud reliquos, qui tum aderant, et a Demophonte atque Therippide pretia mancipiorum, causa complendae dotis, accepisse, et dotem se habere et in collegarum tabulas retulisse, et, cum primum pater obiit, in aedibus habitasse: nonne ab omni parte res in confesso est, palamque deprehenditur, eum dotem, octoginta minas, accepisse, et id nunc factum nimis impudenter pernegare? Ut autem me vera dicere appareat, cape testimonia et lege.

TESTIMONIA.

Dotem igitur ad hunc modum acceptam tenuit. Cum vero matrem meam non duxerit, lege iubetur debere dotem cum usura novem obolorum: ego vero drachmae tantum ponam. Sors igitur et duodecim annorum usurae tria omnino talenta conficiunt. Et haec sic eum probo accepisse, et, se habere, coram tot testibus esse confessum. Iam alias habet triginta minas, accepto officinae reditu: quo me omnium impudentissime fraudare est aggressus. Mihi vero pater tricenas minas, reditum de omnibus, reliquit. Cum autem tu-
6 tores mancipiorum partem dimidiam vendiderint: ipsa utique exigit ratio, ut minae mihi quindenae numerentur. At Therippides, qui septennium curam servitiorum habuit, undenas quotannis minas acceptas retulit, me singulis annis in ratione referenda quaternis minis defraudato. Iste vero, in cuius cura duos primos annos fuere, ne teruncium quidem exhibuit. Nunc enim cessasse ait officinam, nunc se harum rerum curam ipsum non suscepisse, sed procuratorem, libertum nostrum Milyam, administrasse omnia: ab eo lucrum esse reposcendum. Quodsi nunc quoque tales causas afferret: mendacii facile convincetur. Nam si cessasse officinam dixerit: ipse rationes retulit de sumtibus, non qui facti sint in alimoniam mancipiorum, sed in eorum opera, ebur ad artificium et gladiorum capulos et alia conficienda, tanquam opus fecerint opifices. Deinde in rationibus perscribit, se tribus Therippidae mancipiis, quae in officina mea fuerint, mercedem numerasse. Atqui si nihil operis factum est, neque illi mercedem numerari, neque mihi sumtus eos expensos ferri decuit: sin opus esse factum ait, sed vendi nihil potuisse, par utique est, ut opera se mihi reddidisse probet, et, quibus praesentibus id fecerit, testes exhibeat. Si vero neutrum horum fecit: qui fieri potest, ut duorum annorum ex officina reditus, triginta minas, non habeat, cum opus esse factum omnino constet? Quodsi horum utrumque negabit, et Milyam haec omnia dispensasse asseret: est vero illi habenda fides affirmanti, se amplius quingentis drachmis expendisse, illum, si quid lucri sit factum, id habere? Mihi quidem contrarium probabile videtur, etiamsi Milyas illa procurasset, hunc quidem impensas facturum, istum vero fuisse quaestum exacturum, si qua modo coniectura capienda est e caeteris eius factis et impudentia. Cape haec testimonia et recita.

TESTIMONIA.

Has igitur triginta minas ex officina, earumque usuram octo iam annos habet: quae si duntaxat in singulas drachmas computetur, aliae tamen triginta minae invenientur. Et haec seorsim solus accepit: quae, coniuncta cum dote et sorte, quatuor omnino talenta
7 conficiunt. Nunc ea vobis sigillatim exponam, quae communiter cum reliquis tutoribus diripuit, et quorum quaedam prorsus ne relicta quidem esse contendit. Ac primum quod ad lectorum fabros,

attinet (quos reliquit pater, isti occultare student), ob quadraginta minas pignori oppositos, qui numero viginti sunt: vobis planum faciam, me his per summam impudentiam et manifeste fraudari ab eis. Nam hos domi esse nostrae relictos omnes confitentur, et duodenas patri minas quotannis accepisse haud negant: ipsi vero me annis iam undecim nihil ex eis fructus habuisse dicunt, vel minimi. Sumtuum vero summam, qui in eos facti sint, iste propemodum mille drachmas computat: eo impudentiae venit. Ipsos autem homines, quos tanti constitisse dicunt, nusquam mihi tradiderunt: sed commentum omnium audacissimum adferunt, eum, qui meo patri servitia pignori dederit, mortalium nequissimum exstitisse, et cum saepe solvisse fidem, tum aere alieno fuisse oppressum: neque paucos ex eius creditoribus testes citarunt contra eum. Sed quis ille sit, qui mancipia acceperit, aut quomodo ex aedibus abierint, aut ab aliquo abducta sint, et a quo victi iudicio ea amiserint, dicere nequeunt. Enimvero si quam probabilem causam haberent: non contra illius improbitatem testes citarent, quae nihil ad nos attinet, sed his potius niterentur, qui servos abalienassent, eosque producerent, eorumque neminem praetermitterent. Nunc per summam iniquitatem, quamvis mancipia esse relicta, eaque se recepisse confiteantur, et usumfructum illorum hominum decennium perceperint: funditus totam officinam ex oculis tollunt. Haec ut a me vere dici constet, cape testimonia ac recita.

TESTIMONIA.

Moeriadem autem non fuisse inopem, neque a patre hunc contractum de mancipiis stulte esse factum, evidenti signo cognoscetis. Nam Aphobus, officina, ut ex testibus audivistis, ad sese translata, cum officii esset, si quis alius in eam quicquam conferre vellet, ut ipse tutorio nomine prohiberet: pro his mancipiis Moeriadae quingentas drachmas ipse foeneravit, quas ab eo se, ut rectum aequumque fuerit, fatetur recepisse. Numquid igitur ini-
quius fieri potest, quam nos nec lucri ex eis habuisse quicquam, 8
et ipsa pignora nobis, qui priores foeneravimus, periisse: isti vero, qui pecuniam in nostra pignora contulit, idque tanto tempore post fecit, tam usuram quam sortem e nostris esse restitutam, nec ullam ibi inopiam obstitisse? Ut autem vera me dicere appareat, cape testimonium ac recita.

TESTIMONIUM.

Iam considerate, quantum argenti a lectorum fabris suffurentur: quadraginta minas, ipsam sortem: quaestum per operas decennio factum, duo talenta: nam duodecim minarum reditum ex eis quotannis habuerunt. Num parvum quiddam atque ex re obscura, unde furtum facere sit expeditum, ac non potius ita palam tria ferme talenta surripuerunt? Quae quia communiter sunt direpta, trientem ab isto mihi restitui par est. Iam de ebore ferroque relicto, Iudices, idem fere machinati sunt: nam haec quoque non

proferunt. Qui autem fieri potest, ut is, qui tot et lectorum et gladiorum fabros possedit, non etiam ferrum et ebur reliquerit? Omnino certe est necesse, et haec adfuisse: nam sine materia quid operis facere potuissent? Eum igitur, qui amplius quinquaginta mancipia possedit et duobus opificiis praefuit, quorum altera officina ultra binas minas singulis mensibus in ebur, gladiorum fabrica non minus quam tantundem una cum ferro insumsit, horum nihil reliquisse dicunt: eo venerunt impudentiae. Sed eos non credibilia dicere, vel ex his ipsis facile perspicitur. Tantam autem eum copiam reliquisse, ut non modo eius opificibus abunde ad opus faciendum suppeteret, sed etiam ad quibusvis vendendum, hinc apparet, quod et ipse vivens vendidit, et, patre iam defuncto, Demophon et iste ex aedibus iis, qui vellent, vendiderunt. Quam multa igitur fuisse relicta consentaneum est, eum ea constet non modo tantis officinis suffecisse, sed et a tutoribus seorsim esse divendita? Num paucula, an vero longe plura, quam quae in accusatione perscripta sunt? Cape haec testimonia et his recita.

9 TESTIMONIA.

Hoc igitur ebur pluris est quam talenti, quod nec ipsum, nec lucrum inde factum mihi ostendunt, sed et hoc totum penitus supprimunt. Ad haec, Iudices, ex rationibus, quas referunt de illis, quae ipsi se accepisse confitentur, vobis ostendam, eos tres plus quam octo talenta, quae mea sunt, habere: sed Aphobum seorsim tria talenta et mille drachmas accepisse, etiamsi ponam, plura sine his esse insumta, quam sunt, et ea, quae ex his reddiderunt, detraham, ut sciatis, non mediocris esse impudentiae facta illorum. Nam de meo se accepisse fatentur: iste quidem octo et centum minas praeter ea, quae ego eum habere nunc ostendam: Therippides duo talenta: Demophon septem et octoginta minas. Haec sunt quinque talenta et minae quindecim. Hoc igitur, quod non simul universum acceptum est, minae fere sunt septuaginta septem, reditus de mancipiis: quod vero isti statim acceperunt, parum abest a quatuor talentis: quibus si usura decennii, singulis saltem drachmis computata, addita fuerit, invenietis, octo fieri talenta cum sorte et mille drachmas. Alimonia porro a septuaginta septem minis est computanda, quae ex officinis redeunt: nam Therippides septenas minas quotannis in eas dabat, et nos accepisse hoc fatemur. Proinde cum isti nobis septuaginta minas in officinam ad illos alendos insumserint, id quod superest, septingentas drachmas, eis appono, et isti plus posui. Id vero, quod mihi, sumta virili toga, tradiderunt, et quantum reipublicae tributi nomine pependerunt, id est ab octo talentis et ab eo, quod est appositum, auferendum. Reddiderunt igitur, iste et Therippides, minas unam et triginta, tributi nomine minas se expendisse duodeviginti ratiocinantur: ego vero etiam hic aucto numero faciam triginta minas, ut in hoc nihil habeant, quod contradicant. Itaque si ab octo talentis talentum auferatur, septem sunt reliqua, eaque ex his, quae acce-

pisse ipsi se confitentur, quaeque istos habere necesse est. Hoc igitur, etiamsi reliquis omnibus fraudarent, se habere negantes, reddere conveniebat: siquidem haud infitias eunt, illa de meo se accepisse. Nunc vero quid faciunt? Usuram pecuniae nullam proferunt, sortemque omnem una cum septuaginta septem minis expensam mihi ferunt: quin Demophon nos insuper debere inscripsit.
Nonne ista est magna et insignis impudentia? An quicquam ad im- 10
mensas sordes et rapacitatem istam addi queat? Quid tandem grave ac indignum videbitur, si ista tam immensa et immania gravia et indigna non videbuntur? Iste igitur pro sese minas centum et octo se accepisse confitetur, quas et ipsas habet et decennii usuram, quae tria maxime talenta et mille drachmas conficiunt. Haec me vere dicere, et in tutelae rationibus unumquemque, tantum emolumenti se accepisse confitentem, universum expensum mihi ferre uti constet: accipe testimonia et recita.

TESTIMONIA.

Arbitror igitur, Iudices, quod ad haec attinet, vos satis intellexisse, tum quam multa furentur, tum quibus malis artibus eorum unusquisque utatur. Atque haec cognovissetis accuratius, si mihi testamentum a patre relictum isti reddere voluissent. Nam in illo perscripta fuerunt, ut mea mater affirmat, omnia, quae pater reliquit, et unde legata istis accipienda, et quanti domus esset elocanda. Nunc me tabulas reposcente, relictas esse fatentur illi quidem, sed eas non proferunt. Faciunt autem hoc, tum quia, quantae opes sint relictae, quas ipsi deripuerunt, palam facere nolunt, tum ne habere legata videantur, quod alioquin ipsa re facile convincerentur. Cape testimonia, quomodo responderint, ac recita.

TESTIMONIA.

Hic testamentum esse factum ait, et duo talenta Demophonti, et octoginta minas isti esse datas testatur. Sed septuaginta minas, quas Therippides acceperit, ut et summam relictae hereditatis, et, quo pacto domus elocanda sit, adscriptum esse negat: nec enim ei expedit, haec etiam confiteri. Cape et istius testimonium.

TESTIMONIA.

Hic ipsum quidem testamentum esse factum asserit, ut argentum de aere et galla redactum Therippidae redderetur, quod is
negat, et duo talenta Demophonti. De his vero, quae sibi data 11
sint, scriptum quidem esse ait, se vero consensisse negat, ut ne accepisse videatur. Quantum autem opum relictum fuerit, iste omnino non declarat, ac ne domus quidem elocationem: nam ne ei quidem expedit haec quoque confiteri. Nihilo minus tamen amplitudo hereditatis est evidens, quamquam isti rem familiarem dissimulant, ex testamento: quo tantam sibi pecuniam legatam esse invicem confirmant. Qui enim de quatuor talentis et ter mille drachmis tria talenta et bis mille drachmas dotem alteris dedit, al-

teri septuaginta minarum usumfructum, nemini profecto obscurum est, eum non de parvis opibus, sed de iis, quas mihi reliquit, duplo maioribus, illa detraxisse. Nec enim utique me filium pauperem voluit relinquere, istos vero, qui ante divites fuerunt, magis etiam collocupletare voluit: sed propter opum mihi relictarum affluentiam tum Therippidae tantum argenti, tum Demophonti duo talenta (quamquam is meam sororem nondum ducturus esset) fruenda dedit, quo alterutrum consequeretur, ut vel donationibus deliniti meliore fide tutelam gererent; vel, si tantis affecti beneficiis ad hunc modum nos violassent, a vobis sine ulla venia punirentur. At iste, qui et ipse ad dotem ancillas etiam accepit et in aedibus habitat, postquam harum ei rerum ratio reddenda est, suum se negotium agere ait, et adeo sordide avarus est, ut etiam praeceptores meos mercede fraudare non dubitarit, et quaedam tributa, quae ipse non numeravit, mihi tamen expensa ferat. Cape et haec testimonia et recita his.

TESTIMONIA.

Quonam igitur pacto manifestius demonstrari queat, eum diripuisse omnia, nec a parvis abstinuisse, quam re hoc modo, tot testibus et argumentis, demonstrata, cum et ipse dotem se accepisse confiteatur, et habere literis tutoribus datis sit testatus, et officinae usumfructum ceperit, nullos tamen reditus proferat, et e caeteris alia vendiderit pretio non reddito, alia ad se recepta dissimularit, ac mancipia vendiderit, caeteraque ad eum modum administrarit,
12 quemadmodam nec inimicissimi administrarent? Ego certe haud scio, an haec evidentius a nemine demonstrari ullo modo queant. At vero apud arbitrum dicere ausus est, se de his pecuniis multum aeris alieni dissolvisse pro me Demophonti et Therippidae, contutoribus suis, et illos de meo accepisse multa, cum probare neutrum queat. Neque enim me a patre alieno aere obstrictum esse relictum in literis ostendit: neque illos, quibus se dissolvisse ait, testes exhibuit: neque etiam numerum pecuniae tantum, quantum eum accepisse constat, in tutores conferre potest, sed magna pecunia minorem. Interrogatus autem per arbitrum cum de his singulis, tum utrum rem suam familiarem ex usufructu auxisset, an vero ipsa praedia et sortem absumsisset, item, utrum ipse, ad hunc modum curatus a tutoribus, his verbis sibi satisfieri pateretur, an vero sortem una cum usuris efflagitaturus esset, ad haec nihil respondit: sed spondebat, se ostensurum, patrimonium meum esse decem talentûm, quibus si quid abesset, id sese expleturum. Me porro iubente, ut ostenderet, non ostendit, neque se contutoribus tradidisse demonstravit (neque enim arbiter eum damnasset): sed tale testimonium protulit, de quo dicere aliquid instituet. Proinde, si nunc quoque me patrimonium habere dixerit, interrogate eum, a quo, et de singulis exhibere testes iubete. Sin id me habere dixerit hoc modo, ut computet ea, quae ab utroque tutore debentur: et duplo eum dicere pauciora constabit, et eum habere nihilo magis proba-

bit. Ego enim, quemadmodum istum tam habere multa probavi, sic illorum etiam utrumque non pauciora his habere ostendam. Quare non hoc ei dicendum est: sed vel se, vel contutores mea mihi restituisse. Sin hoc non ostenderit: debetne ista sponsio apud vos habere locum, cum me nihilo plus habere mea probet? Multis autem apud arbitrum dubitationibus cum aestuaret de hisce omnibus, et in singulis, sicut nunc apud vos, convinceretur: mentiri confidentissime ausus est, quatuor talenta mihi patrem defossa reliquisse, eaque matris arbitratui permisisse. Id vero dixit, ut, si eadem se etiam nunc dicturum exspectarem, ea calumnia refutanda moram facerem, cum postulet necessitas, ut de aliis eum rebus accusem apud vos: sin, tanquam non dicenda praeterirem, nunc ea ipse commemoraret, ut ego, dives esse creditus, minus vos ad misericordiam commoverem. Atque is, qui hoc sibi affirmandum esse duxerat, nul- 1
lum testimonium proferebat: sed nudis suis verbis fidem haberi postulabat. Quodsi quis eum interroget, quem in usum tantam meam pecuniam expenderit, aes alienum pro me se dissolvisse ait, atque ibi me facere pauperem conatur: rursus, ubi libitum est, divitem, si diis placet, ut cui pater tantum pecuniae domi reliquerit. At vero non posse fieri, ut iste vere haec dicat, imo non fieri potuisse, ut quicquam istorum fieret: multis argumentis facile intelligitur. Nam, si pater meus istis diffisus fuisset, perspicuum est, eum nec reliqua eis fuisse commissurum, nec, si sic ista reliquisset, id illis indicaturum: esset enim ingentis insaniae, occulta indicare illis, quibus nec manifesta crediturus esset. Sin illis fidem habebat, haud utique maximam divitiarum partem illis in manus tradidisset, haec vero illorum potestati non commisisset, neque matri meae haec custodienda dedisset, atque eam ipsam uni e tutoribus matrimonio copulasset: nec enim consentaneum est, pecuniam per meam matrem velle conservatam, atque unum ex his, cui fidem non haberet, tum ipsius, tum pecuniae dominum constituere. Deinde, si quid horum verum fuisset, num putatis, eum illam a patre datam non accepturum, qui dote, octoginta minis iam acceptis, tanquam eam ducturus, Philonidae Melitensis filiam duxit? Quodsi talenta quatuor intra domesticos parietes fuissent, quae, ut ipse asserit, haec in potestate haberet, annon eum fuisse accursurum creditis, ut illis una cum ipsa potiretur? Qui enim manifestas quoque opes, quas vestrum etiam plerique relictas esse conscii fuerunt, cum contutoribus adeo flagitiose diripuit, iis, quae conscientiam ac testimonium vestrum fugerent, cum arripere liceret, abstinuisset? Quis vero credat? Non ita est, Iudices, non ita est: sed quicquid pecuniae reliquit pater, id istis dedit universum. Iste vero commentum hoc idcirco finxit, ut minus a vobis misericordiae consequar. Multa equidem haberem alia, de quibus istum accusarem: sed ubi unum quiddam summatim de omnibus dixero, omnes eius defensiones evertam. Licuisset isti molestiis et negotiis his carere omnibus, si domum, ita uti hae leges iubent, elocasset. Cape leges ac recita.

LEGES.

Harum legum auctoritate Antidoro de tribus talentis et ter
14 mille drachmis intra sexennium ex elocatione sex talenta et plus eo sunt tradita. Et haec quidam vestrum viderunt. Nam Theogenes Probalisius, qui domum eius conduxerat, in foro pecuniam hanc annumeravit. Mihi autem de quatuordecim talentis annis undecim, si et temporis et elocationis illius ratio habeatur, triplo plus emolumenti nomine debuisset accedere: hoc vero cur non fecerit, ipsum interrogate. Nam si dicet, praestitisse domum non elocari: ostendat, non duplicatum aut triplicatum esse meum patrimonium, sed ipsam duntaxat sortem integram mihi esse restitutam. Sin de talentis quatuordecim mihi nec septuaginta minas reddiderunt, et ipse me insuper sibi debere in tabulas retulit: estne accipienda ulla istorum excusatio? Minime gentium. Itaque cum mihi tantum patrimonium relictum fuerit, quantum principio audivistis, et cum eius tertia pars quinquaginta minas reditum ferat, quamvis liceret istis, quorum cupiditas infinita est atque insatiabilis, si elocare domum voluissent, ex istis reditibus (nulla re mota aut mutata) tum nos alere, tum publica obire munera, et, quae ex eis accederent, ea saltem ad cumulum adiicere, opes autem reliquas, quae his duplo sunt maiores, ita distribuere, ne essent ignavae, sed quaestuosae, ut et ipsi (siquidem cupiditate pecuniae urgebantur) mediocria inde accepissent, mihique cum sorte ex reditibus rem familiarem auxissent: horum nihil fecerunt, sed optimis mancipiis inter se divenditis, reliquis e medio sublatis, meos etiam veteres reditus destruxerunt, sibimetipsis non mediocres de meo compararunt. Iam, cum caetera omnia turpiter adeo ceperint, communiter ambigunt, plus dimidia pecuniae parte mihi ne relictum quidem esse: sed tanquam quinque talentûm duntaxat sint opes, sic rationes de iis retulerunt. Ita reditus ex eis nullos ostendunt, neque sortem manifeste demonstrant: sed ipsa praedia tam impudenter absumta esse dictitant. Neque huius eos audaciae pudet. Enimvero, quid mihi accidisset, si sub eorum tutela fuissem diutius, id ne dicere quidem poterunt. Nam cum decem annis praeteritis ab aliis tam pauca receperim, isti etiam debere sim inscriptus: annon indignari debeo? Omnino clarum est, me, si anniculus relictus sub istorum tutela sexennium adhuc fuissem, nec ista exigua ab eis fuisse recepturum. Nam si superiora recte consumta sunt: nihil ex his, quae recepi, sextum in
15 annum suffecisset, sed me vel aluissent de suo, vel fame perire passi essent. An vero graviter ferendum non est, aliorum familias, vel unius vel binûm talentûm relictas, elocatione duplicatas esse et triplicatas, ut iam munera publica sint obeunda: meam vero, triremes instituere et magna tributa pendere solitam, iam propter istorum impudentiam nec minima posse sustinere? Quod tandem scelus dici potest, quod intentatum isti reliquerunt, qui se testamentum clam abolituros sperarint, et suam rem familiarem usufructu nostrae stabilierint, et sua de meo patrimonia collocupletarint: meae

autem familiae, tanquam summis a nobis affecti iniuriis, sortem totam sustulerint? Vos quidem, si quem in vos delinquentem condemnatis, ne ei quidem omnes opes adimitis: sed vel uxoris, vel liberûm miserti partem aliquam illis relinquitis. Isti vero tanto sunt vobis crudeliores, ut, etiam donis a nobis acceptis, quo tutelam bona fide gererent, tantis nos contumeliis affecerint, nec erubuerint, nec timuerint quicquam, nec miserti sint sororis meae, si, duobus ei talentis a meo patre legatis, nullam se dignam conditionem consequeretur, sed, tanquam inimicissimi aliqui, non amici et cognati, relicti essent, nullius necessitudinis habuerint rationem. Sed ego miserrimus omnium utraque de re sum dubius. Nam et publice urgeor, ut tributum conferam (idque iure: pater enim opes eam ad rem satis mihi magnas reliquit, pecuniam autem relictam isti omnem acceperunt), et nunc, dum mea recuperare studeo, in summum discrimen adducor. Nam si iste absolutus fuerit (quod absit), centum minas mulctae nomine debebo. Sin istum damnaveritis, lite aestimata: non de sua, sed de mea pecunia litis aestimationem solvet: mea vero dignitas agitur in hoc iudicio. Proinde non tantum patrimonio spoliabor, sed etiam honoribus, nisi vos mei nunc misertum fuerit. Quare oro vos, Iudices, et supplico et obtestor, ut, legum et iurisiurandi memores, quo adacti ius dicitis, ad nostrum ius consequendum nos adiuvetis, neve plus istius quam nostras apud vos preces valere patiamini. Aequum autem est, non sceleratorum hominum, sed contra omne ius humanitatis afflictorum vos misereri: nec eorum, qui tam crudeliter aliena per fraudem detinent, sed nostri, qui longo iam tempore nostro patrimonio caremus, praetereaque, ab istis affecti contumeliis, nunc de dignitate ac 16
fama dimicamus. Alta utique parens noster suspiria duceret, si intelligeret, me, suum filium, in discrimen adductum eius mulctae solvendae, quae propter dotes et donationes a se istis datas exigeretur, et, cum iam alii cives non cognatorum modo, sed etiam amicorum inopum filias de suo elocarint, Aphobum nec, quam accepit, dotem velle restituere, idque anno decimo.

ORATIO IN APHOBUM II.

Cum Aphobus apud vos et multa et magna mendacia dixerit: primum id refellere conabor, quod inter eius dicta molestissime tuli. Dixit enim, avum meum fuisse aerarium, propterea que noluisse patrem suam domum mercede locari, ut ne in periculum deveniret. Ac praetextu quidem hoc utitur, sed eum aerarium obiisse nullo prorsus testimonio probavit: eaque de re dicere distulit, extremum iudicii diem aucupatus, atque ipsum testimonium ad posteriorem orationem reservavit, fore sperans, ut per eam rem calumniandi sibi

daretur occasio. Quodsi testimonium illud legerit, diligenter animadvertite: invenietis enim, dictum esse a testibus, eum non esse, sed fuisse aerarium. Illud igitur, quo adversarius praecipue nititur, inprimis refutare conabor, idque, de quo inter nos omnis est controversia. Quodsi tum licuisset, neque temporis angustiis per insidias ea re exclusi essemus: testibus planum fecissemus, pecuniam solutam et reipublicae per eum ab omni parte satis esse factum. Nunc magnis argumentis ostendemus, eum neque debuisse quicquam, nec ullum periculum fuisse nobis, si patrimonio palam frueremur. Primum Demochares, qui materteram meam, Gylonis filiam, in matrimonio habet, suas opes non occultat, sed et aedilitate fungitur, et triremes ad bellum instruit, et reliqua munia publica obit, neque harum rerum quicquam pertimescit. Deinde ipse pater tum reliquas opes, tum quatuor talenta cum tribus millibus drachmarum palam habuit, quae isti et in testamento fuisse perscripta et se accepisse mutuis ipsi et testimoniis sese convicerunt. Quin ipse etiam Aphobus cum reliquis tutoribus, quantae opes relictae essent, publice pro-
17 fessus est, et me classis ducem constituit, cum non parvus census ageretur, sed tantus, ut de quinis et vicenis minis quingenae drachmae penderentur. At si quid istorum verum fuisset: horum nihil fecisset, sed haec omnia cavisset. Iam vero constat, et Democharem et parentem et istos ipsos omnia sine ullius periculi metu et palam habuisse. Faciunt autem omnium absurdissime, qui dicant, vetuisse patrem, ne domus locaretur, et tabulas tamen, unde rei veritas certo cognosci posset, nusquam proferant, ac putent, sublato tanto testimonio, se tam facile fidem apud vos inventuros. Advocandi quidem mox post obitum patris testes fuissent complures, a quibus consignari testamentum iuberent, ut, si quid forte controversiae oriretur, ad illud scriptum recurri et omnium rerum veritas plane inveniri posset. Nunc alia quaedam consignanda censuerunt, in quibus multa de relictis opibus inscripta non fuerunt, nuda duntaxat commentaria: ipsum vero testamentum, in quod pater et ea commentaria retulerat et reliquam pecuniam omnem, quae fidei eorum mandabatur, et per quod non elocatae domus omni crimine liberarentur, id demum neque consignarunt, neque protulerunt. Est vero eis credendum, quicquid de hisce dixerint? Ego vero, quid istud sit, non intelligo: Non sinebat locare domum, neque palam proferre pecuniam pater. Utrumne mihi, an vero civitati? Imo constat, vos reipublicae illam retulisse, mihi vero penitus abscondisse, ac ne eam quidem declarasse, de cuius aestimatione tributa pependistis. Agite, ostendite, istae copiae quae fuerint, atque ubi, et quo praesente mihi sint traditae. Nam duo quidem talenta et octoginta minas de quatuor talentis et tribus drachmarum millibus accepistis: proinde neque istas mea causa reipublicae contulistis, cum illis temporibus vestrae essent. Atqui ex aedibus et quatuordecim mancipiis ac triginta minis, quae mihi tradidistis, non fieri potest, ut tantum tributum sit numeratum, quantum vos in classem contulistis: sed omnino necesse est, uti, relicta quae sunt, his longe

maiora ipsi omnia teneatis. Et tamen, cum a vobis ea direpta esse palam convincamini, talia comminisci audetis. Atque alias culpam alius in alium reiicitis: rursus accepisse vos, vestris testimoniis alius alium coarguitis: cum vos accepisse multa negetis, magnorum sumtuum rationes retulistis: cum tutelam communiter gesseritis omnes, nunc peculiaria singuli effugia quaeritis: cum testamentum abole- 18
veritis, e quo totius negotii veritas cognosci potuisset, nunquam vestrae orationes inter sese conveniunt. Proinde testimonia profer atque ea ordine his lege omnia, ut eorum etiam, quae testimoniis probata fuerint, memores, accuratius de toto negotio decernant.

TESTIMONIA.

Tantum isti mea causa tributi nomine conferendum censuerunt, quantum, si meum patrimonium quindecim talentûm fuisset: mihi vero, ipsi tres, ne septuaginta quidem minarum patrimonium restituerunt. Lege sequentia.

TESTIMONIA.

Dotem, quam eum contutores accepisse testantur et alii, apud quos habere se confessus est, eam nec ipsam, nec alimoniam reddidit. Cape caetera et lege.

TESTIMONIA.

Officina biennium administrata, Therippidae reddidit pretium locationis: mihi vero, cum acceperit duorum annorum reditum, triginta minas, neque has, neque usuram reddidit. Cape aliud et lege.

TESTIMONIUM.

In haec mancipia, quae iste ad se recepit, et reliqua, quae nobis una cum his oppignerata fuerunt, tantum expensum tulit: inde vero acceptum nihil omnino retulit, quin ipsos etiam homines subduxit, qui duodecim minas immunes quotannis afferebant. Dic aliud.

TESTIMONIUM.

Hoc ebur et ferrum cum vendiderit, ne relictum quidem esse dixit, sed et horum pretio me defraudat, talento circiter. Recita haec.

TESTIMONIA.

Haec tria talenta et mille drachmas praeter caetera tenet, sortis quinque talenta, quae iste accepit: una vero cum usuris, si quis 19
ad drachmam tantum computet, amplius decem talenta habet. Dic reliqua.

TESTIMONIA.

Haec isti perscripta esse in testamenti tabulis, seque accepisse, testimoniis in se mutuo dictis probant. At iste se arcessitum a patre esse ait, et ingressum in aedes non accessisse ad eum, a quo

vocatus esset, neque horum quicquam habuisse ratum: sed audivisse
Demophontem recitantem tabulas, et Therippidem affirmantem, eum
ita fieri mandasse, cum prius introierit ipse et patri se facturum
receperit omnia, quae consignata literis illis ille reliquisset. Pater
enim, Iudices, ingravescente morbo cum animadverteret, se non eva-
surum, convocatis tribus istis, et fratre Demone accubare iusso
corpora nostra in manus illis dedit, depositum nominans, et soro-
rem Demophonti et duo talenta dotis nomine statim legavit, eam-
que uxorem illi despondit: me vero apud omnes communiter una
cum pecunia deposuit et mandavit, ut domum locarent et patrimo-
nii conservandi adiutores essent, cum simul et Therippidae septua-
ginta illas minas legaret, et isti tum matrem meam desponderet,
octoginta minis additis, tum me in eius genua imponeret. Quorum
iste, omnium hominum sceleratissimus, nullius rationem reddit,
quamquam his conditionibus meis opibus potitus: sed postquam
pecunia omni cum contutoribus me fraudavit, nunc misericordiam
vestram implorabit, qui nec septuaginta minas aequantia tertias
ipse restituit, deinde his ipsis etiam idem insidias tetendit. Cum
enim has actiones contra eos instituissem, effecerunt, ut de permu-
tatione facultatum dies mihi diceretur: ut, si quidem permutassem,
mihi non liceret ius meum ab eis persequi, quod lites etiam per-
mutantis fierent: sin nihil horum fecissem, ut de re tenui munera
publica sustinens penitus conficerer. Atqui in ea re operam nava-
vit illis Thrasylochus Anagyrasius. Ego vero, nulla habita earum
rerum ratione, permutavi quidem: sed illud excepi, ut mihi iudi-
cium impetrare liceret. Quod cum negaretur et tempus instaret, ne
privarer actionibus, obii munus, oppigneratis aedibus et tota re mea
familiari: nam actiones in istos apud vestram fidem deponere vole-
bam. Annon igitur iam inde ab initio insignibus iniuriis sum affe-
20 ctus: annon luculentis etiam damnis, dum ius meum postulo, ab eis
afficior? Quis vero vestrum non et isti iure invideret et nostri mi-
sereretur, qui videat, isti ad acceptum a suis parentibus patrimo-
nium amplius decem talentûm meas opes, quae tantae fuerunt, ac-
cessisse: nos vero non modo paternis bonis excidisse, sed his etiam,
quae nunc tradita sunt, istorum improbitate esse spoliatos? Quo
vero nos recipiemus, si vos his de rebus aliter quam pro exspecta-
tione nostra sententiam feretis? Ad eane, quae creditoribus oppi-
gneravimus? Sed creditorum ea sunt. Ad caeteras reliquias? Eae
vero istius fient, si mulctam solvere cogemur. Nolite, Iudices, no-
lite nos in tanta mala coniicere, neque matrem et me et sororem,
qui sumus indignis accepti modis, negligite: quos pater non ea spe
reliquit, sed alteram tanquam Demophonti, dote duorum talentûm
data, nupturam, alteram isti hominum omnium crudelissimo, minis
octoginta datis, elocandam, me vero vobis successorem eorum mu-
nerum futurum, quae ipse hactenus obiisset. Subvenite igitur nobis,
subvenite tum iustitiae, tum vestra ipsorum causa, tum propter nos
patremque defunctum. Conservate me, miseremini mei, postquam
isti cognati nostri non miserti sunt. Ad vestram fidem confugimus,

obsecro, obtestor per liberos, per uxores, per quicquid vobis bono-
rum est: sic illis fruamini. Ne negligite me, neque facite, ut ma-
ter, etiam reliqua spe sustentandae vitae frustrata, se quid indignum
patiatur: quae nunc fore putat, ut me, apud vos ius meum adeptum,
excipiat et sororem elocet. Si vero vos aliquid secus (quod absit)
decreveritis: quid illi animi fore censetis, cum me viderit non pa-
ternis modo bonis spoliatum, sed etiam capite diminutum, de so-
rore vero nec sperare ausit, eam ullam se dignam conditionem ob
secuturam inopiam assecuturam? Non aequum est, Iudices, vel mihi
ius a vobis negari, vel istum tantas opes per iniuriam obtinere. Tam-
etsi enim nondum mei periculum feceritis, qualis sim erga vos
futurus, sperandum tamen est, me non fore patre deteriorem: istius
vero animum sic perspexistis, ut compertum vobis sit, eum, amplis
opibus susceptis, adeo suum studium erga vos et liberalitatem nun-
quam declarasse, ut aliena etiam patrimonia ad se fraude attraxisse
sit ostensum. Haec igitur considerantes caeteraque recordati, sicut
iustitia postulat, ita decernite. Est autem vobis fides abunde facta
testibus, argumentis, coniecturis, istorum verbis, qui mea se acce-
pisse universa confitentur, ea vero expensa mihi ferunt, cum nihil
expenderint, sed ipsi omnia detineant. Haec igitur consideranda vo- 21
bis sunt, et aliqua nostri habenda ratio. Intelligitis enim, me, patri-
monio per vos recuperato, ex officio et grati animi ergo reipubli-
cae munera libenter obiturum, quod meas mihi facultates iuste re-
stitueritis. Iste autem, si ei, quae mea sunt, possidenda tradideritis,
nihil horum est facturus. Nec enim putare debetis, fore, ut quic-
quam de iis opibus in rempublicam collatum velit, quas accepisse
se ivit infitias: sed potius occultare studebit, ut iure absolutus esse
videatur.

ORATIO IN APHOBUM FALSI TESTIMONII.

ARGUMENTUM.

Accusatus male administratae tutelae Aphobus in quaestionem a Demosthene postulabat Milyam, quem sciret non deditum iri. Nam Demosthenes, quod diceret, non servum, sed liberum esse Milyam, a patre morituro manumissum, eum non debebat. Ad id probandum cum alia attulerat, tum etiam Stephani testimonium, qui apud iudices affirmasset, coram arbitris confessum esse Aphobum de Milyae libertate. Damnatus autem male gestae tutelae Aphobus falsi testimonii Stephanum accusat: quem Demosthenes hac oratione defendit, verum dixisse testimonium: atque etiam ostendit, Aphobo id testimonium nihil nocuisse, sed eum propter alios testes esse

damnatum, contra quos cum nullam actionem instituerit, satis ap-parere, sontem esse Aphobum.

Nisi prius adversus Aphobum in iudicio contendissem, Iudice multoque maiora et callidiora eius mendacia facile a me refutat esse scirem propter iniuriarum perspicuitatem: mirifice pertimesce rem, ut etiam nunc ostendere possem, quibus rationibus vobis un-
22 dique fucum facturus esset. Nunc, diis bene iuvantibus, si mod aequis et benignis animis nos audieritis, in spe optima sum, vo non minus quam priores iudices istius impudentiam esse cognitu ros. Quae si quid eloquentiae aut calliditatis postularent, equide subdubitassem, adolescentiae meae consideratione deterritus: n simpliciter docenda et commemoranda sunt istius in nos commiss facinora. Quibus expositis, vobis omnibus perspicuum fore opinor uter nostrum sit improbus. Equidem non ignoro, eum actione hanc instituisse, non quod se probaturum confideret, ab ullo se falso esse testimonio laesum, sed quia putat, se ob mulctae magni-tudinem, qua damnatus est, et mihi conflaturum invidiam et sib ipsi misericordiam impetraturum: proptereaque actam causam nun defendet, de qua tunc nihil aequi dicere potuit. Ego vero, Iudices siquidem rem iudicatam ab eo exegissem, aut nullas aequas condi-tiones admittere voluissem, ne sic quidem deliquissem, ut qui ea postularem, quae vestris sententiis decreta essent: sed dici tamen potuisset, istum, hominem cognatum, inhumanius et acerbius for-tunis esse eversum. Nunc contra fit: nam iste cum contutoribus omni patrimonio me fraudavit, et, quamvis apud vos palam con-victus, tamen nihil aequi a se impetrari sinit: sed distracta re fa-miliari, aedibus Aesio, fundo Onetori traditis, effecit, ut cum illis, litibus et molestiis conflictarer, ipse vero instrumento et supelle-ctile ex aedibus ablata, mancipiis abductis, torculari comminuto, fo-ribus revulsis, ac tantum non ipsa domo incensa, Megara profectus inquilinum ibi agit. Quamobrem multo aequius est, ut eum propter haec facinora odio prosequamini, quam ut me ullius inhumanita-tis condemnetis. Ac de istius sordibus atque improbitate post apud vos mihi prolixius dicendum videtur, quamquam nunc quoque sum-mam quandam audivistis: testimonia vero, de quibus suffragia fe-retis, vera esse, iam vos docere conabor. Peto autem, Iudices, rem aequam et iustam, ut pari benevolentia utrumque nostrum audia-tis. Idque non minus vobis etiam proderit: nam quo certius rem cognoveritis, eo iustius et sanctius pronuntiabitis. Ostendam autem, istum non modo confessum esse de Milyae libertate, sed idem ipso facto declarasse, praetereaque certissimas quaestionum probationes
23 recusasse, neque voluisse, ut veritas per eas ostenderetur, sed ter-giversatum, et, falsis testibus productis, eloquentia sua rei veritatem suffuratum, tantis et tam evidentibus argumentis, ut vobis perspi-cuum futurum sit, nostram orationem esse veram, istum nihil sani

dixisse. Inde autem auspicabor, unde et vobis assequi facillime, et
mihi causam omnem exponere celerrime licebit. Ego, Iudices, De-
moni, Demophonti, Therippidae et isti male administratae tutelae
iudicium dictavi, omni patrimonio spoliatus. Actione autem prima
contra istum instituta iudicibus palam ostendi, quemadmodum vo-
bis etiam ostendam, omnem rem nobis relictam istum cum illis
surripuisse nobis, non productis ullis falsis testibus. Cuius rei hoc
maximum argumentum est, quod, dicta testium quam plurima cum
de scripto recitata omnia sint, quorum alii, meum aliquid isti da-
tum, alii, se praesentibus eum accepisse, alii, se ab isto emisse ei-
que tradidisse pretium affirmarent, nullum falsitatis arguit aut ac-
cusare ausus est: sed hoc solum arripuit, in quo nec unius dra-
chmae fieri mentionem possit ostendere. Atqui aestimationem pecu-
niae, qua fraudatus sum, non ex hoc collegi et computavi tantam
(nec enim argentum continet): sed ex illis singula ratiocinatus sum,
quibus iste nullum crimen impegit. Quibus rebus etiam factum est,
ut, qui tum rem cognoverant, non solum eum condemnarint, sed
item etiam tanti aestimarint, quantum in actione perscriptum fue-
rat. Quamobrem igitur illa testimonia praeteriit, hoc arripuit? Ego
id quoque docebo. Videbat, quaecunque testimonia pecuniam eum
habere arguebant, se eam habere tanto magis convictum iri, quan-
do prolixius singula verbis agitarentur. Id quod actione contra te-
stes instituta futurum erat. Quod enim tunc exigua totius nostri
temporis parte inter caetera accusaveramus: id tum toto tempore
solum per se explicaturi eramus. Quodsi responsum improbasset,
putabat, quemadmodum tum confessus esset, sic se denuo negatu-
rum: hoc vero penes se fore. Propterea igitur hoc persequitur.
Quod esse verum testimonium evidenter vobis omnibus probabo,
non coniecturis, neque ratiunculis huius temporis causa confictis,
sed eo, quod vobis omnibus, ut ego arbitror, iustum videbitur.
Idque audite, et iudicate. Ego, Iudices, cum non ignorarem, de
testimonio in tabella scripto mihi certamen esse, deque eo senten- 24
tiam vos laturos scirem: nihil antevertendum esse duxi, nisi ut
istum provocarem atque arguerem. Et quid facio? In quaestionem
ei puerum dare literatum volui, qui adfuerat, cum haec iste con-
fiteretur, et testimonium scripserat, nihil a nobis mala fide perque
fraudem agere iussus, neque aliud scribere, aliud omittere eorum,
quae iste his de rebus dixerat, sed simpliciter omnia, quae vera et
ab isto dicta essent, annotare. Qui vero melius potuit quam tor-
quendo puero mendacia nostra refutare? Sed omnium optime scie-
bat, testimonium esse verum, et ideo quaestionem fugiebat. Neque
vero unus atque alter huius rei conscii fuerunt, neque sub ala, ut
dicitur, provocatio facta est: sed in medio foro magnaque homi-
num frequentia. Ac voca mihi horum testes.

TESTES.

Est autem iste adeo callidus, et usque adeo, quid aequum
sit, intelligere se de industria dissimulat, ut, quamquam falsi testi-

monii actionem instituit, de quo vos iurati pronuntiabitis, tamen eius testimonii veritatem, quod sua potissimum refert, explorare quaestione subterfugerit, falsoque dicat, se illum propter alia deposcisse. Quid vero absurdius, quam eum, cum quiritetur, inique secum esse actum, qui hominem liberum deposcens, ut ego vobis perspicue ostendam, non acceperit, testes non iniqua pati putare: cum eum, quem servum esse constabat, me de dictis testimoniis dedente, accipere ipse recusarit? Nec illud causari potest, quibusdam de rebus, quas ipse cupit, perspicuam et fide dignam esse quaestionem: de quibusdam vero obscuram et fallacem. Praeterea, Iudices, frater istius, Aesius, primus hoc pro testimonio dixit, qui nunc, adiutor eius, it infitias, sed tum una cum aliis asseruit, quod neque peierare, neque mox e vestigio a iudicibus condemnari volebat: quem, si falso testimonio niti placuisset, haud utique in testes retulissem, cum viderem, eum Aphobo esse intima necessitudine coniunctissimum, nec ignorarem, advocatum illi futurum, praetereaque meum esse adversarium. Nec enim cum ulla ratione consentit, inimicum suum et adversarii fratrem ad testimonium falsum dicendum inscribere. Cum autem harum rerum testes multi sint: non minora nobis etiam argumenta suppetunt. Ac primum, nisi ea vere affirmasset, non nunc demum negaret, sed tum statim fecisset, cum in iudicio testimonium legeretur, ubi magis infitiatio, quam nunc, ei profuisset. Deinde non conquiesset, sed actionem iniuriarum contra me instituisset, quod se falso dicti in fratrem falsi testimonii reum fecissem: quo iudicio et pecunia hominum et dignitas agitur. Iam si rem explorare et evincere studuisset: puerum, qui testimonia scripserat, a me postulasset, ut, eo non tradito, vanitatis et iniustitiae convincerer. Nunc tantum abfuit, ut tale quicquam fecerit, ut nec, tradente me, postquam iste infitias ivit, accipere voluerit. Adeo non minus in his etiam quaestionem formidant. Haec ut a me vere dici, atque eum, dicto inter reliquos testes testimonio, non negasse haec in hoc praetorio adstantem, cum testimonium legeretur, et, me dedente puerum torquendum istis, accipere noluisse, constet: singulatim etiam vobis testes producam. Arcesse mihi eos.

TESTES.

Quod autem, Iudices, omnium eorum, quae diximus, evidentissimum signum esse puto, quo declaretur, haec istum respondisse, id referam. Cum hominem post confessionem eorum, quae a testibus dicta sunt, a me postularet, atque ego illum in eo quoque fraudis vellem convincere, quid facio? Provoco eum ad dicendum in Demonem testimonium, qui patruus eius est et socius iniuriarum, atque, his in scripta relatis, ea dicere iubeo, contra quae nunc actionem falsi testimonii instituit. Is vero primum impudenter negabat: sed iubente arbitro, vel dicere, vel eiurare, aegerrime testimonium dixit. Atqui si homo ille servus fuit, nec iste liberum esse prius confessus erat: quid ei accidit, ut testimonium diceret

potius, quam eiuraret, quo negotio liberaretur? cum praesertim de his etiam vellem dedere puerum, testimonii scriptorem, qui et suas literas agniturus erat, et satis meminerat, istum dixisse testimonium. Et haec obtuli, non penuria testium, qui adfuerant (erant enim praesto), sed eo, ut nec mendacii eos criminaretur, et eorum fides quaestionibus comprobaretur. Quî vero decet, propter istud 26
damnari testes, qui soli omnium, qui unquam in forum venerunt, ipsum accusatorem earum rerum sibi exstitisse testem ostendunt? Ac ut me vera dicere constet, cape provocationem ac testimonium.

PROVOCATIO. TESTIMONIUM.

Tanta igitur iura iste aversatus et tot signis calumniae convictus, suis testibus habere fidem vos postulat, meos vero calumniatur et vera dixisse negat. Disputabo autem, etiamsi veri similitudo spectetur, quidnam de eis sentiri conveniat. Inter vos omnes constare scio, eos, qui falsum testimonium dicunt, aut ob inopiam largitionibus corruptos, aut propter sodalitatem, aut etiam odio adversariorum adductos a tali facinore non abhorrere. At propter harum rerum nullam pro me dicere testimonium potuerunt. Neque enim sodalitates illis mecum intercedunt (id enim quî fieret, cum nec in iisdem studiis versati, et eorum quidam non modo mei, sed ne inter se quidem aequales sint), nec isti sunt inimici: nam et hoc constat. Unus enim frater eius est et advocatus: Stephanus familiaris et tribulis: Philippus nec amicus nec inimicus: quare nec hoc crimen iure quisquam eis impegerit. Neque etiam paupertate adductos esse quisquam dixerit, cum tantas opes habeant omnes, ut et munera vobis alacriter obeant, et pareant, si quid imperatum eis fuerit. Praeterea nec ignoti vobis, nec in deteriorem partem cogniti sunt: sed moderati homines habentur. Atqui si nec inopes, nec istius inimici, nec amici mei sunt: quî convenit suspicari, falsum eos dixisse testimonium? Ego quidem non video. Quae quamquam iste sciebat, et omnium optime norat, eos vera dixisse: tamen calumniatur, ac non modo se haec dixisse negat, quae ab eo dicta esse quo pacto magis ostendi queat? sed etiam hominem omnino esse servum affirmat. Volo autem pauca duntaxat dicere ad hoc quoque mendacium eius refutandum. Ego, Iudices, etiam propter haec in quaestionem ei dedere ancillas volui, quae patre moriente eum manumissum ac tum fuisse liberum meminerunt. Praeterea mea mater fidem facere voluit, a patre morituro hominem hunc emissum esse manu atque apud nos haberi pro libero, 27
et, ni ita esset, me et sororem productos, quos unicos liberos habet, propter quos vidua vitam transegit, devovere. Neque vero quisquam putet, eam in nostra capita haec unquam iurare voluisse, nisi se id liquido facturam intelligeret. Ut autem constet, me vera dicere, nosque haec facere fuisse paratos, voca harum rerum testes.

TESTES.

Cum igitur nos tot iustas rationes afferre queamus, et ad ar-

gumenta maxima probandi testimonii confugere voluerimus: iste, his omnibus detrectatis, se factum iudicium calumniando et meum testem accusando persuasurum vobis esse putat, ut eum condemnetis, re profecto omnium et iniquissima et sceleratissima composita. Nam ipse falsos testes instituit his de rebus, communibus cum Onetore affine et Timocrate sumtibus: nos vero, eius rei ignari, cum putaremus, de ipso testimonio fore iudicium, testibus de tutelae pecunia nunc instructi non sumus. Quamquam autem iste, sic ut exposui, veteratorie egit: tamen me ostensurum facile confido, eum iustissime condemnatum esse, non eo, quod Milyam torqueri vetuerim, neque quod liberum eum esse sit confessus, idque hi testes affirmarint, sed quod et multarum rapinarum convictus est, nec domum, uti et leges iubent et pater meus in testamento perscripserat, elocavit, ut ego vobis clare ostendam. Nam haec, leges inquam et magnitudinem direptae ab istis pecuniae, palam videre erat omnibus: Milyam vero, quis esset, nemo norat. Et haec ita se habere, ex accusatione intelligite. Ego, Iudices, isti iudicium tutelae dictavi, non una summa composita, quemadmodum fecisset aliquis calumniandi studiosus, sed singula nominatim perscripsi, unde acceperit, et quantum, et a quo: nec usquam adscripsi Milyam, ut ullius harum rerum conscium. Est autem accusationis *hoc initium*: De his accusat Demosthenes Aphobum: habet meam pecuniam Aphobus tutorio nomine, octoginta minas, dotem matris ex testamento patris acceptam. Haec prima pecunia est, qua me fraudatum queror. Testes vero quid dixerunt? Affirmant, se fuisse apud Notharchum arbitrum, cum Aphobus a patre meo Demosthene
28 manumissum esse Milyam confiteretur. Cogitate igitur cum animis vestris, num quis aut orator, aut sophista, aut praestigiator tam admirabilis et eloquens exstitisse videatur, ut hoc testimonio probaret, Aphobum habere dotem meae matris? Et quid, obsecro, in mentem ei venit, ut diceret atque confiteretur, liberum esse Milyam? Eone magis ego dotem habeo? Nihilo certe magis propter hoc quidem, ut apparet. Unde vero hoc ostensum est? Primum eius contutor Therippides pro testimonio dixit, se illi dotem numerasse: deinde avunculus Demon et alii, qui adfuerunt, affirmarunt, istum esse professum, se, ut qui dotem haberet, victum matri curaturum. Neque hos accusavit, quos vera dixisse sciret. Praeterea mater me et sororem producere et in meum sororisque iurare capita voluit, istum e testamento patris dotem accepisse. Eas octoginta minas utrum habere eum dicemus, an non? Utrum propter hos testes est damnatus, an propter illos? Ego quidem propter veritatem opinor. Harum igitur usumfructum cum decennium perceperit, ac ne iudicio quidem damnatus eas restituere voluerit: tamen inique secum esse actum, seque propter hos testes condemnatum queritur: quamquam horum nullus eum habere hanc testificatus est. Iam de pecunia mutuo data, et lectorum fabris, et ferro, et relicto nobis ebore, et dote sororis, quam iste per praevaricationem condonavit, ut et ipse tantum de meo haberet, quantum

vellet, audite et considerate, quam iure sit damnatus, quamque non necesse fuerit, propter ea Milyam torqueri. Nam de his, quae praevaricatus es, lex est, quae verbis apertis iubet, te aeque teneri, ac si ipse teneres. Quid igitur legi rei est cum quaestionibus? Quod autem ad mutuatitiam pecuniam attinet, cum et socii Xuthi fueritis, et pecunias partiti sitis, et tabulas sustuleritis, et arbitratu vestro gesseritis omnia, et scripta perdideritis, ut Demon contra vos testatus est, etiam his facere fucum studetis. De lectorum fabris autem, si, correpta pecunia et magno privatim lucro facto, meis ad usuram datis, quibus tu alios etiam prohibere debebas, eos deinde sustulisti e medio, quid tibi facturi sunt testes? Neque enim hi testati sunt, fateri te, usuras de meis accepisse et mancipia ad te recepisse: sed tu in rationibus scripsisti ista, eaque testes confirmarunt. De ebore porro et ferro dico ego, famulos omnes
scire, vendidisse istum, eique et tum et nunc, quemcumque vellet, 29
ad quaestionem dare volui. Quodsi me eum, qui sciret, dare noluisse, eos, qui nescirent, voluisse dicet tradere: multo magis hos illi accipiendos fuisse apparebit. Nam si ii, quos ut conscios ego tradebam, eum horum nihil habere dixissent: omni iam utique crimine liberatus esset. Verum non ita est, sed clare convictus fuisset, se et vendidisse et pretium recepisse: eaque de causa praeteritis iis, quos constabat esse servos, liberum torquere vi studebat, quem nec tradere fas erat, non rei comperiendae studiosus, sed id quaerens, ut, eo non accepto, praetextus sibi aliquis relinqueretur. De his igitur omnibus, ac primum de dote, deinde de iis, quae mala fide administravit, post de caeteris ut certi sitis, et leges vobis et testimonia recitabuntur.

LEGES. TESTIMONIA.

Neque vero ex his solum cognoscetis, nullam ei factam iniuriam eo, quod hominem in quaestionem non dederim: sed ipsa etiam re considerata. Ponamus sane, Milyam in rota torqueri, et, quid ab eo dici optarit potissimum, spectemus. Nonne hoc, se non esse conscium, an ullam habuerit iste pecuniam? Esto, dicat. Proptereane nullam habet? Multum certe abest: eos enim ego testes adduxi, qui rem et sciunt et interfuerunt. Argumentum autem et probatio est, non si quis istum aliquid habere nesciat (tales enim esse multi queant), sed si quis sciat. Cum vero tot testes in te dixerint testimonium: quodnam testimonium accusaris, ostende. Ostendere non potes. Annon igitur ipse te mendacii arguis, dum iniuria te affectum et iniquo circumventum esse iudicio clamitas, quod hominem non acceperis, qui eos, qui testati sunt, habere te et accepisse ea, de quibus tanquam non relictis Milyam postulabas, falsi testimonii reos non feceris? quos longe honestius fuisset, si laesus esses, persequi. Sed laesus a nemine, calumniatorem agis. Ac multis modis tua perspicitur improbitas: inprimis autem, si de testamento aliquid referatur. Cum enim, Iudices, pater omnia, quae reliquit, testamento inscripserit et domum elocari iusserit, id non

redddidit, ne ego multitudinem facultatum statim deprehenderem:
30 ea vero possidere se fatetur, quae ita manifesta sunt, ut nullo modo negari possint. Haec autem fuere, quae perscripta in tabulis esse diceret: Demophonti accipienda duo talenta statim, sororem ducendam, ubi adolevisset, idque decennio post futurum erat: isti octoginta minas, et matrem meam, et aedes inhabitandas: Therippidae septuaginta minarum usumfructum percipiendum, dum ego vir factus essem. Caetera vero, quae mihi praeter haec relicta sunt, et domus elocationem e tabulis delevit, quod sibi ea ostendi apud vos expedire non putaret. Cum igitur ipse fateretur, patrem nostrum morientem tantum argenti horum cuique legasse: iudices ex his confessionibus coniecturam ceperunt de magnitudine pecuniae. Qui enim de suis facultatibus quatuor talenta et ter mille drachmas doti ac dono dedisset, eum apparebat non de parvis opibus, quas mihi reliquisset, sed de duplo maioribus et amplius decidisse. Nec enim probabile videbatur, eum voluisse, me filium ad egestatem redigi, et istos, iam antea divites, locupletiores etiam effici studuisse: sed propter eorum, quae mihi relinquebantur, copiam et Therippidae septuaginta minas et Demophonti duo talenta, quamquam sororem meam nondum ducturo, fruenda dedisse. Eam igitur pecuniam nusquam eum mihi reddidisse apparebat, nec etiam paulo minorem: sed aliam esse insumtam, aliam non acceptam, aliam ignotam sibi, aliam habere alium, aliam domi repositam dicebat, aliam, quidvis potius, quam ubi reddidisset, dicere poterat. De pecunia autem domi relicta, palam vobis ostendam, eum mentiri. Hanc enim rationem attulit, postquam pecuniam esse magnam indicarat, neque tamen ostendere poterat, se reddidisse, ut, quod perspicuum est, nos ea repetere non deceret, quae domi reposita haberemus. Quodsi pater diffisus fuisset istis: non utique caetera illis commisisset, neque illa sic relicta eis narrasset. Unde igitur scirent? Sin fidem habuisset: haud utique maximam opum partem in manus eis tradidisset, reliquas eorum potestate exemisset, neque, cum eas matri meae servandas dedisset, ipsam hanc uni tutorum uxorem despondisset. Nulla enim afferri ratio potest, cur pecuniam per illam tueri studuisset: eorum autem unius, quibus diffideret, potestati tum ipsam, tum pecuniam deditam voluisset. Praeterea, si quid istorum verum esset, non pu-
31 tatis, eum accepturum fuisse matrem a patre datam? qui, cum dotem eius, octoginta minas, ut eam ducturus teneret, Philonidae Melitensis filiam duxerit, avaritiae sordibus impulsus, ut ad eas, quas a nobis habebat, octoginta minas totidem ab illo acciperet. Quodsi quatuor talenta domi fuissent, eaque, ut iste ait, illa habuisset: nonne eum accursurum etiam putatis, ut illis una cum ipsa potiretur? nonne, cum manifestas opes, quas et vestrum complures sciebant esse relictas, una cum caeteris tutoribus adeo flagitiose diripuerit, nec ab iis, quarum vos testes non essetis, potestate nanciscendi data, fuisse temperaturum? Quis vero credat? Non ita est, Iudices, non ita est: sed pecunia, quam reliquit pater, illa die de-

fossa est, qua in istorum manus pervenit. Iste autem, cum dicere nequeat, ubi quicquam reddiderit, ut ego dives videar, neque ullam a vobis misericordiam impetrem, his verbis utitur. Quamquam autem multa habeo, quae in isto accusem, non tamen spatium datur, cum testis agatur dignitas, iniurias mihi factas commemorandi: sed provocationem vobis legam, qua audita testificationis veritatem cognoscetis, et eum asserere, nunc a se Milyam posci propter omnia, cum eum initio propter triginta minas duntaxat poposcerit, atque illud etiam, eum hoc testimonio nihil laedi. Ego, ut istum omnibus modis convincerem et dolos eius et calliditates vobis aperirem, perçontabar eum, quantus esset pecuniae numerus, propter quam Milyam ut conscium postularet? Is vero per mendacium propter omnia inquit. De hoc igitur, inquam ego, tradam tibi eum, qui exempla habet, quemadmodum tu me provocaris. Etsi autem ante iureiurando ego affirmavi, te et de libertate hominis esse confessum et in Demonem dixisse testimonium: tamen, si in filiae tuae caput iuraveris, contraria horum esse vera, remitto tibi ea omnia, propter quae te quaestionem primum postulasse constabit, si puer in tormenta detur, et tantum tibi de eorum aestimatione, quorum damnatus es, detraho, quantum id est, ob quod Milyam postulasti, ut tibi testes fraudi ne sint. Haec cum ei praesentibus multis denuntiassem: facturum se negavit. Cum ipse igitur hoc ius sibi dicere recusarit: qui convenit, ut vos iurati ab isto adducamini, ut testes condemnetis, et non eum potius omnium hominum impudentissimum existimetis? Ac me vera loqui uti constet, voca harum rerum testes.

TESTES. 32

Neque vero, cum ego haec promte offerrem, testes aliter animati erant: sed et hi, adductis liberis, confirmare, quae dixerant, iurando in illorum capita voluerunt. At iste nec his, neque illis, neque mihi deferre iusiurandum voluit: sed summa rerum in callide confictis verbis et testibus non vera testari solitis collocata, spem concepit, se vobis facile daturum esse verba. Cape igitur ac lege eis hoc quoque testimonium.

TESTIMONIUM.

Qua ratione quisquam apertius ostendat, et nobis fieri calumniam et istum tum vero testimonio, tum iusto iudicio convictum et damnatum, quam si hoc modo ostendat, eum noluisse puerum, testimoni scriptorem, subiicere quaestioni, ut cognosceret de ipsis testificationibus, Aesium, fratrem eius, ea testificatum esse, quae dicit esse falsa: istum ipsum eadem testificatum mihi, quae alios testes in Demonem, suum avunculum et contutorem: noluisse eum ancillas de eo, an homo liber esset, torquere: matrem fidem his de rebus nostro periculo firmare voluisse: istum reliquorum servorum nullum admittere voluisse, qui omnia melius scirent quam Milyas: nulli testium, qui eum habere pecuniam asseruerant, falsi te-

stimonii diem dixisse, nec testamentum reddidisse, nec domum elocasse: cum leges iubeant firmare fidem, atque ego et testes iusiurandum ante daremus ea conditione, ut remissa ei esset pecunia, propter quam Milyam postulasset, ipsum id sibi non esse faciendum censuisse? Ego, me dius fidius, hoc ostendere non possum accuratius, quam ad hunc modum. Quamquam autem et ita manifeste in testes mentitur, et e rebus ipsis nihil damni facit, et iusto est iudicio damnatus: tamen impudenter tergiversatur. Quod, nisi prius et ab amicis et ab arbitris iniuriarum condemnatus his verbis uteretur, minus esset mirandum. Nunc, postquam mihi persuasit, ut Archeneo et Dracontidae et Stephano, quem nunc falsi testimonii reum fecit, rem permitterem, eos quidem missos fecit, ubi ex eis
33 audierat, si cum iureiurando arbitrentur, se eum tutelae damnaturos, et ad sortito datum arbitrum abiit: cumque nullum crimen diluere posset, etiam illius est sententia damnatus. Iudices autem, quos appellaret, causa cognita, non aliter quam et eius amici et arbiter statuerunt, et mulctam decem talentis aestimarunt: non, mehercule, quod liberum esse Milyam dixisset (hoc enim nihil ad causam attinebat), sed quod, re quindecim talentûm mihi relicta, nec domum elocarat, et, re familiari decennium cum collegis tractata, pro me, dum puer essem, apud collegium trierarchorum se *quinque* minas collaturum professus, quantum Timotheus, Cononis filius, et locupletissimi quique cives conferebant, atque ipse tanta pecunia iamdiu administrata, pro qua ipse tantum tributum esse pendendum censuerat, mihi pro sua portione nec viginti minis aestimanda reddiderat, unaque cum tutoribus sorte ipsa et usura fraudarat. Subducta igitur, Iudices, totius pecuniae usura, non ea, quanti domus locari solent, sed quae minima est, repererunt, me ab eis amplius triginta talentis fraudari: proptereaque istum decem talentis condemnarunt.

ORATIO IN ONETOREM UNDE VI, I.

ARGUMENTUM.

Aphobus, Demosthene actionem tutelae contra eum instituente, duxit Onetoris sororem, sibi a priore marito, Timocrate, qui pupillam dotatam ducturus erat, desponsam. Post Onetor, iam reo facto Aphobo tutelae nomine, ut Orator demonstrat, sororem, commentus fecisse divortium, ad se abduxit: damnatoque iam Aphobo, in bona eius et fundos invadentem oratorem deiicit: sororis esse fundos, ob dotem pignori oppositos, ait. Eam ob rem Demosthenes unde vi cum eo agit, tanquam de praediis Aphobi dudum, nunc ve-
suis factis deiectus, cum non dotem, sed mulierem duntaxat,

Aphobus acceperit, quod Onetor, cum Aphobum eiusque rem familiarem in periculo esse videret, dotem ei numerare noluisset. 34
Nunc igitur commentitium, inquit, est divortium: fundus autem in meam fraudem, propter ea, quae non accepit Aphobus, pignori oppositus esse dicitur. Nomen ἐξούλης Atticum est: ἐξέλλειν enim vocabant extrudere atque expellere vi.

Etsi, Iudices, non parum laboravi, ut neque ea, quae cum Aphobo mihi fuit, contentio incideret, neque haec, quae nunc est adversus Onetorem, affinem eius, propositis utrique multis aequis conditionibus: nihil aequi tamen impetrare potui, sed istum illo multo asperiorem reperi et poena longe digniorem. Nam cum putarem, illum debere inter amicos mecum transigere controversiam, neque apud vos experiri: eum adducere non potui. Istum autem cum iuberem ipsum sibi fieri iudicem, ut ne apud vos periclitaretur: ita sum contemtus, ut non modo responsum mihi dare dedignaretur, sed etiam e fundo, quem possedit Aphobus, cum a me iudicio damnaretur, contumeliose omnino eiecerit. Postquam igitur meis me spoliat, et, tum affine fretus, tum opibus suis atque artificiis, ad vos ingressus est: hoc nobis est reliquum, uti vestro auxilio ius ab eo nostrum consequi studeamus. Equidem scio, Iudices, contra verborum apparatus et testes non vera testificaturos esse mihi certamen: sed tamen bonitate causae me tanto superiorem eo fore confido, ut, etsi quis vestrum hactenus eum esse improbum non existimavit, tamen vel ex eius in me factis cognituri sitis, hactenus eum summam suam improbitatem et iniustitiam celasse. Demonstrabo enim, eum dotem non modo non numerasse, ob quam nunc fundum illum pignori oppositum esse dicit, sed ab initio fortunis meis insidiatum, prae- 35
tereaque mulierem, cuius nomine me e fundo eiecit, non discessisse a marito, sed eum in fraudem meam Aphobi causam agere et haec iudicia subire, adeo magnis signis et evidentibus argumentis, ut vos omnes certo cognituri sitis, iure convenienterque eum hoc a me iudicio accusari. Dabo autem operam, ut inde capiam narrandi exordium, unde vos negotium facillime percipietis. Fortunas meas, Iudices, a tutoribus male administrari, neque istum, neque multos alios Atheniensium latuit, sed statim palam fuit, iniuriam mihi fieri: adeo multae tractationes et disputationes cum apud praetorem, tum apud caeteros iudices fiebant de rebus meis. Nam et de magnitudine relicti mihi patrimonii constabat: et tutores non elocare domum, ut ipsi pecunia fruerentur, non obscurum erat. Quare, quicunque illa norant, non dubitabant, quin, cum ita fieret, cum primum virilem togam sumsissem, poenas essem de eis sumturus: inter quos et Timocrates et Onetor in ea sententia perpetuo fuerunt. Quod ita esse, maximo illud argumento est, quod iste sororem Aphobo dare voluit, cum non modo suopte, sed et meo non parvo patrimonio potitum videret: dotem autem numerare pertimuit, tan-

quam tutorum opes pupillis veluti oppigneratas esse iudicaret: Ac sororem quidem dedit, sed dotem usura quinque obolorum se ei debiturum pepigit Timocrates, is, in cuius matrimonio mulier prius fuerat. Postquam autem, me accusante, tutelae iudicio condemnatus fuit Aphobus, nec, quae iusta erant, ulla ex parte praestare voluit: dirimere controversiam Onetor inter nos non instituit, sed, cum dotem non numerasset eamque in sua potestate haberet, sic tamen, quasi divortium fecisset soror atque ipse datam dotem recuperare non posset, sibi praedium illud oppigneratum esse dictitans ex eo me exigere non dubitavit. Usque adeo et me et vos et receptas leges contemsit. At quae facta sint, propter quae reus est, et de quibus sententiam laturi estis, Iudices, haec sunt. Exhibebo autem testes, primum ipsum Timocratem, pepigisse eum, se debiturum dotem, et usuram dotis numerasse Aphobo ex pactis et conventis: deinde, ipsum Aphobum confecisse tabulas de usura a Timocrate accipienda. Cape testimonia.

36 TESTIMONIA.

Iam primum omnium constat, non numeratam esse dotem, nec eam in sua potestate habuisse Aphobum. Ipsa autem res declarat satis, propter ea, quae dixi, eos debere maluisse dotem, quam immiscere in rem familiarem Aphobi sic periclitaturam. Nam nec inopiam praetexere possunt, quo minus statim dederint, cum et Timocrati res sit amplius decem talentorum et Onetori plus quam triginta: quare non propter hoc non statim numerarunt. Neque vero etiam possessiones eis erant, pecunia praesens non erat: neque mulier vidua vivebat, ut ista accelerarent, dotem non simul numerantes. Nam et argenti non parum hi aliis ad usuram dant, et mulierem, matrem familias adhuc, necdum a Timocrate dimissam, elocarunt: quare ne is quidem praetextus eorum iure ab ullo admittetur. Iam illud etiam, Iudices, omnes confiteamini, in tali contractu quemvis malle cuivis alteri debere potius, quam affini dotem prorsus non reddere. Nisi enim aliquis dissolverit, fit debitor, de quo incertum est, utrum bona fide redditurus sit, nec ne: sin una cum muliere dotem numerarit omnem, necessarius et affinis. Nam ubi ea, quae decuit, omnia praestitit, omni suspicione liberatur. Proinde cum ita se res habeat, et istos nihil omnino eorum, quae dixi, debere coëgerit, ac ipsi ne voluerint quidem: alia causa, cur non reddiderint, dici nulla potest, sed hanc esse causam necesse est, propter quam reddere dotem non ausi fuerunt. Ego igitur extra controversiam haec ita probo. Reddidisse autem ne postea quidem, ipsa rerum gestarum serie me facile ostensurum confido, ut vobis perspicuum fiat, etsi non his de causis dotem retinuissent, sed argentum dissolvere celeriter voluissent, nunquam fuisse redditaros, neque a se amissuros: tanta in eo negotio mora sunt impediti. Biennium enim intercessit interim, dum et mulier mater familias fuit et isti eam discessisse dixerunt. Nam cum, Polyzelo praetore, mense Maio nupsisset, divortium scriptum est, praetore Timo-

crate, mense Decembri. Ego vero statim post nuptias, sumta virili toga, accusavi et rationes poposci: et, omnibus fortunis fraudatus, iudicium adeptus sum eodem praetore. Tempus autem hoc debitum quidem admittit ex pacto: sed solutio credi non potest. Nam qui 37
principio propterea debere voluit et dare usuram, ut ne dos una cum reliquis bonis periclitaretur, is quo pacto reddidit illi iam accusato? qui, si prius credidisset, tum recipere studuisset. Cui hoc persuadebitur, Iudices? Nupsisse autem mulierem eo, quo dixi, tempore, et interea temporis intercessisse controversiam inter nos, meque postea iudicium esse adeptum, et istos divortium ad praetorem retulisse uti constet: singulatim haec testimonia recita.

TESTIMONIA.

Huic igitur in praetura successit Cephisodorus, Chion. Sub hoc accusavi, sumta virili toga: iudicium vero adeptus sum sub Timocrate. Cape hoc testimonium.

TESTIMONIUM.

Lege etiam hoc testimonium.

TESTIMONIUM.

Constat igitur e dictis testium, eos dotem non dedisse: sed ad conservandas Aphobi opes haec agere audere. Qui enim tanto tempore se et debuisse, et reddidisse, et non recepisse, et uxorem discessisse, et praedium sibi oppigneratum esse asserunt, annon perspicue declarant, rem sua auctoritate gestam, eo consilio, ut iis, quae mihi vos adiudicassetis, me fraudarent? Iam illud etiam, ex ipsius istius et Timocratis et Aphobi responsis non potuisse dotem reddi, vos edocere conabor. Ego, Iudices, quaesivi ex eorum singulis coram multis testibus, ex Onetore et Timocrate, quinam essent testes, in quorum praesentia dotem reddidissent: ex ipso Aphobo, qui adfuissent, cum accepisset. Ibi omnes uno ore mihi responderunt, nullum adfuisse testem: sed tantum ab eis quoquo tempore auferre solitum Aphobum, quantum exegisset. Cui vero vestrum hoc sit verisimile, cum dos talentum esset, absque testibus Onetorem et Timocratem Aphobo tantum argenti reddidisse: cui non 38
modo ad istum modum, si quid forte solvisset, sed multis etiam testibus praesentibus nemo temere fidem habuisset, ut, si qua controversia incidisset, facile per vos recuperaret. Neque enim quisquam in tali contractu, nedum adversus istum tali ingenio, nullos testes adhiberet: sed ne tum quidem, si cum alio res esset. Imo his de causis et nuptias celebramus et maxime necessarios invitamus, quod non levis res agitur, sed vita sororum et filiarum alienae fidei committitur: quae ut in tuto collocentur, summa cura providemus. Consentaneum igitur est, ei istum, coram quibus se debere confessus est et usuram daturum promisit, iisdem etiam praesentibus satisfacturum Aphobo fuisse, si revera dotem ei reddidisset. Nam, re ad hunc modum gesta, omni molestia liberatus esset. Sin

solus soli reddidisset: eos, qui pactis et conventis interfuerant, testes contra se tanquam debitorem reliquisset. Nunc igitur necessariis suis, viris, quam ipsi sunt, melioribus, persuadere non potuerunt, ut dotem esse redditam pro testimonio dicerent. Sin alios testes adducerent genere non coniunctos: vos eis esse credituros non putabant. Sin universam simul dotem se reddidisse dicerent, si servos, qui pertulissent, in quaestionem postulatos, solutione non facta, dedere nollent: palam fore imposturam. Sin ipsi se solos soli illi dedisse dicerent: fucum tegi posse sperabant. Quare ad hunc mentiri modum necessario voluerunt. Talibus technis et calliditatibus se homines simplices perhiberi postulant, eaque opinione facile vos a se posse decipi sperant: cum nec minimis in contractibus esse negligentes, sed, quanta maxima fieri potest, uti diligentia soleant. Cape testimonia, coram quibus responderint, et recita his.

TESTIMONIA.

Agite vero, Iudices, mulierem vobis etiam ostendam simulare divortium, cum revera sit Aphobi materfamilias. Existimo enim, ubi hoc certo cognoveritis, vos istis et in caeteris minus credituros, et mihi affecto iniuria ad ius meum obtinendum fore adiutores. Partim autem testes adducam, partim magna signa et argumenta satis firma ostendam. Ego, Iudices, postquam in album praetoris relatum
39 fuerat, mulierem fecisse divortium, et Onetor dixerat, sibi praedium illud ob dotem oppigneratum esse, cum viderem Aphobum nihilo minus tenere et colere argum, et consuetudinem matrimonii habere cum muliere: satis sciebam, verba esse illa ad rem eludendam excogitata. Quae ut vobis omnibus evidenter ostenderem, professus sum, me convicturum esse eum coram testibus, si ea ita se habere negaret, et servum ad quaestiones obtuli, qui plane sciebat omnia: quem, quod pecunia ad diem soluta non erat, ex Aphobi familia ceperam. Quae cum ego postulassem: iste quaestiones de sororis cum Aphobo consuetudine detrectabat, illum vero colere agrum, quia manifesta res erat, negare non poterat, sed fatebatur. Neque vero ex his solum cognitu facillimum erat, eum et in matrimonio habere mulierem et praedium possedisse adhuc, priusquam iudicium factum esset: sed ex iis etiam, quae iudicum sententiis damnatus fecit. Tanquam enim non ob dotem oppignerasset, sed tanquam ex iudicato mea futura essent, iis, efferri quae poterant, abreptis, abiit, ut frugibus, ut instrumento omni rustico, exceptis doliolis. Quod vero auferri non potuit, terram, necessario reliquit, ut isti nunc de ipso fundo controversiam facere liceat. At qui convenit, istum dicere, praedium sibi oppigneratum, cum eum, qui oppignerasse dicitur, idem colere videamus atque asserere, divortium sororem fecisse, cum ea ipsa de re quaestiones palam fugitarit? atque eum, qui uxorem, ut iste asserit, dimisit, et fruges et rusticum omne instrumentum extulisse, cum iste, eius, quae a marito discessisse, cuius nomine praedium oppigneratum esse dicitur, patronus et defensor, nihil horum omnium iniquo animo tulerit, sed acquieverit? Nonne

haec evidentissima sunt? non haec manifesta collusio? Quis neget, nisi qui non diligenter omnia reputarit? Ac eum confessum esse, coluisse Aphobum praedium illud, priusquam in ius a me vocaretur, de divortio autem sororis quaestionem habere noluisse, villam post iudicium nudatam esse instrumento, vasis exceptis, uti constet, cape testimonia et lege.

TESTIMONIA.

Etsi autem ego tot argumentis nitor: Onetor tamen vel inpri-
mis ipse ostendit, simulari divortium. Quem enim par erat, nume-
rata dote, ut ipse ait, moleste ferre, se pro argento controversum 40
praedium recipere, is non ut adversarius, aut ut affectus iniuria,
sed ut coniunctissimus omnium in iudicio contra me ab illo stetit,
ac me, illo adiutore, fraudare patrimonio instituit, quantum in ipso
quidem fuit, a quo nulla ei unquam orta fuerat iniuria: Aphobum
autem, quem alienum a se iudicare debebat, si quid eorum, quae
nunc dicunt, verum esset, meis opibus adiectis collocupletare stu-
duit. Neque hic solum id fecit: sed, lata iam sententia, conscenso
praetorio supplex orabat et obtestabatur iudices cum fletu et plo-
ratu, talento litem ut aestimarent, atque ipse sponsorem eius se of-
ferebat. Quae tametsi multis modis constant (nam et qui tum in
praetorio ius dicebant et qui aliunde aderant, complures ea norunt):
nihilominus tamen vobis etiam testes adducam. Cape hoc testi-
monium.

TESTIMONIUM.

Ad haec, Iudices, magno indicio facile cognoscitur, mulierem revera fuisse matrem familias, ac ne hodie quidem fecisse divortium. Nam haec ipsa mulier, antequam ad Aphobum veniret, nec unum diem vidua vixit, sed, tradente Timocrate, ad illum se contulit: nunc vero triennio toto alii nupsit nemini scilicet. At eam tum, ne viri consuetudine careret, a marito ad maritum se contulisse, nunc (si revera discesserit) tam longum tempus viduam vivere voluisse, quis credat, cum et alii nubere liceret, et frater tantas opes possideret, et ipsa ea esset aetate? A fide veritatis, Iudices, haec abhorrent, fabulaeque sunt haec, et mulier aperte mater familias est, neque rem obscure fert. Atque adeo Pasiphontis vobis exhibebo testimonium, qui, cum eam aegrotantem curaret, assidentem ei vidit Aphobum, hoc praetore, hoc iam isti iudicio dictato. Cape Pasiphontis testimonium.

TESTIMONIUM.

Ego igitur, Iudices, quod et post iudicium istum statim rece-
pisse ad se pecuniam ex aedibus Aphobi, et tum illius, tum mea 41
omnia in sua potestate habere, et mulierem manere apud Aphobum,
sciebam, tres ancillas ab eo postulavi, quae et matrem familias esse
mulierem et pecuniam penes istos esse norant, ut non verba modo,
sed quaestiones etiam de re haberentur. Quae cum ei sic denun-

tiassem, et, qui aderant, omnes aequum postulare me pronuntiarent: ad hanc confugere probationem noluit, sed, perinde ac si talibus in negotiis aliae probationes essent quaestionibus et testibus evidentiores, neque testibus adductis de numerata dote, neque in quaestionem datis ancillis, de sororis matrimonio consciis, me, qui haec ab eo postulabam, superbe omnino et contumeliose a colloquio suo repulit. Quid isto fieri posset homine iniquius? quis magis de industria se ignarum esse aequi bonique simularet? Cape provocationem et recita.

PROVOCATIO.

Vos autem et privatim et publice quaestionibus summam fidem habetis, et, cum servi et ingenui adsunt, in explicanda controversia non utimini testimoniis ingenuorum, sed ita rerum gestarum veritatem exquiritis, ut servos torqueatis. Nec iniuria, Iudices. Nam aliquoties testium aliquos falsa testificari compertum est: nulli vero servi, subiecti quaestionibus, unquam in tormentis mendacii comperti sunt. Iste vero tot iura adspernatus, adeoque perspicuis et magnis probationibus praetermissis, Aphobum testem adducendo et Timocratem, hunc de data, illum de accepta dote, sibi fidem haberi a vobis postulabit, rem cum istis absque testibus transactam fingens: tantae vos vecordiae damnat. Eos igitur neque vera, neque verisimilia dicturos, tum e prima eorum confessione de dote non reddita, tum ex affirmatione de eadem sine testibus reddita, tum ex ipso tempore, quod, in discrimen iam adducta re familiari, solutionem fieri non sivit, tum e caeteris rebus omnibus satis a me ostensum esse existimo.

---

42 ORATIO IN ONETOREM UNDE VI, II.

ARGUMENTUM.

Praetermissa quaedam superiore oratione hac adiicit, ut ipse significat, atque etiam quasdam rationes adversarias diluit. De his autem orationibus ante diximus affirmare multos, eas ab Isaeo esse compositas, quod huius oratoris esse propter aetatem credere nequeant: alios, ut hoc non sit, ab Isaeo saltem esse correctas, quod illius orationibus similes videantur. Neque vero mirum est, eum imitatum esse magistrum, et, cum nondum perfectionem esset adeptus, ad illius interea dicendi genus se contulisse.

Quod in priore oratione argumentum praeterii, unde non minus quam ex ullo eorum, quae dixi, constet, non datam esse dotem ab

istis Aphobo, eo primum exposito, mox etiam mendacia istius, dicta apud vos, refutare aggrediar. Iste, Iudices, primum postquam de bonis Aphobi controversiam movere instituit, non talentum se doti, ut nunc, sed octoginta minas dedisse dixit, easque ita distribuit, ut aedes duobus millibus drachmarum, praedium talento sibi oppigneratum esse diceret, ei non hoc solum, sed illas etiam conservaturus. Iam autem, me iudicio cum illo conflictante, cum videret, ut vos in nimis impudenter iniurios animati essetis: consilio inito, inique mecum agi visum iri existimavit, si, tanta pecunia spoliatus ab Aphobo mea detinente, nihil recipere possem atque a se manifeste prohiberer. Quid igitur facit? Pignoris indices ab aedi- 43
bus aufert, et talentum duntaxat dotem esse dicit, quanti praedium aestimatum sit. Atqui perspicuum est, si aedibus indices rite apposuit et vere, itidem et in praedio esse factum: sin statim mala et iniusta cogitans illis falso apposuit, consentaneum est, neque hos esse veros. Neque haec e meis, quae attuli, verbis aestimanda modo sunt, sed etiam e factis istius, cum ea facere a nemine mortalium cogeretur: nam ipse libellos deiecit, reque ipsa declaravit, se mentiri. Atque haec a me vere dici ut constet, et eum nunc praedium talento esse oppigneratum asserere, et, cum prius aedibus, ut duobus drachmarum millibus oppigneratis, indices apposuisset, nunc rursus eosdem facto iudicio sustulisse: testes rei gnaros vobis adducam. Cape testimonium.

TESTIMONIUM.

Constat igitur, eum viginti minis aedes oppigneratas indicasse, praedium talento, et, quasi octoginta minas dedisset, controversiam fuisse facturum. Quod igitur mendaciorum eius manifestius indicium requiritis, quam quod eum nunc aliud, quam initio, dixisse constat? Mihi quidem hoc nullum videtur inveniri posse evidentius. Considerate igitur hominis impudentiam, qui apud vos dicere ausus fuit, se, quanto id sit pluris quam talenti, eo me non fraudare, idque, cum ipsius aestimatione non sit pluris. Quid enim tibi voluisti, cum ante viginti minis aedes oppigneratas esse indicares, dum octoginta minas petebas, si praedium pretii maioris fuit, ac non in eo potius illa duo millia drachmarum collocasti? An vero, cum tibi visum fuerit omnes Aphobi opes tueri, tunc praedium talenti duntaxat erit, et aedes duobus drachmarum millibus aestimatas adiunges, et dos octoginta minae erunt, et utrisque potiri voles: contra, ubi tibi istuc non expediet, aedes, quod ego eas habeo, talenti erunt, id vero, quod de praedio superest, non minoris erit quam duorum talentûm, ut ego damnum isti dare, non affici ab eo iniuria videar? Vides, ut te dedisse dotem simules, ac te dedisse nulla prorsus ratione appareat? Res enim verae nullaque fraude concinnatae simpliciter, ut initio gestae sunt, ita manent: tu vero contrarium fecisse convinceris ad nos in illius gratiam circumscribendos. Iam ex his, quale iusiurandum, si quis deferret, iuraret, videre est operae pretium. Qui enim octoginta minas dixit dotem esse, si quis tum 44

ei largitus esset, ut dato iureiurando, se vera loqui, eas auferret: quidnam facturus fuit? Nonne constat, eum fuisse promissurum? Quid enim dicet, cur se tum iuraturum fuisse neget, cum nunc tam iniqua postulet? Peieraturum igitur fuisse se ipse arguit, qui nunc non octoginta minas, sed talentum se dedisse dicat. Quî magis igitur eum, si coniecturis agendum est, in illis, quam in his peieraturum existimetis? Aut quid de eo iure sentiri potest, qui ipse se periurii facile manifestum facit? At fortasse non sic ab eo administrata sunt haec, nec undique commenta eius patent: imo et Aphobi talento litem aestimavit, et ipse id se nobis redditurum spopondit. Sed considerate, hoc esse testimonio, non modo, mulierem esse Aphobi matrem familias, et istum ei bene cupere, sed dotem etiam non esse numeratam. Quis enim hominum ita stultus est, qui, tanta pecunia data, post, praedio controverso pro pignore accepto, praeterea damna, quae prius fecerit, pro iniuriarum auctore, tanquam pro bene merito, se iudicatum etiam soluturum spondeat? Nemo, opinor. Nulla enim hoc ratio sinit, qui ipse sibi talentum recuperare nequeat, eum alteri cuipiam se satis esse facturum polliceri atque adeo spondere. Quin et isti ipsi declarant, Onetorem dotem non dedisse: sed propter magnas opes, quae meae sunt, Aphobo esse coniunctum, et pignus hoc cepisse, ut heredem eum meorum cum sua sorore efficeret. Et nunc effugia quaeritat et praetexit, se prius cepisse pignus, quam ille iudicum sententia damnaretur. Non certe prius, si quidem tu nunc vera dicis: constat enim, te, cum iniuriae illum damnares, ea fecisse. Deinde ridiculum etiam est, istud dicere: quasi vero vos ignoretis, omnes istiusmodi iniuriarum studiosos meditari, quid dicturi sint: neminem autem unquam damnatum esse, qui vel taceret, vel se deliquisse confiteretur. Sed unusquisque nimirum, cum nihil veri dicere deprehenditur, tum denique cognoscitur, quo sit ingenio: id quod isti etiam accidere apparet. Age vero, quî aequum est, si pluris est, minoris, sin minoris est, pluris aestimari? aut quî aequum est, sorore tua ne hodie quidem alii nupta, nec ab Aphobo deserta, neque dote per istum numerata, qui in hisce rebus nec quaestiones, nec ullum aliud ius accipit, ut affirmes, te indicibus appositis declarasse, tuum
45 esse praedium? Ego vero aequum esse minime arbitror. Res enim ipsa et veritas spectanda est: non de industria quaesita effugia et commentitiae causae, qualibus vos utimini. Deinde, quod gravissimum est, si maxime dedissetis dotem, quam non dedistis: quis earum rerum auctor esset? Nonne vos, quoniam mea dedissetis? Nonne totos decem annos ante mea ille acceperat, propter quae damnatus fuit, quam affinitatem tecum contraheret? An te omnia recuperare decebat: me, qui et iudicio viceram, et pupillus circumventus eram et vera dote spoliatus (quem solum omnium sine mulctae periculo accusare decuerat), ad talia perpetienda cogi, ne teruncio quidem recepto, qui paratus essem omnia facere, si vos officio fungi ex ulla parte voluissetis?

EXCEPTIO ADVERSUS ZENOTHEMIDEM.

ARGUMENTUM.

Mutuatus a Demone quodam, Demosthenis cognato, mercator quidam, nomine Protus, pecuniam, ea frumentum emit Syracusis, quod Athenas vexit in navi, cuius dominus fuit Hegestratus. Hegestratus autem et Zenothemis, adversus quem haec exceptio scribitur, genere Massilienses, Syracusis tale facinus moliti sunt, ut Orator asserit. Mutuati sunt pecuniam, quam navi imposuerunt, sed clam Massiliam miserunt, eo consilio, ut creditores defraudarent. Cum enim in contractu scriptum esset, si quid navi accidisset, non repetendam esse ab his pecuniam: de submergenda navi deliberarunt. Noctu igitur in navigatione descendit Hegestratus et navigii fundamentum perforat. Deprehensus, et, dum vectores fugit, in mare delapsus, statim perit. Zenothemis, socius, ut orator ait, Hegestrati, vix Athe- 46
nas perducta nave incolumi, controversiam de frumento movet, affirmans, frumentum Hegestrati esse, illum vero a se pecuniam esse mutuatum. Cum vero uterque cum eo contenderet, et Protus et Demon: utrique mercatoriam diem dixit. Cumque Protus absentem damnasset volentem, ut ait Demosthenes, et cum adversario colludentem: etiam Demonem secundo loco in iudicium adducit. Is vero, exceptione utens, ei actionem convenire negat, lege nitens, quae mercatoribus actionem det de contractibus, qui vel Athenas aliunde, vel Athenis alio referantur: Zenothemidi vero secum quicquam esse commercii negat. Ac de exceptione quidem agitur: oratio vero ita instituta est, tanquam controversia recta in forum deducta sit. Explicatur enim in ea, Zenothemidis non esse frumentum, sed Proti, cui Demon pecuniam crediderit. Non enim videri vult solo verbo legis niti, tanquam aequitati causae diffidens: sed ostendit, se etiam rectum iudicium non pertimescere, sed ex supervacaneo exceptione, quam lex largiatur, uti.

Posteaquam, Iudices, exceptione sum usus de non danda adversario actione: leges primum explicabo, secundum quas exceptionem opposui. Leges iubent, Iudices, actiones dari navicularиis et mercatoribus in iis contractibus, qui vel Athenas aliunde, vel Athenis alio referantur, de quibus exstent tabulae: quodsi quis praeter haec litem intendat, non dandam ei esse actionem. Zenothemidi autem nihil fuisse mecum negotii, nullas literas, ipse etiam in accusatione confitetur: sed se naviculario Hegestrato mutuasse, nos post eius in pelago interitum pro vectura non solvisse dicit. Haec accusatio est. Vos autem ex eadem oratione tum actionem ei non esse dandam intelligetis, tum universas istius hominis insidias et improbi-

47 tatem cognoscetis. Vos igitur, Iudices, oratos omnes volo, si quod unquam negotium attente audistis, ut et hanc causam attente audiatis. Cognoscetis enim hominis audaciam et improbitatem haud vulgarem: si modo ego facinora illius vobis (uti spero) exponere potuero. Zenothemis, minister Hegestrati navicularii, quem et ipse in accusatione scripsit in pelago periisse (sed quomodo perierit, non adscripsit, ego vero dicam), tale scelus cum illo excogitavit. Pecuniam et iste et ille Syracusis mutuati sunt. Ac ille quidem ad eos, qui isti mutuum dabant, si quis rogabat, dicebat isti, multum in navi esse frumenti: iste ad eos, qui illi, merces atque onus navis illius esse proprium. Cum autem alter navicularius, alter vector esset: non mirum fuit, esse credita, quae alter de altero affirmabat. Pecuniam autem acceptam domum Massiliam miserunt: neque quicquam in navem intulerunt. Sed quia tabulae, id quod omnes solent, continebant, si navis mansisset incolumis, pecuniam esse reddendam: in fraudem creditorum navem submergere statuerunt. Hegestratus igitur, cum a terra bidui aut tridui iter navem abduxisset, noctu in carinam descendit et fundum navis perforat: iste vero, ut totius rei ignarus, supra cum caeteris vectoribus versabatur. Orto strepitu, qui in navi erant, sensere, in carina mali quippiam geri, atque opitulaturi descendunt. Deprehensus Hegestratus, ut se poenas daturum putat, fugit, fugatusque se in mare iacit, et lembum propter noctem non adeptus suffocatur. Ille igitur sic, uti merebatur, malus male periit, suis ipse insidiis, quas in alios instruxerat, captus atque oppressus. Iste vero socius et adiutor primum statim in navigio in ipso facinore, tanquam ignarus, sed et ipse etiam perterritus, rectori prorae et nautis suadebat, ut in lembum descenderent navi quam celerrime relicta, quasi nulla esset speranda salus et navis statim submergenda, ut, quod cogitarant, id conficeretur, navique perdita aes alienum fraudarent. Quo consilio frustratus, et nostrate quodam vectore adversato et nautis magnas mercedes, si navem conservassent, pollicito, perducta in Cephaleniam nave, deorum ope immortalium inprimis, deinde vir-

48 tute nautarum, rursus cum Massiliensibus, Hegestrati civibus, agebat, ne navigium Athenas perveheretur: et se et merces esse illinc, et tam navicularium quam creditores esse Massilienses. Quod ubi et ipsum non successit, et Cephaleniorum magistratus pronuntiaverunt, navem Athenas, unde solvisset, perducendam: quem nemo omnium huc venire ausurum putaret, post tales insidias taliaque facinora, Athenienses, is tam insigni est impudentia et audacia, ut non modo venerit, sed et, nostro frumento sibi vendicato, nos insuper in ius vocarit. Quae causa est igitur? aut qua re fretus et venit et in ius vocavit? Ego vobis dicam, Iudices, invitus, Iovem O. M. testor et omnes deos, sed coactus. Sunt officinae hominum in Piraeeo, improborum, qui conspirarunt, quos neque vos ignorabitis, si videatis. Horum unum, postquam iste id agebat, ne huc perveheretur navis, inito consilio legatum deligimus, non omnino quidem ignotum illum, sed talem esse ignari: in quo, prope dixe-

rim, aeque magnam cladem accepimus, atque in eo, cum primum in hominum improborum commercium incidimus. Is missus a nobis est, Aristophon nomine, qui et Miccalionis negotia instruxit. Ea igitur eum omnia audivimus praevaricatum, et isti pollicitatum esse: denique is dux et auctor est omnium. Quae iste avide amplexus est. Postquam enim, navis interitu frustratus, creditoribus pecuniam reddere non potest (quî enim posset, quam nunquam imposuit?), nostra sibi vindicat et Hegestrato se pro eo frumento foenerasse dicit, quod is, qui a nobis enavigavit, emit. Creditores autem, statim initio decepti, cum videant, sibi pro pecunia improbum debitorem esse reliquum, et, sua se ab istis recuperaturos, ne sperandum quidem esse animadvertant, sed, deceptis vobis, de nostris fortunis ea recepturos non desperent: quem in nos ista mentiri sciunt, ab eo stare sui commodi causa coguntur. Res igitur, de qua suffragia feretis, in summa ita gesta est. Volo autem, testibus eorum, quae dico, ad vos adductis inprimis, mox et reliqua dicere. Recita ergo mihi testimonia.

TESTIMONIA. 49

Ut igitur pervenit huc navigium, cum Cephalenii, quamquam isto adversante, pronuntiassent, ut eo, unde solvisset, reduceretur: navem, qui in eam mutuarant, hic statim tenebant, frumentum autem, qui emerat, is nimirum, qui pecuniam nobis debebat. Post haec venit iste, et legatum a nobis missum Aristophontem adducens de frumento litem movit, quod se mutuo dedisse Hegestrato diceret. Quid ais, homo, inquit Protus (nam id nomen erat frumentatori, qui nobis pecuniam debebat), tun' Hegestrato pecuniam mutuasti, cum quo decepisti caeteros, ut mutuam sumeretis? qui quidem tibi saepe dicebat, perituram iis pecuniam, qui credidissent? Tu igitur, qui illa audires, ipse ei credidisses? Affirmabat homo impudens. Proinde ut maxime vera dicas, subiicit eorum quidam, qui aderant, tuus te socius et civis Hegestratus, ut apparet, circumvenit, propterea que se ipsum damnavit capitis et periit. Quin signum etiam vobis dicam, inquit adstantium quidam, unde intelligatis, istum ad omnia illa fuisse adiutorem: antequam navem perforare coepissent, mulctam statuunt coram vectoribus, iste et Hegestratus, scriptis tabulis. Quodsi bona fide dederas, quamobrem ante maleficium caveri tibi volebas? sin diffidebas, cur non in terra ius tuum, ut caeteri, persequebare? Quid multa dicam? Nihil his verbis proficiebamus: sed frumentum iste sibi vindicabat. Educebat eum Protus et Proti socius, Phertatus: iste vero educi se nolebat, seque ab illo eductum iri palam negabat, nisi ego eduxissem. Post haec Protus eum et nos ad magistratum Syracusanum provocabamus, iis conditionibus, si Protum emisse frumentum, et vectigalia illi esse inscripta, et pretium illum numerasse constaret, ut iste improbitatis suae poenas daret: sin minus, ut et controversum frumentum reciperet, et talentum insuper acciperet, nosque ei frumento cederemus. Haec offerente et pollicente illo nihil proficie-

bamus: sed ea dabatur optio, ut aut istum educeremus, aut nostras merces, conservatas, praesentes, amitteremus. Nam Protus testificabatur, se educere, firmare fidem, redire velle in Siciliam: quod
50 cum ipse vellet, si nos isti frumentum concederemus, id sibi curae non fore. Atque haec a me vere dici, neque eum nisi a me educi velle asseruisse, nec, quae ei offerretur de reditu in Siciliam, conditionem accepisse, et in navigio tabulas confecisse ut constet, recita testimonia.

TESTIMONIA.

Cum igitur nec educi vellet a Proto, neque ad ius adipiscendum redire in Siciliam, et omnium Hegestrati scelerum fuisse praescius videretur: reliquum erat nobis, qui hic contractum feceramus et frumentum ab eo, qui legitime illic emerat, receperamus, istum educere. Quid enim aliud faceremus? Neque enim hoc quisquam e nostra societate putabat, vos ei frumentum adiudicaturos, quod ipse relinquendum suaserat nautis, ut periret navi demersa: quod vel maximum signum est, id nihil ad eum attinere. Quis enim suum frumentum deserendum suaderet iis, qui id conservatum vellent? Quis non navigasset, accepta conditione, in Siciliam, ubi res liquido probari posset? Atqui nec ita de vobis existimare poteram, fore, ut pronuntiaretis, isti de his rebus dandam esse actionem, quae, ne huc perveherentur, ipse multis modis studuisset prohibere: primum suadendo nautis, ut eas relinquerent, deinde in Cephalenia laborando, ne navis huc veheretur. Quid enim fieri turpius aut iniquius queat, quam, cum Cephalenii pronuntiarint, ut Atheniensium merces incolumes essent, navim huc pervehendam, vos, qui sitis Athenienses, ea, quae civium sunt, iis, qui submergere conati sunt, tradere, et, quae iste, ne huc perveherentur, avertere omnino studuit, de iis dare isti actionem? Absit, o Iupiter et dii. Recita mihi, quid exceperim.

EXCEPTIO.

Recita etiam legem.

LEX.

Me igitur secundum leges exceptionem de non danda actione adversario opposuisse, satis, opinor, est ostensum. Artem autem
51 audietis sapientis illius instructoris horum omnium, Aristophontis. Ut enim in causa nihil sibi prorsus esse praesidii reliquum videbant: internunciis ad Protum missis homini persuadent, ut praevaricetur sibique causam tradat. Quod quidem statim etiam ab initio egerunt, ut nos nunc cognovimus: sed persuadere non potuerunt. Protus enim, dum frumentum huc advectum putabat lucro sibi fore, id retinebat, et praeoptabat potius tum ipse lucrari, tum id praestare nobis, quod aequum esset, quam, conspiratione cum istis inita, aut eos in lucri portionem admittere, aut facere nobis iniuriam. Ut vero, cum huc pervenisset et hoc negotio occupa-

retur, laxata annona est: statim mutavit consilium. Atque etiam (dicetur enim apud vos, Athenienses, veritas) nos creditores eum urgebamus infestis atque iniquis animis, quod et iactura frumenti in nos redundaret, et eum nobis istum calumniatorem pecuniae loco attulisse querebamur. His de causis, cum etiam natura nimirum homo esset non bonus, ad istos se confert, neque cavet, quo minus deserto vadimonio condemnetur, tum ab isto vocatus in iudicium, cum nondum conspirassent. Nam si Protum iste omisisset, statim animadversum esset, eum nobis facere calumniam: damnari se autem coram ille non passus esset, ut aut pactis et conventis illi starent, aut deserti vadimonii actionem in eos retorqueret. Sed quorsum haec? Nam ea si fecit, quae iste in accusatione scribit, non damnandus modo, sed interficiendus etiam iure fuit Protus, mea quidem opinione. Nam si in malis et tempestate tantum vini hauserat, ut insano similis videretur: quod supplicium non merebatur, aut si tabulas surripuerat, clamve aperuerat? Sed vos haec inter vos, quo pacto se habeant, transigetis: meae autem causae nihil inde admisce, sive te verbis, sive factis laesit Protus. Datur tibi actio nimirum: nemo nostrum prohibuit, aut nunc etiam recusat. Si vero illum calumniatus es: parum id curamus. At, me dius fidius, e medio excessit homo? Propter vos nimirum: ut et testificationes nostras desereret, et nunc vos, quicquid erit libitum, in eum dicatis. Nisi enim propter vos ab eo desertum esset vadimonium: simul eum et citasses et apud Polemarchum sponsione obligasses. Quodsi vades tibi dedisset, aut manere cogeretur, aut tu, a quibus tibi satisfieret, haberes: si non dedisset, in domicilium plebis iret. Nunc, communicato negotio, et ipse, quicquid te obstrepente nobis decessit, se redditurum esse nobis non putat, et tu illum accusando nostris te mercibus potiturum. Cuius rei argumentum illud evidens est: Ego eum citabo: tu nec sponsione 52
obligasti, neque nunc citabis. Praeterea spes etiam alia eis est vestri circumveniendi et fallendi. Criminabuntur Demosthenem, eoque me fretum dicent eduxisse istum: existimant enim, quia et orator ille sit et celebris, probabile se crimen afferre. Mihi vero, Athenienses, genere sane coniunctus est Demosthenes (atque per omnes vobis adiuro deos, me vera dicturum): sed cum ad eum accessissem, et, ut mihi adesset opemque ferret, si quid posset, postularem: Ego, Demon, inquit, faciam, ut tu iusseris (nec enim aliud me decuerit): sed tamen et tui et mei est habenda ratio. Mihi usu venit, ex quo de republica conciones habere coepi, ut ad nullam unquam privatam causam accesserim, sed in ipsa etiam administratione reipublicae talia declinarim.

EXCEPTIO ADVERSUS APATURIUM.

ARGUMENTUM.

Is, qui iudicium detrectat, cum privatim commercia cum Apaturio quaedam haberet, ea sustulit et transegit: nunc vero propter Parmenonem accusatur et de pecunia appellatur. Nam Parmeno civis fuerat mercatoris Apaturii, Byzantius, sed a iudicibus actus in exsilium. Ac principio amicitia usus Apaturii, orto dissidio postea in iudicium venit, Apaturio et verberum et dati damni die dicta: qui Parmenonem vicissim accusavit. Apaturius igitur Aristocli arbitro rem permissam esse dicit, qui Parmenonem damnarit. Quamobrem eum, qui exceptione iudicium deprecatur, nunc invadit, quod pro Parmenone spoponderit. Hic vero nihil eorum fatetur, sed negotium tribus primum arbitris esse commissum ait, non uni Aristocli: deinde sponsorem Parmenonis in pactis Archippum esse
53 scriptum, atque illa pacta calliditate Apaturii esse abolita, qui Aristocli persuaserit ea asservanti, ne afferret in medium, sed diceret, puerum tabulas dormientem amisisse: alia praeterea pacta non esse scripta, neque rem ad arbitrum delatam, cum primum arbitrium tabularum amissione sublatum fuerit, nec de altero inter eos postea convenerit: Aristoclem autem contra omnia iura, qui iam non esset arbiter, adversus Parmenonem tulisse sententiam, idque cum ob magnam cladem peregre ille abesset, et, ne arbitraretur, vetuisset. His igitur firmamentis reus nititur, et exceptione iudicium repellit, seque iis, quae cum Apaturio fuerint, negotiis liberatum, postea nihil cum eo commercii habuisse contendit: in talibus autem rebus non dari legibus actionem.

Mercatoribus, Athenienses, et naviculariis iubet lex actionem dari apud Sexviros, si qua iniuria in mercatu afficiantur, sive hinc alio navigantes, sive aliunde huc: et sontibus vincula mulctam statuit tantisper, dum iudicatum circumveniebat. Qui vero contractuum, qui facti non sunt, rei fiant, iis exceptionis confugium largitur lex, ne eis calumnia intendatur: iis autem mercatoribus et naviculariis, qui revera laeduntur, iure experiendi dat potestatem. Ac multi iam actione mercatoria postulati, exceptione ex lege hac opposita ingressi ad vos, accusatores et iniquae accusationis et factae per speciem mercaturae calumniae convicerunt. At vos eum, qui his artibus instructus insidias fecit mihique negotium facessit, orationis progressu cognoscetis. Cum autem Apaturius falso me accuset, et,
54 quicquid cum eo rei mihi fuit, omne sit transactum et sublatum, neque aliud mihi cum eo commercium intercedat vel nauticum, vel terrestre: exceptionem opposui, non licere ei agere his legibus.

LEGES.

Ac Apaturium contra has leges diem mihi dixisse et falso me accusasse, id ego vobis multifariam ostendam. Ego, Iudices, qui longo iam tempore ex mercatura quaestum facio, aliquousque ipse mari me committebam: nondum autem septimus annus abiit, cum, navigatione omissa, mediocres opes, quas habeo, nautis credendo rem facere conor. Quod vero et varia accessi loca et frequens in mercatu versor, cum plurimis eorum, qui navigant, notus sum, tum Byzantiis valde etiam familiariter utor, ut in ea urbe diutius commoratus. Cum autem ita se res meae, ut dico, haberent: huc profectus est abhinc triennium iste cum cive suo Parmenone, Byzantio genere, sed exsule, mecumque mercatu congressi mentionem pecuniae fecerunt. Debebat enim iste pro nave sua quadraginta minas et a creditoribus per iniuriam ita urgebatur, ut et navem eius pignerarentur, quod ad diem non solvisset. Aestuanti autem ei et pecuniam non habenti se minas decem pollicetur daturum Parmeno: iste vero me orat, ut sibi triginta minas suppeditem, conquerens, se a creditoribus, qui navem appeterent, in mercatu traductum, ut, se eo loci redacto, ne pecuniam reddere posset, ipsi nave potirentur. Ac mihi quidem praesens pecunia non erat: sed cum ab Heraclide mensario, quo utebar, impetrassem, ut ei mutuaret, ipse pro eo spopondi. Triginta porro minis iam numeratis, alienatus erat ab isto Parmeno: sed quia minas ei decem promiserat, harumque tres dederat, ob hanc, quam modo dixi, pecuniam reliquum etiam dare cogebatur. Ac ipse hac de causa facere tabulas nolebat: me vero ita eas conficere iubebat, ut sibi optime caveretur. Ego, acceptis septem a Parmenone minis, et isto tres illas, quas ab illo acceperat antea, coram confesso, emo navem ab eo et mancipia, donec decem minas redderet, quas per me acceperat, et triginta, quarum me sponsorem mensario constituerat. Ac ut me 55
vera dicere constet, audite testimonia.

TESTIMONIA.

Ad hunc modum creditores absolvit Apaturius. Non multo post, mensa eversa et Heraclide initio latitante, iste per insidias Athenis ablegare mancipia et portu navem educere instituit: unde prima cum eo mihi controversia exstitit. Animadversa enim re Parmeno et mancipia, quae abducebantur, arripit, et navem eum commovere portu prohibet, et mihi arcessito rem narrat. Qua ego audita et istum, qui talia moliretur, hominem summe nefarium esse duxi, et viam quaesivi, qua et ego mensaria sponsione liberarer et hospes ea, quae per me isti mutuarat, non amitteret. Constitutis ergo navis custodibus, mensae sponsoribus negotium exposui, pignusque tradidi, ac decem minas hospitem habere in nave dixi. His factis, mancipia sponsione obstrinxi, ut, si quid deesset, per ea compeiretur. Ita ego, deprehensis istius iniuriis, mihi et hospiti consului. At iste, perinde ac si acciperet, non faceret iniu-

riam, me incusabat, rogitans, annon mihi satis esset, sponsione ad mensarium exsolvi, nisi et pro pecunia Parmenonis navem et mancipia sponsione obstringerem, et propter hominem exsulem suas susciperem inimicitias. Ego vero eum, qui mihi credidisset, eo minus me deserturum asserebam, quod et exsuli et calamitoso fieret per eum iniuria. Postquam autem nihil praetermisi et omnes istius inimicitias et odia provocavi: vix redegi argentum, nave quadraginta minis vendita, quanti erat oppignerata. Redditis igitur triginta minis ad mensam et decem minis Parmenoni coram multis testibus, et tabulas sustulimus, secundum quas credita erat pecunia, et mutua commercia renuntiavimus, et invicem nos missos fecimus, ita uti neque isti mecum, neque mihi cum isto negotii quicquam esset. Ac ut vera me dicere intelligatis, audite testimonia.

56 TESTIMONIA.

Iam post haec nihil mihi cum isto rei vel magnae vel parvae fuit. Parmeno autem istum accusabat tum verberum, quibus ab eo, dum mancipia, quae ablegabantur, corriperet, affectus esset, tum impeditae ab eo, quam in Siciliam instituisset, navigationis. Instante autem iudicio defert Parmeno iusiurandum isti de quibusdam criminibus: id iste accipit, pactus insuper etiam pecuniam, nisi iusiurandum illud dedisset. Ac ut me vera dicere constet, cape mihi testimonium.

TESTIMONIUM.

Accepto igitur iureiurando, haud ignarus, multos sibi, si peierasset, fore conscios, ad iusiurandum praesto non fuit, sed, tanquam iudicio soluturus iusiurandum, Parmenoni diem dicit. Instante autem eis iudicio, adducti ab iis, qui aderant, ad compromissum veniunt, et, pactione conscripta, unum arbitrum Phocritum, civem suum, communiter deligunt: cui unum uterque attribuit, iste Aristoclem Oeensem, Parmeno me. Itaque inter se paciscuntur, quae nos tres de communi sententia constituissemus, ea se rata habituros, sin minus, quae duo decrevissent, ea necessario fore servanda. Hac pactione facta, sponsores harum rerum inter se dederunt, iste illi Aristoclem, Parmeno isti Archippum Myrrhinusium. Ac pactionem primum apud Phocritum, deinde, cum Phocritus eam alii cuidam tradi iussisset, apud Aristoclem deponunt. Ac ut vera me dicere constet, audite testimonia.

TESTIMONIA.

Depositam igitur fuisse pactionem apud Aristoclem, negotiumque Phocrito et Aristocli et mihi fuisse commissum, homines rei gnari apud vos testati sunt. Rogo autem vos, Iudices, ut, quae post acciderunt, ex me audiatis: inde enim mihi calumniam fieri ab Apaturio perspicue cognoscetis. Ubi animadvertit, me et Phocritum
57 consentire, et se a nobis damnatum iri vidit: abolendi compromissi cupidus, perdere tabulas cum eo, per quem asservabantur, instituit,

et contendere coepit, arbitrum sibi esse Aristoclem, Phocritum autem et me non aliud habere auctoritatis, nisi negotii una transigendi. Verba haec aegre ferens Parmeno postulabat, ut Aristocles tabulas proferret, non procul esse quaerendum argumentum dictitans, si qua fraus in tabulis commissa esset, quas servus scripsisset. Assensus Aristocles, se prolaturum pactionem in conspectum, nec hodie protulit: sed ad dictam diem in aede Vulcani vobiscum congressus praetexebat, puerum, dum se is exspectaret, amisisse tabulas dormientem. Auctor autem et adiutor istius commenti est ille e Piraeeo medicus Eryxias, Aristocli familiaris, qui idem, quod inimicus mihi est, in hoc discrimen me adduxit. Ac praetendisse Aristoclem amissionem tabularum, e testimoniis audietis.

TESTIMONIA.

Iam igitur abolitum erat compromissum pactione abolita et arbitris repudiatis. Aliam autem scribere pactionem cum instituerent: de ea dissenserunt, quod iste ad Aristoclem, Parmeno ad tres illos, quibus initio commissa esset, rem deferri volebat. Caeterum, pactione alia non scripta primaque abolita, eo impudentiae processit is, qui tabulas aboleverat, ut ipse unus se pro arbitrio pronuntiaturum affirmaret. Parmeno autem, testibus advocatis, interdixit Aristocli, ne contra pactionem sine coarbitris contra se ferret sententiam. Ac quibus praesentibus vetuerit, audite testimonium.

TESTIMONIUM.

Post haec Parmenonem acerba clades oppressit, Iudices. Cum enim, ut patria pulsus, Ophrynii habitaret: illo terrae motu, qui accidit in Chersoneso, collapsis aedibus, et uxor eius et liberi perierunt. Qua ipse calamitate audita, nave concensa hinc abiit. Aristocles autem, cum Parmeno testibus adhibitis vetuisset, ne contra se absque coarbitris pronuntiaret: homine propter calamitatem hinc 58
profecto, absentem condemnavit. Ac ego quidem et Phocritus in eadem pactione scripti, quoniam iste contenderat, non esse sibi nos arbitros, abstinuimus arbitrio: ille autem, cum non modo non concessum, sed interdictum etiam ei esset, nihilominus sententiam tulit: id quod neque vestrum, neque reliquorum Atheniensium facere quisquam auderet. Quae igitur in abolitione tabularum et in sententia arbitrii Apaturius et arbiter ille designarunt, is, cui facta est iniuria, si quando redierit incolumis, ulciscetur. Postquam autem eo processit impudentiae Apaturius, ut et me in ius vocet, ac criminetur, me, quanti damnaretur Parmeno, soluturum recepisse, et me sponsorem in tabulis inscriptum esse aiat: ita uti decet tale refutare crimen, primum vobis adducam testes, non me pro Parmenone spopondisse, sed Archippum Myrrhinusium, post etiam argumentis me defendam, Iudices. Iam primum omnium ipsum mihi tempus, ementitum esse crimen, testatur. Compromissum enim ab isto et Parmenone anno abhinc tertio factum est et cognitio Aristoclis: sortitiones autem iudiciorum mercatoribus semestres

sunt a Sextili usque ad Martium, ut, ius suum statim adepti, navigent. Quodsi ego revera sponsor fui Parmenonis: cur primum non statim, facta cognitione, sponsum exigebat? nec enim scilicet hoc dicere potest, se propter amicitiam nostram molestum esse mihi noluisse. Ego enim mille drachmas Parmenonis odiose ab eo exegeram: et cum navem protraheret, clam se subducturus et debito mensario fraudaturus, a me prohibitus fuerat. Proinde si ego pro Parmenone fidem meam obstrinxissem: non tertio anno demum, sed tum statim me de sponsione appellasset. At abundabat opibus, credo, ut ei etiam post me convenire liceret: tum vero navigando erat occupatus. Imo propter inopiam et bonis suis cesserat et navem vendiderat. Ac ut maxime impedimenti aliquid ei obiectum sit, quo minus tum statim in ius me vocaret: quamobrem, anno superiore hic versatus, nedum in ius vocare, sed nec appellare me ausus fuit? Atqui conveniebat, si et Parmeno iudicio victus ei debebat et ego spoponderam, eum ad me testibus adhibitis
59 accedere sponsumque postulare, si non abhinc tertio, superiore saltem anno, ac, si praestitissem, auferre, sin minus, iudicio experiri. In talibus enim causis omnes postulare prius, quam in foro contendere consueverunt. Nemo autem est, qui testaturus sit, se adfuisse, cum iste vel superiore anno, vel tertio abhinc, aut diem mihi dixerit, aut ullum apud me verbum fecerit his de rebus, de quibus nunc litigat. Fuisse autem eum hic anno praeterito, cum iudicia exercerentur, recitato testimonio cognoscetis.

TESTIMONIUM.

Age, legem etiam, quae sponsiones annuas esse iubet, mihi recita. Neque vero ea lege ita nitor, ut, si spoponderim, poenas dare me non oporteat: sed eam ipsam legem, non spopondisse me, testimonio mihi esse affirmo. Nam ex sponsu egisset mecum, tempore hac lege praefinito.

LEX.

Sit igitur hoc etiam vobis argumento, mentiri Apaturium. Nam, si ei pro Parmenone spopondissem, non utique istius inimicitias propter illum suscepissem, dum providebam, ne amitteret ea, quae per me isti mutuarat: ipse vero mihi, propter illum apud istum sponsione obligato, non cavissem. Quid enim spei habere poteram, istum mihi parsurum, quem ipse coëgeram illi satisfacere? A quo mensariam sponsionem odiose exegeram, quid ab eo mihi exspectandum arbitrarer? Quin illud etiam considerare, Iudices, est operae pretium, si spopondissem, me nunquam fuisse iturum infitias: multo enim confitenti mihi et ad pactionem eunti, ex qua factum fuit compromissum, firmior esset defensio. Tribus enim arbitris rem fuisse permissam, testatum vobis est. Cum vero a tribus [illegible] sententia non sit: quid neganda sponsione mihi voluissem? [illegible]one enim secundum pactionem non facta, nec ego iam spon[illegible]ebar. Quare nequaquam, Iudices, praetermissa vera defen-

one, si spopondissem, ad infitiandum venissem. Iam illud etiam
statum vobis est, pactione ab istis abolita aliam istum et Par- 60
enonem conscribere voluisse: quasi irrita essent ea, quae prius
ter eos convenerant. Atqui cum de futura cognitione aliam pa-
tionem conscribere voluerint, priore perdita: quo pacto, alia pa-
tione non scripta, vel arbitrium fieri, vel sponsio potuit? De hoc
pso enim orta controversia, tabulas alias non fecerunt, isto unum,
llo tres arbitros postulante. Postquam autem prima pactio, qua me
ponsorem esse factum ait, periit, alia vero scripta non est: quo
ure mecum agere potest, contra quem nequit proferre pactionem?
At interdixisse Parmenonem Aristocli, ne contra se absque coarbi-
ris pronuntiaret, testatum vobis est. Quodsi constat, eundem ho-
minem et pactionem abolesse, ex qua arbitrium fieri conveniebat,
et sine arbitris caeteris sententiam se tulisse ipse fatetur: qui con-
venit, ut, illi fide habita, me perdatis? Illud enim considerate,
Athenienses. Si non me nunc, sed Parmenonem accusaret Apatu-
rius, minas viginti postulans, Aristoclis cognitione fretus, Parmeno
autem sese praesens defenderet apud vos testesque adduceret, tum,
non soli se Aristocli, sed cum duobus aliis rem commisisse, tum
interdixisse, ne se absente pronuntiaret, tum, uxore sibi et liberis
terrae motu oppressis seque ad tantam calamitatem domum pro-
fecto, eum, qui pactionem abolesset, contra absentem tanquam de-
serto vadimonio sententiam tulisse: estne vestrum quisquam, qui,
Parmenone in hanc sententiam se defendente, tanta iniquitate fa-
ctum arbitrium ratum esse oportere decerneret? Non modo certe
controversis omnibus, sed, tametsi exstaret pactio, si constaret,
delatum esse ad unum Aristoclem arbitrium, si non vetuisset Par-
meno contra se pronuntiare, tametsi evenisset, ut ante arbitri sen-
tentiam talis homini calamitas obiiceretur: quis ita inhumanus est
adversarius aut arbiter, qui non usque ad eius reditum distulisset?
Quodsi Parmeno, ratione reddita, ab omni parte aequiora dicere
videretur, quam iste: quo iure me damnabitis, cui cum isto ho-
mine rei prorsus nihil est? Me igitur exceptionem recte opposuisse,
Apaturium autem falso me accusasse contraque leges iudicium esse 61
adeptum: id vobis, Iudices, multis argumentis probatum esse con-
fido. Et, quod praecipuum est, quicquam sibi mecum esse com-
mercii Apaturius nec dicere instituet: sin per mendacium dicet,
me in pactione Parmenonia sponsorem esse inscriptum, pactionem
ab eo requirite. Et hic ei occurrite, omnes homines, cum tabulas
inter se conficiunt, propterea obsignatas apud eos deponere, qui-
bus fidem habeant, ut, si qua dissensio exstiterit inter ipsos, ad
tabulas reversi controversiarum explicationem inde petant. Si quis
autem, tabulis abolitis, eludere veritatem verbis studuerit, quid illi
fidei est habendum? At fortasse (id quod est omnino factu facilli-
mum iniuriarum et calumniarum studiosis) testimonium aliquis ei in
me dicet? Eum autem ego testem si de falso testimonio postularo,
unde probabit, se testari verum? E pactione? Id igitur ne differat,
sed mox proferat, qui habet. Sin eam tum perisse dicet: unde ego,

mendacio circumventus, argumenta petam? Nam si apud me depositae essent tabulae, Apaturio criminari licuisset, me propter sponsionem pactionem abolevisse: sin apud Aristoclem, quamobrem, si absque suo consensu pactio periit, me accusat, cum ei, qui accepit illam et non exhibet, diem non dicat? cur eum contra me testem producit, qui tabulas abolevit, cui eum irasci conveniebat, nisi communicatis operis fallaciam istam commenti essent? Ego causae meae aequitatem defendi, ut potui. Vos igitur secundum leges, quae aequa sunt, decernite.

---

62 ORATIO ADVERSUS PHORMIONIS EXCEPTIONEM.

ARGUMENTUM.

Phormio mercator, Bosporum navigaturus, minas a Chrysippo viginti mutuatur. Quo cum venisset, res ita comparatas offendit, ut, quas vehebat merces, non essent vendibiles. Quare, naviculario Lampide Athenas rediturо, eumque imponere navi ea, quae Chrysippaea pecunia comparasset, iubente (sic enim tabulae continebant), neque sarcinam ullam, nec argentum imposuit: sed ad Lampidem dixit, praestare in praesentia se ea non posse, sed paulo post alia navi cum pecunia habiturum. Lampidis ergo navis in altum provecta periit: isque cum paucis lembo evadit, Athenasque reversus Chrysippo felicitatem Phormionis praedicat, qui et Bospori remansisset et nihil navi imposuisset. Post Phormio Athenas pervectus, cum argentum ab eo reposceretur, primum, ut ait Chrysippus, et debere se fatetur et redditurum pollicetur: deinde quicquam debere negat, ut qui Lampidi dedisset, quod tabulae, si quid in mari accidenit navi, se liberent aere alieno. Diem illi Chrysippus dicit: is exceptionem opponit, et Lampis apud arbitrum testatur, se pecuniam a Phormione Bospori recepisse, et una cum caeteris in naufragio perdidisse. Prius autem contrarium dixerat apud Chrysippum, Phormionem nihil in navem posuisse. Quorum cum Lampis coargueretur, se tum apud se fuisse negat, cum ad Chrysippum illa diceret. Hinc arbiter auditis, nulla sententia lata, negotium in iudicium remittit. Ac causa nomen illa quidem habet exceptionis, revera autem recto iudicio agitur. Id quod etiam Orator satis innuit in principio, non omnino esse exceptionem, cum dicit: se fecisse omnia secundum pacta et conventa, reddidisse Lampidi pecuniam, id quod tabulae iubeant, aes alienum tali eventu remittentes. Haec enim eius [illegible] qui recto iudicio contendit et obiecta crimina diluit: non il[illegible] totam controversiam tollit agendique potestatem negat. [illegible] praeterea, inquit, largitur lex de his, qui prorsus Athe-

nis non fiunt, neque Athenas referendi sunt, contractibus. Idem autem in hac oratione observatum est, quod in oratione contra Neaeram, quod non ab una persona est habita. Sed illic utrisque discrimen apparet: hic eaedem confusae sunt. Mihi vero secundus hinc ordiri videtur: «Cum igitur e nobis, Athenienses, saepe audivisset Theodotus atque existimaret, Lampidem falsum esse testem.» Apparet autem, socios esse eos, qui cum Phormione litigant.

Rem aequam precabimur a vobis, Iudices, ut nos cum benevolentia audiatis alternis dicentes, eam ob causam, quod et literarum omnino rudes sumus, et, cum longo iam tempore mercatum vestrum frequentemus et cum multis contrahamus, nunquam in vestrum iudicium venimus, vel ipsi accusantes, vel ab aliis accusati. Ac ne nunc quidem, Athenienses, credite nobis, si putaremus, fracta navi perisse pecuniam, quam Phormioni mutuavimus, unquam ei diem dixissemus: non ita nos impudentes sumus, aut iacturae insolentes. Cum vero multi nostram ignaviam reprehenderent, et mercatores inprimis cum Phormione illic versati, qui eum sciebant non una cum caeteris pecuniam amisisse in navi: non committendum esse 64
putabamus, ut ab isto iniuriam fieri nobis pateremur. Ac de exceptione quidem non multis est opus. Nam adversarii non omnino negant, contractum in vestro mercatu esse factum: sed nihil secum rei nobis iam esse dicunt, quod nihil extra ea, quae tabulis contineantur, fecerint. Leges autem, e quarum praescripto vos, Iudices, sedetis, non ita loquuntur: sed de contractibus Athenis omnino non factis, nec in Atheniensium mercatum referendis praescribere permiserunt. Si quis autem factum esse fateatur, seque fecisse, quae convenerint, omnia contendat: recta intentionis depulsione se defendere iubent reum, non criminari accusatorem. Ego vero spero, me ipsa re ostensurum, dandam esse nobis actionem. Considerate, Athenienses, quid isti ipsi fateantur, quid negent: sic enim rem optime intelligetis. Fatentur, se et mutuatos pecuniam et fecisse pactum de mutuo: sed reddidisse aurum Lampidi, famulo Dionis, Bospori aiunt. Nos vero non id ostendemus, non reddidisse eum: sed ne licuisse quidem reddere. Necesse autem est, vobis pauca, quae ab initio acta sunt, narrari. Ego, Athenienses, Phormioni mutuavi minas viginti ultro citroque in Pontum, alio accepto pignore, et syngrapham apud Cittum argentarium deposui. Cum autem syngrapha imponi navi onera pretii quater mille drachmarum iubeat: facinus audet omnium iniquissimum. Statim enim in Piraeeo mutuatur insuper clam nobis a Theodoro Phoenice drachmas quater mille quingentas, a Lampide naviculario mille drachmas. Cumque eum oporteret commercari Athenis onera minis centum quindecim, si praestare creditoribus pacta in syngraphis voluisset: non mercatus est amplius quam quinquies mille quingentis drachmis cum commeatu, minasque debet septuaginta quinque. Hoc initium fuit, Athenienses, iniuriarum: neque enim vel pignus praestitit, vel

... cum syngrapha cogat in eam conferri.

SYNGRAPHA.

... descriptionem et testimonia.

... TESTIMONIA.

... literas a me haberet, quas ei dede- ... atque etiam socium quen- ... de argento, quod mu- ... cum primum essent mer- ... literas a me acceptas ... quae ipse ageret, rescisce- ... Bospori statu, propter bellum a Pari- ... vehebat, distrahi minime pos- ... ignarus, quo se verteret ... instaurant, urgebant adeo, ... merces ex syngrapha ... licit, nummos conferre ... scriptum, rebusque infectis, ... merces distraxisset, alia ... testimonium.

... UM.

... Bospori relicto, Lampis prove- ... a mercatu. Completa ... vehebat, etiam mille coria ... navis interiret. Ac ipse qui- ... corpora autem, prae- ... Tum autem audito navis inter- ... Phormionis praedica- ... nec navi quicquam impo- ... narrabatur. Recita mihi haec

...

... A.

... aurum dicit (hoc quaeso, ... cum primum e naufragio ... dicebat, istum neque ... imposuisse, neque se aurum ab ... mihi eorum, qui adfuerunt,

...

... M.

... Phormio alia nave redierat in- ... Atque is ab initio nun- ... attulit, qua nunc utitur: sed ... Verum ubi cum his, qui nunc ei

adsunt et patrocinantur, rem communicarat: alius iam erat et non idem. Ut autem sensi, me ab eo deludi: ad Lampidem accedo, Phormionem nihil aequi agere, nec mutuum reddere, conquerens, simulque rogo, sciretne, ubi esset, ut hominem vocarem in ius. Is vero sequi me iubet: ad tabernas unguentarias eum deprehendimus: ego, viatoribus adductis, diem ei dico. Ibi Lampis, Athenienses, cum adesset me arcessente, nusquam dicere ausus est, se ab isto recepisse aurum, neque, quod factum oportuit, Chrysippe, insanis, inquit, qui istum in ius voces: mihi enim aurum reddidit. Neque vero Lampis tantum nihil est locutus: sed nec iste ipse quicquam dicere voluit, adstante Lampide, cui nunc se reddidisse aurum dicit. Atqui par erat, eum dicere, Athenienses: «Quid me arcessis, bone vir? Reddidi aurum isti, qui adstat» et simul confitentem id Lampidem exhibere. Nunc neuter eorum quicquam dixit eo temporis articulo. Et ut me vera dicere constet, cape testimonium viatorum.

TESTIMONIUM. 67

Cape et accusationem, quam in eum anno superiore institui: quae vel inprimis argumento est, nunquam dixisse Phormionem, se aurum Lampidi reddidisse.

ACCUSATIO.

Hanc accusationem ego institui, Athenienses, nulla alia re fretus, quam nuntio Lampidis, qui neque merces eum imposuisse, nec aurum numerasse diceret. Nec enim putare debetis, me ita attonitum esse et prorsus insanum, ut talem accusationem scriberem, fatente Lampide, se aurum recepisse, a quo essem coarguendus. Illud etiam, Athenienses, considerate, istos ipsos anno superiore, cum exceptionem opponerent, in ea exceptione scribere non fuisse ausos, se aurum Lampidi reddidisse. Recita mihi eam exceptionem.

EXCEPTIO.

Auditis, Athenienses, nusquam in exceptione scriptum, Phormionem aurum Lampidi reddidisse: praesertim cum id ego apertis verbis in accusatione, quam modo audistis, scripsissem, eum nec merces in navem imposuisse, nec reddidisse aurum. Quis igitur vobis alius testis exspectandus est, cum tantum testimonium ab istis ipsis habeatis? Cum vero causa iam a iudicibus cognoscenda esset: precabantur nos, ut ad arbitrum aliquem veniremus. Nos igitur rem permisimus Theodoto municipi ex pacto. Tum vero Lampis, tutum sibi iam esse ratus, testari apud arbitrum, quicquid libuisset, partitus meum aurum cum Phormione, prioribus suis verbis dixit contraria. Nam alia res est, Athenienses, in vestros vultus intuentem testari falsum, quam apud arbitrum. Apud vos enim et indignatio vehemens et poena proposita est mentientibus: apud arbitrum autem secure et impudenter pro testimonio mentiuntur, quicquid collibitum fuerit. Me vero iniquo animo ferente, Athenienses, et invehente in Lampidis audaciam, et apud arbitrum idem proferente, 68

quod et nunc apud vos profero, testimonium eorum, qui ab initio nobiscum ad eum acesserant, cum se nec aurum ab isto recepisse, neque pecuniam eum in navem imposuisse diceret: ibi Lampis violenter convictus falsi testimonii et improbitatis, se dixisse quidem haec ad istum fatebatur: sed apud se non fuisse, cum diceret. Lege mihi testimonium.

TESTIMONIUM.

Theodotus igitur, Athenienses, saepe nobis auditis, et falsum testari Lampidem arbitratus, de re nihil pronuntiavit: sed nos ad vos in iudicium remisit. Nam et condemnare noluit, propterea quod Phormioni familiaris est, ut nos postea cognovimus, et absolvere veritus est, ne ipse peieraret. Agite vero, Iudices, ex ipsa re apud vos considerate, unde iste aurum reddere potuisset. Cum enim hinc navigaret, nec pecuniam in navem imposuerat, et pignus non habebat: sed ad meam pecuniam plus erat mutuatus. Bosporum autem eo tempore venit, quo vendi merces non potuerunt: vixque illis satisfecit, qui tantum eousque ei mutuarant. Et hic quidem mutuatus ei fuit bis mille drachmas ultro citroque, ut Athenis bis mille sexcentas drachmas reciperet: Phormio autem dicit, se Lampidi centum et viginti stateres Cyzicenos Bospori reddidisse (hoc animadvertite), quos mutuatus sit terrestribus usuris: eas autem fuisse terrestres usuras, ut sexta pars sortis esset numeranda, et Cyzicenum valuisse illic viginti et octo drachmas Atticas. Cognoscendum igitur vobis est, quantum se pecuniae reddidisse dicat. Nam centum viginti stateres faciunt ter mille trecentas et sexaginta drachmas: usura autem illa terrestris, de qua diximus, triginta minarum et trium et sexaginta drachmarum quingentae drachmae et sexaginta. Tota autem summa fit tanta et tanta. Vivitne is homo, Iudices, aut unquam nascetur, qui pro bis mille sexcentis drachmis pecuniae mutuae triginta minas et trecentas drachmas, et usuram, quingentas drachmas et sexaginta, vellet solvere, quas Phormio se Lampidi reddidisse ait, ter mille nongentas viginti? Cum ei liceret ultro citroque
69 creditum Athenis reddere argentum: Bospori redderet tredecim minis amplius? Itane iis, qui illo usque mutuarunt, vix sortem reddidisti, qui et navigarant tecum et assidue te urgebant: huic vero absenti non modo sortem et usuras reddebas, sed etiam mulctam syngraphae inscriptam rependebas, nulla cogente necessitate? Illos non verebaris, quibus syngraphae in Bosporo mutui exactionem dabant: hunc curasse te dicis, quem ab ipso Lare, ut aiunt, statim fallebas, non impositis mercibus in navem, quod syngrapha iubebat, Athenis soluturus? Cum nunc in mercatu, ubi contractus factus est, non dubites fraudare creditorem: Bospori plura te praestitisse dicis, quam ius postularit, ubi poenas daturus non eras? Cum reliqui omnes, qui ultro mutuantur, e mercatibus solventes, multos advocent, testificantes, pecuniam periculo creditoris vehi: tu eius unius testimonio niteris, qui est tibi socius iniuriarum: nec puero nostro adhibito, qui Bospori agebat, neque socio, neque li-

teris redditis, quas ad eos dedimus, quibus continebatur, ut, quicquid ageres, observarent? Quid autem, Athenienses, non faceret is, qui acceptas literas non, ita ut rectum et aequum est, reddidit? Qui eius malitiam ex istis factis non cognoscere non potestis? Atqui, o dii immortales, decebat utique tantum auri reddentem et plus, quam creditum fuerat, celebre id in mercatu reddere et omnes homines advocare: inprimis autem puerum huius et socium. Omnes enim profecto nostis, mutuari solere istos coram paucis: cum reddunt, multos adhibere testes, ut boni viri esse in praestandis pactis et conventis videantur. Tibi vero, qui et mutuum et utrasque usuras redderes, argento ultro tantum usus, et alias tredecim minas adiiceres, non multi fuere testes adhibendi? Quo facto nemo navigantium maiore in admiratione fuisset. Tu autem nedum multos fecisti testes: sed tanquam iniuriam faceres, sic omnes homines latere studuisti. Quodsi mihi, qui mutuo dederam, reddidisses, nihil opus fuisset testibus: sublata enim syngrapha te omni contractu liberassem. Nunc haud mihi, sed alteri pro me reddidisti, nec Athenis, sed Bospori: cum et syngrapha mihi abs te data Athenis sita esset, et is, cui aurum reddebas, et mortalis et tantum pelagus traiecturus esset: testem adhibuisti neminem vel servum vel ingenuum. 70
At enim syngrapha, inquit, me naviculario iubebat aurum reddere. Sed eadem te nec testes advocare, nec literas reddere prohibebat: cum hi duas syngraphas tecum fecerint de contractu, ut qui tibi maxime diffiderent, tu solus soli te naviculario aurum dedisse dicis, quamvis scires, Athenis contra te repositam esse syngrapham cum hoc factam. Dicit, syngrapham iubere, nave perducta incolumi se debere pecuniam. Etiam in navem imponere te merces iubet: quod ni feceris, quinquies mille drachmas solvere. Tu vero illam syngraphae partem non amplecteris: sed ea statim violata, et rebus ab initio non impositis, unum syngraphae verbum cavillaris, idque cum eam ipse sustuleris. Qui cum Bospori te non merces imposuisse, sed aurum naviculario dedisse dicas: quid porro de navi disputas? Neque enim fuisti periculi particeps, cum nihil imposueris. Ac primum, Athenienses, causam hanc arripuit, quasi merces in navem imposuisset. Quia vero id mendacium multifariam posse coargui praevidebat, tum inscriptione portitorum Bospori, tum ab iis, qui eodem tempore in mercatu fuerant: mutata sententia cum Lampide conspirat, eique se aurum reddidisse dicit, eo veluti viatico fretus, quod ita fieri syngrapha iuberet: fore autem non putans, ut vobis argumenta suppeterent ad ea, quae soli ipsi inter se egissent, coarguenda. Ac Lampis, quae dixit, priusquam ab isto corrumperetur, alienata mente se dixisse, postquam autem meum aurum partitus est, tum apud se fuisse ait, et satis meminisse omnia. Quodsi me unum, Iudices, Lampis contemsisset, non mirarer: nunc hoc multo atrociora designavit in omnes. Facto enim a Parisade Bospori praeconio, si quis vellet Athenas in Atticum mercatum vehere frumentum, ut immunis frumentum inveheret: Lampis tum Bospori agens, exportatione frumenti et immunitate urbis nomine accepta, navem

magnam frumento oneratam Acanthum portavit, ibique vendidit,
71 nostra pecunia cum isto communicata. Et haec fecit, Iudices, cum Athenis habitet, et hic uxorem et liberos habeat, et leges extremum illi supplicium minitentur, qui, Athenis habitans, alio quopiam frumentum vexerit, quam in Atticum mercatum: idque eo tempore, quo, qui in urbe habitatis, farinas in Odeo demensas accipiebatis: qui in Piraeeo, quamvis singulos panes obolo distributos, et in longa porticu farinas binis modiis demensas acciperent, tamen conculcabantur. Quae me vere dicere uti constet, cape et testimonium et legem.

TESTIMONIUM. LEX.

Phormio igitur, isto utens socio et teste, nos pecunia fraudandos censet, qui perpetuo frumentum in vestrum mercatum veximus, et, cum tres iam difficultates urbem presserint, quibus vos eos, qui populi commodis consulerent, probaretis, in nulla harum vobis defuimus. Nam cum Alexander Thebas invaderet: vobis talentum largiti sumus. Cum vero annona coarctata esset et ad sedecim drachmas pervenisset: invectis amplius decies mille tritici medimnis, dimensi vobis sumus usitato pretio singulos medimnos quinquedrachmis: et haec omnes nostis, cum in Pompeo vobis dimensi simus. Iam anno superiore ad coëmendum populo frumentum talentum vobis contulimus, ego et frater meus. Lege mihi harum rerum testimonia.

TESTIMONIA.

Quodsi vel his coniecturis utendum est: non consentaneum fuerit, nos tantum pecuniae largiri, ut vos bene de nobis existimaretis, Phormionem autem calumniari voluisse, ut ne boni viri quidem de caetero haberemur. Iure igitur nos iuvabitis, Iudices. Ostendimus enim vobis, nec ab initio onera imposuisse istum in navem omnis pecuniae, quam Athenis mutuatus fuerit: et de mercibus Bospori venditis vix eos, qui eo usque duntaxat mutuarant, absolvisse: praetereaque nec abundasse nummis, nec ita esse vecordem, ut pro bis mille et sexcentis drachmis triginta minas et novem red-
72 dat. Ad haec, quod se reddidisse aurum Lampidi dicit, nec puero meo, nec socio tum agente Bospori adhibito: Lampis ipse, priusquam ab isto corrumperetur, se nihil accepisse palam pro testimonio dixit. At si Phormio sic singula demonstrasset: haud video, qua se ratione melius tueri potuisset. Iam actionem dandam esse nobis, lex ipsa testatur, quae iubet, actiones dare mercatorias contractuum, qui Athenis facti et in Atheniensem mercatum referendi sint: nec eorum, qui fiunt Athenis, solum, sed eorum etiam, qui propterea, ut navigetur Athenas. Cape leges.

LEGES.

Ac Athenis contractum esse cum Phormione factum, nec ipsi eunt infitias: sed praescriptionem adferunt, non convenire nobis

actionem. In quod vero iudicium veniamus, Athenienses, nisi in vestrum, ubi contractus factus est? Iniquum enim fuerit, si causa navigationis Athenas suscipiendae iniuria mihi fieret, licere mihi apud vos experiri cum Phormione: postquam vero contractus in vestro mercatu factus est, negare istos, se in vestro iudicio causam dicturos esse. Qui, cum Theodotum arbitrum sumsimus, fassi sunt, convenire adversus se actionem, nunc contrarium dicunt eorum, quae ipsi prius concesserunt: quasi oporteret se apud Theodotum municipem causam dicere sine praescriptione, postquam vero in Atheniensium forum ingredimur, nulla iam nobis actio conveniret. Ego vero cum animo meo reputo, quidnam in exceptionem inscripturus fuerit, si Theodotus de causa pronuntiasset, cum nunc, postquam decrevit Theodotus, in iudicium nobis esse veniendum, convenire nobis actionem apud vos neget, ad quos ille nobis esse abeundum pronuntiavit. Iniquissime certe mecum ageretur, cum leges contractuum, qui Athenis fiunt, actiones dari apud Sexviros iubeant, si vos actionem negaretis, qui iuraveritis, vos secundum leges iudicaturos. Ac mutuo datae a nobis pecuniae et pactio, et iste ipse testis est: redditae autem nemo testis est praeter Lampidem, iniuriae socium. Ac iste quidem ad illum solum redditionem refert: ego vero et ad Lampidem ipsum et ad eos, qui audierunt 73
eum negantem, se recepisse aurum. Isti licet meos testes accusare, si eos vera loqui negat: ego vero, quid cum illius testibus agam, non habeo, qui se scire dicunt, testatum esse Lampidem, se recepisse aurum. Nam si testimonium Lampidis hic proferretur: ipsi fortassis aequum esse dicerent, ut in eum agerem. Nunc neque id testimonium habeo, et iste se indemnem esse putat, nullo firmo pignore relicto eorum, quae vos decernere postulat. Quid vero fieri queat absurdius, quam vos, cum ipse Phormio se mutuatum esse fateatur, sed reddidisse dicat, id, quod iste ipse confitetur, facere irritum, id vero, quod in controversia est, ratum esse decernere? Cum Lampis, quo iste fretus est, testimonium dicat, qui ab initio se recepisse aurum negavit: vos, si decernetis, id eum recepisse, non futuri estis testes negotii? Iis, quae vere dixit, non utemini pro argumento: quae vero commentus est deinceps, postquam corruptus fuit, ea credibiliora esse existimabitis? Atqui multo iustius est, Athenienses, ex his, quae ab initio dicta sunt, coniecturam capere potius, quam ex iis, quae postea concinnata fuerunt. Nam ea non edoctus, sed veritatis studio dicebat: haec posteriora per mendacium et ad suam utilitatem. Recordamini, quaeso, Athenienses, nec ipsum Lampidem negasse, quin dixerit, se aurum non recepisse: sed confessum esse quidem, se id dixisse, commentum autem tum dixisse, cum non apud se esset. Absurdum profecto erit, si eius testimonium, quatenus fraudatoribus commodo est, ut verum audietur: quatenus vero a fraudatis facit, fidem apud vos nullam inveniet. Nequaquam, Iudices. Nam vos iidem estis, qui eum, qui e mercatu magnam pecuniam ultra eam, quam ab aliis acceperat, mutuatus, pignora creditoribus non exhibuerat, capite condemnaveri-

tis, delatum apud populum eumque civem vestrum et patris imperatorii filium. Putabatis enim, ab eo genere hominum non solum eos, qui [illegible], sed mercatum quoque vestrum laedi. [illegible] mercatorum non ab iis, qui [illegible] mutuo dant, proficiscuntur: neque [illegible], vel vector provehi potest absque [illegible]. Leges igitur eis multa et praeclara ad[illegible]: quae vestrum est tueri, et impro[illegible]. at mercatus quam maximo vobis sit [illegible] si defendetis creditores, eosque a tali[illegible] [illegible]. Ego dixi, quae potui: sed etiam [illegible], si iusseritis.

[illegible] ADVERSUS LACRITI EXCEPTIONEM.

ARGUMENTUM.

[illegible] mutuavit Artemoni, Phaselitae genere, mer[illegible] prius quam argentum redderet, idem ab eius [illegible] reposcit, duabus rationibus nitens, quod et [illegible] pecuniam Artemoni mutuarit, et he[illegible]. Is vero se cedere hereditate dicit, et [illegible] repellit: quod sibi cum Androcle nihil rei [illegible] omnino etiam se spopondisse negat: quodsi [illegible] improbitate, ut solutionem detrectaret [illegible] orationem hanc adulterinam esse puta[illegible] argumentis. Nam dictionis genus remissum, [illegible] privatis: Iovem autem regem pro sub[illegible] ab eo esse vocatum, perspicuum est. [illegible] infirmius refutavit propter causae imbecilli[illegible].

[illegible] iudices, Phaselitae, sed pro more suo. Nam ad [illegible] mercatu pecunias sunt omnium exercitatissimi [illegible] acceperunt et syngrapham confecerunt nauti[illegible] et syngrapharum et legum, et, reddenda [illegible] non meminerunt. Sin reddiderint: de suo se [illegible], et, cum reddendum esset aliquid, pro [illegible] et praescriptiones et praetextus, homi[illegible] improbissimi et iniustissimi. Cuius rei [illegible] multi et Graeci et Barbari vestrum ad mer[illegible] sunt Phaselitarum lites, quam caete-

rorum omnium. Hi igitur tales sunt. Ego vero, Iudices, pecuniam mutuavi Artemoni, istius fratri, secundum leges mercatorias in Pontum et rursus Athenas. Quo defuncto, priusquam mihi pecuniam redderet, Lacrito diem dixi iisdem legibus, quibus contraxeram: cum illius frater sit et bona Artemonis omnia teneat, tum quae is hic reliquit, tum quae Phaselide habuit, et hereditatem ceperit bonorum illius omnium. Neque vero iste legem ullam proferre potest, quae permittat habere fraternas opes, et, iis suo arbitratu administratis, non solvere aes alienum: et negare nunc, se esse heredem, sed profiteri, se cedere hereditate. Ac Lacriti talis est improbitas. Ego vero vos oro, Iudices, ut me hac de re dicentem aequis animis audiatis. Quodsi et nobis creditoribus et vobis nihilo minus ab eo fieri iniuriam ostendero: iuvatote nos, ut aequum est.
76 Ego, Iudices, minime noram istos homines: sed Thrasymedes, Diophanti filius, Sphettii illius, et Melanopus, frater eius, familiares mihi sunt summaque necessitudine coniuncti. Hi me cum Lacrito convenerunt, undecunque ab isto cogniti (neque enim scio), precatique sunt, ut pecuniam in Pontum istius fratri, Artemoni, et Apollodoro mutuarem, quo negotiarentur: cum omnino ignarus esset, Iudices, etiam Thrasymedes improbitatis istorum, sed bonos esse viros et non alios, quam quales se esse et simulabant et dictitabant, atque facturos esse omnia, quae pollicebatur et recipiebat Lacritus, existimaret. Sed plurimum certe fallebatur, neque quicquam norat, cum qualibus belluis potius, quam hominibus conflictaretur. Ego igitur, auctore Thrasymede et fratre eius, Lacrito recipiente, fratres suos facturos, quae aequa essent omnia, mutuavi cum hospite quodam nostro Carystio triginta minas argenti. Quare syngrapham, Iudices, a vobis audiri primum velim, qua pecuniam mutuavimus, et testes, qui mutuationi interfuerunt. Deinde et caetera demonstrabimus, quam perfidiose isti in mutua pecunia egerint. Recita syngrapham, deinde testimonia.

SYNGRAPHA.

Mutuarunt Androcles Sphettius et Naucrates Carystius Artemoni et Apollodoro Phaselitis argenti ter mille drachmas Athenis Menden usque aut Scionen et inde Bosporum: quodsi voluerint, in sinistra ora usque ad Boristhenem et rursus Athenas, ducenis vicenis quinis millenas: sin post Arcturum solverint, e Ponto templum Argonautarum petituri, trecentis eas ter mille drachmas, vini amphoris Mendaeis pignori oppositis ter mille, quod evehetur Menda aut Scione in navi viginti remorum, quae est Hyblesii naviculárii. Oppignerant autem id vinum, non debentes propterea cuiquam quicquam argenti, neque ad id mutuabuntur: et evehent merces, vini pretio coëmtas, rursus Athenas in eadem navi omnes. Perductis autem Athenas mercibus reddent debitores creditoribus argentum, quantum debetur ex syngrapha, intra vigesimum, ex quo 77
Athenas venerint, diem, integrum: excepta iactura, si quam vectores de communi decreto fecerint, et si quid hostibus pependerint,

Quod ad caetera attinet omnia, integrum esto: et exhibebunt pignus creditoribus liberum et immune, donec sortem cum usuris reddiderint ex syngrapha. Nisi autem ad dictum diem solverint: pignora creditoribus oppignerare et vendere tanti liceat, quanti sunt. Quodsi quid argenti creditoribus ex syngrapha reddendi defuerit: exigere liceat creditoribus ab Apollodoro et Artemone, et omnia eorum bona, tam terrestria quam nautica, ubique gentium, ubi fuerint, pignerari: perinde ac si iudicio victi iudicatum non solvissent, tam alteri utri creditorum, quam utrique. Sin non onerarint, decemque dies post Caniculam in Hellesponto manserint, atque exonerarint, ubi Atheniensibus pignora capere non licet: etiam inde reversi Athenas usuras reddant, anno superiore tabulis inscriptas. Sin quid navi gravius acciderit, in qua vehentur merces, pignora salva sint: quae superfuerint, communia sunto creditoribus. Et in his rebus nihil plus valeat hac syngrapha.

TESTES: Phormio Piraeensis, Cephisodotus Boeotius, Heliodorus Pitthensis.

Recita etiam testimonia.

TESTIMONIA.

Archenomides, F. Archedamantis, Anagyrasius, testatur, tabulas apud se deposuisse Androclem Sphettium, Naucratem Carystium, Artemonem, Apollodorum, Phaselitas: et syngrapham adhuc sitam esse apud se.

Recita eorum etiam, qui interfuerunt, testimonium.

TESTIMONIUM.

Theodotus municeps, Charinus Epicharas Leuconensis, Phormio, F. Cephisophontis, Piraeensis, Cephisodorus Boeotius testantur, se adfuisse, cum mutuaret Androcles Apollodoro et Artemoni argenti ter mille drachmas: scireque se, eos tabulas apud Archenomidem Anagyrasium deposuisse.

78 Ex hac syngrapha, Iudices, mutuavi pecuniam Artemoni, istius fratri, iubente isto et recipiente, omnia, quae aequa essent, mihi praestanda esse ex syngrapha, qua mutuaram: isto ipso scriptore et obsignatore cum scripta esset. Nam fratres eius iuniores adhuc erant, admodum adolescentuli: iste vero Lacritus Phaselita, magna res, Isocratis discipulus, is erat, qui administraret omnia et me sibi fidem habere iuberet. Se enim mihi praestiturum aequa omnia et Athenas rediturum: fratrem suum, Artemonem, et navigaturum accepta illa pecunia. At tum quidem, cum a nobis pecuniam auferre studeret, et fratrem esse se profitebatur Artemonis et socium, et verba mirum in modum diserta fundebat. Cum primum autem argentum nactus est, id quidem et partiti sunt, et, in quos libuit, usus distribuerunt: sed ex nautica syngrapha, qua pecuniam acceperant, neque parvum, neque magnum quicquam praestiterunt, ut res ipsa indicavit. Lacritus vero eorum omnium interpres fuit. Singulatim autem ostendam, nihil eorum, quae syngraphae inscripta

unt, rite eos praestitisse. Primum enim scriptum est, mutuari eum nobis ad vini cados ter mille triginta minas, quasi pignus habeent aliarum triginta minarum, ut iustum vini pretium ad argenti ilentum redigeretur cum impensis, quae ad vini curationem requiebantur: eae vero ter mille amphorae vehendae erant in Pontum avigio viginti remorum, quae Hyblesii navicularii esset. Haec, Iuices, in syngrapha, quam vos audivistis, scripta sunt. At isti pro :r mille amphoris nec quingentas in navem imposuerunt, et, cum num decuisset emtum, quantum convenerat, ipsi pecunia suo artratu sunt usi: ter mille amphoras neque voluerunt, neque cogirunt imponere in navem ex syngrapha. Et ut me vera dicere conet, cape testimonium eorum, qui eadem navi cum eis vecti sunt.

TESTIMONIUM. 79

Erasicles testatur, se gubernasse navem, quae Hyblesii esset, t scire, Apollodorum vehere vini Mendaei amphoras quadringenas quinquaginta, et non plures: alias vero sarcinas nullas vexisse n eo navigio Apollodorum in Pontum. Hippias, F. Athenippi, Haicarnasseus, testatur, se una vectum in Hyblesii nave perlustrasse avem et cognosse, Apollodorum Phaselitam vehere in navigio Ienda in Pontum vini Mendaei amphoras quadringentas quinquainta, onus praeterea nullum. Praeter hos testatus est, eadem se udisse ex aliis, Archades, F. Mnesonidae, Acharnensis, Sostratus, '. Philippi, Istiaeus, Philtiades, Ctesii F., Dionysius, F. Democradae, Chollides.

De vini igitur numero, quantum eos imponere in navem oporuit, haec egerunt, statim ab eo ipso, quod primum scriptum fuit, uspicati negligere et non praestare ea, quae scripta sunt. Post aec in syngrapha continetur, oppignerare eos haec libera, cum emini quicquam debeant, et ad ea mutui accepturos a nemine uicquam. Haec apertis verbis, Iudices, scripta sunt. At isti quid ecerunt? Neglecta syngraphae scriptura mutuantur a quodam adoscente per fraudem, quasi nemini quicquam deberent: et cum obis iniuriam fecerunt, clam ad nostra mutuati, tum illum adoleentem creditorem deceperunt, ad merces non liberas mutuati. alia sunt istorum facinora: sed doli omnes sunt Lacriti. Ut autem ra me dicere, et istum insuper contra syngrapham mutuatum se constet: testimonium vobis recitabitur eius, qui postea muavit. Recita testimonium.

TESTIMONIUM.

Aratus Halicarnasseus testatur, se mutuasse Apollodoro undem argenti minas ad merces, quas in Hyblesii nave in Pontum eheret, quasque ibi pro his coëmisset: neque scisse se, fuisse ilim mutuatum ab Androcle argentum, alioqui se non mutuaturum iisse Apollodoro argentum.

Fraudes igitur istorum hominum huiusmodi sunt. Scriptum utem est post haec, Iudices, in syngrapha: postquam in Ponto, 80

quae vehant, vendiderint, ut alias merces emant, navemque onerent, eaque onera Athenas pervehant, et, ubi Athenas pervenerint, ut intra vigesimum diem lectum nobis argentum reddant: antequam autem reddiderint, in nostra potestate esse merces omnes, easque immunes ab his praestandas nobis, donec nostrum receperimus. Haec ita accurate in syngrapha scripta sunt. Isti autem, Iudices, hic vel in primis insolentiam suam et impudentiam ostenderunt, nec perscripta in syngrapha vel minimum curarunt: sed syngrapham inanes esse nugas atque ineptias putaverunt. Nam nec in Ponto emerunt quicquam, neque in navem contulerunt Athenas vehendum: et nos creditores, revertentibus eis e Ponto, non habebamus, quod prehenderemus aut teneremus tantisper, dum nostram pecuniam recepissemus: nihil enim prorsum in portum isti nostrum invexerunt. Sed nobis inusitatum quippiam accidit, Iudices. Qui enim in vestra hac urbe nihil peccavimus, nullo ab eis convicti iudicio sumus, nostra pecunia ab istis Phaselitis spoliati sumus: quasi vero ius esset Phaselitis spoliandi Athenienses. Cum enim, quae acceperunt, reddere nolint: quod aliud erit hisce rebus nomen tribuendum, quam vi eos eripere aliena? Nam ego quidem audivi nunquam quicquam sceleratius eo scelere, quod in nos isti commiserunt, idque confitentes, se pecuniam accepisse a nobis. Quibus enim de contractibus ambigitur, Iudices, hi iudicium postulant quos vero utrique contrahentium confitentur, et de quibus syngraphae nauticae exstant, hos consummatos esse omnes, et perscripta in tabulis praestari oportere censent. Iam eos ex syngrapha nihil omnino praestitisse, sed inde ab initio statim auspicatos struxisse fraudes, et nihil aequi bonique cogitasse: tum a testibus, tum ipsi a sese convincuntur adeo manifeste. Quod vero gravissimum est inter Lacriti facinora, id vos audire decet: is enim rebus omnibus praefuit. Postquam huc venerant, ad mercatum vestrum non appellunt, sed in Furum portum se coniiciunt, qui est extra vestri mercatus limites. Estque perinde navem in Furum portum subducere, ac si quis ad Aeginam aut ad Megara appelleret: nam ex eo
81 portu proficisci licet, quo lubitum et quandocunque commodum fuerit. Ac navigium ibi in statione erat dies amplius quinque et viginti: isti vero in nostro Digmate obambulabant. Nos congressi alloquebamur et iubebamus eos curare, ut pecuniam primo quoque tempore reciperemus. Assentiebantur isti et se in eo esse dicebant. Nos eos accedebamus, et cum alia speculabamur, tum an aliquid e navi alicunde exponerent et quinquagesimas solverent. Posteaquam autem isti dies complures adfuerant, neque nos quicquam inveniebamus vel expositum, vel quinquagesimam solutam eorum nomine; ibi demum solutionem acrius urgebamus. Cum vero nos eis instaremus, Lacritus, frater Artemonis, respondet, se non posse reddere, periisse merces omnes: dicebatque Lacritus, se de his iustam habere excusationem. Ea verba nos, Iudices, graviter ferebamus: sed indignatione nostra nihil proficiebamus, istis omnino eam contemnentibus. Nihilominus tamen percontaba-

ır eos, quo pacto merces periissent? Ibi Lacritus respondebat, .ctam esse navem, dum Panticapaeo Theudosiam peteret: fracta tem navi perisse fratribus suis merces, quas in navi habuissent: buisse autem in ea et salsamenta et vinum Coum et alia quaem. Quae omnia se dicebant illic coëmta vecturos fuisse Athenas, si in navi periissent. Ac quae dixerit, haec fuerunt. Operae preım autem est, audire hominum istorum petulantiam et mendacia. ım cum nave, quae naufragium fecit, nihil erat eis commercii: d erat alius, qui Athenis mutuarat ad naulum Ponticum et ad vigium (Antipater nomen erat creditori, Cittieus genere), et vim illud Coum, octoginta vasa vini fugientis, et salsamenta homi cuidam agricolae in navi vehebantur Panticapaeo Theudosiam usum operarum rusticarum. Quid igitur istas causas afferunt, ae minime huc pertinent? Cape testimonium, primum Apollonie, ut constet, Antipatrum mutuasse ad navem, naufragium vero hil omnino ad istos pertinere: deinde Erasiclis, Hippiae F., octonta duntaxat amphoras vectas esse in navi.

TESTIMONIUM. 82

Apollonides Halicarnasseus testatur, se scire, Antipatrum, Citum genere, pecuniam mutuasse in Pontum ad navem, quae esset yblesii, et ad naulum Ponticum: se vero communiter possedisse vem cum Hyblesio, servosque suos una fuisse in navi: et, cum riret navis, adfuisse famulos suos, sibique renuntiasse, navem risse vacuam, Panticapaeo Theudosiam euntem. Erasicles testar, se navigasse cum Hyblesio, gubernante navem, in Pontum: et m navis Theudosiam Panticapaeo veheretur, scire se, navem esse cuam, et ipsius Apollodori, nunc hoc iudicio rei, non fuisse viım in navi, sed transvectas esse Theudosiano cuidam civi Coas rias circiter octoginta. Hippias, Athenippi F., Halicarnasseus, teıtur, se navigasse cum Hyblesio, inspectorem navis: quae cum ınticapaeo Theudosiam veheretur, imposuisse Apollodorum in m lanarum vas unum atque alterum, et salsamentorum vasa uncim aut duodecim, et caprinarum pellium fasciculos duos aut es, praetereaque nihil. Praeter hos testati sunt, ex aliis audisse eadem, Euphiletus, Damotimi F., Aphidnaeus: Hippeus, Timoni F., Thymaetades: Sostratus, Philippi F., Histiaeus: Archenoides, Stratonis F., Thriasius: Philtiades, Ctesiclis F., Xypetaeon.

Istorum igitur hominum tanta est impudentia. Vos autem, luces, ipsi cogitate cum animis vestris, num quos unquam sciatis ıt audieritis e Ponto vinum Athenas negotiandi causa importasse, aesertim Coum? Nam contra potius in Pontum invehitur e locis obis finitimis, e Peparetho et Co et Thasium et Mendaeum, et aliis quibusdam oppidis omnis generis: e Ponto autem alia quaeım sunt, quae huc importentur. Cum vero nos eos detineremus inquireremus, numquid pecuniae Ponticae evasisset: respondit acritus iste, centum stateres Cyzicenos evasisse, et id aurum fram suum mutuasse in Ponto naviculario cuidam Phaselitae, civi

et familiari suo, neque potuisse recuperare, sed fere id quoque periisse. Haec sunt, quae Lacritus dixit. Syngrapha autem non ita loquitur, Iudices, sed illic coëmtas merces Athenas pervehere iu-
83 bet: nec mutuare istos, cui velint, nostram pecuniam sine nostra auctoritate, sed nobis Athenas sistere sine omni controversia, donec nos tantum pecuniae receperimus, quantum mutuavimus. Age, recita mihi syngrapham denuo.

SYNGRAPHA.

Mutuarunt Androcles Sphettius et Naucrates Carystius Artemoni et Apollodoro, Phaselitis, argenti ter mille drachmas Athenis Menden usque aut Scionem et inde Bosporum: quodsi voluerint, in sinistra ora usque ad Borysthenem et rursus Athenas, ducenis vicenis quinis usurae millenas; sin post Arcturum solverint, e Ponto templum Argonautarum petituri, trecentis eas ter mille drachmas, vini amphoris Mendaeis pignori oppositis ter mille, quod evehetur Menda aut Scione in navi viginti remorum, quae est Hyblesii navicularii. Oppignerant autem id vinum, non debentes propterea cuiquam quicquam argenti, neque ad id mutuabuntur: et evehent merces, vini pretio coëmtas, rursus Athenas in eadem navi omnes. Perductis autem Athenas mercibus reddent debitores creditoribus argentum, quantum debetur ex syngrapha, intra vigesimum, ex quo Athenas venerint, diem, integrum: excepta iactura, si quam vectores de communi decreto fecerint, et si quid hostibus pependerint. Quod ad caetera attinet omnia, integrum esto: et exhibebunt pignus creditoribus liberum et immune, donec sortem cum usuris reddiderint ex syngrapha. Nisi autem ad dictum diem solverint: pignora creditoribus et oppignerare et vendere tanti liceat, quanti sunt. Quodsi quid argenti creditoribus ex syngrapha reddendi defuerit: exigere liceat creditoribus ab Apollodoro et Artemone, et omnia eorum bona, tam terrestria quam nautica, ubique gentium, ubi ea fuerint, pignerari: perinde ac si iudicio victi iudicatum non solvissent, tam alteri utri creditorum, quam utrique. Sin non onerarint, decemque dies post Caniculam in Hellesponto manserint atque exonerarint, ubi Atheniensibus pignora capere non licet: etiam inde reversi Athenas usuras reddant, anno superiore tabulis inscriptas. Sin quid navi gravius acciderit, in qua ve-
84 hentur merces, pignora salva sint: quae superfuerint, communia sunto creditoribus. Et in his rebus nihil plus valeat hac syngrapha.

Testes: Phormio Piraeensis, Cephisodotus Boeotius, Heliodorus Pitthensis.

Utrumne, Iudices, istos syngrapha mutuare nostra iubet, homini praesertim, quem nos neque novimus, neque vidimus unquam: an coëmtas merces Athenas vehere, et nobis in conspectum offerre, et exhibere sine controversia? Enimvero syngrapha nihil his, quae ea continentur, plus valere sinit: nec proferri vel legem, vel decretum, vel quicquam aliud in syngraphae praeiudicium. At [illegible] ab initio statim syngrapham hanc nihili curarunt: sed nostra

pecunia sic usi sunt, quasi fuisset ipsorum propria. Adeo isti sunt malefici sophistae et homines iniurii. Ego vero, Iovem O. M. testor omnesque deos, nemini unquam invidi aut maledixi, Iudices, si sophista esse vellet ac nummos Isocrati pendere: insaniam enim, si quid horum curem. Sed tamen, ita me Iupiter amet, non decere censeo, ut homines superbi et sapientiae opinione tumidi alienum appetant aut eripiant, eloquentia freti: haec enim sunt improbi sophistae et male mulctandi. Lacritus autem iudicium hoc subiit, non iure fretus, cum satis sciat, quemadmodum in hoc mutuo se gesserint: sed se, pro eloquentia sua, in mala causa facile orationem inventurum, et eo vos, quo ipse voluerit, traducturum opinatur. Haec enim pollicetur, et se eloquentem esse iactitat, et argentum postulat, et discipulos colligit, his ipsis artibus eos eruditurum se pollicens. Ac primum fratres suos hoc doctrinae genere instituit, quam vos sentitis improbam esse et iniustam, Iudices, ut in vestro mercatu pecuniam nauticam mutuentur, eaque defraudent, nec reddant. Qui possint esse homines improbiores vel magistro tali, vel talibus discipulis? Quoniam igitur disertus est, et eloquentia fretus ac mille drachmis, quas magistro dedit: iubete eum docere vos, aut eos pecuniam non accepisse a nobis, aut acceptam reddidisse, aut nauticas syngraphas ratas esse non oportere, aut in alium usum convertendas esse pecunias, quam in eum, ad quem ex syngrapha acceperunt. Horum quodcunque voluerit, persuadeat vobis: tum 85
egomet quoque assentiar, sapientissimum esse eum, si vobis fidem fecerit de contractibus mercatoriis iudicantibus. Sed satis scio, non posse fieri, ut quicquam horum vel probet, vel persuadeat. Sed his omissis, agite per deos, Iudices, si contrarium accidisset, et non istius frater defunctus pecuniam mihi debuisset, sed ego fratri eius talentum aut octoginta minas, aut plus minusve: num putatis, Lacritum eadem verba fuisse allaturum, quibus nunc abusus est, aut se heredem esse negaturum, cedentem fratris bonis, et non acerbissime a me exacturum, sicut exegit ab aliis, si quis illi defuncto debuit, vel Phaselide, vel alibi uspiam? Quodsi nostrum aliquis ab isto accusatus exceptionem opponere esset ausus de non danda ei actione: satis scio, fuisse eum indignaturum et conquesturum apud vos, dictitantem, inique secum agi, et violari leges, si quis ei non dandam actionem in contractu mercatorio pronuntiasset. Tibi igitur, Lacrite, iustum istud esse videtur: mihi vero quamobrem non erit? Annon universis nobis eaedem leges scriptae sunt, et idem ius de mercatoriis actionibus? Quemquamne ita vecordem esse et omnes mortales vincere improbitate, ut persuadere vobis instituat, ut decernatis, non dandam esse actionem in causa hac mercatoria, cum vos nunc mercatorias causas disceptetis? Sed quid iubes, o Lacrite? Non satis esse censes, nos fraudari pecunia, quam mutuavimus vobis: sed a vobis in vincula coniici, mulcta insuper irrogata, ni solverimus? Quid iniquius, quid indignius, quid vobis turpius fieri queat, Iudices, quam eos, qui in vestro mercatu pecuniam nauticam mutuarint eaque defraudentur, a debitoribus et frau-

datoribus in carcerem duci? Haeccine sunt, Lacrite, quae istis persuadebis? Sed ubi ius adipiscendum est, Iudices, de mercatoriis contractibus? Apud quem magistratum, aut quo tempore? Apud Undecimviros? At hi grassatores et fures et alios facinorosos capitis reos introducunt. An apud praetorem? At praetori orbarum, et pupillorum, et parentum cura mandata est. An, ita me amet Iupiter, apud regem sacrificulum? At neque gymnasiarchi sumus, ne-
86 que reum quemquam facimus impietatis. An belli dux nos introducet? si quidem agatur de patrocinio vel deserto, vel non recepto. Proinde restant nobis duces. At triremium praefectos hi curant et introducunt in iudicium: mercatoriam vero causam nullam introduxerint. Ego vero mercator sum, et tu frater es et heres unius mercatoris, eius, qui mercatorias a nobis pecunias accepit. In quo igitur causa haec iudicio disceptanda est? Doce, Lacrite, modo aequi aliquid dicas, et quod sit legibus consentaneum. Sed nullius hominis tantum est ingenium, qui hisce de rebus aequi aliquid possit dicere. Neque vero his solum ego iniuriis a Lacrito afficior: sed praeter fraudationem pecuniae etiam in extrema pericula venissem, quantum in isto quidem fuit, nisi mihi syngrapha succurrisset testataque esset, me in Pontum dedisse pecuniam et rursus Athenas. Nostis enim profecto, Iudices, legem, quam ea severa sit, si quis Atheniensium alio quopiam, quam Athenas, frumentum vexerit, aut pecuniam mutuarit in alium mercatum, quam Atheniensium: quae poenae de his constitutae sint, quam magnae et graves. Atque adeo ipsam potius legem eis recita, quo rem certius cognoscant.

LEX.

Argentum autem non liceat mutuare ulli Atheniensium aut inquilinorum Athenis degentium, neque quorum hi sunt auctores, in navem, quae frumentum Athenas vectura non sit, et caetera, quae de singulis earum rerum scripta sunt. Sin aliquis mutuarit eo nomine: et indicari et describi licere argentum apud curatores, quemadmodum de nave et frumento dictum est, pari ratione: et actio ei ne detur de argento, quod alio quopiam elocarit, quam Athenas, neque magistratus ullus de eo referat.

Ac lex quidem, Iudices, tam severa est. At isti omnium hominum impurissimi, cum in syngrapha aperte scriptum sit, pecuniam Athenas reportandam, permiserunt, pecuniam a nobis Athenis mutuo sumtam in Chium vehi. Nam cum Phaselita navicularius in Ponto a Chio quodam homine pecuniam mutuaretur, Chius autem se daturum negaret, nisi omnia sibi, quae navicularius veheret, op-
87 pignerarentur, prioresque creditores in id consentirent: consenserunt, ut nostra Chio oppignerarentur, isque universis potiretur. Itaque solverunt e Ponto cum Phaselita naviculario et cum Chio creditore, et in furum portum appellunt, in nostro autem mercatu non appulerunt. Et nunc, Iudices, Athenis mutuo datae pecuniae in Pontum et rursum e Ponto Athenas in Chium ab istis devectae

int. Quod igitur orationis initio posui, vobis etiam non minor, uam nobis creditoribus, fit iniuria. Considerate modo, Iudices, an on violemini, cum quis legibus vestris studet esse superior, et yngraphas nauticas irritas facit et abrogat, a nobis accepta pecunia i Chium transmissa. Nonne talis homo vos etiam violat? Ac mihi uidem cum istis res est (eis enim pecuniam dedi): ipsi vero cum 'haselita illo naviculario agant, cive suo, cui se credidisse pecuiam dicunt absque nostra auctoritate contra syngrapham. Nos enim ihil omnino scimus, quid ipsi egerint cum cive suo: ipsi quidem d sciunt. Haec esse aequa putamus, vosque oramus, Iudices, ut opitulemini nobis iniuriam passis, et puniatis malarum artium et deceptionum, qualibus isti utuntur, studiosos. Quae si feceritis: et vobis ipsis utilia decernetis, et improbis hominibus omnes cavillationes eripietis, quibus nunc aliqui contractus nauticos eludunt.

EXCEPTIO PRO PHORMIONE.

ARGUMENTUM.

Pasio mensarius moriens, relictis duobus filiis ex Archippa suscep tis, Apollodoro et Pasicle, Phormionem, servum suum, qui prius tamen donatus libertate fuerat, tutorem filii natu minoris, Pasiclis, 88
reliquit: eique matrem eorum, concubinam suam, dicta dote uxorem dedit. Apollodorus igitur cum fratre patrimonium dividit, mensa excepta et officina scutorum. Has enim cum Phormio a Pasione ad certum quoddam tempus conduxisset, interim locationis semissem uterque accipiebat: demum et has dividunt, ac officina quidem scutorum Apollodoro, Pasicli autem mensa datur. Sed post, matre etiam defuncta, partitus et huius rem, Phormionem, ut qui multa, quae sua essent, teneret, accusat Apollodorus. Cum igitur arbitrium sibi sumsissent, ut Phormio ait, Apollodori cognati, Nicias et Dinias et Andromenes: persuaserunt Apollodoro, ut acceptis quinque drachmarum millibus cum Phormione transigeret. Apollodorus autem post rursus Phormioni diem dixit ἀφορμῆς. Ἀφορμὴν autem Attici dicunt, quod nos ἐνθήκην, hoc est, pecuniam seu sortem mensae. Phormio vero praescribit, et legem adducit, quae iubet, quibus de rebus aliquis, re transacta, semel aliquem missum fecerit, non licere denuo iudicium adipisci. Et tamen rectum etiam iudicium attingit Orator, ostendendo, mensam non habuisse pecuniam peculiarem Pasionis. Quod eo fecit, ut praescriptio plus valeret, cum rectam Apollodori actionem infirmam esse demonstraret.

Imperitiam dicendi et virium imbecillitatem Phormionis ipsi omnes videtis, Athenienses. Necesse autem habemus nos, eius familiares, quorum conscii sumus, quaeque hoc narrante saepe audivimus, ea referre et exponere vobis, ut, re cognita et recte intellecta e nobis, quae aequa et religiosa fuerint, decernatis. Exceptionem autem opposuimus, non actionis eludendae, moraeve interponendae gratia: sed ut hic, ubi ostenderit, se nihil omnino deliquisse, molestia tan-
89 dem per vos constanter liberetur. Nam quae apud alios homines firma et rata sunt, extra vestram sententiam, ea Phormio praestitit omnia: et quamquam multa beneficia in Apollodorum contulit, omnia, quae relicta isti et commissa sibi fuerant, solvit, riteque tradidit, et omnibus deinceps criminibus liberatus fuit: tamen, ut videtis, postquam hunc iam ferre non potest Apollodorus, actione contra eum viginti talentorum instituta, calumniatur. Dabo autem operam, ut ab initio omnia, quae huic cum Pasione et Apollodoro negotia fuerunt, quam potero paucissimis, exponam: per quae, satis scio, et istius calumnia palam fiet, et accusatori non convenire actionem, mox, illis auditis, cognoscetis. Ac primum vobis pactio recitabitur, qua Pasio huic mensam locavit et officinam scutorum. Cape pactionem et provocationem, et testimonia haec.

PACTIO. PROVOCATIO. TESTIMONIA.

Pactio igitur, qua Pasio huic mensam et officinam scutorum, iam suum argenti negotium locavit, haec est, Athenienses. Audiendum vero vobis et cognoscendum est, quo pacto undecim talenta Pasio ad mensam debuerit. Neque enim compulsus inopia debuit, sed ex lucri cupiditate. Facultates enim Pasionis terrestres omnino viginti talentûm fuerunt, et praeter eas argenti sui mutuo dati amplius quinquaginta talenta. In his igitur quinquaginta talentis de mensae depositis undecim talenta quaestuosa erant. Hic, eo mensae quaestu conducto, cum deposita acciperet, et videret, se, nondum in civitatem a vobis adscriptum, non posse exigere ea, quae Pasio ad fundos et aedes mutuarat, ipsum Pasionem habere debitorem maluit eius pecuniae, quam alios debitores, quibus pecuniam credebat. Et sic propter haec inscriptum est in locationem, undecim debere talenta Pasionem: id quod etiam e testibus audivistis. Quemadmodum igitur locatio facta sit, eum ipsum, qui ad mensam sedet, testari audivistis. Post haec cum Pasio in morbum incidisset, con-
90 siderate, quale testamentum fecerit. Cape testamenti exemplum, et provocationem hanc, et testimonia haec eorum, penes quos tabulae sitae sunt.

EXEMPLUM TESTAMENTI. PROVOCATIO. TESTIMONIA.

Cum igitur Pasio obiisset, hoc testamento facto: Phormio ... eius ex testamento ducit, filium tuetur et curat. Sed isto ... ac de communibus pecuniis multum esse consumendum ... cum animis suis reputantes tutores, si ex testamento iis

omnibus, quae iste de communibus pecuniis insumsisset, demtis, reliqua ex aequo dividunda essent, nihil reliqui futurum, bona, quo puero consuleretur, dividere statuerunt: ac caeteras quidem facultates, iis exceptis, quae hic conduxerat, partiuntur, eorumque relituum semissem isti reddiderunt. Iam ad hoc usque tempus qui agere potest locationis? Non enim nunc, sed tum statim queri et graviter ferre debuit. Neque illud etiam dicere potest, posteriora locationis pretia se non accepisse. Nequaquam enim, postquam ad eum modum, cum togam virilem sumsisset Pasicles, hic locatione cederet, vos eum omni crimine liberassetis: sed tum e vestigio exegissetis, si quid praeterea vobis debuisset. Atque ut haec vere a me dici constet, et istum cum fratre, puero etiamnum, divisisse hereditatem, eosque hunc et locatione et omnibus aliis criminibus liberasse: cape hoc testimonium.

TESTIMONIUM.

Statim igitur, Athenienses, ut huic locationem remiserant, dividunt mensam et scutorum officinam: atque, optione data, officinam mensae praefert Apollodorus: quae si quam privatam pecuniam et sortem habuisset, cur illam quam hanc maluisset? Neque enim proventus erat amplior, sed minor. Nam officina talentum, mensa centum minas pendebat: neque fuisset illius possessio iucundior, si mensa pecuniam privatam habuisset: sed non habuit. Quapropter iste prudenter officinam praetulit: nam ea possessio est extra periculum, quaestus autem mensarius reditus habet periculosos de pecuniis alienis. Multa dici et ostendi signa possunt, per 91
quae appareat, ab isto per calumniam accusari Phormionem. Sed hoc ego maxime omnium argumento esse puto, hunc nullam pecuniam eo nomine accepisse, quod in locatione scriptum est, debere etiam Pasionem ad mensam, non dedisse huic pecuniam: deinde, quod istum nihil in herciscunda familia questum esse constat: postremo, quod eum, eadem haec aliis locantem, tantidem locasse liquet, pecunia de suo nulla conducenti suppeditata. Quodsi ab hoc pecunia ei a patre data fraudaretur: ipsum nunc conveniebat aliunde uspiam comparatam dedisse. Haec ut a me vere dici appareat, et postea Xenoni, Euphraeo, Euphroni et Callistrato locasse, et ne his quidem de suo quicquam suppeditasse, sed deposita et quaestum inde redeuntem eos conduxisse, et istum officinam elegisse, uti constet: cape mihi horum testimonium.

TESTIMONIUM.

E testibus igitur audivistis, Athenienses, eos et his locasse, neque de suo quicquam suppeditasse, eosque manumisisse, quasi magnis affecti ab eis essent beneficiis, neque in ius vocasse vel illos tum, vel hunc. Ac dum mater vixit, quae omnia satis norat, nihil unquam de Phormione questus est Apollodorus. Ut autem illa obierat, trium millium drachmarum actione instituta supra illas bis mille, quas ipsa istius liberis dederat, et tuniculam et ancillam ca-

lumniabatur. Ac ne ibi quidem eorum quicquam, de quibus nunc accusat, dixisse comperietur; sed re et uxoris suae patri, et affini suo, et Lysino, et Andromeni permissa, cum illi persuasissent Phormioni, ut dono daret isti tria millia cum accessione, et amicum habere istum, quam propterea inimicus esse mallet: acceptis in universum quinquies mille drachmis cum hunc omni crimine liberaverit secundum, in Minervae aedem ingressus rursum, ut videtis, litem movet, omnibus querelis concinnatis et criminibus ab omni superiore tempore coacervatis, iis etiam (quod est omnium maximum), quae illi nunquam obiecerat. Ut igitur haec a me vere dici constet, cape cognitionem in arce factam et testimonium eorum,
92 qui adfuerunt, cum Apollodorus pecuniam accipiens Phormionem omnibus criminibus liberaret.

COGNITIO. TESTIMONIUM.

Auditis cognitionem, Iudices, a Dinia factam, cuius iste filiam habet, et a Nicia, cui soror uxoris eius nupta est. His igitur acceptis, transactisque rebus omnibus, tanquam aut hi omnes mortui essent, aut verum in lucem proferri non posset, actione tot talentûm instituta in iudicium venire audet. Ac quae Phormioni cum Apollodoro negotia intercesserunt, quaeque facta sunt, ab initio audivistis omnia, Athenienses. Arbitror autem, Apollodorum, quod aequi dicere nihil possit de actione sua, allaturum esse ea, quae et apud arbitrum dixit: matri ab hoc persuasum, ut tabulas aboleret, quibus perditis non habere se, quo pacto eam rem oporteat liquido coargui. De his igitur et hoc crimine, videte, quaeso, quantis argumentis convinci mendacii queat. Primum, Athenienses, quisnam patrimonium divideret non acceptis tabulis, unde, quantum relictum esset, cognosceret? Nemo sane omnium. At duodeviginti anni sunt, cum divisisti: neque ostendere poteris, unquam esse te conquestum de tabulis. Deinde, quis non, cum Pasicles, vir factus, gestae tutelae rationes reposceret, si per se criminari matrem de abolitis tabulis non esset ausus, ei id indicasset, ut per eum res palam fieret? Denique, quibus e tabulis iudicia dictabas? Iste enim, multis civium in ius vocatis, magnam pecuniam exegit, scribens in actionibus: Damnum mihi dedit ille non reddendo argento, quod debere eum pater mihi reliquit in tabulis. At si abolitae fuerunt tabulae: quibus e tabulis iudicia dictabas? Sed haec a me vere dici, tum e facta divisione, tum e testimoniis audivistis. Actionum autem illarum vobis testimonia recitabuntur. Cape testimonia.

93 TESTIMONIA.

In his igitur actionibus recepisse se paternas tabulas testatur. Neque enim se calumniatorem egisse profecto, aut ea postulasse in iudicio, quae non deberentur, fateatur. Quamquam autem magna [illegible] multa indicia sunt, e quibus appareat, Phormionem omni vaca- [illegible]: illud tamen omnium esse maximum arbitror, quod Pasicles Apollodori frater, eum neque in ius vocavit, neque quicquam

liud ex iis, quae obiicit, queritur. Quis autem credat, eum non fecisse iniuriam illi, qui puer a patre esset relictus, et cuius facultates in sua manu haberet tutor institutus: tibi autem, qui vir rectus es quatuor et viginti natus annos, et, si qua tibi facta fuisset niuria, facile ultro statim ultus esses, fecisse? Non vera sunt haec. Ut igitur haec vere dici, ac nihil queri Pasiclem constet, cape llius testimonium.

TESTIMONIUM.

Quae igitur in neganda actione vobis consideranda sunt, haec de iis, quae diximus, in memoriam revocate: Nos, Athenienses, putatis rationibus, transactaque locatione mensae et officinae, atque interposito arbitrio, et re denuo transacta, nec permittentibus legibus, earum rerum, quas semel transegeris, iudicium adipisci: calumniante isto et contra leges litem intendente, praescripsimus, non dandam ei esse actionem. Ut igitur sciatis, qua de re sententiam laturi sitis, et lex haec vobis legetur, et eorum deinde testimonia, qui adfuerunt, cum locationis et caeterorum criminum omnium Phormionem Apollodorus absolveret. Cape testimonia haec et legem.

TESTIMONIA. LEX.

Auditis, edicere legem, Athenienses, tum caetera, quorum actio non detur, tum eorum, quae quis remiserit aut transegerit: merito. Nam si iustum est, quibus de rebus semel iudicium factum fuerit, eas non licere denuo revocare in ius: multo iustius est, de his, quae decisa sunt, non dare actionem: quod, qui apud vos succubuit, dicere fortasse queat, vos fuisse deceptos. Qui vero se ipse 94
palam condemnavit, qui missum fecit, qui transegit: quidnam de semetipso queri, aut quam causam afferre possit, cur iure denuo experiatur? Nullam nimirum. Quamobrem legis huius auctor, qua definitur, quarum rerum experiri non liceat, prima haec scripsit: Quae quis remisit aut transegit. Quae utraque ab isto facta sunt: nam et remisit et transegit. Me autem vera dicere, testimoniis probatum est. Cape et legem de praefinito tempore.

LEX.

Lex quidem, Athenienses, ita perspicue finivit tempus. Apollodorus autem, annis elapsis amplius viginti, pluris a vobis aestimari vult calumniam suam, quam leges, secundum quas iurati pronuntiatis. Decet autem vos, cum omnibus parere legibus, tum huic inprimis, quam Solon, mea quidem opinione, haud aliam ob causam tulit, nisi ut ne vos deciperemini. Nam et, si cui facta esset iniuria, satis esse putavit quinquennium ad exigendum, et mentientes ipso tempore evidentissime posse redargui. Simul etiam, postquam non posse fieri videt, ut et contrahentes et testes perpetuo vivant, in eorum locum hanc legem suffecit, ut his, quae dicta fuerunt, testis esset aequitatis. Miror equidem, Iudices, quaenam

ea sint, quae ad haec respondere instituet Apollodorus. Non enim id putat scilicet, vos, qui eum nullis fraudatum pecuniis videatis, aegre laturos, quod matrem eius Phormio duxerit uxorem. Neque enim hoc ignorat, neque vel eum praeterit, vel plerosque vestrum, Socratem, mensarium illum, a dominis libertate donatum ut istius patrem, dedisse Satyro uxorem suam, qui servitutem aliquando apud ipsum servisset: alium, Sosiclem, qui argentariam factitarit, dedisse uxorem suam Timodemo, qui etiam nunc in vivis est et eius aliquando servus fuit. Neque vero id homines huic quaestui dediti hic duntaxat faciunt, Athenienses: sed et in Aegina dedit Strymodorus Hermaeo, servo suo, uxorem, eaque defuncta rursus ei dedit filiam suam. Multi huius generis commemorari possent: merito. Vobis enim, Athenienses, qui natura cives estis, nullas pecuniarum copias praeferre generi honestum est: qui autem civi-
95 tate vel a vobis, vel ab aliis quibusdam fortunae beneficio sunt donati et propter quaestum argentarium et ampliores possessiones idem ius consecuti, ii haec custodire debent. Quare Pasio, pater tuus, neque primus, neque solus, neque vel in semetipsum contumeliosus, vel in vos filios, sed non aliter suis rebus posse consuli prospiciens, nisi hunc necessario vobis coniunctum redderet, suam ei uxorem, matrem vestram, despondit. Quodsi utilitatem spectes, eum recte sibi prospexisse deprehendes: sin, habita aut existimationis aut natalium ratione, Phormionis affinitatem aversaris, vide, ne ridiculum sit, ea te dicere. Si quis enim te roget, quemnam patrem tuum fuisse existimes: bonum virum, sat scio, respondebis. Utrum igitur et moribus et rebus omnibus Pasioni similiorem putas, tene an hunc? Ego quidem satis scio, hunc. Qui igitur patri tuo similior est, eum, si matrem tuam duxit, aversaris? Atqui et dante et mandante patre tuo acta esse haec, non modo e testamento cernitur, Athenienses: sed et tu ipse fuisti testis. Cum enim maternas facultates in partes dividi velles, et Phormio ex uxore liberos suscepisset: tum fatebaris, eam a patre legitime traditam, et ratum esse matrimonium. Nam si eam hic per iniuriam raptam habuisset, datam a nemine, liberi heredes non fuissent: ad eos autem, qui heredes non essent, portio nulla rei familiaris pertineret. Et haec vere a me dici liquet: cum sit ostensum, ab eo, quarta parte accepta, omni crimine Phormionem esse liberatum. Quia vero nullam prorsus probabilem defensionem habebat, impudentissimas afferre causas apud arbitrum audebat, quas vos audivisse inprimis operae pretium fuerit: unam, omnino non factum esse testamentum, sed id totum adhuc nihil aliud esse quam figmentum et commentum: alteram, ea se gratia superiori tempore concessisse omnia, neque in ius vocasse, quod Phormio magnum pendere vectigal voluerit, idque se pensurum pollicitus fuerit: quod postquam non facit, nunc demum ius meum, inquit, persequor. Sed eum haec utraque, si dicet, falso dicturum et suis ipsius factis contraria, hinc aestimate. Si testamentum negabit: qua ratione praerogativa aetatis aedes ex testamento acceptas teneat, id eum

rogatote. Nec enim illud dicet, ea testamenti esse rata, quibus, auctore patre, melior sua sit conditio, caetera irrita. Cum vero huius se pollicitationibus deceptum esse dicet: memineritis, nos vobis produxisse testes eos, qui, cum huic iamdiu nihil cum isto rei 96
esset amplius, ab istis et mensam et officinam conduxerunt. Atqui tum, cum eas illis locavit, ista e vestigio dicta esse oportuit, propter quae, re tum transacta, nunc ei litem movet. Ac ut me haec vere dicere constet, et eum praerogativa aetatis aedes ex testamento accepisse, et hunc adeo non duxisse accusandum, ut etiam laudarit, cape testimonium.

TESTIMONIUM.

Ut autem sciatis, Athenienses, quanta pecunia et ex locationibus et ex aere alieno redacta inopiam suam et totius patrimonii iacturam lamentetur: auscultate paucis. Iste aeris alieni simul talenta viginti redegit ex tabulis, quas pater eius reliquit, quorum dimidio plus habet: multis enim partibus fratrem fraudat: elocationibus autem octo annorum, quibus Phormio mensam habuit, octogenas minas, semissem totius locationis: et haec sunt decem talenta et quadraginta minae: decennium vero post, quo Xenoni, Euphraeo, Euphroni et Callistrato locavit, quotannis talentum. Iam praeter haec e domibus initio distributi patrimonii, quod ipse curabat, reditus, amplius tricenas minas. Quodsi in summam redegeritis omnia, quae et e divisione et redacto aere alieno et ex locationibus accepit: eum amplius quadraginta talenta accepisse constabit, exceptis iis, quae hic ei donavit, et maternis opibus et illis quatuor talentis cum dimidio et sexcentis drachmis, quae accepta de mensa non reddit. At haec respublica, inquiet, accepit, et inique mecum actum est, qui multa in rempublicam contulerim? Imo quae reipublicae praestitisti, ea de communi pecunia tu et frater impendistis: quae vero deinde, tantum abest, ut duorum talentûm, ut ne viginti quidem minarum reditum aequent. Ne igitur rempublicam criminare: nec, quae tu de patrimonio flagitiose et male perdidisti, impensa esse dicito reipublicae. Ut autem sciatis, Athenienses, et multitudinem pecuniarum, quas accepit, et munera, quae obiit, singulatim vobis hic libellus legetur, et provocatio haec, et haec testimonia.

LIBELLUS. PROVOCATIO. TESTIMONIA. 97

Tantam igitur pecuniam cum acceperit, et nomina multorum talentûm adhuc habeat, quorum alia a volentibus exigit, alia iudicio extorquet, quae, extra mensae locationem et caeteras opes a Pasione relictas, ei debebantur, quaeque nunc ad istos redierunt, cumque tantillos sumtus fecerit, quantulos vos audivistis, ne minima quidem redituum parte, nedum sorte ipsa, in publica munera impensa: tamen gloriabitur, et instructiones triremium et aedilitates iactabit. Ego vero ea falso dicturum ostendi. Quae si vera essent omnia, honestius tamen et iustius, opinor, fuerit, istum

vobis de suo largiri, quam vos huius opes isti tradere, ut ipsi, parvis emolumentis ex omnibus perceptis, hunc extrema inopia conflictantem, istum insolenter se gerentem et in ea, quae solet, profundentem videatis. Iam de opibus, possidere hunc eas a patre tuo acceptas, et de eo, quod te rogaturum dicebas, unde rem haberet Phormio: tibi soli minime omnium mortalium ea causa adducenda est. Neque enim Pasio, pater tuus, eas vel labore partas, vel a parente relictas possedit: sed cum suis dominis, Antistheni et Archestrato, argentariam factitantibus, industriam et probitatem suam probasset, fides ei est habita. Est autem in mercatu et inter homines pecuniarium quaestum facientes, eundem industrium videri et probum esse, ingens miraculum. Neque igitur illi has virtutes domini tradiderunt, sed ipse bonus natura fuit: neque huic tuus pater. Nam siquidem id penes ipsum fuisset: te potius, quam hunc, probum reddidisset. Si vero hoc nescis, fidem occasionem esse rei faciendae omnium maximam: nescis omnia. Sed his omissis, in multis et tuo patri, et tibi, vestris denique rebus utilis Phormio fuit. Sed tuam insatiabilem cupiditatem quis aut explere, aut tuis satisfacere moribus possit? Atque adeo miror, qui fiat, ut non tecum reputes, esse Archestrato, qui tuum olim patrem possedit, filium hic, Antimachum, alia fortuna, quam eius dignitas postulabat: qui tibi non diem dicit, neque indignum esse clamitat, te multitia ferre, et aliam redemisse, aliam dedisse meretricem, eaque te facere, cum uxorem habeas, et tres pueros pedissequos circumducere, itaque luxuriose vivere, ut etiam obvii quique sentiant: se vero ipsum magna egestate premi, qua ne Phormionem
98 quidem premi videt. Quodsi ea de causa tibi huius rem familiarem vindicas, quod ea tui patris olim fuerit: istud illum magis, quam te, decuerit. Nam tuus pater illius fuit: proinde et tu et hic illius eritis, ista quidem ratione. Tu vero in eam incidis amentiam, ut ea dicendi necessitatem ipse nobis imponas, quae qui dicerent, pro hostibus habendi erant: nec te ipsum duntaxat contumelia afficis, sed et parentes defunctos, et civitati insultas: et quae horum humanitate patri tuo liberaliter tributa sunt, et postea Phormioni, ea, cum ornanda et sollicite custodienda essent, ut et his, qui dederunt, et vobis, qui accepistis, quam honestissima viderentur, in medium profers, exagitas, tantum non ostentas et exprobras, qualem te hominem fecerint Athenienses. Ita in eam insaniam venis (quid enim dicam aliud?), ut non sentias, nos nunc, dum postulamus, ut ne fraudi Phormioni sit, postquam manumissus est, si quando patris tui fuit, tuam causam agere: te vero, dum eum nunquam aequari tecum pateris, temetipsum oppugnare. Quicquid enim iuris in hunc tibi statueris: illud ipsum contra te praesto iis erit, qui patrem tuum initio possederunt. Quod ut constet, illum etiam fuisse quorundam, ac deinde manumissum eodem modo, quo hic a vobis: cape haec testimonia, ut appareat, Pasionem fuisse Archestrati.

TESTIMONIA.

Itane eum, qui ab initio vestram negotiationem conservavit, et multis in rebus istius patri se utilem praebuit, et tot in istum ipsum beneficia contulit, quot vos audivistis: eum, inquam, tanta mulcta damnatum, per iniuriam esse putat exterminandum? Neque enim quicquam aliud facere possis. Nam si bona haec acute intueberis, invenies, quorum sint: nisi hi, quod absit, decepti fuerint. Vides Archilochum, Charidemi F.? Olim habuit agrum: eundem nunc multi habent, possederat enim eum, multo obstrictus aere alieno: Sosinomum item, Timodemum, et caeteros mensarios: qui, cum satisfaciendum esset creditoribus, bonis omnibus cesserunt. Tu vero nihil omnino considerandum putas, ut pater tuus, vir te multo et melior et prudentior, rebus omnibus consultum putarit; qui (pro deûm atque hominum fidem) tanto te praestantiorem hunc esse iudicavit, et utiliorem tum tibi, tum sibi, tum negotiis vestris, ut, quamvis tu vir esses, hunc, non te, semissis tutorem fecerit, 99
uxoremque ei desponderit, et viventem eum honorarit: iure, Athenienses. Nam reliqui mensarii, nihil de locatione pendentes, sed ipsi in rem suam quaerentes, omnes perierunt: hic vero, de locatione pendens bina talenta et quadragenas minas, mensam vobis conservavit. Quorum ille beneficiorum memor et gratus fuit, tu nullam rationem habes, sed contra testamentum et exsecrationes in eodem a patre inscriptas exagitas, insectaris, calumniaris. O vir optime, si te tamen ita nominari fas est, non desines, neque intelliges, bonitatem magna pecunia esse potiorem? Tibi, vera si dicis, tot acceptae pecuniae perierunt omnes, ut ais: at si modestus fuisses, nunquam eas consumsisses. Ego vero, re ab omni parte considerata, me dius fidius, nihil video, cur iudices a te persuaderi sibi sinant, ut hunc condemnent. Quid enim? An quod recentibus adhuc iniuriis accusas? At annis et temporibus praeteritis criminaris. An quod interiecto tempore in otio te continuisti? Sed quis ignorat, quam inquietus et turbulentus perpetuo fueris, non privatis modo crimina intendendo his haud minora, sed et publice quosdam calumniando et in iudicium adducendo. Nonne Timomachum accusabas? Nonne Callippum, eum, qui nunc est in Sicilia? Non rursus Menonem? Non Autoclem? Non Timotheum? Non alios multos? Enimvero quae ratio fuit, ut tu, qui Apollodorus esses, publica delicta (quorum quota portio ad te attinebat) ulcisci prius velles, quam privatas iniurias, de quibus nunc quereris, persequi, praesertim, si tibi credendum sit, tantas? Quid igitur illos accusabas, hunc omittebas? Nulla nimirum tibi fiebat iniuria: sed nunc calumniatorem agis. Equidem arbitror, omnium maxime ad rem facere, ut harum rerum testes adducantur. Eum enim, qui perpetuo calumniatur, quid nunc facere existimandum est? Atque illud etiam ego sane, Athenienses, existimo, quae indicia sunt morum Phormionis et iustitiae eius et humanitatis, ea etiam e re esse ut vobis exponantur. Nam qui esset in omnes iniquus, fortassis, ut isti etiam

29*

iniuriam faceret, fieri potuisset: qui vero nemini ullam iniuriam fecit, in multos ultro beneficia contulit, is qua tandem probabi ratione impulsus istum solum ex omnibus violaret? His igitur testimoniis auditis, utriusque ingenium cognoscetis.

TESTIMONIA.

Nosti etiam illa in Apollodorum de improbitate?

100 TESTIMONIA.

An vero iste huic similis sit, considerate. Recita.

TESTIMONIA.

Lege etiam, quae publice hic in civitatem contulerit.

TESTIMONIA.

Phormio igitur, Iudices, tot et tantis in rempublicam multosque vestrum collatis beneficiis, nemine vel publice vel privatim laeso, nec iniurius in Apollodorum, precatur, supplicat et postulat, se conservari: et nos, eius familiares, eadem precamur a vobis. Illud vero vobis audiendum est. Lectum est, hunc tantam pecuniam suppeditasse vobis, quantam nec ipse, nec quisquam alius possidet. Fides tamen Phormioni apud notos est et tantae et multo maioris pecuniae, per quam et ipse sibi prodest et vobis. Quae ne proieceritis, neque ab impuro isto homine everti patiamini, neque foedo exemplo sancite, licere petulantibus hominibus et calumniatoribus, opes eorum, qui rem faciunt et moderate vitam instituunt, a vobis impetrare. Longe enim praestat vobisque utilius est, eas penes hunc esse: videtis enim ipsi, et auditis e testibus, qualem se erga supplices praebeat, quorum nihil augendae pecuniae studio fecit, sed humanitate et animi facilitate. Non decet igitur, Athenienses, talem virum isti praedae esse, ac tum demum vos eius misereri, cum ea misericordia nihil ei proderit. Nunc misereminì, dum eius salus in vestra manu est: neque enim ego ullum tempus esse video, quo quis ei commodius opituletur. Verba autem multa, quibus Apollodorus utetur, nugas esse et calumnias putatote. Iubete potius, eum vobis demonstrare, aut non ita mandasse patrem eius: aut esse aliam quampiam locationem praeter eam, quam nos ostendimus: aut se non transegisse, subducta ratione, omnia illa crimina, quae cognovit et socer et affinis eius, isto ipso concedente: aut licere legibus, res ita actas revocare in iudicium. Tale igitur aliquid ostendat. Quae cum non suppetent, si crimina et maledicta ingeret et tergiversabitur, ne ei parueritis, neque vos
101 clamor eius et impudentia decipiat: sed cavete, eaque memineritis, quae e nobis audivistis. Quae si feceritis: cum officio religiosorum iudicum fungemini, tum hunc iure conservabitis dignum incolumitate, Iovem O. M. testor et deos universos. Cape legem et testimonia haec, eisque recita.

LEX. TESTIMONIA.

Nescio, plura dicere quorsum attineat. Puto enim, vos nihil ignorare eorum, quae diximus. Exime aquam.

EXCEPTIO ADVERSUS PANTAENETUM.

ARGUMENTUM.

Cum Pantaenetus a Telemacho quodam officinam in Maronea metallicam (est autem is Atticae locus), et cum officina triginta servos emeret: mutuatur a Mnesicle talentum, a Phileto et Plistore quinque et quadraginta minas: atque emtor inscribitur Mnesicles, emtionemque ipse habet. Post, cum argentum reposceretur, Pantaenetus secundos sumit creditores, tum eum, qui hanc exceptionem nunc opponit, Nicobulum, tum Euergum quendam: hisque oppignerat et officinam et mancipia, tabulasque non oppignerationis, sed venditionis conficit: fitque venditor et confirmator secundis creditoribus prior creditor Mnesicles, qui emtionem habebat. Locant igitur Pantaeneto mancipia et officinam Euergus ac Nicobulus, nimirum ut domini eius facti: tanti autem locant, quantum usurae credita pecunia pariebat. Cum enim centum quinque minas mutuassent: debebat usura in minam esse drachma. Convenerat igitur inter eos, ut centum et quinque drachmas acciperent: et fuit haec re ipsa usura, verbo locatio. His actis, Nicobulus peregre abit, per cuius absentiam haec fiunt Athenis. Euergus, creditae pecuniae 102
socius, Pantaenetum pactis et conventis non stare conquerens, aggreditur officinam et occupat: atque etiam observato argento, quod e fodinis Pantaeneto afferebatur, quodque is in publicum collaturus erat, famulo id ferenti vi eripit. Quamobrem etiam duplicem in publicum, ut asserebat, pecuniae numerum contulit Pantaenetus, impeditus ab Euergo, quo minus ad praefinitam diem solveret: et actione in Euergum dati damni instituta vincit. Ut vero et Nicobulus peregre domum redit, multique Pantaeneti creditores prius ignorati exsistunt: multis verbis factis, convenere tandem, ut Nicobulus et Euergus, receptis centum et quinque minis, officina et mancipiis cederent, eaque alteri creditores emerent. Rursus autem nolentibus creditoribus emere possessiones, nisi venditores atque auctores Nicobulus et Euergus ipsi fierent, paret Nicobulus, ipso etiam, ut ait, Pantaeneto petente: sed non prius id pollicitus est, quam a Pantaeneto esset omni periculo liberatus. Pantaenetus periculo eum liberat, possessiones venduntur: sed nihilominus eandem huic, quam et Euergo, litem movet, actione metallica inscripta, ut qui et ex iis unus esset, qui metalla exercerent, et in metallis esset

laesus. Atque etiam Nicobulum et de ereptione pecuniae, quam servus tulisset, et de officinae mancipiorumque venditione contra pacta et conventa facta, atque adeo de aliis quibusdam accusat. Nicobulus autem praescriptione utitur, lege illa nitens, quae vetat amplius earum rerum agere, quae actae et transactae sint: altera quae verbis apertis et perspicuis definit, quibus de rebus dandae sint metallicae actiones. Cum autem tale nihil Pantaeneto acciderit: absurde ait eum agere actione metallica. Quin et tertiam adducit legem, quae distinguit, quae causae quibus in iudiciis disceptandae sint, et a quibus magistratibus dandae actiones: Pantaenetum autem eam legem violasse variis criminibus in unam veluti massam conflatis, deque omnibus in metallico iudicio accusantem. Ac lege de transactione initio est usus, duabus reliquis in fine,
103 ab exceptione et auspicatus et desinens in eandem. In medio autem rectam defensionem collocavit: cuius id est maximum et firmissimum, Nicobulum tum peregre abfuisse, cum Pantaeneto illa acciderint, propter quae et tunc Euergum et nunc Nicobulum in ius vocarit.

Quia dederunt leges excipiendi potestatem, Iudices, iis de rebus, quae actae transactaeque sunt, et haec utraque inter me et Pantaenetum intercesserunt: praescripsi, ut modo audivistis, non dandam esse ei actionem, non abstinendum hoc iure mihi ratus, neque committendum, ut, cum praeter caetera omnia convicero, istum et omni me periculo liberasse et mecum transegisse, dicere posset, me non vera loqui, neve hoc argumento uteretur, si quid tale actum esset, fuisse me sibi praescripturum: sed in hoc iudicio eademque causa vobis utrumque ostendendum, et isti a me nullam esse factam iniuriam, et ab eo mihi contra leges facessi negotium. Quodsi quid eorum accidisset Pantaeneto, quae nunc queritur: illis statim temporibus in ius me vocasset, quibus inter nos contraxeramus: cum et menstrua sint iudicia haec, et utrique domi fuerimus, et omnes homines, recentibus iniuriis magis, quam mora interposita, indignari soleant. Sed postquam, nulla affectus iniuria (ut et vos, satis scio, audita re assensuri estis), successu Euergini iudicii elatus calumniatur: reliquum est, Iudices, ut apud vos, ostensa innocentia mea et iis, quae dicam, testibus comprobatis, tueri me studeam. Petam autem a vobis omnibus rem aequam et modicam: ut meam exceptionem benigne audiatis, totumque negotium diligenter attendatis. Nam cum multa in urbe iudicia facta
104 sint: nullam unquam actionem vel impudentius vel iniquius ab illo esse institutam sentietis, ut arbitror, ea, qua nunc iste instituta in conspectum vestrum prodire non dubitavit. Dabo autem operam, ut rem vobis omnem ab initio, quam fieri paucissimis poterit, explicem. Mutuavimus quinque et centum minas, Iudices, Pantaeneto, ego et Euergus, ad officinam in fodinis Maroneis et ad triginta

mancipia. Eius pecuniae quadraginta quinque minae meae fuerunt, talentum Euergi. Acciderat autem, ut iste deberet Mnesicli Colyttensi talentum, Phileae Eleusinio et Plistori quadraginta quinque minas. Venditor officinae et mancipiorum nobis fit Mnesicles (is enim ea isti emerat a Telemacho, priore domino): ea vero conducit iste a nobis usura illius argenti, quinque et centum drachmis in singulos menses. Conficimus tabulas, quibus et locatio et certum quoddam tempus, intra quod a nobis officinam ei redimere liceret, continebatur. His actis Februario mense, praetore Theophilo, ego statim in Pontum profectus sum: iste et Euergus hic fuerunt. Quicquid inter se egerint me absente, dicere non possum: neque enim eadem dicunt, neque semper eadem, iste quidem. Alias enim asserit, se ab illo contra pacta esse locatione vi eversum: alias, eum in causa fuisse, ut in publicum ipse inscriberetur: alias quippiam aliud, quod libuit. Ille autem simpliciter, se, nec usuris redditis, nec alia re ulla, quae pactis contineretur, ab isto praestita, convenisse eum, et ab eo volente suum recepisse: post haec autem digressum istum redisse, adducentem quosdam, qui controversiam moverent: se illos non persecutum esse, neque istum prohibuisse, quo minus teneret, quae conduxerat, modo fidem servaret. Ex his igitur ego tales orationes audio. Sed illud scio, sive iste vera dicit, et iniuria affectus est, ut ait, ab Euergo, poenas eum sumsisse, quantas voluit (vicit enim vobis iudicantibus), neque profecto aequum esse, ut et ab auctore iniuriae poenas sumat et a me, qui peregre abfuerim: sive Euergus, hunc quidem circumscriptum esse per calumniam, me vero ne sic quidem eiusdem criminis iure accusari. Ut igitur haec primum a me vere dici constet, horum testes ad vos producam.

TESTES. 10

Fuisse igitur et venditorem nobis possessionum eum, qui ipse ab initio emerat, Mnesiclem: et ex pacto istum conduxisse nostram officinam et mancipia: et me iis, quae iste postea cum Euergo egit, neque interfuisse, neque fuisse domi omnino: et illum in ius vocatum, et me nullius unquam criminis ab isto reum esse factum: e testibus auditis, Iudices. Reversus igitur, amissis fere, quae mecum avexeram, omnibus, cum et audirem, istum deseruisse officinam, et Euergum habere et tenere, quae emeramus, viderem: mirum in modum dolui, ut qui eo me redactum cernerem, ut, quo me verterem, nescirem. Aut enim socium esse me oportebat Euergo quaestus et curationum, aut debitorem istius loco Euergum habere, et cum eo denuo conscribere locationem et contrahere: quorum mihi neutrum erat in animo. Haec, quae dixi, moleste ferens, conspicatus Mnesiclem, qui earum rerum venditor nobis fuerat, cum eo expostulabam, quod talem mihi hominem conciliasset, et, cur quidam controversiam moverent, quidnam id rei esset, interrogabam. Quibus ille auditis deridebat eos, qui hoc facerent: quos tamen congredi velle nobiscum, idque ut fieret, se curaturum di-

cebat et moniturum istum, ut mihi praestaret aequa omnia, et persuadendi spem habere. Ut congressi sumus, quid multis est opus? venerunt ii, qui se isti mutuasse dicerent ad officinam et mancipia, quae a Mnesicle nos emeramus. Neque isti quicquam simplex aut aequum afferebant: sed ubique mendacii convincebantur. Mnesicle porro venditionem nobis confirmante, conditionem nobis ferunt, quam nos repudiaturos putabant, ut aut pecunia omni a se recepta discederemus, aut ipsis dissolveremus ea, quae postularent, causantes, nos habere, quae longe maioris pretii essent, quam quantum nos dedissemus. Quibus ego auditis statim, sine deliberatione, promisi, me recepturum, et Euergo persuasi, ut consentiret. Cum autem pecunia nobis numeranda esset et res eo processisset, negarunt, de caetero se daturos, qui tunc illa promiserant, nisi nos eis possessionum venditores fieremus: in quo, Athenienses, sapiebant, cum viderent, quibus nos isti calumniis vexarent. Ut igitur et haec vera esse constet, etiam haec testimonia capito.

106 TESTIMONIA.

Cum autem res in eo consisteret, et pecuniam ii, quos iste adduxerat, non numerarent, et nos, quae emissemus, non iniuria tenere videremur: supplicabat, obtestabatur, obsecrabat, ut venditores fieremus. Petente vero isto, et multum me obtestato, et nihil non faciente, id quoque concessi. Sed quia eum malitiosum esse videbam, Athenienses, et ab initio Mnesiclem apud nos accusasse: rursus, cum summus esset Euergi amicus, suscepisse cum eodem inimicitias: et primum, cum ego redissem, gratulari mihi adventum et gaudere conspectu meo, ubi vero promissa praestanda erant, infensum mihi factum: omnibus denique tantisper esse amicum, dum aliquid occuparit, et, quae rogat, impetrata tulerit, post inimicum fieri et adversarium: volebam, cum, omisso contractu priore, pro isto venditor fierem, sic cum eo convenire, ut omni periculo, transacta re, liberarer. His concessis, iste me omnino missum fecit: ego vero venditor, ut precabatur, factus sum possessionum, quemadmodum eas ipse a Mnesicle emeram. Receptis igitur meis et nulla isti facta iniuria, ita me dii bene ament, etiamsi quid accidisset, nunquam fore putavi, ut me in ius vocaret. Res igitur, de qua sententiam feretis, et propter quam calumnia vexatus dandam esse ei actionem negavi, haec est, Iudices. Adductis autem testibus iis, qui adfuerunt, cum iste me absolveret ac liberaret, iam nunc non dandam esse actionem legibus, ostendam. Lege mihi hoc testimonium.

TESTIMONIUM.

Lege mihi et emtorum testimonium, ut sciatis, isto iubente me ea vendidisse iis, quibus iste iusserat.

TESTIMONIUM.

Neque vero hi solum testes nobis sunt, nos missos esse factos

et nunc calumnia peti: sed ipse etiam Pantaenetus. Cum enim Euer- 107
gum accusaret, me omisso: tum ipse testabatur, nullam sibi de me querelam esse reliquam. Nec enim profecto in pari crimine (si utrumque ex aequo accusasset) alterum omisisset, alterum in ius vocasset. Leges autem de rebus ita actis iterum adipisci iudicium non sinere, arbitror equidem, vos, tametsi ego nihil dixero, intelligere. Sed tu nihilominus hanc quoque legem recita.

LEX.

Auditis, Athenienses, legem aperte dicere, quibus de rebus aliquem missum feceris et transegeris, non amplius dari actionem? Ea vero utraque isti nobiscum intercessisse, e testibus audivistis. Est autem cum nullis de rebus, quae legibus interdictae sunt, in ius veniendum, tum de his minime omnium. Nam quae respublica egit, ea dici possint aut iniuste, aut non convenienter esse acta: de iudicum item sententiis dici potest, eos deceptos ita pronuntiasse: sic caeteris de rebus, quae sancitae sunt legibus, singulatim aliqua ratio probabilis afferri queat: quae vero ipse sua voluntate transegit, de iis dicere nihil potest, neque culpare semetipsum, quamobrem iniuste fecerit. Iam qui de alia re quapiam litigant, in iure ab aliis praefinito non acquiescunt: qui vero de iis, quae transegerit, denuo accusat, suo. Quamobrem isti hominum generi maxime irascendum est. Me igitur ab eo missum esse factum, cum venditor mancipiorum factus sum, ostendi: legibus autem his de rebus non dari actiones, ex lege modo recitata audivistis. Ne quis vero cogitet, Athenienses, me, quod ipsam tueri causam nequeam, huc confugere: singulatim etiam, eius omnes criminationes ementitas esse, ostendam. Recita ipsum crimen, cuius me reum facit.

CRIMEN.

Damnum dedit Nicobulus, insidiatus mihi et facultatibus meis: quod Antigenem, servum suum, eripere servo meo iussit argentum, quod is ferebat aerario numerandum de fodinis, quas ego emi no- 108
naginta minis, et in causa fuit, ut mihi duplum inscriberetur in tabulas publicas.

Desine. Ista omnia, quorum me nunc accusavit, prius Euergo obiecit, reumque peregit. Testatum autem est orationis initio apud vos, me peregre abfuisse, cum inter istos controversiae orirentur: sed idem tamen etiam e crimine perspicuum est. Nusquam enim me quicquam istorum fecisse scripsit, sed me, sibi et suis facultatibus insidiatum, mandasse id servo meo subscripsit: in quo mentitur. Qui enim ego mandare potui, qui, cum hinc solverem, quidnam hic futurum esset, utique ignorabam? Deinde quantae stultitiae est, cum me suae dignitati et saluti insidiatum dicat, eundem scribere, servo mandasse ea, quibus nec civis civem afficere queat? Quid illud igitur est? Apparet, eum, cum nulla ratione posset, propter peregrinationem, istorum in me quicquam transferre, et

me calumniari vellet, meo iussu esse factum inscripsisse: neque enim, ni hoc fecisset, ullam causam habuisset. Lege, quod sequitur.

ACCUSATIO.

Et postquam ego sum factus aerarius, collocato Antigene, servo suo, in mea officina ea, quae est ad Thrasyllum, mea illi tradit me vetante.

Desine. Rursus in his omnibus ab ipsa re mendacii convincitur. Scripsit enim, me collocasse, se autem vetuisse: quae fieri per absentem nequeunt. Neque enim ego collocabam, qui essem in Ponto: neque interdixit iste non praesenti. Quî enim potuisset? Quae res igitur eum coëgit, haec scribere? Euergus, opinor, cum ea committeret, quorum poenas dedit, homo mihi notus et familiaris, servum aliquem, domo mea arcessitum, apud se custodiendi gratia collocavit. Si igitur verum scripsisset, ridiculum fuisset. Quae enim mea culpa est, si Euergus constituit? Id fugiens, talia scribere coactus est, ut mecum agere iudicio posset. Lege caetera.

109 ACCUSATIO.

Et persuasit meis famulis, ut in Cenchreone sederent supplices in fraudem meam.

Desine. Hoc iam omnino impudens est. Non enim ex eo duntaxat, quod eos in quaestionem postulatos dare noluit, sed undique perspicuum est, esse mendacium. Qua enim de causa eos pelliciebam? Ut scilicet eos emerem? At, optione mihi data vel habendi, vel emendi, vel recipiendi meum, recipere meum malui: et haec per testes probata sunt. Sed recita tamen provocationem.

PROVOCATIO.

Hac igitur provocatione non accepta, sed repudiata, considerate, quale statim post haec crimen impingat. Lege, quod sequitur.

ACCUSATIO.

Et consumsit argenti massas, quas mei servi conficiebant, et argentum habet ex illis massis confectum.

Desine. Rursus ista fieri a me quî potuerunt non praesente, et de quibus Euergum condemnasti? Recita ipsam accusationem ordine.

ACCUSATIO.

Et vendita officina mea et servis, contra pacta mecum facta.

Desine. Hoc caetera omnia longe superat. Primum contra pacta, inquit, mecum facta. Ea vero quae sunt? Locavimus usuris solitis isti nostra nos, et aliud nihil. Venditor enim nobis Mnesicles factus erat, isto praesente et iubente. Deinde nos aliis vendidimus iis conditionibus, quibus nos emeramus, non modo iubente adhuc isto, sed etiam supplicante: nemo enim istum venditorem

mittere voluit. Quorsum igitur hic locationis pacta? Quid hoc, mo futilissime, inscripsisti? Atque ut constet, nos, et te iubente, 110
quibus conditionibus emeramus ipsi, iisdem revendidisse, recita stimonium.

TESTIMONIUM.

Atque adeo tu quoque testis es: nam quae nos centum et inque minis emimus, ea tu postea tribus talentis et bis mille sexntis drachmis vendidisti. At quis omnium, nisi venditores habuis-t, unam tibi drachmam dedisset? Quae ut vere a me dici constet, ca mihi testes.

TESTES.

Recepto igitur, quanti aestimarat, suarum rerum pretio, mee tum ipse precatus, ut venditor fierem, cum argentum contusem, nunc a me duo talenta etiam postulat. Sed caetera crimina nt multo graviora. Recita reliquam accusationis partem.

ACCUSATIO.

Hic complura et atrocia simul mihi obiicit, ut verbera, ut conmeliam, ut violentiam, ut iniurias in orbas. Quorum singula peliarem actionem habent, eamque nec apud magistratum eundem, c iisdem sancita poenis: nam verberatio et violentia apud Quaagintaviros, contumelia apud Sexviros, quae vero in orbas comittuntur, apud Praetorem disceptanda sunt. Legibus autem licet, quoque crimina, quorum qui actionem det, nemo est, exceptione mmovere. Recita eis hanc legem.

LEX.

Istud igitur, cum praeter reliquam praescriptionem opposita ceptione sustulerim, et Sexviri actionem non dent eorum crimiim, quorum me accusat Pantaenetus, abolitum est, nec in exceione inest: id vero quomodo, vos considerate. Mea enim, dum gem hanc proferre possum, non quicquam interest: neque enim tionem aequi et boni atque intelligentiam in vestris animis inam revellere poterit. Cape et metallicam legem: nam vel ex ea e ostensurum opinor, non dandam ei esse actionem, et gratiam 111
ihi haberi potius, quam fieri calumniam oportere.

LEX.

Haec lex perspicue definit, quibus in rebus metallicae actiones ndae sint. Proinde lex, si quis aliquem expulerit quaestu, et opus cere prohibuerit, eum facit obnoxium: ego vero istum adeo non puli, ut, quibus ab alio privabatur, ea restituerim, eaque tradiden, et venditor eius rogatu sim factus. Nae, inquit: sed si quis ter etiam in metallis ullum damnum dederit, earum quoque rem dantur actiones. Recte sane, Pantaenete. Sed ea quae sunt? quis succenderit, si arma intulerit, si intra limites secuerit alie-

nos. Haec sunt caetera, quorum utique nihil a me in vos est commissum: nisi forte reposcentes ea, quae liberaliter in te contulerant, cum armis venire putas. Quodsi ita putas: in omnes, qui sua commodant, actiones tibi erunt metallicae. Sed iniquum id est. Age vero, quisquis fodinam a republica emerit, num publicis civitatis legibus, quibus et dandum iudicium est et accipiendum omnibus, praeteritis, actione metallica reos faciet adversarios? Quid vero, si quis aliquo mutuetur? Quid, si male audiat, si vapulet, si furti criminetur, si primarium tributum non recipiat, si denique aliud quippiam? Equidem non opinor, sed metallicas actiones esse inter fodinarum socios et hos, qui in vicinorum fines irruperint, in summa inter eos, qui metalla tractant et eorum aliquid, quod lege continetur, faciunt: in eum autem, qui Pantaeneto pecuniam mutuarit, eandemque maligne aegreque receperit, eius rei adeo non actionem esse metallicam, ut multum absit, respondendum est. Me igitur nullam omnino isti fecisse iniuriam, neque dari legibus actionem, haec si quis considerarit, facile intelliget. Cum vero criminationum suarum ne unam quidem iustam causam afferre possit, sed et falsa in accusationem inscripserit, et de rebus transactis accuset: superiori mense, Athenienses, cum in iudicium venturus essem, facta iam sortitione iudiciorum, egressus adductisque secum iis, qui una cum ipso officinam constituerant, rem facit periniquam. Legit mihi prolixam provocationem, servum, quem harum rerum conscium diceret, in quaestionem postulans: quodsi ea vera essent,
112 ut sibi mulctam, quam petiisset, solverem: sin falsa, ut quaesitor Mnesicles aestimaret, quanti esset servus. Atque acceptis a me vadibus, et provocatione obsignata (non quod iustum esset: ubi enim iustum est, in servi corpore et vita aut duobus mulctari talentis, aut nullam statui poenam calumniatori? sed quod ego magna eum aequitate superare volebam, eo concessi), et post haec me denuo iudicio provocat, cum primum sponsam pecuniam sustulisset (adeo statim apparebat, eum nec in eo iure, quod ipse definierat, acquiescere): postquam autem ad quaesitorem venimus, cum provocatio aperienda esset et monstrandum, quid contineret, atque ex ea agenda, quae convenerant (quia enim tumultus tum erat et iudicium vocandum, ita fiebat: Hanc tibi conditionem fero. Accipio. Cedo annulum. Cape. Quis vero sponsor? Hic. Nullum neque exemplum, neque quicquam tale feci) cum igitur, inquam, haec ita, ut dico, agenda essent, venit et aliam provocationem affert, a se torquendum esse hominem asserens, eumque prehensum trahit, nec ullum petulantiae genus praetermittit. Ego igitur cogitavi, Iudices, quanta esset praerogativa, non nimis se abiicere in vita. Ego enim ea me pati putabam et contemni eo, quod simpliciter, et, ut natura mea fert, viverem, et magnas poenas dare, si ea tolerarem. Ut igitur ea, quae iusta putabam, me coactum esse vicissim postulare, et puerum tradidisse, et ut me vere haec dicere constet, recita provocationem.

PROVOCATIO.

Detrectatis igitur his, detrectatis item iis, quas ipse primum
tulerat, conditionibus, equidem, quidnam apud vos dicturus sit,
demiror. Ut autem illud etiam sciatis, a quo sibi factam iniuriam
conqueratur, spectate: Hic est, qui Pantaenetum eiecit: Hic est
ille potentior amicis Pantaeneti et legibus. Neque enim ego domi
fui, nec ipse id obiicit. Volo autem vobis et per quae prioribus
iudicibus deceptis Euergum vicerit, dicere, ut sciatis, eum etiam
nunc nihil impudentiae, nihil mendacii praetermissurum. Et prae-
ter haec, etiam eandem esse eorum defensionem, quorum me nunc
accusat, reperiatis: id quod argumentum evidentissimum est, illum
tunc fuisse calumnia oppressum. Criminatus fuit praeter caetera
omnia, eum in agro ad puellas orbas et matrem ipsius esse ingres- 113
sum, et leges de orbis attulit in iudicium. Atqui ad praetorem, cui
talium rerum curam leges mandant, et apud quem sontes pericli-
tantur, quid aut luendum aut solvendum sit, actionem autem per-
secuto cum nulla mulcta auxilium fertur, nondum vel hodie acces-
sit, et neque me, neque Euergum, ut iniurios, detulit: sed in iudi-
cio talia cum proposuisset, duobus talentis mulctavit. Erat nimirum
praescienti crimen, cuius accusaretur, veritate et aequitate ostensa
legibus facile absolvi: sed in actione metallica et in iis rebus, de
quibus, ne accusaretur, nihil metuebat, difficile erat, calumniam
e vestigio propulsare. Iracundia autem iudicum ab isto decepto-
rum, qua de re suffragia illis ferenda erant, eius illum condemna-
vit. Qui igitur illos decepit, Iudices, eumne dubitaturum vos de-
cipere putatis? aut causa fretum ingressum esse, ac non eloquen-
tia et suae factionis testibus, impuro et exsecrando Procle magno
illo, et Stratocle, omnium hominum et disertissimo et improbissi-
mo, et impudentia sua, qui nihil cunctetur, aut erubescat plorare
ac lamentari? Atqui tantum abest, ut sis aliqua misericordia dignus,
ut propter fraudes et facinora sis omnium hominum odiosissimus:
qui minas centum et quinque cum deberes easque reddere non
posses, eos, qui te iuverunt, et in causa fuerunt, ut fidem serva-
res iis, qui tecum ab initio contraxerant, praeterquam quod in
ipso contractu violas, etiam ignominia notare studes. Caeteros qui-
dem debitores videmus fortunis cedere: ei vero, qui pecuniam tibi
credidit, hoc accidit: et qui talentum mutuavit, duobus per calu-
mniam est mulctatus: ego vero, qui quadraginta quinque minas
mutuavi, in hoc iudicio duorum talentûm periculo causam dico: et
ad quae nunquam plus centum minis mutuari potuisti, quae tribus
talentis universa vendidisti et bis mille drachmis, in iis quatuor
talentûm scilicet iniuria es affectus a quodam, eoque, si diis pla-
cet, servo meo. Quis vero suis rebus civis servo cederet? quisve
diceret, earum rerum, quarum ipse damnavit Euergum, etiam fa-
mulum meum rationem reddere oportere? Sed his omissis, iste ipse
talibus criminibus eum liberavit omnibus. Neque enim id nunc
dicendum erat, neque in provocationem scribendum, in qua quae- 114

stionem habere studebat: sed, illi dictato iudicio, me dominum persequi conveniebat. Nunc et mihi litem intendit, et illum accusat: quae legibus interdicta sunt. Quis enim unquam, actione contra dominum instituta, servum tanquam sui iuris hominem reum egerit? Quodsi quis eum interrogarit: Quae tibi causa est contra Nicobulum? Oderunt, inquit, Athenienses, foeneratos: Nicobulus autem invidiosus est, et celeriter ambulat, et magnum sonat, et baculum gerit: ea vero, inquit, a me sunt omnia. Haec dicere non erubescit, neque eos, qui audiunt, intelligere putat, calumniatoris esse istam cogitationem, non eius, cui facta sit iniuria. Ego vero iniurium, qui mutuet, puto, esse neminem: et tamen quosdam merito vobis invisos esse, qui artem ex ea re fecerunt, apud quos nec veniae, nec ulli rei locus est, qui animos in hoc unum intentos habent, ut plus accipiant, quam dederunt. Cum enim saepe mutuum acceperim, non ipse solum isti mutuum dederim: ne ipse quidem istos ignoro aut amo, nec tamen, ita me dii ament, defraudo aut calumnior. Qui vero quaestum facit, ut ego, navigando et pericula subeundo, parvaque pecunia parta, eam mutuat, cum ut aliis gratificetur, tum ne per incuriam nummos dilapidet: eum cur in illorum numero quisquam reponat? nisi illud forte dicas, qui tibi mutuarit, eum odio publico esse dignum. Recita mihi testimonia, qualis in eos sim, qui mecum contrahunt opemque meam implorant.

TESTIMONIA.

Talis, Pantaenete, sum ego, ille celeriter ambulans: et talis tu, qui pedetentim incedis. Sed de meo tamen incessu loquendique consuetudine omnem apud vos libere veritatem dicam, Athenienses. Haud me sane praeterit, neque ignoro, me naturam habuisse parum propitiam in his rebus, neque eas expedire mihi. Nam si ea mihi odium pariunt, quibus agendis nullum fructum capio: nonne infelix in ea quidem parte sum? Sed quid agam? Si illi mutuaro, proptereane mulcta etiam solvenda erit? Nequaquam vero. Malitiam enim in me et improbitatem esse, ne iste quidem ipse ostendet: neque e tanto vestrum numero quisquam est ullius facinoris mihi conscius. In aliis autem rebus unusquisque nostrum talis est, ut fortunae et naturae visum fuit. Ac repugnare ingenio,
115 factu profecto haud facile est (alioqui enim inter nos nihil interesset): alium vero, quem videris, censere et reprehendere, proclive est. Sed quid tibi propter haec rei mecum est, Pantaenete? Nihil. Multa acerba es perpessus? Proinde sumsisti poenas, non de me quidem: neque enim ulla tibi a me orta est iniuria. Alioqui nunquam me praeterisses: neque missum me fecisses, cum Euergum accusare instituisses: neque petisses, ut ego venditor esse dignarer, qui atrocia et magna in te commisissem. Deinde, quo ego pacto, cum nec adessem et peregre abessem, ulla iniuria te affeci? Quodsi quis ei largiatur, summis eum affectum iniuriis, et nunc de iis verissima dicturum esse omnia: illud tamen, opinor, omnes fatea-

mini, usu venisse iam quibusdam, ut multas acciperent iniurias pecuniariis damnis graviores. Nam et fortuitae caedes fiunt, et ea violantur, quae minime conveniebat, et complura eius generis alia committuntur. Sed tamen horum omnium terminus et satisfactio statuta est laesis haec, ut re transacta et composita quiescant: idque ius tantum in omnibus valet, ut, si quis fortuitae caedis reum peregerit et palam ostenderit, aliquem non esse purum, post tamen placatus ei fuerit missumque fecerit, eiusdem eiiciendi potestatem non habeat. Nam si, ipse sauciatus, ante obitum vulneris auctorem missum fecerit, nulli caeterorum cognatorum caedis agere permissum est: sed quos elici et exsulare, et, si convincantur, occidi leges iubent, eos semel dimissos omnibus periculis verbum hoc liberat. De vita igitur summisque rebus cum agitur, tantum valet rataque manet transactio: in re pecuniaria minoribusque causis non valebit? Nequaquam. Neque enim, si ego meum a vobis ius non consequar, id erit gravissimum: illud grave erit, si res iusta, servata ob omni aevo, nostra aetate abrogabitur.

EXCEPTIO ADVERSUS NAUSIMACHUM ET XENOPITHEM. 116

ARGUMENTUM.

Nausimachus et Xenopithes sub tutela fuerunt Aristaechmi, atque, inscripti in album virorum, tutelae cum eo egerunt. Deinde transegerunt, tribus talentis acceptis, eumque periculo liberarunt. Ac is quidem obiit, quatuor liberis relictis, quos multo post Nausimachus et Xenopithes dati damni accusant, et pecuniam de tutela reposcunt. Hi vero actioni dandum esse locum negant, adducta lege, quae de rebus actis et transactis denuo venire in iudicium vetat.

Quia leges potestatem praescribendi dederunt, Athenienses, iis de rebus, quae, cum actae transactaeque sint, in iudicium revocantur, et utraque haec patri meo cum Nausimacho et Xenopithe, a quibus in ius vocati sumus, intercesserunt: praescriptionem opposuimus, ut modo audistis, de non danda eis actione. Rogabo autem et aequa et modica vos omnes: primum, ut me dicentem benigne audiatis: deinde, si iniuria mihi fieri videbitur, si criminis nihil ad me attinentis esse reus, uti me, sicut aequum est, adiuvetis. Quam vos iudicii aestimationem audistis, triginta minae sunt: pecuniae autem, cuius accusamur, talenta quatuor. Cum enim duo sint, quaterna nobis iudicia dictarunt eiusdem pecuniae universa, ter mille

117 drachmarum singula dati damni: et nunc, cum triginta minarum inscriptio sit, de tanta pecunia in periculum venimus. Calumniam igitur istorum, quantisque insidiis nos invaserint, ex ipsis rebus cognoscetis. Inprimis autem testimonia vobis recitabuntur, ut constet, eos missum fecisse patrem nostrum, quod ad tutelae actionem attinebat: nam hoc nomine nos praescripsimus et actionem admittendam esse negavimus. Recita mihi haec testimonia.

TESTIMONIA.

Eos igitur, Iudices, egisse tutelae, et ab actione destitisse, pactamque pecuniam abstulisse, auditis e testimoniis. Non dare autem leges de rebus ita actis denuo actionem, equidem arbitror, vos scire omnes, etiamsi ego nihil ea de re dixero: volo tamen vobis ipsam quoque legem recitare. Recita legem.

LEX.

Auditis, Iudices, legem perspicue dicentem singula, quorum actio non detur? Inter quae illud etiam est aeque ratum ac caetera: quibus de rebus aliquem missum feceris et transegeris, non licere litigare. Cum igitur sic et coram multis testibus transactio facta sit, et aperte nos lex absolvat: eo impudentiae progressi isti sunt et audaciae, ut quatuordecim annis post, quam patrem meum missum fecerunt, duobus et viginti post litem motam, cum noster parens eodem, quo cum istis transegerat, anno sit mortuus, et tutores, qui post illius obitum nostra bona in sua potestate habuerunt, et mater ipsorum item obierit, quae haec omnia norat, et arbitri et testes plurique omnes, nostram imperitiam et necessariam rerum actarum ignorationem sibi magno futuram commodo existimantes, iudicia nobis haec dictarint, et orationem neque iustam, neque aequam afferre audeant. Dicunt, se non vendidisse patrimonium ea pecunia, quam acceperint, neque cessisse bonis: sed quaecunque sibi relicta fuerint, debita, vasa, pecuniam denique, ea sua
118 fieri. Ego vero me audisse memini, Xenopithem et Nausicratem suas opes omnes in aere alieno reliquisse, et possedisse manifestas perquam exiguas: redacto autem aere alieno, et vasis quibusdam venditis, mancipiis etiam, praedia et aedes mercati sunt tutores, quae isti receperunt. Quodsi nulla fuisset prius illis de rebus controversia neque malae administrationis in iudicio disceptatum esset, alia ratio foret: postquam vero totam tutelam accusarunt, dieque dicta pecuniam exegerunt, ea omnia tum transacta sunt. Neque enim isti scilicet de nomine tutelae tum agebant, sed de pecunia: neque illi nomen hoc emebant pecunia, cum numerabant, sed crimina redimebant. Ac nullam quidem istis eius aeris alieni, quod ante transactionem redegerat pater, aut eius denique pecuniae, quam e tutela acceperat, dari licere contra nos actionem re transacta: ex ipsis legibus et transactione satis vos omnes cognovisse arbitror. Iam non posse fieri, ut ea pecunia deinceps recepta sit (*hoc enim isti* fingunt decipiendi gratia), id ostendam. Patrem

enim ne criminari quidem ausint, eam accepisse: nam tribus quatuorve mensibus post, quam cum istis transegerat, obiit. Neque vero Demaretum, relictum nobis tutorem, accipere potuisse (nam et hunc in accusatione posuerunt), id quoque ostendam. Ac maximi quidem nobis hi ipsi testes sunt: nusquam enim eos viventi Demareto movisse litem apparebit. Sed tamen, si quis ipsam etiam rem spectet et consideret, videbit, illum eam non modo non accepisse, sed nec accipere potuisse. Nam cum ipsum debitum Bospori esset, quo Demaretus nunquam venit: quo pacto exegit? At, hercule, misit, inquiet aliquis, qui exigeret. Id vero ita considerate. Debuit Hermonax stateres centum, a Nausicrate acceptos. Istorum tutor et curator Aristaechmus fuit sedecim annos. Neque vero, quam istis adultis pecuniam coram ipse solvit Hermonax, eam reddidit, dum pueri essent: neque enim bis eandem numeravit. Est vero quisquam mortalium ita ineptus, ut, quae ne redderet, ipsos dominos tamdiu elusit, ea illi, qui dominus non esset, missis literis ultro numeraret? Equidem non arbitror. Ut autem me vera dicere, et patrem statim post transactionem obiisse, et Demaretum nunquam ab istis de ea pecunia in ius vocatum esse, neque denique quoquam navigasse, neque illuc profectum esse constet, cape 119
haec testimonia.

TESTIMONIA.

Proinde neque patrem post transactionem pecuniam redegisse, neque sponte quemquam fuisse daturum, si misisset illuc Demaretus, nec si ipse navigasset, aut illuc pervenisset, vobis et temporibus et testibus est declaratum. Atque adeo in universum ostendam, eos totam rem ementiri. Isti in eam, qua nos modo reos agunt, accusationem inscripserunt, debere nos pecuniam, quam pater receperit, cum id aes alienum in tutelae rationibus, ut quod deberetur adhuc, tradidisset. Ipsam accusationem cape et recita.

ACCUSATIO.

Auditis, in accusatione scriptum esse, cum mihi Aristaechmus id aes alienum in tutelae rationibus tradidisset? At cum patrem tutelae reum facerent, his contraria scripserunt: apparet enim, eos ei et hoc, ut nondum relatis rationibus, obiectasse. Recita ipsam actionem, quam tum patri intenderunt.

ACCUSATIO.

Qua igitur ratione tradidisse eum nunc queri potestis, Xenopithe et Nausimache? Tum enim, ut qui non tradidisset, in ius vocabatis et pecuniam postulabatis: nunc, quasi tradiderit, accusatis. Quodsi utramque in partem vobis calumniari licebit, et nunc propter pecuniam non traditam vexabitis, nunc propter traditam accusabitis: nihil prohibebit, quo minus et tertium quippiam posthac excogitetis, de quo iterum actionem instituatis. Sed leges ista vetant, et semel iisdem de rebus cum eodem agi iubent. Ut autem

intelligatis, Athenienses, eis non modo nunc iniuriam non fieri, sed et illos ipsos nobis contra omnes leges facessere negotium: eam quoque legem vobis recitabo, quae aperte dicit, si quinquennium praeterierit, nec in iudicium venerint, cum pupillis agere non licere earum rerum, quae ad tutelam attineant. Etiam haec lex vobis recitabitur.

120 LEX.

Auditis, Athenienses, legem palam dicere, nisi intra quinquennium egerint, post non licere agere? Atqui egimus, inquient. Sed iidem et transegistis: proinde vobis rursus actio danda non est. Alioquin iniquum fuerit, cum lex pupillis primarum etiam iniuriarum extra quinquennium actionem non det in tutores, qui non absoluti sunt, vos contra nos, illorum filios, iis de rebus, quas ipsi transegistis, vigesimo nunc anno ius persequi. Audio autem, eos rerum ipsarum et legum iura declinaturos: dicturos autem, magnam sibi pecuniam relictam, eaque se fraudatos esse: et argumento usuros magnitudine actionis, quam ab initio instituerint: et orbitatem deploraturos, et illam tutelae rationem narraturos: eaque esse praesidia, quibus nitantur, quibusque vos a se posse decipi sperent. Ego vero ex iudicii tum dictati magnitudine maius nobis argumentum suppeditari puto, patrem tum calumnia petitum esse, quam istis multis eos fraudatos esse. Nam qui octoginta sibi deberi talenta ostendere possit, tribus acceptis nemo cum reo transegerit: tantae autem pecuniae accusatus tutelae nomine nemo est, quin, tribus talentis datis, periculum redimeret propter eas praerogativas, quas tum isti natura habebant. Nam et pupilli, et adolescentes, et quales essent, ignoti erant: quae omnes aiunt apud vos optimis quibusque causis plus valere. Atque illud etiam me vobis ostensurum puto, vos eis, de tutela dicentibus aliquid, aures praebere non oportere. Si quis enim eis largiatur, affectos eos esse iniuriis, quam fieri potest, maximis, deque his nunc omnia vere dicturos: illud vos, opinor, omnes fateamini, usu venisse iam quibusdam, ut maioribus iniuriis, quam pecuniariae rationes esse queant, afficerentur. Nam et fortuitae caedes fiunt, et ea violantur, quae non oportet, et multa eius generis facinora committuntur: sed tamen horum omnium terminus et satisfactio laesis praefinita est haec, si cum adversario transegerint. Et hoc ius tantum in omnibus valet, ut, si quis aliquem fortuitae caedis convicerit, et perspicue demonstrarit, esse pollutum, et postea tamen placatus eum missum fecerit, eiusdem eiiciundi potestatem postea non habeat. Cum igitur, quando de vita summisque rebus agitur, tantum transactio valeat rataque sit: in ratione pecuniaria causisque minoribus
121 non valebit? Valebit profecto. Neque enim hoc gravissimum est, si ego ius meum a vobis non consequar: sed si iusta res, ab omni aevo recepta, nunc abrogabitur. Non locarunt nostram domum, fortasse dicent. Non enim voluit patruus vester, Xenopithes, sed cum rem eam detulisset Nicidas, iudicibus persuasit, ut sibi eius guber-

mandae facultatem darent: et hoc sciunt omnes. Multa vobis illi
diripuerunt? Proinde eam poenam de eis sumsistis, quam persua-
deri vobis sivistis: nec utique denuo vobis de me poena sumenda
est. Ut ne vero ista putetis esse aliquid: et si hoc certe quidem
iniquum est (qui enim esset aequum, ab iis, qui cum auctoribus
transegerunt, rei ignaros accusari?), sed tamen, o Xenopithe et
Nausimache, si magna vobis et admirabilia iura esse putatis, tribus
talentis huc renumeratis pergitote. A quibus vero, ne eos accusa-
retis, tantam pecuniam exegistis, priusquam eandem reddideritis,
tacere vos aequum est, et non accusare pariter et tenere. Nam ea
esset summa iniquitas. Fortassis autem et instructas a se triremes
praedicabunt et suas opes in vos erogatas. Ego vero illud omittam,
mentituros esse eos, et, cum pleraque sua bona perdiderint, pau-
corumque respublica partem ceperit, eos iniustam et indebitam
gratiam a vobis repetituros: nam et ipse postulo, Iudices, ut omni-
bus nobis, qui bene meremur de republica, gratia quaedam a vobis
habeatur. Quibus vero maxima? Illis nimirum, qui, quicquid in
ea re publice prodest, faciunt: id vero, quod turpe esse omnes di-
cant et indecorum, non suscipiunt. Qui autem simul et publica
munera obeunt et suam rem familiarem perdunt, opprobrium rei-
publicae beneficii loco relinquunt: nemo enim ipse sese unquam
accusavit, sed publice opes sibi ereptas esse dictitat. Qui vero et
quae vos iubetis, omnia strenue exsequuntur, et sua caeteris in re-
bus frugalitate rem domesticam tuentur, non eo nomine duntaxat
illis praeferendi sunt, quod sese utiles et praebuerunt et praebe-
bunt, sed quod etiam sine contumelia vobis ea praestant Nos au-
tem tales in vos exstitisse constabit: istos vero missos faciam, ne
sibi maledici querantur. Neque mirabor, si et flere et se miserabi-
les facere conabuntur. Ego vero adversus ista vos omnes sic existi-
mare velim, turpe esse, ac potius iniustum, eos, qui heluando et
cum Aristocrate, Diogneto et eius generis hominibus debacchando
sua male perdiderunt, nunc, ut aliena rapiant, plorare et lamentari.
Illa vobis deploranda erant, quae factitabatis: nunc vero lacryman- 122
dum non est, sed vos non transegisse ostendendum, aut vobis rur-
sus actionem esse earum rerum, quas transegistis, aut adhuc esse
iustum, sortiri iudicium, cum lex quinquennium praefinierit. Haec
enim sunt, de quibus hi iudicant. Si vero haec ostendere non po-
tuerunt, sicut non poterunt, nos omnes vos precabimur, Iudices,
ne nos istis condonetis, neve quartum eis patrimonium detis, cum
alia tria male administrarint, unum, quod a tutoribus cum bona
gratia acceperunt, alterum, quod propter actionem extorserunt,
tertium, quod nuper eripuerunt Aesio, iudicio victo: sed nos, ut
aequum est, nostra tenere patiamini. Quae vobis etiam, dum penes
nos fuerint, utiliora erunt, quam si penes istos sint: et iustius pro-
fecto est, nos nostra tenere, quam istos. Non video, plura dicere
quorsum attineat: arbitror enim, vos nihil eorum ignorare, quae
diximus. Exime aquam.

ORATIO ADVERSUS BOEOTUM DE NOMINE.

ARGUMENTUM.

Mantias, unus ex iis, qui Athenis in magistratu fuerunt, e legitima uxore filium suscepit, eum, qui nunc litigat. Consuetudinem autem habuerat cum quadam Plangone, amoris ductus illecebris, Attica muliere. Huius duo filii adulti Mantiam in ius vocant, suum esse patrem dictitantes: is vero negat. Deinde agnoscit eos filios, sua ipsius provocatione coactus et deceptus. Cum enim Plangonem iurare de filiis iussisset, an re vera ex ipso essent nati, et pollicitus esset, si iurasset, se iusiurandum ratum habiturum: eo deceptus est, quod mulierem non iuraturam putabat. Nam ea de causa magnum ei praemium promiserat: atque, ut is ait, qui causam hanc dicit, clam ei iurarat Plango, se delatum iusiurandum recusaturam.
123 At illa, cum is eam provocatione lacesseret, violata pactione iurat. Sic ille, filios agnoscere coactus, post moritur. Filius igitur legitimae uxoris alterum adoptivorum de nomine in ius vocat, asserens, eum Boeotum esse nominandum, sicut initio fuerit nominatus, et non Mantitheum: illud enim ei nomen a patre fuisse ab initio inditum. Prima fronte igitur homo curiosus esse et amans litium videatur, qui de nomine rixetur: sed in oratione tamen argumenta satis multa afferuntur, cur et publice et privatim incommoda sit nominis similitudo.

Nulla curiositate rixandive studio, testor deos, Iudices, actionem hanc contra Boeotum institui (quamvis non ignorarem, multos fore, quibus ineptum videretur, me propterea in ius aliquem vocare, quod eodem se nomine, quo ego me, appellandum censeret): sed quod necessarium fuisset ob ea, quae eventura erant, nisi id praecavissem, apud vos disceptare. Quodsi iste se alterius cuiusdam esse patris diceret, non mei: iure videri ineptus potuissem, qui curarem, quocunque isti se appellare nomine libuisset. Nunc in ius vocato patre meo, adscitoque sibi calumniatorum sodalitio, Mnesicle, quem forte nostis omnes, et Menecle illo, qui Ninum ream peregit, et eius generis aliis, eum accusavit: cum filium eius esse se a Pamphili filia, et inique secum agi diceret, qui patria spoliaretur. Pater autem (omnis dicetur veritas, Iudices), simul veritus venire in iudicium, ne quis, ut a versato in republica alibi uspiam offensus, ibi in se incursaret, simul deceptus a matre istius, quae certam stipulata pecuniam iurarat, se, delato sibi iureiurando, ea de re non iuraturam, iisque factis nullam inter ipsos amplius fore
124 controversiam, hac conditione iusiurandum ei defert. Quo illa accepto non modo istum, sed una cum eo etiam alterum iuravit e

patre meo esse genitum. Quo facto illi necesse fuit, istos ad curiales introducere, neque ulla reliqua fuit excusatio: introduxit, adoptavit (ut, quae intercesserunt, resecem), in album inscripsit Apaturiis, istum apud curiales Boeotum, alterum autem Pamphilum. Ego vero Mantitheus inscriptus eram. Cum vero sic accidisset, ut pater, antequam in municipium adscripti essent, moreretur: iste ad municipes venit, et pro Boeoto se Mantitheum inscribit. Quod quantum incommodet, primum mihi, deinde vobis etiam, ego docebo, ubi eorum, quae dico, testes produxero.

TESTES.

Quem igitur ad modum nos pater inscripserit, e testibus audivistis. Me autem, quod iste violandum ius sibi ducit, actionem hanc instituisse necessario, id iam ostendam. Ego enim non profecto homo sum adeo stupidus aut incogitans, ut, cum patrimonii, quod omne fiebat meum, postquam istos adoptarat pater, tertiam auferre partem concesserim, in eaque re acquiescam, de nomine litem intenderem: nisi mutatio nominis et mihi magnam ignominiam pareret ignaviaeque probrum, et idem istum habere nomen propter multa ferri non posset. Primum enim, si publica privatis anteferenda sunt, quo nobis respublica mandabit modo, si quid erit obeundum? Num ita decernent tribules, ut de aliis? Proinde Mantitheum, Mantiae filium, Thoricium me decernent, si aedilem, aut gymnasiarchum, aut convivatorem, aut aliud quippiam reliquorum munerum decreverint. Qua autem re discernetur, mene an te decreverint? Tu enim me dices, ego te. Iam vero nos praetor vocat aut alius, apud quem causa est agenda. Non praesto sumus, non obimus mandata munera. Uter igitur legum poenis tenebitur? Quo autem pacto imperatores inscribent, si in classem inscribent, aut si triremi praefectum constituent, aut si qua erit expeditio? Qui cognoscetur, uter sit delectus? Quid, si quis alius magistratus mandarit munus publicum, ut praetor, rex sacrificulus, praefecti ludorum: quae nota erit, utri mandarint? Adscribent nimirum, illum e Plangone natum, si te inscripserint: sin me, matris nomen 125
adiicient. Ecquis unquam audivit? aut qua lege talis appendix adscribetur aut aliquid aliud, quam pater et municipium? Quae cum utrinque sint eadem, magna orietur perturbatio. Age vero, si iudex citetur Mantitheus, Mantiae F., Thoricius: quid agemus? An ambulabimus uterque? Qui enim dignoscetur, tune an ego sim citatus? Age vero, deum immortalem, si publice de quocunque magistratu fiet sortio, ut de senatu, sexviratu, reliquis: qui discerneretur, uter nostrum sit creatus? nisi forte nota, ut aeneo vasi aut alteri cuipiam rei, adiiciatur: ac ne ea quidem utrius sit, vulgus agnoscet. Proinde ego me creatum contendam, tu vero te. Reliquum erit, ut nos in iudicium veniamus. Propter igitur singula huius generis civitas iudicium nobis convocabit? Ac eo quidem, quod par et aequum est, ut is, cuius sors exierit, magistratu fungatur, fraudabimur: alter autem alterum verbis insectabimur, et is

imperabit, qui fuerit oratione superior. Utrum vero magis nobis expediet, hisce difficultatibus liberari, an mutuis odiis aut maledictis nos invicem prosequi? Quae omnino exsistere necesse est, cum inter nos contentio de magistratu aut simili re orietur. Quid vero, si forte (nam omnia perquirenda sunt) alteruter nostrum alteri persuaserit, ut ipse creatus alteri magistratum tradat, atque ita sortiatur? Unum duabus sortiri tabellis, quid est aliud? Itane, quod legibus extremo supplicio mulctatur, id impune licebit nobis? Omnino. At id non faciemus. Novi et ego, quod ad me quidem attinet. Sed ne suspectos quidem aut reos fieri talis mulctae aliquos bonum est, si cavere liceat. Esto, sed haec publice nocent. Mihi vero privatim quid incommodant? Spectate quantum, et considerate, an mihi causa esse videatur: nam haec longe iis, quae audistis, graviora sunt. Vidistis omnes, istum Menecle, dum is viveret, et illius gregalibus uti familiariter, nunc vero aliis nihil illo melioribus, et talia studio habere, et eloquentem videri velle. Et est fortasse, ita me amet Iupiter, eloquens. Quodsi progressu temporis eadem facere instituerit (ea vero sunt accusationes, indicationes, delationes, abductiones), et in eorum aliquo (multi enim sunt humani casus, et exercitatissimos quosque semper, si nimis insolescere coeperint, vos coërcere scitis) publice mulctatus fuerit: qui magis iste inscribetur, quam ego? At scient omnes, uter sit damnatus. Bene. Si vero (quod fortasse fiet) mora intercesserit, et
126 mulcta dissoluta non fuerit: qui magis istius liberi, quam mei, inscripti erunt, cum et nomen, et pater, et tribus, eadem erunt omnia? Quid, si quis, actione unde vi contra eum instituta, mihi nihil secum esse rei dixerit, sed eam ratam habitam inscripserit: qui magis istum, quam me inscripserit? Quid vero, si qua tributa non pependerit? Quid, si qua alia in nomen hoc actio instituatur aut iudicium, aut rumor sinister oriatur: quis sciet e populo, uter ille sit, cum duo sint Mantithei patre eodem? Age vero, si desertae militiae accusetur, si, cum militandum esset, saltet? Etenim nunc, ubi alii Tamynas profecti sunt, iste Choas agens hic remansit, Bacchanalibus item remansit et saltavit, ut videbatis omnes, qui aderatis: regressis autem ex Euboea militibus, ut ordinum desertor citatus est, egoque, qui meae tribus ordines ducebam, sum coactus, contra nomen meum patrium admittere actionem. Quodsi merces iudicibus numerata esset: introduxissent me haud dubie. Ea vero nisi consignatis iam arculis accidissent, etiam testes vobis produxissem. Esto. Quid si peregrinitatis accusetur? Multorum autem odia suscipit: neque ignotum est, quo pacto eum pater adoptare sit coactus. Vos autem, cum pater eum non adoptaret, matrem eius verum dicere putabatis: ubi vero ita natus, ita turbulentus fuerit, rursum vobis aliquando videbitur ille dixisse verum. Quid vero, si, se falsi testimonii convincendum putans, propter locatas suis gregalibus operas, vadimonium deseruerit? Numquid leve ducitis incommodum, Athenienses, totam exigere vitam in communione existimationis et factorum istius? An autem ea, quae recensui vobis,

frustra metuam, spectate. Iste iam aliquoties publice accusatus est,
Athenienses: quibus rebus ego prorsus insons una in crimen vo-
cor: et de eo magistratu, quem vos mihi decreveratis, contendit,
multaque molesta nobis propter nomen acciderunt: quorum, ut
sciatis, singulorum testes vobis producam.

TESTES.

Videtis, Athenienses, quae fiant, et huius negotii molestiam
spectatis. Quodsi nulla ex hac re molestia oriretur, neque omnino
fieri non posset, ut idem nomen haberemus: num aequum esset, ut
iste partem mearum facultatum per adoptionem teneret, ad quam 127
patrem adegit, ego autem nomine spoliarer, quod mihi volens et a
nemine coactus idem imposuit? Equidem non existimo. Ut autem
sciatis, me a patre non modo apud curiales, sic, ut a testibus di-
ctum est, inscriptum esse, sed, decima etiam facta, nomen hoc mihi
inditum, cape et hoc testimonium.

TESTIMONIUM.

Auditis, Athenienses, nomen hoc mihi fuisse omni tempore:
istum vero Boeotum a patre, postquam coactus est, esse inscriptum
apud curiales? Libenter autem interrogārim eum coram vobis, nisi
obiisset pater, quidnam egisses apud populares? Non permisisses
illi, ut te Boeotum inscriberet? At absurdum fuisset, ea de re iu-
dicium adipisci, eamque rursus prohibere. Quodsi permisisses: eo-
dem te modo inscripsisset apud populares, quo apud curiales. Fe-
rendum igitur est, o dii immortales, ut eum suum esse patrem di-
cat: idemque irrita facere, quae is vivens egit, non dubitet? Apud
arbitrum autem rem impudentissimam dicere fuit ausus, patrem
pro se, perinde ut pro me, fecisse decimam, idque nomen ei indi-
disse: et testes quosdam produxit, quorum uti consuetudine pa-
trem meum nemo unquam vidit. Ego vero neminem vestrum igno-
rare arbitror, neque decimam facturum esse quemquam de filio,
quem non iure putet esse suum: neque, si fecerit et dilexerit, ut
filium diligi moris est, rursus fuisse ausurum infitias ire. Neque
enim, tametsi matri istorum iratus fuisset, istos prosecutus esset
odio, quos quidem suos esse putasset. Multo enim magis solent
maritus et uxor ortas lites propter liberos componere, quam pro-
pter eas iniurias, quibus alter alterum affecit, etiam communes
odisse liberos. Neque vero ex his solum perspici potest, mentitu-
rum esse istum, si haec dixerit: sed, priusquam se nostrum esse
cognatum diceret, Hippothoontiam frequentabat tribum, ut in coe-
tum puerorum reciperetur. Quis vero vestrum putat, matrem mi-
sisse istum in eam tribum, magnis sane, ut ait, affectam a patre
iniuriis, quae quidem sciret, eum fecisse decimam et rursus ire in-
fitias? Ego certe puto neminem. Nam Acamanteam aeque tibi fre-
quentare licuisset, visaque esset illa tribus consentanea nominis im-
positioni. Ut igitur haec a me vere dici constet, eorum vobis testes 128
producam sodales eius et rei gnaros.

TESTES.

Cum igitur ita palam propter matris suae iusiurandum et eius, qui ei iusiurandum dederat, simplicitatem patrem nactus sit, non in Hippothoontia, sed in Acamantia tribu natus: non contentus est hisce Boeotus, sed iudicia duo aut tria pecuniaria mihi dictavit praeter ea, quibus me prius calumniatus fuerat. Quamquam autem vos omnes scire arbitror, quam pecuniae faciendae studiosus pater meus fuerit: ego tamen id omittam. Sed si mater istorum vere iuravit: calumniatorem istum egisse in illis actionibus aperte ostendam. Nam si ita sumtuosus fuit, ut, legitimo matrimonio ducta matre mea, aliam uxorem haberet, cuius vos estis, et binas familias aleret: quî potuit illis moribus pecuniam relinquere? Non ignoro autem, Athenienses, Boeotum nihil posse iusti afferre: sed ad ea venturum, quae subinde inculcat, patrem, a me impulsum, hostili fuisse in se odio, seque postulare, ut natu maiorem, paterni avi nomen. Ad quae refutanda vos pauca audire praestat. Ego scio, me istum, antequam cognatus mihi fieret, si ita, ut alius quispiam, ex adspectu iudicandus est, vidisse natu minorem, idque multo: non tamen hoc nitor, ineptum enim fuerit. Sed Boeotum roget aliquis, cum in Hippothoontiae tribus coetum se ingereret, nondum se mei patris diceret esse filium, quo idem mecum nomen iure sibi adsciverit? Quodsi Mantithei tibi nomen placebat: non propterea placuit, quod esses me natu grandior. Nam qui tum ne tribum quidem meam ad te attinere putabas: quo pacto avum tibi meum vindicare potuisti? Praeterea, vestrum, Athenienses, numerum annorum novit nemo (ego enim mihi, iste sibi plures esse dicet): sed rationem iustitiae nostis omnes. Ea vero quae est? Ex quo tempore pater istos adoptavit, ab eo etiam filios existimari. Prius autem me apud municipes Mantitheum inscripsit, quam istum ad curiales introduceret. Quare non aetate tantum, sed iure etiam ego nomen hoc praerogativae loco merito habuero. Quodsi quis te roget: Dic mihi,
129 Boeote, quî nunc in Acamantiam tribum translatus es et municipium Thoricium, et factus Mantiae filius, et portionem relictae ab illo hereditatis habes? nihil aliud respondere queas, nisi hoc: Et me, dum viveret, Mantias adoptavit. Quod argumentum, si quis te roget, aut testimonium eius rei tibi est? Ad curiales me introduxit, dices. Quo igitur te nomine inscripsit, si quis roget, Boeoti respondebis: eo enim introductus es. Iniquum igitur est, te, qui civitate et relictis ab eo bonis propter istud nomen fruaris, eo repudiato aliud tibi adsciscere studere. Age, si pater vitae restitutus aut eo te, quo adoptavit, nomine contentum esse, aut alium tibi patrem quaerere iuberet: nonne aequum postulare videretur? Eadem igitur illa ego a te postulo, ut aut alterius esse patris te profitearis, aut id nomen retineas, quod ille tibi dedit. At, hercule, contumelia quadam et insectatione id tibi factum est. Sed saepe, cum pater istos adoptare nollet, dicebam isti, matris suae cognatos nihilo esse deteriores patris mei cognatis. Boeotus autem nomen est

avunculo istius. Posteaquam igitur pater introducere istos cogebatur: cum ego Mantithei nomine introductus essem, sic istum Boeoti, fratrem eius Pamphili nomine introducit. Tu vero ostende quemquam Atheniensium, qui duobus suis filiis idem nomen imposuerit. Quodsi ostenderis: ego concedam, patrem istud tibi nomen per contemtum indidisse. Quamquam si talis eras, ut adoptari te cogeres, quo autem pacto ei placeres, non cogitares: ignoro, qualem oporteat esse germanum filium erga parentes. Quodsi germanus non eras, non modo iure contemtus esses, sed etiam periisses. Alioqui esset indignum, cum leges de parentibus latae in filios a patre agnitos valeant, easdem in eos, qui invitos ad se adoptandos cogunt, non valere. Sed, o molestissime Boeote, inprimis ab omnibus, quae factitas, desistito. Quodsi omnino non vis: in eo saltem, obsecro te, obtemperato. Desine tibi ipsi facessere negotium: desine me calumniari: contentus esto civitate, opibus, patre inventis. Nemo te hisce pellit: ego certe non. Sed si, ut profiteris, frater es, si et fratris fungere officiis, cognatus esse videberis. Sin autem insidiaris, litigas, invides, maledicis: videberis in aliena incidisse, eisque sic uti, ut quae ad te nihil attineant. Nam ego quidem, ut maxime te pater, cum suus esses, non adoptaret, iniuriam tibi non facio: nec enim me exquirere decet, qui sint illius filii, sed illum ostendere 130
decuit, qui mihi pro fratribus habendi essent. Quo igitur tempore te non adoptarat, neque ego te ad me attinere putabam: postquam autem adoptavit, et ego te agnosco. Quo signo? Patrimonii portionem habes post obitum patris, et in sacrorum et profanorum societatem venisti: istis nemo te expellit. Quid requiris? Si vero inique secum agi dixerit, si fleverit et eiularit, meque accusarit: verbis eius nolite credere. Neque enim aequum est, cum nunc ea res non agatur: sed illud existimate, posse nihilominus eum, si Boeotus vocetur, poenas a me sumere. Quid igitur contendis? Ne feceris, ne ita studiose nostras inimicitias expetieris: neque enim ego tuas expeto. Nam etiam nunc, ne te hoc praetereat, me tuam agere causam potius profiteor, quam meam, dum id ago, ne idem uterque nomen habeamus. Ut enim nihil aliud, illud certe fieri necesse est, ut, qui audierit, quaerat, utrum? si duo fuerint Mantithei Mantiae filii. Proinde, cum te dicet, eum inquiet, quem adoptare coactus est. Quid igitur haec expetis? Cape duo ista testimonia et recita, unde constabit, patrem mihi Mantithei, et isti Boeoti nomen imposuisse.

TESTIMONIA.

Hoc restare censeo, vobis ut ostendatur, Iudices, vos non modo religioni vestrae consulturos, si ea, quae ego dico, decreveritis: sed istum ipsum etiam suopte iudicio Boeoti nomen, non Mantithei habere oportere. Nam cum ego iudicium hoc dictassem Boeoto, Mantiae F., Thoricio, et statim respondit et calumniam iuravit, se esse Boeotum profitens: denique cum tergiversari diutius non liceret, se absentem damnari ab arbitro passus, quid, obsecro, facit?

Diem vicissim mihi dicit, iudicium esse nullum, is, qui se ante Boeotum nominarat. Atqui eum ab initio contra Boeotum pronuntiari iudicium pati, (siquidem id nomen nihil ad ipsum attinebat), et non post diem vicissim dicere de nullo iudicio oportebat. Qui igitur ipse Boeotum iure esse se pronuntiavit: quid a vobis, iuratis iudicibus, pronuntiari postulabit? Ut autem haec a me vere dici constet, cape resortitionem et accusationem hanc.

131 RESORTITIO. ACCUSATIO.

Quodsi iste legem ostendere poterit, quae filiis suorum nominum potestatem dat: id quod iste nunc dicit, recte comprobabitis. Sin lex, quam omnes nostis aeque mecum, in parentes auctoritatem confert, non modo imponendi nominis, sed et rursus delendi, si voluerint, et abdicandi, egoque ostendi, patrem, cui lege potestas ea dabatur, isti Boeoti, mihi vero Mantithei fecisse nomen: qui vos potestis alia, quam quae ego dico, pronuntiare? Praeterea, quarum rerum nullae exstent leges, de iis vos ex aequo et bono suffragia laturos iurastis. Proinde, si nulla esset hac de re lata lex, etiam tum iure pro me sententiam ferretis. Quis enim vestrum est, qui duobus filiis idem nomen imposuerit? Quis vero, cui nondum liberi sunt, imponet? Nemo profecto. Quod igitur apud vos vestris liberis esse aequum statuitis, idem etiam de nobis pronuntiare fuerit religiosum. Quare ex aequo et bono, ex legibus, e iureiurando, ex istius ipsius confessione ego quidem aequa a vobis oro, et iusta peto: iste vero non solum non aequa, sed etiam inusitata.

ORATIO ADVERSUS BOEOTUM DE DOTE MATERNA.

ARGUMENTUM.

Etiam haec et ab eodem et contra eundem dicta est oratio. Ac caetera quidem omnia sunt eadem: Plango, iusiurandum, filiorum coacta adoptio. Defuncto autem Mantia, filii eius tres, Mantitheus e legitima uxore susceptus, et Boeotus ac Pamphilus, Plangonis filii, hereditatem diviserunt. Asserente autem Mantitheo, dotem sibi maternam deberi, Boeotus ac Pamphilus et ipsi de dote contendunt, quasi Plango etiam in Mantiae familiam centum minas contulisset.
132 Convenit igitur inter eos, ex aequo omnia partienda esse, praeter aedes, ut utri parti mater attulisse dotem probaretur, ei de aedibus illa pecunia redderetur: et praeter mancipia, ut Boeotus cum fratre, si quid domesticum requirerent, haberent, quo coarguerent. Post haec se mutuo accusant, Mantitheus illos de maternis facultatibus, illi hunc de aliis quibusdam rebus. Ac arbiter Mantitheum

absolvit, Boeotum condemnat absentem. Quem eadem actione Mantitheus in iudicium vocat, dotem maternam repetens.

Omnium molestissimum est, Iudices, cum quis nomine frater eorum appellatur, quos ipsa re hostes habet, et multis magnisque affectus ab eis iniuriis, in iudicium venire cogitur: id quod mihi nunc usu venit. Neque enim ea solum ab initio calamitas mihi accidit, ut Plango, istorum mater, patrem meum manifesto periurio deceptum ad istos adoptandos adegerit, egoque propterea duabus patrimonii partibus sim fraudatus: sed praeter haec etiam paternis aedibus ab istis exactus, in quibus et natus sum et educatus, et in quas non pater eos, sed ego, defuncto illo, recepi, fraudor etiam dote materna, de qua nunc ago: cum ego eis de omnibus, quae querebantur, satisfecerim, praeterquam, si qua nunc propter iudicium hoc resortitione instituta per calumniam postulant, ut vobis declarabitur. Ab istis autem cum undecim annis nihil aequi potuerim impetrare: nunc ad vos confugio, atque omnes vos oro, Iudices, ut me benigne, sic ut potero, dicentem audiatis, et, si mecum inique actum putabitis, veniam detis mea recuperare cupienti, ad filiae 133
praesertim elocationem. Accidit enim, ut propter patris preces decem et octo natus annos uxorem duxerim, propthereaque mihi filia sit iam nubilis. Proinde et me affectum iniuria merito propter multa iuvabitis, et istis irascemini, qui, proh divûm fidem, cum liceret eis, praestitis iis, quae aequa sunt, iudicio supersedere, non verentur vobis in memoriam revocare, si quid aut pater noster non recte fecit, aut ipsi in eum deliquerunt, meque secum litigare cogunt. Ut autem certo sciatis, eius rei causam me non esse, sed istos: rem omnem ab initio vobis, quam potero brevissime, explicabo. Mater mea, Iudices, filia fuit Poliarati Cholargensis, Menexeni, Bathylli et Periandri soror. Cum vero pater eam Cleomedonti, Cleonis filio, despondisset et talentum dotem addidisset: primum eius materfamilias fuit. Natis autem ei tribus filiabus et uno filio, Cleone, maritoque postea defuncto, deserta familia et recepta dote, rursus eam elocantibus fratribus, Menexeno et Bathyllo (nam Periander puer adhuc erat) et talentum addentibus, nupsit meo patri: egoque natus eis sum, et alius frater me iunior, qui puer obiit. Ut autem constet me haec vere dicere, primum testes producam.

TESTES.

Matrem igitur meam pater meus ita ductam uxorem domi suae habuit, meque et erudiit et dilexit: quemadmodum et vos omnes vestros liberos diligitis. Cum matre autem istorum, Plangone, consuetudinem habuit quocunque modo (neque enim hoc explicare meum est), neque tamen eo usque cupiditati succubuit, ut eam vel mortua matre in aedes ad se recipere dignatus fuerit, aut credere voluerit, istos ex se esse natos. Reliquo igitur tempore isti ita vi-

vebant, ut qui patris mei non essent: ut et vestrum plerique norunt. Posteaquam autem iste adoleverat: officinam calumniatorum
134 sibi adscivit, quorum dux erat Mnesicles et Menecles ille, qui Ninum ream peregit, illisque patronis patri meo diem dixit, eius esse filium se asserens. Cum autem his de rebus saepe conveniretur, et pater sibi nulla ratione persuasum iri diceret, istos ex se esse natos: tandem Plango, Iudices (omnis enim apud vos dicetur veritas), cum Menecle patrem meum ex insidiis aggressa, iureiurando, quod maximum et sanctissimum apud omnes habetur, decepit, pollicita, se triginta minis acceptis filios fratribus suis adoptandos daturam. Quodsi a patre ad arbitrum vocaretur, ut iuraret, filios ex ipso esse natos: se eam conditionem non accepturam. His enim ita factis, neque istos civitate privandos, neque patri porro molestos futuros, iureiurando a matre ipsorum non recepto. His concessis, quid vobis multa dicam? Ut enim ad arbitrum venit, neglectis pactis omnibus Plango et conditionem accipit, et in Delphinio iurat aliud iusiurandum priori contrarium, ut et vestrum plerique norunt: res enim celebrata est. Sic pater meus, propter suam provocationem arbitrium ratum habere coactus, indignabatur et rem graviter ferebat: et quamquam in aedes ne sic quidem istos recipere dignabatur, ad curiales tamen introducere coactus, istum Boeotum inscripsit, alterum Pamphilum. Mihi vero statim persuasit, annos circiter octodecim nato, ut Euphemi filiam ducerem: quia liberos e me natos videre cupiebat. Ego vero, Iudices, existimans oportere cum prius, tum vero illis eum iudicio vexantibus et negotium facessentibus, me contra eum exhilarare faciendis omnibus, quae grata fore putaram, obtemperavi. Cum vero ego eo modo matrimonium contraxissem: ille, visa filiola mea, non multis annis post ex valetudine moritur. Ego autem, Iudices, nec viventi patri adversandum esse ratus sum, eoque mortuo eos et in aedes recepi, et omnes facultates cum eis partitus sum, non ut cum fratribus (nam nec vestrum plerosque latet, quo pacto isti nati sint), sed quod existimabam, postquam pater deceptus esset, mihi vestris esse legibus obtemperandum. Sic in aedes a me recepti, ut patrimonium dividebamus,
135 postulante me, ut matris meae dos mihi redderetur, et ipsi vicissim accusabant, asserentes, et suae matri tantundem dotis deberi. Sumus autem de eorum sententia, qui nobis aderant, caetera quidem omnia partiti: aedes autem et pueros, patris ministros, exemtos fecimus, ut ex aedibus utris deberi dotem compertum esset, ii eam reciperent: de pueris autem communibus, si quid isti paternarum facultatum desiderarent, sciscitarentur, et quaestiones haberent, et alio quovis modo inquirerent. Quae me vere dicere, ex his testimoniis intelligetis.

TESTIMONIA.

Post haec isti me in ius vocabant propter ea, quae petebant, et ego eosdem propter dotem. Ac primum Solone Erchiense arbitro designato, ei potestatem fecimus, mutuas lites nostras disce-

ptandi. Ut autem isti se non sistebant, sed iudicium detrectabant, et multum temporis conterebatur: accidit, ut Solon moreretur. Ibi me isti rursus de integro in ius vocant, ego item istum, citato eo et Boeoti nomine in actionem inscripto: sic enim pater eum nominarat. Quibus igitur de rebus isti me accusabant, praesente isto et respondente: cum nihil eorum, quae accusabant, probare posset, absolvit me arbiter. Tum iste conscius, se mihi per iniuriam intendere litem, neque ad iudices appellavit, neque etiamnum iis de rebus ullum iudicium mihi dictavit, sed de aliis quibusdam, refutaturum se illis criminibus id iudicium existimans, quo ego tum eum de dote accusabam. Cum vero iste hic esset et ad arbitrium non veniret: absens ille quidem condemnatur. Caeterum, Iudices, neque tum coram respondet, et se arbitri sententia per me damnatum esse negat: neque enim sibi Boeoto, sed Mantitheo esse nomen. Itaque, de nomine contendens, re ipsa me dote matris fraudat. Ego vero inops consilii, et, quo me verterem, nesciens, sic, rursus eodem iudicio actione contra Mantitheum instituta, ad vos nunc anno undecimo confugi. Quae ut a me vere dici constet, legentur vobis harum rerum testimonia.

TESTIMONIA. 136

Matrem igitur meam, Iudices, talento allato, a fratribus suis elocatam, ut leges iubent, patri meo nupsisse, et a me istos in aedes receptos defuncto patre, et me iis actionibus esse absolutum, quibus me accusarunt: haec omnia e testibus audita et demonstrata sunt. Abi, cape legem istam de dote.

LEX.

Cum igitur lex ita se habeat, arbitror, istum, sive Boeotum, sive Mantitheum, seu quo alio nomine se appellari gaudet, iustam quidem defensionem et veram allaturum nullam: daturum autem esse operam, audacia sua et confidentia fretum, ut suas calamitates mihi imputet: id quod etiam privatim facere consuevit. Ait, Pamphili facultatibus publicatis, qui pater fuit Plangonis, reliquam pecuniam patrem meum accepisse e curia, et ita declarare studet, suam matrem dotem attulisse amplius centum minas: meam sine dote nupsisse asserit. Ea vero commemorat, Iudices, neque adducto ullo testimonio, neque ignarus, se nugas agere: sed certo sciens, qui confiteretur, se deliquisse, apud vos absolutum esse neminem, mentientem autem et effugia quaeritantem iam aliquem impune abiisse. Ne vero ab eo decipiamini, consultius mihi videtur pauca de ista re apud vos dicere. Ubi enim dixerit, matrem meam non attulisse dotem, suam vero attulisse: animadvertetis, eum palam mentiri. Primum enim Pamphilus, pater matris eorum, quinque talentis aerario obstrictus obiit: tantumque abfuit, ut quicquam eius liberis, descriptis illius opibus et publicatis, superfuerit, ut nec debitum eius omne sit solutum, sed etiam nunc Pamphilus ut aerarius sit inscriptus. Qui potuit igitur fieri, ut pater meus e Pam-

phili opibus aliquid acceperit, quae mulctam solvere civitati non potuerunt? Deinde cogitate, Iudices, si vel maxime superfuisset pe-
137 cunia, quam isti dicunt, eam non meum patrem fuisse accepturum, sed Pamphili filios, Boeotum, Hedylum et Euthydemum: qui, cum propter aliena capienda quidvis egerint (ut et nos omnes nostis), sua utique patri meo non concessissent. Ac matrem istorum non attulisse dotem, sed istos mentiri, satis vos cognovisse existimo: meam autem matrem attulisse, facile ostendam. Primum enim Polyarati filia fuit, qui et a vobis colebatur et magnas opes possidebat. Postea testatum vobis est, etiam sororem eius tantundem attulisse dotis, et Eryximacho, affini Chabriae, nupsisse. Praeterea constat, matrem meam nupsisse primum Cleomedonti, cuius patrem, Cleonem, ferunt apud maiores vestros suo ductu et auspiciis multos Lacedaemonios Pyli vivos cepisse, summaque inter cives gloria floruisse. Quare nec eius filium eam indotatam ducere conveniebat, neque Menexenum et Bathyllum consentaneum est, qui et ipsi magnas opes haberent et dotem, Cleomedonte mortuo, recepissent, ea sororem suam defraudasse: sed ipsos adiecisse aliquid et patri collocasse, ut et ipsi apud vos et caeteri necessarii testati sunt. Sed his omissis cogitate, quamobrem pater, si mea mater desponsa non fuisset, neque dotem attulisset, istorum vero attulisset, istos suos negasset esse filios, me autem et agnovisset et instituisset? Ut scilicet, et mihi gratificans et matri meae, istos ignominia afficeret? At ea quidem obierat, me parvo puero relicto: istorum vero mater, Plango, et ante et post, eleganti forma mulier, cum eo rem habebat. Quare multo credibilius erat, eum propter viventem mulierem, quam adamabat, defunctae filium contemnere, quam propter me et defunctam filios e vivente muliere susceptos, cuius consuetudine uteretur, non agnoscere. Atqui eo iste venit audaciae, ut ait, patrem meum pro se decimam solenni convivio celebrasse, eaque de re Timocratis solum et Promachi testimonium exhibuit: qui nec ulla cognatione patrem meum attingunt, neque illi amici fuerunt. Itaque manifeste falsa testati sunt, ut, quem, vobis omnibus consciis, iste in ius vocatum coëgit ad se adoptandum, eum isti, tanquam qui duo soli viatores sint, testentur, pro hoc deci-
138 mam celebrasse: quibus qui vestrum credat? Iam nec illud ei licet dicere, se parvulum quidem a patre agnitum, grandiorem autem factum ab eodem, matri ipsorum irato, repudiatum: multo enim magis certe solent uxor et maritus orta iurgia propter liberos deponere, quam propter iras inter se communes etiam liberos odisse. Proinde, si haec dicere instituerit: ne feratis eius impudentiam. Sin de causis dixerit, quarum me absolvit arbiter, seque a me imparatum esse oppressum causabitur: primum memineritis, non parvum tempus fuisse, quo illum se parare oportuit, sed multos annos: deinde, eum fuisse actorem. Quare multo probabilius erat, me ab eo imparatum oppressum, quam eum a me. Ad haec coram vobis omnes, qui apud arbitrum adfuere, testati sunt, istum praesentem, cum me arbiter absolveret, nec ad iudicium appellasse et in

arbitrio acquievisse. Absurdum autem mihi videtur, cum alii, qui iniuriam sibi fieri putant, etiam causas omnino minutas ad vos revocent, istum, actione talenti dotis adversus me instituta, tum, ut ipse ait, iniuste damnatum, arbitri sententiam ratam habuisse. At, hercule, homo quietus est et non contentiosus. Vellem equidem, Iudices, eum esse talem. Nunc vos ita estis aequi et humani, ut nec triginta tyrannorum filios agere in exsilium volueritis: iste autem cum Menecle, omnium istarum rerum architecto, insidiis mihi collocatis et propter iurgium et convicium manibus consertis, capite suo insecto ob vulnus in Areopagum me citavit, ut urbe exterminaret. Quodni Euthydicus medicus, ad quem isti primum venerant, rogantes, ut caput incideret, ipse apud Areopagiticum senatum omnem veritatem dixisset: tale supplicium iste de me innocente sumsisset, quale vos ne de iis quidem, qui summis vos iniuriis affecissent, sumeretis. Ne autem eum calumniari videar, lege mihi testimonia.

TESTIMONIA.

Hoc igitur tantum et tam formidabile discrimen iste contra me, non ut homo simplex, sed ut insidiator et maleficus, instruxit. Deinde loco nominis, quod ei pater indiderat, Boeoti, ut et apud 139
vos testatum est, eo defuncto Mantitheum se apud municipes inscripsit: et cum ab eodem et patre et populo mecum appelletur, non solum hanc causam, quam nunc ago, fecit irritam, sed etiam, cum vos me ordinibus praefecissetis, ipse in iudicium venit, ut approbaretur: cumque eo iudicio unde vi convictus esset, non se convictum esse dicit, sed me. Ut autem summatim dicam, facessendis mihi negotiis et malis mihi dandis me coëgit, in ius eum vocare de nomine: non ut pecuniam ab eo acciperem, Iudices, sed ut, si vos putaretis, inique mecum agi et me magnis damnis affici, iste Boeotus vocaretur eo nomine, quod ei pater imposuit. Ut igitur constet, me et haec vere dicere, cape harum etiam rerum testimonia.

TESTIMONIA.

Ad haec, quod ego, cum militarem et cum Aminia milites conducerem, tum aliunde pecuniam coëgi, tum Mitylenis ab hospite vestro, Apollonide, et a reipublicae nostrae amicis, trecentos stateres Phocaios acceptos militibus expensos tuli, ut aliquid et vobis et illis utile gereretur: de illis pecuniis me in ius vocat, quasi paternum debitum exegerim a civitate Mitylenaeorum, Cammae, tyranno Mitylenes obsequens, qui et vobis publice et mihi privatim est inimicus. Ut autem constet, patrem nostrum, quod decreverunt ei munus Mitylenaei, statim ipsum accepisse, neque ullum aes alienum Mitylenis habuisse, vestrorum amicorum testimonium exhibebo.

TESTIMONIUM.

Quamquam autem possem, Iudices, alia multa et gravia referre, quae iste et in me et in vestrum quosdam commisit: tamen ea cogor ob dati mihi temporis brevitatem praetermittere. Existimo enim, et per haec satis esse ostensum, non eiusdem esse hominis, et mihi exsilii struere periculum et lites ordiri non necessarias, ad arbitrum autem venire imparatum. Proinde, ubi de his dicere instituerit,
140 vos, opinor, eius orationem non probabitis. Sin dicet, se petente, ut omnium rerum arbitrium Cononi, Timothei filio, permitteretur, me consentire noluisse: cogitate, in animo ei esse, vos decipere. Ego enim, quarum rerum controversiae nondum iudicio finitae erant, eas paratus eram et Cononi et alii arbitro aequo, cui iste vellet, committere. Quibus autem de rebus ter apud arbitrum conventum erat, praesente isto et adversante, cum arbiter et me absolvisset, et iste sententiam ratam habuisset, ut et apud vos testatum est: non committendum esse duxi, ut ea rescinderentur. Quis enim tandem transactionum exitus repertus esset: si et legitime pronuntiata rescidissem, et alteri arbitro iudicium earundem rerum detulissem, praesertim cum satis scirem, tametsi adversus alios aequum non esset arbitriis niti, cum isto tamen sic agi omnium esse aequissimum? Nam si quis eum peregrinitatis accuset, asserens, patrem iureiurando interposito negasse, istum suum esse filium: alione firmamento niti poterit, nisi eo, cum iurasset mater ipsorum, arbitri sententia damnatum coactum esse patrem nostrum, arbitrium ratum habere? Quid igitur fieri queat iniquius, quam istum ipsum arbitri sententia civem vestrum esse factum, et mecum divisisse patrimonium, et omnia, quae aequa sunt, esse consecutum: quibus autem ego causis, isto praesente et accusante et iudicata rata habente, sum absolutus, eas, irritae ut fiant, postulantem, aequa vobis videri dicere? quasi vero, cum isti expedierit, rata oporteat esse arbitria: ubi commodum non fuerit, eius libidinem plus conveniat habere auctoritatis, quam ea, quae legibus vestris sunt decreta. Qui quidem ita est insidiosus, ut et illius arbitrii conditionem mihi tulerit: non ut mihi satisfieret, sed ut, quemadmodum prius undecim annos malis artibus me distulerat, sic etiam, iis, quorum me arbiter absolverat, rescissis, de integro calumniaretur et iudicium hoc eluderet. Cuius rei argumentum evidentissimum est, quod neque conditionem accepit, quam ego ei legitime ferebam, et, prius arbitrio per me ad Xenippum, quem iste arbitrum designabat, delato de controversia nominis, iste illum vetuit pronuntiare. Haec vere a me dici, e testimonio et provocatione scietis.

141 TESTIMONIUM. PROVOCATIO.

Hac conditione repudiata cum mihi struat insidias et iudicium quam diutissime eludere studeat, accusabit, ut audio, non me solum, sed etiam patrem, ab eo se in meam gratiam multis affectum

esse iniuriis, dictitans. Vos autem, Iudices, eo potissimum, quod a vestris liberis male audire nolletis, nec istum patri maledicere patiamini. Neque enim ferendum fuerit, cum vos, eis, qui in paucorum dominatu multos cives indicta causa peremerant, reconciliati, pactis et conventis stetis, sicut bonos viros decet: istum, qui cum patre vivente rem transegit multisque rebus fuit per iniuriam superior, nunc veteres offensas renovare pati eique maledicere. Minime vero, Athenienses: sed inprimis vetate eum haec facere: sin vobis vim faciet eique conviciabatur, cogitate, ipsum contra se dicere testimonium, se ex eo non esse natum. Qui enim natura filii sunt, etiamsi cum patribus viventibus rixati fuerunt, at defunctos laudant: qui autem cum pro filiis habeantur, ipso genere non sunt, ut facile in viventes invehuntur, sic nec defunctos proscindere maledictis erubescunt. Sed his omissis cogitate, quam absurdum sit, istum patri ut in se iniurio conviciari, qui propter illius iniurias civis est vester factus. Ac ego quidem, propter istorum matrem duabus patrimonii partibus spoliatus, tamen, vestri pudore, nihil mali de ea dicere ausim: at iste, quem sibi patrem fieri coëgit, eum in conspectu vestro vituperare non veretur, eoque venit inscitiae, ut, cum leges interdicant, nec aliorum patribus maledicere defunctis, eum iste, cuius se filium esse perhibet, insectetur: quem conveniebat, si quis ei alius obtrectaret, indignari. Arbitror etiam, fore, ut, cum aliis argumentis deficietur, mihi maledicere instituat et me perstringere conetur, commemorans, me et educatum et institutum esse et in paternis aedibus contraxisse matrimonium, sibi nihil horum contigisse. Vos autem cogitate, me a matre defuncta puerum relictum, ut mihi satis fuerit usura dotis tam ad victum quam ad institutionem: in matrem autem istorum, Plangonem, secum istos alentem et ancillas complures, et ipsam sumtuose viven- 142
tem, cum ad ea patrem meum, amore captum, praebitorem haberet et magnas impensas facere cogeret, non utique tantillum de illius opibus, quantum in me, sumtuum esse factum. Quare multo magis isti a me accusandi erant, quam ego ab istis. Nam praeter caetera, viginti minas cum patre mutuatus a Blepaeo mensario ad emtionem quandam fodinarum, fodinas quidem post patris obitum partitus cum istis sum, mutuum autem ego reddere sum coactus: alias etiam mille drachmas in funus patris a Lysistrato Thoricio mutuatus, privatim solvi. Etiam haec a me vere dici, ex hisce testimoniis cognoscetis.

TESTIMONIA.

Cum ego igitur adeo manifeste tanto deteriore conditione sim: iste nunc quiritando et indignando me patris dote fraudabit? Sed vos, o Iudices, per deos oro, ne istius percellamini clamoribus. Multiplex enim, multiplex et audax homo est itaque maleficus, ut, quae testibus probare non potest, ea vos scire sit dicturus: quod omnes faciunt, qui nihil sani dicunt. Vos igitur, si quid tale machinabitur, ne permittite ei, sed resistite: et quod singuli non

noveritis, nec vicinum quidem nosse putate: postulate, ut evidenter ipse ostendat ea, quae dicturus est, neque dicendo, vos ea scire, de quibus ipse nihil aequi dicere poterit, rerum veritatem defugiat. Nam et ego, Iudices, cum vos omnes sciatis, quemadmodum pater meus coactus istos adoptarit, nihilominus iure cum eis ago, et testes rationibus reddendis obnoxios produco. Neque vero par nobis est discrimen: sed mihi quidem, si vos nunc ab istis decipiemini, posthac non licebit agere de dote: istis vero, si dicunt, me arbitri sententia iniuste esse absolutum, et tum licuit ad vos appellare et nunc denuo licebit, si voluerint, ius eis a me suum apud vos adipisci. Ego, si me vos, quod absit, deseretis, non habebo, unde filiae dotem annumerem, cuius, cum natura sim pater, si staturam
143 eius videatis, non filiam esse meam, sed sororem arbitremini: isti, si me iuveritis, nihil de suo solvent, sed de mea domo meum mihi reddent: quam cum secreverimus communiter omnes ad dotis solutionem, isti habitare in ea soli pergunt. Neque enim mihi commodum est, filiam habenti nubilem, cum talibus habitare, qui non ipsi modo luxuriose vivunt, sed et sui similes alios multos in aedes introducunt: neque etiam, ita me amet Iupiter, tutum esse mihi puto commune cum hominibus istiusmodi domicilium. Nam qui adeo palam mihi per insidias periculum in Areopago crearunt: quo isti vobis aut veneficio, aut alio eiusdem generis facinore abstinere velle videantur? Qui praeter caetera (nam et hoc modo venit in memoriam) tam insigni esse coeperunt impudentia, ut et Critonis testimonium iniecerint, eum tertiam aedium partem a me emisse: quod esse falsum, facile intelligetis. Primum enim, non ita frugaliter vivit Crito, ut ab alio aedes emat, sed ita sumtuose et luxuriose, ut, praeter sua, etiam aliena consumat: deinde non isti nunc testimonium dicit, sed mihi in iudicio adversatur. Quis enim vestrum ignorat, testes esse eos, ad quos negotium, quo de lis est, nihil attinet: adversarios autem socios earum rerum, propter quas ab aliquo accusantur? Id quod Critoni accidit. Praeterea cum vos, Iudices, tot sitis, cum sit caeterorum Atheniensium tanta multitudo, alius quidem nemo se ei adfuisse testatur: Timocrates solus, tanquam a machina, testatur, decimam celebrasse isti patrem meum, aequalis eius, qui nunc hoc iudicio reus agitur, seque plane omnia scire profitetur, quae istis expediunt scilicet: testatur item nunc, se solum Critoni adfuisse, cum aedes a me emeret. Quod quisquam vestrum credat? praesertim cum ego non de eo nunc agam, utrum aedes Crito emerit, nec ne: sed de dote, quam, a matre mea allatam, me recipere iubent leges. Proinde quemadmodum vobis ego testimoniis multis et argumentis ostendi, matrem meam talentum dotis attulisse, id vero me de patrimonio non recepisse, et aedes in eam rem a nobis exemtas esse: sic et istum vobis ostendere iubete, aut me vera non dicere, aut recipere dotem non oportere: de his enim nunc pronuntiabitis. Si vero eorum, de quibus accusatur, nec
144 testes fide dignos producere, neque ullum aliud argumentum poterit, sed alia verba iniiciet decipiendi causa, et clamabit, et indigna-

bitur, quae a causa aliena sunt: per Iovem caeterosque deos vos oro, ne patiamini, sed ius meum mihi tribuatis propter ea omnia, quae dicta sunt, cogitantes, multo esse iustius, ut matris meae dotem mihi ad elocationem filiae meae addicatis, quam ut Plango et isti, praeter caetera, etiam aedes ad dotem exemtas nobis eripiant contra omnem aequitatem.

ORATIO CONTRA SPUDIAM PRO DOTE.

ARGUMENTUM.

Polyeuctus, vir Atheniensis, duarum filiarum pater, iuniorem Leocrati primum dat, deinde Spudiae: maiorem ei, qui cum Spudia litigat. Ac Polyeuctus quidem moritur, filiabus relicta hereditate ex aequo. Maioris autem maritus ait, quadraginta sibi minas doti esse dictas: non tamen totam statim esse numeratam, sed decem minis minus: viventemque fassum esse Polyeuctum, se debere eas, et moriturum aedes reliquis bonis exemisse, easque ad debitum dissolvendum dedisse. Leocrates autem postulat, ut et hae sint communes, ut caetera omnia. Haec potissima est controversia totius orationis. Criminatur etiam aliis de rebus Spudiam. Ait enim, eum pecuniam, quam et propter Polyeuctum et filiam natu maiorem debeat, non protulisse in medium: quod factum oportuisset. Cum vero Spudias illud quoque dicat, se triginta minas doti accepisse: maxime quidem Polyeucto id facere licuisse dicit, si alteri filiarum maiorem dotem dare voluerit, et non parem utrique: deinde ostendit, etiam illud falso asserere Spudiam, qui triginta minas in argento acceperit, decem vero in veste et auro, quae pluris etiam sint, quam decem minarum.

Sorores habemus uxores, ego et Spudias, Iudices, Polyeucti filias. 145
Qui cum virilis sexus liberis orbus obierit, cogor cum isto de relictis bonis litigare. Quod nisi, Iudices, omne studium et diligentiam adhibuissem, ut res transigeretur, nec amicis rem permittere voluissem: ipse me accusarem, si maluissem litibus et molestiis conflictari, quam parvam iacturam ferre. Nunc, quo ego mitius et humanius cum isto agebam, eo magis ab eo contemnebar. Neque ego profecto nunc ita, ut iste, erga hoc iudicium affectus sum, qui quidem eam rem parvi facit, saepe solitus in conspectum vestrum venire: ego vero id ipsum metuo, ne propter imperitiam vobis rem explicare nequeam. Sed tamen, Iudices, animadvertite. Polyeuctus quidam Triasius fuit, quem fortasse nec vestrum aliqui ignorant.

Is Polyeuctus, cum non haberet mares liberos, adoptat Leocratem, fratrem uxoris suae. Cum vero duas suscepisset filias e sorore Leocratis: natu maiorem mihi collocat, dictis quadraginta minis doti, minorem Leocrati. Quae cum ita se haberent, orto inter Polyeuctum et Leocratem dissidio (de quo nescio, quid dicam), ereptam ab eo filiam Spudiae despondet. Eo facto cum indignaretur Leocrates, in ius vocato Polyeucto et Spudia: de rebus omnibus rationem reddere coguntur. Tandem ita transigunt, ut receptis iis Leocrates, quae de suo in familiam attulerat, nec male vellet Polyeucto, et omne inter eos dissidium esset abolitum. Qua igitur de causa vo-
146 bis haec narravi, Iudices? Quod dote non recepta omni, sed mille drachmis deficientibus, post Polyeucti obitum (ita enim convenerat) reddendis, quamdiu Leocrates Polyeucti heres fuit, cum eo mihi res fuit: sed cum cessisset Leocrates, et Polyeuctus periculose decumberet, tunc, Iudices, aedes ob decem minas pignori mihi opponuntur, e quibus me locationis pretium recipere vetat Spudias. Primum igitur vobis testes adducam, qui adfuerunt, cum desponderet mihi Polyeuctus filiam, quadraginta minis promissis: deinde mille drachmis minus recepisse me ostendam: praeterea, Polyeuctum semper esse confessum, se debere mihi, et Leocratem praedem dedisse, et morientem tandem pepigisse, se mihi libellos, mille drachmarum indices, propter dotem ad aedes collocaturum. Voca mihi testes.

TESTES.

Hoc igitur unum est, Iudices, eorum, de quibus Spudiam accuso. Ac de eo quidnam maius aut firmius ad vos afferrem, quam legem, quae plane dicit, quae quis oppigneraverit, in ea non licere agere nec ipsi, nec heredibus? Nihilominus contra hoc ius venit Spudias disceptaturus. Alterum, Iudices, est, duas minas testatus est Aristogenes postulasse Polyeuctum, quae sibi deberentur a Spudia, cum usura: id vero servi pretium est, quem cum iste a Polyeucto emisset, pretium neque illi solvit, neque nunc in commune protulit: octingentas porro et mille drachmas, de quibus nec ego scio, quid aequi possit dicere. Mutuatus enim fuit eam pecuniam a Polyeucti uxore, et tabulae exstant, quas illa moriens reliquit: testes autem sunt mulieris fratres, qui rebus omnibus interfuerunt et singulatim percontati sunt, ne quid alter alteri negotii facesseremus. Annon igitur, Iudices, iniquum et grave est, cum eorum ego omnium, quae vel a Polyeucto vivente emeram, vel ab uxore eius habueram, et usuram solverim, et pretium reddiderim, et nunc, quae debui, omnia in commune proferam: istum nec leges curare vestras, neque Polyeucti testamentum, neque relictas tabulas, ne-
147 que rerum conscios, sed contra haec omnia venire litigatum? Cape igitur primum legem, quae non sinit rerum oppigneratarum agere in possessores: deinde relictas tabulas et testimonium Aristogenis. Recita.

LEX. LITERAE. TESTIMONIUM.

Docebo vos etiam, Iudices, singulatim ea, de quibus accuso. Phialam acceptam a Polyeucti uxore, quam cum aureis ornamentis oppignerant, non protulere, quamvis receptam, ut vobis Demophilus, cui oppignerata illa fuerant, testabitur: tabernaculum praeterea, quod habent: nam id quoque acceptum non proferunt: alia item quam multa eius generis? Postremo, cum uxor mea patri minam argenti ad Nemesia contulerit, plura etiam iusumserit, nec huius impensae partem sustinere vult: sed alia praecepta habet, aliorum partes recipit, ea vero, quae ita manifeste debet, non reddit. Ut igitur neque haec praetermittantur, cape mihi eorum omnium testimonia.

TESTIMONIA.

Fortassis autem, Iudices, contra haec nihil dicet Spudias (neque enim poterit, quamquam est callidus), sed Polyeuctum et eius uxorem criminabitur, eosque dicet, a me adductos, haec omnia fecisse in meam gratiam, atque adeo se, multis affectum damnis, mihi diem dixisse: nam haec et apud arbitrum dicere instituit. Ego vero, Iudices, primum non aequam esse censeo talem defensionem, neque convenire, si quis aperte convincitur, ut retortis criminibus accuset et calumnietur: nam illa quidem (si qua ei fit iniuria) nimirum ulciscetur, horum vero dabit poenas. Qui enim ego nunc istorum calumnias refutabo, iis omissis, de quibus vos pronuntiabitis? Deinde miror, quamnam ob causam (siquidem vere et iure accusare me potuit), cum nos amici reconciliare vellent et multa verba facta essent, in illorum decretis acquiescere non potuerit? At quinam et meas et illius accusationes falsas redarguissent facilius, quam hi, qui rebus hisce omnibus interfuerant, qui aeque no- 148
biscum norant omnia, qui communes utrisque amici erant? Sed perspicuum est, cum ab eis manifeste coarguendus esset, ad eum modum transigere e re illius non fuisse. Neque enim putare debetis; eos, qui haec omnia sciunt, nunc suo mihi periculo dicere testimonium: tum vero iuratos aliud fuisse de lite pronuntiaturos. Quodsi tale nihil inter nos intercessisset: ne tum quidem difficile esset statuere, uter vera diceret. Nam de aedibus, si ait, impulsu meo Polyeuctum mandasse, ut libelli, mille drachmarum indices, apponerentur: at non etiam testibus persuasi nimirum, Spudia, ut in meam gratiam falsa testarentur: qui adfuere, cum mihi filiam desponderet: qui sciunt, me minus accepisse: qui eum confitentem, se debere mihi, audierunt, iubentemque satisfieri: qui denique factioni testamenti interfuerunt. His enim omnibus haec in meam gratiam facere non licuit: sed periculum falsi testimonii impenderet, si quid, quod factum non esset, testificarentur. Omittamus igitur hoc nunc. Ad illud autem quid respondebis? Nam hi certo abs te edocendi erunt: quod ni fecerit, vos id omnes ab eo postulatote. Cum enim Polyeuctus illa testamento mandaret: istius uxor ad-

erat, quam patris ei nuntiasse testamentum constat, si praesertim ipsi nihil aequi tribuebatur, si deteriore erat in omnibus conditione. Quin et iste ipse fuit accersitus: quo minus habent, quod dicant, nos clanculum, seque ignorantibus ea egisse. Nam cum vocaretur: se occupatum esse, uxorem suam interesse satis esse dicebat. Quid adhuc reliquum est? Cum autem Aristogenes ei haec omnia accurate renuntiasset, ne tum quidem eum ullum verbum fecisse constat; sed cum post haec Polyeuctus amplius quinque dies vixisset, neque conquestus est, cum ingressus esset, neque quicquam contra dixit, nec item eius uxor, quae ab initio rebus omnibus interfuerat. Quare non iam Polyeuctus ista mihi condonabat, ut apparet, sed vosmetipsi. Horum igitur memores, Iudices, ea, si quid fortasse de his calumniae instituerit, aperte obiicitote. Primum autem, ut certo sciatis, rem ita se habere, testes audite. Recita.

149 TESTES.

Proinde, Iudices, aedes mihi Polyeuctum mille drachmis iure oppignerasse, ut quae mihi iam antea deberentur, iste ipse mihi confirmat et eius uxor, praeter alios, qui testimonium dixerunt: qui tum nec prohibuerint, nec Polyeucto adversati sint, cum is tot dies postea vixisset, neque Aristogeni, cum primum audissent. Quodsi aedes iure oppigneratae sunt: vobis (modo legis memineritis) hac quidem in parte Spudiam absolvere non licebit. Agite, illud etiam de viginti minis, quas non profert, considerate. Etenim hic rursus iste maximus erit ipse mihi testis: non quidem certe oratione, cum nunc meus sit adversarius, Iudices (idque nullum est argumentum), sed facto illustri. Quid igitur fecit, Iudices? Hoc nunc animadvertite, ut, si forte de matre mulierum male loqui audebit aut de tabulis, vos rei gnaros decipere verbis non possit. Eas enim tabulas reliquit Polyeucti uxor, ut paulo ante dixi. Cum vero signa et ab istius et a mea uxore agnoscerentur: uterque praesens eas aperuimus, et exempla accepimus, et rursus obsignatas apud Aristogenem deposuimus. Hoc igitur, hoc, Iudices, per deos oro, cognoscite. Inerant enim duae minae, servi pretium, neque Polyeuctus solum moriens eas ab isto postularat: inerant et mille octingentae drachmae. His autem lectis, si ea nihil ad se attinebant, neque scriptura vera erat, quamobrem non statim indignabatur et graviter ferebat? Cur autem ea rursus et ipse consignavit, quae nihil sani continebant, neque vere scripta erant? Nam id quidem, qui non toti scripturae assentiretur, faceret nemo. Enimvero, Iudices, perabsurdum id erit profecto, si licebit istis ea, quae ipsi comprobarunt, nunc negare, vobisque nullum id signum videbitur, quod omnes homines ad ea crimina, quae neque vera, neque iusta sunt, non obticescere, sed e vestigio litem movere solemus: quod qui non fecerint, si postea in iudicio adversantur, improbi calumniatores habentur. Quae cum Spudias nihilo minus, quam ego, intelligat, ac potius eo certius, quo saepius huc ingreditur: contraria iis,

quae egit, omnibus loqui non erubescit. Vos quidem saepe, una 150
fraude animadversa, ea pro certissimo signo de tota accusatione estis usi: isti autem usu venit, ut omnis eius oratio ipsa sese coarguat. Cape testimonium, ut appareat, et tum confessam esse tabularum signa istius uxorem, et nunc a Spudia obsignatas asservari.

TESTIMONIUM.

His ita palam demonstratis, equidem nihil esse pluribus opus existimo. Nam cum et leges proferre possim, et testes eorum, quae dicta sunt, omnium, et ipsius adversarii confessionem: quorsum multis verbis opus est? Sed tamen, si de dote indignabitur, et sibi de mille drachmis iniuriam fieri dicet, mentietur: de his enim contendit, cum non minus, sed plus etiam acceperit, ut statim vobis declarabitur. Verum si ista omnia re vera accidissent: non ideo esset utique iustum, me promissam dotem non accipere (si modo aliquid est in legibus subsidii), neque etiam Polyeuctum, si filiarum alteri minus, alteri plus dare voluit dotis, nunc prohiberi. Tibi enim ipsi, Spudia, licuit non ducere uxorem, mille drachmis, ut mihi, non annumeratis. Sed tu nihilo minus habuisti, ut ego docebo. Primum autem cape testimonium de sponsalium conditionibus.

TESTIMONIUM.

Qui igitur nihilo minus ille habet, dicet aliquis, si isti in quadraginta minis aurum et vestis aestimata, mihi vero decem minae seorsim additae fuerunt? Hoc ipsum ergo dicam. Spudias, Iudices, a Leocrate mulierem cum auro et veste accepit, aestimatis Leocrati a Polyeucto pluris quam mille drachmis. Quae vero mihi misit praeter dotem, quaeque habeo solum: ea, si quis cum his, quae isti sunt data, conferat, consimilia deprehendet, demtis iis, quae ob mille drachmas oppignerata sunt. Proinde iure in quadraginta minis aestimabat ea, quae Leocrati numerarat, quaeque datam mihi summam superabant. Ac mihi cape primum descriptionem hanc, et eis nunc recita, quidnam uterque nostrum habeat: deinde arbitro- 151
rum testimonium, ut sciant, eum pecuniam etiam longe maiorem habere, deque ea Leocratem actionem instituisse, et arbitros in hanc sententiam pronuntiasse. Recita.

DESCRIPTIO. TESTIMONIUM.

Annon iste palam habet quadraginta minas dotis iam pridem, ego vero triginta minas, quemadmodum iste? Mille vero drachmas postea non modo non accepi, sed et nunc de eis periclitor, quasi iniuste eas petam. His itaque de causis, Iudices, Spudias, re amicis permissa, litem mecum transigere noluit, quod ei usu veniebat, ut horum omnium convinceretur. Cum enim illi his omnibus interfuissent et certo ea scirent, non ei permisissent, quidvis dicere: apud vos autem, se mentientem, me vera dicente, fore superiorem sperat. Ego vero, quae postulo, perspicue vobis demonstravi, ut ipse potui: rei gnaros autem iste fugit, quod putaret, eis fucum fieri non posse.

Quare, Iudices, etiam vos ei potestatem mentiendi et calumniandi ne date, eorum, quae diximus, memores: nostis enim omnia, ut gesta sunt, praeterquam si quid ego praeterii, ad exiguam aquam dicere coactus.

ORATIO ADVERSUS PHAENIPPUM DE PERMUTATIONE.

ARGUMENTUM.

Haec oratio non refertur a nonnullis ad Demosthenem, argumentum autem tale habet. Erat classis apud Athenienses trecentorum virorum, in quam ditissimi quique legi soliti, onera graviora sustinebant. Lex autem permittebat ei, qui sumtus tolerare non posset, ea classe excedere, si quem, se locupletiorem, vacantem ostendisset. Quodsi is, qui designabatur, se ditiorem esse fatebatur, in tre-
152 centos alterius loco referebatur: sin negabat, permutabant inter se facultates. Nunc igitur trecentorum unus, se exhaustum et pauperem esse conquerens, Phaenippum invadit: quare ad opum permutationem veniunt. Accusat autem Phaenippum, ut qui nec descriptionem rei familiaris legitimo tempore dederit, sed multo post: et signa ab aedibus abstulerit, ut quaedam, quae intus fuerint, distraheret: et se cuidam, multum falso postulanti, debere simulet.

Dii benefaciant, Iudices, primum vobis omnibus, deinde etiam Soloni, qui legem tulit de permutationibus. Nisi enim is aperte nobis explicasset, quid primum eos, qui permutassent, facere oporteret, quid secundo loco, caeteraque deinceps ordine: haud scio, quo tantem progressa esset Phaenippi audacia: cum nunc, etsi lex ea nobis edicit omnia, tamen iura in ea perscripta negligat. Nam cum intra triduum, ex quo iurarat, declarationem rei suae familiaris mihi ex lege dare debuisset, aut, si tum nollet, sexto saltem mensis Sextilis die, quem precibus a me impetrarat, et ad quem promiserat se daturum declarationem: neutrum horum fecit, sed contemtis utrisque, et vobis, et lege, altero mense dedit, biduo aut triduo ante iudicii ingressum: reliquo omni tempore delituit. Cum item signa aedium, quae ego apposueram, relinquenda essent: egressus in agrum aperuit, hordeum et reliqua extulit, quasi potestatem ei dedisset lex faciendi, quicquid libitum, non, quod iustum esset. Ego vero, Iudices, maxime optarim, me florere opibus, ut olim, et manere posse in trecentorum numero. Quoniam autem partim communis calamitatis cum iis, qui e fodinis
153 quaestum faciunt, fui particeps, partim magnis detrimentis affectus

iacturam feci rei familiaris, et nunc denique me tria talenta reipublicae numerare oportet: talentum pro portione (fui enim et ipse, quod utinam esset aliter, fodinae publicatae particeps), ut in meum locum substituere coner eum, qui non nunc modo est me locupletior, sed prius etiam fuit, et nullum vobis unquam munus obiit, neque reipublicae quicquam hactenus contulit, necesse est. Vos igitur omnes oro, Iudices, si ostendero, Phaenippum et definita legibus iura violasse, et locupletiorem esse, quam ego sum, ut et me iuvetis et istum meo loco in trecentorum classem referatis. Propter hoc enim leges quotannis permutationes concedunt, quod conservatio perpetua rei familiaris et incrementa paucis civibus permanere solent. Ab initio autem vobis omnia, quae in permutatione acciderunt, commemorabo. Mensis Quintilis die secundo duces trecentis permutationes proposuerunt. In iis ex lege Phaenippum citavi. Eo igitur citato, et adhibitis quibusdam familiaribus et amicis, Cythera ivi in eius fundum. Ac primum obii fundum eius, qui stadiorum erat amplius quadraginta circumcirca: et ostendi et testatus sum coram Phaenippo, nullos fundo libellos affixos esse. Sin ipse id affirmaret: statim eum dicere iubebam et ostendere, ut ne postea fundus aere alieno obstrictus esse perhiberetur. Deinde obsignavi domicilia, et meas aedes eum ingredi iussi. Postea quaesivi, ubi excussum frumentum esset. Erant enim ibi, Iudices, divos divasque testor, duae areae, ferme iugeri amplitudine utraque. Is vero respondit, frumentum partim venditum, partim intus esse repositum. Tandem, ne longum faciam, constitui custodes intus quosdam, atque, me dius fidius, etiam edixi, ut vetaret agasones materiam e fundo avehere (nam praeter caeteras Phaenippi opes, Iudices, etiam hic amplus est ei reditus: sex asini per totum annum materiam ei vehunt, unde iste in singulos dies amplius duodecim drachmis percipit). Cum igitur eis interdixissem, ne materiam attingerent, et Phaenippo denuntiassem, ut ex praescripto legis ad sacra praesto esset: in urbem redii. Primum igitur eorum, quae dixi, testimonia vobis exhibebo: deinde et de caeteris audietis omnem veritatem. Phaenippum enim a primo die statim nihil 154
iusti cogitasse reperietis. Obsignavi domicilia permissu legis: iste aperuit. At signum quidem sustulisse fatebatur, fores autem se aperuisse negabat: quasi vero aliam ob causam, quam ad fores aperiendas, signa sustulisset? Deinde vetui, ne materia eveheretur: iste quotidie evexit, eo die excepto, quo ego vetui. Nullo aere alieno fundus obstrictus erat: nunc iste multum aeris alieni profert. In summa, facit, quod libet, non quod leges iubent. Recita testimonia, primum de fodina, deinde et caetera.

TESTIMONIA.

Quibus igitur me Phaenippus iniuriis a primo statim die afficere coeperit, audistis, Iudices, et a me et a testibus. Quae autem post facta sunt, ea non in me tantum, sed etiam in leges sunt commissa: quae nobis omnibus magno studio sunt tuendae. Cum

enim tertio Idus Sextilis iurasset, se recte et vere suas opes decla-
raturum, et lex declarationem dari tertio post iusiurandum die aperte
iubeat: convenit me ante praetorium cum Polyeucto Crioënse et Te-
rentio, rogans, primum ut transactionis causa secum congrederer
(praestiturum enim mihi, quae aequa essent, omnia), deinde, ut de-
clarationem rei familiaris differrem in dies non multos: neque enim
ignotas sibi esse res meas. Ego vero, qui et moderati et quieti esse
civis, non statim praecipitem ruere in iudicium, existimarem, concessi
(quid enim multis est opus?), ut is congressus de transactionibus
XXIII. Sextilis fieret, declaratio autem XXV. His a me Phaenippus
impetratis neutro die praesto fuit, sed ad vos, non una, sed dua-
bus legibus violatis, ingreditur: una, quae iubet triduo, postquam
iuraverit, rem familiarem declarare, altera, quae ratas habet pactio-
nes, testibus praesentibus factas. Atqui, Iudices, quis vestrum igno-
155 rat, aeque ratam esse diem, tum legibus sancitam, tum ab adversa-
riis concessam? Nam cum saepe legibus trigesima dies praefinita
sit: aliam inter nos pacti, apud magistratus omnes obtinuimus: et
actiones et iudicia adversarii prorogant Novemviri, si ipsi inter se
convenerint. Quorum si quis mutuam pactionem irritam esse opor-
tere censet: is vobis odio prosequendus est, ut impudentissimus
calumniator. Phaenippus autem, perinde ac si lex iubeat, nihil prae-
stare, quod receperis, ab eo die, quo promisit, se et ad transactio-
nem adfuturum, et declarationem suam daturum, et meam acceptu-
rum, nusquam se stitit. Ego, postquam ab isto et me et leges con-
temni vidi, declarationem in praetorium attuli. Iste vero (quod et
paulo prius dixi) libellum mihi nullum dedit: videri quidem voluit,
se mihi dedisse declarationem, sed sic, ut ego illis, quae inscripta
essent, uti minime possem. Non decet autem, Iudices, iis plus
aequo tribuere, qui suam improbitatem legibus esse firmiorem cen-
sent: alioqui efficietis, ut multi iura scripta legibus derideant. Illi
quidem iuvandi sunt, qui legum vocem vestram esse putant, et
vestram hanc, quae pro tribunali editur, affectis iniuria, non son-
tibus, opitulaturam. Recita horum, quae modo dicta sunt, testi-
monia et leges.

TESTIMONIA. LEGES.

Proinde talia perpessus a Phaenippo, hanc descriptionem ad
imperatores retuli. Recita.

DESCRIPTIO.

Quo igitur alio pacto, per deos et genios, ostendendum est,
Iudices, teneri Phaenippum his, quae lecta sunt, quam quo ego
pacto nunc ostendo? Sed tamen vicissim questus est Phaenippus,
me non recte indicare rem familiarem (adeo facile isti apud vos
156 mentiuntur), et accusat iusiurandum, quod ante declarationem dedi,
quod, exceptis iis, quae in fodinis haberem, reliquas opes indica-
turum esse me sum pollicitus: quasi vero ad legum praescriptum
iurare, id vero sit accusatione dignum. Vos autem nostis, Iudices,

(vos enim tulistis) legem, quae prorsus ita loquitur: eos, qui inter se permutent, cum dato iureiurando suas opes indicarint, etiam hoc iurare debere: Declaro opes meas recte et iuste, iis exceptis, quae in argenti fodinis sunt, quas leges immunes fecerunt. Sed legem potius ipsam recita. Verum paululum, quaeso, differ. Ego et prius obtuli Phaenippo, et nunc, Iudices, ei dono do et cedo cum reliquis bonis etiam argentifodinis, si mihi solum fundum liberum tradiderit, ut fuit, cum ego primum in eum veni testibus adhibitis, et, quantum ex aedibus frumenti et vini evexit, et caetera, quae sublatis signis a foribus abstulit, ea in eundem locum restituerit. Et quid dicere et clamare pergis? Multa ego prius ex argentifodinis, Phaenippe, meopte corpore laborans et quaeritans, collegi, fateor: nunc vero, paucis exceptis, omnia perdidi. Tu vero e fundo tuo vendens hordeum octodecim drachmis, et vinum duodecim drachmis, non abs re dives es, si frumenti medimnos feceris amplius mille, vini metretas amplius octingentas. Numquid igitur eundem nos ordinem tenere decet, cum nunc alia in fortuna simus quam antea? Nequaquam: non enim iustum fuerit. Succede et tu: esto ad parvum tempus in classe munera obeuntium, postquam cum metallicis male agitur, vos autem agricolae ditiores estis, quam oportebat. Satis enim diu duobus patrimoniis frueris, altero naturalis patris, Callippi, altero adoptivi, Philostrati oratoris: neque his unquam quicquam praestitisti. Ac meus quidem pater utrique, et mihi et fratri, patrimonium reliquit quadraginta quinque minarum, unde vitam sustentare haud facile est: tui vero patres tantam habuere pecuniam, ut uterque tripodem dedicarit in Bacchanalium aedilitate victor. Neque vero invideo: debent enim a divitibus iuvari cives. Tu autem te ostende vel unum teruncium in rempublicam contulisse, qui duo munifica patrimonia suscepisti: sed non ostendes. Occultare enim et tergiversari et nihil non facere, ne 157
quid hisce in usum reipublicae praestes, didicisti: ego vero demonstrabo, me, pauculis a patre acceptis, multa insumsisse. Sed primum legem illam mihi legito, quae non sinit quicquam, quod in fodinis est, declarare, et provocationem, deinde testimonia: ut constet, Phaenippum duas munificas familias hereditate consecutum.

LEX. PROVOCATIO. TESTIMONIA.

Unica duntaxat Phaenippi istius in vos, Iudices, munificentia ostendi potest. Equos sollerter et magno studio alit, ut adolescens et locuples et robustus. Quodnam eius rei argumentum est? Vendito equo bellico ab equis descendit, et pro eo vehiculum sibi ista aetate comparavit, ut ne pedes ambulet: usque adeo deliciis iste diffluit. Et hoc quidem mihi descripsit: sed hordei et vini et caeterorum, quae e fundo proveniunt ei, nec decimam quidem partem. Operae pretium nimirum est, eum nunc missum facere: quoniam industriam suam et reipublicae studium, tum corpore, tum facultatibus, declaravit? Multum certe abest. Bonorum enim iudicum est, eos cives, qui, cum rem habent, ultro largiuntur, qui in tre-

centorum classe sunt, si id eis opus fuerit, relaxare: ii vero, qui se id perdere putant, quod in rempublicam contulerint, in eos, qui primi tributum conferunt, sunt referendi, neque permittendum, ut fugiant. Recita primum testimonium, deinde declarationem eius.

TESTIMONIUM. DECLARATIO.

Omitte ista. Etsi enim multa domo extulit Phaenippus resignatis aedificiis, quae consignata fuerant, ut vobis a testibus explicatum est, et relictis, quae ei visa sunt, secundo mense mihi dedit declarationem rei familiaris: sed tamen omitte ista. Recita ab eo loco deinceps, ubi se, his fundis pignori oppositis, debere profitentur.

158 DECLARATIO.

Desine. Ista Aristonoë, Iudices, Philostrati filia est, istius mater. Ei se Phaenippus dotem debere dicit, cuius eum leges dominum constituunt: in quo mentitur et non iusta utitur indicatione. Cur enim ego, Phaenippe, cum mater mea maneat in aedibus meis, et vivat, et dotem attulerit, dotem eius in aere alieno non recenseo, neque decipio iudices: sed mearum opum sino participem esse matrem, sive Phaenippi, sivi meas habeam facultates? Quia, bone vir, leges haec iubent. Tu autem contra leges ais omnia. Recita aliud.

DECLARATIO.

Auditis, Iudices. Pamphilo, inquit, et Philoleo, Rhamnusiis, communiter talentum ex fundo debeo, Aiantidae Phlyensi quater mille drachmas, et Aristomeni Anagyrasio quatuordecim minas. Quamobrem igitur, Phaenippe, cum ego, testibus adductis, te interrogarem, numquid deberes propter fundum, et iuberem ostendere libellos indices, si qui forte adessent, et testes adhiberem, ne mihi postea fictitii creditores exsisterent, tum nullum aes alienum declarasti: postquam autem secundo mense mihi declarationem tradidisti, lege iubente, id intra triduum fieri, nunc veniunt creditores et aes alienum amplius trium talentorum? Quia nihil aliud struis, nisi, ut quantum ego publice aerario debeo, tantundem et tu privatim debeas. Mentiri te autem et cum periurio ad hos venire, te manifeste convincam. Cape mihi, scriba, Aiantidae et Theotelis testimonium, quibus iste se quater mille drachmas debere falso inscripsit, atque olim reddidit, non ultro, sed iudicio damnatus. Recita.

TESTIMONIUM.

Eumne, Iudices, qui ita palam in omnibus iniuste fecit declarationem: qui neque legum ullam rationem habuit, quae diffinierunt, intra quae tempora declaratio facienda sit, neque privatarum
159 pactionum, quas aeque firmas existimamus: praeterea, qui signa conclavium aperuit, et frumentum domo exportavit, et vinum atque insuper materiam aestimatam post permutationem vendidit, quae pluris quam triginta minarum fuit, et, quod omnium maximum,

aes alienum commentus est permutationis gratia: eum iuste fecisse declarationem pronuntiabitis? Minime vero, Iudices. Quo enim vertere se debebit is, cui in sententia vestra praesidii nihil erit, si homines divites et nunquam de vobis bene meriti, multum et frugum et vini percipientes, idque triplo pluris et prius distrahentes, meliore fuerint apud vos conditione? quod minime nunc fieri debet. Sed quemadmodum publice iuvistis omnes eos, qui in fodinis laborant: sic et privatim me iuvatote nunc. Etenim si servus, non civis vester essem, visa industria mea et studio erga vos, sublevassetis me sumtibus et aliquem alium fugitivum comprehendissetis. Eodem modo ubi tria talenta solvero, quae debeo, et vires recuperaro: rursus sublevato calamitoso aliquo, ad me quoque venietis. Nunc vero me missum ut faciatis, omnes vos oro, Iudices, et, cum aequa dixerim, precor, ut me iuvetis et ab istis exagitari ne patiamini.

ORATIO CONTRA MACARTATUM, DE HAGNIANA HEREDITATE.

ARGUMENTUM.

Hagnias et Eubulides consobrini fuerunt. Horum alter, Hagnias, obiit sine liberis: Eubulides autem filiam reliquit Philomacham, quae agit in eam hereditatem, ut genere proxima. Cum ea litigant Glaucus quidam et Glauco, non ratione propinquitatis, sed testamento freti: quod cum in iudicio adulterinum deprehensum esset, hereditatem accipit Philomache. Theopompus venit in iudicium, assumtisque tum his ipsis, qui causa ceciderant, tum praeter hos 160
Eupolemo, ad hereditatis disceptationem arcessit Philomacham. Permittebat enim lex unicuique, in ius vocare victorem et hereditatis possessorem. Cum vero per fraudem concinnata esset actio, ut ait Sositheus: vincit Theopompus. Ac is quidem obit, filio relicto Macartato: Philomachae autem nascitur filius: eum nominat Eubulidem, et adoptandum dat patri suo Eubulidi, consobrino Hagniae, qui reliquerat hereditatem, eumque adoptatum introducit ad curiales Hagniae et Eubulidis: quem curiales, ut qui iure introduceretur, receperunt. His actis, puer ad disceptationem hereditatis vocat Macartatum, Theopompi filium. Orationem habet Sositheus, naturalis pueri pater.

Cum prius etiam controversiae nobis fuerint, Iudices, cum istis iisdem de Hagniana hereditate, neque ullum isti modum statuant iniquitati et violentiae, dum quovis modo ea, quae ad se nihil at-

tinent, obtineant: necesse fortassis est, rem omnem ab initio repetere. Sic enim, Iudices, et vos facilius omnia, quae dicentur, intelligetis, et isti, quales homines sunt, tales esse ostendentur. Apparebit enim, eos iam olim auspicatos minime adhuc a suis malis artibus recedere: ut qui existiment, sibi, quicquid in mentem inciderit, perficiendum esse. Oramus igitur vos, Iudices, ut nostram orationem cum benevolentia et attente ad finem usque audiatis. Dabo autem et ego operam, ut rem, quam fieri perspicue poterit, vos edoceam. Pueri huius mater, Iudices, cum genere proxima esset Hagniae, Polemonis filio, in Hagniae hereditatem egit secundum
161 leges vestras: nec eorum, qui tum de ea hereditate contenderunt, se genere esse propiorem, vel iurare quisquam ausus fuit: constabat enim inter omnes, mulieris esse hereditatem ratione propinquitatis. Sed Glaucus, Exoei filius, et Glauco, frater eius, et Theopompus, Macartati pater, qui illis earum rerum omnium et auctor et adiutor fuit, et pleraque testimonia dixit, venerunt, falso testamento concinnato. Quod quidem testamentum cum ab eis oblatum esset, inventum est falsum: neque illi succubuerunt solum, sed et cum summa improbitatis opinione e iudicio abierunt. Theopompus autem, Macartati pater, tum praesens, proclamante praecone, numquis agere in hereditatem Hagniae aut sacramento contendere vellet, sive genere, sive ex testamento, contendere sacramento non est ausus: sed ipse pronuntiavit, ad se nulla ratione pertinere Hagniae hereditatem. Quam cum mater pueri huius, iudicio victis adversariis omnibus, teneret: ita nefarii fuerunt isti, ut neque in legibus vestris, neque in sententiis iudicum acquiescendum sibi esse putarint, sed, quo iure qua iniuria, mulieri rursus eripere hereditatem, quam ei vos addixeratis, instituerint. Itaque, coniuratione facta, et foedere inter se icto, eoque apud Medeum Hagnusium deposito, Theopompus, Macartati pater, et Glauco, et Glaucus prius victus, alio quodam familiarium quarto adhibito (Eupolemus ei nomen erat), hi omnes communiter insidiati citarunt mulierem ad praetorem, ad disceptationem Hagnianae hereditatis, lege freti, quae iuberet, eum, qui adiisset hereditatem et teneret, citari, si quis in eandem agere vellet. Hos ubi praetor in iudicium duxit, et causa agenda fuit: tum alia eis omnia praeparata fuerunt ad iudicium, tum aquae, ad quam disceptandum erat, quadruplo plus nobis acceperunt. Necesse enim, Iudices, habebat praetor, amphoram unicuique accusatorum infundere, et tres choas posteriori orationi. Proinde fiebat, ut ego, mulieris defensor, non modo de genere et caeteris, quae dicenda erant, iudicibus meo arbitratu narrare non possem, sed ne minimam quidem mendaciorum, quae in nos con-
162 gesserant, partem refutare: quintam enim aquae partem habebam. Atque id artificium illud fuit, ut ipsi inter se colluderent, ac mutuas traderent operas, omniaque confiterentur: de nobis autem ea dicerent, quae nunquam facta sunt. Cum igitur ad eum modum insidias struxissent, et coniunctis viribus nos oppugnarent, discis quatuor ex lege positis: iudices, quod equidem non miror, decepti

inter sese dissenserunt, atque illis artificiis seducti id pronuntiarunt, quod unicuique in buccam venerat: calculique paucis omnino plures, vel tribus, vel quatuor, in Theopompi disco, quam in mulieris, sunt inventi. Ac tum haec acta fuerunt, Iudices. Posteaquam autem, hoc puero nato, tempus esse videbatur: ego non iratus ob ea, quae acciderant, sed humanum quiddam accidisse ratus illius temporis iudicibus, introduxi ad curiales Eubulidae Eubulidem, puerum hunc, eius filia natum, ut ne eius familia desolaretur. Is enim Eubulides, Iudices, Hagniae genere proximus, inprimis quidem exoptabat a diis, sibi nasci filium, quemadmodum ei et filia, pueri huius mater, nata erat. Cum autem, eo voto frustratus, mares liberos nullos omnino suscepisset: iam secundo loco cupiebat, e filia sibi adoptari filium in suam et Hagniae familiam, et ad suos curiales introduci: quod existimabat, Iudices, e reliquis hunc sibi esse coniunctissimum, et sic suam familiam rectissime conservari et ab interitu vindicari. In quo ego ei obsecutus, ut qui Eubulidae filiam haberem, iudicio adeptus, tanquam genere proximus, introduxi puerum hunc ad Hagniae et Eubulidis curiales: in quorum et Theopompus, dum vixit, Macartati pater, curia fuit atque iste ipse. Curiales porro Macartati, optime gnari generis, cum viderent, istum quidem ipsum fugitare periculum, neque victimam ab ara abducere, quasi puer hic non legitime introduceretur, postulare autem, ut ipsi peierarent: calculis de ara Curialis Iovis, dum sacra arderent, desumtis, praesente Macartato, id quod iustum erat, decreverunt, Iudices, recte et convenienter puerum hunc, Eubulidae filium, in Hagniae familiam introduci. Quibus per curiales Macartati decretis, hic puer, ut filius Eubulidis citavit Macartatum de Hagniae hereditate in iudicium, et diem dixit apud praetorem, auctore adscripto fratre suo. Mihi enim, Iudices, porro non licebat, auctorem fieri, qui puerum in Eubulidae familiam adoptassem. Atque ea citatio facta est a puero, hoc ex eadem lege, qua freti et isti matrem huius, quae prius iudicio vicerat et hereditatem Hagniae tenebat, arcessierant. Recita mihi legem, qua actio in eum datur, qui hereditatem tenet. 163

LEX.

Sin de adita contendat hereditate, aut pupilla: citet eum, qui hereditatem tenet, ad praetorem, quemadmodum fit in aliis causis. Sacramento autem contendat petitor. Sin sine citatione petierit: imperfecta erit petitio hereditatis. Sin is, qui hereditatem adiit, superstes non fuerit, arcessat simili ratione eum, cui praefinitum tempus nondum est terminatum. Disceptatio autem apud praetorem esto ea ratione, qua is egit, qui hereditatem tenet.

Legem quidem audivistis. Iustam autem rem a vobis petam, Iudices, si ostendero, Theopompo, patre Macartati, genere esse Hagniae propiorem Eubulidem, puerum hunc, et Philomacham, quae est mater pueri, Eubulidae filia: neque tantum esse genere proximos, sed in universum ne ullum quidem esse hominem in fami-

lia Hagniae alium, quam matrem pueri huius et ipsum hunc pue-
rum. Haec si ostendero, quaeso, ut nobis opem feratis. Ac primum
quidem decreveram, Iudices, in tabula descriptos omnes agnatos et
gentiles Hagniae sic vobis ostendere singulos. Sed quia eam non
ex aequo spectare posse omnes iudices, remotius praesertim seden-
tes, videbantur: necessarium fortassis est, oratione docere vos, quae
res communis est omnibus. Conabimur autem et nos, quam facere
brevissime poterimus, explicare genus Hagniae. Buselus fuit Exoei
filius. Is quinque filios suscepit, Hagniam, Eubulidem, Stratium,
164 Habronem et Cleocritum. Hi omnes Buseli filii viri facti sunt: in-
ter quos omnes Buselus facultates suas recte et iuste, ut convenie-
bat, distribuit. Partiti facultates, uxorem quisque duxit, ut leges
vestrae iubent: et filii nati sunt eis omnibus et nepotes: factaeque
sunt ex unica Buseli quinque familiae: et seorsim quisque habita-
vit, suam quisque domum habuit et sobolem procreavit. De tribus
igitur fratribus, Buseli filiis, eorumque posteris, Iudices, quid ego
vobis negotium facessam et mihi ipsi de singulis memorando? Cum
enim in eodem sint genere cum Theopompo, et omnes aeque Ha-
gniam attingant, cuius est hereditas: nullus eorum neque prius
unquam, neque nunc molestus nobis fuit aut litem movit: neque
vel de hereditate Hagniae, vel de muliere pupilla, quam ego habeo,
in iudicio nobiscum contendit: sed existimarunt, nihil prorsus ad
se attinere, quicquid esset Hagniae. Supervacaneum igitur mihi
esse videtur, quicquam de his dicere, nisi quatenus attingendum
erit. De Theopompo autem, Macartati patre, et ipso Macartato, de
his est mihi necessario dicendum. Res autem, Iudices, paucis expe-
diri potest. Ut paulo ante audivistis, Buselo quinque filios fuisse
natos: horum unus fuit Stratius, a quo Macartatus oriundus est, et
alter Hagnias, a quo puer hic originem ducit. Natus autem est filius
Hagniae Polemo, et filia Philomache, soror Polemonis germana et
uterina. Stratio, Hagniae fratre, nati sunt Phanostrate et Charide-
mus, Macartati avus. E vobis igitur quaero, Iudices, uter coniun-
ctior sit et propior Hagniae? is Polemo filius et filia Philomache,
an Charidemus, Stratii filius, Hagniae ex fratre nepos? Ego qui-
dem certe opinor, filium et filiam unicuique nostrum longe con-
iunctiorem esse, quam fratris sororisve filium. Neque apud nos so-
lum: sed etiam apud caeteros tum Graecos tum Barbaros hoc re-
ceptum est. Quod cum in confesso sit: facile iam caetera intelli-
getis, et istos homines esse violentos et protervos sentietis. Pole-
monis enim, Hagniae filii, filius fuit Hagnias, eodem cum avo suo
165 Hagnia nomine: et is quidem posterior Hagnias sine liberis deces-
sit. Philomaches autem, sororis Polemonis, et Philagri (cui dedit
eam frater Polemo, quippe patrueli suo: Philager enim filius fuit
Eubulidae, fratris Hagniae) Philagri igitur, patruelis Polemonis,
filius fuit Eubulides, maternus avus huius pueri. Et hi liberi fuerunt
Polemoni et sorori Polemonis, Philomachae. E Charidemo autem,
Stratii filio, natus est Theopompus, pater Macartati. Denuo igitur
quaero, Iudices, uter coniunctior sit et propior Hagniae primo

illi? Polemonis filius, Hagnias, et Eubulides, Philomachae filius et Philagri: an Theopompus, Charidemi filius, Stratii nepos? Ego existimo, Iudices, si quidem et filius multo coniunctior est et filia: rursus e filio et e filia natum filium, hos esse coniunctiores, quam nepotis e fratre filium et eum, qui est ex alia familia. Ac Theopompo filius Macartatus, Eubulidae autem, Philomachae filio, qui, respectu patris Philagri, Hagniae patruelis fuit, puer hic natus est, Hagniae coniunctus, ut filius patruelis fratris: quoniam Philomache, mater Eubulidae, et Polemo, pater Hagniae, fratres fuerunt germani et uterini. Macartato autem, filio Theopompi, nihil genitum est, quod sit in familia huius et Stratii. Quae cum ita sint, puero huic nomen est ex eorum numero, quae legibus iubentur, et quatenus lex propinquitatem extendi iubet: consobrini enim Hagniae filius est. Pater enim eius, Eubulides, consobrinus fuit Hagniae, cuius est hereditas. At Theopompus, pater Macartati, nullum ei nomen lege sancitum imponere potuisset: ex alia enim fuit Stratiana familia. Neque vero convenit, Iudices, ut quisquam mortalium, qui sit ex alia familia, Hagniae hereditatem habeat, dum aliquis superfuerit in Hagniana familia natus, aut vi quemquam inde eiiciat: id quod isti agunt, cum sint et genere remotiores et non in eadem familia. Hoc enim illud est, Iudices, quo Theopompus, Macartati pater, fucum iudicibus fecit. Quinam igitur restant, qui adhuc sint in Hagniae familia? Philomache, uxor mea, Eubulidae autem filia, patruelis Hagniae, et hic puer, introductus filius in familiam Eubulidaeam et Hagnianam. Theopompus autem, Macartati 166
pater, cum ex Hagniae familia non esset, ingenti mendacio decepit iudices, et de Philomacha, Polemonis sorore, amita Hagniae, quam negaret esse Polemonis, Hagniae filii, germanam et uterinam sororem, et rursus, cum iactaret, se esse Hagniae gentilem, qui nunquam fuit. Haec vero Theopompus secure omnia dicebat: nullo quidem teste adhibito, qui nobis in iudicio rationem redderet, sed quod assensores habebat socios, qui mutuas tradebant operas atque adeo communi consilio agebant omnia, ut eriperent a muliere, huius pueri matre, hereditatem, quam ei vos decreveratis. Volo igitur, Iudices, eorum, quae dixi, apud vos testimonia proferre, ut constet, primum evicisse hereditatem Hagniae Eubulidae filiam, Philomacham, genere proximam: post de caeteris omnibus. Lege testimonium.

TESTIMONIUM.

Testantur, se affuisse apud arbitrum, Nicophemo praetore, cum evicerit Philomache, Eubulidae filia, hereditatem Hagniae contra omnes, qui ei controversiam faciebant.

Ac evicisse Philomacham, Eubulidae filiam, hereditatem Hagniae, audistis, Iudices. Evicit autem nullo improbo conatu aut coniuratione: sed cum nos, quam fieri iustissime potest, ostendissemus, eam esse genere proximam Hagniae, cuius est hereditas, quippe quae sit patruelis filia et e familia Hagniae. Si Macartatus

igitur dixerit, patrem suum, Theopompum, evicisse hereditatem hanc: vos ei, Iudices, respondete, mulierem eandem evicisse hereditatem prius etiam, quam Theopompum, Macartati patrem: et iuste evicisse mulierem, ut quae esset e familia Hagniae, Eubulidae filia, patruelis Hagniae: Theopompum autem non evicisse, sed decepisse, ut qui ex Hagniae familia omnino non esset. Haec vos ei, Iudices, respondete: atque illud etiam, puerum hunc Eubulidem, Eubulidae filium, Hagniae, cuius est hereditas, patrueli genitum,
167 nec a Theopompo, Macartati patre, neque ab ullo mortalium unquam esse victum: et nunc controversiam et iudicium esse de hereditate Hagniae huic Eubulidae filio et Macartato isti, filio Theopompi: quorum uter aequiora dicere et legibus magis consentanea videbitur, ei nimirum vos, Iudices, assentiemini. Lege reliqua testimonia: primum, Philomacham, Hagniae amitam, sororem fuisse germanam et uterinam Polemonis, Hagniae patris: deinde caetera omnia recitabuntur de genere.

TESTIMONIUM.

Testantur, se populares esse Philagri, Eubulidae patris, et Polemonis, Hagniae patris, et scire, Philomacham, Eubulidae matrem, habitam sororem esse Polemonis, patris Hagniae, germanam et uterinam: neque ex ullo unquam audivisse, fuisse fratrem aliquem Polemoni, Hagniae filio.

ALIUD.

Testantur, Oenantham, matrem avi sui Stratonidae, Polemonis patris, Hagniae patruelem sororem fuisse: seque audisse e patre suo, Polemoni, patri Hagniae, nullum unquam fuisse fratrem, sed sororem fuisse Philomacham germanam et uterinam, matrem Eubulidae, patris Philomaches, quae Sositheo nupsit.

ALIUD.

Testatur, se cognatum esse et curialem et popularem Hagniae et Eubulidae: et audisse de patre suo et caeteris cognatis, nullum fuisse fratrem Polemoni, Hagniae patri, sed sororem germanam et uterinam Philomacham, matrem Eubulidae, patris Philomachae, quae Sositheo nupsit.

168 ALIUD.

Testatur, avum suum esse Archilochum, ab eoque se adoptatum esse, cognato Polemonis, patris Hagniae: et audisse de Archilocho et caeteris cognatis, nullum unquam fuisse fratrem Polemoni, patri Hagniae, sed sororem fuisse germanam et uterinam Philomacham, matrem Eubulidae, patris Philomaches, Sosithei uxoris.

ALIUD.

Testatur, patrem suae uxoris, Callistratum, fratrem patruelem fuisse Polemonis, patris Hagniae, et Charidemi, patris Theopompi:

matrem vero suam sobrinam esse Polemonis: quae saepe ad se dixerit, Philomacham, matrem Eubulidae, sororem fuisse Polemonis, patris Hagniae, germanam et uterinam, neque ullum unquam fuisse fratrem Polemoni, Hagniae patri.

Priore actione, Iudices, cum coniurassent isti inter se, coniunctisque copiis multi unam mulierem oppugnarent: nos, Iudices, neque testimonia scripsimus de rebus confessis, neque testes citavimus, sed putavimus, haec nobis in tuto esse collocata. Isti autem et alia multa impudenter ad iudicium compararant, neque quicquam aliud, eo quidem tempore, curabant, quam ut iudices in praesentia fallerent, cum quidem hoc mendacio abuterentur, Polemoni, Hagniae patri, omnino nullam fuisse sororem germanam et uterinam. Adeo erant impudentes et vecordes, ut tanta in re deciperent iudices itaque manifeste: et in hoc magno studio summaque contentione incumbebant. Nos autem vobis nunc tot testes adduximus de sorore Polemonis, Hagniae amita. Isti vero testetur qui volet, aut non fuisse fratres germanos et uterinos Polemonem et Philomacham: aut non fuisse Polemonem filium, Philomacham autem filiam Hagniae, Buseli filii: aut Polemonem non fuisse patrem Hagniae, cuius est hereditas: neque sororem Polemonis, Philomacham, eiusdem amitam: aut Eubulidem non fuisse Philomachae filium et Phi- 169
lagri, patruelis Hagniae: aut illud, Eubulidae, patruelis Hagniae, filiam non esse, quae adhuc superstes est, Philomacham, neque puerum hunc legibus vestris adoptatum in Eubulidae familiam: aut Theopompum, Macartati patrem, ex familia fuisse Hagniae. Horum quicquid libitum erit, testetur aliquis. Sed satis scio, neminem ita audacem futurum aut deploratae fidei hominem. Ut autem perspicuum vobis sit, Iudices, eos prius per calumniam fuisse superiores, neque quicquam aequi attulisse, lege testimonia, quae adhuc sunt reliqua.

TESTIMONIA.

Testatur, se cognatum esse Polemoni, Hagniae patri, et audisse e patre suo, fratres fuisse patrueles Polemonis Philagrum, Eubulidae patrem, et Phanostratam, Stratii filiam, et Callistratum, patrem matris Sosithei, et Euctemonem, eum, qui regno functus est, et Charidemum, patrem Theopompi et Stratoclis, et esse cum huius filiis et Hagnia in eodem genere Eubulidem a patre suo Philagro: sin mater eius, Philomacha, spectatur, Eubulidem Hagniae patruelem existimari, ex amita ortum Hagniae.

ALIUD.

Testantur, se cognatos esse Polemoni, patri Hagniae, et Philagro, patri Eubulidae, et Euctemoni regno functo, et scire, Euctemonem fuisse fratrem Philagri, patris Eubulidae, eodem patre natum, et, cum Eubulidae disceptatio esset de hereditate Hagniae instituta, adhuc superstitem fuisse Euctemonem, fratrem patruelem Polemonis, patris Hagniae: neque contendisse Euctemonem cum

Eubulide de hereditate Hagniae, neque tum alium quemquam ratione propinquitatis.

170 ALIUD.

Testatur, patrem suum, Stratonem, cognatum fuisse Polemoni, patri Hagniae, et Charidemo, patri Theopompi, et Philagro, patri Eubulidae: et audisse e patre suo, Philagrum duxisse uxorem primam Philomacham, sororem Polemonis, patris Hagniae, eodem et patre et matre ortam: et natum esse Philagro e Philomachá Eubulidem: defuncta Philomacha uxorem aliam duxisse Philagrum, Telesippam: et natum esse Menestheum, fratrem Eubulidae, patre quidem eodem, sed matre non eadem: et cum Eubulides hereditatem Hagniae petiisset ratione generis, eandem neque Menestheum petiisse, neque Euctemonem, fratrem Philagri, neque alium quemquam ratione generis contendisse tum cum Eubulide.

ALIUD.

Testatur, patrem suum, Archimachum, cognatum fuisse Polemoni, patri Hagniae, et Charidemo, patri Theopompi, et Philagro, patri Eubulidae: seque e patre suo audisse, Philagrum duxisse uxorem, primam Philomacham, sororem Polemonis, eodem patre et matre ortam, ac natum esse e Philomacha Eubulidem: Philomacha autem defuncta aliam duxisse uxorem Philagrum, Telesippam: et natum esse Philagro e Telesippa Menestheum, fratrem Eubulidae, patre quidem eodem, sed matre non eadem: qui Eubulides cum hereditatem Hagniae ratione generis peteret, neque Menestheum tum fecisse Eubulidae controversiam de hereditate, nec Euctemonem, fratrem Philagri, nec alium quemquam ratione generis.

ALIUD.

Testatur, avum suum maternum, Callistratum, fratrem fuisse Euctemonis regno functi, et Philagri, Eubulidae patris: eos autem patrueles fuisse Polemonis, patris Hagniae, et Charidemi, patris Theopompi: seque audisse e matre sua, fratrem non fuisse Pole-
171 moni, patri Hagniae: sororem fuisse, natam eodem et patre et matre, Philomacham: eam Philomacham nupsisse Philagro, et ex eis esse natum Eubulidem, patrem Philomachae, Sosithei uxoris.

Haec testimonia recitanda necessario fuere, Iudices, ut ne idem nobis accideret, quod prius, cum imparati oppressi sumus. Multo autem evidentius etiam contra se testimonium dicet Macartatus, patri suo, Theopompo, nihil omnino deberi ex Hagniae hereditate, cum sit remotior genere Theopompus atque adeo nec ex eadem familia prorsus. Si quis enim sciscitetur, Iudices: Iste quis est, qui cum puero hoc de Hagniae hereditate litigat? satis vos scio responsuros, Macartatum. Quo patre genitus? Theopompo. Qua matre? Apolexide, filia Prospaltii, sorore Macartati Prospaltii. Theopompus cuius fuit patris? Charidemi. Charidemus cuius? Stratii. Stratius cuius? Buseli. Haec est, Iudices, Stratii familia, unius Bu-

seli filiorum: et posteri Stratii sunt hi, quos audivistis: neque his ullum usquam nomen est eorum, qui sunt ex Hagniana familia, ac ne consimile quidem. Rursus igitur sciscitor puerum hunc, quisnam ipse sit, qui cum Macartato de Hagniae hereditate contendat? Nihil prorsus aliud respondere queat puer, quam se esse Eubulidem. Quo patre natus? Eubulide, Hagniae patrueli. Qua matre? Philomacha, ex Hagniae patrueli fratre nata. Eubulides cuius fuit patris? Philagri, patrui Hagniae. Cuius matris? Philomachae, amitae Hagniae. Hagnias porro cuius fuit filius? Polemonis. Polemo cuius? Hagniae. Hagnias cuius? Buseli. Haec altera est familia Hagniae, unius filiorum Buseli: et hic nequaquam inest idem nomen, quod est in familia posterorum Stratii, ac ne consimile quidem: sed ipsi per se in Hagniae familia progrediuntur, nomina a se invicem accipientes. Undelibet igitur et modis omnibus alterius esse familiae convincuntur genereque remotiores, neque quicquam eis ex Hagniae hereditate deberi. Quibus enim legislator propinquitatem det et hereditatem, hae vobis leges recitabuntur.

LEGES. 17.

Quisquis intestatus moritur, si quidem liberos muliebris sexus reliquerit, filii cum hisce: si minus, hi bona possidento. Sin fratres fuerint germani, et si liberi e fratribus legitimi: patris partem sortiuntor. Sin fratres non fuerint, aut fratrum liberi ex eis: eadem ratione sortiuntor. Praeferuntor autem mares et a maribus propagati, si ex iisdem fuerint, et si genere remotiores. Si vero non fuerint a patre usque ad sobrinorum liberos, ii, qui sunt a matre viri, pari ratione potestatem habento. Sin ex neutra parte intra hos fuerint: a patre proximus obtineto. Spurio autem aut spuriae ius ne esto propinquitatis, neque item sacrorum, neque publicorum ab Euclide praetore.

Aperte dicit lex, Iudices, quibus adeunda sit hereditas: non, ita me Deus amet, Theopompo, aut Macartato, Theopompi filio, qui prorsus in Hagniae familia non sunt. Sed cui? Posteris Hagniae, qui sunt in familia Hagniae illius. Haec et lex loquitur et ius ita habet. Neque vero, Iudices, cum haec legislator cognatis dederit, alia multa omnino non mandavit, quae cognatis necessario facienda sunt: sed plurima sunt, quae lex facere iubet cognatos, neque ullum effugium relinquit, quo minus ea facere sit necesse. Quin ipsam legem primum recita.

LEX.

Pupillarum aliquam, quae in proletariorum ordine sunt, si habere noluerit genere proximus, dote data elocato: patricius quingentis drachmis, eques trecentis, semieques centum quinquaginta, praeter ea, quae ipsa habet. Si vero plures fuerint in eadem familia, pro portione quisque pupillae conferat. Quodsi mulieres plures fuerint: ne necesse sit cognato plus una elocare, sed proximus aut elocato, aut ipse ducito. Quod nisi genere proximus eam vel elo-

carit, vel duxerit: praetor eum cogat aut elocare, aut ipsum ducere. Quodni praetor coëgerit, debeat mille drachmas sacras Iunoni. Citet autem eum, qui detrectarit, quivis ad praetorem.

173 Quid lex dicat, Iudices, auditis. Cum autem de pupilla disceptandum esset Philomacha, huius pueri matre, nata ex patrueli Hagniae: ego veni, legem metuens, et eam mihi vindicavi, cum essem genere proximus. Theopompus autem, Macartati pater, prorsus non accessit, neque controversiam movit, quod nihil ad ipsum attineret, idque cum esset eadem aetate. Quam absurdum autem esse putatis, Iudices, cum Theopompus de pupilla, qui fuit Hagniae patrueli nata, cum nemine unquam litigarit, ut postulet, Hagniae sibi hereditatem tribui contra omnes leges? Quid istis hominibus fieri queat impudentius aut sceleratius? Recita etiam caeteras leges.

LEGES.

Homicida in foro postuletur ab iis, qui sunt intra consobrinitatem et a consobrinis: una persequantur eundem et consobrinorum liberi, et generi, et soceri, et sobrini, et curiales. Sin cum eo redeundum in gratiam fuerit, si pater superstes erit, aut frater, aut filii: aut omnium, aut eius, qui prohibet, valebit auctoritas. Sin horum nemo erit, et caedem invitus fecerit, idque quinquaginta et unus vel Ephetae pronuntiarint, invitum fecisse caedem: intromittantur curiales, si volent, decem. Ab his autem quinquaginta et unus ex optimatibus deligantur. Et qui prius caedem fecerunt, hac sanctione teneantur. Qui vero in municipiis desiderantur, quos nemo sustulerit: eos indicet tribunus cognatis, ut tollant et sepeliant: et populus eo die lustretur, quo die singuli desiderati fuerint. Denuncietur autem de servis domino: de ingenuis iis, qui in bonis sunt. Sin mortuo bona non erunt: mortui cognatis denuncietur. Quodsi post tribuni denuntiationem cognati non sustulerint: tribunus tollendum cadaver locet, et sepeliendum, et lustrandum eo die populum, quam minimo poterit. Sin non locarit: debeto mille drachmas aerario. Quicquid autem impenderit, duplum a debentibus exigito. Quod nisi fecerit: ipse debeto popularibus. Qui autem locationes lucorum Minervae et caeterorum Deorum et Heroum non reddiderint: infames et ipsi sunto et eorum heredes, donec solverint.
174

Haec omnia, quae leges iubent facere cognatos, nos iubent et facere cogunt, Iudices: cum Macartato autem nihil loquuntur, neque cum Theopompo, patre eius: neque enim in familia Hagniae sunt in universum. Quo pacto igitur istis quicquam mandarent? Ac iste quidem ad refutandas leges et testimonia, quae nos exhibuimus, iusti nihil afferre potest: sed indignatur et inique secum agi dictitat, qui patre mortuo reus fiat. Illud autem, Iudices, non considerat, patrem suum hominem fuisse mortalem, et cum aliis multis obiisse, et senioribus et iunioribus. Etsi autem Theopompus obiit: leges non obierunt, neque ius obiit, neque iudices, pronuntiandi auctoritate praediti. Agitur autem in hoc iudicio et in hac

disceptatione, non uter prior aut posterior obierit: sed utrum conveniat, nec ne, expelli ex domo Hagniana patrueles et patruelium liberos Hagniae ab iis, qui sunt e Stratii familia et ei non ita coniuncti, ut Hagniae hereditatem adire possint, sed genere remotiores? De hoc igitur controversia est. Sed et ex hac lege certius etiam cognoscetis, Iudices, quantum Solon studium habeat domesticorum: neque relicta duntaxat eis bona det, sed etiam difficilia quaeque cognatis mandet. Recita legem.

LEX.

Defunctum intus proponunto suo arbitratu: cadaver autem, postridie quam proposuerint, ante solis exortum efferunto. Viri, cum effertur funus, antecedunto: mulieres pone sequuntor. Mulieri autem nefas esto in bona defuncti ingredi, itemque sequi cadaver, cum in monumenta ducitur, annis sexaginta minori, iis exceptis, quae intra sobrinas sunt: nec in bona defuncti ingrediatur, postquam elatum cadaver fuerit, mulier ulla, iis exceptis, quae intra sobrinas sunt.

Non sinit ingredi, quo in loco cadaver fuerit, ullam aliam 175
mulierem, nisi cognatas usque ad sobrinitatem: et ad sepulchrum usque comitari easdem sinit. Iam Philomacha, Polemonis soror, patris Hagniae, non consobrina fuit Hagniae, sed amita. Soror enim fuit Polemonis, patris Hagniae: Eubulides autem, filius eius mulieris, frater patruelis fuit Hagniae, cuius est hereditas. Eubulidae porro filia fuit, huius pueri mater. Cognatas hasce iubet et adesse propositioni defuncti, et ad sepulchrum comitari, non Macartati matrem, neque Theopompi uxorem: neque enim cognatae istae sunt Hagniae, sed fuerunt ex alia tribu Acamantia, et ex alio municipio Prospaltio, adeo uti prorsus non animadverterint, defunctum esse Hagniam. Rem igitur isti supra modum impudentem moliuntur, si in ea opinione sunt, oportuisse nos et mulieres nostras cadaveris Hagniae, cum obiisset, heredes esse et persolvere omnia iusta, ut cognatos et genere proximos: hereditatem autem tenere Macartatum, qui est e familia Stratii, et ex Apolexide, Prospaltii filia, Macartati sorore. Sed hoc neque iustum, neque fas est, Iudices. Lege mihi illa ex oraculo Apollinis Delphico, ut intelligatis, eum eadem dicere de cognatis, quae legibus Solonis continentur.

ORACULUM.

Quod felix faustumque sit, quaerit populus Atheniensis de ostento, quod in coelo apparuit, quidnam agendum sit Atheniensibus, aut cui deo sacrificandum aut vota nuncupanda, ut faustus sit ostenti eventus. Prodest Atheniensibus de ostento, quod in coelo apparuit, sacrificando litare Iovi summo, Minervae summae, Herculi, Apollini servatori, et mittere ad Amphictyonas de fortuna bona, Apollini Compitalitio, Latonae, Dianae, et compita suffire, et crateras statuere, et saltare, et coronas gestare patrio ritu, diis deabusque Olympiis omnibus dextris sinistrisque sublatis meminisse mu-

nificentiae patrio ritu, heroi principi, a quo cognominati estis, sa-
76 cra facere et munera offerre patrio ritu, et parentalia defunctis praestari statis diebus a cognatis secundum instituta.

Auditis, Iudices, eadem loqui Solonem in legibus, quae deum in oraculo, iubentem, ut defunctis cognati statis diebus inferias dent. At nihil horum curae fuit Theopompo, aut Macartato, sed illud duntaxat, ut ea tenerent, quae ad eos non pertinerent: et queruntur, sibi nunc moveri controversiam de hereditate, quam longo tempore tenuerunt. Ego vero sic existimo, convenire, Iudices, ut is, qui aliena iniuste tenuit, non queratur, se ea diutius tenuisse: sed gratiam habeat, non nobis, sed fortunae, quod multae et necessariae dilationes interim inciderunt, ut nunc demum de eis nobiscum certent. Isti autem tales homines sunt, Iudices, ut nihil curent, neque familiam Hagniae desolatam, neque caetera, in quibus leges violant: qui quidem, proh divûm hominumque fidem (reliqua narrare quorsum attineret? multa enim dici queant), unum maxime et nefarium et legibus contrarium facinus perpetrarunt, quo potissimum ostenderunt, sibi nihil aliud esse curae, nisi pecuniam. Nam cum primum Theopompus nobiscum de hereditate Hagniae disceptaret, eo modo, quem audistis: statim declaravit, existimare se, aliena se occupare. Quod enim maximi erat pretii in praediis Hagniae et maximae admirationi erat vicinis et aliis hominibus, oleae, eas effoderunt et exstirparunt, amplius mille stirpes, quae magnam olei copiam afferebant. Eas isti exstirpatas vendiderunt et immensam argenti copiam receperunt: eaque fecerunt isti, cum actioni obnoxia esset hereditas. Hagniae ex ea lege, quae isti freti matrem huius accusarant. Ut autem me vera dicere appareat, et istos exstirpasse oleas constet ex iis praediis, quae Hagnias reliquit: horum testes vobis producemus vicinos, et ex caeteris, quos arcessivimus, cum testificaremur. Recita testimonium.

TESTIMONIUM.

Testantur, se secutos arcessitos a Sositheo ad Araphena in Ha-
77 gniae agros, cum Theopompus Hagniae hereditatem crevisset: et sibi ostendisse Sositheum oleas, dum exstirparentur ex Hagniae agro.

Quodsi, Iudices, solum in defunctum iniurii fuissent: graviter peccassent, sed non adeo. Nunc istae iniuriae et contumeliae ad totam rempublicam pertinent: idque ita esse, lege audita cognoscetis. Recita legem.

LEX.

Si quis oleam Athenis effoderit, nisi ad templum Atheniensium publicum aut municipale requiratur, aut in suos usus usque ad binas oleas quotannis, aut ad funus iisdem utendum sit, centenas de singulis oleis drachmas aerario debeto, atque eius mulctae decimae Minervae sunto: debeto et homini privato, a quo reus peractus fuerit, centenas drachmas in singulas oleas. Actio autem harum rerum apud eos magistratus instituatur, quarum quique iudices sunt:

et actor sportulas ponat suae partis. Qui autem condemnatus fuerit, eum praetores inscribunto, apud quos iudicium fiet, exactoribus de eo, quod in aerarium redit, quaestoribus Minervae de eo, quod deae consecratum est. Quodni inscripserint: ipsi debento.

Lex quidem haec firma est. Illud autem cogitate ipsi vobiscum, Iudices, quidnam putetis nos perpessos esse superiore tempore ab istis istorumque petulantia, qui tantam vestram urbem contemserunt et leges vestras, et, quod aperte legibus interdictum est, adeo contumeliose praedia devastarunt, quae reliquit Hagnias. Lex autem vetat vel in proprio patrimonio ista fieri. Multum scilicet isti curant, an legibus vestris obtemperent, aut Hagniae familia desoletur. Ego vero de me ipso pauca dicam apud vos, Iudices, atque ostendam, aliter, quam istis, curae mihi fuisse Hagnianam familiam, ut ne interiret. Nam et ipse sum Buselini generis. Habronis enim, Buseli filii, neptem e filia duxit Callistratus, Eubulidae filius, Buseli nepos: et ex Habronis nepte et Callistrato, nepote Habronis, nata est mater nostra. Ego vero matrem huius iudicio evictam duxi: natique mihi filii sunt quatuor, una filia. His nomina imposui, Iudi- 178
ces, haec: natu maximo Sosiae, patris mei, ut aequum est, et natu maximo id nomen restitui: proxime ab hoc nato nomen feci Eubulidae, quod nomen fuit patri matris pueri huius: ei, qui hunc sequitur, Menesthei nomen imposui, nam et Menestheus cognatus uxori meae fuit: minimo nomen feci Callistrato, quod nomen patri matris meae fuit. Praeterea filiam etiam nulli alieno collocavi, sed fratris mei filio: ut, si valuerint, et horum liberi ex eadem sint cum Hagnia familia. Ac ego quidem eam rationem inii, qua maxime familiae oriundae a Buselo conservarentur. In istos autem rursus inquiremus. Sed legem prius hanc recita.

LEX.

Praetor curam gerat pupillorum et pupillarum, et familiarum, quae intereunt, et matronarum, quae manent in aedibus maritorum defunctorum, se uterum ferre dicentes. Horum curam gerat, neque sinat eis iniuriam fieri, aut quicquam in eos iniquum committi: et potestatem habeat auctoritate magistratus infligendae poenae. Sin graviore poena dignus videbitur: arcessitum accuset, et, mulcta suo arbitrio inscripta, in Heliaeam introducat. Quodsi convictus fuerit, pronuntiet Heliaea, quid ei sit luendum aut solvendum.

Quo autem pacto magis ulli familiam alicuius exstirpare possint, quam si Hagniae genere proximos expulerint ii, qui sunt ex alia Stratii familia? et rursus, si hereditatem Hagniae postulat ut cognatus, nomen autem habet, nedum ex Hagniae familia, sed nec e Stratii, sui progenitoris, atque adeo, cum tanta fuerit Buseli posteritas, ne illorum quidem ullius nomen habet? Nam unde est Macartati nomen? A materna familia: adoptatus enim in familiam Macartati Prospaltii, avunculi sui, et illam etiam habet familiam. Atque ita iniurius est, ut, nato sibi filio, eum etiam in Hagniae 179
familiam introducere sit oblitus, idque cum Hagniae hereditatem

teneat et eius se gentilem esse profiteatur: sed eum filium Macartato avunculo adoptandum dedit in Prospaltium municipium: Hagnianam autem familiam, quantum in se fuit, exstingui passus est, qui idem dicit, patrem suum Hagniae fuisse agnatum. Cum autem Solonis lex iubeat, mares et a maribus procreatos potiores haberi: iste adeo expedite et leges et Hagniam contemsit, ut filium suum in maternam familiam adoptandum dederit. Qui fieri possint homines istis iniquiores aut violentiores? Neque vero hoc solum commiserunt: sed cum Buselidae omnes commune monumentum habeant (idque monumentum Buselidarum nominatur, amplum spatium circumseptum, ut antiqui solebant), in eo monumento caeteri omnes orti a Buselo siti sunt, Hagnias, Eubulides, Polemo, et reliqui omnes, tanta multitudo: universi denique orti a Buselo id monumentum commune habent. Macartati autem pater eiusdemque avus eo monumento usi non sunt: sed ipsi privatim sibi monumentum fecerunt procul a Buselidarum monumento. Num videntur vobis, Iudices, quicquam ad Hagniae familiam attinere: nisi quatenus ea, quae nihil ad ipsos attinent, erepta occuparunt? Sed utrum intereat Hagniae familia et Eubulidae, Hagniae patruelis, eorum etiam nomine abolito, eius rei cura nec minima illis unquam fuit. Ego autem, Iudices, opitulor equidem, quantum possum maxime, defunctis illis: sed non omnino facile est, istius apparatibus adversari. Trado igitur, Iudices, vobis hunc puerum ita curandum, ut vobis aequissimum videbitur. Hic adoptatus est in familiam Eubulidae, et introductus ad curiales, non meos, sed Eubulidae, Hagniae et Macartati. Et cum introduceretur, caeteri curiales clam suffragia ferebant: Macartatus autem aperto suffragio decernebat, recte introduci filium Eubulidae puerum hunc, cum victimam tangere nollet aut ab ara abducere, seque reddendae rationi reddere obno-
180 xium: sed et parte carnium a puero hoc accepta, ut et alii curiales, abiit. Existimate igitur, Iudices, puerum hunc ante vos iacere supplicem pro defunctis Hagnia et Eubulide, et caeteris ab Hagnia oriundis: atque illos ipsos vobis supplicare, Iudices, ne sua familia exstinguatur ab immanibus istis belluis: quae cum sint e Stratiana familia, et Hagniana fuerunt nunquam, neque permittatis istis tenere aliena, sed ea restituere cogatis in Hagnianam familiam, cognatis Hagniae. Ego igitur et illis opitulor defunctis, et legibus hisce de rebus latis. Vos autem oro, Iudices, obsecro et obtestor, ne vel puero huic insultari patiamini ab istis, vel maiores eius magis etiam despici: qui nunc contemti erunt, si isti obtinuerint, quae volunt: sed leges tuemini et defunctos curate, ne eorum familia exstinguatur. Quae si feceritis: et quae aequa sunt, et pro vestra fide, et vobis ipsis utilia decernetis.

ORATIO ADVERSUS LEOCHAREM DE HEREDITATE.

ARGUMENTUM.

Archiada sine liberis defuncto, Leocrates hereditatem cepit, quod et cognatus eius esset, et se ab Archiada adoptatum esse diceret. Ac ad tempus eam ipse tenuit: deinde filio suo Leostrato pro se Archiadae adoptato, familia cedit et in suam redit, quasi ea res lege liceret. Idem fecit etiam Leostratus: et pro se in Archiadae familia relicto filio, nomine Leocrate, ipse in sui naturalis patris familiam rediit. Postremus igitur hic Leocrates Archiadae adoptatus orbus decessit. Cuius hereditatem adiit Aristodemus, asserens, se genere proximum esse Archiadae, cuius ab initio illa fuerit: et propter illum Leocrati, postremo adoptivorum. Leochares autem, defuncti frater, de hereditate contendens, inprimis ille quidem ado- 181
ptione nititur, ut filius Leocratis adoptivus: sed tamen etiam se Archiadae cognatum esse asserit. Is vero, qui Aristodemum defendit, generis propinquitatem Aristodemo dare hereditatem, adoptionem autem commentitiam esse affirmat. Neque enim vivens, inquit, Leocrates sibi Leocharem adoptavit, ut leges praecipiunt: sed sub eius obitum, ut nos bonis fraudaremur, contra leges facta est adoptio. Orationem habet Aristodemi filius.

Culpa Leocharis fit, Iudices, ut et ipse in ius vocetur, et ego adolescens apud vos verba faciam: quod eas hereditates capere studet, quae nihil ad ipsum attinent, et propter eas falso apud praetorem testificatus est. Nobis enim necesse fuit, cum lex genere proximis propinquitatis ius tribuat, ut Archiadae cognatis, qui ab initio hereditatem reliquit, cavere, ne eius familia exstingueretur, vel hereditas ad eos devolveretur, ad quos minime pertineret. Iste autem, cum nec genere sit defuncti filius, nec legibus adoptatus, ut ego ostendam, adeo temere falsum testificatus est et nobis eripuit hereditatem. Oro autem vos, Iudices, ut et patri huic meo et mihi opem feratis, si, quae aequa sunt, dixerimus: neque negligatis homines pauperes et inopes et iniqua factione potentum oppressos. Nos enim veritate freti huc ingressi sumus, bene agi nobiscum putantes, si quis nos frui legum praesidiis patiatur: isti autem factionibus et largitionibus niti non destiterunt. Neque vero mirum. De alieno enim sumtus haud gravate faciunt: proinde et suae causae 182
defensores et falsos testes multos compararunt. Pater vero meus (dicetur enim), una cum paupertate, ut vos omnes nostis, et imperitia rerum manifestis testimoniis pugnat: nam in Piraeeo prae-

conium factitat: id quod non modo paupertatis argumentum, sed et occupationis est, quae lites sectari prohibeat. Qui enim talem quaestum facit, eum necesse est totos dies in foro esse. Quae vos reputantes, cogitabitis, nos, nisi iustitia freti essemus, nunquam in conspectum vestrum fuisse prodituros. Sed, quae huius generis sunt, progressu orationis clarius audietis: de ipsa autem contestatione et causa nunc videtur esse disserendum. Quodsi, Iudices, ex ipsa contestatione Leochares petiturus defensionem, atque ostensurus esset, se germanum esse Archiadae filium: nihil opus esset multis verbis, neque necessarium, nos a primordio inde nostrum genus percensere. Sed quia se contestatio aliter habet, atque isti maximam orationis partem in eo consument, se adoptatos esse, et, cum germani filii sint, ratione propinquitatis iure percepturos hereditatem: necesse nobis est, Iudices, propter has causas paulo altius genus nostrum vobis exponere. Hoc enim perspicue cognito, verbis eorum non decipiemini. Nam haec controversia disceptatio est de hereditate. In eam vero agimus nos ratione generis et propinquitatis: isti ratione adoptationis. Confitemur autem coram vobis, ratas esse oportere adoptiones, quae legibus rite factae fuerint. Quare vos, horum fundamentorum memores, si ostenderint vobis, leges ea permittere, quae ipsi contestati sunt, decernitote eis hereditatem. Sin legibus id quidem demonstrare non poterunt, sed aequa tamen et humana dicere videbuntur: etiam sic concedimus. Ut autem sciatis, nos genere esse proximos, neque eo niti solum, sed et caeteris omnibus: primum vos de ipso genere docebimus, unde hereditas est. Existimo enim, si hanc causae partem liquido cognoveritis, fore, ut nec caeterorum quicquam vos praetereat. Principio, Iudices, nati sunt Euthymacho Otrynensi filii tres, Midylides, Archippus, Archiades, et filia, cui nomen fuit Archidice. Hi, patre defuncto, Archidicen Leostrato Eleusinio collocant. Ex ipsis vero tribus Archippus, triremi praefectus, Methymnae diem
183 obiit. Midylides non multo post tempore ducit Mnesimacham, Lysippi Crioënsis filiam: eique filia nascitur, nomine Clitomacha, quam ille voluit fratri suo, qui coelebs erat, dare. Cum autem Archiades, sibi non esse in animo uxorem ducere, diceret, sed, et patrimonium propterea indivisum esse passus, seorsim Salamine habitaret: sic tandem Midylides suam filiam Aristoteli Pallenensi despondet, avo meo, e quo nascuntur filii tres, Aristodemus, pater hic meus, Habronychus, patruus, et Midylides, qui nunc obiit. Ac generis quidem nostri propinquitas, in quo est hereditas, sic fere habet, Iudices. Archiadae enim nos a viris sumus genere proximi: et quoniam eius hereditatem hac lege postulamus, neque genus eius exstingui patimur, apud praetorem in hereditatem egimus. Isti autem, qui bona per iniuriam detinent, nunc contestati sunt, in universum quidem adoptione nitentes, sed et cognatos esse se dictitantes. Sed de ea adoptione, quo pacto se habeat, perspicue vos postea docebimus: de genere autem, non esse eos propinquiores nobis, id vobis cognoscendum est. Unum igitur in confesso est, inter heredes

potiores esse mares et maribus progenitos. Simpliciter enim a vi-
rili stirpe proximis, si liberi nulli sunt, lex hereditates restituit:
hi vero nos sumus. Sine liberis enim decessisse Archiadem constat:
ei autem nos a virili, atque adeo etiam a muliebri stirpe iidem nos
proximi sumus. Midylides enim frater fuit Archiadae: Midylidae au-
tem filia mei patris mater. Proinde Archiades, cuius hereditatem vin-
dicamus nunc, mei patris matri patruus fuit, a viris cognatione orta,
non ea a mulieribus. Leostratus autem iste et remotior est genere,
et a muliebri stirpe, Archiae coniunctus. Leocratis enim avia pa-
terna soror fuit Archiadae illius et Midylidae, a quibus nos oriundi
hereditatem postulamus. Primum igitur, Iudices, genus nostrum ita
se habere, uti dicimus, ut appareat, testimonia vobis legentur: de-
inde lex ipsa, quae et familiis et a virili stirpe proximis heredita-
tes tribuit. Capita enim controversiae et ea, de quibus iurati pro- 184
nuntiabitis, haec fere sunt. Voca mihi testes huc et legem recita.

TESTES. LEX.

Quae igitur ad genus et istorum et nostrum attinent, sic ha-
bent, Iudices. Proinde, qui ipsis testimoniis ostenderunt, se esse
genere propiores, hereditatem percipere debent, neque contestati
desperatio potior esse institutis vestris. Nam si adoptione nituntur,
nos, ea uti facta sit, ostendemus. Cum autem filius adoptivus or-
bus utique obierit, et familia illius usque ad nostram actionem de-
serta fuerit: annon et genere proximos hereditatem recuperare, et
vos non ad decipiendum optime instructis, sed affectis iniuria ci-
vibus opem ferre par est? Nam si in nostra potestate esset, osten-
so genere, et ipsa contestatione descendere, eorumque nihil, quae
diximus, plura verba requireret: vobis diutius molesti non essemus.
Postquam autem isti legibus non nituntur, sed eo, quod superiori-
bus temporibus rerum aliquid ante occuparunt et interceperunt et
in bona invaserunt, his argumentis utentes se adisse hereditatem
dicent: necessarium sane est etiam de his dicere, atque ostenden-
dum, istos omnium hominum esse violentissimos. Nam ab initio,
Iudices, elocant sororem suam Midylides et Archiades Leostrato
Eleusinio. Post e filia illius elocatae, sororis illorum, nascitur Leo-
crates, pater Leostrati. Considerate, ut unus de multis in Archiadae
cognationem iste pertineat, de quo contestatus est. Quae cum ita
se haberent, Archiades matrimonium non contrahit: Midylides au-
tem, frater eius, avus istius, uxorem dicit: et quia nondum patri-
monium partiti erant, sed uterque habebat, quantum satis esset,
Midylides in urbe permanet, Archiades Salamine habitat. Non
multo autem post, cum Midylides, avus patris mei, extra Atticam
peregre forte abiisset, in morbum incidit Archiades et mortem obit,
absente Midylide, homo coelebs. Quod eius rei signum est? Puer
situlam ferens est Archiadae sepulchro impositus. Eo tempore, co- 185
gnationis a mulieribus ortae praetextu, Leocrates, Leostrati pater,
se adoptat filium Archiadae, et sic in bona invadit, tanquam ab eo
vivente adhuc adoptatus. Reversus Midylides et id factum indigne

ferebat, et iudicio Leocratem persequi statuerat: sed, suadentibus cognatis et precantibus, ut in familia Leocratem adoptivum Archiadae filium esse pateretur, concessit Midylides, non iudicio victus, sed omnino ab istis circumventus, deinde sane etiam domesticis obsecutus. Ac Midylides, his actis, mortem obit: Leocrates autem Archiadae bona tenet, et hereditatem percipit multos annos, ut eius adoptivus filius: nos vero, quod ea Midylides concesserat, quievimus. Non multo autem post (quae deinceps dicentur, diligenter attendite, Iudices) Leocrates adoptatus Archiadae, relicto in ea familia Leostrato filio legitimo, ipse redit in Eleusinios, unde erat oriundus. Ac ne tum quidem nos quicquam earum rerum, quae ad hereditatem attinent, movimus: sed, quae acta erant, rata habuimus. Rursus autem Leostratus ipse, qui adoptivus esset filius et relictus in Archiadae familia, revertitur ad Eleusinios, ut et pater suus, relicto in ea familia germano filio, per tres personas primitiva adoptione contra leges confirmata. Qui enim cum legibus consentiat, cum ipse filius adoptivus, filiis adoptivis relictis, in suam familiam sit reversus? idque ad hunc usque diem facere non destitit. Eoque pacto se nos hereditate fraudaturos putant, quaestum faciendo, et liberorum instar victum ex Archiadae bonis petendo, atque inde semper in paternam familiam redeundo, ac eam quidem sartam tectam conservando, illam autem consumendo. Sed tamen, quamvis ista ita fierent, nos, quod dixi, toleravimus omnia. Quo usque? Donec Leocrates, in Archiadae familia relictus filius, orbus decessit. Quo sine liberis defuncto, petimus, ut nobis genere proximis Archiadae relicta eius bona tribuantur, et non defuncto, qui fuit adoptivus, filius in fraudem nostram adoptetur. Quod si ipse vivens fecisset: quamquam id factum contra leges esset, non repugnasse-
196 mus. Sed quia neque natura fuit ei filius ullus, neque ullum vivens ille adoptavit, lex autem hereditates genere proximis tribuit: nonne utraque ratione aequum est, nos bonis non fraudari? Nam et Archiadae, cuius fuere bona ab initio, genere proximi sumus, et adoptivo Leocrati. Illius enim pater ad Eleusinios reversus necessitudinem illam ex lege ipse sibi praecidit: nos vero, in quorum erat familia, arctissimam cognationem retinuimus, cum essemus eius sobrini. Proinde, si vis, ut Archiadae cognati hereditatem petimus, si vis, ut Leocratis. Qui cum sine liberis decesserit, nemo est ei quam nos genere propior. Et quantum in te quidem fuit, exstincta est, Leostrate, familia: propter bona enim coniunctionem eorum virorum, qui te adoptarant, tuebaris. Quoad enim, eo defuncto, hereditatem nemo petebat, nullum Archiadae filium adoptabas: postquam autem nos, eius cognati, in medium venimus, tum adoptas, ut bona retineas: cum nihil esse dicas Archiadae, a quo sis adoptatus, contestaris contra nos et genus nostrum, quod in confesso est, expellis. Quodsi nihil est in aedibus: quid tibi decedit, si nos nihil illud ex hereditate percipimus? Sed enim eius impudentia et avaritia talis est, Iudices, ut existimet, oportere se in Eleusiniis paterna bona regressum obtinere, et eorum etiam, quae per adoptionem

occupavit, cum non sit filius familias, potiri. Atque haec omnia facile perficit: qui, cum de alieno contra nos, homines pauperes et inopes, largiatur facileque omnia conficiat, multo est superior. Quapropter vos etiam opitulari oportere arbitror hominibus nihil iniqui petentibus, sed eo contentis, si quis nos legum frui praesidiis patiatur. Quid enim agendum nobis est, Iudices, adoptione per tres pervagata, et postremo in Archiadae familia relicta? Qui cum sine liberis decesserit: nonne tandem aliquando nostrum recuperabimus? Hoc igitur iure freti ad praetorem eos citavimus. Leochares autem, ita confidenter falsum contestatus, oportere nos existimat contra omnes leges fraudari hereditate. Primum igitur, ut constet, illa de adoptionibus et genere istorum vere nos dixisse, et puerum cum situla Archiadae monumento esse impositum, haec vobis testimonia recitabimus: deinde et caetera perpiscue vos edocebimus, ut istos falsae contestationis convincamus. Cape testimonia, quae dico. 187

TESTIMONIA.

Proinde rei ratio et simplex ius hereditatis ita se habet, Iudices: et eorum, quae inde ab initio acta sunt, ipsa capita fere omnia audistis. Quae autem post actionem de hereditate institutam fecerint, et quo pacto nos tractarent, dictu necessarium existimo: in hereditatis enim iudiciis tam inique cum nemine arbitror esse actum, quam nobiscum. Defuncto enim Leocrate et funere ei facto, nobis in possessionem euntibus, propterea quod vir ille et coelebs et orbus decessisset, eduxit nos Leostratus, sua esse asserens. Ac quod nos defuncto iusta persolvere prohibuit, cum ipse pater illius esset, excusationem fortassis habet, quamquam iniquum erat id facinus: ei enim, qui natura pater est, curationem mandari funeris par est: deinde tamen etiam necessariis nobis, quorum, ratione adoptionis, cognatus erat defunctus. Postquam autem iusta persoluta fuerunt, qua lege ostendet, se, deserta familia, nos genere proximos deiecisse bonis? Eo scilicet, quod defuncti pater erat? Atqui reversus erat in paternam familiam, neque eius patrimonii, in quo reliquerat filium, dominus. Quodni ita est, quae legum est utilitas? Facta igitur deiectione, ut plurima omittamus, actionem apud praetorem de hereditate instituimus: cum neque natura, ut dixi, ullus esset defuncto filius, neque adoptio facta legibus. Post haec Leostratus sacramento certat, asserens, se illius Archiadae esse filium, neque cogitans, vel se redisse in Eleusinios, vel adoptivos non ipsos a semetipsis, sed ab adoptantibus constitui: verum illud, opinor, omnino in animum induxerat suum, oportere se, quo iure quaque iniuria, appetere aliena. Ac primum in Otrynensium concionalem tabulam se inscribere, cum esset Eleusinius, conabatur, idque procurabat: deinde priusquam in Otrynenses relatus esset, particeps esse studebat communium rerum. Tantum designare facinus, impellente avaritia, instituit. Quo nos animadverso factum id testibus adhibitis prohibuimus, postulantes, ut hereditate 188
prius apud vos disceptaretur, quam ad Archiadae nomen quisquam

adoptaretur. Prohibitus autem et iniuriarum, et ad tabulam et in foro magistratuum, convictus coram multis, nihil vi agendum censuit, cum se vestris legibus calliditate et opibus fore superiorem speraret. Eius rei argumentum quodnam est? Convocatis paucis Otrynensibus et tribuno plebis persuadet, cum album apertum fuerit, ut inscribatur. Ac postea venit in magnis Panathenaeis sub distributionem ad theatralem pecuniam: cumque alii populares acciperent, petebat, ut et sibi daretur, utque in album nomine Archiadae inscriberetur. Cum vero nos testificaremur, et non ferendum id esse alii dicerent, abiit, nec inscriptus, nec theatrali accepta pecunia. Eum igitur, qui contra decretum vestrum theatralem pecuniam postulat, priusquam in Otrynenses incribatur, si alterius municipii sit, non putatis hereditatem contra leges petiturum? Est vero credibile, qui tam iniquas praerogativas ad explendam avaritiam suam ante iudicii cognitionem molitur, eum causa niti? Nam qui pecuniam theatralem inique postulavit, is de hereditate nimirum eodem est animo. Quin praetorem etiam actione ex sponso decepit, et contra rescripsit, Otrynensem esse se, in Eleusinio municipio habitantem. Cum autem nihil ei horum succederet: proximis hisce comitiis, subornatis quibusdam popularium, postulavit, se inscribi ut adoptivum Archiadae filium. Nobis autem adversantibus et postulantibus, ut post factam de hereditate disceptationem suffragia ferrent, prius autem non: in eo paruerunt, non propter semetipsos, sed propter leges: non ferendum enim esse videbatur, ut qui ex sponso in hereditatem ageret, sese adoptaret, re nondum diiudicata. Quod autem post haec instruxit Leostratus, id est omnium gravissimum. Nam cum inscriptio ei negaretur, adoptat Archiadae Leocharem filium, contra omnes leges, ante factam populi approbationem. Qui cum nondum introductus esset ad curiales Archiadae, sed duntaxat inscriptus: persuasi uni curialium, ut eum inscriberet in curialium album. Ac deinceps in contestatione apud praetorem eum describit, ut qui filius defuncti legitimus esset multos annos, qui heri et nudius tertius inscriptus fuerat.
189 Ita fit, ut uterque sibi hereditatem vindicet. Nam et Leostratus sacramento de hereditate contendit, ut legitimus Archiadae filius, et Leochares contestatus est, se filium esse legitimum eiusdem patris: cum neuter viventi illi, sed uterque defuncto se adoptet. Nos vero, Iudices, aequum putavimus, postquam vos hanc causam cognoscetis, tum demum e genere proximis defuncto filium adoptari, ne intereat eius familia. Primum igitur, Iudices, ex Otrynensibus Leostratum in Eleusionos redisse, relicto Archiadae filio legitimo, et patrem eius id ipsum fecisse prius: et illum, qui relictus in familia fuerat, orbum decessisse: et eum, qui nunc contestatus est, prius in populares, quam in curiales, esse inscriptum, uti constet: iis de rebus vobis et curialium et municipum testimonia recitabuntur: de caeteris item et iis, quae nos ab istis facta memoravimus, omnibus, vobis testimonia singulatim exhibebo. Proinde mihi testes arcessito huc.

TESTES.

Rem igitur omnem audistis, Iudices, et ea, quae ab initio in hac hereditate facta sunt, et quae post evenerunt, ut primum nos agere instituimus. Reliquum est, ut et de contestatione ipsa dicamus et de legibus, quarum auctoritate hereditatem postulamus: et ut, dum aqua suppetit et quoad sine vestra molestia fieri poterit, ostendamus, ea, quae ab istis dicentur, neque iusta esse, neque vera. Ac primum contestationem vobis scriba recitabit, quae attente audienda erit: de ea enim nunc pronuntiabitur.

CONTESTATIO.

Contestatus igitur iste est, ita sane, sicut audivistis, in Archiadae hereditatem agi non posse, cum ei sint naturales liberi, firma auctoritate ex instituto. Quaeramus igitur, sintne ei liberi, an iste falsum contestatus sit. Archiades ille, cuius est hereditas, adoptavit istius, qui nunc contestatus est, avum. Is vero, legitimo filio re- 190
licto, patre istius, Leostrato, ad Eleusinios rediit. Post haec ipse Leostratus, itidem relicto filio, in paternam familiam rediit. Ille vero, ab eo postremus relictus omnium adoptatorum, sine liberis decessit. Proinde, familia deserta, rediit hereditas rursus ad eos, qui ab initio genere proximi fuerunt. Quo pacto igitur, quod istius contestatione affirmatur, filii aliqui Archiadae reliqui esse possent, cum et adoptivi eius se regressos esse fateantur, et is, qui postremus in familia relictus est, orbus decesserit? Proinde necesse est, familiam esse desertam: quae deserta cum sit, liberi superesse nequeunt. Iste igitur contestatus est, eos, qui non sunt, esse, et in contestatione scripsit, cum sint liberi, qui unum se esse asserit. At cum dicit naturales, firma auctoritate ex instituto: imposturam facit contra legem. Nam illud est esse naturalem, si quis semine satus fuerit: et hoc testatur lex his verbis: Quam desponderit pater, aut frater, aut avus, ex ea naturales ac legitimi liberi sunto. Verbum porro «rata auctoritate» legislator de adoptionibus usurpavit: quod existimabat, si quis orbus, suorum bonorum dominus, filium adoptarit, ratum id esse. Iste vero natura nullum Archiadae filium esse ait, sed contestatus est, cum sint naturales, contestatione facta rei contraria: qui cum se adoptivum esse profiteatur, ab ipso defuncto, ut constat, non est adoptatus. Proinde quo pacto tibi ista porro rata erunt ex instituto? Propterea nimirum, quod inscriptus est Archiadae filius? Ab istis, scilicet, nuper vi facta, cum lis de hereditate iam contestata esset. Non est profecto iustum, iniuriam argumenti loco adducere. Nam illud, Iudices, ferri quî potest, eum, qui nunc incunctanter dicat, se adoptivum esse, in contestatione id scribere minime esse ausum: sed scriptum in contestatione ita esse, ut de filio naturali, ea, quae mox dicentur, ut de adoptivo? Quodsi defensionem attulerint contestationi contrariam: aliter fieri quî potest, quin aut contestatio falsa sit, aut defensio? Nec abs re adoptionem in contestatione non posuerunt: adscribendum enim

eis fuisset, a quo essent adoptati. Ille autem eos non adoptavit: sed ipsi sese adoptantes nos hereditate spoliant. Iam ut pergamus
191 ad alia, quî non absurdum simul et iniquum est, cum sacramento contenderit de hereditate apud praetorem, quasi esset Archiadae filius Otrynensis Leostratus iste Eleusinius, aliud esse contestatum, ut ipsi cernitis, dicendo, et alterum istum esse Archiadae filium? Utri vestrum, ut vera dicenti, fides est habenda? Id ipsum enim argumentum non minimum est, falsam fuisse contestationem, quod eadem de re non idem controversiam facit: neque iniuria. Nam cum Leostratus sacramento nobiscum de hereditate contenderet, nondum contestatus fuerat: nunc inscriptus est ut municeps. Quare omnium hominum infelicissimi erimus, si contestationi post rem factae fidem habituri estis. Quin antiquiora se ipso contestatus est. Is enim, qui in Archiadae familia nondum fuit, cum actio haec de hereditate institueretur, quî horum aliquid scire potest? Deinde, si iniuste de semetipso contestatus esset, rationem haberet ipsa res: iniuste quidem scripsisset, sed nihilominus pro eo, qui pro aetate loqueretur. Nunc germanos liberos Archiadae illius scripsit esse, patrem suum nimirum et se, ratione primae adoptionis, non recordatus, sese reversos esse in nativam familiam. Proinde necesse est, antiquiores eum res, neque suis temporibus factas, esse contestatum. Et vos ei, qui hoc ausus est, creditis ut vera dicenti? At, hercule, de re e suo patre audita contestatus est. Atqui lex vetat ea, quae e vivente audita sint, pro testimonio dicere: quae e defuncto, ea sinit. Nam illud etiam cogitate, cur tandem Leostratus non sese, sed istum inscripserit contestationi: nam de rebus antiquioribus natu maiorem contestari oportebat. Quodsi maxime dixerit: «Hunc filium Archiadae adoptavi» proinde te, gestorem et auctorem rerum, earundem etiam rationem reddere oportebat: et, quae egeras, tuo egisse periculo, omnino certe necesse est. Sed et hoc fugisti, et contestationi istum rerum omnium ignarum inscripsisti. Proinde perspicuum vobis est, Iudices, contestationem non esse veram: idque isti ipsi confitentur. Quin et illud iustum est, non pati Leostratum mox dicere, quae non fuit ausus inserere contestationi. Neque vero ullum esse actionis iniquius genus, et propter quod magis irascendum sit iis, qui illo utuntur, quam contestationes, inde potissimum cognoscetur. Primum necessariae non
192 sunt, ut caeterae: sed a consilio et voluntate contestantis oriuntur. Nam si controversia non aliter explicari posset, nisi contestareris: fortasse contestari necesse esset. Sin etiam sine contestatione in omnibus conciliabulis agendae causae datur potestas: nonne temeritatis et summae desperationis argumentum est contestatio? Neque enim eam legislator necessariam fecit adversariis: sed, si contestari voluerint, concessit, veluti periclitans ingenia et mores singulorum, quantopere nobis libeat temere aliquid agere. Praeterea, quantum in contestantibus est, neque curiae essent, neque iudicia fierent: id enim contestationum ingenium est, ut eae haec omnia prohibeant, et singula excludant, quo minus in iudicium veniant,

quantum quidem est in voluntate contestantis. Quapropter existimo, illud hominum genus pro communibus hostibus omnium esse rerum habendum, neque eos unquam apud vos disceptare. Ultro enim quisque contestandi periculum, non coactus, subit. Ac falsam esse contestationem, tum e scriptis, tum e dictis orationibus certo fere cognovistis. Iam illud etiam, legibus nobis hereditatem tribui, paucis vos edocebo: non quin id ex iis, quae initio diximus, intellexeritis, sed ut instructiores sitis ad istorum mendacia iustis rationibus repudianda. In universum igitur Archiadae sumus, cuius est hereditas, genere virili proximi, et adoptio, quam ille fecit, irrita est: quoniam caeteri in paternam familiam reversi sunt, is vero, qui relictus fuerat, sine liberis decessit. Quae cum ita sint, postulamus hereditatem, nulla bona Leostrato erepturi (nam isti sua habent), sed ea recuperaturi, quae, ab Archiade relicta, legibus ad nos redierunt. Lex enim iubet, potiores haberi mares et maribus prognatos: qui nos sumus. Neque vero ei fuerunt liberi: qui vero sunt, ii nos sumus. Deinde profecto non est aequum, ut adoptivus filius alios adoptivos introducat, sed ut eos relinquat, qui in familia nascuntur: quae res si defecerit, ut cognatis hereditates restituantur. Haec enim leges iubent. Qui enim non quisque vestrum propinquitate et iure generis excludetur, si adoptivis ista licentia concedetur? Videtis enim, assentationibus plurimos delinitos et dissensionibus cognatorum saepe alienatos filios adoptare. Quodsi 193
adoptato contra legem quemvis adoptare licuerit: nunquam familiis hereditates restituentur. Quod ut praecaveret legislator, vetuit, ne, qui ipse adoptatus esset, filium adoptaret. Qua ratione iste definiit? Cum inquit «naturali filio relicto in familiam revertatur,» aperte sane significat, non esse adoptandum: fieri enim non potest, ut naturalem quisquam filium relinquat, nisi quem ipse procrearit. Tu autem, Leostrate, postulas, defuncto illi in nostram familiam adoptato adoptivum in hereditatem introducere: quasi tuas possessiones, et non genere proximo tradendas, invaderes. Nos vero, Iudices, si defunctus aliquem adoptasset, quamquam lege non sinente, pateremur: aut, si testamentum reliquisset, id quoque ratum haberemus. Nam ab initio tales perpetuo fuimus, ut istis bona occupantibus non adversaremur, et pro sua libidine retrorsum abeuntibus. Postquam autem nunc tandem et ab istis ipsis et a legibus res in lucem prolata et convicta est: et hereditatem nobis tribuendam censemus Archiadae, et penes nos esse filii adoptationem, qui prius adoptati non sumus, non penes istos. Siquidem iure, opinor, legislator, ut et calamitates cognatorum, et elocationes mulierum genere proximis mandavit, sic et hereditates et bonorum perceptionem iisdem restituit. Quod vero est omnium maximum vobisque notissimum, Solonis lex nec testamentum facere adoptivum, nec legare ea, quae sunt in familia, cum adoptatur, sinit. Iure omnino. Nam auctoritate legum adoptato in alienas opes non sic, ut de privatis rebus, est statuendum: sed ex praescripto legum singula, ita ut perscripta sunt, facienda. Sicut lex ait: Qui non ado-

ptati fuerant, cum Solon magistratum iniret, eis testamenti faciendi suo arbitratu ius esto, adoptatis vero testamenti factio ne esto: sed aut viventes, relicto naturali filio, in familiam redeunto, vel defuncti hereditatem primis cognatis adoptatoris restituunto.

---

194 ORATIO IN STEPHANUM TESTEM.

ARGUMENTUM.

Cum Apollodorus Phormionem accusaret de mensae pecunia, isque actioni exceptionem opponeret, Stephanus cum aliis pro testimonio dixit: Phormionem conditionem tulisse Apollodoro: si negaret, exemplum esse testamenti paterni, quod haberet Phormio: se exhibiturum testamentum ipsius Pasionis aperiendum, quod haberet et exhiberet Amphias: Apollodorum autem aperire noluisse: id vero fuisse exemplum testamenti Pasionis. Hoc testimonium dixit Stephanus cum suis. Cum autem Apollodorus contra Phormionem diceret, eum id testamentum confinxisse, totamque rem esse commentitiam: iudicio victus Apollodorus Stephanum de eo testimonio, tanquam falso, accusat.

Falso testimonio circumventus, Iudices, et a Phormione iniuriis ac contumeliis affectus adsum, ope vestra poenas sumturus de iis, qui earum rerum causa mihi fuerunt. Rogo autem vos omnes, oro et obtestor: primum, ut me cum benevolentia audiatis (magnum enim calamitosis, qualis ego sum, solatium est, queri posse iniurias, et a vobis impetrare, ut benigne audiantur): deinde, si affectus iniuria videbor, ut pro iure meo me iuvetis. Ostendam autem
195 vobis, Stephanum et falsa esse testatum, et id turpis lucelli cupiditate inductum fecisse, et ipsum a sese accusari: tanta est rei perspicuitas. Dabo autem operam, ut vobis, quam potero paucissimis, narrem, quicquid egi cum Phormione: quibus auditis et illius improbitatem et istorum mendacia cognoscetis. Mihi, Iudices, magna pecunia relicta fuit a patre: quam cum Phormio haberet, etiam uxorem matrem meam duxit, me absente, publice vestra causa triremi praefecto (quo autem pacto, parum fortasse deceat filium de matre accurate dicere). Id ego reversus postquam animadverti, et rem, ut gesta erat, vidi: etsi multum indignabar et rem graviter ferebam, privato tamen eum accusare iudicio non potui (iudicium enim eo tempore indictum erat, vosque iudicia propter bellum differebatis), sed actionem contumeliae publicam apud Sexviros ei intendo. Intercedente autem mora, cum et actio eluderetur et iudicia non exercerentur, mater ex illo liberos suscipit, et postea (di-

cetur enim ad vos, Iudices, omnis veritas) multa et blanda verba fiebant a matre et deprecationes pro Phormione: multa etiam et modesta et humilia ab illo ipso. Ut autem, Athenienses, quo haec paucis absolvam, nihil eorum, quae tum receperat, sibi faciendum putabat, meque pecuniis fraudare instituebat, quas mensae habebat sortem: in ius eum vocare coactus sum, cum primum potestas data fuit. Ille vero, cum intelligeret, omnia palam fore, ac demonstratum iri, se omnium hominum in nos sceleratissimum extitisse, id machinatur et instruit, ut Stephanus falso me testimonio opprimeret. Ac primum actioni, qua reus agebatur, Phormio exceptionem opponebat, non convenire mihi actionem asserens: deinde testes, me secum transegisse, falsos producebat, et locationis cuiusdam commentitiae, et testamenti nunquam facti. Cum vero mihi priorem dicendi locum praeripuisset, propterea quod praescriptio erat, neque recto iudicio congrediebatur, eaque legisset, et caetera, ut sibi expedire putabat, mentitus esset: ita commovit iudices, ut ne vocem quidem ullam nostram audire vellent. Damnatus igitur etiam ad mulctam solvendam, ac ne respondendi quidem facultate impetrata, quemadmodum haud scio an cum ullo mortalium unquam actum sit: abii, graviter, o Iudices, et iniquo animo ferens. Sed, re cum animo meo cogitata, inveni, iis, qui tum iudicarunt, omnino
esse ignoscendum (ego enim haud scio, an quid aliud pronuntiare 196
potuissem, si et rerum istarum omnium fuissem ignarus, et dicta testium audivissem): sed eis succensendum esse, qui falsis testimoniis dicendis harum rerum causa fuerunt. Ac de aliis quidem testibus, cum eos accusaro, tum dicam: de his autem, quae Stephanus pro testimonio dixit, iam edocere vos conabor. Sed cape ipsum testimónium et lege mihi, ut eo ipso rem demonstrem. Tu autem aquam inhibe.

TESTIMONIUM.

Stephanus, Meneclis F., Acharnensis, Scytha, Harmatei F., Cydathenaeensis, testantur, se adfuisse apud arbitrum Tisiam Acharnensem, cum Phormio provocaret Apollodorum: si negaret omnino, exemplum esse testamenti Pasionis tabulas, quas coniecit Phormio in echinum: et iussisse, testamentum Pasionis aperiri, quod apud arbitrum exhibebat Amphion, Cephisophontis affinis: Apollodorum autem id aperire noluisse: fuisse autem exemplum testamenti Pasionis.

Audivistis testimonium, Iudices. Puto autem, vos, tametsi nondum quicquam aliud sentiatis, illud ipsum certe demirari, testimonii principium esse provocationem, finem autem testamentum. Verum ego oportere existimo, postquam id, quod testimonii veluti caput est, mendacium esse demonstravero, tum demum de tabulis a me verba fieri. Pro testimonio igitur dixerunt, obtulisse Phormionem testamentum aperiendum, quod exhibuerit apud Tisiam arbitrum Amphion, Cephisophontis affinis, me vero id aperire noluisse: et fuisse id testamentum, de quo ipsi dixerint, exemplum

illius. Deinde testamentum scriptum est. Ego vero de iis conditionibus, a Phormione mihi latis aut non latis, nondum dico quicquam, neque de veritate etiam aut falsitate testamenti, quod iis de rebus statim vos docebo: sed illud, quod testati sunt, me tabulas aperire noluisse, sic considerate. Quanam de causa quisquam recuset aperire tabulas? Ut ne scilicet testamentum in conspectum iudicum veniret? Quod nisi isti cum provocatione testamentum coniunxissent,
197 detrectatio mea aperiendi rationis aliquid habuisset: cum vero utrumque suo testimonio coniungant, et iudices aeque audivissent, quid mihi lucri afferebat detrectatio? Nihil utique. Imo contra potius, Athenienses, etsi minime provocassent illi, et sermone tantum fuissent usi, et obtulisset eis aliquis tabulas ut testamentum: meum fuisset provocare et eas aperire, ut, si alia quaedam, quam quae isti testarentur, inscripta essent, testes e circumstantibus multos facerem, eoque argumento caetera quoque eos confinxisse ostenderem. Sin ea inscripta fuissent: ab eo, qui exhibuisset, postulassem, ut ipse testaretur. Qui si voluisset, obnoxium eum habuissem: sin detrectasset, rursus id satis argumenti mihi fuisset, rem esse commentitiam. Quin etiam eo modo accidisset, ut mihi cum uno res esset: ut vero isti testantur, cum multis. Estne vestrum aliquis, qui haec maluisset? Equidem opinor, esse neminem. Proinde nec de alio credere idem debetis. Etenim, Athenienses, quae res per iracundiam fiunt, aut propter lucri alicuius perceptionem, aut animi impetu, aut aemulatione contentionis: eas res aliter geri ab aliis, prout ingenia et mores cuiusque ferunt, nihil prohibet. A quibus autem rebus haec omnia remota sunt, et cum ratio utilitatis sedato animo ducitur: quis ita vecors est, ut, omissis profuturis, ea deligeret, quae causae victoriam laederent? Nam isti, quae nec credibilia, nec probabilia sunt, ea sunt testificati de nobis. Neque vero ex eo solum, quod me tabulas aperire noluisse testes dixerunt, eorum mendacium perspicitur: sed ex illo etiam, quod testimonio suo provocationem cum testamento coniungunt. Arbitror enim, scire omnes vos, quae res afferri ad vos nequeunt, earum rerum inventas esse provocationes. Veluti quaestiones haberi coram vobis nefas est: eius rei necesse est esse provocationem. Item, si quid extra nostram regionem factum est uspiam: necesse est, et eius esse rei provocationem, ut eo vel navigetur, vel eatur, ubi facta est: aliarumque similium rerum. Sed ubi res ipsas per sese conspectui vestro offerre licet: quid fuerit simplicius, quam eas proferre in medium? Athenis obiit pater meus: factum arbitrium est in varia porticu: testati isti sunt, Amphionem exhibuisse tabulas apud arbitrum. Quod si verum fuit: oportuit ipsas tabulas in echinum esse coniectas, et eum, qui eas exhiberet, testari: ut
198 e veritate et inspectione signorum et iudices rem cognoscerent, et ego, si quis mihi faceret iniuriam, eius ulciscendi potestatem haberem. Nunc nemo unus totam causam suscepit, neque plane testimonium dixit, ut is faceret, qui vera vellet dicere: sed quisque partem, ut cautus nimirum propptereaque poenas non daturus: alius

se habere tabulas, quibus inscriptum sit, «Testamentum Pasionis»: alius, se missum ab eo id attulisse, verumne autem an falsum sit, ignorare. Alii, praetextu provocationis usi, testamentum fuisse dixerunt: ut, si maxime crederent iudices, patris mei fuisse testamentum, egoque causae actione exclusus essem et vindicta iniuriarum, isti tamen falsum dixisse testimonium deprehenderentur: quamquam ipsi diversum sperarunt. Ut autem intelligatis, haec a me vere dici, cape mihi Cephisophontis testimonium.

TESTIMONIUM.

Cephisophon, Cephalonis F., Aphidnaeus, testatur, sibi relictas esse a patre tabulas, quibus inscriptum esset, «Pasionis testamentum.»

Atqui simplex fuisset, Iudices, ut, qui haec dixit, adderet, esse autem eas tabulas, quas ipse exhiberet, et tabulas in echinum coniiceret. Sed id quidem mendacium ira dignum putavit, et nos de se poenas sumturos arbitratus est: tabulas autem sibi relictas esse dicere, id vero leve esse ac nihili. Caeterum illud ipsum est, quod significet atque arguat, eos omnem rem confinxisse. Nam si testamento inscriptum fuisset «Pasionis et Phormionis», aut «Actio cum Phormione», aut simile aliquid: iure id illi asservasset. At si, ut affirmat, inscriptum fuit «Testamentum Pasionis»: cur ego id non sustuli, cum quidem scirem, me in iudicium esse venturum: cum item scirem, siquidem tale fuit, commoditatibus meis fore contrarium: cum heres essem et illius, siquidem mei patris fuisset, et reliqui patrimonii aeque? Quod igitur testamentum et Phormioni exhibitum et Pasioni inscriptum et a nobis porro neglectum est: ex eo patet, et commentitium esse testamentum et falsum Cephisophontis testimonium. Sed omitto Cephisophontem: neque enim nec mihi cum eo res est, neque ille testatus est de iis, quae testamento continentur, quicquam. Quin illud etiam spectate, Athenienses, quanto argumento sit, testes istos dixisse falsum. Cum 199
enim is, qui se testamentum habere ipsum affirmavit, dicere non ausus fuerit, exemplum id, quod Phormio exhiberet, eius esse scripti, quod ipse asservaret, nec isti dicere queant, se vel ab initio interfuisse, vel apertas apud arbitrum vidisse tabulas, sed et ipsi affirmarint, me aperire noluisse, cum eas exemplum esse illius testificati sint: aliosne, an vero semetipsos mendacii coarguerunt? Ad haec, Athenienses, si quis testimonium, uti scriptum est, examinet: intelliget, id in universum eos esse machinatos, ut, quo iure quaque iniuria, pater meus id fecisse testamentum videretur. Cape vero ipsum testimonium et recita, ibique desinito, ubi te iussero, ut ex ipso rem demonstrem.

TESTIMONIUM.

Testantur, se adfuisse apud arbitrum Tisiam, cum provocaret Phormio Apollodorum: omnino affirmat, exemplum esse testamenti Pasionis.

Desine. Cogitate, scriptum esse testamenti Pasionis. Atqui oportebat eos, qui vera dicere vellent, si maxime facta esset provocatio, sicut facta non est, illo modo dicere. Recita testimonium ab initio rursus.

TESTIMONIUM.

Testantur, se adfuisse apud arbitrum Tisiam.
Testamur: quippe qui adfuerimus. Recita.
Cum Phormio provocaret Apollodorum.
Et hoc, si provocasset, recte dicerent.
Omnino affirmat, exemplum fuisse testamenti Pasionis.

Desine ibi. Nemo profecto iam testatus id esset, nisi quis etiam patri meo adfuisset testamentum facienti, sed statim dixisset: Quid vero nos scimus, quodnam sit Pasionis testamentum? et sic scribendum censuisset, quemadmodum in principio provocationis: Omnino affirmo ego, exemplum esse testamenti eius, quod Phormio asserit Pasionem reliquisse: non, Pasionis. Hoc enim fuit testari, esse testamentum, quod istis fuit propositum: illud, sic affirmare Phormionem. Plurimum autem interest, et esse aliquid, et
200 illum dixisse. Ut autem sciatis, quantas et quam multas ad res pertinuerit confictio testamenti, paucis auscultate. Primum id eo pertinebat, Athenienses, ut non poenas daret corruptae eius, quam nec me dicere decet, et vos, tametsi ego non dixero, scitis: deinde, ut obtineret eam pecuniam, quae patri meo apud matrem meam fuerat: postremo, ut reliquis nostris bonis omnibus potiretur. Atque haec ita se habere, etiam ipso testamento audito cognoscetis. Apparebit enim non patris pro filiis scribentis simile testamento, sed servi corruptoris herilium facultatum, idque, ut ne poenas det, prospicientis. Recita vero eis testamentum, quod isti ante citationem testati sunt: vos autem considerate, quid dicam.

TESTAMENTUM.

Haec Pasio Acharnensis testatus est. Do meam uxorem Archippam Phormioni et dotem Archippae addo: talentum illud e Peparetho, item talentum ex eodem loco, aedes centum minarum, ancillas, et aurum, et caetera, quae domi habet: ea universa Archippae largior.

Audistis, Athenienses, dotis magnitudinem, talentum e Peparetho, talentum eodem ex loco, aedes centum minarum, ancillas, et aurum, et caetera, inquit, quaecunque ei domi sunt, ei largior: quo scripto nobis etiam inquirendi eorum aliquid, quae relicta sunt, facultatem eripit. Age vero, et locationem vobis ostendam, ex qua iste mensam a patre conduxerat. Nam et ex ea, quamquam commentitia, videbitis, commentum esse totum testamentum. Ostendam autem eam locationem, quam iste exhibuit, non aliam, in qua est adscriptum, patrem undecim debere talenta isti ad deposita. Sunt autem ea, opinor, huiusmodi. Domesticam pecuniam, ut matri testamento legatam, in suam potestatem redegit, ut modo audi-

vistis: eam vero, quae in mensa erat, quam omnes norant, quae-
que celari non poterat, ostendendo, patrem nostrum obaeratum
esse, ut, quaecunque habere convinceretur, ea se recepisse assere-
ret. Vos autem eum, quod genere sermonis insolentiore utitur,
barbarum fortassis et hominem simplicem putatis. Est vero barba-
rus odio in eos, quos colere debebat: sed maleficiis et corruptela
negotiorum nemine est inferior. Cape locationem et lege, quam 201
eodem modo per provocationem iniecerunt.

LOCATIO MENSAE.

His conditionibus locavit Pasio mensam Phormioni: ut pro
locatione mensae Phormio filiis Pasionis bina talenta et quadrage-
nas minas quotannis solvat praeter quotidianas impensas: ne vero
liceat seorsim argentariam facere Phormioni, nisi a liberis Pasionis
id impetrarit. Debet autem Pasio ad mensam undecim talenta ad
deposita.

Quam igitur pactionem exhibuit, ex qua conduxerit mensam,
haec est, Iudices. Auditis autem, in ea legi, istum locationis no-
mine pendere debere, praeter quotidianas impensas, bina talenta
et quadragenas minas quotannis: non licere autem ei argentariam
seorsim facere, nisi nobis id persuaserit. Postremo vero adscriptum
est: Debet autem Pasio undecim talenta in deposita. Est vero quis-
quam, qui ligni et loci et tabellae tantam sustineret locationem?
Est vero quisquam, qui ei, per quem mensa tantum aeris alieni
contraxisset, reliqua crederet? Si enim tot pecuniae defuerunt: isto
procuratore defuerunt. Scitis enim omnes, etiam cum pater argen-
tariam faceret, istum sedisse et praefuisse mensae. Quare in pi-
strino eum molere potius decuit, quam reliquis potiri. Sed omitto
haec et alia, quae de undecim talentis dicere possem, unde cogno-
sceretur, patrem ea non debuisse, sed istum surripuisse: sed qua
gratia legi, ut ostenderem, testamentum esse falsum, id vobis re-
digam in memoriam. Scriptum est ibidem, non licere Phormioni
argentariam facere, nisi a nobis impetrarit. Hoc igitur scriptum in-
dicat, testamentum penitus esse falsum. Quis enim mortalium, quae
iste faciendo argentariam quaesiturus erat, ea ut nobis filiis, non
isti tribuerentur, cavisset, proptereaque non licere isti facere argen-
tariam scripsisset, ne a nobis se removeret: quae vero ipse parta
intus reliquisset, ea ut iste caperet, confecisset? cui quaestum in-
vidisset, de quo aliquid impertiri nulla turpitudo fuisset, ei uxo-
rem dedisset, quo relinquere nullum maius dedecus potuisset, post- 202
quam vestro beneficio fuit ornatus? Tamen tanquam servus domino
daret, non contra dominus servo, dotem adiecit, quantam in urbe
neminem dedisse constat. Enimvero cum isto praeclare actum fuis-
set, si nuptias dominae fuisset nactus: patrem autem, ne accepta
quidem tanta pecunia, quantam eum isti dedisse ferunt, probabile
fuit haec fuisse acturum. Sed tamen, quae signis, quae temporibus,
quae rebus ipsis falsa deprehenduntur, ea Stephanus testificari non
dubitavit. Postea passim dictitat, testificatum esse Nicoclem, se ges-

sisse tutelam ex testamento: Pasiclem testificatum esse, se sub tutela fuisse ex testamento. Ego vero iis ipsis argumentis ostendi puto, neque illos, neque hos vera testificatos esse. Qui enim se gessise tutelam ex testamento testatur, eum scire perspicuum est, ex quali. Quid igitur vobis in mentem veniebat, ut in provocatione testimonium diceretis de testamento? Cur non illos potius dicere sinebatis? Nam si illi, quae in eo scripta fuerint, scire se negabunt: quî vos ea scire potestis, quos ipsa negotia nusquam vel minima ex parte attigerunt? Cur igitur alii testes alia dixerunt? Quod prius etiam dixi, partiti sunt inter se scelera, atque se tutelam gessisse ex testamento qui dixit, nihil se grave dixisse opinatus est, neque is, qui se sub tutela fuisse dicit ex testamento: auferens uterque suo testimonio ea, quae sunt ab isto scripta in testamento, alius, reliquisse sibi patrem tabulas «Testamentum» inscriptas, alius eius generis alia. Sed de testamento dicere testimonium, in quo est tantae pecuniae furtum, uxoris corruptela, nuptiae dominae, res tanti flagitii tantique dedecoris, nemo voluit, nisi isti, qui provocationem sunt commenti: de quibus aequum est totius technae et maleficii sumi poenas. Ne autem, Athenienses, ex iis solum, quae ego accuso atque arguo, falsa dixisse testem Stephanum vobis constet, sed et ex illius factis, qui eum subornavit: quae ille fecerit, volo vobis explicare. Quod vero initio dixi orationis, ostendam, eos a semetipsis accusari. Actioni meae, in qua ista testimonia dicta sunt, exceptionem opposuit Phormio de non danda mihi actione, quod ego secum controversiam transegissem. Id autem ego mendacium esse scio, et coarguam, cum in eos testes egero, qui illa dixerunt: iste vero hoc dicere non potest. Quodsi veram esse cre-
203 ditis transactionem: sic iste falsi testimonii vel maxime convincetur,
et commentitii testamenti fuisse testis. Quis enim ita est amens, ut coram testibus transigat, quo rata sibi sit transactio: pactiones autem et testamenta et reliqua, de quibus transegit, obsignata contra se iacere sinat? Proinde contraria est omnibus dictis testium exceptio, contraria item, quam vobis modo recitavi locationem, testamento illi: nihil denique actum est, quod vel probabile, vel simplex, vel ipsum sibi consentaneum sit. Sed hoc pacto commentitia et conficta ea esse omnia reperiuntur. Verum igitur esse testimonium, neque istum ipsum, neque alium eius patronum ostendere posse existimo. Sed talem quandam defensionem esse meditatum audio, se provocationis esse reum, non testimonii, et ad duo sibi esse respondendum, non ad omnia capita accusationis: primum, an conditionem eam Phormio mihi tulerit, necne? deinde, utrum eam ego non acceperim? Ea enim se simpliciter pro testimonio affirmasse dicet: caetera illum in provocatione posuisse, quae verane an falsa sint, sua nihil interesse. Adversus igitur eam orationem et impudentiam optimum est, paucis vos praemoneri, ne decipiamini. Primum igitur, cum dicere instituerit, se non omnium esse reum, cogitate, lege propterea cautum esse, ut testimonium tabulis inscriberetur, ne quicquam scriptis vel addi, vel detrahi posset. Tum igi-

tur ea deleri iubere debuit, quae se nunc dixisse negat: non nunc, postquam insunt, impudenter mentiri. Deinde illud etiam perpendite, numquid me, arrepta tabella, quicquam adscribere pateremini. Non utique. Proinde nec isti, ut deleat quicquam e scriptis, permittendum est. Quis enim unquam falsi testimonii convincetur: si et testabitur, quae volet, et, quorum libitum erit, rationem reddet? Sed non ita haec vel distincta lege sunt, vel audienda vobis. Sed illud simplex et rectum est. Quid scriptum est? quid testatus es? Haec esse vera, ostende. Nam litem ita contestatus es: Vera sum testatus, testatus ea, quae sunt in tabula scripta: non illud vel illud in tabula. Ut autem haec ita se habere constet, cape ipsam litis contestationem. Recita.

CONTESTATIO LITIS. 204

Apollodorus, Pasionis F., Acharnensis, reum fecit Stephanum, Meneclis F., Acharnensem, falsi testimonii: mulcta talentum. Falsum in me testimonium dixit Stephanus dicendis iis, quae in tabula scripta sunt.

Stephanus, Meneclis F., Acharnensis. Verum dixi testimonium dicendis iis, quae in tabula scripta sunt.

Haec ita ipse rescripsit, quae vos meminisse debetis, neque plus habere fidei fraudulentis istius verbis, quae nunc afferet, quam legibus et iis, quae ipse in litis contestatione posuit. Audio porro, eos de iis etiam rebus, ob quas ab initio actionem institui, dicturos, et criminaturos, calumniam eam fuisse. Ego vero, quo pacto locationem concinnarit, ut sortem mensae obtineret, dixi et recensui vobis. De caeteris vero non potero simul dicere et istorum convincere testimonium: neque enim aquae mihi satis est. Atque adeo ne vos quidem eos illis de rebus agentes iure audituros, inde scietis, si cogitabitis vobiscum, neque nunc difficile esse, de quibus non accusatus sis, verba facere, neque, falsis testimoniis recitatis, absolvi: neutrum autem horum esse iustum quisquam dixerit, sed id potius, quod ego nunc postulo. Idque audite et considerate. Ego peto, quae mihi argumenta eripuerunt, quo minus ad probanda crimina dici possent, ea nunc uti ne quaerant: sed quibus testimoniis eripuerunt, ea testimonia uti vera esse ostendant. Quodsi, cum causam egero, testimonia ut coarguam, petent: ea vero cum persequor, de criminibus ab initio propositis dicere me iubebunt: neque iusta, neque vobis utilia dicent. Iurastis enim, vos iis de rebus pronuntiaturos, non quas reus postulet, sed de iis, quae in actione contineantur: eam vero necesse est accusatoris oratione explicari, qua ego istum falsi testimonii reum feci. Ne igitur, hoc omisso, ea dicat, de quibus non fit iudicium: neque vos permittite, si forte iste frontem perfricuerit. Arbitror autem, eum, omni iusta defensione destitutum, etiam ad hoc venturum, absurde me facere, exceptione victum, qui testamenti testes persequar: quod illius temporis iudices magis propter transactionis, quam propter testamenti testes 205

Phormionem absolverint. Ego vero, Athenienses, scire omnes vos existimo, solere vos rem gestam non minus spectare, quam propter eam factas exceptiones. De rebus igitur ipsis isti, falso in me testimonio dicto, mea de actione verba infirma reddiderunt. Sed his omissis ineptum est, cum omnes pro testimonio mentiti sint, quis eorum maxime nocuerit, declarare, et non potius singulos, se vera dixisse, ostendere. Neque enim si alium atrociora commisisse demonstrarit, eum absolvi decet: sed si ipse vera se dixisse declararit. Propter quod igitur Stephanus exitio inprimis dignus est, id ex me audite. Iniquum est, opprimere quemquam falso testimonio: sed multo iniquius, et gravius vindicandum, id si fiat in cognatos. Non enim scriptas tantummodo leges talis homo, sed ipsius etiam naturae coniunctionem evertit: id quod istum fecisse ostendetur. Eius enim mater soceri mei soror est: proinde uxor mea ei est consobrina, et liberi eius et mei sunt sobrini. Numquid putatis, istum, si quid propter inopiam contra officium facere cognatas suas videret, (id quod multi iam fecerunt) dote data eas elocaturum, qui, ne eae sua recuperarent, falsa testari voluit, et pluris fecit Phormionis divitias, quam cognationis necessitudinem? Sed ut haec a me vere dici constet, cape Diniae testimonium et lege. Cita Diniam.

TESTIMONIUM.

Dinias, Theodmeti F., Athmonensis, testatur, se filiam suam Apollodoro legitimam uxorem dedisse: neque unquam adfuisse, aut animadvertisse, Apollodorum de omnibus controversiis cum Phormione transegisse.

Estne similis isti Dinias, Iudices, qui pro filia et filiae liberis et me genero propter cognationem nec vera in istum testari vult? Sed non ita Stephanus, qui non dubitavit in nos mentiri pro testi-
206 monio, neque, ut neminem alium, at matrem suam erubuit, dum cognatos maternos in extremam coniiceret paupertatem. Quod autem facinus indignissimum pertuli, et quod me in agenda causa vehementissime commovit, Iudices, id vobis explicabo. Nam et istius improbitatem magis perspicietis, et ego, deploratis apud vos plerisque iniuriis, quasi onere quodam levatus videbor. Testimonium, quod me habere putabam, et quo causa mea maxime nitebatur, in echino non reperiebam. Tum igitur, eo malo attonitus, non aliud habebam, quam ut putarem, magistratum facta mihi iniuria echinum movisse: nunc, ut postea comperi, apud ipsum arbitrum Stephanum id sustulisse reperio, cum ego, ut testi cuidam iusiurandum deferrem, surrexissem. Et haec a me vere dici ut constet, primum vobis testabuntur hi, qui istis adfuerunt, quique viderunt: neque enim eos eiuraturos esse puto. Sin ea fuerint impudentia, ut facturi sint: provocatio vobis legetur, per quam et eorum periurium palam deprehendetis, et, istum surripuisse testimonium, aeque cognoscetis. At quisquis, Athenienses, alienorum furem appellari se non recusavit, a quo vobis abhorrere facinore videbitur. Recita testimonium, deinde provocationem hanc.

TESTIMONIUM.

Testantur, se amicos et familiares esse Phormionis, et adfuisse apud arbitrum Tisiam, cum arbitrium in causa Apollodori contra Phormionem fieret: scireque se, Stephanum surripuisse id testimonium, quod eum surripuisse queritur Apollodorus.

Aut testamini, aut eiurate.

EIURATIO.

Non obscurum fuit, Iudices, eos hoc facturos, cupideque eiuraturos. Ut igitur e vestigio periurii convincantur, cape hoc testimonium, et provocationem lege.

TESTIMONIUM. PROVOCATIO. 207

Testantur, se adfuisse, cum Apollodorus Stephanum provocavit, ut puerum pedissequum in quaestionem daret de tabulae subtractione: et paratum fuisse Apollodorum ad conscribendas quaestionis conditiones: haec autem postulante Apollodoro, noluisse Stephanum puerum tradere, sed respondisse, si quam sibi factam iniuriam quereretur, experiri licere iudicio.

Quis igitur in tali crimine, Iudices, causa fretus, quaestionem non admisisset? Proinde fugiendo quaestionem furti huius convincitur. Eum igitur falsi testimonii dicti moveri putatis infamia, qui non recusavit, quo minus fur existimaretur? Rogatus ab aliquo falsum testimonium non dicet, qui, iubente nemine, ultro fuit improbus? Quamquam igitur, Athenienses, horum scelerum omnium iure poenas daret: multo tamen iustius propter caetera supplicio a vobis afficeretur. Idque vita eius, quam vixit, inspecta considerate. Iste, cum Aristolochus mensarius secunda fortuna veheretur, pari gressu cum illo incedebat, illi prorsus obnoxius: et hoc multi vestrum, qui hic adestis, norunt. Postquam autem ille periit et fortunis eversus est, dissipatis eius opibus non minima ex parte ab isto et istius generis hominibus, eius filio, cui multum negotii facessebatur, nunquam adfuit aut opem tulit: sed Apolexis, Solon, et quivis alii potius ei praesto sunt. Phormionem rursus adspexit, et ei, ex Atheniensibus omnibus delecto, factus est familiaris: pro eo legatus Byzantium profectus est, cum illi naves eius detinerent: causam egit adversus Chalcedonios: me palam adeo falso testimonio circumvenit. Qui igitur felicium assentator est, atqui eorumdem, mutata fortuna, proditor (cum reliquorum civium multi boni viri sint, cum nemine vel ex aequo agit, talibus autem ultro se subiicit), qui, neque an cognatum aliquem iniuria sit affecturus, neque an apud alios infamiam subiturus sit illis factis cogitet, neque, nisi ut avaritiam suam expleat, quicquam pensi habet: nonne is odio prosequendus est, ut totius humanae naturae hostis? Ego quidem aequum id esse censeo. Ea igitur ita probrosa, Athenienses, eo, ut munera publica detrectet et suas facultates occultet, facere instituit, quo clandestinos per mensam quaestus faciat, quo neque aedilitia, 208

neque navalia munera obeat, neque ullo in loco fungatur officio: idque eum perfecisse, ex eo constat, quod, cum tantas habeat opes, ut filiae centum minas doti dederit, nullum vel minimum munus eum vos obire vidistis. At quanto praeclarius fuerit, liberalitatem et studium in rempublicam suum ostendere, cum opus est, quam adulationibus et falsis testimoniis dicendis esse deditum? Sed nihil est, quod iste lucri causa non cupide susciperet. Enimvero, Athenienses, in opulentia improbis multo gravius irascendum est, quam in paupertate. His enim rerum necessariarum penuria nonnihil apud aequos aestimatores veniae parit: qui vero, ut iste, in re lauta ultro sunt improbi, nullam iustam excusationem afferre possunt, sed sordibus et avaritia et petulantia et suis conspirationibus plus tribuendo, quam legibus, eo adduci videntur. Vobis autem nihil horum prodest: illud vobis expedit, hominem inopem, affectum iniuria, poenas de divite posse sumere. Id quod tum fiet, si eos, qui ex avaritia tam aperte sunt improbi, punieritis. Neque vero vultum istius et incessum praeter parietes, ad severitatem compositum, modestiae quisquam esse argumenta, sed potius inhumanitatis putare debet. Quisquis enim, cui nullae res adversae acciderunt, cui necessaria non desunt, tamen hoc habitu vitam agit: eum ego perspexisse et meditatum esse secum illud existimo, ad eos, qui simpliciter, et, ut natura fert, incedunt et hilares sunt, accedere aliquem audere et rogare et postulare aliquid, nihil veritum, a fictis autem et torvis vel primo congressu abhorrere. Ille igitur habitus nihil aliud est, quam tegumentum morum: nam ingenii feritatem et acerbitatem declarat. Argumento illud est: Num ulli in tanta multitudine Atheniensium, cum res tibi sint longe, quam pro merito tuo, secundiores, unquam quicquam largitus es? num ulli quicquam contulisti? num ulli benefecisti? Neminem proferre poteris. At foenerando et aliorum clades ac necessitates in tuis fortunis numerando patruum Niciam paternis aedibus eiecisti: socrui tuae ea, unde vivebat, eripuisti: Archedemi filium, quantum in te fuit, extorrem egisti: nemo unquam tam acerbe vel iudicatum non solventem tractavit, ut tu eos, qui usuram tibi debent. Quem igitur
209 videtis omnibus in rebus ita ferum et impurum, eum vos in ipso facinore et iniuria deprehensum non punietis? Indigna, Athenienses, et non aequa facietis. Etiam Phormionis, qui istum subornavit, facinora odium et indignationem merentur: si praesertim eius impudentiam et ingratum animum spectetis. Arbitror enim, scire omnes vos, cum venalis esset, si eum a coquo aut aliquo alio opifice emi contigisset: eum, domini artem edoctum, a bonis istis futurum fuisse quam remotissimum. Postquam autem eum pater noster, mensarius, emit, et literis erudiit, et artem docuit, eiusque fidei magnam pecuniam credidit: felix factus est, fortunam, qua ad nos venit, occasionem nactus omnis eius, qua nunc fruitur, felicitatis. Proinde indignum est, proh divûm hominumque fidem, et plus quam indignum, eos, qui e Barbaro Graecum, e mancipio nobilem fecerunt, qui tot felicitatibus ornarunt, ab eo negligi, extre-

ma inopia conflictantes, cum rem habeat et divitias: et ea esse impudentia, ut, quam fortunam a nobis accepit, de ea impertiri nobis non audeat. At non dubitavit ducere dominam et eam habere in matrimonio, quae eum, recens mancipium, tum, cum emtus fuit, initiarat: nec dotem sibi quinque talenta scribere, excepta, quam mater habuit quaque ipse potitus est, magna pecunia. Quid enim eum putatis in testamentum inscripsisse? «Et caetera, quae habet, Archippae lego»: nostras autem filias, quae domi propter egestatem coelibes consenescent, negligit. Quodsi iste pauper esset, nos vero locupletes, et mihi, ut multa homini possunt, aliquid accidisset: istius filii meas filias sibi dari postularent, servo nati heriles: avunculi enim eis sunt propterea, quod matrem iste meam duxit. Postquam autem nos inopes sumus: non adiuvabit eas, ut elocentur, sed recenset et computat, quantum ego pecuniae habeam. Nam, quod omnium iniquissimum est, eius, qua nos fraudavit, pecuniae nullam in hunc usque diem rationem reddere voluit, sed exceptiones opponit de non danda nobis actione: quae autem e patrimonii partitione accepi, ea computat. Ac in caeteros quidem servos a dominis inquiri videatis: iste contra in dominum servus inquirit, ea re scilicet, improbum et prodigum esse me, ostensurus. Ego vero, Athenienses, quod ad faciei habitum, et celeritatem incessus, et magnitudinem vocis attinet, non in iis me numero, qui naturam 210
propitiam habuerunt: quibus enim rebus sine mea utilitate quibusdam sum molestus, eae mihi saepenumero incommodant. Sed quod ad eos sumtus omnes attinet, qui ad me ipsum pertinent: multo frugalius isto et aliis eiusdem generis vivere me constabit. Quae vero in rempublicam et in vos conferenda sunt, quam splendidissime possum et ita, ut vos conscii estis, administro. Neque enim hoc ignoro, vobis, qui cives nati estis, satis esse obire munera, ut leges iubent: nobis autem adscitis et velut adoptatis sic obeunda munera sunt, ut vobis referre gratiam videamur. Ne igitur ea exprobra, propter quae laudem mereor. Sed quemnam, Phormio, civium, ut tu, conduxi ad libidinem? Ostendito. Quem civitate, quae tibi liberalitate populi contigit, et libertate civili spoliavi, ut tu eum, quem probro affecisti? Cuius uxorem ego corrupi, ut tu praeter alias multas eam etiam, cui monumentum iste diis invisus prope dominae tumulum exstruxit, amplius duobus talentis insumtis, neque animadvertit, aedificium illud tam magnificum non sepulchri, sed iniuriae, qua illa propter istum maritum affecerat, fore monimentum. Tamen, istis facinoribus et talibus petulantiae tuae testimoniis ostentatis, alterius vitam exagitare audes? Interdiu tu modestus es: noctu autem ea designas, quae capitalia sunt. Improbus iste, improbus est, Athenienses, iam inde ex eo tempore, quo ad templum Castoris et Pollucis veniit, et iniurius. Cuius rei signum illud est, quod, si iustus fuisset, pauper esset, administrata domini pecunia: nunc, cum tam ingentem pecuniam in potestate habuerit, ut tantum inde clam sit suffuratus, quantum nunc possidet, ea non debere, sed accepta ex patrimonio habere

se existimat. Age, per deos immortales, si te ut furem arripuissem, in ipso furto deprehensum, facultatibus, quas habes, (si fieri possit) tibi impositis, atque ita a te postulassem, si negares, eas te surripuisse, uti eo referres, unde accepisses: ad quemnam eas referres? Neque enim illas tuus tibi pater tradidit, nec reperisti, neque, iis alibi usquam acceptis, ad nos venisti: barbarus enim emtus es. Et tu, quem publice interfectum oportebat propter facinora, corpore conservato, et civitate nostra pecunia tibi comparata, et eo dignitatis evectus, ut liberos, qui dominorum tuorum fratres essent, procreares, exceptionem opposuisti, non convenire nobis actionem in eam pecuniam, quam a te peteremus? tu nobis conviciatus es? tu in patrem nostrum inquisivisti, quis fuerit? Quae quis est, Athe-
211 nienses, qui aequo ferre animo potuisset? Ego enim, tametsi me vobis omnibus aliis submissiore animo esse oportet, isto tamen esse elatiore oportere censeo, et, si istum nemini cedere oporteret, mihi tamen eum cedere oporteret: simus enim ita sane nos, ut tu nos oratione tua fingis, servitutem tute servisti. Fortassis autem et hoc eorum aliquis dixerit, fratrem meum Pasiclem nihil de eo queri in his rebus. Ego vero, Athenienses, et a Pasicle deprecatus, ne aegre ferat, et a vobis petita venia, si eo processerim iracundiae, ut, servorum meorum contumeliis irritatus, ea reticere nequeam, quae hactenus etiam aliis dicentibus audire me dissimulavi, eloquar, an taceam? Ego uterinum esse mihi fratrem Pasiclem existimo: germanus an sit, haud scio. Atque adeo vereor, ne Pasicles delictorum Phormionis in nos principium fuerit. Cum enim servo adsit, despecto fratre, et eos colat ac suspiciat, a quibus eum coli conveniebat: quam ea res iustam habet suspicionem? Aufer igitur e medio Pasiclem, et tuus sane filius potius, quam dominus, nominetur, meus autem adversarius: hoc enim mavult, quam frater esse. Ego vero eum valere iubeo, et quos mihi pater tradidit adiutores et amicos, ad eos venio, ad vos, Iudices: oro, supplico et obtestor, ne patiamini, ut ego et filiae, propter inopiam, meis servis et illius assentatoribus derisui simus. Meus vobis pater mille clypeos dedit, et saepe vobis utilem operam navavit: et quinque triremibus ultro donatis et suis sumtibus completis navalia munera obiit. Et haec non eo commemoro, quod vos nobis debere gratiam existimem (nos enim debemus vobis): sed ne per ignorantiam vestram aliquid his indignum mihi accidat: quod ne vobis quidem honestum fuerit. Cum autem multa mihi dicenda essent de iniuriis et contumeliis, quibus sum oneratus: temporis excludi me angustiis video. Ut igitur maxime vos omnes existimem cognituros summas, quibus nos affecti sumus, iniurias, dicam. Si secum unusquisque vestrum cogitet, quem domi famulum reliquerit, ac deinde fingat, se ab eo talia perpessum esse, qualia nos ab isto. Neque enim id spectandum est, Syrusne an Manes, aut quisnam sit eorum quilibet, iste autem Phormio sit: res est eadem. Servi et isti sunt, servus et iste fuit: vos autem domini, dominus et ego fui. Quas igitur poenas unusquisque vestrum sumendas existimaret, eas et mihi nunc sumendas

existimate: et eum, qui me falso testimonio spoliavit, ad conservandas leges et iusiurandum, quo adacti sedetis, ulciscimini, et exemplum in eo statuite caeteris, recordantes eorum omnium, quae a nobis audivistis, et caventes, sicubi vos seducere instituerint, et singulatim eis occurrentes, si, se non omnia testatos esse, dixerint: Cur igitur in tabella scriptum est? cur igitur tum non delebas? quae igitur illa est apud praetores litis contestatio? Si alius se fuisse dixit sub tutela ex testamento, alius gessisse tutelam, alius habere testamentum: Quale? in quo quid scriptum est? haec quaeritote: nam quae isti testati sunt, ea nemo e caeteris suo testimonio confirmavit. Sin lamentabuntur: eum, qui malum accepit, miserabiliorem iis, qui poenas daturi sunt, putatote. Quae si facietis: et me iuvabitis, et nimiam istorum assentationem coërcebitis, et ipsi ea, quae iurisiurandi religio postulat, decernetis.

212

ORATIO IN STEPHANUM TESTEM.

ARGUMENTUM.

In hac oratione et quaedam e superioribus firmius muniuntur et alia nova inseruntur: ut, an et testamentum sit contra leges factum.

Non defuturam esse Stephano defensionem de testimonio, ac fore, ut verbis vos circumduceret, se non omnia in tabella perscripta dixisse, asserendo vosque decipiendo: et ipse fere suspicabar, Iudices. Nam et vafer est, et, qui Phormioni scriptas orationes et consilia suggerant, multi sunt: simul etiam probabile est, eos, qui mentiri pro testimonio instituant, etiam mendaciorum defensionem statim meditari. Quod autem in tam prolixa oratione nusquam vobis testes produxit, se usquam ipsum adfuisse patri meo id testamentum facienti, ut scire posset, exemplum eius testamenti id esse, quod pater meus fecerit, aut apertas vidisse tabulas, quas pater pro testamento reliquerit: haec, quaeso vos, ut una mecum memoriae mandetis. Verum, quando testatus est, exemplum esse testamenti Pasionis ea, quae tabulis inscripta fuerint, cum ostendere non possit, vel testamentum fecisse patrem nostrum, vel se interfuisse, testamentum faciente patre, et vidisse: nonne aperte convincitur falsi testimonii? Quodsi provocationem esse dicit, non testimonium, haud vera praedicat: quicquid enim in iudicium afferunt in mutua provocatione adversarii, per testimonium afferunt. Neque enim vobis liquere posset, verane essent an falsa, quae utrique dicerent, nisi quis etiam testes adhiberet: iis vero adhibitis, illis credentes, ut qui reddendis rationibus obnoxii sint, tum ex his, quae a reis,

213

tum ex his, quae a testibus dicuntur, ea statuitis et decernitis, quae vobis iusta esse videantur. Argumentis autem ostendam, et testimonium esse, non provocationem, et, quemadmodum oportuisset testificari, si facta fuisset provocatio, sicut facta non est. Testantur, se adfuisse apud arbitrum Tisiam, cum provocaret Phormio Apollodorum, ut aperiret tabulas, quas exhibebat Amphion, Cephisophontis affinis: Apollodorum autem eas aperire noluisse. Si sic testificati essent, vera esse testificati viderentur. Exemplum autem esse testamenti Pasionis ea, quae tabulis, quas Phormio exhibuerit, inscripta fuerint, testari, cum nec adfuerint ei testamentum facienti, neque sciant, an testamentum fecerit: nonne vobis videtur manifestae esse impudentiae? At si dicit, se, Phormione affirmante, credere, ea vera esse: eiusdem viri est et credere illi ea affirmanti, et parere dicere iubenti testimonium. Leges autem non ita loquuntur: sed, quae norit aliquis et quibus gerendis interfuerit, ea testari iubent atque tabulis inscribere, ut nec adimere liceat quicquam, nec addere iis, quae scripta fuerint. Rem vero e vivente auditam testari non sinunt, sed e defuncto. De rebus item, quibus interesse non potueris, et quae peregre gestae sunt, dictum aliena fide testimonium inscribendum est tabulis: eademque actione et ipsum testimonium et aliena fide dictum testimonium in iudicium adducendum est, simul, ut, si in se receperit is, qui dixit ipse testimonium,
214 ille obnoxius sit falsi testimonii: sin in se non receperit, ii, qui aliena fide testimonium dixerunt. Sed Stephanus, cum neque sciat, an pater noster testamentum reliquerit, neque unquam adhibitus fuerit, cum pater noster testamentum faceret, sed e Phormione audierit, rem auditam est testatus eamque falsam, contra legem. Quae ut vera esse constet, ipsa vobis lex recitabitur.

LEX.

Rem auditam e mortuo testari liceat: testimonium item aliena fide dicere de re extra Atticam gesta, et cui interesse non potueris.

Ostendam autem vobis, eum etiam contra aliam legem esse testificatum, ut sciatis, Phormionem, ut qui magnarum iniuriarum defensionem non haberet, provocationis praetextu et specie esse usum, re ipsa vero ipsum sibi dixisse testimonium, subornatis istis, per quos et iudices decepti sunt, quasi illi vera testificarentur, et ego relicta a patre pecunia sum spoliatus, nec poenas de factis mihi iniuriis possum sumere. Ipsum enim sibi esse testem leges sinunt neminem, nec in publicis, nec in privatis causis, nec in rationibus referendis. Phormio vero ipse sibi testis fuit, cum isti dicant, se ex illo audita testificatos esse haec. Ut autem vos rem certo cognoscatis, ipsam mihi legem recita.

LEX.

Adversarii necessario alter alterius interrogatis respondeant, non testificentur.

Proinde considerate legem hanc, quae falso testimonio obno-

xios esse iubet, idque ob illud ipsum, quod testificentur contra legem.

LEX.

Teneatur etiam falsi testimonii is, qui testificatus est, ob hoc ipsum quod contra legem testificatur: et is, qui eum producit, eodem modo.

Iam et e tabulis intelligi potest, in quibus scriptum est testimonium, eum haec falso esse testificatum: nam et candidatae sunt et domi concinnatae. Convenit autem iis, qui res factas testificantur, confecta testimonia domo afferre: eos vero, qui de provocationibus testificantur, cum fortuito adstiterunt, ceratis inscribere testimonium, ut, si quid adscribere vel delere voluerint, facile possint. Proinde haec omnia ostendunt, eum falsa esse testificatum et contra legem. Volo autem vobis et hoc ipsum ostendere, neque ullum fecisse testamentum patrem nostrum, neque leges id permittere. Si quis enim vos roget, quibus legibus nobis in civitate vivendum sit: receptis, satis scio, respondebitis. Leges autem vetant, legem ferre de uno viro, nisi eadem feratur de universis Atheniensibus. Haec igitur lex iisdem vivere legibus nos iubet, non alios aliis. Pater autem obiit Dysniceto praetore: Phormio Atheniensis factus est Nicophemo praetore decimo post anno, quam pater noster obiit. Qui igitur pater, ignorans, eum fore Atheniensem, et uxorem ei suam dedisset, et nobis contumeliose insultasset, et beneficium a vobis acceptum contemsisset, et leges etiam despexisset? Utrum vero honestius ei fuisset, viventi haec facere, si voluisset, an defuncto testamentum relinquere, cuius factionem non habebat? Sed ipsis legibus auditis, cognoscetis, eum condendi testamenti ius non habuisse.

215

LEX.

Quicunque non adsciti fuerant, ut neque renuntiari eis, nec lege in eos agi liceret, cum Solon magistratum iniret, eis sua legare suo arbitratu liceat: nisi liberos germanos mares habuerint, nisi quis fuerit furore percitus aut senectute, aut veneficio, aut morbo praepeditus, aut a muliere impulsus, aut earum rerum aliqua, quae legibus interdictae sunt, aut necessitate aut vinculis circumventus.

Legem audivistis, quae testamenta condere non sinit, si liberi sint germani. Isti vero, cum dicant, haec testatum esse patrem, se interfuisse ostendere non possunt. Est et illud considerare operae pretium, qui non adsciti fuerint, sed germani sint nati, illis largiri legem, si orbi sint, ut sua legent. At pater noster a populo adscitus fuit in civitatem. Quare ne ea quidem ratione licuit ei testamentum condere, praesertim de muliere: cum id neque liceret legibus, et liberi essent. Considerate porro, quare, nec si quis orbus est, condendi testamenti potestatem habeat. Si, inquit, deliret, aut aegrotet, aut venenum biberit, aut mulieri obsecutus, aut senio,

216

aut furore, aut aliqua necessitate sit circumventus, ei potestatem leges negant. Iam expendite, an sani hominis id testamentum videatur, quod isti patrem fecisse asserunt. Neque vero id ad aliud exemplum conferetis, quam ad locationem: an vobis consentaneum esse videatur, cui artis una nobiscum exercendae potestatem negarit, ei uxorem suam uti dederit, et socium suorum liberum esse passus sit. Neque miremini, si eos caetera callide commentos, quae in locatione sunt, hoc fefellit. Fortassis enim in aliud nihil intenti fuerunt, nisi ut pecunia nos fraudarent, et patrem ut obaeratum inscriberent: deinde me non ita fore acutum putabant, ut in haec accurate inquirerem. Considerate porro, a quibus leges desponderi mulieres iubeant, ut ex iis etiam commentitii testamenti falsum fuisse testem Stephanum intelligatis. Recita.

LEX.

Quam legitime desponderit uxorem vel pater, vel frater germanus, vel avus paternus, ex ea liberi germani sunto. Quodsi nemo horum fuerit, si orba est, is, cuius est auctoritas, eam habeat: si non fuerit, in eius, cui se permiserit, potestate esto.

Haec lex quibus auctoritatem tribuat, audivistis. Horum vero neminem matri auctorem fuisse, ipsi mihi adversarii testimonium dixerunt: nam si fuissent, exhibuissent. An vero falsos testes ab eis creditis subornatos, et testamenta non facta: fratrem autem, aut avum, aut patrem, si licuisset, non fuisse producturos causa pecuniarum? Cum autem horum neminem superstitem fuisse constet: tum necesse est, matrem nostram fuisse pupillam. Pupillam autem in cuius esse potestate leges iubeant, considerate. Recita legem.

217 LEX.

Quodsi quis e pupilla fuerit natus, ubi annum aetatis decimum sextum compleverit, pecunias teneat, et victum matri demetiatur.

Proinde lex iubet, matrem in filiorum puberum esse potestate, eosque victum ei demetiri. Me autem constat et militasse et triremem instruxisse vobis, cum iste matrem meam in matrimonio haberet. Verum ut appareat, me triremi praefectum adfuisse, patrem iam olim, cum nuptias iste celebraret, obiisse, me ancillas ab eo postulasse ad quaestionem iis ipsis de rebus, an eae verae essent, et eum provocasse: cape mihi testimonium.

TESTIMONIUM.

Testantur, se adfuisse, cum provocaret Apollodorus Phormionem ad quaestionem de ancillis habendam: si negaret Phormio, se prius etiam matrem eius corrupisse, quam Phormio asserat, se eam desponsam a Pasione duxisse. Hac autem ab Apollodoro provocatione facta, noluit Phormio ancillas dare in quaestionem.

Iam legem his de rebus latam legito, quae sic habet, disceptationem fieri oportere de puellis pupillis omnibus, tam civibus quam

peregrinis, ac de civibus actionem dare oportere praetorem et curare, de inquilinis autem belli ducem: ac sine disceptatione non licere vel hereditatem habere vel pupillam.

LEX.

Sortitio autem fiat de hereditatibus et pupillis singulis mensibus, excepto Maio; ea vero, de qua disceptatio facta non est, hereditas ne teneatur.

Proinde ipsum, si rite agere voluisset, agere in pupillam decuit, sive ex testamento id ei conveniebat, sive ratione propinquitatis: si tanquam pro cive, apud praetorem, si ut pro peregrina, apud belli ducem: ac tum, si quid aequi dicere potuisset, consentientibus vobis, qui sortito pro tribunali sedebatis, auctoritate legum et iudicum obtinere, et, non ipsum sibi privatas leges statuentem, agere quicquid libuisset. Considerate hanc quoque legem, quae 218
iubet, testamentum, quod pater superstitibus germanis liberis fecerit, si filii ante pubertatem decesserint, ratum esse.

LEX.

Quicquid pater, ingenuis filiis superstitibus, testamento iusserit, si obierint filii, priusquam biennium puberes fuerint, testamentum patris ratum esto.

Proinde, dum illi vivunt, irritum est testamentum, quod patrem isti reliquisse dicunt: et contra omnes leges Stephanus falso testatus est, id exemplum esse testamenti Pasionis. Unde enim tu nosti, et ubi adfuisti patri testamentum facienti? Te quidem corruptorem testamentorum esse apparet, qui et falsa cupide testeris, et vera testimonia suffureris, et iudicibus imponas, et per conspirationem litigantibus adstipuleris. Leges autem et harum rerum dant publicas actiones. Recita mihi legem.

LEX.

Si quis conspiraverit, aut adiutor fuerit corrumpendae Heliaeae, aut alterius alicuius iudicii Athenis, ad corruptelam pecunia sive data sive accepta, aut coetum congregarit ad popularis status eversionem, aut advocationis causa in iudiciis vel privatis vel publicis pecuniam acceperit: earum rerum actio detur apud Sexviros.

Perquam igitur e vobis quaerere velim de hisce omnibus, numquid civitatis de legibus, an vero iis, quas ipse Phormio sibi tulit, iurati ius dicatis. Ego quidem has vobis exhibeo, et ostendo, eas ab utroque esse violatas: et Phormionem ab initio nobis fecisse iniuriam et pecunia fraudasse, quam nobis pater reliquit et isti locavit cum mensa et officina: Stephanum autem falsa esse testatum et contra legem. Illud praeterea, Iudices, considerare est operae pretium, neminem unquam testamenti exemplum fecisse. In syngraphis quidem id fieri solet, ne per ignorationem in eas peccent: testamentorum alia ratio est. Eam enim ob rem ea testatores relinquunt, ut nemo norit, quidnam constituerint. Quo pacto igitur vos 219

scitis, exemplum esse testamenti Pasionis ea, quae in tabulis scripta fuerunt? Oro autem vos omnes, Iudices, et obtestor, ut et me iuvetis, et eos, qui ita cupide falsa testificantur, puniatis, tum vestra ipsorum, tum mea, tum iustitiae, tum legum causa.

ORATIO IN EUERGUM ET MNESIBULUM TESTES.

ARGUMENTUM.

Atheniensibus classem ad bellum propere instruentibus, armamenta triremium praefectis deerant. Itaque decretum scribitur, ut instrumenta navalia quam primum ab iis, qui deberent reipublicae, exigerentur. Ii vero quidam eorum erant, qui triremibus praefuerant. Alius igitur ab aliis ea vasa repetere iussus est: is vero, qui nunc habet orationem, a Theophemo et Demochare. Qui cum insolentius se gererent, eos, in ius vocatos, reos peregit. Ac Demochares quidem reddit, sed Theophemus adhuc effugia quaeritat. Facto autem a senatu decreto, ut, quo quisque modo posset, debita exigeret, aedes Theophemi is, qui nunc litigat, invadit: ortoque iurgio, et inter se verberant, et in ius mutuo vocant, uterque asserens, alterum intulisse manus: quae actio αἰκία, hoc est, verberatio dicebatur. Prior igitur ingressus Theophemus, testes produxit Euergum et Mnesibulum, alterum fratrem suum, alterum affinem. Ii vero testificati sunt, Theophemum voluisse mulierem, quae pugnae interfuerat, dare in quaestionem, ut in tormentis confiteretur, uter prior manus intulisset: quod cum offerret Theophemus ancillamque traditurus esset, illum admittere noluisse. Tandem iudices, fide testibus habita, pro Theophemo pronuntiarunt: is autem, qui victus est, testes falsi testimonii accusat.

---

220 Praeclarae mihi esse leges videntur, Iudices, quae post iudicia falsi testimonii actionem largiuntur, ut, si quis testibus mendacibus productis, aut provocationibus non factis, aut testimoniis contra legem dictis, iudices deceperit, nihil ea re proficiat: is autem, cui facta est iniuria, testimoniis reprehensis, cum apud vos ostenderit, testes de re dixisse falsum, tum ab eis poenas expetat, tum illius, a quo producti sunt, malas artes ulciscatur. PropTereaque minorem accusatori, si succubuerit, mulctam statuerunt, ne poenae magnitudine deterreatur laesus a persequendis testibus: reo autem magnas poenas constituerunt, si convictus fuerit, et vobis pro testimonio mentitus esse videatur. Idque merito, Iudices: vos enim,

testes intuiti et eorum testimoniis freti, pronuntiatis. Ne igitur et vos decipiamini, et, qui ad vos ingrediuntur, iniuriis afficiantur: propterea eos obnoxios reddidit legislator. Oro autem et ego, ut vos me cum benevolentia audiatis, rem omnem ab initio explicantem, ut inde intelligatis, quam multis et ego sim affectus iniuriis, et ut iudices decepti fuerint, et ut isti falsa testificati sint. Etsi autem maxime vellem, non facessi mihi negotium: attamen, si cui quieto esse non licet, illud iucundum est, cum iis litigare, qui vobis ignoti non sunt. Nunc longior a me sumetur oratio moribus eorum ostendendis, quam testimonii falsitate revincenda: nam id quidem esse falsum, ipsi mihi ostendere videntur, neque ego necesse habeo testes alios, quam illos ipsos, producere. Nam qua eis ratione liceret liberari negotiis, nec in vestro iudicio periclitari, et re ipsa testimonii veritatem confirmare, mulierem tradere noluerunt: quam in 22
quaestionem dare voluisse Theophemum, apud arbitrum Pythodorum Cedensem testificati sunt, et quam ego me recepturum sum professus, ut testes, qui tum adfuere, vobis in iudicio testificati sunt et nunc etiam testificabuntur, quos Theophemus ipse, ut vera testificatos, neque accusavit, neque falsi testimonii reos egit. Atque adeo ipsi fere in testimonio confitentur, voluisse me admittere mulierem, Theophemum autem differre iussisse, idque me detrectasse. Quam vero et ego admittere volui, et Theophemus obtulit (ut isti aiunt), cuius tamen corpus nemo adesse vidit, neque tunc apud arbitrum, neque in iudicio post, neque alibi usquam traditum: eam testificati isti sunt tradere voluisse Theophemum et obtulisse. Iudices autem opinati sunt, verum esse id testimonium: me vero recusare, quo minus e muliere perquireretur de verberatione, uter nostrum prior per iniuriam alteri manus attulisset. Numquid ergo aliter fieri potest, quin falsa isti testificati sint? qui ne nunc quidem audent corpus mulieris tradere (id quod obtulisse Theophemum dixerunt, eique testificati sunt), et testimonii veritatem ipso facto confirmare, et testes molestia periculoque liberare tradito ancillae corpore, ut exquiratur a muliere de verberatione, quo ego iudicio Theophemum persequor (quoniam eam tum non exhibuit) et argumentum ex iis, quibus tum Theophemus dicendis decepit iudices, sumatur. Aiebat enim in causa verberationis, testes, qui adfuerant et testabantur ea, quae facta fuerant, in tabula ex lege, falsos esse et a me subornatos: mulierem vero, quae adfuisset, vera dicturam, non tabella testificando, sed firmissimo testimonio, tormentis, uter prior per iniuriam manus alteri intulisset. Quibus vero tum verbis abutendo, et testes producendo iudices decepit: ea nunc falsa esse deprehenduntur. Corpus enim mulieris tradere non audet: sed mavult, fratrem et affinem falsi testimonii iudicio conflictari, mavult, eosdem vobis commentitiis verbis et deprecationibus, si possint, deceptis, absolvi, quam muliere tradita, ita ut aequum est, omni periculo liberari. Nam ego quidem saepe illum provocavi, muliere postulata: quam et tum et post iudicium 22
admittere volui, cum mulctam eis solverem, in eo item iudicio,

quo Theophemum verberationis accusabam, et in inquisitione falsi testimonii. Verum isti, his omnibus repudiatis, quam mulierem esse traditam affirmarunt, eam re ipsa mihi nunquam tradiderunt. Satis enim videbant, fore palam, si ea torqueretur, se non a me affectos esse, sed me affecisse iniuriis. Quae ut a me vere dici constet, testimonia vobis recitabuntur.

TESTIMONIA.

Mihi igitur, saepe provocanti et postulanti mulierem, deditam
esse a nemine, e testibus audivistis. Nunc etiam signa proferam, e
quibus cognoscetis, istós falsa esse testificatos. Nam si vera essent
ea, quae Theophemum isti obtulisse dicunt, et corpus mulieris tra-
didisse: non duos modo testes fecisset, affinem et fratrem, qui
vera testarentur, sed et alios multos. Arbitrium enim in Heliaea
factum est: nam qui Oeneiae et Erechtheiae tribui arbitrantur, ibi
sedent. In talibus autem provocationibus, cum aliquis hominem
adductum tradit, multi circumsistunt, auscultantes, quid dicatur.
Quare testes eis non defuissent, si testimonium ex ulla parte ve-
rum esset. In eodem porro, Iudices, testimonio dixerunt, me dif-
ferre noluisse: Theophemum autem id iussisse, ut mihi mulierem
traderet. Ego vero, id non esse verum, vos docebo. Si enim ego
id a Theophemo postulassem, quod isti ei testificati sunt, petens,
ut mulierem mihi traderet: iure ad eum mihi modum respondisset,
differre iubens arbitrium usque in alterum conventum, ut adduce-
ret mulierem mihique traderet. Nunc testatus es, Theopheme, te
tradere voluisse mulierem, me vero eam recipere noluisse. Quî fit
igitur, ut tu, ancillae dominus, qui eam conditionem mihi laturus
erâs, quam isti tibi testificati sunt, cum ad mulierem confugeres,
et, me de iure provocaturus, nullum alium testem haberes, quo
probares, te a me esse verberatum, per iniuriam tibi manus afferen-
223 te, muliere adducta ad arbitrum non veneris et corpus mulieris
praesentis tradideris, qui quidem dominus eius esses? Obtulisse
quidem te dicis, mulierem vero nemo vidit: eaque re iudices dece-
pisti, falsos testes producendo, qui dicerent, te eam tradere vo-
luisse. Posteaquam autem tibi mulier tum non praesto fuit, sed
prius echini obsignati fuerunt, estne quo illam vel in forum, vel
iudicium usquam perduxeris? Si enim ea tum non adfuit: post uti-
que tradenda fuit, et testes faciendi, te voluisse rem e muliere
certo cognosci, quemadmodum provocaras, cum et provocationem
inieceris et testimonium, quo continebatur, te tradere mulierem
voluisse. Iam, causam acturus, usquamne mulierem introduxisti in
praetorium? Atqui oportebat eum, si vera essent, quae eum obtu-
lisse dicunt, in sortitione iudiciorum, adducta muliere adhibitoque
praecone, iubere me, si quaestionem habere de ea vellem, et iu-
dices ingredientes testes facere, se eam velle tradere. Nunc fuco
verbis facto, falsis testimoniis productis, ne nunc quidem audet
tradere mulierem, saepenumero a me provocatus et postulatus: ut
vobis testes, qui interfuere, dixerunt. Recita mihi denuo testimonia.

TESTIMONIA.

Enarrabo autem vobis, Iudices, unde mihi controversia cum Theophemo sit orta, ut sciatis, non me solum iniquo per eum iudicio circumventum, deceptis iudicibus, sed et senatum Quingentorum eadem sententia esse condemnatum, atque auctoritatem ereptam iudiciis vestris, fidem esse abrogatam et literis in pilas relatis. Quo autem pacto, id ego vos singulatim edocebo. Mihi cum Theophemo, dum vixi, prius nihil unquam commercii fuit, nulla comessatio, nullus amor, aut compotatio, ut, vel iniuria aliqua irritatus, vel voluptate aliqua impulsus, eius aedes invaderem. Sed decretis vestris, populo, senatu et lege mandantibus, exegi ab eo navalia instrumenta, quae reipublicae debebat. Quamobrem autem id factum sit, ego vobis narrabo. Accidit, ut triremes hinc solverent, auxiliaque celeriter mitterentur, armamenta autem in navali 224
deessent navibus, eaque, cum haberent, ii, qui debebant, non redderent. Ad haec nec in Piraeeo erat copia linteorum, stuppae, et rudentum, quibus rebus navis instruitur, ut emi possent. Chaeredemus igitur hoc senatusconsultum scribit, ut armamenta navium exigerentur, et sarta tecta redderentur reipublicae. Recita mihi decretum.

DECRETUM.

Hoc decretum magistratus iussit, et eos, qui vasa reipublicae deberent, navalium curatoribus tradidit: navalium curatores triremium praefectis iis, qui tum abituri erant, et curatoribus classium. Lex vero Periandri cogebat et iubebat, nos eos, qui armamenta deberent, recipere, qua lege classes designatae erant. Ad haec alio plebiscito cogebamur, pro sua quisque portione, a singulis ea, quae deberent, exigere. Accidit autem, ut ego et trierarchus et classis curator essem, et Demochares Paeaniansis in mea classe cum Theophemo, cuius in trierarchia collega fuerat, armamenta reipublicae deberet. Quos utrosque cum in pila inscriptos, ut reipublicae obstrictos, magistratus a priore magistratu accepisset: nobis eosdem tradidit, ut et lex et decreta mandabant. Eos igitur mihi necesse fuit accipere. Nam cum superioribus temporibus multas triremes vobis instruxerim: nunquam e navali armamenta sumsi, sed ipse privatim, quoties opus fuit, comparavi, ut cum republica mihi quam minimum negotii esset. Tum vero et decretum et legibus accipere cogebar. Ut autem haec a me vere dici constet, et testes horum vobis, et decretum, et legem exhibebo: deinde magistratum ipsum, qui et eam mihi provinciam tradidit, et nos in iudicium introduxit: deinde classis eius consortes, cuius ego curator et praefectus fui. Lege.

LEX. DECRETUM. TESTIMONIA.

Mihi igitur omnino necesse fuisse, suscipere eos, qui reipublicae debebant, et e lege auditis et e decretis. Me etiam acce-

pisse illos a magistratu, is, qui eos mihi tradidit, testificatus est.
225 Proinde par est, Iudices, ut vos ab initio consideretis, primum, egone iniurius fuerim, qui cogebar vasa exigere a Theophemo, an Theophemus, qui armamenta, reipublicae longo tempore debita, non reddebat? Quodsi singula spectabitis: et Theophemum in omnibus iniurium fuisse, et haec non a me solum verbis explicata, sed et senatus et iudicii suffragio decreta esse reperietis. Cum enim eum a magistratu accepissem: accessi et primum vasa postulavi. Quo facto, cum ille nihil redderet, mihique postea prope Mercurialem statuam, quae ad portulam est, occurrisset, eum ad classis praefectos et ad navalium curatores, qui tum disceptationes de armamentis in iudicium introducebant, citavi. Ut autem me vera dicere constet, horum vobis testes viatores producam.

TESTES.

Eum igitur a me fuisse citatum, viatores testificati sunt: atque etiam in iudicium esse introductum, classis praefectorum et magistratus testimonium ostendit.

TESTIMONIUM.

Quem igitur mihi negotia facessiturum putabam, Democharem Paeaniensem, is, priusquam in iudicium introduceretur, sane molestus fuit: postquam vero introductus et damnatus fuit, reddidit suam armamentorum partem. Quem vero nunquam eo improbitatis venturum putabam, ut armamentis fraudare rempublicam auderet, is eo usque contentionibus et vexationibus processit. Nam cum adesset ad praetorium, dum introduceretur, nusquam quicquam contradixit in iudicio, neque cuiquam litem movit, neque quemquam alium habere vasa asseruit, neque ea se reddere oportere negavit: sed contra se ferri sententiam passus est. Verum e praetorio degressus, nihilo magis reddidit, sed, si se subduxisset, donec ego cum navibus abissem, et se in praesentia quietum fore putavit, et moram intercessuram, et me, quae ipse debebat armamenta, coactum iri huc reversum reipublicae reddere, aut successori, qui e classe navem eam sortiretur. Quid enim contra illum dicere potuissem, de-
226 cretis et legibus ostendentem, debere me armamenta exhibere? Theophemus autem, interiecta mora, si postulassem, dicturus fuit, se reddidisse, et his signis redditionis abusurus, temporibus et necessitate: neque me vel stultum, vel sibi unquam amicum fuisse, ut ullam intercedere moram, cum et triremem reipublicae instruerem, et classis essem curator, et talia decreta facta essent, et lex lata de exigendo, sua causa passus essem. Hoc consilio Theophemus tum quidem armamenta non reddebat, sed se subduxerat: post autem, fraudaturum putabat. Ad haec ad iusiurandum confugiens, facile peieraturus fuit: id quod et aliis fecit. Mira enim eius avaritia est et rapacitas in contractibus, ut ego vobis re ipsa demonstrabo. Cum enim haec armamenta deberet reipublicae Theophemus: ea verbo ad Aphareum referebat, quem re in ius non vocabat, quod

satis sciebat, se mendacii convictum iri, si in iudicium venisset. Aphareus enim ostendebat, eum aestimasse armamenta, et, cum triremis praefecturam subiret, pretium recepisse. Nunc autem ea se Demochari tradidisse dicit, et pueros Democharis in iudicio exagitat, illo mortuo: quem, dum viveret, in ius non vocavit Theophemus, me armamenta ab eo postulante, sed, morae interponendae causam quaeritans, armamentis fraudare rempublicam instituit. Ut autem vera me dicere constet, testimonia vobis legentur.

TESTIMONIA.

Haec cum ego omnia cogitarem, et audirem ex iis, quibus cum Theophemo res fuerat, quo esset in controversiis ingenio, et armamenta ab eo non reciperem: accessi ad classis praefectos, ad senatum, ad populum, conquerens, non reddere mihi armamenta Theophemum, quae iudicio victus deberet. Accedebant et alii triremium praefecti ad senatum, qui a debentibus armamenta non accipiebant. Multis itaque verbis factis, senatus nobis decreto respondet, quod vobis recitabitur, ut, quocunque modo possemus, exigeremus.

DECRETUM. 227

Facto hoc decreto in senatu, quod a nemine violatarum legum accusatum est, sed ratum mansit: aggressus Euergum, Theophemi fratrem, cum Theophemum videre non possem, allato decreto primum repetii armamenta, iussique hoc Theophemo renuntiare: deinde interiectis diebus aliquot, ut armamenta non reddebat, sed me deridebat, testibus adhibitis ex eo quaerebam, utrum partitus esset cum fratre, an vero communes facultates haberent. Respondente Euergo, partitum esse, ac seorsim habitare Theophemum, se vero manere apud patrem, sciscitatus, ubi habitaret, accepto a magistratu ministro, ad aedes Theophemi accessi. Quo domi non invento, iussi mulierem, quae fores pulsanti responderat, arcessere eum, ubicunque esset, eam, quam isti testificati sunt obtulisse Theophemum et in quaestionem dare voluisse: ego vero ab eis obtinere non possum, ut vos veritatem audiatis, uter prior per iniuriam alteri manus attulerit. Ut autem venit Theophemus, arcessitus a muliere, postulo ab eo descriptionem armamentorum: me iam in eo esse, ut solverem, ostenso ei senatusconsulto. Quae dicente me, cum nihil redderet, sed minitaretur et convicia diceret: iubeo puerum vocare, si quos civium videret praetereuntes, de via, ut mihi testes eorum essent, quae dicerentur, denuoque postulo a Theophemo, ut vel ipse me ad classis praefectos sequeretur et ad senatum (quodsi se debere quicquam negaret: illis id persuaderet, qui debitores traderent, et nos ad exigendum cogerent), vel armamenta redderet: alioqui me pignora capturum iussu et legum et decretorum. Cum vero ipse nihil aequi praestare vellet: ducebam mulierem illam in ianua stantem, quae eum arcessierat. Quam cum Theophemus mihi eriperet, tum ego, muliere omissa, in aedes ingredior: aperta enim erat ianua, cum exisset Theophemus et regres-

surus esset. Audieram enim, eum non habere uxorem. Ingresso autem mihi colaphum impingit in os Theophemus. Ego vero, testatus eos, qui aderant, me defendo. An autem vera dicam, et prior per iniuriam Theophemus mihi manus attulerit, non alio argumento
228 cognoscendum esse reor, quam e muliere, quam testes dixerunt Theophemum voluisse tradere. Eo testimonio nitens, prior ingressus, non excipiente me, neque iudicium differente, quod prius etiam eae res in alio iudicio mihi nocuerant, decepit iudices, dicendo, quos ego produxissem testes, eos mentiri, mulierem autem, quaestionibus habitis, vera dicturam. Quibus autem verbis tum abutebantur, iis contraria facere nunc non dubitant: mulierem enim saepe iam postulatam extorquere non possum, ut e testibus audivistis. Quoniam igitur illi mulierem non tradunt, quam semetipsos obtulisse dicunt, ego producam testes, qui me priorem verberatum viderunt a Theophemo. Ea vero verberatio est, si quis prior per iniuriam alteri manus attulerit, ei praesertim, qui legis et decretorum vestrorum auctoritate ea, quae debentur, exigit. Lege mihi decreta et testimonia.

DECRETA. TESTIMONIA.

Cum autem erepta mihi essent pignora a Theophemo, et ego verberibus affectus: progressus in senatum, verbera ostendi, et quae perpessus essem narravi, idque exigendis reipublicae armamentis. At senatus ob ea, quae mihi acciderant, indignatus, cum me, ut affectus essem, vidisset, eamque contumeliam non mihi, sed sibi ipsi et populo, decreti auctori, et legi, quae exigere armamenta cogeret, factam existimaret: mihi mandavit, ut eum maiestatis accusarem: et Curiones ei dictare iudicium intra biduum, ut iniurio et navalem expeditionem impedienti, iussit, propterea quod et armamenta non redderet, et pignora eripuisset, et me, qui exigerem et reipublicae inservirem, verberibus affecisset. Facto igitur de Theophemo iudicio in senatu ea actione, qua ego eum detuleram, et utrique data dicendi potestate, occulte seorsim decernentibus senatoribus, damnatus est in curia, et iniuste fecisse visus. Cum autem iam in eo senatus esset, ut decerneret, utrum eum iudicio traderet, an quingentis drachmis mulctaret, quantae mulctae infligendae ex lege potestatem habebant: orantibus istis omnibus et supplicantibus, et quem non deprecatorem subornantibus, et descriptionem armamentorum reddentibus statim in senatu, et de verberibus se arbitrum sumturos dicentibus, quem iuberem Atheniensium, concessi, ut Theophemo lis viginti quinque drachmis aestimaretur.
229 Quae ut vere a me dici constet, tum vos rogo, qui praetore Agathocle in senatum itastis, ut assidentibus dicatis: tum, quoscunque ex illis senatoribus ego reperire potui, testes vobis producam.

TESTIMONIA.

Ego igitur, Iudices, adeo aequus in istos fui, quamquam decretum publicari facultates iubebat, non eius modo, qui armamenta

publica non redderet, sed eius etiam, qui privata sua venderet: tali tum armamentorum in urbe penuria laborabatur. Lege mihi decretum.

DECRETUM.

Reversus, Iudices, ut nemini rem permittere Theophemus voluit, eum in ius vocatum verberationis accusavi. Cum vero et ipse mihi vicissim diem dixisset, et arbitri iudicia haberent: cum de causa pronuntiandum esset, Theophemus excipiebat et differebat, ego vero, fretus innocentia mea, ad vos ingrediebar. Ille autem prolato testimonio, quod nemo alius dixerat, nisi frater eius et affinis, qui affirmabant, voluisse eum tradere mulierem, simplicitate simulata decepit iudices. Rem autem iustam a vobis precor, ut simul et de testimonio pronuntietis, verumne an falsum sit, simul etiam rem ipsam de integro consideretis. Ac ego quidem, ad quae iura tum ille confugit, ex iis nunc de veritate causae statuendum esse censeo, habenda de muliere quaestione, uter prior per iniuriam alteri manus attulerit (ea enim est verberatio): et testes propterea falsi testimonii reos ago, quod testificati sunt, Theophemum tradere voluisse mulierem, cum corpus illius nusquam traderet, neque primum apud arbitrum, neque postea saepe a me postulatum. Duplex igitur eis poena luenda esset: tum quod iudices deceperunt, falsis testimoniis exhibitis, affinis et fratris, tum quod mihi iniuriam fecerunt vobis sedulo inservienti, et mandata exsequenti, et legibus ac decretis vestris obtemperanti. Et ut constet, non me solum ac- 230
cepisse hoc munus a republica, ut ab isto armamenta, quae deberet, reposcerem, sed et alios trierarchos ab aliis, quos in mandatis acceperant, exegisse, lege mihi eorum testimonia.

TESTIMONIA.

Narrabo vobis etiam, Iudices, quo pacto ab eis tractatus sim. Eo iudicio victus ab illo, propter quod testes istos falsi testimonii reos ago, conveni Theophemum, cum iam praefiniti mihi temporis finis instaret, precatusque sum, ut mihi parvam moram largiretur. Dicebam (id quod verum erat), conquisitis nummis, quos ei numeratus fuissem, accidisse, ut mihi triremis instruenda et festinanter mittenda esset, quod Alcimus imperator navim solvere iuberet: me igitur pecunia in eum usum coacta, ut Theophemo numeraretur, eo esse abusum. Rogabam, ut terminum proferret eo usque, dum navem ablegassem. Is vero mihi expedite et simpliciter respondet. Nihil vetat, inquit: sed ubi navem ablegaveris, satisfacito et mihi. Quae cum mihi Theophemus respondisset, die prorogato, egoque maxime fretus essem cum testium revictione, tum ipsius tradendae mulieris recusatione (neque vero nova illum adversus me inisse consilia putabam): triremi ablegata, pecunia non multis diebus post corrogata, conveni hominem, me ad mensam sequi iussi, ut mulctam reciperet. Haec ut vere a me dici constet, testimonia vobis recitabuntur.

TESTIMONIA.

Theophemus autem adeo non secutus est ad mensam, aut mulctam recepit, ut quinquaginta meas oves molles, dum pascerentur, et opilionem una cum eis, et, quicquid ad gregem pertinet, abripuerit: deinde puerum ministrum, hydriam aeream reportantem, ac commodato acceptam, magni pretii. Neque haec eis abstulisse fuit satis: sed et in praedium ingressi (agros autem colo ad circum
231 equestrem, ibique habito a prima adolescentia), primum in famulos impetum fecerunt. Ut vero illi diffugerunt, atque alius alio se proripuit: ingressi aedes, et deiecta ianua, quae in hortum fert, Euergus, frater Theophemi, et Mnesibulus, affinis eius, a quibus nullo eram iudicio victus, quibus non fas fuit quicquam meum attingere, ingressi ad uxorem meam et liberos, quicquid instrumenti mihi fuit reliquum in aedibus, abstulerunt. Putabant enim, se non modo tantillam, sed longe instructiorem supellectilem domi meae reperturos. Verum propter obita munera, et tributa, et vestri studium alia oppignerata, alia divendita erant: quae vero adhuc restabant, iis abreptis omnibus abierunt. Praeterea, Iudices, uxor mea cum liberis in aula prandebat, et quaedam cum ipsa, quae nutrix mea fuerat, magno natu mulier, benevola et fida, libertate donata a patre meo. Nupserat autem adepta libertatem: maritoque mortuo, quod et vetula erat, et, a quo aleretur, neminem habebat, ipsa ad me redierat. Ea igitur ad egestatem redacta, quae et nutrix et educatrix mea fuerat, nullo modo mihi negligenda fuit: simul etiam, quia trierarchus eram abiturus, et uxor mea, sibi talem a me custodem aedium relinqui, gaudebat. Cum autem in aula prandérent, atque isti, illis subito oppressis, irruerent et vasa diriperent: aliae quidem ancillae (in turri enim erant, ubi diversantur), clamore audito, turrim occludunt. Atque illuc ingressi non sunt, sed e caeteris conclavibus vasa exportarunt. Vetante autem uxore, ne ea tangerent, et dicente, ob dotem sibi esse oppignerata, et, oves eos habere quinquaginta et opilionem maioris pretii, quam quanti essem damnatus[1] (vicinus enim quidam eis id nuntiarat, pulsata ianua) praeterea argentum eis dicebat in mensa esse positum (id enim ex me audierat). Quodsi exspectaveritis, inquit, aut vestrum aliquis maritum meum arcessierit, statim acceptis nummis abibitis: vasa autem relinquite et nihil meum auferte, praesertim cum habeatis, quanti mulcta est. Haec dicente uxore, tantum abfuit, ut desisterent, ut et nutricem, quae cymbium sibi appositum, e quo potabat, intra sinum abdiderat, ne isti auferrent, postquam eos intus esse
232 vidit, re animadversa, sic tractarint inter eripiendum cymbium Theophemus et Euergus, frater eius, ut et brachia et manus mulieris sanguine suffunderentur, dum retorquentur, dumque vexatur ab istis, poculum eripientibus, et notas unguium in collo, dum ei iugulum comprimunt, et lividum pectus haberet: eoque improbitatis venerunt, ut anum et obtorto collo trahere et verberare non destiterint, donec ei poculum e sinu eripuissent. Famuli autem vici-

norum, audito clamore, cum meas aedes diripi viderent, alii e suis tectis vocabant praetereuntes, alii etiam in aliam viam egressi et Hagnophilum praetereuntem conspicati, iusserunt accedere. Hagnophilus autem, a famulo Anthemionis arcessitus, qui mihi vicinus est, accessit: ac in aedes quidem ingressus non est (id enim absente domino nefas putabat), sed, in Anthemionis praedio stans, vidit, et supellectilem efferri, et Euergum ac Theophemum e meis aedibus egredi. Neque vero, Iudices, abreptis duntaxat vasis meis, abierunt: sed et filium pro servo abduxerunt, donec unus e vicinis, Hermogenes, obviam eis factus, filium esse meum dixit. Haec ut a me vere dici constet, testimonia vobis legentur.

TESTIMONIA.

Ut autem ea, quae acciderant, in Piraeeum mihi a vicinis nuntiata sunt, profectus in agrum eos non deprehendo. Sed sum vidissem, quicquid in aedibus habuissem, exportatum, et anum, ut erat affecta, et ab uxore audissem, quae facta essent: Theophemum postridie mane conveni in urbe, testibus adductis, eumque primum iussi mulctam recipere et sequi ad mensam, deinde curare mulierem, quam lacerassent, et medicum introducere, quem ipsi vellent. Haec me dicente et testificante multis conviciis mihi dictis Theophemus quidem aegre sequebatur, tergiversans, et dictitans, se quoque testes aliquos adhibiturum (id vero dicebat dolo, ut mora intercederet): Euergus autem statim ex urbe cum aliis sui similibus in agrum egressus, reliquum instrumentum, si qua forte pridie in turri reliqua et non prolata, postquam vero ego veneram, propter necessitatem depromta fuerant, amota ianua, quam et pridie collabefecerat, male stante, abrepta mea supellectile abiit is, a quo neque iudicio victus eram, et cum quo nihil mihi commercii intercesserat. Satisfaciente autem me Theophemo, cui debueram mulctam: cum solvissem, multis testibus praesentibus, mille centum et tres drachmas, et duos obolos, poenam, et triginta, sportulas (nam caeterarum mulctarum nullam mihi irrogarat): acceptis igitur a me in mensa mille trecentis triginta tribus drachmis, duobus obolis, universa summa, cum ego reposcerem oves, mancipia et vasa, quae mihi eripuerat, redditurum se negavit, nisi quis et se et socios suos omni crimine, testes falsi testimonii actione liberaret. Quae cum ille respondisset, statim eos, qui aderant, testes feci responsionis, et iudicatum solvi, neque dilatorem oportere esse me putavi, Euergum eo die ingressum fuisse in aedes meas ignorans. Enimvero cum iudicatum solvissem, Theophemus non modo oves et mancipia, sed et supellectilia, quae pridie superfuerant, occupat: ac lapicida quidam, qui propinquum monumentum expoliebat, denuo abire Euergum, reliquo instrumento ex aedibus meis exportato, cum quo nihil negotii fuit, nuntiat. Quae ut me vere dicere, et eos pridie mea pignora cepisse et rursus eodem die in aedes ingressos fuisse, me vero postridie solvisse iudicatum, et pecuniam eis numerasse constet (qui enim, nisi et coactum fuisset

et eis a me denuntiatum, statim recepissent?), harum rerum testimonia vobis recitabuntur.

TESTIMONIA.

Cum autem, posteaquam eis denuntiaram, Iudices, ut anum, quam male mulctarant, adductis medicis curarent, rem neglexerunt: ego ipse medicum, quo multos annos fueram usus, qui eam aegrotantem curaret, arcessivi, eique, ut illa affecta esset, testibus adductis ostendi. E quo cum audissem, graviter eam laborare ac deplorata esse valetudine: rursus aliis testibus adhibitis, eis ostendi, ut affecta esset, et istis denuntiavi, ut eam curarent. Sexto autem
234 die, postquam isti in aedes ingressi fuerant, obiit nutrix mea. Quae ut vera esse constet, testimonia vobis recitabuntur.

TESTIMONIA.

Ea defuncta, iureconsultos adii, ut cognoscerem, quid ea mihi de re faciendum esset, et eis omnem rem gestam exposui, adventum istorum et benevolentiam mulieris, et ut eam in aedibus habuissem, et ut propter cymbium retentum obiisset. His iureconsulti auditis me interrogarunt, utrumne mihi de iure duntaxat responderi, an etiam consilium dari vellem? Me respondente, utrumque: Proinde tibi et de iure, inquiunt, respondebimus, et utilia consulemus. Primum, ut in efferendo funere hastam adhibeas, et ad sepulcrum proclames, si quis ei sit cognatus: deinde, ut sepulcrum ad triduum custodias. Haec tibi suademus, quando ipse non adfuisti, sed uxor duntaxat et liberi tui, aliique testes tibi non sunt: ut neminem nominatim cites, sed sontes et interfectores: deinde ad regem ne deferas. Neque enim id lege tibi licet, cum e tua familia non fuerit ea mulier, neque ancilla, si ita est, ut tu dicis: leges autem cognatis et dominis actionem dant. Proinde si ad Palladium iuraris ipse, uxor, liberi, et vos familiamque vestram devoveritis, multi et peius de te existimabunt, et, si illi absolventur, peierasse te putabunt: sin reos peregeris, invidia te onerabis. Tu vero, facta et pro te et pro familia expiatione, quam aequissimo animo ferto calamitatem: alibi autem, sicubi voles, iniuriam ulcisceris. His ego ex iureconsultis auditis, et inspectis Draconis legibus in pila, cum amicis deliberabam, quidnam esset agendum. Qui cum suaderent, ut et ea, quae ad expiationem aedium pertinerent, et caetera facerem, quae iureconsulti mihi respondissent, ita feci: iis vero de rebus, quae mihi porro legibus non licebant, quievi. Iubet enim lex, Iudices, ut cognati caedes persequantur, usque ad sobrinos: et in iureiurando cavetur, debere, si vel servus sit interfectus, hos eosdem caedem persequi. Mihi vero neque genere quicquam coniuncta erat mulier, nisi quatenus nutrix mea fuerat, neque etiam ancilla: manumissa enim a patre meo fuerat,
235 et seorsim habitarat, et maritum habuerat. Mentiri autem apud vos et ipse loco filii et uxoris iurare, non ausus essem, ne tum quidem, si certo scissem, me istos peracturum esse reos: neque enim

eos tantum odi, quantum me ipsum diligo. Ne autem verba mea duntaxat audiatis, ipsa vobis lex recitabitur.

LEX.

Etsi autem vos e multis signis deprehendere puto, falsum esse testimonium: id tamen ex eorum factis vel in primis animadvertitur. Isti putabant, Iudices, me, si multa mihi pignora abstulissent, cupide liberaturum testes falsi testimonii actione, ut pignora recuperarem. Cumque eum rogarem, ut diem mihi prorogaret, libens accepit, ut, si constituto tempore non solvissem, plurima ex aedibus meis exportaret: proptereaque ingenue et promte concessit, ut fides suis haberetur, nec insidiae patefierent. Nec enim aliter fieri posse existimabat, ut testes actione falsi testimonii liberarentur, quam si me decepisset et a me, ad dictam diem mulcta non soluta, quam plurima asportasset: non enim se tantillum inventurum putarat, quantum abstulerunt, sed longe plura. Ac reliquo tempore exspectavit, tanquam celeriter ei pecuniam redditurus essem, ut sub ipsam falsi testimonii actionem pignora caperet. Postquam autem ei parui et mulctam attuli: eam non recepit, sed egressus supellectilia mea, servos et oves abstulit. Colo autem ad Circum equestrem, ut eum procul ire necesse non fuerit. Haec vere a me dici, magno vobis illud argumento sit, quod postridie, quam pignora ceperat, mulctam accepit (enimvero, nisi iam antea collectam habuissem, qui statim numerare mille trecentas triginta tres drachmas, duos obolos potuissem?) et pignora mihi non reddidit: sed etiamnum ea tenet, ut eius, qui ad diem dictam non solverim. Ut autem constet, me ad dictam solvisse diem, recita mihi testimonium et legem, quae iubet, ea rata esse, quae alius cum alio pepigerit. Proinde nihil utique de me iam queri potuit.

LEX. TESTIMONIUM. 236

Eum igitur concessisse et distulisse diem, e testibus audivistis: me autem instruxisse triremem, et quidem eam, qua imperator Alcimachus veheretur, collega in praefectura meus est testificatus. Proinde nihil a me petere potuit propter dilatam solutionem, praesertim cum vellem solvere. Sed ingens est hominis avaritia atque cupiditas, tam minoribus, quam maioribus in rebus. Probe item sciebant, si mulierem tradidissent, palam fore, me falso ab eis esse accusatum: sin non tradidissent, quam eum tradere voluisse testificati fuerant, fore, ut falsi testimonii convincerentur. Oro autem vos, Iudices, si quis eorum forte, qui tum ius dixerunt, hic adest, ut iisdem utamini institutis, quibus tum quoque: ac, si testimonium tum fide dignum visum est, si me fugisse, quo minus veritas cognosceretur ex muliere, putastis, cum nunc isti falsum dixisse testimonium convincantur et mulierem tradere recusent, ut me iuvetis: quodsi mihi irati fuistis, quod pignora capturus ad aedes Theophemi accessi, ut et istis nunc irascamini, quod meas aedes invaserunt. Atque ego, legibus et decretis coactus, tamen cavi, ne

vel ad patrem istius ingrederer, vel ad matrem, vel quicquam, quod fratris eius esset, auferrem: sed eo veni, ubi ipse Theophemus habitabat. Quem cum domi non reperissem, nihil ex aedibus eripui, sed arcessi iussi, et praesente eo, non absente, pignora cepi. Quae cum mihi eriperentur, amisi, et ad senatum legitimumque magistratum abii, eoque delato et damnato in senatu, satis esse duxi armamenta simpla recipere: de verberibus autem sumsi arbitrum, et mulctam ratam habui. Ac ego quidem adeo me lenem in istos praebui: isti vero ita petulantes et importuni fuerunt, ut uxorem et liberos opprimerent, cum quidem oves et famulos abstulissent, quae pluris erant, quam quanti me condemnarant. Cum porro diem dictam distulissent, egoque promisissem, me, ut e testibus audistis, mulctam eis soluturum: in aedes ingressi sunt, et supellectilia exportarunt, et nutricem, senem mulierem, propter cymbium excarnificarunt. Quae omnia etiamnum tenent, et nondum restituunt, solutis a me mille trecentis triginta tribus drachmis, duobus obo-
237 lis. Si quis autem eos tum ignoravit, ac simplices homines et quietos esse putavit: testimonia vobis de eis, quae testificati mihi ii sunt, quos isti iniuriis affecerunt, recitabo (nam ad ea enarranda aqua mihi defutura esset), ut, his omnibus, quae et a me et a testibus dicta sunt, consideratis, ita pronuncietis, ut vestra fides et iurisiurandi religio postulat. Recita testimonia.

ORATIO IN OLYMPIODORUM DATI DAMNI.

ARGUMENTUM.

Magnam rerum et casuum varietatem continet haec oratio. Conon, vir quidam Atheniensis, orbus decedit: de hereditate inter eius cognatos oritur controversia. Callistratus, qui causam hanc agit, totam eam hereditatem ad se pertinere dicit, qui sit genere Cononi proximus. Sed in eo fortasse mentitur et nudis verbis abutitur. Olympiodorus autem, in quem haec habetur oratio, et ipse ab initio hereditatem petiit, affinitate cum Callistrato coniunctus: sororem enim Olympiodori Callistratus in matrimonio habuit. Visum igitur eis fuit, non litigare inter se, sed ex aequo partiri defuncti facultates, quae in aperto et in confesso essent: communiter item occultas quaerere, et communiter agere omnia, cum se de hereditate controversiam habituros suspicarentur. Ea de re pactionem confecerunt, apud Androclidem quendam, communem amicum, depositam. Servum porro Cononis, Moschionem, qui fidelis omnino ei fuisse putabatur, Olympiodorus capit, et in calumniam adductum de mille drachmis Cononi surreptis cum Callistrato torquet. Quam pecuniam ut servus habere se confessus est: eam quo-

que cum Callistrato ex aequo partitur, ut convenerat. Sed cum plus etiam nummorum habere hominem putaret: non iam adhibito Callistrato minas ab illo septuaginta solus extorquet. Circa hoc 238
tempus cum alii in hereditatem Cononis agunt, tum frater Callistrati, Callippus, eodem patre natus. Communiter itaque de litibus deliberantes Olympiodorus et Callistratus paciscuntur, ut Olympiodorus totam hereditatem, Callistratus semissem petat. Atheniensibus autem Acarnaniam profectis cum exercitu, abit et Olympiodorus: erat enim in catalogo. Cum vero stata dies adesset: iudices, ut quibus persuasum esset, militiam absentiae falso praetexi, actionem eius sustulerunt. Quapropter se Callistratus et ipse ait actionem in semissem hereditatis ex pacto omisisse, quod omnia communiter fieri iuberet. Ut autem e bello redit Olympiodorus, iterato iudicio adversus victores utitur, et ipse et Callistratus: id quod lege permissum erat. De hereditate igitur, quemadmodum initio, disceptant: hic de semisse, ille de asse. Priorem autem dicendi locum nactus Olympiodorus evincit hereditatem. Victoria porro et tota hereditate potitus, pacta non servat ab initio facta, neque semissem dat Callistrato. Is vero et septuaginta minarum a Moschione extortarum semissem et totius hereditatis ab eo reposcit, pactis nitens et asserens, se etiam in postremo iudicio collusisse cum Olympiodoro et ei concessisse, ut et, quae vellet, diceret, et falsos testes subornaret. Quod nisi communiter et expacto inter se litigassent, facile se illum fuisse convicturum: neque permissurum, ut Olympiodorus in iudicio victoria potiretur.

Necessarium fortassis est, Iudices, ut, qui versari in foro neque solent, neque possunt, in iudicium veniant, si ab aliquo iniuriis afficiuntur, ab iis praesertim, a quibus eos violari minime conveniebat: id quod mihi etiam nunc usu venit. Quamquam enim, Iu- 239
dices, litigare cum Olympiodoro, affine meo (eius enim sororem in matrimonio habeo), non volo: magnis tamen eius iniuriis cogor. Quodsi nulla iniuria lacessitus, Iudices, sed per calumniam et mendacium eum accusarem, aut controversiam meis et Olympiodori familiaribus permittere noluissem, aut ullam aliam aequitatem detrectassem: mihi credite, vehementer erubescerem, et me hominem esse improbum existimarem. Nunc, neque parvis detrimentis ab Olympiodoro acceptis, neque sequestrum ullum fugiens, neque etiam, Iovem O. M. testor, ultro, sed quam invitissimus, coactus ab isto sum, hoc subire iudicium. Quare vos omnes inprimis rogo, Iudices, ut, nostrum utroque audito, et ipsi censura rei suscepta, nos reconciliatos dimittatis, et de utroque nostrum bene mereamini: sin id consequi non potueritis, ut de caetero ei, qui causam meliorem habet, suffragemini. Ac primum testimonia recitabuntur, unde apparebit, per me non esse factum, ut in iudicium veniretur, sed per istum ipsum. Recita testimonia.

TESTIMONIA.

Me igitur, Iudices, et aequas et convenientes Olympiodoro tulisse conditiones, testificati ii sunt, qui interfuerunt. Cum vero ille prorsus aequi nihil admittere voluerit: necesse est apud vos exponere, quibus afficiar ab Olympiodoro iniuriis. Brevis autem ea erit oratio. Conon Halaeensis cognatus noster fuit, Iudices. Is Conon sine liberis decessit, cum omnino parvo tempore decubuisset, grandis natu cum moreretur. Ego, cum eum non posse evadere sentirem, arcessivi Olympiodorum, ut adesset unaque nobiscum curaret, quae decerent omnia. Olympiodorus igitur, Iudices, ut ad me venit et ad sororem suam, uxorem meam, una nobiscum omnia curat. Dum vero nos hac cura occupamur, ex improviso ad me verba facit Olympiodorus, matrem quoque suam cognatam esse
240 Cononi defuncto: aequum igitur esse, ut in partem veniret omnium bonorum, quae Conon reliquisset. Ego vero, Iudices, qui scirem, eum mentiri et perfricare frontem instituisse, quod nemo alius Cononi genere propior esset, quam ego: primum, quam potui gravissime, sum commotus et indignatus ob impudentiam orationis: deinde mecum ipse reputans, me non tempestive irasci, respondeo, defunctum sepeliendum in praesentia, et alia iusta ei persolvenda esse: quae ubi omnia curata essent, tum inter nos velle disceptare. Ipse, Iudices, concessit haec, recte me dicere assensus. Postquam autem iustis omnibus persolutis reversi sumus: arcessitis omnibus cognatis, inter nos iam tranquillis animis de istius postulatione disseruimus. Iis vero, Iudices, quae inter nos de controversiis nostris egimus, commemorandis, quid aut vobis negotium facessam, aut me ipsum defatigem? Finem autem, qui consecutus est, vos audire necesse est. Ego isti iudex fui, et iste mihi: ut uterque nostrum semissem acciperet eorum, quae Conon reliquisset, neque ullum deinceps esset inter nos dissidium. Nam malui, Iudices, ultro isti impertiri potius, quam experiri iudicio cum eo, affine meo, et molesti aliquid dicere in eum, fratrem uxoris meae et avunculum meorum liberum, et ab isto audire convicium aliquod. His omnibus consideratis, cessi ei. Postea pacta conscripsimus inter nos omnibus de rebus, et sanctum iusiurandum alter alteri dedimus, nos omnino, quae bona manifesta essent, iuste divisuros, et neutrum meliori fore conditione, quam alterum, in iis, quae Conon reliquisset: et caetera omnia communiter quaesituros et exacturos, inter nos deliberantes, quid quovis tempore facto esset opus. Suspicabamur enim, Iudices, venturos etiam alios, qui de Cononis hereditate litigaturi essent, ut et fratrem meum, eodem patre illum quidem, sed matre non eadem natum, qui peregre aberat: quodsi quis alius controversiam nobis facere vellet, nos prohibere non posse, cum leges cuivis dent petendi potestatem. Haec igitur omnia providentes, pacta conscripsimus et fidem mutuo dedimus, ut neutri nostrum, vel volenti vel invito, liceret quicquam seorsim agere, sed ut de communi consilio et sententia ageremus omnia. Et ha-

rum rerum testes fecimus primum deos, quorum numen alter alteri 241
iuravimus, et cognatos nostros: deinde Androclidem Acharnensem, apud quem pacta deposuimus. Legam igitur vobis, Iudices, legem, qua pacta conscripsimus inter nos, et testimonium eius, qui pacta habet. Recita legem primum.

LEX.

Lege et Androclidae testimonium.

TESTIMONIUM.

Postquam fidem mutuo dedimus, pactione apud Androclidem reposita, duas ego partes feci, Iudices. Ac altera pars erant aedes, in quibus habitarat ipse Conon, et mancipia, qui saccos texebant: altera pars erant aliae aedes et mancipia, seplasiarii. Si quid autem pecuniae manifestae Conon aut in mensa Heraclidae reliquerat: id omne fere insumtum fuit in sepulturam, et caetera funebria, et aedificationem monumenti. Ego igitur, factis duabus hisce partibus, optionem Olympiodoro dedi, utram vellet, eligendi: atque is elegit seplasiarios et aedes: ego vero accepi saccorum textores et aedes alteras. Et haec sunt, quae uterque nostrum habuit. In parte autem Olympiodori unus fuit e seplasiariis, quem sibi fidissimum esse putabat Conon: nomen homini est Moschio. Is famulus norat cum caetera fere Cononis omnia, tum ubi repositum argentum esset, quod domi habuerat Conon. Ac latuerat sane Cononem, provectae aetatis hominem, et qui fidem illi haberet, illum servum Moschionem pecuniam suffurari. Primum igitur ei sustulerat mille drachmas, seorsim positas a reliquis nummis: deinde alias septuaginta minas. Et haec eius facinora Conon haud animadverterat: idque argentum omne homo in suapte potestate habebat. Non multo autem post, Athenienses, quam nos bona diviseramus, orta est suspicio quaedam de illo homine, resque animadverti coepit. Ex ea
suspicione visum mihi fuit et Olympiodoro, quaestionem esse de 242
homine habendam. Tum homo, Iudices, ipse de se indicium fecit, priusquam torqueretur, se mille drachmas Cononi surripuisse, et apud se esse dixit, quicquid consumtum non esset. De maiore autem pecuniae numero tum omnino tacuit: et drachmas circiter sexcentas reddidit. Huius pecuniae, ut pro data mutuo fide et ex pactis apud Androclidem sitis, ut et iustum et aequum erat, semissem ego accepi, semissem Olympiodorus. Non multo post, ex ea suspicione de servo et pecunia reddita, vinxit hominem et torsit ipse solus, nobis non arcessitis: cum iurasset, communiter se quaesiturum et acturum esse mecum omnia. Tum homo contentis fidiculis confessus est, se et septuaginta minas habere, Cononi surreptas, quam pecuniam omnem Olympiodoro restituit. Ego vero, Iudices, hac re audita, istum mihi semissem, sicut prius etiam de mille drachmis fecerat, redditurum putabam. Ac principio non valde sane ei instabam, existimans, fore, ut ipse de re statueret, ac sibi mihique ita prospiceret, ut utrique suum ius redderetur ex iu-

reiurando et pactis inter nos factis de aequali distributione eorum omnium, quae Conon reliquisset. Cum vero moras interponeret, nihilque praestaret: Olympiodorum alloquor, et meam mihi reddi partem postulo. Is autem semper praetexere aliquid et moras nectere. Interim et alii quidam in Cononis hereditatem agunt, et Callippus, frater meus germanus, peregre domum reversus statim semissem hereditatis petit. Quae tum Olympiodoro causa fuit pecuniae mihi non reddendae: quod multi essent, qui nobis controversiam facerent. Me igitur exspectare oportere dicebat, donec iudicia facta essent. Mihi vero necesse erat ea concedere: concessi. Post haec mihi et Olympiodoro communiter, ut iuraveramus, deliberantibus, qua ratione optime tutissimeque adversariis occurri posset,
243 visum est, Iudices, Olympiodorum totam sibi hereditatem vindicare, me vero mihi semissem oportere, quandoquidem et Callippus, frater meus, semissem duntaxat postularet. Postquam igitur apud praetorem, omnibus controversiis perquisitis, iam in iudicio contendendum erat: prorsus imparati eramus ad causam statim dicendam, ego et Olympiodorus, propterea quod multi adversarii subito nos oppresserant. Quantum autem res ferebant, communiter deliberamus, si qua in praesentia mora produci rebus posset, ut nos per otium ad iudicium pararemus. Inter haec vos, forte fortuna et divino quodam fato, impulsi ab oratoribus, decernebatis exercitum in Acarnaniam mittendum: oportebat igitur inter caeteros etiam Olympiodorum militare. Obtulerat ergo sese pulcherrima, ut putabamus, dilationis occasio, publice isto absente et militante. Cum vero praetor iussu legis omnes adversarios in forum citaret: iuravimus nos, Olympiodorum publice abesse militantem. Quo iureiurando de isto dato, vicissim iurarunt adversarii, et Olympiodorum calumniando, cum post nos dicerent, iudicibus persuaserunt, ut decernerent, eius iudicii causa abesse istum, non publico nomine. Quod cum iudices decrevissent: praetor Pythodorus Olympiodori postulationem ex lege abolevit. Qua abolita, mihi quoque necesse fuit, desistere ab instituta in semissem hereditatis actione. His factis, praetor adversariis nostris Cononis hereditatem addixit: sic enim facere legibus cogebatur. Qua evicta iudicio, mox in Piraeeum egressi acceperunt omnia, quae uterque nostrum pro sua portione habuerat. Atque ego, cum domi essem, meam ipse tradidi: necesse enim erat parere legibus. Olympiodori vero absentis abstulerunt omnia, praeter pecuniam a servo extortam: neque enim illi habebant, unde illam recuperarent. Haec in absentia Olympiodori gesta sunt, et hos ego ex eius societate fructus cepi. Reversus ab expeditione una cum aliis Olympiodorus, Iudices, graviter et iniquo animo ea, quae gesta erant, patiebatur, et inique secum agi querebatur. Cum autem iam explesset atque effudisset indignationem suam: denuo quaerebamus, communiterque deliberabamus, ego et
244 Olympiodorus, quo pacto amissa recuperaremus. Tum nobis consultantibus visum est, ut eos, qui hereditatem sibi vindicarant, iudicio arcesseremus ex lege: atque eo rerum statu esse tutissimum,

ne ipsi una et coniunctis viribus cum adversariis experiremur, sed uterque seorsim: atque ut Olympiodorus totam hereditatem postularet, ut prius etiam, et pro se ageret, ego vero semissem, cum frater etiam meus Callippus semissem duntaxat peteret: ut, si Olympiodorus vinceret, ego e foedere et iureiurando rursus ab isto partem acciperem: sin forte succumberet, ac aliud pronuntiarent iudices, ut iste aequam a me partem reciperet, quemadmodum et iureiurando et pactione obstricti eramus. Hoc inito consilio et ut tutissimo probato, tum a me, tum ab Olympiodoro, citati sunt omnes ex lege, qui Cononis bona obtinebant. Recita mihi legem, ex qua citatio facta est.

LEX.

Ex hac lege, Iudices, citatio facta est, et actiones institutae, prout Olympiodoro visum fuit. Postea praetor in omnes adversarios inquisivit: eaque inquisitione peracta, eosdem in iudicium introduxit. Cum autem Olympiodorus primus ageret, et, quicquid erat libitum, diceret, et testimonia proferret, prout ei consultum videbatur: ego, Iudices, tacitus sedebam in altero subsellio. Ad hunc modum instructa et comparata actione, iste facile vicit. Quo victore votorum omnium facti compotes in iudicio sumus: recuperatis ab isto iis, quae adversarii a nobis abstulerant. Quae cum omnia una cum pecunia, quam a servo extorserat, teneret: nihil prorsus aequi praestare mihi voluit, sed ipse habet omnia, quamvis et fidem dederit, et se ex aequo mecum omnino divisurum pepigerit. Quae pacta etiamnum apud Androclidem sita sunt, qui apud vos ipse testimonium dixit. Sed et de caeteris, quae dixi, omnibus testimonia proferam: ac primum de illo, quod ab initio gestum est, cum ego et iste nostropte iudicio et sententia partiti fuimus ex aequo, quicquid manifestarum facultatum Conon reliquisset. Primum hoc cape 245
testimonium: deinde omnia legito.

TESTIMONIUM.

Cape et provocationem, qua eum provocavi de nummis, quos ab homine illo per quaestiones extorserat.

PROVOCATIO.

Lege et alterum testimonium, quo declaratur, adversarios nostros, cum hereditatem obtinuissent, abstulisse omnia, quae nos habueramus, praeter pecuniam, quam Olympiodorus ab homine illo per quaestiones extorserat.

TESTIMONIUM.

Quemadmodum igitur manifestas Cononis facultates ego et Olympiodorus diviserimus, ex oratione nostra et e testimoniis audivistis. Illud item cognovistis, istum pecuniam ab homine illo, servum dico, accepisse, et adversarios, quaecunque nos tenueramus, occupasse, donec iste rursus vicit in iudicio. Quid vero praetexat,

cur mihi nihil reddere, neque aequi quicquam praestare velit, his nunc intendite animos, Iudices, ne vos statim decipiant oratores, quos iste contra me subornavit. Nunquam sane iste sibi in verbis constat, sed semper, quicquid in mentem inciderit, dicit: atque passim causas absurdas, nescio quas, et suspiciones ac criminationes falsas contra me comminiscitur, et in tota re homo iniurius est. Plurimi enim audierunt, cum se illam ab homine pecuniam accepisse negaret. Quod cum revincitur, ait, se a suo servo habere pecuniam, neque mihi vel de illa, vel de relictis a Conone bonis quicquam impertiri velle. Si quis autem eum familiarium, et suorum et meorum, rogat, quamobrem redditurus non sit, cum iurarit, se ex aequo mecum divisurum, et pacta etiam nunc in medio sint: pacta esse violata ait a me: se magnis a me iniuriis affectum,
246 neque me unquam adversari sibi, tum dicendo tum agendo, destitisse. Ac praetextus quidem illius hi sunt. Quae autem dicit, Iudices, nihil nisi commentitiae sunt suspiciones et causae, et iniustae improbitates, ad fraudanda ea, quae mihi reddenda sunt, comparatae: in iis vero, quae ego adversus istius mendacia dicam, omnibus suspicio nulla erit. Eius enim impudentiam aperte demonstrabo proferendis signis veris et nemini ignotis, et testibus de omnibus rebus producendis. Primum igitur, Iudices, aio, eum cognatis et familiaribus suis et meis, rerum omnium, ut ea sese habeant, probe gnaris, quique ab initio semper interfuerunt, arbitrium propterea deferre noluisse, quod certo sciret, se statim e vestigio ab eis fore coarguendum, si quid mentiretur: nunc fortasse putat, se apud vos mentientem non deprehensum iri. Rursus dico, non esse consentaneum, me tibi, Olympiodore, adversatum esse, et communiter una tecum sumtus fecisse, quoties necesse fuit, atque ultro ab actione destitisse, te absente, cum et tua sublata esset, propterea quod eius abesse iudicii causa, non publico nomine, videreris. Licebat enim mihi in semissem hereditatis agere: neque mortalium quisquam adversabatur, et ipsi id adversarii concedebant. Sed eo facto statim peierassem: iuraram enim et pepigeram tecum, nos omnia communi consilio acturos, quaecunque mihi et tibi consultantibus optima facta viderentur. Proinde plus quam nugatoriae sunt cavillationes et causae, propter quas te nihil aequi mihi praestiturum profiteris. Numquid etiam existimas, me permissurum tibi fuisse, Olympiodore, in postremo de hereditate iudicio, ut aut ea, quae apud iudices dicebas, ita temere diceres: aut quarum rerum testimonia proferebas, ut ita temere proferres, nisi collusissem tecum et a te stetissem? Nam iste, Iudices, cum alia, quae bona ei erant atque commoda, dicebat, tum illo etiam abusus est, me domum, quam pro mea portione acceperam, a se conduxisse, et mille drachmarum semissem de servili pecunia a se fuisse mutuatum: neque hoc solum dicebat, sed iis de rebus testimonia proferebat. Quorum ego nihil refelli, neque ex me quisquam mortalium vocem audivit, isto causam agente, vel parvam vel magnam: sed vera esse omnia, quaecunque isti dicere libitum fuerat, sum fassus. Coniun-

ctam enim tecum causam habebam, prout mihi et tibi visum fuerat. 247
Quodsi ea, quae dico, vera non sunt: cur ego testes, qui tum illa dixerant, non coargui? cur me non commovi? aut quamobrem tu, Olympiodore, nunquam me in ius vocasti de censu aedium, quas te mihi, ut tuas, locasse profitebaris? aut de nummis, quos apud iudices te mihi dedisse mutuo dicebas? Horum fecisti nihil. Quo pacto igitur quisquam evidentius mendacii convincetur, et ipse pugnare secum et ea causari, quae nunquam facta sunt, ostendetur? Quod vero est omnium maximum, Iudices, quoque cognoscetis, quam iniustus et avarus homo sit: decuit, si quid eorum, quae dicit, verum esset, prius illum ista dixisse, et ante factum iudicium ostendisse, iudicum animos periclitantem, quidnam pronuntiaturi essent, multisque testibus adhibitis petere, ut pactio apud Androclidem sita tolleretur, ut quam ego violarem, qui ei adversarer, et, tanquam pactione inter me et se sublata, Androclidae, a quo ea asservatur, denuntiare, sibi iam nihil esse rei cum illa. Haec facta esse oportuit, Iudices, si quid eorum, quae dicit, verum esset: oportuit et solum accessisse ad Androclidem ac testificari, et cum testibus multis, ut multos haberet conscios. Eum vero nihil unquam horum fecisse, ipsius Androclidae, apud quem pactio sita est, testimonio intelligetis. Lege testimonium.

TESTIMONIUM.

Iam aliud eius facinus, Iudices, considerate. Ego istum provocavi, et petii, ut me ad Androclidem sequeretur, apud quem pactio sita esset, quo eam communiter exscriptam denuo obsignaremus, et exempla in echinum coniiceremus, ut ne ulla esset suspicio, sed ut vos, rebus omnibus, ita ut rectum et aequum est, auditis, id decerneretis, quod vobis iustissimum videretur. Hoc me provocante, nihil horum facere voluit: sed in illud studuit, ut ne vos e communibus literis pactionem audire possetis. Hanc provocationem esse a me factam uti constet, eorum testimonium vobis recitabitur, coram quibus ipsa provocatio facta est. Lege testimonium.

TESTIMONIUM. 248

Qua ratione magis ostendi posset, hominem nihil aequi praestare mihi habere in animo, sed putare, se iis me fraudaturum, quae me recepisse oportuit: qui quidem praetextus afferat et criminationes confingat, pactionem autem, quam violasse me dicit, a vobis audiri oportere non opinetur? Ego vero tum coram iis testibus, qui aderant, eum provocavi, et nunc etiam coram vobis iudicibus rursus provoco, et peto, ut is permittat, ut ego permitto, aperiri hic in iudicio pactionem, et recitari vobis, et rursus obsignari coram vobis. Androclides autem hic adest. Ego enim ei denuntiavi, ut adesset, pactione secum huc allata. Et permitto, Iudices, ut ea vel in mea, vel in ipsius oratione, sive in priore, sive in posteriore, aperiatur: nihil enim mea interest. Sed vos audire volo pactionem et iusiurandum, quod mutuo dedimus, ego et

Olympiodorus. Quodsi concedit: fiat ita, et vos audite, si isti videbitur: sin hoc facere noluerit, nonne iam palam erit, eum omnium hominum esse impudentissimum, neque ullum eius verbum porro quicquam apud vos auctoritatis habere oportere? Sed quid magnopere contendo? Neque enim ipse ignorat, mihi a se fieri iniuriam, fieri et diis immortalibus, quorum numen iuravit et peieravit. Emotae mentis est, Iudices, et desipit. Invitus equidem facio, atque erubesco dicere apud vos id, quod dicturus sum: sed cogor eloqui, ut vos, pronuntiandi auctoritate praediti, omnibus auditis, de nobis id, quod optimum factu videbitur, statuatis. Eorum vero, quae dicam, iste auctor est, qui apud cognatos his de rebus mecum transigere non vult, sed impudenter negat. Olympiodorus, Iudices, mulierem civem legibus vestris nunquam duxit, ac ei liberi neque sunt, neque nati fuerunt: sed scortum domi redemtum habet. Illud est, quod nos omnes exagitet et istum ad maiorem insaniam impellat. An vero non insanit is, qui, quae promisit et pepigit volens cum volente, et iureiurando confirmavit, eorum nihil quicquam praestandum censet, me praesertim non de me ipso duntaxat sollicito, sed et de istius sorore germana et uterina, quam ego in matrimonio
249 habeo, et de istius nepte, mea filiola? Hae enim sunt, quibus non minor fit, quam mihi, iniuria: sed maior etiam. Nonne autem iniuria eis fit, et inique cum eis agitur, cum videant, istius meretricem ultra, quam sat est et decet, multum habere auri, et vestem splendidam, et splendide atque insolenter prodire in publicum, et de nostro superbire: se vero in his rebus omnibus esse tenuiores? Nonne illis maior fit, quam mihi, iniuria? Nonne vero iste aperte insanit et delirat, qui ita in semetipsum consulat? Ne vero dicat, Iudices, per calumniam haec a me dici huius iudicii causa, testimonium vobis recitabitur cognatorum istius et meorum.

TESTIMONIUM.

Olympiodorus igitur talis homo est, non modo iniurius, sed qui etiam insanire videatur omnibus cognatis et familiaribus eo vitae instituto, et, quod Solon etiam legislator dixit, ita delirans, ut nemo unquam mortalium deliravit, qui mulieri meretrici paret. Atque ea omnia irrita esse constituit idem Solon, quae quis mulieri parens agat, praesertim tali. Et haec probe curavit legislator. Ego vero vos oro, neque ego solum, sed et uxor mea, Olympiodori soror, et filia mea, Olympiodori neptis, supplicamus vobis et obtestamur, Iudices, omnes vos (putate enim, illas adesse), inprimis ut Olympiodoro persuadeatis, ne iniuria nos afficiat: sin parere vobis noluerit, uti vos memores eorum, quae diximus, omnium, id statuatis, quod vobis videbitur optimum et iustissimum esse. Quae si feceritis: et iusta decernetis et utilia nobis omnibus, inprimis autem ipsi Olympiodoro.

ORATIO CONTRA TIMOTHEUM DE AERE ALIENO. 250

ARGUMENTUM.

A Timotheo Atheniensi, viro claro et imperatoria dignitate praedito, Apollodorus aes alienum repetit, dicens, Pasionis usum amicitia Timotheum ab eo pecuniam accepisse, et debitorem in mensariis rationibus esse inscriptum. Debita autem omnino quatuor numerantur: atque in singulis et tempora, et causae, quare mutuatus sit Timotheus, accurate exponuntur. Et pleraque argumenta ex iis, quae nulla arte constare dicuntur, probationibus, ut testimoniis, ut provocationibus, depromuntur: quaedam etiam ex artificiosis, ut coniecturis. Atque Apollodorus Timotheum esse ait, qui mutuatus sit, et iis, quos Timotheus commendarit, datum esse argentum a mensa: ille vero non se, sed illos debere dicit.

Nemini vestrum incredibile sit, Iudices, Timotheum, ut qui patri meo pecuniam debeat, reum fieri nunc a me in hoc iudicio. Nam si vobis in memoriam revocaro et tempus, quo contractus factus est, et ea, quae illi eo tempore acciderunt, et quanta ille tum penuria conflictatus fuerit: patrem meum optimi viri officio functum erga Timotheum profecto existimabitis, istum vero non modo ingratum esse, verum etiam iniustissimum omnium mortalium, qui, 251
cum et a patre, quae voluit, omnia consecutus sit, et in magna egestate ac maximis vitae periculis pecunias de mensa acceperit, non modo gratiam non referat, sed eo etiam, quod datum ei est, me fraudet. Quodsi iste impegisset, patri quoque pecunia periisset (neque enim ad pignus, neque praesentibus testibus dederat): sin evasisset, in istius potestate futurum erat, comparata pecunia an nobis satisfaceret. Sed tamen, Iudices, obsequi Timotheo roganti et penuria laboranti pater meus, quam pecuniariis rationibus consulere, maluit. Putabat enim, Iudices, pater meus, si Timotheus illa pericula evaderet et redisset a Rege, locupletiore isto facto, quam tum erat, non modo sua se recepturum, sed, si quid aliud etiam a Timotheo petiisset, impetraturum. Posteaquam vero non ita, ut ille putabat, evenit, sed, quae in beneficii loco accepit Timotheus a mensa, rogato patre meo, ea inimice et per iudicium, illo mortuo, si convincatur, reddenda esse censet, sin vobis possit persuadere, nos pecuniis fraudandos: necessarium mihi videtur esse, ut ab initio vobis omnia commemorem, et quae debentur, et quam ad rem pecunia singulatim sit usus, et tempora, quibus contractus factus est. Neque vero nos ea certo scire, quisquam vestrum miretur: mensarii enim commentarios conficere solent tum earum pecuniarum, quas ipsi dant et quem in usum, tum earum, quae apud ipsos

deponuntur, ut sibi nota sint expensa et accepta in rationibus referendis. Socratide praetore, mense Martio, altera navigatione profecturus Timotheus et iam soluturus e Piraceo, cum ampliore pecunia indigeret, accessit ad patrem meum in portu et mutuare iussit drachmas mille trecentas quinquaginta unam, duos obolos (tantum sibi opus esse aiebat), et dare Antimacho, quaestori suo, qui tum istius omnia curabat. Atque is quidem, qui pecuniam a patre meo mutuaretur, Timotheus erat, quique iuberet, Antimacho, quaestori suo, dari: qui vero illam de mensa a Phormione acciperet, Autonomus, qui omni tempore Antimacho scriptitabat. Data igitur ea pecunia, debitorem inscripsit, eum, qui mutuare iusserat, Timo-
252 theum: in commentarium etiam retulit, cui dare iusserat, Antimachum, et, quem Antimachus miserat ad mensam, ut eandem acciperet, Autonomum, mille trecentas drachmas quinquaginta unam et duos obolos. Primum igitur debitum, quod hinc solvens, secundum imperator, accepit, tantum fuit. Cum vero vestro suffragio improbaretur, quod Peloponnesum classe non obiisset, et ad causam apud populum dicendam vocaretur, maximo crimine reus, et eum Callistratus atque Iphicrates, viri et rebus gestis et eloquentia praestantes, oppugnarent: ita illi vos, et ipsi et eorum advocati, accusando commoverunt, ut Antimachum, quaestorem eius et intimum, facto pro concione iudicio, occideretis, bonis etiam eius publicatis: ipsum vero istum, deprecantibus familiaribus et cognatis eius omnibus, superque Alceta et Iasone, sociis vestris, vix absolveretis, sed tamen imperium ei abrogaretis. Talibus igitur criminibus, tanta inopia urgebatur. Nam et facultates eius omnes obaeratae erant, et libellis appositis ab aliis tenebantur. Ager enim in planitie pignori oppositus erat Eumelidae filio: et sexaginta trierarchis, qui cum eo navigarant, septenis minis in singulos, quas eos iste ad alendos nautas dilargiri coëgerat, oppigneratae erant reliquae eius opes. Quia vero, populi suffragiis reiectus, septenas illas minas in rationibus referendis expensas tulerat nautis de militari pecunia, tum veritus, ne in se praefecti triremium testimonium dicerent atque ipse mendacii convinceretur, mutuo sumit a singulis septenas illas minas, oppignerata eis re sua familiari, quibus nunc eos, revulsis libellis, fraudat. Undique igitur circumventus et in periculo vitae maximo constitutus erat, propterea quod talia reipublicae tempora inciderant, ut et exercitus Calaurianus propter stipendia non soluta dilaberetur, et socii Peloponnenses a Lacedaemoniis obsiderentur. Iam Iphicrates et Callistratus istum, ut auctorem eorum malorum, criminabantur: ad haec, qui ab exercitu veniebant, in concionem nuntiabant urgentem penuriam et difficultates: partim etiam per literas quisque certior fiebat a cognatis et familiaribus, quomodo cum eis ageretur. Quae dum vos publice audiretis, recordamini, quo pacto in eum affecti fueritis: nec enim
253 ignoratis ea, quae dico. Cum igitur ad iudicium huc venturus esset: in Calauria mille drachmas ab Antiphane Lamprensi, qui eo appellebat quaestor Philippi navicularii, mutuatur, quas distribue-

ret inter Boeotios trierarchos, quo exspectarent, dum iudicium de se factum esset, neve, Boeotiis triremibus abductis et militibus prius dilapsis, sibi vos gravius irasceremini. Cives enim mala perferebant aequis animis et perdurabant: Boeoti autem negabant, se mansuros, nisi quotidiana daretur alimonia. Tum igitur coactus eas mille drachmas ab Antiphane, qui appellebat quaestor Philippi navicularii, mutuo sumit, et Boeotio navium duci dat. Ut autem huc venerat, tam Philippus quam Antiphanes eas mille drachmas, quas ei mutuarant in Calauria, ab eo reposcebant, moram aegre ferentes. Iste vero inimicos suos metuens, ne resciscerent, quas mille drachmas in referendis rationibus de militari pecunia Boeotiis navibus expensas tulisset, iis Philippum creditorem fraudari, simul etiam Philippum veritus, ne in se testimonium diceret in iudicio, patrem meum adit, ut Philippum absolvat, sibique illas mille drachmas mutuetur, orat, quas Philippo redderet. Pater meus cum videret, et quanto in discrimine versaretur iste, et quanta pecunia laboraret, simul etiam misertus eius, adducto eo ad mensam, Phormionem, qui ad mensam sedebat, mille drachmas Philippo numerare iussit, et debitorem Timotheum inscribere. Haec vere a me dici ut constet, Phormionem vobis testem, qui pecuniam dedit, adducam, ubi et de alio contractu vobis disseruero: ut, eodem testimonio universo aere alieno cognito, videatis, me vera loqui. Vocabo vobis etiam Antiphanem, qui mille illas drachmas Calaurianas isti credidit, quique adfuit, cum Philippus hic a patre meo nummos reciperet. Quo minus enim eius testimonium apud arbitrum proferrem, eius fallacia factum est: qui se quovis mihi tempore, qua de causa pronuntiandum esset, testimonium dicturum polliceretur. Cum autem arbitrium fieret: domo arcessitus (non enim se stiterat) testimonium deseruit, ut isti gratificaretur. Ego vero cum numerassem contra eum destituti testimonii nomine drachmam, ut lege iubetur: arbiter sententiam damnatoriam non tulit, sed abiit absoluto isto, cum iam vespera esset. Nunc in Antiphanem dati damni peculiarem actionem institui, quod mihi nec testimonium dixit, neque secundum legem eiuravit: et postulo, ut adscendat et iuratus coram vobis dicat, primum, an in Calauria Timotheo mille drachmas mutuarit, deinde, an Philippus easdem hic a patre meo receperit. Atque adeo parum abfuit, quin iste ipse apud arbitrum confiteretur, reddidisse patrem meum Philippo mille drachmas: sed eas tamen non sibi mutuo fuisse datas aiebat, sed Boeotio navarcho, qui pro iis aes oppignerasset. In quo eum non dixisse verum, sed, cum ipse mutuatus sit, fraudare, ego vos docebo, ubi et reliquum aes alienum singulatim vobis exposuero. Nam cum Alcetas et Iason ad istum Septembri mense, Astio praetore, ad iudicium illud ei patrocinaturi venissent, et in eius aedes in Piraeeo, quae sunt in Equidomitorio, sub crepusculum fere divertissent, neque ipse eos excipere pro dignitate posset: misso ad patrem meum Aeschrione, pedissequo suo, petere iussit stragula, vestem, phialas argenteas duas, et minam argenti mutuam. Pater vero meus, cum ex Aeschrione,

254 1191

eius famulo, audisset, et qui venissent, et quem ad usum peteretur, et qua de causa illi venissent, accommodat, et minam argenti, quam petebat, mutuat. Post crimine liberatus, magna iam pecuniae inopia loborabat, cum ad domesticos usus, tum ad publica tributa. Quod quia pater meus videbat, non statim ab ipso repetere argentum audebat: neque enim vel istum, si rem haberet, fraudaturum, vel si non haberet, se ob ea redacturum putabat. Posteaquam autem Alcetas et Iason recesserant: stragula quidem et vestes retulit Aeschrion, istius pedissequus, phialas duas non retulit, quas tum petierat, cum et stragula et minam argenti mutuatus esset, Alceta atque Iasone apud ipsum diversantibus. Profecturus porro ad Regem Persarum, cum perfecisset, ut abire sibi liceret, eique exercitum ducturus in bello Aegyptiaco, ut ne rationes reddere cogeretur hic, neve de gesto hic imperio accusaretur, patrem meum ad Paralium arcessitum cum ob prius in se collata beneficia collaudabat et rogabat (commendato Philonda, viro genere Megarensi, in-
255 quilino Atheniensi, isti autem fideli et eo tempore inservienti), si venisset e Macedonia Philondas (quem iste patri meo commendabat) advectis lignis, quae data sibi ab Amynta essent, ut naulum lignorum suppeditaret et ea ligna ad aedes suas in Piraeeo vehi pateretur: sua enim esse ligna. Unaque cum petitione orationem habebat, cum qua facta eius nunc haud consentiunt. Aiebat enim, tametsi non impetraret, a patre quae peteret, se non aegre laturum, ut alius faceret impos voti factus: sed pro iis, quae sibi petenti concessisset, si quando posset, gratiam relaturum. Ea oratione pater delectatus, et istum laudavit, quod acceptorum beneficiorum meminisset, et, quicquid petiisset, facturum se promisit. Post haec solvit iste, ad duces Regis profecturus: Philondas autem, quem patri iste meo commendarat ad naulum solvendum, si lignis advectis advenisset, in Macedoniam iter facit. Haec tempora fuerunt circa mensem Aprilem, Astio praetore. Anno sequente reversus Philondas, e Macedonia lignis advectis, dum iste apud Regem Persarum peregre abesset, ad patrem meum accedit: naulum lignorum praebere, ut naviculario satisfieret, iubet, quemadmodum iste patrem abiturus rogarat et Philondam commendarat. Eo pater ad mensam adducto, Phormionem naulum lignorum, mille septingentas quinquaginta drachmas, iubet solvere: numerat pecuniam Phormio, debitorem Timotheum inscribit. Is enim rogarat patrem, ut naulum lignorum praeberet: cuius rei facti sunt commentarii. Inscripsit enim et usum, in quem accepta fuerat pecunia, et nomen eius, qui acceperat. Et hoc factum est Alcisthene praetore, altero anno quam iste ad Regem abierat. Sub idem porro tempus et Timosthenes Aegialensis venit, privatae negotiationis causa huc profectus. Qui cum esset familiaris Phormioni et socius, solvens hinc servandas Phormioni cum alia pecunia dederat etiam phialas Lycii operis duas. Forte fortuna autem puer eas ipsas phialas, ignarus esse alienas, Aeschrioni, famulo istius, dederat, cum is ad patrem meum missus esset ab isto, stragula, vestes et phialas petitum, et minam

argenti, quam mutuatus erat, cum ad eum Alcetas et Iason venis-
sent. Repetente autem Timosthene phialas a Phormione, cum re- 256
disset, absente Timotheo apud Regem, agit cum eo pater meus, ut
pretium phialarum reciperet, quantum phialae penderent, drachmas
ducentas triginta septem. Ac Timostheni pretium reddit phialarum:
istum vero ad reliquum aes alienum, quod iste debebat, eius etiam
pecuniae, quam Timostheni pro phialis numerarat, debitorem in-
scribit. Quae omnia vere a me dici ut constet, testimonia vobis re-
citabuntur, primum eorum, qui pecuniam iis dederunt, quibus iste
iusserat, a mensa, quique tum ad mensam sederunt: deinde eius,
qui pretium phialarum recepit.

TESTIMONIA.

Me igitur ea, quae ad vos dixi, non dixisse falso, ex recita-
tione testimoniorum audivistis. Istum porro ipsum apud me con-
fessum, ligna advecta a Philonda in aedes suas in Piraeeo esse per-
lata, ut appareat, eius rei testimonium vobis legetur.

TESTIMONIUM.

Istius igitur fuisse ligna, quae Philondas vexit, et ipse mihi
testificatus est: fatebatur enim apud arbitrum, ea in suas aedes in
Piraeeo esse deportata, ut vobis testificati ii sunt, qui audierant.
Etiam argumentis docere vos conabor, ea, quae dico, vera esse.
Putatis enim, Iudices, patrem meum, nisi Timothei fuissent ligna,
et iste eum rogasset, commendato Philonda, cum ad duces Regis
solveret, soluturum fuisse naulum? aut permissurum unquam, cum
ei pro naulo ligna oppignerata essent, ut ea Philondas e portu
asportaret, ac non potius servum aliquem adhibiturum, qui custo-
diret et pretium reciperet venditorum lignorum, donec sibi satis-
factum esset, si Philondae fuissent et causa negotiationis advecta?
Iam cui vestrum verisimile fit, nisi iussisset iste solvere naulum
lignorum, quae ab Amynta ei data fuerant, crediturum fuisse Phi-
londae et passurum, ut e portu in aedes istius illa veheret? aut
qui fieri potest, ut Philondas negotiationis causa ligna vexerit, ut 257
iste inquit, cum ipse reversus illis lignis ad suam aedificationem
fuerit abusus? Illud etiam considerate, multos cives et bonos vi-
ros, isti familiares, eius negotia curasse, absente apud Regem
Timotheo, quorum nullus pro testimonio dicere ausus fuit, vel non
accepisse Philondam naulum a mensa, vel acceptum reddidisse, vel
etiam ipsorum aliquem naulum dissolvisse de lignis, quae Philon-
das vexit, datis isti ab Amynta. Pluris enim faciunt existimationem
et fidem suam, quam ut falsis testimoniis dicendis Timotheo grati-
ficentur. Neque tamen, se verum etiam testimonium in eum dictu-
ros esse propter familiaritatem eius, affirmarunt. Cum igitur nemo
familiarium testificari ausus fuerit et procuratorum eius, dum apud
Regem abfuit, vel non accepisse naulum lignorum Philondam a
mensa, vel ipsorum aliquem dissolvisse: annon existimare debetis,
me vera loqui? Ac ne illud quidem dicere audebit, alium quem-

quam dissolvisse naulum de lignis, quae vexit Philondas, quam patrem meum. Sin verbis abutetur: postulate, ut testimonium eius exhibeat, qui naulum solverit de lignis. In confesso enim est, ipsum abfuisse apud Regem: Philondam autem, quem propter ligna miserat et patri meo commendarat, invenisse mortuum, cum a Rege reversus esset. Necesse igitur est, aliorum cognatorum aut familiarium aliquem, quibus abiturus curam rerum suarum mandarat, scire, unde comparato naulo lignorum Philondas naviculario satisfecerit, si, se eum patri commendasse, et accepisse Philondam a patre meo naulum lignorum, negat. Nullius ergo testimonium proferre potes familiarium tuorum de non accepto, te absente, naulo lignorum de mensa: sed alterutrum necesse est, te aut nullo uti familiarium, neque fidem habere ulli tuorum, aut, cum satis scias, Philondam accepisse naulum lignorum a patre meo, quemadmodum eum commendaras, cum hinc solveres, existimare, nobis, si possis, fraudandis tuis rationibus et compendio per iniuriam consulendum. Ego vero, Iudices, praeter testimonium, quod vobis exhibui, eorum, qui se iis dedisse argentum, quibus iste iussit, dicunt, quique ad mensam tum sederunt, etiam iusiurandum pollicitus sum Timotheo, quod legetur vobis.

258 IUSIURANDUM.

Neque vero, Iudices, in scriptis solum pater mihi debita reliquit, sed decumbens etiam dixit, quid sibi deberetur *singulatim*, et a quo, et quem in usum accepti essent nummi. Haec a me vere dici ut appareat, lege mihi fratris testimonium.

TESTIMONIUM.

Ac Timotheum eam pecuniam, quam ab eo postulo, patri meo debuisse, eamque meae portionis fuisse, et frater testificatus est et Phormio, qui illam numeravit: et ego iusiurandum ei dari volui. Cum vero iste apud arbitrum provocasset, et afferri tabulas a mensa iuberet, et exemplum postularet, misso Phrasicride ad mensam: iis prolatis, Phrasicridae et quaerenda et exscribenda dedi ea, quae iste deberet. Confessum autem fuisse, se exemplum accepisse, ut constet, lege mihi testimonium.

TESTIMONIUM.

Allatis igitur a me literis ad arbitrum, Phormio et Euphoraeus, qui pecuniam, quibus iste iusserat, curarant, praesentes convincebant eum, et quibus singula temporibus mutuatus esset, et quem ad usum accepisset, et quas ad res abusus esset. Iste vero mille trecentas quinquaginta unam et duos obolos, quae primum mutuatus fuit mense Martio, oram soluturus Socratide praetore, quaeque Antimacho quaestori suo dari iusserat, privatim mutuasse dicebat patrem meum Antimacho, non se accepisse. Ac vera quidem se dicere, nullo teste ostendit: sed verbis abutitur, ut ne ipse fraudare, sed Antimachus mutuatus esse videatur. Ego vero, Iudices,

magnum vobis argumentum dicam, unde appareat, non Antimacho mutuatum esse patrem illam pecuniam, sed Timotheo iamiam soluturo. Utrum enim facilius futurum putatis patri, publicatis Antimachi bonis, asserere, sibi ab eo deberi, si Antimacho mutuasset, 259
an exspectare, dum eandem ab isto locupletato reciperet, qui ipse illo tempore spem de salute sua perexiguam habebat? Enimvero si postulasset, non defuisset, unde ex sponso ageret, neque ei fides fuisset a vobis abrogata. Scitis enim omnes, patrem meum publica non iniuste concupisse: sed de suo vobis, quoties iuberetis, alacriter erogasse. Deinde familiaris ei fuit Callistratus, qui Antimachi bona publicavit: neque ei adversatus esset. Quid sibi voluisset igitur pater, ut Timotheum potius debitorem nobis inscriptum relinqueret, nisi is debuisset, quam ut e publicatis Antimachi bonis postularet atque reciperet? De mille autem drachmis, quas mutuo sumsit ab Antiphane in Calauria, ut inter Boeotios trierarchos distribueret, huc venturus ad iudicium (quas etiam reddidit Philippo naviculario, hic acceptas a patre meo), Boeotium navarchum ait fuisse mutuatum et pro ea pecunia patri meo aes oppignerasse. Eum autem non verum dicere, magno vobis argumento demonstrabo. Primum constat, istum in Calauria esse mutuatum illas mille drachmas, et non Boeotium navarchum: deinde Philippum hic ab isto repetiisse mille drachmas, et non a Boeotio navarcho, et reddidisse istum, non Boeotium navarchum. Par enim erat, Boeotium praefectum ab isto alimoniam in naves accipere. De communibus enim tributis exercitui stipendia solvebantur: pecuniam vero tu omnem a sociis redegeras, et tibi ipsi rationes referendae erant. Iam Boeotiis navibus reversis, et militibus dilapsis, Boeotio praefecto nihil ab Atheniensibus periculi fuisset, neque is ullum in iudicium vocatus fuisset: tibi vero ingens discrimen inferebatur, qui, metu aestuans, in Boeotiarum triremium permansione, donec iudicium de te fieret, magnum defensionis praesidium collocabas. Deinde quamnam ob amicitiam pater Boeotio navarcho mille drachmas mutuasset, quem non norat? At oppignerasse eum ait aes. Quantum tandem, aut cuiusmodi, aut unde allatum illud aes Boeotio navarcho? Utrum ex negotiatione, an a captivis acceptum? Iam qui fuere, qui aes attulerunt ad patrem meum? Utrum mercenarii, an servi? aut quis nostrorum servitiorum id accepit? Oportuit enim, 260
si servi attulissent, eos, qui attulissent, dedere: sin mercenarii, eum e nostro famulitio, qui accepisset aes et expendisset, exposcere. Neque enim profecto vel is, qui oppignerabat, absque pondere traditurus, vel pater meus ipse id vel gestaturus vel ponderaturus fuit: sed famuli ei fuerunt, qui mutuo datae pecuniae pignora acciperent. Demiror ego etiam, quamnam ob causam Boeotius navarchus aes illud patri meo oppigneraturus fuisset, cum Philippo mille drachmas deberet. Utrum quod Philippus invitus facturus erat, ut usuram acciperet, si nummos in tuto collocasset, et ad pignus: an quod pecunia Philippo non fuit? Proinde quid erat, cur Boeotius ille navarchus a patre meo mutuum oraret, quod Philippo

redderet potius, quam huic ipse aes oppigneraret? Sed neque aes oppigneratum fuit, Iudices, neque mutuatus est Boeotius navarchus mille drachmas a patre meo, sed Timotheus magna egestate pressus: quem vero in usum converterit argentum, dixi vobis. Tantum autem abest, ut gratiam referat pro credita et accepta a patre meo pecunia, ut sorte etiam, si possit, fraudandum censeat. De phialis porro et argenti mina, quam a patre meo est mutuatus, pedissequo suo Aeschrione ad patrem meum noctu misso, eum apud arbitrum rogabam, an adhuc servus esset suus Aeschrio, et, ut ex cute illius veritas exsculperetur, postulabam. Qui cum respondisset, eum esse liberum, a postulatione destiti: testimonium autem petii ut proferret Aeschrionis, tanquam liberi. Sed iste neque testimonium exhibuit, neque Aeschrionem pro servo tradidit, quo veritas ex eius corpore exquireretur. Metuebat scilicet, si eius testimonium, ut liberi, exhibuisset, ne ego, falsi testimonii Aeschrione convicto, se ob malas artes, ut lege permissum est, accusarem: sin eundem in quaestionem dedisset, ne veritatem eloqueretur. Atqui honestum ei fuisset, si reliquae pecuniae acceptae producere testes potuisset, illud saltem per Aeschrionem probare, non acceptas fuisse phialas aut minam argenti, neque missum fuisse illum ad patrem meum,
261 atque eo argumento probare vobis, me etiam reliqua, de quibus accusem, ementiri: quando is, quem dicam eius famulum phialas et argenti minam accepisse, quaestionibus habitis, non accepisse comperiatur. Quodsi firmum isti fuisset argumentum apud vos deditio Aeschrionis, quem ab isto missum fuisse affirmo, et accepisse phialas a patre meo, et argenti minam esse mutuatum: idem et mihi sit argumentum apud vos, verae accusationis meae conscium istum tradere Aeschrionem non audere. Defensionis autem loco illud afferet, in mensariis rationibus Alcisthene praetore scriptum esse, se in naulum lignorum accepisse et pretium phialarum, quas Timostheni pater pro isto solvit, cum eo tempore non domi, sed apud Regem Persarum fuerit. De hoc igitur perspicue vos docebo, ut certo sciatis, quo pacto se habeant mensariae literae. Nam iste mense Aprili, Astio praetore, profecturus ad Regem, commendavit Philondam patri meo. Sequenti anno, Alcisthene praetore, Philondas, ligna vehens e Macedonia, reversus naulum lignorum accepit a patre meo, isto apud Regem absente. Cum igitur a mensa pecuniam darent, istum debitorem inscripserunt, non cum praesens adhuc patri meo Philondam commendasset. Quando enim commendarat, ligna nondum aderant: sed propterea Philondas iter suscepturus erat. Qui cum advectis lignis rediret, iste peregre abfuit: Philondas autem accepit naulum lignorum, quemadmodum iste iusserat, et in istius aedes in Piraeeo ligna vecta sunt. Istum autem non pecuniosum hinc profectum esse, et vos ipsi, quibus eius opes oppigneratae fuerunt, scitis, quos nunc defraudat. Ut autem cognoscatis, eum etiam sine pignoribus debuisse quibusdam civibus, cum nihil haberet oppignerandum, quod alicuius momenti esset, lege mihi testimonium.

TESTIMONIUM.

De phialis autem, quas Septembri mense Aeschrio, pedissequus istius, et Astio praetore petiit, cum iste domi esset et hospitio Alcetam et Iasonem excepisset, isti ut debitori pretium inscri- 262
ptum est Alcisthene praetore ea de causa, quod interea relaturum eum, quas petierat, putavit pater. Postquam autem iste discesserat, phialis non relatis, neque phialae Timosthenis apud Phormionem sitae erant, atque is adveniens eas repetebat: tum et pretium phialarum Timostheni persolvit et debitorem istum ad reliquum aes alienum inscripsit. Quare, si hac defensione abutetur, se non fuisse domi temporibus illis, cum sibi pretium phialarum expensum latum sit, sic ei respondete: Accepisti eas, cum adesses: postquam vero non referebas (peregre enim aberas), phialae autem, quas creditor repetebat, non aderant, inscriptus es eius pretii debitor, quod pro phialis est solutum. At, hercule, fortasse dicat, debuisse patrem a se repetere phialas. Sed te videbat inopia premi, et cum de caetero aere alieno fidem tibi haberet, et putaret, se id a te reverso et locupletato recepturum, de phialis tibi diffisus esset scilicet? cum precante te, cum ad Regem proficiscereris, se naulum lignorum soluturum polliceretur, de phialis duabus fidem tibi non habuisset? cum reliquum debitum a te non reposceret respectu inopiae tuae, phialas repoposcisset? Iam vero vobis etiam delato iureiurando dicam, quod et isti ego pollicitus sum, et iste mihi. Me enim iusiurandum in echinum coniiciente, postulabat et ipse dato iureiurando se liberari. Ego vero nisi certo scissem, eum et civitatibus et hominibus privatis, et saepe et magnis in rebus, datam fefellisse fidem: detulissem ei sane id iusiurandum. Nunc, cum testes mihi sint, accepisse argentum a mensa eos, quibus iste id dari iusserat, praetereaque illustria argumenta, non committendum videbatur, ut ei iusiurandum deferrem, qui iusiurandi religione qui moveretur, cum nec ab aris ipsis prae avaritia manus abstinuerit? Ac multa singulatim referri possent, quibus in rebus temere peierarit: quae vero eius periuria et evidentissima et vobis etiam non ignota sunt, ea vobis in memoriam redigam. Meministis, istum pro concione iurasse et imprecatum sibi internecionem, nisi Iphicratem peregrinitatis accusaret, et suas facultates consecrasse. Quae cum iurasset et pro concione promisisset, non longo tempore post, privatae utilitatis causa, suam filiam illius filio despondit. Qui igitur neque vos veritus est pollicitando decipere, cum leges eum, 263
qui id fecerit, publice capitis accusari iubeant, neque deos immortales, quorum invocato numine diris caput suum devovit, quo minus peieraret, reformidavit: ei me noluisse deferre iusiurandum, estne vitio vertendum? Neque etiam diu est, cum rursus pro concione iuravit, sibi non satis esse facultatum ad sustentationem senectutis, cum tantas opes possideat: adeo inexplebili et sordido est ingenio. Ego vero e vobis quaerere velim, numquid irascamini mensariis, qui conturbant. Si igitur illis iure irascimini, ut qui vos in-

iuria afficiant: nonne aequum est, ut iis, qui vos nihil laedunt, opitulemini? Atqui propter tales homines mensae conturbantur, qui, cum in egestate mutuentur et propter auctoritatem fidem haberi sibi postulent, locupletati non reddunt, sed fraudant. Quarum igitur rerum testes vobis producere potui, ii mihi testimonium dixerunt. Praeterea etiam argumentis vobis ostendi, Timotheum debere patri meo. Vos igitur oro, ut me iuvetis ad ea redigenda, quae pater mihi reliquit.

---

264 ORATIO ADVERSUS POLYCLEM DE SUMTIBUS, FINITO NAVALIS PRAEFECTURAE TEMPORE FACTIS.

ARGUMENTUM.

Apollodorus, Pasionis filius, cum in praefectura navali praefinitum tempus strenue praeclareque se gessisset: in eadem alio non parvo tempore perstitit, successore Polycle non statim ad navem profecto. Qui postquam venerat, cum navem non statim suscepisset, sed simulasset, se collegam suum navalem exspectare, atque interim Apollodorus navi praefuisset: sumtus eo tempore a se factos a Polycle postulat.

Talium controversiarum, Iudices, eos etiam, qui controversiam cogituri sunt, vel inprimis rationem habere decet. Neque enim mea et Polyclis privata duntaxat haec causa est, sed et communis civitatis. Quarum enim rerum ut privatae sunt actiones, sic damna publica, eas nonne convenit auditas a vobis recte diiudicari? Nam si propter dissensionem de quopiam alio contractu Polyclem in vestrum iudicium adduxissem, mea res et Polyclis ageretur: nunc de navali successione verba fiunt et sumtibus, spatio quinque mensium et sex dierum, finito praefecturae tempore, factis, et de legibus, utrum eae ratae sint, nec ne? Necessarium autem mihi esse videtur, ab initio rem omnem apud vos exponere. Quare per deos vos oro, Iudices, ne me putetis nugas agere, si prolixius narravero sumtus et acta, quam et tempestive singula et reipublicae utiliter administrata sint. Quodsi quis mentiri me potest ostendere, surgat atque in mea aqua coarguat, quicquid me falso apud vos dicere putarit. Sin vera erunt et nemo mihi, nisi iste, contradicet, rem iustam peto a vobis omnibus, quicunque militastis atque illic affuistis, tum ut ipsi recordemini, tum ut vestris assessoribus narretis

studium meum, et ea, quae reipublicae illis temporibus acciderunt, et rerum difficultates, quo inde cognoscatis, qualis ego sim in iussis vestris exsequendis: qui autem domi mansistis, tacite me ut audiatis, apud vos omnia commemorantem atque in iis, quae dicam, omnibus et senatusconsulta et plebiscita proferentem et testimonia. Vicesimo quarto die Quintilis mensis, Molone praetore, concione convocata, cum multae magnaeque res nuntiatae vobis essent, de- 265
crevistis, naves a trierarchis in portum trahendas: quorum e numero et ego fui. Ac quae tum reipublicae tempora fuerint, id non mihi narrandum, sed vobis ipsis recordandum est: et Tenum ab Alexandro fuisse occupatam ac direptam, et Miltocythem a Coty defecisse, missis legatis auxilia postulantem et Chersonesum restituentem: et Proconnesios, socios nostros, implorasse pro concione opem nostram, cum se a Cyzicenis terra marique bello premi dicerent rogarentque, ne se, perituros alioqui, negligeremus: mercatores item ac navicularios e Ponto soluturos, Byzantiis, Chalcedoniis, et Cyzicenis propter frumenti penuriam naves exceptantibus. Quae cum vos ex iis tum pro concione audiretis et patronis eorum, et videretis, in Piraeeo frumenti pretium crescere, nec magnam copiam venalem reperiri: trierarchos naves protrahere, ad vallum pervehere, et a senatoribus ac tribunis plebis delectus haberi municipum, nautas designari, classem quam primum ablegari, et singula in loca mitti auxilia iussistis. Atque id Aristophontis decretum vicit.

DECRETUM.

Decretum audivistis, Iudices. Ego vero, cum mihi nautae a municipibus delecti non nisi pauci, iique imbecilles, venissent, eos quidem missos feci, et oppigneratis meis opibus pecuniam mutuatus primus implevi navem, conductis nautis, quam fieri poterat, lectissimis, muneribus et congiariis datis singulis eorum magnis. Praeterea propriis armamentis totam navem instruxi, neque e publico quicquam accepi, et, quam potui pulcherrime et splendidissime inter trierarchos, exornavi. Remigium igitur, quod potui praestantissimum, conduxi: neque vero, Iudices, in triremi tum instruenda solum tantos sumtus feci, sed etiam pecuniae, quam ad educendam classem conferri iussistis, non minimam partem vobis obtuli. Cum enim visum esset vobis ad municipum utilitatem, ut referrent senatores eos, qui principes collaturi essent, tam inter municipes, quam inter eos, qui in municipiis praedia haberent: relatum fuit 266
nomen meum in tribus municipiis, propterea quod manifestae erant meae facultates. Neque ego in his quicquam causatus sum, vel me triremem instruere, vel bina onera simul sustinere non posse, vel legibus id interdictum esse: sed prima tributa primus pependi, neque redegi. Nam et tum trierarchus reipublicae causa peregre aberam, et post reversus, bona nomina iam ab aliis exacta, mala reliqua deprehendi. Haec ut vere a me dici constet, testimonia vobis legentur et eorum, qui tum stipendia exegerunt, et praefectorum

classis. Cognoscetis enim, me stipendia remigibus et militibus singulis mensibus dedisse, a ducibus commeatu duntaxat accepto (excepto duorum mensium stipendio, toto anno et quinque mensibus): et, nautas a me conductos, et quantum pecuniae singuli acceperint: unde et meum studium, et quamobrem iste a me navem, finito trierarchiae meae tempore, accipere noluerit, perspicietis.

TESTIMONIA.

Me igitur nihil falsi dixisse apud vos, Iudices, e recitatis testimoniis audistis. Ea porro, quae dicam vera esse, omnes mihi assentiemini. Triremis destructionem esse constat primum, si quis stipendium non solvat: deinde, si quis interea in Piraeeum redierit. Nam et maxima fit desertio, et nautae, qui remanent, nolunt rursum conscendere, nisi eis alia pecunia detur ad rem familiarem constituendam. Quae cum utraque mihi usu venerint, Iudices: pluris mihi trierarchia constitit. Etenim, nulla mercede a duce accepta octo mensibus, huc appuli, legatos vehens, propterea quod mea navis optime instructa erat. Et hinc, cum rursus a populo mihi mandatum esset, ut Menonem ducem in Hellespontum Autoclis, cui abrogatum erat imperium, loco veherem, celeriter solvi, et in eorum nautarum, qui me reliquerant, locum conduxi alios, donis et auctoramentis magnis datis. Veteribus autem nautis, qui remanserunt, aliquid largitus sum, quod domi reliquerint ad constituendam rem familiarem, praeter id, quod prius acceperant, non ignorans,
267 quid cuique in praesentia esset opus. Cum autem ipse ita egerem, ut, ita me amet Iupiter et Apollo, nemo vestrum credat, qui non vere cognitum statum rerum mearum habet, et fundum Thrasilocho atque Archeneo oppignerassem, triginta minis ab eis mutuo sumtis atque inter nautas distributis: solvi profectusque sum, ut ne quid eorum, quae mandaverat, populus (quod in me quidem esset) desideraret. Quibus rebus populus auditis me et collaudavit et ad coenam in curiam invitavit. Haec vere a me dici, lecto testimonio et plebiscito cognoscetis.

TESTIMONIUM. PLEBISCITUM.

Postquam autem in Hellespontum venimus, cum trierarchiae meae tempus exisset, et stipendia non nisi duorum mensium militibus soluta essent, atque alius imperator Timomachus adesset, isque nullos navium successores adduceret: multi e meis, abiectis animis, nave relicta abierunt, alii in Asiam militatum, alii in Thasiorum et Maronitarum naves, magnis adducti stipendiis magnaque pecunia prius accepta, quia et meos loculos exhaustos, et rempublicam esse negligentem, et socios inopes, et duces infidos, atque multorum oratione decepti essent, et trierarchiae tempus iam exire, neque domum parari reditum, neque successorem venire ad navem, a quo aliquid opis sperari aut impetrari posset, videbant. Quo enim studiosius et melius navem bonis remigibus compleram, eo me plures quam ullum alium praefectum deseruerunt. Nam caeteris, ut ni-

hil aliud, saltem, qui e delectibus venerant ad navem, remanserunt, reditum in patriam sibi reservantes, si eos dux missos fecisset: mei vero nautae, freti suo robore et agendarum navium peritia, quo in loco plurimum accepturi erant, eo se contulerunt, existimantes, praesentes copias plus valere impendente metu, si quando a me deprehensi essent. Cum igitur in eo loco res meae essent et simul dux Timomachus mihi mandasset, ut ad Templum navigarem perducendi frumenti gratia, nec stipendium solveret, ac insuper nuntiatum esset, Byzantios et Chalcedonios rursus exceptare navigia et adigere ad frumentum exonerandum: mutuatus ego a Charidemo 268
Anaphlystio quindecim minas foenore, septingentas drachmas ad octavas usuras a Nicippo naviculario navali contractu accepi, qui Sesti erat, ea conditione, si navis incolumis Athenas redisset, ut ei et sortem et usuras redderem. Missoque Euctemone semicenturione Lampsacum, pecunia et literis ad hospites patris mei datis, iussi mihi nautas conducere, quam posset robustissimos: ipse autem Sesti moratus, veteribus nautis, qui remanserant, dedi, quantum potui, postquam mihi praefecturae tempus exibat, et alios nautas integri stipendii accepi, interea dum dux navigationem ad Templum apparabat. Cum autem Euctemon Lampsaco reversus nautas, quos conduxerat, adduxisset, ac dux classicum canere iussisset, ut solveremus: accidit, ut Euctemon repente in morbum, eumque gravissimum, incideret. Eum igitur, reddito stipendio et addito viatico, domum remisi, atque ipse, alio semicenturione creato, solvi ad frumentum pervehendum: ibique moratus sum quinque et quadraginta dies, donec naves e Ponto post arcturum solverent. Cum autem Sestum pervenissem, ego me domum iam rediturum putabam, cum non modo tempus mihi iam exactum esset, sed et duo menses ad praefecturam navalem accessissent, et successor ad navem non veniret: dux autem Timomachus, cum eum legati Maronitani convenissent ac rogassent, ut frumentarias suas naves tueretur, nobis triremium praefectis mandat, ut eas naves ad triremes alligatas Maroneam pertraheremus, cursu et longo et spatioso in mari. Haec vobis omnia propterea exposui ab initio, ut sciatis, quantos ipse sumtus fecerim, et quantum propter rempublicam onus sustinuerim, quantumque postea pro isto insumserim, finito praefecturae tempore, cum ad navem non veniret, et quanta ipse pericula subierim tum tempestatum, tum hostium. Post enim perducta Maroneam navigia cum Thasum pervenissemus: eo profectus Timomachus rursus perducebat cum Thasiis Strymen frumentum et scutatos, ut ipse locum illum occupaturus. Cum vero Maronitae classe instructa nobiscum de eo loco dimicaturi essent, et milites, longa navigatione fatigati, naves Thaso Strymen traherent, et hiems esset, et locus portum non haberet, nec exscendere et coenare in hostili agro li- 269
ceret, ac murum undique et mercenarii milites et barbari finitimi circumsiderent: necesse fuit in ancoris in alto fluctuare noctem illam incoenatos et insomnes, et excubias habere, ne Maronitarum triremes noctu ex insidiis impetum in nos facerent. Praeterea fie-

bat noctu, propter anni tempus, ut pluviae et tonitrua et ventus magnus oriretur: haec enim sub ipsum Pleiadum occasum facta sunt. Quas ob res in quam animi aegritudinem non incidisse milites existimatis? quam multos a me postea aufugisse rursus veterum nautarum, cum et magnas aerumnas tolerarent, et operae pretia parva facerent, quantum scilicet ego eis ad illa, quae prius a me abstulerant, mutuare poteram? nam dux ne id quidem, quod ad quotidianam alimoniam pertineret, suppeditabat. Et iam tres menses legitimo praefecturae tempori adieceram, et cum iste nondum ad navem veniret, ego in desertorum locum nautas conducebam, mutuo sumta pecunia. Soli autem isti e caeteris successoribus nulla relinquitur excusatio, cur non multo ante ad navem venerit. Euctemon enim semicenturio, ut ex Hellesponto propter morbum domum est missus, cum primum appulit et audiit, istum mihi successorem datum, cum sciret, iam et exisse tempus praefecturae meae, et me iam ultra terminum abesse: adhibito Dinia, socero meo, eum in Digmate convenit, et quam primum ad navem abire iussit: impensas enim in dies singulos magnas fieri, praeter commeatum, qui a duce in navem daretur. Ac singulatim ei commemoravit, quae mercedes remigio et militibus in singulos menses numerarentur, quae nautis, quos ipse Lampsaci conduxisset, quae iis, qui in desertorum locum inscendissent: praetereaque, quid veterum nautarum singulis rogatus addidissem, postquam mihi praefecturae navalis dies exisset, et caetera, quae in navem quotidie impenderentur. Quae non ignorabat: per eum enim, dum semicenturionem ageret, et emebantur et expendebantur omnia. De armamentis porro, me privatim ea habere et e publico nihil accepisse retulit. Eam igitur, inquit, inito rationem, ut aut ab eo illa impetres, aut armamenta privata hinc afferas. Arbitror autem, ei facile tecum conventurum: illic enim pecuniam debet, quam dissolvere volet de pretio arma-
270 mentorum. His iste ex Euctemone et Dinia, socero meo, auditis, ad ea, quae ei dixerant, nihil respondit, sed cum risu dixisse fertur: Modo mus picem gustat: facetus enim esse voluit. Cum autem Euctemonis et Diniae verbis nihil moveretur, postea rursus eum conveniunt Pythodorus Acharnensis et Apollodorus Leuconoensis, familiares mei atque amici, et ad navem abire iubent, ut successorem: et de armamentis ei narrant, me privatim habere omnia, publicum nihil. Quodsi illis uti voles, relinque, inquiunt, pecuniam hic, neque periculo maris committe, illuc vehendo: idque ea de causa faciebant, ut mihi redimerent praedium, redditis Archeneo et Thrasylocho triginta minis. De armamentorum autem attritione voluerunt ei literas dare et ipsi spondere pro me, fore, ut eadem mecum conditione transigeret, qua et reliqui triremium praefecti cum successoribus. Haec a me vere dici ut constet, testimonia vobis recitabuntur.

TESTIMONIA.

Multis autem me vobis argumentis ostensurum puto, Polyclem

neque tunc in animo habuisse navem a me accipere: neque, postquam a vobis et decreto vestro coactus est ad navem abire, cum eo venisset, voluisse mihi in trierarchia succedere. Nam Thasum ubi venit, me iam quartum mensem ultra terminum praefecturam gerente: ego, testibus adhibitis, quam potui, plurimis tum civium, tum militum, tum remigum, eum Thasi in foro convenio, et navem a me accipere iubeo ut successorem, et reliqui temporis mihi sumtus restituere. Rationem autem cum eo putare volui de singulis, dum mihi factorum sumtuum testes adessent nautae, milites et remigium, ut, si quid infitiaretur, eum statim convincerem. Tam enim accurate a me inscripta erant omnia, ut non modo sumtus essent annotati, sed etiam, ubi essent facti, et quos in usus, et pretium, et quanti quidque esset et cuiate nomisma, et quanti pecunia mutuaretur: ut certo possem convincere successorem, si quid me sibi falso imputare duceret. Praeterea fide etiam data, sumtus ei computare volui. Me autem id postulante, respondit, se nihil curare, 271
quicquid dicerem. Interea minister a duce missus mihi mandat, ut solvam: non isti successori, cuius munus id erat. Eius autem rei causam in progressu orationis vos edocebo. Tum igitur mihi visum fuit solvere, et navigare, quo iuberet. Postquam autem rursus Thasum appuli, Strymen pertractis, quo dux mandarat, navigiis, nautis et militibus et remigibus in navi manere iussis, ipse exscendi et in aedes abii, ubi Timomachus dux diversabatur, volens etiam coram illo navem tradere Polycli plenam. Deprehendo igitur et istum illic, et triremium praefectos et successores, et alios quosdam cives. Et recta ingressus coram duce verba ad eum facio, et, peto, ut navem a me accipiat, et sumtus reliqui temporis mihi persolvat: deque armamentis interrogo, utrum ea suscepturus esset, an propriis secum allatis ad navem veniret? Quae cum ab eo postularem, rogabat me, cur ego solus e trierarchis privata armamenta haberem, et, utrum civitas ignoraret, posse quosdam armamenta praebere navibus, ne ipsa ea praeberet. An tibi, inquit, praeter caeteros ita libet profundere per ludibrium divitias, ut et armamenta privata habeas, et aurata armamenta solus e trierarchis? Quis igitur, inquit, posset tuam insaniam tuasque profusiones tolerare? comitatum corruptum et multum pecuniae ante tempus capere et immunem a receptis navium muneribus et lavare in balneis solitum, et cum milites tum remiges ob magnum et integrum stipendium luxu diffluentes? Malorum, inquit, doctor exstitisti in exercitu, et auctor es ex aliqua parte, ut et reliqui trierarchi militibus improbioribus utantur, eadem, quae tuis tu largiris, requirentibus: decuisset te caeterorum frugalitatem imitari. Haec eo dicente, Ego propterea, inquam, e navali non accepi armamenta, quod ipse ea perdidisti. Sed si vis, haec accipito: sin minus, armamenta ipse tibi compara. Quod autem ad nautas attinet et milites ac remiges, si eos a me corruptos esse dicis, accepta triremi ipse tibi et nautas et milites et remiges cura, qui gratis te comitentur. Navem autem accipe: neque enim me triremi praeesse decet am-

272 plius. Nam et praefecturae meae tempus praeteriit, et ego iam quatuor menses ultra id onus sustinui. Haec me dicente, Mihi collega, inquit, meus non venit ad navem: non igitur solus triremem accipiam. Haec vere a me dici apud vos, et eum in foro prius mihi respondisse, se mea verba nihil curare, et in aedibus, ubi Timomachus diversabatur, se solum navem non esse accepturum, uti constet, harum rerum vobis testimonia legentur.

TESTIMONIA.

Post haec, Iudices, cum nec in nave mihi succedere vellet, neque sumtus reliqui temporis redderet, et me dux solvere iuberet: aggressus eum Thasi in portu coram duce, plena iam triremi, sic cum eo ago, non quod aequum esset (erat enim iste meliore conditione), sed quia pro re nata sic agere necesse mihi erat: Postquam tu ais, Polycles, collegam tuum non venire: impensas reliqui temporis, quatuor mensium, si potero, ab eo exigam. Tu vero accepta navi primum tuum tempus, sex menses, obito: deinde, si interea venerit collega tuus, eam, obito tuo munere, illi tradito: sin minus, nihil intolerabile tibi accidet, etsi duos menses adieceris. An, cum ego et meum tempus et collegae obierim, et pro vobis etiam exacto tempore publicum munus sustinuerim, tu, qui nullos fecisti sumtus, gravaris, suscepta navi vel tuum obire tempus aut impensas mihi restituere? Haec me dicente, fabulas me narrare aiebat. Dux autem navim conscendere iubebat et secum solvere. Ac ut eum haec respondisse constet, lege mihi testimonium.

TESTIMONIUM.

Dicam vobis etiam signum evidens, ut sciatis, insignem mihi factam esse iniuriam. Nam Hagniae et Praxicli sub idem tempus dati successores sunt, Mnesilochus Perithoedes et Phrasicrides Anaphlystius. Phrasicride autem ad navem non profecto, Mnesilochus Thasum venit, et ab Hagnia triremem suscepit, et impensas reli-
273 qui temporis solvit Hagniae, quas pro eis rogatus fecerat, et armamenta conduxit ab Hagnia, et ipse triremi praefuit. Deinde, qui a Phrasicride missi erant, ii et impensarum partem reddiderunt Mnesilocho et deinceps sumtus, quos navis requirebat, una sustinuerunt. Horum mihi lege testimonium.

TESTIMONIUM.

Fortassis igitur causam requiritis, Iudices, cur dux tum istum suscipere navem non coëgerit, qui successor ad eam venisset, cum leges id tam severe praecipiant? Huius ergo rei causam perspicue vos edocebo. Timomachus, Iudices, triremi voluit ad omnia bene instructa uti. Sciebat autem, istum, triremi accepta, male suum munus obiturum, neque vel impensas facturum, vel militibus ac remigibus meis usurum: neque enim quisquam apud eum mansisset. Praeterea, si eum, non data pecunia, navigare iussisset, non ita, ut me, soluturum, sed molestum sibi futurum. Ad haec mutuatus ab

eo erat triginta minas, ea conditione, ne eum navem accipere cogeret. Qua autem de causa mihi maxime iratus fuerit meque insectatus sit, nec unquam mihi vel una de re dicendi potestatem fecerit, perspicue vobis explicabo, ut sciatis, me non fecisse pluris illo tempore vel otium meum vel illius potentiam, quam populum Atheniensem et leges, sed aequo tulisse animo et factorum iniuriam et contumeliam verborum, quae mihi multo erant graviora impensis. Ut enim Thasi classis morabatur, a Methona, urbe Macedoniae, navicula venit Thasum, quae hominem vehebat et literas a Callistrato ad Timomachum, quibus petebat (ut ego postea rescivi), sibi triremem expeditissimam mitti, quo ad eum veniret. Postridie cum prima luce minister aderat, qui me nautas in navem vocare iuberet. Qua, cum plena esset, conscensa Callippus, Philonis F., Aexonensis gubernatori indicat, versus Macedoniam esse navigandum. Postquam autem ad oppidum quoddam in opposita continente, Thasiorum mercatum, venimus, et egressi ac pransi sumus: ad me accedit nautarum unus Callicles, Epitrephis F., Thriasius, 274
mecum de re, quae mea interesset, collocuturus. Cum dicere iussissem, se mihi gratiam relaturum ait, quantum posset, quod sibi in egestate succurrissem. Tunc, inquit, haec navigatio, scis, qua de causa, quove suscipiatur? Cum respondissem, me nescire, Ego, inquit, tibi dicam: te vero, audita re, prudens inire consilium oportebit. Vecturus es hominem exsulem, quem Athenienses bis capitis damnarunt, Callistratum, Methona Thasum ad Timomachum generum, ut ego, inquit, e Callippi pueris audivi. Tu igitur, si sapis, neminem exsulem navem conscendere sines: est enim legibus interdictum. Quibus ego e Callicle auditis, accedo ad Callippum, eumque rogo, quorsum naviget, quaque de causa? Eo vero me deridente et ea comminante, quae nec ipsi ignoratis (neque enim non experti estis Callippi ingenium), ei dico: Audio, te navigare ad Callistratum adducendum. Ego vero neminem exsulem veham, neque ad eum navigabo: leges enim non sinunt suscipere ullum exsulem, aut eodem crimine teneri iubent eum, qui susceperit, quo ipsos exsules. Revertar igitur cum nave ad ducem. Cum conscendissent nautae, gubernatorem iubeo redire Thasum. Refragante Callippo et iubente navigare in Macedoniam, quo dux iussisset, respondet ei Posidippus gubernator, me et praefectum esse triremi, et rationibus reddendis obnoxium, et se mercedem a me accipere: navigaturum igitur Thasum ad ducem, quo ego iussissem. Postridie cum Thasum redissemus, arcessit me Timomachus in suum diversorium, quod erat extra moenia. Ego vero, ne vincirer, timens, in calumniam adductus a Callippo, ipse non pareo: sed ministro dico, si quid mecum agere vellet, me in foro futurum: et puerum cum eo mitto, ut, si quid ille imperaret, mihi renuntiaret. Propter has causas, quas dixi vobis, Timomachus non coëgit istum accipere navem, praetereaque ipse navi uti voluit optime instructa. Nam Thrasylocho Anagyrasio, cuius ipse triremi vehebatur, persuadet, ut Callippo praefecturam locet, quo Callippus nave potitus suo ar-

275 bitratu Callistratum circumveheret. Ipse, mea navi conscensa, quovis obnavigat, donec in Hellespontum pervenisset. Cum autem ei triremibus iam non esset opus, Lycino Pallenense duce in meam navem collocato, qui pecuniam quotidie nautis daret, abire domum me iubet. In eo itinere Tenedi cum essemus, cum neque Lycinus, cui Timomachus id mandarat, nautis stipendium solveret, quod se nummos non habere, sed Mitylenis accepturum esse diceret, neque militibus esset, unde commeatum emerent, et ieiuni remos agere non possent, rursus ego, civibus testibus adhibitis, Polyclem Tenedi aggressus, et navem accipere ut successorem et mihi reddere sumtus a me finito praefecturae tempore factos iubeo, ne speciem defensionis haberet apud vos, me propterea navem sibi dare noluisse, ut per ambitionem nave bene instructa domum redirem et apud vos sumtus ostentarem. Quam cum nec ipse accipere vellet, et nautae nummos ad emenda necessaria postularent: rursus ad eum accedo testibus adhibitis, eumque rogo, num navim abducturus esset, et num pecuniam haberet, et a me accepturus esset navem, nec ne. Respondente illo, se advenisse cum pecunia, mutuari mihi, oppigneratis armamentis, iussi, ut distribuerem pecuniam inter nautas, navemque domum reducerem, quando eam ipse, quamquam successor, nollet accipere. Haec orante me, respondit, se ne ternuncium quidem mutuaturum. Ego igitur ab hospitibus Tenediis patris mei, Cleanacte et Eperato, mutuatus, nautis stipendium solvi: quia enim Pasionis eram filius, cui et hospitium cum multis esset, et fides in Graecia haberetur, non deerant, qui mihi petenti mutuarent. Haec ut á me vere dici constet, testimonia vobis exhibebo.

TESTIMONIA.

Quorum igitur testimonia vobis exhibere potuimus, qui adfuerunt, cum saepe navem Polycli tradere volui, is vero accipere noluit: ea vobis legimus. Praeterea satis multis etiam argumentis vobis ostendi, eum id recusasse. Curabo etiam legem de successori-
276 bus vobis legendam, ut sciatis, quantis mulctis propositis, si quis navim praefinito tempore non acceperit, iste non me solum, sed et vos et leges despexerit, ac, quantum in ipso quidem fuit, et reipublicae et sociorum conatus omnes fuisse irritos intelligatis: neque enim ad navim venit, ut lege iubebatur, neque, cum venisset, eam accipere voluit. Ego vero et meum et collegae mei tempus vobis obii, et cum praefecturae meae tempus exiisset, mandante mihi duce, ut ad Templum navigarem, perduxi populo frumentum, ut copiam venalem haberetis, et, quantum in me esset, nihil desideraretis: et quascunque alias ad res dux vel me, vel mea triremi uti voluit, praesto fui, non sumtibus modo faciendis, sed et corpore periculum adeundo, unaque navigando, cum in eo tum statu res meae domesticae essent, quo vos audito fore putem, ut nostri misericordia moveamini. Mater enim mea aegrotabat et moribunda erat me absente, ut rem meam familiarem exhaustam non nisi parum adiuvare posset. Ut enim sexto die post acceptum nuntium

veneram, illa, me intuita et allocuta, efflavit animam; cum bona sua iam in potestate non haberet, ut mihi, quantum vellet, largiretur: nam saepe prius etiam me arcessierat, precata, ut ipse venirem, si cum triremi non liceret. Uxor porro, quam ego facio maximi, longo tempore, absente me, decubuit: liberi parvi, res familiaris obaerata. Tantum autem abfuit, ut agri quicquam ferrent, ut eo anno putei etiam aqua deficerentur, quod nostis omnes, nec olera in horto crescerent. Creditores autem anno exacto praedium invasuri erant, nisi eis creditae pecuniae, ut syngraphae iubebant, redderentur. Quae cum et nuntiis et domesticorum literis cognoscerem, quo me fuisse animo putátis, aut quantum fudisse lacrymarum, partim praesentes difficultates reputantem, partim videre desiderantem liberos, uxorem et matrem, quam viventem inventurum spem tenuem habebam. Quibus quid et homini dulcius, aut quid est, cur, his orbatus, quisquam velit vivere? Quamquam autem ita mecum agebatur, non pluris tamen feci res meas privatas, quam vestras: sed oportere censui me nec pecuniariis sumtibus, nec detrimentis rei fami- 277
liaris, nec morbo uxoris et matris succumbere, ne quis criminaretur, me vel ordines deseruisse, vel triremen meam nulli fuisse usui reipublicae. Pro quibus omnibus hanc a vobis repeto gratiam, ut, quemadmodum ego pro meo loco atque officio me vobis obsequentem atque utilem praebui, sic vos quoque nunc mei rationem habeatis: utque omnium eorum, quae dixi vobis, et testimoniorum, quae produxi, et decrementorum memores, tum mihi affecto iniuriis succurratis, tum vos ipsos ulciscamini, tum, quae pro isto insumsi, restituatis. Nam quis alioqui suum erga vos studium declarabit, si neque bonis et dicto audientibus referre gratiam, neque improbis et vestri contemtoribus poenas irrogare videamini? Legetur autem vobis et lex, et sumtus, finito praefecturae tempore pro isto a me facti singulatim, et navis desertores, quantum quisque nummorum, cum fugam caperent, abstulerit, et quo se contulerit, ut cognoscatis, me neque nunc apud vos mentiri quicquam, neque etiam superiore tempore. Ego enim sic existimo, et tempus definitum legibus sine querela vestra obeundum, et contemtores tum vestri, tum legum, quibus obtemperare nolunt, a me apud vos iniuriarum convictos esse ulciscendos. Neque vero, mihi credite, mea causa magis quam vestra Polyclem ulcisci studeo, neque tam superiorum temporum trierarchos curae vobis esse velim, quam prospici futuris: ut neque hi, qui munera obeunt, animos despondeant, neque successores leges contemnant, sed ad naves abeant, cum fuerint designati. Quae vobis cogitanda sunt, ut recte et vere de rebus omnibus iudicetis. Perquam autem e vobis quaerere velim, Iudices, quo in me animo futuri essetis, si finito meo tempore istoque ad navem non veniente, navi diutius, iubente imperatore, non praefuissem, sed discessissem? Nonne irati mihi fuissetis, meque delinquere putassetis? Quodsi tum irati mihi fuissetis, quod navi diutius non praefuissem: nonne convenit, ut nunc ab isto sumtus mihi exigatis, quos pro eo feci, qui navem a me non accepit?

Neque vero mihi solum non successisse, sed prius etiam, cum Euripidis collega esset, atque inter ipsos convenisset, ut sex uterque
278 menses navigaret, cum Euripides abiisset, ac tempus elapsum esset, navem eum non accepisse, hoc audito testimonio cognoscetis.

TESTIMONIUM.

ORATIO DE CORONA PRAEFECTURAE NAVALIS.

ARGUMENTUM.

Multis et magnis rebus Athenienses urgentibus ad triremes complendas et marini imperii curam suscipiendam, decretum fit, ut, qui primus e triremium praefectis navem instructam haberet, coronam acciperet: qui autem ante pridie Calendarum, hoc est, postremum diem mensis, navem ad vallum non perduxisset, vinciretur. Fuit autem id vallum structura portui proposita, ut et naves commodius appelli possent et nautae ibi forum haberent. Apollodorus igitur, qui navem primus eo perduxerat, coronam accepit. Cum autem rursus probatio proposita esset, ut is etiam, qui navem pulcherrime instruxisset, coronaretur: eam quoque coronam Apollodorus sibi vindicat.

Si ei, qui plurimos defensores habet, Patres Conscripti, senatusconsulto corona daretur: vecors sane essem, qui eam peterem, cum unus Cephisodotus mihi sit patrocinatus, istis complures. Nunc
279 iussit populus, quaestorem ei coronam dare, qui triremem primus instruxerit: id quod ego feci, propterea que me censeo coronandum. Demiror autem istos, qui, triremi neglecta, oratores subornarunt: mihique illi videntur omnino a re aberrare atque existimare, vos non iis, qui officio fungantur, habere gratiam, sed iis, qui de eo glorientur. In quo non ita, ut ego, de vobis existimant. Atque ob eam ipsam rem aequum fuerit, vos mihi favere magis: ego enim vos meliores viros iudico, quam isti. Aequum autem esset, Athenienses, et iustum, ut ii, qui coronam a vobis tribui sibi volunt, ea se dignos esse ostenderent, non mihi maledicerent. Quod quando isti illo praetermisso faciunt, ostendam, eos in utroque mentiri, tum in semetipsis commendandis, tum in nobis insectandis, proferendo res a nostrum utrisque gestas. Decreto a vobis facto, quisquis ante pridie Calendarum navem ad vallum non protraxisset, ut vinctus iudicio traderetur, et confirmato: ego protraxi, et eam ob rem corona sum a vobis donatus. Isti autem non protraxerunt: proinde vinciri debuerunt. Annon igitur rem absurdissimam facietis, si eos, qui tali mulcta se obligarunt, coronabi-

tis? Armamenta porro, quae publice praebenda sunt triremium praefectis, ego privatis sumtibus comparavi, nec e publico accepi quicquam: isti autem vestris usi sunt, et de suo in ea nihil erogarunt. Ac ne illud quidem dicere possint, se ante me conatos esse: priusquam enim isti triremem vel attingerent, mea completa fuit, quam compleri vos omnes vidistis. Praeterea remigium comparavi praestantissimum, pecuniae maxima vi erogata: isti autem, si nostro deterius habuissent, non esset mirandum. Nunc prorsus nullum conduxerunt, qui de impensarum magnitudine contendunt. Enimvero quî aequum est, eos, cum illa posterius resarserint, nunc quasi primi instruxissent, corona ornari? Equidem existimo, in ea sententia esse vos, ut me vel tacentem iustissime coronandum censeatis: solis autem istis ne verba quidem esse de corona facienda, id iam ostendam. Unde id maxime perspicitur? Ex ipsis istorum factis. Inita enim ratione, qua praefectura navalis minimo constaret, eam locarunt. Quid est autem iniquius, quam fugisse sumtus: eos vero honores, qui propter illos decernuntur, haberi sibi postulare? 280
et quo minus navis protracta sit, conductorem culpare: eorum vero, quae probe administrata sunt, a vobis gratiam flagitare? Neque vero ex his duntaxat vobis ius spectandum est: sed ex iis etiam, quae ipsi prius fecistis, cum quidam eodem se, quo isti, modo gessissent. Cum enim navali ab Alexandro proelio victi estis, tunc iis trierarchis, qui trierarchias locarant, eam cladem potissimum acceptam referentes, eos in iudicium curastis adducendos, cum hoc praeiudicio, prodidisse eos naves et ordinem deseruisse: cum Aristophon accusaret, vos iudicaretis. Quodni minor vestra fuisset iracundia illorum delicto: nihil obstitisset, quo minus occiderentur. Cum autem isti sciant, se in eodem esse cum illis delicto et crimine: supplicium apud vos meritum non exhorrescunt, sed concionantur in alios, seque coronari iubent. Atqui considerate, quae vobis constitisse vestri consilii ratio videri possit, si ob eandem causam alios paene damnasse capitis, alios coronis donasse videamini? Neque vero eo duntaxat facto peccabitis: sed tum etiam, si, potestate data, talia facinora non plectetis. Non enim cum vestras opes perire sivistis, tum graviter est ferendum: sed dum res vestrae salvae sunt, dum eos, qui praesunt, propter sordes, non eam illarum suscipere curam perspicitis, quam oportebat. Neque quisquam vestrum hanc orationem, ut acerbam, graviter ferat: sed iis irascatur, qui culpam in se admiserunt. Propter illos enim hoc fit. Miror autem ego, cum nautas desertores, quorum tricenas quisque drachmas duntaxat accipit, isti et vinciant et puniant, cur trierarchos, qui classem deserunt, quorum tricenae minae pro primo ingressu maris numerantur, vos non eodem modo tractetis? Itane, si pauper aliquis inopia coactus peccarit, extremis suppliciis afficietur: sin dives propter sordes eadem commiserit, veniam consequetur? Ubi autem aequalitas illa et populare imperium apparebit, si vos ad hunc modum ista gubernabitis? Iam illud etiam absurdum mihi videtur, cum is, qui contra leges aliquid dixerit, si con-

vincitur, tertia capitis parte mulctetur, illos, qui contra leges non dixerunt, sed fecerunt, nullas dare poenas? Atqui, Athenienses, omnes vos fateamini, lenitate ista caeteros ad iniuriam faciendam
281 incitari. Sed quandoquidem prodii, ea vos etiam, quae hinc oriuntur, edocebo. Si quis conducta trierarchia hinc solvit, omnes homines spoliat et depraedatur, et cum emolumenta privatim percipiat, poenas illorum facinorum quilibet vestrum dat, solisque vobis nusquam sine caduceo ire licet, propter institutas illorum culpa et corporum et bonorum vestrorum comprehensiones. Quare si quis rem vere consideret: eas triremes non pro vobis, sed contra vos esse missas inveniet. Qui enim pro republica militat, eum non sperare oportet, se de publico locupletatum iri, sed de privata re subventurum esse reipublicae, si modo res vestrae erigendae sunt: isti vero omnes in contraria sententia hinc solvunt. Proinde ea delicta, quae ab illorum moribus proficiscuntur, vestris damnis corriguntur. Neque vero horum quicquam fit temere. Dedistis enim hominibus improbis eam licentiam, ut, si rapinas texerint, iis fruantur: sin deprehensi fuerint, veniam impetrent. Proinde iis, qui honestate non ducuntur, faciendi quidvis est concessa impunitas. Ac privatos quidem homines, qui damno accepto sapiunt, inconsideratos nominamus: vos autem, qui ne acceptis quidem malis sapitis, quo nomine quis appellet? Reliquum est, ut de advocatis etiam dicamus. Sic enim quidam sibi omnem quidvis et dicendi et agendi licentiam sumunt, ut, qui aliquando cum Aristophonte accusarunt et invecti sunt in eos, qui trierarchias locarant, eorum nonnulli nunc istos coronari iubeant, atque omnino ipsi nunc sese coarguant, ut qui aut tunc illos per iniuriam calumniati fuerint, aut nunc hisce mercedis causa patrocinentur. Gratificari vos iubent, quasi donationes nunc agantur, non victoriae praemia: aut etiam, quasi gratiam inire debeatis huiusmodi rebus apud eos, qui vos negligunt, non iis, qui officio funguntur, a bonis viris gratia sit referenda. Deinde usque adeo existimationis suae nullam rationem habent et prae accipiendi studio caetera omnia contemnunt, ut non modo priora sua verba refellere nunc hisce concionibus audeant, sed ne nunc quidem ipsi sibi constent: qui, cum nautas triremis esse oportere dicant proprios coronam accepturae, eos triremium praefectos, qui se ab eo munere alienarunt, nunc coronari iubeant. Neque vero ullum istorum priorem instructum fuisse dicunt, sed iubent, nos communiter omnes coronari: cum non sit ea decreti
282 sententia. Tantum autem abest, ut ista ego concedam, quantum abfui, ut trierarchiam locarim: neque enim illud feram, neque hoc feci. Simulant sane, se iustitiae et aequitati patrocinari, sed vehementius contendunt, quam vestrum aliquis gratuito faceret: perinde ac si mercedem mereri, non sententias dicere eis conveniat. Deinde non tanquam in communi civitate versentur, propterea que cuivis dicere liceat, sed tanquam id ipsi veluti privatum sacerdotium obtineant, si quis causam suam apud vos agit, quiritantur, eumque audacem esse clamitant. Atque in eum stuporem veniunt, ut pu-

tent, si quem, qui semel apud vos verba fecerit, impudentem vocarint, fore, ut ipsi in omni vita boni viri existimentur. Enimvero et propter istorum conciones multa deteriora sunt, et per eos, qui iustitiam oppugnare non dubitant, cuncta perierunt. Istis igitur patronis adscitis, cum sciant tantam in promtu esse maledicendi eis materiam, si quos convicium facere iuvet: tamen in contentionem descendere et alicui maledicere non dubitant ii, quos impunitate contentos esse oportebat. Atqui ut isti audaces sint et iniurii, nemo magis in causa est quam vosmetipsi. Ab oratoribus enim, quos scitis esse mercede conductos, sciscitamini, quales quique existimandi sint: non ipsi iudicium facitis. Quid est autem absurdius, quam, cum eos ipsos improbissimos civium existimetis, illos, qui ab istis laudantur, bonos viros habere? Proinde illi omnia suo arbitratu agunt, et rempublicam tantum non sub praeconem subiiciunt, et coronare, quem ipsis visum fuerit, et non coronare iubent, et suam auctoritatem plus valere volunt, quam decreta vestra. Ego vero vos moneo, Iudices, ne studium et liberalitatem eorum, qui sumtus facere volunt, oratorum avaritiae condonetis: alioqui docebitis omnes, a vobis mandata munera quam vilissime administrare, et quam maximi conducere, qui pro ipsis apud vos impudenter mentiantur.

ORATIO CONTRA CALLIPPUM. 283

ARGUMENTUM.

Lycon quidam, Heracleota genere, Pasionis utebatur mensa. Is in Africam navigaturus nummos reliquit, eosque, ut Pasio vivens dicebat, ut Apollodorus nunc dicit, Cephisiadae reddi iussit. Callippus autem eos sibi donatos esse asserit, ut et amico et omnium Heracleotarum procuratori. Mortuo Lycone, pecunia Cephisiadae reddita est. Callippus, dati damni actione instituta, persuadet Pasioni, ut rem Lysithidae arbitrio permittat. Is Pasione vivente nihil pronuntiat. Eo mortuo rursus Apollodorum in ius vocat eadem de re Callippus: rursusque petit, ut Lysithidem arbitrum sumat. Apollodorus arbitrum admittit: sed ad magistratum de Lysithide refert, ut is iuratus pronuntiet, quo minus arbitrium Callippo condonet. Lysithides autem iniuratus pronuntiat, damnato reo. Quare Apollodorus ab arbitro ad iudicium appellat.

Non est res ulla molestior, Iudices, quam cum vir auctoritate praeditus et eloquens mentiri audet, ac testibus abundat. Tum 284
enim reis necesse est, non de re tantum dicere, sed ipso etiam ad-

versario, propter existimationem ei fidem non esse habendam. Nam si hunc morem receperitis, ut eloquentibus et auctoritate praeditis plus credatis, quam imbecillioribus: is mos in vestram ipsorum perniciem cedet. Oro igitur vos, ut, si quod unquam negotium ipsum per se diiudicastis, animis in neutram partem propensi, nec reorum, nec accusatorum, sed ipsam iustitiam intuentes, ut nunc etiam ita pronuntietis. Rem autem ab initio vobis narrabo. Lycon Heracleota, Iudices, is, de quo etiam iste loquitur, mensa patris mei utebatur, ut et alii mercatores, hospes Aristonoi Decelensis et Archebiadae Lamprensis, homo prudens. Is navigaturus in Libyam, rationibus cum patre meo subductis coram Archebiade et Phrasio, pecuniam, quam relinquebat, ei mandat (fuit autem ea sedecim minae et quadraginta drachmae, ut ego vobis quam accuratissime ostendam) Cephisiadae reddendam, qui socius suus esset ac Scyri habitaret, sed in praesentia propter aliam negotiationem abesset. Mandat etiam Archebiadae et Phrasio, ut eum patri meo monstrarent et commendarent, cum peregre rediisset. Solent autem omnes mensarii, si quis homo privatus pecuniam deponit, quam alicui reddi iubet, scribere primum nomen depositoris et pecuniae summam, deinde adscribere,
285 cui reddenda sit. Quodsi faciem norunt hominis, cui ea reddenda est, id tantum faciunt, ut scribant, cui sit reddenda: sin ignorant, insuper eius etiam nomen adiiciunt, qui commendaturus est et ostensurus hominem, cui pecunia est numeranda. Cum vero Lycon ea fortuna usus esset, ut statim post abitum circa sinum Argolicum et merces eius a piraticis navibus exceptae Argos veherentur, et ipse sagitta ictus occideret: Callippus statim ad mensam venit, rogitans, Lyconem Heracleotam an nossent. Respondente Phormione, se nosse, Numquid vobis etiam usus est? Ita, inquit, Phormio. Sed cur interrogas? Cur? Ego, inquit, tibi dicam. Ille obiit, ego vero procurator sum Heracleotarum omnium. Peto autem, ut mihi ostendas tabulas, ut sciam, numquid nummorum reliquerit. Necesse enim mihi est omnium Heracleotarum curam habere. Quo audito, Iudices, Phormio statim e vestigio ostendit. Ostensa tabula, solus ipse eam legit et nemo alius: cumque vidisset in ea scriptum: «Lycon Heracleota mille sexcentas quadraginta Cephisiadae reddendas: Archebiades Lamprensis ostendet Cephisiadem»: tacitus abiit et amplius quinque mensibus nullum verbum fecit. Cum autem Cephisiades advenisset atque ad mensam accederet et pecuniam postularet, et Archebiades ac Phrasius adessent, quos Lycon patri commendarat, et Cephisiadem, cum venisset, patri ostendere iusserat, quinam esset: praesentibus etiam aliis, annumeratas ei sedecim minas et quadraginta drachmas reddit Phormio. Haec vere a me dici ut appareat, harum rerum omnium testimonia vobis legentur.

TESTIMONIA.

Me vere omnia dixisse apud vos, Iudices, e testimoniis audivistis. Congressus autem longo tempore post cum patre meo Cal-

lippus in urbe rogat, num iam advenisset Cephisiades, cui inscripta esset pecunia reddenda, a Lycone Heracleota relicta. Respondente patre, opinari se, sed, si in Piraeeum descendere vellet, certum sciturum: Nosti igitur, inquit, Pasio, quid te rogem? (atque ita me dii deaeque omnes ament, non mentiar quicquam apud vos, 286
Iudices, sed, quae a patre audivi, narrabo vobis.) Licet tibi esse in me beneficum sine ullo tuo detrimento. Sum procurator Heracleotarum: malis autem, ut opinor ego, me accipere pecuniam, quam inquilinum hominem Scyri habitantem et nihili. Tale autem quiddam accidit. Lycon et orbus est et nullum heredem domi reliquit, ut ego audio. Praeterea, ut Argos perductus est vulneratus, procuratori Heracleotarum Argivo pecuniam secum allatam dedit. In ea sum igitur et ego sententia, ut, quae hic reliquit, mihi reddi oportere censeam: idque aequum esse arbitror. Tu igitur, si forte illam nondum recepit, dic, me eam mihi vindicare, ubi venerit Cephisiades: sin recepit, testibus adductis petiisse, ut in medium proferretur vel pecunia, vel is, qui eam redegisset, et, si quid velit auferre, id procuratori mihi esse erepturum. Quod cum dixisset: Ego, inquit pater, Callippe, gratificari tibi cupio (insanirem enim, nisi cuperem), sic tamen, ne vel existimatio mea minuatur, vel ex ista re mihi quicquam periculi sit. Ac dicere ista ad Archebiadem et Aristonoum, adque adeo ad ipsum Cephisiadem, mea nihil interest: verum si oratione mea non movebuntur, ut ista faciant, tute iam cum eis agito. Securus, inquit iste, esto, Pasio: si volueris tu, coges eos haec facere. Quae igitur iste cum patre meo, pater autem cum Archebiade et Cephisiade, istius rogatu et in istius gratiam, disseruit, haec sunt, e quibus haec actio paulatim conflata est. Quae me de patre audivisse, isti sanctissimum dare iusiurandum volui. Iste autem, qui sibi fidem a vobis haberi postulat, ut vera dicenti, triennio interiecto, ex quo pater primum cum Archebiade et aliis Cephisiadae familiaribus egerat, iique responderant, se Callippi verbis nihil moveri, cum animadvertit, iam infirmum esse patrem, et aegre in urbem ascendere, et ab oculo destitui: actionem contra eum instituit, non, ita me dii ament, de pecunia, sed de damno sibi ab eo dato, qui illam Cephisiadae reddidisset, ab Heracleota Lycone relictam, cum se absque ipso non redditurum promisisset. Iudicium adeptus apud arbitrum actionem sustulit, et 287
ab eo postulavit, ut rem deferret ad Lysithidem, Isocratis et Apharei sodalem, patris mei familiarem. Quod cum pater fecisset: quamdiu is vixit, quamquam isti familiaris esset, Lisithides non quicquam erga nos delinquere ausus fuit. Et tamen quidam istius familiares ita sunt impudentes, ut testificari ausi fuerint, Callippum patri meo iusiurandum detulisse, sed patrem apud Lysithidem iurare noluisse, seque vobis persuasuros autument, Lysithidem, Callippi familiarem, non commissurum fuisse, ut patrem meum statim condemnaret, si is ipse sibi fieri iudex noluisset. Me autem vera loqui, istos mentiri, primum vobis hoc ipsum argumento sit, quod futurum fuisset, ut eum Lysithides condemnaret, et ego nunc iu-

dicio unde vi, non pecuniario reus essem. Quod ut constet, ego vobis eos, qui subinde in congressibus cum isto patri adfuerunt, apud Lysithidem factis, testes producam.

TESTES.

Eum igitur, quasi tum patri meo iusiurandum detulerit, nunc in eum defunctum facile mentiri, et familiares suos, falsum in me testimonium facile dicturos, producere: tum ex argumentis, tum ex hoc testimonio facile a vobis intelligetur. Me autem pro patre iusiurandum ei dare voluisse, quemadmodum lex iubet, si quis defunctum accusans cum herede agat, non videri mihi vel promisisse patrem, se isti redditurum pecuniam a Lycone relictam, vel commendatum istum patri a Lycone: Phormionem item affirmasse, rationem semetipsum cum Lycone subduxisse, et in mandatis accepisse, ut Cephisiadae pecuniam redderet, sibi ab Archebiade demonstrato: et cum Callippus primum ad mensam Lyconem obiisse dixisset, et ipse literas videre vellet, num quid nummorum hospes reliquisset, eas ostendisse, quibus iste inspectis cum vidisset, scriptum esse, ut Cephisiadae redderetur, tacitum abiisse, nullam neque
288 controversiam moventem, neque quicquam interdicentem de pecunia, ut constet: harum rerum testimonia utraque et lex recitabuntur.

TESTIMONIA. LEX.

Vobis porro ostendam, Iudices, Lyconem Callippo non esse usum: arbitror enim, id quoque contra istius insolentiam mihi aliquid commodaturum, pecuniam illam a Lycone sibi dono datam esse asserentis. Is enim, quadraginta minis nauticae pecuniae in Thraciam Megaclidi Eleusinio et Thrasyllo, fratri eius, mutuo datis, cum eo navigandi consilium illi mutassent et periculum adire nollent, conquestus de Megaclide, nescio quid, propter usuras, ut deceptus discordabat cum eo et litigabat, mutuum recepturus. Cum autem de tanta pecunia multum et saepe laboraretur: Callippum sibi Lycon nunquam usquam advocavit, sed Archebiadem et Archebiadae amicos: et qui eos in concordiam redegit, Archebiades fuit. Ac me vera dicere ut constet, vobis ipsum Megaclidem testem producam.

TESTIMONIUM.

Adeo familiariter, Iudices, Lycon Callippo est usus, ut eum neque ad res suas arcesseret, neque apud eum unquam diverteret. Atque istud solum familiares istius testificari ausi non fuerunt, diversatum apud istum esse illum, satis gnari, se statim per servorum quaestiones convictum iri, si quid tale mentirentur. Dicam autem vobis etiam argumentum tantum, ut ex eo, mea quidem opinione, perspecturi sitis, istum mentitum esse omnia. Lyconi, Iudices, etiamsi istum quoque complecteretur et familiaris eius esset, ut iste asserit, eique, si quid sibi accidisset, nummos dono dare vellet, numquid eos commodius fuisset rectà apud Callippum

relinquere, quos incolumis reversus recte et iuste recepturus esset ab eo, ut et amico et procuratore suo: sin quid ipsi accidisset, statim ei datos maluisset, quam in mensa relinquere? Ego quidem illud et iustius et magnificentius existimo. Iam eum nihil horum fecisse constat, (proinde et haec vobis argumenta sint), sed Cephi- 289
siadae et inscripsisse et reddi iussisse. Illud etiam considerate, Iudices, Callippum fuisse civem nostrum, iis pollentem opibus, ut utrumque et male et bene facere posset: Cephisiadem autem et inquilinum et inopem. Quare pater minime contra ius et aequum illi favere, quam isti praestare, quod aequum esset, maluisset. At, hercule, dicet fortasse, patrem meum privatim aliquid de argento emolumenti percepisse, propterea que animo in illum quam in se fuisse propensiore. Itane vero primum, a quo duplo maiore, quam id lucellum esset, affici damno posset, ei faciebat iniuriam? Deinde in eo sordidus et turpis lucri cupidus erat: in tributis, et muneribus publicis, et largitionibus non item? Cum hospiti nemini faceret iniuriam, Callippo faceret? Cum ei, ut ait, iusiurandum detulerit tanquam bono viro et nullum dicturo mendacium: nunc tanquam de improbo et deposita intervertente verba facit? Nonne vero, cum nec iurare vellet, ut iste dicit, neque pecuniam redderet, statim damnatus esset? Cui verisimilia fiant ista, Iudices? Ego quidem nemini opinor. Itane Archebiades eo venit improbitatis, ut in Callippum, et popularem suum, et in republica versantem, et non privatum hominem, testimonium dicat, et nos verum loqui asserat, istum autem mentiri? praesertim cum sciat, si iste falsi testimonii reum facere et nihil aliud nisi sacramento adigere voluerit, necesse sibi fore id dare iusiurandum, quod iste iusserit. Deinde ut Cephisiades nummos habeat, homo inquilinus, aut Phormio, quem iste aliquid de summa delevisse dicit, vobis persuadebitur, peieraturum Archebiadem? Minime id quidem consentaneum est, Iudices. Neque enim ullius improbitatis condemnandus est vel Archebiades, vel parens noster. Multis enim experimentis edocti estis, eum laudis et gloriae fuisse appetentiorem, quam ut aliquid improbum et flagitiosum studio sibi haberet: neque erga Callippum ita affectum, ut eum ulla per contemtum iniuria affecisset. Neque enim tam tenues eius opes mihi esse videntur, ut facile contemni possit: qui tantum valet, ut anno superiore, hac actione contra me instituta, cum a me postulasset, ut arbitrium Lysithidae deferrem, ego, quamquam contemtus ab eo, in ea re mihi recte consuluerim. Ex legum enim praescripto arbitrium detuli et retuli ad magistratum: iste vero arbitro legum auctoritate designato persuasit, ut iniuratus arbitraretur, me testifi- 290
cante, ut ex praescripto legum iuratus pronuntiaret. Id autem Callippus in eo spectavit, ut apud vos dicere posset, etiam Lysithidem, virum bonum et honestum, de causa pronuntiasse. Lysithides enim, Iudices, dum pater vivebat, et sine iureiurando et cum iureiurando illum fortasse non offendisset, quem magnifaciebat. Me vero sine iureiurando parvi faciebat: cum iureiurando autem for-

tasse non offendisset suapte causa. Quapropter iniuratus pronuntiavit. Haec etiam vere a me dici, e testibus, qui interfuerunt, cognoscetis.

TESTES.

Quid igitur contra et leges et aequitatem perficere Callippus possit, Iudices, e testimonio audistis. Oro autem vos et mea et patris causa, uti memineritis, me vobis omnium eorum, quae dixi, et testes, et argumenta, et leges, et probationes exhibuisse, et ostendisse, istum, cum ei liceret, si quid iuris in eam pecuniam haberet, a Cephisiade petere, qui se et recepisse illam et habere fatetur (praesertim satisfactione a nobis nihilominus accepta), non tamen petere, quamvis sciat, non penes nos esse nummos: neque absolvatis. Quod si feceritis, primum iuste ex legum auctoritate pronuntiabitis, deinde, ut et vestra et patris mei dignitas postulat. Nam ego vobis omnes meas fortunas cedere mallem, quam per iniuriam et calumniam quicquam dependere.

---

291 ORATIO ADVERSUS NICOSTRATUM, DE ARETHUSII MANCIPIIS.

ARGUMENTUM.

Apollodorus Arethusium falsae renuntiationis reum fecit et peregit. Qui cum talentum aerario deberet idque solvere non posset, proptereaque bona eius publicata essent: describit Apollodorus servos, ut qui Arethusii essent. Hos Nicostratus ut suos et ad illum nihil attinentes sibi vindicat. Quia vero causa odiosa est: commemorat orator, quanta perpessus ab Arethusio sit Apollodorus, ut non malignitate naturae, sed propter ultionem iniuriarum haec agere videatur.

Me nullo calumniandi studio, sed per istos iniuriis et contumeliis affectum, et ulciscendos eos esse existimantem, descriptionem hanc instituisse, illud maximo vobis argumento sit, Iudices, quod et parva est et per me ipsum facta descriptio. Neque enim, si calumniari voluissem, mancipia quatuor minarum cum dimidia descripsissem, quanti ea aestimavit ipse adversarius, cum ipse et de mille
292 drachmis et de eo, ne quis unquam mihi subscribat, pericliter: neque etiam usque adeo vel inops, vel amicorum praesidiis destitutus sum, ut, qui ea describeret, neminem invenire potuissem. Sed quia nihil in rebus humanis omnibus intolerabilius esse existimabam, quam, cum mihi fieret iniuria, alium iniuriis affecto mihi

nomen suum commodare, et istos ex eo causae aliquid habere, si
ego nostras inimicitias vobis narrarem, mendacii me arguendi (ne-
que enim unquam alium fuisse ea descripturum, si facta mihi esset
iniuria): propter haec descripsi. Cum vero descripserim, si osten-
dero, mancipia esse Arethusii, cui inscripta sunt: dodrantem, qui
homini privato, a quo descripta ea sunt, tribuitur, reipublicae con-
dono, ipsa ultione contentus. Quodsi mihi satis aquae esset ad nar-
randum vobis ab initio, quibus a me affecti beneficiis quomodo
mecum egerint, satis scio, vos iracundiae meae magis veniam da-
turos, et istos omnium hominum improbissimos esse iudicaturos:
nunc nec duplum aquae mihi sufficeret. Maxima igitur et illustria
facinora et causam huius descriptionis vobis explicabo, vulgaribus
omissis. Nicostratus, vicinus in agro et aequalis meus, mihi vel
olim notus fuit: defuncto autem patre, cum ego in agrum conces-
sissem, ubi etiam nunc habito, aucta est nostra familiaritas, ut in-
ter vicinos et aequales. Temporis autem progressu mutuo nos arctis-
sime complexi sumus: nam et ego istum feci tanti, ut nullius un-
quam voti impotem a me dimiserim, et iste mihi ad curam et ad-
ministrationem rerum mearum non inutilis fuit. Et cum ego pere-
gre abibam, sive publice triremi praefectus, sive privatim alia de
causa, istius fidei, quae in agro habebam, omnia mandavi. Accidit
autem, ut cum triremi ad Peloponnesum accedendum, atque inde
in Siciliam legati vehendi essent, quos populus creaverat. Proinde
cum subito solvissem: isti me discessisse scripsi, neque posse re-
verti domum, ut ne legatis in mora essem, mandavique, ut rem
familiarem curaret et administraret, ut et superiori tempore fecis-
set. In mea vero peregrinatione aufugiunt illa mancipia tria ex agro,
duo, quae ego ei dederam, unum, quod ipse compararat. Quae
dum persequitur: capitur a triremi et in Aeginam abductus vendi-
tur. Ut autem ego e praefectura navali redieram: convenit me Di- 29
no, frater istius, et casum eius commemorans, se, ab eo per lite-
ras arcessitum, eo non profectum esse ait propter viatici penuriam,
simul etiam referens, audire se, quam male iste tractaretur. Qui-
bus ego auditis vicem eius misertus Dinonem fratrem statim ad
eum mitto, in viaticum datis trecentis drachmis. Reversus iste me
convenit, ac primum et amplectitur et laudat, qui suo fratri viati-
cum praebuissem, et suam fortunam miseratur, simul etiam cogna-
tos suos incusans meque cum lacrymis rogans, ut se iuvarem,
quemadmodum superiori quoque tempore me verum esset amicum
expertus: et quia se viginti sex minis esse redemtum indicabat,
plorans atque eiulans ad eam summam me conferre sibi iubebat
aliquid. Quae cum ego audirem, misertus eius sum, et, quia male
affectum videbam (nam ulcera in tibiis sub compedibus orta, quo-
rum cicatrices adhuc habet, et, si vobis ostendere iusseritis, nolet,
mihi demonstrarat), respondi, me et superiori tempore eius ami-
cum ex animo fuisse et nunc in calamitate opitulaturum, et trecen-
tas drachmas, quas fratri ad eum proficiscenti mutuassem, condo-
nare, et mille drachmas ei redimendo gratuito collaturum. Neque

vero hoc ei verbis promittebam, re vero ipsa non praestabam: sed quoniam praesentem pecuniam non habebam, propterea quod male mihi cum Phormione conveniebat, per quem relictis mihi a patre facultatibus spoliabar, delatis ad Theoclem, qui tum argentariam factitabat, poculis et aurea corona, quae ex patrimonio habebam, iussi isti dare mille drachmas. Atque hoc gratis argentum ei dedi, et dedisse fateor. Diebus non multis post me convenit ac plorans dicit, hospites, qui sibi pecuniam, qua redimeretur, mutuassent, reliquum argentum repetere: in syngraphis autem contineri, ut aut intra diem trigesimum redderet, aut duplum deberet:- neque praedium illud mihi vicinum velle quemquam vel emere, vel pignori accipere, quod frater Arethusius, mancipiorum, quae nunc descripta sunt, dominus, non pateretur, quemquam id vel emere, vel pignori accipere, tanquam in eo sibi pecunia debeatur. Tu igitur, inquit, id mihi suppedita, quod deest, antequam triginta dies praetereant, et ne id, quod dedi, mille drachmae, pereat, et ipse
294 in servitutem abducar. Collectas autem, inquit, ubi collegero, et hospitibus satisfecero: tibi reddam, quicquid mutuaris. Scis autem, inquit, leges etiam iubere, ut captus ei, per quem ab hostibus redemtus est, nisi pretium restituerit, addicatur. Haec ex eo cum audirem et non mentiri putarem, respondi, ut homo adolescens et familiaris, qui nullam iniuriam metueret: «Et antehac sincerus tibi amicus fui, Nicostrate, et in adversis rebus, quantum potui, te iuvi. Quoniam autem totam summam in praesentia nancisci non potes, neque ipse praesentem pecuniam habeo: de possessionibus meis tibi concedo, ut, quamcunque voles, pro eo, quod tibi deest, oppigneres, ut hospitibus satisfacias, et nummis meis in annum sine foenore utaris. Verum ubi pecuniam de collectis redegeris: fac id, quod polliceris, meam mihi possessionem ut redimas». His iste auditis meque collaudato ita me quam primum agere iubebat, priusquam praeterirent dies, intra quos se pretium numerare oportere dixerat. Aedes igitur Arcesanti Pambotadae sedecim minis oppignero, quem iste mihi conciliarat, octonis obolis in minam in menses singulos mutuanti. Accepta autem pecunia, tantum aberat, ut mihi pro collatis in se beneficiis gratiae aliquid referret, ut statim per insidias ea fraudare me institueret et inimicitias mecum exerceret, quo ego inops consilii, ut adolescens et rerum imperitus, nummos a se non repeterem, quibus aedes oppigneratae erant, sed condonarem. Ac primum quidem cum adversariis mihi insidiatur et fidem eis dat: deinde, cum mihi negotia facesserentur, et meas rationes, quarum gnarus erat, prodit, et exscribit publico exsortem mulctam ex evidentium constitutione, sexcentas et decem drachmas, Lycida, Mylothri F., causam agente: viatorem autem contra me fratrem suum Arethusium inscribit, cuius haec mancipia sunt, et alium quendam. Ita enim se parabant, ut, si causas, quarum iudicia eram adeptus, agere instituissem contra domesticos, a quibus iniuriis afficiebar, me deferrent et in carcerem coniicerent. Praeterea me in ius non vocatum decem drachmis

mulctavit Arethusius, ut aerarium, viatoribus inscriptis, et ingressus in aedes meas vasa omnia vi exportavit, quae viginti minarum pretium superabant, neque quicquam reliquit. Cum autem, cognitis insidiis, mulctam solvissem ac poenas sumendas ducerem: via- 295
torem, qui se mihi renuntiasse dicebat, Arethusium falsae renuntiationis ex lege postulabam. Is autem noctu ingressus in agrum meum, quotquot erant surculi arboribus generosi inserti, et arbusculas exsecuit, et plantaria olearum obiens ita misere confregit, ut nec ab hostibus vastarentur. Ad haec etiam, interdiu puerulo cive intromisso, cum et vicini essent et praedium contiguum haberent, rosetum germinans eum evellere iusserunt, ut, si eum deprehensum ego vel vincirem vel verberarem, iniuriarum actionem contra me instituerent. Quo consilio cum frustrarentur, et ego facinorum illorum testes facerem, ipse autem nihil erga eos delinquerem: tum vero maximas insidias mihi comparant. Cum enim falsae renuntiationis in eum actionem iam instituissem et in iudicium ingressurus essem: observato me ex Piraeeo digrediente sero, circa lapicidinas et pugnis petit et medium arripit: meque in lapicidinas deiecisset, nisi quidam viatores, audito clamore meo, suppetias venissent. Diebus non multis post, ingressus in iudicium ad diem praefinitam et eo falsae citationis convicto, hominem cum aliorum scelerum, quae exposui, reum peregi, tum in irroganda mulcta, cum eum iudices capitis damnaturi essent, precatus eos ego sum, ne tale quid mea causa facerent, sed ut talentum, quanti ipsi litem aestimabant, admitterent: non ut ne Arethusius occideretur (mortem enim suis in me sceleribus commeruerat), sed ne ego, Pasionis filius et ex decreto civis, quemquam Atheniensem occiderem. Haec omnia vere a me dici, ex testibus audietis.

TESTES.

Quibus igitur iniuriis ab eis affectus, Iudices, descriptionem fecerim, exposui vobis. Esse autem Arethusii mancipia ista, et in eius facultatibus esse, quae ego descripsi, vobis demonstrabo. Cerdonem enim ab incunabulis educavit: atque eum fuisse Arethusii ut constet, eos, qui norunt, testes vobis producam.

TESTES. 296

Apud quoscunque porro fecit opus, mercedes accepisse Arethusium, et ius tum dedisse, tum accepisse, si quid deliquisset, ut herum: earum rerum gnaros vobis testes exhibebo.

TESTES.

Manem autem, mutua pecunia Archepolidi Piraeensi data, cum Archepolis neque usuram, neque sortem omnem reddere posset, in aestimationem accepit. Et ut vera me dicere appareat, horum vobis testes producam.

TESTES.

Praeterea ex his quoque cognoscetis, Arethusii esse homines istos. Quoties vel pomaria redemerunt, vel messem demetendam conduxerunt, vel aliquod aliud rusticum opus conficiendum susceperunt: Arethusius pro eis et emit et conduxit. Quae vera esse et ipsa, ex testibus audietis.

TESTES.

Quantum igitur testimoniis ostendere potui, Arethusi esse mancipia ista: ea vobis explicavi. Dicam autem etiam de provocatione, qua et isti me, et ego istos provocavi. Isti, cum prima recognitio fieret, profitebantur, se paratos esse, ipsi mihi mancipia in quaestionem dare, eo consilio, ut id sibi quoddam testimonium esset. Ego vero eis coram testibus respondi, me paratum esse ire cum eis ad senatum, et accipere cum eo, vel cum undecimviris. Nam si privato iudicio cum eis agerem, aut ipsi ea mihi traderent, me accepturum fuisse: nunc, reipublicae esse et mancipia et descriptionem: quaestiones igitur publice habendas esse. Neque enim decere putabam, a me, homine privato, publicos servos torqueri (neque enim quaestiones in mea potestate erant), neque committendum,
297 ut de iis, quae isti dixerant, ego statuerem, arbitrabar: sed vel a magistratu, vel a delectis a senatu scribi oportere, et obsignatas quaestiones, quicquid homines dixissent, iudicibus offerri, ut illis auditis, quod vobis videretur, decerneretis. Nam si homines privatim a me torti essent, illi omnibus contradixissent: sin publice, nos tacuissemus, magistratus autem delecti a senatu, quoad eis visum esset, quaestiones habuissent. Quae cum ego vellem: isti se magistratui servos tradituros negabant, neque in senatum sequi me volebant. Ut igitur haec a me vere dici constet, voca mihi horum testes.

TESTES.

Etsi autem multis modis impudentes mihi videntur, qui ea, quae vestra sunt, sibi vindicent: tamen, qui sint, e legibus vestris vel inprimis apparebit. Isti, cum iudices capitis damnaturi essent Arethusium, precabantur eos, ut pecuniariam mulctam infligerent, et me, ut permitterem: se una soluturos pollicebantur. Tantum autem abest, ut praestent, quae spoponderunt, ut vestra etiam sibi vindicent. Atqui leges iubent, eius opes publicari, qui sponsionem pro re aliqua publica fecerit, nec solverit. Proinde, tametsi istorum essent mancipia, tamen ea publicari oportebat: si qua modo est legum auctoritas. Ac priusquam fieret aerarius Arethusius, in confesso erat, eum fratrum esse locupletissimum: postquam autem leges iubent, illius fortunas vobis tradi, tum pauper exsistit Arethusius, atque alia sibi mater vindicat, alia fratres. Decuit autem eos (si iuste vobiscum agere vellent), declaratis omnibus illius facultatibus, si quis ea, quae sua essent, descripsisset, ea sibi vindicare. Si

igitur cogitabitis, nunquam defore, qui vestra sibi vindicent (aut enim pupillos aut pupillas subornabunt et vestram misericordiam implorabunt, aut senectutem et inopiam et matris alimoniam commemorantes et deplorantes, per quae vos facillime posse decipi putant, mulcta etiam rempublicam fraudare studebunt) his igitur, inquam, neglectis omnibus, si eos condemnabitis, vestro eritis functi officio.

CONTRA CONONEM ACTIO INIURIARUM OB VERBERA. 298

ARGUMENTUM.

Aristo Atheniensis Cononem verberationis accusat, se ab eo et eius filio verberibus affectum esse conquerens et eius facti testes producens. Conon factum negat et vicissim testes producit: quibus Demosthenes fidem habendam esse negat, quod et improbe vixerint et expedite mentiri soleant.

Cum essem contumeliis affectus et sic tractatus a Conone, Iudices, ut longo tempore neque domestici mei, neque medicorum quisquam me evasurum putarent: recuperata valetudine et praeter opinionem conservatus, eum hoc crimine pulsationis postulavi. Cum enim omnes cognati et amici, quos consului, eum, illis facinoribus, et ut furem in carcerem abripi et publice contumeliae posse accusari dicerent, mihi autem suaderent et monerent, ne graviora, quam ferre possem, susciperem, neve supra aetatem, qua essem affectus iniuriis, actionem instituerem: sic feci, deque illorum sententia privatum iudicium sum adeptus, quamquam cupidissime istum rei capitalis reum fecissem. Atque huic acerbitati meae vos omnes, auditis iniuriis, quae mihi factae sunt, veniam esse daturos satis scio: quamquam enim magna esset, quam tum perpessus eram, contumelia, non minor tamen post fuit istius improbitas. Peto autem et ro- 299
go vos pariter omnes, primum, ut me de iniuriis conquerentem benigne audiatis: deinde, si contra iura et leges tractatus esse videbor, ut me in meo iure adiuvetis. Exponam autem vobis ab initio rem omnem ordine, uti gesta est, quam potero paucissimis. Ab hinc triennium, custodia nobis denuntiata, Panactum sum egressus. Habuerunt autem Cononis filii tabernacula prope nos: quod utinam factum non esset. Primae enim inimicitiae et offensae inde nobis ortae sunt, sicut audietis. Potabant isti quotidie, cum primum pransi essent, totos dies: idque, dum in praesidio fuimus, facere

non destiterunt. Nos vero, ut hic soliti eramus, ita foris quoque degebamus. Qua igitur hora coenam alii parare solent, ea isti iam bacchabantur, plerumque in pueros nostros pedissequos, tandem etiam in nosmetipsos. Illos enim, dum cibum coquerent, fumo aut conviciis, quicquid eis in buccam veniebat, molestos sibi esse cum dicerent, et matulis petebant et permingebant, neque ullum petulantiae genus aut contumeliae praetermittebant. Quae nos cum videremus et aegre ferremus, primum dissimulavimus: ut autem nos subsannabant, neque desinebant, duci rem indicavimus, eumque communiter omnes contubernales convenimus, non ego seorsim ab aliis. Qui cum eos obiurgasset et eorum vecordiam accusasset, non ob ea solum, de quibus nos questi eramus, sed propter omnia eorum in exercitu edita facinora: tantum abfuit, ut desinerent aut erubescerent, ut, cum primum tenebrae factae essent, statim in nos eodem die vesperi impetum fecerint. Ac primum maledixerunt, tandem verberibus etiam me affecerunt, et tantum clamorem et tumultum circa tentorium excitarunt, ut et dux et centuriones venirent et aliorum militum quidam, qui obstiterunt, ne quid in nos gravius consulerent, aut a nobis paterentur, ea debacchatione irritatis. Re hactenus progressa, ut huc redivimus, irae, ut fieri solet, inter nos et inimicitiae sane fuerunt: non tamen ego vel in ius eos propterea vocandos, vel ullam rationem habendam eorum, quae acciderant, putabam, sed illud omnino decreveram, cavere ac dare operam, ne posthac in similes homines inciderem. Exhibito igitur inprimis de his, quae dixi, testimonio, postea, quae ab isto sim per-
300 pessus, ostendam, ut sciatis, eum, cui prima delicta castiganda fuissent, ipsum priorem multo atrociora commisisse.

TESTIMONIA.

Quae igitur prorsus negligenda esse duxi, haec sunt. Non multo autem post, deambulante me pro more meo vesperi in foro, cum Phanostrato Cephisiense, quodam aequalium, praeterit Ctesias, filius istius, ebrius, circa Leocorium, prope Pythodori aedes. Conspicatus autem nos, clamore sublato, secumque murmurans more hominis ebrii, ut non intelligeremus, quid loqueretur, praeteriit, Meliten versus ascendens. Potarant autem ibi (sic enim postea accepimus) apud Pamphilum fullonem Conon, Theotimus quidam, Archebiades, Spintharus, Eubuli filius, Theogenes, Andromenis filius, multi alii: quibus Ctesias concitatis in forum venit. Sic autem accidit, nobis a Proserpinae fano revertentibus et deambulantibus, ut rursum prope ipsum Leocorium essemus et in istos incideremus. Ut autem congressi sumus, unus eorum, quidam homo ignotus, in Phanostratum irruit eumque detinet. Conon autem, et filius eius, et Andromenis filius, in me facto impetu, primum me exuunt: deinde supplantatum et prostratum in coenum sic tractarunt insultando et contumeliose vexando, ut labrum discinderent, et oculos occluderent, et tam male affectum relinquerent, ut neque surgere, neque loqui possem. Iacens autem multa et acerba audiebam: ac caetera quidem

convicia sunt, quorum quaedam apud vos nominare erubescerem. Quod vero insolentiae Cononis signum et argumento est, ductu eius et auspiciis facta esse omnia, id vobis dicam. Cantabat enim, gallos victores imitans: alii autem iubebant eum, alarum vice, latera cubitis plangere. Posthaec ego a praetereuntibus ablatus sum nudus: isti abierunt, veste mea rapta. Ut autem ad fores veni, clamor et strepitus matris et ancillarum ortus est: unde me in balneum aegre perlatum et ablutum medicis ostenderunt. Haec uti vera esse constet, testes vobis producam.

TESTES. 301

Accidit autem, Iudices, ut et Euxitheus hic Chollides, nobis cognatus, et Midias, alicunde a coena cum illo rediens, mihi obviam facti, cum iam prope aedes essemus et in balneum ferrer, sequerentur et medicum adducentibus adessent. Eram autem adeo infirmus, ut, ne procul a balneo domum auferrer, iis, qui aderant, videretur, me ad Midiam illa nocte esse ferendum: itaque fecerunt. Cape igitur et horum testimonia, ut videatis, multos esse conscios, quibus iniuriis ab istis sim affectus.

TESTIMONIA.

Cape et medici testimonium.

TESTIMONIUM.

Tunc igitur statim plagae, quas acceperam, et contumelia eo me redegerunt, quemadmodum auditis, et omnes ii, qui me statim viderant, testificati sunt. Post autem de tuberibus et ulceribus in facie se non adeo sollicitum esse dicebat medicus: febres autem me continuae sequebantur et cruciatus totius corporis perquam et vehementes et atroces, inprimis vero laterum atque imi ventris, neque cibum capere poteram. Et, ut medicus quidem affirmabat, nisi mihi doloribus afflicto et iam desperato purgatio sanguinis ultro copiosa supervenisset, me, saniosum factum, fuisse periturum: nunc is sanguis recessu mihi suo saluti fuit. Haec igitur vere a me dici, et talem morbum mihi subortum, qui me in extremum periculum coniecit, ex iis, quas ab isto acceperam, plagis, uti constet: medici testimonium et eorum, qui me viserunt, recita.

TESTIMONIA.

Me igitur, non mediocribus et levibus plagis acceptis, sed in extremum discrimen adductum per istorum contumeliam et protervitatem, actionem multo, quam conveniebat, instituisse leviorem, perspicuum vobis arbitror esse factum. Vestrum autem mirari quos- 302
dam existimo, quid tandem illud sit, quod Conon ad haec dicere sit ausurus. Inprimis igitur dicam vobis ea, per quae eum audio, re a contumelia et iis, quae facta sunt, abducta, operam daturum, ut eam in iocum ludumque convertat: et, multos esse in urbe honestorum virorum filios, qui ludibrii causa, ut homines adolescen-

tes, varia sibi mutuo cognomina fecerint, quique alios Priapos, alios helluones vocent, quorum nonnulli meretriculas adament: ex eorum numero suum quoque filium esse, et saepe ob scortum et dedisse et accepisse plagas: et haec esse adolescentum: nos vero fratres omnes tum ebriosos et protervos, tum morosos et acerbos esse dicturum. Ego vero, Iudices, cum accepta mala graviter feram, nihilo aequiore animo paterer, neque (si dicere liceat) minore me affectum esse contumelia putarem, si Conon ista vere in nos dicere videretur, eaque vestra ignorantia esset, ut unumquemque talem, qualis aut ipse praedicatione sua, aut aliorum criminatione perhiberetur, existimaretis, neque ulla modestis hominibus quotidianae vitae et studiorum esset utilitas. Neque enim nostra vel ebrietas vel protervitas ab ullo mortalium est conspecta, neque nos morose facere putamus, si factas nobis iniurias iure ulcisci studeamus. Priaporum autem et helluonum cognomina istius filiis non invidemus. Atque ego deos precor, ut in Cononis filios et haec et huius generis omnia vertantur: isti enim sunt, qui se Priapo initient, et ea agant, quae ne dici quidem sine magno pudore queunt: tantum abest, ut ab homine modesto fieri debeant. Sed quid ista ad me? Ego vero mirabor, si ulla causa aut excusatio talis invenietur, ut aliquis et factae contumeliae et pulsationis convictus non det poenas. Leges enim longe contra, ne vel necessariae causae plures inciderent, providerunt. Veluti (necesse enim habeo et haec quaerere et sciscitari) sunt convicii actiones. Eas igitur dari propterea dicunt, ut ne, conviciis incensus, alius alium verberare instituat. Rursus pulsationis actiones sunt. Eas etiam audio propterea dari, ne quisquam, si sit imbecillior, lapide aut simili aliquo telo se defendat: sed vindictam legum exspectet. Sunt et vulneris actiones,
303 ne quibus vulneratis caedes fiant. Convicium, quod minimum est, ante postremum et atrocissimum ea de causa provisum est, opinor, ne caedes fieret, neve paulatim a conviciis ad verbera, a verberibus ad vulnera, a vulneribus ad caedes procederetur. Et horum cuiusque legibus definita sunt supplicia, ne ea cuiusvis iracundia aut arbitratu iudicarentur. Et haec quidem constituta sunt legibus. At si Conon dixerit: Priapi sumus nos quidem congregati, et amatores, et, quos nobis visum est, verberamus et iugulamus: vos eos cum risu absolvetis? Non sane, opinor. Neque enim vestrum cuiquam ridere libuisset, si praesens adfuisset, cum traherer et exuerer et contumeliis afficerer et, sanus egressus, domum reportarer, et mater mea post exsiliret, et tantus esset apud nos clamor et luctus mulierum, perinde ac si quis obiisset, adeo ut et vicinorum quidam ad nos mitterent, qui percontarentur, quid nobis accidisset. Nullo certe modo, Iudices, decet, cuiquam ulla causa facultatem et licentiam dari a vobis impune pro libidine sua grassandi: sin ulli venia danda est, iis, qui propter aetatem aut adolescentiam tale quid agunt, ea confugia reservanda sunt, atque his ipsis non ad impunitatem, sed ad legitimae poenae mitigationem. Qui autem, quingenario maior, hominibus iunioribus adest, iisque filiis, eos au-

tem adeo non deterret aut prohibet, ut ipse dux et auctor et omnium vecordissimus sit: quo iste digno factis suis supplicio afficietur? Equidem, si interficiatur, nondum iustas dedisse poenas existimo. Etenim si nihil ipse commisisset, sed, si eo adstante Ctesias, filius eius, ea, quae nunc fecit, designasset: eum iusto odio prosequeremini. Si enim sic educasset filios suos, ut in conspectu eius committere ea praesertim, quorum nonnulla capite sancita sunt, neque timerent, neque erubescerent: quam poenam non meruisse existimatis? Ego enim inde colligo, ne istum quidem suum coluisse patrem: nam si eum ipse coluisset ac metuisset, idem et ab istis sibi tribui postularet. Cape legem de contumelia, et alteram de grassatoribus: istos enim in harum utramque commisisse videbitis.

LEGES. 304

His legibus utrisque Conon suis istis factis tenetur: nam et contumeliam fecit et vestibus spoliavit. Quas si in ulciscendis istis usurpare noluimus: et nos homines quieti modestique videri debemus, et iste aeque improbus. Quodsi quid mihi accidisset: caedis et gravissimarum poenarum esset reus. Brauroniae certe sacerdotis patrem, qui, ut in confesso fuit, ipse interfectum non attigerat, sed interfectorem cohortatus fuerat, ut caederet, eiecit in exsilium senatus ex Areopago: merito. Si enim ii, qui adsunt, adeo non prohibent eos, qui vel per ebrietatem, vel ex iracundia, vel alia quapiam de causa peccare instituunt, ut ipsi etiam incitent: nulla spes salutis superest ei, qui in homines petulantes inciderit, sed tamdiu eorum ferenda protervitas erit, dum ipsi defatigentur: id quod mihi accidit. Iam quid, cum arbitrium fieret, egerint, vobis explicabo: nam vel inde istorum petulantiam perspicietis. Noctis enim pene intempestae captato tempore, neque testimonia legere neque exempla dare voluerunt: atque eorum, qui nobis aderant, singulos ad aram adduxerunt, et iurarunt, et testimonia scripserunt, nihil ad rem attinentia, sed huius generis: ex meretrice sibi natum eum puerum, et perpessum esse haec et haec. Quae, me dius fidius, Iudices, nemo, qui aderat, non et vituperabat et aegre ferebat. Denique isti etiam ipsi invisi fiebant. Tandem, iam defatigati et satiati istis ineptiis, profitentur eludendi causa et eo, ne echini signarentur, dedere velle se servos, scriptis eorum nominibus: et nunc, opinor, hac de re plurima verba facturi sunt. Ego vero vobis omnibus illud considerandum censeo, istos, si propterea provocassent, ut quaestiones haberentur, et eo iure freti fuissent, non, cum iam arbiter ferret sententiam, noctu, cum nulla causa reliqua esset, fuisse provocaturos. Sed primum, ante actionem institutam, dum ego aegrotus decumbebam, et, ignarus an evasurus essem, apud omnes, qui me visebant, profitebar, istum primum verberasse et plurimarum contumeliarum, quas perpessus fueram, auctorem esse: tum statim multis testibus adhibitis ad aedes venire debuit, tum servos tradere, tum aliquos ex Areopago arcessere: si enim obiissem, apud illos 305

causa agenda fuisset. Quodsi illud ignoravit, et, hoc iure fretus, ut nunc dicet, se ad tantum periculum non paravit: saltem postquam surrexeram, eumque iam accusabam in primo congressu apud arbitrum, tradidisset: quorum iste nihil fecit. Ut autem me vera dicere, atque eludendi gratia comparatam fuisse provocationem constet, recita hoc testimonium, ex quo id erit perspicuum.

TESTIMONIUM.

Ac quod ad quaestiones attinet, memineritis et horae, qua provocavit, et quibus de causis id fecerit: ut prima tempora eluderet, quibus illud ius eum nusquam voluisse procedere constat, neque vel provocasse, vel postulasse. Quae cum omnia coarguerentur apud arbitrum, quemadmodum et apud vos, aperteque ostenderetur, eum teneri criminibus: omnibus interponit falsum testimonium, et testes inscribit, quos nec vobis ignotos fore censeo, postquam audieritis: Diotimus, Diotimi F., Icariensis, Archebiades, Demotelis F., Alaeensis, Chaeretius, Charimenis F., Pitthensis, testificantur, se abiisse a coena cum Conone, et accessisse in foro ad Aristonem et filium Cononis pugnantes, et non conseruisse manus Cononem et Aristonem. Quasi vero continuo credituri essetis, et veritatem haud consideraturi: primum, neque Lysistratum, neque Paseam, neque Niceratum, neque Diodorum, qui palam testificati sunt, se vidisse, me a Conone verberari, et vestibus exui, et caeteris, quas perpessus sum, contumeliis affici, homines ignotos, quique fortuito rei intervenerunt, unquam fuisse commissuros, ut falsa testificarentur, nisi me ita mulctatum vidissent. Deinde, cui fit verisimile, me, nisi ab isto fuissem hoc modo laesus, omissis iis, a quibus ipsi me verberatum esse confitentur, contra eum, qui nec attigisset, venire primum instituisse? Cur enim? quave de causa? Non ita est: sed eum, a quo primum verberatus sum maximisque contumeliis affectus, et accuso et odi et persequor. Ac, quae ego dico, uti re ipsa vera sunt omnia, ita etiam esse vera videntur. Iste autem, nisi testes istos produxisset, quod diceret, non haberet: sed e vestigio tacitus damnari potuisset. Cum autem eius combibones sint et multorum talium facinorum socii, haud ab re falsum in eius
306 gratiam testimonium dixerunt. Quodsi res eo redierit, ut, si qui semel frontem perfricuerint et aperte falsa testificari ausi fuerint, nulla futura sit veritatis utilitas: indigna res erit. At, hercule, non sunt tales. Imo norunt vestrum, ut opinor, multi et Diotimum, et Archebiadem, et Chaeretium, incanum illum: qui, cum interdiu frontem corrugent, et Laconum imitatores videri velint, et lacernas induant, et simplis soleis utantur, postquam congregati sunt et inter sese coiere, nullum sceleris et flagitii genus praetermittunt. Quorum haec splendida et magnifica verba sunt: «Annon aliis alii mutua testimonia dicemus? Annon haec sodalium et amicorum officia sunt? Quid vero grave contra te afferet? Vapulare quidam eum se vidisse dicent? Nos vero, te prorsus non attigisse eum, testificabimur. Spoliatum esse vestibus? Id illos fecisse priores, nos

affirmabimus. Consutum esse labrum? Nos caput nobis aut aliud quippiam esse comminutum dicemus.» Ego vero medicos testes exhibeo: id quod illi non habent. Exceptis enim iis, quae ipsi inter se conferunt, nullius testis contra nos copiam sunt habituri. Quanta vero eorum sit et qualis ad omne facinus audacia, equidem, ita me dii ament, dicere nequeo. Ut autem sciatis, qualia facinora passim designent: recita haec testimonia. Tu vero siste aquam.

TESTIMONIA.

Cum igitur parietes perfodiant et in obvios grassentur: num dubitaturi vobis videntur, mutuum in tabellula perscribere testimonium? num a tanto et tali odio, et improbitate, et impudentia, et contumelia alieni? Haec ego certe in eorum factis inesse puto omnia. Etsi autem his alia graviora designarunt, nos tamen exquirere non possumus omnes eos, qui affecti sunt iniuriis. Quam autem impudentissimam eius orationem fore audio: de ea vos praemoneri praestat. Aiunt, eum, liberis suis adductis, in eorum capita iuraturum, et imprecationibus diris et atrocibus eos devoturum et talibus, ut eas quidam, qui audierat, portenti loco nobis retulerit. Insuperabilia sunt, Iudices, talis audaciae commenta. Nam optimus quisque et minime ipse mendax talibus praestigiis facillime decipi- 307
tur. Sed tamen tantisper sustinendus est assensus, dum vita et mores considerentur. Istius autem in huiusmodi rebus levitatem ego vobis exponam, qui necessario perquisivi. Audio, Iudices, Bacchium quendam a vobis interfectum, et Aristocratem, cui oculi sunt eruti, et alios similes, et Cononem in adolescentia socios fuisse et Triballos cognominatos: eos et Hecatae comesse coenas et aviculas lustrales e coetibus theatrum ingressuris undique collegisse, et convivia celebrasse, et facilius cum iurasse, tum peierasse, quam quidvis aliud fecisse. Non igitur Cononi iuranti, his moribus, est habenda fides: neque multis verbis est opus. Nam qui vel secundum leges sancti iuraret nihil: is certe per liberos (quod inusitatum est) iurare non cunctabitur. At bonus quidem vir etiam legitimum iusiurandum dat invitus: potius autem quam isto descenderet, quidvis mallet perpeti. Si autem iurare omnino necesse est: is, qui ita iurat, ut receptum est, plus fidei meretur eo, qui liberos devovet et per ignem iurat. Ego vero, Conon, cui propter omnia plus est habendum fidei, quam tibi, iusiurandum hoc dare volui, non ut impune ferrem delicta, cum nihil tale factitem, qualia tu: sed propter veritatem et ne contumeliis afficerer, non ut periurio causam vincerem. Recita provocationem.

PROVOCATIO.

Haec ego et tum iurare volui et nunc iuro per deos deasque omnes vestra causa et coronae circumstantis: me omnino a Conone perpessum ea, quae conqueror, et accepisse plagas, et discissum mihi labrum, ita ut consuendum fuerit, et contumeliis affectum hoc iudicio illum accusare. Quodsi sancte iuro, multa mihi bona

eveniant, neque in posterum quicquam tale accidat: sin peiero, funditus peream, et ipse, et si quid mihi aut est, aut futurum est. Sed non peiero: etsi Cononi ilia rumperentur. A vobis igitur peto, Iudices, quoniam vobis, quae aequa sunt, omnia exposui et iureiurando firmavi, ut, quemadmodum unusquisque vestrum in simili causa eum, a quo laesus esset, odisset, ita et propter me Cononi irascamini, neque quicquam horum privatum putetis, quod cuivis accidere potest: sed cuicunque acciderit, eum iuvatote, et, quod iustum est, tribuitote, et infensi estote hominibus ante facinora
308 confidentibus et temerariis, in defensione facinorum impudentibus et improbis, qui neque existimationis, neque morum, neque ullius rei rationem habent, modo impune abeant. At supplicabit et lamentabitur Conon. Spectate vero, uter sit miserabilior, isne, qui ita est mulctatus, ut ego mulctatus ab isto sum, insuper si cum infamia et inultus recessero: an Conon, si poenas dederit? Utrum vero vestrum cuique prodest? Ut verberare et insultare liceat, an contrarium? Equidem contrarium arbitror. At si absolveritis, multi homines protervi erunt: si punieritis, pauciores. Multa commemorare possem, Iudices, quam utilem operam et nos navemus et pater, dum vixit, navarit, tum triremibus instruendis, tum militando, tum imperatis faciendis: quam et iste et sui nihil. Sed nec aquae satis est: neque nunc hoc agitur. Quodsi nos istis et inutiliores et improbiores essemus: non tamen propterea vel verberandi, vel afficiendi contumeliis essemus. Non video, plura dicere quorsum attineat: puto enim, vos nihil eorum ignorare, quae diximus.

ORATIO CONTRA CALLICLEM DE PRAEDIO.

ARGUMENTUM.

Callicles, adversus quem inscribitur oratio, et is, qui ab eo fuerat accusatus, praedia vicina habuerunt, quae via interiecta dirimebantur. Imbre autem ingenti orto, aqua de via in praedium Calliclis illapsa damnum ei dedit. Quapropter is cum vicino damni dati agit. Ait enim, in Tisiae praedio fossam ad aquam de via illabentem excipiendam fuisse factam: quae nunc obstructa sibi damni causa fuerit. Tisiae vero filius primum ostendit, vetus id esse opus, et non a se factum: eam enim fossam etiam vivente patre Calliclis a Tisia fuisse obstructam: deinde asserit, non esse fossam eum locum. Extenuat etiam damnum Callicli datum, ut parvum et non
309 tanta lite dignum. Atque omnino ullam ei factam esse negat iniuriam: sed praedium suum appeti a Callicle dicit, eaque de causa omnes calumnias adhiberi.

Nihil profecto molestius est, Athenienses, quam in vicinum improbum et avarum incidere: id quod mihi nunc usu venit. Callicles enim praedia mea desiderans ita obstinate me calumniari pergit, ut primum consobrinum suum subornarit, qui ea sibi vindicaret: palam autem convictus, refutato per me eorum commento, rursus in duabus me causis arbitri sententia condemnavit absentem, altera ipse mille drachmis, altera fratre Callicrate impulso. Precor autem vos omnes, ut me audiatis, et diligenter attendatis, non quod ipse dicendi sim peritus, sed ut vos ex ipsis rebus cognoscatis, mihi palam iniuriam fieri. Una autem mihi contra omnia istorum verba defensio est, quod praedium illud pater meus maceria sepsit prius ferme, quam ego natus sum, et vivente adhuc Callippide, patre istorum et vicino, qui rem certius norat quam isti, et Callicle iam adulto atque Athenis versante. Annis autem illis omnibus nemo venit, qui vel accusaret, vel quereretur (quamquam haud dubie tum etiam saepe imbres fuerunt), vel prohiberet omnino, si quem pater sepiendo nostro praedio laedebat: imo nec vetuit, nec testificatus est quisquam, cum pater meus annos amplius quindecim superstes fuerit, neque his pauciores pater istorum Callippides. Atqui, Callicles, licuit vobis tum profecto, cum fossam obstrui videretis, venire, statimque indignari et dicere ad patrem: «Tisia, cur 310
istud facis? obstruis fossam? Iam aqua in nostrum praedium irruit», ut, si desistere noluisset, ac tale aliquid accidisset, testibus iis, qui tum adfuissent, uti licuisset. Ac, me dius fidius, te ostendere oportuit omnibus hominibus esse fossam, ut non verbis tantum, ut nunc, sed re ipsa patrem iniuriae convinceres. Horum autem nihil quisquam vestrum unquam praestare voluit: neque enim absentem, ut me nunc, damnassetis, neque calumniis vestris quicquam profecissetis. Sed si tum testem adduxissetis, eoque praesente reclamassetis: ille, ut qui rem compertam haberet, horum singulis, ita uti sunt, declaratis, facile mercenarios testes refutasset. Vos autem me, nimirum hominem hac aetate et rerum imperitum, omnes contemsistis. Verum ego contra istos omnes, Athenienses, ipsorum facta, quae firmissima testimonia sunt, exhibebo. Cur enim nemo eorum vel testificatus, vel conquestus est? imo, cur nullum unquam verbum fecerunt? cur satis habuerunt, eas iniurias, quibus afficerentur, negligere? Ad istorum igitur accusationem refutandam vel haec satis esse multa arbitror. Ut autem sciatis, Athenienses, de aliis etiam, patrem nec sepiendo fundo quicquam peccasse, et istos omnia falso in nos dixisse: dilucidius vos edocere conabor. Fundum nostrum esse proprium isti etiam confitentur. Quod cum ita sit, Athenienses, inspecto fundo potissimum cerneretis, calumniam mihi fieri. Quamobrem etiam ego arbitris aequis rem permittere volui: non isti, ut nunc dicere audent. Perspicuum autem et hoc statim vobis erit omnibus. Attendite modo, per deos vos oro, animum. Via inter meum et istorum fundum interest. Cum autem mons undequaque praedia cingat, fit, ut

aqua defluens partim in viam, partim in praedia feratur: eaque, si quando in viam irruerit, qua exitum habet, deorsum per viam fertur, qua autem aliquid obsistit, ibi eam exaggeratam in fundos redundare necesse est. Atque adeo in hunc fundum, Iudices, facta inundatione, contigit, aquam irruere. Sed neglectum, patre meo nondum tenente, sed homine, cui loca haec omnino displicebant, et magis urbano. Atque inundatio bis aut ter fundos vastavit, ac
311 potius eos ut viam complanavit. Quod pater cum videret, ut ego ex iis, qui norunt, audio, ac vicini et depascerent et iter per fundum facerent: hac maceria circumdedit. Haec ut vera esse vobis constet, cum testes eos producam, qui rem norunt, tum argumenta testibus multo firmiora. Callicles ait, me obstructo alveo damnum sibi dedisse: ego vero fundum eum esse, non alveum, ostendam. Quodni concederetur, nostrum esse proprium: in eo fortasse peccaremus, quod locum publicum exstrueremus: nunc neque de eo litigant, et fundus consitus est arboribus, vitibus et ficis. Quis vero eas in alveo inserere velit? Nemo profecto. Quis autem in eo loco maiores suos sepeliret? Ne id quidem quisquam faceret, opinor. Atqui, Athenienses, utraque haec contigerunt: nam et arbores plantatae fuerunt, priusquam pater meus sepem circumdaret, et monumenta vetera prius etiam, quam nos agrum emissemus, facta. Quae firmior, Athenienses, afferri probatio queat? Res enim ipsae omnem controversiam tollunt. Cape iam testimonia et recita.

TESTIMONIA.

Auditis, Athenienses, testimonia? Nonne vobis aperte affirmare videntur, et fundum arboribus esse refertum, et habere monumenta quaedam, et caetera, quae in aliis fundis esse solent? atque iterum, septum fuisse fundum vivente adhuc patre istorum, non adversantibus vel istis, vel ullo vicinorum? Operae pretium autem est, Athenienses, etiam caetera, quae Callicles dixit, audire atque considerare. Primum, an vestrum quisquam vel viderit, vel audierit unquam, iuxta viam esse alveum. Equidem arbitror, in hac tota regione esse nullum. Quamobrem enim quisquam aquae per publicam viam impetu abiturae alveum per suum fundum fecisset? Deinde quis, quaeso, vestrum sive in agro, sive in urbe per viam fluentem aquam in fundum suum aut aedes reciperet? Non contra potius omnes, si quando violenter ingruet, excludere atque obstruere solemus? Iste vero postulat, ut aquam de
312 via in meum fundum recipiam, et, cum ea ad istius fundum accesserit, ut rursus in viam derivem. Proinde quisquis post istum fundum habet, rursus me accusabit: eandem enim profecto, quam iste et ille, causam omnes afferre poterunt. Atqui si in viam educere aquam dubitabo, confidenter scilicet eam in vicinum fundum emittam. Cum enim nunc mulctae constitutae legibus a me petantur, quod aqua de via in istius fundum irruit: quid, quaeso, mihi facient illi, quibus aqua e fundo meo eiecta nocitura est? Quando autem aquam exceptam nec in viam, nec in agros emittere licebit,

quid reliquum erit, Iudices? nec enim utique me coget etiam Callicles eam ebibere. Haec ego cum feram et multa alia peracerba: tantum abest, ut poenas de eis sumam, ut bene mecum agi putarem, si non insuper mulctarer. Nam si, Iudices, alveus esset, qui olim aquam excepisset, eamque ego non exciperem, fortasse peccarem: quemadmodum in aliis quibusdam vicinis praediis sunt alvei, de quibus constat, quibus aquam primus quisque excipit, quemadmodum torrentes, qui ex aedibus educuntur: ab illis porro eandem alii similiter excipiunt. Hanc vero neque mihi dat, nec a me accipit quisquam. Quî igitur alveus esse potest? Aqua autem, quae irrupit, saepe nimirum nocuit multis, etiam cautis: nocuit nunc isti etiam. Quod autem omnium iniquissimum est, Callicles, cum aqua in suum fundum irrupit, ingentibus saxis eum obstruxit: quod autem pater, cum idem suo fundo accidisset, septum fecit, quasi in eo peccasset, mihi dati damni actionem impegit. Quodsi omnes, quibus aqua istac defluens nocet, me accusabunt: etiamsi fortunae meae multiplicentur, non omnibus potero satisfacere. Tanto autem isti sunt aliis iniquiores, ut nullo damno affecti, ut ego vobis statim ostendam, cum aliis multa et magna damna data sint, soli ipsi mihi negotium facessere ausint: etsi quibusvis id potius facessere licuisset. Nam isti, ut maxime aliquid eis acciderit, ipsi sua culpa laesi me calumniantur: illi autem, ut nihil aliud, at nullum tale crimen habent. Sed ne, rerum ordine perturbato, simul dicam omnia, cape mihi vicinorum testimonia.

TESTIMONIA. 313

Nonne indignum est, Iudices, cum hi, tantis damnis factis, neque ullus alius ex iis, quibus adversa acciderunt, quicquam queratur, sed aequo animo fortunam ferant, istum calumniari? Quem ipsum deliquisse primum, quod foras educta maceria viam angustiorem fecit, ut arbores, quae in via fuerant, amplecteretur, deinde, quod eluvie in viam proiecta viam exaggeravit et coarctavit, e testimoniis statim evidentius cognoscetis. Iam eos nihil perdidisse nullumque fecisse damnum, quod alicuius momenti sit, et tamen tantam contra me actionem instituisse, mox ostendere conabor. Cum mea mater istorum matre familiariter uteretur, priusquam isti me calumniari coepissent, et altera ad alteram accederet, ut fieri solet, cum ambae et ruri habitarent, et inter se vicinae essent, et inter viros etiam, dum vivebant, familiaritas intercederet: cum igitur mea mater ad istorum matrem venisset, atque illa calamitatem deploraret, nos vere audivimus omnia, Iudices. Quodsi dico, quae de matre audivi, sic mihi multa bona eveniant: sin mentior, contraria horum. Ea igitur se omnino vidisse et ex istorum matre audivisse dicebat, hordei commaduisse, quos ipsa siccari vidisset, tres medimnos, farinae circiter semimedimnum: olei avectam esse amphoram eam dixisse, neque tamen ei quicquam accidisse. Tantas isti clades acceperunt, Iudices, pro quibus mille drachmarum mulctam legum auctoritate a me petunt. Neque enim, si parietinae ve-

teri domicilium imposuit, id mihi quoque imputandum est, quod neque corruit, neque quicquam gravius passum est. Quare si faterer, me eis omnium malorum auctorem esse: tamen, quae commaduerint, haec fuerunt. Cum autem pater nec ab initio, cum fundum muniret, eis iniuriam fecerit, nec isti unquam questi sint tanto tempore interiecto, et alii multis et magnis affecti damnis nihilo plus me accusent, vosque omnes aquam ex aedibus et fundis in vias educere soleatis, non, ita me amet Iupiter, eam, quae in via est, intro admittere: quorsum plura dicenda sunt? Neque enim ex his obscurum est, mihi manifeste calumniam fieri: cum neque iniuriam illis faciam, neque cum eis tam male actum sit, ut dicunt. Ut autem sciatis, eos et eluviem in viam proiecisse, et sepe
314 circumducta viam angustiorem effecisse, et me istorum matri iusiurandum detulisse, et a mea postulasse, ut idem iusiurandum daret: cape mihi haec testimonia et provocationem.

TESTIMONIA. PROVOCATIO.

Quid istis hominibus fieri possit impudentius? quae calumnia manifestior? qui, cum ipsi sepem produxerint et viam exaggerarint, alios dati damni accusant, et mille drachmas dari sibi ex legibus omnino postulant, quorum universa iactura non est quinquaginta drachmarum. Atqui considerate, Iudices, quam multorum agris ab aqua damnum datum sit, partim Eleusine, partim aliis in locis. Neque tamen, o dii immortales, eorum quisque damnum e vicinis pensari sibi postulat. Ac ego quidem, quem indignari oportebat propter viam et angustiorem et altiorem factam, quiesco: istis autem ea licentia datur, si ita fit, ut affectos iniuriis etiam calumnientur. Atqui, Callicles, si vobis munire licet vestrum fundum: nobis utique nostrum quoque licuit. Sin pater meus muniendo vobis iniuriam fecit: et vos nunc mihi facitis iniuriam sic muniendo. Cum enim vester fundus magnis saxis munitus sit, satis apparet, aquam rursus in meum fundum venturam: post, si ita ceciderit, inopinato murum prostraturam. Sed ego propter hoc eos nihilo magis accuso: sed fortunam boni consulo, et, ut mea tuear, operam dabo. Nam et istum, qui sua sepiat, sapere, quod autem mihi litem movet, et improbissimum et mentis errore affectum esse existimo. Ne vero miremini, Iudices, istius improbitatem, neque in impingendo falso crimine audaciam. Nam prius etiam, cum consobrino suo persuasisset, ut mihi litem moveret de fundo, pactiones commentitias protulit: et nunc ipse me alio iudicio absentem condemnavit arbitri sententia, Callari nomine, qui unus est e servis meis. Nam praeter alia scelera etiam hoc commentum excogitarunt: Callarum eiusdem criminis reum agunt. Quis autem servus iniussu domini agrum septo circumdaret? Cum autem, quod Callaro obiiciant, nihil aliud habeant: propter id septum, quo facto pater annos amplius quindecim vixit, eum in ius vocant. Quodsi ego praediis his cessero, aut
315 venditis, aut cum aliis praediis permutatis: nihil iniusti facit Callarus. Sin istis condonare mea nolo: summis a Callaro iniuriis affi-

ciuntur, atque etiam arbitrum quaeritant, qui eis fundum adiudicet, et tales transactiones, per quas fundos obtineant. Et quidem, Iudices, si insidiatores et calumniatores meliore conditione sunt, nihil proderunt ea, quae diximus: sin vos et tales oderitis, et iusta decernetis, cum Callicles nec perdiderit quicquam, nec ulla sit affectus iniuria vel a Callaro, vel a patre, non video, quorsum attineat plura dicere. Ut autem sciatis, eum prius etiam meis fundis insidiantem consobrinum suum subornasse, et nunc altero hoc iudicio Callarum arbitri sententia condemnasse, ut mihi insultet, quod eum hominem magnifacio, et Callaro etiam dixisse diem: harum omnium rerum testimonia vobis recitabuntur.

TESTIMONIA.

Ne igitur, per deos oro, Iudices, me istis hominibus condonetis insontem. Neque enim mulcta me tantopere sollicitat (quamquam ea gravis est omnibus, qui re sunt tenuiore), quantum illud, quod me ita exagitant et calumniantur, ut exterminaturi esse municipio videantur. Ut autem appareret, nos nullam facere iniuriam, parati fuimus et arbitros sumere rei gnaros, aequos homines ac neutris addictos, et legitimum dare iusiurandum: nec enim alia firmiora nos exhibituros vobis argumenta putavimus, qui ipsi iurati essetis. Cape et provocationem, et, quae adhuc reliqua sunt, testimonia.

PROVOCATIO. TESTIMONIA.

CONTRA DIONYSODORUM DATI DAMNI ACTIO. 316

ARGUMENTUM.

Darius et Pamphilus Dionysodoro mutuant ter mille drachmas, ut in Aegyptum naviget atque inde rursus Athenas, pignori accepta nave. Perscribunt etiam in pactione usuras, quas deberet, Athenas reverso Dionysodoro recipiendas. Dionysodorus rediens ex Aegypto, Rhodum appulsa nave, illic merces exposuit propterea, ut ipse quidem ait, quod navis rupta et putris esset, ut autem Darius, quod audisset, laxatam Athenis annonam: navem enim esse integram et adhuc etiam navigare ait. Creditores igitur accusant Dionysodorum violatae pactionis, quod pignus, hoc est, navem, non palam exhibuerit: et ab eo repetunt promissas usuras integras. Is vero recusat omnes reddere.

Socius ego sum, Iudices, et particeps mutuo datae pecuniae. Usu venit autem nobis, qui per mare negotiari decrevimus et nostram

pecuniam aliis credimus, ut illud certo sciamus, debitorem in re-
317 bus omnibus esse meliore, quam nos, conditione. Is enim, accepta pecunia manifesta et certa, in tabellula duobus teruncìis emta et libellulo admodum exiguo confessionem relinquit, qua se, quae aequa sint, facturum testatur: nos autem non pollicemur daturos, sed mutuanti statim damus pecuniam. Qua igitur eam re freti, quo confisi pignore amittimus? Vobis, Iudices, et legibus vestris, quae iubent, quae alter alteri ultro promiserit, ea rata esse. Caeterum mihi neque legum, neque syngraphae ullius ulla videtur esse utilitas, nisi is, qui pecuniam accipit, vir omnino sit bonus, quique aut vos metuat, aut eum, quicum contraxit, vereatur. Quorum neutrum est in Dionysodoro: qui eo venit audaciae, ut, cum a nobis ad navem ter mille drachmas ea conditione sit mutuatus, ut navem Athenas reduceret, cumque superioris anni aestate nostrum nobis reddendum fuisset, navem Rhodum appulerit atque illic exoneratas merces contra et tabulas vendiderit et leges vestras, Rhodoque rursus in Aegyptum miserit navem atque inde Rhodum: nobis vero, qui Athenis ei pecuniam credidimus, ne nunc quidem vel pecuniam reddat, vel pignus exhibeat: sed, quamvis annum iam alterum nostro fruens tum mutuum, tum quaestum, tum navem nobis oppigneratam habeat, nihilominus in conspectum vestrum prodierit, nobis poenam temere litigantium nimirum irrogaturus et in domicilium plebis coniecturus, fraudasse non contentus. Oramus igitur, Athenienses, et obtestamur vos pariter omnes, ut nos iuvetis, si affici videmur iniuriis. Principium autem contractus primum vobis explicabo: sic enim vos quoque causam rectissime intelligetis. Dionysodorus, Athenienses, et socius eius Parmeniscus convenere nos anno superiore, mense Quintili, seque mutuari velle ad navem dixerunt iis conditionibus, ut in Aegyptum navigarent, et ex Aegypto Rhodum aut Athenas, stipulati, se usuras in alterutro horum mercatuum soluturos. Nobis autem respondentibus, Iudices, nos haudquaquam in alium mercatum, quam Athenas, mutuaturos, sic pollicentur, se huc navigaturos, atque his pactis mutuantur a nobis ad navem ter mille drachmas ultro citroque, et ea de re syngrapham conscripserunt. In pacto igitur creditor inscriptus est Pamphilus: ego vero extra syn-
318 grapham particeps cum eo creditae pecuniae fui. Inprimis autem vobis syngrapha ipsa recitabitur.

SYNGRAPHA.

Ex hac syngrapha, Iudices, acceptis a nobis pecuniis, Dionysodorus et socius eius Parmeniscus navem hinc in Aegyptum miserunt. Ac Parmeniscus in nave est vectus, iste hic remansit. Fuerunt enim, Iudices, ne hoc ignoretis, ministri et adiutores Cleomenis illius, qui in Aegypto imperavit: qui, ex quo principatum suscepit, non paucis malis affecit rempublicam vestram, ac potius reliquos etiam Graecos emendo et revendendo et pretio frumenti statuendo,

cum ipse per se, tum isti cum eo. Nam eorum alii merces ex Aegypto mittebant: alii ad negotiationem adnavigabant: alii hic manebant, allatas merces distracturi. Deinde pro constituto pretio literas mittebant ii, qui hic erant, ut, si apud nos carum esset frumentum, huc veherent, sin vilius esset factum, ad alium mercatum appellerent. Unde annonae pretium non parum auctum est per tales literas et mutuas operas. Cum igitur hinc mitterent navem, satis carum frumentum reliquerunt: quamobrem etiam in syngrapham inscribere non recusarunt, se Athenas navigaturos, et in nullum alium mercatum. Post, cum Sicilienses naves appulissent, et frumenti pretia paulatim minuerentur, et navis istorum in Aegyptum pervenisset: statim iste quendam Rhodum mittit ad Parmeniscum socium, qui ei nostratis annonae rationem explicaret: satis enim sciebat, navem necessario Rhodi appulsuram. Ut finiam, acceptis ab isto Parmeniscus literis et stato hic frumenti pretio cognito, frumentum Rhodi exonerat ibique distrahit, neglecta et scriptura, Iudices, et mulctis, quas ipsi in se statuerant, si quid violassent, neglectis item legibus vestris, quae iubent navicularios et vectores in eum appellere mercatum, de quo inter ipsos convenerit, sin aliter fecerint, maximis teneri poenis. Nos, cum primum id factum audivimus, ea re perculsi istum totarum insidiarum architectum convenimus, indignantes, ut par est, et conquerentes, nos, cum in pactione verbis apertis pepigissemus, ne navis usquam alio, quam Athenas, appelleret, eaque conditione pecuniam credidissemus, ab eo in suspicionem adductos apud eos, qui nos criminari vellent et dicere, nos quoque fuisse socios frumenti Rhodum vecti, graviter ferentes, quod navem in nostrum mercatum, ut pacti essent, non perduxissent. Cum autem de syngrapha et de iure disputando nihil proficeremus: saltem mutuum et usuras ab initio promissas reddi nobis postulavimus. Iste autem ita insolenter nobiscum egit, ut usuras in syngrapha scriptas se daturum negaret. Si autem vultis, inquit, accipere partem emensae navigationis, dabo vobis usuras Rhodum usque: plures non dabo. Sic ipse sibi leges sanciebat: non in syngrapha perscriptis conditionibus parebat. Ut vero nos nihil istorum concessuros diximus, reputantes, si id faceremus, visum iri et nos Rhodum vexisse frumentum: magis etiam instabat iste, multisque testibus adhibitis accedebat, se paratum esse dicens ad reddendam et sortem et usuras Rhodum usque: non quod in animo haberet quicquam reddere, sed quod existimabat, nos pecuniam non accepturos ad vitandam suspicionem. Idque res ipsa declaravit. Postquam enim, Athenienses, vestrorum civium quidam, qui forte fortuna intervenerant, nobis suadebant, ut, quod daretur, acciperemus, de controversiis in iudicium veniremus, usuras autem Rhodias non admitteremus, donec iudicium fieret: nos illa concedebamus, non ignari, Iudices, quid ex syngrapha nobis deberetur, sed existimantes, damni aliquid faciendum, et concedendum esse, ne lites sequi videremur. Sed iste, ut nos ad rem accedere vidit: Tollite igitur, inquit, syngrapham. Nos, nihil minus facturos, fe-

319

spondemus: sed quod ad nummos attineret, quos redderet, anti-
quaturos coram mensario syngrapham: universam autem non anti-
quaturos, antequam de controversiis disceptatum esset: quo enim
320 iure, quo controversiae firmamento niteremur, sive ad arbitrum si-
ve ad iudicem ventum esset, syngrapha sublata, in qua fundamenta
nostri iuris sita essent? Haec nobis dicentibus, Athenienses, et a
Dionysodoro petentibus, ne syngrapham commoveret, nec irritam
faceret, quam et ipsi ratam habuissent et confirmassent, sed tan-
tum pecuniae, quantum ipse obtulisset, redderet, de controversiis
autem paratos esse nos, sive uni, sive pluribus ipse vellet in mer-
catu iudicium permittere: recusavit Dionysodorus omnia. Et cum
syngrapham totam non aboleremus, ut ipse mandabat, secundum
iam annum nostra habet et pecuniis utitur, et, quod est omnium
gravissimum, Iudices, ipse ab aliis navales usuras exigit de nostra
pecunia, quam non Athenis mutuavit, nec Athenas, sed Rhodum et
in Aegyptum: nobis vero, qui in vestrum mercatum mutuavimus,
nihil aequi praestandum censet. Haec ut a me vere dici constet,
recitabimus vobis provocationem, qua haec ab eo postulavimus.

PROVOCATIO.

Ad hunc modum, Iudices, cum Dionysodorum saepe provocasse-
mus, et per complures dies provocationem proposuissemus: sim-
plices nos penitus ait esse homines, si putaremus, usque adeo se
inconsideratum esse, ut ad arbitrum iret, cum in aperto esset, se
condemnatum iri ad solvendam pecuniam, cum sibi nummos fe-
renti venire in iudicium liceret: deinde si vos deludere posset,
abiturum cum aliena pecunia, sin minus, tum demum soluturum,
ut homo non iure fretus, sed vestri periculum facturus. Quae igi-
tur a Dionysodoro facta sunt, audivistis, Iudices. Quae dum auditis,
iamdudum vos mirari arbitror hominis audaciam, quave re fretus
huc sit ingressus, cogitare. Non enim audacia est, si quis ex mer-
catu Atheniensium pecuniam mutuatus in syngrapham apertis ver-
bis inscripsit, se navem in vestrum mercatum reducturum, quod
nisi fecerit, duplum soluturum: eum, cum navem nec in Piraeeo
321 appulerit, neque pecuniam creditoribus restituerit, et frumentum
Rhodi exoneratum vendiderit, his tamen facinoribus audere vestros
vultus atque ora intueri? Quid autem ad haec respondeat, quaeso,
audite. Navem ex Aegypto redeuntem ruptam esse dicit: eaque
se de causa coactum Rhodum appellere, atque ibi frumentum exo-
nerare. Eius rei argumentum illud esse dicit, quod Rhodi navigia
conduxerit et mercium partem huc miserit. Haec defensionis illius
una pars est: altera illa. Ait, caeteros creditores concessisse sibi
usuras Rhodum usque: iniquum igitur fore, si nos eadem, quae
illi, concedere nolimus. Tertia: iubere syngrapham, conservata na-
ve reddi pecuniam: navem autem in Piraeeum perduci non po-
tuisse. Vos igitur, Iudices, nostras contra horum singula rationes
audite. Primum, quod ruptam esse navem dicit, liquere omnibus
arbitror, eum mentiri. Nam si id navi accidisset: ne Rhodum qui-

dem incolumis pervenisset, neque postea navigationi fuisset idonea. Nunc eam Rhodum pervenisse constat, et rursus inde missam in Aegyptum, et nunc etiam quovis navigare, praeterquam Athenas. Nonne vero absurdum est, cum in Atheniensium mercatum perducenda est navis, dicere, fractam esse: cum autem Rhodi frumentum exonerandum, eandem navem navigationi exsistere opportunam? Cur igitur, inquit, alia navigia conduxi, et merces translatas huc misi? Quod, Athenienses, nec ipse, nec eius socius merces omnes in sua potestate habeat: sed vectores suas res in aliis navigiis necessario nimirum huc mittebant, cum isti navigationem interrumperent. Quarum autem rerum isti erant domini, eas vero non omnes huc miserunt: sed eas demum elegerunt, quarum pretia creverant. Alioqui, cum alias, ut dicitis, naves conduceretis: cur non omnes merces in eas transtulistis, sed frumentum Rhodi reliquistis? Quoniam, Iudices, eis expediebat illud ibi distrahere: pretia enim hic laxata esse audierant, caeteras vero sarcinas huc miserunt, unde lucrum sperabant. Cum igitur de conductione navium loqueris, nullam ruptae navis, sed vestri compendii nonnullum argumentum affers. Ac de his quidem haec dixisse sufficiat. Quod autem credi- 322
tores assensisse dicit, se usuras Rhodias accepturos: id nihil ad nos. Si quis enim de suo vobis condonavit aliquid: nulla fit iniuria vel condonanti, vel accipienti. Sed nos neque tibi quicquam condonavimus, neque consensimus in Rhodiam navigationem, neque quicquam plus apud nos valet, quam syngrapha. Ea vero, quid ait, aut quo navigationem suscipi iubet? Athenis in Aegyptum, et ex Aegypto Athenas. Quod nisi fiat, duplum solvi iubet. Haec si fecisti, nullam iniuriam facis: si non fecisti, neque navem Athenas reduxisti, ea te poena mulctari decet, quae in syngrapha continetur. Id enim ius non quisquam alius, sed tute tibi descripsisti. Alterutrum igitur ostende iudicibus: aut vos syngrapham ratam non habere, aut non esse aequum, ut ex eius praescripto geras omnia. Quodsi qui tibi aliquid remiserunt et Rhodias usuras concesserunt, quocunque tandem pacto adducti: proptereane tu nullam nobis iniuriam facis, violata syngrapha qui navem Rhodum perduxeris? Non equidem, opinor. Neque enim hi nunc de aliorum condonationibus, sed de pactionibus tuis nobiscum factis ius dicunt. Nam usurarum remissionem, si qua modo, ut isti dicunt, facta est, cum utilitate creditorum esse factam vobis omnibus perspicuum est. Nam qui ex Aegypto istis pecuniam Athenas usque duntaxat mutuarant, ut Rhodum venerunt et isti navem eo appulerunt, eorum nihil, opinor, interfuit, solutis usuris et Rhodi recepto mutuo rursus id negotiandi causa conferre in Aegyptum: imo id multo magis profuit, quam huc appellere. Illuc enim brevis est et expedita navigatio, et bis aut ter eis negotiari licuit eodem argento. Quodsi huc redissent: hybernandum fuisset hic et navigatio verna exspectanda. Proinde illi creditores non modo nihil remiserunt, sed lucrum etiam fecerunt: nos autem, ut de usuris taceamus, ne sortem quidem recuperare possumus. Ne igitur auscultetis isti vos decipienti

et transactiones cum reliquis creditoribus huc conferenti: sed ad
syngrapham eum revocate et ad ea iura, quae in syngrapha conti-
nentur. Nam illud mihi amplius edocendi estis, quo iste potissi-
mum nititur, asserens, conservata nave reddendum esse mutuum:
nos quoque contendere, sic esse faciendum. Lubet autem ex te
323 ipso quaerere, utrum de nave ut perdita, an vero ut de incolumi
disseras. Nam si navis corrupta est atque interiit: quid de usuris
contendis, et petis, ut usuras Rhodienses accipiamus, cum nec
usuras, nec sortem nos recipere conveniat? Sin incolumis est na-
vis et non interiit: cur nobis pecuniam non reddis, quam in syn-
grapha promisisti? Unde igitur certissime cognoscetis, Athenienses,
navem esse conservatam? Maxime ex eo ipso, quod ea in navigatio-
ne est: neque minus tamen ex ipsis istorum verbis. Postulant enim
a nobis, ut sortem recipiamus et partem quandam usurarum, ut
quae, cum evaserit, non tamen omnem cursum absolverit. Spectate
autem, Athenienses, nosne, an isti syngraphae iure utantur, qui
neque in constitutum mercatum navigarunt, sed Rhodum et in Ae-
gyptum, et conservata nave, non perdita, se remissionem usura-
rum inventuros sperant, syngrapha violata: cum ipsi ex navigatione
frumentaria Rhodiensi magnos quaestus fecerint, nostramque pecu-
niam alterum iam annum teneant et exerceant. Novum autem et
inusitatum quiddam isti moliuntur. Nam cum sortem pecuniae mu-
tuae nobis, ut servata nave, restituant, usuris fraudandos censent,
tanquam perdita. Syngrapha vero non aliud dicit de usuris, aliud
de sorte mutui: sed communia iura de his utrisque sunt, et eadem
reposcendi potestas. Recita mihi denuo syngrapham.

SYNGRAPHA.

Athenis in Aegyptum, et ex Aegypto Athenas.

Auditis Athenienses: Athenis, inquit, in Aegyptum, et ex Aegypto Athenas. Dic reliqua.

SYNGRAPHA.

Incolumi reversa nave in Piraeeum.

Iudices, facilis omnino ratio vobis est huius causae diiudican-
dae, neque multis verbis est opus. Navem enim fuisse conservatam
324 et esse incolumem, etiam isti ipsi confitentur: alioqui neque sortem
redderent, nec usurarum partem ullam. At non perducta est in
Piraeeum. Eo ipso nos creditores iniuriam dicimus fieri nobis, et
vos accusamus, quod in constitutum mercatum non appulerit: Dio-
nysodorus autem se peccare negat propter hoc ipsum: neque enim
reddendas esse usuras omnes, cum navis in Piraeeum non appule-
rit. Quid autem syngrapha dicit? Non, ita me amet Iupiter, ea-
dem, quae tu, Dionysodore: sed nisi reddideris sortem et usu-
ras, aut si quid aliud contra syngrapham commiseris, duplam sol-
vere pecuniam te iubet. Age hoc ipsum mihi syngraphae caput
recita.

SYNGRAPHA.

Nisi autem manifesta exhibuerint pignora et libera, aut si quid contra syngrapham commiserint, pecuniam duplam reddunto.

Estne ubi navem nobis manifestam exhibueris, ex quo pecuniam a nobis accepisti, cum ipse confitearis, eam esse incolumem? An ex eo tempore in Atheniensium mercatum appulisti, cum syngrapha perspicuis verbis dicat, navem esse in Piraeeum perducendam et manifesto exhibendam creditoribus? Nam et hoc spectate, Athenienses, quam sit mirificum. Rupta est navis, ut iste ait, proptereaque Rhodum eam navem deduxit. Proinde post resarta est et ad navigationem reparata. Cur igitur eam, o vir optime, in Aegyptum caeterosque mercatus mittebas, Athenas autem nondum misisti, ne nunc quidem ad nos creditores, quibus eam syngrapha te iubet manifestam et liberam exhibere, praesertim nobis id petentibus et a te saepe postulantibus? Sed tu ita fortis es, vel potius impudens, ut, cum e syngrapha pecuniam nobis duplam debeas, nec legitimas usuras reddendas existimes, Rhodias nos recipere iubeas: perinde ac si mandati tui maior, quam syngraphae, sit auctoritas, ac dicere audeas, navem in Piraeeum non perductam esse incolumem, quod ob factum iure perimeris a iudicibus. Per quem enim stetit, quo minus navis in Piraeeum incolumis perduceretur? Num per nos, qui aperte mutuavimus in Aegyptum et Athenas, an vero 325
per istum eiusque socium, qui his conditionibus mutuati, ut Athenas redirent, Rhodum navem appulerunt? Idque fecisse eos de industria, nulla necessitate compulsos, multis signis colligitur. Nam si casus ille revera fuit fortuitus, et navis rupta fuit: post, cum eam instaurassent, non utique in alios mercatus elocassent, sed ad nos misissent ad corrigendum eventum non voluntarium. Nunc tantum abest, ut casum illum correxerint, ut ad primas iniurias delicta longe graviora adiecerint et tanquam per derisum contra nos in iudicium venerint: quasi in ipsorum potestate futurum sit, si eos damnaveritis, sortem duntaxat reddere et usuras. Vos igitur, Athenienses, ne istam eis licentiam detis, neque permittatis, ut duabus velut ancoris nitantur, ut, si vicerint, pecuniam alienam detineant, sin vos decipere non possint, ea duntaxat reddant, quae debent: sed mulctas eis irrogate, quae syngrapha continentur. Nam cum ipsi duplam sibi mulctam dixerint, si quid in syngrapha perscriptum violarint: iniquum fuerit, vos in eos esse leniores, praesertim vobis non leviore, quam nobis, facta iniuria. Iura igitur causae brevia sunt et facile memoria queunt comprehendi. Mutuavimus Dionysodoro et socio eius ter mille drachmas Athenis in Aegyptum, et ex Aegypto Athenas. Non recepimus neque sortem, neque usuras: sed illi nostra tenent, iisque utuntur alterum iam annum. Non perduxerunt navem in vestrum mercatum, nondum, ne nunc quidem, neque nobis eam manifesto exhibuerunt, cum syngrapha iubeat, nisi manifesto navem exhibuerint, duplam solvere pecuniam, eamque vel singulis nobis, vel utrique redigere li-

cere. His firmamentis freti ad vos ingressi sumus, ac nostra per vos recuperare studemus, quoniam ab istis id impetrare non possumus. Et haec nostra est oratio. Isti autem, se quidem esse mutuatos confitentur et non reddidisse: de eo autem litigant, non oportere se pendere usuras in syngrapha perscriptas, sed Rhodienses, quae nec in syngrapha insunt, nec a nobis sunt concessae. Quodsi in Rhodiorum foro litigaremus: melior esset istorum fortasse conditio, quod ad eos frumentum vexissent et in eorum mercatum appulissent. Nunc cum ad Athenienses ingressi simus et
326 syngrapha mercatum vestrum designarit: postulamus, ne nobis minus tribuatur quam iis, qui et vos et nos iniuriis affecerunt. Praeterea nec illud vos lateat, Athenienses, in hoc uno iudicio de toto mercatu legem sancire vos, multosque assistere, qui in mari negotiari decrevere, vosque intueri, quid de hac causa pronuntiaturi sitis. Nam si vos syngraphas et pactiones mutuas firmas esse oportere statuetis, neque earum violatoribus quicquam veniae dabitis: alacrius, qui in mercatu mutuant, officio suo fungentur, atque ex ea re augebitur mercatus vester. Sin navicularis licebit conscripta syngrapha de navigando Athenas, deinde navem in alios mercatus appellere, quod ruptam esse dicent et tales causas comminiscentur, qualibus Dionysodorus utitur, et usuras dividere pro eo cursu, quem se navigasse dicent, non pro syngrapha: nihil obstabit, quo minus omnes contractus dissipentur. Quis enim suum abiicere volet, si viderit, syngraphas esse irritas, tales autem orationes et causas iniuriorum hominum aequitati praevalere? Absit hoc, Iudices. Id enim neque multitudini vestrae conducit, neque iis, qui quaestum facere instituerunt, quique utilissimi sunt tum universe vobis omnibus, tum seorsim cuilibet, qui eorum operam requirit. Quapropter eorum vobis habenda ratio est. Ac ego quidem, quae potui, dixi: peto autem, ut et amicorum aliquis mihi patrocinetur. Adscende, Demosthenes.

APPELLATIO CONTRA EUBULIDEM.

ARGUMENTUM.

Scribitur lex apud Athenienses, ut inquisitio fiat in eos omnes, qui sint in album civitatis inscripti, civesne germani sint, annon: et ut ii, qui non et patre et matre cive sint nati, deleantur: utque municipes de omnibus sententiam ferant: et qui improbati fuerint et
327 sententiam municipum ratam habuerint, deleti inter inquilinos censeantur, iis vero, qui velint, liceat appellare iudicium: qui si etiam in iudicio convincantur, vendendos, sin absolvantur, cives esse. Ex

hac lege, Alimusio populo iudicante, improbatur Euxitheus quidam. Is, cum se Eubulidis inimici factione oppressum esse diceret, appellavit iudices, et ostendit, se et patre et matre cive esse natum. Quodsi mater mea, inquit, mercenarias operas fecit, ex inopia id fecit. Pater autem peregrinius locutus est, quod et captus et venditus fuit. Neque vero calamitates exprobrandae, sed genera exquirenda sunt.

Cum Eubulides multa falso nobis obiecerit, et convicia neque vera, neque iusta fecerit: operam dabo, ut vera et iusta dicendo, Iudices, ostendam, et ius esse nobis civitatis, et indigne ab isto me tractatum esse. Oro autem vos omnes, Iudices, obsecro et obtestor, ut et magnitudine causae huius considerata et ignominia, cum qua, qui condemnantur, etiam pereunt, me quoque tacite audiatis, maxime, si fieri potest, maiore cum benevolentia, quam istum (par enim est, ut in periculo constitutis melius cupiatis), sin minus, certe cum pari. Fit autem, Iudices, cum vos intueor et ius civitatis habere me considero, ut securo animo sim et magnam spem victoriae concipiam: sed tempora et civitatis in condemnando iracundiam formidem. Nam cum ex omnibus municipiis iure multi sint expulsi: eadem est de nobis etiam, quos factiones oppressere, opinio, et propter illorum condemnationem in maiore, quam pro se quisque, periculo versamur. Quare fieri nequit aliter, quin magno in metu simus. Quae quamquam ita sunt: ea tamen, quae in his ipsis aequa sunt, primum vobis dicam. Ego iis, qui peregrinitatis 328
convincuntur, succensendum esse existimo, qui vobis neque persuasis, neque exoratis, clam et vi sacris et republica vestra sunt usi: sed calamitosis hominibus seque cives esse ostendentibus opem salutemque ferendam, et cogitandum, cum insontibus nobis miserrime actum iri, si, cum vestra quibusdam auctoritate poenae merito infligantur, nos una inter eos censeamur et propter invidiam ipsius rei iniuriam patiamur. Equidem putabam, Iudices, decere Eubulidem et omnes eos, qui nunc in abrogando iure civitatis accusationes factitant, ea, quae comperta haberent, dicere, neque ullum rumorem in tale iudicium afferre. Id enim usque adeo iniustum esse olim etiam leges statuerunt, ut audita testificari leges sinant ne in levibus quidem causis: merito. Cum enim aliqui iam, qui se rem vidisse affirmarent, mendaces sint deprehensi: num illi habenda fides est, qui ea dicit, quae nec ipse novit? Enimvero, cum nemini liceat, etiamsi obnoxium sese constituerit, per ea nocere cuiquam, quae se audisse dicit: quî convenit, ei vos habere fidem, qui nullo suo periculo nos criminatur? Postquam igitur iste legum gnarus, idque magis, quam conveniebat, iniuste multisque rebus superior accusavit: necesse mihi est de iis primum dicere iniuriis et contumeliis, quibus apud municipes sum affectus. Peto autem a vobis, Athenienses, ne illorum sententiam pro argumento pute-

tis, me ab hac republica esse alienum. Nam si municipes omnem aequitatem perspicere posse putassetis: appellationem vestri non dedissetis. Nunc, ex aemulatione, ex inimicitiis, aliis item de causis tale quid eventurum existimantes, affectis iniuria vestrum veluti asylum aperuistis: quo laudabili instituto, Athenienses, homines innocentes omnes conservastis. Primum igitur vobis exponam, quo pacto apud populares sententia lata sit: nam, quae ad rem faciant, omnia dicere, id ego esse puto, si quis ostendat, quae, factionibus oppressus, contra decretum sit perpessus. Eubulides, ut vestrum multi norunt, impietatis accusata sorore Lacedaemonii, quintam suffragiorum partem non tulit. Quod igitur in ea causa et verum et isti adversum dixi testimonium: eo mecum exercet inimicitias, meque oppugnat. Qui cum et senator esset, et iusiurandum atque album, ex quo populares intro vocabat, in sua potestate haberet,
329 quid facit? Primum, cum municipes convenissent, concionibus habendis et decretis scribendis diem contrivit. Id vero non forte fortuna factum est, sed circumscribendi mei causa, ut quam tardissime de me pronuntiaretur: idque perfecit. Et municipes, qui iuraveramus, tres et septuaginta fuimus: coepimus autem ferre suffragia admodum sero. Proinde accidit, cum nomen meum citaret, ut iam tenebrae essent. Etenim perventum iam erat circiter ad sexagesimum: et vocatus sum postremus omnium inter eos, qui illo die sunt vocati, natu grandioribus inter municipes iam in agros digressis. Cum enim municipium nostrum quinque et triginta stadia distet ab urbe, et ibi plurimi habitent: plerique abierant, et reliqui erant non plures triginta, in quibus erant omnes ii, quos iste subornarat. Ut autem nomen meum citatum fuit: exsiliens iste statim in me multa maledicta congerebat, et magna voce. Ut nunc etiam, teste suarum criminationum nullo, neque ex municipibus, neque ex reliquis civibus, producto, hortabatur populares, ut me improbarent. Postulante autem me, ut in posterum diem differret propter et tempus, et solitudinem meam, et casum ex improviso oblatum, ut et ipsi crimina, quam multa vellet, adiicere liceret, et testes, si quos haberet, producere, et mihi potestas daretur causae dicendae apud omnes municipes, et cognatos meos testes producendi: pollicente item, quicquid illi decrevissent, id me ratum habiturum: iste, quae ego offerebam, negligebat omnia, statimque calculum iis dabat, qui aderant ex municipibus, neque mihi defendendi potestate facta, neque ulla certa inquisitione habita. Istius autem gregales et coniurati exsilientes suffragia ferebant: et, cum tenebrae essent, illorum singuli ab isto binos et ternos calculos acceptos in vasculum coniecerunt. Argumento est, quod, qui suffragia tulere, plures triginta non fuerunt, calculi autem numerati sunt amplius sexaginta: ut nos omnes obstupesceremus. Et haec vera a me dici, et suffragia neque lata esse praesentibus omnibus, et plures fuisse calculos, quam suffragatores, testes vobis producam. Et quoniam sic accidit, ut mihi in his amicorum aliorumve Atheniensium testis nemo adfuerit, tum propter diei tempus, tum quod ne-

minem advocaram: iis ipsis, qui me laeserunt, utar testibus. Quibus ea scripsi, quae infitias ire non poterunt. Recita.

TESTIMONIUM. 330

Quodsi, Iudices, Alimusii illo die suffragia de omnibus municipibus tulissent: consentaneum fuisset, eos usque in noctem suffragia ferre, ut, re confecta vestrumque decretum exsecuti, abirent. Cum autem amplius viginti reliqui essent e municipibus, de quibus postridie suffragia ferenda erant, et nihilominus necesse esset municipes convenire: quid fuisset incommodi Eubulidae, differre in diem posterum et de me primo popularibus dare suffragium? Propterea, Iudices, quod Eubulides non ignorabat, si mihi causae dicendae potestas fieret, et populares omnes praesto essent, et calculus iuste daretur, suos gregales nihil esse valituros. Unde autem ista conspiratio sit orta, cum de genere meo dixero, tum, si voletis, exponam. Nunc autem quid iustum esse existimo, et quid facere sum paratus, Iudices? Ostendam vobis, me esse Atheniensem et a patre et a matre: et huius rei testes, quos veraces esse dicetis, vobis exhibebo, et convicia criminaque refutabo: et a vobis, his auditis, petam, si vobis civis et factionibus oppressus videbor, ut me servetis, sin minus, ut id agatis, quod vobis pium esse videatur. Hinc autem auspicabor. Perstrinxerunt patrem meum peregrinitatis. Captum autem eum sub Decelicum bellum ab hostibus et Leucadem venditum, cum in Leandrum histrionem incidisset, ad suos longe post esse reversum incolumem, praeterierunt: sed quasi nobis propter illa infortunia pereundum sit, peregrinitatis eum accusarunt. Ego vero per haec ipsa potissimum ostendam, eum Atheniensem fuisse. Ac primum de eius et captivitate et redemtione testes vobis producam: deinde eum reversum a patruis facultatum partem accepisse: postea, nec in municipibus, nec in curialibus, nec alibi usquam ob sermonis peregrinitatem ut peregrinum ab ullo esse accusatum. Age, cape testimonia.

TESTIMONIA.

De captivitate quidem et incolumi patris mei reditu in urbem audistis. Eum autem vestrum fuisse civem (rei enim veritas ita se habet), testes voco ex cognatis patris mei, qui sunt superstites. 331
Primum autem Thucritidem mihi voca et Charisiadem. Horum enim pater Charisius frater fuit avi mei Thucritidae et Lysaretae, aviae meae, et patruus patris mei: sororem enim duxerat avus meus non uterinam. Deinde Niciadem: nam eius quoque pater Lysanias frater fuit Thucritidae et Lysaretae, et patris mei patruus. Post Nicostratum: nam eius quoque pater Niciades nepos ex fratre fuit avi mei et aviae, et patri meo consobrinus. Voca mihi hos omnes: tu vero siste aquam.

TESTES.

Qui igitur a viris patri meo cognati fuerunt, eos audivistis et

testificantes et deierantes, patrem meum necessarium eis et cognatum fuisse: quorum utique nemo in conspectu eorum, qui falsi testimonii ei conscii essent, exitium sibi imprecatus peierabit. Cape et illorum, qui patri a mulieribus cognati sunt, testimonia.

TESTIMONIA.

Qui igitur e cognatis mei patris, tam a viris quam a mulieribus, superstites sunt, eos testificantes audivistis, eum utrinque fuisse Atheniensem et sine controversia ius habuisse civitatis. Voca mihi et curiales et deinde gentiles.

TESTES.

Cape et municipum testimonia et cognatorum illa de curialibus: ut constet, eos elegisse me curiae principem.

TESTIMONIA.

Quae igitur et cognati et curiales et municipes et gentiles, quorum id officium est, testificati sunt, audistis: unde vobis scire
332 licet, civisne an peregrinus fuerit is, cuius ea conditio fuit. Si enim ad unum hominem atque alterum confugeremus, suspicio esse posset, eos a nobis esse subornatos: sed cum apud omnes eos, apud quos et vestrum unusquisque probatus fuit, et pater, dum vixit, et ego, qui nunc verba facio, probati sumus apud curiales, cognatos, municipes, gentiles, fierine ullo modo potest, ut ii omnes mendaces et subornati sint? Quodsi locuples fuisset pater atque his pecunia data persuasisset, ut se cognatos eius esse dicerent, non absurda suspicio fuisset, eum non esse civem: sin simul et pauper fuit, et eos exhibuit simul et cognatos et de suo impertientes, annon evidens est, eum revera cognatum eis fuisse? Neque enim profecto, si nemini coniunctus fuisset, isti adiecta pecunia eum in familiam recepissent: sed fuit, ut et ipsa res probavit et testes vobis affirmarunt. Praeterea magistratus etiam sortitus est, et approbatus eos gessit. Cape testimonium.

TESTIMONIUM.

Quis vero vestrum existimet, permissuros fuisse municipes, ut ille peregrinus et non civis apud ipsos magistratu fungeretur, ac non fuisse accusaturos? Neque vero quisquam eum vel accusavit, vel criminatus est. Quin necessario etiam suffragia tulerunt municipes sacris iuratis, cum eis album municipii periisset, Antiphilo, patre Eubulidae, tribuno plebis, et quosdam e municipio repulerunt: de illo autem neque dixit, neque conquestus ullus est tale quicquam. Atqui omnibus hominibus vitae finis mors est: et qui viventes de genere accusantur, eorum filios aequum est ad reddendam rationem perpetuo esse paratos. Quibus autem in rebus nemo viventem ipsum criminatus fuit: de iis annon iniquum est liberos exagitari a quovis? Quodsi de his inquisitio nulla facta fuisset, latuisse rem concedi posset: sed cum et facta sit, et lata suffragia,

et nemo unquam quicquam sit conquestus, nonne aequum est me propter illum Atheniensem esse, antequam ei de genere facta fuit controversia? Haec vere a me dici ut constet, horum etiam voca testes.

TESTES. 333

Praeterea, cum ei liberi quaterni essent nati, uterini mei fratres, et mortui, sepeliit eos in patriis monimentis, quae, quotquot e familia sunt, participant: neque istorum quisquam unquam vetuit aut prohibuit, neque eum in ius vocavit. Quis vero est, qui a familia alienis in patriis sepeliri monimentis patiatur? Ut autem et haec vere a me dici constet, cape testimonium.

TESTIMONIUM.

De patre igitur, fuisse eum Atheniensem, haec habeo, quae dicam: et testes produxi eos, quos isti ipsi cives esse pronuntiarunt, qui testificantur, eum suum fuisse consobrinum. Constat autem, eum tot et tot annos hic vixisse et nunquam usquam ut hospitem esse deprehensum: sed ad hos cognatos suos confugisse, qui eum et receperunt, et facultates ei impertierunt ut suorum uni. Iis porro temporibus natus fuit, ut, etiamsi ex altera duntaxat parte civis fuisset, civem eum haberi conveniret: cum natus ante Euclidem fuerit. De matre autem mea (nam et hanc exagitarunt) iam dicam et orationis meae citabo testes: quamvis non modo contra decreta forensem quaestum nobis obiecerit Eubulides, sed etiam contra leges, quae convicii crimine teneri iubent eum, qui quaestum in foro ulli civium, seu viro, seu mulieri, exprobarit. Nos vero fatemur, et fascias vendere nos et victitare non uti volumus. Quodsi tibi argumento est, nos non esse cives: ego tibi huius omnino contrarium probabo, non licere peregrino in foro quaestum facere. Cape primum ac lege mihi Solonis legem.

LEX.

Cape etiam Aristophontis legem. Is enim eam adeo recte et populariter esse latam censuit, ut senatusconsulto renovandam esse decreverit.

LEX. 334

Tuendae sunt igitur vobis leges: neque ii, qui quaestum faciunt, peregrini, sed, qui calumniantur, improbi sunt habendi. Est enim, Eubulide, alia quoque lex de ignavia, cui cum ipse obnoxius sis, nos, qui opus facimus, exagitas. Verum nunc usque adeo infelices sumus, ut isti liceat extra causam conviciari, atque omnia facere, ne meum mihi ius tribuatur: me autem fortasse obiurgabitis, si dixero, quemadmodum iste in urbe circumiens rem faciat, idque merito. Quorsum enim attinet, vobis ea narrare, quae ipsi nostis? Considerate igitur. Quod nos in foro quaestum facimus, id inprimis argumento esse puto, istum falsa nobis impingere crimina.

Quam enim fasciarum venditricem fuisse dicit et manifestam omnibus, de ea par fuit utique testificari multos, qui ipsi eam novissent, non qui nihil praeter auditum referrent. Nam si peregrina fuisset, excutienda fuerunt vectigalia in foro, et, num peregrinorum tributum pependerit, inquirendum, et, cuias fuerit, ostendendum: sin ancilla, inprimis emtor, sin minus, venditor producendus fuit, qui testimonium in eam diceret, aut saltem alius quispiam, qui probaret, eam vel servitutem servisse, vel esse manumissam. Nunc horum nihil ostendit, sed crimen obiecit, ut mihi videtur, nullius momenti. Id enim est calumniatoris ingenium, criminari omnia, probare nihil. Deinde illud etiam in matrem dixit, eam nutricem fuisse. Nos vero, cum nostra urbs cladem accepisset et omnes rebus adversis conflictarentur, non infitiamur, hoc esse factum: quo pacto autem et quibus de causis mammam praebuerit, ego perspicue vobis ostendam. Neque vero quisquam vestrum, Athenienses, iniquo animo accipiat: nam etiam nunc cives mulieres multas invenietis, quae nutricum fungantur officiis, quas vobis vel nominatim, si vestra voluntas feret, dicemus. Quodsi divites essemus: neque taenias venderemus, neque denique inopes essemus. Sed quid ista cum genere consortii habent? Equidem nihil, opinor. Ne vero, Iudices, pauperes aspernemini (satis enim eis est in ipsa paupertate mali), neque eos etiam, qui quaeritare victum et vivere sine cuiuspiam iniuria instituunt: sed audita re, ubi vobis matris cognatos ostendero tales, quales ingenuorum hominum esse decet, qui, si iste in eam talia crimina coniecerit, eiurent et testificentur, se scire, eam esse civem, quos vos putatis esse fide dignos, eam nobis ferte sententiam, quam postulat aequitas. Mihi
335 avus fuit, Athenienses, matris pater Damostratus Melitensis. Ei nascuntur quatuor liberi: e priore, quam habuit, uxore, filia et filius, cui nomen fuit Amytheon, e posteriore Chaerestrata, mater mea, et Timocrates. His porro liberi nascuntur, Amytheoni Damostratus, avi nomen referens, et Callistratus et Dexitheus. Ac Amytheon quidem, matris frater, ex eorum numero est, qui in Sicilia et militarunt et obierunt, et sepultus est in publicis monimentis: et haec testes confirmarunt. Soror autem eius, quae Alaeensi Diodoro nupta fuit, filium peperit Ctesibium. Is Abydi obiit cum Thrasybulo militans. Ex his vivit Damostratus, Amytheonis filius, matris meae fratris filius. Chaerestratae, aviae meae, sororem ducit Apollodorus Plothensis. Ex his nascitur Olympichus: ex Olympicho Apollodorus, atque is vivit. Proinde voca mihi eos.

TESTES.

Hos igitur audivistis testificantes et deierantes. Vocabo etiam uterinum fratrem et utrinque nobis cognatum et filios eius. Nam Timocrati, matris meae fratri germano et uterino, nascitur Euxitheus: Euxitheo tres filii, qui omnes vivunt. Voca mihi ex eis, qui domi sunt.

TESTES.

Cape etiam testimonia curialium et cognatorum matris, et municipum, et quorum eadem monimenta sunt.

TESTIMONIA.

Genus igitur maternum tale demonstro vobis, et eam ostendo a viris et mulieribus esse civem. Matri autem meae nascitur, Iudices, primum e Protomacho, cui eam Timocrates, frater uterinus et germanus, desponderat, filia: deinde e patre meo ego. Quo autem pacto patri meo nupserit, vobis est cognoscendum: nam et 336
quae de Clinia criminatur et de nutricio matris ministerio, illa etiam ego vobis omnia perspicue narrabo. Protomachus pauper fuit. Ad quem cum pupilla locuples hereditate venisset, elocuturus matrem meam Thucrito, patri meo, familiari suo, persuadet, ut eam ducat. Sic despondetur patri meo mater mea per Timocratem Melitensem, praesentibus utrisque patruis eius et aliis testibus: et horum qui superstites sunt, nobis testimonium dicent. His factis, aliquanto post, cum duos iam liberos peperisset, patre militante peregre ductu et auspiciis Thrasybuli, ipsa inopia conflictans coacta est Cliniam, Clidici filium, lactare: quo facto, quod ad id periculum attinet, in quo nunc ego versor, male mihi consuluit, fateor equidem (nam ab ea lactatione omnia, quae in nos congeruntur, maledicta oriuntur), sed tamen illius temporis inopiae et necessaria sane fecit et congruentia. Constat igitur, patrem meum non primum duxisse matrem meam, sed Protomachum et liberos procreasse et filiam elocasse: qui, etsi mortuus est, ipsis tamen factis testatur, eam et urbanam et civem fuisse. Haec me vere dicere ut appareat, primum mihi voca Protomachi filios: deinde eos, qui sponsalibus patris interfuerunt, et e curialibus cognatos, quibus nuptiale munus contulit pro matre pater: post Eunicum Cholargensem, qui sororem meam accepit a Protomacho: deinde filium sororis. Voca hos.

TESTES.

Annon igitur indignissime omnium hominum agitur mecum, Athenienses, quod, cum tot cognati mihi sint, hique et testificentur et deierent, se mihi cognatos esse, et horum nemo in ius vocetur, quasi cives non sint, isti tamen pronuntiarunt, me esse peregrinum? Cape mihi et Cliniae et cognatorum eius testimonium, qui norunt haud dubie, quaenam mater mea fuerit, quae mammam illi praebuit. Neque enim id ab eis iurisiurandi religio postulat, ut, quae nos hodie dicimus, ea testificentur: sed ut ea, quae omni tempore comperta habuerunt, eam et suam nutricem et nostram fuisse matrem existimatam. Tametsi enim humile quiddam est nutricis vocabulum: veritatem tamen non detrecto. Non enim si pau- 337
peres fuimus, cuiquam iniuriam fecimus, sed si cives non fuimus: neque in hoc iudicio vel vita, vel pecunia nostra agitur, sed genus.

Multas humiles et serviles operas ingenuos homines paupertas facere cogit: ob quas commiserationem potius, quam internecionem merentur. Ut enim ego audio, multae mulieres cives et nutrices, et mercenariae, et vindemitrices factae sunt propter reipublicae illorum temporum calamitates: multae item ex pauperibus nunc locupletatae sunt. Sed de his statim. Nunc testes voca.

TESTES.

Me igitur et a matre esse civem et a patre, partim ex dictis testium modo cognovistis, partim ex iis, quae prius de patre dicta sunt. Restat igitur, ut de me ipso apud vos dicam. Quod igitur simplicissimum est et iustissimum, cum ex utrisque parentibus sim civis, cum et hereditatem et genus sim consecutus, me esse civem affirmo. Sed tamen omnia, quae conveniunt, a me esse praestita, probabo testibus productis, ut introductus sim ad curiales, ut in municipium sim adscriptus, ut ab istis ipsis delectus sim, ut inter nobilissimos de sacerdotio Herculis sortirer, ut magistratus gesserim approbatus. Voca mihi eos.

TESTES.

Quam autem absurdum fuerit, Iudices, si ita mihi obvenisset sacerdotium, ut delectus fueram, oportuisse me pro istis sacrificare, et istos una sacrificare mecum: nunc autem eosdem istos non permittere, ut ego una cum eis sacra faciam? Constat igitur, Athenienses, me per omne reliquum tempus apud omnes eos, qui me nunc accusant, civem esse habitum. Neque enim peregrinum et inquilinum, ut nunc ait Eubulides, vel magistratus gerere, vel sacerdotium sortiri secum delectum sivisset: nam et ipse fuit e sortientibus et delectis. Neque etiam, cum vetus ei mecum simultas intercederet, in hoc usque tempus distulisset, quod an unquam futurum esset, nemo praescivit, si quid de me tale compertum habuisset. Sed non compertum habuit. Quapropter per tempus omne reliquum, cum et municipium et sortitionem mecum communem ha-
338 beret, nihil horum perspexit. Postquam autem civitas universa in eos, qui se petulanter in municipia ingesserant, iracunde concitata fuit: tum insidias mihi comparavit. Fuisset autem illud quidem tempus hominis veritate freti: hoc autem, quod nunc adest, inimici est, qui de industria calumnietur. Ego autem, Athenienses (neque, per deos oro, quisquam mihi obturbet, neque id, quod dicturus sum, aegre ferat), me Atheniensem esse duco, ut vestrum quilibet sese: et eam esse mihi matrem ab initio puto, quam apud vos ostendo, neque alterius sum, hanc autem mihi vindico: patrem rursus eodem modo. At si qui eorum, in quos inquiritur, cum eos, quorum sunt, occultant, eorum vero esse sese, quorum non sunt, simulant, eo ipso argumento non iniuria peregrini apud vos iudicantur: de me contrarium utique sentiendum erit, civem esse me. Neque enim peregrinum et peregrinam parentes esse meos profitendo frui civitate instituissem: sed, si quid tale mihi conscius es-

sem, quaeritassem, quorum me filium esse dicerem. Sed nihil eram conscius. Quapropter eos parentes, qui sunt, ut aequum est, retinens, civis esse studeo. Iam etsi pupillus relictus sum: tamen me dicunt esse locupletem, et testium quosdam propter emolumenta se mihi cognatos esse dicere. Ita simul et probra paupertatis et generis obscuritatem obiiciunt, simul propter divitias omnia mercari me dicunt. Proinde utra horum eis credenda sunt? Licuisset nimirum eis, si peregrinus aut nothus ego essem, omnium mearum opum capere hereditatem. Itane hi paucula accipere, et falsi testimonii actionem et periculum exspectare et peierare malunt, quam tenere omnia, eaque secure, neque ullis se diris et devotionibus obstringere? Non ita res habet nimirum: sed cognati cum sint, uni suorum, ut rectum est, opitulantur. Neque haec nunc tantum impulsu meo faciunt: sed dum puerulus etiamnum fui, me statim ad curiales duxerunt, in aedem Apollinis patrii duxerunt, in reliqua item templa. Neque vero ego, dum puer fui, eis persuasi, ut illa facerent scilicet, argento dato: sed et pater, dum vixit, legitimo iureiurando dato curialibus, me civem introduxit, cum ex cive desponsa sibi natum sciret: et haec testes affirmarunt. Postea ego sum peregrinus? Ubi tributum inquilinorum pependi, aut ullus meorum unquam? Quando ad alios municipes accessi, et cum eis, ut me reciperent, persuadere non potuissem, huc me inscripsi? Ubi? quibus rationibus, quibus illos, qui germani cives non sunt, uti constat? Nusquam. Quomodo tandem? In eo municipio, in quo avus, patris mei pater, in quo pater meus versatus est, in quo me 339
versatum esse constat. Et quo pacto nunc vobis evidentius quisquam probet, ius sibi esse civitatis? Cogitet enim unusquisque vestrum, Athenienses, quonam alio modo, quam ego feci, cognatos suos demonstrare posset: cum pro testimonio dicant, cum iurent, cum olim iam inde a primordio iidem sint? Quas ob res ego, bonitate causae fretus, ad vos confugi, quod videam, Athenienses, iudiciorum maiorem esse auctoritatem, non modo quam Alimusiorum, qui me eiecerunt, sed etiam quam senatus et populi: nec iniuria. Quicquid enim spectetur, sententiae vestrae iustissimae sunt. Cogitate illud etiam, vos, qui e magnis municipiis estis, nulla re privare quemquam, nec accusatione, nec defensione. Ac multa bona vobis eveniant, qui ea re recte usi estis, qui iis etiam, qui moram petierunt, parandi se facultatem non ademistis: qua re et calumniatores et eos, qui propter simultatem aliis insidiantur, convincitis. Ac vos quidem laudandi estis, Athenienses: qui autem re bona et iusta male sunt abusi, vituperandi. In nullo autem municipio, quam in nostro, crudelius esse actum reperietis. In eo enim fratrum uterinorum et germanorum alios eiecerunt, alios non: et homines natu grandes, inopes, quorum filios retinuerunt. Harum etiam rerum, si vultis, testimonia vobis exhibebo. Quodque omnium gravissimum est, factiosi id fecerunt: neque, per deos oro vos, in malam partem quisquam vestrum accipiat, si eos, qui me laeserunt, improbos esse ostendero. Eorum enim vobis improbitate de-

monstranda ipsam calamitatem, quam accepi, narraturus mihi videor. Isti, cum quidam homines peregrini cives fieri vellent, Anaximenes et Nicostratus, communiter quinas quisque drachmas inter se distribuerunt. Hoc cum scire se neque Eubulides, neque gregales eius eiurare audeant: nunc tamen eos non eiecerunt. Quid autem eos privatim non facturos putatis, qui publice haec facere non dubitarunt? Multos, Athenienses, Eubulidea factio et perdidit et conservavit argenti gratia. Nam prius etiam (ad rem faciet, quod dicam, Athenienses), cum tribunus plebis esset Eubulidae pater, ut dixi, Antiphilus commentum excogitat, ut a quibusdam nummos auferret, et ait, se commune album perdidisse. Quare persuasit Alimusiis, ut inter sese suffragia ferrent, et accusatos decem mu-
340 nicipes eiecit: quos omnes praeter unum iudices receperunt. Et hoc seniores omnes norunt. Multum certe abfuit, ut aliquos relinquerent, qui Athenienses non essent, cum germanos etiam cives per factionem eiicerent, quos iudicium recepit. Cumque patri meo tunc inimicus esset, non modo eum non accusavit, sed ne suffragium quidem de eo tulit, quasi non esset Atheniensis. Unde id constat? Quod omnibus suffragiis civis est habitus. Et quid opus est de patribus dicere? cum ipse Eubulides, cum ego inscriberer, et municipes, ita ut aequum est, iurati omnes suffragia de me ferrent, neque accusarit, neque contrarium suffragium tulerit: nam hic iterum omnes me municipem esse iudicarunt. Quodsi mentiri me dicunt: in mea aqua, quisquis voluerit, testificetur horum contraria. Si igitur, Athenienses, istorum id argumentum firmissimum esse videbitur, quod municipes me iam eiecerunt: ego quater prius sancte et sine conspiratione decrevisse eos ostendam, cum decreverunt, et me et patrem esse municipes suos. Primum, cum pater probatus fuit: deinde, cum ego: post, in prima disquisitione, cum isti album occultassent: postremo, cum inter nobilissimos me delegerunt ad sortitionem Herculani sacerdotii. Atque haec omnia testimoniis comprobata sunt. Quodsi tribunatus mihi referendus est, propter quem mihi quidam irascebantur (nam in eo inimicitias suscepi exigendo a multis conductiones lucorum et alia, quae reipublicae subtraxerant), equidem vos audire velim: sed fortasse nihil ad rem facere existimabitis. Illud quidem argumentum conspirationis eorum proferre possum, quod e iureiurando deleverunt haec verba: Sententiam feram animo aequissimo, nec gratiae nec odii causa (nam id quoque deprehensum est), et quod arma per sacrilegium abstulerunt (dicetur enim), quae ego Minervae consecraram, et decretum exsculpserunt, quo municipes me ornarant. Coniurarunt isti contra me, a quibus ea, quae publice debebantur, redegi: eoque venerunt impudentiae, ut passim dicerent, ea me facere causa defensionis. Quis vero me vestrum tantae condemnet insaniae, Iudices, ut propter tantilla rei probandae argumenta facinus morte vindicandum auderem, et, quae mihi honorifica essent, ea abolerem? Illud autem, quod omnium est gravissimum, non utique dicent me auctore esse factum. Cum primum enim mihi calamitas ac-

cidisset, statim istorum quidam, tanquam exsul iam essem et periissem, domunculam in agro noctu aggressi, instrumentum et supellectilem auferre sunt conati: usque adeo et vos et leges contemserunt. Ac, si vultis, huius rei conscios citabimus. Etsi autem multa haberem, quae isti perpetrarunt et ementiti sunt, commemoranda, libenterque vobis exponerem: ea tamen, cum praeter rem esse putetis, omittam. Illa autem recordamini et spectate, quantis argumentis fretus ad vos accesserim. Ut enim vos in Sexviros inquiritis: ad eundem ego modum apud vos in me inquiram. Heus, homo, quis tibi pater fuit? Mihi? Thucritus. Numquid aliqui se cognatos eius esse testificantur? Omnino: primum consobrini quatuor, deinde sobrinus, post, qui consobrinas eius duxerunt, curiales item, nec non Apollinis patri et Iovis Hercei gentiles, deinde ii, quibus monimenta sunt eadem: deinde municipes eum saepe et probatum esse et magistratus gessisse suis suffragiis ostenderunt. De patre igitur, quid vobis aequius aut sincerius afferre potuissem? Vocabo autem vobis cognatos, si vultis. De matre porro audite. Mater mihi est Nicareta, filia Demostrati Melitensis. Eius cognati, qui testimonium dicunt? Primum patruelis filii duo, deinde consobrini matris, post Protomachi filii, eius, qui matrem meam prior habuit, deinde, qui sororem meam ex Protomacho duxit, Eunicus Cholargensis, post filius sororis. Quin et curiones cognati matris, et municipes idem sunt testificati. Quid igitur requiritis amplius? Nam et ex praescripto legum contraxisse matrimonium patrem et nuptiale munus obtulisse curialibus, testes confirmarunt. Ad haec autem me ipsum quoque ostendi participasse res omnes, quae decent ingenuos. Quapropter, ab omnibus partibus iure et convenienter lato pro nobis suffragio, religiose pronuntiabitis. Iam etiam, Iudices, Sexviros interrogatis, an parentibus benefaciant. Ego vero a patre pupillus sum relictus: matrem autem, obsecro vos et obtestor, ut in patriis sepelire monimentis hoc vestro suffragio liceat: ne me prohibete, ne extorrem agite, ne cognatis spoliate, quorum tanta multitudo est, ne denique me perdite. Potius enim, quam eos deseram, si ab eis conservari non potuero, me ipse interficiam, ut saltem ab eis in patria sepeliar.

DELATIO CONTRA THEOCRINEM. 342

ARGUMENTUM.

Hanc orationem, nescio qua ratione, in privatas plerique referunt, cum manifeste sit publica: quod ex ipso argumento perspicietur. Mercatores aut navicularios Athenienses, qui alio quopiam quam Athenas frumentum vexerant, licebat deferre. Lex autem erat, si

quis aliquem detulisset, nec actionem persequeretur, aut persecutus quintam suffragiorum partem non tulisset, ut mille drachmas aerario solveret: quas qui non solvissent, iis conciones habere non liceret. Tertia item lex erat, si quis aliquem per iniuriam asserere in libertatem videretur, ut semissem aestimationis aerario deberet. Epichares igitur Theocrinem detulit, ut qui verba in publico faceret, quod ei per tres hasce leges non liceret: Miconem enim detulisse, ut alio frumentum vehentem, et praevaricatum esse: et curatorem a tribulibus designatum, in rationibus referendis peculatus damnatum esse ob eam pecuniam, quae decem heroum sacra esset: tertio Theocrinis patrem in libertatem asseruisse per iniuriam Cephisodori ancillam, et quingentis drachmis eam ob rem mulctatum. Harum igitur rerum delatio hic agitur, et causa manifeste publica est. Ipsam autem orationem Dinarchi esse plerique putant, quamquam Demosthenicis haud absimilem.

---

343 Patre nostro, Iudices, per Theocrinem calamitate publica affecto et decem talentis mulctato, eaque mulcta conduplicata, ut nullam salutis spem reliquam habeamus, existimavi, eius vestro praesidio ulciscendi gratia, nec aetatis, nec cuiuspiam alterius rei ratione habita, istum apud vos esse deferendum. Pater enim, Iudices, cuius auctoritate omnia facio, apud omnes familiares quiritabatur, si ego, praetermissa occasione hac, qua, dum ipse adhuc in vivis est, inimicum ulcisci possem, excusatione imperitiae atque aetatis neque se fortunis omnibus spoliatum curarem, neque Theocrinem, contra leges accusantem, et multos civium, quod ei facere non liceret, calumniantem, reprimerem. Vos igitur omnes, Athenienses, oro et obtestor, ut me benigne audiatis, primum, quod et patrem defendens et patris auctoritati parens in hoc iudicium venio, deinde, quod et adolescens sum et rerum imperitus. Quamobrem actum praeclare mecum putabo, si, benevolentia vestra iuvante, facinora istius potero demonstrare. Praeter haec ob illud etiam, Iudices, quod proditus sum (vera enim apud vos dicentur) ab hominibus, qui, cum ob inimicitias, quas cum isto exercebant, fidem apud nos invenissent, auditaque re subscriptionem et strenuam operam promisissent, me nunc destituto, cum isto in meo discrimine in gratiam redierunt. Quare nemo est, qui mihi patrocinetur, nisi me forte necessariorum aliquis adiuverit. Ac multis quidem iste delationibus obnoxius fuit, omnesque leges, quae ea de re cavent, violavit: recentissimum autem ei facinorum navigii indicationem esse reperimus. Quapropter haec in delatione perscripta mihi pater dedit. Ac primum lex vobis recitabitur illa de indicantibus et prae-
344 varicantibus et contra leges cum adversariis transigentibus (hinc enim auspicandam esse mihi orationem censeo), deinde indicatio ipsa, qua iste Miconi negotium facessit. Recita.

LEX.

Lex haec, Iudices, instituentibus aut publice accusare, aut indicare, aut quippiam aliud eorum facere, quae in lege scripta sunt, perspicue denuntiat, quibus conditionibus horum quaelibet facienda sint. Hae autem sunt, ut ex ipsa lege audivistis: Si quis actionem persecutus quintam suffragiorum partem non tulerit, ut mille drachmas solvat: quodsi non persequatur, Theocrine, alias mille: ut neque calumniatorem agat quisquam, neque impunitate proposita praevaricetur, aut condonet publica negotia. Affirmo igitur, hac delatione teneri Theocrinem, quod Miconem Chollidem indicarit, nec sit persecutus, sed accepta pecunia negotium vendiderit: et hoc aperte demonstrabo, ut ego arbitror. Quamquam enim Theocrines, o Iudices, suique gregales nihil non fecerunt appellandis testibus, eis partim minitantes, partim pollicentes, ne testimonium dicant: tamen, si vos pro officio me adiuveritis, eosque iusseritis, ac potius adigente me vos una adegeritis eos, aut testari, aut eiurare, neque cavillari eos siveritis, verum invenietur. Recita igitur primum indicationem, deinde testimonia.

INDICATIO.

Hanc indicationem exhibuit iste, Iudices, Micone accusato, eamque scriba mercatus curatorum, Euthyphemus, accepit. Diuque ante concilium indicatio proposita iacuit, quoad iste, accepta pecunia, missam eam fecit, recensentibus praetoribus et eum ad quaestionem vocantibus. Haec ut a me vere dici constet, primum voca, qui magistratuum scriba tum fuit, Euthyphemum.

TESTIMONIUM.

Recita etiam eorum, qui propositam eam viderunt, testimonium. Recita.

TESTIMONIUM. 345

Voca etiam mercatus curatores, ipsumque Miconem, cuius indicavit navigium, et testimonia lege.

TESTIMONIA.

Theocrinem igitur indicasse Miconis navigium, Iudices, et indicationem diu fuisse propositam, et arcessitum ad quaestionem non paruisse, neque accessisse, eos testari audivistis, quos id inprimis habere compertum convenit. Eum vero non modo mille drachmas debere, sed et in carcerem abducendum et reliquis poenis afficiendum esse, quas haec lex iis minatur, qui mercatores et navicularios calumniantur, ex ipsa lege facile cognoscetis. Cum enim vellet legislator, neque delinquentes mercatores indemnes esse, neque insontes vexari, omnino vetuit, hoc hominum genus indicari, ni quis ipse sibi confidat, se ostensurum apud vos, facta esse ea, quae indicat: quodsi quis calumniatorum secus fecerit, licere eos

deferri et in carcerem abduci. Sed ipsam potius legem recita, quae id multo evidentius, quam ego, docebit.

LEX.

Auditis, Iudices, leges quid calumniatorem luere iubeant? Quare si quid eorum, quae in indicatione Miconem fecisse scripsit Theocrines, fecit, praevaricatus est, remque cum eo transegit: vobis omnibus facit iniuriam, meritoque mille drachmis mulctatur. Sin eo, quo decebat, navigante (utrum enim iste volet, largiar) indicat et arcessit et calumniatur navicularios: legem non eam solum, quae prius, sed hanc etiam, quae modo recitata est, violavit, et suo ipse testimonio confirmavit, se sani quicquam nec agere, nec dicere. Quis enim causae bonitate fretus pecuniae partem ex lege accipere nolit, aut, re transacta, parvum lucellum malit, praesertim legibus eam ob rem poenas daturus, cum liceret, quod mo-
346 do dicebam, semissem indicatarum rerum accipere? Nemo, nemo, inquam, Iudices, qui se calumniatorem agere non compertum haberet. Duae igitur hae leges sunt, quas iste, violatarum legum alios reos agere solitus, violavit. Restat et tertia, quae aeque iubet, et aerarios a quovis civium deferri, et si quis Minervae debeat, aut caeterorum deorum aut heroum alicui. Debere autem iste comperietur, et non solvisse septingentas drachmas, quas in referendis rationibus ex mulcta debuit suae tribus heroi. Age, hanc ipsam legis partem recita.

LEX.

Desine. Audis, haec quid dicat: Si heroum alicui? Recita etiam tribulium testimonium.

TESTIMONIUM.

Curabit iste scilicet, Iudices, paucos homines, aut eos, qui maximam aetatis partem navigando, ut Micon, consumunt, cum tribules suos praesentes nec metuerit, nec reveritus sit. Nam et rempublicam eorum ita tractavit, ut peculatus eum condemnarint: et post condemnationem, quamvis satis sciat, legum interdicto se ab accusando removeri, donec mulctam solverit, vim tamen facit atque existimat, caeteros quidem aerarios omni munere publico depelli oportere, se vero superiorem esse legibus. Dicet, avum, non se, esse in tabulam relatum, et de hoc multa verba faciet, illum esse aerarium. Ego vero uter sit, certo confirmare non possum: sed ut ita sit, ut iste dicit, multo iustius a vobis condemnabitur, si res ita se habet. Nam si aerarius eius avus fuit olim, et lex illius istum hereditatem capere iubet, atque ipse, cum ei nec olim accusare liceret, accusavit, propptereaque se absolvendum putat, quod a tertio inde generis gradu sit improbus: nihil aequi dicet, o Iudices. Ipsum autem Theocrinem confiteri, eam durare mulctam, qui tum pro se, tum pro fratre spoponderit tribulibus, nec servata iurisiurandi religione ac sine infamia delationem hanc posse absolvi, uti constet:

decretum profer, quod in Scironidae sententiam factum est apud 347
tribules.

DECRETUM.

Accessit autem Theocrines et se debere fassus est, et soluturum coram tribulibus recepit, postquam nos adesse animadvertit, exempla eorum, quae in tabulam relata erant, petituros.

DECRETUM.

Multo magis igitur, Athenienses, Leontidas laudaveritis, qui Theocrinem illas septem minas reddere coëgerunt, quam istum. Iam quarta etiam lex est (fateor enim, me pleraque istius facinora pervestigasse), qua Theocrines quingentas drachmas debet, a patre suo non redditas, quibus damnatus est, Cephisodori famula in libertatem asserta: sed intercessione et tractatione cum Ctesicle, orationum scriptore, qui ab adversa parte stabat, curatum est, ut ea mulcta neque solveretur, neque in arcem referretur: quam Theocrines nunc, opinor, nihilominus ex lege debet. Non enim, si Ctesicles inquilinus iste concesserit, improbus improbo, ne tradatur exactoribus is, qui lege sit damnatus, propterea civitas fraudanda est mulctis a legibus irrogatis: sed decet adversarios in privatis contractibus inter se transigere arbitratu suo, in publicis vero negotiis parere legibus. Ac legem mihi recita, quae iubet semissem aestimationis debere publico eum, qui per iniuriam asserere in libertatem videatur, et Cephisodori testimonium.

LEX. TESTIMONIUM.

Illam etiam legem recita, quae ab ea die debere iubet, qua sit damnatus, sive inscripta mulcta, sive non inscripta sit.

LEX. 348

Quo igitur alio pacto, Iudices, aequo accusatori ostendendum est, Theocrinem recte esse delatum, nec propter mille drachmas duntaxat, ob quas delatus est, teneri delatione, sed multis etiam aliis obstrictum esse mulctis? Equidem alio nullo puto. Neque enim exspectandum profecto est, dum ipse Theocrines aerario vestro se debere fateatur, et iure delatum esse dicat. Imo contrarium fiet, quidvis dicet potius, quasvis criminationes proferet: se factionibus opprimi, se propter legum defensionem exagitari quiritabitur. Nam qui causam ipsam tueri nequeunt, hoc reliquum habent, ut effugia, ut causas quaeritent, quae, erepta ipsius causae recordatione, in iis vos detineant, quae ad ipsam causam nihil attinent. Ego vero, Iudices, si in legibus, quae lectae sunt, scriptum viderem, illa, quae de calumniatoribus sancita sunt, ita demum rata habenda, si Theocrines delatus neque Thucydidem, neque Demosthenem, neque alium quempiam versantem in republica virum incusaret, quievissem: nunc excusationum illarum nullam vel in legibus momenti habere video quicquam, vel esse novam, ut tanquam in-

audita auscultationem mereatur, sed singulas a reis sexcenties inculcatas. Atque etiam e senioribus audio, Iudices, violatori legum nihil omnino cuiquam esse veniae tribuendum: sin quippiam forte sit, non continenter improbis, propter sordidum quaestum leges aspernantibus (neque enim fas est), sed iis, qui ex imperitia rerum scriptas alicubi leges inviti neglexerint. Quorum istum esse Theocrinem nemo dixerit, contraque in legum omnium cognitione versatissimum. Quare cavendus est, neque vel ad mea, vel eius verba respiciendum. Neque enim aequum est, ut, qui pro legum defensione adsunt, prolixis fabulis et criminationibus praebeant aures, sed iis, quae facile omnes assequamini. Quare perspicuis verbis sic eum interrogate, ut omnibus civibus hanc delationem, ita uti leges postulant, iudicasse videamini: Quid ais, Theocrine, vosque omnes, qui iisdem constricti estis criminibus? Num postulatis, ut qui sacramento adacti sumus, nos secundum leges pronuntiaturos, propter vestram eloquentiam contra easdem decernamus? Nobis, Iudices, et Micon testimonium dixit, quem Theocrines indicatum non
349 est persecutus, istumque coarguit: et scriba fatetur, se ab isto indicationem accepisse: et recitatum paulo ante testimonium istum convicit: et fori etiam curatores, aegre illi quidem, sed tamen eadem, quae hi, testificati sunt: et qui indicationem propositam viderunt, quique ad praetores accesserunt, tale testimonium dicunt, quale paulo ante audivistis. Quid igitur fieri queat iniquius, Iudices, quam si istum absolveritis? Nec enim profecto propter mores rei vitamque anteactam falsa esse iam lecta testimonia putabitis: nam talem esse Theocrinem, e moribus multo magis, quam ex his, quae dicta sunt, elucet. Quid enim praetermisit iste, quod homo improbus et calumniator facere possit? Annon propter istius improbitatem frater eius, cum Sexvir esset, cumque istius consiliis uteretur, talis apud vos homo visus est, ut non ipse solum repulsam tulerit, sed et universum magistratum in eandem calamitatem coniecerit? Qui nisi orassent, et supplicassent, ac Theocrinem accedere ad magistratum desisse dixissent, vosque placati coronas eis restituissetis: collegae eius summa ignominia essent affecti. Neque vero ullis mihi testimoniis est opus apud vos: scitis enim, omnes Sexviros, qui Lycisco praetore fuerunt, propter istum a populo fuisse improbatos. Quibus in memoriam revocatis, eundem istum esse nunc, qui tum fuit, existimare debetis. Deinde, non diu post repulsam fratre eius violenta morte peremto, iste ita se erga illum gessit, ut et eos, qui caedem fecerant, quaesierit, et compertos, accepta pecunia, dimiserit. Ac magistratum quidem, quo ille fungens (sacrificus autem fuerat) occubuit, contra leges iste gessit, neque sortitione facta, neque subsortitione. Illius vero casum hactenus indigne tulit, ut passim quiritaretur, seque Democharem apud Areopagum delaturum profiteretur, donec cum iis, quibus ea caedes crimini dabatur, transegisset. Bonusne vir est et alienus ab avaritia? Nec ipse dicere queat. Nec enim ei tam multis esse opus oportere dicunt, qui iuste et moderate rempublicam sit ge-

sturus: sed ea omnia posse contemnere, propter quae largitiones in semetipsos insumant. Ac quae de fratre suo egit, haec sunt. Quae vero, postquam ad rempublicam accessit, administrarit (proxime enim et secundum domesticos vos a se diligi dicet), audire est operae pretium. Auspicabor autem ab iis, quae in nos admisit. Pa- 350
trem cum accusaret, Iudices, ac violatarum legum reum faceret: insidias puero, de quo decretum scriptum erat, fieri dicebat, in quo pater victum Charidemo, Isomachi filio, decreverat, asserens, si in paternas aedes redisset puer, omnes opes, quas Aeschylus, a quo erat adoptatus, ei dederat, amissurum: idque falso. Nemini enim unquam adoptato, Iudices, id accidit. Et horum omnium auctorem Polyeuctum exstitisse dicebat, qui pueri matrem haberet in matrimonio, atque ipse pueri opes concupisceret. Irati autem iudices ob ea dicta, et opinati, ipsum quidem decretum et praemium legibus esse consentaneum, revera autem puerum pecunia fraudatum iri, patrem decem talentis mulctarunt, ut qui cum Polyeucto haec moliretur: isti, ut pueri defensori, crediderunt. Ac quae in iudicio acciderunt, haec et huiusmodi fuerunt. Ut autem bonus iste vir homines iratos esse animadvertit, et sibi, ut non omnino nefario, fidem haberi: arcessito Polyeucto diem apud praetorem dicit malae tractationis, primamque sortitionem dat Mnesarchidae assessori. Acceptis autem a Polyeucto trecentis drachmis, et atrocibus illis criminibus parvo aere venditis, ob quae patrem decem talentis mulctarat, destitit, actionemque, pupillo prodito, sustulit. Age, voca mihi horum testes.

TESTES.

Quodsi dives fuisset pater, et, o Iudices, ei mille drachmas numerare potuisset, omnino crimine violatarum legum fuisset liberatus: tantum enim iste ab eo postulabat. Age, voca mihi Philippidem Paeaniensem, ad quem dixit haec Theocrines, et caeteros, qui sciunt, haec ab hoc esse dicta.

TESTES. 351

Theocrinem igitur, Iudices, si quis ei mille drachmas dedisset, accusationem patris fuisse aboliturum, omnes vos credituros, etsi nemo testificetur, arbitror. Eundem autem multos alios arcessisse, et actione instituta praevaricatum esse, parvaque accepta mercede recessisse, eos, qui ei dederunt, ipsos vocabo, ne credatis ei, se observare legum violatores glorianti, et, violatarum legum sublatis actionibus, corruere libertatem dictitanti: haec enim, qui omnia vendunt, dicere solent. Voca mihi Aristomachum, Critodemi filium, Alopecensem. Is enim dedit, vel potius in eius aedibus datae sunt isti, incorruptae fidei viro, duae minae cum dimidia pro decreto, quod Automedon in gratiam Tenediorum fecit.

TESTIMONIA.

Recita enim caeterorum eiusdem generis ordine testimonia, et cum Hyperidis, tum Demosthenis. Insignis enim est avaritiae, a qui-

bus nemo postulet nummos, istum libentissime accipere, vendentem accusationes.

TESTIMONIA.

Iste porro statim dicet, propterea se esse delatum, ut ab ea desistat actione, quam contra Demosthenem et Thucydidem instituerit: callidus enim est mentiendi et nugarum artifex. Nos vero, Iudices, et hoc consideravimus, vobisque demonstrabimus, nihil capere detrimenti rempublicam, sive, ita me amet Iupiter, ratum habeatur decretum Thucydidis, sive irritum fiat. Quamquam autem huiusmodi defensiones apud eos, qui se pronuntiaturos iurarunt secundum leges, proferri iniustum est: tamen ex ipsa statim accusatione cognoscetis, ad eludendam hanc delationem accusationem illam pertinere. Recita accusationes has.

352 DECRETA. ACCUSATIONES.

Haec decreta, Iudices, seu rata habeantur, seu damnentur (nam mea quidem id nihil interest), quid civitas aut lucri facit, aut damni? Equidem nihil arbitror. Tenedios enim aiunt nihil curare nostram civitatem, idque per Theocrinem esse factum. Calumniis enim per istum appetiti illis temporibus, quibus eorum alii Philippo, alii Atheniensibus studebant, cum audirent, iniquae rogationis postulari decretum illud, quod Charinus ante decretum de tributo, Thucydide auctore factum, accusarat, nec ullum esse rerum exitum, sed concedere populum, ut Tenedii tantum tributi penderent, quantum Chareti duci promisissent, istum autem impurum hominem pollicitum Charino proditori suam operam: quod necesse habuerunt, id fecerunt. Ex urgentibus enim malis id, quod fuit minimum, elegerunt. Quid vero, probabile fuit, eos nostratibus moveri decretis, quibus optabilius fuit praesidia recipere et Barbaris parere vestra societate relicta? Sed istius ferre improbitatem soli vos, opinor, potestis, alius Graecorum nemo. Non convenire autem vel propter eas, quae recitatae sunt, accusationes, vel ullam aliam ob causam, violatis delationum legibus absolvi Theocrinem, ex his etiam, quae dicta sunt, ferme perspicitur. Ego vero causas istorum, Iudices, et accusationes, et simulatas istas simultates, non latere vos existimo. Neque enim raro vidistis, eos in foro et suggesto prae se ferre inimicitias, privatim autem colludere partirique et extremis invicem probris afficere, paulo post, dies festos una agitare et sacra habere communia. Neque horum fortasse quicquam est miratu dignum: nam et natura sunt improbi, et tales velitationes vident a vobis approbari. Quare quid vetat, quo minus his artibus decipere vos instituant? Denique decere vos opinor, Iudices, illud spectare, si aequa dicam et consentanea legibus ipsa de re, ut opitulemini, neque intueamini, an is, qui accuset, non sit Demosthenes, sed ado-
353 lescentulus, neque plus tribuatis legibus, si quis eas verbis exornatas vobis exhibeat, quam si qui quomodocunque explicent, sed parem atque eandem. Tantoque magis imperiti et adolescentes ad-

iuvandi sunt, quanto minus vos deceperint. Nam contrarium esse factum, et non istum, sed me factionibus pressum, et a quibusdam, qui receperant, se a me staturos, propter istorum conspirationes esse proditum, non istum, perspicuum vobis erit. Vocet praeco hic Demosthenem. Non adscendet. Eius autem rei causa est non haec, quod a quibusdam adductus istum detuli: sed quod iste et is, qui modo vocabatur, inter se transegerunt. Quod ut verum esse constet, dicere testimonium cogam Clinomachum, qui eos reconciliavit, et Eubulidem, qui in Cynosarge interfuit. Neque vero signum vobis hoc minus, sed maius proferam, unde constet, hoc esse verum: quo audito, mihi omnes assentiemini. Theocrines, qui violatarum legum accusat impurum illum, ut quamprimum dicet, et istorum ei malorum auctorem, palam ei remisit id crimen, quod decem talentis aestimarat. Qui? Nihil id quidem novi, sed idem facit, quod alii quidam istius similes egerunt. Nam Demosthenem, pronuntiata actione, iuravit quidam aegrotare, cum is ambularet atque Aeschini conviciaretur. Eum vero inimicum iste missum fecit, et neque tunc iusiurandum dedit, neque deinceps ei denuntiavit. Nonne evidenter isti fucum vobis faciunt, qui eos ut inter se inimicos audiatis? Recita testimonia.

TESTIMONIA.

Proinde iustum est, Iudices, neque vos eos audire velle, qui se Theocrini ex odio Demosthenis patrocinari profitentur: iubere potius, siquidem revera inimici sint, ut eum illi accusent, neque contraria legibus scribere patiantur. Sunt autem et ipsi eloquentes, et plus apud vos habent auctoritatis: sed non facient hoc. Quamobrem? Quia se dicent inimicos esse, cum non sint inimici. Sed istorum inimicitias vos mihi certius exposueritis, quam ego vobis. Libens autem coram vobis Theocrinem percontarer, si mihi aliquid aequi responderet, quidnam faceret (quando id suum munus esse dicit, ut eos, qui contraria legibus decernunt, coërceat), si quis apud omnes cives, oratione habita et probata, decerneret, licere 354
ignominiosis et aerariis accusare, indicare, deferre, ea denique agere, quae nunc leges eis interdicunt. Numquid decreti auctorem violatarum legum accusaret, nec ne? Nam si dicat, se non esse accusaturum: estne habenda ei fides, se eos, qui scribant contraria legibus, observare iactitanti? Sin accusaret: quid iniquius, quam alio auctore intercedere, ne id decretum, quo ea potestas detur omnibus, ratum fieret, et accusatione instituta perspicue adscribere, rem esse legibus interdictam: nunc istum ipsum factitare accusationes, cum id neque a populo impetrarit, neque rem publice deliberandam proposuerit, legibus id vetantibus? Statim autem dicet, inique secum agi, si haec sibi facere non liceat, legumque severitatem, quibus futurus sit obnoxius, si damnetur, commemorabit: leges autem non curabit, sed tantam sibi dari a vobis licentiam postulabit, quantam nemo unquam petere fuit ausus. Nam quod ad delationem attinet, neque Theocrinem, neque de-

fensorum eius ullum quicquam aequi allaturum, fere omnes vos scire existimo. Fore autem arbitror, ut dicere instituant, nec licere deferri quemquam eorum, qui in arce non sint inscripti, neque in aerariis eos habendos esse, quorum nomina nemo tradiderit exactoribus: quasi vero vos legem ignoretis, quae debere ab ea die iubet, a qua damnatus sit, sive legem, sive decretum violarit, aut non omnibus notum sit, multis modis deberi aerario, et eos, qui legibus parere velint, solvere. Id quod ex ipsa lege perspicitur. Age, denuo mihi cape legem hanc.

LEX.

Audisne, tu impura bellua, a qua die debuerit aut legem violarit? Sed eos illam quoque legem ostensuros esse vobis audio, quae delere iubet inscriptos, si mulcta soluta fuerit, et rogaturos, quomodo mulcta eorum, qui non inscripti sint, deleri possit: quasi vero ea non de inscriptis lata sit, de non inscriptis et debentibus autem lex illa, quae iubet, ex ea die debere, a qua mulctatus sit,
355 legemve aut decretum violarit. Quid igitur non neglectae scripturae, inquit, me accusas, qui, cum debeam, non sim inscriptus? Quia lex non in eos, qui debent et inscripti non sunt, neglectae scripturae dat actionem: sed in eos, qui, quamvis inscripti, non soluta reipublicae mulcta deleti fuerint. Cape legem ac recita.

LEX.

Auditis, legem, Iudices, aperte dicere, si quis aerarius non soluto reipublicae debito deleatur, dari in eum actionem expunctionis apud Sexviros, non in eum, qui debet nec inscriptus est: sed deferri eum et aliis poenis mulctari iubere? Sed quid tu me omnes ulciscendi inimicos vias edoces, ac non potius eam rationem, qua es adductus in iudicium, refutas? Moerocles certe, qui decretum in eos fecit, qui mercatores iniuriis afficiant, nec vobis tantum, sed sociis etiam persuasit, ineundam esse rationem, qua facinorosis resistatur, statim adeo contra decreta sua defendere Theocrinem non erubescet, neque suadere vobis dubitabit, tam aperte convictum de iniustis mercatorum delationibus ut absolvatis atque impune dimittatis: non aliter, quam si propterea censuisset, piratarum grassationibus obsistendum, ut, qui navigant, superato maris periculo, istis in portu pecuniam penderent, aut mercatorum aliquid interesset, vitato Macro in Theocrinem incidere. Ego vero, quae inter navigandum acciduut, non vobis, sed ducibus longarumque navium praefectis adscribenda censeo: quae vero in Piraeeo et apud magistratus, vobis, qui haec omnia in potestate habetis. Quare magis cavendi sunt, qui hic leges violant, quam qui foris decreta negligunt, ut ne ipsi aequis ferre animis ea, quae fiunt, et scelerum horum esse conscii videamini. Nec enim, cum a Meliis, o Moerocles, ex tuo decreto decem talenta ob receptos piratas exigamus, istum absolvemus, qui et tuum decretum et leges, quae civium consociationem tuentur, violavit: neque, cum in-

sularium iniurias prohibeamus (qui, ut iustitiam colant, classe missa 356
cogendi sunt), vos nefarios, quibus in hoc consessu mulctam irrogare debent, hi absolvent. Minime vero, si sapitis. Recita columnam.

COLUMNA.

Ac legibus ipsaque re haud scio plura dicere quorsum attineat: satis enim vos ea cognosse censeo. Volo autem, aequa re pro me ipso et patre a vobis orata, descendere, neque vobis diutius facessere negotium. Ego, Iudices, cum patri opitulandum, idque iustum esse putarem, nomen istius detuli, ut dixi initio, non ignorans, et iis, qui vituperare volent, suppetitura verba, quibus aetatem meam calumnientur, et laudaturis, qui me prudenter facere putabunt, qui ulcisci paternum hostem instituerim. Verum haec, ut fortuna tulisset, sic apud auditores eventura existimavi: mihi autem mandatum patris, iustum praesertim, esse exsequendum. Quando enim ostenderem, me ei opitulaturum? Non cum vindicta legibus conceditur, cum ego sum particeps paternae calamitatis, cum solus pater est derelictus? Id quod modo accidit. Nam praeter alia infortunia nobis et hoc, Iudices, evenit, ut, cum omnes nos instigarint, nostram sortem miserati, et inique nobiscum esse actum dixerint, et istum delatione teneri affirmarint, eorum nemo tamen nobis opitulari velit, neque se velle suscipere inimicitias palam profiteatur: adeo plus apud plerosque valet metus, quam iustitiae respectus. Cum autem, Iudices, per Theocrinem multae nobis calamitates tempore haud exiguo datae sint: nulla maior est ea, quae nunc accidit, quod facinora Theocrinis legumque violationes pater, qui et laesus est et demonstrare posset, silentia tegere necesse habet (leges enim ita praecipiunt), mihi vero, cuius facultas his omnibus impar est, verba facienda sunt. Ac aliis adolescentibus patres opem ferunt: hic vero in me spem habet collocatam. Tali igitur certamine conflictantes, vos precamur, ut nobis opitulemini, et omnibus ostendatis, sive puer, sive senex, sive quacunque aetate
quispiam ad vos confugerit et ad leges, ei vestram iustitiam esse 357
praesidio. Honestum est etenim, Iudices, neque vos, neque leges in oratorum, sed illos in vestra esse potestate, discrimenque constitui inter eos, qui bene et perspicue, et inter eos, qui aequa dicunt: nam de ea re vos pronuntiaturos, iurati estis. Neque enim quisquam vobis persuadebit, propterea defuturos istius generis oratores, aut propterea peius actum iri cum republica. Contra ego e natu maioribus audio, tum floruisse maxime rempublicam, cum a modestis et prudentibus viris regeretur. Numquid enim consiliarios istos esse bonos invenietis? At nihil populo dicunt, et iis, qui populo consulunt, accusandis locupletantur. Idque admiratione dignum est, cum calumniando vitam sustentent, dicere eos, se nihil accipere e publico: qui, antequam ad vos se contulissent, inopes, nunc ditati, nullam vobis gratiam habent, sed passim dictitant, quam inconstans sit populus, quam intractabilis, quam ingratus, perinde ac si vos per eos ditemini,

non ipsi per populum. Atque iure adeo talia dicunt, cum vestram ignaviam videant, qui neminem, ut eorum merebatur improbitas, punieritis, sed aures eis praebeatis, dicentibus, populi salutem pendere ab accusatoribus et calumniatoribus: quibus non aliud genus est pestilentius. Quam enim ab istis praestari reipublicae utilitatem reperias? Delinquentes isti nimirum puniunt, et propter hos illi sunt pauciores? Non utique, Iudices, sed plures etiam. Nam, qui facinus aliquod animis agitant, cum sciant, istis etiam aliquid esse de praeda impertiendum, necessario plus aliis eripere instituunt, ut non sibi solum, sed istis etiam sumtus suppetant. Ac a caeteris quidem maleficis, qui iis, qui in ipsos inciderunt, nocent, et res familiaris, custodibus adhibitis, servari potest, et, qui domi manet, nihil mali patitur, alii sola vigilantia male cogitantium insidias vitare queunt: at quorsum abeas, ut ab istiusmodi calumniatorum metu immunis degas? Nam quo in aliis iniuriis confugimus, ad leges, ad iudicia, ad testes, ad conciliabula, haec illis quaestui sunt, in his vires ostentant suas: amicos existimant eos, qui munerant, hostes, homines quietos et divites. Recordamini igitur, Iu-
858 dices, et improbitatis istorum, et maiorum nostrorum: quorum Epichares, avus meus, Olympiae pueros stadio vicit, coronamque reipublicae retulit, et apud maiores vestros cum bona existimatione diem suum obiit. Nos vere propter istum diis invisum hac civitate fraudamur, pro qua Aristocrates, Scellii filius, avunculus Epicharis, avi mei, cuius huic fratri meo nomen est inditum, multis et praeclaris rebus gestis, bellum nostra urbe gerente cum Lacedaemoniis, eversa Eetionea, in quam Critias cum caeteris tyrannis Lacedaemonios recepturus fuit, castellum, e quo oppugnabamur, diruit, populumque restituit, non talia, qualia haec sunt, pericula subiens, sed eius generis, in quibus et mortem oppetere praeclarum est, et conatus eorum, qui vobis insidiabantur, compescuit. Propter quem, si Theocrinae similes essemus, iure nos conservaretis: nedum, cum eo meliores simus iustamque causam habeamus. Neque enim saepe vos his dicendis obtundemus. Sic enim iste nobiscum egit, ut, quod et initio dicebam, ne spes quidem ulla nobis sit reliqua vel peregrinis concessae libertatis. Ut igitur, si nihil aliud, vel hoc solatium habeamus, ut et istum coërcitum videamus, nos adiuvate. Miseremini eorum, qui e nostra familia mortem pro republica oppetierunt. Cogite eum ad ipsam delationem respondere, et tales in eius causa vos praebete, Iudices, qualis iste nostri fuit accusator: qui, deceptis iudicibus, mediocrem aliquam infligere mulctam patri noluit, me multum obtestato et ante eius genua suppliciter provoluto, sed tanquam pater rempublicam prodidisset, litem ei decem talentis aestimavit. Oramus igitur atque obsecramus, ut, iusta quae sunt, decernatis. Heus tu, auxiliare nobis, si quid habes, et patrocinare. Adscende.

ORATIO IN NEAERAM. 35

ARGUMENTUM.

Et hanc orationem non putant esse Demosthenis, quod et supina sit et multis in locis vi nostri oratoris tenuior. Argumentum autem tale habet. Lege iubente, si viro Atheniensi mulier peregrina nupserit, ut ea vendatur, ex hac lege Neaeram aggreditur Theomnestus, eam in matrimonio esse Stephani dicens, cum ancilla Nicaretae fuerit et antea quaestum corpore fecerit: nunc esse Stephani matrem familias, qui ex ea liberos susceperit. Quae Stephanus haud fatetur, atque eam apud se concubinae, non uxoris, esse loco dicit, neque ex ea sibi natos esse liberos. Quod accusator oppugnans non paucis argumentis demonstrat, eam matrem familias illi esse. Fit igitur status orationis coniecturalis. Nam quaestio neque de proprietate est, neque de qualitate, sed de re. Ac primam orationis partem Theomnestus recitat: deinde patronum Apollodorum vocat, socerum suum: is causam perorat.

Multa fuere, quae me hortarentur, Athenienses, ad Neaeram hoc iudicio accusandam et vestris sententiis subiiciendam. Nam a Stephano magnis iniuriis affecti sumus et in extrema discrimina per eum adducti, et socer meus, et ego, et uxor mea: quare in causa 360
hac non a me lacessitur, sed propter exigendam ultionem accusatur. Nam inimicitias iste ultro auspicatus est, nullo unquam a nobis vel dicto vel facto laesus. Antequam autem ad rem veniam, quid ab eo perpessi simus, ut mihi plus veniae tribuatis ultionem expetenti, et ut in extrema pericula nos coniecerit patriae dignitatisque amittendae, vobis explicabo. Cum populus decreto fecisset Atheniensem Pasionem et posteros eius propter collata eius in rempublicam beneficia: pater quoque meus, populi donatione approbata, Apollodoro, eius filio, uxorem dedit filiam suam, sororem meam, e qua liberos, quos habet, Apollodorus suscepit. Cum autem Apollodorus et in sororem et nos omnes benignus esset, nosque revera necessarios et domesticos duceret, omniaque inter nos essent communia: et ego uxorem duxi Apollodori filiam, meam ex sorore neptem. Progressu temporis senatoriam dignitatem sortitur Apollodorus. Approbatus, legitimoque iureiurando dato — cum tale tempus et bellum reipublicae nostrae incidisset, in quo si vicissemus, maximis Graecorum nobis esse licebat, et citra controversiam tum nostra recuperare, tum Philippum debellare: sin opem segniter tulissemus et socios deseruissemus, propter inopiam pecuniae dissipato exercitu, metuendum esset, ne hos amitteremus, et a caeteris Graecis perfidiae notaremur, et de reliquis, ut Lemno, ut Im-

bro, ut Scyro, ut Chersoneso, in periculum veniremus: cumque
vos, omnibus civibus eductis, expeditionem et ad Olynthum et in
Euboeam instituissetis — scripsit decretum in senatu Apollodorus
senator, et senatusconsultum ad populum retulit, ut suffragia fer-
ret populus, placeretne, reliquam vectigialium pecuniam esse mi-
litarem, an theatralem? Nam et leges iubebant, belli temporibus re-
liquias vectigalium esse militares: et penes populum esse oportere
putabat, ut is de suis suo arbitratu statueret; et iurarat, se optima
suasurum esse populo Atheniensium, ut vos omnes eo tempore te-
stati estis. Latis enim suffragiis, nemo refragatus est, quo minus ea
pecunia in stipendia militum conferretur. Atque hodie etiam, si
quando mentio incidit, confitentur omnes, cum rectissime dixisset,
inique cum eo esse actum. Illi igitur, qui iudices verbis circumve-
361 nit, irascendum est, non circumventis. Nam Stephanus id decretum
violatarum legum reum fecit, et calumniandi gratia forum ingres-
sus, falsis testibus productis cum extra causam declamitasset, de-
cretum damnavit. Quo perfecto si quiescere voluisset, non gravi-
ter ferremus: sed cum litem aestimaturi iudices calculos sumerent,
orantibus nobis, ut veniam daret, noluit, sed quindecim talentis li-
tem aestimavit, ut honoribus privaret ipsum et liberos eius, et so-
rorem meam et nos universos ad extremam inopiam redigeret et
penuriam omnium rerum. Nam res ei non omnino trium talento-
rum erat: ut tantam mulctam non posset solvere. Quae si extremo
senatus conventu non solveretur, duplicabatur: ita ut Apollodorus
inscribendus esset triginta talentorum debitor. Quo inscripto in pu-
blicas tabulas, res Apollodori familiaris inscribenda fuit, ut publi-
cata. Ea autem divendita, fortunis omnibus eversi essemus, et ipse,
et liberi eius, et uxor, nos denique omnes. Altera praeterea filia
nuptum elocari haud potuisset. Quis enim ab aerario et egeno in-
dotatam accepisset? In tanta igitur mala nos, nunquam laesus a no-
bis, coniiciebat. Iudicibus autem, qui tum ius dixerunt, hoc quidem
nomine magnam habeo gratiam, quod eum tolli e medio non sive-
runt, sed litem talento aestimarunt, ut aegre posset solvere. Huic
igitur iure parem referre gratiam instituimus. Nec enim hac parte
duntaxat nos evertere studuit: sed et e patria hunc eiicere voluit.
Impegit enim ei falsum crimen, eum debuisse aerario ab annis
quinque et viginti, profectumque aliquando Aphidnas ad fugitivum
ibi quaerendum percussisse mulierem, quo ictu illa perierit, et ad-
vocatis atque subornatis hominibus servis, qui se Cyrenaeos esse
dicerent, caedis ei diem dixit apud Palladium. Causamque egit Ste-
phanus iureiurando dato, occidisse suis manibus Apollodorum eam
mulierem, exitium imprecatus sibi, et generi, et familiae, atque ob
eam rem diris semetipsum devovit, quae neque facta fuit, neque
visa ab eo, neque ex ullo mortalium audita unquam. Deprehensus
autem et in periurio et falso crimine intentato, cum etiam lique-
ret, eum a Cephisophonte et Apollophane mercede esse conductum,
362 ut aut eiiceret Apollodorum, aut honoribus privaret, accepto ar-
gento: pauca suffragia de Quingentis consecutus, abiit periurus at-

que improbitatis opinionem lucrifecit. Cogitate igitur ipsi, Iudices, et apud vestros animos reputate, quo in loco res meas futuras fuisse credendum sit, si quid Apollodoro eorum luere accidisset, quae Stephanus in eum instruxerat, sive in priore, sive in posteriore iudicio? Quod in dedecus, quamve in calamitatem non incidissem? Cum me igitur hortarentur omnes seorsim, meque convenirent, ut ad ultionem iniuriarum eius converteremur, et ut hominem omnium ignavissimum incesserent, si, tam arcta cum his necessitudine coniunctus, poenas non exigerem pro sorore, et affinibus, et neptibus, et uxore mea, neque palam in deos impiam, et in civitatem contumeliosam, et legum contemtricem vestrarum ad vos adductam, eius sceleribus patefactis, vestrae potestati subiicerem, ut vestro arbitratu de ea statueretis, et, quemadmodum me Stephanus meis necessariis contra leges et decreta spoliavit, sic et ego apud vos ostenderem, istum in matrimonio habere peregrinam mulierem contra legem, et alienigenas tum ad tribules, tum ad populares adducere, et despondere meretricum filias pro suis, et, sacris deorum immortalium pollutis, populi auctoritatem tollere, si quem facere velit civem. Quis enim posthac civitatis adipiscendae cupidus a populo beneficium hoc magnis sumtibus magnoque negotio impetrandum censeat, cum idem a Stephano et minoris emere, et conditione liceat nihilo esse deteriore? Quibus ego igitur iniuriis prior a Stephano lacessitus actionem adversus eum hanc instituerim, vobis exposui. Peregrinam autem esse Neaeram, et Stephani esse matrem familias, et saepe leges et instituta civitatis violasse: haec vobis iam cognoscenda sunt. Peto igitur a vobis, Iudices, quae peti aequum est, ut me, et adolescentem et dicendi imperitum, patronum huic causae adhibere iubeatis Apollodorum. Nam et natu maior est quam ego, et legum peritior, et a Stephano laesus, et magnum his rebus omnibus studium impendit: quare nec invidiosum ei est, eum ulcisci, a quo sit lacessitus. Vos autem decet, ipsa veritate excusatione perfecte cognita, sic demum ferre sententiam pro diis, pro 363
legibus, pro iustitia, pro vobis ipsis.

ADVOCATIO.

Quibus affectus iniuriis, Athenienses, a Stephano ad accusandam Neaeram adscenderim, Theomnestus vobis exposuit. Peregrinam autem esse Neaeram, et contra leges nupsisse Stephano, id ego perspicue demonstrabo. Ac primum lex vobis recitabitur, qua Theomnestus actionem hanc instituit, et causa haec apud vos agitur.

LEX.

Sin hospes mulierem civem duxerit quacunque arte aut machinatione: quivis Atheniensium, cui id licet, eum apud Sexviros accusato. Qui si damnatus fuerit: venundetur tum ipse, tum res eius familiaris, et triens sit eius, qui reum peregerit. Similiter, si et peregrina civi cuipiam nupserit, pari ratione is etiam, qui peregrini-

tatis damnatam habuerit in matrimonio, mille drachmis mulctetur.

Legem, Iudices, audivistis, quae nec peregrinam civi nubere, neque civem mulierem peregrino, neque suscipere ex ea liberos arte ulla aut machinatione sinit. Quae si quis violarit, actionem contra eos dedit apud Sexviros, tam contra peregrinum, quam contra peregrinam: qui si damnentur, eos venundari iubet. Iam peregrinam esse Neaeram, id vobis ab ipso primordio demonstrabo. Septem puellas ab ipsa infantia emit Nicareta, Charisii Elei liberta, Hippiae, coqui eius, uxor, gnara et perita perspiciendae venustae parvulorum naturae, et eos solerter educandi instituendique scia, ut quae artem eam exerceret, atque ex ea re victum collegisset. Filiarum autem eas nomine compellavit, ut quam maximas ab iis, qui earum consuetudinem tanquam ingenuarum appetebant, mercedes exigeret: posteaquam autem florem aetatis earum magno cum quaestu prostituit, uno, ut ita dicam, fasce corpora etiam earum, cum septem essent, vendidit, Antiae, Stratolae, Aristocleae, Meta-
364 nirae, Philae, Isthmiadis et Neaerae huius. Quam igitur unusquisque earum emerit, et ut ab iis, qui eas a Nicareta emerant, libertate donatae sint: progressu orationis, si audire voletis et aqua mihi suppetet, vobis explicabo. Neaeram autem fuisse Nicaretae, et corpore fecisse quaestum, morigeram omnibus, qui cum ea congredi pretio dato vellent: hoc vobis denuo narrabo. Lysias sophista, Metanirae amator, voluit, praeter alias impensas, quas in eam conferebat, eam etiam initiare: quod existimabat, reliquos sumtus dominam eius percipere, quae vero in festum et initia pro ea insumeret, iis se ab ipsa muliere gratiam initurum. Precatus igitur est Nicaretam, ut ad initia veniret, Metanira secum adducta, ut initiaretur, ipseque se illam initiaturum est pollicitus. Quas, cum venissent, in suas aedes Lysias non introduxit, veritus cum uxorem, quam habebat, Brachylli filiam, suam neptem, tum matrem suam natu grandem, quae in iisdem aedibus habitaret: sed ad Philostratum Coloneum, coelibem adhuc et sibi amicum, deducit eas Lysias, tam Metaniram, quam Nicaretam. Comitabatur eas etiam Neaera, iam quidem vulgato corpore, sed iunior et aetate adhuc immatura. Ut igitur vera me dicere, et fuisse Nicaretae Neaeram constet, et secutam illam et mercedem numeranti cuivis sui fecisse copiam: harum rerum vobis ipsum Philostratum voco testem.

TESTIMONIUM.

Philostratus, Dionysii F., Coloneus, testatur, scire se, Neaeram fuisse Nicaretae, cuius et Metanira fuerit, et ad se esse deductam, cum ad initia huc venissent, dum Corinthi degerent: apud se autem esse collocatas a Lysia, Cephali filio, amico suo et familiari.

Rursus, Athenienses, deinde Simus Thessalus cum Neaera ad magna Panathenaea advenit, comitante eos etiam Nicareta. Cum autem diverterentur ad Ctesippum, Glauconidae filium, et compotabat et concoenabat coram multis Neaera, tanquam meretrix. Et ut

vera me dicere constet, horum vobis testes voco. Age, arcesse mihi 365
Euphiletum, Simonis F., Aexonensem, et Aristomachum, Critodemi F., Alopecensem.

TESTES.

Euphiletus, Simonis F., Aexonensis, Aristomachus, Critodemi F., Alopecensis testantur, scire se, Simum Thessalum profectum esse Athenas ad Panathenaea magna, et cum eo Nicaretam et Neaeram, nunc ream, eosque divertisse apud Ctesippum, Glauconidae filium, et cum eis compotasse Neaeram, tanquam meretricem, cum etiam alii multi adessent et compotarent apud Ctesippum.

Post haec igitur, cum Corinthi palam quaestum occepisset ac nobilitata esset, tum alii eius amore capti sunt, tum poëta Xenoclides et Hipparchus histrio, eamque conductam habuerunt. Ac me vera dicere, Xenoclidae testimonio vobis ostendere non possum. Leges enim dicere testimonium non sinunt, quod, vobis Lacedaemonios defendentibus Callistrato auctore, cum refragatus esset illi defensioni pro concione, frumenti quinquagesima in pace redemta, cumque eum singulis senatus conventibus pensiones in curia numerare oporteret, et legibus data immunitate frueretur, in eam expeditionem non progressus, et a Stephano desertae militiae accusatus, et apud iudices in odium atque invidiam adductus, damnatus, ignominiaque notatus est. An vero non iniquum esse putatis, cum natura cives et legitima ratione civitatis participes a Stephano civitate sint privati, eos, qui omnino alieni sunt, per vim pro Atheniensibus intrudi contra omnes leges? Hipparchum autem vobis ipsum voco, et cogam testari aut eiurare secundum legem, aut citabo eum. Age, voca mihi Hipparchum.

TESTIMONIUM.

Hipparchus Athmonensis testatur, Xenoclidem et se conduxisse Neaeram Corinthi, eam, quae nunc rea sit, tanquam meretricem prostitutae pudicitiae: et Corinthi secum compotasse Neaeram et cum Xenoclide poëta.

Post haec eius amatores fiunt duo, Timanorides Corinthius et
Eucrates Leucadius. Qui, quoniam sumtuosa erat Nicareta et im- 366
periosa, petebatque, quotidianas impensas omnes sibi subministrari, pretio corporis eius triginta minis numerato Nicaretae, eam ab illa more urbis emerunt, ut omnino ancilla sua esset: eamque habuerunt et usurparunt, quamdiu voluerunt. Ducturi autem uxores ei denuntiant, se nolle eam, quae sua amica fuisset, Corinthi videre quaestum facientem aut lenoni servientem: malle minus argenti ab ea recipere, quam numerassent, et ipsam secundiore fortuna videre utentem. Remittere igitur ei se dicebant ad libertatem mille drachmas, quingentas utrumque: viginti autem minas ipsam comparare sibique reddere iubebant. Quae, auditis his Eucratis et Timanoridae verbis, Corinthum arcessit cum alios veteres suos amatores, tum Phrynionem Paeaniensem, Demonis filium, Democharis fra-

trem, vitam agentem luxuriosam et sumtuosam, ut vestrum seniores meminerunt. Profecto igitur ad eam Phrynione, orationem Eucratis et Timanoridae ei refert, dat argentum, quod ab aliis amatoribus tributi nomine exegerat, collecta ad libertatem conquirenda, et si quid ipsa forte comparserat, eumque rogat, ut reliquo adiecto, quod deesset viginti minis, pro se Eucrati et Timanoridae, quo liberaretur, numeraret. Quibus ille verbis libenter auditis, acceptoque argento, quod mulieri a caeteris amatoribus collatum erat, et eo, quod deerat, de suo adiecto, viginti minas, eius pretium, Eucrati et Timanoridae numerat pro libertate, eaque conditione, ut ne Corinthi quaestum faceret. Et ut vera me dicere cognoscatis, hunc vobis, qui interfuit, testem vocabo. Age, voca Philagrum Melitensem.

TESTIMONIUM.

Philager Melitensis testatur, interfuisse se Corinthi, cum Phrynio, Democharis frater, viginti minas pro Neaera, nunc rea, numeraret Timanoridae Corinthio et Eucrati Leucadio, argentoque numerato Neaeram secum Athenas aveheret.

367 Profectus igitur huc eam petulanter et proterve habuit, ad coenas, ad potationes quocunque secum adduxit. Semper igitur cum ea comessabatur, remque palam, ubicunque erat libitum, habebat, quod eam licentiam apud spectatores laudi sibi duceret. Adducebat eam comessatum cum ad alios multos, tum ad Chabriam Aexonensem, cum is, Socratide praetore, quadrigis Pythia vicisset, quas emerat a Mityis Argivi liberis, et Delphis rediens epulas in Coliade praeberet propter victoriam. Ibi et alii multi cum ea ebria, dormiente Phrynione, rem habuerunt, et ministri Chabriae, qui mensam struxerant. Haec a me vere dici ut intelligatis, testes vobis producam eos, qui viderunt, quique interfuerunt. Age, voca mihi Chionidem Xypetaeonem, et Euthetionem Cydathenaeensem.

TESTIMONIUM.

Chionides Xypetaeon, Euthetion Cydathenaeensis testantur, se vocatos fuisse ad coenam, cum Chabrias ob victoriam currulis certaminis epulum praeberet, convivioque in Coliade exceptos: scireque se, Phrynionem adfuisse in coena illius secum adducta Neaera, ea, quae nunc periclitetur: et se dormisse, et Phrynionem, et Neaeram: seque sensisse, noctu assurrexisse ad Neaeram tum alios, tum ministrorum quosdam, qui Chabriae servi essent.

Cum autem importune et contumeliose a Phrynone haberetur, non, ut putarat, amaretur, neque is ei ad votum obsequeretur: convasata eius supellectile, et quae is ei vestimenta compararat, aureisque ornamentis, cum duabus ancillis, Tratta et Cocalina, Megara aufugit. Id est eo tempore factum, quo Astius praeturam gessit Athenis, qua tempestate vos posterius cum Lacedaemoniis bellum gerebatis. Commorata igitur Megaris est biennium, et Astii et Alcisthenis praetoris annum: cum quidem ei quaestus corporis non *satis magnas* ad alendam familiam domumque instruendam copias

suppeditaret (sumtuosa enim erat), quod et cives illiberales essent et tenaces, et hospites ibi non frequentes versarentur propter bellum, cum Megarenses Laconibus studerent, et vos mari imperaretis. Corinthum autem ei redire non licebat, cum ea conditione di- 368
missa esset ab Eucrate et Timanoride, ut ne Corinthi quaestum faceret. Ut igitur pax Phrasiclide praetore facta est, pugna in Leuctris a Thebanis et Lacedaemoniis commissa: Stephanus Megara profectus apud eam, ut meretricem, diversatus et cum ea congressus est. Ibi illa expositis ei rebus omnibus et iniuriis Phrynionis, traditisque pecuniis, quas ab illo hinc abstulerat, cupida quidem huc redeundi, sed Phrynionem a se compilatum metuens, quem et sibi iratum et vehementi esse ac violento sciret ingenio, Stephanum patronum adsciscit. Is vero Megaris in spem erectam et verbis inflatam eam, laturum infortunium Phrynionem dictitans, si eam attigisset, seque uxorem eam ducturum, et liberos, quos tum haberet, ad tribules adducturum, civesque facturum tanquam suos, neminemque mortalium ei manus allaturum pollicitus, huc eam secum Megaris adduxit et pueros cum ea tres, Proxenum, Aristonem, et filiam, quam nunc Phanonem nominant, et cum ipsam, tum liberos in domunculam introduxit, quae ei erat ad susurronem Mercurium intra Dorothei Eleusinii aedes et Clinomachi, quam nunc Spintharus ab eo mercatus est septem minis. Nam opes Stephani tum hae erant, praetereaque nihil erat. Duabus autem de causis eam adduxerat, ut et sine sumtu atque immunis formosum scortum haberet, et mulier ad victum necessaria quaereret familiamque sustentaret. Neque enim iste ullos alios habebat reditus, nisi forte quid per calumnias extorsisset. Phrynio vero, ubi audivisset, eam in urbe esse et apud istum diversari, assumtis secum adolescentibus et ad aedes aggressus Stephani, eam ducebat. Asserente autem eam Stephano secundum legem in libertatem, apud belli ducem sponsione illam obstrinxit. Ac ut me vera dicere constet, horum testem eum ipsum, qui tum Polemarchus fuit, adducam. Voca mihi Aëtem Ceriadem.

TESTIMONIUM.

Aëtes Ceriades testatur, se belli duce sponsione obligatam Neaeram, nunc ream, a Phrynione, fratre Democharis, et Neaerae 369
vades esse factos Stephanum Eroeadam, Glaucetem Cephisiensem, et Aristocratem Phalereum.

Sponsione per Stephanum liberata apud eum commorans eundem quaestum nihilominus, quem antea, factitabat: sed maiores mercedes exigebat, si quis cum ea rem habere vellet, ut quae iam praetextum haberet suae turpitudinis et nupta esset. Calumnias et iste adiuvabat, si quem hospitem, ignotum, divitem eius amatorem deprehendisset, pro adultero intus includens et argenti multum extorquens: nec iniuria. Nam res familiaris nec Stephano erat, nec Neaerae, unde quotidianos sumtus sustinere possent. Expensae autem permultae erant, quod et istum, et se, et tres liberos, quos illa

secum adduxerat, et duas ancillas, et puerum ministrum alere opor-
teret: praesertim cum bene victitare didicisset, ab aliis sustentata
prius. Neque enim e republica reditus aliquo nomine dignos ha-
bebat Stephanus, ut qui nondum orator esset, sed calumniator ad-
huc, ex eorum numero, qui ad suggestum acclamant, et mercede
accusant, et indicant, et alienis sententiis subscribunt, donec in
clientelam Callistrati Aphidnaei se insinuavit. Quo vero pacto et
quam ob causam, id quoque vobis narrabo, ubi primum de Neaera
hac ostendero, eam esse peregrinam, magnisque vos affecisse in-
iuriis, et in deos impiam exstitisse: ut cognoscatis, ipsum quoque
dignum esse non minori supplicio, quam Neaeram, sed multo etiam
maiore, tantoque magis, quod, se Atheniensem esse cum dicat, us-
que adeo et leges contemsit, et vos, et deos. Qui pudore et con-
scientia suorum scelerum non est adductus, ut quiesceret, sed, dum
et alios et me calumniari non dubitat, effecit, ut et ipse et ista in
periculum adduceretur, ut et illa, qualis sit, exploretur, et istius
improbitas coarguatur. A Phrynione igitur vocatus in iudicium ob
Neaeram in libertatem assertam et ob ea, quae ista domo eius
egressa abstulisset, excepta: convocatis eis familiares persuasere,
ut sibi arbitrium deferrent. Ac pro Phrynione sedit arbiter Saty-
rus Alopecensis, frater Lacedaemonii, pro Stephano Sabrias Lam-
prensis: communem autem sibi adsciscunt Diogitonem Acharnen-
sem. Hi congressi in templo, audita re ex utroque et ex ipsa mu-
370 liere, sententiam tulerunt, eamque illi ratam habuerunt, *mulierem*
esse liberam et sui iuris: quae vero a Phrynione egressa secum ex-
tulisset, praeter vestem, aurum et ancillas, quae mulieri emta es-
sent, Phrynioni reddenda esse omnia: copiam vero sui facere de-
bere utrique alternis diebus: sin aliter inter eos conveniret, id
quoque ratum esse oportere: victum autem mulieri ab eo suppe-
ditandum, qui eam quoque tempore haberet: ac de caetero inter
se amicitiam uti colerent, abiecta memoria iniuriarum. Decreta igi-
tur ab arbitris Phrynioni et Stephano de Neaera ista reconciliatio
haec est. Quae vere a me dici uti constet, horum vobis testimo-
nium recitabitur. Voca mihi Satyrum Alopecensem, Sabriam Lam-
prensem, Diogitonem Acharnensem.

TESTIMONIUM.

Satyrus Alopecensis, Sabrias Lamprensis, Diogiton Acharnensis testantur, a se arbitris reconciliatos esse Stephanum et Phrynionem, de Neaera nunc rea litigantes: reconciliationis autem eas fuisse conditiones, quas exhibeat Apollodorus.

RECONCILIATIO.

His conditionibus reconciliarunt Phrynionem et Stephanum: Neaera uterque totidem dies mensis utatur, atque apud se habeat, nisi alter alteri aliud concesserit.

Ut autem inter eos convenerat, qui utrique in arbitrio adfuerant et controversia, sicut fere solet fieri perpetuo (praesertim cum

inter eos de scorto ageretur), ad coenam itarunt ad utrumque eorum, cum Neaeram haberent: ipsa et concoenante et compotante, tanquam meretrice. Quae vere a me dici ut constet, voca mihi testes, qui una adfuerunt, Eubulum Probalisium, Diopithem Melitensem, Ctesonem e Ceramis.

TESTIMONIUM.

Eubulus Probalisius, Diopithes Melitensis, Cteson e Ceramis testantur, postquam Phrynio et Stephanus de Neaera in gratiam redierint, saepe se concoenasse eis et compotasse cum Neaera nunc 371
rea, tam cum apud Stephanum esset Neaera, quam cum apud Phrynionem.

Eam igitur ab initio fuisse servam, et venditam bis, et quaestum fecisse corpore, ut meretricem, et a Phrynione Megara aufugisse, et reversam vadimonio fuisse obligatam apud belli ducem, ut peregrinam: et oratione vobis demonstro et testimoniis est probatum. Ostendam autem vobis, et ipsum Stephanum testificatum, eam esse peregrinam. Filiam enim Neaerae, quam ea secum parvulam puellam ad eum adduxerat (Strybelen tum vocabant, nunc Phanonem), Stephanus pro sua filia cuidam Atheniensi, Phrastori Aegiliensi, collocat, dote triginta minarum addita. Ut autem ad Phrastorem venit, hominem laboriosum, quique rem familiarem accurate instruxisset: non poterat illa Phrastoris delectari moribus, sed matris instituta requirebat et eandem impunitatem, ut in tali licentia educata. Phrastor, qui eam neque modestam esse videret, neque sibi morigeram, simulque sciscitatus esset et compertum haberet, eam non esse Stephani filiam, sed Neaerae, seque primum deceptum, cum desponsam ut Stephani, non ut Neaerae, filiam accepisset, quam suscepisse Stephanus ex altera uxore, priusquam duxisset Neaeram, diceretur, his omnibus de causis ira commotus, seque et contumeliis affectum et delusum esse aegre ferens, eiicit mulierem, quam annum fere apud sese habuerat, praegnantem, dote non reddita. Cum vero Stephanus ei diem dixisset apud Odeum de dote ex lege, quae iubet: Si dimiserit uxorem, reddat dotem: sin minus, novem obolos usuram pendat, et curatori mulieris pro ea de victu ad Odeum detur actio: Phrastor Stephanum apud Sexviros accusat, eum, cum sit Atheniensis, peregrinae filiam pro sua despondisse, ex lege hac. Age, recita mihi legem.

LEX.

Si quis autem viro Atheniensi peregrinam mulierem pro sua elocarit, ignominiosus esto: et eius res familiaris publicetur, et triens esto eius, qui eum convicerit: accuset autem apud Sexviros aliquis ex iis, quibus licet, quemadmodum peregrinitatis.

Ac legem, qua Stephanus a Phrastore est apud Sexviros accu- 372
satus, audivistis. Cum autem intelligeret, se convictum de peregrinae filia elocata in summo discrimine versaturum: paciscitur cum

Phrastore et dote cedit, iudicium de victu tollit, Phrastor item actionem apud Sexviros institutam. Quae ut vera esse constet, horum vobis ipsum Phrastorem citabo testem et cogam testari auctoritate legum. Voca mihi Phrastorem Aegiliensem.

TESTIMONIUM.

Phrastor Aegiliensis testatur, postquam senserit, Stephanum sibi Neaerae filiam despondisse pro sua, se adversus eum actionem instituisse apud Sexviros, et mulierem eiecisse domo, neque habere adhuc in matrimonio. Item, quum sibi Stephanus ad Odeum de victu diem dixisset, secum transegisse Stephanum, ut actio apud Sexviros tolleretur, itemque Stephanus actione de victu contra se instituta desisteret.

Age vero, vobis etiam alterum testimonium exhibeamus et Phrastoris, et tribulium eius, et gentilium, unde constet, peregrinam esse Neaeram. Non multo enim post, quam ex aedibus ablegarat Phrastor Neaerae filiam, in morbum incidit, pessimeque habuit et omnibus difficultatibus est conflictatus. Quia vero cum cognatis suis ei vetus simultas erat et ira et odium, superque ipse liberis orbus: delinitus est in morbo cura et obsequio tum Neaerae, tum eius filiae. Itabant enim ad eum, cum aegrotaret neminemque haberet, a quo in morbo curaretur, opportuna ei malo remedia ferentes et revisentes (neque vero ipsi ignoratis, quanti pretii sit in morbis mulier assidua apud hominem aegrotantem): denique persuasum ei est, puerulum, quem pepererat filia Neaerae, cum ablegata fuisset a Phrastore praegnans, quod cognovisset, non Stephani esse filiam, sed Neaerae, fucumque sibi factum aegre ferret, rursus adoptare, locoque habere filii, humano, nec absurdo consilio, cum et ipse male affectus esset, nec magnam vitae spem haberet, et, ne sua hereditate cognati potirentur, neve ipse orbus
373 interiret, cavere vellet. Adoptavit igitur puerum et ad se recepit: nam id quidem, si valuisset, nunquam facturum, magno ego et evidenti vobis argumento ostendam. Cum primum enim ab illa infirmitate surrexit Phrastor, et recreatus est valetudinemque confirmavit: civem uxorem, ut iubent leges, ducit, Satyri Melitensis legitimam filiam, Diiphili sororem. Proinde nec volentem eum recepisse puerum, sed et morbo, et orbitate, et mulierum obsequiis coactum, et cognatorum odio, ne sua illi hereditate potirentur, si quid ei accidisset, haec vobis argumenta sunto: eademque haec ea, quae secuta sunt, magis declarabunt. Nam cum puerum Phrastor ad tribules introduceret in morbo, eum, quem e Neaerae filia susceperat, et ad Brytiadas gentiles, quorum et ipse Phrastor est: quod nossent scilicet gentiles, mulier ea quaenam esset, quam Phrastor primum duxerat, Neaerae filiam, et repudium mulieris, eumque morbo adductum ad puerum recipiendum non ignorarent, reiiciunt puerum, inque suum album non inscribunt. Cum vero Phrastor eis diem dixisset ob non inscriptum suum filium: gentiles eum ad arbitrum provocant, ut per integra sacra iuraret, omnino

putare se, eum suum esse filium, e cive muliere et legibus desponsa susceptum. Hac provocatione gentilium apud arbitrum facta, deseruit iusiurandum Phrastor, nec iuravit. Haec vere a me dici ut intelligatis, horum vobis testes, qui Brytiadarum interfuerunt, exhibebo.

TESTES.

Timostratus Cephalensis, Xanthippus Eroeades, Eulabes Phalereus, Anytus Laciades, Euphranor Aegiliensis, Nicippus Cephalensis testantur, et se et Phrastorem Aegiliensem esse e coetu gentilium, qui Brytiadae nominentur, et, postulante Phrastore, ut suus filius in gentiles introduceretur, se, filium eum e Neaerae filia esse natum conscios, prohibuisse Phrastorem, ne filium introduceret.

Annon igitur evidenter demonstro vobis, ipsos etiam Neaerae coniunctissimos in eam ut peregrinam dixisse testimonium: tum Stephanum, qui eam nunc habet in matrimonio, tum Phrasto- 374
rem, qui filiam eius duxerat? cum Stephanus filiam istius, a Phrastore apud Sexviros accusatus, quod, qui Atheniensis esset, peregrinae filiam despondisset, defendere noluerit, sed dotem condonarit eamque non receperit: cum Phrastor Neaerae filiam matrimonio sibi iunctam eiecerit, postquam audierat, non esse Stephani, dote non reddita: cum postea, et infirmitate sua et orbitate et odio domesticorum commotus, adoptasset filium et ad gentiles introduxisset, puero a gentilibus reiecto, iusiurandum ei deferentibus, iurare noluerit, religionique suam cupiditatem posthabuerit, aliamque postea duxerit civem, ut iubent leges. Hae enim res ita evidentes magno testimonio contra eos fuerunt, Neaeram esse peregrinam. Sed considerate et sordes Stephani et improbitatem, ut ex ea quoque perspiciatis, Neaeram non esse civem. Epaenetum Andrium, Neaerae veterem amatorem, cui ea magno constiterat, et diverti ad istos, cum Athenas veniebat, solitum propter Neaerae amicitiam, Stephanus per insidias in agrum per speciem divinae rei faciendae arcessitum apud istius filiam pro moecho comprehendit, et terrore iniecto triginta ab eo minas extorquet: quarum sponsoribus acceptis, Aristomacho, qui Sexvir fuerat, et Nausiphilo, Nausinici, viri praetorii, filio, missum eum facit, spe argenti ab eo recipiendi. Egressus Epaenetus et sui iuris factus de Stephano apud Sexviros queritur, per iniuriam se ab eo in vincula coniectum, ex lege, quae iubet: Si quis aliquem per iniuriam pro adultero vinxerit, ut apud Sexviros conqueratur, se per iniuriam in vincula esse coniectum: quodsi eum, qui vinxit, vicerit, et per iniuriam insidiis appetitus esse videatur, ipsum indemnem esse et sponsores sponsione solvi: sin moechus esse videatur, sponsores iubentur eum accusatori tradere, cui, ense excepto, eum in praetorio suo arbitratu ut adulterum tractare liceat. Hac lege igitur eum accusat Epaenetus. Se usum esse muliere fatetur, moechum esse negat: neque enim Stephani esse filiam, sed Neaerae,

matremque consciam esse ipsorum consuetudinis, seque multum
375 eis impendisse, totamque, cum adsit, alere familiam: et legem exhibet, quae vetat, apud eas pro moecho arripi quemquam, quae in taberna meritoria sedeant, aut in foro aliquid manifeste vendant, tabernam eam ipsam esse Stephani domum dictitans, et quaestum eas istum facere, et inde maxime locupletari. Quae verba cum iactaret Epaenetus et actionem instituisset, intelligens Stephanus, se ut et lenonem et calumniatorem coarguendum esse, arbitrium erga Epaenetum permittit ipsis sponsoribus, iis conditionibus, ut sponsione Epaenetus, et iudicio ipse Stephanus liberaretur. Quas conditiones cum accepisset Epaenetus, actionemque, qua Stephanum persequebatur, sustulisset: congressis eis, cum sponsores arbitri sederent, aequi dicere Stephanus nihil poterat, sed postulabat, ut Epaenetus aliquid ad elocandam Neaerae filiam conferret, et inopiam suam, et inflictam a Phrastore mulieri calamitatem commemorans, dotisque iacturam, et inopiam eius denuo elocandae. Tu vero, inquit, et rem habuisti cum muliere, et aequum est, ei te benefacere: aliaque blanda verba afferebat, quibus aliquis in mala uti causa precando possit. Arbitri, utroque audito, eos reconciliant, et Epaeneto persuadent, ut mille drachmas ad elocandam Neaerae filiam conferret. Et ut haec omnia vere a me dici constet, horum vobis testes eos ipsos, qui et sponsores et arbitri fuerunt, exhibebo.

TESTES.

Nausiphilus Cephalensis, Aristomachus Cephalensis *testantur*, se fuisse sponsores Epaeneti Andrii, cum Stephanus se in adulterio deprehendisse diceret Epaenetum, et, cum Epaenetus a Stephano abiisset sui iuris factus, accusasse Stephanum apud Sexviros, se esse ab eo per iniuriam in vincula coniectum, et se, factos sequestres, reconciliasse Epaenetum et Stephanum: pactionem autem esse eam, quam exhibeat Apollodorus.

376 PACTIO.

His conditionibus Stephanum et Epaenetum sequestres reconciliarunt: Eorum, quae de carcere accidissent, memoriam abolendam: Epaenetum Phanoni, quoniam ea saepe usus esset, mille drachmas ad elocationem dare oportere: Stephanum Epaeneto, quoties huc venisset et cum ea congredi vellet, Phanonem exhibere oportere.

Eam igitur etsi nimis evidenter cognitum est esse peregrinam, et apud eam iste adulterum comprehendere fuit ausus: eo contumeliae tamen Stephanus et Neaera processerunt, ut non contenti essent, ipsam Neaeram civem esse dicere. Sed ubi animadverterant, Theogeni Cothocidae sortito obvenisse, ut rex esset sacrificulus, homini ut nobili, sic pauperi et rerum imperito: sese adiungit ei, cum esset explorandus, et impensarum partem magistratum ineunti subministrat Stephanus, et, magistratum ab eo fraude circumvento mercatus, fit eius assessor: uxorem ei mulierem dat, Neaerae fi-

liam, et despondet Stephanus pro sua filia. Usque adeo et leges et
vos contemsit. Ita ea mulier vobis arcana illa sacra pro republica
immolavit, et vidit, quae eam ut peregrinam videre nefas: et cum
talis esset, eo ingressa est, quo nemo alius Atheniensium, in tanta
civium multitudine, ingredi audet, praeter regis uxorem: et sacra-
mento adegit Geraeras mulieres illas, quae sacris ministrant, et elo-
cata est Baccho uxor, et patrio ritu pro republica rem divinam fe-
cit, in qua multa fiunt et sacra et arcana. Quae vero vel audire ne-
fas est: qui citra impietatem a qualibet administrari queant, tali
muliere praesertim, talibusque rebus gestis? Volo autem altius
exorsus vobis accuratius referre singula, ut vobis ultio maiori cu-
rae sit, utque sciatis, vos non modo pro vobis ipsis et legibus sen-
tentiam laturos, sed et deorum immortalium religionem violatam
vindicaturos et poenas sumturos de consceleratis. Olim dominatu
respublica regebatur et regnum eorum erat quibusque temporibus,
qui prae caeteris eminebant, propterea quod indigenae essent: sa-
cra autem rex obibat omnia, eorumque religiosissima et arcana
uxor eius curabat: idque merito, cum regina esset. Postquam au-
tem Theseus cives in unum congregavit, liberamque rempublicam
instituit, et urbs multitudine incolarum frequentari coepit, populus
nihilominus regem creabat, delectu e viris praestantissimis habito: 377
uxorem autem eius lege sanxit esse civem, et non alteri commi-
stam viro, sed virginem ducendam, ut patrio ritu arcana sacra pro
republica immolarentur et iusta diis pie solverentur, utque nec
desereretur, nec innovaretur quicquam. Hanc legem pilae lapideae
inscriptam erexerunt in Bacchi templo iuxta aram in paludibus, ea-
que pila etiam nunc exstat obscuris literis Atticis inscripta. Quod
populus testimonium esse voluit suae erga deum illum religionis
et tanquam depositum relinquere posteritati: Uxorem tibi dandam
et sacra obituram talem esse volumus. Propterea in antiquissimo
templo Bacchi in paludibus collocarunt, ut ne multi, quae inscripta
sunt, cognoscerent: quotannis enim semel aperitur, pridie Idus
Novembres. De tam sanctis igitur et venerandis sacris, quae maio-
res vestri tam praeclare splendideque curarunt, operae pretium est
et vos suscipere curam, Athenienses: et ii, qui petulanter sacra
vestra contemserunt, qui deorum immortalium religionem nefarie
violarunt, duabus de causis puniendi sunt, ut et hi poenas dent
scelerum, et caeteri caveant et formident, ne quid in deos et rem-
publicam delinquant. Vocabo autem vobis et sacrum praeconem,
qui regis uxori ministrat, cum lustrat ministras ad canistra et ad
aram, priusquam sacra attingant: ut et iusiurandum et ea, quae de
more dicuntur, audiatis, quatenus audiri fas est, et cognoscatis,
quam augusta et sacra et vetusta sint illa instituta.

IUSIURANDUM MINISTRARUM.

Pia et pura et munda sum a caeteris immundis et a viri con-
gressu, et divinum natalem et Iobacchea celebro Baccho, patrio ritu
et legitimis temporibus.

Iusiurandum igitur et instituta patria, quantum enuntiari fas est, audivistis: eam item, quam Stephanus Theogeni, regi sacrificulo, despondit uxorem pro sua filia, sacra fecisse et iusiurandum detulisse Geraeris cognovistis. Iam uti constet, nec iis ipsis mulie-
378 ribus, quae sacra haec intuentur, effari licere apud alios: testimonium etiam vobis exhibebimus, secreto illud quidem factum, sed quod rebus ipsis tamen et perspicuum et verum esse demonstrabo. Cum haec sacra fierent et Novemviri in vicum Martium legitimis diebus adscenderent: statim senatus Areopagiticus, qui in aliis quoque religionibus tuendis multum reipublicae commodat, inquirit in istam Theogenis uxorem, quaenam esset, eamque coarguit, et sacrorum curam suscipit, et Theogenem pro sua potestate mulctat, secreto tamen et cum modestia: nec enim ea sunt praediti auctoritate, ut quemquam Atheniensium pro sua libidine puniant. Factis autem verbis, et senatu graviter ferente Theogenemque puniente, qui talem uxorem duxisset eamque arcana pro republica sacra facere permisisset, precabatur Theogenes, supplicabat, obtestabatur, dicens, nescisse se, Neaerae esse filiam, sed deceptum a Stephano pro germana eius duxisse filia, ex lege: et propter imperitiam rerum suamque simplicitatem istum assessorem sibi adscivisse, ut is magistratu fungeretur, tanquam benevolum, proptereaque contraxisse cum eo affinitatem. Me vero, inquit, non mentiri, magno et illustri vobis argumento probabo. Mulierem enim eiiciam domo, quoniam non Stephani, sed Neaerae est filia. Quod ubi fecero, tum verbis meis adhibete fidem, cum dico me deceptum: sin minus fecero, tum vero me punitote ut improbum et in deos impium. Pollicito igitur haec Theogene et supplicante: partim misertus eius senatus Areopagiticus propter ingenii simplicitatem, partim etiam, quod a Stephano deceptum esse revera putaret, moram interposuit. Ut vero e vico Martio descendit Theogenes, statim et mulierem, Neaerae filiam, domo expellit, et Stephanum, a quo deceptus fuerat, concilio movet. Sic Areopagitae Theogenem missum fecerunt, eique irasci destiterunt, veniamque decepto concesserunt. Et ut haec a me vere dici constet, horum vobis testem ipsum Theogenem voco, et testari cogam. Voca mihi Theogenem Erchiensem.

379 TESTIMONIUM.

Theogenes Erchiensis testatur, se, cum regem ageret, duxisse Phanonem pro Stephani filia: ubi vero se deceptum esse animadvertisset, tum mulierem eiecisse ac repudiasse, tum Stephanum ab assessu repulisse, nec passum sibi diutius assidere.

Age, cape mihi legem his de rebus latam et lege, ut sciatis, non decuisse tantum, eam abstinere sacris his, quae talis esset taliaque patrasset, nec vel videre, vel immolare, vel facere quicquam pro patrio urbis ritu: sed caeteris etiam sacris Athenarum omnibus ei esse interdictum. Cum qua enim muliere deprehensus fuerit adulter, ei in nullum templum populare licet ingredi: cum in ea et peregrinis mulieribus et ancillis liberum aditum praebuerint le-

ges, tum spectandi, tum supplicandi gratia. Solas istas mulieres in gressu publicorum fanorum leges prohibent, cum quibus adulter fuerit deprehensus: sin ingressae fuerint contemtis legibus, impune quovis mulctari licere modo, modo vitae parcatur: et mulctandi eas potestatem lex cuivis obvio dedit. Hac autem de causâ mulieribus adulteris, etsi caeteris omnibus iniuriis exagitentur, negavit ultionem, interfici tamen noluit, ne fana polluantur, aut religio violetur: satis magno terrore illi sexui iniecto ad colendam modestiam et flagitia vitanda, traditaque disciplina domum, sicut aequum est, custodiendi: quodsi quid tale in se admiserint, simul et aedibus mariti et publicis urbis fanis sint eiiciendae. Haec ita se habere, ipsa lege audita cognoscetis. Cape legem.

LEX ADULTERII.

Postquam autem adulterum deprehenderit, ei, qui deprehendit, porro in matrimonio habere mulierem eam ne liceat: quam si retinuerit, ignominiosus esto. Neque mulieri liceat ingredi in fana publica, cum qua fuerit adulter deprehensus: sin ingressa fuerit, impune quidvis in eam liceat, morte excepta.

Exhibebo autem vobis, Athenienses, etiam populi Atheniensis testimonium, quantae curae haec sacra habeat, quanta ea diligentia et studio complectatur. Populus enim Atheniensis, cuius 380
summa est in rebus ad rempublicam pertinentibus omnibus auctoritas, cuique facere, quod voluerit, licet, ita praeclarum et splendidum donum esse censuit, Atheniensem fieri, ut ipse sibi leges praescripserit, quibus legibus faciendus sit, si quem donatum civitate velint: quae nunc proculcatae sunt a Stephano et iis, qui sic matrimonia contraxerunt. Quae vos audisse praestabit, ut cognoscatis, eos pulcherrima et splendissima dona, de republica bene meritis tribui solita, contaminasse. Primum enim lata haec populo lex est, ne quem facere liceat Atheniensem, nisi qui propter strenuam Atheniensi populo navatam operam et fortitudinem fieri civis mereatur. Deinde, si persuasum populo fuerit, ut det id munus, ratam cooptationem esse haud sinit, nisi concione sequenti viri amplius sex mille Athenienses occultis suffragiis comprobarint. Senatores autem iubet ea lex proponere capsulas et calculos dare accedenti populo, priusquam hospites ingrediantur et praemia tollant, ut unusquisque sui iuris adhuc secum ipse deliberet, quem civem sit facturus, an eo munere sit dignus is, qui accepturus sit. Post haec violatarum legum actionem cuivis Atheniensium in eum dedit: licetque ingresso in iudicium revincere, non dignum esse eum munere illo, sed contra leges Atheniensem esse factum. Et iam nonnullis usu venit, ut dato munere per populum flagitantium verbis deceptum, falsae rogationis actione apud iudices proposita, is, qui munus accepisset, convinceretur munere indignus esse, eoque iudicum sententia spoliaretur. Ac multos e veteribus commemorare operosum fuerit. Sed vos omnes meministis et Pitholam Thessalum et Apollonidem Olynthium civitate a populo donatos,

eadem a iudicibus esse spoliatos: nam haec non ita olim facta sunt, ut a vobis ignorentur. His ita firmis et praeclaris legibus cum respublica firmata sit, per quas fieri Atheniensem oporteat, alia post has omnes lex summae auctoritatis est sancita: tantae curae populo fuit et ipse sibi et dii immortales, ut sacra pro republica religiose fierent. Nam quoscunque populus Atheniensis cives fecerit, eos lex aperte vetat in collegium Novemvirorum cooptari, aut ullius sacer-
381 dotii adipiscendi ius habere. Horum vero liberis iam populus haec omnia concessit: cum hac tamen appendice, si sint e muliere cive suscepti et legitime desponsa. Et haec me vere dicere, magno et illustri ego testimonio vobis ostendam. Narrabo autem vobis, antequam ad rem ipsam veniam, quo pacto ea lex lata, et propter quos promulgata sit, quam praestantes viros et constantes populi amicos. Ex his enim scietis omnibus, et populi beneficium, bene merentibus repositum, proculcatum, et quantis vestris utilitatibus obstent tum Stephanus, tum caeteri, qui eodem modo vel matrimonia contraxerunt, vel liberos susceperunt. Plataeenses soli Graecorum omnium vobis, Athenienses, in Marathonem suppetias venerunt, cum Datis, Persarum regis imperator, Eretria recedens, Euboea subacta in nostrum agrum cum ingentibus descendisset copiis et populabundus vagaretur. Nam etiam hodie fortitudinis eorum in Varia porticu monimenta pictura repraesentat: quam enim quisque celerrime potuit, statim accurrens pictus est, canes illi Boeotias habentes. Atque iterum Xerxe Graeciam invadente, Thebanis cum Medo coniunctis, nostram deserere amicitiam ausi non fuerunt: sed soli de caeteris Boeotiis, partim cum Lacedaemoniis et Leonida in Thermopylis contra Barbarum instructi una perierunt, partim, conscensis nostris triremibus, quod proprias naves non haberent, socia nobiscum arma iunxerunt, et ad Artemisium, et ad Salaminem, et ad Plataeas postrema pugna commissa cum Mardonio, regis duce, vobiscum et cum caeteris libertatis assertoribus coniuncti, commune bonum, libertatem, caeteris Graecis restituerunt. Caeterum Pausanias, rex Lacedaemoniorum, vobis insultare coepit, non contentus imperio solis Lacedaemoniis a Graecis delato: et nostra urbs, quamquam Graecis revera dux et auctor libertatis fuerat, tamen honori Lacedaemoniorum non adversata est, ut ne in sociorum invidiam incurreret. Iis igitur rebus inflatus Pausanias, rex Lacedaemoniorum, Delphico tripodi inscripsit, quem Graeci, qui ad Plataeas depugnarant et navale ad Salamina proelium coniunctis viribus commiserant, Apollini in Barbaricae victoriae monimentum dedicarunt:

Graecorum ductor, Medos ubi perdidit hostes,
Pausanias, Phoebo dedicat hoc spolium.

382 Perinde ac si ipsius esset id facinus et donarium, non commune sociorum. Iratis autem ea de re Graecis, Plataeenses Lacedaemonios apud Amphictyones accusant nomine sociorum et mille talentûm mulctam ab eis petunt, erasisque versiculis inscribere cogunt urbes, quae rebus gestis interfuerant. Qua re vel inprimis odia Lacedaemoniorum susceperunt regiaeque familiae. Ac in prae-

sentia non reperiebant Lacedaemonii, quo pacto eos ulciscerentur:
annis autem post circiter quinquaginta Archidamus, Zeuxidami F.,
Lacedaemoniorum rex, tempore pacis, eorum urbe potiri instituit,
idque per Thebanum Eurymachum, Leontiadae F., Boeotiorum prin-
cipem, est conatus, cum noctu portas Nauclides et alii quidam cor-
rupti largitionibus aperuissent. Plataeenses, cognito, intra moenia
esse Thebanos, ac suam urbem tempore pacis ex improviso captam,
et ipsi ad arma concurrunt et aciem instruunt. Ubi diluxit, et non
multos esse Thebanos vident, sed primores eorum ingressos (in-
gens enim delata noctu pluvia prohibuerat eos, ne omnes intrarent,
qua fluvius Asopus auctus exundabat, nec transiri facile poterat,
noctu praesertim), ut igitur, inquam, Plataeenses in urbe sua The-
banos viderunt, nec adesse omnes cognoverunt: aggrediuntur illos,
commissoque praelio superant et caedunt, priusquam caeteri opem
ferre possent, et statim misso ad nos nuntio, significant rem ge-
stam suamque victoriam, et auxilium petunt, si Thebani agrum
ipsorum vastarent. Tum Athenienses, re cognita, celeriter auxilia
Plataeas mittunt. Quos cum vidissent Thebani opem tulisse Pla-
taeensibus: domum redierunt. Ut igitur Thebani frustrati sunt co-
natu suo, et Plataeenses, quos hostium in proelio vivos ceperant,
occiderunt: irati Lacedaemonii, iam sine ullo praetextu Plataeas
oppugnaturi, Peloponnensibus omnibus, praeter Argivos, edicunt,
ut binas partes copiarum e singulis urbibus mitterent, Boeotiis ve-
ro caeteris universis, et Locrensibus, Phocensibus, Maliensibus, Oe-
taeis et Aenianibus denuntiant, ut omnes in armis adessent. Sic
eorum murum ingenti exercitu circumsedentes, sciscitabantur, num 383
urbem dedere vellent, agrum autem tenere et frui suis opibus, so-
cietate Atheniensium deserta. Quod cum Plataeenses recusarent et
sine auctoritate Atheniensium quicquam se facturos esse negarent:
obsederunt eos decennium duplici muro circumdato, nec intenta-
tum quicquam reliquerunt. Cum vero fessi malis Plataeenses
omnium rerum penuria premerentur: desperata salute, sortitione
inter se facta alii remanserunt, obsidionem toleraturi, alii, exspe-
ctata nocte et pluvia et magno vento, egressi urbe, hostium muni-
tione superata, decepto exercitu, iugulatis custodibus, miserabili
habitu perveniunt huc et inopinato. Reliqui, vi capta urbe, omnes
interfecti sunt puberes: pueri et mulieres sub hasta venditi, qui,
Lacedaemoniorum aggressione non animadversa, clam Athenas non
aufugerant. Eos igitur, qui suam benevolentiam ita evidenter erga
rempublicam ostenderunt et amicitiae populi sua omnia et liberos
atque uxores posthabuerunt, rursum considerate, quo pacto in ci-
vitatem receperitis. E decretis enim vestris evidens omnibus erit ea
ratio, et me vera dicere cognoscetis. Age, cape decretum hoc et
lege eis.

DECRETUM DE PLATAEENSIBUS.

Hippocrate referente data civitas est Plataeensibus, ut ab hac die sint eadem dignitate, qua caeteri Athenienses, et ius habeant,

quorum Athenienses ius habent, omnium et sacrorum et profano-
rum: praeterquam si quod sacerdotium aut festum est gentilitium,
excepto item novemviratu: eorum tamen liberis et haec pateant.
Plataeenses autem in curias et tribus distribuantur. Qui postquam
distributi fuerint, posthac ne ulli Plataeensium liceat fieri Athe-
niensem, nisi id ius populi beneficio consequatur.

Videtis, Athenienses, quam praeclare et iuste orator ille pro
populo Atheniensi scripserit et censuerit, Plataeenses beneficium
consecutos primum in iudicio explorandos viritim, an quisquam
sit Plataeensis et populi amicus, ut ne eo praetextu multi in civi-
tatem recipiantur. Deinde eos, qui probati fuerint, lapideae pileae
384 inscribi et in arce statui iuxta Minervam iubet, ut beneficium id
etiam posteris permaneat, probarique possit, quis cui cognatus sit.
Et postea non licere sinit Atheniensem fieri eum, qui nunc non
factus et in iudicio non probatus fuerit, ut ne multi, se Plataeen-
ses esse dictitantes, fraude in civitatem irrepant. Deinde legem etiam
sancit erga eos in decreto statim, tum quantum ad rempublicam,
tum quantum ad deos attinet, ne cuiquam eorum in sortitione No-
vemvirorum aut ullius sacrificii locus detur: horum vero liberis,
si e muliere cive suscepti sint et legitime desponsa, licere. Iniquis-
simum igitur fuerit, erga vicinos et extra controversiam optime
omnium Graecorum de hac republica meritos ita diligenter et ac-
curate singula diffinire, quibus conditionibus hoc beneficio fruan-
tur: eam vero, quae palam et exquisite universam Graeciam pro-
stituto corpore pervagata est, ita flagitiose ac petulanter insultan-
tem civitati et sacra deosque violantem, impunitam dimisisse, quam
neque parentes civem reliquerunt, neque populus civitate donavit.
Ubi enim corpore quaestum non fecit? quo propter quotidianam
mercedem non ventitavit? Nonne Peloponnesum totam, Thessaliam
item et Magnesiam, Simum Larissaeum et Eurydamantem, Midiae
filium, nonne Chium, maximam Ioniae partem, Sotadem Cretensem
secuta, peragravit, elocata mercede a Nicareta, dum illius esset?
Eam vero, quae alienae potestati subiicitur et pretium numerantem
comitatur, quid facere putatis? Non omnibus eorum, quibus fami-
liaris est, obsequi voluptatibus? Talem igitur et eam, quae, ut con-
stat inter omnes, orbem terrarum propter infamem quaestum per-
vagata est, civem esse decernetis? Quod igitur, interrogati, praecla-
rum vos edidisse facinus respondebitis? quod vos suscepisse dede-
cus, quam violasse religionem negabitis? Priusquam enim accusa-
retur adducta in iudicium, omnesque audissent, et quae sit, et quae
impie fecerit: ipsi imputari scelera sua potuissent, negligentia ci-
vitati, vestrumque alii ignorassent, alii, re audita, verbis indignati
essent, re ipsa de ea, nemine accusante aut pronuntiante pro tri-
bunali, statuere nihil potuissent. Postquam autem et nostis omnes,
et penes vos habetis, et eius puniendae potestas datur: iam vestra
erit illa in deos impietas, nisi eam puniveritis. Quid vero vestrum
quisque reversus ad uxores, aut filias, aut matres dicetis, ista ab-
soluta? Si vos rogarint, ubi fueritis, vosque responderitis, ius di-

xisse: Cui? rogabunt statim. Neaerae nimirum, dicetis. Quam- 38
obrem? Quod et peregrina civi nupsit contra legem, et filiam adulteram elocavit Theogeni regem agenti, quae arcana pro republica sacra fecerit et Baccho uxor data fuerit caeteraque, commemorantes eius accusationem, quam bene et memoriter et accurate fuerit de singulis accusata. Quibus illae auditis quaerent: Quid igitur fecistis? Vos vero dicetis: Absolvimus. Iam igitur matronae pudicissimae vobis irascentur, quod aeque secum istam republica et sacris dignati sitis: quae autem amentes sunt, palam ostendent, se facturas, quicquid libeat, tanquam impunitate a vobis et legibus proposita. Nam si negligetis et susque deque feretis: suspicio erit, vos quoque mores istius mulieris probare. Quare longe praestitisset, non fieri hoc iudicium, quam, eo facto, istam absolvi. Omnino enim iam scortis licentia dabitur nubendi, quibus volent, suosque liberos eius esse dicendi, qui in mentem eis venerit: tum leges vestrae futurae sunt irritae, tum blanditiae scortorum obtinere poterunt, quicquid libebit. Quare et civium nostrarum habete rationem, ut ne pauperum filiae nuptum collocari nequeant. Nunc enim, tametsi aliqua paupercula est, dotem ei satis magnam confert lex, si mediocrem duntaxat a natura formam acceperit: proculcata autem a vobis hac lege et, muliere ista absoluta, irrita facta, omnino iam scortorum quaestus ad civium filias devolvetur, quae propter inopiam non poterunt elocari, atque ingenuarum mulierum dignitas ad meretrices, cum permissum eis fuerit suscipere liberos pro sua libidine, et festis et sacris et honoribus ex aequo frui civitatis. Quare singuli putate, vos ferre suffragia, alius pro uxore, alius pro filia, alius pro matre, alius pro republica et legibus et sacris, ne illae eodem haberi loco cum meretrice ista videantur, neve, in magna et praeclara modestia et cura a parentibus et cognatis educatae et ad praescripta legum elocatae, eadem conditione sint, qua ista, quae multis et impudicis modis saepe cum multis eodem die rem habuit, ut unicuique fuit lubitum. Existimabitis autem, neque me, qui dicam, Apollodorum, neque, qui se defendent quique illis patrocinabuntur, esse cives: sed leges et Neaeram de facinoribus inter se disceptare. Et cum in accusatione 386
versamini, leges ipsas audite, per quas respublica est incolumis, et secundum quas vos pronuntiaturos iurastis, quid iubeant, quid illa violarit: ubi autem ad defensionem perventum erit, accusationis firmatae legibus et probationis eorum, quae dicta sunt, memores, solaque eius facie visa, cogitate duntaxat, an, Neaera cum sit, talia perpetrarit. Illud autem, Athenienses, recordatione dignum est, vos Archiam, cum pontificem ageret, convictum in iudicio impietatis, ut qui non patrio ritu sacra fecisset, punivisse: qui et de aliis rebus est accusatus, et Sinopae meretrici victimam adducenti ad aram Eleusiniam mactasse ferebatur, cum non moris esset eo die mactare victimas, neque illius mulieris esset sacrificium, sed sacrificulae. Quam igitur iniquum fuerit, eum et ex genere Eumolpidarum, et claris ortum natalibus, et civem Atheniensem, propterea quod le-

gum quippiam neglexisse videbatur, dedisse poenas, neque ei vel cognatorum, vel amicorum deprecationem profuisse, neque tum sua, tum maiorum suorum merita in rempublicam, neque sacerdotii reverentiam, quo minus, cum deliquisse visus esset, mulctaretur: Neaeram autem, quae et eundem deum violarit et leges, nec ipsam, nec eius filiam puniri a vobis? Equidem valde miror, quid ad vos dicturi sint in defensione apud vos. Utrum civem esse Neaeram istam, et legibus istius matrem familias? Sed testatum est, et meretricem esse et ancillam fuisse Nicaretae. At non esse uxorem suam, sed pro concubina haberi domi? Sed istius mulieris liberi et ad curiales introducti a Stephano et filia viro Atheniensi elocata manifeste ostendunt, eam pro uxore haberi. Non autem vera esse crimina eis obiecta et testificationes, nec ipsum Stephanum arbitror, nec alium eius nomine quemquam dicturum, aut ostensurum, Neaeram esse civem. Audio autem, tale quippiam eum loco defensionis allaturum, habere se eam non uxoris, sed concubinae loco: nec liberos esse istius, sed ex alia muliere cive, quam prius duxerit, cognata sua, susceptos. Adversus igitur orationis istius impudentiam, et commentum defensionis, et eos, qui dicere pro eo testimonium parati sunt, provocatione aequa et accurata cum eo contendi, per quam vos simplicem veritatem cognosceretis, ut traderet
387 ancillas, quae tum apud Neaeram assiduae fuerunt, cum Megaris ad Stephanum venit, Thrattam et Coccalinam, et quas postea in eius matrimonio comparavit, Xenidem et Drosidem, quae satis sciunt, et Proxenum defunctum, et Aristonem superstitem et Antidoridem cursorem et Phanonem, cui Strybelae nomen est, quae Theogeni, Regi sacrificulo, nupserat, Neaerae esse liberos: quodsi e quaestionibus comperiretur, Stephanum civem duxisse uxorem, et liberos istos ex alia muliere cive suscepisse, non e Neaera, vellem ab hac actione desistere et non venire in iudicium. Nam habere in matrimonio, hoc est, si quis liberos suscipit, si cum ad curiales, tum ad municipes introducit filios, si filias pro suis nuptum elocat. Meretrices enim causa voluptatis alimus: concubinas propter quotidiana ministeria et curationem corporis: uxores propter ingenuos liberos suscipiendos et fidelem rei familiaris administrationem et custodiam. Proinde si prius mulierem civem duxerat, et ex illa isti liberi sunt, non Neaerae: id ei certissimo licuit ostendere testimonio, traditis ancillis. Ut autem hanc illi conditionem me tulisse constet, et testimonium et ipsa vobis denuntiatio legetur. Recita testimonium, deinde denuntiationem.

TESTIMONIUM.

Hippocrates, Hippocratis F., Probalisius, Demosthenes, Demosthenis F., Paeaniensis, Diophanes, Diophanis F., Alopecensis, Diomenes, Archelai F., Cydathenaeensis, Dinias, Phormidae F., Cydanthides, Lysimachus, Lysippi F., Aegialensis, testantur, se adfuisse in foro, cum Apollodorus Stephano conditionem ferret, ac peteret, ut ad quaestionem daret ancillas earum rerum causa, quarum de Neae-

ra Stephanum accusabat: sed Stephanum noluisse ancillas tradere, denunciationem autem eam esse, quam exhibeat Apollodorus.

Age, recita ipsas conditiones, quas Stephano tuli.

DENUNCIATIO.

Has conditiones tulit Apollodorus Stephano earum rerum causa, propter quas actionem adversus eum instituerit, Neaeram peregrinam esse et civi nupsisse, paratus ad quaestionem accipere 388
ancillas Neaerae, quas illa Megaris secum adduxit, Thrattam et Coccalinam, et, quas deinde apud Stephanum comparavit, Xenidem et Drosidem, quae rem satis cognitam haberent de Neaerae liberis, eos non Stephani esse, Proxenum defunctum, et Aristonem superstitem, et Antidoridem cursorem, et Phanonem. Quae si faterentur, e Stephano et Neaera eos esse liberos, vendendam Neaeram, ut iubeant leges, et liberos pro peregrinis habendos: sin eos non ex ista, sed ex alia muliere cive esse dicerent, desistere voluit ab actione contra Neaeram instituta, et, si quid calamitatis in tormentis mulierculis accidisset, pensare damnum.

Has ego conditiones, Iudices, eum Stephano tulerim, repudiavit. Proinde iam ipse Stephanus suapte sententia Neaeram eorum criminum, quorum est a me accusata, condemnavit, et me vera dixisse apud vos et testimonia vera exhibuisse, se vero, quae dixerit, omnia mentiri et a seipso convinci vanitatis confitetur, postquam ancillas a me postulatas ad quaestionem dare noluit. Ego vero, Iudices, et deorum, quos isti violarunt, et meopte nomine poenas exigens, istos in iudicium vocavi, vestraeque auctoritati subieci. Decet autem vos quoque existimare, non clam fore deos, in quos isti impii fuerunt, quid vestrum unusquisque decernat, et ita pronuntiare, ut iustitia flagitat, ac ulcisci diis maxime factam contumeliam, deinde vobis etiam ipsis. Quae si feceritis, omnes hanc causam, qua ego Neaeram peregrinam civi nuptam accusavi, praeclare et iuste diiudicasse existimabunt.

ORATIO FUNEBRIS. 389

Cum viris, qui in hoc monimento conditi sunt, quod in bello strenue se gesserunt, publicum funus a senatu populoque decretum, mihique mandatum esset, ut pro more orationem de eis haberem: statim cogitavi, qua ratione pro merito laudari possent. Re autem suscepta et meditata, pro defunctorum dignitate verba fieri posse a nemine deprehendi. Qui enim a natura ingeneratum omnibus vivendi desiderium aspernati sunt, et occumbere honeste, quam afflictam Graeciae fortunam viventes cernere maluerunt, annon eam suae virtutis memoriam reliquere, quam nulla superare possit ora-

tio? Quod cum ita sit: tamen, ut alii fecerunt hactenus, ita et mihi disserendum hic esse reor. Quantum igitur civitas eorum studium habeat, qui in bellis occumbunt, cum caeteris e rebus perspicitur, tum vero ex hac lege potissimum, qua, qui ad publicas sepulturas orationem habeat, deligi solet. Non ignara enim, praestantes viros nec de parandis opibus, nec perfruendis vitae voluptatibus magnopere laborare, sed eorum omne desiderium in virtute et laudibus acquiescere, orationibus iis, quae illis ea praestarent maxime, ornandos censuit, ut, quam ipsi gloriam viventes adepti essent, ea defunctis etiam redderetur. Quodsi, quantum ad virtutem attinet, solam in eis fuisse fortitudinem viderem: ea collaudata, finem dicendi facerem. Cum vero eis contigerit, ut et praeclare nati, et instituti sint liberaliter, et in vita gloriae studuerint (quibus rebus factum est, ut merito virtutem colerent): horum aliquid praeterire sine pudore non possum. Ordiar autem a generis eorum primordio. Horum enim virorum nobilitas, vel seculorum consensu, apud omnes homines est insignis. Nec enim ad patrem duntaxat et maiores viritim referre ortum suum quisque potest: sed
390 in genere ad totam patriam, cuius indigenae sunt extra controversiam. Soli enim mortalium omnium eam terram, e qua nati sunt, coluerunt posterisque tradiderunt: ut qui in colonias peregre advenerunt earumque cives nominantur, iure cum adoptivis filiis comparentur, hi vero germano patriae partu cives sint habendi. Ac, mea quidem sententia, illud etiam, quod fruges apud nos primos exstiterunt, praeterquam quod summum est in omnes beneficium, indubitabile signum etiam est, terram hanc genitricem esse maiorum nostrorum. Sic enim natura comparatum est, ut, quaecunque pariunt, eadem etiam victum et alimoniam e se genitis suppeditent: id quod haec regio fecit. Quae igitur ad natales attinent, ea hi viri talia a maioribus ab omni aevo acceperunt. Quae vero sunt fortitudinis caeterarumque virtutum, ea quidem omnia referre supersedeo, veritus, ne mihi aequo prolixior nascatur oratio. Sed quae et scientibus utilia recordatu, et ignaris pulcherrima auditu, et, ut admiratione plena sunt, sic prolixitate molestiam non pariunt: ea summatim perstringere conabor. Nam temporis atque aetatis huius maiores, et patres, et ii, quorum appellationes altius adscendunt, per quas in familiis agnoscuntur, nemini unquam vel Barbaro vel Graeco iniuriam fecerunt: sed praeter caeteras hac quoque laude floruerunt, ut iidem et viri praestantes et omnium iustissimi haberentur: propulsanda autem vi multa et praeclara facinora ediderunt. Nam et Amazonum exercitum huc progressum ita vicerunt, ut eum ultra Phasidem exterminarent, et Eumolpi multorumque aliorum exercitus non e sua modo, sed etiam caeterorum Graecorum ditione profligarunt: quos qui supra nos ad occidentem habitant, omnes nec sustinere, nec prohibere potuerunt. Quin et liberorum Herculis, eius, qui caeteris salutem dabat, servatores nominati sunt, cum illi in hanc terram supplices, Eurystheum fugitantes, venissent. Et *praeter* haec omnia multaque alia et praeclara facinora, iura de-

functorum violari non siverunt, cum septem illos, qui in expeditione Thebana ceciderant, humari Creon prohiberet. Ac eorum, quae a poetis decantata sunt, omissis plurimis, horum feci mentionem: quae singula tam uberem, tam honestam dicendi materiam suppeditant, ut et adstrictae numeris orationis artifices, et cantionum auctores, et multi rerum gestarum scriptores illorum factis ornandis ingenia doctrinamque suam ostentarint. Quae vero dignitate rerum nihilo illis deteriora, sed, quia eorum memoria recen- 391
tior est, nondum a Poëtis occupata, nec in Heroicum illum ordinem relata sunt: ea iam dicam. Illi igitur copias ex universa Asia collectas soli bis terra marique profligarunt, privatisque suis periculis communem Graecis omnibus salutem attulerunt. Quod vero iam dicam, quamquam id prius et ab aliis est expositum, tamen ne nunc quidem iusta et convenienti laude fraudari viros illos decet. Qui quanto praestitisse Troiae oppugnatoribus iure putandi sint, ex eo apparet, quod illi e tota Graecia delecti optimates decennium unam Asiae urbem obsessam vix ceperunt: hi vero ex universo Persarum regis imperio huc profectum exercitum, qui caetera omnia prostraverat, soli non modo repulerunt, sed iniuriarum etiam caeteris factarum poenas ab eo exegerunt. Grassationibus item Graecorum inter se mutuis obsistentes, omnia, quae incidere, pericula subierunt, a qua parte ius et aequum staret, cum illa se coniungentes, donec ad hanc aetatem series temporis nos perduxit. Nemo autem putet, me, quod non haberem, quae de singulis horum dici possent, has res gestas enumerasse (nam ut ad orationem inveniendam omnium minime sim paratus: illorum tamen virtus ipsa illustria multa suppeditat, quae et in promtu sunt et explicari facile possunt): sed mihi propositum est, nobilitatis rerumque maximarum facta mentione, quam celerrime coniungere orationem cum rebus horum gestis, ut, quemadmodum illos eodem genere natura devinxit, ita etiam communibus a me laudibus celebrentur: quod existimo, gratissimum etiam illis, ac potius utrisque, esse futurum, si inter se non ipso tantum ortu, sed laudibus etiam virtute sua ex aequo fruantur. Necesse autem est, ut, antequam horum virorum facinora commemoro, aliquid interponam orationi meae, et ab eis, qui defunctis alieni in funus prodierunt, benevolentiam petam. Nam si mihi id muneris esset datum, ut sepulturam vel magnificentia sumtuum, vel aliquo spectaculo equestrium gymnicorumve certaminum adornarem: quo studiosius et liberalius ea instruxissem, eo magis functus esse viderer officio. Sed cum haec mihi partes attributae sint, ut hosce viros verbis ornem: nisi auditorum studia mihi suffragentur, vereor, ne quo maiorem adhibuero diligentiam, eo minus voti compos fiam. Nam et divitiae, et velocitas, et vires, et quae sunt eius generis alia, uberes suis possessoribus fructus suppeditant, nec alienis adminiculis egent, cum per se ipsa excellant in his, quibus adsunt, tametsi alius nemo ve- 392
lit: at lepos orationis audientium etiam studia requirit. Quorum ope, quamvis ea mediocriter explicata fuerit, et gloriam conciliat

et gratiam adiungit: sin iis destituitur, tametsi suavitate excellat, fastidium tamen parit auditoribus. Cum autem hi multa gesserint, propter quae iure laudentur: tamen, ubi ad res ipsas perventum est, dubito, quid primum dicam. Quia enim uno eodemque tempore omnia mihi sese ingerunt: fit, ut statuere non possim, quid cui sit praeferendum. Sed dabo tamen operam, qui vitae illorum ordo fuit, eundem et oratio mea ut servet. Nam hi statim in omnibus puerilis aetatis studiis fuere illustres exercendis iis, quae quamque aetatem decerent, iisque placuerunt, quibus par est, parentibus, amicis, propinquis. Quarum rerum tanquam vestigia nunc agnoscens cognatorum atque amicorum memoria singulis horis eorum desiderio ardescit, multis subinde monimentis earum laudum, quibus illi praestitere, occurrentibus. Postquam vero ad virilem aetatem pervenerunt: non apud cives tantum, sed etiam apud homines universos ingenii sui praestantiam illustrarunt. Est enim, est universae virtutis, ut sapientia principium, sic fortitudo perfectio: et ut illa, quae agenda sint, decernit, ita haec ea tuetur. Quarum utraque hi multum excelluerunt. Nam et, si quod commune Graecis omnibus periculum ingruebat, hi primi praeviderunt et saepe omnes ad defensionem exhortati sunt, id quod est animi prudentis signum: et, cum Graecorum partim ignorantia, partim ignavia, dum impendentia mala cavere sine periculo licuisset, vel non praevideret, vel dissimularet, tamen et paruerunt officioque fungi voluerunt, abiecta iniuriarum memoria duces sese professi, praestitisque alacriter omnibus, exhibitisque et corporibus, et pecuniis, et sociis, belli discrimen adierunt: in quo nec vitae suae pepercerunt. Cum autem proelium committitur, necessario evenit, ut alii succumbant, alii vincant. Dicere autem non dubitem, videri mihi eos, qui utrinque in acie occubuerint, tum cladis acceptae expertes, tum pariter utrosque victores esse. Nam inter viventes eorum esse victoria ducitur, quibus a diis illa conceditur: quod autem ad eam obtinendam requirebatur a singulis, id, quisquis servavit ordines, praestitit: qui si, homo natus, fato concessit, perpessus ille quidem est, quod fortunae visum fuit, hostibus autem animo non succubuit. Quin etiam existimo, quo minus hostes regionem nostram invaserint, praeter adversariorum socordiam horum quoque
393 virtutem fuisse causam. Nam qui tum illic conflixerant, viritim periculo singulorum facto, denuo Martis aleam cum illorum cognatis experiri noluerunt, existimantes, fore, ut ingeniis similibus occurrerent, sed non esse facile, similem denuo fortunam adipisci. Quod ita esse, vel maxime factae etiam pacis conditiones ostendunt. Nec enim dici potest causa ulla vel verior, vel honestior, cur adversariorum dominus, defunctorum necessariis amicus fieri, quam denuo de summa rerum dimicare maluerit, quam virtutis eorum admiratio. Arbitror autem, si quis eos ipsos, qui in acie steterunt, roget, utrum existiment, se suapte virtute, an insperata et impotenti fortuna rem bene gessisse, suique imperatoris peritia, et audacia, et animositate, neminem ita vel impudentem, vel confidentem fore,

qui res gestas sibi vindicet. Quarum igitur rerum fortuna, omnium domina, eventum suo arbitratu gubernavit, in iis caeterorum nulli prorsus, cum quidem homines fuerint, ignaviae sunt accusandi: quod autem adversariorum imperator eos, qui contra ipsum in acie steterunt, superavit, id neque hostium, neque nostrae multitudini est tribuendum. Et ut maxime quisquam hominum sit, cui iure id imputetur, accusandi erunt ex Thebanis ii, qui contra illum stetere, non multitudo vel nostra, vel illorum: qui, nacti copias animis praeditas invictis et ad nutum paratas gloriaeque cupiditate flagrantes, harum commoditatum nulla recte usi sunt. Ac de caeteris pro animi sui sententia ut statuat quisque, licet: illud vero toti mortalium generi declaratum est, totius Graeciae libertatem in horum virorum animis sitam fuisse. Certe, his fato sublatis, caeterorum nemo restitit: absit invidia dicto. At si quis dicat, horum virtutem Graeciae fuisse animam, is verum dicere mihi videbitur. Nam simul et horum spiritus corpora sua reliquerunt, et Graeciae sublata est auctoritas. Etsi autem rem immodice fortassis exaggerare videbimur, dicendum tamen est. Ut enim, si quis ex hoc mundo, in quo degimus, lucem tollat, inamoena et molesta reliqua omnis vita sit futura: sic, viris hisce interceptis, in tenebras et magnam ignominiam omnia veterum Graecorum decora conciderunt. Cum autem hi multis de causis non immerito essent tales, propter reipublicae formam potissimum viri virtute praestantes exstiterunt.
Nam imperia, quae paucorum auctoritate reguntur, terrorem illa 394
quidem incutiunt civibus: verecundiam autem in eis expedire non possunt. Quoties igitur belli discrimen instituit, qua quisque potest fuga elabitur, non ignarus, si dominos vel muneribus vel quibusvis aliis obsequiis delinierit, etsi se gesserit omnium flagitiosissime, parvo id sibi dedecori futurum in posterum. At populi potestas, cum alia multa habet et pulchra et iusta, quae homini cordato tuenda sunt: tum vero libertas in loquendo veritate nixa ratione cohiberi nulla potest, quo minus vera crimina obiectet. Qui enim flagitium fecerunt, ii nec omnes placare possunt, nec ab eo solum, qui verum probrum obiicit, cruciantur: sed et, ipsi qui nollent maledicere, alium maledicentem libenter audiunt. Quae omnes haud iniuria metuentes, secuturae ignominiae verecundia et imminens ab adversariis periculum fortiter sustinuerunt, et honestum obitum ignominiosae vitae praetulerunt. Ac quae hos viros causae communiter impulerint, ut praeclare vellent occumbere, dictum est, natales, educatio, bonorum studiorum consuetudo, et, quae fundamenti instar est, totius reipublicae forma et constitutio: quae vero tributim ad fortitudinem singulos hortata sint, ea iam dicam. Meminerant Erechthidae omnes, eum, a quo cognominantur, Erechtheum pro patrii regni incolumitate suas filias, quas Hyacinthidas vocant, manifesto exitio perituras, obtulisse. Turpe igitur ducebant, cum is, a diis immortalibus prognatus, ad liberandam patriam fecisset omnia, se committere, ut mortale corpus pluris facerent, quam gloriam immortalem. Aegidae, qui non ignorarent, Theseum,

Aegei filium, par aequumque ius in civitate instituisse, non committendum putabant, ut eius institutum proderent, et mori praeoptabant potius, quam admittere, ut oppressa libertate sua apud Graecos opprobrio sibi esset vivendi cupiditas. Acceperant Pandionidae, quam acriter Procne et Philomela illatam sibi a Tereo contumeliam ultae essent. Vitam igitur sibi acerbam esse putabant, nisi pari cum illis iracundia, ut cognatos earum decebat, in eos, qui Graeciae insultabant, exarsissent. Audierant Leontidae, Leocoras etiam a Poëtis celebrari, quod se victimam civibus pro patria obtulissent. Cum igitur earum mulierum tanta fuisset animi magnitudo: nefas esse putabant, se, qui viri essent, illis deteriores videri. Meminerant Acamanditae Homericorum versuum, quibus poëta propter matrem Aethram Acamantem ad Troiam esse profectum
395 affirmat. Is igitur nullum periculum detrectabat, ut tueretur matrem suam: hi vero, cum non modo parentes, sed omnes etiam necessarii et amici essent defendendi, ullumne detrectare discrimen potuissent? Non latebat Oenidas, Cadmo natam Semelem, huius vero eum esse filium, quem in hoc nominari funere dedecet, eoque prognatum Oeneum, qui princeps ipsorum vocaretur: et quia utrique urbi commune periculum ingruebat, pro utraque ad extremum usque spiritum depugnandum existimabant. Sciebant Cecropidae, principem suum partim draconem, partim hominem esse dici: non aliunde certe, nisi quod prudentia homini, robore draconi conferretur. Illis igitur rebus digna facinora sibi edenda esse existimabant. Meminerant Hippothoontidae nuptiarum Alopes, e quibus ortus esset Hippothoon, quem suum esse principem norant: quarum ego rerum (ut decorum huius temporis observem) accuratam explicationem praetereo. Proinde digna his gerenda sibi esse putabant. Non latebat Aiacidas, Aiacem, erepto praemio, sibi non esse vivendum putasse. Cum igitur alteri fortuna principatum gloriamque deferret: tum ulciscendis hostibus moriendum sibi censebant, ut ne quid se indignum admitterent. Non exciderat Antiochidis, Antiochum Herculis fuisse filium. Vivendum igitur sibi aut pro dignitate a maioribus acceptae gloriae, aut honesta morte occumbendum putaverunt. Horum igitur domestici superstites, talibus orbati viris, sunt miserabiles, a consuetudine et diuturna et suavi divulsi: est et patriae conditio lacrymarum et luctus plena. At illi iure in beatis habendi sunt: primum, qui exiguum tempus longa et duratura in omne aevum gloria commutarint, in qua ipsorum et liberi celebres educabuntur, et parentes in senectute conspicui alentur, gloria filiorum se in luctu consolaturi: deinde nec morbis affecta corpora, et animos aegritudinis expertes habent, qua, qui vivunt, propter adversum casum acceptamque cladem conflictantur: magnoque cum honore et insigni gloria iusta eis persolvuntur. Nam qui et ab universa patria sepeliuntur publice, et non modo a cognatis et civibus, sed etiam a tota (quae quidem ita nominanda sit) Graecia desiderantur, et a maxima terrae habitabilis parte lugentur: nonne hi beati sunt iudicandi? Quos assessores

esse diis manibus iure dixeris, eademque esse conditione, qua veteres illos bonos et praestantes viros in Insulis fortunatis. Nam ne de illis quidem quisquam, qui viderit, haec renuntiavit: sed, quos 396
viventes huius nostri superni orbis dignamur honoribus, eos illic etiam quodam animi praesagio consimiles honores adipisci arbitramur. Ac istam oratione levare moestitiam, est id quidem fortasse difficile: faciundum tamen periculum est, et animus ad iucundiora traducendus. Tales enim viros qui genuerunt, et e talibus aliis ipsi orti sunt, eos praeclarum est adversas res pulchrius caeteris posse ferre, et in utraque fortuna vultu eodem conspici. Quae cum illis maximo et honori fuerint et ornamento: tum toti civitati et viventibus maximam attulerunt celebritatem. Grave est matri et patri orbari liberis, et coniunctissimis suae senectutis privari altoribus: sed praeclarum est, honores praecipuos et monimentum virtutis eosdem publice adeptos conspicere, sacrisque et certaminibus dignatos immortalibus. Molestum est liberis amisisse patres: sed praeclarum est, paternae consequi gloriae hereditatem. Ac tristitiae quidem huius fortunam esse causam reperiemus, cui homines natos cedere ac parere necesse est: at honoris et decoris, eorum, qui honeste oppetere voluerunt, institutum. Mihi quidem non multa, sed vera dicere propositum fuit: vos autem, finito luctu, ut fas iusque est, abitote.

ORATIO AMATORIA.

Age, age, quoniam audire vis, ostendam tibi orationem et legam. Sed consilium tibi est inprimis intelligendum eius, qui hanc orationem composuit. Is Epicratem, quem inter multos et formosos et bonae indolis adolescentes nostrae urbis esse suavissimum, et aequalibus ingenio magis, quam forma, antecellere putabat, laudare instituit. Cum autem videret, amatoria scripta pleraque iis, quos celebrarent, ut ingenue dicam, ignominiosa potius esse quam honorifica: id ne sibi usu veniret, cavit, et quod se animo suo persuasum habere asserit, idem etiam scripsit, amatorem ingenuum 397
neque facturum turpe quicquam, neque petiturum. Quod igitur in oratione maxime amatorium deprehendas, id in hoc genere versatur: reliqua partim ad ipsius adolescentis commendationem pertinent, partim de liberalibus disciplinis vitaeque genere constituendo praecipiunt. Haec autem omnia sic scripta sunt, quemadmodum in monimenta literarum referri solent. Nam ut orationes, quae pronuntiantur, simplici et extemporali sermonis genere texi debent, ita, quas ad posterorum pervenire memoriam velis, poëmatis instar elaboratas et exquisitum in modum perpolitas esse decet: illas enim

probabiles, has magnificas esse oportet. Ne vero extra causam tibi fabulas narrem, neve, quid de ea sentiam, ipse commemorem: sic ausculta, ut ipsam orationem iam auditurus, quando ipse adest, quem auditorem esse volui, Epicrates.

Cum viderem, nonnullos eorum, qui amantur et forma sunt ornati, neutra felicitatum harum recte uti, sed, ut oris decorem laudi sibi ducere, sic amatorum familiaritatem aversari, atque in iudicando adeo non intelligere, optima quae sint, ut propter eos, qui hac re flagitiose abutuntur, illis etiam sint iniqui, qui modestam castamque consuetudinem eorum expetunt: eos ego non sibimetipsis tantum male consulere, sed aliorum etiam familiaritates depravare, illorumque amentiam prudentibus non esse imitandam existimavi, praesertim, si considerent, cum res ipsae nec honestae, nec flagitiosae per sese sint, sed pro ratione utentium plurimum varient, temeritatis esse, uno eodemque de utrisque modo statuere. Deinde omnium esse absurdissimum iudico, eos admirari, qui plurimos et constantissimos amicos habeant: amatores autem improbare, quibus solis, nec iis tamen omnibus, sed bonis et modestis duntaxat, amasiorum animi sic conciliari solent ac dedi, ut eorum esse proprii videantur. Iam illos, qui nullius talis amicitiae felicem eventum viderunt, aut semetipsos tam incontinentes esse sciunt, ut modestam cum familiaribus habere consuetudinem nequeant, ita sentire, fortasse nihil miri est: qui autem eodem, quo tu, animo et conditione sunt, qui nec prorsus ignorant, quantae necessitudines per amorem absque infamia sint auctae, et superioris vitae suae tempus cum verecundia transegerunt, in eos ne suspicio quidem cadit ullius turpitudinis. Quo magis etiam ad hanc scribendam orationem sum incitatus, quod duas res pulcherrimas consequi me posse animadvertebam. Nam tum bonis tuis commemorandis simul et te felicem, et me, qui te talem diligam, non vecordem esse ostensurum confido: tum suadendis iis, quae inprimis necessaria sunt, et benevolentiae meae specimen et mutuae amicitiae occasionem allaturum. Tametsi autem me non praeterit, quam difficile sit, et indolem tuam pro dignitate celebrare, et multo etiam esse periculosius, dare consilium, cum monitori eventus consilii praestandus sit: decere tamen existimo, ut et hi, qui iure laudantur, veritatis excellentia laudantium facundiam superent, et in dando consilio spero me non aberraturum. Scio enim, stultos et intemperantia prorsus depravatos nulla, etiam sapientissima rectissimaque, consilia probe exsequi: per eos vero, qui vitam suam prudenter et innocenter instituerunt, nec vel mediocriter cogitata frustrari solere. Hac igitur spe fretus ad orationem aggredior. Arbitror autem, omnes mihi esse assensuros, hanc aetatem decere maxime et pulchritudinem adspectus, et modestiam animi, et fortitudinem utriusque, et perpetuam orationis suavitatem. E quibus ea, quae naturae sunt, ita tibi praeclara fortuna largita est, ut omnes te suspiciant et admirentur: reliqua ipse tuapte cura eo perduxisti, ut nemo sanus te reprehendat. Oportet autem eum, qui maximas laudes me-

reatur, et diis carum videri, et hominibus partim propter semet-
ipsum, partim propter fortunam admirationi esse. Ac in universum
de plurimis tuis ad virtutem adiumentis plura deinceps narrari con-
veniet: quas vero singulatim laudes referre possum, eas vere ut ex-
ponam, operam dabo. Primum autem eam laudare incipiam, quam
videntibus omnibus primum cognoscere licet, tuam pulchritudinem,
eiusque colorem, e quo et membra et totum corpus elucet. Cui
quam convenientem similitudinem adhibeam, cum considero, inve-
nio nullam: sed in mentem mihi venit, rogandos esse lectores hu-
ius orationis, ut ipsi te spectent et contemplentur, ut venia mihi
detur, nihil tibi simile adferenti. Cum qua enim id mortalium re-
rum comparetur, quod immortale adspicientibus desiderium parit,
quod adspectu sui non satiat, quod, cum remotum est, animis ob-
versatur, quod divinam obtinet in corpore humano dignitatem, ut
floridum elegantia venustatis, ita omnis suspicionis expers? Iam nec
illa in facie tua culpari queunt, quae multis pulchritudine praedi- 399
tis acciderunt, ut vel ob corporis inconcinnitatem universa eorum
elegantia turbaretur, vel propter calamitatem aliquam etiam reliqua
per se praeclara minus placerent: quarum reprehensionum omnium
tuam faciem expertem esse reperiemus. Tanta enim cura, quisquis
ille deorum fuit, qui formam tibi largitus est, omnes huiusmodi la-
bes cavit, ut nihil vituperatione dignum, suspicienda in te plurima
effecerit. Nam cum in his, quae adspectu sentiuntur, maxime fa-
cies emineat, atque in hac ipsa oculi: magis etiam in his suam er-
ga te benevolentiam numen ostendit. Non enim eos ad necessarios
duntaxat usus idoneos praebuit, sed, cum quorundam virtus vix ex
actionibus appareat, mores tuos probatissimos per visus indicia de-
claravit, qui sis et mitis atque humanus adspectu, et magnificus, et
gravis in vitae consuetudine, et fortis ac moderatus adversus omnes:
id quod inprimis admirere. Nam cum aliorum comitas in humili-
tatis, gravitas in fastus opinionem incurrat, cumque iidem, ut pro-
pter fortitudinem temerarii, sic propter mansuetudinem inertes vi-
deantur: tot res inter se contrarias nacta fortuna, ita uti par est,
omnia consentientia secum effecit, quasi votum absolveret, aut ex-
emplum aliis ostendere vellet, non quasi mortalem pro more suo
naturam constitueret. Quodsi tuam pulchritudinem assequi dicendo
liceret, aut unum hoc in te laudandum esset, nihil in hoc tui cele-
brandi proposito e tuis dotibus praetereundum videretur: nunc ve-
reor, ne auditores defatigemus, ut minus alacriter accipiant reliqua,
si de hoc frustra nugemur. Quis enim speciem tuam oratione ex-
primat, quam nec pictae aut fictae imagines, praestantissimorum
artificum industria elaboratae, superare queant? Neque id miran-
dum. Nam illae immobiles spectantur, ut obscurum sit, cuiusmodi,
si viverent, apparerent: sed animi tui mansuetudo et dexteritas in
omnibus tuis factis venustatem corporis mirum in modum auget.
Ac tuae formae laudes (quamquam praeterii multas) has habeo. De
temperantia vero, pulcherrima laus illa occurrit, quod, cum ista
aetas calumniis exposita sit, tibi usu venit, ut potius laudarere:

non modo enim nihil delinquis, sed sapientius etiam, quam pro flore aetatis, vitam instituisti. Cuius rei maximum testimonium est
400 tua cum hominibus consuetudo. Cum enim te multi conveniant, iidemque diversissimis praediti ingeniis, teque omnes ad suam familiaritatem invitent: ita praeclare te adversus illos omnes gessisti, ut amicitia tua delectentur: quod est vitae indicium laudabiliter humaniterque institutae. Quamquam autem iam nonnulli probati sunt, tum qui non quosvis in amicitiam recipiendos suasere, tum qui iisdem paruere (quod et, si quis improbis obsequatur, necesse sit vulgi reprehensionem incurrere, et, si eam calumniam vereatur, odium ipsorum sodalium suscipiendum sit): ego tamen propter hoc ipsum te magis laudandum censeo, qui, cum aliis fieri non posse videatur, ut populi iudiciis probetur quisquam, tantum illos excellas, ut difficultates atque asperitates omnes superaris. Nam ne suspicionem quidem de te praebes, quasi ulli sis delictorum socius, et aliorum odium morum dexteritate vincis. Iam cum amatoribus (si quid de his quoque dicendum est) ea esse ratio tua eaque cum bonitas, tum prudentia mihi videtur, ut, cum plerique nec eum, quem sibi delegerunt, moderate ferre queant, tibi usu venerit, ut omnibus supra modum placeas: id quod signum est tuae virtutis evidentissimum. Nemini enim ea negasti, quae iure honesteque tribui possunt, quae vero cum probro coniuncta sunt, ea nec sperare quisquam in animum inducit: tantam virtutis et honestatis appetentibus potestatem, impudentibus desperationem affert tua modestia. Praeterea, cum in adolescentia plerique modestiae laudem taciturnitate venentur, tu tantum ingenio polles, ut sermonibus et colloquiis tuis non minorem, quam caeteris omnibus rebus, apud familiares tuos laudem sis assecutus. Tantus tuus lepos est, tanta suavitas, tum seriis, tum iocosis in rebus, cum et simplex sis absque delicto, et acutus absque malitia, et humanus cum ingenuitate, ac denique talis, qualem virtutis aliquis amans filium adoptarit. De fortitudine autem (nam et hanc praeterire non decet), quamquam tua quidem natura multas adhuc accessiones recipit, sequensque tempus laudaturis magnam copiam suppeditabit: tamen pulcherrimae sunt ista aetate laudes, qua nihil delinquere caeteris est optabile. Ac tua quidem fortitudo, cum ex aliis rebus
401 celebrari possit, tum vero propter exercitationem, cuius vel plurimi testes exstiterunt. Fortassis autem inprimis dicendum est, quam prudenter id studium caeteris praetuleris. Nam prudens agendarum rerum delectus in adolescente commune signum est et animi liberalis et cordati ingenii: quapropter nec istius instituti laus est praetermittenda. Cum igitur scires, a reliquis certaminibus nec servos, nec peregrinos excludi, istud vero solis propositum esse civibus, nec nisi ab optimatibus expeti: sic eo te contulisti. Ad haec, si qui currendo se fatigent, eorum nec fortitudinem, nec animi praestantiam augeri, eos vero, qui pugilatu aut aliis eius generis ludis se exerceant, praeter mala corporis, etiam ingenia corrumpere cum iudicares: splendidissimum pulcherrimumque exercitationis

genus, tuaeque naturae aptissimum elegisti, quod et armorum con-
suetudine et cursuum tolerantia belli simulacrum repraesentet, et
magnificentia et splendore apparatus potentiae deorum simile vi-
deatur, praeterea et spectatu iucundissimum sit, et e plurimis va-
riisque generibus constet, et ingentia praemia merito consequatur.
Praeter enim ea, quae tribuuntur, ipsa etiam exercitatio et tam
praeclarum studium non parvum praemium homini vel mediocriter
virtutis studioso videatur. Quod Homerici carminis testimonio vel
inprimis comprobatur, in quo et Graecos et Barbaros tali apparatu
gessisse bellum fecit inter sese: praeterea etiam hodie Graecarum
urbium non abiectissimis, sed maximis, in certaminibus uti eo fa-
miliare est. Quia vero putabas, nihil prodesse rerum pulcherrima-
rum desiderium, aut corporis ad omnia habilitatem, nisi et animus
probe esset exornatus: laborum tolerantiam, statim in gymnasiis
ostentatam, nec in factis fefellisti, reliquum autem ingenii tui splen-
dorem animique robur in certaminibus potissimum declarasti. De
quibus etsi ordiri vereor, metuens, ne ea, quae tum gesta sunt,
oratione non assequar, tamen neque praetermittam: nam turpe fue-
rit, quae nos spectantes exhilarant, ea nolle commemorare. Ac si
omnia certamina referre vellem, ultra modum fortasse nobis exten-
deretur oratio: unius autem, in quo multum excelluisti, facta men-
tione, et reliqua indicabo, et auditorum benignitate non abutar.
Emissis bigis, atque aliis longius evectis, aliis subsequentibus, utris- 402
que superatis, prae utrisque, ut decuit, victoriam obtinuisti, talem
coronam adeptus, in qua, cum ipsa victoria praeclara sit, tamen
evasisse incolumem praeclarius videbatur et admirabilius. Nam ad-
versariorum curru contra te ruente, cunctisque putantibus, equo-
rum violentiam non sustineri posse, quamquam videras, caeterorum
quosdam, nullo etiam ingruente periculo, mirifice angi, minime
perterritus es aut refugisti: sed et robore animi, et bigarum impe-
tu fuisti superior, et adversarios, qui secundo cursu, nec interrupto
usi fuerant, celeritate antevertisti. Quo ita mutasti animos homi-
num, ut, cum multi iactent, in ludis equestribus nihil esse perinde
iucundum atque naufragia curruum, iique vera dicere videantur,
de te contra spectatores omnes, solliciti, ne quid tibi tale accide-
ret, formidarent. Tantam benevolentiam et studium in eorum ani-
mis natura tua excitarat: neque id iniuria. Cum enim pulchrum
sit, ob unum aliquod ornamentum esse conspicuum: quanto pul-
chrius est omnia complecti, quae homo prudens laudi sibi duxerit?
Idque inde perspicitur: Aeacum et Rhadamantum propter iusti-
tiam: Herculem, Castorem et Pollucem propter fortitudinem:
Ganymedem, Adonim et eius generis alios propter pulchritudinem
a diis adamatos esse reperiemus. Quare non miror eos, qui ami-
citiam tuam expetunt: sed illos, qui non eodem modo erga te affi-
ciuntur. Si qui enim singulis duntaxat horum, quae diximus, bono-
rum praediti convictu deorum sunt dignati: nonne ei, homo qui
natus sit, optabile fuerit, eius amicum fieri, qui illa universa in sua
potestate habeat? Praedicanda igitur est tui et patris, et matris, et

caeterorum propinquorum felicitas, quod aequales tuos tantum virtute vincas: sed horum multo magis, quos tu, tam praestantibus dotibus ornatus, delectu habito ex omnibus, amicitia tua dignaris. Nam illos fortuna tecum coniunxit, hos sua virtus tibi commendavit: qui haud scio amatoresne, an soli veri iudices sint nominandi. Nam mihi quidem videtur initio fortuna, contemtis improbis, honestorum virorum mentes irritare volens, naturam tuam fecisse formosam: non quo facile ad voluptatem decepta prolaberetur, sed ut amplexa virtutem gloriam consequeretur. Quamquam autem multo plura de te commemorare possem: hic mihi finiendam esse puto
403 laudationem, veritus, ne mea tui praedicatio naturae humanae limites excedere videatur. Nam usque adeo dicendi vis ab adspectu vincitur, ut his, quae sub sensum oculorum cadunt, fidem esse abrogandam nemo putet: eorundem vero laudes, etiam iusto minores, non esse veras opinentur. His igitur nunc omissis, ea tibi praecipere conabor, per quae vitam tuam honoratiorem efficias. Te vero velim ea, quae dicentur, non obiter animadvertere, neque existimare, me ostentandi potius ingenii, quam tui iuvandi studio his verbis esse usum: ut nec a veritate aberres, nec pro optimis obvia quaeque amplexus peius tibi consulas. Etenim quorum obscura et humilis natura est, hos nec, si quid non recte fecerint, obiurgamus: at quorum laus, ita uti tua, in illustri loco sita est, his honestissimarum rerum vel neglexisse aliquid, probro datur. Praeterea, qui in aliis orationibus iudicandis hallucinantur, una tantum de re non optime statuunt: qui vero consilia de vitae officiis non recte accipiunt aut contemnunt, erroris sui per omnem secum aetatem monimenta circumferunt. A quibus omnibus te alienum atque immunem esse decet, ac providere, et perspicere quid maximam in rebus humanis vim obtineat, et quo recte feliciterque constituto maximos in vita fructus percipiamus, quo item neglecto aut depravato in acerbissimas calamitates incidamus. Neque enim obsurum est, eius rei curam inprimis esse suscipiendam, quae plurimum in utramque partem momenti et virium habet. Mentem autem humanarum rerum omnium esse moderatricem reperiemus, quam sola philosophia et recte erudire et exercere queat. Eius ergo te non expertem esse oportere censeo, aut ab ea sectanda laboribus, quibus ea paranda est, deterreri. Cogitandum potius, per ignaviam et socordiam nec facillima quaeque posse comprehendi, tolerantia autem et industria nihil in rerum natura esse bonorum, quin comparetur: atque omnium esse absurdissimum, parandarum opum augendique roboris et rerum similium ardere cupiditate, proptereaque multas aerumnas perpeti (quae omnia mortalia sunt, mentique servire consuerunt), ut vero ipsa mens, quae caetera gubernat, quae nunquam deserit, quae totius vitae dux et magistra est, excolatur, non elaborare. Praeclarum sane, et fortunae beneficio inter excellentes esse admirationi: sed multo praeclarius est, suapte industria,
404 quicquid eximium sit, esse assecutum. Nam illa etiam improbis non raro sese offert: haec vero nemini adest nisi virtute praestantissi-

mo. Ac de philosophia quidem disserendi accuratius alio tempore
nobis occasiones opportuniores dabuntur, opinor: sed breviter eam
attingere nunc etiam nihil prohibebit. Illud autem inprimis est di-
ligenter animadvertendum, cum omnem disciplinam scientia et ex-
ercitatione quadam contineri, tum philosophiam magis etiam cae-
teris: nam quanto diligentiores ea prudentioresque magistros ha-
bet, tanto pulchrius esse constitutam par est. Atqui cum et in di-
cendo et in deliberando mentis versetur officium, philosophia au-
tem huius utriusque rei peritiam tradat: cur eam disciplinam, quae
nos horum utriusque compotes facit, persequi nolimus? Tum enim
consentaneum est, rei nostrae familiari accessura esse maxima in-
crementa, adeoque totam vitam fore cultiorem, cum et, quae do-
ceri queunt, artis adminiculo, et caetera exercitatione quadam et
assuefactione obtinuerimus. Neque enim hoc dici profecto potest,
nihil esse in scientia momenti ad hoc, ut aliis praestemus alii sa-
pientia. Nam cum omne ingenium, si apta institutio accedat, fit me-
lius, tum vero ea multo maxime, quae a primo statim ortu dexte-
riora caeteris exstiterunt: illa enim sese duntaxat vincunt, haec
etiam aliis antecellunt. Ne vero dubita, quin agendo parta peritia
nec sine periculo contingat, et ad reliquam vitam sit inutilis: phi-
losophica autem institutio ad haec omnia opportune contemperata.
Etsi autem quidam propter felices rerum successus fortunaeque fa-
vorem in admiratione fuerunt: eos tamen te contemnere et tui
ipsius curam gerere decet. Nec enim maximae res temere invaden-
dae, sed certa ratione scienterque suscipiendae sunt: nec in ipso
demum gerendarum rerum articulo meditari, sed ea scientia te in-
stitutum esse decet, ut, quicquid opus fuerit, bene administres. Ex-
istimabis autem cum omnem eruditionem, si quis utatur, prodesse
multum, tum vero eam doctrinam, quae tradit, quid in republica
et agendum et dicendum sit, inprimis. Nam geometriae ac simi-
lium artium esse rudem, turpe id quidem est: sed earum summum
fieri artificem, infra excellentiae tuae dignitatem. At in illa excel-
lere facultate, praeclarum: non esse institutum, prorsus est deri-
dendum. Quod ex multis aliis rebus intelligitur, et ex eo, si viros
illustres, qui tuam aetatem praecesserunt, spectes. Nam et Periclem,
cuius sapientia temporibus illis prae omnibus celebrata est, familia
rem fuisse Anaxagorae Clazomenio, atque illo doctore vim eam 405
consecutum esse audies: et Alcibiadem, ingenio quidem ad virtu-
tem multo deteriore (ut qui partim superbe, partim abiecte, partim
libidinosissime vitam instituerit), reperies Socratis institutione mul-
ta in sua vita correxisse, caetera magnitudine rerum gestarum oc-
cultasse. Quodsi veteribus commemorandis immorandum non est,
cum recentiora exempla in promtu sint, tum Timotheum non iis
rebus, quibus adolescens studuit, sed propter ea, quae post insti-
tutionem Isocratis gessit, et summam gloriam et amplissimos ho-
nores merito esse consecutum cognosces: tum Archytam, qui Ta-
rentinam rempublicam, summa rerum ad ipsum delata, adeo prae-
clare et humaniter administravit, ut eius nomen apud omnes ce-

lebretur. Is igitur, cum sperneretur initio, e Platonis congressibus tantam auctoritatem est adeptus. Neque horum quicquam sine ratione factum est: imo longe esset absurdius, si ad parva quaedam perficienda nobis artis atque exercitationis opus esset adiumentis, res vero maximae nullam artem, nullum huiusmodi studium postularent. Ac de his quidem plura dicere, non video, quorsum attineat: neque enim initio sic in hanc mentionem sum ingressus, quasi tu ea prorsus ignorares, sed huius generis exhortationibus ignaros excitari, scientes inflammari putabam. Ne vero putes, me, quod ista dixerim, de me polliceri tibi doctrinam harum rerum: nec enim me fateri pudet, ipsi mihi adhuc multa esse discenda, atque ipsum rempublicam malle gerere, quam aliis eam doctrinam tradere. Neque haec sic accipi velim, quasi asperner eam, quae sapientiae et eloquentiae magistris proposita est, gloriam: sed id, quod dico, verum est. Scio enim, multos, ex obscuris et contemtis per eam professionem illustres esse factos: ac Solonem et viventem et mortuum maxima gloria floruisse, cui reliqui honores negati non fuerunt. Nam et fortitudinis suae, tropaeum Megarense monimentum reliquit: et consilii, Salaminis recuperationem: et caeteris in rebus sapientiae, leges, quibus etiam hodie plurimi Graecorum constanter utuntur. Qui, quamquam tot ornamentis cumulatus, tamen nihil perinde studuit atque ut in septem sapientum numerum referretur, sapientiae studium non probro cuiquam, sed laudi omnibus esse dandum existimans: in quo aeque recte sensit, ut in caeteris, in
406 quibus excelluit. Atque ego nec ipse aliter sentio, et tibi *philosophandum* censeo: nec obliviscendum, quantis te bonis natura et fortuna cumularit. Quae hanc ipsam ob causam ego quoque orationis initio commemoravi: non tam quidem, ut laudatione ingenii tui animum tuum mihi conciliarem, quam ut te ad philosophiam adhortarer, ut et eam non parvi duceres, nec, bonis istis elatus, ea, quae restant, negligeres. Neque vero, si iis praestas, quibuscum vivis, studere aliis esse praestantior nolis, sed existimes, eximium esse excellere in omnibus, magisque expedire, ut ei rei studere videaris, quam ut in vulgaribus emineas, aut ingenium tuum dedecores, aut eorum, qui sibi de te magna pollicentur, spem frustreris: imo tuis viribus vincere studebis benevolentissimorum desiderium, atque existimabis, reliquas orationes, si mediocriter placeant, oratoribus esse gloriae, praeceptiones autem iis, qui pareant, et usui esse et honori, ac iudicia de aliis rebus animi nostri sensum ostendere, studiorum vero delectum totum nostrum ingenium aperire: de quibus interim dum iudicas, ab omnibus de te fieri iudicium exspecta, et mihi, qui te ita laudarim, pro eo ac specimen de te praebueris, certamina fore sine mora sustinenda. Quas ob res et te hisce laudibus videri dignum, et mihi tui amorem non esse fraudi oportebit. Te vero non ita promte ad philosophiam adhortaremur, nisi nec aliud munus amicitia nostra magis dignum me tibi posse conferre arbitrarer, et rempublicam viderem, dum penuria bonorum virorum quibusvis mandatur, ob horum delicta maximis cladibus

affici. Ut igitur et ipsa tua virtute, et tu ipsius honoribus perfrua-
ris, studiosius te sum hortatus. Neque enim penes te futurum esse,
ut privatam vitam agas, sed tibi publicum aliquod munus manda-
tum iri puto, et, quo major est ingenii tui praestantia, eo tibi ma-
iores dignitates obventuras, eoque maturius tui periculum factum
iri. Expediet igitur nunc ita esse animo praeparatum, ut tunc nihil
delinquas. Mei itaque officii est, explicare, quae a te fieri utiliter
existimem: tui, de eis deliberare. Decet autem etiam caeteros, qui
tuam familiaritatem expetunt, non breves et leves voluptates atque
colloquia magnifacere, neque ad ea te provocare: sed elaborare stu-
dioseque cogitare de vita tua quam illustrissima efficienda. Sic enim 407
et ipsi maximas laudes assequentur, et in te maxima beneficia con-
ferent. Ac tuorum sodalium nunc etiam neminem reprehendo: nam
in reliquae felicitatis tuae parte et hoc esse videtur, quod in nul-
lum illaudatum incideris amatorem, sed eorum tibi familiaritas con-
tigerit, quibus meliores ex omnibus aequalibus deligi non possint.
Proinde suadeo, ut te erga illos omnes comem praebeas et facilem:
sed eorum tamen prudentissimis consiliis obsequaris, ut et ab his
ipsis et a reliquis civibus melior judiceris. Vale.

EXORDIA CONCIONUM.

Si de novo quopiam negotio indicta concio esset, Athenienses:
continuissem me, dum maxima pars eorum, qui dare consilium
solent, sententias dixisset. Quorum si quae rationes mihi placuis-
sent, quievissem: sin minus, tum et ipse, quae sentio, dicere co-
natus essem. Sed quia, quibus de rebus isti saepe antea verba fe-
cerunt, de illis nunc deliberatis: arbitror, me, quamvis primus sur-
rexerim, posse tamen videri merito dicere post istos. Quodsi prae-
clarus rerum status esset: consultare supervacaneum foret. Cum
vero, ut universi videtis, multum in eis difficultatis insit: ut ipsa
negotiorum conditio patitur, sic dare consilium, quod mihi rectis-
simum videbitur, conabor. Primum igitur illud statuendum est,
nihil eorum, quae bello gerendo occupati factitabatis, deinceps
vobis esse faciendum, sed omnia contraria potius: nam si illa ratio
perniciosa fuit, consentaneum est, diversam fore meliorem. Deinde
existimandum est, non eum, qui vobis aut nihil, aut exigua man-
det, recte dicere (videtis enim, dum tales spes et orationes cupide
audiuntur, in summum discrimen venisse rempublicam), sed eum,
qui neglecto assentandi studio ea, quae opus sunt, et per quae
susceptum dedecus aboleamus factamque iacturam resarciamus, sua-
deat. Nam si quidem ita comparatum esset, ut quemadmodum mo-
lestae orationes praetermitti, sic etiam res ipsae, quae molestiam 408
pariunt, praeteriri possent: omnino esset ad gratiam concionan-

dum. Sin verborum blanditiae cum rebus haud congruentes perniciem afferunt: turpe est sibi ipsum fucum facere, et, extrema demum urgente necessitate, ea suscipere; quae iam olim ultro confecta esse oportebat.

Non idem statuere possum, Athenienses, cum reipublicae nomen e vobis audio, et cum video, quomodo vestrum quidam eius defensores tractare soleant. Rempublicam enim, id quod nostis omnes, democratiam nominatis: sed quosdam, qui huic contraria dicunt, libentius a nonnullis audiri animadverto. Cuius rei miror causa quae sit. Numquid eos haec sine mercede dicere putatis? At oligarchiarum, quos isti defendunt, domini, tacentibus etiam plus darent. Numquid haec potiora creditis? Praestare igitur vobis oligarchia democratiae videtur. Numquid eos viros meliores iudicatis? Quis vero, qui contra receptum reipublicae statum conciones habeat, probus a vobis existimari iure potest? Reliquum igitur est, errare vos, dum in ista sententia sitis. Quae plaga vobis cavenda est, Athenienses, ut ne aliquando ansam detis insidiatoribus, ac tum demum errasse vos intelligatis, cum id vobis nihil iam proderit. Non in eo, quo nos vellemus, Athenienses, loco esse omnia, neque apud vos ipsos, neque apud socios, minime fortassis est mirandum: multa enim fortunae fluctuantis incertaeque arbitrio reguntur, causaeque plures exsistunt, cur non omnia ex animi sententia mortalibus eveniant. At nullam esse prorsus populi auctoritatem, sed illius adversarios dominari, hoc et mirandum est, Athenienses, et, meo quidem iudicio, si qui recte cogitent, formidolosum. Ac totius quidem orationis hoc mihi principium est.

Magnis opibus, Athenienses, rationem, qua perspicuum fiat, quid in illis rebus optimum factu sit, de quibus nunc deliberatis, omnes vos praelaturos arbitror. Quod cum ita sit, officii vestri est, ut vos ipsi libenter audiatis eos, qui vobis consultum volunt. Nec
409 enim, si quis utile aliquid meditatus attulerit, id solum audire atque accipere licebit: sed illud etiam vestrae felicitatis esse puto, ut multa utilia dictu subito quibusdam in mentem veniant. Ex omnibus igitur deligere id facile fuerit, quod maxime vobis expediet.

Aequum est, Athenienses, cum penes vos sit, ex his, quae dicuntur, eligere, quod maxime probatis, omnes audiri. Etenim saepe usu venit, ut idem homo in alio erret, in alio recte sentiat. Tumultuando autem et celeriter fastidiendo fieri potest, ut multis utilibus consiliis fraudemini. At si modeste taciteque audietis: tum officio plane fungemini, tum, si quis delirare videbitur, eum negligetis. Ego vero multa verba facere neque soleo, neque, si hacte-

nus solitus fuissem, nunc facerem: sed, quae vobis profutura existimem, ea, quam a me fieri brevissime poterit, vobis explicabo. Cum nemini prorsus obscurum esse videam, quibus orationibus vel delectemini, vel offendamini, tamen ea dicere, quae iucunda fore videantur, impostorum esse reor: ab his autem, quae reipublicae profutura esse persuasum habeas, etiamsi auditores obturbaturos, aut quidvis aliud facturos scias, non depelli, id ego et boni et cordati civis officium esse iudico. Ego vero vos, si non propter quicquam aliud, ob illud saltem utrorumque orationes audire velim, ut, si quaedam quis rectius, quam impetus vester et cupiditas fert, diceret, eius consilium amplecteremini: sin destitueretur ingenio, neque sententiam animi sui explicare posset, ut id ei sua, non vestra culpa, qui audire nolitis, accidisse videretur. Deinde non tanta molestia afficeremini, si quem multa nugantem audiretis, quanta, si quem, qui opportunum aliquid dictu haberet, prohibeatis. Ac principium quidem est recte probandi omnia, ut ne quid antea vos tenere putetis, quam cognoveritis: cum praesertim sciatis, saepe iam multos consilia mutasse. Quodsi nunc vobis haec persuasa fuerint, fore puto, ut paucis verbis et ipse dicere aliquid iure videar, et me vobis optime consulere appareat.

Quamquam, Athenienses, multa verba facta sunt ab omnibus iis, qui consilia dederunt: vos tamen nunc nihilo propius ab eius inventione, quod agendum sit, abesse video, quam priusquam in 410
concionem adscendissetis. Cuius rei causa, opinor, est eadem, quae est, ut summa reipublicae laboret. Nec enim de propositis rebus vos monent oratores, sed se invicem accusant et proscindunt: quo (ut ego quidem iudico) consuefacti extra iudicium, quantas clades invexerint, audire, si quando in ius vocentur (cum vos nihil audire novi putetis, sed ea tantum, quae saepe vos commoverint), de facinoribus eorum clementius pronuntietis et iudicetis. Ac ista qua de causa faciant, stultitiae fortasse fuerit indagare curiosius in praesentia: sed quia vobis non expediunt, ideo ea reprehendo. Ego vero nec accusabo quemquam hodie, neque tale quicquam pollicebor, quod non e vestigio probem, neque denique illos ulla ex parte imitabor: sed quae tum conficiendis rebus aptissima, tum deliberantibus vobis utilia existimo, his quam brevissime explicatis, descendam.

Qui maiores vestros laudant, Athenienses, orationem illi quidem instituere mihi videntur iucundam auditu, non tamen eorum, quos celebrant, servire commodis. Aggressi enim res, quas explicare dicendo pro dignitate nemo queat, ipsi quidem eloquentiae laudem reportant: sed iidem efficiunt, ut de illorum virtute concepta apud

auditores opinio minuatur. Ego vero maximam virtutis eorum laudem tempus esse puto: quod cum interea non exiguum sit elapsum, rebus tamen illorum gestis maiora nulli alii suscipere potuerunt. Ego autem operam dabo, ut rationem explicem, qua mihi optime posse instructi esse videamini. Ita enim se res habet: tametsi nos oratores omnes eloquentes videamur, nihilo tamen res vestras meliore loco fore satis scio: sed si quis (quisquis ille fuerit) in medium progressus docere et persuadere possit, quis apparatus, et quantus, et unde comparatus reipublicae sit profuturus, omnis hic metus repelletur. Idque ego (modo viribus non destituar) facere conabor, pauca praefatus apud vos, quid de regio negotio sentiam.

---

411 Utrique mihi peccare videntur, Athenienses, tam qui Arcadibus, quam qui Lacedaemoniis sunt patrocinati: tanquam enim ab alterutris missi, non cives vestri sint, apud quos illi utrique legatione funguntur, se invicem accusant et criminantur. Quod legatorum quidem officium fuerit: aequis autem animis de rebus dicere, et vestram utilitatem sine aemulatione considerare decebat eos, qui sibi ex hoc loco dandi consilii auctoritatem sumunt. Nunc nisi noti essent et Attice loquerentur: equidem fore multos opinor, qui alios illorum Arcades, alios Lacones esse putarent. Ego vero haud sum nescius, suadere optima quam difficile sit: nam cum vos una in fraudem illecti sitis, et alii aliter sentiatis, si quis mediam ratione sua viam tenere instituerit, eamque vos cognoscere nolueritis, fiet, ut et gratum faciat neutris et in crimen veniat apud utrosque. Malo tamen (si forte id usu mihi venerit) ineptus videri, quam his, quae e republica esse puto, dissimulatis, committere, ut a quibusdam decipiamini. Ac caetera quidem (si vestra voluntas feret) postea dicam: nunc vero quid potissimum expedire existimem, exorsus ab his, quae ipsi confitentur, docere incipiam.

Cum non in eadem sententia sim, in qua sunt eorum plerique, qui verba fecerunt, surrexi ad dicendum, Athenienses. Et tamen ne hos quidem arguerim ex improbitate optimis contraria dixisse: sed illud in causa esse videtur, quod plerique, neglecto rerum iudicio, verba, quae dicturi sunt, spectare solent, quorum copia instructi alacriter ad concionandum prosilire solent. In quo non recte sentiunt, neque cum animis suis cogitant, cum multae res longo tempore ab omnibus gestae sint et propter tempora quaedam inter se contrariae, si quis prioribus praeteritis posteriores dicat, eum nihil aliud acturum, nisi ut (quo factu nihil est facilius) se ipse imprudens fallat. Qui igitur eo animo ad dandum consilium venerunt, mihi videntur ea esse orationum suarum laude contenti, si eloquentes videantur: ego vero eum decere existimo, qui de publi-

cis negotiis dare consilium instituit, illud potius spectare, ut ea, quae decreta fuerint, prosint, quam ut subitae orationes placeant. Decet enim, ad eloquentiae laudem utilis alicuius rei actionem accedere, ne in praesentia tantum, sed semper ea, quae dicta fuerint, se praeclare habeant.

Si scitis, Athenienses, quid de rebus istis factu sit optimum, pec- 412
catum est eas ad deliberandum proponere: nam, quae ipsi ante auditas sententias tanquam optima probatis, quorsum eisdem audiendis frustra obtundi attinet? Sin consideratis et deliberatis, quasi ex his, quae dicentur, statuendum sit: non rectum est, si qui velint, eis non facere dicendi potestatem. Sic enim fit, ut ab aliis, si quid utile excogitarunt, eo vos omnino privemini: alii, omissis his, quae in animo habebant, ea suadeant, quae vos cupere opinantur. Est autem eorum, qui errare volunt, adigere oratorem ad ea, quae vos vultis, dicenda: deliberantium, audire, quae eius sit sententia, eaque, si recta sit, uti. Dico autem haec, non quod his, quae vobis placent, contraria suadere velim: sed quia illud scio, si contradicentes audire noletis, eos dicturos, vos esse deceptos. Sin audieritis, et assensi non fueritis, mox apparebit, eos deteriora dedisse consilia.

Arbitror, omnes vos, Athenienses, intelligere, vos hodie convenisse, non ut ullum maleficum puniatis, sed ut de negotiis istis deliberetis. Accusationes igitur omnes differendae sunt, ac tum apud vos dicendum contra eum, quem sibi unusquisque oppugnandum censebit, cum iudicium de aliquo faciemus: quodsi quis vero utile aliquid dictu aut conducibile habet, id nunc pronuntiet. Nam accusare eorum est, qui res gestas culpant: consilii vero capiendi deliberatio de rebus praesentibus aut futuris instituitur. Proinde non convicii aut reprehensionis hoc tempus, sed dandi consilii mihi esse videtur. Dabo igitur operam, ne ipse id committam, in quo alios reprehendo, et ut, quae in praesentia factu utilissima censeo, suadeam.

Neminem negaturum opinor, Athenienses, improbi et malevoli esse hominis, sic aliquem ex magistratibus vel amare, vel odisse, ut, neglecta reipublicae utilitate, conciones partim ex odio, partim ex aemulatione habeat: quae quidam conscenso suggestu faciunt. Ego vero his tantum dicam, eos videri mihi, etsi aliquid fecerunt, non summum peccatum commisisse: sed illud esse gravissimum, quod 413
prae se ferunt, se nunquam etiam aliter facere paratos esse. Vobis

autem suaserim, ne, abiecta vestri cura, satis id esse putetis, sumere de istis poenas, ubi vobis visum fuerit, nisi etiam eis obsistatis summis viribus, et quemadmodum de republica deliberantes decet, privatis contentionibus sublatis, quid publice maxime profuturum sit, consideretis: cogitandum enim est, neque unum, neque omnes simul magistratus sublatarum legum, quarum vobis cura commissa est, satis graves poenas dare posse.

Fortassis invidiosum, Athenienses, quibusdam esse videatur, si quis homo rudis et unus e vestro numero post alios suasores, qui et diuturnitate gestae olim reipublicae et auctoritate, qua valent apud vos, excellunt, progressus dicat, videri sibi eos non modo non recte dicere; sed nec prope abesse a recte sentiendo. Verum ego usque adeo me vobis utiliora, quam istos, dicturum opinor, ut non dubitem, ea, quae dixerunt omnia, nullius esse pretii, asserere. Existimo autem, vos etiam recte facturos, si non dicentem, sed ipsa consilia spectetis. Decet enim, Athenienses, vestram benevolentiam non quibusdam velut hereditariam, sed iis, qui optima quoque tempore dicunt, paratam esse.

Vellem vos, Athenienses, attente audire ea, quae dicam: nec enim parva res agitur. Ego miror, qui tandem fiat, ut, priusquam in concionem adscendatur, cuicunque vestrum aliquis obvius fiat, is ita promte possit dicere, quo pacto res fieri possint meliores, atque iterum, statim ubi discessistis, quisque disserat, quid agi conveniat: cum vero in publicis conventibus illis ipsis de rebus deliberandum est, vos illis aures praebeatis, qui quidvis potius dicunt, quam ea, quae ad rem faciunt. Itane, Athenienses, unusquisque vestrum et quid deceat intelligit, et aliorum rationesirccensere potest: nemo vero iisdem faciendis gratificabitur? et pr vatim, ut ipse, quae optima sunt, quisque cupide facturus videatur, alios reprehendit: publice autem ea decernere dubitat, quibus adducamini, ut omnes debita et necessaria reipublicae munera obeatis? Quodsi nullum unquam tempus fore putatis, quod istam dissimulationem interrumpat, non obsto, quo minus eandem rationem
414 teneatis: sin ipsa negotia magis appropinquare cernitis, providendum est, ne cominus cum illis sit conflictandum, quae diu ante praecaveri possunt, et ii, qui nunc a vobis contemnuntur, post malis vestris gaudeant.

De statu reipublicae, Athenienses, quamquam is non est, qualem esse oportebat, non omnino mihi videtur esse difficile quaerere,

quid faciendum esset, uti corrigeretur. Quo autem pacto de his rebus apud vos sit disserendum, id multas magnasque habere puto difficultates: non quin ea, quae dicentur, intellecturi sitis, sed quod ita multa et falsa, et quidvis potius, quam rebus utilia consuefacti mihi videmini audire, ut metuam, ne optime nunc consulenti, quod odium vestrum in impostores vertendum erat, id suscipere contingat. Video enim, vos saepe non auctores rerum odisse, sed eos, qui de iis postremo dixerunt aliquid apud vos. Quamquam autem haec omnia tam accurate cogito: tamen opinor, me, caeteris omissis omnibus, de ipsis his rebus, quae optima esse iudicem, dicturum esse.

Vellem vos, Athenienses, qua erga omnes alios uti soletis humanitate, eadem etiam erga vosmetipsos uti: nunc maior vestra est dexteritas in malis aliorum corrigendis, quam in iis, quae vobis ipsis eveniunt, providendis. Fortassis autem aliquis dixerit, hanc summam esse laudem nostrae civitatis, quod nullius emolumenti privati gratia multa pericula propter ipsam iustitiam ultro adierit: ego vero et rectam esse eam de civitate opinionem existimo, ac probo, et illud etiam prudentium hominum officium esse puto, ut eadem sollicitudine res vestras privatas, qua alienas, curetis, ut non humani solum, sed cordati etiam videamini.

Fortassis, Athenienses, eum decet, qui vos aliqua de re monere
velit, sic dicere conari, ut et vos perferre possitis, aut certe, omis-
sis aliis verbis omnibus, illa, de quibus deliberatis, suadere, id-
que paucissimis verbis. Nec enim orationum penuria res vestras 415
omnes cepisse detrimenta cernere videmini: sed ob hoc, quod alii
suapte causa concionantur et reipublicae praesunt, alii, qui non-
dum hoc de se specimen praebuerunt, magis eloquentiae laudem
captant, quam in id student, ut suis orationibus reipublicae consu-
latur. Ego vero, ne, quod aliis faciendum esse dico, id ipse negli-
gere videar, ac de aliis, quam de his, ob quae surrexi, verba fa-
ciam: praeteritis reliquis omnibus, quae probem, explicabo.

Aequum mihi esse videtur, Athenienses, ut attente audiatur is, qui, se vobis et aequa et utilia esse ea, de quibus deliberemus, ostensurum polliceatur. Ego igitur me id facturum opinor haud difficulter, si vobis perexiguum quiddam persuaderi sinatis: ne unusquisque vestrum, quae his de rebus sentit, ea omnia se recte sentire persuasum habeat, sed, si praeterea dici aliquid contigerit, ut consideret, atque audire omnia ne gravetur: deinde si quid recte

dictum videbitur, utatur. Quicquid enim prudenter explicatum fuerit, non minus vestrum, qui usuri estis, erit, quam illius, qui id dixerit. Fundamentum quidem certe legitimae deliberationis hoc est, ut ne decernatur, priusquam ea, ex quibus decreta pendent, audita fuerint: neque enim tempus idem, neque ratio est et comprobandi ea, quae visa fuerint, et considerandi, quid inprimis profuturum esse videatur.

Vobiscum, Athenienses, prodii ad deliberandum, an mihi dicendum esset, nec ne. Quamobrem autem id statuere nequeam, vobis explicabo. Necesse habet is, qui nec sibi, nec aliis blandiri, sed pro vobis dicere, quae maxime profutura persuasum habet, instituit: et ea comprobare, quae utrique recte dixerunt, contraque refellere, si qua iniusta postulant. Quodsi vos utraque haec audire dignemini paucis, multo rectius reliquis rebus consuletis: sin ante cognitionem resilietis, usu mihi veniet, ut, in neutros iniurius, apud utrosque in crimen veniam: in quo inique mecum agetur. Proinde si iubetis, dicere sum paratus: sin minus, etiam tacere non recuso.

---

416 Et iustum, Athenienses, et utile arbitror, ut crimina et accusationes, cum deliberandum est, quisque omittat, et propositis de *rebus* id dicat, quod optimum esse ducit. Nam quosdam esse in causa, ut res male se habeant, omnes scimus: quo pacto autem emendari queant, id explicare consulentis officium est. Deinde, mea quidem sententia, acres delinquentium accusatores sunt, non qui talibus temporibus in acta inquirunt, cum illi nullas poenas dabunt, sed qui tale consilium dare poterunt, per quod incommoda haec propulsentur: horum enim opera per otium et de illis sumere supplicium poteritis. Ac alia quidem verba omnia supervacanea esse censeo: quae autem ad deliberationem hanc profutura putem, ea dicere conabor, si prius hoc tantum postulavero, si cuius forte facti mentionem fecero, ne id accusandi studio me dicere putetis, sed ut iis, quae tum perperam egistis, indicandis caveam, ne in similes clades incidatis.

Si etiam superiore tempore, Athenienses, nullis addicti partibus et studiis, ita tranquilli fuissemus, ut in praesentia sumus: nec ea, quae nunc facta sunt, eventura fuisse opinor, et caeterarum rerum multae in loco meliore vobis essent. Nunc petulantia quorundam facit, ut nec prodire, nec perorare, atque adeo ne inchoare quidem liceat orationem: qua ex re multa exsistunt, eaque haud fortassis opportuna. Quodsi ista percontanda sunt, et non considerandum, quid agi conveniat, vestrisque cupiditatibus nunc obsequendum:

decernetis ea, quae et superioribus temporibus, instrui classem, conscendi, tributa conferri, omnia ea fieri iam oportere, quorum agendi perendie aut post quinque dies, si rumores bellici sopiantur et hostes quiescant, rursus iam non esse occasionem putabitis. Id quod, cum in Hellesponto esse Philippum audiremus, accidit, ac denuo, cum piraticae naves ad Marathonem appulissent. Quam enim quispiam, Athenienses, probe instructo uteretur exercitu: tam vos consiliis utimini celeriter. Est autem et lente deliberandum, et, quae decreta fuerint, mature facienda sunt, et cogitandum hoc: nisi et uberem commeatum in promtu habueritis, et ducem aliquem prudentem bello praefeceritis, vestraque decreta constanter urseritis, nihil a vobis confectum iri, nisi decreta, et omnes impensas fru- 417
stra perituras, et fore, ut neque rebus quicquam consulatis, atque irati, quoscunque libitum fuerit, in iudicium adducatis. Ego vero nolim, vos committere, ut cives prius in iudiciis exagitetis, quam hostes ulciscamini: aequius enim est, ut cum illis, quam inter nos belligeremus. Verum, ne id, quod factu facillimum est, tantum obiurgem, quo pacto haec a vobis oportere fieri putem, explicabo, precatus a vobis, ne obstrepatis, neve me tergiversari aut differre negotium existimetis. Non enim qui celeriter et hodie rem suscipiendam suadent, rectissime cousulunt (non enim ea, quae iam quidem acciderunt, copiis auxiliaribus prohibere poterimus): sed qui ostenderit, quae copiae comparatae nunc permanere ac constare queant tantisper, dum aut hostes superemus aut persuaderi nobis patiamur, ut bellum deponamus. Sic enim fiet, ut malis in posterum liberemur.

Arbitror, omnes vos, Athenienses, confessuros, oportere nostram urbem, cum de privato ipsius quopiam negotio deliberet, aeque magnam habere utilitatis atque iustitiae rationem: cum vero sociorum res aguntur, aut communes, cuiusmodi etiam haec est, nihil esse perinde curandum ut aequitatem. Nam in illis ipsa est utilitas satis: in huiusmodi autem rebus adiungi oportet etiam honestatem. Actiones enim in eorum potestate sunt, a quibus geruntur: at existimationi, quae actiones sequitur, nemo tantus est qui dominetur, sed qualemcunque res gestae opinionem excitarint, talis de auctoribus fama spargitur a populo. Providendum igitur et danda opera, ut eae iustae videantur. Debent autem omnes eo in iniuriis affectos esse animo, quo erga se, si quid accideret, quod absit, quisque alios esse vellet. Sed quia nonnulli huic ipsi sententiae adversantur: ubi pauca illis respondero, quae vobis expedire maxime censeam, ea statim suadebo.

Non parvam mihi iacturam, Athenienses, existimaturi videmini, si qua opinio sinistra nostraque urbe indigna vulgo de nobis suboria-

tur: in quo cum recte sentiatis, reliqua, quae cum hac sententia
418 consentiant, studio non habetis, sed subinde ad ea facienda inducimini, quae et ipsi minus esse recta fateamini. Quamquam autem compertum habeo, laudatores omnibus esse iucundiores, quam monitores: non tamen eas blanditias ita expetendas esse mihi censeo, ut alia, quam quae prodesse vobis persuasum habeo, dicam. Quodsi principio recte sentiretis: nihil publice faciendum erat, quod privatim reprehenderetis, ne id, quod nunc fit, usu veniret, ut, de quibus quisque dictitat: Quam et turpia haec et acerba sunt! et: Quousque tandem haec progredientur? illa ipsa in consessu quisque ipse et probaret et faceret. Ac vellem equidem, quemadmodum scio e re vestra esse, ut optima dicentem audiatis, sic scire me, itidem optima dicenti esse profuturum: multo enim libentius verba facerem. Nunc equidem metuo; sed tamen ea, quae confido utilia visum iri, etiamsi vos non pareatis, tamen proferre non verebor.

Etsi quis, Athenienses, qui nullam aliam causam prius apud vos egisset, nunc de criminibus, quae legati nostrae urbi falso impingunt, dicat: ei esset, opinor, ab omnibus ignoscendum. Nam aliis in rebus vinci ab adversariis, non tam fortasse culpa, quam calamitas dici queat: quippe cum et in fortuna et praefectis et multis aliis aliquid situm fuerit, cur prius res vel bene, vel male gereretur. Sed in sui defensione pro dignitate veteris gloriae non posse verba facere, id fieri culpa ingenii eorum, quibus id evenit, inveniemus. Quodsi alii essent, apud quos verba de vobis fierent: neque isti tam confidenter mentiti essent, opinor, neque auditores multa dicta istorum tulissent: nunc et caeteris in rebus alii vestra facilitate fruuntur omnes, et in hoc isti negotio nunc vel inprimis. Tanta enim aequitate vestrarum aurium contra vos sunt usi, quanta, satis scio, nullorum aliorum uti potuissent. Mihi autem aequum videtur, ut propterea vos et diis gratiam habeatis, Athenienses, et istos oderitis. Nam quod Rhodiorum populum, qui aliquando coram multo petulantius in vos invectus fuerat, vobis supplicem esse factum vidimus, id ego nostrae urbis felicitati tribuo: quod autem stolidi isti neque hoc considerant, cum id ita palam cernere liceat, neque illud etiam, quod vos saepenumero singulos istorum con-
419 servastis, et in eorum temeritate atque infelicitate, quoties suapte auctoritate bella susceperant, corrigenda, plus negotii habuistis, quam vestris ipsorum rebus agendis, id vos, mea quidem opinione, ad ingentem iracundiam commoveat. Sed quid agas? Istis fortasse fatale est, nunquam in secundis rebus sapere: nobis autem cum propter nos ipsos, tum propter caetera nostrae urbis praeclara facinora opera danda est, ut omnibus hominibus ostendamus, nos, qui et antehac, et nunc, et semper colendae iustitiae et simus et fuerimus studiosi, aliorum quorundam, qui suos cives opprimere servitute conentur, peti calumniis.

Si iisdem animis, Athenienses, et consulentium orationes audiretis, et ipsa negotia iudicaretis, omnium tutissimum esset dare consilia: nam si feliciter praeclareque cecidisset (semper enim bene ominandum est) eventus, causa tam vobis quam suasori ex aequo adscriberetur. Nunc eos, qui, quae vos vultis, dicunt, libentissime auditis, eosdemque saepe ut impostores, si quid forte secus accidit, quam vos velletis, accusatis, non reputantes, in uniuscuiusque potestate esse, ut et inquirat, et quantum humano consilio provideri potest, optima cogitet eademque apud vos exponat, ut autem etiam gerantur feliciterque succedant, id maxima ex parte a fortuna pendere. Non est autem ab homine plus requirendum, quam ut culpam praestet, suique consilii rationem reddat: verum fortunae etiam ut ratio reddatur, id fieri omnino haud potest. Quodsi disciplina quapiam traditum esset ac perceptum, qua ratione quispiam et tuto et sine periculo concionaretur: eam rationem negligere insaniae fuerit. Cum autem necesse sit, eum, qui futuris de rebus pronuntiat, participem eorum esse, qui sequentur, eventuum, et, si quod inde crimen exstiterit, eo involvi: turpe esse existimo, suam iactare benevolentiam, si quod autem e consilio periculum impendeat, subterfugere. Deos igitur precor, ut quae et reipublicae et mihi profutura sunt, ea in mentem veniant et mihi, ut dicam, et vobis, ut decernatis. Nam quovis modo studere victoriam adipisci, fieri aliter non potest, quin vel insaniae, vel eius, qui suum emolumentum spectet, esse censeam.

Fieri sane potest, Athenienses, ut et in iis rebus, de quibus nunc convenistis, et in caeteris omnibus eadem optima et vobis esse videantur et re ipsa sint. Quod ut ita esse concedam, tamen, cum magnis publicisque de rebus deliberatis, decet, opinor, ut omnes eos, qui dare consilium volunt, audiatis: praesertim cum turpe sit, 420
Athenienses, eis, qui nunc aliquid monere volunt, obstrepere, ac post eosdem ea, quae facta sunt, accusantes libenter audire. Ego enim satis scio, quod nec vos ignorare puto, nunc maxime vobis placere eos, qui talia dicunt, qualia vos exspectatis: sin aliquid secus, quam vos modo putatis (quod absit), acciderit, fore, ut vos ab istis deceptos esse queramini, eos autem, quos nunc eiicitis, tum recte dicere censeatis. Est autem istis, qui vobis ista maxime persuaserunt, vel inprimis utilissimum, ut intercessoribus dicendi potestas detur. Qui si docere poterunt, non esse optima, quae istis probentur, idque fecerint, priusquam quicquam peccatum fuerit: ipsos extra omne periculum collocabunt. Sin id facere non poterunt: saltem postea non habebunt, quod reprehendant, sed id consecuti, quod tribuere humanitatis est, ut audirentur, se succubuisse aequo animo iure ferent, et communem eventum omnium, quicunque is fuerit, subibunt.

Arbitror, decere vos, Athenienses, tantis de rebus deliberantes, dare libertatem dicendi cuivis, qui dare consilium velit. Ego vero nunquam esse difficile putavi, docere vos, quae optima factu sint (nam, ut ingenue dicam, ea vos omnes iam scire puto): sed persuadere vobis, ut agatis eadem, id vero esse difficile. Postquam enim aliquid visum decretumque fuerit, tum tantundem abest, ut fiat, quantum ante, quam decerneretur. Unum autem hoc ex illis est, propter quae vos ego diis gratiam debere censeo, quod, qui non ita pridem propter suam petulantiam bellum vobis intulerunt, ii nunc in solis vobis spem suae salutis collocant. Est autem, Athenienses, gaudendum hac occasione: qua si prudenter utemini, hoc vobis usu veniet, ut eorum maledicta, qui nostram urbem criminantur, re ipsa cum honesta fama refutetis.

Spes rerum commemoratarum amplae sunt, Athenienses, quibus plerosque sine ratione moveri nonnihil arbitror. Mihi vero nunquam propositum fuit, praesentis gratiae causa quicquam dicere apud vos, quod non etiam in posterum profuturum existimarem.
421 Quamquam autem hoc fere fit ab omnibus, ut eos, qui assentantur, diligant, monitoribus irascantur: prudentis tamen hominis officium est, dare operam, ut appetitum rationi semper obedientem praebeat. Ego vero perquam sane velim, ea vobis factu esse iucunda, quae profutura sunt, ut et grata et utilia dicere viderer: sed postquam video, vos contraria his moliri, adversandum esse opinor, etsi quorundam odia suscipienda fuerint. Quodsi nec audire quicquam sustinebitis, non inopia iudicii errare, sed pravitate ingenii appetere atque aggredi talia videbimini: sin audieritis, sententiam fortasse mutabitis, quod ego vobis inprimis prodesse puto: sin aures dicturis praebere nolueritis, alius, ignorare vos, quid expediat, alius, quod cuique visum fuerit, id dicet.

Primum nihil novi est, Athenienses, aliquos exsistere, qui, cum res gerendae sunt, vestris decretis adversentur. Quibus si vos, cum consultaretis, dicendi copiam fecissetis, atque ipsi idem facerent: accusatione digni essent, quod, quibus in rebus victi essent, de iisdem rebus rursum dicere vi conarentur. Nunc et illi venia digni sunt, si ea, quae tum audire noluistis, exponere student, et vos, Athenienses, reprehendendi estis, qui in deliberationibus suam quemque dicere sententiam non patiamini, sed, ubi vos alii sua oratione occuparint, alios minime audiatis. Ista igitur consuetudo molestias vobis parit: quorum enim ante cladem acceptam consiliis parere licuisset, eos postea accusantes laudatis. Idque vobis rursus, opinor, accidet, nisi aequis animis omnes audieritis in praesentia, eoque labore suscepto, probatis optimis, eos, qui quicquid tandem

cavillabuntur, improbos existimabitis. Ego aequum esse censeo, ut primum omnium ipse dicam, quid mihi in negotio, de quo consultatis, videatur, ut, si vobis ita visum fuerit, etiam caetera explicem: sin minus, neque vobis molestus sim, neque me ipsum fatigem.

Debuit, Athenienses, ante susceptum bellum provideri, quibus copiis ad id gerendum instructi esse possemus. Quod si, cum primum deliberaretis, manifestum non erat: tum certe, cum id erupisset, de apparatu etiam deliberandum fuit. Sin vos magnas duci- 422
bus copias tradidisse dicetis, quas ipsi perdiderint, nemo istam vestram excusationem accipiet: nec enim eorundem est, eos, quibus res mandarant, et absolvere, et causas malorum eisdem imputare. Quia vero, quae praeteriere, mutari non possunt, et, ut tempora patiuntur, rebus succurrendum est: intempestivas esse video querimonias, daboque operam, ut, quae optima censeo, suadeam. Illud igitur inprimis statuendum est, tam unumquemque virum insigne studium et contentionem adhibere oportere, quanta fuit superioribus temporibus negligentia: nam etiam sic vix sperandum est, ea nos, quae per ignaviam tanto ante amisimus, esse recuperaturos. Deinde animi propter hunc rerum statum non sunt abiiciendi: nam quod superiore tempore deterrimum fuit, id in posterum erit utilissimum. Quid igitur illud est, Athenienses? Quod propter ignaviam vestram res male se habent: nam si vos omni officio fungeremini, et tamen hic rerum status esset, ne spes quidem fortunae melioris ulla superesset.

Nihil est molestius, Athenienses, quam quod oratores iis moribus, quos reprehendunt, utuntur. Nam factiones eorum et mutuas extra iudicium accusationes, nemo ita socors aut pravus est, quin esse perniciosas reipublicae fateatur. Ego vero maiorem eos bonitatis laudem adepturos opinor, si, contentionibus istis inter sese in hostes reipublicae conversis, conciones haberent. Vos autem moneo, ut a neutra istorum factione stetis, neve operam detis, ut alterutri superiores fiant: sed ut omnes vos hostes vincatis. Precor autem a diis immortalibus, qui vel propter aemulationem, vel ex simultate, vel quavis alia de causa dicunt alia, quam quae optima esse censent, uti desinant: diris enim devovere quemquam, alienum fortassis est officio consulentis. Has ego calamitates nemini puto, Athenienses, nisi omnibus istis esse imputandas. Censeo autem per otium rationem ab eis reposcendam: nunc vero de emendando rerum statu deliberandum.

Vellem, Athenienses, quosdam oratorum tantum habere studium 423

utilissima dicendi, quantum in eo laborant, ut belle dicere videantur, ut et ipsi boni viri potius, quam eloquentes haberentur, et res vestrae, quemadmodum convenit, meliore loco essent. Nunc quidam mihi prorsus videntur eloquentiae laude contenti, quid postea vobis eventurum sit, nihil curare. Ac statuere nequeo, utrum illius generis orationes ipsum dicentem perinde fallere soleant atque illos, apud quos habentur: an vero de industria iis, quae optima censent, contraria dicant in concionibus. Qui si ignorant, eum, qui officio fungi ac operae pretium facere velit, non verbis audacem, sed ab apparatu firmum esse oportere, neque propter hostium imbecillitatem confidendum, sed, tametsi illi potentes essent, spem victoriae habendam: facetiae verborum, ut apparet, eis obstant, quo minus res gravissimas animadvertant. Sin haec se non ignorare dixerint, atque alia quaedam causa subest, ob quam ista instituunt: ea, quaecunque fuerit, non mala existimari quî potest? Ego vero, tametsi vobis illos cordi esse video, tamen, quae mihi videntur, non dubitabo dicere: etenim stultitiae fuerit, cum oratione prava deliniti sitis, desperare, vos meliori et magis utili oratione posse in viam revocari. Peto autem, ut et vos aequis animis adsitis, cogitantes, nec ea, quae nunc sentitis, vos fuisse sensuros, nisi orationes, quae vobis persuaserunt, audissetis. Quemadmodum igitur, si de bonitate monetae iudicium fieret, explorandam eam censeretis: sic etiam peto, ut, dictam orationem ex his, quae nos contra disseruimus, aestimantes, si utilem reperietis, diis approbantibus sequamini: sin singula considerantibus alienior videbitur, ut, antequam impegeritis, mutato consilio iis, quae recta sunt, utamini.

Maxime vellem, Athenienses, vobis ea, quae dicam, probari. Sin id aliter fortasse ceciderit: nihil mallem, quam a me saltem esse dicta. Est autem, ut videtur, non solum apud vos ea dicere difficile, quae dici debent, sed etiam cum animo suo cogitantem ea invenire. Quod sic intelligi potest, si quis non verba vos, sed res, in quibus estis, considerare putet, ac maius studium adhibeat, ut vir bonus, quam ut orator vehemens videatur. Mihi certe, ita me
424 dii bene ament, de rebus his cogitare instituenti multa, quae vos haud inviti audituri essetis, in mentem veniebant. Nam et de eo, quod iustissimi Graecorum sitis, copiose posse dici et videbam et video, et praestantissimis natalibus oriundi, et multa eius generis: sed ea tantisper oblectatura, dum audirentur, post peritura. Oportet autem, ut orator alicuius actionis suasor appareat, propter quam in posterum etiam aliquo bono perfruamini. Quod ego, usu rerum edoctus, et raro et difficulter perspici video: neque enim satis est perspicere talia, nisi quis eadem vobis etiam, quorum ad ea perficienda requiritur auxilium, persuadere possit. Sed utut est, mei fortasse officii fuerit, dicere, quae profutura esse statuo: vestri, de auditis iudicare, illisque, si placuerit, uti.

Non obscurum fuit, Athenienses, nuper, cum eos, qui sententiae cuiusdam intercedebant, non audiendos putaretis, id esse eventurum, quod nunc fit, ut, quibus tum dicendi potestas data non fuit, hi proxima concione verba facturi essent. Si nunc igitur, quod tum fecistis, facietis, et eos, qui his, quae tum decreta sunt, refragari volunt, audire noletis: rursus illi eadem concione proxima arripient atque exagitabunt. Si neque decreta vestra irrita videbuntur, neque vos ea, quae profutura sunt, sic egeritis, ut alias utilitates amittatis, neque certis quibusdam oratoribus tanquam histrionibus in scena regnantibus addicti fueritis: et res vestrae, Athenienses, multo meliore in loco futurae sunt, et nemo vos imprudentiores iudicabit. Facite igitur, Athenienses, eumque laborem capite, ut, utraque parte aequanimiter audita, primum id amplectamini, quod et facturi sitis: deinde, si quis ea, quae ad hunc modum decreta fuerint, oppugnarit, eum vos improbum vobisque malevolum esse putetis. Nam si quis, cui dicendae sententiae potestas negata fuit, se quid animo concepisse melius putarit, quam ea fuerint, quae vobis probentur, ei fuerit ignoscendum: at, re a vobis audita et diiudicata, adhuc tamen impudenter se ingerere, neque remissa pertinacia in plurium concedere sententiam, ea res habere suspicionem quandam aliam eamque non iustam videatur. Ac ego, si vos in sententia permanere vidissem, tacendum in praesentia mihi censuissem (sum enim ex eorum numero, qui illa vobis prodesse persuasum habent): quia vero quidam istorum sermonibus immutati videntur, eos neque vera dicere, neque utilia, id vos, sive 425
sciatis, ut puto, sive etiam nesciatis, docebo.

Deceret, Athenienses, et aequum esset, unumquemque tum suadere vobis, quid ipsi optimum factu videretur, cum primum de rebus instituta esset deliberatio, ut ne duae res, quae minime omnium sunt e republica, usu venirent: altera, quod decreta vestra nullum exitum habent, altera, quod mutandis subinde consiliis ipsi vecordiae vos damnatis. Quia vero quidam, qui tunc tacuerunt, nunc reprehendunt: pauca eis respondebo. Ego demiror, quae sit istorum in republica ratio, vel eam potius esse improbam reor. Qui si vos, cum inter consultandum admonere liceret, re deliberata accusare malunt: calumniatorum, non, ut prae se ferunt, benevolorum hominum institutum sequuntur. Libet autem eos interrogare (neque vero velim ea, quae dicam, iurgii esse occasionem), cur, cum alia instituta Laconum laudent, id, quod apud eos inprimis admiratione dignum est, non imitentur, sed ipsi contrarium potius agant. Ferunt enim, Athenienses, apud eos tantisper, dum decernitur, quemvis pro animi sui sententia consulere: cum vero decretum fuerit, eadem laudare omnes, atque auditores esse illos etiam, qui refragati fuerant. Proinde multi cum sint, non multi vincunt, et, quae bello nequeunt, per occasiones occupant, neque

eos ullum vel tempus effugit, vel ratio, quo minus suis commodis consulant eaque perficiant. Nos vero nihil tale facimus, qui istorum opera et eorum, qui sunt istis similes, nos mutuo superantes, non hostes, tempus omne consumsimus, iidem, si quis sublato bello pacem conciliet, eum odimus: sin tempore pacis bellum decernat, ei adversamur: sin quiescere nostrumque agere negotium iubeat aliquis, ne eum quidem recto dicere contendimus, calumniis denique, vanaque spe referti sumus. Quid igitur, dicat aliquis, tu suades, quoniam ista reprehendis? Dicam equidem.

Primum, Athenienses, nulla fere mihi causa esse videtur, cur vobis aliquis metuat, ne, propterea quod suasores audire non vultis, deterius consulatis. Primum enim ea est fortunae benignitas erga
426 vos, ut multa citra vestram operam, ita quemadmodum ipsi optaretis, vobis conficiat: nam si magistratuum providentia spectetur, perpauca quidem bene habitura sint. Deinde vos praescitis, non modo quibus quisque verbis usurus sit, sed quibis etiam eorum quisque de causis concionetur, ac, ni odiosum esset, adderem etiam, quanti. Verumtamen si vestris deceptoribus quam minimum spatii reliqueritis, sapere vos putabo. Ego, si eadem, quae alii, dicturus essem, vos dicendo non esse obtundendos putarem. Iam utilia quidem auditu, sed a vulgi exspectatione prorsus abhorrentia me dicenda habere puto. Res autem paucis expedietur. Audita igitur ea et diiudicata, si vobis placuerit, utimini. Et breve, Athenienses, et aequum sumam orationis exordium, neque omnia dicam. Eius enim, qui vos deceptos velit, esse puto, considerare, quo pacto vos auditores alliciat et negotii difficultatem contegat: eius vero, qui in animum induxerit, bona fide vobiscum agere, hoc esse, primum, ut dicat, quidnam, cum huc prodiret, senserit, ut, si eo audito post reliquam eius sententiam audire velitis, et doceat et exponat ea, quae optima ipsi visa fuerint: sin improbetis, ut quiescat, neque vel vobis sit molestus, vel semetipsum frustra defatiget. Primum autem hoc dico: mihi Mitylenaeorum populo facta esse videtur iniuria, vestrique esse officii, ut vos eorum vicem ulciscamini. Quod quo pacto fieri debeat, dicere mihi posse videor, ubi et affectos eos esse iniuria, et decere vos, ut eam vindicetis, ostendero.

Primum non adeo mirum est, Athenienses, consilium daturis non esse facile verba facere. Cum enim negotia, de quibus deliberandum est, male se habent: arduas esse necesse est etiam susceptas de illis suasiones. Quodsi ea, propterea quod audire non vultis, meliora fore spes est, hoc agi decet: sin isto pacto, ut deteriora omnia, sic melius nihil fiet, quorsum attinet, ut ea deterrima fiant, admittere, ac tum et post longius tempus et difficilius de eis resti-

tuendis laborare, cum liceret hoc statu etiamnum ea corrigere et reddere meliora? Vos, dum ita vobiscum agitur, esse iracundos, consentaneum est. Irasci autem non sontibus, sed absque discrimine omnibus, id vero neque consentaneum, neque rectum est. Qui enim praeteritarum rerum causa non fuerunt, et, quo pacto reliqua emendanda sint, dicere possunt: gratia vestra sunt potius quam odio digni. Quos si importune reieceritis, segnes ad surgen- 427
dum reddetis. Quamquam autem non ignoro, saepe non auctoribus, sed his, qui iratis adversantur, mali quippiam accidere solere: tamen ad dandum consilium surrexi. Confido enim, Athenienses, me nullius mali causam repertum iri, et meliora vobis, quam alios, suadere posse.

Ea, quae acciderunt, Athenienses, talia sunt, qualia omnes audivistis. Neque vero vos consternatis animis esse decet, praesertim cum sciatis, desperationem neque rebus ipsis commodare, et vobis esse indignam. Sed vobis ipsis ea corrigenda putare, id et officii esse vestri, et vestra dignum auctoritate videbitur. Convenit autem, ut hi, qui tales sunt, quales vos perhiberi vultis, in rebus asperis atque periculis aliis praestent. Ego vero maxime vellem, haec civitati nostrae non accidisse, neque vos ulla clade affici: sin autem ita fieri oportuit et haec fato quodam destinata fuerunt, expedire opinor, ut ista hoc modo, quo acciderunt, evenirent. Fortuna enim celeres habet mutationes, et modo hos, modo illos fovet aut affligit: quae vero ignavia virorum fiunt, ea demum constantes clades pariunt. Ac ne victores quidem ignorare opinor, si vos velitis atque hoc casu excitemini, nondum satis esse exploratum, utrum eventus ille felicitati sit, an contra calamitati adscribendus. Sin fortuna secundior inflavit eorum animos, ut insolescant, id quoque iam e re vestra fuerit: nam quo securiores erunt, eo facilius opprimentur.

Vos, mea sententia, Athenienses, non de ea tantum, quam putatis, civitate, sed de foederatis civitatibus omnibus deliberatis. Nam prout de hac statueritis, probabile est, fore, ut reliqui, in hoc exemplum intuentes, eodem modo actum iri secum existiment. Quare cum propter summam utilitatem, tum gloriae vestrae causa danda est opera, ut simul et utiliter et iuste deliberasse videamini. Ac auctoritas huiusmodi rerum penes omnes duces est: quorum plerique, cum e vestro portu solvunt, non vestros amicos, quos ab
omni aevo eorundem periculorum socios accepere, sibi colendos 428
putant: sed peculiares quisque amicos sibi conciliat, et suos assentatores recipi in vestram amicitiam oportere censet, cum contra omnino fieri debeat. Nec enim inimicitiores, vel quos necesse sit vobis magis esse inimicos hisce, reperietis: quo enim pluribus in

rebus vos decipiunt, suasque cupiditates per iniuriam explent, eo se poenas mereri graviores censent. Nemo autem amicus ei esse potest, a quo malum aliquod exspectat. Atque accusatio fortasse non est huius temporis: quae vero vobis profutura puto, ea suadebo.

Neminem, Athenienses, omnium vestrum ita opinor malevolum esse reipublicae, ut non graviter molesteque ferat ea, quae facta sunt. Quodsi quiritando quicquam horum infectum fieri posset: id ego vobis omnibus suaderem. Sed quia illa mutari nullo modo possunt, sed reliqua providenda sunt, ut ne in eandem fraudem incidatis: quemadmodum, Athenienses, ob ea, quae nunc facta sunt, indignamini, sic opera danda est, ne eadem denuo eveniant, nec existimandum, ullum suasorem talibus verbis esse instructum, qui rempublicam tueri possit, nemine vestrum suam operam conferente: nam is quidem non orator, sed deus fuerit. Ac fons horum malorum hinc oritur, quod oratorum quidam ad gratiam pusillo tempore duraturam hic concionantur, cum dicunt, neque tributa conferenda, neque militandum esse, sed omnia sua sponte confectum iri. Et haec ab alio aliquo redargui oportebat, idque ea ratione fieri, quae esset e republica. Mihi autem videtur fortuna nunc etiam quodammodo melius mereri de nobis, quam magistratus. Nam quod omnia fere pereunt, id eorum, quibus negotia mandata sunt, socordiae et improbitatis signum esse debet: quod vero non olim omnia perierunt, vestrae fortunae beneficium equidem esse iudico. Dum igitur fortuna cessat et inimicos extollit: reliquarum rerum curam suscipite. Quod nisi feceritis, providete, ne vos simul et omnes magistratus accusetis, et res vestrae, o Athenienses, inclinentur. Nec enim fieri potest, ut eae sine magna aliqua clade consistant, cum nemo sit, qui eas tueatur.

---

429 Nihil absurdi est, Athenienses, eos, qui semper et assidue suas in republica rationes ad paucorum dominatum referunt, in eo nunc etiam esse deprehendi: sed illud potius iure quispiam demiretur, vos, qui ea sciatis, saepe libentius illis auscultare, quam vestris defensoribus. Etsi autem fortassis, ut privatim facile non est omnia recte agere, sic neque publice: non tamen maximi momenti negotia sunt negligenda. Sunt autem caetera minora omnia: cum vero de statu civitatis, de caedibus, de reipublicae popularis eversione declamitantes quosdam auditis, quis vos non mente captos arbitretur? Nam caeteri quidem mortales omnes, aliorum exemplis admoniti, cautiores fiunt: vos autem, auditis etiam aliorum casibus, formidare non potestis, sed, quae privatim stultitiae tribuatis, si admissa sint, ea vos publice admissuri mihi videmini, nec nisi accepto malo fore prudentiores.

Nemo unquam fortasse vestrum quaesivit, Athenienses, quamobrem calamitosi rectius quam fortunati suis rebus consulant. Eius autem rei alia causa nulla est, nisi quod ita fit, ut hi neque formident quicquam, neque, si quispiam pericula commemoret, ea ad se pertinere putent: illos recens adhuc erratorum memoria, quando in clades inciderunt, prudentes ad caetera et moderatos efficit. Iam proborum hominum officium est, cum fortuna utuntur secundissima, tum summum habere modestiae studium: neque enim quicquam tam formidabile est, quin vigilantia praecaveri, neque ullum malum est, quin oscitantibus evenire possit. Haec non ideo dico, ut vos frustra perterrefaciam: sed ut ne, successibus istis elati, ea, quae incidere possent, nisi caute res administretis, pericula, si vobis exposita fuerint, contemnatis, et sine ullo malo, quemadmodum eos decet, qui se nemine posteriores perhiberi volunt, sobrie prudenterque caveatis.

Non idem tempus esse existimo, Athenienses, et gratificandi vobis, et ea, quae mihi optima factu videantur, consulendi. Saepe enim video, si quis praeter animi sententiam in aliqua re gratificetur, id maiores peperisse inimicitias, quam si statim ab initio adversatus esset. Quodsi omnes in eadem sententia essetis: neque, si 430
mihi officium facere videremini, prodirem, supervacaneum esse existimans, his, qui sua sponte, quae oporteret, facerent, suadere, neque etiam, si res aliter se haberet. Magis enim me ipsum, qui unus sim, ignorare, quae optima sint, quam vos omnes crederem. Quia vero video, vestrum alios assentiri mihi, dissentire ab aliis: operam dabo, ut, his adstipulatoribus, caeteros in meam sententiam pertraham. Quodsi non auscultandum putabitis, non recte facietis: sin audire cum silentio non gravemini, alterutrum ex eo commodum percipietis. Aut enim, si quid utile suadere videbimur, id amplectemini, aut in ea, quam probatis, sententia firmius permanebitis. Nam si eas rationes, propter quas, nostra opinione, nonnihil erratis, nullius esse momenti apparebit: quae nunc statuitis, nixi rationibus eligetis.

Vellem, Athenienses, quantam iste approbationem sua oratione consecutus est, tantam eum laudem in ipsis rebus gerendis adipisci: nam neque ei, deos testor, male volo, et vobis bene cupio. Sed videte, Athenienses, ne sit aliud, orationem habere commodam, aliud, negotia deligere profutura: neve illud oratoris sit, hoc hominis cordati officium. Vos igitur plebeii, maximique natu inprimis, dicendi facultate summis oratoribus pares esse non debetis (nam id eorum, qui sunt exercitati, munus est), sed prudentia vel aequare eos, vel potius superare: nam experientia multarumque

rerum usus eam ingenerant. Ne igitur, Athenienses, committite, ut in praesentia hoc ignorasse videamini, verborum fortitudinem atque audaciam, nisi iustus apparatus et vires accesserint, ut iucundas esse auditu, sic ad agendum periculosas. Nam illud statim, prohibendas esse grassatorum iniurias, quam sit verbum praeclarum, auditis. At inprimis rem ipsam spectate. Vincendi sunt hostes pugnando ab iis, qui huius verbi splendorem adepturi sint. Nam dictu quidem, Athenienses, facilia sunt omnia, factu vero non item omnia: nec enim pari labore et sudore ad dicendum et ad agendum pervenitur. Ego vero vos natura Thebanis nihilo esse puto inferiores (insanirem etenim), sed minus instructos. Nunc igitur in-
431 primis parare nos debemus, quando dudum Martis aleam experiri neglexistis. Nec enim in universum contradico, sed de modo aggressionis adversor.

Quanto legati studio civitatem nostram accusarint, omnes vidistis, Athenienses: una enim re excepta, nescio qua, caetera omnia in vos congerere sunt conati. Ac si criminationes eorum verae essent: gratiam illis iure haberetis, quod vos apud vosmetipsos potius, quam apud alios ita accusassent. Sed cum sic oratione sint usi, ut veritatem perverterint, ac tum ea, propter quae laudes vobis maximae debentur, praeterierint, tum alia crimina falsa, quaeque non cadunt in vos, obiecerint: improbi merito, postquam haec fecisse convincentur, erunt iudicandi. Nam si opinionem eloquentiae laudi veritatis et humanitatis praetulerunt: ne ipsi quidem, ut apparet, de eo laborant, ut boni viri habeantur. Difficile est pro vobis apud vos dicturum surgere, quemadmodum facile, contra vos. Ego enim, mehercule, nullos homines alios vera sua, dum admonentur, probra tam aequis animis audire puto, quam vos auditis ea convicia, quae falso in vos iaciuntur. Quin istos etiam non existimo tam confidenter falsa fuisse dicturos, nisi compertum hoc haberent, ac perspicuum esset, vos omnium esse paratissimos ad id audiendum, quod quivis in vos dixerit. Quodsi facilitatis huius poenae dandae sunt: non aliae fuerint, quam ut crimina, quae non cadunt in nostram civitatem, audiatis. Sin veritatis, ut est aequum, suscipienda est defensio: eam ob causam huc ego prodii, non quod me pro dignitate rerum a vobis gestarum posse dicere, sed quod actiones, quibuscunque verbis explicentur, iustas visum iri confido. Vellem vos, Athenienses, aequos esse in re vestra auditores, nec quia vestram approbationem orationes impetrarunt, de eis vos rixari. Non enim quisquam id vitio vestro tribuet, si ab homine sitis eloquente circumventi: sed eorum, qui in id operam dederunt, ut vos in fraudem illicerent.

Opinor, omnes vos, Athenienses, confessuros, ea velle fieri vos,

quae quisque reipublicae putetis maxime profutura. Fit autem, ut,
quid factu sit optimum, non eodem modo ab omnibus statuatur:
nec enim vestrum alii sententias esse dicendas, alii non dicendas
contenderent. Apud eos igitur dicturo, qui id prodesse putant, ni- 432
hil opus est verbis, cum iam eis persuasum sit: ad eos autem, qui
contrarium expedire censent, pauca dicam. Si qui igitur audire no-
lunt: hi ut rem cognoscant, nihilo magis fieri potest, quam si ipsi
et tacerent, et nemo orationem haberet. Sin audieritis: alterutro
bono frustrari non potestis, quin aut persuasi eademque sentientes
concordius deliberetis (quo ad praesentia negotia nihil cadere que-
at optatius), aut, si suasor suam sententiam probare haud poterit,
decretis vestris constantius innitamini. Praeterea non bona subest
suspicio, venire in concionem, quasi ex his, quae dicentur, optima
sint eligenda, tamen ostendere, priusquam orationum delectus sit
habitus, vosmetipsos aliquid persuasum habere, idque tam pertina-
citer, ut praeter id ne audire quidem quicquam velitis.

Fortassis importunus, Athenienses, quibusdam vestrum esse vi-
deor, qui saepe et quidem iisdem perpetuo de rebus verba faciam.
Verum si rem recte consideretis: non me in culpa esse videbitis,
sed eos, qui vestris decretis non obtemperant. Qui si primum fe-
cissent, quae vos iussistis: nihil secundo nos verba facere fuisset
opus, neque, si secundo, denuo. Nunc, quo saepius vos ea, quae
fieri debent, promulgastis, eo mihi videntur illi minus esse parati
ad faciendum. Ac prius ignorabam equidem, quorsum dictum il-
lud: Magistratus virum ostendit, pertineret: nunc vero id alios
etiam posse docere videor. Magistratus enim, aut certe, ne omnes
dicam, quidam illorum, ut vestra decreta nec minimi faciunt, sic
id unum spectant, unde accipiant. Quodsi mihi esset, quod darem:
iure ob id ipsum me quispiam reprehenderet, quod obtundere vos
parvi sumtus gratia non dubitarem. Nunc id fieri non potest: id
quod nec ipsi nesciunt. Si vero pro iis, quae vobis praestanda sunt,
me sibi auctarium additurum putant, nugas agunt. Ac ea fortasse
volunt, quae etiam exspectant. Ego vero ea non faciam: sed, si
quidem dederint, navim protraham officioque fungar, sin minus,
eos, qui sunt in culpa, vobis indicabo.

Nemo sanus negabit, opinor, Athenienses, maxime esse e repu- 43
blica, ut ne quid initio noxium agatur: sin minus, ut statim prae-
sto sint, qui intercedant. Atque huc illud accedere debet, ut vos
et audire et doceri velitis: nihil enim profuerit, esse, qui optima
suadeat, si, qui obtemperet, habeat neminem. Quin illud etiam
non inutile videri potest, esse aliquem, qui, si quis vobis vel per
occasionem, vel propter diei tempus, vel ob quamvis causam aliam

fucum fecerit, ea, quocunque tempore et vestri esse iuris, et audire volueritis, rursus examinet, ut, si talia videantur, qualia, qui tum persuaserant, esse asseruerunt, ea promtius agatis ut comprobata: sin forte non eiusmodi reperiuntur, antequam longius procedatur, desinatis. Grave enim fuerit, si, optimis frustrati, pessima agere necesse habeatis: aut si deinde nec e re nata liceat mutare consilium. Alios equidem omnes, si quid a se praeclare factum confidant, id unum, rationem se reddere paratos, iactare perpetuo video. At isti contra id reprehendunt, quod illas res, in quibus errastis, nunc prorogare vultis: atque imposturam valentiorem oportere esse existimant ea, quae mora intercedente fit, probatione. Quid autem illi propositum habeant, vestrum etiam plerique fortasse non ignorant. Sed quoniam dicendae sententiae potestas data est: ea quemque proferre decet, per quae negotia haec quam rectissime administrentur.

Quod profuturum est universae civitati, id ut et dicatur ab omnibus precor, Athenienses, et a vobis decernatur. Ego quidem ea dicam, quae utilissima esse vobis mihi persuasi, tantum precatus a vobis, ne vel belli suscipiendi auctores propterea fortes, vel illorum adversarios ignavos eadem de causa existimetis. Neque enim eadem est, Athenienses, probandarum et orationum et actionum ratio. Nunc enim prudenter deliberare vos decet: tum vero, si forte visum fuerit, edere fortia facinora. Ac vestra quidem alacritas quantivis pretii ac talis adest, qualem exoptarit is, qui reipublicae consultum velit: quae quanto vehementior est atque praeclarior, tanto magis providendum, ut ea opportune utamini. Nullius enim rei susceptio laudatur, nisi finem etiam utilem sortiatur et honestum. Ego vero, Athenienses, apud vos e viro me audisse memini, qui
434 nec prudentia carere, nec imperitus rei militaris videretur, Iphicratem dico, qui sic assereret, adeundum esse duci discrimen belli, non ut vel haec vel illa evenirent, sed ut haec: his enim verbis utebatur. Facile autem intelligebatur, hoc eum velle, ut bene pugnaret. Suscepta igitur expeditione is, in quem collata est imperii auctoritas, suo vos arbitratu ducit: nunc vero quisque vestrum belli duces estis. Itaque huiusmodi consilia vobis ineunda sunt, quae ab omni parte conducant reipublicae, neque committendum, ut propter incertas spes quicquam isti felicitati periculosum admittatis.

Neminem fore putabam, Athenienses, qui, actis suis fretus, cuiquam irasceretur in ea inquirenti: quo enim illa saepius explorantur, eo maiore necesse est auctores illorum florere gloria. Verum ipsi mihi palam facere videntur, se res administrasse non ex utilitate reipublicae. Qui igitur, cum de integro ratio consiliorum acto-

rumque reddenda est, sua facinora deprehensum iri praevident, tergiversantur, et nos indigna facere dicunt. Atqui si eos, qui in acta vestra inquirunt, iniquitatis accusatis: quid tandem nos de vobis dicemus, qui nos ipsi decepistis?

Aequum esset, Athenienses, vos non minus illis, qui vos decipere voluerunt, quam iis, qui potuerunt, irasci. Nam quod in ipsis fuit, fecerunt, eoque vos induxerunt: quod vero irriti eorum conatus fuerunt, fortuna in causa est et maior nunc prudentia vestra, quam tum, cum ab istis traheremini. Ego vero tantum abesse puto nostram urbem, ut de iis, a quibus laesa est, poenam sumat, ut bene nobiscum agi videatur, si cavere possetis, ne quam ipsi cladem accipiatis: tot imposturis, tot praestigiis, tot denique obsequiis oppugnamini. Ac istorum quidem improbitati accusandae tempus hoc non opportunum esse video: volo autem his de rebus, propter quas surrexi, quae utilia putem, dicere.

Convicia et tumultus, Athenienses, quae perpetuo nocere solent, nunc etiam ab iisdem orta sunt, a quibus semper. Non autem tam
isti reprehendendi sunt (fortassis enim ad ista facienda iracundia et 435
aemulatione adducuntur, quodque omnium maximum est, privata utilitate), quam vos, Athenienses, qui, publicis magnisque de rebus convocati, privatis conviciis aures praebentes assidetis, neque hoc cum vestris animis cogitare potestis, omnium oratorum inter ipsos convicia, quae extra iudicium facta sunt, tametsi de illis alios alii convicerint, eo recidere denique, ut vos poenas detis. Praeter enim fortasse paucos, ne omnes dicam, nullus eorum alii conviciatur, ut ullae res vestrae corrigantur (plurimum certe abest): sed facit eo quisque, ut ea, quae facere quendam asserunt, tametsi summum scelus committendum sit, id ipse maiore cum otio perpetret. Haec ita se habere, ne mihi credite, sed ipsi paulisper considerate. Ecquis unquam surrexit, qui diceret: Vestras opes depeculaturus prodii, Athenienses, et non vestra gratia? Nemo sic dicit: sed pro vobis et propter vos, et tales causas adferunt. Agite vero, considerate, Athenienses, qui tandem fiat, ut summa rerum vestrarum, quibus omnes patrocinantur, loco nihilo meliore sit quam prius: isti vero, qui pro vobis omnia, pro semetipsis nihil dixere, dives e mendicis facti sint. Quia se vos amare iactant, cum non vos, sed semetipsos ament. Id quidem, ut rideretis, ut applauderetis, interdum etiam ut speraretis, vobis impertierunt: sed adipisci, constanterque reipublicae tradere boni quicquam, ne vellent quidem. Quo enim die immodica ista infirmitate liberati fueritis, istos nec intueri porro sustinebitis. Nunc vero drachma, choe, quatuor obolis velut aegrotantem populum lactant: ac omnino, quae illi vo-

bis praebent, simillima sunt cibis, quos medici aegrotis dant, qui ut nec vires augent, nec emori sinunt, sic et nec desperare, maiusve quippiam instituere sinunt, nec satis ipsa esse possunt.

Et aequum, Athenienses, et honestum, et praeclarum est, quod vos facere soletis, eius nobis etiam esse studium, divinae res uti pie ac religiose curentur. Ac nostra quidem curatio vobis opportune cecidit: nam et Iovi servatori sacrificavimus, et Minervae et Victoriae, eaque sacra et pulchra et salutaria vobis exstiterunt: sa-
436 crificavimus item Suadelae, et Matri deorum, et Apollini, quibus et ipsis litavimus: fuerunt vobis etiam reliquis divis facta sacra, et tuta, et certa, et praeclara, et salutaria. Accipite igitur a diis ea bona, quae largiuntur.

Fuit quoddam, ut coniicio, tempus apud vos, Athenienses, quo populus adigebat, quemcunque vidisset hominem modestum et bonum, ad rempublicam administrandam ac fungendum magistratu: non eorum, qui id facere vellent, penuria (nam cum in aliis rebus omnibus nostram urbem fortunatam iudicem, unicam hanc ei felicitatem semper defuisse puto, ut iis deficeretur, qui republica frui vellent), sed erat id inventum populi praeclarum, Athenienses, utileque reipublicae. Nam et hi, veluti iugales e bonis et iustis viris adiuncti caeteris, eos verecundiores efficiebant, et viri e vestro numero, boni quidem illi iusteque magistratu fungentes, sed iidem nec impudenter ingerere sese, nec ambire suffragia edocti, ab honoribus non repellebantur. Nunc prorsus eodem modo, quo sacerdotes creatis, sic magistratus etiam: et miramini, istum vobis esse beatum, istumque continenter vobis surripere multa, aliosque vestrum obambulare, felicitatem eorum praedicantes. Nam in eo peculiari estis ingenio, ut, quae vestrae praerogativae sunt, eas libenter abiiciatis, deque illis feratis leges, ut, si quis praefectus urbis fuerit bis, et quae sunt eius generis alia: at eosdem cum imperio esse perpetuo sinatis. Ac quod ad eos quidem attinet, qui versantur in rebus gerendis, excusationem fortassis habet: at tolerare caeteros, qui cum locum immunem occupent, ipsi prorsus nulla re occupantur, id extremae stultitiae est. Quin et e vobis ipsis (estis autem haud pauci) aliqui sunt adducendi: nam si tanquam stateram appenderitis, praeponderabit ipse, qui erit dignus in posterum magistratu.

Et honestum et decorum esse mihi videtur, Athenienses, ut, qui se utile aliquid reperisse putat, ad dicendum surgat: sed cogere

invitos ad audiendum, id ego prorsus esse turpe existimo. Spero
autem, si mihi hodie auscultabitis, vos et id, quod optimum est,
rectius electuros, et suggestum conscendentium sermones facturos
esse breves. Quid igitur suadeo? Primum, Athenienses, ut de his
ipsis, quae in deliberatione sunt, prodeuntem quemque dicere iu-
beatis. Multa enim alia complecti oratione possis, eaque dictu iu- 437
cunda: si praesertim, ut istorum quidam, dicendo valeas. Quodsi
propter audienda verba convenistis, ea tum audiri, tum dici de-
bent: sin de rerum delectu deliberaturi, moneo vos, ut ipsas res
maxime nudas diiudicetis, repudiatis verbis omnibus, quae seducere
possunt. Hoc igitur unum est, quod dico: alterum illud, quod for-
tasse quibusdam admirabile videatur, ut, si orationes minui velitis,
cum silentio auscultetis. Nam de eo quidem, quod aut haec aut illa
conducant, aut quae quibus in republica praeferenda sint, neque
verba multa suppetunt, nisi quis frustra nugari velit, neque quis-
quam eadem inculcare denuo ausit. Iustum autem esse dicere, ut
aliquis audiatur, et ad tumultum respondere, et sermonem ex ser-
mone serere, nemo est quin possit. Tumultuando igitur non libe-
ramini orationibus: sed et supervacanea quaedam audire necesse
habetis. Mea vero sententia de his rebus, de quibus deliberatis,
haec est.

E P I S T O L A E.

I.

DE CONCORDIA.

Omnis et dicti et facti gravioris principia ducenda mihi videntur a diis immortalibus. Precor autem deos deasque omnes, ut, quod Atheniensi populo utilissimum est et populo bene cupientibus, id et nunc et posthac mihi veniat in mentem scribere, et Atheniensium concioni decernere. Haec precatus, cum spe, mihi divinitus aliquid bonum venisse in mentem, sic scribo.

DEMOSTHENES SENATUI POPULOQUE S. 438

Quod de meo in patriam reditu semper omnibus vobis deliberandi copiam fore puto, nunc de eo nihil scripsi. Cum vero videam, hoc nunc esse tempus, quo vos, si recta consilia sequamini, simul et gloriam et salutem et libertatem adipisci possitis, non modo vobis, sed et reliquis universis Graecis, sin erraveritis deceptive fueritis, non facile posse eandem occasionem recuperari: duxi meam, quam de hisce haberem, opinionem in medium esse proferendam. Difficile quidem est per literas pertexere consilium:

multa enim vos ante rem cognitam soletis interpellare. Ac dicenti facile est, quid velitis, animadvertere, quodque ignoratur, recte explicare: libello autem nullum tale adiumentum suppetit contra tumultuantes. Si tamen audire voletis cum silentio, et exspectabitis, dum rem omnem cognoveritis: spero, diis propitiis, quamquam breves hae literae sunt, fore, ut appareat, me et optimo studio ea conari pro vobis, quae deceant, et, quae vobis expediant, perspicue declaraturum. Neque vero eo consilio hasce ad vos dedi literas, quasi vobis desint oratores aliive, qui impraemeditati, quicquid in mentem inciderit, dicant: sed quae per experientiam et ut in gerendis rebus versatus habeo cognita, iis expositis dicendi in publico studiosis uberem eorum, quae esse putem e republica, materiam suppeditare, vulgo optimorum consiliorum delectum facilem reddere volui. Ac cur hanc epistolam scribere instituerim, haec sunt. Primum omnium, Athenienses, vos concordes esse propter communem civitatis utilitatem oportet, ortasque in prioribus conventibus missas facere dissensiones: deinde consentientibus animis omnes alacriterque, quicquid decretum fuerit, adiuvare. Nihil enim constanter simpliciterque agere, non modo est indignum vobis et animi parum generosi: sed summo etiam cum periculo coniunctum. Iam nec illud vobis ignorandum est, ea, quae per se ad statum rerum vestrarum tuendum satis non sunt, si ad reliquas copias adiungantur, effectura, ut multo facilius omnia consequamini. Quae igitur illa sunt? Neque civitati ulli, neque ullis viris, qui cuiusque urbis vetera instituta defenderunt, irascendum est: sed delenda potius ex animis memoria iniuriarum. Nam istiusmodi metus efficit,
439 ut, qui se foederatis in manifesto periculo versantibus necessarios esse sciunt, opem iisdem promtissime ferant, qui, metu isto liberati, omnes fient mitiores: in quo non parva est utilitas. Ac oppidatim proclamare talia stultum fuerit, imo ne fieri quidem id potest: sed prout vos cum civibus vestris egisse viderint, ita efficietis, ut quisque cum caeteris etiam actum iri exspectet. Proinde censeo, neque civitatem, neque ducem, neque oratorem, neque plebeium quemquam eorum, qui antehac eum defendisse statum, qui tum fuit, visi sunt, a quoquam ullo modo vel taxandum, vel obiurgandum: sed concedendum esse hoc, omnes cives ea egisse, quae oportuit, postquam, benignitate deûm conservata republica, vobis licitum est de integro vestro arbitratu deliberare: et cogitandum, quemadmodum in navi, cum hi velificatione, illi remigatione utendum censent, dici ab utrisque omnia propter salutem tuendam, id vero praelatum esse consilium, quod cum deorum voluntate congruerit. Quodsi de praeteritis ad hunc modum statueritis: fidem invenietis apud omnes, et officio bonorum virorum fungemini, et res vestras non parum erigetis, et eos, qui in urbibus adversati vobis fuerunt, eo redigetis, ut aut consilia mutent omnes, aut omnino aliqui esse in culpa ipsi videantur. Quae igitur e republica sunt, ea magnis animis et civiliter administrate, et privatarum rerum recordamini. Atque haec ego moneo, non eandem humanita-

tem expertus apud nonnullos, sed per iniuriam et seditionem in aliorum gratiam quasi propinatus. Verum nec privatae explendae iracundiae gratia reipublicae commodis nocendum puto, neque ullam privati odii partem publicis utilitatibus admisceo: sed, ad quae alios adhortor, ea mihi primo esse facienda censeo. Quae igitur praeparanda, quaeque cavenda sunt, et quibus agendis (quantum quidem humano consilio provideri potest) prosperrimo uti successu posse videamini, fere a me est explicatum. Quotidianis autem negotiis praeesse, et casibus subitis recte uti, et cuiusque rei intelligere occasiones, et iudicare, quae res benignitate verborum obtineri possint, quae item vi extorquendae sint, ducum officium est, qui rebus administrandis sunt praefecti. Qua etiam de caussa durissima est dicendae in concilio sententiae provincia: nam recte consulta et magno studio laboreque probata saepe propterea corrumpuntur, quod ii, qui ea in mandatis habent, aliter exsequuntur. Nunc tamen bene successura esse omnia spero. Nam si quis Alexandrum eo fortunatum putat, quod ei prospere successerunt omnia: is illud reputet, eum agendo et laborando et audendo, non desi- 440
dendo, fuisse fortunatum. Posteaquam igitur nunc mortuus est, fortuna quaerit aliquos, quibus adsit: ii vos esse debetis, et duces, per quos geri necesse est, quam bene volentissimos copiis praeficere. Quodque unusquisque vestrum facere poterit et volet, id ad se ipsum dicat et promittat: caveatque ne fallat, neque tergiversandi gratia, sibi data esse verba, non persuasum esse, caussetur. Quicquid enim vos neglexeritis, id qui resarciat, neminem invenietis: neque idem periculum est in iis rebus, quas tum, cum voletis, agere licebit, consilia saepe mutare, et in iis, propter quas bellum erit gerendum. Sed in huiusmodi rebus sententiae mutatio non est aliud, quam consilii et instituti clades. Ne vero tale quippiam committite: sed quicquid acturi estis, id generosis et paratis animis decernite, et, ubi semel decreveritis, ductu et auspiciis tum Dodonaei Iovis, tum reliquorum deorum, qui multa vobis et praeclara et bona et vera oracula reddiderunt, illorumque ope implorata, votisque pro victoria iis omnibus nuncupatis, adiutrice fortuna propitia libertatem Graecis restituite.

II.

DE SUO REDITU.

DEMOSTHENES SENATUI POPULOQUE S.

Existimabam, pro meis in rempublicam meritis, me non modo insontem non ita tractatum iri, sed mediocrium etiam peccatorum, si quam forte culpam contraxissem, veniam impetraturum. Postquam vero ita accidit: dum videbam a vobis, nullis criminibus per senatum aperte demonstratis et probatis, ex istorum arcanis consi-

liis condemnari omnes, non minus vos de vestro iure concedere, quam me fraudari existimans, ferendum aequo esse animo putavi. Nam iis assentiri iuratos iudices, quae senatus sine ulla probatione
441 affirmarit, de reipublicae iure concedere fuit. Quia verò iam, pro vestra prudentia, eum principatum, quem in senatu quidam sibi parare conabantur, animadvertistis, et in iudicandis causis argumenta spectastis, istorumque arcana digna esse reprehensione deprehendistis: decere censeo (siquidem id vestra etiam voluntas feret), me quoque ita restitui in integrum, ut ii restituti sunt, qui in simili crimine fuerunt, ne solus ego falsum ob crimen patria, fortunis et coniunctissimorum consuetudine caream. Iure autem vobis, Athenienses, salus mea curae fuerit; tum quod, nulla vobis a me orta iniuria, ita sum tractatus, tum propter vestram apud exteros existimationem. Neque enim putetis, si nemo vobis in memoriam redigit ea tempora, easque occasiones, quibus ego maximas utilitates attuli reipublicae, reliquos etiam Graecos ignorare aut oblitos esse rerum a me pro vobis gestarum. Quas ego nunc duabus de causis scribere vereor singulatim: tum quod invidiam reformido, contra quam in veritate orationis praesidii nihil est, tum quod multa et indigna illis rebus propter reliquorum Graecorum ignaviam nunc tolerare cogimur. Summatim vero illiusmodi ea sunt, quae pro vobis ego suscepi, ut et omnibus felicitas virtusque vestra admirationi esset, et ego summorum a vobis praemiorum spem propositam haberem. Cum vero inevitabilis illa quidem, sed iniqua fortuna non ex aequitate, sed pro sua libidine susceptum pro libertate Graecorum, quod vos gessistis, bellum diiudicasset: nec reliquo tempore meam erga vos benevolentiam abieci, nec eam ulla re mutavi, non gratia, non spe, non divitiis, non potentia, non securitate, quamquam videbam, omnia haec iis contingere, qui contra vos rempublicam gerere vellent. Quod vero in multis et magnis rebus, quibus mihi iure gloriari licet, maximum existimarim, non dubitabo scribere ad vos: cum Philippus inter eos, qui ab omni aevo memorantur, solertissimus fuerit ad hominum voluntates comitate et affabilitate sic sibi devinciendas, ut ad nutum paratos haberet, et largitionibus omnes, quorum aliqua esset in Graecis urbibus auctoritas, corrumpendos: me solum ab horum neutro esse victum (id quod etiam nunc vobis gloriosum est), quamquam saepe congressus et collocutus sim cum Philippo iis de rebus, propter quas vos me legatum mittebatis, et magnam pecuniam, quam ille offerebat, repudiasse: quarum rerum conscii multi etiam hodie vivunt: quos quid de vobis iudicare consenta-
442 neum sit, cogitate. Quod enim talem ita tractastis, id meae quidem calamitati, scilicet, tribuetur, sceleri nequaquam, vestrae autem iniquitati: quam infamiam consilii mutatione delebitis. Iam ea, quae dixi, omnia minora puto continente et quotidiana reipublicae administratione: in qua ita me gessi, ut neque ulli iracundiae, neque simultatibus, neque iniusto quaestui, vel publico vel privato, servierim, neque ullum unquam vel civem, vel hospitem sim calu-

mniatus, neque contra vos privatim facultate mea usus, sed, si quid opus esset, publice pro vobis in procinctu steterim. Quod cum natu grandiores norint, aequum est, ut iunioribus concionem adversus Pythonem Byzantium habitam indicetis, cum, adductis Graecorum legatis, adfuit, iniurias nostrae urbis ostensurus, et, contrarium eius, quod sperarat, expertus, recessit: ubi ego solus oratorum illius temporis vestram causam defendi. Omitto, quot legationes pro vobis obierim: in quibus omnibus nullum unquam vel minimum detrimentum cepistis. Ea enim, o Athenienses, in republica ratio mea fuit, non ut vos alios alii vinceretis, aut ut civitatem contra semetipsam acuerem: sed ad ea vos incitavi, unde gloriam et magnanimitatis opinionem relaturos vos arbitrarer. Quae cum omnes, tum vero adolescentes admirari debent, nec eum requirere solum, qui captator aurae popularis vulgique cupiditatum administer omnium in republica sit (talium enim nulla unquam penuria futura est), sed eum etiam, qui bono studio vestra errata reprehendat. Quin et alia multa praetereo, propter quae alius, qui nullam aliam navasset operam, iure suae salutis haberi rationem postularet, ut aedilitia munera, ut triremium instructiones, ut largitiones pecuniarias omnibus necessariis temporibus: quibus me non modo primum succurrisse constabit, sed alios etiam esse adhortatum. Quorum singula cogitate, Athenienses, quam ea calamitate indigna sint, quae me oppressit. Cum vero plurimis nunc in malis verser: quid primum deplorem, dubito, utrum aetatem, qua periculosum exsilium experiri praeter consuetudinem et dignitatem cogor, an ignominiam, quod, nullius criminis convictus et reus peractus, damnatus perii, an spem, qua frustratus hereditatem eorum malorum, quae aliis debebantur, cepi. Neque enim ego vel Harpali amicus fui, vel propter priora mea acta in republica poenas dare debeo: cum et ea, quorum accusabar, probata non sint, et ex omnibus de Harpalo factis decretis sola ea, quae ego egi, civitatem omni crimine liberarint. Ex quibus omnibus perspicitur, me temporibus circumventum, non scelerum damnatum, iniuste eam, qua in omnes reos uti soletis, iracundiam experiri propterea, quod ego primus in iudicium veni. Nam quid ego aequi pro mea 443
defensione non attuli ex iis, quae postea caeteros reos conservarunt? aut quid amplius vel nunc dicere quisquam possit? Nemo certe. Nam quae facta non sunt, ea facta ut sint, efficere nemo potest. Sed de his quamquam scribere multa possem, desino: quod innocentiae conscientiam experientia me docuit ad iuvandum parvas habere vires, ad augendam autem animi dolorem omnium esse acerbissimam. Postquam vero pro vestra sapientia reis omnibus reconciliati estis: et mihi reconciliamini, o Athenienses. Neque enim (testor deos et heroës) ulli vestrum iniuriam feci: et mihi omnis anteacta vita mea testimonio est, cui merito plus fidei haberetur a vobis, quam isti crimini, quod nunc in me coniectum illud quidem est; sed probatum et demonstratum non est: neque me pessimum aut minimae fidei esse inter eos, quos calumnia impetiit, de-

prehendetis. Iam ob discessum meum iure irasci mihi non potestis. Neque enim ideo abii, quod aut de vobis desperarem, aut uspiam alio respicerem: sed primum carceris ignominiam animo ferebam graviter, deinde propter aetatem afflictionem illam corporis perpeti non poteram. Denique et vos non nolle putabam, illam contumeliam me effugere, quae neque vos quicquam iuvabat, et me perdebat. Me autem vestri, neque cuiusquam alterius fuisse studiosum, multis indiciis deprehendetis. Nam et in urbem me contuli, non in qua me splendidissime victurum confiderem, sed quo etiam maiores nostros, Persici belli discriminibus circumventos, venisse sciebam, et quam vobis esse benevolentissimam intelligebam. Est autem ea Troezeniorum: cui precor, ut dii potissimum immortales, tum ob benevolentiam erga vos, tum ob collata in me beneficia, bene velint omnes, deinde, ut et ego, a vobis conservatus, gratiam referre possim. In qua cum quidam, gratificandi mihi studio, vos ob istum in me admissum errorem reprehendere conarentur; ego summa, qua me decuit, aequitate vos defendi. Eamque ob causam inprimis factum esse arbitror, ut mihi honos publice haberetur. Cum vero hominum benevolentiam, insignem quidem illam, sed vires in praesentia esse minores cernerem, digressus in Neptuni templum in Calauria me contuli: non modo quod propter numinis religionem me ibi tutiorem fore spero (nec enim id exploratum habeo: nam quae res in aliorum potestate sitae sunt, ea spem tenuem et obscuram periclitanti suppeditant), sed eo etiam, quod hinc quotidie patriam intueor: in quam tantae mihi sum benevolentiae conscius, quantam utinam a vobis consequar. Ne igi-
444 tur, Athenienses, diutius etiam his malis angar, ea mihi decernitote, quae iam aliis quoque nonnullis tribuistis, ut neque indignum vobis aliquid mihi usu veniat, neque aliis supplicare cogar. Id quod nec vobis honestum esset: nam si vestra iracundia placari mihi nulla ratione potest, mori me praestiterit. Iure autem hoc animo esse me, neque sine re haec iactare, credetis. Nam et vestram auctoritatem subii, et iudicium non detractavi, ut neque veritatem indefensam desererem, neque vestrum quisquam in me potestatem non haberet, sed ut vestro arbitratu de me statueretis. Arbitrabar enim, eos, qui omnia in me ornamenta contulissent, etiam erga me (si ita vellent) delinquendi habere potestatem oportere. Quia vero iusta fortuna, ita uti decuit, iniusta superata, bis vobis iisdem de rebus statuendi facultatem dedit: propterea quod nihil in me, cui mederi non liceat, statuistis; servatote me, et, quae tum vobis ipsis, tum me digna sunt, decernitote. Nihil enim a me perperam et scelerate factum reperietis, neque me commeritum, ut vel dignitate, vel vita spolier: sed et multitudinis ita esse studiosum, ut qui maxime (ne quid invidiosum scribam), et pulcherrima ex his, qui adhuc vivunt, pro vobis gerenda suscepisse, maximaque e meis aequalibus benevolentiae erga vos indicia reliquisse. Neque vero quisquam vestrum putet, Athenienses, me vel ex imbecillitate animi, vel ulla alia turpi de causa per totam epi-

stolam lamentari. Nam ego nunc iis conflictor rebus (quod utinam esset aliter) eo modo, quo quisque talibus in malis sibi indulget, ut doloribus et lacrimis, et patriae vestrique desiderio, et aerumnarum mearum consideratione: quae omnia mihi querelas eliciunt. Quae si cum aequitate reputabitis: in nullis meis vestrarum rerum administrationibus vel mollitiei vel timiditatis argui me posse reperietis. Et haec hactenus ad omnes vos: privatim vero cum iis, qui me lacessunt, coram vobis volo disputare. Nam ea, in quibus vestrae ignorationi subservierunt, propter vos ab eis facta sunto: neque ego accuso quicquam. Postquam vero cognovistis vos, illa cuiusmodi sint: si, ut reliquos missos faciunt, ita et me quiescere sinent, recte facient. Sin exagitare me instituerint: peto, ut vos omnes opem mihi feratis, neque committatis, ut istorum odia plus valeant, quam vestra benevolentia. Valete.

III. 445

DE LYCURGI LIBERIS.

DEMOSTHENES SENATUI POPULOQUE S.

Quae meis in rebus iure a vobis tribui mihi putarem, superioribus
exposui literis: quae, cum vobis videbitur, mihi concedetis: haec
autem, de quibus nunc scribo, non negligi a vobis, neque adversandi,
sed aequitatis studio cognosci velim. Contingit enim mihi,
quamquam peregre degenti, multos audire, qui vos ob ea, quae
Lycurgi liberis acciderunt, reprehendant. Ac literas hasce misissem
propter res etiam ab eo vivente gestas, de quibus aeque mecum
omnes, si voletis officio fungi, gratiam ei habebitis. Qui ut primum
ad rempublicam accesserat, in curatione vectigalium urbanorumque
munerum se collocavit, de statu Graeciae ac sociorum nihil
scribere solitus: cum vero eorum etiam, qui prae se populi
studium ferebant, plerique vos deseruissent, populi partibus se addixit,
non quod inde munera et reditus capere liceret (nam adversae
factioni haec omnia proposita erant), neque quod has
partes magis extra periculum esse videret (multa enim et manifesta
pericula res habebat, quae ei, qui populi auctoritatem dicendo
agendoque tueretur, adire necesse erat), sed quod natura
popularis et vir bonus fuit. Quamquam autem coram videbat, tam
eos, qui populo opem ferre cuperent, propter acceptam cladem
esse infirmos, quam adversarios viribus ab omni parte suffultos:
nihilominus tamen ipse in ea, quae populo commodarent, incumbebat,
ac postea strenue palam et dicebat et agebat ea, quae conveniebant.
Ob quae statim, ut omnes norunt, ad supplicium deposcebatur.
Scripsissem igitur, ut principio dixi, et in illius gratiam: sed
tamen, cum et vobis expedire putem, ut convicia, quae apud ex- 446
teros in vos dicuntur, sciatis, multo magis ad literas mittendas

sum incitatus. Peto autem, ut, qui privatim illi iniqui sunt, vera et aequa de eo audire non graventur. Nec enim, Athenienses, ignorare debetis, existimationi urbis ex his, quae in eius liberos facta sunt, labem adspergi. Nemo enim Graecorum ignorat, vos viventi Lycurgo summos honores habuisse: cumque ei plurima crimina ab eius invidis impingerentur, nullum unquam verum deprehendisse, tantam autem fidem habuisse et prae omnibus popularem iudicasse, ut de multis causis e sola Lycurgi affirmatione sententiam ferretis, eaque vobis satis esset. Id quod minime fecissetis, nisi vobis visus fuisset homo integerrimus. Nunc igitur omnes, qui filios eius in vinculis esse audiunt, et defunctum miserantur et liberorum eius, ut cum quibus inique agatur, vicem dolent: vos vero tam acerbe insectantur, ut ego scribere non ausim. Nam ea, quae invitus audio et propter vos defendendos, quantum possum, refuto: eatenus ut vobis indicem, multos esse, a quibus reprehendamini, quod scitu vobis esse utilia iudicabam, scripsi. Quae vero sine convicio a quibusdam dicuntur, et auditu fore utilia vobis arbitror, significabo. Nemo vos per errorem et ignoratione veri ita de ipso Lycurgo statuere existimat: nam et longum temporis spatium, quo exploratus nihil unquam contra vos vel cogitare vel agere iniustum deprehensus est, et illud, quod mortalium nemo ullis aliis in rebus vos stuporis arguit, merito istam tollit ignorantiae suspicionem. Restat igitur, quod omnes haud frugi hominum esse dicant, ut tantisper cuiusque curam, dum eius vobis usus est, agere videamini, post nullam rationem habeatis. Quam enim aliam vos defuncto gratiam relaturos consentaneum est, cum eius liberos et existimationem laedi videamus, quae sola, ut in tuto collocentur, etiam morientibus omnibus curae sunt? Iam nec illud bonorum virorum est, ut ista pecuniae gratia facere videantur: id quod neque magnitudini animi vestrae, nec reliquo vitae instituto congruere apparebit. Nam si vobis illi tanti ab aliis redimendi essent e vestro aerario depromta pecunia, id vos omnes cupide facturos existimarem: de eo vero, quod per calumniam et ex invidia factum sit, non habeo, quid statuam, nisi prorsus acerbe insectari et proturbare po-
447 pulares homines instituistis. Quod si ita est, neque recte, neque utiliter facere decrevistis. Miror autem, si nemo vestrum cogitat, turpe esse, ut populus Atheniensis, sapientiae doctrinaeque opinione praestans omnibus, ad quem in calamitatibus tanquam ad commune asylum confugi solet, Philippo inhumanior videatur: qui (ut in potestate regia educatum probabile est) a nemine admonitus, tamen, cum secundissima fortuna usus esset, humanitatis se maxime esse memorem oportere censuit, ab iis, qui adversus ipsum in acie steterant, et cum quibus de summa rerum depugnarat, qui et cuiates essent, neque perquirere, neque prodere ausus. Etenim, ut apparet, non, ut plerique vestri oratores, eadem in omnes esse vel iusta vel honesta putabat: sed ratione habita dignitatis etiam talia concludebat et decernebat. Vos autem, qui estis Athenienses et liberali doctrina perpoliti, quae stupidos etiam efficere tolerabi-

les putatur, primum, quod omnium iniquissimum est, quarum rerum patrem accusant quidam, ob eas filios in vincula coniecistis, atque ita agere perinde esse dicitis, ac si aequalitatem in ponderibus aut mensuris quaereretis, et non de virorum instituto vitae et ratione reipublicae consultaretis. In qua quidem inquisitione si bona et popularia et studio reipublicae iuvandae suscepta Lycurgi acta videbuntur, non modo nullo affici malo, sed quibusvis a vobis ornari beneficiis eius liberos aequum est: sin contraria, illum, dum viveret, poenas dedisse oportuit, hos vero ne sic quidem propter obiecta patri a quibusdam crimina per iracundiam plecti. Omnibus enim omnium delictorum quasi meta est obitus. Quodsi hoc eritis animo, ut aliqui populi studiosis irati ne cum mortuis quidem in gratiam redeant, sed inimicitias etiam ad liberos usque propagent tradantque posteris, populus autem, cuius causam quique populares agunt, dum horum opera utitur, beneficiorum meminerit, postea flocci faciat: nihil erit miserius, quam populi tueri partes. Quodsi Moerocles respondet, haec argutiora esse, quam quae intelligat, se vero eos, ut ne effugerent, in carcerem compegisse: quaeritote ex eo, cum Taureas et Pataecus et Aristogiton atque ipse, in carcerem traditi, non modo vincti non fuerint, sed et conciones habuerint, cur istam aequitatem non perspexerit. Sin se tum magistratu quidem esse functum dicet, sed orationes in publico non habuisset, idque permissum sibi fuisse legibus: aequum esse quî potest, ut magistratu fungantur hi, quibus verba facere non licet, illi vero in vinculis teneantur, quorum de vobis saepe bene meritus fuit pater? Ego quidem haec coniungere et concludere non possum, nisi hoc publice vultis ostendere, et vecordiam et impuden- 448
tiam et affectationem improbitatis in civitate valere et maiorem habere spem incolumitatis, ac, si quid secus acciderit, tales absolvi: meliorem autem tueri partem vitamque modestam et popularem instituere, periculosum esse, ac, si quid erretur, nullam veniae spem esse propositam. Ad haec non esse iustum omnino, aliter quam de vivente sentire, decereque, ut defunctorum potius quam viventium rationem habeatis, et quae sunt eius generis, omnia missa faciam, quod ea in confesso esse apud omnes existimo. Sed quam multos ob paterna beneficia honorastis, tam multis etiam aliorum posteris similem referri gratiam vellem. Neque vero haec, quod reprehenderem, attuli: a quo tantum absum, ut eam rem maxime esse e republica dicam. Incitatis enim omnes ista ratione ad populum colendum: quippe qui videant, tametsi viventibus obstet invidia, quo minus honores meritos consequantur, suis tamen liberis digna praemia esse apud vos reposita. Annon igitur absurdum atque adeo turpe est, vos quibusdam aliis, licet, ex quo usui fuerunt, multum temporis intercesserit, iudicio de illorum beneficiis ex fama, non ex iis, quae vidistis, facto, tamen iustam benevolentiam constanter tribuere: Lycurgum autem, qui nuper adeo et reipublicae praefuit et vitam cum morte commutavit, ne in iis quidem vos, quae superiori tempore hominibus perditis quoque et in

vos iniuriis tribuebatis, misericordia dico et humanitate, similes eosdemque experiri, praesertim cum in eius liberos supplicium redundet, quorum etiam hostem (si moderatus sit et mente utatur) miseresceret? Quin illud etiam demiror, si quis vestrum hoc ignorat, non esse e republica, palam fieri, eos, qui aliorum quorundam amicitiam sibi adiunxerunt, et, cum res prospere cedunt, in omnibus esse meliore conditione, et, cum fortuna reflarit, facile periculis liberari: cum his vero, qui toti a populo pendent, non modo aliis in rebus peius agi, sed solis etiam his firmas permanere calamitates. Atque hoc ita fieri, ostendi facile potest. Quis enim vestrum ignorat, accidisse, ut Laches, Melanopi filius, similiter iudicio vinceretur, ut etiam nunc Lycurgi liberi: sed propter Alexandri literas omne debitum ei esse condonatum? et rursus, Mnesibulum Acharnensem aeque convictum et iudicum sententia damnatum, ac Lycurgi liberos, esse tamen (quod equidem gaudeo), ut
449 merebatur, absolutum? Neque quisquam istorum, qui nunc clamitant, propterea leges everti queri potuisset: idque merito. Nec enim evertebantur, cum omnes leges propter aequitatem et salutem bonorum et frugi hominum ferantur, cumque nec calamitates effici immortales, nec ingratos videri expediat. Atqui si haec ita, ut pronuntiamus, se habere conducit: non modo leges non evertebatis, cum illos absolveretis, sed vitam etiam civium, quorum leges auctoritate sanciuntur, defendebatis, Lachete ad preces Alexandri absoluto, Mnesibulo propter vitae frugalitatem et modestiam conservato. Ne igitur ostendite, utilius esse, externas parare amicitias, quam populi fidei semetipsum committere: neque praestare, ignoto alicui esse notum, quam rempublicam ex utilitate populi administrare. Nam ut is, qui suadet aliquid, aut magistratu fungitur, placeat omnibus, fieri non potest: tamen, si quis populi rebus ex animo consultum cupit, dignus est, qui conservetur. Quod nisi fiet: docebitis omnes, alios potius esse colendos, quam populum, et cavendum esse, ne quis aliquid utile vobis gessisse intelligatur. Omnino autem commune probrum est, Athenienses, et totius civitatis calamitas, quod Invidia plus valere apud vos, quam Gratiae, putatur: cum praesertim illa morbus sit, hae in deorum numerum referantur. At nec Pytheam praetermittam, qui pro suggesto duntaxat popularis est, postea vero paratus ad omnia, quae vobis adversantur. Quem, dum vestras in gerenda republica et concionibus habendis partes tuebatur, quis nescit, ut servum agitari, et peregrinitatis accusari solitum, propeque venundatum ab istis, quibus nunc inserviens orationes illas contra me scripsit: postquam autem ipse nunc ea facit, propter quae tum alios criminabatur, ita esse locupletem, ut et duas meretriculas alat, quae ad tabem eum usque, optime sane mulieres, redegerunt, et quinque talenta mulctae nomine facilius nunc solverit, quam olim totidem drachmas solvere potuisset, et praeter haec a vobis non modo admissum ad gubernacula civitatis (quod commune probrum est omnibus), sed et patria sacra Delphis pro vobis fecisse? Quodsi talia et tanta

exempla viderint omnes, de quibus nemo est, quin populi deli-
gere et tueri partes perniciosum esse iudicet, vereor, ne aliquando
nulli futuri sint, qui causam vestram tueantur: si praesertim alios
naturae debitum, et fortuna, et aetas sustulerit, ut Nausiclem, ut 450
Charetem, ut Diotimum, ut Menestheum, ut Eudoxum, praeterea-
que Eudemum, et Ephialtem, et Lycurgum: alios ipsi proieceritis,
ut Charidemum, et Philoclem, et me: quibus vos nec ipsi ullos
vestri esse studiosiores putatis, si vero quosdam aeque studiosos,
non invideo. Vellem autem, si vos, ita ut aequum est, eos tracta-
bitis, neque, ita ut nos, male mulctabitis, eos esse posthac quam
plurimos. Sin talia, qualia nunc, exempla edideritis: quis est, qui
se toto animo in istum ordinem dare velit? Qui quidem simulent,
ut hactenus, sic etiam deinceps non deerunt. Absit autem, ut eo-
rum animi sic palam conspiciantur, ut istorum, qui, quae tum pa-
lam infitiabantur, ea nunc ita agunt, ut neminem vestrum vel me-
tuant vel revereantur. Haec igitur cogitanda sunt, Athenienses, ne-
que vel benevoli negligendi, vel iis, qui civitatem ad acerbitatem
saevitiemque impellunt, auscultandum. Nam hic rerum status mul-
to magis benevolentiam et humanitatem flagitat, quam tumultus et
simultates, quas quidam in immensum exaggeratas usurpantes con-
tra vos operam locant ad ea negotia conficienda, quae dii prohi-
beant ne ad exitum perducantur. Si quis autem vestrum haec ca-
villatur, is est magna vecordia refertus. Qui, cum ea facta esse vi-
deat, quae nemo futura metuebat, et olim etiam facta sunt, cum
populus, per homines insidiatores impulsus, eos, a quibus defen-
debatur, suspectos habere atque odisse coepit, nunc esse futura
non putat, nonne insanit? Haec, si adessem, coram vobis explica-
rem: postquam vero mecum ita agitur, ut cum eo velim agi, cuius
mendaciis effectum est, ut ego perierim, per literas, vestri et ho-
noris et commodi ratione inprimis habita, significavi. Secundo loco
aequum esse censeo, ut, qua benevolentia Lycurgum viventem sum
prosecutus, eandem erga eius quoque liberos prae me feram. Si
cui vero fortasse in mentem venit, mihi multum esse otii a rebus
meis: illi ego respondere non dubitem, me de vestra utilitate et
omnium amicorum defensione non minus esse, quam de mea salu-
te, sollicitum. Nulla igitur curiositate hac facio: sed ut idem stu-
dium idemque institutum teneo, sic et haec et illa pari animo sus-
cipio. Otii vero tantum mihi superest, quantum illis, qui vobis
male volunt, superesse velim. Ac de his quidem satis. Velim autem
pro benevolentia et amore meo nunc breviter queri vobiscum: id
quod paulo post per longas literas, quas (si vixero) a me exspecta-
bitis, faciam, nisi prius a vobis ius meum fuero consecutus: quos 451
(o quid dicam, ut neque errare, neque mentiri videar?) nimium
negligentes neque aliorum neque vestri ipsorum pudet, ob ea De-
mosthenem eiecisse, propter quae Aristogitonem indemnem dimisi-
stis: quaeque iis, qui vos flocci facere audent, non accepta a vobis
tenere licet, ea non dare mihi, ut et aere alieno redacto et libera-
litate amicorum sublevatus vobis satisfacere possim, ut ne, senectu-

tem et exsilium mercedis loco pro meis vestra causa exantlatis laboribus accipiens, commune probrum eorum, qui me laesere iniuria, peregre in hominum conspectu verser. Cum autem ego velim vestro beneficio et pro magnitudine animorum vestrorum ab exsilio domum revocari, eaque infamia, quae me immerentem obruit, liberari, fidemque publicam non diutius petam, quam quantum mihi temporis ad solvendam multtam praefinivistis: et haec denegatis, et interrogatis, ut mihi renuntiatur, quis ergo me prohibeat venire et haec agere? Quod vereri didici, Athenienses, et longe alia fortuna sum, quam mea in vos et rempublicam facta merebantur, et quod rei familiaris propter quosdam iacturam feci, ne illud duplum solvere cogerentur, cum simplum non possent, satisdare initio pro mea facilitate pollicitus: a quibus, adiutrice vestra benevolentia reversus, partem saltem, si non totum, recuperarem, ut reliquum vitae tempus citra dedecus exigere liceret. Quodsi vero ita, ut isti, qui iactant talia, iubent, venero: simul et ignominia et inopia et metu conflictabor. Quorum vos nihil consideratis: sed verba et humanitatem mihi invidentes me vestra culpa (si fors ita tulerit) interire sinetis; neque enim aliis, quam vobis, supplex esse possum. Ac tum sortem meam, satis scio, miseraturi estis, cum querelae neque mihi neque vobis quicquam proderunt. Nam alias opes praeter eas, quae notae et ereptae mihi sunt, habere ne me exspectetis. Reliquias igitur, si, omissa contentione, id pro humanitate vestra mihi tuto facere concesseritis, conquiram. Neque enim ab Harpalo me aliquid accepisse ostendetis: nam neque convictus sum, neque accepi. Si vero senatus obscuram auctoritatem aut vicum Martium intuemini, iudicii de Aristogitone facti recordati, erubescite: non enim aliud habeo levius, quod mandem iis, qui ad istum modum in me deliquerunt. Nec enim iisdem rationibus utique ab eodem senatu promulgatum illum dimitti aequum esse dicetis, me vero interire: non adeo vos incogitantes estis. Neque enim mereor, neque dignus, neque ille deterior sum. Infelicem quidem esse me vestra causa confiteor. Quis
452 enim infelicem me esse neget, cui ad mala caetera id quoque accedit, ut cum Aristogitone me comparem, praesertim perditum cum incolumi? Neque haec iracunde a me dici putetis (neque enim ego vobis irasci queam): sed ut suspiria dolentibus, sic affectis iniuria conquestiones levamenti aliquid afferre solent. Nam vobis quidem tam bene cupio, quam vos mihi optarim: et hoc in omnibus rebus et declaravi et declarabo. Nam initio statim animum induxi meum, quisquis ad rempublicam accesserit (modo bonus civis esse velit), eum sic erga omnes cives affectum esse decere, ut liberos erga parentes: ut eos quidem quam aequissimos experiri optet, sed qualescunque fuerint, ferat aequo animo. Ita enim vinci praeclarum est et a prudentibus victoria conveniens existimatur. Valete.

IV.

ADVERSUS THERAMENIS MALEDICTA.

DEMOSTHENES SENATUI POPULOQUE S.

Audio, de me Theramenem cum alia dixisse contumeliosa, tum vero exprobrasse infelicitatem. Eum igitur ignorare, convicio, quo nulla eius, cui fit, declaretur improbitas, apud homines cordatos nihil profici, non miror: nam et in vita confidentem, et non natura civem, et a puero in prostibulo educatum nescire haec, quam intelligere, facilius credi potest. Cum eo igitur, si quando rediero et mansero incolumis, disputare conabor de ipsius et in me et in vos contumeliis: eumque spero me, quamvis ab omni verecundia sit alienus, modestiorem effecturum. Vobis autem publici boni causa volo per literas, quae hisce de rebus dicenda habeo, significare: quae vobis diligenter animadvertenda sunt, ut, mea quidem sententia, non tantum auscultatione digna, sed etiam memoria. Ego 45
vestram urbem omnium urbium fortunatissimam existimo et diis carissimam. Et haec testari de vobis et Iovem Dodonaeum, et Dionem, et Pythium Apollinem perpetuo, et obsignare insuper, Bonam Fortunam esse in urbe vestra. Iam, quae de futuris rebus significant dii, ea eos praedicere perspicuum est: a praeteritis autem petitas appellationes rebus, quae factae sunt, tribuere. Ego autem quae apud vos egi in republica, ex iis sunt, quae iam praeterierunt, ob quae dii vos felices nominarunt. Quo igitur pacto aequum est, vos, qui paruistis, felices dici: eum vero, qui suasit, contrarium cognomen sortiri? Nisi quis hoc fortasse dixerit, communem felicitatem, cuius ego fui suasor, deos esse, qui nominent, quibus mentiri nefas est: privatum autem convicium, quo in me usus est Theramenes, hominem audacem et impudentem et rationis etiam expertem iactasse. Neque vero solum e deorum oraculis bonam esse, qua estis usi, fortunam reperietis: sed ipsis etiam eventibus, modo recte iudicare libeat, consideratis. Vos enim, si ut homines negotia considerare vultis, felicissimam e meis consiliis urbem esse factam reperietis: sin, quae dii soli eximia tenent, vos consequi postulatis, ea, quae fieri nequeunt, affectatis. Quid igitur dii eximium hominibus negatum habent? Ut bona omnia in sua manu et potestate teneant, eaque tum servare ipsi, tum donare caeteris possint, utque mali nihil ab omni aevo vel passi, vel passuri sint. Iam, his iactis fundamentis, quemadmodum decet, vestrum statum considerate et cum caeterorum fortuna conferte. Nemo enim ita vecors est, qui vel quae Lacedaemoniis accidere, quibus ego nihil consului, vel quae Persis, ad quos ego nunquam perveni, isti vestro statui dicat anteferenda. Omitto Cappadoces, et Syros, et Indicae regionis homines in ultimis terris habitantes; quibus omnibus usu venit, ut multa et acerba et gravia sustinerent. At, hercule, felicius agi vobiscum, quam cum hisce

omnibus, fatebuntur omnes: deterius autem, quam cum Thessalis, et Arcadibus, et Argivis, et quibusdam aliis, quibus accidit, ut Philippi societatem colerent. At minore, quam hi ipsi, etiam incommodo recessistis: non eo tantum, quod non serviistis (quo quid maius fieri queat?), sed ob illud etiam, quod istis omnibus clades
454 a Philippo illatae Graecis et oppressio libertatis imputatur. Unde merito in odio sunt: vos autem pro salute Graecorum et corpora et opes et urbem et agros in discrimen adduxisse constat. Unde consentaneum est, et vos florere gloria et apud homines aequos et gratos gratiam inisse immortalem. Fuit igitur hic meorum consiliorum eventus, ut vestra urbs ex his, quae restiterant, prosperrima fortuna utatur, illisque, quae Philippum adiuverant, gloria praestet. Proinde ob haec dii vobis bona illa oracula reddunt, iniquum autem maledictum in conviciatoris caput retorquent. Quod ita intelligetur, si quis eius quotidianae vitae consuetudinem spectare instituerit. Nam, quae illi impreceris, ea ipse de industria facit, qui parentes odio, Pausaniam paediconem amore prosequatur: qui insolenter se ut virum iactet, cum muliebria patiatur, patre superior, turpitudine inferior: qui earum rerum, propter quas illum omnes aversantur, obscoena commemoratione suum ipse animum oblectet, iisque narrandis recreetur, quae nauseam audientibus moveant. Neque tamen, ut homo simplex atque ingenuus, desistere potest. Haec ego non scripsissem, nisi commovere vestram, qua comprehensa latent eius flagitia, memoriam voluissem: nam quae dictu parum verecunda sunt, ea nec satis honeste scribi possunt. Atque vel haec vobis arbitror auditu fuisse molesta. His enim admonitus unusquisque vestrum multa eius et atrocia et foeda flagitia meminit. Fit igitur, ut nec ego quicquam turpe dixerim, et iste, quoties in publicum prodierit, suarum foeditatum omnibus monimentum exhibeat. Valete.

V.

AD HERACLEODORUM.

DEMOSTHENES HERACLEODORO S.

Quae mihi Menecrates nuntiavit, iis ego nec tribuere fidem, nec
455 abrogare possum. Dixit enim, Epitimum ab Arato et delatum et abductum esse in carcerem: te vero causam agere et omnium esse acerrimum eius hostem. Te igitur per Iovem hospitalem omnesque deos obtestor, ne quam mihi molestiam et dolorem parias. Praeterquam enim, quod Epitimi salus mihi curae est, et quod, si quid ei accideret, magnum mihi ipsi malum dari videretur, tuque eius calamitatis auctor ei esses: puderet me etiam eorum, qui conscii sunt, quid ad omnes homines de te dixerim, confisus, me vera

loqui, re non quidem e familiaribus congressibus comperta, sed quod te et auctoritate praeditum et eruditionem amplexum esse videbam, eam praesertim, quae in schola Platonis traditur, quae omnino ab avaritia et violentia caeterisque callidis aucupiis abhorret, ad summam autem bonitatem et iustitiam omnia refert. Qua doctrina qui eruditus est, huic, ita me dii ament, non colere simplicem veritatem et in omnes esse benefico, nefas esse duco. Quin illud etiam molestissimum mihi esset, si, magno benevolentiae erga te quasi impetu concitatus, mutare sententiam ac alio in te esse animo cogerer. Quibus igitur in rebus me despectum et neglectum esse putem, etsi non dixero, eas tamen ita se habituras putato. Quodsi nos ideo contemnis, quod nondum e principibus sumus: cogita, te quoque olim adolescentem et ea, qua nos aetate modo sumus, fuisse, et consiliis atque actionibus tuis ad tantum fastigium adscendisse: id quod nobis etiam contingere poterit. Nam recta quidem voluntas adest: cui si fortunae benignitas suffragetur, res ipsa confici queat. Nihil autem melius collocari potest recte tributo officio: quod et tu nobis praestare debes. Neque ab ullo vecorde vel abduci in deterius, vel vinci velis: sed illos tute in tuam perducito sententiam, itaque te gerito, ut ne quid e pactis et conventis nostris desideretur, utque Epitimus periculis eripiatur et liberetur. Adero autem et ipse eo tempore, quod tu tempestivum esse dixeris. Id igitur mihi per literas significa, vel etiam pro amicitia impera. Vale.

VI. 456

DEMOSTHENES SENATUI POPULOQUE S.

Redditae sunt ab Antiphilo literae senatui sociorum, bona quidem exspectare volentibus scriptae commode, sed quae Antipatri ministris multos et difficiles sermones suppeditent, qui, acceptis ab Antipatro literis ad Dinarchum Corinthum missis, omnes Peloponnesi urbes iis sermonibus impleverunt, quos in illorum capita dii convertant. Cum vero huc pervenisset iste, qui nunc adest, cum meo tabellario literas ferente a Polemaesto ad Epinicum fratrem, virum vestri studiosum et mei amantem, atque ab illo ad me perductus esset: ego, audito nuntio, eum ad vos mittendum censui, ut, perspicue rebus omnibus, quae in castris acciderunt, ex eo, qui tum praelio interfuit, auditis, et in praesentia bonis animis sitis, et reliqua, diis bene fortunantibus, talia fore, qualia vultis, exspectetis. Valete.
